

MENGELWERK,

VOOR

1840.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1840.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1840.

BIBLIOTHECA·BODLEIANA

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

INHOUD.

INHOUD.

INHOUD.

MENGELWERK.

LEERREDE

OVER

2 COR. IV: 13ᵉ.

Zoo gelooven wij ook; daarom spreken wij ook.

Door

B. VAN WILLES,

Theol. Doctor en Predikant te *Lekkerkerk* (*).

Het Evangelie is eene kracht Gods tot zaligheid. Gods Woord, dat in ons geplant wordt, zal onze zielen zalig maken, indien wij het met zachtmoedigheid ontvangen. Dit waarachtig getuigenis maakt Gods Woord tot zulk een groot geschenk, dat wij den Hemelschen Vader daarvoor nooit genoeg kunnen dankbaar zijn. Hoe dikwerf door ons gehoord, hoe menigvuldig ook onderzocht of gelezen, verdient toch Gods Woord telkens nieuwe belangstelling. Die belangstelling zal het Evangelie overal vinden en behouden, waar Evangeliedienaar en Gemeente bezield zijn en bezield blijven door het geloof, hetwelk Gods Woord ten bestendigén zegen maakt. Voor de plegtige inzegening van den Bedienaar des Woords aan deze plaats is reeds genoeg gezegd ter aanbeveling van het gekozen onderwerp. Ons voornemen is, te spreken over *het erkende geloof*

(*) Deze Leerrede heeft gediend ter bevestiging van den Weleerw. Heer, A. H. C. VAN SENUS tot Predikant te *Kralingen*, den 3 November 1839. Daartoe verzocht, geef ik haar, ter plaatsing in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, gaarne over, in de hoop, dat zij misschien ook elders nut stichte.

van den Evangeliedienaar, als hetwelk zijne trouwe Evangeliebediening tot zegen doet zijn van de Gemeente.

Ter behandeling van dit onderwerp zal *eerst* aangewezen worden, dat het geloof den Evangeliedienaar zijn ambt getrouw doet vervullen; maar dat, *ten tweede*, dit geloof moet erkend worden, om de Evangeliebediening tot zegen te doen strekken van de Gemeente. Tot de ontwikkeling van deze twee punten geeft de tekst van zelf gereede aanleiding.

I. *Wij gelooven; daarom spreken wij.* Deze verklaring legt PAULUS hier van zichzelven af. De naauwkeurige lezing van dezen geheelen Brief kan ten bewijze dienen, dat hij hier alleen van zichzelven spreekt, en dat de tekst hetzelfde uitdrukt als: *ik geloof; daarom spreek ik.* Hetgeen PAULUS met deze woorden te kennen geeft, is na het aangemerkte reeds duidelijk. Doch deze duidelijkheid van 's mans woorden legt ons den pligt op, derzelver geest dieper te onderzoeken. Hier laat hij de *Corinthers* in zijn binnenste lezen, en wijst hen op zijn geloof, als leven en ziel van de prediking des Evangelies, waar hij ook als verkondiger van het kruis des Heeren optreedt. Dit is het, wat wij hier moeten ontwikkelen. Hiertoe zullen wij de wenken volgen, door den Apostel zelven gegeven.

Ik geloof. Met dit enkele woord belijdt de Apostel van harte in te stemmen met alles, wat hij als Evangelie ter zaligheid aan anderen voorhoudt. Zijn onwrikbaar voornemen was het, van niemand iets te weten, dan van van JEZUS, niettegenstaande Hij gekruisigd was. De een mogt die prediking voor dwaasheid houden, bij het zoeken en streven naar menschelijke wijsheid; de ander mogt zich aan dat kruis ergeren, bij het wachten op eenig teeken uit den Hemel, — hij hield dit kruis van CHRISTUS voor Gods wijsheid en Gods kracht, en geloofde geene andere wijsheid, geen ander teeken noodig te hebben. Hoog met zijne bediening ingenomen, eerbiedigde hij daarin Gods barmhartigheid, dat hij, als gezant van CHRISTUS,

van Gods wege den zondaar bidden mogt: Laat u met God verzoenen. Reeds hier schittert het geloof des Apostels heerlijk, bij de verachting, aan welke hij van wege dat kruis ook te *Corinthe* bleef blootgesteld. En toch meenen wij, dat PAULUS nog meer heeft willen openbaren. Hiervan vinden wij eenige sporen in ons teksthoofddeel. Is het niet, alsof wij hem (vs. 6) op den weg naar *Damascus* ontmoeten? De verschijning van CHRISTUS mogt toen zijne oogen hebben verblind, door het heerlijk en schitterend licht van den Hemel; als bij de schepping ging er plotseling en onbeschrijfelijk een licht op, maar in zijn hart, waardoor uitnemend verlicht werd de kennis van Gods heerlijkheid, welke hij toen in het aangezigt van JEZUS CHRISTUS aanschouwd had. Was het wonder, dat hij, hieraan denkende, (vs. 8—11), al de gevaren, aan welke hij ten doel stond, ten bewijze aanvoerde van den moord, aan den Heer gepleegd? Was het wonder, vraag ik nog eens, dat de uitreddingen uit al die gevaren hem in het geloof versterkten, dat de Heer leeft, op wien hij, als den gekruisigden maar in den Hemel levenden Heiland, zijne *Corinthers* bleef wijzen? Voor zichzelven van Gods gunst in CHRISTUS zeker, droeg hij dit lijden, als ligt en kort van duur. Uit al dat lijden, hiervan was hij ten volle overtuigd, zou, als vrucht, van zelve voortkomen een gansch uitnemend gewigt van eeuwige heerlijkheid (vs. 17, 18). Zijn geloof was voor hem een vaste grond der hoop, waardoor hij zich vast hield, als ziende den Onzigtbare.

Bij zulk een geloof, dat evenwel hier slechts is aangestipt, is *spreken* behoefte, is zwijgen onmogelijk. Hij geloofde; daarom sprak hij. Waarvan het hart vol is, daarvan loopt de mond over. Hij spreekt, maar met eene ingenomenheid des harten, welke zich van zelve aan toon en woorden mededeelt. Door het geloof was hem CHRISTUS, de Heiland, van God gegeven tot wijsheid, regtvaardiging, heiliging en volkomene verlossing. Nu sprak hij ook van Hem, als van den genen, die geene zonde heeft gekend, maar door God tot zondaar is gemaakt, op-

dat zondaren zouden worden regtvaardigheid Gods in Hem. Het kruis mogt velen ergeren, het Evangelie des kruises daarom versmaad worden; voor hem was het een Evangelie der heerlijkheid van CHRISTUS (vs. 4), als die in den Hemel regeert en daar het beeld van God is.

Hij sprak, omdat hij geloofde; en dit zijn geloof bleek ook heerlijk uit de *wijze*, op welke hij den Heer verkondigde. Ik zwijg van zijne ingenomenheid met de hem opgedragene heerlijke bediening des geestes en des levens. Zoo lang hij leefde, toonde hij daarvoor hartelijke dankbaarheid, zelfs in de gevangenis met den dood voor oogen, dat hij was getrouw geacht geweest, om deze bediening te vervullen. Trouw was hij dan ook in het spreken. Hij verwierp (vs. 2) al de bedekselen, welke de schande behoeft en bezigt. Zonder arglistigheid Gods Woord zuiver predikende, openbaarde hij alleen waarheid, in de tegenwoordigheid van God. Dit was zijn aanbevelingsbrief bij het geweten der menschen. Hem was het wis genoeg (vs. 5), dienaar van CHRISTUS te zijn, ten nutte van zondaren. CHRISTUS de Heer was daarom alleen de inhoud en ziel zijner Evangelieprediking. Met de uiterste naauwgezetheid wees hij op dien grooten schat, die in CHRISTUS werd aangeboden. Zijne voordragt, maar uit een geloovig hart gevloeid, deed de waarde van dien schat kennen. Zoo bleek Gods kracht. Die schat had noch geleenden tooi, noch opgesmukte woorden noodig. In dien zin en met dat doel bood hij (vs. 7) dien heerlijken schat in aarden vaten aan. Zijn ligchaam mogt dreigen te bezwijken onder den last van allerlei moeijelijkheden (vs. 8—18); dat ligchaam mogt alzoo de bewijzen opleveren, dat de Heer werd vermoord, en dat daarom zijn dienstknecht niets beters had te wachten, zijn inwendige mensch, sterk door eigen geloof, ondersteund door Hem, die in den Hemel eeuwig leeft, nam bij den dag in sterkte toe; en deze ondervinding was het, door welke hij staande bleef en nooit als bloodaard terugdeinsde. Hij geloofde en was verzekerd, dat uit dit alles zijn heil voor eeuwig zou ontspruiten.

Het is ons thans niet vergund, deze wenken, door den Apostel zelven gegeven, verder te volgen. 's Mans levensgeschiedenis en zijne brieven, in welke hij het gevoelen zijns harten zoo eenvoudig en opmerkelijk uitstort, behelzen veel, waaruit ook voor ons de overtuiging moet volgen, dat de Apostel, door eigen geloof vooral, voordeelig heeft gewerkt op het geloof van anderen; dat zijn geheele leven CHRISTUS is geweest; dat zijn sterven voor hem winst was. » Ik ben met CHRISTUS gekruist," zoo schrijft hij naar waarheid (*Gal.* II: 20.): » Ik ben met CHRISTUS gekruist, en ik leef. Doch niet meer ik, maar CHRISTUS leeft in mij. Hetgeen ik dan nu in het vleesch leef, dat leef ik door het geloof in den Zoon van God, die mij lief gehad en zich voor mij overgegeven heeft."

Doch de gelegenheid des tijds (*) roept ons een ander voorbeeld voor den geest, waaruit blijkt, welken invloed ten goede het eigen geloof des Predikers heeft op de trouwe vervulling der Evangeliebediening. — Het was nacht, vóór dat in de XVIde Eeuw het Evangelie op nieuw licht verspreidde. Duisternis en donkerheid beheerschten de gemoederen, en werken der duisternis werden ombeschroomd gedaan. Het zout was smakeloos geworden. De onkunde en zedeloosheid der geestelijken leverden voor meer dan één spreekwoord overvloedige stof. Een enkel vernuft spotte met die onverlaten. Die spotternij werd niet met weêrzin aangehoord; maar de onkunde en zedeloosheid bleven dezelfde. Toen was het, dat God, als bij de schepping, het licht te voorschijn riep in meer dan één gemoed, op meer dan ééne plaats. De rust, welke de zonde zorgeloos genoot, wekte te levendiger ongerustheid op bij beteren, die, met het oog op eigen vergrijp, voor hun ontrust gemoed geene vergeving van zonden durfden wachten van dergelijke geestelijkheid, als toen bestond.

(*) De wenk, om aan de Hervorming in de XVIde Eeuw met dankbaarheid te gedenken, op, of zoo na mogelijk, den 31 October, kon ook bij deze gelegenheid gepast gevolgd worden.

Zij hebben allen gezondigd, en derven de heerlijkheid Gods, maar worden ook allen om niet geregtvaardigd uit zijne genade, door de verlossing, welke in CHRISTUS JEZUS *is.* Deze lichtstraal, uit Gods Woord opgevangen, hield de begeerte naar uitvoeriger onderrigt gaande. Gods Woord werd onderzocht door heilbegeerige harten, en, wat vroeger louter ontdekking was eener belangrijke waarheid, werd geloof, innig geloof des harten, dat alleen JEZUS CHRISTUS de Heiland der wereld is, en dat blijft, voor ieder, die in Hém gelooft. Zoo ontstond en bleef bestaan onwrikbaar vertrouwen bij den zondaar, die dit gevoelde te zijn, dat, nevens anderen, ook hem vergeving der zonden geschonken was, uit loutere genade, om de verdiensten van CHRISTUS, zonder goede werken van heiligen, zonder medewerking eener verbasterde geestelijkheid. Dit geloof, meestal in stilte gevoed, en door Gods Woord genadig versterkt, liet zich nu en dan hooren, maar niet zoo luide, als door Gods weldadig bestuur later noodzakelijk werd. De magthebbers dier eeuwe beheerschten de gemoederen naar willekeur, en, onkundig van het stille werk van God in de harten der geloovigen, dreven zij met het heilige koopmanschap, en maakten hun spel met vergeving van zonden en het Koningrijk der Hemelen. Bij zulk eene grievende aanranding van hetgeen door het geloof als heilig voorregt was bekend geworden, sprak men omdat men geloofde, en dat geloof voor niemand wilde ontveinzen. Nu openbaarde zich dan in volle kracht het geloof in JEZUS, den eenigen Zaligmaker der wereld. Geleerdheid zonder dit geloof bestrafte het kwaad, maar verbeterde het niet, Geloof zonder die mate van geleerdheid maakte alles te schande, wat niet uit God was. Dit geloof deed hen, die niet vele geleerden of magtigen waren, sterk zijn. De bedekselen der schande vielen weg. De arglistigheid, met welke Gods Woord vervalscht en verdonkerd was, kwam aan het licht. Waarheid beval zich aan het geweten der menschen aan, en beschaamde de magt en boosheid van allen, die haar tegenstonden. JEZUS, en die

gekruist, was en bleef de eenige naam, dien men kende en eerbiedigde. Tegen dit geloof was elk wapen, hoe scherp en wreed ook gewet, krachteloos. In allen tegenstand bij de uitgezochtste pijnigingen bleek de heerlijkheid en voortreffelijkheid van dit onuitroeibaar geloof. Vrouw en kinderen en goederen en leven konden in de magt der boosheid vallen; Gods rijk, buiten het bereik van deze geweldigen, bleef bewaard voor het geloof, hetwelk in CHRISTUS meer vond, dan door menschen ontnomen kan worden. Wat vermag zelfs de boosheid der hel tegen het geloof, dat op Gods belofte bouwt, en daardoor zeker is, dat niets zal scheiden van Gods liefde in CHRISTUS JEZUS? De gevangenis zelve, opdat ik dit nog aanstippe, de gevangenis zelve, in welke niet zelden den moedigsten het hart ontzinkt, werd voor het geloof de gewijde werkplaats, uit welke Gods Woord heerlijk te voorschijn kwam, om nu niet meer te spreken alleen in vreemde klanken, maar om zich, in eigene taal, als Goddelijk onderwijs te rigten tot eenvoudigen en ongeleerden. Zooveel werd ook toen verrigt door het geloof in JEZUS, den eenigen Zaligmaker; en door dit geloof spreken en werken die mannen Gods nog voort, nadat zij sedert eeuwen hunnen aardschen loop volbragt hebben.

Gods goedheid stelt het geloof van den dienaar des Woords thans niet op zulk eene harde proef. In rust en bij genot van eer en aanzien verrigt de Prediker van het Evangelie thans het hem opgedragen werk. Doch ook in stilte, en door menschen niet altijd opgemerkt, voedt hij zijn geloof, dat leven en werking geeft aan de geheele waarneming zijner bediening. Het geloof in JEZUS, den Heiland der wereld, ontstaat niet eerst bij het opsteken van den storm of het loeijen der orkanen. Dan vertoont zich dit geloof in volle kracht en werking. Ook daar is geloof, dat leeft en bezielt, waar het goede zaad wordt gezaaid, en aan God de wasdom en het gedijen wordt overgelaten tot den dag des oogstes. Het geloof — ik beroep mij gaarne op uwe ondervinding, Broeders in de heilige bediening, Mededienstknechten van onzen Heer JEZUS CHRISTUS — het

geloof, dat JEZUS, dien wij anderen prediken, ook onze Heiland en Zaligmaker is, geeft kracht en moed en volharding bij het ophoopen der bezwaren en moeijelijkheden. Indien wij, bij het vervullen van ons ambt, alleen de dingen bedachten, die men ziet, indien ons hart geen trek had naar de vervulling van geheel andere behoeften, dan waaraan voldaan wordt door bijval van menschen, door roem en eer, welke vóór ons nog ten grave dalen, hoe weinig zouden wij oogsten! hoe gemakkelijk zouden die wenschen vervuld worden! Menschelijke wijsheid, opgepronktheid van taal en geleende tooi in woorden, veelal dan zonder geest en kracht, vloeijen gemakkelijk uit den mond, maar vervliegen even gemakkelijk in den wind, en laten nergens spoor achter. Stom zouden wij zijn en onnutte dienstknechten, die wind zaaijen en wind oogsten. Wij gelooven; daarom spreken wij. Deze spreuk trachten wij te voeren niet enkel tot leus, maar als gedenkspreuk bij ons werk, gedurende geheel ons leven. Hetgeen wij anderen voorhouden, dat is ook voor ons, zoo wel als voor anderen, zaligheid. Gods Woord, dat CHRISTUS JEZUS in de wereld is gekomen om zondaren te behouden, prediken wij als een Woord, dat proef houdt. Dit gevoelt ook ons hart. Daarom willen wij het voor de rust van ons geweten tot geenen prijs missen. Onze Bijbel, uit welken wij onze voordragt, al onze kennis voor de Gemeente ontleenen, is ons ten licht, om alleen Gods Woord, geen menschenwaan of menschenvonden, voor te stellen. Maar de Bijbel is ons ook daarom dierbaar, omdat ons geloof, door de onzekerheid van anderen niet zelden geschokt, in zekerheid en vastheid komt door vlijtigheid en aanhoudend onderzoek van Gods Woord. Hoe dikwerf door ons gelezen, telkens spreekt dit Woord ook tot ons hart van genade en vergeving om JEZUS CHRISTUS. Dit is het, dat ons den Bijbel wetenschappelijk doet behandelen, opdat wij, bij elken onverwachten aanval op dit Woord, voor onszelven zoowel als voor anderen zeker zijn, en door geenen wind van leering omgevoerd worden. Daarom is ons geene moeite te groot, geen tijd te kostelijk, zelfs de rust,

door anderen genoten, is niet te begeerlijk, dat wij niet dit alles zouden aanwenden, om in geloof toe te nemen, en zoo ons ambt getrouwer te vervullen. Geen roem van menschen jaagt de Evangeliedienaar na, bij zijn gezet en geleerd onderzoek. Hij wil voor zichzelven zeker zijn om anderen. Zijne zekere overtuiging aangaande den inhoud van het Evangelie brengt anderen tot zekerheid, die hem dan ook het volle vertrouwen schenken. Bij het onderwijs der jeugd, aan de ziek- en sterfbedden, overal waar zijn ambt hem roept, is hij dienaar van CHRISTUS, die spreekt als het zulken voegt, die in Gods naam het woord voeren. Waarheid, waarheid uit God, door Gods Woord hem hoe langer hoe meer bekend geworden, stroomt hem van de lippen, vloeit hem uit het hart. Waarheid, welke de bedekselen der schande noch zoekt noch noodig heeft, waarheid, in alle opregtheid en zonder arglistigheid voorgedragen, is, in de tegenwoordigheid van God, de eenige aanbeveling aan het geweten der menschen. CHRISTUS, de heerlijkheid van God, de heerlijkheid der zijnen, geeft ons *luister* en eer, indien wij, als zijne dienaren, zijne woorden spreken en doen. De schatten in CHRISTUS bieden wij aan, met alle toegenegenheid en hartelijkheid; wij sieren niets op; die schatten behoeven onzen tooi niet. Door eigene ingenomenheid toonen wij, dat wij geen grooteren rijkdom kennen, dan dien wij in CHRISTUS JEZUS aanbieden. Gouden schalen mogen, voor het geen weinig is, noodig zijn, om te worden aangezien; aarden vaten volstaan, waar de schat de hoofdzaak is en dat verdient te blijven. De liefde van CHRISTUS, telkens ons duidelijker door het Woord, maar ook door verleende hulp, wekt wederliefde bij zijne dienaren op, om bij kwaad en goed gerucht waarheid voor te staan en te bevorderen. De landman zaait en arbeidt op hoop, en de zwaarste arbeid wordt verzoet door het aandeel, dat hij het eerst van allen erlangt van de vruchten. Zoo ook arbeidt de Dienaar des Evangelies onvermoeid, met inspanning van alle krachten, omdat hij voor zichzelven rekent op de zaligheid, door CHRISTUS ook voor hem verworven.

Meent echter niet, W. T., dat wij op onszelven dwaselijk roem dragen, omdat wij zoo spreken. Wij spreken in de tegenwoordigheid van God, en gevoelen diep onze ongelijkvormigheid aan hetgeen wij konden en moesten wezen. Doch levendig gevoelen wij ook Gods barmhartigheid jegens ons, dat wij naar zijnen wil zijne woorden mogen voordragen; dat Hij ons daartoe heeft getrouw geacht en daarom gesteld in onze heerlijke bediening. Dankbaarheid voor de eer, ons te beurt gevallen, doet ons zoo spreken. Dankbaarheid aan God, dat wij, zondaren als de overigen, zoo mogen spreken, zal ons altijd voegen, bij het volbrengen van ons gewigtig werk. Diep gevoelen wij onze tekortkomingen; en wie uwer, waarde Medebroeders, stemt niet met mij in dit gevoel in? Diep gevoelen wij onze tekortkomingen; want wie is uit zichzelven tot al die dingen bekwaam? En is niet daarenboven al onze bekwaamheid uit God, die ons gesteld heeft tot dienaren des geestes en des levens? Maar zelfs onze tekortkomingen maken Gods Woord dierbaar en onontbeerlijk voor onszelven. Hoe zouden wij aan God durven denken bij ons werk, hoe den zwaren last durven aanroeren en torschen, indien niet datzelfde Evangelie, waarmede wij anderen zoeken te verblijden, ook ons uitzigt was en bleef? Hij, die het woord der verzoening in ons heeft gelegd, heeft ook ons met zich verzoend, en rekent ons, bij kinderlijk en hartelijk geloof, deze onze tekortkomingen niet toe. (*)

Waarde Vriend, geacht Medebroeder! Gij hebt niet noodig, dat ik u den omvang der Evangeliebediening ontvouwe. Door uw verblijf en werk bij uwe vorige Gemeente hebt gij den last, maar ook het aangename van dien last genoeg leeren kennen, om ook alhier in het werk des Heeren getrouw te willen zijn. De last, dien gij thans opneemt, moge zwaarder zijn, dan gij vroeger gedragen hebt; geen last is zwaar, dien men gewillig draagt, en tot welken

(*) Hierop had de bevestiging plaats, volgens het Formulier, merkelijk ingekort, en bij deze gelegenheden gebruikelijk.

CHRISTUS roept, die helpt en zaligt. Voor het geloof in JEZUS, den Gekruisten, is niets moeijelijk. De Heer ging met zijnen oneindig zwaarderen last zoo gewillig en voortreffelijk voor. Hem volgden door het geloof eerst de Apostel PAULUS, later ook de Hervormers. Deze zijn en blijven uwe voorgangers en voorbeelden. Voed het geloof, dat in u is; sterk het door gestadig onderzoek van Gods Woord; stevig het door onvermoeiden arbeid en gestadige zorg voor het heil der Gemeente. Laat uw geloof in woorden gehoord, in daden gezien worden, en alles zal u, met Gods hulp en zegen, welgelukken. Gij dient den Heer CHRISTUS. Dien Heer heeft nog niemand gediend zonder loon. Spreek en handel omdat gij gelooft. Zoek aanhoudend zielen te winnen voor dat Rijk, op hetwelk ook uwe hoop gevestigd blijft. Houd u aan God en het woord zijner genade, en ook uwe erfenis onder de heiligen in den Hemel zal zeker zijn. Het Evangelie van CHRISTUS zij uw roem en uitzigt! Bid en werk in zijne vreeze, zoo zult gij uzelven behouden, nevens de Gemeente, door den Heer u aanbevolen. Dit zij en blijve hier bij uw werk uw eenig en heerlijk uitzigt, en, na volbragten loop, eenmaal uw loon voor eeuwig!

II. Van de taak door mij opgenomen, is het tweede gedeelte nog ter behandeling overgebleven. Verleent mij dan, W. T., uwe voortdurende aandacht en belangstelling, bij het betoog, dat het geloof van den Evangeliedienaar door de Gemeente behoort opgemerkt te worden, zal zijn dienstwerk tot zegen zijn. Dit tweede punt onzer overweging ligt van zelve in het doel, waarmede PAULUS schreef: »Wij gelooven; daarom spreken wij."

Dat PAULUS leefde en handelde in het geloof, dat JEZUS Gods Zoon is, die hem had lief gehad en voor hem als zondaar gestorven was, is door ons, zoo wij meenen, genoegzaam ontvouwd. Dat geloof van den Apostel, dat den ligtzinnigen AGRIPPA de belijdenis afperste: »Bijna beweegt gij mij Christen te worden," werkte evenwel te *Corinthe* weinig uit, omdat 's mans geloof werd miskend, althans niet gelijk het behoorde werd opgemerkt. Het viel

den vijanden des Apostels gemakkelijk, zijn uitmuntend gedrag verkeerd voor te stellen en te verguizen. Hij zocht de Gemeente, niet hare bezittingen; predikte daarom het Evángelie kosteloos, en werkte met eigene handen voor zijne nooddruft. Hieruit ontleenden de vijanden des Apostels bewijs, dat hij die Gemeente niet lief had, en daarom hare gaven afwees. Onder vrees en beven bij hen zijnde, wilde hij van niets weten, dan van JEZUS den Gekruisten. Dit onderwerp, voor het geloof zoo rijk en onuitputtelijk, was hun te nietig en te eentoonig, die nieuwheid, niet altijd waarheid zochten. De voortreffelijkheid zijner brieven waren zijne vijanden gedwongen te erkennen; maar laag zagen zij neder, wanneer hij tegenwoordig was, op zijn uiterlijk voorkomen; zijn door slagen en allerlei vermoeijenissen afgesloofd ligchaam boezemde geen belang in bij menschen, die alles voor het oor en zeer weinig voor het hart verlangden te vernemen. Keur van taal, pronk van woorden werden begeerd. De schat was daar geenszins de hoofdzaak; de schalen alleen, de gouden schalen bij voorkeur, de aarden vaten van alles het minste, konden werken, waar de zinnen moesten worden gestreeld, om de aandacht aangenaam bezig te houden. Het verguizen van den Apostel was voor 's mans vijanden noodweer, om zich staande te houden, en ten koste van *Corinthe* in eere en met gemak en in overvloed te leven. Zij zagen daarom in de zwakheid des Apostels zijne kracht en sterkte niet. Zij roemden op hetgeen in het oog viel, niet op hetgeen uit het hart kwam. Gods wijsheid was hun dwaasheid. Gods wijsheid was buiten hun bereik, en voor eigenbelang sloegen zij geheel andere wegen in. Het eigenbelang met zijn behagelijk voorkomen en gedienstige vleitaal was aan het weelderige *Corinthe* aangenamer, dan de woorden der waarheid, belangeloos gepredikt door eenen man, die in zijn ligchaam de bewijzen droeg van den moord, aan zijnen Heer gepleegd. In de ziel des Apostels lazen zij niet zijn geloof, dat diezelfde Heer leeft en regeert in heerlijkheid. Om de *Corinthers* te behouden, om hen uit de strikken dier looze bedriegers te verlossen, wijst hij

ken op zijn geloof, als bron, waaruit al zijn spreken en handelen voortvloeide. »Wij gelooven; daarom spreken wij." Zonder te letten op het geloof des Apostels, konden zij de waarheid niet verdragen, welke niemand vleide, maar allen gelijkelijk voorstelde, als zondaars, die zonder CHRISTUS niet zijn te behouden. De bestraffing der zonden, bij weelde en ligtzinnigheid zoo buitensporig en algemeen, verwekte ergernis en verstoordheid, omdat men in de taal des hartelijken geloofs niet opmerkte den ernstigen toeleg des Apostels, om door droefheid, welke naar God is, te weeg te brengen onberouwelijke bekeering tot zaligheid.

Hoe geheel anders was het over 't algemeen, toen vóór ruim drie eeuwen, ook in ons Vaderland, woorden van Goddelijke waarheid zich deden hooren! Het is zoo, reeds vroeger had eene en andere stem woorden van waarheid en geloof gesproken; maar die stemmen werden toen of overschreeuwd, of met geweld gesmoord. De brandstapel, dat wanhopig wapen der boosheid, kon voor een' tijd op aarde die stemmen tot zwijgen brengen. Maar het geloof, juist door dit geweld nu meer in stilte gekweekt, en daardoor te vaster geworteld, verhief de stem, om alleen op Gods Woord te zwijgen. Eene enkele stem werd gehoord; maar, krachtig door het geloof, had zij overal weêrklank gevonden. Het geloof, dat alle aanbiedingen van menschen afwees, alle pijniging en folteringen trotseerde, werd door het geloof gehoord en opgemerkt; en nu verkoos men liever met Gods volk kwalijk gehandeld te worden, dan voor een' tijd de genietingen der zonde te hebben; men achtte de smaadheid van CHRISTUS grooteren rijkdom, dan al de schatten der wereld, want men zag op de vergelding des loons. Gods Woord, nu eenvoudig verkondigd, was nabij ieders mond en hart. Honger naar meerder onderrigt bragt geheele scharen bijeen, om Gods Woord van volkomene schuldvergiffenis te hooren, om gewezen te worden op het eenige onfeilbare Hoofd der Gemeente, welke Hij gekocht heeft met eigen bloed. Het was geene menschelijke wijsheid, welke de stem verhief. Geloof, geloof

alleen, dat zelfs handwerkslieden hervormde in welsprekende en hartelijke predikers van het te lang verdonkerde Evangelie des kruises, geloof, hij alle gevaren heerlijk aan den dag gelegd, door woorden aangeprezen, door daden betoond, werd opgemerkt en nagevolgd, en Gods Woord, door de magthebbers dier eeuwe diep veracht, werd ook in stilte de onderwijzer van eenvoudigen, die alzoo door God werden getrokken tot JEZUS, den redder hunner zielen. Zulk eenen zegen bragt de Hervorming te weeg, omdat het geloof van hen, die God als gezegende werktuigen bezigde, aan toon, in woorden en in daden werd vernomen en erkend.

Waar men ook den dienaar des Woords opmerkt en eert, men eert hem het meest, wanneer men gevoelt en erkent, dat ook hij gelooft in het kruis van CHRISTUS. De dienaar des Goddelijken Woords neemt geene eer aan, ten koste van zijn dierbaar geloof, dat voor hem is en blijft de vaste grond zijner hoop en verwachting. Dit geloof, dat hem Gods Woord alleen doet verkondigen en al de menschelijke meeningen afzweren, dit geloof wenscht hij, dat men in zijne woorden hoore, in zijne daden zie en opmerke. Ongelukkig de Gemeente, waar het hart ontbreekt, om dit geloof op te merken! Door nieuwheid van onderwerp kan de dienaar niet aantrekken. Zijn voornemen moet vast staan, om niets te willen weten, dan JEZUS den Gekruisten. Ditzelfde onderwerp, hoe dikwerf ook behandeld, blijft voor het geloof en door het geloof altijd belangrijk. Het wekt de begeerte op en maakt den honger gaande naar meerder en uitvoeriger onderrigt. Het geloof van den Leeraar spreekt Gods Woord, belooft in Gods naam, beveelt op Gods gezag, en, als woordvoerder en gezant van God, treedt hij nooit met de zonde in verbond, maar vermaant en bestraft, en ziet toe, dat niemand verachtere in de genade. Waar nu ligtzinnigheid en neiging ten kwade heerscht, daar ziet men den persoon aan, daar let men niet op den aandrang des geloofs, met welken de dienaar van CHRISTUS den hem opgedragen last volbrengt, maar daar wordt dan ook gevonden wrevel

over bestraffing, verstoordheid over ernstige opwekking tot bekeering, en de zegen van het gepredikte Woord, hoe hartelijk ook voorgedragen, moet daar van zelve achterblijven. Waar men integendeel het geloof des Evangeliedienaars niet voor dweeperij uitkrijt, maar tot zijne aanbeveling opmerkt en gadeslaat, daar is hij vriend, omdat hij de zonde bestraft; hij ontrust het geweten, om het in CHRISTUS tot rust te brengen; daar is hij leidsman, die op den weg ten eeuwigen leven gewillig en vertrouwelijk wordt gevolgd; daar is hij trooster bij droefheid, en altijd welkom, als van God gezonden; daar hebben zijne bevelen klem, zijne beloften, als Gods beloften, kracht en beteekenis; daar is, eindelijk, de dienaar des Woords, juist door zijn erkend geloof, de band, die allen vereenigt in liefde; daar is God met zijnen zegen tegenwoordig.

Doch misschien zult gij, W. T., thans meenen, dat hier te veel wordt beweerd, dat hier gesproken wordt van hetgeen op aarde nergens bestaat. Dit ontveins ik ook voor mijzelven niet, en toch ontneemt dit niets aan de waarheid van hetgeen hier is aangevoerd. Het is het geloof, dat het geloof opmerkt en verstaat, en dit geloof wordt, helaas! niet algemeen, of laat mij liever zeggen, zeer schaars gevonden bij hen, die Gods Woord hooren. Schrijft het niet altijd aan de voordragt uwer Leeraars toe, wanneer het gehoor des Woords niet ten zegen strekt. De prediking van het Evangelie doet geen nut, indien het niet gemengd is met het geloof, bij de genen, die het hooren. Hebben de Joden niet gehoord den Eenige, van wiens lippen genade en waarheid onophoudelijk vloeiden, en hebben zij Hem niet gekruisigd? Zij hebben in Hem niet geloofd, en daarom werden zij zijne moordenaars. In het ongeloof der hoorders ligt eene voorname reden van den weinigen zegen, dien de prediking des Evangelies anders zou aanbrengen. Dit althans verklaart PAULUS ten opzigte van sommigen in de Gemeente van *Corinthe* (H. IV: 3, 4): »Indien ons Evangelie bedekt is, zoo is het bedekt onder de genen, die verloren gaan, onder wie de God dezer eeuw verblind heeft de zinnen van hen, die ongeloovig

zijn, zoodat hen niet bestraalt het Evangelie der heerlijkheid van CHRISTUS, die Gods beeld is." Voor wien de aarde en alwat zij heeft en geeft de eenige Godheid is, voor welke hij knielt, die ziet niet op hetgeen in de verte is, die bedenkt en bedoelt het aardsche, en is voor het hemelsche doof en dood. De dingen, daarboven, waar CHRISTUS is, zittende aan de regterhand van God, liggen buiten den kring, in welken hij zich beweegt. Hij begeert geene goederen, die hij niet waardeert; hij heeft geen trek naar de zaligheid, op welke hij zijne hoop niet vestigt; hij gelooft Gods woorden niet, omdat het Evangelie aan zijne wenschen niet voldoet. Aan de aarde heeft hij genoeg; daarom blijft hij voor hetgeen elders is zonder gevoel en zonder zorg. Waar het geloof niet woont, daar zullen de woorden des geloofs geen weêrklank vinden bij hen, die aan hunne zonden niet dan met lust of ongevoeligheid denken; daar zal het eeuwige leven niet aftrekken van de zonden; daar zal het geloof, dat bij anderen zoo veel goeds uitwerkt, louter dwaasheid zijn. Waar men den zin van CHRISTUS niet heeft, kent men ook zijne heerlijkheid niet; men behoudt, wat men heeft, en brengt aan betere goederen niets ten offer. Geloof, geloof alleen aan Gods Woord, verstaat het geloof van hen, die in Gods naam spreken. Dit geloof, hoe klein in de beginselen, wordt door de woorden des geloofs gevoed en gesterkt. Dit geloof wordt niet moede van hooren, niet verzadigd door onophoudelijk onderzoek van Gods Woord, en welkom is aan dat geloof altijd de stem van God, die het goede blijft verkondigen. Dit geloof verfoeit eigene zonden het meest en laat die na. Dit geloof zoekt vergeving van zonden bij CHRISTUS, en is Hem dankbaar. Dit geloof behoeft dagelijks sterkte en voeding, komt telkens daar, waar Gods geest tot de Gemeente spreekt, hoort gaarne en met belangstelling de woorden Gods, als woorden des levens, maar om ze te doen en daarop voor eeuwig te bouwen.

Zulk geloof was er te *Corinthe* bij velen niet. Zulk geloof, wij moeten het met leedwezen zeggen, wordt zelfs

nu zeer schaars gevonden, en daar wel het minst, waar over weinigen zegen van de Evangelieprediking geklaagd wordt. Goed zaad brengt geene vrucht voort, waar het valt op steen, of door allerlei onkruid wordt verstikt. Het zaad is en blijft goed; maar de grond, waarin het valt, laat dikwerf het beste zaad onvruchtbaar. Niet anders is het gelegen met de prediking van het goede Woord Gods. Waar het geloof de harten geschikt maakt en geschikt houdt, daar zal van de trouwe Evangelieprediking de gezegende vrucht niet achterblijven. Waar integendeel de zorgvuldigheden dezes levens, zucht naar aardsch goed, en de dienst der zonden alles bezet hebben, daar vindt het Woord Gods geene plaats, om iets goeds uit te werken. Wie voor Gods Woord ongevoelig en bijna dood is, die zoekt, als de blinde, de kwaal daar, waar die nooit is te vinden. Ongeloof aangaande de kracht van Gods Woord heeft daar de zinnen verblind, zoodat het Evangelie der heerlijkheid van CHRISTUS niet wordt opgemerkt; en nu wordt Gods kracht tot zaligheid voor eene doode letter verklaard, omdat het geloof niet ontdekt wordt, dat Gods woorden in het hart opneemt, en daar tot woorden van geest en leven maakt. Geloof, geloof alleen is het, dat Gods Woord ook bij den hoorder ten zegen maakt. Dit geloof maakt ons kinderlijk en tevreden met ons lot; leert ons voorzigtig zijn bij de zonde, welke ons zoo ligtelijk omringt en ten val brengt; doet ons dankbaar blijven voor Gods onuitsprekelijke gave, en schenkt ons moed en krachten, om de Godzaligheid na te jagen in de vreeze Gods. Dit geloof, eindelijk, verheugt zich in het blijde vooruitzigt, door Hem geopend, die het eeuwige leven en de onverderfelijkheid heeft aan het licht gebragt. Door dit geloof komt en blijft de vaste overtuiging, dat, zoo God voor ons is, niets ons schaden zal; dat alles ten goede zal medewerken den genen, die God liefhebben, en wie geen dood of leven, niets zal scheiden van Gods liefde in CHRISTUS.

Gerust durven wij ons op u beroepen, die gestadig de godsdienstoefeningen bijwoont, — want die zich hieraan

onttrekken, of uit ligtzinnigheid of uit hoogmoed, om zelven als Leeraars op te treden, deze verdienen in deze heilige zaak niet, dat hun getuigenis ingeroepen worde. — Gij dan, die in Gods huis Gods Woord gaarne hoort verkondigen, en dit uw verlangen toont, door de bijeenkomsten niet na te laten, gelijk eenigen de schandelijke gewoonte hebben, getuigt het, of uwe Leeraars kunstig verdichte fabelen navolgen, menschelijke meeningen voordragen, dan of zij u de woorden des levens voorhouden en onontbeerlijk maken! Wie het ook loochene, Gods Woord maakt den tijd onzer inwoning tot een' aangenamen tijd der zaligheid, indien wij, ieder voor zichzelven, daarop acht geven. Niemand uwer zij dan kitteloorig; maar leert hoe langer hoe meer de gezonde leer, Gods Woord, verdragen, opdat Gods Woord door u met zachtmoedigheid ontvangen worde en uwe zielen zalig make, waartoe het door Gods goedheid in u geplant wordt. Het Evangelie van CHRISTUS, over hetwelk zich geen dienaar des Woords schaamt, het Evangelie van CHRISTUS, maar rein en zuiver gepredikt, maar ontdaan van alle bijvoegselen der menschen, is en blijft eene kracht van God tot zaligheid voor hen, die gelooven, maar dan ook voor allen zonder onderscheid.

Dit Woord wensch ik, dat ook door u worde opgemerkt, die van elders gekomen zijt, en deze plegtigheid door uwe tegenwoordigheid verhoogd hebt. Acht uwe Leeraars hoog, om het werk, dat zij onder u en voor u verrigten. Leert van hen aan de voeten van JEZUS te zitten, om zijn woord te hooren en te bewaren. Dat ééne is het beste deel, dat men kiezen kan. Het zal niet worden weggenomen. Het is genoeg bij JEZUS, die eens oordeelt. Het moet ons allen genoeg zijn voor de eeuwigheid. Zalig voorwaar, die Gods Woord hooren en bewaren! Dit zij en blijve onze wijsheid en sterkte! Ziet wel toe, *wat* gij hoort, en versmaadt de woorden des levens niet! Maar ziet vooral ook toe, *hoe* gij hoort! Gods zegen en heil zullen bij u dan niet achterblijven.

Gemeente van *Kralingen!* nog een enkel woord heb ik aan u, en daarmede wil ik eindigen. Hartelijk verheug ik mij met u over den Leeraar uwer keuze, die heden zijn dienstwerk onder u zal beginnen. Vooral ook verheug ik mij over de algemeenheid, met welke uwe genegenheid hem ontvangt. Ontvangt hem, dit bid ik u, vooral als dienaar des Woords, door den Heer u toegezonden, en blijft dien Heer dankbaar. Houdt hem in eere, betoont hem achting, vooral om zijnes werks wil. God is het, die door hem tot u spreekt. Geenen anderen last mag of kan hij opnemen, dan u de woorden des levenden Gods te prediken met woord en daad. Hoort zijne woorden met alle toegenegenheid, en wordt daarin hoe langer hoe overvloediger. Ziet op zijn gedrag, let op zijnen wandel; opdat hij ook hierin uw leeraar en voorganger zij. Gods Woord, door zijnen mond gepredikt, door zijn voorbeeld aanbevolen, zij en blijve u aangenaam en liefelijk. Hij zoekt u, niet het uwe. Uwe zaligheid is zijn doel; de vermeerdering van uw geloof en van uwe hoop is zijn loon en zijne vreugde. Wordt opgebouwd in de liefde, dien band der volmaaktheid. Uw voortgang in alles, wat wél luidt, zij, onder de dienst van uwen Leeraar, uzelven niet minder dan den menschen kennelijk. In de hope zalig geworden, zult gij door die hoop niet beschaamd worden.

Hem nu, die magtig is overvloediger te schenken, dan wij wenschen of bidden, zij, door al de geslachten en al de eeuwen, eere en heerlijkheid! Amen.

DE TOESTAND IN 1829 EN IN 1839.

Omnes, quibus res sunt minus secundae, magis sunt,
nescio quo modo,
Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis:
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.

TERENTIUS.

De *Belgische* Revolutie is in zoo verre afgeloopen, dat hare bewerkers derzelver doel bereikt, en velen meer verkregen hebben,

dan zij oorspronkelijk verwacht hadden. De verwachting van velen is dus overtroffen geworden; maar zoo als het steeds gaat, anderen zijn grootendeels te leur gesteld, en sommigen hebben zich geheel bedrogen gezien. Het is de beruchte DE POTTER, wien dit lot inzonderheid te beurt is gevallen. Een oogenblik de afgod des volks geweest zijnde, is zijn val des te grooter geworden, naar mate zijne tijdelijke verheffing buitengewoon was.

Dergelijke lotwissel is echter geene zeldzaamheid in de geschiedenis der omwentelingen, en DE POTTER is niet de eerste in *België* geweest, die, na eene kortstondige, aanzienlijke rol gespeeld te hebben, spoedig wederom van het tooneel zoodanig is afgetreden, dat tot zijnen naam toe als der vergetelheid is prijs gegeven.

Terwijl zijn staatkundig bestaan slechts van korten duur heeft mogen zijn, schijnt hij in deze zoo snelle lotwisseling niet te kunnen berusten, althans niet stilzwijgend van het tooneel der woelingen te willen aftreden. Alle staatkundige bemoeijingen voor hem, voor het tegenwoordige, geheel afgesneden zijnde, wil hij toch van dat tooneel niet zoodanig verwijderd zijn, dat er niet eenige herinnering aan hem zoude overblijven. Hij heeft, als om deze te verlevendigen, dezer dagen Gedenkschriften uitgegeven (*), waarin hij de *Belgische* beroeringen wil schetsen, en dus gelijktijdig van zichzelven spreken kan. Deze Gedenkschriften zullen, vertaald, spoedig het licht zien en bij ons desgelijks meer bekend worden. Het lust mij, de aandacht eenige oogenblikken bij dit werk te bepalen, niet zoo zeer om hetzelve te beoordeelen, als wel om bij den zonderlingen man zelven te blijven stilstaan; niet zoo zeer omdat DE POTTER buiten en in zijn boek als een buitengewoon man is opgetreden; als wel om in hem een voorbeeld eener telkens terugkeerende of zich herhalende misleiding van zichzelven te zien. Zoo schijnen de lessen der Geschiedenis steeds vergeefs gegeven te worden, en hare waarschuwingen niet voor herhaalde misslagen vrij te waren.

Doch laat ons hooren, met welke woorden DE POTTER zijn werk aankondigt. »De *Belgische* Revolutie, in 1829 voorgenomen," zoo zegt hij, »is in 1830 ten uitvoer gebragt en reeds in 1839 ten grave gedaald; zij behoort voortaan tot de Geschiedenis. Mijne herinneringen, ofschoon slechts persoonlijk, zullen evenwel

(*) *Revolution Belge* 1828 *à* 1839; *souvenirs personels, avec des pièces à l'appui; par* DE POTTER. *Bruxelles*, 1839.

niet zonder nut wezen voor de genen, die in het vervolg hare geschiedenis zullen schrijven."

Ziet daar het oogmerk van den Schrijver voor het algemeen. Beoogt hij daarbij ook iets voor zich? Eene betere beoordeeling, zelfs goedkeuring, van de *toekomst*, welke het *tegenwoordige* hem ontzegt. Hij verwacht haar, op grond der achting, welke hij vooronderstelt, dat dit zijn gedrag verwerven moet. Hij verwacht zelfs door den tijd vrijgesproken te worden van alles, wat hem te laste is gelegd geworden. Daartoe zal hij zijn gehouden gedrag in de tijden der beweging en der moeijelijkheden blootleggen. Zijn streven zal zijn, zich gelijk te blijven, gelijk hij zegt onder alle wisselingen steeds dezelfde geweest te zijn. Hoe vele redenen hij ook moge hebben tot ontevredenheid over velen, hij is niet voornemens iemand moedwillig aan te randen. Slechts hen zal hij bij name moeten noemen, wier namen in de geschiedenis als ingevlochten zijn, waarvan hij de daadzaken verhalen moet. Hij wil zich niet verheffen, om anderen te verguizen! Hij begeert slechts, bij de achting der tijdgenooten, kracht, om de verontwaardiging van anderen te dragen, en den smaad of laster, die hem te beurt viel, te verachten. Hij schroomt echter niet, te belijden, dat hij in de *eeuw der wijzen* de *rol* van eenen DWAAS *gespeeld* heeft! (*)

Had hij dit eerder bedacht, hij zou de wrange vruchten eener dwaze onderneming, gelijk hij zulks later nog krachtiger belijdt, niet geplukt hebben; hij zou bewaard zijn gebleven, zich als een dwaas te moeten aanklagen, en op hem zou de beschuldiging, van welke hij zich niet kan vrijpleiten, niet nederkomen, eene verraderlijke rol gespeeld te hebben. Of verdient zijn gedrag zulken naam niet, toen hij hem in het vertrouwen medegedeelde staatsstukken openlijk bekend maakte, en met welk doel?!

Hoe kon men zulk eenen man zoodanig vertrouwen schenken? Door eenen LIBRI in den arm te nemen, was men reeds aanvankelijk op den weg, zich verder van verkeerde middelen te bedienen. (**)

(*) Men zoude hier bijna denken aan de gedichten van eenen *Duitschen Israëlitischen* Dichter, waarvan er een begint: *Lieber, lieber Ziegenbock, was treibest du die Mummerei?*

(**) DE POTTER zegt, dat aan dezen persoon meer dan 200,000 franken te koste zijn gelegd, die de onbeschaamdheid nog zoo verre zoude gedreven hebben, den Koning zijnen bankier te noemen!

De zending van den Graaf DE CELLES naar *Rome* moge door DE POTTER als eene *Capucinade* voorgesteld en belagchelijk gemaakt worden; zijne latere handelwijze, omtrent hetgeen een uitvloeisel van het gesloten Concordaat was, kan in geen belagchelijk daglicht geplaatst worden. Zijne handelingen zijn hier geheel in strijd met die van eenen man, die zegt uit een *zuiver beginsel* te handelen; zij zijn geheel onbestaanbaar met het karakter van een *eerlijk man.* Wat DE POTTER later ook moge gedaan hebben, om den naam van een *opregt Democraat* te verdienen, deze smet zal niet ligt af te wasschen zijn, en vooral niet bij het nageslacht werken, om hem eene achting te verwerven, op welke hij zoo veel prijs schijnt te stellen. Hoogstens kan hij op verschooning aanspraak maken, als die der verblindheid het niet scherp wil toerekenen. En waar het paswoord was: *Honnisons, bafouons les ministeriels*, (*) daar voerde de bezadigdheid niet meer het woord. Waar en wanneer zóó de hartstogten tieren, daar kunnen ook billijke grieven niet meer naar behooren verdedigd worden. En zulk een man kan, na zulk een gepleegd feit, nog te zijner verontschuldiging zeggen: *On m'avait provoqué et fait monter sur la brèche!*

Doch waartoe den man scherper gegispt, dan de regtvaardige vergelding hem reeds bezocht heeft? Of zegt het niets, binnen een' zeer korten tijd als *vergood* te worden, om zoo veel te gevoeliger kort daarna tot het onderwerp eener spotprent gemaakt te worden? Het volk, 't welk DE POTTER bij zijne aankomst, gelijk hij dit verhaalt, met rijtuig en al optilde, gaapte vervolgens lagchende DE POTTER's beeld aan, op eene prent ten toon gesteld, met een dwangjak aan, gereed om een drupbad te ontvan-

(*) Hoe geheel anders luidt de taal van eenen scherpen hekelaar der misbruiken van zijnen tijd in *Engeland!* De Schrijver der beroemd gewordene brieven van JUNIUS gispte op eene zoo scherpe wijze de handelingen der staatslieden van zijnen tijd, dat de uitgever van dezelve, echter vruchteloos, ter verantwoording werd geroepen. De Schrijver bleef tot dusverre steeds onbekend. In zijnen brief *to the Printer of the Public Advertiser* (21 Januarij 1769) zegt hij: *When the safety of a Nation is at stake, suspicion is a just ground of inquiry: Let us enter into it with candor and decency. Respect is due to the station of Ministers*, etc. En toch spaarde de zoogenoemde JUNIUS de Ministers niet, waar zij wezenlijk zich aan verkeerde handelingen hadden schuldig gemaakt.

gen, ten einde zijn verbijsterd brein tot rede te brengen. Eene wijze van behandeling, die somwijlen bij krankzinnigen wordt gebezigd, om ze tot bedaren te brengen! Dit geschiedde nogtans niet na een lang tijdsverloop, neen — binnen een' zeer korten tijd. Wie herinnert zich hier niet MASANIELLO en andere volksmannen van den dag?

En wat hebben alle zijne bemoeijingen hem aangebragt? Gevangenis, regtsgedingen en ballingschap, toen hij zich tegen het wettig gezag met allerlei en daaronder ongeoorloofde middelen verzette. En toen hij zijn heilloos oogmerk bereikt had, toefde hem eene spoedige verwijdering van het bestuur en volslagene vijandschap met alle zijne vroegere schijnvrienden. Ja, mag men hem geloof geven, dan is hij er niet verre van af geweest, zijne genomene moeite voor het volk, door het volk, met den strop bekroond te zien! Zóó zoude het wufte volk een' zijner ijverigste voorvechters beloond hebben! Maar wat laat zich ook van eene volksgunst verwachten, welke op zulke losse schroeven gesteld is; en hoe kon DE POTTER een ordelijk gedrag verwachten, waar hij een der ijverigsten was geweest, om de banden geweldadig te verscheuren, waardoor het maatschappelijk bestaan zaamverbonden moet gehouden worden?

DE POTTER, die zijn oogmerk langs slinksche wegen en door averegtsche middelen bereikt had, tracht nu aan zijne bedoelingen een gunstiger houding te geven. Men zou die zelfs in sommige opzigten kunnen goedkeuren, indien zij niet geheel en al in strijd waren met de geaardheid der menschen. Daar en boven rusten zij op grondslagen, die alle vaste beginsels missen. Indien de man, die hier zijne grondstellingen blootlegt, niet zelf zijnen tom vierenveertigjarigen ouderdom beleed, men zou hem houden voor een knaapken, dat zoo pas uit den dop gekropen was. (*)

Vrijheid *in alles* en *voor allen!*

Het menschelijk verstand is *onafwaardelijk vrij*, en *buiten verantwoording jegens de menschen!*

De burgers zullen slechts *burgers* wezen; burgerpligten zullen zij *beoefenen*; geen onderscheid zal er wezen van Roomschen of niet-Roomschen; geloovigen, priesters, monniken, nonnen, zelfs

(*) Van dien leeftijd kan men echter niet meer zeggen, hetgeen CICERO van sommige hervormers zeide:

Proveniebant oratores novi, stulti, adolescentuli.
Temeritas est videlicet florentis aetatis; prudentia senescentis.

Jezuiten zullen alleen als *burgers* in aanmerking komen; alle deze onderscheidingen zijn *ijdele klanken*; en dat alles zou gebeuren in de eeuw, welke de Schrijver met den naam bestempelt van die van het *Egoisme logique!!!* Had hij toch vroeger ingezien, dat men met zulke beginsels onder het geslacht der *wijzen* van die eeuw de *rol* van eenen *dwaas* moet spelen! Wel mag hij dit alles begoocheling der gevangenis noemen. Hadden de *Petit-Carmes* hem maar wijzer gemaakt!

Wijzer, althans behendiger, zijn DE POTTER's medeärbeiders (*sommités revolutionaires* door hem genoemd) te werk gegaan. Hij erkent dit zelf, en noemt zijne vroegere vrienden ROGIER en VAN DE WEYER *amis des dignités solides et honneurs positifs!* den Heer DE MERODE, *conservateur né de l'aristocratie de cour et de religion de sacristie;* terwijl de Heer PLAISANT er den draak niet mede zoude gestoken, maar zijnen vriend hebben laten ophangen, had hij daardoor de rust van het pasgeboren *België* kunnen verzekeren!

En dat alles omdat DE POTTER, zoo als hij dit doet voorkomen, als van zelf nu in strijd met zijne vroegere vrienden, *eeuwigen haat* wilde gezworen hebben aan het *Despotismus;* — omdat hij eenen *afkeer* had van alle *monopolie* of *voorregten*. Verder verlangde hij den *heiligsten eerbied* voor de *vrijheid van iedereen*, de *opregtste erkenning* zoo wel van *burgerlijke* als *politieke gelijkheid* (*) voor alle *Belgen*. Met één woord, hij streefde naar de *onbeperktste vrijheid van het menschelijk geweten*, hetwelk zich op *allerlei wijze* mogt *openbaren*, zonder dat de *wet* er den *minstmogelijken invloed* op zoude uitoefenen.

In zulk eenen geest wilde hij een vertegenwoordiger van den wil en de kracht des volks wezen. Tot den einde toe wilde hij het volk bij deze pligtsbetrachting bepalen, of alles omverstooten, wanneer het zich van deze beginsels mogt verwijderen. Dit alles wilde een man, die toen een' reeds meer dan vierenveertigjarigen leeftijd bereikt had, en van zichzelven getuigde: »Ik had meer ondervinding van menschen en zaken dan TIELEMANS," die

(*) Eenigzins zonderling steekt hierbij af de snelle verwijdering der gasten, met DE POTTER, aan eenen maaltijd, te *Parijs* gehouden, waar deze beginsels gehuldigd werden. Eene groote volksmenigte stond buiten, en, hoorende den *goeden* geest, die binnen onder het gezelschap heerschte, benoemden de buitenstaanden eene Commissie, om zich met de binnenzittenden te gaan *verbroederen*, die deze eer echter zoo spoedig mogelijk ontweken!

echter, bij *mindere ondervinding*, over deze en meer andere zoete denkbeelden van DE POTTER zich zeer naïf of schalks uitdrukte: *faire de la liberté et de la justice sur le papier.*

Bij zulke uiteenvloeijende gevoelens baart het nu ook geene bijzondere verwondering meer, dat er spoedig eene verwijdering volgde onder de *caractères les plus distingués et les esprits les plus sages*, die de *Belgische* omwenteling beraamd hadden. Ondertusschen kan men den Heer SYLVAIN VAN DE WEYER niet van onwellevendheid vrijspreken, wanneer hij zijnen vriend DE POTTER eenen even slechten vriend als burger noemt (*aussi mauvais ami que mauvais citoyen.*) Dat TIELEMANS, die eerst het Gouvernement verried, later zijnen vriend en weldoener ondankbaar behandelde, ligt in den aard der dingen! Maar, al ware er ook niet zoo veel eigenbelang tusschenbeiden gekomen, de grondbeginsels der *Belgische* omwenteling konden op den duur niet zaamverbonden blijven. Het was eene gedrogtelijke zamenspanning van de zoogenoemde Catholieke met de Liberale partij tot één doel, het omverwerpen van het wettig beheer. Op haarzelve was elke partij te zwak; vereenigd, konden zij het Bestuur het hoofd bieden. Elke partij had den afzonderlijken tegenstand reeds beproefd, maar, verdeeld zijnde, had het Bestuur daar steeds partij van weten te trekken. Eindelijk; vond er tusschen beide partijen in zoo verre eene toenadering plaats, dat de eene partij de andere verschalkte, om haar tot het bereiken harer oogmerken te dienen, onder schijn van gemeene zaak te maken. Welke partij spoedig de bovenhand zoude krijgen en dan de andere laten varen, zelfs, ware het noodig, ten onder te brengen, heeft de uitkomst spoedig getoond. De eensgezindheid in den beginne, waarover DE POTTER uitweidt, duurde niet langer dan men de dommekracht der Liberalen noodig had, om datgene omver te werpen, wat der andere partij in den weg stond, die nimmer met het *vrijheids- en gelijkheidsstelsel* van DE POTTER zich vereenigen kon. Hoe kon die DE POTTER, die op zoo vele ondervinding zich beroept, ooit gelooven, dat de latere Bisschop van *Luik* met alle de zijnen met een stelsel kon ingenomen wezen, waarin van geene *geestelijke onderscheidingen* iets zoude inkomen? Uit zulk een oogpunt wilde een aantal menschen, die DE POTTER eerst later naar waarde heeft leeren kennen, de onafhankelijkheid niet. Die zoude velen niet gebragt hebben tot hetgeen DE POTTER verloren heeft, wien de oogen te laat opengingen, toen hij met der daad ondervond, dat, wie nog eenig gevoel van eigen waarde heeft, spoedig, door de kuiperijen van die iets anders

dan gelijkheid willen, het veld ruimen moet. Heeft DE POTTER, door zijn gedrag ter bewerking der beroeringen, de achting der weldenkenden verbeurd, men gevoelt toch zeker medelijden met hem, die aan het Congres zich moet onttrekken, omdat al aanstonds een andere weg werd ingeslagen, dan gebeurd zou zijn, ware men meer aan vastgestelde beginsels getrouw gebleven. Dan, DE POTTER heeft geen ongelijk, de meeste Revolutiën loopen eindelijk uit op eene keukenzaak — de honger is een scherp zwaard, zeggen sommigen, in elk geval eene niet minder sterke drangreden, om zich van den een' of anderen voordeeligen post meester te maken, ten einde gelijktijdig in de belangen der lieve vrouw en kinderen te kunnen voorzien. Had DE POTTER dit vroeger in zijn eigen belang wél begrepen, hij had niet tot eenen stand behoeven terug te keeren, waaruit hij zich nooit had moeten begeven. Om tot deze gave van onderscheiding te komen, heeft hij vruchteloos geruimen tijd in de gevangenis doorgebragt, en de ballingschap heeft hem nog niet wijzer gemaakt, want daarop volgde nog eene kortstondige begoocheling; maar al spoedig zag hij in den *Koning der Barricaden* den toekomstigen Agent van het Koningenverbond. Zijne eigene landslieden hielpen hem echter later geheel uit den droom, door elk voor zich, als te vergeefs in aanmerking komende Koningscandidaten, nogtans op een goed heen- of inkomen bedacht te zijn; waarbij niemand tot dusverre beter schijnt gevaren te zijn, dan de vroegere vriend van den nu tot de vergetelheid teruggekeerden DE POTTER, de *Brusselsche* Advocaat VAN DE WEYER. Immers welk een onderscheid tusschen de vroegere en tegenwoordige gesteldheid van dezen hedendaagschen Staatsman, tusschen de vroegere en tegengenwoordige omstandigheden van DE POTTER!

Omtrent het voorledene en het tegenwoordige laat DE POTTER zelf zich aldus hooren aan het slot van het eerste Deel zijner Gedenkschriften:

» Ik heb mij met eene iets ligtere beurs aan den strijd onttrokken, dan toen ik mij in denzelven gewikkeld heb, geheel het tegenovergestelde van hen, die *failliet* waren toen het spel begon, en nu, als door een' tooverslag, in vermogende *kapitalisten* en rijke grondbezitters herschapen zijn. In mijne jeugd heb ik in een zoogenoemd hotel van mijne ouders gewoond en eigen rijtuig, (*equipage de maître*) zoo men dit noemt, gehouden. Nu ik tot meerdere jaren gekomen ben, woon ik in een nederig huis en ga *te voet*. Velen mijner voormalige vrienden, die vroeger zeer nederig leefden, spreiden thans eenen vorstelij-

ken luister ten toon, en stallen hunne weelde met paarden en livereibedienden uit, sedert zij bij de omwenteling hunne rekening vonden (*crevé sous eux la haridelle révolutionnaire.*) Zij verblinden aller oogen door den *scandaleusen* glans van eene meer dan koninklijke pracht.

» Deze zoogenaamde volksmannen, echter, veil voor elken buitenlandschen invloed, tot dien van Koning WILLEM toe, zijn inderdaad behendiger geweest dan ik. Dat zij ook zoo gerust kunnen wezen als ik! Ik had, even als zij, het beheer over een gewest kunnen magtig worden, of eene plaats in den Staatsraad, of een winstgevend Gezantschap, of eene algemeene Directie, of het voorzitterschap van den Senaat; ik had zelfs naar den post van Minister kunnen streven — dat alles was te krijgen en lag ook voor mijne hand. Ik heb mij niet verwaardigd er de hand naar uit te steken.

» Ik weet, hoe belagchelijk ik mij door zulk eene belijdenis maak; maar ik ben verheven boven de dwaze valsche schaamte van sommige fatsoenlijke menschen, die beschroomd zijn als verschalkten (*dupes*) op te treden, te midden eener maatschappij, waar men zich verhoovaardigt nooit door iemand bedrogen te zijn, al zoude men daarmede ook vruchteloos de geheele wereld trachten te *misleiden*."

DE SCHUDDERS (*Shakers*) IN NOORD-AMERIKA.

Ik ging (zoo verhaalt de bekende Kapitein MARRYAT) de *Schudders* te *Niskayuna* bezoeken. Er is reeds te veel over de bijzonderheden van hunne Godsdienstleer geschreven, dan dat ik hier *iets* anders zou bijvoegen, dan de herinnering, dat zij alle goederen gemeen hebben, en dat de beide kunnen te zamen verkeeren, ofschoon zij de gelofte van kuischheid en het *celibaat* hebben afgelegd. Hunne landerijen zijn in de beste orde, en men zegt, dat zij zeer rijk zijn. Wij werden gebragt in een lang vertrek op de eerste verdieping, waar de *Schudders* op banken zaten, de mannen tegenover de vrouwen en van elkander afgezonderd. De mannen waren in hun hemdrok en draaiden met hunne duimen, terwijl zij er vreeselijk *puriteinsch* uitzagen. De vrouwen hadden kleedingstukken van zeer ligt gestreept katoen, die haar zeer los om het lijf hingen, en de geheele gestalte en evenredigheid der ledematen onzigtbaar maakten. Een eenvoudig mutsje op het hoofd en een dikke doek, digt geplooid om den

hals, voltooiden haren opschik. Zij hadden elk eenen zakdoek in de hand, zoo groot als eene dwijl en niet veel fijner. In het geheel zagen zij er treurig en onnatuurlijk uit; onnatuurlijk zeg ik, omdat er in haar voorkomen iets was, waarvoor men geen reden kon geven. Zij genieten al de voorregten van beweging en arbeid in de opene lucht, van goed voedsel en deksel; zij worden niet tot overmatigen arbeid gedrongen, want zij werken niet meer of langer, dan zij verkiezen. En toch was er iets zoo bleeks, zoo doodsch in haar voorkomen, dat men schier zou denken aan lijken, die eenige uren na den dood uit de kist waren genomen; geen blos van gezondheid, geen spoor van eenige kleur op eene enkele wang of lip; bij allen was eene gele lijkkleur. Er waren intusschen verscheidene, die, wat hare trekken betreft, schoon mogten worden genoemd; maar het waren trekken van eene schoonheid, die gestorven was. De mannen daarentegen waren sterk, krachtig en bloeijend van uitzigt. Vanwaar dan het onderscheid, terwijl allen dezelfde pligten volbrengen, niemand overwerkt wordt, en allen goed gekleed en gevoed zijn?

Na een stilzwijgen van tien minuten, stond een van de vergaderde mannen op, blijkbaar een ruw, onbeschaafd mensch, en rigtte eenige woorden tot de vreemde toeschouwers, hen verzoekende, niet te lagchen over hetgene zij zagen, maar zich betamelijk te gedragen, en ging toen weder zitten. Een van de voornaamsten brak toen los in eenen lofzang, op eene eentoonige wijs gezongen, waarmede de overigen in koor instemden. Na den lofzang stonden zij allen op, borgen de bankjes, waarop zij hadden gezeten, en verdeelden zich in verschillende rijen. Acht maakten zulk eene rij uit. Eene rij mannen plaatste zich tegenover eene rij vrouwen op eenen afstand van tien voet. Naast de rijen mannen stonden die der knapen, naast die der vrouwen de meisjes. Zij begonnen hunnen dans, door elkander te naderen, bijna even ver, als *profane* menschen doen in eene *quadrille*, als men *l'été* danst. Vervolgens verwijderden zij zich weder op denzelfden afstand, terwijl allen geregeld maat hielden, en na iedere derde nadering elkander den rug toekeerden. De beweging was vrij snel, en zij dansten bij hun eigen gezang, waarvan dit de schoone en veelbeteekenende inhoud was:

» Law, law, de lawdel law,
» Law, law, de law,
» Law, law, de lawdel law,
» Lawdel, lawdel, law."

Zij sloegen de maat niet alleen met de voeten, maar ook met de handen, die tot op de borst waren opgetrokken en naar beneden hingen, gelijk de voorpooten van eenen dansenden beer. Na een kwartier uur gingen zij weder zitten, en de vrouwen gebruikten hare dwijl-zakdoeken, om zich het zweet af te droogen. Een tweede lofzang werd gezongen, en toen rigtte dezelfde persoon zich weder tot de aanschouwers met het verzoek, om niet te lagchen, en met de vraag, of een hunner ook wenschte behouden te worden, er bijvoegende: » Geen een van jelui, denk ik!" Hij zag ons allen met de onuitsprekelijkste verachting aan en ging toen weder zitten; en zij zongen weder eenen lofzang, waarvan het referein was:

» Gered is onze ziel, en wij zijn vrij
» Van alle zonde en 's boozen heerschappij."

Toen stonden zij weder op, borgen de banken, gelijk vroeger, en begonnen op eene andere manier te dansen. In plaats van *l'été* was het *grande ronde*. Ongeveer tien mannen en vrouwen plaatsten zich in twee rijen in het midden van de kamer, als zangers, terwijl al de overigen, twee aan twee, eerst de vrouwen en dan de mannen, met een' korten snellen stap rondwandelden op de maat van het gezang. Terwijl zij dan al weder en weder rondliepen, hunne handen, als beerenpooten, voor hunne borst op en neder schuddende, werd het tooneel zoo bespottelijk, dat ik zou hebben moeten lagchen, indien ik niet verontwaardigd ware geweest over deze verlaging van redelijke en onsterfelijke wezens. Deze dans duurde geruimen tijd, tot dat de zang een gekrijsch werd en het zweet overvloedig uitbrak. Eindelijk hielden zij op, en kondigden aan, dat hunne godsdienstoefening geëindigd was.

DE INDIANEN VAN NOORD-AMERIKA.

Wie de romans van COOPER gelezen heeft, die heeft zich een poëtisch beeld gevormd van de *Noord-Amerikaansche Indianen*. Ik althans herinner mij nog levendig den diepen en aangenamen indruk, dien de schildering van de beide *Mohawks* in zijnen *Laatste der Mohikanen* op mij maakte. Alle dingen intusschen hebben twee handvatsels; en wanneer wij andere minder dichterlijke beschrijvingen van de oorspronkelijke bewoners van de *Vereenigde Staten* lezen, dan valt er, zoo 't schijnt, vrij wat af

te dingen op al het schoone, dat COOPER aan zijne *Indianen* wist te geven. Een *Engelsch* reiziger, MURRAY genaamd, heeft althans onlangs berigten aangaande hen medegedeeld, die geheel anders luiden. Hij bragt eenen geheelen zomer door te midden van de *Pawnee-Indianen*, die in de afgelegene grasvelden van de *Missouri* hun verblijf houden. »Ieder dag," zegt hij, »dien ik in hun midden sleet, bevestigde mijne overtuiging, dat ik het eenige ware middel had gekozen, om met hunne zeden en gewoonten en hun eigenlijke karakter bekend te worden. Indien ik hen beoordeeld had naar datgene, wat ik in Fort *Leavenworth* of andere grensplaatsen had opgemerkt, ik zou even veel van hen geweten hebben, als de meeste schrijvers en lezers van hen weten, en zou misschien mijzelven en anderen fabeltjes op de mouw hebben gespeld van hun fijn gevoel van eer, van hunne gastvrijheid, hunne openhartigheid en waarheidsliefde en verscheidene andere eigenschappen, die hen, indien zij ze al bezitten, althans in geringe mate kenmerken. Het is intusschen geen wonder, dat dergelijke begrippen aangaande hen verspreid zijn, omdat de *Indiaan* onder blanken, in eene garnizoen- of markplaats, even-veel verschilt van een' *Indiaan* te huis, als een *Turksche Mollah* van eenen *Franschen* barbier. Onder blanken is hij geheel deftigheid en kalmte; hij speelt onafgebroken eene rol, en speelt die uitstekend. Hij toont geene verwondering bij de verwonderlijkste uitwerkselen der werktuigkunde, schrikt niet, als een vierentwintig ponder vlak naast hem wordt afgeschoten, en toont niet de minste nieuwsgierigheid ten aanzien van de duizende zaken, die vreemd en nieuw voor hem zijn. Te huis daarentegen babbelt, schertst en lacht dezelfde *Indiaan* onder zijne makkers en houdt de losbandigste gesprekken. Zijne nieuwsgierigheid is zoo onbegrensd en zoo onbeteugeld, als die van eenigen man, vrouw of aap ter wereld. Waarheid en eerlijkheid zijn (met de uitzonderingen, die men overal vindt) bij hen onbekend of ongeacht. Men leert den knaap stelen en liegen en moedigt hem daartoe aan, en de eenige schande of blaam, die daardoor wordt verdiend, is die, welke hem treft, als hij de misdaad niet weet te verbergen. Ik heb nooit zoo algemeen zulke onbeschaamde, stoute leugenaars aangetroffen. De opperhoofden zelve hebben mij dikwijls de grofste en opzettelijkste leugens verteld, om een of ander nietsbeduidend doel te bereiken, en ik twijfel er aan, of de Baron MÜNCHHAUSEN wel tegen hen zou zijn opgewassen."

Hunne ijdelheid is bekend; maar dezelfde reiziger geeft eene aardige schildering van een *Pawnee-fat*. »Ik heb," zegt hij,

»dandys van alle volken gezien, *Engelschen*, *Schotten*, *Franschen*, *Duitschers* en *Amerikanen*; maar geen van dezen komt in vergelijking met den *Pawnee-dandy*. Mogt een van de zoo even genoemde heeren zich door deze verzekering beledigd rekenen, zoo zal ik hem verhalen, wat dagelijks voor mijne oogen gebeurde; namelijk de wijze, waarop de zoon van SANITSARISH zijnen tijd doorbragt, als er geene buffeljagt plaats had. Hij begon zijn toilet tegen acht ure des morgens, door zijn geheele ligchaam met vet in te smeren en zacht te maken, hij wreef het vervolgens geheel droog, zoo dat de huid enkel glad en glanzig bleef. Dan schilderde hij zijn gelaat vermiljoenrood, met eene roode streep over het midden van de kruin van zijn hoofd. Daarna ging hij over tot zijn kapsel, waaraan groote zorg werd besteed, ofschoon de hoeveelheid haar, dat die zorg vereischte, zeer klein was, daar zijn hoofd geheel kaal was geschoren, behalve eene lok boven op de kruin, waaraan twee vlechten hingen (*). Toen vulde hij zijne ooren, die op twee of drie plaatsen doorboord waren, met ringen en *wampum*, en hing verscheidene snoeren kralen om zijnen hals. Somtijds schilderde hij zich vermiljoenroode en gele streepen op zijn borst en schouders, en, armbanden boven zijne ellebogen en ringen aan zijne vingers stekende, ging hij over tot het versieren van den benedensten mensch met een paar *mocassins*, roodlakensche schorten, vastgemaakt aan den gordel om zijn midden, en onder de knieën omzoomd met strengen kralen, vier duimen breed. Als hij zoo verre gereed was, haalde hij zijnen spiegel voor den dag, die in een houten lijstje zat, en die hij altijd te huis en op de jagt bij zich droeg, en begon eene naauwlettende zelfbeschouwing. Ik heb hem meermalen een uur achtereen zien zitten, zijn gelaat van alle mogelijke zijden beschouwende en in alle mogelijke plooijen zettende; nu fronselend, gelijk JUPITER bij HOMERUS vóór een onweder, dan in liefde glimlagchende, gelijk dezelfde God bij MILTON; nu eens eene kleine verandering makende in de geschil-

(*) Iedere stam heeft zijn bijzonder kapsel. De *Ricaras* vlechten in die lok een' bos paardenhaar, dat, als zij rijden, op den wind golft, en hun een schilderachtig, maar vreesselijk voorkomen geeft. Sommige *Indianen*, verzekerde men den reiziger, dragen vlechten van zeven en acht voet lang, en een geloofwaardig getuige verhaalde hem, dat hij bij eenen eene vlecht van negen voet gevonden had. Maar met HERODOTUS zegt hij: »Deze dingen heb ik niet gezien, maar geef ze, zoo als ze mij zijn verhaald."

derde strepen op zijne wangen en zijn voorhoofd, dan weder ieder van de haartjes zijner wenkbraauwen schuivende of trekkende naar de behoorlijke plaats. En al die zorg werd besteed aan een gelaat met een laag, wegvallend voorhoofd, een apenneus, een paar kleine spitse oogen met uitstekende hooge wangbeenderen en een' breeden mond. Als hij gereed was, bragt eene van de vrouwen of kinderen zijn jagtpaard voor de tent, en hij begon ook zijn ros op te tooijen, door voorhoofd, hals en schouders van het dier met roode strepen te beschilderen en somtijds eenige vederen in zijnen staart te vlechten. Dan wrong hij het een oudmodisch gebit in den bek, waarschijnlijk gekocht of gestolen van de *Spanjaarden*, en waaraan zes of acht stalen kettingjes hingen omtrent negen duim lang, terwijl eenige kleine bellen aan den toom eene welluidende muzijk maakten. Als alles aldus gereed was voor zijnen rid, wierp hij een scharlakenrooden mantel over zijne schouders, stak zijnen spiegel in zijnen gordel, nam in de eene hand een' grooten waaijer van wilde ganzen- of kalkoenen-vederen, om daarmede zijn schoon en teeder vel voor de zon te beveiligen, en liet zijne zweep, van boven met koperen nagels versierd, bij zijnen pols nederhangen. Zoo uitgedost, sprong hij te paard en draafde door het kamp, benijd door al de minder fraai versierde jongelieden, en bewonderd door al de ongelukkige asschepoesters, die hier de schoone kunne vertegenwoordigen, maar door niemand meer, dan door zich zelven."

Wat zeggen onze fatjes van deze beschrijving? Welk eene overeenkomst in de zaak, bij groot verschil in de wijze! De mensch blijft zich zelven overal gelijk.

BRIEVEN UIT EGYPTE, OVER DEN HAREM VAN MEHEMED-ALI; BENEVENS EEN SCHRIJVEN VAN DIENS DOCHTERS EN SCHOONDOCHTERS AAN HET DAMESCOMMITTÉ UIT HET, TE LONDEN GEVESTIGDE, GEZELSCHAP TOT BEVORDERING DER VROUWEN-OPVOEDING IN HET OOSTEN.

Nadat MEHEMED-ALI, die merkwaardige man, van wien tegenwoordig het lot des *Turkschen* rijks en de vrede of oorlog van *Europa* grootendeels schijnt af te hangen, vijftien jaren lang, met opoffering van belangrijke geldsommen, door het zenden van een aanmerkelijk aantal jongelingen naar de opvoedings-inrigtingen van *Engeland* en van *Frankrijk*, den eersten grondsteen tot het invoeren der *Europesche* beschaving en wetenschap onder zijne

Arabieren en *Egyptenaren* gelegd had, wendde hij in de laatste tijden zijne zorg ook op het vrouwelijke gedeelte zijner bevolking. Naardien hij zag, dat hij hierin nog grootere zwarigheden te overwinnen zou hebben, zoo ging hij ook met des te meerdere behoedzaamheid te werk. Hij begon met voorloopig de in het opschrift dezes vermelde vereeniging van Dames, aan welker hoofd de Hertogin VAN BEAUFORT geplaatst is, en die, ter bevordering harer menschlievende oogmerken, neven-gezelschappen door geheel het land verspreid heeft, onmiddellijk uit te noodigen, om eene onderwijzeres, haar vertrouwen waardig, naar zijnen Harem te willen afzenden, ten einde, voorloopig bij zijn eigen gezin, *Europesche* kunde allengskens ingevoerd mogt worden, en hij vervolgens in staat mogt zijn, verordeningen tot het oprigten van scholen voor het vrouwelijke geslacht, onder voorzitting zijner verstandige oudste en meest geliefde dochter NAZLY HANUM, in zijne landen te maken. Het Committé zond te dien einde naar *Kairo* zekere Miss HALLIDAY (thans aldaar aan eenen Heer LIEDER, waarschijnlijk een' *Duitscher*, gehuwd). De *Londensche* Dames hadden geene betere keus kunnen doen. Mevrouw LIEDER had zich verscheidene jaren lang tot het beroep van onderwijzeresse voorbereid, en heeft, volgens de jongste berigten, reeds werkelijk, onder bescherming van het gezin des Pacha's, naar het *Europesche* stelsel van opvoeding, te *Kairo* eene meisjesschool opgerigt, die door de dochters uit alle volksklassen vlijtig bezocht wordt. Als echte stukken voor volgende geschiedschrijvers, zullen onderstaande brieven de waarde hebben, dat zij het begin schetsen van de invoering der *Europesche* opvoedingswijs onder de vrouwen van *Egypte* en *Arabië*; terwijl daarenboven het schrijven der Dames uit den Harem van MEHEMED-ALI wel onder de merkwaardigste zedelijke verschijnselen van onzen tijd, sedert het ontstaan van het *Mahomedanendom*, geteld mag worden.

Uittreksels uit de brieven van Miss HALLIDAY (*thans Mevrouw* LIEDER) *aan het te Londen gevestigde Vrouwengezelschap ter uitbreiding van Christelijke beschaving in Azië en Afrika.*

Kairo, den 27 Maart 1838.

De dag van heden behoort tot de merkwaardigste mijns levens. Ten tien ure vóór den middag begaven wij, te weten Mistriss

KRUSE, Mistriss HEKEKYAN (*) en ik, ons naar den Harem, werwaarts wij, op ezels gezeten, heen gevoerd werden. Onderweg kwamen ons de *Janitsaren* van Kapitein LYONS afhalen; en de Heer Viceconsul WALN, die ons juist tegenkwam, meende, » Dat wij, om de eer van ons geliefde *Oud-Engeland*, zijne vrouw ook maar mede moesten nemen." Op deze wijs, door twee *Janitsaren* in hunne staatsiekleeding geleid, togen wij naar de *Casa Debora*, terwijl op den weg derwaarts mijn kloppend hart zich tot den Heer verhief, dat Hij mij zijnen weg toch ligt mogt willen maken. Niet zonder eenigen angst bevond ik mij eindelijk bij een' langen oprijweg, die naar de versterkte poort, den eersten ingang des Harems leidt. Aan eene tweede poort moesten de *Janitsaren* en de ezeldrijvers achterblijven, terwijl verscheidene gesnedenen ons onder hun geleide namen en door eene andere zware poort of deur in eene lange deftige zaal voerden, waar wij eenige Dames vonden, die ijverig schenen te arbeiden. Vervolgens leidde men ons in een voorvertrek, waar ons, in koppen met diamanten bezet, de prachtigste, die ik immer gezien heb, koffij werd aangeboden. Het waren jonge en schoone slavinnen, waarschijnlijk *Grieksche*, *Georgische* en *Cirkassische* meisjes die ons bedienden. De eene bragt koffij, de andere sorbet, eene derde suiker; elke harer werd echter weder door verscheidene slavinnen onder een troonverhemelte bediend. Vervolgens werd eene kostbare pijp, welker mondstuk wit barnsteen, met diamanten bezet, was, aan Mistriss HEKEKYAN aangeboden; voor welk aanbod echter gemelde Dame, die nog meer de *Europesche* dan de Oostersche gewoonten aankleeft, bedankte. Hierop bragt men twee kleine meisjes bij ons binnen, welke zich terstond, zonder eenige schuwheid, met innige liefdebetooning aan mij drongen, en gewoon schenen geliefkoosd te worden. Derzelver gelijkenis met den Pacha deed mij begrijpen, dat zij tot het vorstelijke gezin behoorden. Na dus een kwartier uurs te hebben doorgebragt, werden wij door eene oude Dame, die een voornaam ambt scheen te bekleeden, bij hare Hoogheid in een ander zij-

(*) Mistriss HEKEKYAN is de echtgenoote van eenen *Egyptenaar*, die in *Engeland* onderwijs genoten heeft, en thans in staatsdienst van den Pacha is. MEHEMED schijnt ook geenzins ongaarne verbindtenissen tusschen zijne naar de *Europesche* wijze opgevoede *Arabieren* en *Europesche* vrouwen te zien, vermits hij de voordeelen, welke daaruit voor het vrouwelijke deel der bevolking allengskens ontstaan moeten, wèl weet te waarderen.

vertrek gebragt. Wij vonden NAZLY HANUM, in eenen hoek der kamer, op een' hoogen divan zitten. Mistriss KRUSE en ik groeteden op *Europesche* wijs; doch Mistriss HEKEKYAN wierp zich op den grond en kuste den zoom van haar kleed. De Prinses groette ons wederkeerig zeer minzaam met de hand, en deed ons op den divan naast haar plaats nemen. Zij is klein van gestalte, tamelijk gezet, en omtrent veertig jaren oud. De trekken van haar gelaat maakten een' ongemenen indruk op mij, vooral hare oogen; nimmer inderdaad heb ik zulke doordringende oogen gezien. Men zegt, dat zij haren vader bijzonder gelijkt. Hare kleeding was zeer eenvoudig; om het hoofd droeg zij een' zijden doek, die met eene speld van briljanten vastgehecht was; hare chemisette was van wit *Engelsch* knoopwerk, en reikte zoo hoog aan den hals, dat het den boezem geheel bedekte; het bovenkleed was van blaauw, zoo 't scheen, *Engelsch* laken. Voorts had zij een' kostbaren cachemiren shawl om, van welken een prachtig horologie met deszelfs ketting nederhing. Eene harer eerste vragen was, wie van ons de onderwijzeres mogt zijn, en toen men haar gezegd had, dat ik het was, deed zij mij in het *Turksch* verscheidene vragen, welke Mistriss HEKEKYAN mij vertolkte. Mijne zoo ligt gewekte bedeesdheid was thans geheel en al verdwenen. Hare vragen waren zeer gepast, en toonden, hoe zeer de verbetering van haar huiswezen haar ter harte gaat. Zij zeide, zeer te wenschen, dat ik mijne woning in den Harem mogt nemen, waar mij alle vrijheid, welke ik verlangen kon, verleend zou worden. Natuurlijk wees ik dit aanbod van de hand, doch dankte haar innig voor de mij toegedachte eer. Eindelijk kwamen wij overeen, dat ik, gedurende de vier eerste maanden, dagelijks vier uren, van negen ure 's morgens tot een ure 's namiddags, onderwijs zou geven. Aangemerkt mijne geringe kennis der *Turksche* taal (*Arabisch* wordt in den Harem niet gesproken) moet mijn onderrigt vooreerst tot sierlijke vrouwen-handwerken beperkt blijven. Tijd, geduld en vlijt zullen mij echter, zoo ik hoop, hier een' nuttiger werkkring openen. Ik scheen der Prinses bijzonder te bevallen, want zij rigtte onafgebroken hare oogen op mij. Zij rookte den geheelen tijd door, en een groot aantal Dames stond aan den voet van den divan elke harer bewegingen gade te slaan. Tegen den middag verlieten wij hare Hoogheid.

Kairo, den 2 April 1838.

Heden ben ik vroeg opgestaan, om mij op de aanvaarding mijner beroepspligten voor te bereiden. Ik nam alles met mij, het

geen ik oordeelde, dat voor hare Hoogheid belangrijk kon zijn, en bad den Heere, dat Hij mij de kracht mogt schenken, welke ik tot vervulling van mijn ambt alhier zoo zeer behoef. Nadat ik de wacht aan de eerste poort voorbij was, werd ik door eenen gesnedene in den Harem geleid. Ik vond de Prinses op een klein *Turksch* tapijt staan; zij wilde de groote zaal geheel doen opruimen. Toen zij mij zag binnentreden, brak zij hare bezigheid af, en zeide: »*Ta hahe siddee Seneora!*" (Kom hier, o Dame!) mij daarbij wenkende, haar in haar vertrek te volgen. Ik hield mij op een' eerbiedigen afstand; maar zij drong er op, dat ik mij nevens haar zou nederzetten. Vervolgens vroeg zij, met de gebruikelijke ochtendpligtplegingen, in naam van God, den genadigsten, den hoogsten, naar mijnen welstand. Mijn koffer en werkzak werden haar vervolgens gebragt, en een dozijn Dames door haar geroepen om er den inhoud van te bezigtigen. Elk voorwerp werd met de grootste oplettendheid bekeken. Ik had verscheidene fraaije werken met platen medegebragt, en verwachtte nu, te zullen vernemen, aan welk daarvan zij bij het leeren de voorkeur zou geven. Weldra echter vond ik, dat allen eenstemmig van meening waren, geene boeken noodig te hebben, en derhalve werden ze ter zijde gelegd. NAZLY HANU'M verlangde met mousselin-werk te beginnen, waarop ik mousselin in orde bragt en haar de behandeling toonde. Zij scheen met haar werk zeer tevreden, en inderdaad voerde zij hetzelve met bijzondere sierlijkheid uit. In korten tijd had ik meer dan een dozijn mijner vorstelijke leerlingen aan den arbeid, sommigen met kantmaken, anderen met mousselin, en weder anderen met modewerk bezig. Kort na elf ure werd het middagmaal harer Hoogheid door ongeveer dertig slavinnen binnengebragt. Men bood mij een zilveren bekken en kan, benevens een' rijk geborduurden handdoek, aan; eene jonge *Circassische* goot mij hierop water over de handen, welke dienst bij de Prinses door een uiterst schoon meisje verrigt werd. Vervolgens werd eene kleine, met zilver en parels versierde tafel voor de Prinses geplaatst en met een kleed van goud fluweel bedekt; drie slavinnen verschenen hierop, met eenen ongeveer vier voet over het kruis grooten spijsdrager, dien zij op den disch plaatsten. Ik werd uitgenoodigd nevens de Prinses plaats te nemen, waarop eene slavin mij een geborduurd servet op den schoot legde en eene andere mij er een van *Fransch* kamerdoek voor den mond toereikte. De tafel was vol zilverwerk; de fruitmandjes waren van goud, in diep geslepen glas ingelegd. Mijn lepel, mes en vork waren van massief zilver, en slechts daarin van die harer Hoogheid

onderscheiden, dat de hechten daarvan niet, als deze, met edelgesteenten bezet waren. Bij elk nieuw geregt werden de borden gewisseld, en meer dan vijftig geregten volgden elkander, doch zoo snel, dat van vele naauwelijks geproefd kon worden. Ondertusschen werd ik, met blikken, teekens, knikken en wenken, nu eens tot het een, dan tot het ander genoodigd, zoodat mij ten laatste een ware angst voor ieder nieuw geregt bekroop. Ofschoon nu de Prinses mes en vork naast zich had, verkoos zij liever, vleesch en gevogelte met de vingers in stukken te deelen; maar zij deed dit op eene wijs, die volstrekt niets onzindelijks had en tevens met eene buitengewone behendigheid. Zij brak eenige hard gekookte eijeren en lag er van op mijn bord, hetwelk een bijzonder eerbewijs is. Menigmaal diende zij mij het beste van den eenen of anderen schotel voor. Wanneer zij ten tweeden male uit eenigen schotel nam, werd door eene slavin eene kleine klok of schel bewogen. In de nabijheid van het voorvertrek stonden niet minder dan drie groote zilveren presenteerbladen, elk negen à tien schotels bevattende, en zoodra er een ledig was, werd er terstond een andere opgezet. Drie rijk gekleede Neger-Slavinnen hielden zulk een blad, en stonden volkomen roerloos, als waren zij zoo vele standbeelden. Aan het einde van den divan, ter wederzijde der kamer, (de divans gingen geheel het vertrek rond, slechts den wand, waarin de deur was, vrijlatende) stonden drie schoone meisjes, in prachtige kleeding, de oogen onafgebroken op hare gebiedster gevestigd houdende; de eene hield een' vliegenwaaijer in de hand, de andere een reukvat, de derde eene met water gevulde schaal, de vierde een bekken en kan, de vijfde een' met goud doorwerkten handdoek, en de zesde eindelijk de reeds vermelde klok. Toen nu, tot mijne groote vreugde, het middagmaal afgeloopen en onze handen gewasschen waren, verwijderde hare Hoogheid zich in haar slaapvertrek, en ik keerde naar mijne kinderen terug.

Alexandria, den 6 Augustus 1838.

De twee laatstverloopene maanden zijn voor mij een tijd van veel huiselijk en ligchamelijk lijden geweest. Eene leverontsteking hield mij verscheidene weken lang op het ziekbed. Een mijner kleine meisjes lag aan de kinderziekte, een ander aan de ophthalmie, en mijne lieve kleine *Abyssinische* stierf, kort na haren doop, aan het tanden krijgen. Op den zondag, toen de verschrikkelijke brand te *Kairo* woedde, lag ik te bed, buiten staat eene hand aan het hoofd te brengen, en moest evenwel elk

oogenblik verwachten, dat het vernielend element in onze digtbebouwde wijk zou inbreken; maar, God zij gedankt! de wind draaide, en de *Koptische* wijk bleef gespaard. Den raad gekregen hebbende, naar de zeekust te vertrekken, als het eenige middel om mijn leven te redden, ging ik den 9 Julij; zoo goed als stervende, van *Kairo* naar *Rosette* op reis. Drie dagen was ik op den *Nijl*, en had, behalve mijne dienstboden, drie zieke kinderen bij mij. Te *Rosette* werd ik, kort na mijne aankomst, door den rooden loop aangetast. Daar in die stad geen arts aanwezig was, bragt Miss G. mij terstond in eene groote boot van haren vader, naar *Alexandria*, waar ik thans ben, gelaten berustende in den wil des Heeren.

Mijne werkzaamheid in den Harem heeft de gelukkigste vrucht gedragen. Men behandelt mij hier met alle mogelijke onderscheiding, en het vorstelijke gezin bejegent mij als eene van haars gelijken. Sedert mijne aankomst te *Rosette* heeft MEHEMED-ALI steeds op de vriendschappelijkste wijs naar mij doen vernemen, en den dienstdoenden *Effendi* opgedragen, de uiterste zorg voor mij te hebben, alzoo hem en zijn gezin aan mijn herstel bijzonder veel gelegen lag. Ik kan inderdaad zeggen, dat mij, gedurende den geheelen tijd, de ongemeenste, de toegenegenste oplettendheid bewezen is.

Voor mijn onderwijs in den Harem ontvang ik tien pond sterling in de maand. Ik zou, zoo ik het verlangd had, driemaal zoo veel hebben kunnen trekken; maar ik hield die som voor toereikend. Mijne ziekte ontstond uit overmatige inspanning in de school, en inzonderheid in den Harem, daar ik gedurende het heete weder, bij meer dan 114 graden van *Fahrenheit*, langs het benedendeel van den *Nijl* naar de *Casa Debora* te gaan had. Het zand en de digte stofwolken waren voor mijne krachten te veel. Ook de tafel in den Harem bragt niet weinig tot mijne ziekte toe; meestal was het getal der schotels voor mij te groot, en hoe dikwijls ik ook eene poging deed om er mij aan te onttrekken, was hare Hoogheid niet anders te vreden te stellen, dan wanneer de spijzen, welke zij het smakelijkst vond, ook door hare leermeesteres geproefd waren.

(Het vervolg en slot hierna.)

KEIZER ALEXANDER, NA HET BEZETTEN VAN MOSKOU DOOR DE FRANSCHEN.

De Luitenant-Generaal MICHAILOWSKY-DANILEWSKY heeft zijne vroeger uitgegevene *Tafereelen der Russische Veldtogten* van 1812 tot 1814 met een nieuw werk vermeerderd, hetwelk de ramp van *Moskou* ten onderwerp heeft, en over die gebeurtenis verscheidene nog onbekende en belangrijke ophelderingen behelst. Uit hetzelve deelen wij (naar *Russische* dagbladen) de volgende korte episode mede:

Te *St. Petersburg* had men zoo even, doch nog slechts bij gerucht, vernomen, dat KUTUSOFF met het leger *Moskou* ontruimd en die stad aan de *Franschen* had prijs gegeven. Keizer ALEXANDER zelf bezat geen officieel berigt van deze onverwachte gebeurtenis, tot dat hij den volgenden brief van Graaf ROSTOPTSCHIN ontving:

»De Adjudant van Vorst KUTUSOFF brengt mij daar eenen brief, waarin hij van mij policiebeambten vordert, om de armee op den weg naar *Riäsan* te geleiden. Hij zegt, dat hij met leedwezen *Moskou* verlaat. Sire, KUTUSOFF's gedrag beslist over het lot van de hoofdstad en van uw rijk. Met ontzetting zal *Rusland* het prijsgeven eener stad vernemen, die het kort begrip van *Ruslands* grootheid is, die de grafsteden uwer voorvaderen bevat. Ik volg de armee. Ik heb alles laten wegvoeren; mij blijft slechts over, het lot mijns vaderlands te beschreijen!"

Daar ROSTOPTSCHIN's brief twee voorname omstandigheden opgehelderd liet: *ten eerste*, om welke redenen Vorst KUTUSOFF voor *Moskou* niet nog eenen veldslag gewaagd, maar zonder denzelven de wijk genomen had; en *ten andere*, waarom hij zich naar *Riäsan* wendde, (welk laatste den Keizer inzonderheid ongerust maakte, vermits de weg naar *Riäsan* niet de regte was, welke men volgens de regelen der krijgskunde had behooren in te slaan) zoo zond de Keizer, om hierover inlichting te erlangen, onverwijld den Adjudant-Generaal Vorst WOLKONSKY (thans Minister van het Keizerlijke Hof) naar KUTUSOFF af. Hierop gaat de Schrijver aldus voort:

»Des anderen daags na Vorst WOLKONSKY's vertrek, op den 9den (21sten) September, ten 9 ure des avonds, kwam de Kolonel Graaf MICHAUD, die door Vorst KUTUSOFF met het te lang verwachte berigt was afgezonden, te *St. Petersburg* aan. Hij was over *Wladamir* en *Jaroslaw* gereisd, te midden van vele

duizenden inwoners, die uit *Moskou* en deszelfs omtrek gevlugt waren. »Op dezen weg," zegt MICHAUD, die van geboorte een buitenlander, maar van gevoel en denkwijs een *Rus* is, »waren allen slechts door eene eenige gedachte bezield, die namelijk, dat het vaderland niet ongewroken mogt blijven; allen waren met eene grenzenlooze verknochtheid aan den troon vervuld. Beurtelings gaf ik mij over, nu eens aan smart, bij het aanschouwen van het tafereel, dat zich voor mijne oogen vertoonde, dan weder aan blijdschap, wanneer ik de algemeene geestdrift en al het verdere bemerkte, hetwelk ik bij elke schrede ontwaarde." MICHAUD werd onverwijld den Keizer te *Kamennoi-Ostroff* voorgesteld. Uit het droevige gelaat van den afgezonden Officier besloot de Keizer, dat het berigt geen zeer aangenaam zijn kon. — »Zeker zijt gij met treurig nieuws herwaarts gezonden," waren de eerste woorden van den Monarch. — »Helaas! met zeer treurig. *Moskou* is door ons verlaten geworden...." »Hoe!" viel de Keizer hem in de rede; »hebben wij dan eenen slag verloren, of heeft men mijne oude hoofdstad zonder veldslag prijs gegeven?" »*Moskou's* omtrek," hernam MICHAUD, »bood ongelukkiglijk geen gunstig terrein tot eenen veldslag met een' talrijker vijand aan; derhalve is de Opperbevelhebber overtuigd, dat hij een' reddenden maatregel gekozen heeft, door voor uwe Majesteit de armee te bewaren. De ondergang der troepen kon *Moskou* niet redden en zou de verderfelijkste gevolgen gehad hebben. Thans, daar de armee al de door uwe Majesteit voor haar bestemde versterkingen ontvangt, welke ik overal op mijnen weg in aantogt gevonden heb, zal zij weldra in staat zijn, aanvallende verrigtingen te beginnen, en den vijand te doen berouwen, dat hij gewaagd heeft in het hart des rijks in te dringen." — »Is de vijand te *Moskou* binnengerukt?" — »Ja, Sire, en op dit oogenblik ligt de stad reeds in de asch; ik heb ze in volle vlam verlaten." — Tranen verduisterden de oogen van den Monarch. »Mijn God," riep hij uit, »welk eene ramp!" — »Bedroef u niet, Sire! Met elken dag wordt uwe armee sterker..." MICHAUD's rede afbrekende, zeî de Keizer: »Uit alles, wat met ons gebeurt, moet ik besluiten, dat de Voorzienigheid groote offers van ons vordert, en inzonderheid van mij. Ik ben bereid, mij aan haren wil te onderwerpen; maar zeg mij, wat zeiden de troepen, toen men mijne oude hoofdstad, zonder een schot te doen, verliet? Heeft dit niet op den geest der soldaten gewerkt? Hebt gij geene ontmoediging bij hen bemerkt?" — »Veroorlooft ge mij, Sire, rondborstig, als tot eenen krijgsman, tot u te spreken?" —

»Dit verlang ik steeds; maar nu verzoek ik u, verberg mij niets; verhaal mij opregt alles, wat gij weet." — »Sire, zoo moet ik u dan bekennen, dat toen ik de armee verliet, allen, van den Opperbevelhebber tot den laatsten soldaat, in onbeschrijfelijke vrees verkeerden..." — »Wat zegt gij? Van waar kwam die vrees? Is het mogelijk, dat mijne *Russen* zich door het ongeluk hebben laten nederslaan?" — »Neen, Sire, zij vreezen alleen, dat gij, in de goedheid uws harten, vrede mogt sluiten; zij branden van begeerte om te strijden, en u door hunne dapperheid en door de opoffering van hun leven te bewijzen, hoe zeer zij aan u verknocht zijn." — De Keizer klopte nu MICHAUD op den schouder en zeide: «Gij hebt mij een pak van het hart genomen; gij hebt mij gerust gesteld. Keer naar de armee terug; zeg mijnen getrouwen onderdanen, overal, waar gij doorreizen zult, dat, zelfs wanneer mij niet een eenig soldaat meer mogt overblijven, ik mijnen getrouwen Adel en mijne wakkere boeren zal oproepen, zelf hen zal aanvoeren, en al de hulpmiddelen van mijn rijk in beweging zal brengen. *Rusland* biedt meer hulpmiddelen aan, dan de vijand waant. Wanneer het echter door het lot en Gods Voorzienigheid bepaald mogt zijn, dat mijn geslacht niet langer op den troon mijner voorvaderen zal heerschen, zoo zal ik, nadat ik alle pogingen uitgeput heb, mij eenen baard tot hiertoe (met de hand op zijne borst wijzende) laten groeijen, en liever mij getroosten, in het diepst van *Siberië* van droog brood te leven, dan de schande van mijn vaderland en van mijne wakkere onderdanen, welker opofferingen ik naar eisch waardeer, te onderteekenen. De Voorzienigheid beproeft ons; wij willen hopen, dat zij ons niet verlaten zal." Bij deze woorden begon de Keizer in het vertrek op en neder te gaan; zijn gezigt vlamde. Met rassche schreden naar MICHAUD terug keerende, drukte hij hem de hand, en zeide: »Vergeet niet, wat ik u thans zeg; misschien komt er een tijd, waarop wij het ons met genoegen herinneren zullen: NAPOLEON *of ik, ik of hij!* Beide te gelijk kunnen wij niet regeren. Ik heb hem leeren kennen; voortaan bedriegt hij mij niet meer." — »Sire," antwoordde MICHAUD, »uwe Majesteit onderteekent op dit oogenblik den roem van uw volk en de redding van *Europa*." — »Moge uwe voorspelling vervuld worden!" zeide ALEXANDER; »begeef u ter rust, en houd u gereed naar de armee terug te keeren."

Dit uiterst belangrijk gesprek heeft, naar des Schrijvers verzekering, van woord tot woord aldus plaats gehad, daar Graaf MICHAUD onmiddellijk na hetzelve den inhoud daarvan opgeschreven

heeft, en een eigenhandige brief van dien Graaf tot deze opgaaf gebruikt geworden is.

ANDRÉ, DE KUNSTWERKER IN HOUT.

In het jaar 1527 leefde te *Brugge* een kunstenaar in hout, met name ANDRÉ. Hij was ongemeen bekwaam in zijn vak, en de door hem vervaardigde kunstwerken hadden hem in verscheidene *Vlaamsche* steden eenen grooten naam verworven. Zijne vrouw was overleden; hem was slechts een eenig kind overgebleven, een meisje, MARIA geheeten, dat hij teeder beminde. Ook woonde eene tante bij hem in, die van ouderdom reeds bijna blind en doof was, en die uiterst spaarzaam leefde. Daar men evenwel wist, dat zij eenig vermogen bezat, geloofde men in de buurt, dat zij aanmerkelijke sommen had overgegaard. Ja, men wilde zelfs weten, dat wijlen haar man, die vroeger overman van het metselaarsgild geweest was, haar schatten had nagelaten, welke zij uit gierigheid verborgen hield.

ANDRÉ bezat de genegenheid van al zijne kunstgenooten; slechts een eenige onder hen haatte hem, maar die eene was ook, door het booze en heftige van zijnen aard, een gevaarlijk vijand. Deze man, die JACOB VAN DER PETTE heette, moest voor onzen ANDRÉ in bekwaamheid verre onderdoen; daarom verging hij van jaloezij, en greep elke gelegenheid aan, om van zijnen mededinger kwaad te spreken en deszelfs werken te verachten. Evenwel, zijne boosaardigheid had de uitwerking niet, welke hij daarvan verwachtte. ANDRÉ's roem steeg van dag tot dag, en bij elke bestelling van gewigt dacht men aan hem. Nog onlangs had het *St. Donatsstift* hem eene communiebank te vervaardigen gegeven, tot welk stuk VAN DER PETTE zich reeds vroeger had aangeboden. Even zoo had de stad *IJperen* bij ANDRÉ eenen predikstoel besteld, naar welken VAN DER PETTE mede gestaan had. Dit had den haat van dezen laatsten tot razernij doen stijgen, en hij had besloten, zijnen vijand te verderven, al moest hij er zelf het leven bij inschieten.

Het was den 30 November 1527. De keuken van baas ANDRÉ, die tevens tot eetzaal diende, had een feestelijk voorkomen, en alles daarin was rein en net. In het blankgeschuurde koper- en tinnegoed kon men zich spiegelen. Aan den haard brandde met heldere vlam een groote takkebos. Het ontbijt was iets overvloediger dan gewoonlijk; men at aan eene fijn uitgesneden tafel van

eikenhout: het was ANDRÉ's verjaardag. MARIA was vroeg opgestaan, en had alles zoo ingerigt, om haren vader te verrassen; de oude tante MARGOT had een tijdlang de bewegingen van haren lieveling met zigtbare vreugde gadegeslagen, wendde vervolgens zich naar het vuur, en roerde met de tang onder de kolen rond.

Het weder was koud, en in de straten van *Brugge* hing een zoo zware mist, dat men naauwelijks vijf schreden van zich af kon zien. Het had negen ure geslagen. ANDRÉ, die den volgenden morgen naar *IJperen* moest vertrekken, was uitgegaan, om gereedschap te koopen. MARIA luisterde een tijdlang aan de deur, en hoorde eindelijk van buiten treden naderen; zij sprong op van vreugde, want een kinderlijke inval was haar in de gedachten gekomen: geheimzinnig legde zij den vinger op den mond, en, met de vlugheid van eenen vogel hare tante voorbijsnellende, verborg zij zich achter de venstergordijnen. Op hetzelfde oogenblik ging de deur open, en een man trad binnen. Zijn haastige gang, zijne vonkelende oogen, zijne krampachtig bewogene gelaatstrekken getuigden van de opgewondenheid zijns gemoeds. Het was JACOB VAN DER PETTE. MARIA kende hem niet. Zijn uitzigt joeg haar zulk eenen angst aan, dat zij niet waagde uit haren schuilhoek te voorschijn te komen. JACOB keek wild in het rond, en vroeg aan MARGARETHA, waar haar neef was. De tante, welke hem voor eenen vriend van ANDRÉ hield, waarschijnlijk gekomen was om hem met zijnen feestdag geluk te wenschen, dankte hem met eenige beleefde woorden, er bijvoegende, dat, indien ANDRÉ vrienden bezat, hij dit aan zijne goedhartigheid te danken had en het ook wèl verdiende. »Vrouw," riep JACOB heftig, »wat raakt mij zijn geluk?" Zij verstond niet veel van dit snel en heftig gesproken antwoord. »Ja, ja," ging zij voort. »men begint te erkennen, wat hij waard is, en: geen geringe eer is het voor hem, dat hij onder zoo velen uitverkoren geworden is, om den *St. Maartens* predikstoel te *IJperen* te beitelen." — »Vervloekt zij uw troetelkind!" sprak JACOB, op de tanden knarsende; »liever wilde ik, dat hij een' dolksteek in het hart had!" — »Ja wel," ging de oude voort, die slechts het laatste woord verstaan had, »Ja wel heeft hij een hart, een regt goed hart. God weet, dat hij niemand iets kwaads toewenscht, ook is niemand hem vijandig." JACOB wrong van woede de handen en kon zich niet langer bedwingen. »Ik zal die uitbundige vreugd wel weten te storen," riep hij, en, terwijl hij opsprong om naar buiten te snellen, stiet hij de

oude tante zoo geweldig tegen het lijf, dat zij waggelde en op den grond viel.

MARIA ijlde sidderend hare tante te hulp, en poogde haar op te heffen; de arme vrouw had zich een gat in het hoofd gevallen, en het bloed stroomde uit de wond; het kind huilde en schreeuwde van angst. ANDRÉ trad binnen, zag het schrikkelijke tooneel, nam de oude vrouw in zijne armen, en poogde haar te doen bekomen: zij was dood! MARIA's schreeuwen had de buren doen zamenloopen. Zij ijsden op dit afgrijselijk tooneel: MARIA in wanhoop; ANDRÉ bleek en buiten zichzelven, het ziellooze ligchaam in de armen houdende; de vloer als overstroomd van bloed: al deze omstandigheden wekten het vermoeden, dat er eene misdaad begaan was. Men herinnerde zich de onderstelde schatten der oude vrouw. Mogelijk was het, dat ANDRÉ, in eene oogenblikkelijke verlegenheid om geld, haar het geheim daarvan had willen ontwringen; waarschijnlijk had zij tegenstand geboden, en van daar de kwetsuur, die haren dood ten gevolge gehad had. Deze, door sommigen gemaakte gissingen, werden terstond eenstemmig als onloochenbare waarheid aangenomen. Vergeefs vertelde MARIA, wat zij gehoord en gezien had; zij kon den naam van den man niet noemen, die hare tante op den grond geworpen had, en ook wist zij hem niet naauwkeurig genoeg uit te duiden om hem te doen herkennen. Men gaf dus geen gehoor aan hare getuigenis, en naauwelijks was een half uur na het voorval verloopen, of ANDRÉ werd door het geregt in hechtenis genomen.

Eer hij voor de regtbank verscheen, moest de brave man langen tijd in de gevangenis doorbrengen. Hij werd meermalen verhoord; steeds gaf hij dezelfde, uiterst eenvoudige antwoorden. VAN DER PETTE was door niemand gezien geworden; de mist had zulks belet; al de buren verklaarden, dat zij niemand anders dan ANDRÉ alleen bij zijne tante en dochter aangetroffen hadden. Op het oogenblik zijner gevangenneming had ANDRÉ eenige stukken goudgeld bij zich; van waar had hij deze bekomen? Hij hield staande, dat zijne tante ze hem geleend had, om gereedschap te koopen; dit antwoord voldeed den regter niet. Van zijnen kant stookte VAN DER PETTE het vuur der algemeene verbittering tegen den ongelukkigen ANDRÉ ondershands aan, stelde al de schijngronden, die tegen hem getuigden, in het ongunstigste verband, en mengde huichelend medelijden onder zijne lasteringen. Eindelijk werd het oordeel geveld: het geregt sprak over ANDRÉ het doodvonnis uit! Daar echter zijne verdiensten als kunstenaar

en zijne bekende braafheid niet geheel zonder invloed waren, verwierven zijne vrienden een uitstel: eerst over een jaar zou het vonnis voltrokken worden, en in dien tijd zou ANDRÉ voor het paleis van justitie eenig werktuig naar zijne verkiezing vervaardigen. De donkere zaal, waarin zijn vonnis gesproken was, had eenen diepen indruk op hem gemaakt: hij besloot in dezelve een werk na te laten, dat zijnen naam vereeuwigen zou. Zonder verwijl begon hij den arbeid. Elken ochtend bragt eene wacht hem in het justitiepaleis, en elken avond leidde zij hem naar zijnen kerker terug. Meer dan eenmaal ontzonk hem de moed en wierp hij zijnen beitel van zich, met het vaste voornemen om dien niet weder in de hand te nemen; doch het bijzijn zijner dochter MARIA, die verlof had, elken dag eenige uren bij hem door te brengen, gaf hem nieuwe krachten. Hij beitelde standbeelden, wapenschilden, sieraden van allerlei aard, en ontwikkelde daarbij eene vruchtbare vindingskracht, eene zeldzame behendigheid in het hanteren van den beeldsnijders beitel. Eindelijk wilde hij nog zichzelven overtreffen; en, ofschoon hij minder in het steenhouwen dan in het houtsnijden geoefend was, werkte hij de basreliefs van het fries in albast uit. Zij verbeelden de geschiedenis der kuische SUSANNA. Het gevoel der onregtvaardigheid, van welke *de Joodsche* schoone bijna het offer geworden was, had hem waarschijnlijk dit onderwerp aan de hand gegeven; helaas! er kwam voor hem geen tweede DANIEL, om de ongegrondheid der tegen hem ingebragte beschuldiging te bewijzen.

Het jaar was ten einde en het werk voltooid. Men berigtte den kunstenaar, dat de Magistraat eerstdaags zijn werk bezigtigen zou. De raadsheeren kwamen ook werkelijk, en bewonderden den voortreffelijken arbeid; maar de verandering, welke zij in ANDRÉ's gelaat ontwaarden, versterkte bij sommigen, die daarin eene werking van het geweten meenden te zien, den opgevatten waan. Hij had zich zoozeer ingespannen, hij had zoo veel geleden, dat zijn gelaat geheel vermagerd was, en zijne oogen strak in het hoofd stonden. Men sprak hem troost toe, en liet hem op verzachting zijner straf hopen. Hij dankte met eene zwakke stem, terwijl hij nogmaals zijne onschuld betuigde, verklarende overigens, dat het leven voor hem niets aanlokkelijks meer had, maar dat hij zijne dochter aan de barmhartigheid der regters beval. Zijne woorden waren hartroerend; met deelneming hoorde men dezelve aan. Bij hun vertrek verzekerden hem de raadsheeren, dat men des anderen daags zijn lot beslissen zou, en dat hij meer grond had om te hopen, dan om te vreezen.

Des anderen daags kwam een raadsheer in de gevangenis, en verkondigde den espiet, dat het vonnis vernietigd; en dat ANDRÉ, op grond van het ontoereikende der bewijzen, ten volle vrijgesproken was. Vol blijdschap snelt die man, door den raadsheer gevolgd, naar ANDRÉ's kerker,.... het was te laat; ANDRÉ was gestorven!

* * *

Het thans te *Brugge* bestaande paleis van justitie is in 1722 op de puinhoopen van een oud gebouw gesticht, hetgeen vroeger het paleis der Graven van *Vlaanderen* geweest, en door FILIPS *den Goeden* aan de stad geschonken was. In het latere gebouw heeft men iets van het vroegere behouden, en met name den schoorsteen, die van ANDRÉ's hand is. De basreliefs van het fries stellen, gelijk wij gezegd hebben, de geschiedenis van SUSANNA voor; de houten standbeelden zijn die van KAREL V met schepter en wereldbol, van MAXIMILIAAN en MARIA VAN BOURGONDIË, van KAREL *den Stouten* en van MARGARETHA van *Engeland*. Ook heeft de kunstenaar in zijn werk verscheidene schilden, met de wapens van *Spanje*, *Bourgondië*, *Braband* en *Vlaanderen*, aangebragt.

COOPER EN ZIJNE AFKOMST.

De Heer JAMES FENIMORE, de bekende *Amerikaansche* Schrijver, heeft te *Nieuw-York* een proces van injurie tegen den Heer WEBB, uitgever van het aldaar verschijnende dagblad *the Enquirer*, begonnen, omdat deze, tot wederlegging van eene opgaaf in COOPER's jongste werk (*Home as found*), in zijn blad eenige ophelderingen over de afkomst van den Heer COOPER gegeven had. Laatstgemelde moet zich, in gemeld werk, als eene soort van *Amerikaanschen Lord* hebben voorgedaan, die eene opvoeding genoten had, zoo als zulks in de Vereenigde Staten zelden het geval is. Hiertegen voert de Heer WEBB aan, dat de Heer COOPER, wel is waar, van eerlijke, doch tot zeer lagen stand behoorende lieden afstamt; dat zijn vader een vischkooper geweest was, die zijne waar langs de straten van *Burlington* had uitgevent; dat deze naderhand, toen hij eenig vermogen verzameld had, eene wagenmakerij had aangelegd, en hierbij zoo zeer vooruitgekomen was, dat hij tot Vrederegter van het oord, waar hij thans nog woonde, gekozen geworden was; dat de grootmoeder van den Heer COOPER, van moederszijde, op de markt te

Philadelphia moeskruiden en andere groente verkocht, en zich daarbij, dit moest men zeggen, zulk eenen naam verworven had, dat men er zich nu nog *de oude moeder* FENIMORE en hare voortreffelijke waren herinnerde. — Ontwijfelbaar behoorde de Heer COOPER, wanneer het met de zaak inderdaad zoodanig gesteld is, deze openbaarwording van zijnen stamboom eer als eene huldiging, dan als grond tot een proces van injurie, op te nemen; want ontwijfelbaar strekt het hem tot des te grooter eer, onder zulke omstandigheden zijnen ver verbreiden letterkundigen roem verworven te hebben. Ondertusschen schijnt het, dat de Heer COOPER werkelijk bewijs van zijne voorname afkomst wil leveren, en vandaar het geding, met hetwelk de niets verzwijgende faam zich gehaast heeft, ook het lezend publiek aan deze zijde van den *Atlantischen Oceaan* bekend te maken.

FRANSCHE SPECULATIE.

Onlangs kwam voor de *Parijzer* regtbank van koophandel een [illegible] regtsgeding, hetwelk reeds uit den tijd der restauratie afkomstig is, en zeker der Julij-revolutie niet te last gelegd kan worden. Het daarbij geoefende bedrog is des te schandelijker, alzoo men den mantel der destijds herleefde godsdienstigheid aangenomen had, om schijnheiliglijk zooveel te zekerder te kunnen bedriegen. In het jaar 1823, namelijk, gaven de Graaf VAN [illegible], een Ridder van *St. Louis*, die zoo 't schijnt ten hove aan gezien was, benevens zekere Chevalier BERNARD, voor, onder bescherming van den heiligen LODEWIJK, werkplaatsen van [illegible] te willen aanleggen, waarin vele behoeftige kinderen opgenomen en door eene daartoe op te rigten handelsmaatschappij acht jaren lang als leerlingen onderhouden en onderwezen zouden worden. De voortbrengselen van hunnen arbeid zouden de winst dergenen uitmaken, die in dit gezelschap van weldadigheid aandeelen zouden nemen. Ter uitvoering van dit ontwerp zou men eene som van 37,800,000 francs opnemen, verdeeld in 75,000 actiën à 500, en 30 actiën à 10,000 francs. Van zoo eene ontzettende uitgebreidheid was het plan, hetwelk deze twee gelukzoekers uitgedacht hadden. De een had zich bij voorraad 10, de ander 20 der groote actiën toegedeeld, welke zij te gelde dachten te maken, hetwelk alsdan den eenen een sommetje van 100,000 fr. den anderen het dubbele daarvan zou ingebragt hebben, als loon voor hunne heerlijke uitvinding. Om aan het geheel de

kroon op te zetten, werd zekere Heer DESTAILLADES als directeur en kassier, met eene jaarwedde van 18,000 francs, aangenomen. Van de werkplaatsen van liefdadigheid kwam niet het geringste tot stand. Maar de Chevalier BERNARD had ten behoeve van zekere vrouw, die zich valschelijk voor eene Markiezin DEVAUSSENAY uitgaf, over drie actiën van 10,000 fr. beschikt, welke deze intrigante, die met de beide avonturiers in verstandhouding was, aan den man poogde te brengen. De policie kwam tusschenbeiden. Zoo 't schijnt, vond de Graaf VAN PERSAN middel, om zich uit de klem te redden; waarschijnlijk had hij daartoe zijnen invloed ten hove gebruikt; maar de Chevalier BERNARD en de gewaande Markiezin werden, als zwendelaars, tot gevangenisstraf en tot teruggave der ontvangene gelden veroordeeld. Waarschijnlijk is er van dit geld niets meer te vinden geweest, en nu onlangs heeft men voor de regtbank den notaris aangetast, die de actiën onderteekend en afgegeven had. Deze nogtans bragt in, dat hij met de zaak niet verder te maken gehad had, dan het contract op te stellen en af te geven, als ook de actiën aan de beide ondernemers en aan andere personen af te leveren. Uitspraak is nog niet geschied. Waarschijnlijk zullen, in allen gevalle, de bedrogenen niet weder aan hun geld geraken, en een andermaal zeker zullen zij niet zoo bereid zijn, actiën tot eene onder bescherming van ST. LOUIS geplaatste onderneming aan te koopen.

DE GALOPADE.

De te *Wezel* bij VOGEL uitgekomene *Nederrijnsche Volksalmanak* voor 1840 behelst, onder het hierboven geplaatste opschrift, de volgende vermaning, die bij de weder begonnene wintervermaken wel eenige overweging verdient:

Gij lacht misschien, wanneer gij het hierbij (in gezegden Volksalmanak) geplaatste prentje ziet, en meent, dat het eene carricatuur is, en dat de figuren onnatuurlijk verwrongene beelden zijn. Maar hierin hebt gij mis. Gaat eens met onbevooroordeeld gemoed in eene danszaal, en ziet er de dames, met vliegende haren, hoogkloppenden boezem, dikke zweetdroppels op het voorhoofd, ademloos hijgend u voorbijjagen, en gij zult bevinden, dat het plaatje maar al te getrouw is. Maar gij zult dan ook bevroeden, waarom onze vrouwen zwakkelijk en zenuwziek zijn; waarom zij hare natuurlijke pligten niet zonder gevaar voor haar leven vervullen kunnen, en waarom zoo vele daarbij de prooi van

den.dood worden. Want moet deze razernij niet noodwendig de gezondheid ondermijnen? Eene vrouw, die den geheelen nacht door danst, heeft, volgens eene matige berekening, eenen regtstreekschen weg van vier à vijf uren gaans afgelegd; en dien afstand legt zij, digt geregen, in vollen ren af. Geen ruiter zou van zijn paard durven vergen, zoo lang eenen weg in galop af te rijden — geen paard zou het uithouden — en onze zwakkelijke, zenuwzieke dames houden het uit! De alles te boven gaande onzinnigheid van zulk eene dansweede valt ieder in het oog — wij behoeven er niets meer bij te voegen. Daarom, gij vrouwen, hoedt u! gij vaders, mans, broeders, hoedt uwe dochters, vrouwen en zusters! Strijdt met allen ijver, met alle krachten tegen het snel-walsen, het galopperen! Elke zoo razend doorgedanste nacht kost haar een jaar van haar leven, en schokt hare gezondheid tot in derzelver innigste grondvesten. Dansen mogen zij, maar niet galopperen — dat moeten zij aan de paarden overlaten.

BRIEF VAN DEN LORD PROTECTOR CROMWELL AAN DEN KARDINAAL MAZARIN, BETREFFENDE DE WALDENZEN.

(Onlangs door eenen *Florentijner* te *Parijs* in het licht gegeven.)

» Het harde lot en de bloedige vervolgingen (*cruentissimae caedes*), onlangs door de Protestanten geleden, die eenige valleijen der *Alpen* in het gebied des Hertogs van *Savoije* bewonen, zijn de reden, waarom ik de hier ingeslotene brieven aan Z. Kon. Maj. (LODEWIJK XIV) en dit mijn schrijven aan uwe Eminentie gerigt heb. En daar ik niet twijfel, of eene zoodanige wreedheid, waarmede op zulk eene barbaarsche wijze tegen arme en onschuldige menschen gewoed is, zal het allerhoogste misnoegen des Konings wekken, zoo houde ik mij overtuigd, dat ook Gij uwe krachten en gunst, die hier den doorslag zouden kunnen geven, wel zult willen besteden, om mij datgene te doen bereiken, hetwelk ik, in het belang dier ongelukkigen, voor mij van Z. Kon. Maj. verzocht heb. Niets heeft den *Franschen* zoo zeer de welwillendheid van diegenen hunner naburen, welke de Hervorming toegedaan zijn, gewonnen, als die vrijheid en die voorregten, welke derzelver edikten en openlijke akten den Protestanten verzekerd hebben. Ons Gemeenebest ten minste heeft, niet zoo

zeer om andere redenen, als wel voornamelijk daarom, de vriendschap en naauwe verbindtenis met de *Franschen* in eene zaak gezocht, welke sedert lang het voorwerp van eene onderhandeling met den Koninklijken Gezant geweest, en thans tot op het punt van sluiten genaderd is. Ja, de buitengewone goedheid van uwe Eminentie en de gematigdheid, welke Gij, bij het besturen van de hoogste aangelegenheden des rijks, jegens de Fransche Protestanten aan den dag gelegd hebt, uwe wijsheid en uwe grootheid van ziel geven mij regt op deze verwachting. Ik wensch, dat uwe Eminentie zich overtuigd moge houden, dat daardoor, en wegens de gedane stappen tot eene nog inniger verbinding tusschen het Gemeenebest en *Frankrijk*, die alzoo wordt aangeknoopt, uwe heuschheid en welwillendheid mij tot wederdienst verpligten.

» Gegeven in onze *Aula* te *Westminster*, den 25sten Mei 1655.

» OLIVER, *Protector*."

GEVAAR EN REDDING.

Eene te *Buffalo*, in *Noord-Amerika*, uitkomende Courant verhaalt eene hoogstmerkwaardige levensredding, welke nabij den waterval van *Niagara* heeft plaats gehad. Bij het leggen eener brug over den stroom, ongeveer 300 of 400 voet boven den val, op welke plaats de snelheid van den stroom meer dan 30 Engelsche mijlen in het uur bedraagt, viel een der timmerlieden, CHAPIN geheeten, in het water, en werd met schrikbarende vaart naar de groote katarakt gesleept. Onvermijdelijke dood scheen zijn lot te moeten zijn. Gelukkigerwijs echter was hij door den val niet gekwetst geworden, en verloor ook, te midden van zijnen hulpeloozen toestand, geen oogenblik zijne tegenwoordigheid van geest. Door groote bekwaamheid in het zwemmen gelukte het hem, een klein, ongeveer 80 voet in omtrek hebbend eiland, het uiterste der zoogenaamde Cedereilanden, die slechts omtrent 100 voet van den waterval verwijderd en bijna juist in het midden tusschen het Geiteneiland en den Amerikaanschen oever liggen, te bereiken. Hier stond hij nu, wel een uur lang, smeekende naar de toeschouwers aan den oever uit te kijken, zonder dat hij zich, wegens het vreeselijke gebulder van den val, door hen kon doen verstaan. De eenige misschien, in eenen omkring van 50 mijlen, die eene proeve tot redding ondernemen kon, was een inwoner van een der naburige dorpen, met name ROBINSON, een man van ontzettende ligchaamskracht, groote onverschrokkenheid, en tevens een volleerd schipper. Vrijwillig bood hij zich tot het reddingswerk aan. Spoedig werd eene kleine boot met twee riemen op de plaats gebragt. Moedig trad ROBINSON er in, en begon zijn waagstuk. Met bewonderenswaardige behendigheid voer hij elke der pijlsnel stroomende rivierkillen door, bij de daartusschen liggende draaikolken een oogenblik ophoudende, om nieuwe krachten te verzamelen.

Binnen weinige minuten was hij het eiland nabij gekomen. Nog slechts een eenig versneld stroomvak was te overwinnen, hetwelk digt langs het eiland heenging en den toestand ongemeen vermoeijelijkte. Een oogenblik hield hij stil; vervolgens schoot hij, met inspanning van al zijne spierkracht, er door henen en sprong uit de boot — maar zijn voet gleed uit, en hij viel achterover in den voorbijschietenden stroom. Ademlooze stilte heerschte onder de toeschouwers. De boot scheen zonder redding verloren, en de stoute schipper in het oogschijnlijkste doodsgevaar. Bij geluk had hij in het vallen de boot niet losgelaten; hij sprong er weder in, greep de riemen, en eene hernieuwde poging bragt hem gelukkiglijk op het eiland. Hiermede viel allen, die getuigen van de onderneming waren, een pak van het hart. Evenwel het grootste deel van den arbeid moest nog gedaan, het grootste gevaar nog getrotseerd worden. Bedaardheid en kracht van armen alleen konden het doel doen bereiken. ROBINSON bewees, dat hij beide bezat. Met dezelfde koelbloedigheid en overleg, maar met oneindig meer inspanning en gevaar, legde hij, na den timmerman aan boord genomen te hebben, denzelfden weg ten tweeden male af, en kwam, onder een onbeschrijfelijk vreugdegejuich der aanwezigen, te midden van welke de vrouw en de kinderen van CHAPIN zich bevonden, behouden bij het Geiteneiland aan.

OORDEEL VAN MONTESQUIEU OVER DEN TOESTAND VAN EUROPA.

(*Esprit des Loix*, Livre XIII. Chap. 17.)

Het is merkwaardig, hoezeer dit oordeel, ook op den tegenwoordigen staat der zaken past. Heeft men dan deze wijze woorden in een tijdsverloop van eene eeuw niet leeren aanwenden?

»Eene nieuwe ziekte heeft zich in *Europa* verbreid. Zij heeft onze Vorsten aangetast, en doet hun een ongelijkmatig aantal troepen onderhouden. Deze kwaal heeft hare verheffingen en wordt noodwendig besmettelijk; want zoodra de eene Staat zijne troepen vermeerdert, vermeerderen de anderen ook plotseling de hunne; zoodat men er niets door wint, dan eenen algemeenen ondergang. Elk Monarch houdt al de legers bijeen, die hij zou kunnen hebben, zoo zijne volken gevaar liepen van uit hun land verjaagd te worden, en men noemt dezen staat *Vrede*. Daardoor is dan ook *Europa* zoo geruïneerd, dat particulieren, die zich in den toestand der drie rijkste Mogendheden van dat werelddeel bevonden, broodsgebrek zouden lijden. Wij zijn arm met al de schatten des heelals, en weldra zullen wij, door soldaten te hebben, niets anders meer dan soldaten hebben en met *Tartaren* gelijk staan.

»De groote Vorsten, niet tevreden met de troepen der kleineren te koopen, beijveren zich van alle kanten, om verbindtenissen te betalen, d. i. in bijkans alle gevallen, om hun geld zoek te maken.

» Het natuurlijke gevolg van zulk eenen toestand is de gedurige verhooging der belastingen, en alle toekomstig herstel wordt reddeloos verloren, door dat men niet meer op de inkomsten rekent, maar met zijn kapitaal oorlog voert. Het is zelfs niet ongehoord, dat Staten hunne hulpmiddelen met hypotheek bezwaren te midden van den Vrede, en, om zich te ruïneren, middelen bezigen, die zij *buitengewoon* noemen, en die het ook waarlijk in die mate zijn, dat de meest roekelooze jongeling ze naauwelijks zou uitdenken, om zich geld te verschaffen."

BEDE BIJ HET NIEUWE JAAR.

Daar slaat het uur van middernacht!
Weêr heeft het Jaar zijn' loop volbragt;
Weêr voerde 't ons een schrede nader
Aan 't Huis van onzer aller Vader.

Een schrede naar Zijn eeuwig Huis!
Voor velen onder leed en kruis;
Voor enklen onder lustwaranden;
Voor allen in Gods Vaderhanden.

Wat viel er menig dierbaar pand,
Dat nu ons beidt in 't Vaderland,
En liet ons bitter treurende achter,
Deez' hulpeloos en dien als wachter!

Den hulpeloozen helpe God!
De wachter draag' geduldig 't lot,
Hem door de Alwijsheid hier beschoren,
En hoede, wie hun steun verloren!

Die Vader, die het lijden zond,
Doet ééns, op 't vroom gebed, den stond
Van troost in 's lijders ziel verrijzen,
En ééns, gewis, zal hij Hem prijzen.

Maar wie er leed, of wie genoot,
Hij drink' den kelk, dien God hem bood;
Zij dankbaar Dien, die hem verblijdde,
Of kuss' de Hand, die hem kastijdde!

Doch, wat dit Jaar ook baren moog',
Voor allen stijg' de bede omhoog:
» Wil, God, (ten zij, door kruis, wij loutering behoeven)
» Meer onze dankbaarheid dan lijdzaamheid beproeven!"

IJ.

MENGELWERK.

BALTHASAR BEKKER ALS MENSCH BESCHOUWD.

Door

W. EEKHOFF.

> Rampzalig, die voor spooksels beven!
> Rampzalig, boven al wat ooit rampzalig was!
> Gezegend, die hun schrik uit *Holland* hebt verdreven,
> Gezegend, BEKKER, zij uw asch!
>
> BILDERDIJK.

Indien men de geschiedenis der volken enkel wilde beoefenen om het *genot*, dat zij aanbiedt, dan zoude men zich meermalen grootelijks bedrogen en teleurgesteld vinden. Enkele tijdperken en gebeurtenissen toch zijn meer in staat om onze zucht naar kennis ter neder te slaan en ons gevoel te beleedigen, dan om ons verheffende denkbeelden in te boezemen, welke ons verstand en gemoed tevens bevredigen. Soms is zij eene aaneengeschakelde geschiedenis van de menschelijke dwalingen, inzonderheid als wij de Kerkelijke Geschiedenis raadplegen. Wij zouden berusten in de kortzigtigheid van ons geslacht, daar wij toch, in weerwil van die dwalingen, de waarheid allengs meer en meer zien veld winnen, zoo wij niet overal redenen vonden, om ons te bedroeven en te ergeren over de onbeschaamde driestheid, waarmede de domheid steeds woedde, om allen voortgang in kennis en verlichting tegen te gaan. Zelfs in heilige zaken, welke de hoogste belangen des menschen, die van zijnen vrijen en onafhankelijken geest, betreffen, zien wij dikwijls uitgelatene driften en hartstogten woelen — niet om die vrijheid en onafhankelijkheid te handhaven, maar om, door allerlei gezag, den mensch tot de erkentenis te dwingen van gevoelens, welke voor hem vernederend, voor zijnen grooten Schepper beleedigend zijn.

O! 't kost dan veel, onze verontwaardiging te bedwingen, en met Christelijke gezindheden vervuld te blijven, als wij die onbeschaamde pogingen zien gelukken, en het rijk der domheid de zege zien behalen op het rijk van waarheid, wijsheid en deugd. En alleen de gedachte, dat deze getabberde mannen des bloeds, met al hunne geleerdheid en met al hun gezag, wel de erkenning van de waarheid, in hunnen leeftijd, vermogten tegen te werken, maar dat zij geenszins de waarheid zelve konden vernietigen en voor volgende meer verlichte geslachten ontoegankelijk maken, bemoedigt ons bij den wensch naar licht en vooruitgang, waartoe de Voorzienigheid den menschelijken geest bestemd heeft.

Te midden van al dat woeden en woelen vallen ons echter dikwijls personen in het oog, die, als de voorwerpen of de onschuldige oorzaken van dien strijd, door verhevene talenten schitteren; talenten, welke hun den nijd, den haat en de vervolging berokkenden van laatdunkende wezens, die geene verheffing boven zich konden dulden, of eenig licht wilden erkennen, dat niet door hen ontstoken was. En de man, dien de hoogste Wijsheid verordende, om de verlichting en beschaving zijner medemenschen te bevorderen, schijnt zijn doel te missen, en verpligt te wezen, zijne rust en zijn geluk aan het belang zijner zaak op te offeren.

Hoe vele hervormers des menschdoms hebben dezen strijd niet gestreden, en tal van rampen door de mededeeling van hunne gevoelens geleden! Ook BALTHASAR BEKKER had een dergelijk lot te verduren, toen hij het, als de vrucht van jaren overpeinzens, waagde, eene poging te doen, om den mensch te verlossen van de vrees voor de magt van een ingebeeld wezen, welks erkenning der Christenheid nog steeds op zoo vele bloedige offers te staan kwam.

Het is waar, wij stemmen het HAUBER (*) gaarne toe, »dat de nakomeling zich vooral daarover dankbaar mag verheugen, dat de werken van BEKKER en THOMASIUS zoo veel tegenstand ontmoet en zoo veel onrust verwekt hebben.

(*) *Bibliotheca Magica.* III. 67. SCHELTEMA, *Heksenprocessen*, Aant. bl. 51.

Zonder dit gevolg zouden de schrijvers hunne oogmerken niet hebben bereikt en de Duivel in aanzien zijn gebleven. Die werken waren anders in de kasten der geleerden weggezet, en het oude bijgeloof aangaande de magt en de kracht van den Duivel zoude nog lang geheerscht hebben."

Geldt dit gezegde ten volle op de *zaak* van BEKKER, niet minder groot was de invloed van de tegenwerkende omstandigheden op zijn' *persoon*, op zijn karakter, op zijne geheele menschelijkheid. » Geen stuurman of piloot," zegt JOHAN DE BRUNE (*) met regt, » en hebben hun kunste binnenshavens of in de kalmte geleerd. Een mensche ook en wordt geen ware mensche, dat is standvastig en godvruchtig, als in het gedrang en persinge van tegenspoed. De verdrukking leert hem kennen de kracht of zwakheid die hij heeft; zij slaat uit den mensch, gelijk de vuurkei uit het staal, de sprenkelen van het goddelijke vuur, dat hij in zijn hart draagt, en doet alzoo uitschitteren de beginselen der volkomenheid, die God de Heer geliefd heeft in hem te werken."

Dikwijls is het leven van BEKKER beschreven; meermalen zijn de onrustige omstandigheden, welke al zijne goede bedoelingen achtervolgden, vermeld; doch de wijze, waarop *hij* zich te midden van deze voor hem zoo lastige woelingen gedroeg en waarop hij zijne belagers behandelde — deze is dikwijls evenzeer verwaarloosd als de naauwkeurige kennis van zijn karakter, van den geest en den toon, waarin hij handelde, en van de godsdienstige gezindheid en stemming zijns gemoeds.

Wij erkennen het, deze taak is moeijelijk. En nogtans willen wij pogen, uit verschillende zijner werken en berigten aangaande zijn leven, eene proeve te geven van *de gezindheden en gevoelens van* BEKKER *als mensch* jegens anderen, zoowel in de hitte der vervolging, als wel vooral namelijk in de laatste dagen zijns levens. De bijzondere

(*) *Emblemata of Zinnewerck*, XII. bl. 98, ook aangehaald door mijn' vriend VAN REYN, in het 2de Stuk der *Euthymia*, bl. 235.

hoogachting, welke wij voor BEKKER als mensch en als geleerde koesteren, spoort ons hiertoe aan, en geeft ons hoop op de vervulling van onzen wensch, om hierdoor ook bij anderen eene gelijke hoogachting op te wekken, of, zoo die reeds bestaat, te versterken.

Van zijne eerste intrede in het openbare leven af scheen BEKKER geroepen te zijn om te strijden en in geschillen en twistgedingen gewikkeld te worden. Dit is geen ongewoon verschijnsel in het dagelijksche leven bij menschen, wier wederstrevig gemoed zich tegen alles, wat bestaat, verzet, of die, in hunne vermeende wijsheid, alles wanen beter te weten of naar hunnen zin te willen veranderen. Doch, (wij zullen het later met bewijzen staven) zoodanige geest was in BEKKER niet. Wel had hij van de natuur een forsch ligchaam, een ruw voorkomen en een ongunstig gelaat ontvangen, — nogtans was de toon van de geschriften, waarin hij de gebreken zijner eeuw zocht te herstellen, zoo bescheiden en minzaam, dat hij althans daardoor niet den tegen hem opgewekten nijd verdiende. Neen, bij een helder verstand en een braaf en gevoelig hart schijnt hij, ondanks dat ongunstig uiterlijk, zelfs innemende manieren bezeten te hebben; zoo wij dit immers mogen afmeten naar den uitslag eener zaak, welke op het geluk van zijn volgend leven een' zoo vermogenden invloed had. Nog vóór hij als Predikant te *Oosterlittens* beroepen was, en terwijl hij nog het Rectoraat te *Franeker* waarnam, had hij het geluk gehad, de hand te verwerven van ELSKE WALKENS, eene vrouw van uitmuntende schoonheid en zachtzinnigheid, de dochter van HAJO WALKENS, Predikant te dier stede. Zeven jaren lang was hij in haar bezit gelukkig geweest, toen zij hem in 1664 door den dood ontrukt werd. Zeer zwaar viel hem dit verlies, dat hij nogtans met Christelijke gelatenheid droeg, ook blijkens dat, voor dien tijd, fraaije Grafschrift, hetwelk in het koor der dorpskerk nog hare nagedachtenis bewaart:

Hier ligt het aardig beelt, hier rust het jeugdig leven
Van Bekkers brave Vrouw. O jammer! Maar wat noot!

Haar Vader riep ze t', huis; haar Man, die moest haar geven;
Zij leeft daar weer op 't nieuw, gekweekt in Abr'ams schoot. (*)

Toen BEKKER nu ten jare 1666 als Predikant te *Franeker* beroepen werd, vernieuwde hij de vriendschap met de weduwe en de zonen van zijnen hooggeschatten leermeester Prof. BERNARDUS FULLENIUS, maar inzonderheid met deszelfs uitmuntende dochter FROUCK, die toen weduwe was van den Advocaat Mr. J. BLOEMENDAL, Secretaris van *Dokkum*. Ofschoon haar volle neef, de later als held en vestingbouwkundige zoo beroemde MENNO *Baron* VAN COEHOORN te gelijk naar haar hart en hare hand mogt dingen, BEKKER viel het te beurt, boven dezen fieren en schoonen Edelman voorgetrokken te worden en beide te verwerven. Wij zullen later zien, hoe vele redenen hij had, dit geluk op hoogen prijs te stellen.

Wel verre dus, dat eene wrevele of wederstrevende gezindheid oorzaak zoude geweest zijn van de twisten en geschillen, welke BEKKER, eerst te *Oosterlittens* wegens *zijne nieuwe* Leerboeken voor kinderen, en daarna te *Franeker* wegens het houden van godgeleerde voorlezingen en het uitgeven van een berigt over de nieuwe wijsbegeerte van DESCARTES, door openbare en geheime vijanden berokkend werden. Nadat eens door synodaal gezag bepaald was, wat men in *Nederland* in de Godgeleerdheid voor waarheid te houden had, kwam het velen eene misdaad voor, om, tegen het kerkelijk gezag, nadere onderzoekingen deswege te doen. BEKKER, integendeel, bezat eene ijve-

(*) Wij vermelden dit Grafschrift hier te liever, omdat bijna niemand der Levensbeschrijvers van BEKKER, zoover ik mij herinner, van zijne dichterlijke verdiensten eenig gewag maakt. Zijne verzen zijn wel gering in aantal en allen bij bijzondere gelegenheden vervaardigd, nogtans kenmerken zij zich door kracht en zoetvloeijendheid. In allen gevalle strekken zij ten bewijze, dat hij het geluk bezat, om de hoogere gevoelens der ziel, voor wier uitdrukking het proza te koud is, in dichterlijke bewoordingen te *kunnen* uitstorten.

rige *waarheidsliefde* en zucht naar *zelfstandigheid* en *degelijkheid*. »Hij wilde, hetgeen hij weten moest, niet naar waarschijnlijkheid, maar grondig verstaan." Hij wilde met de wetenschap vooruitgaan, en meende vrijheid te hebben, zijne denkbeelden bescheiden mede te deelen. Hij bekent zelf openhartig, welke drijfveren hem daartoe aanspoorden. »Ik zoeke de waarheid, (zegt hij) en hoewel wij in dezen tijd nog niet rijp van verstande zijn, ben ik altijd genegen geweest, van de waarheid van 't gene ik zag of hoorde vezekerd te zijn, en ben daardoor in de vrijheid gebleven, zonder mij aan iemand streng te binden. Nogtans was ik altijd van meeninge, dat men elkander om verschil van gevoelens, behoudens den gemeenen grond van de gezonde leeringen, niet behoort te haten of te mijden. Maar het wil noode in den man, dat hij een gevoelen, daar hij zoo veel werks en zoo veel zins op hadde, daar hij zoo voor leed en streed, zal laten varen. Ook ik wil mij zelven wel laten zeggen, zoo mij iemand iets beters toont. Wat hen belangt, die niet aan het nieuwe gevoelen zijn, zoo en kan ik echter niet verdragen, dat die zoo bitter zijn, dat ze hunne mede dienstknechten slaan, en dat terwijl de regter voor de deur staat. Mijne ziele kome nooit in hunnen raad, omdat hunne handelingen werktuigen van geweld zijn. Maar dat alles doet de nieuwe weg, dien ik mij genoopt vond in te slaan, omdat ik langs geen' anderen kon geraken." (*)

Door zulke hoogst bescheidene en Christelijke gevoelens beantwoordde de wijze man de hatelijke aantijgingen en vervolgingen van de *Friesche* Geestelijkheid. En niettegenstaande al de beschuldigingen, waaronder hij gebukt ging en die zijn leven verbitterden, ontving hij van die zelfde Geestelijkheid ten zelfde tijde een groot bewijs van hoogachting en vertrouwen op zijne *bekwaamheid*, *moed* en *standvastigheid*. Immers toen ten jare 1672, bij het stijgen van den nood des Vaderlands, ongeveer 200 Predikan-

(*) Zie de Opdragt van zijne *Uitleggинge van den Propheet Daniel. Amst.* 1688.

ten uit *Friesland* te *Leeuwarden* vergaderden, met het oogmerk om de bijzondere belangen van dit gewest bij de onderling verdeelde Staten aan te dringen, verkozen zij den algemeen verketterden BEKKER tot hunnen Voorzitter, bij wiens monde zij den Staten onder anderen verzochten, om Prins HENDRIK CASIMIR tot Stadhouder en Kapitein-Generaal der Provincie te benoemen, alsmede om bevel tot het ligten van den derden man te geven. Aan beide verzoeken werd nog op dien zelfden dag voldaan, en door het beleid der Geestelijkheid werd aldus in *Friesland*, zonder bloedstorting, die orde van zaken tot stand gebragt, welke *Holland*, toen zij ook daar werd ingevoerd, op den dood der DE WITTEN te staan kwam. — Meerdere bewijzen van den *moed* en de *standvastigheid* van BEKKER zou ik uit dit tijdvak kunnen vermelden.

De algemeene nood des Vaderlands was echter geenszins in staat, de bijzondere godgeleerde verschillen te doen staken en vergeten. Ondanks al het voorgevallene bleven zij nog bestendig voortduren; en volvaardig maakte BEKKER derhalve in 1674 van de gelegenheid gebruik, om zijn ondankbaar en twistziek gewest te verlaten, door het beroep aan te nemen naar het dorp *Loenen* in *Holland*, dat hij twee jaren later met *Weesp* verwisselde. Op beide plaatsen genoot hij in waarheid gelukkige dagen, daar de vrede naar buiten, de huiselijke rust van binnen, de achting van zijne gemeente, en het verkeer met trouwhartige vrienden, voor hem weinig meer te wenschen overliet.

Dit alles behoefde hij, zoo het scheen, geenszins op te offeren, toen hij in 1679, wel niet zonder zware tegenkanting, door het naburig magtige *Amsterdam* als Predikant begeerd werd. »Weldra deelde hij daar in de achting aller weldenkenden. Zijn ijver, zijne zucht voor het goede en ware, zijn uitmuntend karakter, zijne uitstekende bekwaamheden als Leeraar en als Geleerde, moesten op den regten prijs gesteld worden in eene stad, waar eens DE GROOT vereerd, VONDEL beschermd en HOOFT geboren werd, en onder wier regeringsleden de schrandere

WITSEN zich bevond (*).” Naardien de vroegere geschillen langzamerhand in vergetelheid geraakten, zou hij zich die rust ook duurzaam hebben kunnen verzekeren, zoo hij slechts had kunnen goedvinden niet in 't openbaar te schrijven, of althans geene betwiste punten te behandelen. Maar, hij erkent het zelf, »die eenig boek staat in 't licht te geven, onderneemt eene bedenkelijke zaak. Want zoo hij niets dan gewone en bekende dingen schrijft, doet hij een overtollig werk; en zoo hij iets leert, dat nog weinig of niet wel verstaan is, hij heeft zich daarvan kleinen dank te beloven. Want het meesterschap omtrent de leer, altijd bij eenigen gezocht, had nooit gebrek van aanhang, noch die aanhang van verdeeldheid. Zulk doen brengt den leergierigen in 't naauw, om, zoo hij ruste wil houden, eens anderen slaaf, of, zoo hij vrijheid zoekt, ongerust te zijn (*).”

Het kostte dus niet weinig moeite, om hem tot de uitgave van een en ander werk, door hem behandeld, te nopen. Maar toen zijn *Onderzoek van de Betekeninge van de Kometen* (1683) en zijne *Uitleggingé van den Propheet Daniël* (1688) zoo ongehinderd de wereld in en door gingen, werd hij hierdoor niet weinig aangemoedigd tot de uitgave van zijn groot en beroemd werk: *de Betoverde Weereld* (1691), waarin hij, zoo als bekend is, met verbazende geleerdheid en schranderheid, het geloof aan de werking der booze geesten op de menschen bestrijdt en ontzenuwt. Even bekend is het, op welk eene kwaadaardige en wederregtelijke wijze dat boek door de toenmalige Geestelijkheid verfoeid en deszelfs schrijver van den leerstoel der liefde en des vredes verbannen werd. Maar minder bekend is het, hoe BEKKER zelf zich onder dit alles gedroeg. »Wel 25 jaren lang (zegt hij) bedacht ik dat gevoelen, eer ik het in het licht gaf; en God weet, dat ik het tot geen ander einde in de wereld bragt, dan om Zijne eere te vergrooten en die van den Duivel te ver-

(*) Zie de uitstekende *Verhandeling over* B. BEKKER, door J. P. AREND, in de *Vaderl. Letteroef.* voor 1829, No. 16.

(*) Zie de Opdragt van het hierna vermelde *Onderzoek*.

kleinen, en om de menschen van de ijdele vrees voor den Duivel te ontheffen, opdat God verheerlijkt en de waarheid in het licht gesteld wierde. Ik had de menschen gaarne wijzer en beter dan ze zijn, ofschoon men weinig vindt, die het wezen willen. Doch, (voegt hij er bij) zoo iemand mij van het tegendeel overtuigen kan, en hij dat doen wil met zachtmoedigheid, ik zal het van hem als eene groote vriendendienst aannemen."

Die zelfde Christelijke geest van zachtmoedige wijsheid bezielde hem jegens zijne tegenstanders, toen er slechts éëne stem opging, dat hij, die den Duivel uit den Bijbel verbande, zelf uit de Kerk verbannen moest worden. Voor iedere vergadering van den Kerkeraad, Klassis en Synode werd hij als gedaagde geroepen; hij verscheen er onbeschroomd. Hem, een Doctor in de Godgeleerdheid, werden, even als men Ketters pleegt te behandelen, uren lang allerlei strikvragen gedaan, die hij alle, tot vermoeijens toe, of mondeling of schriftelijk beantwoordde. Alles deed men om hem te kwellen en te vernederen — hij verdroeg het geduldig, gaf zoo veel toe als een goed geweten en de waarheid lijden kon, en verklaarde zich steeds onschuldig aan 't geen men hem te last legde, daar hij het tegendeel daarvan uit zijn boek kon aantoonen. Alles, wat hij te zijner verdediging schreef of ter bemiddeling aanbood, was vergeefs, daar de Kerkeraad, gelijk hij zelf zegt, »mij overgaf tot believe van zulk een Synode als zij wisten, dat bekuipt was om mij te verdoemen." Deze verdoeming volgde dan ook weldra; en met 12 of 13 stemmen van de 50 dreef men door, dat hij van al de deelen van zijne dienst ontzet werd. Geen ander antwoord voegde hij zijnen belagers toe, dan: »dat hij het niet kon beteren, maar alleenlijk hun toewenschte Gods genade, om zoodanig daarin te handelen, als tot Zijns naams eere, tot voorstand van de waarheid en tot behoud van den vrede Zijner Kerk dienen konde; en dat hij zichzelven daarvoor waagde."

Door dit alles heeft BEKKER, hoe gelaten hij zich ook gedroeg, toch de beschuldiging van onvoorzigtigheid niet kunnen ontgaan. Men hoeft gelijk, mits men tevens er-

kenne, dat er vele onrust en veel bloed zoude gespaard zijn, wanneer alle hervormers des menschdoms gezwegen hadden. Wij zouden *dan* welligt nog in de duisternis des Heidendoms omdolen. BEKKER kon echter niet veinzen; soms zelfs was zijn vernuft te scherp, zijn ijver overdreven. Maar wij gelooven gaarne het gezegde van zijnen zoon: »Gelijk hij sprak, gevoelde hij, en gelijk hij gevoelde, sprak hij. Hij wikte genoeg eer hij waagde, en bragt zaken van gewigt nooit onbedachtzaam voort." In deze en vele andere opzigten verloochende hij zijn karakter als *Fries* nooit.

Het was buiten de magt der Regering van *Amsterdam*, die BEKKER steeds zoo vele bewijzen van hoogachting en bescherming had gegeven, de uitvoering van dit kerkelijk vonnis te verhinderen; maar dat zij dit vergoedde, door hem levenslang zijne jaarwedde te laten behouden en zijne leeraarsplaats onvervuld te laten, zal wel steeds als een blijk van haar verlicht oordeel en goede gezindheid jegens hem mogen beschouwd worden.

BEKKER heeft dit dan ook gedurende zijn gansche verdere leven dankbaar erkend. Bovendien was in het algemeen *dankbaarheid* jegens vrienden, leermeesters en weldoeners een heerschende karaktertrek van hem, die zoo uiterst gevoelig en vatbaar was voor liefde, vriendschap en huiselijk geluk. Een uitstekend gedenkstuk van zoodanige gezindheid heeft hij ons achtergelaten in de Opdragt van zijne *Betoverde Weereld* aan zijne schoonbroeders Dr. BERNARDUS FULLENIUS (de jonge), Hoogleeraar in de Wiskunde aan de *Friesche* Hoogeschool, en Dr. FRANCISCUS FULLENIUS, Burgemeester van *Franeker* enz. Zij komt ons, wegens den hartelijken toon en inhoud, belangrijk genoeg voor, om daaruit een en ander mede te deelen. Allereerst betuigt hij de pligtmatigheid, om iemand, dien men niet vergelden kan, daarin dankbaarheid te bewijzen, door hem de eer te geven van de weldaad en de vriendschap openlijk te belijden. »Dit wel bedenkende, (vervolgt hij) zoo heb ik niemand nader dan u beiden, waarde en geliefde Broeders, omdat weldadigheid en

vriendschap hier in groote mate zamengaan. Want u beider Vader, de Heer BERN. FULLENIUS, loflijker en zaliger gedachtenis, eerst nevens den mijnen een leerling, daarna de opvolger van den beroemden SIXTINUS AMAMA en sedert van den wijdvermaarden METIUS, heeft het mij meer dan eens met eerbied hooren verklaren, dat ik hem, benevens den Heer JACOB ALTING, voor mijne grootste en getrouwste leermeesters erkende, welke ik daarvoor al mijn leven verschuldigd ben. Zoo dikwijls mij de Hebreeuwsche taal te stade komt, gedenk ik er aan, wat ik wel den naam van ALTING schuldig ben; maar aan dien van FULLENIUS heb ik nog veel grooter deel. Want behalve dat ik, door een grondig onderwijs, met bijzondere blijken van toegenegenheid, de Meet- en Telkunst aan hem verschuldigd ben, heeft het Gode behaagd, mij nog aan hem, — die bij zijn leven mij ten Vader was geweest door het regt van trouwe onderwijzing — bijna tien jaren na het verhuizen van zijne edele ziele, door een' gewenschten Echt, nog eens tot zijnen Zoon te maken. De tijd van vier en twintig jaren, dien ik sedert onder Gods genade met uwe eenigste Zuster, als mijne dierbare Huisvrouwe, en met u als veelwaarde Broeders geleefd heb, bragt onzen huize geene geringe verandering toe. — Een bijster onweer, tegen onze kerk en bijzonder tegen mij uitgebarsten, deed, nadat het vaderland, doch niet die twist, tot rust geraakte, mij hier over zee geruster haven zoeken, die ik voor het eerst te *Loenen* vond. Daar begaf zich uwe Zuster zoo gewillig heen, als ze haren man getrouw was, om zoet en zuur met hem te deelen. De zee nogtans scheidde het hart van zoo lieve Broeders niet. Stad en kerk toch ontving getuigenis van der FULLENIUSSEN getrouwheid, zoo aan 't algemeen, zoo ook aan mij, hoogwaarde en geliefde Broeders! en aan de mijnen, die ook meteen de uwen zijn. Ik heb dure panden uwer trouwe en opregte vriendschap in mijn bezit: uwe eenige en hartelijk beminde Zuster, die u beiden wederkeerig zoo teeder bemint, met drie geliefde Kinderen, die zoo vele blijken genieten der gunst van u, wie zij, bij vroeger sterven hun-

ner Ouders, als Vaders te gemoet zien. — Wat Vaders zoek ik dan ook nu voor dit papiere-kind liever, dan die het van mijn vleesch en been nog wezen zullen, en al lange geweest zullen zijn? Neemt dan, veelwaarde Broeders! dit nog daarenboven; al wordt het niet met zulk eene maat van liefde als de anderen ontvangen, dat gij daaraan geen leed zoudt zien; ik houde mij te vreden, zoo het uwer slechts behagen mag," enz.

Bij deze Opdragt voegde hij daarna nog eene tweede aan haar, die door hare deelnemende zorg en standvastigen moed zijnen kommer verligtte en zoo vele aanspraak had op zijne liefde en vereering. Zij luidt:

Aan FROUCK FULLENIA.

Hartlieve, zeer getrouwe,
Vernoegde deelgenoot in voorspoed en in rouwe,
Veelwaarde Moeder van twee Dochters en een Zoon,
En parel aan het goud van ons driedubble kroon!
Mag dit Papiere-Kind u mede als Moeder groeten?
Ik geef 't u op den arm. En 't zal mijn leed verzoeten,
Dat, schoon dit hersenkroost van 's ligchaams vrucht verscheelt,
Als niet naar d' huwlijks-wet met uwe hulp geteeld,
Maar door de afzondering van uren en van dagen,
Ja nachten voor een deel, het u slechts mag behagen,
Die zelf, door vrees, noch hoop, nog vriendenraad bekoord
't Verzaken mij onthield (*). Ja 't was mijn laatste woord
Bij 't scheiden. — Welk een trouw! Nu zeg ik daarbeneven,
Dat dit mijn kind alleen de drie zal overleven,
Die God ons 't zamen gaf. Want, zoo ik 't wel voorzie,
't Groeit tegen d' onlust op. En wat belangt de drie:

(*) Mr. J. SCHELTEMA verhaalt in zijne *Redevoeringen over* BEKKER, (*Vaderl. Letteroef.* 1804. N°. 2, 3, 4.) bl. 146, »dat zijne vrouw, aangezocht om haren man te bewegen tot herroeping van zijne leer, (MARIA VAN REIGERSBERGEN en haren Echtgenoot waardig) geantwoord had: *liever met hare kinderen te willen gaan bedelen, dan dat zij haren man raden zoude, iets tegen zijn gemoed te doen.*" BEKKER zelf zeide later, dat zij hem dikwijls troostte, als hij van de eene Kerkvergadering naar de andere werd gesleept; ja, dat dit alles haar zoo na ter harte ging, dat zij in eene zware krankheid viel.

'tZal hen, door broederschap in 't dagelijks verkeeren,
Als wijzer, 't Christendom uit vaster gronden leeren,
En bijgeloovigheid, deugds hinderpaal, en schrik
Verbannen, door de vrees des grooten Gods. — Dies ik,
Wat zeg ik? gij en ik, Beminde, ('k mag 't gelooven)
Al wierd mijn Letterkind van iedereen verschoven,
Wij bergen 't gaarne in huis tot dienst van u en mij:
Daar houdt het goed en bloed van Spook en Duivel vrij.
Wie vreest, dien God bewaart! wiens hemelrijke zegen
Door kinderlijke vrees gekocht wordt en verkregen.
Die God der Vaderen en onzer Kinderen God
Geleide hen met ons in 't eeuwig zalig lot!

6/16 van Oogstmaand 1691. B. BEKKER.

Na al het vermelde kan men zich gemakkelijk voorstellen, dat BEKKER, nadat de storm der vervolging in het najaar van 1692 gestild was, bij het genot van de algemeene achting, het huiselijk geluk in alle opzigten mogt smaken, hetzij hij zich te *Amsterdam* bevond, hetzij hij een groot gedeelte van den zomer doorbragt op het buitengoed: *Hinnema-state* te *Jelsum* bij *Leeuwarden*, dat hij in gemeenschap met Prof. FULLENIUS bezat. Vandaar die toon van tevredene kalmte en gelatene, zelfs dankbare onderwerping aan de leiding der Voorzienigheid, hetzij hem leed of vreugde bejegende. Inzonderheid straalt dit door in het *Kort Ontwerp van zijn leven*, dat hij gedurende de jaren zijner rust opstelde. Met JOB erkent hij, dat het leven hem tot dusverre een strijd was geweest op aarde. Hij herinnert zich de moeijelijkheden zijner eerste letteroefeningen, maar ook de lessen zijns vaders, welke hem hadden weêrhouden van uitsporigheden, waar de neigingen van zijne inborst, door zoo vele aanleidingen der jeugd, waarmede hij verkeerde, hem toe lokten. »God hebbe de eere (roept hij daarna uit) van dien eerlijken name, welken ik behield! Doch de vrucht viel niet gemakkelijk te plukken, daar mijn pogen tot verbetering bij de Oversten op 't hatelijkste werd overgedragen. De lust om meer te weten, dan van mij geëischt werd, dat weinig was, bewoog mij ook om meer te leeren bij mijzelven; en de vrijheid,

welke ik zocht, om door 't verkregen regt van Leeraar zonder hinder, zoo ik meende, misverstand en misbruik uit de Kerk te weren, porde mij om dat getuigenis van mijne vordering in kennis in het openbaar te behalen. — Maar komt de mensch eindelijk zooverre, wat is het weinig, dat hij met zoo zwaren arbeid bekomen heeft! Wil hij de verlichting van anderen, hij wordt, op 't best genomen, uitgelagchen, maar meest van den nijd gebeten, van de lastertong geslagen en voor een verleider uitgemaakt. Hoe wèl heb ik dit altemaal geproefd? — Lieve God! wat wateren zijn al tegen mij beroerd geweest! Maar dank zij den Heere, dat de schrik voor den Duivel hoe langer hoe meer vergaat, en dat het versierde rijk des Satans zoo grooten last lijdt! Dit acht ik loon genoeg voor mijn werk. Ik ben tevreden, en wil God mijn leven lang nog danken, dat Zijne onuitputtelijke goedheid mij dusverre heeft laten komen. Die 't al geeft en altijd leeft, zal het wèl maken met mij en de mijnen, oók wanneer ik doód ben, dat haast wezen zal."

Dat uur had hij lang voorzien, lang zich daartoe voorbereid, en, behalve de hoop op verzoening met de Broederschap en de zorg voor vrouw en kinderen, inzonderheid voor zijn' minderjarigen zoon, die toen in de Godgeleerdheid studeerde, had hij geen' anderen wensch gevoed, dan om »met gerustheid uit dit leven te verhuizen, om zijnen Zaligmaker te zien en eeuwig in des hemels vreugde te leven." Die wensch viel hem, die in zijne gezonde dagen bestendig op zijn sterfuur bedacht was geweest, te beurt: want wij kennen al de omstandigheden en de voornaamste zijner gesprekken uit de laatste weken zijns levens, doordien zijn zoon dezelve opgeteekend en onder den titel van *Sterfbedde van D*[o]. B. BEKKER enz. uitgegeven heeft, ten einde daardoor de lasterlijke geruchten tegen te gaan, alsof zijn vader al zijne betwiste gevoelens herroepen en verfoeid zoude hebben en op geene Christelijke wijze gestorven zijn.

Gedurende zijne ziekte griefde hem inzonderheid, dat bijna geen zijner vroegere ambtgenooten, op verzoek van

zijne vrienden, in het openbaar voor hem wilde bidden, of, zoo zij het al deden, hun gebed, dat hij zich van zijne bijzondere gevoelens mogt bekeeren. Maar ook toen gaf hij blijken van zijne liefdevolle vergevensgezindheid jegens zijne vijanden, gelijk van zijne blakende menschenliefde in het algemeen. »Ik vergeve het hun (zeide hij) en ik vergeve het al mijne vijanden, en bid God, dat Hij het hun ook vergeve, alwat zij tegen mij misdaan hebben. Want dat gevoelen, waarover zij mij zoo gesmaad en verketterd hebben, geeft mij nu de meeste vrijmoedigheid bij God. Wraakzuchtig was ik nooit, maar altoos tot vergeven gereed." En elders: »Al word ik gehaat, ik heb geene vijanden in de wereld; want ik vergeef het hun allen uit grond mijns harten. Ik heb hier gedaan, en ga gerustelijk heen."

Zulk eene grootmoedigheid, welke getuigde, dat die gezindheid hem bezielde, welke in zijnen Goddelijken Meester was, ging gepaard met eene daaraan geëvenredigde onderwerping, lijdzaamheid, en onbegrend vertrouwen op de liefdevolle schikkingen der Voorzienigheid. Als de vrucht van een rein geweten, bezorgden zij hem toen die »bijzondere vergenoeging en verheuging" in den geest, die geruste of Godverheerlijkende gevoelens, waardoor hij kon zeggen: »Ik kan niet genoeg uitdrukken, hoe gerust ik ben in mijn gemoed. Mijn lijden valt mij niet zwaar, omdat ik geduldig en gewillig drage, hetgeen mij toekomt van de hand des Heeren. Ik ga zoo zachtkens naar den hemel, en ben dikwijls met mijne gedachten reeds daar, waar mijne ziel haast zijn zal. Ik vorder allengskens tot de plaatse mijner begeerte, alsof ik met de hand daarhenen wierde geleid. Ik ben als een dienstknecht, wachtende op de stemme mijns Heeren."

Gedurende dit alles vertroostte BEKKER nog met hartelijke godvruchtige taal de vrienden, die hem bezochten, en zijne vrouw en kinderen, wier minzame zorg en hevige droefheid zoo vele getuigen waren van die zeldzame liefde, welke dit gezin bestendig verbond. Roerende tooneelen zijn ons daarvan in geschrifte bewaard, en innige gemoeds-

aandoeningen overstelpten hem, als hij dankbaar gedacht aan de voorregten, welke God hem in zoo dierbare panden geschonken had, en als hij de ure voorzag, waarin die teedere band zoude verbroken worden. Die ure naderde op den 11 Julij 1698, waarop hij, na gezegd te hebben: »Ja, dezen dag zal ik mijn' God aanschouwen, nog dezen dag!" zich ter ruste legde, »en zoo op eene zachte wijze zijne voortreffelijke ziele opofferde in de handen van zijnen Schepper."

Op BEKKER is dus ten volle het bekende gezegde van ADDISSON toepasselijk: »Ziet, hoe gerust een Christen »sterft!" Zijn sterfbed is, even als dat van den uitmuntenden lijder, Prof. VAN BEECK CALKOEN, in onzen leeftijd, tevens een sprekend bewijs, in hoevele opzigten de Christelijke leer in staat is, om aan ons gevoel en de hoogere behoeften onzer ziel voldoening te verschaffen, zonder nogtans door de taal der geestdrijverij het gezond verstand te beleedigen. Waar genot verschaft het, de gevoelens van zulke edelen, die der menschheid en bijzonder het Christendom tot sieraad verstrekt hebben, te herdenken en ons als voorbeelden ter navolging voor den geest te roepen. Al deze hoedanigheden worden daarenboven verhoogd door den roem, welke BEKKER achtervolgde, niet slechts dat zijne werkzaamheid aan zijne geleerdheid, zijn moed en standvastigheid aan zijne scherpzinnigheid geëvenredigd was, maar dat hij, door mededeelzaamheid jegens armen, opgeruimdheid van geest, gevoeligheid van hart en zoo vele, reeds vermelde, deugden, een zeldzaam bewijs gaf van de overeenstemming tusschen leer en leven, tusschen geloof en wandel. Al had BEKKER derhalve niet zoo ijverig aan de uitbreiding van het rijk der waarheid en der wetenschappen gearbeid, — al had hij geene zoo roemrijke overwinning op het rijk der duisternis behaald en daardoor de menschheid op het hoogste aan zich verpligt, — dan was de grootheid van zijn uitstekend karakter wel niet in die mate ontwikkeld geworden, — nogtans zoude hij altijd als mensch, als Christen onze vereering verdienen en als een waardig voorbeeld ter navolging mogen voorgesteld wor-

den, omdat ieder regtschapen gemoed billijk hoogere waarde hecht aan de eeuwige en onvergankelijke eigenschappen der ware Christelijke grootheid, door godsvrucht en deugd verworven, dan aan de altijd betrekkelijke menschelijke grootheid, op het veld van eer, in de doolhoven der staatkunde, of in het rijk van kunsten en wetenschappen, vaak ten koste van de hoogere belangen der ziel, behaald.

BRIEF VAN PROF. S. MULLER AAN DE REDACTIE DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN.

Weledele Heeren!

Na het afdrukken en gereed maken mijner *Levens- en Karakterschets* van wijlen Prof. VAN KAMPEN, heb ik aanleiding ontvangen, om eene kleine nalezing daarop te leveren. Dezelve betreft twee bijzonderheden uit het leven en werken van den waardigen man, die mij ontgaan zijn, en eene derde, die mij onbekend geweest is, omdat hij, voorzeker uit bescheidenheid, er mij nooit van gesproken heeft.

Hetgeen mij ontgaan is, bestaat in het berigt, dat de faculteit der bespiegelende wijsbegeerte en letteren aan de Leidsche Hoogeschool, reeds in het jaar 1820, op voordragt van BORGER, die de verdiensten van VAN KAMPEN hoogschatte, aan dezen de waardigheid van Doctor, *honoris causa*, verleend heeft. Wijders diene tot eene kleine aanvulling van het medegedeelde verslag aangaande 's mans werkzaamheid, dat onderscheidene artikelen in de groote Duitsche *Encyclopädie* van ERSCH en GRUBER, alsmede in het bekende *Conversations-Lexicon* (bij BROCKHAUS) uit zijne pen gevloeid zijn.

Van meer belang is de navolgende, mij tot hiertoe onbekend geblevene bijzonderheid. Toen wijlen de Heer TEN BROECKE HOEKSTRA zijnen post van Hoogleeraar in de Nederduitsche taal en Vaderlandsche geschiedenis aan de Akademie te *Leuven* nederlegde, ontving VAN KAMPEN

van daar de regtstreeksche aanvraag, of hij genegen zijn zou, eene beroeping tot opvolger van dien geleerde aan te nemen. Hierbij was de toezegging gevoegd, dat men, bij één toestemmend antwoord, hem bovenaan op de nominatie zou plaatsen, en als den gewenschten man voordragen. VAN KAMPEN was met dit aanbod verlegen, en zocht raad bij eenen man, dien hij even zeer vereerde, als hij diens hartelijke vriendschap, op ware hoogachting gegrond, dikwijls, en meer bepaald bij zijne benoeming tot Lector, had mogen ondervinden. Deze man was de edele KEMPER. Hij gaf VAN KAMPEN tot antwoord: »Als gij broodgebrek hebt, ga dan naar *Leuven;* maar anders raad ik u, hier te blijven;" een antwoord, dat genoegzaam bewees, dat hij den aard der *Belgen* kende. Dit gezegde was dan ook voor VAN KAMPEN genoeg; het bragt hem dadelijk tot het besluit, om den nederigen stand van Lector en lesgever aan jongelieden in het oude *Holland* te verkiezen boven den meer schitterenden post van Hoogleeraar in het verfranschte *België.* Hij zond dus een weigerend antwoord naar *Leuven;* maar dit mogt evenwel niet beletten, dat Curatoren hem in den tweeden rang op de nominatie plaatsten. Gelukkig intusschen, dat zijne keus aldus uitviel! Hoe weinig toch zou de man, die met hoofd en hart zoo innig gehecht was aan de Protestantsche Kerk en zijn Vaderland, onder eene natie hebben gevoegd, zoo als de *Belgen*, bij en na hunne omwenteling, getoond hebben, en nog gedurig toonen te zijn! Wat zou het lot van den braven en goeden man geweest zijn, zoo hij de afzigtige tooneelen dier omwenteling van nabij had moeten aanschouwen, en in de jammeren, daardoor veroorzaakt, had moeten deelen! Ook hier heeft een hooger bestuur een beter lot voor hem bereid.

Het bovenstaande komt mij voor, geene overtollige bijdrage te zijn tot de kennis van den waardigen man, en het is hierom, dat ik u vriendelijk verzoek, hetzelve, in uw geacht Tijdschrift op te nemen.

Met alle hoogachting

UEd. Dw. Dienaar

Amsterdam, 2 Januarij 1840. S. MULLER.

BRIEVEN UIT EGYPTE, OVER DEN HAREM VAN MEHEMED-ALI, ENZ.

(*Vervolg en slot van bl.* 38.)

Kairo, den 4 October 1838.

De Heer ... zal u berigten, dat mijne gezondheid thans, God dank, weder volkomen hersteld is. In den Harem sta ik nog altijd in gunst, en heb inderdaad, gedurende al den tijd, dien ik er heb doorgebragt, niet dan welwillendheid en goedheid ondervonden. Tot het oprigten van algemeene scholen heb ik ondertusschen voor het oogenblik nog in het geheel geen uitzigt; hare Hoogheid schijnt hieromtrent alsnog volkomen onverschillig te zijn. Verscheidene andere Harems hebben mij om mijne diensten doen verzoeken; maar mijne scholen laten mij geen tijd over. Ik kan ongehinderd boeken met mij in den Harem brengen; maar ik geloof, het zou eene moeijelijke taak zijn, mijne scholieren tot lezen te brengen. Allen, zonder onderscheid, van de hoogste tot de laagste, stellen niet den minsten prijs op verstandsvorming. Sommige der dames, bij voorbeeld hare Hoogheid, kunnen lezen, maar zij lezen niets anders dan verzoekschriften, den Koran en dergelijke. Hierdoor moet ik het grootste gedeelte van mijnen tijd aan eene soort van onderwijs besteden, waarvan ik eigenlijk afkeerig ben, te weten dat in het naaijen, borduren, teekenen enz. Dikwijls, wanneer ik, verhit en vermoeid, naar huis kom, gevoel ik, dat er voor het bedoelde oogmerk van mijn pogen weinig of geen hoop is. Niettemin ga ik voort, den uitslag aan God overlatende.

De kist is goed en wel overgekomen. De daarin bevatte Tivertonsche modeärtikelen zijn, naar mijn inzien, voorbeelden van smaakvolle teekening en voortreffelijken arbeid. Ik was belet de kist, zoo spoedig ik wel gewenscht had, aan NAZLY HANUM aan te bieden, vermits de Heer HEKEKYAN zich met den Pacha te *Alexandria* bevond. Vrijdag, den 28sten der vorige maand, is hij hier gekomen, en des anderen daags noodigde ik hem met zijne vrouw en gezin, om de overgezondene goederen in oogenschijn te komen nemen. Hij werd door de schoonheid der menigerlei zakken,

matwerk, beurzen, schoenen, kindergoed enz. bijzonder verrast; maar vooral bevielen hem de wetenschappelijke platen voor de jonge Prinsen. Hij merkten aan: »kundigheden van dezen aard, Miss. HALLIDAY, zijn het, welke wij het meeste noodig hebben." Hierop raadde hij mij, de kist Maandag te overhandigen, daar zijne Hoogheid voornemens was, dien dag ten drie ure naar de *Casa Debora* te komen. Den nacht, vóór deze mijne eerste voorstelling aan den Pacha bragt ik grootendeels met bidden door. Des Maandags pakte ik de kist met de uiterste zorgvuldigheid, de voorwerpen in de gunstigste ligging schikkende, en in zoodanig eene volgorde, als ik dezelve dacht te gebruiken. Toen ik in den Harem aangekomen was, en mij als naar gewoonte aan hare Hoogheid had voorgesteld, deed zij de kist terstond binnenbrengen, en verlangde, tot mijne groote spijt, dat ik dezelve onverwijld zou openen. Hiertegen kon ik niets inbrengen, en merkte slechts aan, dat de Pacha den wensch te kennen had gegeven, dat de inhoud der kist het eerst aan hem vertoond zou worden. Zij zeide, dat zij dit wist; maar desniettemin bleef zij er op staan, dat de kist voor haar geopend wierde. Derhalve was de kist weldra uitgepakt, gelijk ook eene groote mand, die poppen, boeken en dergelijke dingen bevatte. Het eene werd hier, het andere ginds geworpen, zoodat de voorwerpen zich weldra in de heerlijkste wanorde bevonden. In al deze verwarring had ik het grootste geduld noodig, dewijl ik elk oogenblik vreesde, dat de Pacha komen zou. In den Harem vond ik, zoo als ik hierboven had behooren aan te merken, meer dan honderd dames, inzonderheid uit de gezinnen der Beïs en der voornaamste Effendi's, welke te dezer gelegenheid opzettelijk genoodigd schenen te zijn. De medegebragte dingen verwekten algemeene bewondering. In den beginne hoedde hare Hoogheid zich, volgens echt Turksch gebruik, om al te veel verbazing te laten blijken; maar toen de betere voorwerpen te voorschijn kwamen, vergat zij deze ingetogenheid. Toen ik het portret der Koningin toonde, vroeg zij terstond, of onze Koningin getrouwd was. Ik had groote moeite, haar te doen begrijpen, dat hare Majesteit nog geen gemaal had, maar krachtens haar eigen regt en alleen regeerde; en toen ik haar nu verder verhaalde, dat de magt der Koningin van *Engeland* zoo groot was, als die van eenig Sultan zijn kon, scheen zij in ver-

bezing verloren. Thans pakte ik de goederen weder in de kist, en had dezen arbeid nog naauwelijks voleindigd, of de Pacha zelf verscheen met zijn gevolg. De Prinses, hare zusters, de vrouwen van den Pacha en zijne kleine zoontjes kwamen allen hem uit den Harem te gemoet. Hij bleef in het, tusschen het tot algemeene ontvangst bestemde paleis en den Harem gelegene, middelgebouw. Spoedig kwam men mij met mijne kist afhalen. Het vertrek, waarin ik gebragt werd, was in den Franschen smaak prachtig gemeubileerd, en hier zag ik, wat geene Europesche vrouw misschien ooit gezien heeft, den Pacha MEHEMED-ALI, gelijk eenen ouden patriarch, in het midden van zijn gezin. Hij lachte mij toe, toen ik binnenkwam, en vroeg op de minzaamste wijs naar mijnen welstand. Vervolgens werd de kist geopend. NAZLY HANUM wees hem de voorwerpen, welke zij voor de fraaiste hield; maar zijne vrouwen lieten hem de kinderkleederen zien. Zijne blikken drukten liefdevolle genegenheid voor al de leden zijner familie uit. Men scheen zich in zijne tegenwoordigheid geheel ongedwongen te gedragen, en de beide kleinen, MOHAMMED-ALI en ALLAM-BEY, vielen hem werkelijk lastig, daar zij aanhoudend aan zijne kleederen trokken, en met het grootste ongeduld hem vragen deden over het gebruik van al de nieuwigheden, welke zij zagen. De arme visscher en zijne vrouw waren weldra van hun voetstuk af, daar MOHAMMED-ALI meende, dat het beter was elk afzonderlijk te hebben; hij was overigens over zijn speelgoed in verrukking. De Pacha echter schonk de meeste oplettendheid aan den wereldglobe en aan het model van den *Theems-Tunnel*, welke stukken hij hun uitlegde. Het bezoek, door de Koningin in de *City* afgelegd, werd mede naauwkeurig opgenomen; welk voorwerp zijne Hoogheid mij zeide, hem door HEKEKYAN verklaard te zijn. Nadat de dingen genoeg bewonderd en gelijk het behoort door elkander geworpen waren, gaf de Pacha mij den nachtgroet; een teeken voor allen, om zich te verwijderen. Ik verliet met de Prinses het vertrek, en begaf mij kort daarop naar huis. Wanneer de Pacha volgens zoo kort een tooneel beoordeeld mogt worden, zou zijn familieleven in het gunstigste licht verschijnen. Het is, wel is waar, in *Egypte* genoeg bekend, dat hij een zeer liefderijk vader is; en evenwel werd ik door zijne goedheid, gelijk zij zich hier voor mijne oogen ver-

toonde, verrast. Zijne gestalte is beneden de middelbare grootte, en hij ziet er zeer verouderd uit; zijn gelaat is sterk door de zon verbrand, en, gelijk niet anders te verwachten is, zeer gerimpeld; zijn baard melkwit, zijne oogen zwart, diepliggend en doordringend; zijn gewaad was hoogst eenvoudig, en hij droeg niet het geringste versiersel.

Mijne weezen bevinden zich zeer wel, en maken snelle vorderingen in het Engelsch. Ik heb er tegenwoordig slechts drie. De kinderkleedjes zijn een zeer aangenaam geschenk geweest, en vormen voor hen allerliefste zondagspakjes. Ik wenschte, dat gij mij eenige paren sterke Engelsche schoenen voor kinderen van zes, acht en negen jaren wildet toezenden; schoenen zijn hier zeer duur. Engelsche dameshoeden zijn in het geheel niet te krijgen. Ik kleed de kinderen op de Engelsche wijs, wijl dit het goedkoopst uitkomt. De Grieksch-Syrische patriarch heeft mij vele moeijelijkheden veroorzaakt; door zijn toedoen moesten, omtrent drie maanden geleden, al de Syrische meisjes mijne school verlaten. Deze nu zijn, tot mijne groote vreugde, verleden Maandag alle te zamen wedergekeerd, en arbeiden thans vlijtig, om in te halen, wat zij verzuimd hebben. In het Turksch heb ik, ten gevolge mijner ziekte en bij gebrek aan boeken, slechts weinig vorderingen gemaakt. Ook nemen inderdaad mijne bezigheden mij zoo geheel en al mijnen tijd weg, dat ik vrees die taal nog in lang niet te zullen kunnen spreken. Bezat ik deze bekwaamheid, zoo zou zich voor mij een groote werkkring openen; want zeker zou ik in dezen Harem vele toehoorders hebben, ofschoon ik er geene lezers vinden kan.

Brief van HEKEKYAN-EFFENDI *aan Miss* HALLIDAY, (*thans Mevrouw* LIEDER) *verzeld van een Adres der Egyptische Prinsessen aan het Vrouwengezelschap te Londen.*

Kairo, den 7 December 1838.

Bij mijne terugkomst van *Oud-Kairo* vond ik uwen brief. Mijn tijd veroorlooft mij niet, tot u te komen; dus wil ik u liever eenen langen brief schrijven. Vooreerst moet ik u zeggen, dat Zijne Hoogheid de Pacha zeer aangedaan is over de menschlievendheid en godsvrucht der Engelsche Dames van het Gezelschap tot bevordering der vrouwelijke Opvoeding in het Oosten, en dat hij hare Hoogheid NAZLY HA-

NUM en de overige Prinsessen van zijn gezin bijzonder aanbevolen heeft, dit voorbeeld in zijn rijk te volgen. Het blikken kistje, hetwelk hiernevens gaat, bevat onderscheidene stukken van Oostersche vrouwenkleeding en tooi, alle uitsluitend in den Harem des Pacha's vervaardigd, als erkentenis voor de door het Gezelschap overgezondene goederen. Tevens ontvangt gij eenen brief der Dames aan het Gezelschap, inhoudende de opregte uitdrukking harer gevoelens, en bewijs leverende van de weldadige werkingen, welke de pogingen en aanmoedigingen van het Gezelschap reeds te weeg gebragt hebben. De blaauwe *tarka*, of hoofdsjerp van krip, door hare Hoogheid de gemalin van IBRAHIM-PACHA eigenhandig gewerkt, was voor hare Majesteit de Koningin (van *Engeland*) bestemd, daar die Prinses, gelijk de *Kadin-Kiaia* mij berigt, geloofd had, dat hare Majesteit aan het hoofd van het Gezelschap stond. Ik heb echter geraden, dat alleen aan u de wensch tot overhandiging daarvan te kennen gegeven en in den brief zelven van niets dergelijks gewag gemaakt zoude worden; terwijl ik haar te gelijk het eigenlijke bijzonder karakter der zaak uitlegde, hetgeen zij nu ook volkomen begrepen heeft. De uit *Engeland* gezondene, voor MOHAMMED-ALI en ALLAH-BEY bestemde boekwerken zijn mij in handen gesteld geworden, met bevel van zijne Hoogheid den Pacha, dat ik dezelve in het Turksch moet overzetten. Gelijk van zelf spreekt, rust op mij de pligt, hierbij geenen tijd te verzuimen; edoch mijne veelvuldige andere ambtsbezigheden veroorloven mij slechts, mijne tusschenuren aan dit werk te besteden. Ik zou wel gewenscht hebben, dat de boeken in het Fransch geschreven waren, daar velen onzer *Arabieren*, welke juist niet met arbeid overhoopt zijn, die taal verstaan.

Het is mijn oogmerk niet, u eene vleijerij te zeggen, wanneer ik u verzeker, dat men in den Harem ongemeen met u tevreden is. Mijne vrouw verhaalt mij, dat de vrouwen er over de Engelsche Dames met verrukking spreken, en verklaren, dat zij, onder alle haar immer voorgekomene Frankische Dames, in talenten en zedelijke beschaafdheid op den hoogsten trap staan. Hoe jammer, dat gij met haar niet kunt spreken! Vóór alle dingen moet ik u aanbevelen, de Turksche taal te bestuderen. Gij zult niet eer in staat zijn, wezenlijk goed te stichten, vóór gij u met haar kunt onderhouden. Zoo lang het u niet mogelijk is, haar uwe

denkbeelden mede te deelen, zal het u slechts gelukken, haar in het naaijen, borduren enz. te onderwijzen, gevolgelijk haar slechts handwerken te leeren, die zeker ook niet ongeschikt zijn, om u later eenen weg tot haar hart te banen. Ik kan u echter ook niet te dringend aanbevelen, uiterst behoedzaam en voorzigtig te zijn. (*) De eindelijke uitslag van uw pogen, of liever van dat uwer navolgers, hangt er van af, Laat de vrucht eerst rijp worden, dan kan men ze plukken. Deze werking kunt gij niet bespoedigen, door op eenmaal de grootstmogelijke hoeveelheid warmte en lucht zaam te dringen op iets, waartoe jaren vereischt worden; zoo doende zoudt gij de plant in hare kiem verstikken. In dit geval zou het verwijt niet op haar (te weten de vrouwen) vallen, maar gij zoudt uzelven moeten beschuldigen, de oorzaak van het mislukken uwer eigene poging geweest te zijn. Ik schrijf u in den verbloemden stijl van het Oosten; maar ik hoop, gij begrijpt, wat ik meen. Ik vertrouw, gij zult mij niet met de gelijkenis der Londensche kermispeer antwoorden.

(*) Dit slaat op de invoering der leer van het Christendom, het groote hoofddoel van het Gezelschap en van deszelfs vrouwelijke Apostelen.

Schrijven der Vrouwen uit den Harem van den Pacha MEHED-ALI *aan de Vrouwenvereeniging te Londen.*

(Woordelijke overzetting.)

Aan de hoogeerbare Leden van het Gezelschap, hetwelk zich moeite geeft en ook de noodige middelen aanschaft, om onderwijs en opvoeding onder de Vrouwen der Oostelijke landen te verspreiden.

Den 13den dag van den *Ramazan* 1254.

Te dezen tijd hebben wij een geschrift van vriendschappelijke bewijzen uwentwege ontvangen, benevens uitgelezene geschenken van onschatbare waarde en van ongemeene schoonheid en pracht, de vruchten uwer eeuwiglijk deugdzaam bezige handen gedurende uwe rusturen.

Uwe welwillende zielen, gedreven door de volheid van vrome godsvrucht, door het overstroomende gevoel van deer-

nis en liefde vóór het menschengeslacht, doen een' hoogen graad van blijmoedige volharding blijken, om onder ons, dat is te zeggen, onder het gezamenlijke der vrouwelijke kunne, de aanneming van onderwijs en opvoeding te bevorderen, ten doel hebbende derzelver geluk en levensrust; en waarlijk gij zijt ons een voorwerp van bewondering, van vreugde en van eenen onze navolging waardigen ijver geworden.

Terwijl wij, in de bewaring van onschuld en reinheid, het beminnelijke voorbeeld uwer voortreffelijke eigenschappen navolgen, gevoelen wij het ook als eenen verbindenden pligt — zoo ver de afgezonderde toestand, waarin wij leven, zulks veroorlooft — onze krachten in te spannen, om de middelen en wegen aan te wenden, die voor het geluk dergenen vereischt worden, die moeders zijn, die huisgezinnen en kinderen in deze landen hebben; te weten, dat wij een deel van de ons door God verleende vermogens en middelen bezigen en opofferen willen, met het voornemen om onze meisjes te onderwijzen en op te voeden, welker wangen met de bloemen der jeugd versierd zijn.

Voorts heeft de menschlievendheid, welke gij voor het onderwijs en de opvoeding der vrouwen in onze landen aan den dag gelegd hebt, onze harten met eene zachte roering vervuld. Uwe goedkeuring over de zwakke mate van inspanning en van ijver, welke wij aan ditzelfde voorwerp gewijd hebben, heeft ons aangemoedigd, en zeer waren wij verheugd over de betuigingen van toegenegenheid, welke gij de genade gehad hebt ons te doen geworden.

Ten slotte verzoeken wij, dat het u behagen moge, als een bewijs onzer erkentenis en dankbaarheid, en overeenkomstig de gebruiken der vriendschap, het geringe, dat wij bieden, aan te nemen; het zijn voorwerpen, die bij ons in gebruik en de bezigheden onzer vriendschapshanden zijn. Wij bidden God, den Allerhoogsten, dat gij voor uwe weldadige bemoeijingen, om het geluk der vrouwen in de onderscheidene landen van het Oosten te vermeerderen, eeuwige belooning ontvangen moogt, en dat hetzelve zich even zoo bij u mag verhoogen, als het bij haar zich verhoogt. En wij nemen ook deze gelegenheid waar, om u te berigten, dat uwe bodinne, de edele HALLIDAY, welke in deze landen in uwe dienst bezig is, ons wegens hare zeldzame

wetenschap wèl gevallen, en dat haar uitmuntend gedrag den grondsteen der toegenegenheid gelegd heeft.

(Geteekend:)

De oudste Dochter van zijne Hoogheid NAZLY HANUM.
De jongste Dochter van zijne Hoogheid ZEINEB HANUM.
De Vrouw van zijne Hoogheid IBRAHIM PACHA.
De Vrouw van zijne Hoogheid IBRAHIM PACHA, den Jongeren.
De Vrouw van zijne Hoogheid TOSSUM PACHA.
De Vrouw van zijne Hoogheid ABBAS PACHA.
De Vrouw van zijne Hoogheid ISMAËL PACHA.
De Vrouw van zijne Hoogheid AHMED PACHA.

REISTAFEREELEN VAN EENEN HOLLANDER.

III.

Antwerpen en de Citadel, Nov. 1839.

Het was op eenen heerlijken dag in de laatstverloopene maand November, die, zeker omdat alles tegenwoordig het onderste boven en het achterste voor gekeerd wordt, ons bijna helderder zonneschijn gaf dan de hondsdagen, dat ik eene bedevaart deed naar de Citadel van *Antwerpen*, dien vijfhoek, platgeschoten door het werpgeschut der *Franschen*, en uit elkander gebarsten door de monsterbommen der *Belgen;* maar nog platter gebeukt, ja, den grond zelfs gelijk gemaakt, door de zich verdringende volle lagen onzer ontelbare vaderlandsche dicht- en rijm-artillerie. Want hooger, oneindig hooger dan het gedonder der *Paixhansen*, en ver boven den oorverdoovenden en alles nederwerpenden slag van de monsterbom en van het in de lucht springend buskruidmagazijn, klonken die onophoudelijke dichtsalvo's, die allen, het geheele dierbare *Oud-Nederland* door, weken lang verbijsterden en bijna ontzielden, en in hunne uitwerking slechts te vergelijken waren met de ontzettende gevolgen, welke de zelfopoffering, »de hemelvaart" van VAN SPEYK eenigen tijd vroeger voor de trommelvliezen onzer ongelukkige ooren had.

En toch, waarachtig het is jammer, dat onze Poëten en

Poëtasters er niet aan dachten, dat ALEXANDER alleen door APELLES geschilderd, alleen door LYSIPPUS gebeeldhouwd, en door niemand bezongen mogt worden, wijl HOMERUS en PINDARUS te vroeg hadden geleefd; dat »die Ridders van de snaar en strijders met de veder" beide heldenfeiten tot in hunnen lageren dampkring hebben nedergetrokken en nedergezongen, — want zij waren te schoon en te edel, (hoewel de eene schooner en edeler uitgevoerd dan de andere) dan dat hunne overdrijving, hun geklinkklank daarop, helaas te dikwijls! den stempel van het hyperbolisch bespottelijke mogt drukken. Beiden waren waardig geweest met gouden letters geprent te worden op de geschiedrollen van onzen heroëntijd door HOOFT, of te stralen omglansd door den heiligengloor van VONDEL's poëzij. Zij hebben nog meer dan de tiendaagsche Veldtogt, wiens onpartijdige geschiedenis wij smachtend, maar liefst *intra parietes* of *sub rosâ* te gemoet zien, ons gewroken op onze versmaders, ons gerehabiliteerd in de oogen der krijgshaftigere Volken van *Europa*, en door den vuurdoop des heldenmoeds en der doodsverachting ons reingewasschen van de aangewrevene smet der kramerkleingeestigheid, van de erfzónde der geldzucht; — zij hebben de *Nederlanders* van na 1830 als waardige zonen hunner heldhaftige Voorvaderen opgenomen in de groote gemeente der dapperen van alle tijden en natiën.

Zoo dacht ik, of ten minste zoo had ik moeten denken, (want wiens gedachten komen altijd juist van pas en regt ter snede?) toen ik even beneden de halfledige dokken, dat eens zoo heerlijke, later door de Engelsche onbaatzuchtigheid zoo deerlijk verminkte erfstuk van NAPOLEON, thans kinderlooze weduwe uit haren eersten echt met de rustende Keizerlijke driedekkers zoowel, als uit haren tweeden met onze rustelooze Oostindievaarders; toen ik daar bij een vervallen batterijtje de plek betrad, waar de ranke boot tegen de palen aanstoof, en onze driekleurige vlag in vlammen vuurs en wolken rooks naar boven vloog, hoog boven de uiteengerukte ledematen harer lafhartige aanranders, maar helaas, ook boven de heilige reliquien van haren onsterfelijken verdediger tot in den dood. Wel mogt het weinige heldenstof, dat de dappere KOOPMAN aan eenen NIJPELS wist te ontrukken, eenigen tijd rusten in de Koninklijke grafplaats, en geädeld worden door het zamenzijn met dat van WILLEM *den Zwijger* en MAURITS *den Voleindiger*; wel

mogt de geheele Natie in plegtige rouwvaart zijn overschot voeren naar de Hoofdstad des Rijks, en daar eene blijvende stede toewijzen naast DE RUITER en de TROMPEN; want het Weeskind had de Nederlandsche liefdadigheid, die hem opvoedde en vormde, met de hoogste rente betaald; hij, zelf uit het stof opgekomen, had zijne geheele Natie uit het stof verheven, en haren roem heller en hooger doen schitteren, dan immer de, helaas, nog niet volbouwde, VAN SPEYK's *toren* zal lichten voor den blik des zeemans. Zoo is de geestdrift der menigte; zij verwaait even spoedig als de buskruiddamp, in welken de Edele ten hemel toog; de koele wind der berekening verdunt haar, tot er niets van overblijft dan — onuitgevoerde bestekken of brommende lofverzen.

Ik word scherp, ik word bitter, en wend mij derhalve liever om en slenter langs de doodsche kade, ten einde mij te verfrisschen door het gezigt op het Vlaamsche hoofd, waar de hooghartige KOOPMAN zijne driekleurige vanen, dat palladium des zeemans zoowel op den top van zijnen mast als op het deksel van zijne doodkist, liever verbrandde, dan ze naast het Oranjevaandel der dappere Tiende Afdeeling te laten ophangen in de kerk der Fransche Invaliden; waar hij zijne booten bij de overgave liever vernietigde, dan dat het geschut, dat *Antwerpen* deed beven, voor het trotsche paleis dierzelfde grijsknevels nedergeplant, aan de Parijssche *badauds* eene nieuwe zegepraal zoude verkondigen. Heerlijke trofée voor een volk, dat zich het ridderlijkste en roemruchtigste des aardbodems noemt! Waarlijk het heeft te veel grootsche herinneringen van NAPOLEON en zelfs van KAREL *den Tienden* geërfd, om zich onder LODEWIJK PHILIPS te onteeren door een schandteeken, dat tiendubbele overmagt, door protokollen-verraad ondersteund, aan voorbeeldelooze dapperheid ontrukte. En toch mijne oogen hebben het aanschouwd, half verscholen, als schaamden het zich de *Franschen* zelve, achter de groene en roode vanen der *Algerijnen*, gelijk zij de onbruikbaar geschotene stukken onzer Artilleristen hebben zien staan naast die, welke de *Casauba* verdedigden. Maar nieuwe stukken zijn gegoten en geen nieuw vaandel is geborduurd! Waarom??? Dappere Tiende Afdeeling, verhef u op het gemis; — daaraan herkent men u!

Dus peinzende, moet ik zeker slecht voor mij uit hebben gezien, want ik was op het punt om iemand tegen het lijf

te loopen, toen ik, iets donkers voor mij ontwarende, eensklaps de oogen ophief, — en wat zag ik? Raadt het, zoo gij kunt, gij allen, OEDIPUSSEN van *Oud-Nederland!* Maar gij kunt het niet; — het was — een Officier der Belgische Marine, klein, beneden de maat, gelijk hunne beide vermolmende Brigantijnen, met eene *barbe à la jeune France*, en knevels, zwart, pikzwart. Ik zag aan den driepunt op zijn hoofd, aan den ponjaard aan zijne heup, en aan de ankers op zijne knoopen, wat het persoontje beteekenen moest, en ging — als een Wijsgeer, bedaard mijnen weg. *Nil admirari*, zegt HORATIUS, en ik verwonderde mij dus ook niet over eenen Belgischen Zeeheld op de kade van VAN SPEYK en van KOOPMAN, want ik zag wel meer ruiters met sporen aan den hiel en karwassen in de hand, maar zonder paard; later heb ik echter begrepen, dat onze figurant bestemd zal zijn om de Philippijnsche eilanden in bezit te nemen, die, naar ik onlangs las, door *België* zouden zijn aangekocht, om de Gendsche katoenfabrikanten te desörangiseren.

Ondertusschen was ik eene dwarsstraat ingeslagen, keerde mij regts, en ging langs de ruïne van het arsenaal der Marine, die nog zoo luidsprekend van de tuchtiging op den 27 October 1830 getuigt, langzaam klimmende het glacis op, dat met zijne zachtrijzende vlakte de Citadel afscheidt van de stad, welke zij moest bedwingen of beschermen. Doodsch en schijnbaar verlaten ligt zij daar achter hare hooge borstwering; naauwelijks toont het lage dak van een enkel overgebleven gebouw, of het in de zon flikkerend wapen van den eenzamen schildwacht op het bolwerk, dat er leven woont in dien wijden omkreits, door ALVA tot dwingelandij, dood en vernieling omwald. Reeds jaren lang weêr snijdt de vreedzame zeissen het welige gras van de eentoonige groene vlakte, die haar omringt, en herkaauwen de rustende geiten, gelijk nu, de overgeblevene grasprieten; maar toch, hoe dikwijls is de onheilzwangere buskruidwolk over dezelve heengetogen, en heeft de hageljagt der kartetsen de gele bloempjes des velds geknakt en het zaadvlas der distels doen verstuiven! Daar klonk op eens het horengeschal aan de linkerzijde; — ik zie om, en ontdek in de verte lange zwarte rijen van gewapenden en wapperende vederbossen; — het was een regement jagers, dat geïnspecteerd werd; drie bataillons, rijk gekleed, goed gewapend, stil en stokstijf onder de wapens, van eene geheel andere houding dan men

in het geloovige *Holland* elkander napraat, in donkergroene jassen met weinig geel geboord, zwart ledergoed en spitse suikerbrooden als die der *Tyrolers*, (anderen zouden zeggen als die der *Kalabresche bandieten*) den rand aan de eene zijde opgeslagen met gele lis, driekleurige cocarde en zwarte golvende hanenveren, het ligte musket met lange bajonet hoog in de regterhand. De bevelhebbers, aan hunne witte pluimen kenbaar, reden door de geopende gelederen onder het geschetter eener krachtige muzijk, en schenen over de goede houding van hunnen troep oneindig beter tevreden dan ik, die mij, uit loutere vaderlandsliefde, op eene rekrutenparade gespitst had. Maar wat mij ontzettend medeviel, en zeer natuurlijk, omdat ik over het schoone geslacht veel cosmopolitischer denk dan over het sterkere, dat waren de marketentsters, waarlijk een zeer aardig en voor zoetelaarsters zeer bevallig peloton! Daar zweefden zij ons op vluggelaarsde voetjes vooruit, die HÉBÉ's van den Soldaten-Olympus, anders gezegd de Kaserne, van top tot teen (want zij waren gepantalond gelijk onze *petites maitresses*) in ligtgroen gewaad met zilverblanke knoopjes uitgemonsterd, den zwartfluweelen vederhoed onzer hoofsche Amazonen op de gescheidene haarvlechten, het goudgerande drinkvaatje aan den zilverbeslagenen bandelier, en het helroode schortje door haren versnelden tred wapperende op den wind. Had ik het niet bij ondervinding geweten, dat men hetgene in de verte schoon schijnt niet van te nabij moet bezien, om zich het genot niet te bederven, en dat men vooral geen *binocle* moet gebruiken, om actrices, kunstenaressen en marketentsters te bewonderen, ik zou naauwkeurig de gratieuse houding hebben willen opnemen, waarmede zij aan hare heroën het glaasje aardappelenjenever of peperbrandewijn aanboden; maar ik was weder philosoof als op de kaai bij de Belgische Marine; en blijde, dat ik voor mijn vroeger reeds te hoog opgewonden gevoel eene kleine afleiding had mogen vinden, daar ik spoedig moeite genoeg zoude hebben om mijne aandoeningen te bedwingen, draaide ik de grasgroene HÉBÉ's den rug toe, en bevond mij spoedig in den bedekten weg, die door de buitenwerken en de voorwacht naar de groote poort der Citadel geleidt.

Het was een treffend gevoel, toen ik van de brug, door het donkere, lage gewelf der hoofdpoort heen, mijn' blik wierp in de aan zoo vele herinneringen rijke ruimte, die,

naakt en ledig, door geen enkel bezield of onbezield voorwerp de gezigtlijn afbrak, vóór dat zij stuitte tegen het hooge, bruinvale bolwerk aan de andere zijde. Die akelige stilte, waarin men zijn' eigen' ademtogt, zijn' eigen' harteklop hoorden, die uitgestorvene ledigheid, als van eene toovenstad in de nachtvertellingen van het Oosten, door de verbeeldingskracht eensklaps en onwillekeurig vergeleken met het wereldschuddend gedonder en het bajertgewoel, dat er daverde en gonsde in die bange, nog niet lang verloopene dagen, was wel het vreesselijkst kontrast, dat de dichterlijkste fantasie kon scheppen of bevatten. Met eene eerbiedige huivering trad ik door het lange gewelf, en overzag de geheele, door hooge wallen omslotene, vlakte. Welk eene verandering! Zelfs geene sporen waren er zigtbaar van de gewijde en ongewijde gebouwen, die hier eenmaal statig oprezen, waarin het gebeente der Spaansche Grandes onder marmeren praalgraven rustte; waarin ALVA, waarin PARMA huisden, en de weêrschijn van den luister des Konings, in wiens rijken de zon niet onderging, om zijne plaatsbekleeders schitterde. Alles was den grond gelijkgemaakt, en platgetreden najaarsgras bedekte zelfs de onzigtbare grondvesten. Eene enkele, lage, nieuwgebouwde Kaserne, een onaanzienlijk gebouwtje, waarvan een gedeelte thans tot kachot en onder het bombardement tot veilige woonplaats voor den grijzen CHASSÉ diende, benevens eene kleine keet, de huizing van den Cicerone, zietdaar alles, wat in den omkreits was overgebleven, waar eens het trotsche bronzen standbeeld van ALVA van zijn hoog arduinen voetstuk op de prachtige gebouwen en talrijke woningen nederzag. Zoo vreesselijk had hier de orkaan des buskruids gewoed, zoo vernielend was hier de wolkbreuk der bommen en kogels nedergestort, dat er na het wegruimen van het puin niets dan eene vale vlakte is overgebleven, helaas! gedrenkt met het bloed van onze dapperen en bevrucht door hun molmend gebeente; een vreesselijke, wijduitgestrekte akker des doods, met kerkhofgras en grafbloemen bedekt, maar waarop geene zerk, geene treurwilg de plaats hunner eeuwige ruste aanwijst!

Een kort, gedrongen, heerachtig man, wiens half militaire pet zonderling afstak bij zijnen afgedragenen zwarten rok en pantalon, en die een' rotting in de regter en een' verrekijker in de linkerhand droeg, liep mij driftig achterop, en presenteerde zich, onder vele complimenten, als den legalen

Cicerone der vesting. Uit de houten loods, die, als eene satire op menschentrots en wereldroem, juist de voormalige plaats van ALVA's standbeeld besloeg, had zijn arendsblik den mijmerenden *Hollander* ontdekt. Ik begreep, dat het best was zijn geleide aan te nemen, en ik had geene reden om er over te klagen, want hij zocht door geene laffe vleijerij de toekomstige fooi te verdubbelen, maar was bescheiden en goed bekend met de localiteit en het gebeurde. Weldra stond ik met hem op eene hooge kat, digt bij de poort, die naar de *Schelde* leidt, en het heerlijkste panorama, door eene heldere najaarszon verlicht, ontrolde zich voor mijn oog. Regts van mij lag de stad met haren heerlijken Lievevrouwetoren en met hare massa's van huizen op eenen eerbiedigen afstand, als vreesde zij nog de verblijfplaats van CHASSÉ, die haar evenveel schrik wist in te boezemen, als voorheen haar handwerpende Stichter, DRUON, ANTIGONUS of hoe hij ook heeten moge; — voor mij de *Schelde*, door een enkel bootje of beurtschip verlevendigd, maar des te rijker aan forten en batterijen, die, van het in de verte schemerende *Lillo* af tot aan de stad, op beide oevers hare vreedzame wateren bestrijden, en over dezelve de lage landstreek, nog half door onze inundatiën verwoest; — links de beide lunetten *St. Laurent* en *Kehl*, en daar achter de beide dorpen *Hoboken* en *Berghem*, half verborgen door de naakte stammen en gele kruinen van hooge populieren. Eensklaps geraakte mijn zwarte geleider in zijne volle kracht; hij verhief zich tot de geheele lengte van zijne kortheid, beschreef eenen kwartcirkel met zijnen rotting, en riep uit: »Daar lagen de liniën der *Fran-*»*schen*; daar werd de eerste parallel aangevangen; ginds »stond de monstermortier, en verder regts was het hoofd»kwartier van GERARD. Maar ik zal het u duidelijker ma»ken," en, zich naar den grond bukkende, wees hij mij in het harde, zeker dikwijls door hem platgetredene, zand eenige ruwe lijnen en punten, die den loop der parallelen en de ligging der verschillende vijandelijke batterijen moesten aanduiden. Onwillekeurig schoot mij het schilderachtig tooneeltje van ULYSSES en CALYPSO bij OVIDIUS te binnen:

Ille levi virga, virgam nam forte tenebat,
Quod rogat in spisso littore pingit opus.
Hic, inquit, Troja est, muros in littore fecit,
Hic tibi sit Simoïs, haec mea castra puta. etc.

Ja wel was het een *Troje* voor de onzen, deze treurige vesting, en hare geschiedenis van de grondlegging door ALVA tot de vernieling door GERARD voor ons eene *Ilias* van plagen! Tallooze teregtstellingen heeft zij aanschouwd, toen onze vrome Vaderen willig hun leven voor hunne godsdienstige overtuiging ten offer bragten; tallooze dapperen in de laatste dagen zien vallen, wier moed des te bewonderenswaardiger zijn moet, daar zij streden zonder hoop op overwinning, zonder uitzigt op ontzet, en zich zelfs niet mogten wreken op de bewerkers van hunne ellende, die, veilig door de gedwongene grootmoedigheid der belegerden, zich van daken en torenspitsen verlustigden in het aanschouwen hunner rampen. Gewis, de hand der onpartijdige geschiedenis zal eenmaal deze voorbeeldelooze gebeurtenis brandmerken als eene schande onzer eeuw, en dezelve plaatsen naast de vernieling van het ongelukkige *Koppenhagen* in eenen tijd van vollen vrede. Zoo hebben de twee grootste Natiën, die zich beroemen aan het hoofd der Europesche beschaving te staan, elkander niets te verwijten, en kan zich de eene duivel niet verhovaardigen, dat hij zwarter is dan de andere!

Ik zoude onzen modernen ULYSSES nog lang met zijnen tooverrotting hebben laten manoeuvreren, en door zijnen kijker eenige belangrijke punten in den omtrek nader hebben opgenomen, ware ons gezelschap op dit kleine eiland van CALYPSO in de lucht niet door eenige nieuwe bezoekers vermeerderd, wier nabijheid zeer antipathetisch op mij werkte, zoo omtrent als het zamenzijn met eene poes op de zenuwen sommiger Dames. De aanvoerder en toongever dezer groep was kennelijk een Belgisch Artillerieofficier, schoon in burgerkleeding; aan het zuivere Hollandsch, dat hij met een der anderen wisselde, in wien ik een' Kapitein onzer armee meende te herkennen, scheen hij vroeger in onze dienst geweest en thans de wegwijzer te zijn van oude kameraden. Zeker zal hij niet tot hen behoord hebben, die in de eerste dagen des verraads als sluipmoordenaars de wapenbroeders overvielen, die zij pas meineedig hadden verlaten; want geen Hollandsch krijgsman kan zich zóó verre vergeten, om met zoodanigen arm in arm daarheen te wandelen. Hij zal later, toen hij kon en mogt, zijne tweede-Luitenants-epauletten tegen die van Kapitein of Hoofdofficier hebben verwisseld, hetgeen ik hem waarlijk niet euvel kan duiden, want de ruil was voordeelig genoeg; maar ook in deze vooronderstelling was de

ontmoeting op deze plaats alles behalve verkwikkelijk. Ik wenkte derhalve mijnen leidsman, en verzocht hem, mij de plek te wijzen, waar de brave Kapiteins der Artillerie, SCHUTTER en VAN HOEY, kort na elkander in dezelfde houding door dezelfde kleine opening der borstwering de uitwerking van hun welgerigt schot willende waarnemen, door den kogel, waarschijnlijk van denzelfden vijandelijken tirailleur, op hetzelfde punt des voorhoofds doodelijk getroffen, ter neder stortten. Hij bragt mij over de vestingwerken midden door de rookende schoorsteenen, die van de onderaardsche bevolking onder onze voeten getuigden, naar het bastion *Toledo;* en, zoo ooit, thans stond ik op gewijde aarde, op aarde, niet gewijd door de waterbesprenging des priesters, maar door stroomen van het edelste heldenbloed! Rust zacht, getrouwe Wapenbroeders, die zelfs in den dood niet mogt gescheiden zijn, en leve uw vereenigde naam langer dan het gedenkteeken staan zal, dat uwe strijdmakkers u in de rustplaats van den eersten WILLEM hebben opgerigt! O, ware ik een VIRGILIUS, hoe zoude ik met trotsche dichterbewustheid u toeroepen, wat hij toezong aan de schimmen van NISUS en EURYALUS, die minder edel streden, maar even dapper vielen:

Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet aevo.

Gelukkig paar! indien mijn verzen iets vermogen,
Zweeft, de eeuwen door, uw beeld voor Neêrlands dankbare oogen.

En al verder ging ik met mijnen geleider; want ik wilde zoo vele heilige herinneringen, als mijn hart slechts kon bevatten, van dezen merkwaardigen grond mededragen; — ik zag de plaats, waar de muren en aardklompen, door het Fransche geschut losgewoeld, de bijna drooge gracht hadden gevuld, en waar de overmagt binnen weinige uren door de bres zoude zijn heengedrongen; — ik liet mij het punt wijzen, dat CARNOT vergeten had onkwetsbaar te maken, even als THETIS den hiel van ACHILLES, waar een enkele vijandelijke sappeur, door geen schildwacht bespied en door geen haakbus of veldstuk bestreken, de mijn in de lunette *St. Laurent* kon aanbrengen, en alzoo, door de overgave te bespoedigen, den dank verdiende onzer dapperen in plaats van hunnen vloek, want hij verkortte hun nutteloos langer lij-

den. Maar geen spoor meer van dit alles; effen spiegelde het water in de heldere gracht; nieuwe muren van arduin ondersteunden de gelijkbegroesde glooijing der borstweringen; rustig glansden de bronzen stukken op hunne netgeverfde affuiten; alles nieuw, alles stil en ledig. *Quantum mutatus ab illo!*

De togt was voleindigd; ik had gezien, maar ik had ook gevoeld, diep gevoeld, en toen ik over de wijde binnenruimte, langs een overgebleven gedeelte van eene gesprongen monsterbom henen, eindelijk de poort weder uittoog, die ik was ingetreden, toen ik over de brug en het glacis weder de ledige straat en de verlatene Kade langsmijmerde, toen kwam de beurt aan het denken; maar het was niet kalm, niet vertroostend. De tegenstrijdigste denkbeelden huwden zich gedrogtelijk aan elkander; gedachten van bewondering en verachting, — aan Romeinsche onverzettelijkheid, die den bodem veilde, waarop HANNIBAL zijn leger had opgedagen, en aan Romeinsche besluiteloosheid, die *Saguntum* liet verloren gaan, terwijl de beschrevene Vaders beraadslaagden, — aan bloed en millioenen, nu edel gestort, dan roekeloos verspild, — aan de geestdrift der eenvoudigen en edelen voor volkseer en onafhankelijkheid, en aan de sluwe, zoo dikwijls falende berekeningen der wijzeren, — aan de roeping der Vorsten en aan het lot der Volken, — aan de vergetene lessen van het verledene, aan de tegenstrijdige en onbereikbare droombeelden van het heden, en aan den ongepeilden, met donkere nevels bedekten stroom der toekomst; maar het werd niet helderder in mijn hoofd en niet rustiger in mijn hart.

Ondertusschen was er een najaarsmist opgekomen, en de duisternis kwam nog vóór den vroegen avond. Mijn weg leidde mij langs de Lievevrouwekerk, en de klok luidde tot het gebed. In mijne opgewondene gemoedsstemming voelde ik behoefte aan de rust, de kalmte, den troost, die een majestueus Gothisch kerkgebouw met zijne lange lanen van zuilen en de hooge welfsels zijner bogen, gelijk een heilig woud, die tempel Gods voor onze stamvaderen, steeds in mijne borst doet nederdalen. Als kleine diamanten flonkerden de waslichten op het altaar aan de linkerzijde, en ver achter mij klonk gedempt de lofzang van het spaarzaam bezette koor, slechts nu en dan door de holle stem des priesters beantwoord. Ik had mij op eenen afstand aan eene der zuilen

geleund, waar eene zilveren lamp haar schijnsel deed vallen op een heerlijk Heiligenbeeld, kennelijk uit de nieuwste school, met vrome blaauwe oogen, golvende lichtblonde lokken en de kuische schoonheid der maagdelijke Madonna. Zonderling luidde het onderschrift: IL FILOMENA, *wonderdoenster onzer eeuw, bid voor ons*; en zonderlinger nog was het, dat dit beeld, hetwelk anders zeker meer mijne glimlagchende nieuwsgierigheid dan mijne godsdienstige stemming zou hebben opgewekt, thans juist strekte om de laatste te verhoogen. Want toen ik de kleine schare, die voor hetzelve was nedergeknield, zoo innig en vurig hare gebeden ten hemel zag heffen, en het vaste vertrouwen, waarmede zij derzelver vervulling door de voorbede eener geheel onbekende tusschenpersoon verwachtte, vergeleek met de kleinmoedigheid, die mij, den zoogenaamden verlichten denker, nog pas had aangegrepen, toen gevoelde ik het diep, dat het Geloof, welke vorm het omhulle, mits het rein zij en gehuwd aan de Christelijke liefde, de heiligste en kostbaarste bezitting is voor den zwakken mensch, anders zoo ligt in de draaikolk des twijfels verzwolgen. Ik begreep het helderder dan ooit, dat het Geloof eene gave Gods is voor alle volken en alle tijden, en dat noch de spottende Wijsbegeerte der achttiende, noch de droomende der negentiende, noch alle toekomstig mogelijke der volgende eeuwen dat hemelgeschenk zal of kan ontrukken aan de zielen der menigte. En wee, duizendmaal wee, indien zij dit vermogt! De laatstovergebleven band, welke de in duigen zinkende maatschappijen zamenklemt, de eenige nog weêrstand biedende slagboom voor een breidelloos gemeen ware verbroken, en de beschaafde wereld zoude tooneelen zien, oneindig verschrikkelijker dan ten tijde der Volksverhuizingen of onder het Godloochenend Terrorismus der Fransche Omwenteling. Gij zult ons daarvoor bewaren, eeuwig wijze Vader des Heelals en van alle uwe schepselen, onder welken naam zij U vereeren, met welke vormen zij U dienen! En gewis, Gij hebt ook het gebed verhoord, dat ik daar in dien vreemden, maar heerlijken tempel tot U opzond voor het geluk der menschheid, voor het heil van mijn dierbaar Vaderland; want de storm, die den bajert mijner gedachten vóór het binnentreden van Uw huis beroerde, was geweken; het werd helderder voor het oog mijner ziel, en getroost ging ik henen, zalig in het geloof, dat Gij heil doet dagen uit de dwalingen en misdaden der menschen, licht uit de nevels hunner wanbegrippen, en zegen uit de beroering der Volken.

Aan de geëerde Redactie der *Vaderlandsche Letteroefeningen* worden de onderstaande fragmenten, tot wier mededeeling in dit Tijdschrift, blijkens bijgevoegde letteren, ik verlof vroeg en verkreeg, ter plaatsing aangeboden door haren dienstvaardigen Vriend

IJ.

Den Weled. Heere J. W. IJNTEMA.

Geachte Vriend!

Voldoende aan uw geuit verlangen, zend ik U hierbij een paar van de fragmenten uit *den Boekanier* van mijnen Vriend H. A. MEIJER, door mij in de vergadering der *Hollandsche Maatschappij* voorgelezen. Ik heb gemeend hierdoor geen misbruik te maken van de volmagt, mij door den Dichter, bij zijn vertrek naar de *Oostindiën*, tot de uitgave van zijn werk verleend; en aangenaam is het mij, aan uw verzoek te kunnen voldoen. Dubbel aangenaam echter zal mij de verlangde plaatsing in de veel gelezene *Vaderlandsche Letteroefeningen* zijn, indien zij mede strekt, om den tot dusverre bijkans geheel onbekenden Dichter, die echter dezen naam zoo ten volle verdient, meer bekend te maken, en het verlangen op te wekken naar de lezing van het geheele dichtstuk, dat, gelijk ik vertrouw, met een paar maanden in het licht zal verschijnen.

Ontvang met mijnen groet de verzekering der hoogachting, waarmede ik verblijf

Amsterdam, 6 Januarij 1840.

UEd. dv. Dienaar en Vriend
J. BOEKE.

EEN PAAR FRAGMENTEN UIT EEN NOG ONUITGEGEVEN DICHTSTUK, DE BOEKANIER, VAN H. A. MEIJER.

De dag brak aan! De keerkringsnacht
Zag de ongelijkbre starrenpracht
Verdwijnen in den schemerglans,
Die aan den graauwend' ochtendtrans
Met nevelige golven vloot
Van flaauw en smeltend morgenrood.
't Werd telkens lichter over 't meer;
Een purperwaas doordrong de sfeer,

En kaatste, spieglende in den vloed,
Terug in dieper rozengloed.
Het flaauwe koeltje wakkerde aan,
En sierde, op de effen waterbaan,
'T Doorschijnend golfje met een pluim
Van helder, lichtweerspieglend schuim.
Ginds schoot, met ruischend wiekgerucht,
Op zilvren vleugelvin verheven,
Het vliegend vischje, in snelle vlugt,
Naar boven in de morgenlucht,
En bleef van golf- op golftop zweven,
De zwaluw van deez' waterdreven;
De rijke dolfijn steeg omhoog
Uit d'afgrond van de heldre baren,
Om fier den blozend' etherboog
In pracht van kleuren te evenaren,
En sprong de dagtoorts te gemoet,
Als bragt hij 't licht zijn' morgengroet.

Daar rijst de zon! Hare eerste stralen
Laat ze op het blanke zeildoek dalen,
Dat, als een witgetopte wolk,
Zweeft over de effen waterkolk.
Daaronder rijst, met forschen boeg,
Het stoutst gewrocht van 't menschlijk brein,
De ontzaggelijke golvenploeg,
De pelgrim van de zeewoestijn,
Die onverschrokken, vrij en vlug,
Der golven ongebaanden rug
Als welbekenden weg betreedt,
Waarop hij van geen dwalen weet;
Die, 't stormgeloei, het golfgeklots,
Der polen berg-gelijke schots
En 't brandend keerkringsvuur ten trots,
Des aardbols onbezochtste hoeken
Langs 't ongebakend spoor durft zoeken.

De zon verrees, en 't nevelfloers
Trok op in hooger lucht,
En statig lag 't fregat zijn' koers,
Schoon nog de breede zeilenvlugt
Met zorg gekortwiekt was,

Uit vrees dat, onvoorziens, de nacht
Verraderlijke buijen bragt,
Langs d'onbetrouwden plas.

'T Was dag! Een gonzend, blij gewoel,
De klank van menschlijk stemgejoel,
Die opwaarts klom door luik en poort,
Verving de doodsche stilte aan boord.
Het wachtsvolk sprong van 't harde dek;
Zijn blik, die rondzwierf langs de kimmen,
Hing vorschend aan een graauwe plek,
Die uit de baren scheen te klimmen;
Een wolk, voor 't ongeoefend oog
Beweginglóos in vorm en stand;
Een mistbank, die de kim betoog;
Den zeeman, wien geen schijn bedroog,
Was 't de eerste groet van 't land!
Daar klonk van 't breed halfdek een stem,
Wier korte toon, vol kracht en klem,
Aan menig rappen voet en hand
Onzigtbre vleugels scheen te geven
En 't tuig bevolking schonk en leven;
'T Oog zag langs top en breede raas
Gewiekte luchtgestalten zweven;
Terwijl, door 't wakkrend oost gesteven,
Elk marszeil de uitgestoken reven
Weêr opende aan het windgeblaas;
Het bramzeil, van zijn boei ontslagen,
Liet, wapprend door den wind gedragen,
Den nachtdauw uit zijn plooijen vagen,
En rees toen zwellende op, en bood
Aan 't koeltje d'uitgespreiden schoot;
En sneller brak de trotsche scheg
Door 't woelend golvenpad,
En liet den afgesnelden weg
Met blinkend schuim bespat;
De bruinvisch sprong haar dartlend voor,
Met dolfijn, kret en albikoor,
Als hielden, spelend voor den boeg,
Die 't water spattend voor zich joeg,
De bontgeschubde waterscharen
Een' wilden wedren langs de baren;

En als een schitterende wolk
Zwierf 't blankgepluimde visschersvolk
Dier grenslooze eenzaamheid,
De vleugels uitgespreid,
Luid krijschend langs de zilvren voren,
Die 't donker schip, dat hen kwam storen,
In 't grijze zeeverschiet
Ver blinkend achterliet.

Met vreemden blik en spotgelach
Had wis een zeeman onzer dagen
De kiel begroet, die op dien dag,
Door 't lagchend zomermeer gedragen,
Den jongen morgen rijzen zag.
't Was niet — wat nu bewondring wekt —
Een slanke en donkre leest, gestrekt
Gelijk de snelle waterslang,
Zoo laag op 't water, vlug en lang; —
't Was niet dat luchtig tuig en want,
Dat zich van verre, als spinragband,
Naauw merkbaar, tegen 't luchtblaauw spant;
Geen sparren, sierlijk, net en ligt,
Schier nevelvormen voor 't gezigt;
Geen smalle gang van blinkend wit
Wond zich om 't vaartuig, zwart als git,
En bakende op de breede zij,
In regte lijn, haar poortenrij:
Het was een kiel van d'ouden tijd,
Uit de eeuw van glorievollen strijd,
Toen Marten Tromp zijn lauwren won,
En, barstend schier van spijt,
De schildleeuw van het fier Leon,
Van 't vruchtloos kampen afgemat,
Bezweek voor Hollands leeuw;
In 't kort, het was een Spaansch fregat,
Uit held de Ruyter's eeuw.

Hoog rees de breedgebouwde romp
(Naar 't hedendaagsch gevoelen lomp)
In logge zwaarte op 't golvend vlak,
Dat schuimend op zijn zijden brak,
Met dof en onverpoosd geklots,

Als op eene onbeweegbre rots.
Gebogen was de gele gang
Op 't bruingeteerde boord,
En grimmig blikte een kopren slang
Uit menig roode poort.
Toen sloeg men 't schip nog niet, als heden,
Beschuttend tegen zeegewas
En wormbeet op den zilten plas,
Een kopren harnas om de leden;
Maar als de windstoot, keer op keer,
De kiel deed hellen over 't meer,
Dan spiegelde, als een lichte zoom,
Zich straks de witgeverwde boôm
In 't blaauwe zeevlak weêr.
Op 't snávelvormig, laag galjoen
Blonk, kruiddamp, lucht en zee ten spijt,
Nog beeld- en lofwerk, goud en groen,
Herinnerend een beter tijd,
Toen nog de koninklijke vlag,
Het beeld van Spanjes rijksgezag,
Haar rijk blazoen, bij 't windgestoei,
Ontplooide in 't davrend slaggeloei.
Die tijd was heen! Het woest geweld,
Met roodbebloede hand,
Had nu de stuurradspaak omkneld,
Geschut en tuig bemand.
In plaats van Spanjes koningsvaan,
Met burg en wapenleeuw,
Zag nu de siddrende oceaan
De bloedvlag wappren langs zijn baan,
En hoorde 't krijgsgeschreeuw
Uit honderd rooverskelen stijgen
En elk met dood en boeijen dreigen,
Die aan de kim die schrikbre vlag
Met gierensnelheid nadren zag.
De spiegel hief zich hoog en stout,
Met dolfijns, tritons en najaden,
In kunstig beeldhouwwerk, beladen,
Gelijk een toren over 't zout,
En zag, beneden aan zijn' voet,
Op 't worstlen neêr van wind en vloed.

Ja, kakelbont en lomp van vorm
Was 't schip, waarop de groote vaderen
Den zeeörkaan en d'oorlogsstorm
Met lagchend voorhoofd zagen naderen!
Maar eeuwig groen is 't lauwerblad,
Dat ze op die ruwe bodems plukten,
En rijk, als Peru's grond, de schat,
Dien ze eens aan oost en west ontrukten!
En welligt slaat het nooit, dat uur,
In spijt van snelheid, kracht en zwier,
Die wij aan beter kielen geven,
Dat wij, door zeil of stoom gedreven,
Weêr over d'eindlooz' oceaan
De zon van glorie op zien gaan,
Die vaak, op zegerijken togt,
Der vadren vlag omstralen mogt!

Het weêr was schoon, het koeltje flaauw,
En lucht en meer weerspieglend blaauw,
En onder d'effen wenkbraauwboog
Blonk, bijna lagchend, Arnold's oog,
Onfeilbaar teeken voor zijn schaar
Van naderenden slag;
Want niets, dan kamp en krijgsgevaar,
Verdreef de wolk, wier schaduw zwaar
Op 'shoofdmans trekken lag.
Zijn onverpoosde voetstap mat
Het dek met rusteloozen tred;
Terwijl hij nu den blik liet weiden
Op 't effen meer, dat langs de zijden
Der kiel een schuimstreep achterliet,
Die 't metend oog haar vaart verried,
En dan langs 't blanke zeil liet glijden,
Met teekens van tevredenheid
Op 't somber wezen uitgespreid.

Steeds hooger klom in 't heijig zuid
Haïti's land de golven uit,
En ieder uurkring, die verliep,
Zag nieuwe spitsen uit het diep
Verrijzen. Blijdschap heerschte op 't dek,
Met ruw gezang en luid gesprek,

En vrolijk stond een groep te staren
Op 't punt, waar, uit de donkre baren,
Het oog een eiland rijzen zag,
Dat westwaarts heen, in nevlig graauw,
Gelijk een schildpad, op het blaauw
Der heldre golven lag.

Daar kwam, sinds op Haïti's grond,
In zilvren wapenpracht,
De lelievaan van Frankrijk stond
Op 't puin van Spanjes magt,
Als vijand van den Spaanschen naam,
De bloem der zeevrijbuiters zaâm.

Daar wachtte hem, die, afgemat,
Beladen met Kastieljes schat,
Na welgelukten plondertogt,
Tortuga's grond betreden mogt,
In nooit geleegden kelk, de vreugd
Van Islams paradijsgeneugt.

Daar rees den zeebonk elken nacht,
Bij spel en beker doorgebragt,
De morgen veel te vroeg.
Daar vond hij, juichende in zijn lot,
Bij immerwislend zingenot,
Den dag niet lang genoeg.

Voorbij was 't keerkrings-middaguur,
En langs haar renperk van azuur
Klom weêr de zon met rassche schreden
Van 't gloeijend toppunt naar beneden;
De naauw bewogen kiel schoot weêr
Een langer schaduw over 't meer,
En 't koeltje, dat de jonge dag
Zoo veelbelovend rijzen zag,
Dat met het zonlicht steeg,
Van 't ongestadig zwerven moê,
Sloot, nu de zon naar 't westen neeg,
De azuren wiekjes toe,
En staakte 't dartlend spel, en sliep
In ademlooze rust op 't diep.
't Was vruchtloos, dat des zeemans oog

Zoo ongeduldig zwierf
Langs d'onbewolkten kimmenboog,
Waar 't koeltje zuchtte en stierf;
Het weigerde aan zijn morrend klagen
't Land, dat hij wenkende op zag dagen.
Eentoonig dreunde 't klettrend slaan
Van 't slappe zeil op want en mast,
Zoo vaak op de effen waterbaan
De rolling 't stuurloos schip verrast',
En 't slingrend tuig met dof gerucht
Zweepte op de naauw bewogen lucht,
Gelijk de ranke populier
Zich slingrend buigt in 't stormgegier.

't Bevelwoord klonk; de sloepen gleden
Aan weêrszij snorrend naar beneden;
De riemslag klonk, en vrij en vlug
Ploegde elk der golven gladden rug;
't Boegseertouw spande voor den boeg,
Die straks weêr 't murmlend golfje joeg,
Terwijl de spiegel van 't getij
Zacht rimplend brak aan wederzij.
Eenparig, als de klank der schreden
Van ongebroken krijgsgeleden,
Gaf de echo van het eenzaam meer
Den maatslag van de riemen weêr,
Terwijl het ruw en kunstloos lied
Ver klinkend galmde in 't wijd verschiet.

Hoerah! voor Tortuga, gij zonen der baren!
Hoerah! voor het land, dat ons wacht!
Daar vlecht het genot reeds zijn' krans voor uw haren.
't Is feest op Tortuga deez' nacht!

De schare der vrouwen zag uit naar de kimmen
En tuurde op de blaauwende baan;
Zij zag over 't meer de zeilenpraal glimmen,
En schoot zich het feestgewaad aan.

Zij vlocht zich de bloem des vermaaks in de lokken,
De ravenwiek tartende in kleur;
Het golvend gewaad is van reukwerk doortrokken.
Zij wacht — stelt haar hoop niet te leur!

Hoerah! voor Tortuga! Gezellen, wij naderen!
Haalt op dan, gij vrolijke maats!
Uw hand zal de bloem in haar lokken ontbladeren
En strooijen er paarlen in plaats.

De zee moog' de kracht van uwe armen gevoelen;
Één slag zij gehoord langs den plas!
Haar hand zal na d'arbeid het voorhoofd u koelen
En reiken u 't schuimende glas.

Voort! Denkt aan den dans in de palmrijke dreven,
Den goudgelen wijn, en het spel!
Als 't schuimen des bekers is 't jeugdige leven;
Hun frischheid vervliegt even snel.

Zwelgt in dan zijn' nektar met haastige togen!
Aan wal ons gebaad in den lust!
De vuurgloed, die bliksemt in 's aanvoerders oogen,
Spelt ons geen langdurige rust.

Haalt op dan! zweept moedig de rimplende baren
En strekt de veêrkrachtige leên!
Ligt wachten ons morgen vernieuwde gevaren;
Het heden behoort ons alleen.

OPHELDERING VAN EENE UITDRUKKING, VOORKOMENDE IN LEEGHWATER'S HAARLEMMER-MEER-BOEK.

In het *Haarlemmer-meer-boek* leest men, onder No. of § 47: »Zoo is hiertoe, (namelijk de droogmaking van het Meer) mijns »oordeels, zeer goede gelegenheid en bekwame middelen, om »hetzelve met menschen-arbeid te verrigten en te weeg te »brengen, en ik twijfel (*denk*) niet, of (*dat*) er gebrek zal zijn »aan eenige stof, aarden of ronde Goden, als het werk slechts »ordelijk, met goeden raad en accoord wordt aangelegd en »begonnen," enz. — De Heer Mr. W. J. C. VAN HASSELT, die den dertienden druk heeft bezorgd en met een belangrijk voorwerk en aanteekeningen voorzien, zegt in de laatste op dit No.: »Wat ronde Goden zijn, heb ik niet kunnen ontdekken." Zeer bevreemdt het mij, dat gemelde Heer, zoo uit het onderwerp zelf, als uit de eenvoudige en *naïve* schrijfwijze van LEEGH-

WATER, niet achter den zin dezer uitdrukking is kunnen komen. De Schrijver wil, mijns inziens, eenvoudig zeggen, dat hij het er voor houdt, dat, wanneer de zaak goed aangevangen wordt, er genoeg specie om te dijken, en specie om de onkosten der bedijking te bestrijden, zal te vinden zijn. *Ronde Goden* zijn hier dus (zoo als men ook wel eens spreekt van *klinkende Goden*) niets meer of minder dan — *geld.*

Zegwaàrt. P.

P. S. Zou het werkwoord *plempen*, in plaats van, zoo als de Heer VAN HASSELT meent, te worden gebezigd in de beteekenis van *dempen*, *digtmaken*, niet eerder een *synoniem* zijn van ons eigenaardig *plompen*? Een geplempte dijk toch is zoodanig een, die door het gulle water heen gelegd of geplompt is.

GOEDHEID DES HARTEN VAN WIJLEN H. M. DE KONINGIN DER NEDERLANDEN.

(Uittreksel uit het Kerkeboek te *Waltersdorf*.)

»ANNA CATHARINA ALBRECHT, weduwe van den vóór 16 »jaren overledenen herbergier GOTTFRIED ALBRECHT te *Wal-* »*tersdorf*, bij *Königs-Wusterhausen*, stierf, in den ouderdom »van 66 jaren, op Zaturdag 9 November 1822, aan verval van »krachten, en werd op den 13 *ejusd.* met eene lijkpreek ter »aarde besteld. Zij laat vijf zonen en ééne dochter, allen »meerderjarig, achter." Deze vrouw werd in haar 17de jaar min ten Koninklijke Hove bij Prinses WILHELMINE, naderhand Koningin der *Nederlanden*. Na een jaar de Prinses gezoogd te hebben, bleef zij nog twee jaren hare verzorgster, en genoot tot haar levenseinde eene jaarwedde van 100 *thlr.* voor zich, en 50 *thlr.* voor haren oudsten zoon, den zoogbroeder der Prinses. Altijd werd zij, wanneer de Koningin te *Berlijn* kwam, door haar derwaarts geroepen en op de minzaamste wijze bejegend. Toen zij, in hare laatste ziekte, der Koningin berigt van haren vermoedelijk kort op handen zijnden dood, door haren zoon, had doen toekomen, zond deze haar 50 *thlr.* te harer verpleging, met een' eigenhandigen brief, dus luidende:

»*Den Haag*, den 20 October 1822.

»Mijne goede, lieve ALBRECHT!

»Ik heb uwen brief van den 2den dezer maand wel ontvan-
»gen, en met groot leedwezen daaruit vernomen, dat gij zoo
»ziek en zwak zijt. 't Zou mij zeer leed doen, u in deze
»wereld niet meer te zien. Ik zal u en uwe getrouwe dien-
»sten nimmer vergeten. Dat het met de gezondheid uwer
»dochter zoo slecht gesteld is, is regt droevig, en ik kan
»mij verbeelden, hoe dit u, arme moeder, smarten moet. Wij
»hebben hier een zeer goed middel tegen de kwaal, onder
»welke zij lijdt; kan ik het bekomen, dan zal ik het u zoo-
»dra mogelijk toeschikken, met de aanwijzing, hoe het te
»gebruiken. Groet uwe kinderen van mij! God behoede u,
»mijne goede ALBRECHT, en geve u krachten! Veelligt zie
»ik u nog eens op deze wereld. Kom ik in het volgende jaar
»te *Berlijn*, dan kom ik bij u, om u te zien, zoo ge nog leeft.
»Verzorg uzelve vooral goed, en heb altijd uwe oude zuige-
»ling lief!

»WILHELMINE,
»Koningin der *Nederlanden*."

Dezen brief ontvingen de kinderen 24 uren na het overlijden der moeder.

DOCTOR GUILLOTIN.

(*Een Verhaal.*)

Wie is er wel, die niet het beruchte, in deszelfs ontwerp menschlievend uitgedachte, in deszelfs aanwending zoo bloeddorstig misbruikte strafwerktuig, de Guillotine, heeft hooren vermelden? Gelukkig zij, wie deze kennis, gelijk de meesten onzer landgenooten, slechts uit beeld of beschrijving is toegekomen, en die nimmer de vreeselijke tooneelen hebben bijgewoond, waarin dit werktuig zijne ontzettende rol heeft moeten spelen! Minder algemeen bekend is echter de man, die aan hetzelve zijnen naam geschonken en daardoor eene treurige vermaardheid verworven, en nog minder de aanleiding, welke hem tot zulk eene uitvinding aangespoord heeft. Mag men het hier volgende Verhaal gelooven, zoo was die aanleiding der opteekening wel waardig.

* * *

De jonge GUILLOTIN, een uit den talrijken drom studenten, die zich in de Fransche hoofdstad op de Geneeskunde komen toeleggen, was, onder zijne wufte land- en studiegenooten, misschien wel de allerligtzinnigste. In de uitgestrekte stad *Parijs* kon geene straat van eenig aanbelang gevonden worden, in welke hij niet ieder venster, achter hetwelk een aardig meisjeskopje schuilde, beter kende, dan eenige der grondregelen van de geneeskundige wetenschap. Steeds droeg hij eene groote portefeuille bij zich, waarin elk gezigtje, dat hem trof of beviel, naar het eigenaardige van deszelfs aanlokkelijkheid gerangschikt werd; dit boek noemde hij zijn anatomisch kabinet. Ook schijnt bij hem de theorie niet het eenige dier studie geweest te zijn, hetwelk hij op eene zoo ruime schaal had aangelegd; elk meisje bijna, om eene uitdrukking zijner landtaal te gebruiken, *interesseerde* hem. Maar, aan de natuurwet onderworpen, welke men wil, dat zijne natie regeert, en die op een karakter als het zijne met dubbele kracht hare werking oefende, moest zijne belangstelling, wat zij aan uitgebreidheid vooruit had, aan duurzaamheid ontberen. Zijne liefde was eene vlammende kaars; zij flikkerde, warmde weinig, en verzengde, wie haar te nabij kwam. Kortom, onze akademieburger was de man van zijnen tijd en van zijn volk, ligtzinnig tot aan de grenzen van het gemeene, en losbandig tot aan die van het slechte. Dat bij zulk eene levenswijs zijne studiën niet wonnen, kan men ligtelijk begrijpen; zelfs kreeg zijn naam eene vermaardheid, welke niet gunstig zijn konde voor die, waarnaar hij naderhand als arts mogt willen trachten. Ondertusschen, de kruik gaat zoo lang te water tot dat zij breekt, en onze held fladderde zoo lang rondom het licht, tot dat hij zich daaraan de vlindervleugels brandde. Het was op zekeren namiddag, dat hij in de straat *St. Louis* voor een prachtig huis eene koets zag stilhouden, waaruit eerst een fraai gevormde voet, vervolgens eene nog fraaijer gevormde leest, en eindelijk het fraaiste aller aangezigtjes voor den dag kwam, dat hij, bij alle zijne nasporingen, nog immer gezien had. Met éénen sprong was GUILLOTIN aan de deur, om, met zijne gewone galante vrijpostigheid, deze hem nieuwe schoonheid te *anatomiseren;* maar een blik in dit oog, en zijne vleugels waren verzengd, zijne levensfilozofie lag in duigen. Hem met bevreemding en trots aanziende, trad de schoone in het huis. Lang staarde GUILLOTIN

haar na, en keerde eindelijk naar het zijne terug. Geheel de wereld scheen hem veranderd. Door het nieuwe, geweldige gevoel, dat hem vermeesterd had, van het eene uiterste tot het andere gedreven, verliet en verfoeide hij zijn vroeger leven. Overal vermisten hem nu zijne vorige lustgezellen; en ware het niet, dat hun nu en dan het berigt geworden was, dat eenig voorbijganger hem in de straat *St. Louis* gezien had, zoo zouden zij ligtelijk op het denkbeeld hebben kunnen geraken, hem, als verloren goed, door middel der dagbladen op te sporen. Daar stond hij dag aan dag, en wachtte op de verschijning zijner schoone, die hem of niet bemerkte, of, hetgeen nog erger was, niet bemerken wilde. Ondertusschen, welk eene verandering was er niet ook in zijn uiterlijke voorgevallen! De studentenjas, die in sneê en wijs van dragen de losheid zijner zeden verkondigde, had voor een kleed moeten wijken, hetwelk de deftigste Doctor zich niet geschaamd zou hebben; het voormaals vonkelende oog wierp nu nog slechts blikken, waarin zwaarmoedigheid en schaamte schenen te wedijveren, en de mond, welks schaterend juichen soms straten ver gehoord werd, scheen thans als door een Papageno-slot gesloten. Hij, die te voren ieder meisje stout in den weg trad, had thans den moed niet, om in het huis zijner overwinnares naar derzelver naam en rang te vernemen. Meer dan eenmaal daags verscheen zij op straat, maar helaas, niet voor hem; en, op de wijs der verliefden, benijdde hij den bedelaar, wien zij een *sou* in den hoed wierp. Wat zou hij doen? Zou hij lang het voorwerp van den spot zijner makkers zijn, verdorren in het vuur van vruchteloos verlangen? Hiertoe had hij nog te veel veerkracht. Schrijven, de gewone toevlugt der minnenden, werd ook de zijne. Peinzend zat hij op zijne kamer, en ontwierp en vernietigde den eenen brief na den anderen; hij, wien te voren, bij geen gevoel hoegenaamd, een stroom van woorden ter dienste stond; vond thans geene woorden in 't geheel, om zijn overstroomend gevoel te uiten. Nu eens klonk zijn opstel hem te rhetorisch, dan te sentimenteel, dan weder te stout, en hij werd gewaar, hoe arm onze middelen van uitdrukking zijn bij den rijkdom van gewaarwordingen, voor welke ons hart ruimte heeft. Eindelijk echter was het moeijelijke werk volbragt; maar nu werd de eerste zwarigheid door eene tweede vervangen — hoe zou zijn brief in de handen geraken, voor welke hij bestemd was? Naam, rang en stand der jonge

weduwe waren hem onbekend gebleven. Hij maakte het derhalve, zoo als meermalen omtrent Vorsten gedaan wordt; hij liep de koets zijner Godin achterna, en wierp het smeekschrift zijner ziel door het openstaande portierglas. De sterkste gemoedsaandoening verwekken wel die oogenblikken, wanneer hoop en onzekerheid beide bezit van ons denkvermogen genomen hebben, zonder dat de eene in staat is, de andere daaruit te verdringen. Den geheelen dag door stond GUILLOTIN nu op zijnen post; de zon neigde ten ondergang, en nog had zijn aanzoek geen antwoord verworven. De straten werden al lediger en lediger; de groote bevrediger, de Nacht, begon hare veelvermogende werking te oefenen, en GUILLOTIN was met de sterren, met zijne droomen en met de huizen tegenover hem bijna alleen gebleven.

Eindelijk verscheen een lakkei, trad op onzen sterrenkijker toe, overhandigde hem een zamengevouwen papier, en verwijderde zich daarna zoo snel als hij gekomen was. GUILLOTIN liep naar de naaste straatlantaren, rukte het zegel van den brief, en las:

»GUILLOTIN!

»Ik kende u, eer ik u zag; ik zag u, en herkende u niet »meer. Uit het redelooze dier GUILLOTIN begint zich een »mensch te vormen; reden genoeg, om mij in hem belang te »doen stellen. Maar de mensch ligt nog in de wieg, en ik »houd niet van kinderen, wanneer zij reeds mannen behoor»den te zijn. Leer, werk, waag; kortom, onderneem voor »de menschheid, jegens welke gij groote schulden hebt, iets »groots, dat met den geest van den tijd overeenkomt; en kunt »gij dan een werk vertoonen, hetwelk uw vroeger bedrijf »boet, zoo blijf niet als een bedelaar en ledigganger in de »straat *St. Louis* staan, maar klop aan de deur N°. 2 op de »eerste verdieping, en vraag naar

»Madame COULON."

Ware GUILLOTIN's liefde slechts de gewone theatervlam geweest, dan zouden deze woorden als koud water op zijn vuur gewerkt hebben; maar nu goot de hand, die het ontstoken had, er olie in, en maakte den brand duurzamer en sterker.

GUILLOTIN verhuisde naar eene andere straat, ver verwijderd van het tooneel zijner vroegere bedrijven; hij studeerde

dag en nacht, hield zijne disputatiën aan de akademie met meer dan gewonen glans, en werd tot Doctor bevorderd; schoon onder den Doctorshoed nog bij wijlen de schalksche student uitkeek. In alle dagbladen bood hij, met de liefderijkste opoffering van tijd en vlijt, aan, zieken gratis te willen genezen; hij schreef aan alle hospitalen van *Parijs* om eene Doctorsdienst zonder bezoldiging; hij zocht de armen op de straten op. Maar de voormalige beruchtheid, die zich aan zijnen naam gehecht had, stond hem overal in den weg; geen zieke vertrouwde zich aan hem, de hospitalen wezen zijne brieven af, en de armen gingen uit den weg, zoodra zij hem zagen. Er scheen een zeldzame vloek op hem te rusten; want vruchteloos spande hij, met al het vermogen van zijnen vasten wil en niet minder diepdenkenden geest, al zijne pogingen in, om de herinnering aan zijn vroeger gedrag te verbannen. Eene zwakkere ziel, dan die van GUILLOTIN, zou misschien, in dit vergeefsche worstelen, krachteloos geworden, en óf bezweken óf in den vroegeren poel teruggestort zijn; maar in den krachtigen geest van onzen Doctor was de overtuiging zijner vorige nietswaardigheid te diep doorgedrongen, dan dat hij dit streven, om over de tegen hem opgevatte vooroordeelen te zegepralen, zoo snel zou hebben kunnen opgeven. En dan ook nog kwam het er op aan, zijn Palladium te winnen; en wie in zulk eenen strijd geene volhardende kracht toont, heeft er nimmer eenige bezeten.

Omstreeks dezen tijd was het, dat de Nationale Vergadering eene hooge premie uitloofde aan den genen, die eenen snelleren en min pijnlijken dood zou weten uit te denken voor hen, welken geregtigheid of staatkunde uit het midden der levenden wilden verbannen. Door middel der dagbladen kwam dit besluit ook ter kennis van GUILLOTIN. Hij las en herlas het decreet, haalde vervolgens den hem heiligen brief te voorschijn, welke zijne kracht van handelen zoo vermogend gescherpt had, en las weder: »Leer, werk, waag; kortom, »onderneem voor de menschheid, jegens welke gij groote »schulden hebt, iets groots, dat met den geest van den tijd »overeenstemt; en kunt gij dan een werk vertoonen, hetwelk »uw vroeger bedrijf boet, zoo'' enz. IJlings wierp GUILLOTIN het dagblad uit de handen, en vloog vol woeste drift uit het koffijhuis, waar hij het gelezen had, naar zijne afgelegene woning, zoodat allen, die hem zagen hollen, meenden, dat de dolheid zijner vroegere levenswijs zich op nieuw van

hem had meester gemaakt. Doch dit was ook het laatste spoor, hetwelk men in langen tijd van hem vernam; hij was als verdwenen, en zelfs het N°. 2 op de eerste verdieping in de straat van *St. Louis* zag van hem geen schaduw meer.

Een der donkerste dagen te *Parijs* was die van den 13den Mei 1792, waarop de Nationale Vergadering bijeenkwam, om uit de vele ontwerpen, welke haar op de uitgeloofde prijsvraag toegekomen waren, er een te kiezen. De hemel hing vol dikke nevelwolken, zware regendroppels kletterden op de natte straatsteenen, toen GUILLOTIN derwaarts op weg ging, om het oordeel over zijn werk te hooren vellen. Toen hij in de zaal trad, klonk luid gejuich hem te gemoet — zijn ontwerp was het bekroonde.

De volgende dag reeds sleepte het eerste offer op de vreeselijke machine. Hetgeen GUILLOTIN's theorie klaar bewezen had, werd door de praktijk proefondervindelijk, (helaas! door talloze voorbeelden) bevestigd. Het eerste hoofd viel, daarna een tweede, en zoo gedurig al voort; en het bloeddorstige volk juichte, terwijl de hemel donker en dreigend op de beulen nederzag.

Een' geruimen tijd lang was GUILLOTIN als versuft in zijn studeervertrek opgesloten gebléven; doch ook hier kwam het ontzettende gevolg zijner uitvinding te zijner kennis. Toen nu, op zekeren dag, het afgrijselijk juichen des volks wederom in zijne ooren drong, trok hij, met peinzenden ernst, zijnen brief nogmaals te voorschijn, herlas dien, nam hoed en stok, sloop door afgelegene zijstraten naar het bekende huis, klom naar de eerste verdieping, klopte aan de deur N°. 2, en vroeg naar Madame COULON. Eene oude vrouw opende al snikkende de deur; doch naauwelijks werd zij den Doctor gewaar, of het gloeijend rood der gramschap kleurde hare verbleekte wangen; hare verdoofde oogen schoten nog eenmaal bliksemstralen, en met vreeselijke stem riep zij hem toe: »Moordenaar, ga, zoek haar op de *Grève*-plaats!"

HERINNERING AAN DE LAATSTE AFSCHEIDS-REDEN VAN HUGO DE GROOT.

(Medegedeeld door J. L. VAN DER HOEVEN, te *Breda.*)

Aan de Redactie der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Weledele Heeren!

Toevallig kwam mij, kort geleden, in handen het werkje, getiteld: *Bewijs van de ware Godts-dienst, gestelt in zes Boeken, enz. Alles op rijm gebragt door Mr.* HUGO DE GROOT. *Amsterdam CIↃIↃCXLVIII:* Dit werkje van onzen alomberoemden DE GROOT bevat tevens *de laatste Afscheyds-reden* van dezen uitmuntenden Geleerde, eenige oogenblikken vóór zijn sterfuur uitgesproken. Ik meen de overtuiging te hebben, dat deze *laatste redenen* van den merkwaardigsten man zijner eeuwe niet algemeen bekend is, en ik houde mij verzekerd, dat zij waardig is, voor die dezelve niet kennen, aan de vergetelheid te ontrukken, en voor anderen in het geheugen terug te roepen, of om zich dat werkje aan te schaffen. Misschien kan het sommigen de Christelijke gevoelens van HUGO GROTIUS van nabij doen kennen, en bevestigen, dat hij, reeds toen ter tijd, van de verpligtende noodzakelijkheid doordrongen was, om te trachten het Heidendom te bekeeren, en dat daartoe die middelen in het werk gesteld behoorden te worden, die thans de ziel en het leven van de Zendeling- en Bijbelgenootschappen uitmaken. De volgende acht regels uit zijn 1ste Boek zullen dit voldingend bewijzen:

»Dat Godt geboden heeft, dat voor u soude wijcken
In 't ploegen van de zee des gantsche werelts rijken,
  Opdat ghy brengen soudt diep in 't versenghde landt
  Een aangenamer vijer van Goddelijken brandt,
Opdat alwaer men siet des hemels twalef lichten
Ghy 't licht, door twalef boo'n ontsteken, soudt gaen stichten,
  Opdat ghy voeren soudt tot aan het winter-huys
  End' aen de zuyder asch 't Jerusalemsche kruys.

De *laatste Afscheyds-reden* luidt als volgt:

»*Laatste Afscheyds-reden van* HUGO DE GROOT, *gehouden met* JOHANNES QUISTORPIUS, *Doct. ende Profess. in de Theologi, ende Dienaar des Godtlicken Woordts in Rostock.*

»Mijn Heer, volgens uw versoeck sal in 't kort u mededeelen, hoe de *Phoenix* van de geleerde Mannen, HUGO DE GROOT, uyt dese werelt scheydende sich gedragen heeft. Nadat de voorsz. HUGO DE GROOT tot *Stockholm* sich te schepe hadde begeven, om na *Lubeck* te varen, ende nu drie dagen door seer groot onweer herwaerts ende derwaerts gesmeten was, heeft hy in 't eynde schip-breuck geleden, ende is al sieck in *Cassuben* aan Landt geraeckt. Daar van daen is hy met een seer ongemackelicken wagen, in seer regenachtigh weder, meer als 60 mijlen weeghs langh, op *Rostock* gekomen. Hy keerde in by Juffr. BALEMANS, ende liet by sich roepen Doctor STOCKMAN: dewelcke, merckende dat de krachten, soo door ouderdom, als schip-breuck ende soo een moeijelicke reyse gebroken waren, hem voorseyde, dat het eynde sijns levens nakende was. Des anderen daeghs, nadat hy in de stadt gekomen was, zijnde den 18 August. ouden stijls, liet hy my 's avonts te negen ueren by sich roepen. Ende terstont by hem gekomen zijnde, vondt ick den Man al ziel-toogen. Ick sprack hem aan, ende verklaerde, dat my niet liever was, als in gesontheydt mondelick met hem te spreken; waerop hy antwoordde: *Het heeft Godt alsoo belieft.* Voorts vermaende ick hem, dat hy sich tot een zaligen afscheydt bereyden, voor eenen sondaer bekennen, ende sijne sonden berouwen wilde. Ende als ick in 't spreken verhaelde van den Tollenaer, die sich voor een sondaer bekende, ende Godt badt, dat hy hem sijner ontfermen wilde, antwoordde hy: *Ick ben die Tollenaer.* Voortvarende wees ick hem op Christum, buiten wien geen zaligheydt en is; waerop hy tot antwoordt gaf: *Op Christum alleen hebbe ick mijn hoop gestelt.* Daerna sprack ick hem voor in Hooghduytsche sprake en' gebedt, hetwelcke hy my sachtjens demet gevoudenen handen na sprack. Geeyndight hebbende, vraeghde ick, of hy my verstaen hadde; hy seyde: *Ick hebbe u seer-wel verstaen.* Voorts verhaelde ick uit Godts Woordt 't geene soo men de stervenden pleeght indachtigh te maken, ende vraeghde hem wederom, of hy my verstondt; waerop hy antwoord-

de: *Uw stemme hoore ick wel, maer al wat ghy seght versta ick swaerlick.* Dit geseydt hebbende, sweegh hy heel stil, ende gaf kort daerna den geest op, op het slagh van twaelf ueren te middernacht. ' Aldus hebt ghy hier den uytgangh ofte besluit van het leven van de seer groote GROTIUS. Sijn Lichaam is den Medecijns over-gegeven, die het ingewandt daeruyt genomen hebben, ende in eenen koperen ketel geleydt zijnde, hebbe ick van de kerck-meesters seer licht verkregen, dat het in de hooft-kerke van onse L. Vrouwe op een van de eerlickste plaetsen mocht begraven worden, alwaer het nu sacht rust. Vaert wel.

»In *Rostock*, twee dagen voor *St. Michiel*, in 't jaar 1645.

»V. L.

»JOHANNES QUISTORPIUS."

ANEKDOTE UIT DE REGERING VAN DEN ONLANGS OVERLEDEN' KONING VAN DENEMARKEN.

De Koning van *Denemarken* bevond zich, gedurende den tijd van het Congres, te *Weenen*, en was aldaar, van wege zijne minzaamheid, bij het volk zeer gezien. Eene groote menigte omringde hem, werwaarts hij zich begaf. Op zekeren dag zeide ALEXANDER van *Rusland* tot hem: »Uwe Majesteit heeft aller harten gewonnen." — »Maar niet ééne *ziel*," hernam de *Deensche* Vorst, op het verlies van *Noorwegen* zinspelende.

UITERSTE SNELHEID VAN EEN STOOMRIJTUIG.

Op den grooten westelijken spoorweg in *Engeland*, dat is die, welke van *Londen* naar *Bristol* loopt, heeft onlangs een der *Conducteurs* eene proef genomen, tot welk een uiterste van snelheid zich de vaart van den sleper, of zoogenaamden *locomotief*, wel liet verhoogen. Hij zorgde alvorens, dat, tegen het mogelijke geval, dat hem bij deze gewaagde proefneming een ongeluk overkwam, het bestaan van zijne vrouw en kinderen door een jaargeld verzekerd was. Vervolgens koos hij een oogenblik, waarop zich geen wagentrein op den spoorweg bevond, en legde toen eenen afstand van veertig uren

gaans in den tijd van één enkel uur af. Zijn waagstuk bleef voor hem zonder nadeelige gevolgen.

MANTELS À LA ABD-EL-KADER.

Men draagt thans te *Parijs* mantels *à la Abd-El-Kader*, van welke de Modejournalen getuigen, dat ze »iets avontuurlijk-»romantisch aan zich hebben, en alzoo allen vrienden der »*Bedouinsche* poëzij zijn aan te bevelen. Bovendien bescher-»men ze het ligchaam, op eene verwonderlijke wijze, tegen »alle onaangename uitwendige gewaarwordingen." — Zou het niet eene kostelijke vinding zijn, zoo men de geheele *Fransche* volkplanting in *Afrika* met zulk een' mantel konde dekken; veelligt ware zij dan ook gedekt tegen alle onaangename gewaarwordingen!

GRAFSPECULATIE.

Te *Parijs* worden thans zelfs de lijksteenen op het kerkhof van *Père la Chaise* tot handelsaankondigingen gebezigd, als b. v.: »Hier ligt, zalig ontslapen, de pettenfabrikant DAM-»REMONT. Zijne troostelooze weduwe zet de affaire voort, *rue* »*Faubourg*, N°. 12."

AAN DEN RONDVENTER VAN DE HISTOIRE DE NAPOLEON PAR MR. LAURENT DE L'ARDÈCHE.

Wat vent ge, o onbeschaamde! in Amstels grijze veste
't Gedenkboek van de ellend', die eens haar burgers restte,
Toen een tiran, dien nog de Franschman schier vergoodt,
Hun niet dan slavernij en schande en jammer bood? —
Ja, wij ook blijven uw' Napoleon gedenken;
Maar als een geest des kwaads, die ons met wee kwam drenken.
De dag zijns doods, van vrede en rust het onderpand,
Was feestdag voor Euroop en 't dierbaar vaderland.

No. XVI. bl. 807. reg. 11 v. o. staat *probility*, in stede van *nobility*. en *hoogeren*, voor *hoogere*.

MENGELWERK.

ANTWOORD VAN MR. A. F. SIFFLÉ OP EENIGE AANMERKINGEN VAN DEN HEER S. OP DES EERSTGENOEMDEN PROEVE OVER DE ZEDELIJKE VRIJHEID.

Aan de Redactie der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Weledele Heeren!

Gelijk mij de plaatsing mijner *Proeve over de Zedelijke Vrijheid*, in N°. XIV van uw geacht Tijdschrift, voor het jaar 1839, aangenaam was, zoo vereerend is mij de heusche bestrijding van mijn grondbegrip door den Heer S., te vinden in N°. XVI van denzelfden jaargang. Hetzij mij vergund, de tegen mijn stelsel geopperde bezwaren zoo kort mogelijk te beantwoorden.

Mijn geachte bestrijder, ofschoon in hetgeen ik *empirische* of ondervindelijke vrijheid noem niets meer bespeurende, dan wat SPINOZA, het *Système de la Nature* en VILLAUME insgelijks overlaten, zegt echter zelf, in zijne aanteekeningen, geenerlei kwaad gevolg daaruit voor mij te hebben willen getrokken. Trouwens er is bij mij geen zweem van *materialistisch Pantheïsme*, gelijk bij SPINOZA, noch van miskenning van een hooger beginsel in den mensch, noch van zedekunde, alleen gegrond op welbegrepen eigenbelang, gelijk bij de school der zoogenaamde *Encyclopedisten.* Integendeel, juist op dat punt heb ik mij van VOLTAIRE weder afgescheiden, wien ik alleen gelijk gaf in de stelling, dat de mensch nooit iets wil zonder hem toereikend schijnende reden; dat derhalve de *wil*, door het wezenlijk of schijnbaar gewigt dier reden, bepaald wordt, en de mensch alleen vrij is in de *uitoefening* van dien wil, voor zoo ver geene stoffelijke hinderpalen dit beletten.

Alwat er dus aangemerkt wordt over 'smenschen zedelijken, in tegenoverstelling van zijnen zinnelijken aanleg; over het pligtbesef; over ons begrip van onderscheid tus-

schen zedelijk goed en kwaad; en over onze magt om tusschen beide te kiezen, stemt volkomen met mijne meening overeen. Doch ik sprak niet over het *kunnen*, maar over het *willen*, en juist daarin ligt onze verantwoordelijkheid, dat wij, schoon anders *kunnende*, echter wel eens het tegenovergestelde verrigten, omdat wij het alzoo *willen*. Dat *willen* nu heeft, volgens mij, zijnen grond in de verhouding, waarin het redelijk en het zinnelijk beginsel in ons binnenste tegen elkander staan, deels uit oorspronkelijken aanleg, deels uit de werking van hetgeen buiten ons is op ons gemoed. Ik voeg er nog bij, dat er onderscheid is tusschen den mensch, gelijk wij hem denken, als, in volwassenen of bijna volwassenen toestand, door God, in juiste verhouding tusschen redelijkheid en zinnelijkheid, geschapen; zoodat het overwigt van één dier beide beginselen alleenlijk afhing van den meerderen of minderen indruk, dien aanleidingen van buiten ten goede of ten kwade maken moesten; en tusschen den mensch, als kind, derhalve zonder dadelijk werkzaam redebesef, geboren, vermits in het kind zich de hartstogtelijkheid der ziel ontwikkelt, nog vóór het redelijk beginsel van den geest zich laat gelden; zoodat er daardoor een natuurlijk overwigt der zinnelijkheid in den als kind geborenen mensch ontstaan is, alvorens de rede krachten genoeg heeft verkregen, om de hartstogten te bestrijden.

Maar is nu door dat stelsel het bolwerk van alle deugd en godsdienstig vertrouwen aan den vijand prijs gegeven? Indien eene *transcendentale* vrijheid, eene vrijheid, om niet slechts te kiezen wat men doen zal, maar om door eene onbekende kracht, waarvan wij geene bewustheid omdragen, den wil zelven te bepalen, die onze handelingen bestuurt; indien zulk eene vrijheid dat bolwerk is, dan gewisselijk ja! Maar eerst dan, wanneer ik zulk eenen, door geene toereikend schijnende reden, ten goede of ten kwade zich bepalenden wil in den mensch kon erkennen, zou mijn godsdienstig vertrouwen geschokt worden: want is des menschen wil niet slechts vrij van *stoffelijken dwang*, die in het bovenzinnelijke niet denkbaar is, maar ook van *zede-*

lijke oorzakelijkheid; dan zou de Opperste Wijsheid zelve geene middelen hebben, om dien onafhankelijken mensch, door overtuiging, te doen wandelen, waar een weldadig oogmerk hem hebben wil.

Maar twee waarlijk bestaande en sterke bolwerken van alle deugd en godsdienstig vertrouwen meen ik te vinden in *onzen redelijken aanleg* en in *het alomvattend Godsbestuur.*

Meermalen kiest de mensch, tegen eigenbelang en zinnelijke neiging, het goede boven het kwade, ten gevolge van een overwigt, hetwelk de rede boven de zinnelijkheid, *of* bestendig, *of* voor een bepaald tijdstip, in hem verkregen heeft. Dikwijls kiest hij het kwade boven het goede, omdat of een schijnbaar eigenbelang hem verblindt, of de hartstogt hem wegsleept, en derhalve het kwade eenigen schijn van het goede voor hem aanneemt, terwijl of voortdurend, of voor dat oogenblik, het lagere beginsel een overwigt boven het hoogere in hem verworven heeft. Maar nooit zal de mensch, die zijn verstand magtig is, het kwade, tegen schijnbaar eigenbelang en strijdig met zinnelijke begeerte, verkiezen boven het goede; zelden bemint hij de deugd om haarzelve, maar de zonde bemint hij nooit om haarzelve. Het is dus een bolwerk der deugd, dat de mensch nimmer zondigt, dan omdat hij, hetzij in zijne doorgaande zielsstemming, hetzij in een oogenblik van overijling, de deugd niet kent of aanschouwt in hare voortreffelijkheid en zalige gevolgen, de zonde in hare laagheid en rampzalige uitwerking. Als redelijk wezen, is de mensch uit zijnen aard vatbaar voor overtuiging, en de vestiging der overtuiging, die den wil bepaalt, hangt af van de kracht der drangredenen in betrekking tot elks persoonlijk karakter en bijzondere omstandigheden. Zal de overtuiging dien naam verdienen, dan is zij meer dan eene toestemming van het verstand, omdat men geene wederlegging weet; zij moet een zoodanig inzien der waarheid wezen, waardoor de wil ten goede wordt geneigd.

God alleen weet, wat elk redelijk wezen behoeft, om door innerlijke overtuiging het beste te leeren kiezen; maar

onfeilbaar werkt dan ook het door den Alwijzen gekozene middel, en geene *transcendentale* vrijheid van eenig schepsel stelt Hem te leur in Zijnen wensch. Dit is een bolwerk voor ons godsdienstig vertrouwen.

Zachte middelen van overreding bezigt Hij bij allen, die niet vóór de jaren van onderscheid sterven, om in hooger' kring, zonder zielestrijd, voor eene heerlijke bestemming te rijpen. Wel hem, die zich in dit leven door die zachte hulpmiddelen voor de eeuwigheid vormen laat! Hij zal hiernamaals de strafgevolgen der zonde niet ondervinden, en de kroon der overwinning zal den zegevierenden strijder, als hij van deze kampplaats is henengeroepen, voor eeuwig versieren.

Maar heiligheid en zaligheid, zonde en rampzaligheid zijn onafscheidelijk aan elkander verbonden. Dit zal, tot zijnen nameloozen jammer, ondervonden worden door elk, in wien de zinnelijkheid op aarde heerschende was geworden en gebleven. Voor zachte geneesmiddelen te doodelijk ziek, kan hij alleen door den bittersten drank worden gered, of moet zelfs de vergiftige wond op eene pijnlijke wijze worden uitgebrand. Hij moet inzien, dat er geen einde is aan de straf der zonde, zoo lang er zonde bestaat; dat hij niet slechts voor langeren of korteren tijd getuchtigd wordt, om, al of niet gereinigd, naderhand gelukkig te worden, maar dat hij, eeuwig een zondaar blijvende, ook eeuwig rampzalig zou zijn; en de Oneindige Wijsheid zal alles aldus beschikken, dat hij, als redelijk wezen, tot dat inzien geraken *moet*.

God is te heilig, dan dat Hij het eindeloos voortwoeden der zonde met hare noodlottige gevolgen zou kunnen gedoogen. De zonde zal eenmaal vernietigd worden, en elk redelijk schepsel, waar zachte middelen ontoereikend waren, zal, door vreeselijke straffen gelouterd, tot eenen staat van reinheid en genoegen worden opgevoerd; het redelijk beginsel zal overal zinnelijkheid en stof aan zich onderwerpen. Echter zal een verbeuzeld leven op aarde de oorzaak zijn, *vooreerst*, van al die onoverzienbare ellende, waarin de goddelooze, tot zijne redding, en tevens tot hand-

having der zedelijke orde, gedompeld werd, en *ten tweede*, van eene voortdurende uitsluiting van die onbesefbare zaligheid, die den braven alleen, als het loon voor zijnen arbeid, door den genadigen, doch regtvaardigen God werd geschonken. En, uit *dat* oogpunt beschouwd, is de staat, waarin wij sterven, *voor altijd beslissend*, en de verwaarloozing van onzen levenstijd *volstrekt onherstelbaar*. Even weinig als een dier, zoo het slechts als zoodanig gelukkig is, zich zou kunnen beklagen, omdat het geen mensch is en geen menschenheil smaken kan; even min als een mensch mag morren, omdat hij geen Engel is en de voorregten van hoogere wezens mist; even min zal de hiernamaals door straffen gelouterde boeteling, bij zijnen minderen geluksstand, het Opperwezen kunnen beschuldigen, omdat hij van eene heerlijkheid blijft buitengesloten, waarin hij zich niet op zijne hem voegende plaats zou bevinden, en die zoo weinig voor hem geschikt zou zijn, als een aanzienlijk staatsambt voor een' ambachtsgezel.

Ziehier mijne *Theodicee!* Ik ben een Christen. Ik acht mijn wijsgeerig begrip, indien het al niet (gelijk *mij* echter toeschijnt) uitdrukkelijk in den Bijbel geleerd wordt, ten minste daarmede *niet strijdig*, ja zelfs uit de hoofdstellingen des Evangelies voortvloeijende, en de schijnbare tegenstrijdigheden in deszelfs leer vereffenende. Als Wijsgeer sprak ik in het algemeen; als Christen geloof ik, dat de Zaligmaker der wereld dat groote werk volvoeren zal, en, na voor allen gestorven en opgewekt te zijn, ook voor niemand *vergeefs* zal hebben geleden en verheerlijkt zijn geworden; al is het ook, dat Hij alleenlijk met de uitgelezenen uit het geheele menschdom, tot heil der schepping, over alles zal heerschen, en de overigen van dien hoogen rang verstoken zullen blijven. Maar zeker, eenmaal zal God alles wezen in allen, en CHRISTUS zal de slang der zonde den kop vermorzelen.

DE DOOD VAN JONATHAN, ZOON VAN SAUL.

FRAGMENT VAN EEN BIJBELSCH TREURSPEL, NAAR HET FRANSCH VAN DE LAMARTINE,

DOOR

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

Het tooneel verbeeldt een slagveld, bedekt met lijken. Het is nacht.

VIERDE TOONEEL.

JONATHAN, *gewond, treedt, ondersteund door een' grijsaard, zijn wapendrager, aan de overzijde van het tooneel op.*

JONATHAN, ESDRAS, *wapendrager van* JONATHAN.

JONATHAN, *met moeite voortgaande.*

Waar zijn wij, Esdras? Hoe! waarheen toch voert gij mij?
Laat af! — Gij redt mij niet, al staat uw hulp me ook bij!
't Bloed stroomt mijn wonden uit! — Mijn scheemrende oogen breken;
Mijn voet ontzegt mij 't gaan; mijn krachten zijn bezweken!

ESDRAS, *zijne krachten inspannende, om hem verder voort te leiden.*

Herstel u! Kom! Nog slechts u voor een poos vermand,
Opdat gij levend niet geraakt in 's vijands hand!
Slechts weinig schreden nog!

JONATHAN, *vruchteloos beproevende voort te gaan.*

De kracht heeft mij begeven,
Ik voel de koû des doods door al mijn leden beven.
't Is met mij uit. Ik sterf.

ESDRAS, *wanhopig.*

o Ramp, ondenkbaar groot!
Hij sterft, en 'k mogt hem niet ontrukken aan den dood!

Vergeefs was dan mijn zorg, toen 't onheil op kwam dagen;
Ik mag den dierbren last zelfs niet van 't slagveld dragen!
Ach! grijsaard, die ik ben! die zoo veel jamren torscht!
Slechts weenen kan ik, ach! en sterven aan zijn borst!

JONATHAN, *met verheffing van stem.*

Hoor nog mijn laatste beê, mijn Esdras; kom wat nader:
Zoo deze bange nacht... spaar' hij voor 't minst mijn' vader,
Meld hem mijn' dood, en zeg, dat moedig, groot van ziel,
Zijn Jonathan met roem in d'eersten krijgstogt viel.
Zeg, dat ik om zijn gunst voor David nog durf smeeken,
De God van Isrel moge op mij zijne onschuld wreken;
'k Vergoot voor 't vaderland, voor 't volk, voor hem mijn bloed,
En sterf, hem zeegnend, thans met een gerust gemoed!

ESDRAS, *wegsmeltende in tranen.*

Hij sterft dan; wien mijn oog 't geboortelicht zag geven!
Leefde ik zoo lang dan, om mijn' meester te overleven?
O smart! — Maar neen! waartoe dien bangen kreet geslaakt?
Ligt dat het morgenuur ons nog met hulp genaakt.
Ligt komt een vlugteling mijn' zwakken arm nog schragen,
Om u, vereend met mij, in veiligheid te dragen.
Hoor 'k iets? — Neen! stil als 't graf is 't, werwaarts ik mij keer!...

JONATHAN.

Ga! 'k wacht van menschen, 'k wacht van 't lôt geen uitkomst meer;
Mogt Uw barmhartigheid, weldadig God! 't slechts willen,
Om door een' droppel vochts mijn' heeten dorst te stillen!

ESDRAS, *het tooneel op en neder gaande.*

'k Word in dees barre streek, helaas! geen bron gewaar;
O Hemel! 't Is vergeefs! Wie redt in 't bang gevaar?
Geen stroomgeklater ruischt, waar 'k luistrend moog' verbeiden;
Geen enkle waterdrop verkwikt de dorre heiden!

JONATHAN.

Mijn Esdras! neem mijn helm, en vul in gindsche streek
Hem met het stroomend vocht uit Kison's heldre beek.

ESDRAS *neemt den helm en verwijdert zich.*

Schenk, God! mij, grijze, kracht! Sterk me in deze oogenblikken;
Zoo moge een enkle dronk den stervende verkwikken!

VIJFDE TOONEEL.

JONATHAN *alleen.*

Ontruk me uit 's vijands hand, Jehova! hoor mijn klagt,
En vall' mijn lijk niet in der Philistijnen magt!
O, dat geen vreemde grond mijn beenderen vergader';
Neen! voer voor 't minst mijne asch tot mijn' rampzaalgen vader!
Mijn vader! Ach, welligt ontglipt in dezen stond
Zieltogend nog de naam van Jonathan zijn' mond!
En gij, mijn David! Hoe!... waar voert u 't lot thans henen?
Hoe zal uw vriendschap niet mijn' vroegen dood beweenen!
Jehova wilde 't zoo! Jehova zij geloofd!...
Maar Esdras nadert niet... Mijn denkenskracht verdooft;
Als engel komt de rust mij zielverkwikkend naadren;
En spreidt een zoet gevoel bedwelmend mij door de aadren;
De slaap bezwaart mij 't hoofd en drukt mij de oogleên neêr!...
Ach! Esdras komt te laat... Wees gij mijn wachter, Heer!...

(*Hij slaapt in, uitgestrekt aan den voet van een' boom.*)

ZESDE TOONEEL.

JONATHAN *ingeslapen.* SAUL, *voortvlugtig, komt langzaam op het tooneel, zonder zijn' zoon te zien.*

SAUL.

Waarheen?... waar vind ik in deez' nachtelijke ellenden
't Rampzalig overschot van mijn verslagen benden?
Zoo vielen ze allen dan door 's vijands moordend zwaard?
En ik, die hen braveerde, ik werd alleen gespaard!...

(*Hij zoekt de plaats te herkennen, waar hij zich bevindt.*)

Waar ben ik?... 't Is het kamp! 't zijn de eigen legerplaatsen,
Waar vroeger de oorlogszang luid jublend rond mogt kaatsen!
O volk! door 's Hemels wil in mijne magt gesteld,
Dit is de zege dan, uw dapperheid voorspeld!
Hoe kan een oogwenk niet eens Konings roem verkeeren!

Herkent ge uw' Vorst wel meer, wien 't lot zoo kon verneêren?
Ik hoor geen vreugdgedruisch, geen krijgsgezangen meer!
Mijn legermagt slonk weg! O schriklijke ommekeer!
De Hemel houdt zijn roê nog tegen me opgeheven,
Ontrooft mij mijn' triomf, en vonnist me om te leven!
Neen! 'k geef mij der genâ niet over van een volk
Dat, juichend bij mijn' val, nog dreigt met vuur en dolk!
'k Zou leven? — Neen! de trots van vuige Priesterscharen
Zou steeds mijn ongeluk vergrooten en verzwaren;
Wis steeg bij dieper val te hooger 's vijands hoon,
En niets verbleef mij dan van rang en koningskroon!
Neen, neen! geen weifeling doet mij thans langer dralen;
Ik wil, voor 't minst, als Vorst, mijn eigen lot bepalen;
Te zwak voor de almagt Gods, zal 'k wijken in den nood,
En zoeken voor haar toorn een schuilplaats in den dood!

(*Hij trekt zijn zwaard.*)

Doorsteken we ons! — Maar neen! nog mogt mijn zoon eens leven:
Waarom hem de ijverzucht des vijands prijs gegeven?
Hoe Jonathan, omringd door 't sluw verraadrental,
Van uit den strik gevoerd, gespannen voor zijn' val? —
Maar welk een loon wacht hem, die mij zijn bloed verpandde?
Een ingestorte troon, smaad, slavernij en schande!
Neen! tarten wij voor hem den hooggeklommen nood,
En leven we, om hem nog te redden van den dood!
Blijv', hoe de Hemel dreige, in ons de hope leven;
Volharden wij, wat nacht van schrik ons moge omgeven,
En, moet ik vallen, dat het dan als Koning zij,
En heel mijn vorstlijk huis verzwolgen zij met mij!

(SAUL *zoekt een' uitgang, en nadert den boom, aan welks voet zijn zoon uitgestrekt en ingesluimerd ligt.*)

Maar waar, waar zoek ik hem? — De morgenschemeringen
Verlichten 't bloedtooneel nog niet der heuvelklingen:
Wie weet, of 't licht hem mij niet aanwijst bij de doôn?...
O God! red, red voor 't minst mijn' Jonathan, mijn' zoon!

JONATHAN, *bij dat woord ontwakende, met flaauwe stem.*

Waar ben 'k? — wie noemt mijn' naam?

SAUL, *verbaasd.*

Wat weeklagt schokt mij weder?
Spreek! wie ge ook zijt, wat wilt ge?

(*Hij nadert met drift den boom.*)

JONATHAN.

'k Lig hier zieltogend neder!

SAUL.

Wat toon!...

JONATHAN.

't Is Saul!...

SAUL, *buiten zichzelven.*

Hoe! zijt gij 't, mijn Jonathan?...

JONATHAN.

Ik ben 't!

SAUL, *zijn' zoon vuriglijk omhelzende.*

Ik vind u weêr!

JONATHAN.

'k Sterf aan uw' boezem dan!
God lof! 'k mogt, vóór dat mij dan 't bloed verstijft in de ader,
Mijn' jongsten kindergroet nog brengen aan mijn' vader!

SAUL.

Wat zie 'k! o Zielesmart! Daar ligt hij bloedend neêr!
O God! geeft gij alzoo dan 't kind den vader weêr!
Wat monster trof hem dus? Is alle hoop geweken?
Is dan zijn dood beslist?

JONATHAN.

Leef; leef, om mij te wreken!
Leef; wacht geene uitkomst meer voor mij in 't doodsgevaar!
Een enkle polsslag nog en 't stervensuur is daar!
O, mogt ik slechts van u nog ééne gunst ontvangen:
Mogt David in uw hart voor mij een plaats erlangen!

Hij is van God bemind, en God verwerpt uw' zoon;
Vereeren wij Zijn' wil en heilge rijksgeboôn!

SAUL.

Hoe! kan diens booze naam nog van uw lippen vloeijen?
God minne hem!... Welnu, 'k blijf daarom hem verfoeijen!
Door hem is 't, dat de wraak, gesterkt door 's Hemels magt,
Den rijksstaf in mijn hand verbrak in dezen nacht!
Voor hem is 't, dat gij sterft; voor hem, dat ik moet zwichten;
Hij is 't, die op uw graf zijn' zetel op wil rigten!
En gij wilt nog...! O! 'k stak met eigen hand veeleer
Dit staal hem in de borst en stiet den snoodaard neêr;
'k Zou 't zelf hem uit het hart met wellust kunnen rukken,
Om 't weêr met hooger vreugd in de open wond te drukken!
En, had zijn bloed gestroomd, mijn wraak was dan gebluscht,
't Doorstak mij ook, en stierf, op mijne beurt gerust!

(*Na een oogenblik zwijgens.*)

Maar neen! ik zal de straf des lafaards niet aanschouwen!
De snoode zegeviert, en weet zich schuil te houên!
Hij vreest mijn' zwakken arm! hij wacht slechts naar den stond,
Dat hem 't verraad mijn' val, mijn nederlaag verkond'!
Hij koom'; het is nu tijd; wat vreest hij voor zijn leven?
Hij sier' zich met de kroon, die hem zijn God wil geven!
Hij zoeke in 't stroomend bloed van de offers, hier geslagt,
Den schepter, die me ontviel, den rijkstroon, dien hij wacht!
Hier is hij! — Kom u met mijn erfdeel thans verrijken;
Regeer in deez' woestijn vrij over puin en lijken;
Trouwlooze! neem dien troon; uw taak is roemrijk, grootsch;
Kom, zwaai den koningsstaf in dit gebied des doods!

JONATHAN.

Rampzalig vader! Ach! in mijne stervensstonden
Bezweer 'k u, spaar mij toch! — Leef, en belijd uw zonden;
Vertoorn geen God, die ons zoo streng een lot bereidt;
Ontwapen door berouw veeleer Zijn grimmigheid!

SAUL.

En wat vermag uw God?— Zou ik Zijn gramschap vreezen?
Wat zal voor mij nog 't eind van Zijne wrake wezen?

Bij 't lijk mijns Jonathans, die door verraders viel,
Ziet Hij me en is verheugd en foltert mijne ziel!
Ik hoopte nog, mijn zoon! uw levenskracht te schragen;
Ik heb dien God gevreesd; 'k durf thans Hem uit te dagen!
Gij sterft; Zijn strafgerigt verzwaart mijn lijden niet!
'k Zal Hem nog lastren, ook als de adem mij ontvliedt!...

JONATHAN.

Wil bij ons ongeluk die euveldaad niet voegen!
— Wil met één offer toch, o God! u vergenoegen;
Dat u mijn bloed verzoen', en dat mijn vader...!

SAUL, *verwoed.*

Neen!
Neen! 'k smeek geen gunst van U, wien Gij ook hulp verleen'!
Wraakgierig God! ik blijf uwe oppermagt trotseren!
De moed ontzinkt mij niet, hoe Ge ook mij moogt verneêren!
't Is waar, 'k zal zwichten; maar, hoe mij uw roede ook sla,
'k Verhef mij tegen U en smeek om geen genâ!
Het kwaad berouwt mij niet, door mij gesticht in 't leven:
Gij zijt het, door wien ik al 't misdrijf heb bedreven;
Gij zijt het, die me altijd vervolgde in toornigheid,
Wiens hand de strikken steeds heeft voor mijn' val gespreid!
En gloeide voor geweld en wraak mij 't hart te sterker,
Van al mijn gruwelen waart Gij oorzaak en bewerker!
En Gij, Gij straft ze toch! Gij straft ze in mij gestreng!
Wat zegt het, of de mensch uw hoog gebod volbreng',
Of op het pad van deugd en pligt den voet moog' zetten?
Deugd is bij U een klank, en wilkeur zijn uw wetten!
Gij schiept den sterveling, wat rang hij ook ontving,
Om 't voorwerp slechts te zijn van uwe marteling!
Welnu, wil aan mijn straf geheel uwe almagt wijden!
Verzadig uwen blik, verheug U in mijn lijden!
Geniet! maar haast U met uw wraak en toorn, o God!
Want straks ontvoert mij 't graf aan U en aan mijn lot!

JONATHAN, *met stervende stem.*

Genade, groote God! — wat lastring!... o, mijn vader!
Hoe grieft mij uwe taal, hoe meer mijn sterfuur nader'!
— Vergeef; gedenk, o Heer! toch zijne wanhoop niet!
Dat uw barmhartigheid hem nog genade bied'!

Gij schreeft met eigen hand ons lot in 't boek des levens;
Gij loont en Gij vergeldt het goede en kwade tevens;
En toch, schoon hier de mensch vaak zelf zijn heil verwoest,
Vermeet hij 't oordeel zich, waar hij aanbidden moest.
Zoo booze hartstogt ons den weg sluit tot gelooven,
De dood ontsluit ons oog voor 't eeuwig licht daar boven.
Mijn vader! 'k zie, hoe reeds dat licht zijn glansen spreidt!
O Goddelijke dag van regt en heerlijkheid!
O, dat uw stralen nog mijn brekend oog verkwikken!
Sta Gij mij bij, o God! in mijne jongste snikken!
Mijn ziel, reeds los van de aard', zweeft op uw' adem, Heer!...
Vaarwel, mijn vader!... God, ontvang...

(Hij sterft.)

SAUL, *het lijk zijns zoons aanstarende.*

Hij is niet meer!...
Hij is niet meer!... O ramp! O toppunt van ontbering!
Dit is dan de eer, de roem, voorspeld aan mijn regering?...
O noodlot! 'k overleef, belaân met schande en hoon,
Mijn volk, mijn' koningsroem, mijn grootheid en mijn' zoon!...
Gelijk een dwaalster blinkt en straks weêr gaat verdwijnen,
Zoo blonk en zoo verdween mijn hoop en die der mijnen!
En ik, verwonnen, grijs, veracht, in 't stof vertreên,
Blijf bij de dooden met mijn wroegingen alleen!...
Kom, sterven we ook! Komt op mijn' dood met wellust staren,
Gij, schimmen, komt om uw zoo bloedig offer wâren!
In 't bloed mijns zoons zult ge ook het mijne vloeijen zien!
Maar, waarom poogt gij thans me in 't stervensuur te ontvliên?
Gevloekte schimmen, naakt! Bestokers mijner rampen,
Hoe! gij durft dan voor 't laatst niet met uw' vijand kampen?
Hoe! komt gij niet te zaam nog twisten om mijn lijk?
Of spreekt meêdoogenheid nog in het doodenrijk?
Welnu, mijn hand zal u bevredigen en wreken!
Straks stroomt mijn bloed; vergast u!...

(Hij hoort het naderen der krijgslieden en het gejuich der overwinnaars.)

Hoe! hoor 'k in deez' streken
Mijn' naam genoemd?... Zij zijn 't! Barbaren, nadert dan!
Gij vindt mij hier op 't lijk van mijnen Jonathan!

Wie sterft op 't krijgsveld, sterft nooit zonder eerlaurieren.
Daar zijn ze! Sterven wij!

(*Hij doorsteekt zich op het lijk van* JONATHAN.)

ZEVENDE TOONEEL.

DAVID, *naderende; de krijgslieden dringen in grooten getale, onder een' luiden vreugdekreet, op het tooneel.*

Triomf! wij zegevieren!

GETROUW VERSLAG, BETREFFENDE HET DOOR BRAND VERGAAN VAN HET SCHIP DE ZEEPLOEG, GECOMMANDEERD DOOR KAPITEIN SCHINDEHUTTE, IN DEN NACHT VAN DEN 10 OP DEN 11 SEPTEMBER 1815 (*), IN DE CHINESCHE ZEE.

Wij stevenden van *Batavia* naar het vaderland, met den wil om op reis *China* aan te doen. De avond was schoon, en er woei, bij een' helderen sterrenhemel, een labber koeltje. Om mij, na de doorgestane hitte van dien dag, eenigermate te verfrisschen, bleef ik tot omstreeks twaalf ure op het dek wandelen, wenschte toen den stuurman een' goeden nacht, en begaf mij naar mijne kajuit. Tegen drie ure in den morgen werd ik door een' geweldigen slag plotseling uit mijnen slaap gewekt. De eerste gedachte, welke natuurlijk bij mij opkomen moest, was, dat wij door zeeroovers waren aangevallen, welke in deze zeeën, niet verre van de *Maleische* kust, veelvuldig worden aangetroffen. In een oogenblik was ik uit mijne kooi en bij den Kapitein, die gerust sliep. Terwijl wij naar boven gingen, om te onderzoeken, wat er gaande was, bespeurden wij, dat de batterij in lichtelaaije vlam stond. Een bliksemstraal, welke door de opening der kajuit was geslagen, had dit onheil aangeregt.

De schrik en ontsteltenis van den Kapitein laten zich niet beschrijven. Hij stond eenige oogenblikken als versteend. Eindelijk riep hij uit: »Ach, mijn God! wij zijn verloren!" Ik beijverde mij, om hem tot bedaren te brengen, en ver-

(*) Waarom dit welgeschreven en belangwekkend verhaal nu eerst wordt gemeen gemaakt, zie men aan deszelfs slot. — *De Redactie.*

maande hem, dat hij toch zijne tegenwoordigheid van geest mogt behouden, en alle krachten inspannen, om de vlammen meester te worden, en schip en schepelingen te redden.

Bij onze komst op het dek vonden wij alles in rep en roer; een doodelijke angst had ieder bevangen. Nu werd er aanstonds bevel gegeven, om water aan te voeren; doch naauwelijks waren er twintig putsen gebruikt, of men hoorde algemeen roepen: »Scheidt maar uit; het kan niets baten; het geheele tusschendeks staat in brand." Op het vernemen dezer treurmare was de Kapitein radeloos; hij liep heen en weder, wrong de handen, en was tot geen bedaren te brengen. »Indien blusschen niet mogelijk is," zeide ik tot hem, »dan moeten wij trachten ons leven te redden."

Ik bevond mij aan boord, als passagier, met mijne twee zoontjes, het eene zes en het andere vier jaren oud. Nadat ik de beide knaapjes, welke gerust sliepen, naar boven gehaald, en in de kombuis, als verder van het gevaar verwijderd, gebragt had, begaf ik mij naar den Heer MATAK, die ongesteld was, en ried hem, in allerijl met vrouw en kinderen naar het dek te spoeden en daar te blijven. Den scheepsarts, die in een zwakken toestand verkeerde, hielp ik insgelijks naar boven.

Middelerwijl was de Kapitein verdwenen. Natuurlijk moest de gedachte bij mij opkomen, dat hij zich van het dek verwijderd had, om elders de noodige bevelen te geven, ten einde, zoo mogelijk, ons voor het elk oogenblik toenemende gevaar te behoeden. In dit vermoeden werden wij versterkt door den eersten stuurman LINNENBEEK, die ons verzekerde, dat hij hem nog zoo even gezien had. Na eene poos gezocht en geroepen te hebben, vernamen wij tot onzen schrik, dat hij ons in de jol, die achter aan het schip hing, schandelijk verlaten en den bootsman en den bootsmansmaat medegenomen had. Dit was te noodlottiger, dewijl deze twee lieden in onze hagchelijke omstandigheden van de grootste dienst konden geweest zijn.

Zoodra deze laagheid van den Kapitein ter ooren der manschappen kwam, waren de ontsteltenis en verontwaardiging algemeen, en onder de verwarde kreten hoorde men gestadig den uitroep: »Wij zijn verloren! — Wij verbranden, of vinden in de golven onzen dood!" Wat zou men beginnen? Ofschoon ik tot nog toe mijne bedaardheid tamelijk wel had behouden, stond ik nu echter een paar oogenblikken beslui-

teloos; eindelijk zeide ik tot de stuurlieden: »Wie er niet is, wordt niet gerekend;" (waarbij ik het voorkomen aannam, alsof ik de Kapitein was) »wij moeten de noodige maatregelen nemen, en de groote boot in zee trachten te krijgen." — Doch, helaas! wat antwoord ontving ik? — »Er zijn geene noktakels; en wat zal het baten? — binnen weinige minuten vliegen wij toch in de lucht; de kruidkamer is slechts door een ligt beschot van den brand verwijderd, en zal ons spoedig genoeg van alle aardsche zorgen bevrijden."

Aan mijn verzoek, om het kruid er uit te halen en in zee te werpen, toonde niemand genegenheid te voldoen. Zonder verder een woord te uiten, ging ik naar beneden, haalde het kruid uit de hut, en gaf het door den koekoek naar boven, alwaar het over boord werd gesmeten. Hoe weinig tijds wij hiertoe ook behoefd hadden, was de brand intusschen zoodanig toegenomen, dat het bijkans onmogelijk scheen, door de vlammen heen te komen. — Men stelle zich, in weerwil hiervan, de blijde verrassing der nog altijd hope voedende manschappen voor, toen zij vernamen, dat het kruid over boord en daarvan niets meer te vreezen was! Zij zagen mij als hun' reddenden engel aan, en beschouwden mij van nu af als hun' Kapitein. Dit was mij hoogst aangenaam, dewijl hierdoor, naar ik mij vleide, ons uitzigt op redding vergroot werd. Ik liet nu overal de luiken digtmaken, opdat ons de voortgang van den brand bij het uitzetten der boot niet mogt hinderen. Tweemaal hadden wij dit reeds te vergeefs beproefd; de derde maal gelukte het; doch zij raakte daarbij den mond van een stuk geschut zoodanig, dat wij vreesden, of zij daardoor niet onbruikbaar geworden en wij alzoo van alle hoop op redding beroofd waren. De stuurman, die haar onderzocht, gaf ons echter weldra het aangename berigt, dat zij weinig of niet geleden had en hare dienst zou kunnen doen.

Toen nu de matrozen zich aanstonds van de boot wilden meester maken, gaf ik hun te verstaan, dat zij daarbij met omzigtigheid en bedaardheid te werk moesten gaan, er bij voegende: »Ik zal de laatste wezen."

De eerste stuurman, LINNENBEEK, ontving den last, om in de boot te blijven, en zonder mijne voorkennis niets in te nemen; den tweeden stuurman POP werd zijne plaats in de rust aangewezen. Middelerwijl haalde ik de kinderen, benevens den Heer MATAK en zijne vrouw en den scheepsarts,

die innig verblijd waren, dat zij den brandenden kerker konden verlaten. Ondersteund door den jongen KUIT, (een' braven borst, die mij veel dienst heeft bewezen) en een paar matrozen, hielp ik hen over de verschansingen, en zoo kwamen zij allen zonder eenig letsel in de boot.

In het voorschip had de brand alsnog geene schade aangeregt, zoodat de manschappen niets van hun goed verloren hadden. Ieder kwam dus met zijne scheepskist aansjouwen. Zoodra mij de stuurman daarvan kennis gaf, riep ik uit: »Smijt al dien ballast in zee; indien alle scheepskisten in de boot worden gebragt, moet deze gewis zinken; en zeven en twintig levens zullen daarbij verloren gaan. Eet- en drinkwaren kan en moet elk medenemen, zoo veel hij heeft, of nog uit het schip redden kan." Deze woorden hadden de gewenschte uitwerking, behalve in het laatste punt, dewijl niemand den moed had, naar beneden te gaan. Onze voorraad van leeftogt was dus zeer gering: een varken, dat den vorigen dag geslagt was, eenig pluimgedierte, en een vaatje met drie of vier flesschen water! Verder voorzagen wij ons van een lijzeil, dat op het dek lag, eenige stukken hout en andere kleinigheden, die weinig plaats besloegen en geacht werden van dienst te kunnen zijn.

Toen alles behoorlijk geborgen was, en de manschappen zich in de boot bevonden, verliet ook ik het schip en begaf mij in hun midden. Wij lieten ons met eene lijn afzakken, om achter het schip den dageraad af te wachten; terwijl wij nog eene heimelijke hoop bleven voeden, dat de brand zou uitgaan. Doch er verliep naauwelijks een half uur, of de vlam sloeg met zulk eene woede achter uit de kajuitglazen, dat het door allen raadzaam werd geoordeeld, de lijn los te maken en het brandende vaartuig te verlaten. De stuurman kreeg bevel, om voor den wind af te houden, doch hierbij de hoogst mogelijke voorzigtigheid in acht te nemen, dewijl eene enkele stortzee toereikend zou wezen, om de boot te doen zinken en ons allen in de golven te begraven.

Met het aanbreken van den dag zagen wij, op ongeveer eene mijl afstand, de vlammen nog zeer duidelijk; doch, naar mate het lichter werd en wij ons verwijderden, verloren wij het schip eindelijk geheel uit het gezigt. Het is naar alle waarschijnlijkheid tot op het water afgebrand en daarna gezonken; want men heeft nooit weêr van hetzelve iets verno-

men. — Nu eerst scheen men in te zien, welk een groot en dreigend gevaar wij ontkomen waren. Ik vermaande allen tot dankbaarheid aan het Opperwezen voor onze aanvankelijke redding, en bad, zoo goed ik zulks vermogt, in naam van ons allen, dat het den hemelschen Vader mogt behagen ons verder te beschermen.

De grootste zwarigheid was, welke rigting wij nemen zouden, dewijl de stuurman verklaarde, dat hij met de *Chinesche* zee niet bekend was. Ik zelf wist, dat er in die zee twee eilanden werden gevonden, *Poloe Spatoe* en *Poloe Condor*, welker laatste alleen bewoond was. Daar mij echter den aard en de inborst der bewoners onbekend waren, durfde ik niet voorslaan, derwaarts te sturen; en de *Maleische* kust, die volgens de verzekering des stuurmans niet verre verwijderd kon wezen, bood geene gunstiger uitzigten aan. Terwijl wij te zamen overlegden, wat wij doen zouden, daar er toch een besluit moest genomen worden, riep de man op den uitkijk: »Eene sloep vooruit!" — »Dat zal onze sloep met den Kapitein wezen," zeiden de matrozen; »maar als die vervl..... schavuit hier komt, smijten wij hem in zee!" Op mijne vermaning, dat zij toch bedaard mogten wezen en zich tot geene overhaaste stappen laten vervoeren, antwoordden eenigen hunner, dat zij te mijnen gevalle alles doen wilden, daar zij aan mij het behoud van hun leven te danken hadden.

Wij hielden nu op de sloep aan, en zagen weldra, dat wij ons niet bedrogen hadden, dat het de jol was met Kapitein SCHINDEHUTTE, die zijn' pligt verzaakt en ons zoo verraderlijk aan een' schier onvermijdelijken dood prijs gegeven had. Zoodra hij ons op zijde kwam, riep hij verbaasd uit: »Mijn Hemel, hoe is het u toch mogelijk geweest, de groote boot in zee te krijgen?"

»Daar u die moeijelijkheid zoo goed bekend schijnt te wezen," was mijn antwoord, »blijkt het uw voornemen te zijn geweest, ons allen maar aan de vlammen ter prooi te geven. Doch gedane zaken hebben geen' keer. Kom maar in de boot, opdat wij maatregelen beramen, wat wij doen moeten, om zoo spoedig mogelijk land te bereiken."

Op zijne woorden: »Ik ben Kapitein; ik zal de noodige bevelen wel weten te geven!" nam het volk eene houding aan, alsof de vroeger uitgesprokene bedreiging onmiddellijk zou uitgevoerd worden. Zoodra ik door vleijende woorden de rust eenigzins hersteld had, voegde ik den Kapitein toe:

»Het regt, om hier bevelen te geven, hebt gij door uw gedrag verbeurd. Het is hier de plaats niet, verder daarover uit te weiden; wij spreken daarover wel eens nader. Hoe de manschappen omtrent u gezind zijn, kan u niet langer onbekend wezen; waarom ik u den welgemeenden raad geef, dat gij u bereidwillig en gelaten naar de omstandigheden schikt, en u beijvert, om zoo veel mogelijk tot onze redding bij te dragen."

Dewijl ik zag, dat de manschappen gedurende deze toespraak eene minder dreigende houding aangenomen hadden, begreep ik, dat het niet ongepast zou wezen, ook hun eenige woorden toe te voegen, en zeide: »Wij verkeeren in een' hagchelijken toestand, en er moeten onverwijld krachtdadige maatregelen worden genomen, opdat wij, mogen ons al de golven sparen, niet door nog erger vijanden, honger en koude, worden aangevallen en overwonnen. De ondervinding heeft ons geleerd, wat ons zonder hoofd te duchten staat; want zoo het kruid niet over boord ware gesmeten, zouden wij allen misschien in de lucht zijn gevlogen. De Kapitein heeft zijn regt op het commando verbeurd, en wij zijn dus allen gelijk. Kiest dan iemand uit ons midden, die de anderen leidt en bestuurt!"

»Aan wien anders," sprak een hunner, »komt dit regt toe, dan aan u, die reeds zoo veel aan ons hebt gedaan?"

»Ik ben te weinig zeeman," was mijn antwoord, »dan dat ik zulks, met eenig uitzigt op een' gunstigen afloop, zou durven ondernemen. Wil de Kapitein nog daarbij echter behulpzaam wezen, dan hoop ik, met God, dat wij ons allen binnen kort over onze redding zullen verheugen." Na eenige woordwisseling werd dit goedgekeurd, hoewel onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat zij van mij alleen bevelen ontvangen zouden.

Zal men het mij ten kwade duiden, dat ik deze vereerende onderscheiding niet afwees? Ik voldeed toch slechts aan den wensch van lieden, welke sedert ons ongeluk op mijne wenken vlogen, en alles aanwendden, om mij genoegen te geven en, zoo mogelijk, onze redding te bewerkstelligen. »Indien gij," dus sprak ik hen aan, »plegtig beloven wilt, dat gij u zonder morren aan al mijne bevelen zult onderwerpen en geene dienst hoegenaamd weigeren, dan, en enkel onder deze voorwaarde, zal ik mij uwe keus laten welgevallen. Doch wee dengenen, die het waagt, zich te verzetten, of slechts

den minsten schijn van ongenoegen aan den dag te leggen! Aan handen en voeten gebonden, laat ik hem over boord werpen. In den korten tijd van ons bijeenzijn heeft het u niet aan de gelegenheid ontbroken, om mij te leeren kennen. Ik ben gestreng omtrent weêrspannigen, toegevend jegens gewilligen. Nog staat het u vrij, eene andere keus te doen. Blijft gij echter bij het genomen besluit, dan kunt gij in alles op mij rekenen."

Niemand toonde den geringsten lust om terug te treden, en wij zwoeren een' plegtigen eed, dat wij elkander getrouw zijn, en niets verzuimen of nalaten zouden, wat kon bijdragen, om het gewenschte doel te bereiken. Nu begon men na te zien, welke artikelen van het wrak waren medegenomen; doch, helaas! wat vond men? behalve het boven gemelde, (vijf kalkoenen en vier ganzen) *niets*. Het lijzeil bewees ons thans de grootste dienst, dewijl wij daarvan een zeil voor onze boot vervaardigden. De Kapitein had, even als wij, het voornemen gehad, om naar *Poloe Condor* te sturen. Dit zou echter met groote zwarigheden verzeld geweest zijn, daar hun getal te klein was, om de jol te roeijen, waarbij het van hunne hemden vervaardigde zeiltje slechts eene geringe dienst bewees.

Uit de boot, welke 27 personen bevatte, konden nu gevoegelijk eenige manschappen in de jol overgaan. Het lot besliste, en 6 personen verlieten ons, zoodat wij thans nog 18 volwassenen en 3 kinderen, behalve een klein wichtje, telden. Ieder ontving nu de noodige bevelen, de eene om de wacht te houden, de andere om de sloep schoon te maken, het water uit te hoozen, doch vooral om met de grootste oplettendheid uit te kijken, omdat wij ons gestadig met de hoop vleiden, het eene of andere bevriende schip te zullen ontdekken. Degenen, welke niets te doen hadden, sliepen even zoo gerust, alsof zij op een bed van dons lagen; een voorregt, waarin ik echter niet met hen deelde, dewijl de onrust mij den slaap uit de oogen hield; en ik geloof niet, dat ik ooit twee uren achtereen geslapen heb: des daags zat ik meestal bij den stuurman, en des nachts bleef ik altijd op de been.

Alles, wat de vaart betrof, was nu zoo goed mogelijk geregeld, en men begreep, dat het niet ongepast zou wezen, de manschappen, welke gedurende een' aanmerkelijken tijd niets genuttigd hadden, van den geringen voorraad eenige verversching te bezorgen. Dewijl het varken reeds vroeger, als geheel bedorven, over boord moest geworpen worden,

hadden wij niets dan de kalkoenen en ganzen over. Men slagtte er van iedere soort een, en gaf aan elk der manschappen een gelijk deel, met uitzondering van de drie kinderen, de vrouw, den Heer KATAK en mij. De minder hongerigen wilden ons voorbeeld volgen, en hunne portie aan de anderen overlaten; doch ik raadde hun, dat zij ze liever zouden aannemen en bewaren, dewijl zij in hunne verwachting, om binnen een paar dagen land te bereiken, wel eens te leur gesteld konden worden.

Met opzigt tot de geringe hoeveelheid water, die wij hadden, bevond ik mij in de grootste verlegenheid; eindelijk waagde ik het, aldus tot hen te spreken: »Thans heb ik u een verzoek te doen. Meermalen hebt gij verklaard, dat gij aan mij uw leven te danken hadt en alles voor mij wildet opofferen. Zoo ik op uwe woorden mag vertrouwen, dan zult gij mij in mijne verwachting niet te leur stellen. Het vaatje water, dat op zijn hoogst vier flesschen bevat, zal, bij eene gelijke verdeeling voor elk, naauwelijks eene matige teug opleveren. Zoudt gij mij wel vergunnen willen, het voor het uitsluitend gebruik der vrouw en kinderen te behouden?" Als uit éénen mond werd er geroepen: »Gaarne! Hoe toch zouden wij die geringe opoffering kunnen weigeren aan eenen man, wien wij zoo veel verpligt zijn? Denk niet, dat wij, al zijn wij slechts eenvoudige varensgezellen, daarom geene dankbaarheid kennen." Ik betuigde hun mijn genoegen over de betoonde welwillendheid, en borg het water op eene veilige plaats, om geen' dorstige in verzoeking te brengen. Van vier scheepsbeschuiten, die ik had en zorgvuldig bewaarde, gaf ik aan de vrouw en de kinderen nu en dan een stukje; en hoewel zij in het eerst weinig trek daartoe deden blijken, aten zij er echter weldra met eene graagte van, alsof het de grootste lekkernij ware geweest.

Het jonge kind van Mevrouw KATAK, dat gespeend werd, leed zigtbaar, en men begon voor deszelfs behoud te vreezen. Ik ried daarom de bedrukte moeder, het weder aan de borst te leggen, om te zien, of het zog wilde terugkeeren. Hoewel zij daaraan scheen te twijfelen, kreeg de liefde voor haar kind de overhand, en — men stelle zich hare verrukking voor, toen zij bespeurde, dat het kind zoog en dus voedsel kreeg!

De eerste dag van onzen nood was bij het schoonste weêr ten einde geloopen, en de nachtwacht werd uitgezet. In

de stilte van den nacht, die zeer kalm was en in onze omstandigheden ieder voorzeker tot ernst moest stemmen, stamelde ik mijnen dank aan het Opperwezen voor de weldaden, die wij van Zijne goedheid ontvingen. In mijn gansche leven heb ik welligt niet met zulk een' eerbied en gevoel gebeden! — Er woei eene stijve koelte, die ons met tamelijke snelheid over het water deed heenglijden. Nu en dan riep ik den man, die de wacht hield, toe, dat hij toch goed mogt uitkijken, en dan schreeuwde hij met eene stem, welke halfdooden in het leven had kunnen terugroepen: »Goed uitkijken, voor!"

Den volgenden dag had er niets plaats, dat bijzondere melding verdient. De wind bleef gunstig, en alles ging den gewonen gang. Men slagtte twee kalkoenen en twee ganzen, die, in gelijke portiën verdeeld, gretig aangenomen en, nadat zij op den rand van het boord ter dege gebeukt en met zeewater bevochtigd waren, schijnbaar ten minste met smaak genuttigd werden. Doch, hoewel de honger eenigermate hierdoor gestild werd, hoorde men algemeen over den dorst klagen, welke nog vermeerderd werd door eene ondragelijke hitte, want de zon brandde zoo hevig, dat de eene arm van mijn jongste zoontje, hetwelk geheel ongekleed in de boot was gekomen, daardoor binnen korten tijd geheel ontveld werd. Wat mijzelven aangaat, ik vond eene aanmerkelijke verkwikking in het zeewater, met hetwelk ik van tijd tot tijd mijn gansche ligchaam bevochtigde. — De schoone avondstond, welke op de vermoeijenissen en het lijden van den dag volgde, vervrolijkte allen, voor zoo ver vrolijkheid in onze omstandigheden mogelijk was; en toen allen zich ter rust hadden begeven, vond ik weder heul en troost in een hartelijk gebed, dat ik tot den Vader in den Hemel opzond.

Omstreeks twee ure na middernacht kwam er eene vrij zware bui op. Ik wekte den Kapitein, die aanstonds bevel gaf, om zeil te minderen, dewijl hij vreesde, dat wij door die bui beloopen zouden worden. Met gespannen opmerkzaamheid vestigden wij het oog op dezelve, en bespeurden weldra, dat wij niets te vreezen hadden; zij dreef achter ons voorbij. Toen de derde van onze ongeluksdagen aanbrak, begonnen de manschappen eenig ongeduld te toonen, dat wij nog geen land zagen. Zoo goed ik kon, sprak ik hun moed in, haalde voorbeelden aan van schipbreukelingen, die veel langer, dan wij reden hadden te vreezen, op den onmetelijken

Oceaan hadden rondgezworven, en eindelijk op eene onbegrijpelijke wijze en soms als door een wonder gered waren, zoo als onder anderen BONTEKOE. Ik vermaande hen, de hoop op redding niet te laten varen, daar wij bij zulk gunstig weêr alle reden hadden te vermoeden, dat wij spoedig eene gewenschte haven zouden binnenloopen. »Zoo *ik* nog ongeduldig ware," voegde ik er bij, »ik, die mijne arme kinderen zoo zwaar zie lijden, dan zou *mij* dat nog te vergeven zijn; doch van u, die het zeeleven gewoon zijt en elken dag voor dergelijke ontberingen blootstaat, van u had ik zoo iets niet verwacht. En wat toch baat uw ongeduld? Wordt daardoor uw lijden verminderd of uw uitzigt op redding vergroot, uw honger gestild of uw dorst gelescht?" Toen hierop een der manschappen vrij luide te kennen gaf, dat hij, in weerwil van mijne fraaije gezegden, echter wel trek tot een glaasje water zou hebben, nam ik het voorkomen aan, alsof ik niet merkte, van wien die woorden kwamen, deed de grootste verbazing blijken, en sprak na eenige oogenblikken: »Hebt gij allen geen afstand van het water gedaan, zelfs nadat ik u vermaand had, wél toe te zien, wat gij deedt? De eerste, die het waagt, een vinger naar dit water uit te strekken, zal de punt van dit mes zijne borst voelen doorboren!" Bij het uiten der laatste woorden greep ik een mes, dat naast mij op de bank lag, met schijnbare drift op. Dit argument, welligt meer dan alles, wat ik kon aanvoeren, had de begeerde uitwerking, en verscheidene stemmen riepen: »Bravo!"

Welk eene foltering de dorst is, kunnen slechts diegenen beseffen, welke daarvan in eene hooge mate ondervinding gehad hebben. De honger is, in vergelijking, niets. Allen leden daardoor in meerderen of minderen graad, en sommigen zoo zeer, dat zij hun eigen water dronken.

De werkzaamheden aan boord gingen intusschen den gewonen gang, en de Kapitein gaf ons herhaaldelijk de verzekering, dat wij met grond mogten hopen, nog dien dag land te zullen aandoen. Er werd nogmaals een kalkoen en eene gans geslagt, die op de gewone wijze verdeeld en verorberd werden. Toen de avond begon te naderen, koos de Kapitein onder de manschappen dengenen uit, die het scherpste gezigt had, en beval hem, vooral goed uit te zien, daar wij niet verre meer van land konden wezen: Nadat nu de nachtwacht uitgezet en alle werkzaamheden verrigt of geregeld waren, begaven zich de overigen ter rust; ik deed weder, als ge-

woonlijk, mijn avondgebed, en vond daarin een' krachtigen troost.

Weêr en wind bleven gunstig. Van tijd tot tijd riep ik, wèl vooruit te zien; doch mijne stem werd enkel gehoord door den matroos, die op den uitkijk stond, en door den stuurman; al de anderen — zal men het gelooven? — lagen onder de bank gerust te slapen. Dewijl mij zulk een geluk niet beschoren was, hadden de twee wakenden aan mij een' trouwen makker.

Met het aanbreken van den dag begon de lucht te betrekken, en het werd zoo donker, dat wij geene mijl van ons af zien konden, hetgeen ons te meer grieven moest, wijl de Kapitein ons gedurig verzekerde, dat wij niet verre meer van land verwijderd waren. Eindelijk viel er, tot ieders vreugde, een frissche, verkwikkende regen, waarvan allen zoo veel opvingen, als bij onze geringe hulpmiddelen doenlijk was. Sommigen trokken hunne hemden uit, hielden ze aan de vier hoeken vast, en verzamelden daarin een vocht, hetwelk gretig door hen werd ingezwolgen, hoewel het er zoo walgelijk uitzag, dat het onder andere omstandigheden voorzeker tot wassching der handen zou versmaad zijn. Ik zelf maakte gebruik van het water, dat langs het zeil afliep; en hoe zal ik mijne gewaarwording beschrijven bij de eerste teug, die mijne drooge lippen bevochtigde, nadat ik in eene ondragelijke hitte, bij een' onbewolkten hemel, in geene drie dagen iets gegeten of gedronken had?

De regen begon nu allengs te verminderen; de lucht klaarde op, en de man, die op den uitkijk stond, deed ieders hart van vreugde kloppen, toen hij riep: »Land vooruit!" En eer men nog den tijd had gehad, om elkander zijne blijdschap mede te deelen, hoorde men denzelfden man roepen: »Een zeil in 't gezigt!" De verrukking, welke op aller aangezigten uitgedrukt was, laat zich met geene woorden beschrijven. Als uit éénen mond riepen de Kapitein en ik: »Daar moeten wij heen!" De boot werd nu aanstonds gewend, om naar het schip te roeijen, dat tegengebrast lag. Doch zoodra aan boord van hetzelve ons voornemen bespeurd werd, maakte men weder toebereidselen om weg te zeilen, waarschijnlijk dewijl men ons voor zeeroovers hield. Wij begrepen nu, dat het raadzaam wezen zou, ons voornemen op te geven, en liever de jol derwaarts af te zenden. Toen de Kapitein dit zag, liet hij weder tegenbrassen en wachtte de lieden af.

Zoodra zij aan boord waren, volgden wij, en, daar wij den wind in ons voordeel hadden, kwamen wij spoedig op zijde van het schip. De Kapitein liet ons dadelijk overkomen. Met blijde harten verlieten wij onze boot, en verhaalde in korte woorden het gebeurde; waarop onmiddellijk bevel werd gegeven tot het gereedmaken van de noodige spijs en drank voor de uitgehongerde manschappen. Dewijl ik echter beducht was, dat zij zich, na zoo vele ontberingen, door onmatigheid benadeelen zouden, ja zelfs wel hun leven in gevaar brengen, nam ik de vrijheid, den Kapitein te doen opmerken, dat, naardien zij in vier dagen schier niets hadden genuttigd, men wél zou doen, bij het toedeelen van spijs en drank, de uiterste voorzigtigheid in acht te nemen. »Als Geneesheer," voegde ik er bij, »raad ik u, hun voor het oogenblik niets te laten geven, dan een stuk beschuit en eene teug grog, ten einde op die wijze zoo veel mogelijk te verhoeden, dat zij zich eene ziekte op den hals halen."

Het vaartuig, dat ons aan boord had genomen, was eene *Amerikaansche* brik, *le Chasseur*, gecommandeerd door Kapitein DAVY, een zeer braaf en regtschapen man. De Supercarga ALEXANDER onderscheidde zich door vriendelijke voorkomendheid, en toonde in al zijne handelingen, dat hij eene voortreffelijke opvoeding ontvangen had. Beide deze Heeren deden alles, wat in hun vermogen was, om ons het doorgestane leed te doen vergeten en ons het verblijf aan hun boord aangenaam te maken, waarvoor ik hun thans, na het vierde eener eeuw, openlijk mijnen opregten dank betuig.

De brik was naar *China* bestemd. Op mijn verzoek, ten einde spoedig aan land te komen, zette men koers naar de reede van *Maccou*, eene *Portugesche* plaats. Zoodra wij daar aangekomen waren, verlieten wij, met de warmste dankbetuigingen, onze redders en weldoeners en begaven ons aan wal: de Heer MATAK met vrouw en kinderen, Kapitein SCHINDEHUTTE en ik met mijne twee kinderen, benevens twee scheepsjongens, welke wij hadden gesmeekt, om bij mij te mogen blijven. Kapitein SCHINDEHUTTE keerde aanstonds naar boord terug, om met de equipaadje van den *Zeeploeg* de reis naar *China* te vervolgen, dewijl daar gedurig schepen aangetroffen worden, die manschappen benoodigd zijn.

Wij hadden naauwelijks voet aan land gezet, of wij werden omringd door eenige *Chinezen*, welke tolbedienden schenen te zijn en onze goederen wilden onderzoeken. Met moeite be-

duidde ik hun, dat wij schipbreukelingen waren, die niets bezaten, dan hetgene wij aanhadden, dewijl ons de tijd ontbroken had, iets van het brandende wrak mede te nemen. Mijne plunje, die uit eene matrozenbroek en een baaitje bestond, werden spoedig door een ander gewaad vervangen. De Heer DAVY had namelijk de goedheid gehad, mij eenige kleedingstukken ten geschenke te geven; doch dewijl hij een der langste en zwaarste *Amerikanen* was, die ik ooit gezien heb, en ik tamelijk klein van postuur ben, zal men ligt begrijpen, welk eene kluchtige vertooning ik in zijne kleedij maakte!

Op mijn verzoek bragt men ons bij den Gouverneur, die ons echter wegens onpasselijkheid niet kon spreken, doch zijn' Secretaris zond. Het weinigje *Portugeesch*, dat ik vroeger, toen ik met het 28ste bataljon aan de *Kaap de Goede Hoop* garnizoen hield, aldaar gekend had, was mij thans van groote dienst. Nadat ik de Secretaris had doen verstaan, dat wij de hulp van den Gouverneur kwamen inroepen, verliet hij ons, en keerde weldra terug met eenige Spaansche-matten. Zonder die aan te nemen, voegde ik hem toe: »Dit is de bedoeling niet. Ofschoon wij meer naar bedelaars gelijken, dan naar fatsoenlijke lieden, behooren wij echter tot de laatsten. Wij hebben schipbreuk geleden en alles verloren. Wij zijn hier gekomen, ten einde den Heer Gouverneur om een voorschot te verzoeken, dat hem met dankzegging zal teruggegeven worden." Hij verliet ons andermaal, doch keerde spoedig terug met eene verontschuldiging van zijnen meester. Men bragt ons nu bij den Minister, die, reeds met ons ongeluk bekend, ons zeer vriendelijk ontving, en naar ieders naam en rang vroeg. Onze opgaven werden vergeleken met *Javasche* naamboekjes, waarop wij vermeld stonden.

Daar het nu bleek, dat wij geene bedriegers waren, beijverde een ieder zich, om ons voor de geledene ongemakken schadeloos te stellen en ons naar 's lands wijze uit te dossen. Mevrouw MATAK ontving voor zich en hare kinderen van de gade des Ministers de noodige kleedingstukken; terwijl ik door den Supercarga van een *Portugeesch* schip in de gelegenheid gesteld werd, om mijn *Amerikaansch* gewaad voor een ander uit zijne garderobe te verwisselen, dat mij zoo naauwkeurig paste, alsof het opzettelijk voor mij vervaardigd was.

Na afloop van het toilet keerden wij tot het gezelschap te-

rug; doch eer wij tijd hadden, om plaats te nemen, werden wij door den Minister in een ander vertrek geleid, waar ons een kostelijk ontbijt wachtte. Het was ten deele op de *Portugesche*, ten deele op de *Engelsche* wijze toebereid, van alles ruim voorzien, en voor onze hongerige magen een onwaardeerbare schat.

Onze gastheer behoorde tot de klasse dier menschen, welke niets ten halve doen. Hij deed mij de aanbieding, om mij met mijne twee zoontjes in zijne woning op te nemen. »Hadde ik meer plaats," voegde hij er bij, »gaarne zou ik u allen bij mij behouden, maar het huis is vol." Ik betuigden hem mijnen opregten dank voor deze ongemeene welwillendheid, doch wees de uitnoodiging van de hand, omdat ik aan mijne lotgenooten beloofd had, bij hen te zullen blijven. Nu liet ons zijne Excellentie het *Hollandsche* huis ten gebruike aanwijzen, dat op dit oogenblik niet bewoond werd, dewijl de Heeren wegens handelszaken naar *Canton* waren vertrokken. Met uitzondering van eene tafel, eenige oude stoelen en twee verwormde ledekanten, vonden wij dit gebouw geheel ledig.

De man, die ons hierheen geleidde, was de Hofmeester van den Minister, een oude praatzieke *Duitscher*, die meer dan veertig jaren uit zijn vaderland verwijderd was geweest. In mijne jeugd had ik eenigen tijd vertoefd in de streken, waar hij geboren was, kende de namen van eenige personen aldaar, welke hij zich nog herinnerde, en dit nam den goeden man niet weinig voor ons in. Toen ik hem op de naaktheid van het huis opmerkzaam maakte, voegde hij mij toe: »Ik heb van mijnen meester in last, om u van alles te voorzien, wat gij noodig hebt of verlangen moogt. De kamers, welke gij open ziet, dienen tot gemeenschappelijk gebruik voor de Heeren; de geslotene zijn de afzonderlijke woonvertrekken, en bevatten de meubelen der eigenaars." De man hield zijn woord, en kwam spoedig terug, om al het noodige te bezorgen.

Het eerste, wat ik thans in onze nieuwe woning deed, was, dat ik eenen brief gereed maakte voor den Heer RABINEL, Chef der Factorij te *Canton*, waarin ik hem de toedragt van het gebeurde naar waarheid mededeelde, zonder de minste achterhoudendheid omtrent het gedrag van Kapitein SCHINDERHUTTE. En al hadde ik het ook willen bewimpelen, dit zou weinig gebaat hebben, dewijl de manschap-

pen, die allen voor hem verschijnen moesten, uithoofde van hunne verbittering tegen den Kapitein, alles toch zouden uitbrengen. Later is mij intusschen gebleken, dat de Heer RABINEL door Kapitein SCHINDEHUTTE zelven van alles onderrigt en tevens verzocht was, om mij te bewegen, dat ik de zaak toch niet wereldkundig zou maken. Terwijl ik nog met schrijven bezig was, kwam de Hofmeester mij vragen, welke spijzen en welken wijn hij ons zou bezorgen. Dat wij dit aan den man zelven overlieten, spreekt van zelf.

Zoodra ons middagmaal geëindigd was, begaf ik mij met mijnen brief naar den Minister, die met denzelven aanstonds eenen expresse afzond, en mij verzekerde, dat ik binnen drie dagen antwoord konde hebben. Nog binnen den opgegeven tijd ontving ik het verlangde, namelijk een' wissel op zijnen Agent, den Heer D'LEMOS. Nu bezaten wij de middelen, om onszelven van het noodige te voorzien, en begrepen dus, niet langer van des Ministers gastvrijheid gebruik te mogen maken. Ik begaf mij daarom naar zijne Excellentie, betuigde hem onzen hartelijken dank, en verzocht hem nog slechts, om ons, den Heer MATAK en mij, door zijne voorspraak, met het eerste schip, passage naar *Canton* te bezorgen.

De weinige dagen, die wij te *Maccou* sleten, waren hoogst aangenaam en genoegelijk, waartoe niet weinig bijgedragen werd door den Heer HOPE, een' der Commissarissen van het *Engelsche* Gouvernement op *Java*, die tot herstel zijner gezondheid hier was en ons de grootste beleefdheden bewees.

Eindelijk verscheen er een *Amerikaansch* schip, dat ons aan boord nam en op de reede van *Wampoe* bragt. Hier vonden wij gelegenheid, een klein vaartuig te huren, met hetwelk wij behouden te *Canton* aankwamen. Wij werden met de meeste beleefdheid ontvangen door de Heeren RABINEL, BLETTERMAN en ZEEMAN. Zij boden ons in de Factorij logies aan, dat met bereidwilligheid aangenomen werd. Het gebeurde met den *Zeeploeg* was hier aan allen bekend; en, dewijl onze gewezene Kapitein zich nergens liet zien, mogt men met grond vertrouwen, dat hij zich over zijn gehouden gedrag schaamde. Zoodra zich de Heer RABINEL alleen met mij bevond, zeide hij tot mij: »Uw Kapitein heeft zich niet wel gedragen; doch welk mensch heeft niet zijne oogenblikken van radeloosheid, in welke hij stappen doet, die hij in een' bezadigden toestand zelf veroordeelt? Laten wij hem niet te hard vallen! Zelf heeft hij mij bekend, dat zijn angst hem

buiten staat had gesteld, om verstandig te handelen. Eigen levensbehoud was het eenige, dat hem toen geheel vervulde. Dewijl ik echter overtuigd ben, dat gij geen' bijzonderen haat tegen hem voedt, waag ik het, u te verzoeken, de zaak ten minste in twintig jaren niet openbaar te maken. Het is u bekend, dat hij vrouw en kinderen heeft. Mogt zijn gedrag bekend worden, dan loopt hij gevaar, nimmer weêr een schip te krijgen." Kon ik dit weigeren? Kon ik een' man, die mij anders nooit eenig kwaad gedaan had, willen benadeelen? Ik gaf mijn woord, en ieder, die het leest, zal overtuigd wezen, hoe zeer ik den man verschoond heb. Ik weet niet, of hij nog in leven is; mogt zulks het geval zijn, en deze regelen onder zijne oogen komen, dan zal hij zich mijner voorzeker niet met een onaangenaam gevoel herinneren.

Gedurende ons verblijf te *Canton* werden wij door den Heer RABINEL in de gelegenheid gesteld, om al het merkwaardige te zien, dat de plaats oplevert. — Er lag een schip in lading, dat, even als de *Zeeploeg*, voor het kantoor van den Heer VOUTE, te *Amsterdam*, voer, — de *Canton*, Kapitein ARENDS. Met dit schip besloten wij te vertrekken en op den hoek van *Java* uit te stappen. Wij begaven ons nu, om ons voor de reis gereed te maken, naar *Maccou*, alwaar wij over land berigt zouden krijgen, wanneer de *Canton* afzeilde. In een overdekt vaartuig wachtten wij tusschen de eilanden op de komst van het schip, dat ons binnen weinige dagen te *Anjer* aan land zette.

Zutphen,
Dec. 1839.

M. D. BURKENS,
Ridder, in der tijd dirigerend Geneesheer van het Hoofdhospitaal op Weltevreden te Batavia.

DE POTTER IN 1829 EN IN 1839. (*)

More hominum evenit.

TERENTIUS.

Men zou denken, dat DE POTTER, na zijne afgelegde belijdenis, het daarbij zou hebben gelaten. Hij scheen in aanzien

(*) Naar het *tweede Deel* zijner *Souvenirs personels* geschetst.

geleden te hebben. Hij was, om dit zoo eens te zeggen, van *equipagehouder* een eenvoudig voetganger geworden; zijn beurs werd ligter bevonden; zelfs, zoo als hij in den aanhef van het tweede Deel zijner Gedenkschriften zegt, het ergste, wat iemand te beurt kan vallen, was hem overgekomen: *zijne vrienden hadden hem verlaten en hij wederkeerig hen.* (*) Hij scheen in vollen nadruk een oud gezegde te ondervinden:

Donec eris felix multos numerabis amicos
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Was hij, die zelf zich den verschalkte (dupe) noemde, wijzer geworden, en zou hij nu naar de rust van den wijze trachten? — Neen! het kost vele moeite, den pot te zuiveren van de lucht, waarmede hij eens doortrokken is, en het schijnt nog veel moeijelijker, de zinnen van den mensch af te trekken van datgene, waarop hij die eens gezet heeft. Sedert jaren was DE POTTER bezig met te willen *hervormen*; — *hervormen* scheen nog steeds het geliefkoosde denkbeeld, waarmede hij ging liggen en wederom opstond.

Soort zoekt soort, heeft reeds CICERO, in zijn werk over den Ouderdom, gezegd. Een ander, niet minder gretig, hervormer, de Heer JOTTRAND, zocht dus DE POTTER op, en *hervormen* werd hunne gemeenschappelijke leus, niettegenstaande DE POTTER zelf zegt: De vroegere ernstige tegenstand (*opposition*) is nu een kinderspel (*enfantillage*) geworden. Wat wilden zij dus met kinderen beginnen? Het op den duur beroerde *België* bleef vele overeenkomst behouden met eene onstuimige zee, waar het water troebel blijft, en een oud spreekwoord zegt: *in troebel water is het goed visschen!* JOTTRAND en DE POTTER gaven het hervormen niet op. De eerste wilde, met kracht en geweld, zoo als DE POTTER dit noemt: *régéneration sociale radicale;* hij zelf beoogde meer eene trapswijze hervorming van het volk: *reforme democratique.*

Dat hij deze door allerlei middelen, ook de zonderlingste niet uitgezonderd, zocht te bereiken, blijkt almede daaruit, dat hij zelf Koning WILLEM wederom zocht te naderen. Het schijnt, dat hij, verlaten van al degenen, die, hoe ver-

(*) BARTELS, die het langste volhield, verliet hem ten laatste ook, toen zij het over verderen tegenstand tegen de 24 Artikelen niet konden eens worden.

schillend in maatschappelijke geloofsbelijdenis, echter zaamgespannen hadden, om de bestaande orde van zaken omver te werpen, later in eenige aanraking met zoogenoemde *Orangisten* gekomen was. Hij toonde zich ten minste toegeeflijker dan ooit, en zegt met ronde woorden, dat hij een eerlijke *Orangist* verre stelde boven een' baatzoekenden en belangzuchtigen zoogenoemden *Republikein*. *Un Orangiste aux mains nettes vaut mieux que les intrigants se disant républicains et les brocanteurs de radicalisme!*

Hij stelde eene Nota op, volgens sommiger verzoek, die beloofden er voor te zorgen, dat zij onzen geëerbiedigden Koning in handen zoude komen. Met het opstellen van zoogenoemde Nota's is DE POTTER in het geheel niet karig, en ruimschoots zendt hij brieven, al of niet daartoe uitgenoodigd. Deze aan onzen Koning, waarvan de inhoud ook medegedeeld wordt, was ten gevolge der boven vermelde noodiging geschreven. Behalve veel zonderlings, daarin voorkomende, tracht DE POTTER te bewijzen, dat *België* nimmer aan *Holland* kon opgeofferd worden, omdat drie en een half millioen menschen meer in te brengen hebben dan twee en een half. Het schijnt echter daarbij gebleven te zijn. Aan Vorst LEOPOLD heeft hij later, volgens zijn zeggen, meermalen geschreven, in het geheel niet malsch, zoo als men nog hooren zal. Met welk gevolg, *hier* en in het *algemeen*? De Diplomatie ging haren gang, en stoorde zich niet aan DE POTTER of, zoo als hij zich uitdrukt: de vijf Mogendheden spanden zamen tegen de Omwentelingen van Julij en September. LOUIS-PHILIPPE, die, volgens DE POTTER, een der grootste tegenstanders van beide wordt, krijgt hierdoor vele overeenkomst met SATURNUS, die zijne eigene kinderen, gelijk gezegd wordt, ten lijve binnensloeg. DE POTTER is ook evenzeer op dezen Vorst als op alle anderen gebeten. Hij beoogde dus eene algemeene heirvaart — vooreerst tegen de Koningen van *Europa!*

Maar het waren de Diplomaten der Koningen niet alleen, die hem onbeleefd behandelden, door geen acht op zijne vertoogen te slaan. Het *Comité central* te *Brussel* handelde niet veel beter. Het verwaardigde zich slechts, het Adres der *Fransche* aan de *Belgische* Studenten mede te deelen, of dat, door eenige ambachtslieden in het licht gegeven.

Intusschen DE POTTER stond nooit verlegen. Gelukte het op de eene plaats niet, hij was dadelijk gereed ergens anders

aan te kloppen, of het daar beter mogt gaan. Na tegen Vorst LEOPOLD gezegd te hebben: *Handel als een opregt en waar Koning* (*loyal*) en belemmer de *Belgen* niet, dat zij als een der goede zaak toegedaan volk handelen, wendde hij zich tot de *Belgen*, en nu wel, naar het schijnt, tot de Catholieke partij. (*) De stelregel van DE POTTER, of liever zijn raad, scheen zich thans tot het navolgende te bepalen: *Zijt gij sterk genoeg, om de lagen, welke u gelegd worden, te verijdelen, haast u! en anders — — onderwerp u zoo goedschiks mogelijk.* Nergens doet DE POTTER zich zonderlinger voor dan hier: waar toch ooit ter wereld zal de volstrektste vrijheid zoo in werking komen, dat niemands vrijheid beperkt zal zijn, en die van het geweten alom zal heerschen? (†). Met dit doel wendde zich DE POTTER inzonderheid tot de Roomsche Geestelijkheid, en schreef hij uit *Parijs*: *Elements*

(*) Wien deze handelwijs nog mogt bevreemden, leze: *Kort overzigt van de toedragt der gebeurtenissen in België, gedurende de jaren* 1815—30, *vooral met betrekking tot het openbaar onderwijs in de kerkelijke aangelegenheden. Rec. ook der Rec. D.* 32. *N*o. 9 *en verv.*, overgenomen uit het *Allgemeines Repertorium für die Theol. Literatur und Kirchliche Statistik, von Dr.* REINWALD, *Prof. zu Bonn*, 1839.

(†) Mogt DE POTTER, bij zulk eene overdrevenheid van gevoelens, door iemand aan een gezegde van den grooten Staatsman CANNING (*on Parliament-Reform*, April 25, 1822) herinnerd geworden zijn! *A search after abstract perfection in government may produce, in generous minds, an enterprise and enthusiasm to be recorded by the historian and to be celebrated by the poet; but such perfection is not an object of reasonable pursuit, because it is not one of possible attainment, and never did a passionate struggle after an absolutely unattainable object fail to be productive of misery to an individual, of madness and confusion to a people.*

(Het streven naar volmaaktheid in den regeringsvorm in het afgetrokkene kan eene edele geestdrift opwekken, waardig om door de geschiedenis bewaard of door den dichter bezongen te worden; maar zulk eene volmaking kan nooit verwezenlijkt worden op eene redelijke wijze, en de pogingen van hartstogtelijke drijvers naar een onbereikbaar doel zijn steeds op het ongeluk van het individu uitgeloopen, en hebben verwarring en zinneloosheid onder het volk gebragt.)

de tolerance à l'usage des Catholiques Belges. Volgens het verlangen van DE POTTER zouden de Priesters slechts vrije burgers wezen, en boven dit voorregt niets meer begeeren, waardoor zij ook de vrijheid van anderen moesten ontzien. Behalve dit geschrift zoude dit doel ook door een *Fransch* dagblad, *le Reformateur*, bevorderd worden. Aan het hoofd dezer onderneming stond de in de geleerde wereld met meerderen roem bekende RASPAIL, die echter bij de Geestelijkheid in zulk een' goeden reuk niet stond. Aan dezen staatkundigen geestdrijver bood DE POTTER zijne diensten aan. Het duurde niet lang, of hij geraakte ook met eenige *Fransche* dagbladen in strijd, bij name met den *National* en de *Gazette de France.* In deze dagbladen werd beweerd, dat *Frankrijk* zich van *België* kon meester maken, wanneer het wilde. (Zulk eene vereeniging geviel DE POTTER in geenen deele. Hij wilde wel eene zekere soort van verbond, gelijk dit later zal blijken; maar met *Frankrijk* in eene vaste aanraking te komen, vond hij steeds bedenkelijk, omdat daardoor het *Belgische* volk in eens het vooruitzigt verloor, *om ooit met goed gevolg te kunnen revolteren!* De Koning der Barricaden liet deze met grof geschut beschieten, toen zij hem in den weg begonnen te staan. Hij zou de eenmaal aan hem onderworpene *Belgen*, bij het vergeten van eed en pligt, ook wel tot dezelve weten terug te brengen.) Het valsche en onbillijke echter van zulke redeneringen wordt door DE POTTER met oordeel aangewezen uit het regt van ieder volk tot een zelfstandig bestaan; bij deze gelegenheid wordt den Koningen wederom een en ander toegevoegd. Intusschen, waar hoort men tot op dezen dag het meest van de cijnsbaarheid van *België* aan *Frankrijk* spreken? In de kamers der *Fransche* volksvertegenwoordigers!

Wilde men al van DE POTTER in *België* niet meer gediend wezen, de Minister van Binnenlandsche Zaken dacht zich toch verpligt, aan DE POTTER, door den Gezant LEHON, *het ijzeren kruis* te doen toekomen. Hij bedankte echter voor de hem aangedane eer, willende niets van een *volk*, bij hetwelk zijne pogingen schipbreuk geleden hadden; niets van een *bewind*, voor hetwelk hij nooit gezind was geweest iets te doen. Hij zond het eereteeken, door hem met de namen van *hochet puéril* en *collifichet de valet de cour* bestempeld, aan Koning LEOPOLD terug.

En hiermede scheen de zaak afgedaan; zelfs zoude DE POT-

ter nu zijne geschriften gaarne ten vure gedoemd hebben, konde hij ze daarmede uit zijn geheugen wisschen! Maar de Gedenkschriften behoorden hem niet meer toe; zij zijn onder het beheer van het verledene gekomen. De gebeurtenissen, welke deze geschriften uitgelokt hebben, zijn verleden; maar nog mag men vragen: *waarom*, *hoe* hebben zij plaats gehad? »Dit te zeggen, daar had ik belang bij," zegt DE POTTER. »Ik maak gebruik van een mij toekomend regt, om dit te »zeggen; misschien vervul ik er zelfs een' pligt mede." — Maar het stond anders geschreven; DE POTTER zoude nog niet ophouden te schrijven.

Op het onverwachtst kwamen de 24 Artikelen wederom ter sprake. Het groote vraagstuk, hetwelk zoo lang stil gelegen had, begon wederom geopperd te worden. Indien de knoop niet zoude doorgehakt worden, de ontknooping scheen toch eenmaal te zullen geschieden, ja nabij te wezen. Dit was niet hetgeen DE POTTER wilde, want de aanneming der gemelde Artikelen gold bij hem zoo veel als eene aankondiging van het einde der *Belgische* omwentelingsbeginselen. Volgens hem voorspelden zij den aanstaanden ondergang van *België*. Hij zond derhalve, om de gemoederen uit den slaap te wekken, een vlugschrift ter wereld in: *Y aura-t-il une Belgique?* Het werd er op toegelegd, dat *België* een' zedelijken zelfmoord (*) (*suicide moral de la Revolution de Septembre*) moest plegen, door 400,000 broeders op te offeren, die nooit met *België* waren verbroederd geweest! Het grondgebied, aan *Nederland* terug te geven, had, met eenige uitzondering, eigenlijk nooit aan *België* toebehoord, maar dit gedeelte van het *Limburgsche* was van oudsher grondgebied der vereenigde gewesten geweest. Het had zelfs een der kwartieren van *Gelderland* uitgemaakt, nooit vrijwillig afgestaan, dus ook onder geen voorwendsel terug te houden. Van minder belang scheen de betaling der overeengekomene sommen; doch ook daartegen bestond een welgevonden bezwaar: men moest niet cijnsbaar worden. Wat bleef er dus over, om al deze bezwaren als met eenen tooverslag te doen verdwijnen? Op nieuw zamenspannen en zamenzweren! Daar-

(*) Wat niet al zonderlinge uitlegging wordt er aan sommige woorden gegeven; en wat blijft er van den hoogdravenden klank over, wanneer men het denkbeeld, indien er een in gelegen is, ontleedt?

toe schenen *Unionisten* en *Catholieken* zich de hand te willen bieden, en DE POTTER scheen bereidwillig, zich wederom op den voorgrond te laten plaatsen. Maar de eensgezindheid van vroegere dagen was geweken. De Geestelijken en Vrijmetselaren konden het niet te zamen vinden (*); en DE POTTER, nu de vriend der Geestelijken willende worden, stelde zich bij dezen, om wel te begrijpen redenen, te vergeefs op den voorgrond, zoo als latere pogingen, te *Parijs* in het werk gesteld, niet beter gelukten. Hoe liefelijk ook DE POTTER den vogel lokte, de Geestelijkheid vertrouwde dezen vogelaar niet, en te regt, zoo als uit het volgende ook den minst doorzigtigen blijken kan.

(*) Merkwaardig is het, hier DE POTTER in zijne eigene taal over deze beide partijen te hooren: *Belges, les partis qui vous désunissent ne s'occupent en ces jours de deuil pour la patrie, qu'à replâtres l'edifice politique que la revolution a élevé. Ils l'entendent qui craque de toutes parts; et cependant ils ne songent qu'à le remettre à neuf, quant à l'apparence extérieure, et à y appliquer chacun sa couleur distinctive. Ils sont sur le point d'en venir aux injures et aux voies de violence, pour savoir si des murs lézardés, non par le temps, mais par le vice de leur construction, seront couverts d'une couche plutôt libérale que dévote, plutôt sacerdotale que maçonnique; si ce sera à l'enseigne de la* GRANDE TRUELLE *ou à celle du* CHAPEAU ROUGE *que la nationalité belge sommeillera ses quelques dernières nuits, et si elle expirera enfin entre les bras du marguillier ou entre ceux du frère terrible.* — *T.* 2. *p.* 189.

(*Het vervolg hierna.*)

»EEN GESPREK OVER EENE VOORREDE'' GETOETST.

Onder dit geschrift vond ik, in N°. 11 van den *Recensent voor* 1839, een stuk, opzettelijk geschreven, om het oordeel, dat ik, over het bekende Tooneelstuk van VON SCHILLER, in een drietal regels, ter loops en in het voorbijgaan, had uitgebragt, te bestrijden; welke regels in het Voorberigt voor de door mij, in 1839, uitgegeven *Lorenzo en Blanca* worden aangetroffen.

De ongenoemde steller van dit stukje verklaart daarbij:

1o. »te hopen, dat de Heer WARNSINCK nooit *de Roovers* ge»lezen heeft, ten minste niet na tot jaren van onderschei»ding (onderscheid?) gekomen te zijn;'' en 2o. »liever te »willen gelooven, dat hij, zonder onderzoek, anderen na»praat, dan te twijfelen aan zijn juist oordeel.'' Dit is nu wel zeer welwillend en beleefd, maar toch een weinig voorbarig geoordeeld, en de steller had welligt voorzigtiger gehandeld, met vragen en onderzoeken te beginnen, alvorens, zoo heet van den rooster, tot hopen en gelooven over te gaan; te meer, aangezien de schrijver in zijn *geloof* tamelijk bevestigd schijnt, daar hij later vraagt: »Maar zou ik nu juist »daarom geen regt hebben om voor mijn eigen gevoelen uit »te komen, omdat een ander goedvindt anders te denken, »of wel, zonder te denken, napraat hetgeen iedereen zegt?''

Aanvankelijk was ik willens, niets over dit stukje ten papiere te brengen; later kwam het denkbeeld bij mij op, om het hopen en gelooven des stellers in zekerheid te converteren, door de bloote vermelding, dat ik: »1o. *de Roovers* van »VON SCHILLER gelezen heb, ook nadat ik tot jaren van on»derscheid was gekomen; 2o. dat ik de eer niet heb, tot het »gild der naprater te behooren; 3o. dat ik het compliment, »aan mijne juistheid van oordeel gebragt, had aangenomen »voor kennisgeving;'' maar eindelijk werd ik te rade, om mijne, niet van elders ontleende, maar zelfstandige denkbeelden over het meergenoemde Tooneelstuk en den daarin geschetsten hoofdpersoon, ten behoeve van de Lezers van dit Tijdschrift, eenigzins te ontwikkelen.

De schrijver van het *Gesprek*, die, bijzonder wellevend te mijnen aanzien, met hopen en gelooven aanvangt, zal het mij wel niet ten kwade duiden, wanneer ik het vermoeden opper, dat het hem ernst heeft *kunnen* zijn, wanneer hij schreef: »Zoo bij voorbeeld de Heer WARNSINCK mij overtuigen wilde »en kon, dat het lot van den roover MOOR inderdaad in een »benijdenswaardig daglicht is geplaatst, zou mij niets liever »zijn dan het aan te nemen.'' Maar tusschen het willen en kunnen is eene groote klove gevestigd; immers de steller van het *Gesprek* heeft wel den wil gehad, maar geenszins het vermogen, om mijne overtuiging te doen wankelen. Zulks ligt in den aard der zaak, als afhankelijk zijnde van het standpunt, waarop wij, van geheel verschillende hoogten, het kunstgewrocht van den beroemden VON SCHILLER beschouwen. In deze gesteldheid van zaken valt er aan geen verge-

lijk te denken; en aangezien de zaak, in het afgetrokkene beschouwd, van geen bijzonder gewigt is, wil ik de moeite sparen, die er aan verbonden is, om partij tot andere denkbeelden te brengen. Hem zij zijn gevoelen — mij het mijne verbleven, en elke deelgenoot in het bestaande geschil trekke vóór of tegen *die Räuber* partij; ik zal er, op omtrent zestigjarigen leeftijd, de tering niet van zetten.

Om KARL MOOR en diens karakter, in verband met het *ensemble* van het Tooneelspel in deszelfs geheelen omvang, onpartijdig te beoordeelen, moet men den *Rooverhoofdman* niet geïsoleerd, maar in betrekking tot de overige handelende personen beschouwen. Slaat men KARL, geheel op zichzelf en alleen staande, gade, dan bestaat er weinig gevaar, dat men zijn lot benijdenswaardig achten, of zijn persoon en karakter in een voordeelig licht zal plaatsen. Maar niet zoodra verlaat men dit standpunt, door hem, gelijk eene gezonde kritiek vordert, in betrekking tot de overige handelende personen te plaatsen, of hij wordt, in ons oog, een ander wezen. Dit is doorgaans, geheel of ten deele, voorbijgezien; en vandaar de strijd over het schadelijke of onschadelijke der *moraal* in *die Räuber* van VON SCHILLER.

Het volgende toone aan den schrijver van het *Gesprek*, en ook aan de *Redactie* van den *Recensent*, die in het beweerde van den steller, door de bijvoeging eener *noot*, groot belang schijnt te stellen, (waarom, laat ik bescheidenlijk daar!) dat ik *die Räuber gelezen* en daarbij *gedacht* heb. Dit kan dezen Heeren, welligt later, van dienst wezen.

KARL staat, in de schildering van VON SCHILLER, alleen noch op zichzelf, maar naast hem staat de afschuwelijke broeder, indien het zedelijk monster dien naam verdiene, FRANZ MOOR, uitvoerig geteekend; en wil men den indruk, dien VON SCHILLER zich van de daarstelling des *geheels* voorstelde, niet verzwakken, dan mag men, in het beoordeelen van KARL, den meer dan schandelijken FRANZ niet buiten berekening laten.

En wie is de laatste? De *broeder* van den *Rooverhoofdman*, maar ook tevens een zedelijk monster, die al wat eerwaardig en heilig is met voeten treedt; God en Voorzienigheid lastert; zijnen broeder vervolgt; zijnen vader wil vermoorden; de verloofde zijns broeders aan zijne dierlijke driften ten offer wil brengen; over dat alles geen waar berouw

gevoelt, maar, eindelijk, in angst en wanhoop, zichzelven verworgt.

Wij willen de kieschheid en het zedelijk gevoel onzer Lezers sparen; maar wilden wij dit niet, dan zouden wij bladzijden, vervuld met denkbeelden, zoo als wanschepsels en Duivels alleen in staat zijn te vormen, kunnen vertolken en uitschrijven, om elken onbevooroordeelden te overtuigen, dat onze gegevene schets van FRANZ nog met verzachtende trekken geteekend is.

Ik geloof niet, dat de beroemde VON SCHILLER zich heeft voorgesteld, dat *deze* schildering — dat *tegenoverstellen* van de karakters der beide broeders — de zedelijke strekking van zijn stuk in groote mate moest verzwakken. Immers in die tegenoverstelling ligt de verborgen klip, waarop de *moraal* stranden moet, hoe hoog men overigens met den beroemden Dichter zij ingenomen.

Ware KARL aan de zijde van een' deugdzamen, voor 't minst luttel kwaads bedrijvenden, broeder voorgesteld, dan had hij meer uitsluitend als een waarschuwend voorbeeld ten voorschijn kunnen treden; maar — en hier ligt de gevaarlijke zijde van *die Räuber* — tegenover den loszinnigen, misdadigen, diepgezonkenen, rampzaligen, maar toch boete doenden en berouwhebbenden KARL, die zichzelven aan het geregt overlevert, en de duizend *louis d'or*, op zijn hoofd gesteld, ten behoeve van een' armen dagloonеr met elf kinderen wil doen strekken — tegenover dien ongelukkig verdoolden staat het helsche monster, FRANZ, die het kwaad bedrijft, omdat hij het kwaad liefheeft, en wellust smaakt in de echt satansche vreugd, anderen ongelukkig te maken, om daardoor zijne teomelooze driften en hartstogten verzadiging te verschaffen!!!

KARL op zichzelf beschouwende, gelijk doorgaans, buiten verband met het geheel, eenzijdig en partijdig tevens geschiedt, zoo komt ons de voorstelling van zijn leven, lotgevallen, karakter en uiteinde als niet bijzonder gevaarlijk voor de goede zeden voor; maar, *het geheel* beschouwende, kunnen wij niet afzijn vergelijkingen te maken, en daarbij moet dan de, de menschen en den Hemel hatende zondaar FRANZ, naar mate hij in onze zedelijke schatting beneden het peil van alle denkbare snoodheid wegzinkt, zijnen, zij het ook zeer berispelijken, broeder KARL in een voordeeliger daglicht doen voorkomen. Voor den eersten voeden wij niets

den veroordeeling en verachting — voor den laatsten verschooning en medelijden.

Zóó denkt de man, die *die Räuber* las en herlas, *na tot jaren van onderscheid te zijn gekomen en zonder anderen na te praten.* Maar indien nu een jongeling, zonder gevestigde zedelijke beginselen, die gevoelens van verschooning en medelijden in verontschuldiging en bewondering van het goede in zulk een heldhaftig karakter doet overgaan, dan behoeft er niet veel te gebeuren, om het jeugdig en onbewaakt gemoed, indien bijzondere omstandigheden (even als bij KARL) hiertoe slechts medewerken, met diepe verachting van den nietswaardigen FRANZ en met gevoelens van hoogachting voor diens ongelukkigen broeder te vervullen, en hem tot het besluit te leiden, dat hij, tot eene keuze gedrongen, oneindig liever een KARL dan een FRANZ zou begeeren te zijn. Die gevolgtrekking moge juist zijn; maar kan zij voor den onbezonnen' jongeling niet hoogstgevaarlijk worden?

Overigens koester ik de opregtste hoogachting voor den grooten zanger; maar die *zanger* was tevens *mensch*, en, als zoodanig, onderhevig aan dwaling; inmiddels is zijn dichterlijke roem te wèl en te algemeen gevestigd, dan dat eene enkele feil, op de schaal der zedelijke schatting van zijnen arbeid, denzelven in luister zou kunnen doen tanen.

De schrijver eindigt zijn *Gesprek* met eene aanhaling uit *die Räuber*, beginnende met de woorden: »*Het is gedaan*" — en eindigende: »*en die eene ben ik maar;*" terwijl hij er de vraag op laat volgen: »Kunt gij, Mevrouw, deze ijs»selijke, namelooze vertwijfeling een benijdenswaardig lot »noemen?" ten einde Mevrouw te kunnen doen zeggen: »Ik »ijze er van! — Neen dat kan, dat mag ik niet." — Voorzeker getuigen de aangehaalde woorden van den rampzaligen toestand, waarin KARL, als mensch, zoon, broeder en geliefde, zich in het oogenblik bevond, toen hij dezelve sprak; maar wanneer de jeugdige mensch, in een tijdperk des levens, waarin de zonde vleit en de hartstogten koken, zich den driedubbelen ellendeling FRANZ voorstelt, waar hij, in het eerste tooneel des vijfden bedrijfs, als een echte verworpeling, redekavelt en lastert, dan zal hij *daarvan* ijzen, en de met bloed bevlekte, tot vertwijfeling vervallende, maar berouwhebbende *Rooverhoofdman* zal, voor zijne ontvlamde verbeelding, tegenover *hem*, die wenschen kan *meer dan vader- en broedermoorder te zijn*, dáár staan als *het beeld*

eener heilige! Of dunkt iemand deze uitdrukking (aan een gezegde van den eerwaardigen priester ontleend) te sterk, dan zal FRANZ hem een *Satan* van MILTON — KAREL, integendeel, eene *Madonna* van KLOPSTOCK worden.

En zietdaar de gevaarlijke klip, waarop, in het *ensemble* van *die Räuber*, mijns inziens, de zwakke en belaagde deugd reddeloos schipbreuk moet lijden.

W. H. WARNSINCK, BZ.

DE HAND DES HEEREN.

Verhaal.

Er zijn nachten, welke de stadbewoner weinig kent, doch welker verhevenheid door menigen landman gewaardeerd wordt, wanneer hij, moede van den in de hitte des daags doorgestanen arbeid, rustend voor de deur zijner stulp, uitziet in de met schittervonken doorzaaide duisternis; nachten, waarin Gods tegenwoordigheid uit de hoogte en de diepte, uit boom en struik zich openbaart, en in heilige stilte den sterveling de zekerheid harer nabijheid in den boezem ademt, zoodat zij bezaligend en huiveringwekkend door hart en geest trilt. Een zulke nacht was het, toen onder den eik in het molendal een paartje gezeten was, hand in hand, oog in oog, boven hen de donkerblaauwe hemel, aan hunne voeten de zacht kabbelende beek, rondom hen de vrede van den nacht, en in hun hart de gelukzaligheid eener jeugdige liefde. Lang zaten zij zwijgend naast elkander; het aangezigt van het meisje straalde als rozengloed door den maneschijn; het vonkelende oog van den man hing aan hare lippen, en scheen het antwoord op de eene of andere vraag te verbeiden. Eindelijk brak hij het zwijgen.

»Gij draalt lang, lieve ROSE; kunt gij het woord niet vinden, waarop ik wacht?"

»Maar, gij zijt ook zoo ongeduldig, HENDRIK," zei zij angstig; »waarom met zoo veel overhaasting? Wij hebben immers tijd genoeg. De bruidstaat is zoo schoon!"

»Lange bruidstaat dient tot niets. Ik wensch u tot vrouw; gij hebt mij lief; gij wilt als vrouw intrekken in mijn huis: waartoe dan zoo lang geaarzeld? Te Paschen zeidet gij: wacht nog tot Kermis! Te Kermis zeidet gij weder: nog

slechts tot Paschen! Paschen is nu andermaal voorbij; mijn zaagmolen klappert in het dal; mijn woonhuis staat reeds sedert drie weken met dennentakken versierd; onze geboden zijn gegaan, en nog altijd wil de bruiloftsdag niet aanbreken. Laat het eindelijk eens genoeg zijn; ik ben het kwellen moede; zeg ja of neen!"

»HENDRIK!" viel hem ROSE in de rede en sloeg den arm om zijnen hals, »gij zijt regt hard tegen mij."

»Ik? Gij zijt het, mijne ROSE, gij! Gij zegt, gij bemint mij, en zijt echter te zwak, om te willen, wat uw hart verlangt. Ik weet wel, wat het is; tante is het, die u tegen mij opzet, die oude bedilal!"

»Scheld op tante KAATJE niet; zij heeft moederzorg aan mij besteed, van toen ik twee jaren oud was; zij heeft mij opregt lief gehad, en wil mij slechts niet verliezen. Zie, HENDRIK, wanneer ik denk, hoe alleen, hoe verlaten zij zal zijn in het stille huisje — wie zal haar oppassen in haren ouderdom, wie haar....."

Tranen verstikten hare stem; zij legde haar hoofd op zijnen schouder en snikte. Elke harer zuchten sneed den jongen man door het hart; hij kampte met zichzelven; eindelijk sprak hij langzaam en aarzelend: »Nu dan, ROSE, ik weet, gij hangt meer aan haar, dan aan mij; ik weet, zij brengt ons ongeluk aan; maar, kunt gij zonder haar niet leven, zoo neem haar in Gods naam met u in mijn huis; ik zal haar behandelen, alsof zij mijne eigene moeder ware."

Thans viel aan ROSE een zwaar pak van het hart; juichend sprong zij op, en riep: »Zondag over acht dagen, HENDRIK, houden wij bruiloft!"

Er ontstond een geruisch in het kreupelbosch; zacht en ongezien sloop er iets door de struiken, en de fraaije jagthond, die voor HENDRIK's voeten lag, stak de ooren op, sloeg aan, en rende, onder luid geblaf, den luisteraar achterna. Een schreeuw trof ROSE's oor; zij ontstelde. »Roep den hond!" smeekte zij vol angst, en HENDRIK floot, dat het schel door de nachtstilte klonk. In lange sprongen kwam *Nero* terug; HENDRIK bragt het ontruste dier tot bedaren, en ging vervolgens met ROSE de beek langs.

Aan de brug stonden zij nog eene korte poos bijeen; thans sloeg het op den nabij staanden kerktoren elf ure; ROSE wikkelde haastig haar voorschoot om het hoofd, fluisterde in haast: »Goede nacht!" en vloog, de brug over, naar het

dorp. HENDRIK daarentegen strekte zich in het malsche gras aan het hellen van den heuvel, liefkoosde zijnen trouwen hond, en dacht: »Dus zonder hare moei kan zij niet leven. Ik, ik zou met haar gelukkig zijn, al ware er in de wereld niets dan Gods schoone aarde en zij daarop.''

Duister brandde de lamp in het huiselijke vertrekje, waar tante KAATJE aan het spinrokken zat en *scheen* te slapen, toen ROSE buiten adem binnentrad; niettemin lag op de wangen der oude eene ongewoon hooge kleur, en hare lippen beefden zoo hevig, dat het meisje met angst hare hand greep, en, dezelve schuddende, haar in het oor riep: »Tante! tante! wat deert u? zijt gij ziek?'' KATHARINE rees met schrik op, wreef zich de oogen, en schreeuwde: »Ach, heilige Moeder Gods, welk een droom!''

»Hebt gij dan geslapen?''

»Wel, wat anders? Moet ik wakker blijven, omdat het de juffer belieft, tot middernacht in het molendal rond te loopen? Sedert een uur misschien zijn mijne oogen beschoten, en ik had een' boozen droom. Ik zag u aan den stortvloed, met loshangende haren; gij wrongt de handen, zaagt er uit alsof gij reeds gestorven waart, en op het oogenblik toen u de stroom verzwolg, maaktet gij mij wakker.''

Het liep ROSE ijskoud door de leden; zij reeg hare keurs los, zette zich op de kagchelbank, en zei, gedwongen glimlagchende: »Droomen zijn bedrog.''

»Ja, ja,'' riep KATHARINE op bijtenden toon, terwijl zij haar spinnewiel heftiger deed snorren, »zoo spreken allen, die, uit zondige eigenzinnigheid, willens en wetens in haar verderf loopen en aan raad noch waarschuwing het oor willen leenen.''

ROSE wikkelde hare glansende haarvlechten los, zag op hare in de haarlokken woelende vingers, en zei half luid: »Nu, nu, het verderf, waarin ik loop, is nog al zoo kwaad niet — een bloeijende tuin, een door vruchtbaar akkerland omgeven aardig huis, en daarin een flinke vrijer met een goed brein en een eerlijk hart; waarlijk, tantetje, had u vóór veertig jaren zulk een verderf toegewenkt, gij zoudt er zoo goed ingeloopen zijn als ik!''

Vol innerlijke verbittering liet thans KATHARINE de dorre hand van den spindraad zinken, en staarde het blozende meisje in het aangezigt.

»Dus wilt gij dan wezenlijk en waarachtig naar den molen

trekken? Gij wilt niet luisteren naar den raad der oude trouwe vrouw, die u gevoed en gekweekt heeft sedert zestien jaren, toen gij, als vader- en moederlooze wees, aan mijne barmhartigheid overgelaten werd, die u gekoesterd heeft als haar eigen kind?"

ROSE wierp hare golvende donkere haarlokken in den nek, schoof een voetbankje nevens de oude, ging als een gehoorzaam kind aan hare knieën zitten, en, de hand, die deze terugtrekken wilde, streelende, zeide zij: »Denkt gij dan, tante, dat ik dit niet in het diepst van mijn hart erken? O, dan doet gij mij schreeuwend onregt! Wanneer ik niet met kinderlijke trouw en liefde aan u gehecht was, denkt gij dan, dat ik niet reeds lang HENDRIK's vrouw geweest zou zijn? Heb ik hem niet uitgesteld van week tot week, van maand tot maand, alleen om uwentwille, wijl ik weet, dat gij den braven man niet lijden moogt, en ook — om u niet te moeten verlaten? Maar, tante, dan kunt gij toch niet ontkennen, dat gij zonder reden een' blinden haat tegen den eerlijken molenaar hebt opgevat."

»Ik haat niet, jufvrouw ROSE, dat ge het weet! ik haat niemand, behalve den Booze, die u den molenaar toegevoerd heeft; want, neemt gij hem, zoo wordt het uw ongeluk."

»Och, tante, zoo erg toch niet!" sprak ROSE met de tranen in de oogen.

De oude keek haar steelsgewijs van ter zijde aan, en haar toon werd zachter, toen zij het meisje zag schreijen; want KATHARINE beminde, op de gansche wijde wereld, niets dan ROSE; zij gunde niemand eene bete broods, eenen dronk waters, dan ROSE; zichzelve behandelde zij hard, spaarde zich het voedsel uit haren mond, alleen om ROSE zoo veel te meer te kunnen nalaten; maar ROSE zelve gunde zij aan niemand dan aan zich; zij wilde tot aan haar levenseinde door het meisje opgepast worden, en tot dat einde toe haar ook beheerschen, want heerschen was haar behoefte. In HENDRIK's huis, daarentegen, was alles aan hem ondergeschikt, want HENDRIK zag er uit als een man en handelde ook als een man, en dat beviel de oude moei in geenen deele.

Na eene korte poos gezwegen te hebben, schoof zij het spinnewiel ter zijde, trok aan de pit der lamp, om haar helderder te doen branden, vouwde vervolgens de magere vingers in elkander, en zag weemoedig op het meisje neder,

dat, met beide handen op KATHARINE's knie geleund, smeekend naar haar opkeek. — Eindelijk zei ROSE half luid, als vreesde zij het antwoord harer moei: »Trouwen moet ik nu toch eenmaal, want ongetrouwd blijven wil ik niet; het is zoo droevig, wanneer men op den ouden dag geen' beschermer heeft."

»Beschermer?" riep de oude met een' bitteren lach; »het schaap heeft een' beschermer noodig, de stier beschermt zichzelven; het komt er slechts op aan, hoe men de zaak neemt! Mij heeft het nog nooit berouwd, dat ik ongetrouwd gebleven ben; ik heb aan de tranen uwer moeder, aan haar dagelijksch huiskruis genoeg gehad. Een heerlijk ding, dat trouwen — God beter 't! — Op den bruiloftsdag is het botertje boven, dansen en smullen, opschikken en liefkozen! Een jaar daarna doopt men zijn kindje, en wat heeft de arme vrouw niet al uitgestaan, eer het zoo ver komt! Dan volgt er kindergeschreeuw; de man loopt het huis uit, en de vrouw brengt met zorg en kommer hare wurmpjes groot. Buurvrouwen komen en vertellen haar allerlei van den man, die liever in de kroeg zit dan in de werkplaats. De kinderen vermeerderen, het werk vermindert — de vrouw schreit, verkwijnt, en wordt leelijk; de man geraakt haar moede, volgt elders zijne lusten op verbodene wegen; te huis is hij norsch en somber; al bloeit daar buiten de lente, binnen hare vier muren heerscht jaar uit jaar in de winter. Doch alles verdraagt zij nog en zwijgt. Maar nu komt bij nacht en ontijd de ziekte aangeslopen, en grijpt hare kindertjes aan; zij liggen in brandende koorts en strekken de armpjes om hulp uit naar de moeder; maar deze kan niet van huis, om den dokter uit het naaste dorp te halen, want manlief zit bij spel en dronk; zij is alleen in de afgelegene hut. Wanneer hij met het krieken van den dag naar huis komt, is het te laat; de bleeke dood heeft de arme schaapjes uit het jammerdal dezer wereld verlost. Des avonds timmert hij de kistjes voor zijn eigen vleesch en been; en als de moeder onder sprakelooze tranen de legerstede harer lievelingen schikt tot hunnen laatsten slaap, als zij daar liggen in hunne doodshemdjes, en den vader aanstaren met de strakke, wijd openstaande oogjes — dan ontwaakt zijn geweten en zweept hem met bloedige geeselslagen; hij snelt heen naar de molenbeek, en zoekt daar het einde zijner folterpijn. De moeder kwijnt in stillen rouw ziekelijk daarheen, sterft, en moet haar laatste kindje hul-

peloos aan de barmhartigheid van vreemden overlaten!" De stem der oude vrouw brak in tranen; doch zij worstelde tegen de ongewone aandoening, dwong zich tot een snijdend gelach, dat akelig door de stilte van den nacht klonk, en riep: »En evenwel was de bruiloft zoo prachtig geweest, de vrijer zoo wakker, het huis zoo genoegelijk — haar laatste huisje was het ook, al ging het er niet zoo lustig in toe, als op den bruilofstdag!"

»Ach! ach!" snikte ROSE, drukte haar aangezigt in de beide handen, en schoof digter aan KATHARINE, die zelve aan al hare leden beefde; »gij spreekt van mijne moeder, van mijne arme moeder!"

»Ja wel spreek ik van haar!" ging de oude voort en sloeg een kruis. »God trooste hare arme ziel en neme haar tot zich uit het vagevuur, want zij heeft het op aarde reeds doorgestaan! — Ja, zij is het, van wie ik sprak; en zóó kon ook ik het gehad hebben, indien ik niet nog bij tijds de oogen geopend had; en zóó hebben het en zullen het nog duizenden hebben — want de manspersonen zijn slecht volk; zij mogen zich ook nog zoo Godvreezend aanstellen, de Booze is hun in vleesch en bloed gevaren, en kijkt men wel toe, dan ziet men den paardenpoot."

ROSE was te diep ontroerd om te kunnen lagchen; maar de grimmigheid der oude, de volkomen ernst, waarmede zij de laatste woorden sprak, namen plotseling alle ontzetting van het meisje weg, want onwillekeurig moest zij haren braven, schoonen HENDRIK met dit beeld vergelijken, en hem bij zichzelve het getuigenis geven, dat toch in hem de Booze niet huisde.

KATHARINE verstond haar peinzend zwijgen verkeerd, en vervolgde: »Ware uw bruigom een man, zoo als hij behoorde te zijn, ijverig in zijn bedrijf, vlijtig in het arbeiden, bekommerde hij zich om niets dan om zijnen molen en zijne vrouw, zoo zou ik zwijgen, en hoe pijnlijk het mij ook vallen mogt, den zegen spreken over uw trouwverbond; maar hij past voor u niet, en gij niet voor hem; gij maakt u beide maar ongelukkig."

ROSE luisterde met verbazing, en zag hare moei met groote oogen aan.

»Ja, kijk mij maar zoo bevreemd aan, juffertje!" ging zij voort; »ik zal het u zoo aanstonds wel begrijpelijk maken. Gij zijt een aardig, frisch, poezelig ding, zoo als het man-

volk het gaarne ziet; maar overigens hebt gij ook niets dan uwe achttien jaren, en eene bekwame, vlijtige hand voor keuken en tuin, voor schuur en stal. Wordt eenmaal het bloozende gezigtje wat bleeker of bruiner, dan blijft er eene knappe boerenvrouw over, en dat is nog genoeg, meent ge, voor een' dorpsmolenaar! Ja, ROSE, daarin hebt ge gelijk; maar voor HENDRIK HUBER niet; zijn geest wil hooger. Thans verblindt hem uw aardig tronietje; maar ontneemt elk kind, dat gij krijgt, u de eene bekoorlijkheid na de andere, alsdan gaat het u als uwe moeder. — HENDRIK heeft gereisd. Zijn voordeelig molenbedrijf, zoo als hij het hier vond, was hem niet goed genoeg; heeft hij niet duizend nieuwigheden medegebragt? Heeft hij niet, toen nog naauwelijks zijn vader de oogen geloken had, den molen onder den voet gehaald, die zoo vele jaren goed genoeg geweest was en waaraan hij het beste zijner erfenis te danken heeft, en heeft er machines en drijfwerken, en ik weet niet hoe velerlei nieuwe verzinsels, in aangelegd? En is hij dan met dat al wel in zijn hart een molenaar? Ja, wanneer het er op aan komt maalloon te innen; maar overigens, geloof ik, ziet zijn molen hem minder dan het lustige bosch; met den houtvester houdt hij vriendschap; een' heerlijken jagthond laat hij voor zich heen loopen, met ooren en staart, zoo als de lievelingshond van onzen genadigen Heer Graaf ze niet heeft; en daarbij treedt hij dan, in zijn groene jagtbuis, den graauwvilten hoed op het hoofd en de buks over den schouder, prat als een prins daarheen, jaagt dagen achter elkander, houdt een pleizierwagentje met een' prachtigen schimmel en keurig tuig, leest boeken en verspilt uren met teekenen. Is dat een gedrag, hetwelk een' eerzamen burger en zaagmolenaar betaamt? Geheel het dorp heeft den mond vol van zijne levenswijs. De booze geest van den hoogmoed heeft hem vermeesterd, en hoogmoed komt vóór den val; daarom moet gij niet ook blind zijn, maar u voor schade hoeden; hij is geen man voor u."

ROSE had reeds lang de treurigheid, die haar kort te voren bevangen had, vergeten; die aandoening had plaats gemaakt voor verontwaardiging; hare wangen gloeiden. »Weet gij wat, tante," barstte zij uit, »die van HENDRIK's handel en wandel kwaad spreekt, die liegt en lastert en is slecht! Dat hij een pleizierwagentje kocht, deed hij om mijnentwil, om mij zondags, wanneer er toch niet gewerkt wordt, ook eens eenig genoegen te verschaffen, en om mij naar het kerk-

feest, de jaarmarkt of naar het stadje te kunnen brengen; daarbij is geen hoogmoed in het spel. Dat hij het groene bosch en het jagtvermaak bemint, is geen misdaad; ik hoor ook liever de vogels zingen, dan den molen kleppen, en adem liever den geur van linden en eiken, dan het zaagselstof in. Hij veronachtzaamt zijn beroep niet, neemt stipt zijnen dagelijkschen arbeid waar, gunt zich in de vier weken slechts éénen dag om ter jagt te gaan, en daarom, meen ik, kan men hem voor geenen lediggänger schelden; kortom, tante.....''

»Kortom, gij zijt verliefd," brak eindelijk de oude haren redestroom af, »en stort u duizelend in uw verderf, dat zie ik. Gij zijt verloren. O, mogt u toch de Hemel eene zoo bittere artsenij toezenden, als Hij het eenmaal mij gedaan heeft, dan waart gij er beter aan toe! Ik was zoo jong en frisch als gij, en geloofde aan eer en braafheid als gij; de houtvester van onzen Graaf was mijn liefste, een wakker man, juist zoo als heer HENDRIK HUBER, en alle meisjes benijdden mij om den schoonen jager, en ik was hem met lijf en ziel toegedaan. Twee dagen vóór de bruiloft overkwam mij een groot ongeluk; ik werd door de kinderpokken aangetast, en, in plaats van in het zachte bruidsbed, zonk ik op het smartvolle ziekbed. Mijn bruidegom zag mij niet eer, vóór dat ik aan de beterhand was; doch toen had de ziekte mijn geheele gelaat misvormd; mijn jagersman schrikte bij mijn gezigt, en toen ik de eerste maal weder in de kerk kwam, las de priester hem af met regters DOORTJE; ik zeeg neder, en men droeg mij voor dood naar huis. — Ziet ge, sedert dien tijd vertrouw ik nog slechts één eenig mansperzoon, die trouw is en zijne bruid zeker afhaalt, vroeg of laat — vriend HEIN meen ik, met de zeissen; die roept ons allen zonder fout in zijn slaapvertrek."

Toen zij deze woorden sprak, sloeg juist de dorpsklok; dof en dreunend klonk het middernachtsuur door de stilte. Beide grepen naar de lamp, en ROSE fluisterde: »Het geestenuur! Heden doet mij de klok nu reeds voor de tweede maal tot in mijn binnenste schrikken; zij huilt zoo akelig. En ook gij, tante, jaagt iemand den dood op het lijf met uwe gruwelijke vertellingen. Laat ons er voor heden een einde aan maken en naar bed gaan; in lang zijn wij zoo laat niet opgebleven. Morgen, als de zon opkomt, komen u ook vrolijker gedachten bij, en dan willen wij verder spreken."

KATHARINE knikte, ging met de lamp vooruit, en na wei-

nig minuten sloop ROSE in haar bedje, trok zich de deken over het hoofd, en fluisterde met klapperende tanden: »En al stond hij, dien tante meent, met zeissen en zandlooper tegen mij over en dreigde mij met zijn' mageren vinger — ik bleef toch niet ongetrouwd."

De oude van haren kant bekeek met een' nijdigen grimlach haren voet, aan welken een versch toegebragte hondenbeet gloeide, en mompelde binnensmonds: »Zijn heerlijke patrijshond heeft scherpe tanden; maar eene scherpe tong slaat nog diepere wonden; dat zal Heer HENDRIK ondervinden." (Hoe zij aan dien beet kwam, zal de oplettende lezer reeds gegist hebben.) Vervolgens zocht ook zij hare legerstede; doch lang nog bleef zij zonder slaap, peinsde over vele dingen, en broedde in haar boos gemoed menigen loozen aanslag uit.

Is het hart zwaar van kommer, of is het vol van blijdschap, in beide gevallen ontvliedt de slaap het oog, dat van den lijdenden zoowel als van den verheugden. HENDRIK lag nog lang aan den heuvel, drong als 't ware met zijnen blik tusschen de gouden sterren door, en waande in den wolkenloozen hemel een bemind gelaat te zien, dat hem met deszelfs engelenoogen vriendelijk toelachte; hij verbeeldde zich zijne moeder te zien, die zich over hem heen boog als in den vrolijken kindertijd, en het was hem, alsof zij met vrome lippen, gelijk toenmaals wanneer zij hem te bed bragt, fluisterde:

Blijft gij getrouw en vroom en rein,
Uw Engel zal, in vreugde en pijn,
Op al uw wegen om u zijn.

En zijn eerlijk hart zwom in zoeten weemoed van heilige herinneringen; hij strekte de armen verre uit naar het reine uitspansel, en bad uit volle ziel, zoo innig en warm als hij het in lang niet gedaan had; want het geluk maakt goede menschen vroom en dankbaar. HENDRIK nu was een goed mensch, en hij voelde zich gelukkig; eindelijk toch zou ROSE zijne vrouw worden, en werken en besturen in huis en veld, gelijk voormaals zijne goede moeder dat gedaan had.

Tegen den dageraad eerst dacht hij aan naar huis gaan, en slenterde blij te moede langs de beek naar zijnen molen, wiens geklepper door de morgenstilte klonk.

»Die ANTOON is toch een eerlijke oude knaap," zeide hij

bij zichzelven, terwijl hij, zijwaarts af, het pad insloeg, dat naar den molen leidde; »nooit gunt hij zich rust; ik wil hem toch nog goeden nacht wenschen en hem mijn geluk mededeelen;" en hiermede trad hij in de openstaande deur, en riep den oude toe: »Toon! toon! wat doet gij toch? Heden hebt gij immers de wacht niet? Laat willem waarnemen, wat zijn pligt is; kom gij met mij naar huis; ga slapen; maar laat mij u alvorens nog eens iets vertellen."

Met een knorrig gezigt schoof de oude man zijne muts op het regter oor, voer driftig tegen willem uit, omdat hij ingeslapen was, en mompelde bij zichzelven iets van verliefde gekken, dolle nachtloopers, enz. Daarna maakte hij zich gereed, met zijnen meester naar huis te gaan. Deze daarentegen lachte van harte, en troostte hem: »Wees tevreden, oude grompot; met het nachtloopen zal het spoedig gedaan zijn, want heb ik eenmaal eene fiksche vrouw, zoo zal zij mij dat rinkelrooijen wel verleeren!"

De oude zweeg, en zij traden in huis, zonder dat hij verder de lippen tot iets anders geopend had, dan om onverstaanbaar te mompelen. Hendrik kende zijne wijze van doen, en liet hem begaan; eerst toen zij in de woonkamer gekomen waren, riep hij verheugd uit: »Antoon, heden over acht dagen is het bruiloft; en nu juich met mij, of wij zijn den langsten tijd vrienden geweest!"

»Bruiloft? — Dat heb ik reeds zoo dikwijls gehoord; maar den bruidstogt moet ik eerst zien, eer ik het gelooven zal." En hiermede sloeg de oude man vuur, stak licht aan, en begon bedaard zijn pijpje te rooken.

»Ik zeg u ja, ja — het zal bruiloft zijn!" riep hendrik, en schoof den dorstigen *Nero* het waterbekken toe: »Wees blijde, *Nero*; haast zal uwe jonge meesteresse u bedienen."

»Arm dier!" bromde de oude; »ja, die zal wel voor wat anders te zorgen hebben, dan voor u, en ook voor uw' heer!"

»Gek! denkt gij, dat *Nero* er bij te kort zal komen, als er eene andere orde hier in huis komt?"

»Komt er orde? Zoo!" gromde antoon; »zeker, met de grillige jufvrouw rose zal hier wel eene andere orde ingevoerd worden, vooral wanneer gij gedoogt, dat de oude heks haar dikwijls bezoekt."

»Die verhuist mede hier heen, toon," sprak hendrik, half met trots, half met verlegenheid; »maar ik denk haar

wel in toom te houden; binnen mijne muren zal zij naar mijne pijpen dansen." —

»De oude KATHARINE, komt die hier in huis?" stamelde ANTOON met ontzetting, en de hand, die de pijp hield, zeeg van zijn' mond op zijne knie neder; »zoo ver hebben de zwarte oogen der mooije feeks u dan al gebragt? Nu, God ontferme zich over u!"

HENDRIK wilde zich dwingen om te lagchen, maar het ging hem niet van harte: »Denkt ge, dat ik niet mans genoeg ben, om rust in mijn huis te handhaven?"

»Onder twintig molenaarsknechts, Heer, ja, daar zijt gij mans genoeg toe; maar tegenover vrouwen, en vooral zulk eene als KATHARINE, zijt gij niets, want die jaagt voor altijd rust en vrede uw huis uit, en waar deze u ontbreken, zijt gij een verloren man. Twist en gekijf zijn erger dan moord en doodslag. Brengt gij het oude wijf in huis, zoo draagt gij de kat in het duivenhok. Geef haar wat ge wilt, maar laat er haar buiten. Zij kan u en gij kunt haar niet lijden. Hebt gij dan geheel en al uw verstand verloren, dat die heillooze gedachte u in het hoofd heeft kunnen komen?"

»Ik kan niet anders; ik heb het ROSE beloofd," hernam HENDRIK somber; »zij is nu eenmaal zoo aan haar gewoon; zij kan van háar niet afzien."

»Niet? — Zoo! — Wel, zoo zie gij af van ROSE; er zijn meisjes genoeg, die met verlangen naar een frisschen, jongen, braven man, als gij, uitzien, en zich gelukkig zouden achten, wanneer gij om haar kwaamt; moet het dan nu juist deze zijn? — De vrouw moet vader en moeder verlaten en den man aanhangen, zegt de Schrift. Zoo ROSE u beminde, zou zij u met zoo onverstandig een' eisch niet aan boord komen; is de moei haar echter liever dan gij, zoo is zij u niet waardig, — en daarom, laat haar loopen!"

HENDRIK sprong op van de bank, en greep naar zijn' rotting, die tegen den muur stond.

»Gij wilt mij stokslagen geven, omdat ik spreek zoo als ik denk? Mijnentwege, sla maar; het is niet meer dan billijk; leer om leer; menigen opstopper heb ik u gegeven, toen gij nog een klein ventje waart en iets verkeerds deedt; nog nooit heb ik een' slag van u weêrom gehad."

HENDRIK werd zoo rood als bloed, en de dik gezwollen ader aan zijn voorhoofd toonde duidelijk, wat er in hem omging. Na een kort zwijgen reikte hij den ouden man

den rotting met den gouden knop, dien hij van buitenslands met zich gebragt had, toe, en zeide: »Gij hadt altijd zulk een' zin in dien stok, TOON; daar, neem hem en draag hem op mijn' bruiloftsdag; maar zwijg, zoo gij niets verstandigers voor den dag weet te brengen, als gij daar zoo even gezegd hebt."

De oude nam den rotting, bekeek dien van alle kanten, zette hem toen weder in den hoek, en zei droogjes: »Houd hem maar tot gebruik in uw eigen huishouden; gij zult hem noodiger hebben dan ik; zulk een' vliegenklap behoef ik niet; ik kan, God dank, gaan, waar ik verkies; dat kan niet iedereen."

Met deze woorden ging hij naar de bovenverdieping, in zijn eigen kamertje. Doch HENDRIK kon geene nachtrust meer zoeken, want de aanbrekende dag keek door de linden in het venster, en de oude TOON was boos van hem weggegaan; iets, dat in de acht en twintig jaren, welke hij hem gekend had, nog nooit gebeurd was.

(*Het vervolg hierna.*)

SCHILDERING VAN DE GRAFSTEDEN DER HOHENSTAUFEN TE PALERMO.

(Getrokken uit de Reis van den *Leipziger* Professor F. F. FLECK door het zuidelijke *Duitschland*, *Italië*, *Sicilië* en *Frankrijk*.)

In Junij van het jaar 1781, bij eene vernieuwing in de hoofdkerk te *Palermo*, werden de graven der Vorsten op koninklijk bevel geopend en verplaatst, daar zij te voren aan de linkerzijde der kerk gestaan hadden, op eene plaats, die aan het koor grensde, aan weerskanten, telkens twee tegenover elkander. Men vond de lijken zeer goed bewaard. Uit den toestand, waarin de zaken bij de opening gevonden werden, bevestigde zich de oudere maar, dat de grafsteden, althans die van HENDRIK VI en van CONSTANCE van *Arragon*, reeds in het jaar 1491 op bevel des Onderkonings Don FERDINAND D'ACUNJA geopend en zeer achteloos weder gesloten waren. Het best bewaard bleek het lijk van Keizer FREDERIK II te zijn, onder wiens krachtige en aan fortuinswisselingen zoo rijke regering het geluk der HOHENSTAUFEN

zijn toppunt bereikte. 's Keizers ligchaam was onbeschadigd; slechts een stukje van den neus ontbrak, even als dit gedeelte aan oude standbeelden, uit wel te begrijpen oorzaken, het ligst beschadigd wordt of verloren raakt. Men vond hem gekleed in zijn prachtig keizerlijk gewaad; het met goud geborduurde kleed vertoonde Arabische letters, even gelijk de keizersmantel te *Neurenberg.* De kleeding, welke hij aan had, was driedubbel. Ook zijne gelaatstrekken waren nog zoo kenbaar, dat men ze konde afteekenen. Op het hoofd, onder hetwelk een lederen kussen geplaatst was, droeg hij eene opene kroon, welker punten of stralen uit platen van het fijnste vergulde zilver bestonden en met paarlen en edelgesteenten versierd waren. Ter linkerzijde van het hoofd lag de keizerlijke rijksappel. Zijne handen lagen kruisgewijs over het onderlijf, en aan een' der vingers van de regterhand stak een gouden ring met een' kostbaren smaragd. Aan den linkerkant lag mede het rijkszwaard met het houten gevest, om hetwelk zeer fijn zilverdraad gewikkeld was. Om het lijf was een zijden gordel geslagen, met gespen van verguld zilver, waarop zich velerlei kunstwerk vertoonde. De zijden laarsjes met veelkleurig borduurwerk, de gouden met riemen aan de voeten gegespte sporen waren onbeschadigd. — Zonderling genoeg, had men over het lijk van FREDERIK II nog twee andere lijken gelegd. Aan de regterzijde, namelijk, lag een persoon met Koninklijken mantel, gewikkeld en als het ware genaaid in doek, dat met boomwol opgestopt was. Tusschen het doek en den mantel lag, ter regterzijde, een zwaard. De zijde van het doek, welke het hoofd bedekte, had, in de nabijheid van den hals, een breed lint, met paarlen versierd, welke verscheidene adelaars vormden. Hieruit besloot men, dat dit het lijk moest zijn van PETER II van *Arragon* (in 1342 te *Calatascibetta* overleden.) Het tweede kleinere lijk lag naast hem aan de regterzijde. Deszelfs regterarm, waarvan nog slechts het gebeente over was, lag dwars over de borst van FREDERIK II, onder het lijk van PETER. Het was in versleten doek gehuld, en men vond bij hetzelve enkel twee ringen. Deze persoon bleef dus onbekend. De beenderen des Keizers en de verbindingen door de overgangen van het vleesch waren onvergaan, zoodat men ze stuksgewijs herkennen kon. — Vóór dat men de graven weder sloot, werden van alles de naauwkeurigste afteekeningen genomen. De tot heden toe bekende beeldtenissen des Keizers kunnen

nu door deze kostbare overblijfselen bevestiging of verbetering erlangen. — HENDRIK VI, (overleden in het jaar 1197) vader van Keizer FREDERIK II, lag in de kist boven op. Op den schedel was het haar deels van blonde, deels van donkere kleur; ook vertoonden zich eenige haren in het gezigt. De borst, nog met de verharde of versteende huid bedekt, stak sterk vooruit. De regterarm, waaraan de hand ontbrak, stond opwaarts in de nabijheid van den schedel. De linkerarm, waarvan de hand met een' handschoen bedekt was, rustte op het onderlijf. Van de knieën tot naar beneden waren nog slechts de grootste beenderen over. Geheel het ligchaam, zoo veel men er van zien kon, was bedekt met een' zijden doek van eene kleur, die naar het gele helde. De uiterste randen, ter hoogte eener vlakke hand, waren omzoomd met karmozijnrood doek, waarin, naar verschillende teekening, goud gewerkt was. Hij had een' gordel van floszijde om, die van plaats tot plaats in verscheidene knoopen gebonden was. Van achteren had dezelve een klein stuk doek er in geslagen, doch van voren was hij zamengeknoopt. Ter wederzijde waren aan denzelven vele zijden koordjes gehecht, uit groene en karmozijnroode kleur dooreen geweefd, welke, door de knoopsgaten van den broek gestoken, dien aan den gordel vasthechtten. Van de voorste knoopen hingen twee zijde franjes af, drie vingers breed, geweven in de gedaante van eene korenaar, vleeschkleurig, geelachtig en blaauw, doch aan het uiterste einde flossig en kwastvormig. Op het onderlijf waren verscheidene vlokjes haar van onderscheidene kleur verspreid. De dijen en beenen waren met een doek bekleed, hetwelk broek en kousen tevens vormde. In de nabijheid der voeten lag de andere handschoen, als ook eene muts of keizerlijke mijter van gele zijde. Deze had eene omzooming van goud, versierd met arabesken en kleine schildjes, waar tusschen eenige Arabische letters van zwarte kleur waren ingeweven; van achteren hingen twee slippen af. De schoenen waren fraai; het bovendeel van zijde vaksgewijs met goud en paarlen gewerkt; de zool van kurk, gevoerd met laken van verschillende kleur. Men vond noch kroon noch zwaard; ook dit is een bewijs, dat deze graven vroeger reeds, ten minste voor een gedeelte, geopend en geplunderd zijn geworden.

WELDADIGE CHICANE.

Een zeer rijk, maar ook uiterst *bigot* Edelman, te *Napels*, had zijn' eigen zoon onterfd, en al zijn goed aan de *Kapucijners* vermaakt, daarbij echter in zijn testament bepalende, dat zij zulk een gedeelte zijner erfenis, als zij zelven begeerden, aan dien zoon zouden uitkeeren. Zij boden nu, gelijk men ligt kan denken, den jongen man eene zeer onbeduidende som, en hij zocht, maar vruchteloos, hulp bij de regtbanken. De zaak kwam tot voor den Onderkoning, den Hertog VAN OSSUNA. Deze deed zoo wel den regter als de partijen voor zich komen. »Ik vind het," zeide hij, »volkomen in de *orde*, dat ik de heilige vaders zie handelen gelijk zij doen; maar zeer verwonder ik mij, dat een oud en ervaren regtsgeleerde als gij, Mijnheer, den zin van het testament zoo geheel verkeerd hebt kunnen opvatten." Hij deed vervolgens het testament nogmaals voorlezen, en toen men aan de plaats kwam, waarin verordend werd, dat de monniken den jongman zooveel geven moesten als zij begeerden, vroeg de Hertog: »En hoe veel nu, eerwaardige vaders, wilt gijlieden aan dit jonge mensch uitkeeren?" — »Tienduizend guldens, Heer Hertog," antwoordde de Superior. — »En hoeveel bedraagt de geheele erfenis?" — »Honderdduizend guldens, uwe Hoogheid?" — »Dus begeert gij zelven van de honderdduizend guldens er negentigduizend?" — »Ja, uwe Hoogheid, en dat krachtens ons goed regt." — »Hou wat! het testament zegt, dat gijlieden den jongen man van de erfenis moet uitkeeren zoo veel als gij zelven begeert. Welnu, gij begeert negentigduizend guldens, en alzoo beveel ik, om den waren zin van het testament en den vaderwensch van den overledene te vervullen, dat gij, zonder verwijl, zijnen zoon negentigduizend guldens zult uitbetalen."

WAREN ALLE GELETTERDE VROUWEN ZOO!

Toen men de talentvolle echtgenoote van FRIEDRICH VON SCHLEGEL (dochter van MOZES MENDELSSOHN) eens in vrouwelijken arbeid onledig vond, en haar iemand de averegtsche pligtpleging maakte, dat eene vrouw als zij aan eene haar

vernuft meer waardige bezigheid de voorkeur behoorde te geven, antwoordde zij: »Ik heb dikwijls gehoord, dat er reeds meer dan te veel boeken in de wereld zijn; maar nog nooit, dat er te veel hemden waren."

DE OUDE DAME EN HAAR ARTS.

Eene oude hysterieke Dame, die steeds, doch slechts ingebeeld, ziek was, had haren Arts reeds zoo dikwijls met hare ongesteldheden gekweld, dat hij eindelijk haar eens ontevreden vroeg, of zij dan van hem begeerde, dat hij haar weder jong zou maken; dit was iets, hetwelk zijne krachten te boven ging. »Wel, Mijnheer, dat verlang ik ook in het geheel niet van u," hernam de Dame; »integendeel moet gij alles aanwenden, dat ik regt oud worde."

HONDENTROUW.

Onlangs baadde zich een soldaat, met zijnen hond, in de *Rhône*. Eensklaps ziet het dier zijnen meester wegzinken. Het duikt terstond, blijkbaar met oogmerk om hem te redden. Zijne poging mislukt. Het herhaalt die, doch ook ditmaal vruchteloos. Onvermoeid in zijnen ijver, duikt de hond ten derdenmale, en komt niet weder te voorschijn; het trouwe beest deelde met zijnen meester het graf, waaraan het hem had pogen te onttrekken.

EEN DUITSCHE KNAPUIL.

In zeker Hoogduitsch dagblad lezen wij als volgt: »De Organist te *Haarlem* vorderde van vreemdelingen niet minder dan 140 gulden, zoo hij voor hen op het reuzenörgel zou spelen. De goede man grondde zijne regtvaardiging van dien enormen prijs daarop, dat hij na volbragten arbeid telkenmale zoo zeer was uitgeput, dat hij wel drie of vier dagen het bed moest houden."

HET SLEKKENHUIS.

'k Benijd, o Slek! u vaak uw huis:
Mishaagt u 't een of ander oord,
Gij draagt dat huis slechts verder voort.
O, had ook ik eens zulk een thuis!

Ik heb een eigen huis, och ja!
Maar nergens kan ik daar meê heen,
Gekluisterd steeds aan kalk en steen,
Gevangen man, waar 'k sta of ga.

Het huis geviel mij taamlijk goed,
Zoo 't zijn kon, dat ik 't nooit verliet;
Maar wat mijn oog daar buiten ziet,
Dat rooft mij dikwerf rust en moed.

Dan zette ik 't graag mij op de hand,
En zeî: Volg, vredig Huis, mijn schreên!
Voer me in de wijde wereld heen!
'k Vind hier geen blijvend Vaderland.

Dan toog ik met u, nog dit uur,
Naar 't oord, waar mij geen mensch bespiedt,
Waar God-alleen mij hoort en ziet,
In 't diepst der eenzame Natuur.

Maar, roert zich ook geen enk'le steen,
Eens ruil ik toch mijn steenen huis,
Ligt morgen, voor een planken kluis,
En draagt men, met dat huis, mij heen!

Naar JUSTINUS KERNER.

No. I. *Mengelw.* bl. 4. reg. 18. staat *wis*, lees *eers*.
— ——— bl. 8. reg. 14 —— *Stom*, lees *Arm*.
— III. ——— bl. 122. reg. 10. van ond. staat *batterij*, lees *bottelarij*.

MENGELWERK.

PROEVE OVER EN IN DEN TRANT VAN DEN ENGELSCHEN DICHTER GEORGE CRABBE.

Door

K. SIJBRANDI.

(*Eene Voorlezing.*)

Er zijn weinige van de voorwerpen onzer beschouwing, die zoo onuitputtelijk rijk zijn in belangrijke stoffe van opmerking, als de mensch zelf. Oneindig groot is de verscheidenheid, waarin hij zich aan ons oog vertoont, zoowel wat zijne maatschappelijke betrekkingen aangaat, als wat zijne verstandelijke en zedelijke ontwikkeling betreft; en deze alle vereenigen zich weder op de meest verschillende wijzen, zoodat wij bijna bij iederen mensch iets eigenaardigs en karakteriserends kunnen aantreffen.

Daarom is ook de mensch, de menschelijke geest, het menschelijke hart en leven voor de voortbrengselen der letterkunde van zoo veel belang. Ziet dat ontelbare aantal van romans en verdichte verhalen, waarmede elke literatuur als overstroomd wordt; het is overal dit onderwerp, hetgeen zij met meer of minder gelukkigen uitslag behandelen. Ook de dichter heeft geen rijker stof voor zijne dichtstukken; en zoo hij wil behagen en boeijen, hij kan het dan vooral, wanneer hij de poëzij bezigt, om den mensch in zijne verschillende gedaante, in verschillende *situatiën* des levens af te schilderen. Men heeft dit ten allen tijde gevoeld, en het helden- en tooneeldicht in deszelfs onderscheidene wijzigingen zijn de vruchten van deze overtuiging. Er is een tijd geweest in onze letterkunde, waarin dit dikwijls werd vergeten, en onze poëzij grootendeels in bespiegelingen, ook wel eens in wijsgeerige redevoeringen of althans in algemeene beschouwingen bestond, die juist door

dat algemeene op den duur weinig belangstelling inboezemden. Er is in dit opzigt in de latere jaren eene aanmerkelijke verandering ontstaan, en het voorbeeld vooral van *Engelands* grootste dichters is niet zonder belangrijken invloed gebleven. Om van anderen niet te spreken, wij hebben daaraan de heerlijke *Nederlandsche Legenden* van VAN LENNEP en verschillende verdienstelijke stukken van BEETS te danken.

Er zijn intusschen onderscheidene wijzen, waarop men den mensch kan afschilderen; óf overgeplaatst in eene wereld der verbeelding, óf in het gewone leven, onder gewone omstandigheden verkeerende. Behoef ik het te zeggen, dat de dichters meestal de eerstgenoemde wijze verkiezen, en dat dikwijls de helden hunner stukken denkbeeldige wezens zijn, hoedanig de menschelijke maatschappij ze misschien zou kunnen opleveren, maar vrij zeker bijna nimmer oplevert? Het vreemde en buitengewone is veel meer geschikt, om te boeijen, om te treffen en te schokken, dan het dagelijksche, dan de getrouwe afteekening van den mensch, gelijk hij wezenlijk is. Ook deze laatste schildering evenwel ontbreekt het niet aan belangrijkheid of verdienste; verscheidenheid kan zich bij haar met naauwkeurigheid vereenigen, en de waarheid der afteekening het gemis der schitterende vreemdheid vergoeden. Misschien bezit zij zelfs voor ons eene eigenaardige bekoorlijkheid, en laat zich eenigermate vergelijken met de Hollandsche schilderschool, die zich over het algemeen ook meer door getrouwheid en waarheid, dan door hooge vlugt en stoutheid onderscheidt.

Er leefde nog vóór weinige jaren in *Engeland* een dichter, wiens werken in dit opzigt eenen grooten en welverdienden roem verwierven, en ook mij, toen ik ze leerde kennen, bijzonder bekoorden: zijn naam is CRABBE. In oogenblikken, wanneer ik mij van ernstiger bezigheden wilde ontspannen, vatte ik meermalen het voornemen op, om, gelijk ik dit vroeger van zijnen landgenoot MOORE (*) gedaan had,

(*) *De val der Engelen* (*The loves of the Angels*). Naar het Engelsch van T. MOORE, door K. SIJBRANDI: waarin ook eene vertaling wordt gevonden van zijn: *De Peri en het Paradijs*.

het een of ander zijner stukken in onze taal over te brengen, en het bij eene gelegenheid, als de tegenwoordige, voor te dragen. Vóór eenigen tijd echter voelde ik mij opgewekt, om zelf te beproeven, of ik in de manier van CRABBE niet iets zou kunnen vervaardigen, hetgeen, ofschoon naar onze taal en dichttrant gewijzigd, eenig denkbeeld van zijne poëzij zou kunnen geven; en het is de uitslag van deze poging, waarmede ik u in dit uur wenschte bezig te houden. Om u echter op het standpunt te plaatsen, van waar mijne proeve zou moeten beoordeeld worden, acht ik het niet onbelangrijk, en tevens zal het, gelijk ik durf hopen, u niet ongevallig wezen, indien ik u vooraf met den Engelschen dichter eenigzins bekend make.

GEORGE CRABBE, wiens levensgeschiedenis zelve reeds merkwaardig is, werd in 1754 geboren in een onbeduidend vlek in *Engeland*, *Aldborough* geheeten. Hij was van zeer geringe afkomst, de zoon van eenen man, die eenen onaanzienlijken post bij de accijnsen bekleedde. Met een vrij talrijk gezin belast, kon de vader slechts weinig aan de opvoeding van zijnen zoon te koste leggen, die intusschen reeds vroeg blijken gaf van groote leergierigheid en scherpzinnigheid, zoodat zijne speelmakkers, spottende met zijnen grooten leeslust, wel eens uitriepen: »Laat hem loopen; hij is een geleerde." Met welgevallen werd echter zijn ijver en bekwaamheid in het ouderlijke huis opgemerkt. Hij, tot het beroep van visscher of zeeman, de gewone bezigheid zijner dorpsgenooten; geheel ongeschikt, werd bestemd, om op eene andere wijze de roem van zijne familie te worden: hij zou tot dorpsheelmeester worden opgeleid. Daartoe ontving hij eenigzins beter onderrigt, dan anders het geval zoude zijn geweest, en werden er door zijnen vader te zijnen behoeve grootere onkosten gedaan, dan zijn vermogen bijna toeliet. En toch was en bleef de kennis, die de jeugdige CRABBE kon verzamelen, nog hoogstgebrekkig. Vooral in het vak van genees- en heelkunde ontbrak het hem bijna aan alle gelegenheid tot oefening. Na zijne leerjaren elders

doorgebragt te hebben, keerde hij naar *Aldborough* terug; en de man, bestemd om eenmaal door aanzienlijken en geleerden te worden gevierd en vereerd, zag zich genoodzaakt, om een tijdlang zijnen vader behulpzaam te zijn in het stapelen van kaas en van botervaten! Eindelijk, na nog eene poging gedaan te hebben, om in zijn toekomstig beroep zich de noodige kennis te verschaffen, trad hij in *Aldborough* als heelmeester op. Ongelukkiger betrekking was er echter voor hem niet uit te denken. Hij was zich volkomen zijner onbekwaamheid bewust, huiverde bij het vooruitzigt, dat zich hulpbehoevenden aan zijne zorg zouden toevertrouwen, had daardoor eenen afkeer van zijne betrekking, en loefde slechts, wanneer hij zich aan andere bezigheden, aan de beoefening der botanie en vooral der dichtkunst kon overgeven. Trouwens, over zijne patiënten behoefde hij zich niet te verontrusten; want hun aantal was alleronbeduidendst. Zijne vooruitzigten werden hoe langer zoo donkerder; en in plaats van te mogen hopen, dat hij weldra zich met een reeds lang teedergeliefd meisje in den echt zou kunnen verbinden, ging hij de bitterste armoede en een onvermijdelijk verderf te gemoet. In dezen wanhopigen toestand neemt hij een niet minder wanhopig besluit. Hij breekt zijne huishouding te *Aldborough* op, en begeeft zich naar *Londen*, in de hoop, dat hij daar door letterkundigen arbeid zich den weg tot deze of gene betrekking zal kunnen banen. Verbeeldt u den jeugdigen CRABBE, zonder vrienden, zonder bescherming, bijna zonder geld, in eene stad, als *Londen!* Aandoenlijk is het, om zijn dagboek, in die dagen gehouden, te lezen, als hij met kunstelooze eenvoudigheid verhaalt, hoe hij in alle zijne ondernemingen teleurgesteld, door de boekverkoopers in beleefde, maar stellige woorden afgewezen, door aanzienlijken, op wier hulp hij hoopte, met krenkende minachting behandeld werd; en wij krijgen den man lief, die bij dat alles met stille berusting en godsdienstig vertrouwen blijft bezield. Eindelijk komt de nood tot aan de lippen; zijn laatste schelling is verteerd; eene kleine schuld, die hij heeft moeten maken, moet worden betaald, of gevan-

genschap wordt zijn lot, en uitredding schijnt onmogelijk. In dezen toestand waagt hij eenen stouten stap; hij schrijft eenen eenvoudigen, maar aandoenlijken brief aan den grooten staatsman EDMUND BURKE, schildert hem in roerende trekken zijnen nood, smeekt zijne hulp, en sluit daarin eenige der dichtstukken, die hij ter uitgave had bestemd. (*)

(*) Ik laat hier, als bijlage, den brief van CRABBE aan EDMUND BURKE volgen, eene proeve van zijnen eenvoudigen geest. Hij luidt aldus:

Mijnheer! Ik gevoel, dat ik schier uwe talenten zou behoeven, om de vrijpostigheid te verontschuldigen, die ik thans gebruik. Maar ik heb eene verschooning, die, hoe eenvoudig aangevoerd, in een hart, als het uwe, mij vergiffenis zal bezorgen; ik ben een van die ongelukkigen in de wereld, die zonder vriend, zonder bezigheid en zonder brood zijn.

Sta mij toe, een kort berigt van mijzelven te geven. Ik had eenen al te toegevenden vader, die mij eene betere opvoeding gaf, dan de ongunstige toestand van zijne fortuin toeliet, eene betere opvoeding, dan noodig was, omdat hij niet meer kon doen. Ik werd bestemd voor het beroep van geneesheer; maar, daar ik de middelen niet bezat, om de daartoe gevorderde studie te voltooijen, diende die bestemming slechts, om mij te overtuigen van de liefde mijns vaders en van de dwaling, waartoe zij hem verleidde. In April l.l. kwam ik te *Londen* met drie pond aan geld, en vleide mij, dat die som genoegzaam zoude zijn, om mij de gewone levensbehoeften te verschaffen, tot dat mijne bekwaamheden mij meer zouden bezorgen. Ik had van die bekwaamheden eenen hoogen dunk, en eene dichterlijke ijdelheid bragt tot dit zelfbedrog het hare toe. Ik wist weinig van de wereld, en kende die slechts uit boeken; ik schreef, en hield mijne stukken voor volmaakt; als ik gebrek had, zouden zij mij overvloed bezorgen; en ik streelde mij met droomen van roem en eer, terwijl mijn voorkomen mij aan verachting blootstelde.

Tijd, nadenken en gebrek hebben mij mijn zelfbedrog doen inzien. Ik beschouw mijne stukken nu, geloof ik, in het ware licht; en terwijl ik ze zoo beoordeel, houd ik ze toch voor beter, dan de gewone soort van poëzij van den dag.

En zietdaar CRABBE niet alleen uit zijne verlegenheid gered, maar tevens den weg voor hem geopend, om tot eenen

---

Ik was eenigzins bekend met wijlen den Heer NASSAU, den broeder van Lord ROCHFORD; ten gevolge daarvan vroeg ik aan zijne Lordschap verlof, om mijn werkje aan hem op te dragen. Ik wist, dat er staatkundige toespelingen noch personaliteiten in waren, en zoo was het mij onverschillig, aan wien het werd opgedragen. Zoo dacht zijne Lordschap er ook over, en stond mijn verzoek verpligtend toe. Men zeide mij, dat eene inteekening de voordeeligste manier voor mij zijn zou, en ik deed daarom mijn best, om exemplaren van de hier ingeslotene Voorwaarden te verspreiden.

Ik vrees, Mijnheer, dat ik u verveel met dit lange verhaal; maar geloof, dat ik zelf gestraft ben door de ellende, die tot hetzelve aanleiding geeft. Gij zult begrijpen, dat ik gedurende dien tijd tot meer onkosten genoodzaakt was, dan ik kon maken; waarlijk, de zuinigste had dit niet kunnen vermijden. De drukker bedroog mij, en mijne zaak werd gedurig uitgesteld. De menschen, bij wie ik woon, bemerken mijnen toestand, en begrijpen, dat ik arm en zonder vrienden ben. Tien dagen geleden moest ik eene schuldbekentenis afgeven voor zeven pond, ten einde een arrest te ontgaan wegens het dubbele van deze som, die ik schuldig ben. Ik schreef aan iederen vriend, dien ik had; maar mijne vrienden zijn ook arm; de tijd der betaling naderde, en ik waagde het, om mijne zaak aan Lord ROCHFORD voor te dragen. Ik verzocht een voorschot van deze som, tot dat ik geld van mijne inteekenaren ontving, hetgeen ik binnen eene maand verwacht; maar op dien brief heb ik geen antwoord ontvangen, en waarschijnlijk heb ik door mijnen aandrang hem beleedigd. Nadat ik alle eerlijke middelen heb beproefd, heb ik gisteren mijn onvermogen beleden, en met veel moeite en als de grootste gunst eene week uitstel verkregen; men heeft mij gezegd, dat ik dan stellig moet betalen, of mij tot gevangenschap bereiden.

Gij zult het doel van zulk eene lange inleiding gissen. Ik wend mij tot u, Mijnheer, als een goed, en laat mij er bijvoegen, als een groot man. Ik heb geene andere aanspraak op uwe gunst, dan dat ik ongelukkig ben. Het denkbeeld van gevangenschap is mij niet gemakkelijk te dragen, en ik

gewenschten stand in de maatschappij, tot roem en aanzien te geraken. BURKE erkende in het hem gezondene het genie, in den zender zelven den verdienstelijken man; wiens oogenblikkelijke redding hem nimmer berouwen zou. Hij trekt zich zijner aan, neemt hem bij zich aan huis, bevordert de uitgave van zijne gedichten, is hem behulpzaam in zijne voorbereiding tot de belangrijke betrekking, die zijn beschermeling nu kiest, en rust niet, vóór dat hij hem, als een geordend geestelijke der Engelsche kerk, in eenen geëerden en eerwaardigen stand ziet geplaatst. Welhaast wordt de thans met roem bekende dichter als huiskapellaan door den Hertog VAN RUTLAND verkozen; en

---

ben lafhartig genoeg, om zulk eenen uitslag van mijne onzekerheid te vreezen.

Kunt gij, Mijnheer, mij voegzaam in eenig opzigt helpen? Wilt gij bewijzen van de waarheid van mijn verhaal? Ik heb mijzelven bedrogen, maar ben onschuldig aan eenig ander bedrog. Laat mij, indien het mogelijk is, uw medelijden opwekken! Ik weet, dat menschen van rang en fortuin dikwijls met dergelijke aanzoeken worden lastig gevallen, en genoodzaakt zijn, om zelfs het verzoek te weigeren van hen, die zij als ongelukkigen kennen. Het is dus met eene zwakke hoop, dat ik het waag uwe gunst in te roepen; maar gij zult mij verschoonen, Mijnheer, ook als gij niet goedvindt mij te helpen. Het kan niet anders, of uw besluit zal uit een menschlievend en edelmoedig hart voortvloeijen.

Ik zal morgen aan uw huis komen, Mijnheer, en indien ik het geluk niet heb, om bij u geloof te vinden, moet ik mij aan mijn lot onderwerpen. Mijn leven is mijzelven een last, en allen, die mij dierbaar zijn, deelen in mijn leed. Mijne betrekkingen, eens de bronnen van mijn geluk, maken nu mijn ongeluk nog bitterder. Ik kan slechts hopen op een spoedig einde van een leven, dat onder zulke treurige vooruitzigten is begonnen, en, schoon ik daarop niet behoor te roemen, het is mij eenige troost, dat ik naar dat einde kan uitzien.

Ik ben, Mijnheer, met de grootste achting,

Uw gehoorzame en nederige dienaar,

GEORGE CRABBE.

hij, die vroeger de metgezel van armoedige visschers was, die korten tijd te voren in een eenzaam kamertje van honger en gebrek schier was omgekomen, is thans de geachte en geëerde huisgenoot der aanzienlijksten van het land, de welkome vriend der eerste letterkundigen van zijnen tijd.

Nadat CRABBE eenigen tijd in deze betrekking bij den Hertog had doorgebragt, verkreeg hij eene vaste standplaats, als Predikant der Engelsche kerk. Hij huwde met het meisje zijner keuze, en bragt zijne verdere levensdagen door in de verschillende grootere en kleinere vlekken, waar hij zijne bediening waarnam. Maar van dat oogenblik af scheen het, alsof hij voor de letterkundige wereld was verloren. De man, wiens stukken met zoo vele toejuiching waren ontvangen, zweeg, en zijn naam werd ter naauwernood meer onder het getal der levende dichters genoemd. Dit stilzwijgen duurde niet minder dan tweeëntwintig jaren, en CRABBE was schier vergeten, toen hij op eenmaal door de uitgave van verschillende elkander opvolgende stukken zijne gedachtenis niet alleen verlevendigde, maar zijnen naam onder de grootste dichters eene eervolle plaats verzekerde. Zijne dichtstukken droegen het merk, dat hij de jaren zijns stilzwijgens niet vruchteloos had geleefd. Zijne betrekking als dorpspredikant in verschillende streken van *Engeland* had hem eene ruime gelegenheid gegeven, om den mensch, het menschelijke karakter en leven te bestuderen, niet gelijk zij zich vertoonen in de hoogere kringen der zamenleving, waar eenvoudigheid en natuurlijkheid maar al te dikwijls door gekunsteldheid en gemaaktheid is vervangen, maar gelijk zij verschijnen in de geringe of middelklasse, waar gevoelen en handelen meer in overeenstemming staan, en waar deugden en gebreken zich meer in hunne wezenlijke gedaante openbaren. Met een menschkundig oog had hij de zoodanigen gadegeslagen, het menschelijke hart in deszelfs verschillende werkingen gevolgd, zich niet bij de uitwendige verschijnselen bepaald, maar oorzaken en beweegredenen opgespoord, en, den mensch van zijne geboorte af nagaande, in natuurlijken aanleg, in opvoeding, voorbeeld en

lessen de verklaring gezocht van zijne latere deugden of ondeugden. Wat hij alzoo had opgemerkt, en hij, die van zijne jeugd af aan onder en met de menschen had verkeerd, had veel opgemerkt, dat werd thans het onderwerp zijner dichtstukken. Het waren óf afzonderlijke verhalen, óf zij werden door dezen of genen kunsteloos geknoopten band met elkander verbonden. Niet de gebeurtenissen zelve, die hij behandelde, trokken de meeste belangstelling; zij waren eenvoudig, vreemd aan zonderlinge avonturen, voorvallen uit het dagelijksche leven, ter naauwernood gebeurtenissen te noemen; maar het was de teekening van den handelenden of lijdenden persoon, de ontleding van zijn karakter, de ontwikkeling van zijn gevoel, van zijne vermogens, van zijne aandoeningen, van zijne hartstogten, waarin de kracht en het eigenaardige van zijn genie uitblonken. Dat alles werd afgewisseld door getrouwe natuurbeschrijving en menschkundige opmerkingen, die door hare waarheid en juistheid diepen indruk maakten. Eenvoudigheid was daarbij ook het kenmerk van zijne dichterlijke taal, die de zoo dikwijls misbruikte sieraden eener poëtische *dictie* versmaadde, en zich vooral bij de karakterbeschrijvingen door eene zinrijke kortheid onderscheidde, waarin ieder woord moest worden geteld. Menschelijke dwaasheid, zwakheid en boosheid vertoonden zich zoo menigvuldig aan zijn oog, dat zijne gedichten dikwijls eene zeer sombere kleur dragen, en hij met regt door BYRON de strenge, maar beste schilder der menschelijke natuur wordt genoemd.

Na deze korte aanwijzing van het kenmerkende van den dichter CRABBE, die in 1832, in 78 jarigen ouderdom en algemeen bij aanzienlijken en geringen vereerd, overleed, zult gij mij welligt van vermetelheid beschuldigen, dat ik het waag, om in den trant van zulk eenen hooggeschatten dichter u een stuk voor te dragen. Ik gevoel dit zelf, en weet mij alleen te verschoonen door te zeggen, dat ik het slechts als eene proeve wil hebben beschouwd, dat ik daarin hem slechts heb trachten na te volgen, dat ik de teekening van een eenvoudig en ongekunsteld karakter mij

ten doel heb gesteld, en dat ik levendig overtuigd ben, verre beneden mijn voorbeeld te zijn gebleven. Verwacht dus niet te veel van mijne volgende voordragt, geen ingewikkeld romantisch verhaal, geen stoute en verhevene poëzij, maar eenvoudige schildering, een kunsteloos verhaal, de teekening van een karakter, niet geheel buiten het leven gegrepen, gelijk ik meen, en eenvoudige, onopgesmukte taal. In eene vergadering, waar beroemde dichters zich van tijd tot tijd doen hooren, heb ik dubbele toegevendheid noodig, en zal mijne moeite rijkelijk beloond achten, indien ik uwe goedkeuring eenigzins mag wegdragen, of u althans eenige oogenblikken niet onaangenaam mag bezig houden.

(*De Proeve in No. V.*)

HISTORIE DER VERJAAGDE PROTESTANTEN VAN HET ZILLER-DAL. (*)

(Medegedeeld door den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK.)

Van *Saltzburg* naar *Inspruck* gaande, ziet de reiziger, na meer dan twee derde gedeelten van den weg te hebben afgelegd, niet ver van *Rattinburg* en *Schwats*, tusschen twee majestueuze rotsklompen, eene wijde en bevallige vallei voor zich uitgespreid. Zij wordt door een' helderen en ruim vlietenden stroom bewaterd, welke, van de zuidelijke *Alpen* ontsproten, een weinig beneden *Strass*, in de *In* valt, en aan de vallei zijn' naam geeft. Nagenoeg in het midden is de stad *Zill* gelegen, de zetel van het landgerigt en de verblijfplaats van den' Deken. De vallei vertoont beurtelings rijk weiland en zwaren, ploegbaren grond, en is, bij kleine tusschenruimten, overdekt met dorpen en bevallige witte hutten, pachthoeven, heerenhuizen, kapellen en kerken, met hooge torens en spitsen — elk in

(*) Gevolgd naar het *Engelsche* Verslag in den *Quaterly Review* van Junij 1839.

't bijzonder geschikt, om haar dierbaar te maken aan hare kinderen — een aardsch paradijs, dat de woonstede van geluk en vrede had kunnen zijn, indien de booze geest van godsdienstig bedrog er geen' toegang verkregen en vervolging geleerd had. De bevolking, van 15000 tot 16000 zielen groot, vindt haar onderhoud voornamelijk in den landbouw en de veeteelt. De armere klasse gaat des zomers naar *Stiermark* en *Carinthië*, waar zij zich met het vellen van boomen bezig houden, en sommigen in de fabrijken van het lager *In-dal* werken; maar deze telkens wederkeerende verhuizing is, schoon nuttig, niet noodzakelijk, daar zij allen, zonder verlating van hunne eigene vallei, onderhoud konden vinden. Uiterste armoede is nergens te zien, en een gemeene bedelaar is eene zeldzaamheid. In vergelijking met andere valleijen, is het land duur: eene boerderij van drie koeijen, enkel koren genoeg voor de behoeften van den eigenaar opleverende, geldt 3000 florijnen; terwijl, in de *Opper-* en *Lager-Pintzgau*, eene boerderij van tien of twaalf koeijen, met een geëvenredigd deel van bouwland, voor dezelfde som kan verkregen worden. Het volk zelf is sterk, gezond en welgemaakt, schoon niet opmerkelijk door schoonheid. Goedaardigheid en eerlijke eenvoudigheid is beide in hunne houding en in den hartelijken groet uitgedrukt, waarmede zij den reiziger ontvangen; en eene nadere kennismaking bevestigt de juistheid van den eersten indruk. Hunne Godsdienst was, tot vóór weinige jaren, de Roomsch-katholijke, en het kerkelijk regtsgebied tusschen de Bisschoppen van *Brixen* en *Saltzburg* verdeeld, daar de *Ziller* de grensscheiding tusschen de twee Bisdommen uitmaakt.

In deze vallei en onder deze bevolking was het, dat het Protestantisme, zonder eenige daad van uitwendigen aanval, en zonder uitbarsting van bijzondere geestdrift of inwendige hitte, onverwacht te voorschijn kwam, en, schier vóór het kenbaar werd, eene krachtige rijpheid had bekomen. Geen enkele plaats van Protestantsche eerdienst, of Protestantsche gemeente, werd in de gansche omliggende landstreek gevonden. Eene eeuw vroeger had de Aartsbis-

schop van *Saltzburg*, Graaf FIRMIAN, met hulp van dragonders en soldaten, de Protestanten van hun geld, hun' landeigendom, hunne vrouwen en kinderen beroofd, en hen half naakt over de grenzen gedreven; en het scheen, of het Protestantisme, van welk eenen vorm ook, voor altijd uit de nabuurschap verbannen was. Maar de Roomsche priester en zijne soldaten hadden zich geen' tijd gegeven, om de oorzaak van hunne ketterij, hunne godsdienstige boeken, mede te nemen. Afdruksels van de Bijbelvertaling door LUTHER en verscheiden Protestantsche Godsdienst-tractaatjes, inzonderheid de brief van SCHAITBERGER (*) aan zijne landgenooten, bleven achter, en vertoonden, te zijnen tijde, aan de verbaasde Roomsch-katholijken eenige honderden van waardige navolgers der verbannen *Saltzburgers*. Sommige der oude folio-Bijbels bevatteden in hunnen band de *Augsburgsche* geloofsbelijdenis. Het bezit van een kort begrip der Protestantsche leer gaf den bewoneren van het *Ziller-dal* een gelijk Godsdienststelsel, maakte hen eensgezind, en stelde hen in staat, om aan hunne vijanden een duidelijk antwoord te geven. Toen de goede zuurdeeg eens had begonnen te werken, strekten gunstige omstandigheden tot bespoediging en uitbreiding van die werking. De *Tyrollers* zijn gewoon te reizen; velen bezoeken *Beijeren*. Daar en elders maakten zij kennis met Protestanten, bezochten hunne kerken en godsdienstige zamenkomsten, lazen hunne boeken, spraken met hen over godsdienstige onderwerpen, en keerden dan naar de vallei hunner geboorte terug, versterkt in hunne Protestantsche begrippen, en met toevoer van een' nieuwen voorraad van Bijbels en godsdienstige boeken, als ARNTS *waar Christendom*, SPANGENBERGS *Leerredenen*, HILLERS *Schatkamer* enz. enz. Bij hunne terugkomst onderhielden zij zich met hunne landgenooten; hunne godsdien-

(*) SCHAITBERGER was een van de *Saltzburger* Lutherschen, door de vervolging van Graaf FIRMIAN verdreven. Hoewel slechts een mijnwerker, rigtte hij een' troostbrief aan zijne broederen, welks kracht in zijn geboorteland nog steeds gevoeld wordt.

stige denkbeelden ontwikkelden zich meer en meer, en namen een' bepaalden vorm aan; en een aanmerkelijk getal, naauwelijks bewust van den voortgang, waardoor de verandering werd uitgewerkt, vond, dat hun geloof niet langer dat der hedendaagsche kerk van *Rome* was. Velen gevoelden zwarigheid, om de mis te vieren, aan de godsdienstige processiën deel te nemen, aan de beelden der Heiligen hulde te bewijzen; anderen onthielden zich van het bijwonen der openbare eerdienst; en ten laatste besloten sommige hoofden van huisgezinnen, wettige stappen te doen tot de openlijke belijdenis van het Protestantisme, waarvan de eerste was hunne namen in te zenden, als begeerende het zesweeksche onderwijs te ontvangen.

Volgens de *Oostenrijksche* wet, moet ieder, binnen de Roomsche kerk gedoopt, die zich bij eene Protestantsche gemeente wenscht te voegen, zich eerst, gedurende zes weken, van twee tot drie uren elken dag, aan een onderwijs in de Pauselijke leer door een' priester onderwerpen, opdat zijne verandering van Godsdienst niet het werk van onkunde moge zijn. Indien de leerling in zijn voornemen volhardt, geeft de priester hem een getuigschrift, dat hij het onderwijs heeft bijgewoond, waarmede hij tot de burgerlijke overheid gaat, die hem dan de zoogenaamde *Meldecedel* geeft, d. i. een schriftelijk verlof, om de Protestantsche eerdienst bij te wonen. Zonder het getuigschrift van den priester, en zonder dit schriftelijk verlof, mag niemand, in het Roomsch-katholijk geloof opgevoed, zich vermeten, de Protestantsche eerdienst bij te wonen, of in eene Protestantsche gemeente worden opgenomen. Gedurende de zes weken van onderwijs, beschouwt de wet den leerling als Roomsch-katholijk, en, in geval van ziekte, is het de pligt des priesters, de Sacramenten toe te dienen. Zoodanig is het *Oostenrijksche* denkbeeld van gewetensvrijheid.

De leden der Hervormde kerken in *Oostenrijk* zijn steeds in een' staat van beklagenswaardige onderdrukking. De Roomsche Keizers uit het huis van *Oostenrijk* kwamen de artikelen van den *Westfaalschen* vrede met eene echt Roomsche getrouwheid na. Deze artikelen beloofden vrijheid van geweten, onbelemmerde verdraagzaamheid, openbare eer-

dienst voor de Protestanten; en niettemin vaardigde KAREL DE VI, in 1709, eene wet voor *Silezië* uit, waarbij aan ieder verboden werd Protestant te worden, onder straf van verbanning en verbeurdverklaring van goederen; en tot in 1781 was, in sommige deelen van *Oostenrijk*, de Protestantsche eerdienst verboden, en eene Protestantsche geestelijkheid onbekend. De edicten vau JOZEF DEN II vergunden openbare eerdienst, eene Protestantsche geestelijkheid, kerken, scholen, consistoriën, en vrijheid om eene der gedulde geloofsbelijdenissen te omhelzen, dat is, die der Luthersche, Calviniste en Grieksche kerk. Dit was, buiten twijfel, eene groote verbetering; maar de Protestanten hebben nog steeds met geduld te dragen 't geen elders een' openlijken opstand zou verwekken. Het is strijdig met de wet, Protestantsche kerken met torens, klokken of een' ingang aan de straat, in 't kort met eenig uiterlijk voorkomen van eene kerk, te bouwen. Protestanten zijn verpligt, den Roomschen priesteren niet slechts de tienden, maar ook het regt voor den doop, het trouwen en begraven te betalen; en het is de Roomsche priester, die het officieel register van geboorten, sterfgevallen en huwelijken houdt. De Roomsche geestelijkheid heeft het regt, om in de kamer van den zieken Protestant te dringen; maar het is den Protestanten niet geoorloofd, hunne Roomsche medeönderdanen over geloofszaken te onderhouden. Ten zij er 100 Protestantsche huisgezinnen of 500 zielen voorhanden zijn, is de oprigting eener gemeente door de wet verboden.

Zoodanig is de *Oostenrijksche* wet, en zoodanig het Paapsche denkbeeld van verdraagzaamheid heden ten dage. Maar zelfs deze karige maat van godsdienstige vrijheid, hoe ellendig ook, werd aan de bewoners van het *Ziller-dal* onregtvaardig onthouden. De bekende, en geschrevene, en openbare wet van *Oostenrijk* werd laaghartig geschonden, niet enkel door een' oproerigen hoop of eene dweepzieke priesterschap, maar door de erfelijke en op openbaar gezag aangestelde handhavers der wet.

In overeenkomst met de wet, leverden negen mannen van onberispelijk karakter, inwoners van de dorpen *Ramsberg*, *Hollenzen*, *Maierhof* enz., in den zomer van 1829,

een verzoek om het zesweeksch onderwijs in. Sommige priesters, voornamelijk GOTTSAMER, toen Deken van *Zill*, sedert overleden, zochten hun in 't eerst, door vriendelijke en zachte middelen, hun voornemen te ontraden; anderen gingen harder te werk: doch, toen het blijkbaar werd, dat deze lieden vast besloten hadden, het Roomsche geloof te verzaken, en het getal van hen, die om het zesweeksch onderwijs verzochten, telkens aangroeide, kwam de geestelijkheid eenparig tot het besluit, om dat verzoek af te slaan, tot dat zij van hunne hoofden te *Inspruck* daaromtrent verordeningen ontvangen zouden. De zaak werd derhalve door het bestuur ter kennis van de twee gewone Regters van kerkelijke zaken gebragt, die den door de geestelijkheid genomen' maatregel goedkeurden, en een formeel protest tegen de oprigting van eenige Protestantsche eerdienst binnen het district lieten uitgaan. Het gevolg hiervan was, dat de beambte van het plaatselijk bestuur, een jaar na de inlevering van het verzoek, tegen de wet, eene regtstreeksche weigering gaf aan hen, die, overeenkomstig de wet, hunne namen hadden ingezonden ter bekoming van het zesweeksch onderwijs. Hij zeide, »dat hij bevel van den Keizer had, om de aanneming van eenig persoon tot het onderwijs voor te komen, tot er verdere orders ontvangen waren; en dat hij, tot dien tijd toe, zelfs geen verzoek kon aannemen, dewijl het noodig was, dat de Keizer eerst de Bisschoppen raadplegen en deze hun gevoelen moesten inbrengen." Of hij waarheid sprak, en werkelijk, te dien tijde, het bevel des Keizers had, mag wel in twijfel worden getrokken; maar zeker is het, dat deze weigering, op wiens gezag ook gedaan, eene regtstreeksche schending was der nog bestaande wet. Daar was geen verlof noodig. Noch de geestelijkheid, noch het plaatselijk bestuur, noch de Keizer zelf had eenig regt van *veto* in de zaak. De wet schreef het zesweeksch onderwijs voor; en, zoo lang deze wet kracht behoudt, (en zij werd tot op dezen dag nimmer herroepen) kon niemand, met eene schaduw van regt, hetzelve weigeren of voorkomen. Het edict van JOZEF maakt het onderwijs eeniglijk afhankelijk van den wil van hem, die het Paus-

dom wenscht af te zweren. Deze negen inwoners van het *Ziller-dal* hadden hunnen wensch, op de bij de wet voorgeschrevene wijze, bekend gemaakt; het was derhalve eene lage en onwaardige uitvlugt, een loutere magtstreek tegen het regt, voor te wenden, dat er eenige nieuwe toestemming noodzakelijk was.

De schande en onheuschheid van deze lafhartige onderdrukking kan echter niet enkel aan de gewestelijke overheden te last worden gelegd. De gansche zaak werd tot de hoogere gezaghebbers te *Weenen* gebragt, en kwam voor den Keizer zelven; en nogtans verkreeg dit arme volk, gedurende zeven jaren, dat het in *Oostenrijk* bleef, nimmer regt; nimmer werd het in het genot gesteld der weldaad van de uitdrukkelijke letter der wet, maar het zag Geestelijken en Edelen, ja den Souverein zelf zamenspannen in een' onregtmatigen opstand tegen de wetten des lands, met oogmerk om hen te onderdrukken.

Deze grove onregtvaardigheid bragt echter het besluit der verzoekers geenszins aan 't wankelen, noch verhoedde eene navolging van hun voorbeeld; want in 1832 was het getal dergenen, die hun voornemen ter verzaking van het Pausdom verklaarden, van 9 tot 240 personen aangegroeid, voornamelijk schaaphoeders, kunstenaars, arbeiders, enkele weinige pachters en grondeigenaars. Te dezen tijde kwam de laatst overleden Keizer FRANS in *Tyrol*, en had gelegenheid, om de klagten der bewoners van het *Ziller-dal* uit hun' eigen' mond te hooren. Zij vaardigden een gezantschap, bestaande uit drie boven anderen achtenswaardige hoofden van huisgezinnen, af, om een verzoekschrift aan zijne Keizerlijke Majesteit te *Inspruck* over te leveren. Hun verzoek was blijkbaar te gematigd, om geweigerd te kunnen worden. Al wat zij vraagden, was, om, als eene zuster-vereeniging, aan eenige reeds bestaande Protestantsche gemeente toegevoegd, en, twee of drie reizen in het jaar, door een' Protestantsch geestelijke bezocht te mogen worden. De afgevaardigden werden ten gehoor toegelaten, en door den Keizer, met zijne gewone heuschheid en inschikkelijkheid, ontvangen. Na de lezing van het

verzoekschrift, had het volgend onderhoud plaats: »*De Keizer*. Wie is het dan, die uwe Godsdienst stoort? — *De Afgevaardigden*. De geestelijken. — *De Keizer*. Wat is dan uw geloof? — *De Afgevaardigden*. Wij gelooven het woord der H. Schrift, volgens de beginselen der Augsburgsche belijdenis. — *De Keizer*. Gij gelooft zeker in CHRISTUS, even als ik? In *Italië* vindt men lieden, die zelfs in CHRISTUS niet gelooven: dit grieft mij zeer. — *De Afgevaardigden*. Ja, wij gelooven in CHRISTUS, als onzen Heer en Zaligmaker en eenigen Verlosser; maar het volk in *Ziller-dal* wil ons niet veroorloven, dit te zeggen. — *De Keizer*. De Katholijken hebben geen regt, om u te storen, of u kwaad toe te spreken, even weinig als gij hun dit doen moogt. Ik gebruik Godsdienstdwang tegen niemand. Te voren werden de Lutherschen in *Saltzburg* niet geduld; maar de zaken zijn nu geheel anders. Maar hoe kwaamt gij aan uwe tegenwoordige gevoelens? — *De Afgevaardigden*. Wij hebben Bijbels onder ons, die meer dan 200 jaar oud zijn. Mijn grootvader, die den ouderdom van acht en negentig jaren bereikte, en eerst vóór drie jaren overleed, was gewoon den Bijbel voor zijne kinderen te lezen; mijn vader deed ook zoo, en ik desgelijks; en dit is met velen het geval geweest. De leer was hun door hunne vaderen ingestort. — *De Keizer*. Waarschijnlijk was er eenig overblijfsel van de *Saltzburgers* achtergebleven. Waart gij *Saltzburgers?* — *De Afgevaardigden*. Ja; wij maakten, tot vóór zestien jaren, een deel uit van het *Saltzburger* gebied. — *De Keizer*. Zijt gij dan besloten, niet te blijven in het Roomsche geloof? — *De Afgevaardigden*. Ons geweten veroorlooft ons dit niet, zonder veinzerij te plegen. — *De Keizer*. Dat wensch ik niet. Ik wil zien, wat voor u te doen is."

Toen de afgevaardigden, bij hun vertrek, hunne hoop betuigden, dat hij hen niet zou vergeten, noch aan eenige lasterlijke berigten omtrent hen geloof geven, antwoordde zijne Majesteit: »Ik zal u niet vergeten, noch iets kwaads omtrent u gelooven."

Dit onderhoud duidt het oogpunt aan, waaruit Keizer

FRANS de wet en het geval beschouwde. Hij was blijkbaar van gevoelen, dat zij een volkomen regt hadden, om het Protestantisme te belijden, wanneer hun dit goed dacht, en was gezind, om de wet met billijkheid te doen werken. Jammer, dat hij even zwak als beminnelijk was, en dat de wachters van zijn geweten menschen waren, die bewijzen konden, dat geene trouw omtrent ketters te bewaren de stellige pligt van iederen waardigen zoon der kerk is!

De tegenstanders der Protestanten in de vallei zaten inmiddels niet stil. Zij vaardigden tegen-gezantschappen af, en leverden tegen-verzoeken in, waarin zij baden, dat geene godsdienstige afscheidingen mogten worden toegestaan. Ook op den *Tyrolschen* landdag, die kort daarna gehouden werd, kwam de zaak in overleg. Eenige weinigen, voornamelijk Dr. MAURER, Burgemeester van de hoofdstad, pleitte voor verdraagzaamheid. Doch de Geestelijken en Edelen bragten een verzoekschrift bij de regering in, waarin beweerd werd, dat de verdraagzaamheids-edicten in deze districten niet afgekondigd waren, en daarom *ex post facto* niet konden toegepast worden; een voorgeven, dat niemand misleiden kon, die met de zaak geheel bekend was.

Toen Keizer JOZEF zijne edicten uitgaf, zond hij die aan de beide hoogste Prelaten, den Prins Aartsbisschop van *Saltzburg* en den Bisschop van *Brixen*. Het is waar, zij leiden dezelve stil in de Archiven neêr; maar dit maakt geenerlei verandering in de gesteldheid der zaak. Het feit, dat de Keizer ze aan die twee Prelaten ter afkondiging en tenuitvoerlegging toezond, is volkomen genoeg, om te bewijzen, dat het zijn Keizerlijke wil was, dat zij, in hun onderscheiden kerkelijk regtsgebied, tot wet zouden strekken; en meer is er niet noodig tot het betoog, dat die van het *Ziller-dal* geregtigd waren tot het volle genot van al de vrijheid, die zij verleenden. Inderdaad, het is een feit, dat de Contra-Protestantsche verzoekschriften van den *Tyrolschen* landdag van 1834, en op nieuw van 1836, toen zij aan de verschillende departementen van de *Oostenrijksche* regering werden toegezonden, om daarop hun gevoelen te uiten, bij allen, zelfs niet met uitzondering van den Raad van State, ongunstig ontvangen wer-

den. Er was nogtans een invloed, magtiger, dan die van wet en regtvaardigheid, welke over beide de zege behaalde, en op de bewoners van het *Ziller-dal* de zwaarste verdrukking deed komen. De weigering, om hun het zesweeksche onderwijs te vergunnen, en het niet geven van eenig antwoord op hunne klagten, stortte hen in de grootste moeijelijkheid, en stelde hen aan allerhande kleine kwellingen, zoo wel als schennis van hun geweten, bloot. Geen vrijheid hebbende om zich af te scheiden, waren zij gedwongen hunne kinderen naar de parochie-kerken te zenden, om gedoopt te worden. Dit had voor hen de schadelijkste gevolgen. Eens in de Roomsche kerk gedoopt, werden zij als Roomsch-katholijken aangemerkt, en derhalve, zoodra zij oud genoeg waren, gedwongen, de Roomsch-katholijke scholen te bezoeken, en het aldaar medegedeelde onderwijs in de godsdienst, en somwijlen, gelijk het avondmaal daar aan kinderen van acht of negen jaren wordt toegedeeld, den ouwel te ontvangen, en dus aan eene handeling deel te nemen, welke de ouders met de instelling van CHRISTUS strijdig keurden. Het bezoek der school werd derhalve zoo onaangenaam mogelijk gemaakt. Niet slechts werden de betwiste punten met groote zorgvuldigheid en ernst behandeld, (dit was, inderdaad, niet meer dan de pligt van Roomsche priesters en schoolmeesters) maar de ketters zelve werden vervloekt, en hunne personen zoo naauwkeurig beschreven, dat de schoolkinderen daarin een' vader, een' broeder, een' vriend of een' nabuur herkennen moesten. De kinderen der Pausgezinden dreven daarmede hun spel, en lachten over de verlegenheid en de grieve van hunne Protestantsche medeleerlingen: na den schooltijd ontstonden er geschillen en vechtpartijen; zoodat eindelijk velen van de laatsten weigerden ter school te gaan, en dan werd den ouderen ongehoorzaamheid aan de gestelde magten te laste gelegd. In ééne school ging de dweepachtige meester zoo verre, dat hij de kinderen in twee klassen, Christelijke en Duivelskinderen, verdeelde, van welke de laatste doorgaans en-

kel kinderen bevatte van hen, die tot het Protestantisme overhelden.

Een ander kwaad gevolg was de weigering van verlof aan deze lieden, om een huwelijk aan te gaan. Geene vrijheid tot openbare belijdenis van het Protestantisme bekomen hebbende, hadden zij geen verlof, om het huwelijk, naar de wijze der Protestantsche kerk, te vieren; en daar zij als ketters beschouwd werden, werd hun de huwelijksinzegening door Roomsche priesters ontzegd. Hoe menschen, die zich Christelijke staatslieden noemen, liever gevaar wilden loopen van onzedelijkheid te bevorderen, dan de vrijheid toe te staan, welke de wetten van *Oostenrijk* waarborgden; maar, bovenal, hoe zij, die dienaars van CHRISTUS wilden heeten, konden wenschen Christenen te straffen met een der slechtste verschijnselen van het leven der wilden, is waarlijk iets, dat zich volstrekt niet laat begrijpen. Het is een nieuw treurig bewijs van de overhelling der Paperij, om het hart zoo wel tegen de voorschriften der zedelijkheid, als der menschelijkheid te verstalen; en het is hoogst onedelmoedig van de schrijvers der Roomschgezinde godgeleerde tijdschriften, dat zij die van het *Ziller-dal* van minachting der heiligheid van het huwelijk beschuldigen, wanneer hunne eigene kwaadaardige bijgeloovigheid alleen dezen verhinderde, om in den heiligen staat van den echt te treden; en luide getuigt het van de zedelijkheid van het Protestantisme, dat men in staat is te bewijzen, dat er, gedurende de acht jaren van hunne onderdrukking, niet meer dan twee of drie gevallen voorkwamen van de zamenwoning van personen zonder priesterlijken zegen. Hadden velen aan de verzoeking toegegeven, wien moest de zonde en ellende, billijkerwijze, geweten worden?

De priesters echter waren zelfs met deze middelen, om de afgedwaalde schapen tot terugkeering te dwingen, niet te vrede. Beide op den kansel en in den biechtstoel waarschuwden zij hunne kudde tegen het houden van eenige gemeenschap met de ketters, en verboden de armen, om aalmoezen of huisvesting voor een' nacht van hen aan te nemen. Ja, zij wilden zelfs den dooden geen zweem van Chris-

telijke begrafenis vergunnen. Volgens de wet van *Oostenrijk* is den Protestanten, waar zij geen eigen kerkhof hebben, eene rustplaats op dat der Roomsch-katholijken toegestaan. Zij mogen den naasten Protestantschen leeraar tot begeleider der lijkstaatsie hebben; de klokken mogen voor hen geluid worden; zij mogen een' grafsteen oprigten: — maar aan die van *Ziller-dal* werd dit alles geweigerd. Wanneer iemand van hunne gemeente overleed, werd hij, als hij landeigendom had, daar begraven; had hij dien niet, zoo werd in een naburig woud naar eene plaats voor hem uitgezien. In geen der beide gevallen was het den rouwdragenden vergund, bij zijn graf een gebed op te zenden, of een lied te zingen; en in beide was de dienaar der politie de eenige beambte, die het lijk, door zijnen hond gevolgd, vergezelde! Het arme volk was bijzonder gegriefd en verontwaardigd over de tegenwoordigheid van den hond; en de onkundigste en dwaaste kon beseffen, dat een Godsdienst, welke smaad bij onregtvaardigheid voegde, niet de Godsdienst was van het Nieuwe Verbond. Intusschen werd de onbevoegdheid, om den dooden eerbied te bewijzen, vergeten bij het smartelijk gevoel over het gemis van alle middelen tot stichting voor de levenden. Zij hadden geene school voor hunne kinderen, geen heiligdom voor zichzelven. Alle godsdienstige zamenkomsten waren strengelijk verboden. Hunne Bijbels en boeken waren hunne eenige toevlugt; en ook van deze zochten de priesters hen te berooven. Zij poogden met gemoedelijkheid hunne kinderen én huisgenooten, zoo goed zij konden, te onderwijzen; doch voor zulken onder hen, die enkel handwerkers en arbeiders waren, was dit moeijelijk. Drie der kundigsten, HEIN, FLEIDL en GRIBER, beproefden, om, door de verspreide Protestanten naarstig te bezoeken, en hun wat zij vermogten, in een gemeenzaam onderhoud mede te deelen, dit gebrek te vergoeden. Het gemis van het H. Avondmaal werd door allen diep gevoeld, en kon niet vervuld worden; want tot eer van dit arme volk zij het vermeld, dat, schoon voor den tijd van acht jaren van openbare eerdienst en de Bondzegelen verstoken, geen onder hen ooit den geringsten wensch

te kennen gaf, om zich, hetzij door openlijk te leeraren of op eenige andere wijze, het geestelijk ambt aan te matigen. Zij verbeidden, in nederig geduld, tot het Gode behagen zou, hun eene wettige geestelijkheid te geven, en zagen onmiddellijk uit naar Hem om toezending van die genade, waarvan de uitwendige kanalen hun ontzegd waren. Sommigen bezochten, in 't eerst, liever de Roomsche kerken, dan geheel van de openbare eerdienst te zijn uitgesloten; maar de woedende en veroordeelende en persoonlijke aanvallen van den kansel dwongen hen zich daarvan te onthouden, en dezelfde oorzaken bragten te weeg, dat de onderhandelingen, met de priesters gehouden, geenerlei nut hadden. Na eene onderhandeling te *Huppach*, die verscheidene uren geduurd had, en waarin het volk hun geloof uit het woord van God met bekwaamheid verdedigde, besloot de priester met deze woorden: »Ik wensch alleen, dat de Heere JEZUS CHRISTUS zelf in het vertrek mogt komen, opdat ik tot Hem zeggen mogt: »Dit zijn de lieden — maak een einde van hen, door hen in het helsche vuur te werpen!"

(*Het vervolg en slot in No. V.*)

DE POTTER IN 1829 EN IN 1839.

(*Vervolg van bl.* 143.)

Terwijl DE POTTER steeds de leus voerde: *onbeperkte vrijheid in alles en voor allen*, zag hij nu, voor het oogenblik, niets in de heerschappij der Geestelijken over de leeken; zij drukte toch maar alleen op de geloovigen! De kuiperijen bij de verkiezingen — nietigheden! De twisten in de huisgezinnen, door Geestelijken aangestookt — beuzelingen! Geene zwarigheid, indien men maar eene *meerderheid* kon verwerven. Deze zou door de Katholijken gevormd worden. Daartoe werd men uitgenoodigd door een geschrift: *la Majorité*. Maar het schijnt, dat het den Pauselijken Nuntius om *zulk* eene meerderheid niet te doen was. DE POTTER schildert ook de Gezanten van den Heiligen stoel, als *les ambassadeurs*

tonsurés du maître absolu qui gouverne les états romains; en, zegt hij verder, zij spreken als de Gezanten der overige Mogendheden, met dit onderscheid, dat deze de tolken hunner meesters zijn, wier gevoelens steeds dezelfde blijven; terwijl, volgens DE POTTER, de Paus *in* zijne Staten het *Absolutisme* huldigt, maar *buiten* dezelve van geheel andere gevoelens is. Is het daaraan toe te schrijven, dat DE POTTER de *Belgische* Geestelijkheid als *nationaal-* en *democratisch*-gezind voorstelt; ten minste zoo wilde hij haar aan *Frankrijk* doen voorkomen.

Men zal zich echter niet verwonderen, dat DE POTTER geene meerderheid kon verwerven. Hij, die straks den Geestelijken alles scheen in te willigen, zegt later wederom geen gezag der Kerk te willen erkennen, noch iets voor de Priesters te willen zijn. Maar, voegt hij er bij, de Priesters en de Katholijken zijn menschen en burgers, dus medemenschen en medeburgers; derhalve broederschap en wederkeerig dienstbetoon! Op zulke gronden wilde echter niemand met hem gemeene zaak maken; DE POTTER werd zelfs door de Katholijken aangevallen. De volksvertegenwoordigers zouden wel het minst naar hem geluisterd hebben; want hij ried hun, zoo zij niets vermogten uit te rigten, gezamenlijk hun *ontslag* te vragen.

Onder alle zonderlinge handelingen van dezen zonderlingen man is wel het zonderlingste, dat, mag men zijnen woorden geloof geven, in Julij 1838 door hem nog eens gedacht werd, nogmaals onderhandelingen met onzen geëerbiedigden Koning aan te knoopen. Dit schijnt echter slechts eene voorbijgaande, opwellende gedachte geweest te zijn; wat later was hij te *Parijs* er tegen, dat de *Belgen* aan Koning WILLEM zouden overgeleverd worden. Niet ingewijd in de staatsgeheimen, weten wij niet, of daaraan wezenlijk gedacht is, en of werkelijk eenige mededeelingen van dien aard plaats gehad hebben. Had er iets dergelijks plaats gehad, er zoude niets tot stand hebben kunnen komen; want wie zoude zich tijdelijk naar DE POTTER hebben willen voegen, die maar bij gebrek van beter eene *Restauratie* naar zijnen zin verlangde? Ook waren *Engeland* en *Frankrijk* geenszins voor eene herstelling gezind. Het eene Bestuur zoude niet gewild, het andere niet gekonnen hebben.

Het *Belgische* volk had evenwel edelaardige gevoelens (*généreuses dispositions*); die moesten geleid en bestuurd wor-

den. *Fransche* en *Belgische* dagbladen moesten dus dien gloed aanvuren. De banier ten strijde moest de leus voeren: *godsdienstige vrijheid!* Deze moest ook aan de andere zijde van den *Rhijn* opgestoken worden; rondom haar moest de *conféderation belge-rhenane* zich scharen. Tot dit einde zoude Vorst LEOPOLD medewerken, door te spreken van *moed* en *volharding*. Volk en priesters werden gevleid. Het gebeurde bij de begrafenis van den Heer DE MONTLOSIER te *Parijs* gaf daartoe gereede stof. Maar men dacht in *Frankrijk* anders, of liever het kabinet der *Tuilerien* was van andere gevoelens, en het scheen niets meer te vreezen, dan dat het *Fransche* volk zijns ondanks de *Belgen* mogt te hulp komen.

Vorst LEOPOLD scheen aan DE POTTER het oor te leenen, sprak van, en scheen te willen handelen. Maar DE POTTER, zoo men zegt, door schade en schande geleerd, was op zijne beurt slim. Indien Vorst LEOPOLD ook de anderen kon verschalken, DE POTTER zoude zich niet laten vangen. Hij verlangde waarborgen, die LEOPOLD hem *noch geven kon, noch wilde*; want de Koningen der *Franschen* en der *Belgen*, hoe wèl zij het anders ook mogten meenen met *vrijheid in alles voor allen*, vonden de uitlegging, die DE POTTER aan deze stelling gaf, te ruim. DE POTTER verlangde ook niets minder, dan het verwijderen van nagenoeg allen, die bij den Koning der *Belgen* in eenig aanzien stonden, en met name het wegzenden van allen, die het met GOBLET, VAN DE WEIJER, LEHON en DE MEULENAERE hielden.

Wanneer men DE POTTER zulke maatregelen tegen zijne vroegere vrienden ziet uitlokken, behoeft men zich niet te verwonderen, dat de behendiger VAN DE WEIJER hem vroeger, misschien op grond van nadere kennis, kortaf eenen zoo *slechten vriend* als *burger* genoemd had. (*) Wij zullen hierna zien, dat de Heer LEHON te *Parijs* deze trekken later niet onbetaald liet.

Die zóó met zijne vroegere vrienden en bondgenooten omsprong, moest eindelijk niet alleen verlaten staan, maar ook in den kwaden reuk komen van een Republikein te zijn; en deze worden doorgaans van allen gevreesd, die iets op het spel te zetten of te verliezen hebben. Zij, die bij de verandering van zaken gewonnen en *veel* verkregen hadden, wa-

(*) Zie dit Tijdschrift, No. I, bl. 25.

ren nu niet meer gezind, het moeijelijk verworvene roekeloos te wagen. *Beati possidentes*, troosteden zij zich, dat het Jonkvrouwelijk *België* van 1830, (*alors la Belgique étoit vierge*) in stede van de burgerlijke huik, den koninklijken diadeem had opgezet.

Slechts twee vrijheidsmannen bleven met DE POTTER in eenige verbinding, waarbij later DUCPETIAUX zich tot een driemanschap voegde, of liever tot een klaverblad, waarvan DE POTTER de stengel zoude zijn — *l'agent de cette association*. Men moet er zich evenwel geen te groot denkbeeld van vormen; want BARTELS was voor JOTTRAND een *bourgeois fanatique*, en JOTTRAND stond bij BARTELS te boek als *novateur brouillon!*

Onder dit alles mislukte DE POTTER alles: de *Luxemburgsche* volksvertegenwoordigers kon hij niet eens aan eenen maaltijd vereenigen. Een *Franco-Belgisch* banket had geene betere uitkomst, dan dat er gegeten werd en afgepaste toasten uitgebragt en op dezelfde wijze beantwoord werden.

Onder al dit geschreeuw en gescherm, zegt DE POTTER, scheen het belagchelijkste van alles te zullen gebeuren, t. w., onder vertoon van tegenstand, met buigen voor de noodzakelijkheid te eindigen, echter om de zeer eenvoudige reden, dat men zich onder al het gesnork niet bij magte gevoelde, den strijd tegen geheel *Europa* vol te houden. Had men DE POTTER vertrouwd, zijnen raad gevolgd, het ware zoo verre niet gekomen. *België* had zich met *Frankrijk* moeten verbroederen. Als twee *Zwitsersche* kantons (*) zouden *Belgen* en *Franschen* onverdeelbaar en dezelfde belangen tegen allen verdedigende als één man gestaan hebben!

Maar de Koning der *Franschen*, de schrandere LOUIS PHILIPPE, opgevoed in de school des tegenspoeds, had in zijne ballingschap meer wijsheid en menschenkennis opgedaan, dan DE POTTER in zijn Hotel en met zijne *equipage de maître*. Hij had de wrange vruchten van den vrijheidsboom

(*) Bedenkt dan DE POTTER hier niet, wat hij later zeer juist opmerkt, wanneer hij zegt: »Alle *Franschen*, zonder onderscheid, zijn van gevoelen, dat de groote Natie elke andere ongestraft mag beleedigen, maar het haar eene misdaad toerekent, *Frankrijk* te beleedigen.'' Zou de groote Natie met het door haar zoo dikwijls verachte *België* de gelijkheidsrol hebben willen spelen?

geproefd en was wijzer geworden. De plannen van DE POTTER konden bij den Vorst, van wien ook ENNIUS, de dichter, zoude gezegd hebben:

Qui — cunctando restituit rem,
Non ponebat enim rumores ante salutem,

geen ingang vinden. En van zelf spreekt het, dat de *Europesche* Diplomatie geen behagen kon scheppen in een plan, waarvan DE POTTER het volgende zegt: „Had men mijne wenken ten uitvoer gebragt, de eerste schakel ware gesmeed geweest van de groote volksketen, of het groote volksverbond, door *Frankrijk* en *België* begonnen, waarbij de *Rhijn*-provinciën moesten komen. Welligt zoude *Holland* zich daarbij gevoegd hebben, geholpen door de *Republikeinsche* en *Roomsche partij*. *Savoye*, *Italië*, *Spanje* zouden gevolgd zijn.” (*) Maar de *Belgen* wilden niet meer, konden niets meer; de eerste schakel kwam dus niet eens tot stand. En kon dit wel anders? Eigenbelang en baatzucht deden alles in duigen vallen; terwijl DE POTTER met zijne vrienden over geen enkel punt het eens kon worden. *Nous n'etions d'accord mes amis et moi sur aucun point.* Had het anders mogen zijn, dan ware de gevaarlijkste aller vijanden, *l'ennemi domestique*, uit *Brussel* verdreven, den ontevredenen in *Holland* en *Pruissen* de hand gereikt, en zoo ware de indrukmakende worstelstrijd begonnen tusschen de menschheid en eenige bevoorregte familiën; eene worsteling, die vroeger of later toch de geheele wereld in rep en roer brengen en haar lot beslissen zal!

Het baatte dus niet, dat DE POTTER naar eenen bekwamen veldheer omzag, die het land redden zou, en *België* en geheel *Europa* voor eene radicale hervorming behoeden zoude. Hij kon noch geld, noch manschappen uit *Frankrijk* zenden. De drukpers mogt hem aldaar niet meer behulpzaam wezen. En de Leeuw te *Waterloo* mogt niet vallen, niet wijken voor een Monument van het vrije *Frankrijk* en *België* aan de Menschheid! Alles te vergeefs. — DE POTTER zette zich nu wederom aan het schrijven.

Er moet echter van DE POTTER gezegd worden, dat, had

(*) Mogelijk had wel MEHEMED-ALI zich aan deze keten aangesloten, die eindelijk aan het Hemelsche Rijk ware vastgeklonken!!

het van *hem* alleen afgehangen, de schikkingen niet zoo gemakkelijk zouden tot stand gekomen zijn; ofschoon het steeds twijfelachtig zal blijven, of hij zijn doel zoude bereikt, of de uitkomst aan zijne verwachting zoude beantwoord hebben. En bij dit alles mag men hem geen beleid ontzeggen; want bij zijne pogingen, om eenen aanvoerder te vinden, die zijne beginsels met de wapenen in de hand ingang zoude hebben moeten doen verwerven, was hem de eerste de beste niet doende. Zoo wilde hij niet gediend wezen (en men moet zeggen met reden) van het zich noemend opperhoofd der *Leopoldsche vrijwilligers*, den Heer DE PONTECOULANT, bij hem niet bijzonder gunstig aangeschreven van wege de rol, welke hij in *Zeeuwsch Vlaanderen* gespeeld had. Hij toont hier beter doorzigt te hebben dan de Heer DE MÉRODE, die met dezen vrijwilliger-Hopman in *Parijs* betrekkingen had aangeknoopt. Maar DE MÉRODE had andere revolutiemannen op het oog, dan DE POTTER, gelijk wij vroeger reeds vernomen hebben. Zij hadden beide omkeering van zaken op het oog, maar met geheel verschillende oogmerken en bedoelingen. DE POTTER zoude deze taak liever toevertrouwd hebben gezien aan een der bekende hooge krijgskundige talenten in *Frankrijk*. Maar ook deze pogingen leden schipbreuk. BARTELS wilde eenen *Guerillas*-oorlog in het *Luxemburgsche*. Daarom kon DE POTTER ook de benoodigde 12,000 franken, zegge *twaalfduizend franken*, die hij benoodigd was *pour entamer la besogne*, niet verkrijgen. Teregt beklaagt hij zich over deze bekrompenheid, (*) die geen twaalfduizend franken kon vinden, als eerste uitgaaf voor eenen veldheer, om *Europa* van hare Koningen wendig te maken of haarzelve te overwinnen (*le chef militaire destiné à effrayer l'Europe des rois ou à la vaincre.*) Met regt zegt waarschijnlijk DE POTTER: »Het bestuur van LEOPOLD zoude zich zeker verlegen gevoelen, wanneer het openhartig wilde uitkomen voor de onderhandelingen met den Generaal SKRZYNECKI en vooral omtrent het geld, dat zij gekost hebben." — Zoo konden drie menschen, die hetzelfde schenen te willen, het toch niet eens worden. Van den Heer GENDEBIEN, dien

(*) Later werd er kwestie van tien geleende guldens door zekeren Heer CASSIERS aan BARTELS. Niet ten onregte spreekt hier DE POTTER van *esprit tellement étroit et un coeur si financièrement placé.*

men als lid der associatie had uitgenoodigd, zegt DE POTTER: *Mr. G. s'était retiré dans sa tente!* — Intusschen ledig kon hij niet blijven; hij schreef aan wien hij maar kon over den Generaal SKRYNECKI; hij liet er zelfs den vriend van den Generaal, den Prins CZARTORYNSKI, van verwittigen. Met welk gevolg? »Noch Prins, noch *association nationale*, noch patriotten gaven mij (DE POTTER) eenig teeken van leven!" !!!

Dit schrikte hem echter niet af, als vroeger; nu schreef hij aan LEOPOLD, van welken brief de inhoud hierop nederkwam: *Ga heen!* in het Fransch niet veel beleefder uitgedrukt door: »*Allez vous-en!*" Het geschrijf schijnt toch eindelijk iets uitgewerkt te hebben. BARTELS geraakte daardoor in de gevangenis, van wege eene Proclamatie aan het Leger, die hij met KATS, den vader der *Belgische Meetings*, zoude opgemaakt hebben. Dit gaf aanleiding, dat de Politie te *Parijs* ook eene huiszoeking bij DE POTTER deed en zijne papieren in beslag nam. De afgezant LEHON, wien DE POTTER zoo gaarne van Vorst LEOPOLD verwijderd had gezien, schijnt een hartelijk deel in laatstgenoemden maatregel genomen te hebben. Men hield DE POTTER verdacht van ook met de *Fransche* bewegingspartij te heulen, en men was in *Frankrijk* even zeer tegen deze partij, als in *België*, gezind; zij althans, die iets te verliezen hadden. — Doch wij stappen over deze geschiedenis heen, welke, even als alle zaken van dien aard, geene aangename zijde heeft. DE POTTER eindigt met het *Belgische* bestuur te beschuldigen, een zoogenoemd *cabinet noir* te hebben ingesteld, in spijt der Constitutie, die de onschendbaarheid der brieven waarborgt. »Het heeft zijne laaghartigheid onder de bescherming der dwingelandij gesteld," zeide DE POTTER. Hij smaakte de voldoening, dat het *Belgische* bestuur, deze beschuldiging met stilzwijgen beantwoordende, stilzwijgend zich schuldig beleed.

Terwijl onder dit alles DE POTTER, gelijk het hem steeds gegaan is, niets degelijks kon uitregten, ging hij voort zijne gevoelens mede te deelen. Hij zegt zelf, dat hij steeds scherper en *vinniger* werd over het onveranderlijk *thema*, dat, wanneer slechts de *Belgen* niet *toegaven*, niemand hen zoude *dwingen*. Maar te vergeefs: *België* verviel meer en meer, en *Frankrijk* bevorderde en ondersteunde den afval. Het volk zweeg, en LEOPOLD met de zijnen hadden de handen

vrij. — Dit moest DE POTTER nog eens zeggen; het was zijne laatste mededeeling, want de dagbladen weigerden nagenoeg alles, wat hij verder over dit onderwerp schreef.

(*Het vervolg en slot in No. V.*)

ROMANISME.

De Reis van den Heer WAP naar *Rome* is, na het verschijnen van het eerste deel derzelve, reeds bekend zoo als zij is, ook vooral aan de lezers der *Vaderl. Letteroefeningen.* Zij maakt eenigzins opspraak. De Heer WAP schijnt er zelf bijzonder veel aan te hechten. »Mijne Reis'' heet het. Moet dit niet beteekenen: een *chef d'oeuvre* onder de reizen, of het *non plus ultra*, dat de Heer WAP tot nog toe geleverd of gedaan heeft, het stuk bij uitnemendheid, waarop hij zich van nu aan zal beroepen?

Het is bij den oplettenden lezer buiten alle bedenking, dat er een zeker, ofschoon verzwegen, oogmerk met deze Reis bedoeld wordt, en dat de gewone oogmerken, waartoe men eene reis uitgeeft, hier op zijn meest bijoogmerken zijn. Kennelijk toch is het werk verschenen, niet ten behoeve der waarheid en der wetenschappen; het is deels te eenzijdig, deels bevat het te weinig wezenlijk wetenschappelijke en dan nog alom bekende zaken, eene menigte *Italiaansche* namen, opmetingen van gebouwen, enz.; maar ten behoeve van het Pauselijke *Rome*, en om aan zekere partij hier te lande te behagen, is het dure werk uitgegeven. Het is geheel in den geest der *Katholijke Stemmen* en van dergelijke geschriften, maar onderscheidt zich van dezelve door de tint van meerdere beschaving en geleerdheid; gelijk men dáár overal op lompheid en domheid stoot, zoo hier op de listigste geslepenheid en vertoon van kennis, doorzigt en veelwetenheid. Maar het kan dan toch ook dienen als eene bijdrage tot de kennis van de wijze, waarop het *Romanisme* worstelt voor zijne heerschappij; van de middelen, welke er voor hetzelve worden aangewend, en van het juk, dat zij torschen, die het harnas ten behoeve van hetzelve hebben aangeschoten; en is het alzoo een niet onbelangrijk verschijnsel voor degenen, die op de teekenen des tijds letten.

De beide kenmerkende trekken van deze Reis zijn, afgo-

dische vereering van *Rome* en smaad en wrevel tegen *Nederland*, het land, dat zich eenmaal aan de Inquisitie, het vreeselijk werktuig der Roomsche heerschappij, heeft ontscheurd, en nog het hoofd fier opgeheven houdt boven het *Jezuitisme*, hoe het ook moge woelen. De inkleeding is een kunstig weefsel, waarin de Schrijver zich meestal meesterlijk gedekt heeft. (De steller van deze regelen heeft voornamelijk het oog op het onlangs uitgegeven *tweede Deel*; van het eerste is reeds het een en ander opgemerkt.)

Het priesterlijk *Rome* wordt de *heilige Stad* genoemd, en zóó, alsof haar die benaming toekomt; de bewijzen schijnen verondersteld te worden. Nu, zij zouden ook zeker geenszins kunnen opwegen tegen dingen, welke onlangs werden aangewezen, en den naam van *Heidensch Rome* ook nog op het tegenwoordige deden toepassen. De zoogenoemde heilige Stad, die bovendien ook nog de *eeuwige Stad* wordt genaamd, wordt als eene volmaakte voorgesteld, die vlek noch rimpel heeft, en waar alles even uitnemend is; het kwade aldaar wordt ijverig vergoelijkt, ja ten goede, tot lof, tot zegen verklaard; zoo gelukkig komen de ontelbare ledigloopende Geestelijken er af; de roovers in den *Romeinschen* Staat, die *Rome* tot boetelingen maakt en die nimmer weder zondigen; de ellendige beeldenkraam en het stuitend bijgeloof, en wat er meer van dezen aard is.

Het bijgeloof, waarop de Roomsche Priesters zoo veel prijs stellen, wordt ontzien en behandeld met èene omzigtigheid, als het fijnst bewerkte kunststuk, dat niet is aan te roeren; ja het wordt gehuldigd. Van de duizend proeven diene hier het zegenen door den Paus, voorgesteld als die verhevene plegtigheid zonder weerga, die weldaad, wier waarde niet is te bepalen. WAP is ten gehoore bij den Paus, en als hij zich daar beschrijft, is het of hij ons wil doen gelooven aan eene heilige ontroering, welke hem als in eene andere wereld deed zijn, en dat hij van nu af de beweldadigde is onder de millioenen! Eenige paternosters laat hij door den Paus zegenen, om ze zijnen vrienden ten geschenke te geven — en dit wordt nu in hoogen ernst beschreven door WAP, dat heeft WAP gedaan, de man, die onderzoekt, denkt, weet, en in eenen kring is opgevoed en leeft, waar verlichting is! Ja, zulke offers moet men *Rome* brengen, wil men met *Rome* verzoend en bevriend zijn! Al de geliefkoosde thema's, die de ijveraars voor *Rome* gewoon zijn te spelen,

hoort men het geheele boek door; het martelaarschap, dat men *Rome* heeft aangedaan, alsof zij de lijderes ware, en uit haar niet de gruwelen der Inquisitie waren voortgekomen; het Proselytisme, opdat men meene, dat de een na den ander' wederkeert in den schoot der Moederkerk, en er niet aan denke, dat *Rome* soms geheele scharen verliest, en dat duizenden der haren ten eenemale van de gevoelens der Hervormden zijn, en de Protestantsche Kerk hierin eene verbazende uitbreiding gedurende de laatste Eeuw gemaakt heeft. Het *Jezuitisme* wordt met eenen lof vermeld, die naauwelijks de gedachte toelaat in ons op te komen, dat dit de ergerlijke bron is van woelingen, tweedragt, bitterheid en verderving van het reine Evangelie; dat het de zielverpestende en levenverdervende leer predikt: »Het doel wettigt de middelen,'' en dat het met zoo vele Koningsmoorden is bezoedeld; en, gelijk het bij deze dingen past, CATHARINA DE MEDICIS vindt hare voorspraak, want de *St. Bartholomeusnacht* was een vreeselijke slag voor het Protestantisme, de wellust van PHILIPS, de vreugde des onfeilbaren H. Vaders, die er een *Te Deum* over liet zingen. De Koning van *Beijeren*, die zijne Protestantsche onderdanen voor den Roomschen Afgod de knieën doet buigen, wordt, naar het stelsel der *Ultramontanen*, hoog verheven en alle middelen, die *Rome* aanwendt om zich staande te houden en te dekken, worden verdedigd, zelfs het schandelijk verminken der klassieke werken. Dit doet WAP, die in de geleerde wereld eenen naam wil hebben, die gedurig van *Classici* spreekt, en geacht wil worden dezen te waarderen!

Hoe het Protestantisme door den Heer WAP in zijne Reis behandeld wordt, behoeft wel niet gezegd te worden, als men de aangewezene trekken van zijn werk reeds kent. Hatelijk wordt het voorgesteld, veel aan hetzelve ten laste gelegd, maar zeer omzigtig, en de Man houdt zich zorgvuldig gedekt. Zoo laat hij b. v. den Heer COLLOT D'ESCURY de beeldstormerij bestormen, en wel zóó, alsof het een wonder ware, dat een Protestant daartegen zijne stem verheft; terwijl deze misdaad de ongeregtigheden der Protestanten moet verkondigen, ofschoon die geenszins *dat* aan de beelden hebben gedaan, noch zoo vele stomme beelden hebben omvergeworpen, als de Inquisiteurs menschen hebben vermoord, mishandeld en ongelukkig gemaakt, in die zelfde dagen. Ik spreek van geene andere dergelijke dingen, waarvan het hier

overal wemelt: de Heer WAP heeft gezorgd, dat men alles niet kan aanroeren; ook zouden er dan al ligt een paar boekdeelen noodig zijn.

Een onteerende trek in het karakter van onze echte *Ultramontanen*, een dunkt mij al te moeijelijke last, dien zij hebben te volbrengen, vooral als zij *Nederlanders* zijn, is hun wrevel tegen *Nederland*, het hekelen van hun Vaderland. En hieraan is in »*Mijne Reis*" meesterlijk geheel en al *à la* WAP beantwoord. Veel grootsch in *Rome* laat de Reiziger soms gezocht uitkomen door de vergelijking van hetgeen *Nederland* heeft en is. Zelfs de horribele zedelijkheid van den *Romeinschen* Staat wordt verdedigd ten koste der *Nederlandsche* zedelijkheid. Daar zijn wel de vondelinghuizen vol, maar men hoort er niet van kindermoorden *zoo als hier*. Zoo wil men doen gelooven, dat kindermoorden hier een dagelijksch verschijnsel zijn, gelijk het rooven en moorden der *Italiaansche* benden; ofschoon een kindermoord hier zoo zeldzaam is en voor afschuwelijk gehouden wordt, dat het, als eene ijzingwekkende bijzonderheid, meestal omstandig in de nieuwspapieren wordt vermeld. Onze Godsdienstvrijheid wordt beschimpt door eene lage vergelijking, die in het hart van den Man, die eene godsdienstige reis deed, niet behoorde op te komen. Niets deugt in *Nederland*, en, mogt er al iets goeds zijn, het buitenland levert altijd iets beters; zoo gaat het zelfs met onze meerbaars! De kunstenaar is in *Nederland* de ongelukkige verlorene. Op onzen handelsgeest wordt tot walgens toe gesmaald. Waar iets kwaads van *Nederland* kon aangeteekend worden, staat het er. Vele van onze vlekken worden gretig opgesomd; hoe men, bij voorbeeld, menig beroemd man arm heeft laten sterven. Terwijl ik deze dingen schrijf, en mijne aanteekeningen, bij het lezen der groote Reis gemaakt, doorloop, herinner ik mij en vind ik niets ten voordeele van het Vaderland van WAP, dan alleen eenigen lof aan die mannen, die iets ter gunste van *Rome* hebben opgemerkt, en van die groote mannen, met wier vriendschap de Heer WAP zich tracht voor te doen, als zijnde ook nog iets in *Nederland*. — Is *Nederland* in uw oog, Mijnheer, dat ellendige land, moet gij omtrent hetzelve zulk eene rol spelen, verlaat het, rigt uwe schreden elders, opdat uw voet dezen onwaardigen grond niet meer drukke; zoek een plaatsje te *Postel;* gij kunt dan tevens de vreugde

hebben, of uwen aangenomen last volvoeren, om van daar uw Vaderland te bestoken!

Het doel dezer Roomsche Reis blijkt maar al te zeer; alhoewel de Heer WAP daaronder ook schijnt te willen gerekend hebben de verademing en de vertroosting, waaraan hij onder de droefheid over de smartelijkste verliezen behoefte had. Dat denkbeeld is schoon. Maar kan *Rome*, zoo als WAP het bezocht heeft, en kan *Rome* door hare Godsdienst eenen man, die, als hij wil, met LAMARTINE kan gevoelen en die zelf weet en denkt, troost geven, als hij zoo diep gewond is? Voor troost is er geloof noodig; en wat is het bijgeloof van *Rome*? Voor troost moet er Godsdienst zijn; en wat is dan dat ziellooze vertoon en die zinnelijke praal van *Rome*? Hij *zegt* wel, dat *Rome* hem eene vertroosting was; maar uit zijn schrijven blijkt het niet. Wat hij ook aangaande dit teedere punt soms moge ontboezemen, het is alles koud, stijf, gemaakt, zoo als *Rome* zelf. Maar als hij op den *Simplon* staat, gevoelt men het, dat ook zijn gemoed door de grootheid van den Almagtige werd getroffen. Ja, voor ware vertroosting moet men in de heerlijke schepping van God zijn; zij, en de kennis van God door het Evangelie, lokt rein en levendig gevoel van Godsdienst uit, tot vertroosting en hoop; maar *Rome* kan het niet. Hoe zou dit ook mogelijk kunnen zijn bij den Christen? Men moge in den grootschen koepel van de St. Pieterskerk lezen: „*Gij zijt Petrus*," enz. en er van zeggen, dat deze woorden daar zoo luide spreken; maar dit kan het *hart* niet zeggen, gelijk dan ook deze flaauwe betuiging zich genoeg verraadt, als buiten het hart te zijn omgegaan. Luide zou zij alleen dan spreken, wanneer CHRISTUS den Verzoeker gehoor had gegeven en de koningrijken der aarde aangenomen, en PETRUS ware zijn eerste staatsdienaar geweest; want zulk een Christendom vindt men in *Rome* en in den Paus.

De schrijver van deze regelen staat in geene de minste betrekking tot den Heer IJNTEMA, noch kan geteld worden onder dezulken als de Heeren ROBIDÉ VAN DER AA en WARNSINCK, en zal nimmer WAP kunnen hinderen in zijnen dichtroem; nooit nog heeft hij iets in de *Vaderl. Letteroefeningen* geschreven; zij zijn hem vreemd, alleen hem eene geliefkoosde lectuur: om dit schrijven behoeft de Heer WAP dus noch de *Letteroefeningen* noch een van genoemde Heeren te hekelen.

X

DE HAND DES HEEREN.

(*Vervolg van bl.* 159.)

Vrolijk hadden de speellui op den bruiloftsdag zich laten hooren; lustig en feestelijk was het in de fraai versierde woning toegegaan. De molen stond stil; de knechts zongen en sprongen; de gasten schertsten en smulden; de bruid schitterde van gezondheid en leven, de bruidegom van kracht en vuur; tante prijkte in een staatsiekleed met groote bloemen; hare smalle lippen grijnsden boosaardig; ROSE's oogen lachten, en HENDRIK's hart stroomde over van verrukking. En des morgens na dien vreugdedag trad de jonge vrouw, met blikken, waarin de vreugde schitterde, voor de volle kisten en kasten, welke vrouw HUBER haren zoon had nagelaten, en vond daarin sneeuwwit linnen, en glaswerk, en koper, en tin, en zilver, kortom alles, wat het hart eener huisvrouw verheugen kan, in ruimen overvloed. Zegevierend leidde zij tante KATHARINE in haar' nieuwen eigendom rond, en wees en prees hare schatten, en juichte bij ieder nieuw stuk huisraad, dat haar blank en net in het oog viel. Ook de oude juichte en zegevierde, maar in eenen anderen geest dan de argelooze, onnadenkende ROSE; want deze dacht: »Hoe schoon zal dat alles eenmaal zijn, wanneer het van ons is, van ons alleen!''

Het eerste jaar liep snel voorbij. In den molen had zich weinig veranderd; dat HENDRIK de blanke schietgeweren uit de slaapkamer naar den zolder had moeten brengen, was natuurlijk, want ROSE had thans een dochtertje aan de borst, en was zoo bitter bang, dat er een ongeluk gebeuren mogt. Wel is waar wierp HENDRIK menigen smartelijken blik op de ledige plek aan den wand, want zijne wapenen waren zijne liefhebberij; maar wat doet men niet ter liefde van eene jonge, aanminnige moeder? Wilde hij zich verkwikken met het gezigt der heerlijke dubbele buks, welke hij in vroeger tijd te *Weenen* gekocht had, zoo klom hij naar de zolderkamer, en *Nero* sloop hem schuw achterna; want dat de groote jagthond, die aansloeg, wanneer slechts eene muis ritselde, niet meer in de woonkamer komen mogt, waar tante het kind wiegde, was weder natuurlijk. HENDRIK beminde zijne vrouw, zijn kind en den vrede, en zoo

was het dan gekomen, dat hij de eene na de andere gewoonte, die hem lief geworden was, had afgelegd, zonder zelf te merken, dat hij dit om den wille des vredes gedaan had.

De oude tante heerschte en beschikte onbeperkt, doch zoo stil en zoo vreedzaam, dat de heer des huizes er niets van gewaar werd; hij was voor haar knorren en kijven bang geweest, maar zij keef niet; en wanneer HENDRIK in den molen of in het bosch was, vermoedde zijn eerlijk hart niet, dat tante intusschen te huis, met krokodillentranen, ROSE's lot beklaagde en aan de jonge vrouw het eene muizennest na het andere in het hoofd bragt. Daar was hij dan in haren mond een ledigganger, een grootsche gek, die de voorname lieden wilde naäpen, wien een ree liever was dan vrouw en kind; aan den bedelzak zou hij hen nog allen brengen met zijn slempempen, want op den molen werd hij bedrogen, als hij er niet was, en had hij een uur of zes gejaagd, zoo kon hij immers ook met geen drooge keel de herberg voorbijgaan; daar stroomde dan, in een uur tijds, de winst van eene geheele week in den zak van den kroeghouder — en dergelijke giftige redenen meer. Kwam de jonge man eens des avonds van de jagt te huis, met wangen, door de scherpe herfstlucht hooger gekleurd, glinsterden zijne oogen van vreugde, wanneer hij ROSE met het kindje op den arm gewaar werd, zoo fluisterde KATHARINE, terwijl hij geweer en weitasch wegbragt: »Ziet gij wel, hoe hij gloeit als een bakkersoven; dat doet de wijn. Ziet gij, hoe hij staart met glimmende glasoogen; uit de boschbeek heeft hij zijnen dorst niet gestild. O, dat liederlijke manvolk!" En dan droogde zij hare boosaardige oogen en zuchtte diep; doch trad nu HENDRIK de kamer weder binnen, dan was zij zoo vriendelijk als eene huiskat, bragt hem nu dit dan dat, waaraan hij gewoon was, en de argelooze man bemerkte den worm niet, die aan zijn huwelijksgeluk knaagde.

Lang had ROSE het gepraat der oude met weêrzin, ja somwijlen met gramschap aangehoord, maar steeds gezwegen; want zij wist, dat tegenspraak bij tante het kwaad slechts nog erger maakte. Eindelijk werd zij gewoon steeds hetzelfde te hooren, en toen het tweede jaar van haren echt ten einde liep, begon zij het oude wijf te gelooven, want zij was wel goed, maar eenigzins zwak van verstand en karakter, en hare neiging voor HENDRIK verflaauwde in dezelfde mate,

als hem de zekerheid van zijn geluk met eene blijmoedige gerustheid vervulde. In deze gerustheid zag ROSE eene vermindering van liefde jegens haar, omdat de oude wilde, dat zij die daarin zien zou. Hierbij kwam nog, dat zij andermaal in gezegende omstandigheden was, en duizend kleine luimen had, die haar meer geneigd dan anders maakten, om naar de inblazingen der duivelin te luisteren. — Doch nog ging alles tamelijk goed, want HENDRIK schoof hare ontevredenheid op rekening van haren toestand en was vol geduld en inschikkelijkheid.

Daar werd hem dan een knaapje geboren, en HENDRIK nam het kind op zijne armen, hief het op naar den hemel, en bad met heilig vadergevoel voor het behoud, voor het welzijn van moeder en kinderen; tranen van aandoening vulden zijne oogen; groote droppelen vielen op het voorhoofd van het pasgeboren wicht, en met een overstroomend hart trad hij aan ROSE's bed. Maar tante was hem voor geweest, en nu keek de zwakke kraamvrouw donker en knorrig voor zich heen, en antwoordde niet op zijne hartelijke woorden. Lang stond hij zoo, en wachtte op eenen blik van haar; maar zij ontweek den zijnen, vroeg om het kind, en keerde vervolgens spijtig haar aangezigt naar den wand. Toen ging de arme man in het bosch, en schreide, om zijn overkropt hart lucht te geven; hij voelde voor de eerste maal, dat zijne vrouw hem toch nooit regt bemind of begrepen had, en dat er op aarde nog een ander hart voor hem zijn moest dan het hare. Het was een troosteloos, vernietigend gevoel, dat zich van hem meester maakte. Langen tijd zwierf hij zonder wil of doel in het rond; het was hem, alsof hij al wat hij bezat, al wat hem vermaak gaf verloren had; hij was op dit oogenblik arm geworden, armer dan een bedelaar!

T'huis ondertusschen streelde tante de van koorts gloeijende wangen der kraamvrouw, bragt haar verkoelende dranken, en teemde: »Zie eens dien onbarmhartigen man! Gij ligt daar nu mat en afgetobd, een kaarsje dat op het uitgaan is: wie heeft de schuld van uw lijden? voor wien draagt gij uw kruis? voor wien anders, dan voor hem? en terwijl loopt hij daar buiten zijn vermaak na, die dagdief, en bekreunt zich niet om vrouw of kind!"

ROSE schreide bitter, het knaapje schreide, APOLLONIA schreide, omdat niemand met haar spelen wilde; maar het

hart der moei lachte, want zij zag door het hoekvenster den molenaar terugkomen, bleek en somber, hoorde hem naar zijne kamer gaan, den grendel toeschuiven; en nu wist zij, dat het onkruid, hetwelk zij gezaaid had, opwies.

Op het doopfeest van het zoontje ging het in den molen weder lustig toe; neven en nichten kwamen, aten en dronken, en sloegen de handen in elkander over HENDRIK, van wiens aanstootelijk gedrag de moei hun in het geheim niet genoeg wist te vertellen. HENDRIK gaf weinig acht op de gezigten zijner bloedverwanten; hij ergerde zich slechts over ANTOON, die ernstig en in zichzelv' gekeerd onder de molenaarsknechts zat, en geen' druppel brandewijn gebruikte.

»Hoor, oude" zei hij eindelijk, terwijl hij hem onder den arm greep, »kom met mij naar buiten; ik moet u het geweten eens wakker maken."

ANTOON stond op, en zij traden onder de lindenboomen voor het huis.

»Nu zeg mij, waarom kijkt gij reeds maanden lang zoo zuur, dat ik treurig word, als ik u maar aanzie? Waarom zit gij op een' vreugdedag daar zoo, alsof het een begrafenismaal was? — Ik ben, van mijne jeugd af, uw gezigt anders gewoon. Wilt ook gij mij het leven verbitteren?"

De oude man stond zwijgend en zag voor zich op den grond, en wilde spreken en vermogt het niet; eindelijk liepen hem de tranen over de gerimpelde wangen.

»Om Gods wil, wat deert u?"

»Geef mij mijn afscheid, meester!" bragt eindelijk de oude met moeite uit.

»Uw afscheid? aan u? Hebt gij het verstand verloren?"

»Ik wil het behouden, en daarom ga ik heen! Zijt gij dan blind? Hebt gij vergeten, wat ik u, reeds vóór de bruiloft, zeide? — De oude slang broedt hare ongelukseijeren uit; het eene addertje kruipt na het andere te voorschijn; ik wil den ondergang van dit huis niet mede aanzien. — Dag aan dag, uur aan uur moet ik van oude gaauwdieven hooren spreken, die hunnen broodheer het zijne ontstelen. Ik moet er bij staan, wanneer zij lasterlijke taal over u voert; moet zien, hoe zij uwe vrouw tegen u ophitst, en bij dat alles moet ik zwijgen. Gisteren heeft zij mij uit het kamertje gejaagd, dat ik sedert dertig jaren bewoond heb; ik moet, meent ze, in den molen slapen, daar is mijne plaats! Neen, het is gedaan, ik houd het

niet langer uit; laat mij heengaan, of er komt moord en doodslag van!"

HENDRIK knarste op de tanden; maar hij zweeg, en ging weder in huis.

Den volgenden morgen, toen de knechts aan het ontbijt zaten, en tante juist de deur uit wilde gaan, greep hij haar met forsche hand, voerde haar voor ANTOON, en zeide bedaard, maar overluid: »Tante, den ouden ANTOON hier acht ik alsof hij mijn vader was; hij is zoo trouw als goud; onder mijn dak moet hem niet het geringste leed gedaan worden; hij blijft in de kamer; de aardappelen, die gij er heden in hebt doen storten, moeten er weder uit; hij blijft er, zoo lang een steen aan dit huis mijn eigendom is, verstaat gij? Kunt gij u niet verdragen met lieden, die mij waard zijn, zoo zeg het; uw huisje daar beneden in het dorp heb ik in goeden staat doen houden; het staat leêg."

Bleek als een doode stond het oude wijf, en kon van grimmigheid niet spreken; hare giftige oogen schoten als pijlen in het rond; eindelijk rukte zij zich los, en schreeuwde met bevende lippen: »Dat zult ge mij niet tweemaal zeggen, ondankbare slempemper!" En hiermede stoof zij, als een bezetene, uit het vertrek.

Toen HENDRIK des achtermiddags van den molen terugkwam, vond hij zijne vrouw ziek en smeltende in hare tranen. De oude stond reisvaardig voor haar bed, en vermaande haar tot geduld in haar lijden.

»Ach, HENDRIK," jammerde ROSE, en strekte de zaamgevouwen handen biddende naar hem uit, »heb ik het aan u verdiend, dat gij mij den dood aandoet? dat gij mij de meeder wegjaagt; haar, op wie de geheele huishouding rust; haar, die mij een onontbeerlijke steun geworden is! Wie moet voor mij, voor het kind, voor het volk zorg dragen, terwijl ik hier lig en mijn bed niet verlaten kan? O, ik draag buitendien reeds zwaar genoeg; waarom jaagt gij haar weg?"

»Ik jaag haar niet weg," hernam HENDRIK somber; »zij gaat van zelf; ik wil vrede in huis, en kan zij daarmede niet onder één dak blijven, zoo heeft zij het zichzelve te wijten."

»O, zeg haar maar één woord!" smeekte ROSE; en de tranen stroomden haar langs de wangen; »zij is oud; wees inschikkelijk voor haar; gaat zij heen, zoo overleeft zij het

niet lang, en dan zou ik het u uw leven lang moeten verwijten!''

»Dat zeker zou erg zijn,'' sprak HENDRIK ernstig, en zijn binnenste trok zich koud te zaam; »verwijten mijn leven lang, dat zou hard zijn.'' — Hiermede keerde hij haar den rug toe, en zei tegen KATHARINE, die in kwaadaardige verstoktheid ter zijde stond. »Blijf hier, tante! doe het uit liefde voor mijne vrouw, die zonder man en kind wel leven kan, maar niet zonder u. Zij draagt aan haar geluk te zwaar; zij wil van dien last gaarne ontslagen zijn. Blijf toch in ons huis, tante!''

»Hoort gij, hoe bijtend hij spreekt?'' zei de oude, toen de deur achter HENDRIK toegevallen was. »Ja, daar hebt gij al een regt groot geluk gemaakt; het is God geklaagd! Maar, ik zal het offer brengen; gij arm lam hebt ondersteuning noodig tegen zulk een' wolf; ik blijf bij u, ROSE!''

En KATHARINE bleef, ROSE's kwade luimen bleven, alles bleef in huis, gelijk het te voren was, met dit onderscheid alleen, dat KATHARINE jegens den huisheer geene vriendelijkheid meer huichelde, en dat deze haar stil en ernstig uit den weg ging, zonder acht op haar te slaan.

Werden hem de heimelijke kwellingen, welke de booze geest in zijn huis hem aandeed, te erg, zoo nam hij de buks van den wand en floot zijnen trouwen *Nero;* maar het groene bosch, met al deszelfs wondervolle aanlokkelijkheden, de glinsterende dauwdroppels, het lispelend geruisch in de jonge bladeren, het vrolijk gekweel der vogelen in het digtere loof, niets kon zijne ziel meer tot de vroegere blijmoedigheid opwekken; zijn gemoed had eenen indruk ontvangen, welken hij niet vermogt te boven te komen; zijn innigste leven was aan het kwijnen geraakt. Zoo verliepen maanden.

Op zekeren avond, toen hij van den molen terugkwam, trad ANTOON op hem toe, bood hem met een treurig gezigt de hand, schudde ze heftig, en ging vervolgens met een hangend hoofd naar zijne kamer. Met vragenden blik zag HENDRIK hem achterna. »Zeker,'' dacht hij bij zichzelven, »hebben de wijven den ouden man weder tot op het bloed gepijnigd!'' en zijn voorhoofd werd nog donkerder dan het reeds was. Den volgenden morgen, toen hij in den molen kwam, vond hij het werkvolk stil en droefgeestig; de meesterknecht veegde zich zelfs nu en dan een' traan uit den baard; verwonderd keek hij de anders zoo vrolijke gezellen

aan: »Wat is er?" riep hij WILLEM toe; »is er tusschen u wat aan de hand geweest? waar is ANTOON dan, dat hij geen order onder u houdt?"

»ANTOON is weg," zeî WILLEM op een' grommigen toon, met moeite zijne tranen vermeesterende; »hij heeft mij gezegd, ik moest u hartelijk van hem groeten, en gij moest niet boos op hem zijn, want langer had hij het niet kunnen uithouden, en afscheid had hij ook niet van u kunnen nemen. Hij wou den vrede niet uit uw huis helpen jagen, en evenwel kon hij niet langer aanzien, wat hij zien moest; hij is dus bij den steenmolenaar te *Erbach* in dienst gegaan; gij moet er hem niet van daan komen halen, want dat zou toch niet baten; hij kwam niet meer onder uw dak, en zoo is dan de oude, eerlijke man van ons weg!"

HENDRIK was bleek geworden en stond lang sprakeloos; daarna sloeg hij zich met de gebalde vuist voor het voorhoofd, en mompelde: »Ook van hem hebben zij mij dan beroofd; mijn eenige vriend is weg!" Daar drong *Nero* zich aan zijne knie, en keek met zijne trouwe oogen zóo verstandig naar hem op, als begreep hij de smart van zijnen meester. »U heb ik zeker nog; maar wie weet, hoe kort zij u mij laten!" zeî hij aangedaan, en streelde het schoone dier. Juist ging het oude wijf met zijn jongste kind de molenpoort voorbij; hij sprong naar buiten, nam haar snel den juichenden knaap van den arm, en liep met hem langs de molenbeek naar beneden, in hijgende haast, alsof hij hem aan een dreigend gevaar ontrukt had; het kind sloeg de armpjes om zijnen hals, geude en lachte, en sprak in eene taal, die nog geene woorden heeft, en toch zoo verstaanbaar, zoo roerend is voor het vaderhart, en HENDRIK's overkropte borst ontlastte zich in tranen; hij plukte voor het kindje madeliefjes en andere veldbloemen, liefkoosde het, en riep: »Zoo zij mij slechts de kindertjes laat, o laat zij mij dan al het andere vrij ontrooven!"

Twee jaren waren verloopen; ROSE had een derde kind gebaard, maar het was dood ter wereld gekomen, want innerlijke wrevel en verdriet knaagden aan haar, en stroopten haar den bloesem van de wangen, even als van het gemoed.

HENDRIK had weinig blijde dagen. Nu eens kwamen zijne, door de moei opgeruide bloedverwanten, en vermaanden hem, van levenswijs te veranderen; dan was zijne vrouw,

dan waren de kinderen ziekelijk; in bedrijf en omgang miste hij overal den ouden ANTOON, en wat hij ook doen mogt, niets was goed; hij kon geen vriendelijk gezigt in zijn huis verwerven. Zijne eenige vreugde en uitspanning was nog de zondag, dien hij, gedurende den jagttijd, volgens het gebruik des lands, gedeeltelijk in het bosch doorbragt, of ook een rijtogtje deed met zijne kinderen naar het naaste stadje. Zijne vrouw ging nooit mede; want, even als hare moei, ijverde zij thans tegen de hoovaardij om een pleizierrijtuig te houden, en zag in de bedaarde vastheid, welke hij harer verwijtingen tegenoverstelde, wederom slechts zijn gebrek aan liefde, zijne onverschilligheid: hij echter wilde zich niet geheel en al aan hare grillen opofferen; hij had de zelfbewustheid, dat hij in zijn beroep niets verzuimde, dat hij zonder eenig pligtverzuim zich met zijne kinderen dit vermaak kon veroorlooven, en deed zwijgend hetgeen hij voor regt hield.

Zoo verbitterden de gemoederen zich gedurig meer, en de moei kwam gedurig nader aan haar helsch doel, want in KEBER's huis, waar op den bruiloftsdag de muzijk zoo vrolijk geklonken had, werd thans, eentoonig en onveranderd, een vreugde- en liefdeloos leven voortgesleept.

Het was een heldere maar koude Novemberdag, toen HENDRIK den molen verliet, om, tot het nemen van zijn middagmaal, naar zijn woonhuis over te steken. Het lagchende, nette gebouw stond op een' heuvel, honderd schreden van de rivier, en men zag van daar, noordwaarts op, een goed eind weegs het land in, en zuidwaarts de uitwatering van den molenvliet in den *Donau*. Aan de deur gekomen, stond HENDRIK een oogenblik stil, en overzag het landschap, waarop een matte zonneschijn lag, even als de laatste liefdestraal uit het brekende oog eens stervenden. Het was hem heden bijzonder weemoedig om het hart, want deze dag was de geboortedag zijner overledene moeder, wier vroom en vreedzaam huisbestuur de verdrietelijkheden des levens zulk een' langen tijd van zijn hoofd verwijderd had gehouden. Deze heilige herinnering vierde hij in stilte, en hield ook dit gevoel in het binnenste van zijn hart besloten, want in zijn huis werd hij toch niet verstaan en niet bemind; niemand eerde met hem de dierbare gedachtenis. Terwijl hij dus stond en peinsde, bemerkte hij op den grooten weg een fraai rijtuig, met een sterk zwart paard bespannen, dat in

dollen galop voortrende. Verwonderd sloeg hij dit halsbrekend jagen gade; maar eerst toen het ros van den weg af en naar de molenbeek snelde, begreep hij, dat hier een ongeluk gebeurd moest zijn. Hij vloog den heuvel af, en bemerkte nu, bij het nader komen, dat in het rijtuig een man gezeten was, die moedig, maar vergeefs, alles aanwendde, om het hollende paard in bedwang te krijgen; plotseling kromde het den forschen nek, deed een' zijsprong; het rijtuig sloeg om; de man slingerde ver weg in de molenbeek; een oogenblik hield hem de dunne ijskorst, met welke zij bedekt was, maar weldra was hij verdwenen, en de geborsten vlakte wees nog alleen de plaats aan, waar hij nedergekomen was.

HENDRIK riep om haken en touwen, en rende naar den oever, gevolgd van zijne molenknechts. Niemand hunner durfde zich op den dunnen ijsspiegel wagen; HENDRIK bedacht zich niet, sloeg zich een touw om het lijf, nam een' haak in de hand, en waagde moedig het gevaarlijke proefstuk. Zijne knechts bezwoeren hem om vrouw en kinderen te denken; maar hij riep hun toe: »Denkt gijlieden er maar aan, zoo ik zinken mogt, om het touw goed vast te houden, en laat voor het overige de goede God zorgen." En zie, het ijs droeg, tegen verwachting, den moedigen man tot aan de plaats, waar de ongelukkige gezonken was, die zich met de krampachtig gesloten regterhand nog aan den rand van het ijs bleef vasthouden. Hier echter brak het ook onder HENDRIK's gewigt; maar hij, met den eenen arm het touw vattende en met den anderen het ijs rondom zich heen verder verbrijzelende, riep: »Houdt vast, jongens! laat in Gods naam niet los; redding is nog mogelijk; hij heeft mij aan den voet gevat."

Inderdaad had de half bewustelooze, met eene laatste inspanning zijner krachten, HENDRIK's been gegrepen, en hing nu met zijn gedurig vermeerderend gewigt aan zijnen redder, dien hij met zich naar de diepte trok. Evenwel het touw hield dezen boven water, en met onbeschrijfelijke inspanning gelukte het hem, door hulp van eenen staak, dien WILLEM zich had weten te verschaffen, zoo verre naar land te worstelen, dat men hem met den verstijfden man aan den oever kon trekken.

Hier stond ROSE, bleek als een doode, wrong hare handen, en viel haren bijna onmagtigen man om den hals. HENDRIK

vergat koude en schrik, vermoeidheid en gevaar, toen hij haar in dien gemoedstoestand zag; het werd hem warm tot in het binnenste van zijn wezen, en hij drukte haar vast aan zijne borst, want hij had dan nu toch eenmaal weder een teeken van liefde van haar ontvangen. In lang was ROSE niet zoo inschikkelijk geweest als thans, toen hij zeide: »Niet waar, wij leggen den armen man op de groene logeerkamer?" en binnen weinige minuten lag de drenkeling, in drooge onderkleederen en op een zacht bed, in het warme vertrek; de molenknechts liepen naar den dokter in het dorp, en HENDRIK wreef intusschen den nog bewusteloos liggenden man met brandewijn, tot dat hij eindelijk, na lang vruchteloos pogen, de oogen opsloeg. De brave molenaar loofde God en al de Heiligen, en was bijna kindsch van blijdschap; de vreemdeling van zijnen kant zag nu naar hem, dan naar de druk bezig zijnde ROSE, drukte beider handen en schreide in stilte, want spreken kon hij nog niet.

Hij was een welgekleed man, met welwillende gelaatstrekken; hij scheen omstreeks de vijftig jaren oud. Om het lijf droeg hij een' zwaren geldgordel, op welken hij thans wees, en die HENDRIK, zijnen wenk begrijpende, hem afgespte.

»Wij zullen uw geld zorgvuldig bewaren," zei hij, den gordel voor de oogen des eigenaars in eene kast leggende.

»Neen, neen," stamelde de vreemde met inspanning, »voor u! voor u!" HENDRIK zag hem met groote oogen aan, sloot de kast toe, en schoof hem den sleutel onder het hoofdkussen. »Goede heer," zei hij, »gij zijt hier in een huis, dat mijn eigendom is; gij zijt mijn gast, en zult mij toch wel het logies niet willen betalén?"

De man zag beschaamd voor zich neêr, reikte hem nog eens de hand, drukte haar op zijn hart, en wees den naar den hemel. »Ja, ja," riep HENDRIK vol blijdschap, »de goede God heeft ons uit het water geholpen, en met Zijn' bijstand zal ik u wel weder op de beenen helpen."

En zoo gebeurde het ook; na verloop van drie dagen kuijerde de Heer ANDREAS SÖDENZI reeds in de kamer rond, hotste de kinderen op zijne knieën, of praatte vriendelijk en openhartig met zijnen redder over de schoone wouden in den omtrek, over houtvelling en houtvlotting, want hij was een rijke houthandelaar uit het *Bannaat*, had zijne eigene landerijen en bosschen, en was naar *Duitschland* gekomen, om, ten behoeve van zijne handelszaken, eene reis naar *Amster-*

dam te doen. Op den weg derwaarts was hem het hierboven verhaalde ongeluk gebeurd, en dwong hem thans nog te vertoeven; zijn fraai rijtuig was aan stukken; zijn kostbaar paard, dat in den *Donau* gerend was, was verongelukt, en nog wist hij niet regt, hoe hij, van dit afgelegen plekje, de reis zou voortzetten. Met HENDRIK's omstandigheden was hij allengskens bekend geraakt; en op zekeren dag sprak hij hem aldus aan: »Wanneer gij mij uw wagentje wildet overdoen, vragen kunt gij er voor wat gij wilt, zoo zoudt gij mij daarmede eene groote vriendschapsdienst bewijzen."

Terwijl de Heer SÖDENZI zoo sprak, keek ROSE, die er bij tegenwoordig was, met smeekenden blik haren echtgenoot aan; hare oogen waren weder zoo vol liefde als op hunnen bruiloftsdag; evenwel zij sprak niet een enkel woord; maar de oude trok hare blaauwe lippen zaam, grimlachte schamper, en zeide: »O heer, wat denkt gij wel? HENDRIK HUBER zou u eer vrouw en kind afstaan, dan zijne staatsiekoets en zijnen kostelijken schimmel!" HENDRIK antwoordde niet, maar nam den houtkooper onder den arm, ging met hem het huis uit, deed zijn wagentje inspannen, en beide reden het bosch in. Hier werden zij weldra den koop eens, en HENDRIK leidde vervolgens zijnen verheugden gast in het bosch rond, zelf verheugd, omdat hij gevoelde aan ROSE een offer gebragt te hebben, hetwelk zij zeker erkennen zou; zij was toch in de laatste tijden weder zoo vriendelijk jegens hem geweest. En toen nu de beide mannen, uit het rijtuig gestegen, zoo rustig nevens elkander tusschen de met sneeuw bestrooide boomen en over den knappenden grond daar henen wandelden, de zonnestralen, vonkelende in den diamantglans der met kristal overtogene takken, vriendelijk door het hout drongen, werd HENDRIK te moede als in den vroegeren goeden tijd; hij bleef staan, nu eens voor een' eik, dan voor een' beuk, en zijn lust in het boschleven, zijne kunde van de houtteelt, zijne bekendheid met de overige voortbrengselen der natuur vertoonden zich zoo helder en levendig, dat de Heer SÖDENZI met verwondering naar den zoo verstandig sprekenden man luisterde, en eindelijk zeide: »Wel, vriend HUBER, waarom volgt gij dan niet uwe neiging en roeping; waarom begraaft gij uw talent; waarom doet gij uw handwerk niet aan iemand over, die niets meer is dan een molenaar, en begint niet liever eenen handel, die, bij uwe kennis van zaken, niet missen

kan, u tot een' rijk' man te maken? Zulke lieden, als gij zijt, kunnen wij gebruiken. Ga met mij naar het *Bannaat;* ik heb u meer te danken, dan ik in mijn geheele leven vergelden kan; ik wil u eenen weg openen, die.....!"

Droevig schudde HENDRIK het hoofd; zijne blijmoedigheid was eensklaps verdwenen. »Laat dat blijven, goede heer," zei hij somber; »daartoe is het voor mij te laat; mijn vader was een molenaar; ik heb vrouw en kinderen; voor zulke ontwerpen is de tijd voorbij; het moet thans den gang gaan, dien het eens genomen heeft; rust en vrede is mijn leven en mijn geluk; had ik die slechts, ik zou gaarne molenaar zijn en blijven; ik zou zelfs het bosch voor altijd vaarwel zeggen, en geen haan meer spannen om een ree te vellen."

Zij gingen voort en dieper het woud in. De brave ANDREAS zag met droefheid op den schoonen, krachtigen man, die zoo diep gedrukt scheen; maar hij eerde zijn zwijgen, en sprak niet verder over hetgeen hij dacht.

Toen zij t'huis gekomen waren, en HENDRIK tegen ROSE zeide: »Vrouw, zoo gij nu nog eens in uwe staatsiekoets rijden wilt, moet gij er spoedig in gaan zitten, want morgen behoort zij aan den Heer SÖDENZI," — toen greep zij zijne beide handen en kon door snikken geen woord uitbrengen; doch de oude vrouw schoot als een pijl van haar spinrokken op, suisde als een rukwind de kamer uit, en sloeg de deur achter zich toe, dat de vensters rammelden.

Lang reeds was de gast weder vertrokken, en de vlugtige zonneblik weder uit RÖSE's oogen verdwenen, want de moei vervolgde dagelijks de arme vrouw met hoonenden spot, wegens hare zwakheid en verblinding; alles ging in HUBER's huis zijnen ouden gang, en de korte droom eener betere toekomst was in HENDRIK's ziel uitgewischt.

Nog somberder en eentooniger dan te voren was het thans voor hem geworden, want hij had zijnen schimmel niet meer, en in den molen was zoo veel niet meer te doen als gewoonlijk, want 's winters stond het bouwen stil.

Zijne eenige uitspanning was dus de jagt; doch ook aan deze durfde hij zich zelden meer overgeven, want bij zijne terugkomst vond hij zijne vrouw steeds in tranen, en poogde hij haar dan te troosten, zoo kreeg hij van haar bittere verwijten, en spijtige aanmerkingen van de moei, welke meende, dat het niet veel liefde voor vrouw en kind bewees, wanneer de man altijd van huis was om het wild na te zitten,

terwijl kat en muis om de heerschappij in schuur en keuken streden.

»Laat de jagt varen," zeî ROSE op zekeren avond, toen hij met eenige koppels patrijzen te huis kwam; »wat heb ik aan lekkernijen, die ik met mijne tranen bevochtig? Al was het van mij slechts eene gril, dan behoordet gij medelijden met mij te hebben, en voor altijd die leelijke liefhebberij te laten varen."

HENDRIK keek donker voor zich neder en krabde *Nero* de ooren, die met vragende oogen naar hem opzag, als of hij zeggen wilde: »Zult gij dan al uwe genoegens aan deze onverbiddelijke vrouwen opofferen? — Als in diep gepeins verloren, mompelde eindelijk de molenaar: »Arm dier, wat zal er van u worden, wanneer gij zonder woudvermaak en vrijheid zult moeten leven; in de dompige kamerlucht opgesloten, zult gij stomp en vreugdeloos worden als uw meester."

»Ik weet wel," riep ROSE met bitterheid, »dat het ondeugende beest u liever is dan uw eigen vleesch en bloed; mij zoudt gij eer in jammer en verdriet kunnen zien vergaan, dan den ouden hond; zoo behoud dan, wat u het naast aan het hart ligt!"

Overluid snikkende vloog zij naar de slaapkamer, en HENDRIK bleef nog lang op dezelfde plaats zitten, zwijgend en innig bedroefd, tot dat de kleine APOLLONIA naar hem toekwam en hem op den schoot klauterde. LOONTJE was zijn lieveling; het kind had een hart voor hem, ofschoon het in tegenwoordigheid der tante slechts schuw zijne liefkozingen beantwoordde. Nimmer had de arme kleine gewaagd, haren vader te belijden, dat zij door de oude hard beknord werd, telken male zij toonde, hoe lief zij hem had; des te inniger vlijde zij zich aan zijn hart, wanneer de moei haren rug gewend, of ook hare moeder niet tegenwoordig was, want ROSE schreide dikwijls bitter, omdat haar was ingestoken, dat APOLLONIA den vader meer beminde en haar geene genegenheid toedroeg. Het gekwelde kind wist menigmaal niet, wat het in zijne verlegenheid beginnen zou. — »Vader!" fluisterde het nu, en streelde zijne ingevallene wangen, »lieve vader, wees vriendelijk, ga niet meer in het bosch, doe den goeden *Nero* weg, dan zal tante niet meer kijven en het huis op stelten brengen, tot gij thuis komt, en moeder zal dan ook niet meer schreijen. *Nero* heeft daarenboven ook slechte dagen bij ons; want zijt gij in den mo-

len, dan geeft ieder hier hem een' trap; waar hij ook is, is het trouwe dier te veel, en menigmaal, wanneer gij niet te huis zijt, geven zij hem niet eens te eten, en ik moet hem dan een stuk brood onder mijn voorschoot brengen, opdat het arme beest geen honger lijden zou. O, tante mag hem maar in 't geheel niet lijden."

HENDRIK luisterde naar het kind met toornige verbazing; hij zei niets, maar zijn besluit was genomen. Des anderen daags reed hij naar de stad, nam den hond mede, en keerde des avonds laat alleen terug. »Waar is de hond?" vroeg ROSE, toen hij zwijgend binnentrad en het dier niet, zoo als het anders deed, vrolijk tegen de kinderen opsprong.

»Ik heb *Nero* aan Graaf ERNST, dien ik in het posthuis vond, ten geschenke gegeven; hij reist naar *Weenen* en heeft mij op zijn woord beloofd, mijn trouw beest regt goed te behandelen." Hier schoot den man het gemoed vol.

ROSE liet haar werk op den schoot zijgen, en keek hem met groote oogen aan: »*Nero*, uwen lieveling, die u overal verzelde, hebt gij weggegeven?"

»Gij dacht immers, dat hij mij liever was dan vrouw en kinderen. Nu zal hij u niet meer ergeren," hernam de molenaar.

»Ach, HENDRIK!" stamelde ROSE, wierp het breiwerk verre van zich, viel hem om den hals, schreide, drukte hem aan haar hart, en riep al snikkende: »Uw hart is toch goed; zij mag zeggen, wat zij wil; gij bemint mij toch!"

En de zwaar beproefde man sloot haar in zijne armen en schreide ook, maar schreide uit bittere smart, dat hij, om zulk een oogenblik te koopen, al de hem lief gewordene gewoonten, de eene na de andere, moest opofferen. Evenwel, de toenadering van ROSE deed hem goed, en gaarne legde hij nu ook bij zichzelven de gelofte af, voortaan niet meer naar het bosch te zullen gaan; hij bragt zijne geweren in eene kast, sloot die toe, en gaf den sleutel aan zijne vrouw.

Nu heerschte er rust en vrede in het huis. ROSE was zoo hartelijk, als zij in jaren tijds niet geweest was; tante verkropte hare grimmigheid in stilte, en drie weken lang ging alles stil en vreedzaam toe; maar HENDRIK's leven had voor hem kleur en genoegelijkheid verloren.

(*Het vervolg en slot in No. V.*)

ABD-EL-KADER EN DIENS LEGERPLAATS.

Een *Fransch* reiziger geeft daarvan de volgende beschrijving: ABD-EL-KADER's legerkamp bestaat tegenwoordig uit 260 tenten van wit linnen; de tent van den Sultan is rond, van helder groene kleur, en groot genoeg voor twintig man; naar deze tent gelijkt die van zijnen broeder, alleenlijk met dit verschil, dat deze laatste, behalve eenige daarop geschilderde vierkanten, wit is gelijk de overige. Des Sultans lijfwacht bestaat uit een dozijn zwarten en omtrent een dertigtal trouwe bedienden, die allen, zonder uitzondering, zes voet lang moeten zijn. Verschijnt er een vreemdeling van aanzien in het leger, zoo wordt hem eene tent ingeruimd, en hij, op bevel des Sultans, met koffij bediend; vervolgens worden groote schotels vol koeskoes, vleesch, pannekoeken en soortgelijke spijzen opgedischt; hetgeen overblijft, wordt door de Aga's en andere officieren genuttigd. Ten vijf ure volgt dan het eerelam, hetwelk op kolenvuur gebraden is. Wordt de reiziger tot een gehoor toegelaten, zoo doet de Sultan koffij in kopjes brengen; somwijlen proeft hij zelf van de koffij, doch gebeurt dit niet, dan slaat hij zijnen gast met loerende blikken gade, of deze ook zwarigheid maakt om te drinken; doet hij zulks zonder aarzelen, als dan is de Sultan tevreden. ABD-EL-KADER heeft eene krachtige en men mag wel zeggen donderende stem, die bij den geringen omvang zijner gestalte zeer afsteekt, want hij is klein, doch tevens van gerekte leest; zijn aangezigt is mager en bleek, en zijn baard zwart en welonderhouden, maar niet zwaar; zijne groote zwarte oogen schieten, als 't ware, vonken; zijn voorhoofd is breed en gebogen. Geheel zijne kleeding bestaat in een *haik*, die geene tien francs waard is, en op het hoofd draagt hij een witte en een zwarte *bournous*; geen van beide heeft echter franje; zij zijn blootelijk gezoomd. De vloer van zijne tent is met eene mat bedekt, over welke een tapijt uit *Mascara* ligt; het overige huisraad dier tent bestaat uit twee kussens met beddetijk overtrokken, schrijftuig, pluimen, een' *koran* en een' kandelaar. Komen er *Arabieren* in zijne tent, zoo kussen zij hem de hand en leggen hem een geschenk voor de voeten; alsdan hoort hij, wat zij te verzoeken hebben. Vijfmaal daags treedt hij uit zijne tent naar buiten om te bidden, en alsdan werpen zich

alle geloovigen om hem heen op den grond. Niemand mag in zijne legerplaats rooken of snuiven. Vele tenten van het leger behooren aan opperhoofden, die uit den omtrek tot hem komen. In hetzelve vindt men steeds eene keur der voortreffelijkste paarden; maar zonder zijn weten mag er, op straffe des doods, niet één eenig derzelve verkocht worden. De Sultan nuttigt slechts de spijzen, welke zijn lijfkok voor hem toebereid heeft, en van alle eetwaren, welke hem ten geschenke gebragt worden, roert hij niets aan. ABD-EL-KADER heeft tegenwoordig vrede gesloten met BEN-ZAMOS, het hoofd der *Kabylen* van *Bougia*, en hij kwam juist van die plaats terug, toen de *Fransche* reiziger hem bezocht. Zijn leger bestaat, minst genomen, uit 3000 ruiters, die steeds bereid zijn, voor hunnen *Emir* hun leven op het spel te zetten.

MEIJERBEER, DE COMPONIST VAN ROBERT LE DIABLE.

MEIJERBEER werkt niet gelijk een ander mensch. In het voorjaar geraken de sappen zijner geestdrift gewoonlijk in eene sterkere beweging, en van dat oogenblik maakt zich de lust om te reizen van hem meester, en zijn genie heeft het snelst mogelijke voermiddel noodig; men zou' bijna gelooven, dat hij de denkbeelden moest narennen. De Muze, die hem kweekt en aanvuurt, is geene huisminne, geene asschepoester, maar van den kwikzilverachtigsten aard; zij grijpt alles met heftigheid aan, en jaagt rusteloos van het een naar het ander. De geniale luijaard ROSSINI is misschien in onzen tijd de eenige Componist, die van den hemel de gaaf ontvangen heeft, om zich naar welgevallen in geestdrift te brengen. Men weet, dat de Directeur der groote Opera te *Parijs*, aan wien ROSSINI sedert onheugelijken tijd reeds eene partituur beloofd en verkocht had, hem, na vruchtelooze aanmaningen, eindelijk in de gijzeling deed zetten, en dat hierop, na een kamerärrest van acht dagen ondergaan te hebben, ROSSINI hem de *partituur* van *Willem Tell* ter hand stelde. Bij MEIJERBEER bewerkt het opkomen der geestdrift eene krisis, eene soort van moeijelijke zwangerschap, die een' pijnlijken barensnood ten gevolge heeft. Deze kritische toestand heeft zijne vaste kenmerken, als daar zijn: ongedurigheid, overspanning, slapeloosheid, koorts, knorrigheid,

MEIJERBEER gelijkt in dit opzigt letterlijk naar eene op het laatst loopende vrouw, die vol angst hare verlossing te gemoet ziet. Deze laat, in de bekommernis hares harten, twintigmaal daags dokter en accoucheur roepen; de vader van *Robert le Diable* kan, als verstandig man, wegens zijne Opera-pijnen, geenen dokter om raad vragen, en stort derhalve zijne kwade luim over zijnen medearbeider, den vervaardiger van het *libretto*, uit. Hij bezoekt hem, en naauwelijks is hij weder te huis, of hij schrijft hem brief op brief, zendt hem den eenen bode voor en den anderen na, en doet hem om de geringste beuzeling bij zich komen. Zijne luimen gelijken volkomen de lusten eener zwangere vrouw: des morgens wil hij het eene, des avonds het andere. Menigmaal neemt de gepijnigde dichter van hem afscheid, hartelijk blijde, dat men eindelijk iets voor vast heeft afgesproken; nu kan hij ten minste over zijnen tijd beschikken; maar naauwelijks heeft hij zijne pen versneden, of er wordt driemaal aan zijne deur gescheld, en de oppasser brengt hem eenen brief van MEIJERBEER, die alles weder onderstboven werpen en veranderen wil. Op de eene plaats moest de fluit gehoord worden, hij zet er de trompet voor in de plaats; op eene andere zou de waldhoren invallen, hij wil volstrekt den tam-tam aanwenden; hij heeft grooten lust, om bij het finale de klokken te doen luiden, een pelotonvuur, ja zelfs kanonschoten en houwitser-losbarstingen te bezigen, en als een sluitnoot een kruidvat in de lucht te laten springen. Hij bederft den dichter deszelfs verzen, verandert de rijmwoorden; kortom, geeft hem zijn werk terug, gelijk de Inquisiteurs het verwrongen ligchaam van eenen armen lijder uitleverden, dien men gezond en geheel in hunne handen gesteld had. Die gezamenlijk met MEIJERBEER eene Opera bewerkt, is ook met lijf en ziel aan hem verkocht, gelijk *Max* aan *Kasper* en *Robert* aan *Bertram*; hij ontvangt van den beroemden *Maestro* meer biljetten, dan hij haren op het hoofd heeft, en hoe veel hij van deze laatste ook bezit, zij moeten hem eindelijk alle van ergernis uitvallen. Tegenwoordig bearbeidt MEIJERBEER een *libretto* van SCRIBE voor de *Opera comique*; en met de aanstaande lente, wanneer zijn Componisten-bloed weder aan het gisten raakt, denkt hij voor de groote Opera aan een nieuw werk in vier bedrijven geboorte te geven, hetwelk *Maria van Mantua* betiteld zal zijn, en waarin CINQ-MARS, DE THOU, MARION DELORME, de Abt GONDY, LAUBARDEMONT en de Kardinaal RICHELIEU ten tooneele zullen treden.

HET VERMEENDE GEHEIM VAN HET TEMMEN DER WILDE DIEREN ONTDEKT.

Dit geheim, door hetwelk VAN AMBURGH en CARTER zoo veel te weeg brengen, dat aan het fabelachtige schijnt te grenzen, gelooft men in het volgende ontdekt te hebben: men meent, namelijk, dat door eene heelkundige verrigting aan de ruggegraat der dieren, welker werking zich tot het ruggemerg uitstrekt, deze schepselen allengskens zoo ontzenuwd worden, dat nek en klaauwen nog slechts den *schijn* van dreigend geweld en kracht behouden. Hoe het hiermede ook gelegen moge zijn, is het in allen gevalle opmerkelijk, dat de wilde dieren van MARTIN, VAN AMBURGH en CARTER zoo gaarne op den grond liggen, of, wordt hun zulks belet, toch zoo gaarne tegen iets leunen. De hierboven bedoelde kunstbewerking wordt, naar men meent, in de vroegste jeugd aan de dieren verrigt, en zou eene der oorzaken zijn, dat zij nooit eenen hoogen ouderdom bereiken. Dit is het gevoelen van eenen beroemden *Parijschen* geneesheer.

ANEKDOTE VAN DEN ENGELSCHEN TOONEELSPELER MATHEWS.

In den tijd, toen het ergerlijke regtsgeding tegen Koningin CAROLINA het onderwerp aller gesprekken was, werd er een groote maaltijd gegeven, waarop onder anderen de Heeren PLUNKET en SHEHAN, die naderhand een der *Dublinsche* dagbladen heeft uitgegeven, tegenwoordig waren. Deze laatste, het gesprek, dat eenigzins aan het kwijnen geraakt was, willende verlevendigen, stelde de gezondheid in van JOHN PHILPOT CURRAN. »Foei!" riep PLUNKET, dien de Spaansche wijnen buiten staat gesteld hadden, de scherts te begrijpen, »op de gezondheid van een' dooden te drinken, dat past niet." — »Ik ben geenszins van uw gevoelen," hernam SHEHAN, »en nogmaals stel ik mijnen toast in." — »Zijt gij van mijn gevoelen niet?" zei PLUNKET; »wat wilt gij daarmede zeggen? zoudt gij misschien willen wedden, dat CURRAN niet dood is?" — »Wis en zeker! wedden wij om vijf pond?" — »Gedaan! Vijf pond, dat CURRAN dood is." — »Vijf pond, dat hij nog leeft, en ik herhaal mijn' voorslag, om op zijne gezondheid te drinken."

Ditmaal werd inderdaad de toast onder dol gelach en gejuich gedronken.

Naauwelijks was het rumoer bedaard, of iemand stond op, maakte eene diepe buiging voor het gezelschap, en bedankte het voor de *hem* aangedane eer. Reeds bij de eerste woorden had ieder de stem, den toon, de gebaren, ja zelfs de gelaatstrekken van CURRAN herkend. Weldra echter steeg de verbazing nog hooger; want de spreker begon oogenblikkelijk eene lange redevoering, welke het proces der Koningin ten onderwerp had, waarin hij het juist op dezelfde wijs behandelde, als CURRAN had kunnen doen, in denzelfden geest van staatkunde en met dezelfde eigenheden als redenaar.

PLUNKET, die niets minder dan kwistziek was, voelde zich echter door zulk eene geestdrift weggesleept, dat hij zijne banknoten aan SHEHAN toewierp. »Ik heb verloren," riep hij; »ik heb wel en wettig verloren. CURRAN is niet dood, en nooit zal hij sterven, zoo lang MATHEWS leeft!" — Deze namelijk was de kunstige nabootser geweest.

DE GELUKKIG TE REGT GEKOMEN BRIEF.

Aan het postkantoor te *Munchen* werd vóór eenigen tijd een brief ontvangen, met het opschrift: *Aan mijn' lieven Zoon te Munchen.* Waar zou men wel dien lieven zoon opzoeken? Men liet dus den brief liggen. Na drie dagen verscheen er aan het postkantoor een boerenknaap, die vroeg: of er geen brief van *zijne lieve moeder* was? Aha! dacht de postbeambte, tot wien hij zich wendde, dat zal de lieve zoon zijn; en inderdaad, hij was het.

TEGENSTRIJDIGHEID.

Gij, wonderlijke menschen,
Vol zelfgezochte pijn!
Oud wil een ieder worden,
En oud wil niemand zijn.

MENGELWERK.

DE PREDIKANTSDOCHTER.

(Eene proeve in den dichttrant van CRABBE.)

(*Vervolg en slot van bl.* 174.)

Wee hem, die ooit, door wufte teederheid,
In 't argloos maagdenhart, zoo ligt misleid,
Het zoet gevoel der liefde durft ontsteken,
En de eens beloofde trouw weer roekloos breken!
In 't fijngevoelend vrouwelijk gemoed
Ontvlamt de vonk zoo ras ten vollen gloed.
't Ontvangt den indruk, om in lange jaren
Dien even diep en krachtig te bewaren.
Door tijd noch ontrouw wordt hij weggevaagd:
Eer breekt het hart, van wanhoopspijn doorknaagd.
Zoo mag het ligt den kunstenaar gelukken,
Der weeke stof zijn teekning in te drukken;
Maar, eens gevormd en als tot steen verstijfd,
Behoudt zij 't merk, dat onuitwischbaar blijft.

Een eenzaam dorp, ver van 't gewoel der steden,
Slechts zelden door een' vreemden voet betreden,
Aanschouwde ELIZE's jeugd, die 's levens dag
Voor de eerste maal vóór achttien jaren zag.
Haar teedre moeder had haar eigen leven
Voor 't aanzijn van haar eenig kind gegeven.
Hoe menigwerf, in 't manlijk oog een traan,
Zag, diep bedrukt, de vader 't kindjen aan,
Het eenig overschot van huwlijksvreugde,
Die, rein en rijk, zoo kort zijn ziel verheugde,
En sloeg weemoedig dan het weenend oog,
Om sterkte en bijstand biddend, naar omhoog!
Zijn hart vond kalmte in vrome godsvrucht weder,
Al zonk in 't graf zijns levens vreugde neder.
Hij was de leeraar van het dorp. Het woord
Des Heeren werd uit zijnen mond gehoord,

En sprak, in eenvoud uit het hart gevloten,
Met heilge kracht tot zijne dorpsgenooten.
Hij was voor allen een getrouwe vrind,
Een vader voor de jeugd, den grijze een kind,
Voor elk een raadsman, die hun heil bedoelde,
En in dat heil zich zelf gelukkig voelde.
Diep was hem 't hoofdgebod der Heilge Schrift:
»Hebt uwe naasten lief!" in 't hart gegrift.
Want liefde was het leven van zijn leven,
Een zielsbehoefte, hem door God gegeven,
Als reine bron van meer dan aardsch genot,
En, bij den wreeden slag van 's werelds lot,
Hem oorzaak van de diepstgevoelde smarte
En van den zoetsten troost voor 't lijdend harte.
Hoe lachte hem eens 's levens blijdschap aan,
Toen aan dien wensch naar liefde werd voldaan,
Toen huwlijksmin zijn kloppend hart ontgloeide,
En broederliefde uit zulk een bronwel vloeide!
Helaas, zijn gade, nooit genoeg betreurd,
Werd al te vroeg aan zijne zijde ontscheurd,
En 't lieve kind, tot troost hem bijgebleven,
Was de eenge band, die nog hem boeide aan 't leven.
Van al zijn zorg was zijn ELIZE 't doel,
Het voorwerp van zijn innigst zielsgevoel,
Het middelpunt van al zijn liefde, als vader
En teederminnend echtgenoot te gader.
Hoe sloeg zijn hart van vreugd, toen 't eerste woord
Nog stamelend werd uit haar mond gehoord!
Met welk een zorg bestuurde hij haar schreden,
Als zij voor 't eerst aan zijne hand dorst treden!
Toen bragt hij haar, daar, waar de beeldtnis hing
Der dierbre vrouw, van wie zij 't licht ontving,
En leerde haar den naam van *moeder* spreken,
En zag haar aan, als zou hem 't harte breken!

Zoo groeide ze op, een lief, aanvallig wicht,
Met moeders beeld op 't vriendlijk aangezigt,
Met moeders lach, die van koralen lippen
In schuldlooze englenvreugd scheen af te glippen.
Haar leest was fijngevormd; zoo 't scheen, te teer
Voor de aarde en meer bestemd voor hooger sfeer.

Een zachte gloed straalde uit haar donkere oogen,
Beschaduwd door haar volle wenkbraauwbogen.
  Het teederst was van onschuld en van jeugd
  Gloeide op haar wang bij schuldelooze vreugd,
Maar werd er vaak door 't schitterendst wit verdreven,
Bij leed of pijn van 't kinderlijke leven.
  Dan zwol een zuchtjen uit haar borst omhoog,
  Of welde een heldre traan in 't droevig oog,
Die onbemerkt haar vloeide langs de wangen,
Of siddrend bleef in 't zijden ooghaar hangen.
  — Ach, 't jeugdig kind heeft ook zijn zielsverdriet,
  Al telt een later tijd dien kommer niet.
'T Is ijdle waan, dat immer 's levens jaren
In ongestoord genoegen ons ontvaren.
  Het kind is mensch; de mensch een grooter kind,
  Dat smart of vreugde in ijdelheden vindt
Van de eigen waarde, als die voor 't kinderharte
De bronnen zijn van blijdschap of van smarte.
  Wij, dwazen, zien den rasgevloeiden traan
  Van 't schreijend kind met wrevlige oogen aan,
Alsof ook daar niet menig traantje welde
Om angst of pijn, die even smartlijk knelde,
  Als die het hoofd des mans met rimpels groeft,
  Of ook bij hem der tranen troost behoeft! —

Ach, niemand, die ELIZE's smart bespeurde,
Wanneer het meisje in stille droefheid treurde,
  Bleef bij het zien van hare tranen koel;
  Zoo luide sprak het innigst zielsgevoel
Uit blik en houding, ook schoon zij haar lippen
Geen enkel woord van droefheid liet ontglippen.
  Haar hart was ligt bewogen, en haar oog
  De spiegel van haar ziel. Een wolk omtoog
Bij 't minste leed den gloed, die heldre stralen
Op al, wat haar omringde, neer deed dalen.
  Maar 't rein genot, dat elke vreugd haar gaf,
  Straalde even spoedig op haar aanschijn af.
Want als haar ligchaam, fijngevormd en teeder,
Gaf 't ieder indruk van haar boezem weder.
  Het was, gelijk de ligt beweegbre plant,
  Die, voor den minsten druk van 's menschen hand

Aandoenlijk, 't fijnst gevoel ons kan verraden
Door 't ijlings sluiten van haar teedre bladen.
  Zoo stond, wat zij gevoelde, in duidlijk schrift,
  In houding, oog, gelaat als ingegrift.
Steeds was haar blijdschap innig, nooit luidruchtig,
Maar stil en zalig, en haar smart niet vlugtig
  Of ras vergeten, diepgevoeld, verzacht
  Door stil geduld, gedragen zonder klagt.

Zoo was ELIZE in de eerste jeugd van 't leven,
Als 't zaad ontkiemt, dat later vrucht zal geven;
  Terwijl de aandoenlijkheid van 's meisjes hart
  Door 's vaders voorbeeld nog vermeerderd werd.
Hij was de leeraar van haar jeugd. De vreugde,
Die, meer dan elk genot, zijn ziel verheugde,
  Was: met het lieve kind den kostbren schat
  Van kennis, dien zijn geest verzameld had,
Te deelen, met van blijdschap schittrende oogen
't Ontwikklen ga te slaan van 't denkvermogen,
  Te zien, hoe in de kinderlijke ziel
  De vonk als leven scheppend nederviel,
Hoe ieder voorwerp, dat hare aandacht wekte,
Den rijkdom van haar geest en hart ontdekte,
  Hoe soms één woord met onweerstaanbre kracht
  Haar ganschen boezem in beweging bragt,
En hoe 't gevoel, dat in zijn binnenst gloeide,
In hare ziel onmerkbaar overvloeide,
  Een zachten gloed in 't kinderhart ontstak,
  En uit haar blik, haar traan, haar glimlach sprak.
Gods schepping was het leerboek zijner wijsheid,
Dat, onuitputtelijk voor jeugd en grijsheid,
  Een onwaardeerbren, nooit volprezen schat
  Der hoogste en reinste wetenschap bevat,
Die 's menschen geest, ver boven de aard verheven,
Reeds hier in zuivre aanbidding Gods doet leven!

  Zijn pastorij lag in een vriendlijk dal,
  Van heuvelen omringd. Een waterval
Kwam klaterend van uit de hoogte schieten
En murmlend door de vruchtbre dalen vlieten,
  Terwijl het frisch en altijd kabblend vocht
  In 't gindsche meer zijn laatste rustplaats zocht.

Geen bergstroom was het, die met dolle woede
Van rots en klip al dondrend nederspoedde;
Maar stil en vriendlijk sprong het helder nat,
Dat op de heuvlen zijnen oorsprong had,
Nu in zijn bedding zachtkens voortgegleden,
Dan hupplend langs de steenen, naar beneden.
Een statig woud steeg langs den bergrug op.
Een slingrend voetpad voerde naar den top,
Van waar de blik op 't heerlijk schouwspel staarde,
Dat van nabij en ver zich openbaarde.
Hier zag het oog een kronkelenden stroom
En stad en dorp, langs zijnen oeverzoom
Verspreid, en witte zeilen, door de stralen
Der zon verguld, als zij ter kim ging dalen.
Ginds blaauwde een bergtop aan den horizon,
Waarop men nog den bouwval vinden kon
Van 't trotsch kasteel, dat langverloopen dagen
In al de praal van magt en grootheid zagen.
En golvend breidde zich meer van nabij
De lange bergrug uit aan 's wandlaars zij.
Hier steeg de rook in blaauwe kronkelingen
Uit hutjes op, die aan de bergen hingen;
Daar stuitte 't oog op schaduwrijk geboomt,
Dat digtgetakt de heuvelen omzoomt,
Waar in de lente duizend nachtegalen
Het vreugdelied ter eere Gods herhalen.
Hier golfde in goudgele aren 't rijpe graan;
Daar naast zag 't oog de witte boekweit staan;
Ginds kwam des kerkjes grijsbemoste toren
Zijn spitse kruin door beuk en eiken boren,
En 't nedrig dorpje lachte aan 's heuvels voet
Den matten wandlaar vriendlijk te gemoet.

Dat was het oord, zoo vol aanvalligheden,
Waardoor ELIZE aan 's vaders zij mogt treden,
Als hij met haar van 's Heeren schepping sprak,
En heilgen eerbied in haar borst ontstak.
Dan wees hij op Gods almagt, die het leven
En 't aanzijn heeft aan al, wat is, gegeven,
Maar meer nog op Zijn liefde, 't heerlijk merk,
Het Godlijk doel, de ziel van al Zijn werk!

Die liefde straalde haar alomme tegen;
Waarheen zij zag, een volle stroom van zegen
  Vloeide in de schepping rond. Gebergte en dal,
  De stroom, het vruchtbaar veld, het bosch, 't geschal
Van 't voglenkoor, de bloem, die eenzaam bloeide,
Het beekje, dat langs lagchende oevers vloeide,
  't Prees alles 's Hemels goedheid; 't was alom
  Voor 't welgestemde hart een heiligdom
Der liefde, die, gedaald uit hooger kringen,
't Gevoel ontgloeide in 't hart der stervelingen.
  »Heb lief!" zei dan de vader tot zijn kind,
  »Heb lief, gelijk de Heer Zijn schepslen mint!
»Want liefde is 't Godlijk deel, den mensch gegeven,
»De troost, de vreugd, de heiligheid van 't leven!"
  Zoo sprak hij; en het ligt ontvlamd gevoel
  Van 't meisje bleef bij zulk een taal niet koel.
Haar ziel was liefde, die, het doel haars levens,
Den Schepper minde en in Hem 't schepsel tevens.
  Hoe wèl was 't haar, wanneer ze in 't avonduur,
  In de eenzaamheid, bij 't sluimren der natuur,
In 't stille dal of donker bosch mogt dolen,
Voor ieders oog, dan dat van God, verscholen!
  Hoe dikwijls lag zij daar, het hart bezield
  Van dankbaarheid, voor Hem terneergeknield,
En stortte 't uit in zachtgeslaakte toonen,
Wat diep gevoel in hare borst mogt wonen,
  En was gelukkig, schoon een stille traan
  Van zoeten weemoed in haar oog mogt staan!

Vaak vloot de traan van liefdrijk mededoogen,
Ligt opgewekt, uit 's meisjes zielvolle oogen,
  Wanneer ze aan 's vaders zij de hut betrad,
  Waar leed of armoe zich gevestigd had.
Dan was ze een troostende Engel, die het lijden
Hielp dragen, en de bron van zoet verblijden
  Weer vloeijen deed, een redster in den nood,
  Die hulp, of, waar die faalde, tranen bood.
Waar zij verscheen, mogt de armoe uitkomst hopen.
Waar droefheid was, haar hart stond allen open,
  En deelde in 't leed met diepgeroerde ziel,
  Alsof de smart haar zelv' te beurte viel.

Thans waren achttien korte levensjaren
Voor 't lief, aanvallig kind voorbijgevaren;
En 't was een maagd, zoo schoon, als goed en zacht,
Een frissche en teedre bloem, die door haar pracht
Het oog verrukt, als de uchtend aan komt breken,
Maar ach, wier bloei vóór d'avond is bezweken!
Een enkle stormvlaag loeit met woest geweld,
En 't bloempje ligt geknakt, terneergeveld!
Dat was, ELIZE, uw beeld! De wreede slagen
Des onspoeds kon uw teeder hart niet dragen!

Niet ver van 't dorp, verborgen in het woud,
Verrees een slot, in ouden tijd gebouwd,
Een aadlijk landgoed, maar dat nú sinds jaren
Vergeten was geweest bij de eigenaren.
Thans was het weer bewoond. Het huisgezin
Des landheers trok de aloude woning in,
En 't dorp, het nedrig oord van boersche zeden,
Aanschouwde nu de pracht en zwier der steden.
Beklaagbre rijkaard! die zelfs op het land
De vrije en ongedwongen vreugd verbant,
U zelf aan d'ijzren boei der mode kluistert,
Slechts naar haar stem en dwaze wetten luistert,
En met de nedrigheid en d'eenvoud spot
Van 's landbewoners stil, vergeten lot!
Wat zoekt gij hier? Geen landelijke vreugde,
Die ooit den slaaf van rang en stand verheugde!
Slechts hij, die steedsche praal en pronk vergeet,
Vindt wellust in het geurig bloemtapeet,
In 't statig bosch, waar duizend voglen zingen,
In 't vruchtbaar veld, waar nijvre dorpelingen,
Bij boersch gezang, in 't goudgekleurde graan,
Het loon van moeite en zweet, de sikkel slaan.
Ontwijk' hij 't land, wien, wars van gulle zeden,
Het juk behaagt, getorscht in hoofsche steden!
Hij heeft voor 't reinst genieten geen gevoel,
En 't wonder van Gods schepping laat hem koel.

Niet zoo was HERMAN, de oudste van de zonen
Des edelmans, die 't slot thans kwam bewonen.
Zijn ziel stond open voor de stille vreugd,
Waarmeê natuur 't eenvoudig hart verheugt.

Hem was het zaligheid, van dwang ontslagen,
In 't vrije veld, bij 't vroegste morgendagen,
Te dwalen, of in 't woud, met gretig oor,
Te luistren naar het lied van 't voglenkoor,
Of op 't gebergt, bij 't vallend schemerduister,
Te staren op den purperkleurgen luister,
Die, als de dagvorstin in 't westen zonk,
Met goud doormengd, nog aan de kimmen blonk.
Dan was hij diep tot in de ziel bewogen,
En sprak verrukking uit zijn schittrende oogen.
Zijn hart was weekgestemd, helaas, te zacht
Voor jonglingsmoed of fiere mannenkracht.
Wanneer verbeelding hem in later jaren
Zijns levens tooverde, de beelden waren
Steeds die van vreugd, van liefdes zoet genot,
Van zacht gevoel, van stil en vreedzaam lot;
Nooit die van manlijk vuur, van stoute daden,
Die eergevoel en heldenmoed verraden.

Eens doolde hij, in stillen avondstond,
Door 't eenzaam bosch in zoete mijmring rond,
Toen onverwacht een zangstem hem kwam storen,
En, door een luit verzeld, zich dus liet hooren:

Wees welkom, avondduister!
Gij brengt mij zegen aan.
Ginds rijst in stillen luister
De zilverblanke maan.
Ik zie haar zachte stralen
Op tak en bladren dalen;
Het lied der nachtegalen
Weergalmt in 't digt geboomt,
En mengt zich in 't geklater
Van 't kabbelende water,
Dat van de bergen stroomt.

O stil en zoet genoegen,
Dat de avond brengen mag,
Na 't rustloos, werkzaam zwoegen
Van d' afgeloopen dag!
Hier, eenzaam neergezeten,
Mag ik 't gewoel vergeten,
Dat dwazen blijdschap heeten,

Hun hoogst en eenig doel.
Ach, al die ijdle vreugde,
Wien ze ook de ziel verheugde,
Mij laat zij 't harte koel.

Hier stroomen zaligheden
In mijnen boezem neer,
Als ik mijn zielsgebeden
Mag zenden tot den Heer.
Hier doen Zijn zegeningen,
Die duizendvoud me omringen,
Mij 't dankbaar loflied zingen;
En 't diepgeroerd gemoed,
Door liefde- op liefde-teeken
In heilig vuur ontsteken,
Ontvlamt in liefdegloed.

Hier zweeg het lied, en 't laatst akkoord der luit
Stierf zachtkens op des windjes adem uit.
De jongling had verbaasd die zoete zangen
Met gretig luistrende ooren opgevangen;
Hij waagde 't naauwlijks te aadmen, en hij stond
Verrukt, als vastgeketend aan den grond;
Geen enkle voetstap dorst hij voorwaarts treden,
Bevreesd, dat door het ritslen van zijn schreden
Hij wierd ontdekt, en 't liefelijk akkoord
Van luit en stem door zijne komst gestoord;
Maar toen de laatste naklank had gezwegen,
Toen sloop hij langs de kronkelende wegen,
En tuurde en zocht naar haar, wier lieve mond
Den vromen avondzang ten hemel zond.
En weldra zag hij, onbemerkt genaderd,
En nog bedekt door struiken en gebladert,
De schoone maagd, die eenzaam nederzat
En zich in zoet gepeins verloren had.
Haar zielvol oog staarde opwaarts naar den hemel,
Alsof haar geest, van uit het aardsch gewemel,
Reeds naar een hooger sfeer zich heffen mogt,
En ginds een woonplaats, harer waardig, zocht.
Haar luit was zachtkens aan haar hand ontgleden,
En 't scheen, alsof ze, in stilte, in haar gebeden
't Gevoel ontlastte, dat een heilgen gloed
Ontbranden deed in 't engelrein gemoed.

Waar was de jongeling, die, onbewogen,
Zulk een tooneel met onverschillige oogen
  Aanschouwen kon, wiens stug en ijskoud hart
  Door zooveel schoonheid niet betooverd werd?
In HERMAN's ziel, geschapen tot beminnen,
Sloop onbemerkt voor 't eerst de liefde binnen.
  Verrukt, beschroomd, maar wonderwel te moe,
  Trad straks de jongling naar ELIZE toe,
En sprak haar aan met kunstelooze woorden,
Wier toon en zin haar schuldloos hart bekoorden.
  Hij sprak met zacht gevoel en jeugdig vuur
  Van 't godlijk schoon der landlijke natuur,
Van 't zoet genot, in lieflijke avondstonden
In 't eenzaam dal of op 't gebergt gevonden,
  Wanneer het hart, in dankbaarheid ontgloeid,
  Van vrome zielsgebeden overvloeit.
Wat in haar eigen boezem lag besloten,
Dat gaf hij sprake. Zijn gedachten vloten
  Als uit haar ziel, en 't meisje zag, verrukt,
  Wat zij gevoelde, in woorden uitgedrukt.

Zoo viel de vonk in beider boezem neder,
Die 't hart ontvlamt, en die niet ligtlijk weder
  Gedoofd wordt, als zij eens der liefde gloed
  Ontstoken heeft in 't argeloos gemoed.
't Vertrouwlijk schemeruur vlood pijlsnel henen;
En toen de tijd van scheiden was verschenen,
  En 't meisje huiswaarts spoedde, snelde hij
  Langs 't kronklend voetpad voort aan hare zij,
En trad met haar haar stille woning nader,
En werd begroet door haar eerwaarden vader.
  Een vriendlijke ernst en gulle eenvoudigheid
  Lag op 't gelaat des grijsaards uitgespreid.
Opregtheid, vreemd aan 's werelds ijdelheden,
Was 't kenmerk van zijn kunstelooze zeden.
  Hij heette HERMAN welkom, en 't onthaal
  In 't gastvrij huis verzegelde zijn taal. —
Zoo spoedde de avond ongemerkt schier henen,
Daar de uren bij 't genot te snel verdwenen.

  Maar dag aan dag vond thans het paar bijeen.
  Nu doolden zij in 't stille woud alleen,

Of zwierven vrolijk door de vruchtbre dalèn,
En hoorden naar 't gezang der nachtegalen,
Die 't kreupelhout bevolkten, of hun voet
Beklom 't gebergt met onbezweken moed,
Of volgde 't beekje, dat zijn heldre wateren
Met zoet gedruisch langs steen bij steen deed klateren.
Dan vleiden zij, vermoeid, zich, keer op keer,
Op 't zachte mos of geurig heikruid neer,
Om, opgetogen, 't vergezigt te aanschouwen,
Of woorden van het innigst, zoetst vertrouwen
Te fluistren, bij het schuldeloos genot
Der reinste vreugd van 's werelds wissellot.

Zoo vlood de lente heen. De korte weken
Des zomers waren al te snel verstreken.
De herfst had d' oogst gegaard en 't blozend ooft,
Dat lentes bloei niet vruchtloos had beloofd.
Een bruine verw verkleurde 't groene loover;
De najaarswind blies 't ledig graanveld over,
En wie uit weelde of smaak op 't land verscheen,
Trok met verlangend hart weer stadwaarts heen.

Ook HERMAN zag met al te rassche schreden
Den ver gewenschten morgen nader treden,
Die hem het stadsgewoel terug doen zien
En dwingen zou ELIZE's zij te ontvliên.
Nog had hij niet, schoon lang in liefde ontstoken,
Haar 't teeder woord der liefde toegesproken.
Is 's jonglings hart van rein gevoel ontgloeid,
Een kiesche schroom houdt lang zijn tong geboeid;
Maar wat hij voelt, verraadt zoo menig teeken,
Al waagt hij 't niet, het moedig uit te spreken.
Ook HERMAN zweeg. Maar houding, blik en stem
En teedre handendruk verrieden hem,
En zeiden, meer dan woorden 't zeggen konden,
Hoe heel zijn ziel aan 't meisje was verbonden.
Doch nu, in 't afscheidsuur, het minnend hart
Geroerd, verteederd door de scheidenssmart,
Ontvloeide 't zoet geheim des jonglings lippen,
En hoorde hij 't, weerkeerig, haar ontglippen,
De erkentnis van den eersten liefdegloed,
Dat hoogst geluk van 't jeugdige gemoed!

O zaligheid, die ééns slechts wordt genoten,
Bij 't heiligste verbond op aard' gesloten,
Dat hart aan hart en ziel aan ziel verbindt,
En in den tijd reeds hemelwellust vindt!

En HERMAN ging, van blijdschap opgetogen,
Die glansrijk straalde uit 's jonglings schittrende oogen.
ELIZE bleef in 't eenzaam dorp alleen,
Maar met hem vlood haar stil geluk niet heen.
Herinnering riep liefelijke droomen
Voor haren geest. Zij waren weergekomen,
Die dagen, rijk aan zoete vreugd, toen hij
Door bosch en dal ronddoolde aan hare zij!
Nu tooverde verbeeldings alvermogen
Haar de eerste ontmoeting met haar vriend voor oogen.
Dan zag zij hem, gelijk de scheidensstond
Hem in haar schuchtre liefde zalig vond.
Zij zocht de plekjes weder, nooit vergeten,
Waar ze aan zijn zij gelukkig had gezeten,
Of greep haar luit en zong met zachte stem
De liedren weer, die ze eenmaal zong met hem.
Zoo leefde zij, uit de eenzaamheid van 't heden
Als weggerukt, in 't zalige verleden.
Een korte tijd, de lente daalde neer,
En met haar kwam de dierbre hartvriend weer.
Dan zou de rijke bron van 't reinst genieten
Weer langs haar weg met milde stroomen vlieten,
En zijne liefde, 't hoogste levenszoet,
Had dan de smart des afzijns ras vergoed!

Zoo droomde zij de schoonste levensdroomen.
Hoe had zij ook voor ontrouw kunnen schroomen;
Zij, nog van 's werelds dwaasheên onbewust,
En op den vriend, als op zichzelv' gerust?
Onnoozle! die onwankelbaar vertrouwen
Op 't hart eens zwakken jongelings durft bouwen!
Hoe duur koopt gij 't genoegen, nu gesmaakt,
Als ge uit dien zoeten waan te laat ontwaakt!

De barre winter was in 't eind verdwenen,
En 't jeugdig groen op 't lagchend veld verschenen.
De boomgaard was gesierd met bloesemdos,
En 't voglenlied weergalmde in 't berkenbosch.

Natuur mogt met verjongde schoonheid prijken,
En noodigde uit, de sombre stad te ontwijken.
Met stille blijdschap had ELIZE 't vliên
Van 's winters laatste vlagen aangezien.
Hoe sloeg haar 't hart van heimelijk verlangen,
Toen lentelucht dien winter had vervangen!
Hoe wenschte zij naar 't uur, met smart verwacht,
Dat haar den vriend, den dierbre, wederbragt!
Ach, dag op dag vlood heen in vruchtloos hopen.
Reeds was de Meimaand traag voorbijgekropen,
En nog, nog brak de blijde stond niet aan,
Waarop haar zielsverlangen werd voldaan.
Wat hoopt gij nog? O, vruchtloos zoekt uw harte
Nog uitstel voor de droeve boezemsmarte!
Vergeefs, vergeefs u heimlijk nog gevleid!
Uw argloos hart werd al te wreed misleid,
En hij, de ontrouwe, die u eens zoo teeder
Te minnen scheen, keert nimmer tot u weder!
Helaas, de jongeling, te zwak van geest,
Was voor beproeving niet bestand geweest.
Lafhartig had hij woord en trouw geschonden,
Ofschoon zijn hart aan 't meisje bleef verbonden.
Een rijke bruid, uit adellijk geslacht,
Had 's vaders strenge wil hem toegedacht,
En, door de vrees voor zijnen toorn gedreven,
Had HERMAN 't heil van heel zijn volgend leven,
ELIZE's heil geofferd, en zijn hand
Aan de onbeminde bruid te dwaas verpand.
Rampzaalge zwakheid, die tot 's levens ende
Hem straffen zal met zelfgewrochte ellende,
En 't harte breekt der maagd, die, wreed misleid,
Haar levenshoop en zielerust beschreit!

Ja, 't harte brak, toen ze uit den droom ontwaakte,
Die maanden lang haar zoo gelukkig maakte.
Zijn liefde had aan haar bestaan een doel,
Een heerlijk doel geschonken, en 't gevoel
Van wederliefde had een hooger leven,
Een schooner aanzijn aan haar ziel gegeven.
En thans — zij stond met bloedend hart alleen.
't Geluk, met zekerheid verwacht, verdween,

En plotsling had de wreede slag getroffen,
Die al haar hoop in 't niet deed nederploffen.
Een doodsche leegte, als die van 't zwijgend graf,
Daalde in haar diepgewonden boezem af.
Haar droefheid was geen smart, door luide klagten,
Die 't treurend hart verligten, te verzachten.
Neen, wat zij leed, bleef in haar ziel gesmoord;
Geen enkle klagt werd uit haar mond gehoord.
De stille traan alleen, die 't oog ontvloeide,
Dat thans niet meer van vroeger luister gloeide,
De blos, die ijlings op haar wang verscheen
En vlugtig weer van 't bleek gelaat verdween,
De matte glimlach, die aan hare lippen
Niet, dan met moeite en zeldzaam, scheen te ontglippen,
De zucht, die 't hart zoo vaak ten hemel zond,
De rustloosheid, die nergens vrede vond,
Het doelloos zwerven van haar blik, haar pogen
Om kalm te schijnen voor haars vaders oogen,
De afwezigheid van geest, vergeefs geweerd
En telkens, als haars ondanks, weergekeerd,
Dat sprak zoo luid, als klagten 't immer konden,
Van 't grievend leed, zoo smartlijk ondervonden.
Meest zocht zij de eenzaamheid, waar ze, onbespied,
Den vrijen loop aan hare tranen liet,
Of nam haar Bijbel, om in 't boek der boeken
Voor 't lijdend hart den besten troost te zoeken,
Of greep weemoedig naar haar dierbre luit,
En stortte aldus haar stille droefheid uit:

Wat buigt ge u neêr, mijn ziel, en treurt
Om 's levens vreugd, u wreed ontscheurd?
Helaas, het deel van 's menschen dagen,
Wat is het anders, dan den last,
Zijn moede schoudren opgetast,
Met vrome lijdzaamheid te dragen?

'k Smaakte eenmaal 's levens reinst genot,
En zag door Uwe gunst, mijn God,
De zon der vreugde voor mij blinken.
Ach, leer mij nu, met stil geduld,
Den lijdenskelk, dien Gij mij vult
En op de hand zet, ledig drinken!

Den schoonen droom van 't jeugdig hart,
Nog onbewust van 's levens smart,
Ook ik, ik heb dien mogen droomen!
'k Ontwaakte vroeg, en 's werelds loop
Had reeds mij vreugde en rust en hoop,
En wat me aan 't leven boeide, ontnomen!

'k Wensch van die wereld thans niets meer.
Ach, spoedig leg ik 't hoofd ter neer
En sluit het oog, vermoeid van 't weenen!
Ik zal mijn weg geduldig gaan.
Ginds lacht mij troost en blijdschap aan;
Daar snelt mijn geest in hope henen!

Zoo klonk haar zang; en vrome blijdschap straalde
Van 't uitgeteerd gelaat. Vertroosting daalde
In haren boezem af, en zielevreê
Bragt balsem voor het grievend hartewee.
Haar eenge vreugd, te midden van haar lijden,
Was, in den nood den droeve te verblijden,
Te troosten, als 't gewigt van 's levens leed
Den armen of. bedrukten zuchten deed,
En, onder 't juk der smarte zelf gebogen,
Bij hem den traan des kommers af te droogen.
Zoo sleet ze een korten tijd. Toen zonk ze in 't graf,
En lei den last van 's levens droefheid af.

HISTORIE DER VERJAAGDE PROTESTANTEN VAN HET ZILLER-DAL.

(*Vervolg en slot van bl.* 86.)

Men mag vragen, van waar het is, dat de *Oostenrijkers*, die in andere deelen van hun gebied het Protestantisme dulden, zulks in de vallei van de *Ziller* niet deden. Het eenvoudige antwoord is, dat, tot op dezen tijd, er in de gansche nabuurschap geene Protestantsche gemeente was, en dat de Roomsche geestelijkheid bevreesd was, dat hare verschijning door den afval van het grootste deel der bevolking gevolgd zou worden; en wij kunnen geen' twijfel voeden, dat zij voor die vrees grond hadden. Ware er

verlof gegeven, om in de vallei eene kerk te openen, zoo zouden velen zich daarbij gevoegd hebben, die nu niet besluiten konden, om voor de zaak van het Evangelie huis en hof te verlaten. Hunne groote bezorgdheid, om te verhinderen, dat het Protestantisme in *Tyrol* eenigen wortel schoot, blijkt op de kennelijkste wijze, vooreerst uit het Keizerlijk besluit, dat zij verkregen, waarbij dengenen, die tot de Hervorming overhelden, verboden werd in het gewest land te koopen of zich eenig onroerend goed aan te schaffen, en, ten andere, uit het eindbesluit, hen gelastende, of tot het Roomsche geloof terug te keeren, of het *Oostenrijksch* gebied te verlaten.

In het jaar 1834 ontvingen zij een antwoord van *Weenen*, gedagteekend den 2 April, waarbij hun te kennen werd gegeven, »dat de regering geene reden zag, om hun verzoek toe te staan; maar dat, indien zij wenschten uit de Katholijke kerk te gaan, zij naar eenig ander gewest van het rijk hadden te verhuizen, alwaar reeds eene Protestantsche gemeente bestond." Tot zulk eene verhuizing nogtans gevoelde de meerderheid geen' lust. Zij besloten te regt, dat, wanneer zij eene nieuwe woonplaats moesten vinden, het beter ware eene te zoeken, die niet verdonkerd was door gewetensdwang. De noodzakelijkheid, welke hen dwong naar een nieuw vaderland uit te zien, leerde hen aan een de voorkeur te geven, waar de wet niet enkel bestond, maar billijk ten uitvoer werd gelegd, waar het Christendom niet enkel beleden werd, maar zijne levenskracht door goedertierenheid en een zachtmoedig onderwijs van onkundigen openbaarde; zij verzochten derhalve om paspoorten tot verlating van het *Oostenrijksche* gebied, en bekwamen, na verloop van zeven maanden, een antwoord, gedagteekend den 7 Maart 1835, 't welk hun zelfs het voorregt eener vrijwillige ballingschap ontzeide. Het volk werd echter niet aan 't wankelen gebragt. Zij namen nu vastelijk voor, een land te verlaten, dat door onregtvaardige Regenten zoo ongelukkig werd gemaakt, en verkondigden, in 1836, dit besluit, in behoorlijken vorm, aan de Overheden, die daarvan te *Weenen* berigt gaven. En

nu beval het Hof, dat twee jaren vroeger hun geene paspoorten had willen geven, hun, binnen vier maanden, het *Oostenrijksch* gebied te ontruimen. De bijzonderheden hiervan werden, vroeg in het jaar 1837, door J. FLEIDL aan eenige vrienden in *Beijeren* medegedeeld in den volgenden brief:

»Zeer waarde vrienden en broeders in den Heere!

»Wij, uwe Protestantsche broederen in het *Ziller*-dal, »geven u berigt van den toestand, waar wij ons thans in »bevinden, en waarvan wij geene kennis droegen, toen »wij JÓZEF GRUBER tot u zonden. De zaak is deze: op »den 12 Maart kwam de District-kapitein in het *Ziller*-»dal, en riep ons allen op, de eersten op den 13ᵉen de »laatsten op den 17 Maart, om voor hem te verschijnen; »'t geen wij met alle verschuldigde gehoorzaamheid deden. »Daarop stond hij op, en zeide, dat hij dien dag niet ver»scheen als District-Kapitein, maar als de Keizer zelf, om »ons de keizerlijke beslissing van den 11 Januarij aan te »kondigen, vervat in de volgende punten:

»1. Dat wij tot de Roomsch-katholijke kerk moesten terug»keeren, of ons vaderland verlaten; dat hij geene Protes»tantsche gemeente in *Tyrol* wil dulden.

»2. Dat ons de keus gegeven werd, om of naar *Oosten*»*rijksche* gewesten, waar Protestantsche vergaderingen zijn, »te worden overgebragt, of buitenslands te verhuizen.

»3. Dat wij binnen veertien dagen verklaren moesten, »wat wij verkozen.

»4. Dat, van den dag onzer verklaring, ons een tijd »van vier maanden zou vergund worden, hetzij tot onze »overbrenging, hetzij tot onze verhuizing.

»5. Dat, indien wij, binnen vier maanden, niet tot »het eene of andere gereed waren, onze vrijheid van keuze »ten einde zou zijn, en de Keizer ons plaatsen zal, waar »het hem goeddunkt.

»Daarop vraagden wij paspoorten, om uit te zien naar »eenige plaats, werwaarts wij gaan zouden; waarop het »antwoord was: »»wanneer gij u verklaard zult hebben,

»» zult gij paspoorten hebben, doch niet eerder."" »Wij »namen toen in overweging, uit al wat ons van vroegere »dagen bekend was, en wat wij kortelings gehoord hadden, »dat onze broederen in den geloove in *Oostenrijk* verdruk- »king leden. Wij dachten insgelijks aan de 30,000 *Saltz- »burgers*, die, ter zake van de Godsdienst, verpligt wa- »ren hetzelfde pad in te slaan, en hoe de Koning van »*Pruissen* hen minzaam ontving. Wij hebben gehoord, »dat de tegenwoordige Koning mede een goed en vroom »man, en een vriend der Protestantsche kerk is; en daar- »om waagden wij het, met uitzondering van acht personen, »die naar *Oostenrijk* gaan, in het vertrouwen op den goe- »den Koning, ons voor het buitenland te verklaren. Velen »verklaarden nu hetzelfde, van wie ons te voren niets be- »kend was: het getal van hen, die zich ter verhuizing »hebben aangegeven, bedraagt tusschen de vier- en vijf- »honderd zielen, en wij hadden ten oogmerk, zoodra wij »een paspoort konden verkrijgen, één' onzer naar *Pruissen* »te zenden, om eene veilige en minzame ontvangst voor »allen te vragen. Maar nu weigeren zij het paspoort; en »wij weten niet, wat hier het einde van zijn zal. Nu »herinneren wij ons het 5de punt, zeggende: »» Indien gij »» binnen dien tijd niet gereed zijt, zal de Keizer u plaat- »» sen."" Wij bidden u derhalve allen en elk uwer in 't bij- »zonder, dat gij voor ons wilt tusschenkomen bij den Ko- »ning, en hem van onzen toestand onderrigten; en, zoodra »iemand onzer een paspoort bekomen kan, zal hij zelf naar »*Pruissen* gaan, en wij zullen op uwe onderrigting wach- »ten: maar, mogt het gebeuren, dat zij ons geen paspoort »naar *Pruissen* wilden geven, doe den brenger weten, of »hij met zijn' arbeiders-pas *Pruissen* niet binnen kan ko- »men; hij zal op Pinkster-zondag naar huis keeren. In- »dien het voor dien man mogelijk is, met zijn' arbeiders- »pas in *Beijeren* en *Pruissen* te komen, zouden wij hem »wenschen te zenden. Zoo wij slechts wisten, dat de Ko- »ning van *Pruissen* ons wilde ontvangen, zouden wij hem »getrouw en opregt dienen, gelijk wij den Keizer gediend »hebben.

»Wij groeten u en allen, en bidden voor alle mogelijke »dingen.

»JOHAN FLEIDL."

De goede Koning van *Pruissen* had intusschen reeds de tijding van deze onderdrukking in *Oostenrijk* vernomen; en een andere goede Koning, onze eigene, laatste overledene Souverein, had ook het verhaal van wreedheid en onregt gehoord. (*)

Het is eene voorbedachte logen van Paapsche agenten, die de godsdienstige beweging in *Oostenrijk* als eene *Pruissische* opstoking tegen die Mogendheid voorstellen. Het is waar, dat de Protestanten in *Beijeren*, reeds in 1834, berigten omtrent Paapsche vervolging naar *Berlijn* zonden; maar de *Pruissische* regering mengde zich, noch regtstreeks, noch zijdelings, in de zaak. Zij hoopte, dat het geduld en stille gedrag der bewoners van het *Ziller*-dal hen eindelijk verdraagzaamheid zou doen vinden. Het was niet, dan vóór de openlijke daad van het besluit van den 11 Januarij 1837, dat eenig Protestantsch Hof van de zaak kennis nam; en na dien tijd zou het stilzwijgen onvergeeflijk zijn geweest. *Tyrol* en *Saltzburg* behooren tot het gebied van het *Duitsche* Bondgenootschap; en *Oostenrijk* had zich, door de teekening der groote grondverbindtenis van den 8 Junij 1815, plegtig verbonden tot het onderhouden van deszelfs eerste artikel, 't welk dus luidt: »Verschil van gods»dienstige overtuiging kan, binnen het gebied van het *Duit»sche* Bondgenootschap, geen' grond geven tot onderscheid »in het genot van burgerlijke en staatkundige regten."

Tot eeuwige eer van WILLEM DEN IV (van *Engeland*) zij het opgeteekend, dat hij de eerste was, die zich de zaak aantrok. Meermalen wekte hij, in Februarij en Maart 1837, den Koning van *Pruissen* op, om tusschenbeide te komen. Zij hadden beide aan de Bondsacte deel genomen — zij hadden beide hare onderhouding gewaarborgd; zij konden hare bepalingen niet onder den voet zien treden

(*) Men bedenke, hier en bij sommige voor ons wat hard luidende benamingen in dit Verhaal, dat het stuk uit het Engelsch vertaald is. *Red.*

tot de verdrukking en den ondergang der Protestanten van *Tyrol*, zonder opoffering van alle beginselen van zelf-achting, menschelijkheid, waarheidsliefde, eer en Godsdienst. De Koning van *Engeland* en *Hanover* vond geen gebrek aan medegevoel bij zijn' *Pruissischen* broeder, een' waardig' afstammeling van die Vorsten, die hunne armen openden, om de slagtoffers van het Pausdom, uit *Frankrijk*, *Saltzburg* en *Bohemen* vlugtende, te ontvangen. Hij was even vast bepaald, als Koning WILLEM; maar hij verlangde zoo beleefd mogelijk te handelen omtrent den Keizer van *Oostenrijk*, en daarom, in stede van den vorm eener diplomatike tegenspraak te volgen, die van eene openlijke blootlegging van staatkundige overtreding en trouwbreuk vergezeld moest gaan, zond hij, in de stilte, zijn' Hofprediker, die naar *Weenen* ging, om bij Prins METTERNICH uit te werken, dat aan zulke huisgezinnen, als verkozen het land te verlaten, verlof en tijd ter voorbereiding mogt vergund worden, daar hij bereid was ze allen te ontvangen. Eene herroeping of verandering van het besluit van verbanning werd niet gevraagd, onder anderen daarom, dat een langer verblijf in *Tyrol*, onder zulke omstandigheden, niet wenschelijk had kunnen zijn voor de Protestanten zelve. Inderdaad, terstond na het vertrek van 's Konings Hofprediker uit *Berlijn*, op den 23 Mei 1837, kwam de afgevaardigde van het *Ziller*-dal aan den Koning van *Pruissen* aldaar aan, om voor de slagtoffers der onverdraagzaamheid eene vreedzame woonplaats te vragen; dit was de reeds genoemde JOHAN FLEIDL. Hij bood den Koning het volgende verzoekschrift aan, bijna geheel door hemzelven gesteld:

»Zeer doorluchtige, zeer magtige Koning,
»zeer genadige Heer!

»In mijn' eigen' naam en dien van mijne broederen in »het geloof, wier getal van 430 tot 440 beloopt, waag ik »het, een' kreet van benaauwdheid op te heffen tot de »grootmoedigheid en genade van uwe Majesteit, in uwe »hooge waardigheid van Beschermer van het Evangelie. Met »mijne gansche ziel zou ik deze bede persoonlijk en bij

»monde gedaan hebben, schoon ik te vrede ben, indien »het mij vergund is dit alleen bij geschrifte te doen. Na »verloop van omstreeks honderd jaren, is eene nieuwe daad »van vervolging en uitbanning in ons vaderland gepleegd. »Niet wegens eenige misdaden, door ons bedreven, niet »wegens eenig wangedrag, waaraan wij ons schuldig maak»ten, maar uit hoofde van onze Godsdienst, zijn wij ge»dwongen, het land onzer woning te verlaten, zoo als het »hieraan gehechte getuigschrift van het Landgeregt van »*Zill*, gedagteekend den 11 dezer maand, zal aanwijzen. »Het is waar, wij hebben de keus tusschen overbrenging »in een ander gewest van *Oostenrijk*, of landverhuizing; »maar, ten einde onszelven en onzen kinderen alle verdere »kwelling te besparen, kiezen wij het laatste. Vroeger »verleende *Pruissen* aan onze voorvaders, ten tijde van »hunnen nood, eene wijkplaats; — wij stellen insgelijks »al ons vertrouwen op God en op den goeden Koning van »*Pruissen*. Wij zullen hulp vinden, en niet beschaamd »worden.

»Wij verzoeken derhalve uwe Majesteit, op het nederigst, »om eene toegevende ontvangst in uwe Staten, en eene »vriendelijke hulp ter gelegenheid van onze nederzetting. »Wij bidden uwe Majesteit ons vaderlijk te ontvangen, »opdat wij in staat mogen zijn, overeenkomstig ons geloof, »te leven. Ons geloof is eeniglijk gebouwd op de leer der »H. Schrift, en de beginselen der *Augsburgsche* belijdenis. »Wij hebben beide naarstig gelezen, en zijn gekomen tot »eene volle kennis van het onderscheid tusschen Gods »woord en menschelijke bijvoegselen. Van dit woord kun»nen, noch willen wij immer afwijken; om deszelfs wil »verlaten wij huis en hof, om deszelfs wil het land onzer »geboorte. Moge uwe Majesteit ons genadig toestaan, in »ééne vergadering bijeen te blijven; dit zal onzen onder»lingen bijstand en troost vermeerderen. Moge uwe Ma»jesteit ons zeer genadig in een district plaatsen, welks »gesteldheid eenige overeenkomst heeft met die van ons »*Alpen*-land. Onze bezigheden zijn de landbouw en vee»fokkerij geweest. Twee derden van ons hebben eigen»dom; een derde leeft door dagelijkschen arbeid; achttien

»slechts hebben handwerken, van welke dertien wevers »zijn. Moge het uwer Majesteit behagen, ons een' leeraar »te geven, die aan zijn' Heer getrouw is, en een' ijverig' »schoolmeester; schoon wij in 't eerst hoogst waarschijnlijk niet in staat zullen zijn, veel tot hun onderhoud bij »te dragen. De reis zal kostbaar wezen, en wij weten »niet, hoeveel wij naar onze nieuwe verblijfplaats zullen »overbrengen; en wij en onze kinderen zijn lang van de »vertroostingen der Godsdienst en de weldaden van het »schoolonderwijs verstoken geweest. Indien zich ergens »gebrek onder ons, bijzonderlijk onder de arbeiders, ver»toonen mogt, en zij, die in betere omstandigheden zijn, »geene genoegzame hulp verleenen konden, in zoo verre »als zij hier een nieuw leven moeten aanvangen, zoo moge »het uwe Majesteit behagen een vader te zijn voor ons al»len. Moge het in 't bijzonder uwe Majesteit behagen, »door hare tusschenkomst te maken, dat de toegewezen »termijn van vier maanden, van den 11 Mei tot den laat»sten September, verlengd worde tot de naaste lente. De »verkoop van onze landhoeven, die reeds begonnen is, »maar die, binnen zoo korten tijd, niet zonder verlies kan »ten einde loopen, de aannadering van den winter, de »zwakheid van oude lieden en kinderen, maken de verlen»ging van dezen termijn hoogst wenschelijk. Moge God »uwe Majesteit het goede vergelden, dat zij ons doet. Ge»trouw, eerlijk en vol dankbaarheid, zullen wij in *Pruis»sen* blijven, en de goede trekken van onze *Tyrolsche* ge»aardheid niet afleggen. Wij zullen enkel het getal der »brave onderdanen van uwe Majesteit vermeerderen, en in »de geschiedenis daar staan als een blijvend gedenkteeken, »dat ongeluk, wanneer het nabij het medelijden woont, »ophoudt ongeluk te zijn, en dat het Evangelie, zoo dik»werf het verpligt is voor het Pausdom te vlugten, bij den »grootmoedigen Koning van *Pruissen* bescherming vindt.

»De *Tyrollers* van het *Ziller*-dal door hunnen woordvoerder

»JOHAN FLEIDL van het *Ziller*-dal.

»*Berlijn*, 27 Mei, 1837."

Deze brief spreekt voor zich zelf: er is eene hartelijkheid en rondborstigheid in, welke den lezer terstond van de waarheid van zijnen inhoud overtuigt: er is een toon van onafhankelijkheid in, welke het denkbeeld van als een bedelaar te verschijnen verre verwijdert, en te gelijk eene betamelijke erkentenis van de werkelijke omstandigheden der ballingen. Twee derden van hen hadden door eerlijke nijverheid eigendom verkregen: zij gingen derhalve niet uit, als eene horde van behoeftige gelukzoekers. Hunne verzaking van het Pausdom was niet eene voordeelige winstberekening, maar een maatregel, die, voor het tegenwoordige, een gewis verlies, en, voor de toekomst, het gevaar van tijdelijken ondergang inhield. Sommigen onder hen waren arm, en konden misschien den bijstand van Christelijke menschlievendheid vereischen; en dit houden zij den *Pruissischen* Monarch ter overweging voor. Het is noodeloos te zeggen, dat dit verzoekschrift de oplettendheid vond, welke het verdiende. Terwijl FLEIDL zijne aanvrage te *Berlijn* voortzette, bepleitte de Hofprediker de zaak, met goed gevolg, te *Weenen*. De *Oostenrijksche* staatsdienaars, beschaamd in de tegenwoordigheid van een' vreemd' Protestant, stemden in al het voorgestelde toe, en poogden te laat, hunne Godsdienst van het vuile brandteeken van vervolging, en hunne staatkunde van dat van tyrannike onderdrukking te zuiveren. Hun bespottelijk berouw kwam te laat. De historie van achtjarige ontrouw en onregtvaardigheid kon niet door weinige woorden van traag toegeven worden uitgewischt, noch de rijpelijk overdachte wreedheid van hunne staatkunde door eene kortstondige en gedwongene beleefdheid vergoed worden.

De bewoners van het *Ziller*-dal verheugden zich over de plaats hebbende uitkomst, en begonnen met kracht voorbereidselen tot hunne reis te maken. De *Pruissische* regering gedroeg zich omtrent hen, met groote omzigtigheid zoo wel, als goede trouw. De Hofprediker kwam met afgevaardigden van het *Ziller*-dal te *Kräuth* in gesprek, en deelde hun de kerkelijke betrekkingen van *Pruissen* mede; en een Staatsraad werd afgezonden, om hun de burger-

pligten voor te houden, waaraan zij, zich in *Pruissen* nederzettende, zouden verbonden zijn. Zij waren volkomen tevreden: de wijze, waarop zij waren opgeleid, had hen van alle secten-onderscheidingen vrij gemaakt, en leerde hen, zich aan het wezen van het Protestantsche geloof te houden. Hunne Godsdienst vermaande hen, zich aan elke verordening der burgerlijke overheid te onderwerpen: zij begonnen derhalve met ijver de karren en wagens voor de reis te maken, en over hunne huizen, landen en verdere bezittingen te beschikken: zij vonden weldra koopers, en waren, tegen verwachting, gelukkig in het vervreemden van dezelve op gunstige voorwaarden. Men heeft verhaald, dat de koopers verpligt waren te zweren, *dat zij nimmer tot den Bijbel zouden keeren;* doch dit is onwaar. De gehuwde mannen nogtans, de vrouwen, kinderen en naastbestaanden, die in hun geboorteland wenschten achter te blijven, waren gedwongen te zweren, *dat zij nimmer eenige kennis zouden nemen van de uitgewekenen;* een feit, 't welk toont, dat het Pausdom van deze dagen even hetzelfde is, als het vóór honderd jaar was, toen het den *Saltzburger* ballingen een' gelijken eed opleide, en dat het te allen tijde ontbloot is niet slechts van goedertierenheid, maar ook van de algemeene gevoelens der menschheid. Het is echter aangenaam er bij te voegen, dat de *Oostenrijksche* regering de betaling van de verhuizingtax niet vorderde, ja zelfs de armste ballingen van gelden tot voortzetting hunner reis verzorgde.

Veertien dagen vóór het einde van den gestelden termijn waren de reizigers gereed, en begon de eerste afdeeling haren pelgrimstogt. Het afscheid van hunne huizen en vrienden stelde hen aan nog grootere beproeving bloot door de laatste woorden van hen, die hunne vijanden en vervolgers geweest waren. De bijgeloovigen onder de boeren waren nu vermurwd, en kwamen hun met elke uitdrukking van leedwezen te gemoet; betuigden, dat zij niet gedacht hadden, dat hun gedrag tot eene zoo ernstige en treurige uitkomst zou geleid hebben, en smeekten hen van hun voornemen af te zien; zij drongen bij hen aan, dat hunne

ballingschap schande zou brengen op den *Tyrolschen* naam, en deden hun verleidelijke aanbiedingen, indien zij in de kerk wilden blijven. Een arm huisgezin, met zeven kinderen, had zijn goed op eene kleine kar geladen, en was gereed om den volgenden morgen te vertrekken, toen een rijke nabestaande kwam, en den vader eene knappe vrijhoeve aanbood, indien hij het Roomsch-katholijke geloof wilde aanhangen. »Ik ga niet om mijne Godsdienst te verkoopen," was het bedaarde antwoord. Zelfs de priesters deden iets, om de openbare aandacht te vestigen, maar deden dit op de hun eigene wijze. Op de grenzen der vallei van *Kütsen* nam een hunner tot het onderwerp zijner leerrede: *het oordeel van God over de Lutherschen;* in welker loop hij de hardheid aanwees van hun te vergunnen, om eene som van 200,000 keizerlijke guldens weg te voeren. »Maar, mijne vrome hoorders (zeide hij) »zij zullen een groot deel daarvan op den weg uit»geven, en spoedig van het overige ontlast worden. »*Pruissen* is een arm land; de levensbehoeften zijn er »alle duur, en zelfs muizenvleesch wordt met geld be»taald." Deze leerrede bewijst intusschen, dat de indruk op hunne Roomsche naburen niet was, dat behoefte hen tot landverhuizing gedreven had. De waarheid is, dat zij in *Pruissen* 50,000 daalders bragten, en nog bijna evenveel in de vallei hunner geboorte hadden in te vorderen.

Ten gevolge van den wensch der *Oostenrijksche* regering, namen zij den weg door de Keizerlijke Staten, *Saltzburg*, het Aartshertogdom, *Moravië*, *Bohemen*, en in verschillende afdeelingen. De eerste, uit 150 zielen bestaande, ging, den 7 September, door *Lenz*. Zoodra de Protestantsche vereeniging te *Rützenmoos* hoorde, dat eene tweede afdeeling volgen zou, zonden zij afgevaardigden aan hen naar *Bocklabrug*, om hen tot deeling hunner gastvrijheid, en bijwoning der Goddelijke dienst op den 8 September, den geboortedag der Maagd MARIA, te noodigen. Hier trad de meerderheid, voor het eerst, eene Protestantsche kerk binnen. De leeraar, TRAUTBERGER,

predikte over den 28 Psalm; terstond daarna vermaande hen de Commissaris van de *Mark* hunne reis voort te zetten. Deze afdeeling was talrijker, dan de eerste, en klom tot 400 zielen. Tot elke twee of drie huisgezinnen behoorde een wagen, door paarden getrokken. Vele armen voerden een kleine kar op twee wielen mede, welke hunne goederen en kinderen inhield. Onder deze was JOHAN FLEIDL, op wiens kar zijne moeder en vier kleine kinderen zaten. Op Zaturdag kwamen zij te *Scharten*, den zetel van een' Lutherschen Superintendent, waar de inwoners hen in hunne huizen ontvingen, doch waar zij de eerste openbaring van Paapsche onheuschheid ontmoetten. Zelfs een priester deelde in de schuld dezer onvriendelijkheid, en zeide: »Gij gaat naar de plaats, waar gij eigenlijk te huis »hoort, het woeste *Reuzengebergte:* zeer weinigen onder u zul»len nogtans zoo ver komen; de meesten zullen op den weg »door *Bohemen* vergaan.." — »Dat geeft ons geene bekommering: (antwoordde een handwerksman) »zoo wij leven, le»ven wij Gode; zoo wij sterven, sterven wij Gode." Eene derde en vierde afdeeling volgde spoedig, en, door kwaad en goed gerucht, heuschheid en onheuschheid heen trekkende, kwamen zij ten laatste te *Michelsdorf* aan de grenzen van dat goede land, 't welk Gods Voorzienigheid voor hen geopend had, en dat, al vloeide het niet over van melk en honig, hun het vrije genot beloofde van dat woord, 't welk, volgens den Psalmist, *zoeter is dan honig en honigraat.* De herder, gevolgd door een groot deel zijner kudde, ging uit, om hun welkom te heeten, en te zeggen: *komt in, gij gezegenden des Heeren!* Het was een aandoenlijk gezigt, — aan het hoofd van den trein gingen de vaders en moeders, met den bekenden *Tyroler* hoed op 't hoofd, en gekleed in het gewaad van hun land. Het was gemakkelijk te ontdekken, dat de kleederen allen nieuw aangekocht waren voor de reis. Op Zaturdag, den 23, tegen den middag, kwam de tweede afdeeling, moede en nat van den hevigen regen, die verscheidene dagen had aangehouden; op den 30 kwam de derde, en, weinige dagen later, de laatste en kleinste hoop. *Schmie-*

deberg zou hunne eerste rustplaats en hunne tijdelijke woonstede zijn, tot dat het voor hen bestemde oord tot hunne ontvangst zou toebereid wezen; en hier vierden zij, op den 8 October, een' dag van openbare dankzegging voor hunne behouden aankomst. De *Tyrolers* verzamelden op het groote opene plein voor de kerk, aan wier deuren de geestelijkheid stond, om hen te ontvangen. De lofzang werd aangeheven:

Als CHRISTUS zijne kerk beschermt,
Dan tiere en raze vrij de hel.

De kerkdeuren werden geopend, en de Geestelijkheid leidde de menigte binnen, terwijl een ander loflied gezongen werd:

Op, Christnen, die op God vertrouwt,
Door menschen-dreigen niet verschrikt.

De ballingen namen de zitplaatsen ter regter en linker zijde, onmiddellijk voor het altaar, in. De dienst begon met den lofzang:

Op God, mijn' vriend, vest ik mijn hoop.

Daarop volgde eene toespraak van het:

Nu dankt God, elk en allen t' zaam.

De kerk kon naauwelijks de menigte bevatten, welke van alle zijden toestroomde, om aan de plegtigheid deel te nemen. Weinige dagen later werden alle hoofden van huisgezinnen zoo wel, als ongehuwde personen, naar het raadhuis ontboden, waar hun Bijbels gegeven werden. De regering maakte tevens schikkingen, beide voor het ter school gaan der kinderen, en voor het onderrigt van volwassenen. Een schoolmeester van de Koninklijke kweekschool te *Buntzlau* werd dadelijk met die taak belast. Van acht tot twaalf uren ontvangen meer dan tachtig *Tyroler* kinderen dagelijks onderrigt, en van twee tot vijf uren negentien volwassenen.

Het onderrigt is bepaald tot lezen, schrijven, rekenen en de bijbelsche geschiedenis. Van vier tot vijf uren krijgen meer dan twintig oude lieden, op hun eigen verzoek, onderwijs in het lezen, opdat zij in staat mogen zijn, zelf den Bijbel te lezen.

Op den 13 October, den geboortedag van hunne weldoenster Prinses MARIANNE van *Pruissen*, werd de school ingewijd, en de onderwijzer aan de leerlingen voorgesteld; waarna de President der provincie, Dr. MERCKEL, een kort woord tot de kinderen rigtte, en, na hun vertrek, tot de volwassenen, hen als nieuwe onderdanen van zijnen Monarch begroetende. Eene merkwaardiger proef van de heuschheid en vastberadenheid van den Koning kon niet geleverd worden, dan de verschijning van Dr. MERCKEL, bij zulk eene gelegenheid; want deze ambtenaar was lang bekend geweest, als de onverzoenlijke tegenstander van het Hervormde Christendom, en de bijzondere vijand van de *Augsburgsche* geloofsbelijdenis, als iemand, die, ware zijn vermogen aan zijnen wil gelijk geweest, den vervolgingspalm aan geen' *Oostenrijksch*' Papist zou hebben afgestaan. Het koninklijk besluit, om deze arme volgers van LUTHER te beschermen, dwong hem nu, als hun vriend te voorschijn te treden; en de daad levert een merkwaardig contrast met het gedrag van den Keizer. De *Oostenrijksche* Souverein beloofde hun alles, maar gaf hun niets. Zijne menschlievendheid boezemde hem medelijden voor hen in; zijne regtvaardigheid maakte hem genegen, om hen te handhaven bij de regten, door 's lands wetten gewaarborgd; maar zijne Godsdienst was strijdig met menschenliefde en regtvaardigheid, en behaalde de zege over zijne goede trouw. In het eene geval zegevierde het medelijden van den Monarch over de vijandschap van het plaatselijk bestuur, — in het andere behaalden de listige streken van Paapsche ijveraars de overhand boven de natuurlijke aandoeningen van den Keizer. De inwoners van *Schmiedeberg* deelden opregtelijk in de gevoelens van hunnen Souverein, boden den ballingen uit het *Ziller*-dal eene hartelijke welkomstgroete, en waren ijverig in het betoon van elke kleine daad van goed-

willigheid, welke de behoeften hunner gasten vereischten. De Douairière Gravin VAN REDEN was bovenal werkzaam tot verzorging der minder gegoeden. In hunne geestelijke behoeften werd inmiddels door de Geestelijkheid van *Schmiedeberg* en de naburige parochiën voorzien. De eerste zorg was, hen voor te bereiden tot hunne aanneming in de Protestantsche kerk van *Pruissen*. Te dien einde werden zij, van hunne komst tot den 12 November, drie of vier malen in de week, onderwezen, toen 197 volwassenen openlijk tot het H. avondmaal werden toegelaten. Hunne geloofsbelijdenis werd vooraf door JOHAN FLEIDL gelezen, waarna Prins WILLEM, 's Konings broeder, de mannen, en zijne gemalin de vrouwen naar het altaar geleidde.

Kort na hunne aankomst, gingen negen leden der vereeniging de eeuwige ruste in. De cholera, welke te dien tijde in de stad heerschte, nam er vijf weg; maar deze zelfs hadden, in hunne laatste oogenblikken, kalmte, en drukten ootmoedig dankbaarheid uit aan God, die hun vergund had, een land te bereiken, waar zij voor hunne lange reis door het ligchaam en bloed van CHRISTUS konden gesterkt worden, en het uitzigt op eene Christelijke begraving voor hun overschot konden hebben. Dit oogmerk te bereiken, was de eenige reden, welke sommigen bewogen had, de vallei hunner geboorte te verlaten. IGNATIUS HAUSER, een oud man, en drie jaren door lamheid kreupel geworden, kwam met zijn' uitersten wil in zijn' zak. Eene zwakke vrouw, die over de 81 jaren oud was, drong, gedurende de reis, hare kinderen telkens, om zich te haasten, opdat zij niet in het land der vervolging en ongastvrijheid mogt sterven. De gebeden van beiden werden verhoord, en binnen weinige dagen, na het volbrengen van hunnen moeijelijken togt, werd het hun vergund, hunne oogen in vrede te sluiten. Eene der vrouwen verloste, een uur na hare komst, van een kind. Het huisgezin van den Graaf VAN SCHULENBERG nam haar gastvrij in zijne woning op, en de edele gastheer hield het kind vervolgens, als peter, ten doop, waar het den naam van FREDERICA WILHELMINA ontving. Eenige huwelijken volgden mede

spoedig. Gedurende den winter werden zij te *Schmiedeberg* verzorgd, en in den zomer gingen zij over in hunne nieuwe bezittingen in de domeinen van *Erdmansdorf*, waar ieder een huis en landhoeve ontving, overeenkomstig zijne middelen en vroegeren toestand in *Tyrol*. De volkplanting zelve had den naam van hunne oude woonplaats, het *Ziller*-dal, verkregen. Men heeft, wij weten het, berigten verspreid, dat de ballingen ontevreden zijn, en reeds verlangen op nieuw te verhuizen; doch niets kon minder waar zijn. Die van de arbeidende klasse, gewoon, tot het zoeken van werk, jaarlijks *Tyrol* te verlaten, zetten hunne geregelde verhuizingen voort, en zijn daartoe door de *Pruissische* regering reeds van passen voorzien. De groote meerderheid, welke die noodzakelijkheid niet dwingt, blijft voortdurend aldaar gevestigd; allen zijn gelukkig, en dankbaar voor de heuschheid, waarmede zij ontvangen zijn, en de vrijheid van geweten, die zij genieten.

DE POTTER IN 1829 EN IN 1839.

(*Vervolg en slot van bl.* 193.)

In het nu nog overschietend gedeelte dezer *Herinneringen* geeft DE POTTER zich toe in, of liever zet hij zijne bespiegelingen voort. Wij zullen hem daarin niet verder volgen, want het zijn meestal herhalingen van hetgeen hij reeds vroeger gezegd heeft. Er worden hier wel enkele waarheden gezegd; maar zij verliezen derzelver kracht, doordien de zegsman doorgaans van een eenzijdig oogpunt uitgaat, en op een' meesterachtigen toon spreekt. (*)

Wanneer DE POTTER steeds lessen uitdeelt, steeds de zaken beter inziet, steeds de uitkomsten beter voorzien heeft,

(*) Onder dit alles schuilt evenwel hier en daar eene gewigtige waarheid; vertoont somwijlen DE POTTER eene politieke *Camera obscura*, waarbij door hem een hartig woord over de toekomst gezegd wordt, hetwelk wel mag ter harte genomen worden. Welligt komen wij nog eens op dit bijzondere gedeelte terug.

dan denkt men onwillekeurig aan het oude *consilium*, en verlevendigt zich het gezegde van CHARINUS. (*)

Facile omnes, cum valemus, recta consilia aegrotis damus.

Men moet der waarheid hulde doen: DE POTTER had het in der tijd ook aan *auxilium* niet laten ontbreken; daardoor werd hij van een' vroeger rijdenden later een voetganger.

Deze *Herinneringen* of *Gedenkschriften* doorloopende, moet men zeggen, dat DE POTTER zich een zeker, maar onuitvoerbaar doel voor oogen gesteld heeft. Om dit te bereiken, moest hij natuurlijk alle middelen te baat nemen; en van daar zijne weifelende houding, het heulen nu met deze, dan wederom met eene andere partij, waardoor hij het met alle partijen bedierf, en ten laatste kracht- en magteloos op zich zelven moest komen te staan. Bij de standvastigheid in het najagen zijner oogmerken steekt ongunstig af eene zekere karakterloosheid, door het nu met dezen, dan met genen te willen houden, al naar het hem toescheen, dat de bovendrijvende partij hem haar gezag zou kunnen verleenen, of derzelver meerderheid de uitvoering zijner bedoelingen rugsteunen.

Het eerste Deel dezer *Herinneringen* werd met eene merkwaardige belijdenis, door DE POTTER gedaan, besloten. In het tweede wordt eene niet minder gewigtige verklaring afgelegd. Toen de toetreding tot de vierentwintig Artikelen op handen was, zoude DE POTTER, om dezen stap te verijdelen, liever de Restauratie, door eene vrijwillige vereeniging van *België* met *Holland*, gezien hebben, dan eene nieuwe omwenteling, waarop zijn, nu ook van hem scheidende, vriend BARTELS nog hoop voedde. »Ik voor mij," dus schrijft DE POTTER, »wilde op allerlei wijze het terugkeeren van omwentelingen voorkomen. Het is toch een vreeselijk geneesmiddel tegen de maatschappelijke kwalen; en de omwenteling is doorgaans het voordeeligst voor die kwakzalvers, die voorwenden deze kwalen te kunnen genezen, slechts nadeelig voor het lijdende volk. Kan eene omwenteling, in waarheid, niet worden, wat zij behoort te wezen, dan is zij slechts een onheil, een diep grievend onheil, zonder eenige vergoeding. Men moest dit van de daken prediken: Indien eene omwenteling geen *onberekenbaar heil* kan aanbrengen, dan is zij *de grootste der rampen*."

(*) TERENTII *Andria*, act. II. Sc. 1.

Maar, waarom zoo niet in 1828 geredeneerd? Zie hier het antwoord van DE POTTER: »In 1828 nam ik mijne toevlugt tot de *hartstogten* der reeds opgewondene menigte, die slechts tot razernij behoefden gedreven te worden. Men behoefde deze slechts te vleijen, om van de overwinning verzekerd te wezen. Ook duurde de worstelstrijd niet lang. Nu (1839) rigt ik het woord tot de *rede*, (*) welke zoo weinige menschen bezitten. En zij wordt nog bij hen, welke zij ten deel is gevallen, verstikt door valsche berekeningen der hebzucht, of liever door de onhandigheid van het eigenbelang."

Nadat nu alles mislukt is, treedt DE POTTER terug, om als

(*) Te dezer plaatse vooral mogen de woorden van CANNING, uit de boven reeds vermelde Rede, hier herinnerd worden. Sprekende van dezulken, die, niet tevreden met eene bestaande orde van zaken, steeds naar hervormingen door omverwerpingen haken, zegt deze beroemde staatsman: *Of some of whom it may be said, in the language, which* DRYDEN *puts into the mouth of one of the most extravagant of heroes, that*

They would be free as nature first made man,
Ere the base laws of servitude began,
When wild in woods the noble savage ran.

Noble and swelling sentiments, but such as cannot be reduced into practice. Grand ideas, but which must be qualified and adjusted by a compromise between the aspirings of individuals and a due concern for the general tranquillity; must be subdued and chastened by reason and experience, before they can be directed to an useful end. — (Van sommigen hunner zoude men kunnen zeggen, hetgeen DRYDEN in den mond van een' zijner overdrevenste helden legt: »Zij zouden zoo vrij willen zijn als de eerste natuurmensch, vóór dat de lage wetten der slavernij in werking kwamen, toen de edele wilden nog woest door de bosschen zwierven." Edele en grootsche gevoelens, die echter niet verwezenlijkt kunnen worden. Verhevene denkbeelden, die echter gematigd en toegepast moeten worden door eene beslechting tusschen het streven van enkelen en eene juiste waardering der rust voor het algemeen; die onderworpen moeten worden aan de rede, en gelouterd door de ondervinding, eer zij tot eene gunstige uitkomst kunnen leiden.")

vergeten burger te leven, (*) met ledige handen en zonder lintje in het knoopsgat van den rok (*la boutonnière vierge et les mains vides.*) Het is te wenschen, dat DE POTTER het met zijn geweten even gemakkelijk zal kunnen vinden, als hij voor het publiek zich hier verontschuldigt, van het tooneel der woelingen te zijn afgetreden, zonder zich verrijkt, noch eer bejaagd te hebben. Moge de *Nemesis*, die te harer tijd volken en menschen ter vierschaar daagt, van hem geene strengere rekenschap eischen!

(*) Men zou wel wenschen, dat, toen DE POTTER van alle de plannen der in zijn oog later mislukte omwenteling zwanger ging, iemand met hem had gesproken, als in der tijd Keizer JOSEPH met den beroemden wandelaar, den Baron VON GROTHAUS. Eerstgenoemde ontmoette den Baron op eenen togt door *Bohemen*, en vroeg hem, waar hij nog dacht verder heen te reizen? Hij noemde wel een honderdtal landstreken op. »En dan?" zeide de Keizer. »Ga ik naar *Hanover* terug, om kool te planten," hervatte de Baron. »Keer dan maar liever aanstonds naar *Hanover* terug, om er uwe kool te planten," hernam de Keizer even minzaam als verstandig. — J. G. ZIMMERMANN, *über die Einsamkeit*, Th. 1. S. 49.

DE HAND DES HEEREN.

(*Vervolg van bl.* 159.)

Het ging tegen Paschen; op ongewoon sterke vorst was plotseling dooi gevolgd; de molenbeek trad buiten hare oevers; HENDRIK zat werkeloos met WILLEM op de kagchelbank, want het hooge water had den molen beschadigd, er kon niet gearbeid worden, en de mans zaten over het een en ander te praten, terwijl de vrouwen het spinnewiel deden gaan, en de kinderen op den grond met de oude huiskat speelden. De regen viel in stroomen van den hemel, en geweldige rukwinden deden van tijd tot tijd de vensters rammelen, zoodat de lamp op de tafel elk oogenblik dreigde uit te gaan. »Mijnheer mogt de ramen wel eens laten herstellen," bromde tante, terwijl zij verdrietig de pit in de hoogte trok.

HENDRIK trad naar het venster en schoof den grendel vaster toe. »Aan de ramen ontbreekt niets," zei hij; »men moet zoo maar zorgvuldig toedoen." Doch, zoo als hij weder naar zijne plaats wilde keeren, kwam het hem voor, alsof hij een mat gesteun voor de huisdeur hoorde; hij luisterde.

»Wat is er te doen?" vroeg ROSE.

HENDRIK wenkte haar te zwijgen, en spande zijn gezigt in, om door de toenemende donkerheid een voorwerp te onderscheiden, hetwelk voor de deur scheen te liggen; andermaal liet zich duidelijker een steunen vernemen, en na eene korte poos volgde een dof gekerm.

»Het is *Nero!*" sprak HENDRIK, en sloeg het venster open. »*Nero!* hola, *Nero!*" riep hij naar buiten, en een heesch geblaf beantwoordde zijn geroep.

»*Nero* is weêrom! *Nero* is weêrom!" juichten de kinderen. HENDRIK vloog de kamer uit, rukte de huisdeur open, en kermende sleepte het trouwe dier zich tot voor zijne voeten, likte hem met brandend heete tong de hand, en liet vervolgens den kop zinken, alsof hij hier zijn leven eindigen wilde.

HENDRIK kon geen woord spreken, hij droeg den half dooden hond in de kamer, en legde hem op de kagchelbank; het fraaije dier was naauwelijks meer te herkennen; met slijk en ruigte overdekt, druipende van den regen, met bloedige en opgescheurde pooten, uitgehongerd en nog naauwelijks adem halende, lag de arme *Nero* daar voor hen. Van *Weenen* had hij den terugweg naar zijnen heer gezocht en gevonden, en de matte blikken, welke hij van tijd tot tijd op dezen hechtte, schenen te zeggen: »Ziet gij, hoe trouw ik u ben, u, die mij verstiet!" Allen stonden zwijgend om het dier; de kinderen streelden hem met hunne zachte handjes den rug; het was alsof iedereen gevoelde, dat er in die verknochtheid van het redelooze schepsel iets hoogers lag, en HENDRIK schaamde zich den traan niet, die op *Nero's* kop drupte. De moei alleen keek met boosaardigen blik, van hare plaats, welke zij niet verlaten had, naar het dier, en riep bits: »Ja, ja, nu zal alles wel weder goed zijn, nu het lieve beestje weêr hier is."

HENDRIK sloeg geen acht op het ongevoelige wijf; ROSE zelve bragt wijn, om *Nero's* wonden uit te wasschen; men wikkelde hem in warme doeken, bereidde hem eene gemakkelijke ligplaats onder den kagchel-oven, en den volgenden

morgen reeds kroop het dier zijnen meester vrolijk te gemoet, en likte hem gezigt en handen, toen deze zich over hem heen boog en liefkozend zeide: »Mijn trouwe *Nero*, nu blijft gij tot het eind uws levens bij mij, nu zult gij mij nooit meer verlaten."

Maar HENDRIK mogt zich in niets, wat hij bezat, ongestoord verheugen, al was het ook slechts een hond; zoo had de meid in haar boos, wraakzuchtig hart besloten; en toen *Nero* begon te genezen, toen bij haar de hoop, dat hij de uitgestane vermoeijenissen niet overleven zou, begon te verdwijnen, zag men, op zekeren morgen, tante, met ijverig besige hand, een lekker stuk vleesch voor het arme dier bereiden, en hem hetzelve met grijnzenden duivelslach voorzetten. »Vreet, mijn hondje, vreet," mompelde zij, hem de magere hand op den kop drukkende; »gij hebt goede tanden, mijn wakkere *Nero*; ik draag nog een aardig litteekentje van u; probeer nu eens, hoe u dit portietje bekomt!" *Nero* verzwolg gretig het lekker riekende gebraad, en toen HENDRIK des middags van den molen te huis kwam, lag het dier en keek met strak staande oogen, hoorde niet naar de stem van zijnen meester, en bewoog zich niet van de plaats; maar toen allen aan tafel wilden gaan, sprong de hond plotseling met vreeselijk gehuil van den grond, draaide eenige oogenblikken als een tol in het rond, sleepte zich toen tot voor HENDRIK's voeten en — stierf.

»Het dier is vergiftigd!" riep HENDRIK met ontzetting, en allen sprongen op, en aller oogen keerden zich naar de tante; maar deze slurpte bedaard hare soep, en zeide koeltjes: »Dan zal hij misschien wel van het vleesch gesnoept hebben, dat ik in den kelder gelegd had voor het ongedierte; er was een beetje rottekruid aan. Waarom is het beest ook zoo snoeps; dat heeft hij er nu van."

»Jufvrouw KATHERINE," riep WILLEM, en sloeg met de vuist op de tafel, dat de glazen rinkinkten, »hebt gij dat kunnen doen, zoo weet ik iemand, wie ik toewensch, dat zij al het rottekruid van den geheelen aardbodem in het lijf mogt hebben; er was aan haar veel minder verloren, dan aan het heerlijke dier, dat daar ligt."

HENDRIK was zoo bleek geworden als een doode; zijn blik hing aan het gebroken oog van zijnen hond, en vloog alleen nu en dan over naar de oude feeks, in wier trekken hij de zekere bevestiging van zijnen argwaan las. ROSE keek met ge-

vouwen handen voor zich neder; zij waagde niet, haren man, niet, hare moei aan te zien, want zij beefde, in beider gezigt de bevestiging te zullen vinden van hetgeen haar door de ziel sneed. De kinderen zaten op den grond bij elkander gehurkt, schreiden bitter, en riepen den trouwen *Nero* met de zoetste namen; doch hij hoorde niet meer; zijn leed was voorbij.

De molenknechts hadden allen eetlust verloren; het was doodstil geworden, want allen zagen het onweder, dat op het voorhoofd van den molenaar zamentrok. Deze zweeg ook heden, gelijk het in zijnen aard lag; hij nam met WILLEM den hond op, droeg hem naar buiten, en kwam niet weder aan de tafel.

»Tante," fluisterde ROSE haar in het oor, toen de knechts daar zoo zwijgende op hunne plaatsen zaten, »zoo gij dat hadt kunnen doen, zoo zou het schandelijk zijn!"

»Ha! ha!" lachte de oude, »het zou ook al een groot ongeluk wezen, als ik het beest had doen krepéren! Wilt gij dan uwen man weder aan het jagen en lanterfanten zien gaan?"

ROSE wierp mes en vork neder en wilde juist de deur uit, toen HENDRIK weder binnen trad.

»KATHARINE," sprak hij met eene donderende stem tot de oude, »pak uwe zaken bijeen; over twee uren ben ik weder te huis, en vind ik er u dan nog, zoo gaat uw weg door het venster; ik duld geene gifmengster onder mijn dak; daarom zorg, dat gij weg komt."

»En dat verdraagt gij?" riep het oude wijf, dat donkerrood van boosheid werd, tegen ROSE; doch deze antwoordde haar niet, maar vlood naar hare slaapkamer, waar zij bitter begon te schreijen. Toen HENDRIK weggegaan was, en de oude met bewegelijke woorden afscheid nam, kleine broodjes bakte, hare onschuld betuigde, en zwoer, dat *Nero* buiten haren wil of toedoen bij het vergiftigde vleesch gekomen was, schreide ROSE nog meer, want zij zag wel in, dat HENDRIK dit nimmer gelooven zou, en dat ditmaal de breuk onheelbaar was. Zij waagde ook niet, het vertrekken der moei te verhinderen, want zij had op HENDRIK's gelaat een' al te vreeselijken ernst gelezen, om hem dezen keer te durven trotseren; en zoo trok dan de onheilstichteres naar het dorp, met een' grimlach op het gelaat, want zij wist zeer wel, dat zij uit het huis, hetwelk zij thans verlaten moest, toch

reeds vrede en geluk voor altijd verjaagd had, en juist nu haar doel veel nader was dan immer.

HENDRIK zeide ROSE geen woord over den dood van den hond, maar hij scheen ook hare tranen, die over het afwezen der moei rijkelijk vergoten werden, niet te bemerken. De naam der oude werd in huis niet meer genoemd, en liepen al de kleinen des achtermiddags naar het dorp, waar zij door tante KATHARINE met koek en fruit naar hartelust onthaald werden, zoo wist de vader daarvan niets; hij was op den molen, en kwam hij te huis, dan zwegen de kinderen doodstil, want de dwaze moeder had hun streng verboden er van te spreken, en gewende dus de onschuldige harten aan veinzerij, zonder dat zij zelven het wisten. Ook zij zat heimelijk uren lang bij KATHARINE, en bragt vervolgens de uitwerking dezer bezoeken in een verbitterd hart met zich terug, zoodat HENDRIK geen vrolijk uur meer had. Doch toen zij, na verloop van eenige weken, aan het stille verwijt harer tranen woorden begon te geven, toen zij aanving van onverzoenlijke mans, van liefdelooze echtgenooten en soortgelijke meer te spreken, zoo zeî de molenaar haar bedaardelijk: »ROSE, geef u geene moeite; zoo lang ik onder dit dak woon, komt de helleveeg niet weder in huis." En hiermede was het afgedaan; zij zweeg en mokte, HENDRIK zweeg ook, en zoo geraakten de harten hoe langer hoe verder van elkander verwijderd.

HENDRIK nam thans somwijlen weder zijne buks ter hand, en zwierf wel eens een uur of twee in het bosch rond, maar hij had geen' lust meer om een stuk wild te schieten. Kwam hem eene ree onder het schot, zoo dacht hij: »Gelukkig dier, zou ik u het restje levens verkorten, waarin gij u zoo innig verblijdt?" en de hand liet af van den gespannen haan; hij keek het vliedende dier achterna, terwijl het, pijlsnel over den groenen woudgrond zwevende, in de verte verdween, en zuchtend zeide hij: »Wel hem, die zoo vrij is als gij!"

Op zekeren ochtend trad hem, in den molen, WILLEM met rood bekretene oogen te gemoet, draaide zijne muts verlegen in de handen rond, opende driemaal den mond en sloot dien weder, zonder woorden te kunnen vinden, om zijnen meester aan te spreken.

»Wat schort er aan, mijn jongen?" vroeg HENDRIK verwonderd, want WILLEM was een hardvochtige knaap, en

tranen in zijne oogen iets zoo zeldzaams, dat de molenaar er van schrikte.

»Heer," stamelde WILLEM eindelijk, »ik heb u iets te zeggen; maar gij moet mij beloven het voor uwe vrouw geheim te zullen houden, anders doe ik den mond liever in het geheel niet open."

»Kent gij mij dan voor een' babbelaar?" vroeg HENDRIK met een donker gezigt; »spreek op, wat gij te zeggen hebt; ROSE zal het niet vernemen, als het voor haar niet deugt."

»Gij weet," sprak WILLEM thans, zigtbaar bemoedigd, »de tante heeft ANTOON steeds gehaat, en die door tante gehaat werd, kon ook bij vrouw ROSE geen goed doen, omdat nu eenmaal het ongeluk wil, dat zij blindelings doet, wat KATHARINE wil. Gij weet, ANTOON's hart hing steeds aan u; al was hij ver van u, zoo dacht hij niettemin steeds aan uw huiskruis, en dat knaagde aan zijn leven, want hij beminde u als zijn' zoon; trouwens dat doen wij allen. Nu, daar moest dan gisteren de droes in het spel komen, dat, terwijl ANTOON in het bosch een geweldig groot eikenblok helpt opladen, hetwelk de molenaar, bij wien hij thans dient, nog vóór den avond in zijn' molen hebben wil; een der hefboomen breekt, het blok valt terug, en verbrijzelt den ouden man beide de beenen."

»Genadige God! is dat waar?" riep HENDRIK. De goede WILLEM kon ter naauwernood voortspreken; het was als of hem de keel toegesnoerd werd; maar hij verzwolg zijne tranen en zei: »In het huisje van den boschwachter bij *Erbach* ligt hij; verder kon men hem niet brengen; hij is kloekmoedig, zoo als hij het zijn leven lang geweest is, maar zijn hart verlangt naar u. Een uur geleden kwam de meesterknecht van den steenmolenaar hier, en deed mij de boodschap, zoo als ANTOON hem die had opgedragen. Gij moet in het geheim bij hem komen, zonder uwe vrouw daarvan iets te zeggen, want hij moet met u spreken, anders kan hij niet gerust sterven."

HENDRIK hoorde de laatste woorden bijna niet meer; hij was reeds op weg naar huis; zijne knieën knikten; zijn bewustzijn zeide hem: »Ware ANTOON bij u gebleven, waar hij geen zoo zwaar werk te verrigten had, zoo zou hem dit ongeluk, dat hem misschien het leven kosten zal, niet getroffen hebben; en wie is dan schuldig aan zijnen dood?"

Buiten adem bereikte hij zijn huis; ROSE was er niet, ook

geen der kinderen, maar alleen de meid, die het middag-eten gereed maakte. Op zijne vraag: »Waar is mijne vrouw?" gaf deze verlegen ten antwoord: »Ik geloof bij hare moei." — »De kinderen ook?" — »Die neemt zij altijd mede." — »Zij gaat dus wel alle dagen, wanneer ik op den molen ben, naar het dorp?" — »Niet alle dagen, maar wanneer het goed weêr is en gij in het bosch zijt." — »Zoo," zei HENDRIK, »het is wel; wanneer zij te huis komt, kunt gij haar zeggen, dat zij dezen middag niet met het maal op mij wachte; het volk moet zij maar laten eten; ik kom misschien niet vóór den avond te huis."

Hiermede ging hij naar eene kas, nam er geld uit, pakte vervolgens eetwaren in zijne weitasch, haalde een paar fleschen ouden Rijnschen wijn, welken hij nog uit den tijd van zijne overledene moeder bewaarde, en ging op weg.

In korten tijd had hij de drie uren afstands naar *Erbach* afgelegd; het boschwachtershuisje lag nog een half uur verder. — Met een beklemd hart trad hij in het armoedige kamertje, aan de smartvolle legerstede van den armen ANTOON; deze lag er, zonder iemand bij zich, met reeds half verdoofde oogen, waarin eene matte lichtvonk ontglom, toen HENDRIK binnen trad. De oude man strekte hem de brandende, door de koorts bevende hand te gemoet, en stamelde: »Ik wist wel, dat gij niet wegblijven zoudt, HENDRIK!"

»ANTOON, om Gods wil, hoe is het met u gesteld?" riep HENDRIK, al zijne manskracht verzamelende, om het gezigt, dat hem door het hart sneed, te verduren. »Gij ligt daar immers in uwe ellende, zonder dokter, zonder hulp, zonder iemand, die u oppast!"

»De steenmolenaar heeft zijn' leerjongen gezonden om mij op te passen, ook een' dokter," hernam ANTOON; »ik ben niet verlaten; maar de wachter is in het bosch, den jongen heb ik om eene flesch wijn en den dokter naar den duivel gezonden, en daardoor komt het, dat gij mij alleen vindt."

HENDRIK haalde den Rijnschen wijn te voorschijn, schonk hem een glas in, schoof een bankje aan het bed, en zag met een bloedend hart op den ouden man, die met verrukking het glas ledigde; zijne lippen beefden, de tong had hem aan het verhemelte gekleefd.

»Welk eene lafenis!" zei hij met een' zucht. »Hoe heb ik naar een' druppel van zulk eene hartsterking verlangd;

want ik vreesde, dat het met mij gedaan zou zijn, vóór dat gij kwaamt."

»Spreek niet van sterven!" riep HENDRIK, »gij zijt een gezond en sterk man; gij kunt nog genezen."

»Dat zei de dokter ook, dien ik weggezonden heb," zei ANTOON met een' grimlach; »maar ik meen het anders. Ik ben zesenzestig jaren oud, en de man wil mij beide de beenen afzetten; nu vraag ik u, kan ik nog ver loopen zonder beenen? En, buitendien, wat doe ik ook langer op de wereld? Ik ben nu eenmaal een oud geworden molenaarsknecht. Toen ik jong was, was ik een zieltje zonder zorg, en sprong met mijn geld om, als of het kaf was; spoedig zag ik, dat ik mijn leven lang knecht zou blijven, want om een' molen te krijgen had ik nooit genoeg bijeen kunnen garen. — In uw huis is het mij jaren lang wèl gegaan; sedert ik van u weg ben, heb ik toch geen pleizier in mijn leven. Waarom zou ik mij dan nu laten martelen, om, als een hulpelooze kreupele, op mijnen ouden dag te gaan bedelen? Neen, dan spring ik liever met beide mijne beenen in het graf, en deed het zelfs met blijdschap, indien ik u in anderen toestand achterliet."

HENDRIK greep ANTOON's hand tusschen beide de zijne, drukte ze innig, en kon niet spreken.

»Neem het mij niet kwalijk, lieve HENDRIK, dat ik tot u spreek als tot mijns gelijken; uw molenknecht ben ik niet meer, ik ben nog slechts uw vriend; en ook, om de waarheid te zeggen, zoo ik al de knecht van den steenmolenaar ben, zoo zijt gij de knecht van uwe vrouw. — Val mij niet in de rede; ik ben thans zonder pijn en kan spreken; veel heb ik u niet te zeggen. — Uw huwelijk heeft u in het ongeluk gebragt; ik wist het vooruit en ik heb het u gezegd; want ik kende u. — Gij zijt geen armhartige pantoffelslaaf, gij zijt een wakker man; maar uw geheele leven lang neigde uw gemoed tot rust en vrede. Wanneer het er op aankomt deze te behouden, zijt gij zwak; en daarom wist ik, dat gij met ROSE in uw ongeluk gingt. Het is nu ook net zoo gekomen; uit liefde tot rust hebt gij de oude draak in huis genomen, uit liefde tot rust al uwe gewoonten opgeofferd. Hierdoor is uwe vrolijkheid, uw levenslust en kracht allengskens verdwenen; met smart hebt gij bevonden, dat uwe vrouw u nam, om molenaars-jufvrouw te worden, maar dat gij inderdaad de moei getrouwd hebt. — Gij werdt somber

en stroef, en de oude nam uwe luimen te baat, om in het zwakke hart uwer vrouw, ware het mogelijk, tot zelfs het laatste overschot van genegenheid uit te roeijen. In geheel den omtrek heeft men u uitgekreten als een boosaardig mensch, die vrouw en kinderen mishandelt, als een zuiper en deugniet, die zijne zaken veronachtzaamt, om zijn vermaak na te jagen. — Reeds sedert lang zijt gij verraden, verkocht; zelfs uwe kinderen maakt men van u afkeerig. Uwen goeden naam heeft de slangentong der oude duivelin voor altijd vergiftigd. En ik moet van hier, terwijl gij deze keten torscht; moet van hier met de bewustheid, dat gij ongelukkig zijt tot aan het eind uws levens, en zulks omdat gij zwak genoeg waart de vrouw te trouwen, welke gij liefhadt! — Dat er de d..... in sla!" riep de oude man, die de werking van den snel gebruikten wijn begon te gevoelen, »zoo moet en mag het niet blijven; gij zijt zesendertig jaar oud, zijt een schoon en krachtig man, hebt een gemoed zoo braaf en goedaardig als van een kind, en een brein, dat wat beters weet te besturen dan een paar molenraders; en gij zoudt ophouden te leven, waar een ander eerst regt begint? Neen, dan zou ik mij nog liever dezen dag de beenen laten afzetten, mits ik maar de oude heks daarmede den kop mogt inslaan, dan dat ik dit zou willen beleven! Gij moet u van de wijven losmaken!"

»Dus scheiding —" barstte HENDRIK uit en rilde onwillekeurig; »scheiding!" herhaalde hij dof en langzaam; »en mijne kinderen?"

»Och wat, scheiding!" bromde ANTOON. »Nu ja, *scheiden* moet gij u van ROSE; maar gij zelf moet er de kracht toe hebben. Begint gij van scheiding te spreken, dan zal het aanstonds heeten: Waarom? op welken grond? Is ROSE geene eerlijke vrouw? wat heeft zij gedaan? Wie kan bewijzen, aan welke zijde het ongelijk is? En dan komen de bloedverwanten, neven en nichten, het geregt, en eindelijk de pastoor, en ieder drijft en port tot vrede, tot verzoening, en ROSE, die niet gaarne van den schoonen molen en van de volle kisten scheidt, huilt en jammert, en om aan het werk de kroon op te zetten, sturen zij u de kinderen op het lijf en dresseren ze als jonge hondjes, dat ze opzitten, pootjes geven en kermen, want immers hebben zij leeren liegen en huichelen; en gelukt het, u te houden, alsdan worden er volsla-

gene booswichten van, want dan zullen zij moeten leeren, hunnen eigen' vader dag aan dag te bedriegen." . .

Er liep HENDRIK eene rilling door de leden, en hij bedekte zijne brandende oogen met beide de handen.

»Neen, weg er mede!" ging de oude man, steeds heftiger wordende, voort. »Met al die wapenen vallen zij u aan, zoodra gij van scheiding spreekt; en ik ken u, ten langen laatste zegt gij ja; gij behoudt haar — alles gaat den ouden gang; niemand bekreunt zich over uw lijden; niemand legt eene verzachtende hand op uw verscheurd hart, en gij blijft uw kruis voortslepen, tot dat gij eindelijk, uit verdriet in uw leven, werkelijk een zuiper en een deugniet wordt, of als zelfmoordenaar eindigt, waarvoor God en zijne Engelen u behoeden mogen! — Daarom, wees een man; laat hun den Mammon; verzeker het goed aan uwe kinderen, en ga de wijde wereld in; die is groot en schoon genoeg, als men er rust heeft; God de heer is overal, en geene wond is er, waarvoor Hij geen balsem heeft."

Met deze woorden zeeg de oude man op zijn kussen terug; zijne oogen vielen toe, en eene lange bezwijming onttrok hem het gezigt van HENDRIK's toestand, die, meer gelijk aan een' doode dan aan een' levende, met het koude angstzweet op het voorhoofd, voor zich heen staarde, en langen tijd de flaauwte niet gewaar werd, welke den grijsaard overvallen had. . .

Het was omstreeks tien ure, des avonds, toen ANTOON in HENDRIK's armen stil en zacht den adem uitblies. Zijn einde was geheel vrij van pijn; het koudvuur doodde hem, en even kalm ging hij over in de eeuwige ruste, als hij zich elken avond nedergelegd had, om de aardsche nachtrust te genieten.

»Tot wederziens, HENDRIK!" waren zijne laatste woorden. Zijn vriend sloot hem de oogen, en drukte den pastoor, die hem in de laatste uren getroost had, zijne beurs in de hand. »Zorg voor eene voegzame begrafenis," sprak hij, liep vervolgens in den donker naar buiten, en vloog, als een voortvlugtige misdadiger, door *Erbach* huiswaarts. De klokken in de nabijheid en verder het land in bromden het middernachtsuur, toen hij, langs den oever der rivier, naar het dorp ging, uit welks hutten hier en daar nog een enkel dof lampje door de duisternis schemerde, even als dwaallichten uit een moeras. Juist ging hij den eikenboom voor-

bij, die van den heuvel zijne takken spookachtig in de nachtschaduwen uitbreidde; het was dezelfde heuvel, op welken hij, acht jaren geleden, met zulk eene zalige verrukking ROSE's toestemming ontvangen had. Een diep smartgevoel boorde hem door de ziel; het joeg hem sneller voorwaarts; de herinnering, hoe het vroeger, en het bewustzijn, hoe het tegenwoordig was, kneep hem, als met ijskoude vuist, de borst te zamen, en eerst bij de brug stond hij stil, greep de leuning en hield zich er aan vast, als wilde hij zich tegen zichzelven beschermen; want de lust poogde hem te overmannen, om te beproeven, of hij lessing vinden kon in het koude waterbad, dat genzend en ruischend onder hem wegschoot!

Onwillekeurig wendde zich zijn oog nog eenmaal naar eene plaats, die hem zoo dierbaar was, en nu kwam het hem voor, als of eene witte, doorschijnende gedaante van den eikenboom den heuvel kwam afzweven. HENDRIK keek scherper toe, als of hij door het inspannen zijner gezigtszenuwen de duisternis van den nacht kon doorschouwen, en het was hem, alsof een bleek menschengelaat, ROSE's gelaat, zoo als het in den eersten tijd zijner liefde geweest was, hem naderde. Hij schreeuwde luidkeels en rende voort, ontzet door het spel zijner eigene verbeeldingskracht. Het was hem, alsof het spookgezigt hem volgde, en steeds sneller en sneller werd zijn loop, tot dat hij eindelijk ademloos op de bank voor een huis nederzeeg, hetwelk hij eerst na verloop van eenige minuten als de dorpsherberg herkende. Zijne borst hijgde, zijne leden beefden; hij was buiten staat zich van de plaats te bewegen.

Op eenmaal hoorde hij achter zich bekende stemmen, en uit het openstaande venster aan zijne regterhand drong ieder woord in zijn verstijvend hart.

»Kom, maak dat gij voortkomt, buurman STEVEN," riep de waardin; »en ook gij, ANDRIES, behoordet wijzer te zijn; het is reeds lang over middernacht, en gij zit daar nog en drinkt, en brengt mijn eerlijk huis in opspraak. Wat zullen uwe vrouwen wel zeggen? Eindelijk heet het nog, dat gij beide een paar zuipers en deugnieten zijt, als de zaagmolenaar HUBER. God moge medelijden hebben met zijne arme vrouw; die heeft eerst regt een huiskruis aan hem!"

»Och wat," viel de waard haar in de rede, »maak er

toch zulk een geweld niet over; ik voor mij zeg, dat in de meeste gevallen de schuld aan de vrouwen ligt."

»Aan ons? Wel, het moet God geklaagd zijn! Neen, wij zijn ons heele leven lang de kruisdraagsters! Hebt gij wel gehoord, wat hij niet al gedaan heeft, die booswicht, die onmensch? Eerst heeft hij de vrouw mishandeld; jaren lang heeft zij het verdragen; weet dat niet geheel het dorp? Paarden en honden, jagt en lediggang is van kindsbeen af zijn lust en zijn leven geweest; om vrouw, kind of molen gaf hij zoo veel, als gij om eene ledige wijnflesch! Nu heeft hij eindelijk de arme oude moei het huis uitgeworpen, omdat een hond, een kwaadaardig, bijtig dier, hem gekrepeerd was; hij houdt staande, dat de arme KATHARINE het beest rottekruid heeft ingegeven, en niemand anders heeft het gedaan dan hij zelf, want hij wilde een voorwendsel hebben, om zich van de oude vrouw te ontslaan. Zoo lang deze in huis was, moest hij zich nog min of meer inhouden en geweld aandoen; maar nu ook kan de arme ROSE het in 't geheel niet meer uithouden. Heden morgen vroeg is hij van huis gegaan, heeft een' geheelen zak met geld en fleschen van den besten ouden Rijnschen wijn medegenomen, en zich tot op dit oogenblik niet weder laten zien. Zoo even ging de molenaarster hier voorbij met hare arme wurmen. Zij jammerde, dat het een steenen hart vermurwd zou hebben. Gewis heeft hij hier ergens in den omtrek een liefje zitten, aan wie hij alles toedraagt; hij blijft immers geheele dagen van huis, en dat geschiedt niet zonder reden."

»Maar wat deed dan ROSE hier zoo laat in den nacht?" vroeg de kastelein.

»Zij ging met de kinderen naar hare moei; zij zei: »Als HENDRIK te huis komt, zal hij alles ledig vinden; maar, waar kan ik anders troost erlangen, dan bij haar?" — Waarlijk, zij is eene diep ongelukkige vrouw! God sterke haar, en ontheffe haar van haar lijden! En nu, maakt voort, buren, gaat naar huis, opdat gij niet in een kwaad gerucht komt, als de zaagmolenaar!"

HENDRIK had genoeg; hij sprong op en snelde naar zijne verlatene woning. De herbergierster had gelijk; alles was ledig. Half slaapdronken berigtte hem de meid, dat hare vrouw tot elf ure op hem gewacht had; toen dacht zij, dat hij in het geheel niet meer t'huis zou komen; vervolgens

was tante uit het dorp gekomen, en zij was met haar gegaan, omdat zij bang was alleen te blijven.

Met knikkende knieën en klapperende tanden ging HENDRIK naar zijne kamer. »Wees een man!" klonk het hem nog steeds in de ooren; »God is overal!"

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BEGRAFENIS VAN SULTAN RUNDSCHIT-SINGH.

Sultan RUNDSCHIT-SINGH van *Lahore* overleed den 27 Junij 1839. Nopens zijne begrafenis levert thans het *Zevenbergsche* Weekblad een berigt van Dokter MARTIN HONIGBERGER, die uit *Hermanstad* naar *Lahore* gekomen was, en nu als ooggetuige dingen verhaalt, welke het Oostersche fatalismus in al deszelfs oude onverzettelijkheid doen kennen. Hij had aanvankelijk het geluk gehad, bij den zieken Sultan geroepen te worden, en een paar dagen lang lieten deze en de artsen te *Lahore* zich de geneeswijze van den vreemdeling welgevallen. Daarna echter begonnen de gewone kabalen; de inlandsche kwakzalvers maakten geneesmiddelen uit edelgesteenten enz. gereed, en de Sultan zelf dicteerde recepten, bij de voorlezing van een in het Sanscrit geschreven en met fabeltjes opgevuld werk over ziekten en derzelver genezing. De dood maakte aan de zaak een einde, en de begrafenis volgde op den 28 Junij. »Des morgens ten 7 ure (dus schrijft HONIGBERGER) begon de groote begrafenistogt naar den, op een ruim plein opgerigten en rijkversierden houtstapel, waarop het lijk van den Vorst met *vier* zijner weduwen en *zeven* zijner slavinnen verbrand zou worden. Deze vrouwen hadden den Harem *vrijwillig* verlaten; en, terwijl zij in elk ander geval door niemand gezien mogten worden, gaven zij zich thans ongesluijerd en barrevoets, maar overigens met de uiterste zorgvuldigheid opgetooid, aan de blikken der nieuwsgierigen prijs. Onder het gaan schonken zij nog het overschot harer kostbaarheden, goud, zilver, edelgesteenten en andere tot haren tooi behoorende voorwerpen, weg. Aan de voornaamste werd van tijd tot tijd een spiegeltje voorgehouden, waarschijnlijk ten einde zij, door in hetzelve te zien, zou kunnen waarnemen, of hare gelaatstrekken zich ook veranderd hadden en angst verrieden. Dit spiegeltje

droeg eene der vrouwen, die haar in den dood verzellen zouden, in eenen ring aan den duim. Alle vier spraken, op eenen aandoenlijken maar vasten toon, tot het volk, zonder eenigen zweem van vrees te laten blijken; de beroemdste helden der geschiedenis hebben geene grootere doodsverachting getoond. Het is mij onmogelijk naar eisch te beschrijven, wat ik gevoelde, toen ik deze tot geestdrift opgewondene zelfmoorderessen, door eene talrijke volksmenigte bewonderd en nog gedurig meer aangeprikkeld, blij te moede naar den brandstapel zag snellen, volkomen bij hare zinnen en niet bedwelmd, met vasten tred dien zag beklimmen, en in eene soort van verheerlijking (*) de eene na de andere zich rondom het lijk des Konings zag neêrvlijen, dat met groote praal vóór haar op de houtmijt lag uitgestrekt. Nog altijd geloofde ik, dat dit alles een goochelspel, eene vertooning voor het volk was; maar toen men nu deze levenden, nevens den doode, zorgvuldig met biezen matten bedekt, er eenig reukhout over uitgespreid en vervolgens den brandstapel aangestoken had, — toen liep het mij ijskoud over den rug! Ik stond slechts tachtig schreden van den houtstapel verwijderd, was geheel oog en oor, maar hoorde noch gekerm noch gesteun, zag niet de minste beweging onder de matten. Waarschijnlijk zullen de ongelukkigen terstond gestikt zijn, want van onderen ging dikke rook en dwalm op, waaruit vurige tongen het maal, dat zij weldra verslinden zouden, belekten! Het volk was volkomen rustig en in aandachtige verrukking; het verschrikkelijke doodfeest werd slechts door eene zachte Oostersche trommelmuzijk, door het *Ram! Ram!* (God! God!) der *Braminen* en door het knetteren van het wildwoedende vuur begeleid, — anders hoorde men geen geluid hoegenaamd. De eerste Minister had zich insgelijks volstrekt met den Sultan willen doen verbranden, en slechts met veel moeite is het aan den nieuwen Vorst KARAK-SINGH en aan de eersten des rijks gelukt, hem van dit voornemen terug te brengen; hij is hier alles voor allen. Naderhand zijn de beenderen en de asch des Konings en zijner vrouwen, bij eenen plegtstatigen op-

(*) In het Hoogduitsch *Verklärung;* welk woord zich, even als *Sehnsucht*, bezwaarlijk zonder omschrijving laat overbrengen. *Vert.*

tagt, in fraaije palankins, naar den heiligen stroom, den *Ganges*, gedragen.

EEN HERKULES UIT HET BEGIN DER ACHTTIENDE EEUW.

In onze tijden hebben zich door bijzondere ligchaamssterkte, behalve nog anderen, een zekere FRANKE, een *Franschman* LIEBSNIER, maar inzonderheid de *Tyroler* KARL RAPPO, die te *Petersburg* en *Konstantinopel*, even als overal elders, met verbazing gezien is, en ook JULIUS STARK, gelijk mede deszelfs vader CARL STARK, in *Beijeren* onderscheiden. Edoch in het begin der vorige eeuw leefde zekere JOHANN KARL VON ECKENSTÄDT, die, hadde hij in de negentiende geleefd, hen allen verre achter zich zou gelaten hebben. Hij stond aan het hoofd van eenen troep koordedansers en komedianten, speelde tevens voor kwakzalver, en gaf overal proeven zijner buitengewone ligchaamskracht. Men zag hem een stuk kanon van 2000 tot 2500 pond met de eene hand opligten en ophouden, tot dat hij een glas wijn had uitgedronken; twee paarden konden hem niet van zijne plaats trekken; een touw, hetwelk deze niet vermogten stuk te rukken, trok hij vaneen, alsof het een draadje garen geweest was; hij draaide eenen een voet langen en duimbreeden spijkerbout als eene schroef in elkander, droeg eene achttien ellen lange tafel met de tanden voort, terwijl een manspersoon, op het einde daarvan, tegenover zijnen mond gezeten was, en wat er van soortgelijke stukjes meer was, waarover zijne tijdgenooten zich niet genoeg verbazen konden. Hij dreef zijne kunst tamelijk lang. In 1717 was hij te *Leipzig*, waar hij door het koopen van een paard in wissel-arrest geraakte. Hij had zich namelijk laten overreden, om een paard te koopen op de voorwaarde, dat hij den eersten van deszelfs hoefnagels met éénen penning, den tweeden met twee penningen, en, zoo gedurig voort, den volgenden steeds in verdubbelende progesse betalen zou, tot dat de dommekracht tot zijnen schrik gewaar werd, dat de dus beloofde koopsom 58,274 thalers 5 groschen 3 penningen bedroeg. In 1731 gaf hij zijne voorstellingen te *Dresden*. Zijne in koper gegraveerde beeldtenis vertoonde acht proeven van buitengewone sterkte, en zal thans waarschijnlijk wel nergens meer te vinden wezen. Tevens echter stond hij met vele hoogaan-

zienlijke personen en beroemde geleerden in naauwen omgang, en maakte dus op op *levis notae macula*, welke in dien tijd zoodanige kunstenaars en kunstvertooningen aankleefde, eene merkwaardige uitzondering.

Eenige meer bijzondere berigten nopens dezen man kan men vinden in de *Curios. Saxon.* 1731, bl. 178—185; zij betreffen zijn verblijf te *Dresden*.

HET OPGELOSTE RAADSEL.

Aan een vriendenmaal gaf men elkander raadsels op, en onder anderen: Het kwam niet, het is niet te wachten, en het zal niet komen! Wat is dat? Na vruchtelooze bezinning van de aanwezigen, zeide een oude Luitenant tot zijne kameraden: Broeders, ik weet het: 't is onze bevordering!

VADERLIJKE RAAD.

Een vader gaf zijnen op reis gaanden zoon den volgenden raad mede: Wees galant tegen Dames; maar niet — tegen galante Dames!

EEN WOORD VAN KEAN, DEN ENGELSCHEN TREURSPELER.

Kean, die onder de leden van het Committé, hetwelk tot oprigting van een gedenkteeken voor SHAKESPEARE benoemd werd, niet mede gekozen was, riep vol geestdrift uit: Ik zelf zal hem een gedenkteeken oprigten, door zijne karakters voor te stellen.

OP ZEKEREN SNORKER.

»Ik trek mijn waar," riep B., »van de eerste fabrikanten;
»Zoo valt de nering boven andren mij ten deel!" —
Maar, in uw' winkel, vriend, zie 'k gading noch kalanten;
Dus baat die snorkerij ons noch uw' zaak niet veel.

Bl. 143. reg. 8 v. o. staat *geschrift*, lees *opschrift*.

In het *Mengelwerk* van No. III is eene belangrijke drukfout binnengeslopen bl. 148, reg. 4, waar staat *eene Madonna*, voor een *Abbadona*.

MENGELWERK.

DE HARMONIE.

DICHTSTUK.

Door

Mr. A. F. SIFFLÉ. (*)

Zoo zijn wij, op dezen jaardag van ons Departement, heden voor het eerst in deze Zaal te zamen gekomen; voor het eerst vergaderd in het smaakvol ingerigte en onlangs gestichte gebouw, aan de Toonkunst, aan de *harmonie van toonen en klanken* gewijd. Eene andere, eene nog edeler harmonie, de *harmonie van verstand en hart* in ieders binnenste, en daardoor de *welvaart* en *eensgezindheid* van onszelven niet alleen, maar ook van onze medemenschen te bevorderen, behoort onder de loffelijke bedoelingen onzer Maatschappij. Er bestaat dus zelfs eene gelukkige overeenkomst tusschen het stoffelijk oogmerk der stichting van dit heiligdom der Zanggodinnen en het zedelijk doel van ons streven, als Leden der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen.* Deze en dergelijke beschouwingen hebben mijne dichtluim opgewekt, en het zij mij vergund, in ongeveinsde verrukking u allen toe te roepen:

Welkom, welkom, Vrienden, Broeders!
die met mij ons jaarfeest viert,
En eene eedle Stichting huldigt,
die het Vaderland versiert;

(*) Bij den jaardag van het Middelburgsch Departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, den 11 van Wintermaand 1839; de gelijktijdige bekrooning van verschillende edelmoedige daden, en het betrekken van de nieuwgebouwde Concertzaal te dier Stede, om voortaan aldaar de vergaderingen van het Departement te houden.

Die er glansen spreidt, zoo heilzaam,
als het maanlicht is bij nacht,
Dat den wandlaar hoedt voor dwalen,
hem verheugt en tegenlacht.

Broedren, ja! geen grootsche luister,
geen verblindend zonnelicht
Straalt er af op onzen tempel,
voor der menschen heil gesticht.
Rein en troostrijk zijn de glansen;
valsche schittring is het niet,
Die het licht, waarin wij wandlen,
ons ter levensleidstar biedt.
Neen! wij zoeken roem noch glorie,
invloed, magt noch heerschappij;
Naar verlichting, deugd en kennis,
liefde en vrede streven wij.
Harmonie in daden, woorden
en gedachten is ons doel,
En voor lof of blaam der dwazen
Zijn we als menschenvrienden koel.
Harmonie, o Hemeldochter!
woon en zetel in ons hart!
Weer van Neêrland, van het menschdom,
dwaling, wrevel, twist en smart!

Welkom dan, o Feestgenooten!
in dees nieuwgebouwde zaal,
Die zoo rein is en eenvoudig
in haar vlekkelooze praal;
Die zoo schoon is en verheven,
zonder schittring, zonder pracht;
Die het beeld is van den werkkring,
die ons lokt en tegenlacht:
Welkom in deez' tempel, heilig
aan der toonen melodie,
Aan der zaamgepaarde klanken
volle en zuivre harmonie!

Weest welkom hier, ook gij, wier hand
Het eermetaal ontving,
Geschonken tot een onderpand
Der zielsbewondering,

Waar uw menschlievendheid, die 's naasten dood niet dulde,
Maar heil en vreugde schiep, ons harte meê vervulde.

Dat eermetaal, wij weten 't, is geen loon:
Gij hebt uw loon in 't zaligend geweten.
Zijn stille stem luidt liefelijk en schoon:
»Gij hebt met eer u van uw taak gekweten.
»Gij sneldet aan, en zocht geen burgerkroon.
»Al ware op aarde uw menschenmin vergeten,
»Zij staat geboekt ter denkrol daar omhoog,
»In gouden schrift, voor 's Hemelregters oog."

Dit is genoeg, genoeg voor u, ô Braven!
Maar niet voor ons, verrukt door uwe daân!
En, zoo wij u den krans der eere gaven,
Wilt dan 't betoon dier hulde niet versmaân!
Zij moge uw hart die blijde waarheid staven:
»De deugd alleen geleidt ter eerebaan.
»Menschlievendheid is meer dan geestbeschaving,
»En biedt alleen den broeder heul en laving."

Haar regterhand reikt ons de volle schaal,
Waaruit wij troost, genot en zegen drinken.
Zij spreekt alleen de ware hartetaal,
Die onvervalscht tot voor Gods Troon zal klinken.
In 't staatsiekleed treedt zij ter hemelzaal,
Om als de zon in hooger' kring te blinken.
Zij is een telg des Vaders van 't Heelal,
Die stof en tijd ééns overleven zal.

Wij wijden haar den klank van onze snaren,
Den toon der stem, die van de lippen vliet;
Zij vlecht ons ééns den lauwer om de haren,
Als zeedlijkheid, in 't grensloos Godsgebied,
Den rang bepaalt bij die ontelbre scharen,
Die 't hemelruim weêrgalmen doen van 't lied,
Dat, aan den God der Liefde toegezongen,
Volheerlijk rolt van onbesmette tongen.

Ja, harmonie van hart en ziel en zin,
Van stof en geest, van hemel en van aarde!
Uw Engel voere ons ééns ter feestzale in,
Waar Gods genade een eeuwig heil bewaarde

Voor echte deugd, voor reine menschenmin,
Die op dat groot, dat vlekloos Voorbeeld staarde,
Wiens liefde en trouw Hem stijgen deed ten Troon,
Waarop Hij heerscht als Gods geliefde Zoon!

Hoe meer ons zucht voor menschenheil doet blaken,
Hoe blijder ééns ons lot is daar omhoog,
Waar liefde en vreê de zaligheid volmaken;
Waar nooit een wolk de zon bedekt voor 't oog:
Die zon des heils, wier glansen ons genaken
In al de pracht van 's hemels gordelboog,
Zoo vaak een ziel, geschokt bij 't eerste ontmoeten,
Als *haar* verwant eene andre ziel mag groeten.

* * *

O Zielenverwantschap, geheimvolle kracht!
Hoe binden uw snoeren, zoo magtig, zoo zacht,
De harten te zamen van jongling en maagd,
Terwijl hun een morgen van zaligheid daagt!

Hoe zien zij den vrolijksten dag te gemoet!
Hoe koestert hun zinnen een lieflijke gloed!
Hoe schoon is de zon, die hun wegen bestraalt!
Hoe schijnt hun een hemel op aarde gedaald!

En reikten zij ééns zich voor altijd de hand,
En vlocht men hun eenmaal den huwelijksband,
En dartelt er, eenmaal hun grijsheid ten troost,
Welhaast om hen henen een minnelijk kroost:

En zijn dan hun telgen gehecht aan elkaâr;
Stemt broeder- en zusterzin iedere snaar;
Is zuiver de toon, die den harten ontwelt,
En liefelijk daalt, of verrukkelijk zwelt:

Hoe vol, hoe welluidend is dan het akkoord!
Hoe rolt het, in heerlijke golvingen, voort! —
Geen lippenbeweging, geen vingerendruk
Schiep schooner muziek, dan het huislijk geluk!...

Wij smeeken, Algoede! dat huwelijksmin,
Dat godsvrucht en wijsheid, bij ieder gezin,
Dat reine genoegen verspreide en bewaar',
Ja, menschen en volken verbinde aan elkaâr!...

* * *

Waar woont die harmonie op aarde?
 Helaas! zij gloort slechts hier en daar....
Hoe groot, hoe Godlijk is haar waarde! —
 O Broedren! hier zij haar altaar!
Hier mogen wij haar kransen vlechten,
 Haar wierook zwaaijen, 't loflied biên,
Ons vrolijk aan elkander hechten,
 Den weêrschijn van haar' luister zien.

Wij juichen bij die zilverglansen
 En staren op het schoon verschiet,
Als eenmaal ons, uit 'shemels transen,
 Haar volle lichtstroom tegenvliet.
De zon zij nog voor ons verborgen;
 De maan, wier lonk ons lokt en streelt,
Verheldert ons den nacht der zorgen
 En schaduwt ons haar heerlijk beeld.

Verbannen zij de Twist, de Wrevel,
 Die dochtren van den Afgrond zijn!
Ons heiligdom toont op den gevel
 Een opschrift, dat er nooit verdwijn'!
»Voor 't heil van al wat leeft te zwoegen,
 »Is onze groote en schoone taak."
Dat werk zij steeds ons zielsgenoegen,
 Ons meer dan weelde en zinvermaak!

* * *

Zoo vloeije hier de bron van frisch en levend water,
 Waaruit de stroom ontspringt,
Die door een lagchend dal, met murmelend geklater,
 Al kabblend henendringt.

De beemden aan zijn boord zijn overdekt met kudden,
 En de akkergrond met graan;
Terwijl abeel en eik de hooge kruinen schudden,
 Bij 't ritslen van de blaân.

Een luchtig windje koelt de vlakte, bij het gloeijen
 Der zomermiddagzon;
Daar takken van den stroom het dorstig land besproeijen
 En laven uit de bron:

De bron van vreugd en deugd, waaruit rivier en beken
Zoo milde zijn ontweld;
De bron der kennis tot herstel van zielsgebreken,
Wier plaag het harte kwelt.

De volken, aan den zoom dier wat'ren neêrgezeten,
Heeft daar hun teug gedrenkt,
Die krachten voor den geest en ruste voor 't geweten
Den moeden pelgrim schenkt.

Gewis! als die rivier, zoo rijk aan breede takken,
Is onze Maatschappij.
Haar bronnat zie zijn kracht ter heeling nooit verzwakken,
Maar vliete mild en vrij!

Vooroordeel, zeedloosheid en domheid zij genezen,
Waar slechts een enkle sprank
Den grond bevochtigt, aan den oeverzoom verrezen,
Die haar zijn welvaart dank'!

Want, ook de welvaart klimt en nutte kunsten bloeijen,
Waar zielsbeschaving woont,
Waar onze Maatschappij haar' heilstroom kan doen vloeijen
En menschenmin bekroont.

Zelfs zal er Christenzin gelijk een bloem ontluiken,
Die zoete geuren spreidt;
Zal Godsdiensthaat en Twist er schaamrood nederduiken
En 't graf zich zien bereid.

Men slaat er hand in hand, en werkt in stillen vrede
Aan d' eindeloozen bouw.
Hoe weinig elk vermag, zijn arbeid helpt toch mede:
Hij zij slechts kloek en trouw!

Door broederzin alleen, als sterken zwakken schragen,
Verrijst, vol harmonie,
Dat heerlijk Godsgesticht, waartoe wij bouwstof dragen,
En dat in de eeuwigheid zich éens voltooijen zie!

* * *

Juicht dan met mij, Feestgenooten!
op deez' vreugdevollen dag,

Die in 't heiligdom der Toonkunst
ons voor 't eerst vergaadren zag;
Juicht dan met mij bij het uitzigt
op het zaligend verschiet,
Dat zich, voor verhelderde oogen,
eenmaal ter aanschouwing biedt!

Eens zal Twist en Wrevel zwichten
over heel het wereldrond.
Heil en vrede zal er bloeijen;
't menschdom wordt een broederbond.

Eenmaal, door geheel de schepping,
klinkt der zaalgen melodie.
Elke wanklank zal verstommen,
en 't heelal is harmonie!

GEDACHTEN OVER HET VERBAND VAN LICHT EN WARMTE IN DE VERSTANDELIJKE EN ZEDELIJKE WERELD.

Door J. A. BAKKER.

Wie heeft niet wel eens van eene verstandelijke en zedelijke wereld in tegenoverstelling van de zinnelijke gehoord? Niemand zal hieruit echter opmaken, dat er drie werelden bestaan. Het zijn de wijsgeeren, die het eerst deze overdragtelijke spreekwijs gebruikten; en zij waren toen, zonder het te vermoeden, meer dichters dan wel afgetrokkene denkers te noemen, op welken laatsten titel zij echter bij uitsluiting aanspraak maken.

Wij kunnen ons maar ééne wereld voorstellen, die grenzenloos is en waarvan wij door de zinnen kennis verkrijgen, maar welke tevens door krachten bewogen wordt, die aan de fijnste zintuigen ontsnappen, en welke wij slechts door hare uitwerkselen gewaar worden; echter heeft het hoogste verstand zijnen stempel op deze wereld gedrukt, en de volmaakste wijsheid en heiligheid bestuurt haren immer afwisselenden loop.

Het heelal is dus geen bloot zinnelijk zamenstel, dat door blinde krachten in beweging gehouden wordt; het is

de openbaring van het hoogste verstand en van eene orde, die tot eene zedelijke moet opklimmen. En bij wien moet deze zedelijke orde tot rigtsnoer verstrekken, zoo niet bij den mensch? Hij is hierin de afschaduwing, het kortbegrip des Heelals, er is dus geen zinnelijke, verstandelijke en zedelijke mensch afzonderlijk; hij is dat alles te gelijk. Maar de menschen, zoo als zij zich buiten de bespiegeling in de werkelijkheid voordoen, zijn allen zinnelijk, verre het mindertal verstandig, en nog een veel minder aantal zedelijk te noemen. Waarom? Omdat bij hen licht en warmte in geen juist verband staan. Dit zal misschien eenige uitlegging vereischen.

De wereld, van den zinnelijken kant beschouwd, wordt van eene uiterst fijne vloeistof doordrongen, die alles leven en beweging geeft. Deze vloeistof heeft verschillende namen en eigenschappen. Zij vertoont zich als het licht, dat de oneindige ruimte der schepping doorstroomt; als de warmte, die alles koestert, doet leven en opwassen; als de levenskracht, die alle bewerktuigde wezens bezielt; als het bliksemvuur, dat verteert en zuivert; als een magnetische stroom, die met de beweging der aarde in het naauwst verband staat. De ontdekkingen der natuurkunde hebben het immers in onze dagen geleerd, dat wij licht- en warmtestof niet alléén, maar ook electriciteit, galvanismus, natuurlijk en dierlijk magnetismus, als verschillende wijzigingen van ééne en dezelfde onweegbare vloeistof moeten aanzien. Zonder dezelve was alles slechts een ijskoude, bewegingloozе en onbezielde stofklomp, in de diepste duisternis daar liggende. Wie ijst niet van deze voorstelling terug?

De mensch heeft dus, even als al het zigtbare, licht en warmte noodig, en beide moeten in een zeker verband, in eenen zekeren graad aanwezig zijn, om heilzaam op zijne gezondheid te werken, zoodat het licht niet te sterk moet worden, of het verblindt hem; wie kan ook lang in de zon zien zonder te pinkoogen, en de thermometer moet niet te hoog boven nul rijzen of te laag onder dat punt zakken, of hij ondervindt dadelijk hiervan de onaangename

gevolgen. Hij moet bovendien nog een fijner licht en eene nog meer koesterende warmte in zijn hoofd en in zijn hart ontwikkelen, waarvoor hij trouwens volkomen den aanleg heeft. Dit is alweder in den toon dier dichterlijke wijsgeeren of wijsgeerige dichters voorgesteld, die dikwijls van het licht des verstands, van de warmte des gevoels, van een helder hoofd en van een warm of koud hart spreken, zij zijn even overdragtelijk als de vorigen, op welke wij het oog hadden. Wij verstaan hen echter, omdat het zinnelijke en onzinnelijke in ons zoo naauw in elkander vloeijen, dat de scherpzinnigste onder hen de wederzijdsche grenzen hiervan niet zoude kunnen aanwijzen.

Wij zullen ons niet verdiepen in het onderzoek, of deze hoogere licht- en warmtestof van eene geheel andere natuur is dan die, waarvan wij vroeger gewaagden. Dat is zeker, dat beide in sommige omstandigheden in eene innige betrekking komen. Welken invloed kunnen de electriciteit, het galvanismus en het dierlijk magnetismus niet op het zenuwgestel en daardoor op de ziel uitoefenen! Wie zal ons in al de geheimen van het zenuwstelsel inleiden? Wat eigenlijk de ziel is, en of zij nog iets anders zij dan de geest, wie zal dit ons verklaren? Misschien mogen wij aannemen, dat de geest met het hoogere licht, en de ziel met de fijnere warmte in een nader verband staat; met andere woorden, dat de eerste door het verstand en de rede verlicht, en de andere door het zedelijk gevoel moet geleid worden.

Er zijn vele zielkundigen, die in den mensch zoo maar dadelijk het verstand, de rede en het zedelijk gevoel aanwezig stellen; ik voor mij geloof, dat zij hierin dwalen. De mensch heeft oorspronkelijk slechts eenen aanleg, om verstand, rede en zedelijk gevoel te verkrijgen; hij is een wezen, dat voor ontwikkeling vatbaar is, en hoevele menschen zijn er niet, die weinig verstand en rede, en eene geringe mate van zedelijk gevoel bezitten? Wij allen moeten daarnaar streven, om onzen verstandelijken, redelijken en zedelijken aanleg voortdurend meer en meer te volmaken. Met afgetrokkene bespiegelingen over den mensch

zoo als hij wezen moest vorderen wij weinig, als wij geene pogingen in 't werk stellen om dat ideaal in ons te verwezenlijken. Het licht des geestes, de warmte des gevoels mogen dan overdragtelijke uitdrukkingen zijn, om zinnelijk de onzinnelijke, Goddelijke sprank aan te duiden, die zich in de menschheid openbaart, en in den bijzonderen mensch meer of min tot ontwikkeling komt; deze spreekwijzen zijn echter niet ongeschikt, om het naauw verband van geest en natuur, van ziel en ligchaam aan te prijzen.

Dit zal bij de beschouwing, van den mensch, zoo als hij zich in de werkelijkheid voordoet, duidelijker worden. Hij ontvangt indrukken, door de zinnen, van alle voorwerpen, die hem omringen en waarmede hij in betrekking komt; maar waartoe zoude het hem dienen, indien het verstand geen licht over dezen chaos van elkander onophoudelijk en oneindig doorkruisende gewaarwordingen en indrukken verspreidde, waardoor het mogelijk wordt, orde en rangschikking in dezelve te brengen? Het noodzakelijkste en zachtste licht is hier dat van het zoogenoemd gezond verstand, hetwelk voor iedereen onontbeerlijk is. Tot wetenschappelijke onderzoekingen is een sterker en helderder licht noodig, dat ons in staat stelt, om vergelijkingen tusschen zaken te maken, die verder van elkander afliggen, en die wij met het gewone licht niet kunnen zien, en daardoor tot gevolgtrekkingen en besluiten op te klimmen, waartoe wij anders niet zouden gekomen zijn. De fakkel des verstands doet ons dan tot de grenzen des zigtbaren Heelals doordringen; wereldstelsels, melkwegen, nevelvlekken vertoonen zich dan aan ons oog.

Echter is er nog een helderder licht, dat niet altijd schijnt, omdat het meestal in het binnenste van ons aanzijn verborgen blijft. Ontgloort het, dan beginnen wij duidelijker van onszelven, van onze natuur en aanleg, van onze gewaarwordingen en denkbeelden, van onze bestemming bewust te worden. Dit is de rede, de inwendige fakkel der ziel, welker licht zich versterkend paart met het uitwendig licht des verstands; waardoor wij in staat gesteld worden, het zigtbare en onszelven niet alleen te be-

zien, maar min of meer te begrijpen. Wij dringen dan met onze gedachten over de grenzen van het zigtbare tot het oneindige, tot het volmaakte door, en de ideën van het ware en schoone spiegelen zich voor onzen geest. Een hoog standpunt voorwaar; doch het is niet te ontkennen, dat velen er zich op geplaatst wanen, die er op verre na nog niet toe genaderd zijn, en die met minachting op het zachte licht des gezonden verstands nederzien, dat zoo onmisbaar is, om tot dien graad van helderziendheid te komen, dien zij vermeenen te bezitten. Hunne oogen zijn verblind, en zij gelooven wezenlijke voorwerpen te onderscheiden, terwijl het niets anders dan de voortbrengselen hunner overspannen verbeeldingskracht zijn.

Doch wat baatte ons het helderste licht, indien het met geene koesterende warmte gepaard ging? De mensch geraakte dan in den toestand van den beroemden Sterrekundige LALANDE, die tot in de verafgelegenste gewesten van het Heelal doordrong, zonder den Goddelijken Werkmeester te ontmoeten.

De mensch is niet alleen een verstandelijk en redelijk, maar tevens ook een gevoelig en zedelijk wezen. Zijn gemoed moet aangedaan, zijn zedelijk gevoel moet evenzeer ontwikkeld, als zijne denkbeelden en begrippen verhelderd worden. Er bestaat een zinnelijke prikkel, die onophoudelijk op zijne begeerten werkt, en die somtijds het verterend vuur der hartstogten kan doen ontstaan; maar ook tevens eene levendige warmte, die heilzaam werkt op het besef van regt en onregt, dat in zijnen boezem woont, en daaruit eene krachtige zucht tot het goede en een vermogen tot zelfbeheersching kan doen geboren worden, die hem tot zijne eigenlijke bestemming geschikt maakt.

Bij weinigen dringt deze heilzame warmte zoozeer tot in het binnenste der ziel door, dat zij nimmer verkoelt, dat deze immer vervuld wordt met eene levendige geestdrift tot het goede, dat zij in alle hare onderzoekingen, in alle hare gewaarwordingen dit goede en Hem, die er de oorsprong van is, nimmer geheel uit het oog verliest.

Deze zedelijke gloed zet den mensch tot handelen aan,

daar, waar zijn pligtbesef het hem gebiedt, waar hij anders, zonder den prikkel van het eigenbelang, werkeloos zoude blijven. Hij wordt hierdoor al meer overtuigd, dat hij niet alleen voor eene enkel afgetrokkene bespiegeling, maar voor eene dadelijke werkzaamheid geschikt is, die zijnen aanleg en alle zijne vermogens in de schoonste overeenstemming moet ontwikkelen. Veel blijft er duister voor het opgehelderdste verstand. De menschelijke rede kan vele raadsels, vele schijnbare tegenstrijdigheden in de natuur en in het leven niet oplossen. Door het verstand en de koele rede alleen is het bestaan van een Opperwezen niet boven allen twijfel te verheffen. Met hunne fakkel zoeken zij dikwerf te vergeefs, indien het gemoed niet door de zedelijke warmte gekoesterd wordt, indien de ijskorst der zinnelijkheid en der zelfzucht het voor alle verhevene en belangelooze indrukken onvatbaar maakt. Bij alle zijne pogingen, om tot de waarheid te geraken, ontbreekt dan den geest een vast steunpunt, waarvan hij uitgaat, en dat hem tot heilrijke en geruststellende uitkomsten moet brengen.

De zedelijke warmte, eindelijk, geeft den mensch kracht, niet alleen tot werkzaamheid, maar ook tot volharding op den weg van het verstandelijk en wetenschappelijk onderzoek. Zij schijnt de vlam, die hier het licht verspreidt, voedsel te moeten geven, en te beletten, dat zij nimmer verflaauwt of uitgedoofd wordt. Zij alleen, die, met de vaste overtuiging van slechts het schoone en goede te willen, en met eene belangelooze liefde tot waarheid en deugd bezield, de kunsten en wetenschappen beoefenen, hun ijver verslapt nimmer, hunne werkzaamheid is een zegen voor het menschdom. Even als in de natuur een zekere graad van licht en warmte noodig is, zoo moet ook in het zedelijke eene bepaalde evenredigheid tusschen beide plaats hebben. Planten, die het zon- en daglicht missen, verkleuren en kwijnen weg, even als menschen en dieren, die in donkere gevangenissen of duistere hokken opgesloten zijn. Licht is het eerste vereischte in de verstandelijke en zedelijke wereld, en de mensch is eerst dàn de kinder-

schoenen ontwassen; als het inwendig in zijne ziel begint op te klaren, zoodat hij zich rekenschap van zichzelven, van hetgeen hem omringt en van zijne verpligtingen geven kan. Het moge eerst slechts een schemerlicht zijn, zorgen wij, dat het niet door den mist der zinnelijkheid beneveld worde, en het zal meer en meer verhelderen.

Maar wat waarde heeft het licht, zoo het niet met de koestering van de warmtestof gepaard gaat? Men moge helder zien, als men in de poolstreken eenige maanden van het jaar de zon niet onder de kimmen ziet duiken, daar ontluikt echter boom noch gewas; een nietig mos kleurt daar slechts den even door den dooi afgelekten grond; alleen de meeuw en ijsbeer tieren er, maar de mensch lijdt er een ellendig leven, dat van alle ontberingen vergezeld gaat. Zoo is het ook bij diegenen gesteld, die hun verstand alleen voedsel geven. Zoo het helder is in hunnen geest, is het koud in hun gemoed, dat, met eene sneeuw- en ijskorst omtogen, geene zachte en zielverheffende indrukken kan gewaar worden. De denkbeelden en begrippen kunnen hier juist en veelomvattend zijn, maar zij zijn tevens eenzijdig, en meer op het wegen, berekenen en meten, dan op het schoone en goede gerigt.

De gloed des gevoels moet aan onze denkbeelden en begrippen leven en beweging geven. Deszelfs koestering zal dan in onze ziel krachtige en goede voornemens doen oprijzen, en deze tevens door de uitvoering tot schoone voortbrengselen van kunst of wetenschap, of voor de maatschappij heilzame daden doen ontwikkelen. Is het niet de bezielende warmte van den zonnestraal, die den palm en banaan in den tros doet opschieten, en de druif aan den wijnstok met purper verft?

De gevoelige mensch is echter op een gevaarlijk standpunt, zoo de warmte in zijne ziel boven het licht in zijnen geest de overhand verkrijgt; hij staat dan bloot voor de uitersten van eene laffe en weeke sentimentaliteit, die het gemoed verslapt en alle veerkracht kan uitdooven, of voor eene zielsgesteldheid, die het vuur der hartstogten kan doen ontvlammen; even als wij bij eene drukkende en broeijende

luk met raad zoo wel als met daad bijstaat; die mild is met verstand; wiens gedrag de spiegel is van zijne blanke ziel, zoodat hij in zijn leven tot een voorbeeld van anderen kan strekken, na zijn verscheiden in de nagedachtenis van zijne tijdgenooten en bekenden voortleeft; en waarop, als op het beeld van eenen wijzen en deugdzamen, altijd kan worden gewezen!

VOLTAIRE'S LAATSTE DAGEN.

De vrienden van het *Voltairismus* hebben in der tijd beweerd, en hunne napraters beweren nog steeds, dat de laatste dagen en uren van hunnen held de zegepraal van deszelfs, het Christendom zoo vijandige, leven geweest zijn; dat hij in en door dezelve eerst regt bewezen heeft, ten einde toe een filozoof gebleven te zijn. Deze onwaarheid hebben waarschijnlijk dezelfde vrienden en vriendinnen verspreid, die in 1778 al wat hun mogelijk was gedaan hadden, om den vijfentachtigjarigen VOLTAIRE van *Ferney* naar *Parijs* te brengen. Hieraan had vooral Madame DENIS, zijne nicht, schuld, die zich te *Ferney* doodelijk verveelde, en wenschte naar de vermaakvolle *Fransche* hoofdstad terug te kunnen keeren. De beroemde Geneesheer TRONCHIN was, gelijk men weet, VOLTAIRE's oude vriend, en stond hem in zijne laatste dagen en oogenblikken getrouwelijk bij; laat ons dan nu eens hooren, wat hij, in twee eerst zeer onlangs bekend gewordene brieven, aan den Geneesheer TISSOT, te *Lausanne*, en aan BONNET, te *Genève*, over VOLTAIRE's laatste dagen geschreven heeft.

»VOLTAIRE heeft HALLER slechts weinige maanden overleefd. Hij was den 5 Februarij 1778 van *Ferney* vertrokken, om te *Parijs* den triumf te genieten, welken zijne bewonderaars hem aldaar hadden voorbereid. In zijnen tot kindschheid teruggekeerden grijsaards-ouderdom door al de *enfans perdus* der letterkunde belegerd, omgeven door eenen drom van vleijers, die het er op toelegden,

om zijn oordeel en zijn gezond verstand te beguichelen, bedwelmd door de geestdrift, die hij verwekt had, bemerkte hij niet, hoe men op zijne gezondheid, op zijn leven en op zijne ziel aanstormde. Evenwel het Hof nam aan deze *ovatiën* niet het geringste deel, hetgeen VOLTAIRE uiterst zeer deed, en hem er toe bragt, om ernstig na te denken over de kunstgrepen, door welke men hem naar *Parijs* gelokt had. Op den dag, toen hij in de *Comédie Française* met ongeloofelijke, bijna razende toejuiching ontvangen geworden was, zeide hij bij het naar huis keeren tot mij: »Ach! gij kent de *Franschen* nog niet! Ditzelfde hebben zij voor JEAN JACQUES gedaan, en hem daarna toch verbannen." Madame DENIS en de overige pluimstrijkers, die VOLTAIRE hun hof maakten, besloten, hem te *Parijs* vast te houden, om aldaar, het mogt kosten wat het wilde, den weêrschijn van den roem te genieten, die al wat hem omgaf verheerlijkte. Vruchteloos beproefde men, ook mij in het eedverbond te trekken. Integendeel zeide ik hem eens: »Ik zou er honderd *louis d'or* om willen geven, dat gij nog te *Ferney* waart. Gij zijt te verstandig, om niet te begrijpen, dat men geen' vierentachtigjarigen eik verplanten kan, zonder dien te doen verwelken en sterven. Vertrek zoo snel gij kunt. Ik heb eene uitmuntende reiskoets, waarin men slapen kan, en die tot uwe dienst is." — »Kan ik dan de reis verdragen?" — »Ja! Daarvoor blijf ik u borg met mijn hoofd." Hierop greep VOLTAIRE mijne hand, schreide heftig, en zei met aandoening: »O, mijn lieve vriend, gij geeft mij het leven weder!" Doch dit alles hielp niets, want de grijsaard was de slaaf van hen, die hem omgaven en hem tegen zijnen wil terughielden.

In eenen lateren brief aan BONNET van den 20 Junij 1778, terstond na VOLTAIRE's dood geschreven, leest men: »Lieve vriend, indien mijne grondstellingen nog bevestiging noodig gehad hadden, zouden zij thans tot eenen Gordiaanschen knoop geworden zijn, sedert ik VOLTAIRE onder mijne oogen heb zien vervallen, met den dood worstelen en sterven. Wanneer ik den dood van een braaf

man (*homme de bien*) met VOLTAIRE's dood vergelijk, zoo komt mij de eerste als het einde van eenen schoonen dag en de laatste als eenen storm voor: dáár, de zielerust en opgeruimdheid eens wijzen, die te leven ophoudt; hier, de ijselijke foltering van dengenen, voor wien de dood de grootste en vreesselijkste aller verschrikkingen is! God zij dank, ik had dit gezigt niet noodig; maar evenwel, *forte olim meminisse juvabit.* (*) —. Deze man was dan bestemd, als onder mijne handen te sterven. Ik heb hem steeds de waarheid gezegd; maar, helaas! ik was de eenige, die het deed, want al de overigen hebben hem misleid. »Ja, lieve vriend," zei hij mij meermalen, »gij zijt de eenige, die mij altijd goeden raad gegeven hebt. Had ik naar u geluisterd, zoo zou ik thans niet in dezen verschrikkelijken toestand wezen; ik zou naar *Ferney* teruggekeerd, ik zou door al dien wierook, die mij mijn hoofd geheel in de war gebragt heeft, niet dronken gemaakt zijn; ja, rook heb ik ingeslikt, en gij kunt mij niet meer helpen; zend mij den dokter uit het dolhuis. Welk onzalig lot heeft mij toch weder naar *Parijs* gevoerd! Gij hebt het mij immers terstond bij mijne aankomst gezegd, dat een oude eik van vierentachtig jaren het verplanten niet verdraagt, en gij hadt gelijk. Waarom heb ik u niet geloofd! En toen ik u beloofde, in uwe gemakkelijke reiskoets te zullen vertrekken, waarom ging ik toen niet oogenblikkelijk op reis! Heb medelijden met mij; ik ben geheel en al verbijsterd." — Twee dagen na zijne dwaze krooning in de *Comédie Française* zou hij nog op reis gegaan zijn; maar zie, daar verscheen den volgenden morgen eene deputatie der *Fransche* Akademie, welke hem bezwoer, haar nog, vóór zijn vertrek, met zijne tegenwoordigheid te vereeren. Na den maaltijd reed hij er henen, en het geleerde gezelschap benoemde hem met eenparige stemmen tot zijnen directeur. Die post, welke steeds drie maanden duurt, werd door hem aangenomen. Hij ver-

(*) Misschien komt er eens een tijd, dat ik blijde zal zijn het mij te herinneren.

bond zich dus op nieuw voor een vierendeel jaars, en vergat zijne mij gedane belofte geheel en al. Van dit oogenblik af, tot op zijnen dood, was zijn leven niets dan een dwarlwind van dwaasheden. Hij zelf schaamde zich er over. Zoo dikwijls hij mij zag, vroeg hij er mij vergiffenis voor, drukte mij de hand, en smeekte mij, hem niet te willen verlaten, inzonderheid wijl hij zich nieuwe inspanning moest getroosten, om aan de hem door de Akademie bewezene eer te beantwoorden. Vooral moest hij aan een nieuw woordenboek, als dat van DE CRUSCA, arbeiden. Het zamenstellen van dit woordenboek was zijne laatste heerschende gedachte, zijn laatste hartstogt. Hij had de letter A op zich genomen, en de overige vierentwintig letters onder een gelijk getal Akademieleden verdeeld. Sommige derzelven hadden zich niet dan ongaarne tot die taak laten bewegen, waarover de oude VOLTAIRE hoogst ontevreden was, en bij die gelegenheid zeide: »Het zijn luijaards en dagdieven, slechts gewoon in ledig gang voort te slenteren; maar ik zal ze wel vooruit drijven." Van nu af aan gebruikte hij, tusschen twee zittingen der Akademie, steeds eene menigte prikkelmiddelen en beging eene nog grootere menigte dwaasheden, die zijnen dood verhaast hebben. Met ijzing slechts kan ik aan zijn sterven denken. Zoodra hij zag, dat alle tot vermeerdering zijner krachten gebruikte middelen hem alleenlijk nader bij zijnen dood bragten, stond deze hem aanhoudend voor den geest. Van dat oogenblik maakten woede en wanhoop zich van hem meester; even als ORESTES, werd hij er door gepijnigd. *Furiis agitatus obiit.*" (*)

Zoo was dus VOLTAIRE's afsterven een volkomen tegenbeeld van zijn leven; hij stierf niet als een wijsgeer, wiens sterke geest vermeent den troost der Godsdienst niet te behoeven, maar als een wanhopende krankzinnige, die stuiptrekkend de nagels in de aarde slaat, welke hij niet wil laten varen.

(*) Hij stierf, voortgezweept door de Furiën.

DE PRESIDENT DER VEREENIGDE STATEN EN DE REQUESTRANT.

De gemeenzaamheid, waarmede mannen, met de hoogste staatsambten bekleed, in *Amerika* door lieden uit alle volksklassen behandeld worden, gaat zoo verre, dat men zich daarvan bij ons in *Europa*, ter naauwernood een denkbeeld vormen kan. Elk ambtenaar, hij zij wie hij zij, moet daar te lande elk oogenblik bereid zijn, vriendschappelijke bezoeken van lieden aan te nemen, aan welke, aan deze zijde van den Oceaan, door personen, in posten van gelijken rang geplaatst, zonder eenig bedenken de deur zou gewezen worden. Inzonderheid worden er de hooge ambtenaren om het verleenen van posten gekweld. Zoo verhaalt een pas in 't licht verschenen werk zekere anecdote van den jongstvorigen President JACKSON en eenen in lompen gekleeden man, die zonder eenige omstandigheid den President, toen deze zijn ambt aanvaard had, kwam opzoeken, en zich beroemde, de verkiezing van den Generaal in zijnen omtrek doorgedreven te hebben. De President dankte beleefd, en de onbekende ging vervolgens voort: »Maar, daar gij dan nu President der Vereenigde Staten zijt, zoo zou ik u misschien in den een' of anderen post van nut kunnen wezen." JACKSON zette een verlegen gezigt. »Hebt gij uwe Kabinetsministers reeds gekozen?" — »Dit is geschied," hernam de Generaal. — »Nu, dat komt er ook niet op aan; ik vergenoeg mij in allen geval met een' Gezantschapspost in *Europa*." — »Het doet mij leed, dat er geen zoodanige post tegenwoordig vacant is." — »Zoo; maar dan hebt gij misschien eenen eersten Secretaris of Raad in een Ministerie noodig?" — »Deze beambten worden door de Staatssecretarissen (Ministers) ieder in zijn departement gekozen." — »Dat spijt mij; ik zal mij dan met eenen minderen post moeten vergenoegen." — »Over die ambten heb ik niet te beschikken; gij moet u daaromtrent bij de hoogere beambten, welken het aangaat, vervoegen." — »Kan ik geen Postmeester te *Washington* worden? Bedenk, Generaal, hoeveel

moeite ik mij tot uwe verkiezing gegeven heb!" — »Ik ben u zeer verpligt voor de goede meening, welke gij daardoor getoond hebt van mij te voeden; maar de Postmeester van *Washington* is reeds benoemd." — »Zoo; wel nu; ik wil dan ook wel van dat ambt afzien, en mij met de plaats van Secretaris des Postmeesters vergenoegen." — »In dat geval moet gij u tot den Postmeester zelven wenden." — »Nu dan, Generaal," zeî eindelijk de requestrant, toen hij zag, dat hem alles mislukte, »hebt gij dan niet ten minste een' afgedragen rok voor mij?" Dezen bekwam hij. — Hoe ongeloofelijk dit verhaal ook luidt, zoo is het met dat al eene daadzaak, dat er te allen tijde honderden van ambtbejagers te *Washington* aanwezig zijn, van welke niet het honderdste deel zijn oogmerk bereikt; terwijl al de overigen alsdan schelden op de ondankbaarheid dergenen, welke zij door hunne stem hebben helpen op het kussen plaatsen. Alle zoodanige teleurgestelden voegen zich vervolgens bij de oppositie, omdat zij gelooven bij eenen ommekeer van zaken beter in aanmerking te zullen komen.

HET HUWELIJKSLEVEN IN NOORD-AMERIKA.

Kapitein MARRYAT schrijft, in de onlangs uitgekomene laatste afdeeling van zijn *Dagboek in Amerika:* »Alle manspersonen in *Amerika* hebben bezigheden en zijn ijverig bezig. Al hun tijd wordt weggenomen door hunne pogingen om geld te verdienen. Zij ontbijten zeer vroegtijdig, en begeven zich dan terstond op hunne kantoren of in hunne magazijnen. De meesten hunner gaan 's middags niet naar huis om te eten, maar nemen hun middagmaal in de naastgelegene herberg of oesterwinkel, omdat zij doorgaans vrij verre van het handelsgedeelte der stad wonen, en de tijd hun veel te kostbaar is, om dien met nutteloos heen en weder loopen te verspillen. Nu zou men denken, dat zij ten minste tegen den avond zich naar huis zouden spoeden, om er thee te drinken. Sommigen doen

dit; doch de meesten niet. Na den arbeid hebben zij uitspanning noodig, en die der *Amerikanen* bestaat grootendeels in nieuws te hooren en te politiseren, zonder eens te spreken van de hoop, om onder de hand daarbij nog hier of daar zaken te doen. Dit alles is, nevens zoodanigen drank als men verkiest, in de voornaamste handelshotels der stad te vinden. Het gevolg hiervan is, dat de meesten laat en moede naar huis komen, en dan terstond te bed gaan. Den volgenden morgen vroeg gaat men weder aan zijne zaken. De vrouw kan derhalve weinig in gezelschap van haren man zijn, niet omdat de man haar niet liefheeft, maar omdat hij werken moet, wil hij zich wèl bevinden. Hetgeen nu de een doet, zijn de anderen wel gedwongen mede te doen. Zelfs het bezoeken van het koffijhuis is bijna iets noodzakelijks, want hier alleen kan hij al het nieuws van den dag vernemen. De vrouwen blijven op deze wijs alleen en aan zichzelve overgelaten; hare mans zijn hare levensgezellen niet, en de meesten zouden ook juist geene aangename levensgezellen zijn. De *Amerikaan* treedt zoo vroeg in de zamenleving, dat het weinige, hetwelk hij op de school geleerd heeft, weldra verloren gaat. Hij heeft geen' tijd om iets anders te lezen dan de nieuwspapieren; al zijne gedachten hechten en vereenigen zich op zijn beroepsbedrijf; hierin wordt hij uitgeleerd; hij doet eene menigte praktische kundigheden op, die hem zeer dienstig zijn om geld te winnen, maar ook overigens tot niets dienen. Bij de vrouwen is het anders. Hare opvoeding is meer omvattend en met grootere zorg voltooid dan die der mans, en nadat zij gehuwd zijn, blijft haar, ofschoon met zwaardere pligten belast dan bij ons, in de lange dagen en avonden, terwijl zij op de terugkomst harer mannen wachten, tijds genoeg over, om aan hare beschaving voort te werken en haren geest door lezen te veredelen. Het gevolg hiervan is, dat zij, over het algemeen genomen, op eenen veel hoogeren trap van beschaving staan dan hare echtgenooten, en dit heeft een dubbel voordeel, daar de opvoeding der kinderen geheel en al aan haar blijft overgelaten.

DE SANDWICH-EILANDEN.

Nevens, en in zeker opzigt meer nog dan *Otaheite*, zijn deze eilanden, die door den dood van COOK eene zoo treurige beroemdheid bekwamen, ten gevolge van de drukke scheepvaart der *Engelschen* en *Noord-Amerikanen* op de *Stille Zuidzee* en van de pogingen der zendelingen, tot eenen staat van halve beschaving gestegen, die door hare zonderlingheden onze opmerking verdient en in *Europa* nog niet algemeen bekend is. De Heer ADOLPHE BARROT, als Consul van *Frankrijk* naar *Indië* en *China* bestemd, heeft van derzelver toestand onlangs eene schildering gegeven, uit welke wij, met bekorting, hier het een en ander willen mededeelen.

Hij berigt, hoe hij, den 14 Augustus 1836 van *Gueyaquil* in *Zuid-Amerika* vertrokken, den 29sten der volgende maand in het gezigt kwam van het eiland *Hawaii* of *Owaihi*, hetzelfde, waarop COOK zijnen dood gevonden heeft. Invallende windstilte, zegt hij, en vervolgens slappe koelten, waren oorzaak, dat wij de kust eerst op den 1sten October, des morgens vroeg bereiken konden. Oogenblikkelijk zagen wij een' talloozen zwerm van pirogen op ons aansturen, en in minder dan een uur tijds was het geheele dek der *Bonite* met eilanders overkropt. De eersten, die bij ons aan boord kwamen, schenen aarzelend en vreesachtig; maar weldra werden zij zoo stout, dat wij schildwachten aan den scheepstrap moesten plaatsen, om den te grooten aandrang te keer te gaan. Bijna allen waren zij naakt; alleenlijk droegen zij om de heupen eene soort van gordel, *maro* geheeten. Eenigen, inzonderheid oude lieden, waren met figuren getatoueerd; anderen droegen, op borst of armen, hunnen naam met groote letters ingeprikt. Spoedig werden wij gewaar, dat zij bereids aan het gezigt van *Europeanen* gewoon waren. Vooral konden wij aan de wijs, waarop zij handel met ons poogden te drijven, bemerken, dat er zich daar ter plaatse reeds beschaafde menschen bevonden hadden. *Tola*, *tala* (dollar, Spaansche mat) was hetgeen zij meestal, in vergelding voor de varkens, hoenders en mosselen, die zij ons aanbragten, van ons verlangden. Doch ook aan onze *Europesche* kleedingstukken schenen zij groote waarde te hechten, en hij, die zoo gelukkig was een vest of hemd magtig

te worden, stapte daarmede trotsch onder zijne medgezellen rond. Niettemin moet ik erkennen, dat wij ons allen eenigzins te leur gesteld vonden: het waren COOK's eilanders niet meer. Hoezeer de invloed van den wilden staat op den natuurlijken en zedelijken toestand van elk hunner nog duidelijk de heerschende bleef, zoo was het niet meer die geheel naakte, ongeblankette natuur, welke wij hier verwacht hadden. Wij hebben echter op dit ons eerste rustpunt nog het best kunnen nagaan, hoe het er op de *Sandwich*-eilanden bij derzelver eerste ontdekking moet uitgezien hebben; naderhand troffen wij steden en bevolkingen aan, die er bijna *Europeesch* uitzagen, en zoo ondeugend waren als degenen, van welke zij de beschaving ontvangen hadden.

Een *Portugees*, die langen tijd op het eiland gewoond had en ter naauwernood van eenen Wilde te onderscheiden was, diende ons tot loods; des middags kwamen wij in de baai van *Ke-ara-kakua* voor anker. Omstreeks tweehonderd pirogen omringden de *Bonite*, en nog hadden wij geene vrouw gezien. Wij stonden hierover verbaasd, want in de berigten van verscheidene reizigers hadden wij gelezen, dat ontelbare vrouwen de aankomende schepen terstond omsingelden, als Najaden rondom dezelve henen zwommen, in het water allerlei dartele bewegingen en buitelingen ten uitvoer bragten, door gebaren de matrozen naar land lokten, en hun de vermaken begrijpelijk poogden te maken, die aldaar op hen wachtten. De loods gaf ons hieromtrent opheldering, daar hij ons berigtte, dat het bij eene wet der zendelingen aan de vrouwen verboden geworden was de schepen te naderen, en dat deze haar *taboe*, dat is geheiligd waren; hij deelde ons ook nog andere, ter bevordering van zedelijkheid en godsvrucht, door de zendelingen gegevene voorschriften mede, op welke ik nader zal terugkomen.

De baai van *Ke-ara-kakua* heeft, van het noorden naar het zuiden, vier tot vijf mijlen in uitgestrektheid; in derzelver achtergrond vindt men eene soort van natuurlijke haven, gevormd door twee lage aardtongen, die regts en links in zee uitloopen. Een berg, of veeleer een muur van zwarte lava, vier- à vijfhonderd voeten hoog, bestrijkt deze haven. Op deszelfs kam ligt, ter linkerzijde, het dorp *Kaava-roa;* ter regter, midden onder kokosboomen, het dorp *Ke-ara-kakua*, hetwelk zijnen naam aan de baai gegeven heeft, en iets verder nog een derde dorp, welks

naam mij ontgaan is. Van uit de landingsplaats bemerkten wij, op de hoogte over de baai, eenige huizen, waarvan er een volkomen op de *Europesche* wijs gebouwd scheen; de loods zei ons, dat dit de woning van den zendeling FORBES was, en dat het rondom dezelve gelegen dorp *Hoog Kaava-roa* heette. In den achtermiddag begaven wij ons naar *Kaava-roa* op weg; het kostte veel moeite, voet aan wal te zetten, doch slaagden wij er in door de hulp der *Indianen*, die gedienstiglijk voor ons in het water sprongen. Het dorp bestond uit ongeveer vijftig huizen, aan welke eenige brood- en kokosboomen een schilderachtig voorkomen gaven. Een afgevaardigde van zekere inlandsche dame, KAPIOLANI geheeten, de beheerscheres van dit distrikt, welke man te voren een *Engelsch* matroos scheen geweest te zijn, kwam ons te gemoet, en gaf ons te kennen, dat zijne gebiedster bereid was, ons te ontvangen. Wij vonden de dame voor haar huis onder eenen broodboom zitten; zij was ten naastenbij vijftig jaren oud, ten minste vijf voet acht à tien duim lang, zeer dik en zeer leelijk. Tot begroeting reikte zij ons de hand, deed voor ons echt *Europesche* stoelen brengen, en noodigde ons uit, om te gaan zitten. Vijf of zes harer staatsdames, die in geweldig wijde, hoogst ongemakkelijke zakken staken, welke men op *Hawaii* kleederen noemt, stonden op den achtergrond, en op de rotsen rondom ons heen legerde zich geheel de bevolking van *Kaava-roa*, uitgestrekt op den buik, met de kin in de beide handen, en staarde ons aan.

Vrouwe KAPIOLANI was geheel op zijn *Europeesch* gekleed; zij droeg een kleed van *Engelsch* neteldoek, eene ceintuur en schoenen van blaauwe zijde; aan hare vingers staken drie of vier dikke zilveren ringen. De dragt der overige bevolking liep zeer uiteen; hier en daar zag men een' man, die een enkel kleedingstuk, een vest, hemd of broek aan het lijf had, de meesten echter waren naakt en alleen met den *maro* omgord; de vrouwen waren voor het grootste gedeelte met een wijd, uit inlandsche stoffen vervaardigd, voorschoot bedekt, en slechts weinige gekleed als de staatdames van KAPIOLANI. Ons onderhoud met deze vrouw duurde niet lang; de *Engelsche* matroos diende ons daarbij als tolk, doch menigmaal antwoordde de dame op onze aan haar gerigte complimenten slechts door eene soort van gebrom of gesnork; evenwel de uitdrukking van haar

gelaat getuigde van welwillendheid en aangeborene goedhartigheid, en toen wij den wensch te kennen gaven, om des anderen daags in het bovendorp de godsdienstoefening bij te wonen, bood zij ons terstond eenen gids en paarden aan.

Nadat ons bezoek bij KAPIOLANI afgeloopen was, begaven wij ons terstond naar de plaats, waar Kapitein COOK vermoord geworden is; zij ligt zeer nabij het punt, waar wij geland waren. COOK's dood was ontegenzeggelijk een groot ongeluk; maar na alles, wat men tegenwoordig daaromtrent te weten gekomen is, moet men dien alleen aan hemzelven en aan de heftigheid van zijn karakter toeschrijven. Dit volk is in geenendeele bloedgierig; integendeel koestert het eene soort van eerbied jegens vreemdelingen, welke het als Goden beschouwt, en zeker kon alleen de ontzetting, welke zich van hetzelve meester maakte, toen COOK den Koning deed aangrijpen, het tot de gepleegde gewelddadigheid vervoeren. Nog hebben wij de sporen der wraak kunnen zien, welke COOK's reisgenooten na zijnen dood geoefend hebben; men wees ons kokosboomen, die van kogels doorboord waren, en rotsen, welke het geschut verbrijzeld had.

Den volgenden morgen vonden wij te *Kaava-roa* den gids en de paarden, welke KAPIOLANI ons beloofd had. Het is van de kust van *Californië*, dat de eerste paarden naar de *Sandwich*-eilanden gebragt zijn, en zij beginnen zich er reeds te vermenigvuldigen; de voor ons bestemden waren deels met *Engelsche*, deels met *Mexicaansche* zadels voorzien. Van het beneden- naar het bovendorp bedraagt de afstand ongeveer drie mijlen, welken men op eenen vrij goeden, in de rots gehouwen weg aflegt. Dezen weg heeft men aan de zendelingen te danken, die tot bevordering van dit werk een zonderling middel gebezigd hebben. Door hunnen invloed, namelijk, is op de *Sandwich*-eilanden eene wet ingevoerd geworden, krachtens welke ieder man en iedere vrouw, die van echtbreuk overtuigd wordt, in een geldboete van vijftien dollars vervalt, en wanneer deze niet betaald kan worden, vier maanden lang aan de wegen arbeiden moet. De bevolking van *Hawaii* heeft het plan der zendelingen zoo goed ondersteund, dat in minder dan twee jaren tijds niet alleen de bovenvermelde weg, maar ook nog een andere, van vijfentwintig mijlen lengte, die van *Kaava-*

weg naar het groote vlek *Kai-lua* leidt, voltooid zijn. Hoe hooger wij klommen, des te meer veranderde het voorkomen van den grond. Al deze eilanden zijn ontegenzeggelijk door de uitbarstingen van onderzeesche vuurbergen gevormd; hiervan getuigt de lava, welke men overal aantreft. Aan den oever is zij nog in haren oorspronkelijken harden toestand; men onderscheidt er de verschillende boven elkander geplaatste lagen; hoe hooger men komt, des te meer heeft de afwisseling van vocht en droogte de lava verkruimeld, en men ontmoet ze nog slechts in enkele stukken, maar op den top der bergen zelven, waar zij door de daarop rustende wolken aanhoudend vochtig gehouden wordt, heeft zij zich in eene vruchtbare teelaarde veranderd. Aldaar staan in menigte de *kukui*, eene soort van notenboom, uit welks vruchten eene zeer heldere, bijzonder goede lampolie geperst en reeds in uitvoer verzonden wordt, de broodboom, de oranjeboom, de moerbeiboom, die uit *Manilla* derwaarts verplant is, de banaan, het suikerriet, de *taro* of het *arum esculentum*, een wortel, die in het water groeit en een voornaam voedsel der eilanders uitmaakt; tusschen de rotsspleten dringen kreupelheesters te voorschijn, eene soort van kapperstruik, de *naihi*, welks wortels, naar men ons zeide, door de inwoners als thee gebruikt worden, en de *tappa*, uit welks draden zij hunne kleederen vervaardigen, en welks saffraangele bloesem, tevens met een heerlijke blaauw-, witen rosakleurige *convolvulus*, den weg allerprachtigst versierden.

Ongeveer op het midden van deszelfs lengte staat het gedenkteeken, hetwelk Lord BYRON, als bevelhebber van het *Engelsche* fregat *la Blonde*, hier ter gedachtenis van COOK heeft opgerigt. Men koos daartoe de plaats, waar men het gevonden deel zijner verstrooide beenderen ter aarde besteld had. Midden tusschen de rotsstukken van lava, welke men opeengestapeld en waaruit men eene soort van grafheuvel gevormd heeft, staat een hooge paal, aan welks top eene koperen plaat met COOK's naam gehecht werd; het opschrift daarvan is onleesbaar geworden, en de geheele paal is bedekt met de namen der *Engelsche* zeelieden, die herwaarts gekomen zijn, om het aandenken van den beroemden reiziger te vereeren. Wel is waar is het gedenkteeken armelijk genoeg, en men verbaast zich, dat de *Engelsche* regering de uitstekende verdiensten, welke Kapitein COOK bij de scheep-

vaart verworven heeft, niet op eene waardiger wijs heeft weten te erkennen. Waarlijk, onder de gewelven der abdij van *Westminster* rust menig gebeente, dat niet zooveel aanspraak op de nationale dankbaarheid heeft, als datgene, hetwelk hier onder de lava van *Owaihi* eenzaam vergaat.

De zendeling FORBES, een geboren *Noord-Amerikaan*, die hier met zijne vrouw en twee kinderen woont, ontving ons zeer vriendelijk. Zijn huis ligt midden in eenen tuin, en is met eene uit *Fi*-struiken bestaande haag omgeven. De wortel van deze struik smaakt als gebrande suiker, en voormaals trokken de inboorlingen uit denzelven eene zeer sterke liqueur, welker bereiding hun thans echter door de zendelingen verboden is. Vrouwe KAPIOLANI voegde zich bij ons, en weldra riep het klokgelui ons naar de kerk, welke in hare geheele bouworde naar de andere huizen des lands gelijkt. Zij heeft namelijk de gedaante van een' hoogen kegel, of meer eigenlijk van een op den grond rustend dak. Het timmerwerk dier wanden wordt door touwen aan elkander gehouden, want in den geheelen bouw van een huis gebruikt men niet een' enkelen nagel. Op deze wijs ontstaat eene soort van traliewerk, om hetwelk van buiten de bladeren van den *pandanus*, den katoenheester en het suikerriet gestrengeld zijn; in de huizen der aanzienlijken worden daarenboven de wanden van binnen geheel met matten omhangen. De kerk is ongeveer tachtig voet lang, veertig breed en vijftig hoog; zij kan meer dan duizend personen bevatten. Op groote matten knielden of zaten nagenoeg zeshonderd *Indianen;* voor ons had men eenige stoelen naast den kansel van den predikant geplaatst. Het was een belangwekkend schouwspel, op denzelfden grond, waar vóór nog niet langer dan vijftig jaren aan afschuwelijke Afgoden menschen geofferd werden, thans zulk eene menigte verzameld te zien, om de leer van CHRISTUS te hooren verkondigen. Wel is waar zijn er onder de inboorlingen nog slechts weinig ware Christenen, en hebben bijna allen, in het binnenste hunner dorpen en huizen, hunne bijgeloovige gebruiken behouden; ondertusschen is het reeds veel gewonnen, dat zij somwijlen bijeengebragt kunnen worden, om woorden te hooren, die, zeker, niet zelden te mystiek zijn, om verstaanbaar voor hen te wezen, maar die hun echter ook dikwerf de verhevene en tevens eenvoudige Christelijke zedeleer inprenten, die het geschiktst is, om

hun den weg tot echte beschaving te banen. De vrouwen zaten aan den eenen, de mans aan den anderen kant; niemand, die naakt was, werd toegelaten, de mannen droegen meestal eene soort van mantel uit inlandsche stof; onder de vrouwen staken zelfs verscheidene strohoeden uit. Eenigen hadden gebedenboeken, volgens het Presbyteriaansche kerkgebruik ingerigt, die te *Honolulu* en *Lahaina* in de *Hawaiische* taal gedrukt waren; en toen de Heer FORBES de psalmen dier godsdienstoefening aanhief, begeleidden hem eerst onvaste, doch allengs gedurig stouter klinkende stemmen. De somwijlen merkbaar wordende, doch ook misschien slechts door onze tegenwoordigheid te weeg gebragte verstrooijing uitgezonderd, ging alles vrij betamelijk in zijn werk. KAPIOLANI droeg een zondagskleed van zwart atlas en op het hoofd eene muts van inlandsche stof, die door derzelver glans eenige overeenkomst met atlas had; hare houding was niet van achtbaarheid ontbloot, en zij volgde de godsdienstoefening oplettend in het voor haar liggende boek: de op haren koperkleurigen neus geplaatste bril gaf haar overigens een vrij kluchtig voorkomen.

Den volgenden dag deed ik met twee mijner reisgenooten een uitstapje naar het dorp *Ke-ara-kakua*, hetwelk, ofschoon slechts twee mijlen van *Kaava-roa* gelegen, veel minder dan dit laatste onder den invloed van den zendeling scheen te staan; iets, hetwelk wij uit kleeding en gedrag der inwoners konden afnemen. Mans en vrouwen gingen hier bijna geheel naakt; de laatstgemelden bezigden alle in haar vermogen staande kunstgrepen, om onze oplettendheid te trekken en ons belangstelling in te boezemen; echter waren zij alle min of meer door melaatschheid aangedaan en uiterst morsig. Zij hadden dezelfde neiging voor snuisterij-pronk behouden, welke de eerste zeevaarders, die deze oorden bezochten, bij haar hadden opgemerkt; eene halsketen van glasparels, een koperen ring met een' bonten steen bragt haar in de uitbundigste verrukking. Op den middag zagen wij de geheele vrouwelijke bevolking van *Ke-ara-kakua* in de kleine, door lava-rotsen omgevene, bogt een bad nemen; allen sprongen van de rots in zee, en hielden zich op de oppervlakte met hulp eener spits toeloopende plank van de lengte harer ligchamen. Ik zag eene moeder, welke haar naauwelijks eenjarig kind op zulk eene plank legde, het aan de golven overliet, achterna zwom, en slechts van tijd tot

tijd met de hand aan de plank zulk eene rigting gaf, als zij goeddacht. Mij was het, als zag ik deze bevolking hier zoo, gelijk COOK dezelve voormaals aangetroffen heeft, vrij en onafhankelijk; en toen ik naderhand dezelfde vrouwen in vuile lappen gekleed wederzag, sprak het contrast niet ten voordeele van het tegenwoordige. Toen ik daarna den Heere FORBES mijne verwondering over de ongemeene behendigheid der inboorlingen in het zwemmen te kennen gaf, antwoordde hij mij, dat de *Indianen* zich gevoegelijker in het water gevoelden, dan op het land, en in staat waren, bijna een vol etmaal zonder tusschenpoos in hetzelve rond te zwemmen. Tot bewijs hiervan verhaalde hij ons een hem bekend geval, waarbij een *Indiaan*, wiens bootje door een' storm onderstboven geworpen was, met een kind op den rug achttien uren lang gezwommen, en den oever ook behouden, hoezeer ongelukkig slechts met het lijkje van het kind, bereikt had.

Zes dagen lang vertoefden wij in de baai van *Ke-ara-kakua*, en bezochten de inboorlingen in hunne woningen, die over het algemeen vrij gerijfelijk ingerigt zijn. Op den vloer liggen zeer goed gevlochtene matten, onder welke eene dikke laag droog heidekruid uitgespreid is. Te voren had men in ieder huis slechts één vertrek, hetwelk tegelijk tot eet-, woon- en slaapkamer diende; doch thans hebben de zendelingen het zoo ver gebragt, dat men, door middel van groote gordijnen, uit inlandsche of *Engelsche* stoffen vervaardigd, afgeschotene ruimten maakt, welke tot het slapen gebruikt worden. Het bed bestaat uit matten, welke men op elkander stapelt, de grofste beneden; zulk een bed is de troon van het mannelijke of vrouwelijke hoofd des huisgezins, en niemand anders mag er op plaats nemen. Eenig vaatwerk uit pompoenschalen, bestemd om daarin den *poë* te bereiden, (een dik, uit den wortel van den *taro* vervaardigd deeg) een of twee vederpluimen of schuijers, somtijds een net en eenige riemen, ziedaar het huisraad eener *Hawaiische* woning. Het voedsel der inwoners bestaat voornamelijk uit gezouten, meestal raauw genuttigden visch en *poë*. Ik wilde van dit deeg eten en proefde het, maar het had eenen al te leelijken smaak; het heeft de kleur en dikte van stijfsel, en smaakt zuurachtig. Te *Ke-ara-kakua* is niet veel verscheidenheid van vleesch; eenig gevogelte, spek, melk, vruchten, kokosnoten, is ten naastenbij alles, wat

een *Europeaan* er aan spijs gebruiken kan. De invoer van sterken drank is te *Owaihi* ganschelijk verboden; evenwel konden wij duidelijk genoeg bemerken, dat de eilanders van de drift tot geestrijke wateren, die bij alle wilde volken zoozeer heerscht, in geenendeele genezen zijn; zelfs de vrouwen openden gretig den mond, om den brandewijn, welken wij haar schonken, in te slurpen. Over het algemeen houdt slechts vrees voor straf, niet overtuiging, de eilanders van hunne oude gewoonten terug, en telken male zich eene gelegenheid opdoet om het hun opgelegde juk af te schudden, omhelzen zij die met drift. Vier of vijf maanden geleden deed KAUIKEAULI, de Koning der *Sandwich*-eilanden, eene reis door *Owaihi*, en bragt een deel van zijnen hofstoet met zich; met dezen gaf hij zich aan buitensporigheden over, waaraan al de inwoners van *Ke-ara-kakua* deel namen. Noch KAPIOLANI, noch FORBES durfden de geringste vermaning wagen; in hunne huizen verbeidden zij met ongeduld het oogenblik, waarop het land van de tegenwoordigheid der goddeloozen weder bevrijd zou zijn.

Hier laat de Schrijver eenige aanmerkingen volgen, betrekkelijk het gedrag der meervermelde dame, zoo in het algemeen, als jegens hem in het bijzonder. Hij verhaalt, hoe zij en KAAKU-MANU, gemalin van TAMEA-MEA, den grondlegger der thans heerschende dynastie, de eersten op het eiland waren, die het Christendom aannamen, en hoe de werking daarvan op hare zedelijkheid zoodanig geweest was, dat eerstgenoemde, die vroeger dagelijks beschonken was en met vier of vijf mannen leefde, thans een voorbeeld van orde en braafheid was geworden, en in haar gebied, zelfs ten aanzien der *Europeërs*, die het bezochten, alle buitensporigheden met groote standvastigheid wist te keer te gaan. Hij maakt voorts gewag van een bezoek, hetwelk, gedurende zijn verblijf te *Ke-ara-kakua*, de stedehouder van *Owaihi*, aldaar aflegde. Hij beschrijft dien man als veel meer dan zes voet lang en naar evenredigheid gezet; iets, dat aan de meeste grooten des lands gemeen is, die de overige inwoners in omvang des ligchaams verre overtreffen, en dit onderscheid, hetwelk zij als geen geringen voorrang beschouwen, door alle in hunne magt zijnde middelen pogen te bevorderen.

De bevolking van *Hawaii* of *Owaihi* (dus gaat de *Fransche* reiziger voort) bedraagt tegenwoordig ter naauwernood

29,000 zielen; bij de ontdekking van het eiland telde men er 90,000. De dorpen aan de baai en verderop in het distrikt van *Ke-ara-kakua* hebben 3000 inwoners. De temperatuur aan de kust is zeer heet; de thermometer teekende steeds tusschen 86 à 89 graden *Fahrenheit*. In het bovendorp daarentegen was de lucht zuiverder en frisscher; de doorwaaijende zeewind maakte haar koeler, zoodat men zich eensklaps als in eenen anderen dampkring verplaatst gevoelde. Bij onze ontscheping had ik, op den eersten dag, in den vroeger vermelden muur van zwarte rotsen talrijke gaten opgemerkt, welke mij voorgekomen waren een werk der inlanders te zijn; ik had mij niet bedrogen; het was daar, dat zij hunne dooden begroeven; gewoonlijk wordt de opening met een houten traliewerk gesloten. In het dorp, waar de Heer FORBES woont, is thans een kerkhof ingerigt geworden, waarop men al de ledematen van het Presbyteriaansche kerkgenootschap begraaft.

De Schrijver berigt, hoe tijdsgebrek hem dwong, een voornaam oogmerk zijner landing te *Ke-ara-kakua* onuitgevoerd te laten, namelijk het beklimmen van den *Muna-roa*, dien geweldigen vuurberg, welks uitgebrande krater vijfentwintig mijlen in omvang heeft, en nopens welken men hem verzekerde, dat hij acht dagen tot de beklimming en even zoo veel tijd tot de afdaling zou behoeven.

Uit zee levert *Owaihi* een uiterst schilderachtig gezigt. De oost- en noordzijde van het eiland zijn nog veel vruchtbaarder en liefelijker dan het gedeelte, hetwelk de *Bonite* had aangedaan en waar het geheel en al aan stroomend water ontbreekt, zoodat de inwoners, willen zij hun drinkwater niet vijf of zes mijlen ver gaan halen, genoodzaakt zijn, zich met ziltig water te behelpen. In het bovendorp is meer water dan beneden, en kon zeer ligt door kanalen afwaarts gevoerd worden, bijaldien de bevolking tot het ondernemen van zulk een werk reeds ver genoeg gevorderd ware. De oost- en noordkant van *Owaihi* is daarentegen, door verscheidene rivieren, toereikend van water voorzien; het klimaat is er ook veel beter en de bevolking talrijker. In het oosterdeel staat de befaamde vuurberg *Kaa*, welks onophoudelijke uitbarstingen de bewoners in gedurige vrees houden; dezen vulkaan achten zij de woonplaats te zijn der Godin PELE. De overleveringen, die met deze Godheid der *Sandwich*-eilanden in verband staan, (zegt de Heer BAR-

NOT) worden door den Heer DUMONT-D'URVILLE, in de beschrijving zijner reis rondom de wereld, op eene zoo aanlokkende wijs verhaald, dat ik het dichterlijke tafereel, hetwelk die zeevaarder daarvan ontwerpt, door mijne bekorte herhaling slechts bederven zou.

Onze reiziger verhaalt vervolgens, hoe hij den 6 October weder onder zeil ging, en omstreeks den middag tegenover *Kai-lua*, de verblijfplaats van den hierboven vermelden stedehouder, aankwam. Door dezen ambtenaar werd hij veel minder gastvrij dan door vrouwe KAPIOLANI, en op eene wijs ontvangen, welke niet beantwoordde aan het onthaal, hetwelk de landvoogd bij zijn bezoek aan boord der *Bonite* genoten had. Onze reizigers bezagen, behalve de woning des gouverneurs, die weinig opmerkelijks behelsde, te *Kai-lua* eene nog onvoltooide kerk en eene vesting, binnen welke ongeveer twintig stukken kanon van onderscheiden kaliber op houten affuiten lagen. Binnen deze vesting was een *morai*, of heilig huis, waarin het stoffelijk overschot van TAMEA-MEA, den stichter van den tegenwoordigen vorstenstam, bijgezet was. Aan al de deuren zijn houten afgodsbeelden met geweldig groote koppen geplaatst, bij wijs van hoeders, die den ingang beschermen moeten. Dit is nog een der overblijfsels van het oude heidengeloof, hetgeen onder het volk, op plaatsen, werwaarts de zendelingen hunnen invloed nog niet genoegzaam hebben kunnen uitbreiden, sterk wordt aangekleefd. Het gezin van den gouverneur vond onze reiziger, naar gewoonte, groot en dik van gestalte, gulzig en met de vingers etende; schoon de voorname eilanders, van welke velen goed *Engelsch* spreken, zich aan boord der *Europesche* schepen volkomen wel van vork en lepel weten te bedienen.

Van *Kai-lua* ging de reis naar *Honolulu*, de hoofdstad van al de *Sandwich*-eilanden, en op dat van *Owahu* gelegen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE HAND DES HEEREN.

(*Vervolg en slot van bl. 261.*)

Na twee vreeselijke uren doorgeworsteld te hebben, beschreef HENDRIK een blaadje papier, en legde het open op

zijne tafel neder; een' tweeden brief, aan het landsgeregt, verborg hij zorgvuldig in zijnen boezem. Vervolgens pakte hij een klein bundeltje linnengoed zaam, deelde al het geld, hetwelk hij in huis had, en nam de helft voor zich, laadde zijne buks, en ging met vasten tred door het stille huis naar buiten, waar de eerste morgenschemering begon aan te breken. Zijn oog was droog, zijn voorhoofd brandde, zijn arm hield werktuigelijk de buks vast, die hem over den rug hing; zijn blik keerde zich niet terug naar het dierbare vaderhuis; zijn hoofd wendde zich niet regts af naar den kant, van waar zijn molen, met het gewone, hem lief gewordene geklapper, zijn oor trof: zijne ziel was ondergegaan in de onstuimig golvende zee eener onuitsprekelijke smart; zijn oog rigtte zich slechts naar binnen; de buitenwereld oefende geene magt meer over dit verscheurde gemoed. Hij was op dit schoone en stille goed geboren, scheen bestemd er vreedzaam en gelukkig te leven, en bezat de kracht niet, zich een ander aanzijn te scheppen, of het denkbeeld er van te verdragen. Onafgebroken ging hij voorwaarts, onbemerkt, want diepe stilte dekte geheel het omliggende land, en de grijze nevelzoom aan den gezigteinder, welke den aanbrekenden dag verkondigde, verlichtte ter naauwernood het welbekende pad, hetwelk hij niet weder betreden zou!

Voor het huisje der moei stond hij stil; zijn hart trok zich krampachtig zamen; hier toch waren zijne kinderen, de eenige band, met welken deze aarde hem nog omstrengeld hield, en welken hij vruchteloos poogde te verscheuren. Tweemaal ging hij de hut rond; de deur was zorgvuldig gesloten; reeds wilde hij het opgeven, toen hij gewaar werd, dat een keukenvenster openstond. Met moeite wrong hij er zich door; luisterend ging hij van deur tot deur; stil en donker was het in het kleine voorhuis; de slaapkamer der moei kende hij wèl; hij wilde er voorbijsluipen, maar een welbekende, nog steeds geliefde toon trof zijn oor; het was ROSE, die in de kamer sprak, en zijne ziel werd voor een oogenblik door de volle magt der herinnering overmeesterd. Doch ROSE zelve verbrak weldra de betoovering; want hetgeen zij sprak, logenstrafte den toon harer stem. »O tante, waarom heb ik niet naar u geluisterd!" jammerde de misleide; »gij zeidet mij immers reeds voorlang, hoe het gaan zou. Zeker heb ik geen ware liefde jegens hem gevoed, want had hij ze wel voor mij? Thans heeft hij eindelijk ge-

toond, hoe hij bestaat, en mijne eigenlijke ellende begint eerst, daar ik waande, dat ik niet ongelukkiger konde worden! Moge hij nu naloopen wie hij wil, wat scheelt het mij; maar dat hij mij nog ten lange laatste om het zuurverworvene goed brengt, waarvan ik het bezit met zoo veel kruis en lijden heb moeten koopen, dat is het ergste!"

»Zoo keer niet weder naar hem terug," krijschte de oude; »toon hem eens vooral, dat gij niet meer het zwakke riet zijt, hetwelk ieder ademtogtje nederbuigt! Schaam u in het binnenste uwer ziel, dat gij de hand nog kust, die u slaat! Hij moet u en de kinders toch geven, wat gij noodig hebt, en den molen zullen wij hem weldra afprocederen; daarvoor moet gij mij maar laten zorgen."

Rose zweeg, en het klonk alsof zij schreide; eindelijk zeide zij maar al te luid: »Ach God, ik ben eene regt ongelukkige vrouw! Mogt de Heer mij toch van mijn huiskruis verlossen; Hij alleen kan mij helpen!"

IJskoud rilde het Hendrik door de aderen — hij verwijderde zich snel. De kinderen sliepen in het groote woonvertrek; hij opende het zachtkens. Eene lamp wierp eene zwakke schemering door de kamer. De kleinen lagen in een groot ledekant; het knaapje achter tegen den wand, Apollonia daarentegen met het blozende gezigtje naar het licht gekeerd, en scheen al biddende, met beide de handjes over de borst zaamgevouwen, ingesluimerd te zijn.

Hendrik stond voor haar als het beeld der troostelooze wanhoop; zijn hoofd neigde zich over het slapende meisje, hetwelk altijd zijn lieveling geweest was. Zijne brandende oogen begonnen vochtig te worden; eindelijk viel een gloeijende traan op het voorhoofd van het kind.

Apollonia maakte eene kleine beweging, opende de oogen, en zag, zonder te verschrikken, even als had zij een voorgevoel van zijne nabijheid gehad, naar haren vader op; hij vatte haar in zijne armen, hief haar op, ging op het voeteneinde van het bed zitten, en drukte het lieve kind aan zijn brekend hart. De harde korst was ontdooid; hij schreide zacht en stil, hield Apollonia vast in zijne armen gesloten, en overstroomde haar met kussen en tranen. Lorenze huilde bitter, streelde hem de bleeke wangen, en beantwoordde zijne liefkozingen; maar zij sprak geen woord, want de kamer harer moeder was in de nabijheid, en haar instinct waarschuwde haar, dat zij deze niet roepen moest.

Na eenige minuten zwijgens sprak HENDRIK met zachte en bevende stem: »APOLLONIA, ik ga eene verre reis doen, van welke ik nooit terugkomen zal; ik kan niet zeggen, of het mij goed dan of het mij kwalijk zal gaan — God is overal: wilt gij met mij, kind, of wilt gij bij moeder blijven?"

Het meisje zag hem met hare heldere oogjes aan, bedacht zich een poosje, en fluisterde toen met beschroomdheid: »Maar, als moeder dan eens stierf, vader?"

HENDRIK hief haar van zijnen schoot, legde haar zachtkens weder in het bed, en zeide, na een' brandenden kus op hare wangen gedrukt te hebben: »Uw hart heeft beslist; gij blijft bij uwe moeder! Wees altijd een goed kind, en word zachtmoedig en verdraagzaam; uwe moeder zal het thans ook worden. Wanneer gij groot geworden zijt, en een braaf man komt om u te vrijen, zoo onderzoek uzelve wèl; en bemint gij iets op de wereld meer dan hem, zoo wees eerlijk, en wijs hem af, opdat niet u beide de vloek treffe, die mij thans de wijde wereld injaagt. Gedenk deze woorden; het zijn de laatste, welke gij van uwen vader hooren zult."

Hierop gaf hij beide den kinderen zijnen zegen, kuste ook zijn sluimerend zoontje, en rukte zich van APOLLONIA los, die in kinderlijken angst de armpjes vast om zijnen hals geklemd had; vervolgens ijlde hij naar buiten in de nevelige morgenlucht, wierp zich op den grond neder, drukte zijn gloeijend aangezigt in het bedauwde gras, en zond een vurig gebed op naar den Heer der werelden. Daarna greep hij den wandelstaf met vaste hand, en spoedde rustig voorwaarts zijne donkere toekomst te gemoet.

Naauwelijks was de zon boven de kimmen, of er werd krachtig aan KATHARINE's slaapkamer geklopt; de oude rees toornig overeind, want zij was pas weêr ingeslapen, en ROSE wreef zich verschrikt de roodgekretene oogen, want plotseling beving haar het voorgevoel van een groot ongeluk. De meid uit het molenaarshuis trad buiten adem binnen, en verhaalde, dat de baas in den nacht te huis gekomen was, maar er zoo bleek en vergrämd had uitgezien, dat zij blijde was hem uit den weg en naar haar kamertje te hebben kunnen gaan. Toen zij nu zoo even opgestaan was, had zij zijn bed onbeslapen en hemzelven noch in het geheele huis noch ook in den molen gevonden. Haar was hierop de gedachte ingevallen, of hij misschien wel ooit zou wederkomen, want

op zijne tafel had een beschreven blad papier gelegen, hetgeen zij echter niet had gelezen. Zij trok het aarzelend te voorschijn, en aan haar gezigt zag men, dat zij het wel degelijk gelezen had. ROSE greep er naar, staarde er op, streek met de hand over de oogen, en reikte het toen aan de oude toe, met de woorden: »Daar tante, lees gij, want ik onderscheid geen letter." De moei greep het blad met blijde haast, en las:

»Wij passen niet meer bij elkander, ROSE! Gij hebt mij »nimmer regt bemind; opregte huwelijksliefde heeft nooit »in uwe borst gehuisvest. Ik wil ons beiden de rust terug»geven. Leef gelukkig, indien uw bewustzijn u gelukkig »leven laat! Gij waart het werktuig van een boosaardig »wijf, dat u gebruikte, om uw eigen geluk en het mijne te »vernielen. De Heer leere u nu ook dragen, om onzer kin»deren wille, want het leven is lang en duister, wanneer »de ware liefde ontbreekt. Ik vergeef u, ROSE; vergeef »ook mij, en behandel de kinderen goed, want die toch zijn »onschuldig.

»HENDRIK HUBER."

Ter naauwernood vermogt de oude de blijdschap te verbergen, die haar uit de oogen straalde; maar ROSE zat bleek en koud als eene doode op haren stoel, hield de bevende handen in elkander gevouwen, en bragt geen woord uit; voor het eerst erkende zij den boozen geest, die haar uit het lagchen der oude aangrijnsde, en met ontzetting sloeg zij een' verstijvenden blik in haar binnenste.

Eensklaps drukte zich LOONTJE, die stil naar binnen geslopen was, schreijend aan hare knie, en zei treurig: »Ach ja, vader is weg, ver weg hiervandaan, en komt niet weder; hij heeft het mij gezegd, toen hij dezen nacht bij mij was." En nu verhaalde het kind alles, woord voor woord, wat HENDRIK gesproken, en hoe bitter hij geschreid had, toen hij haar verliet. Alsnu braken eindelijk tranen uit ROSE's oogen, en hoe geweldiger zij er tegen geworsteld had, des te heeter en onweêrstaanbaarder stroomden zij thans.

»Dat ontbrak er nog aan!" schreeuwde KATHARINE met boosheid; »ik geloof waarlijk, zij jammert den slechten kerel nog achterna, die vrouw en kinders schandelijk verlaat en de wijde wereld inloopt!"

»Ach," stamelde ROSE, »weet gij dan ook, tante, of hij niet de handen aan zichzelven slaat, of hij niet in het eenzame woud jammerlijk om het leven gekomen is, of hem niet de molenbeek...."

»En al was dat zoo," zei de oude bedaard, »wat ware er dan aan verbeurd? Hij heeft nooit veel gedeugd; het zou mij niet verwonderen, als hij zich nog eindelijk om een eerlijk graf bragt. Kom nu maar naar den molen, en laat ons kijken, of hij u en uwe kinderen niet als bedelaars achtergelaten heeft; dat moet thans onze eerste zorg zijn; van mijnheer den landlooper zullen wij tijdig genoeg berigt krijgen!"

Lijdelijk deed ROSE, wat de tante haar gebood, want tot haar eigen verderf had zij nimmer eenen anderen wil, dan dien van KATHARINE, gehad. — Men toog naar den molen, vond alles in orde, kisten en kasten even vol als te voren, ook de helft van het gereede geld, dat HENDRIK eerlijk gedeeld had. — De oude nam bezit van zijne kamer, heerschte en beschikte als vrouw van den huize, en men kon het haar aanzien, hoe wèl en behagelijk zij thans te moede was. ROSE liet, in somber stilzwijgen, alles zijn' gang gaan. De navorschingen naar HENDRIK bleven vruchteloos; hij was en bleef weg, en ROSE wist niet, of zij wenschen moest, dat hij zijn graf in de golven van den *Donau* gezocht had, dan wel hopen, dat hij als balling alleen in de wereld rondzwierf.

Hoe langer zij hem echter ontbeerde, des te smartelijker voelde zij zijn verlies; en daar het menschelijke hart nu eenmaal zoo wonderlijk gesteld is, dat wij een goed niet eer op prijs weten te schatten vóór dat wij het verloren hebben, zoo ontwaakte bij haar, eer zij er op verdacht was, de oude liefde voor HENDRIK, of veeleer er ontstond eene nieuwe, welke zij nog nooit gevoeld had, uit de tranen van naberouw, welke zij elken nacht vergoot, en deze werd voor haar eene gloeijende geeselzweep, onder welker folterslagen zij de straf der jammerlijke zwakheid moest lijden, door welke zij zich aan hem, aan hunne kinderen en aan haarzelve zoo zwaar bezondigd had.

Meer en meer ondervond zij de hand des Heeren, die vergeldend haar schuldig hoofd drukte. Overal miste men HENDRIK; in huis en in den molen ging alles verkeerd; wat zij ondernam mislukte; de zegen was van dit dak geweken; ondanks KATHARINE's strengheid en rustelooze werkzaam-

heid, vermogt zij de molenknechts noch de dienstboden in orde en aan den arbeid te houden. WILLEM had reeds terstond na het plotseling verdwijnen van den molenbaas zijne dienst opgezegd, en de meeste knechts volgden eerlang zijn voorbeeld; nieuw, vreemd werkvolk kwam op den molen; de vrouwen werden verschalkt, bedrogen; zij wisten, zij zagen het, maar konden zichzelve raad noch hulp verschaffen. De eene knecht na den anderen kreeg zijn afscheid, de eene nieuwe nà den anderen werd in dienst genomen, maar gedurig was de laatste niet beter dan de vorige.

Een' tijdlang evenwel genoot KATHARINE de vruchten van haar heilloos ontwerp. Zij was nu heer en meester; zij had voor zich en ROSE alleen het fraaije goed verkregen; alles in den omtrek beklaagde ROSE om het gedrag van haren man, en prees haar gelukkig, dat zij aan hare moei zulk een' goeden steun gevonden had; de bij haar gehate molenaar was voor altijd weg; ROSE's droefheid, zoo meende zij, zou van geen' langen duur wezen; kortom, haar doel was bereikt, en zij zette zich breed en vast in hare nieuwe heerschappij.

Er was echter nog geen vol jaar verloopen, of zij begon te bemerken, dat toch misschien alles niet gaan zou, gelijk zij gehoopt had. Vele stemmen in den omtrek werden luide; het werkvolk had allerlei dingen verteld, en hoe men den braven man zoo lang gekweld had, dat het er eindelijk toe komen moest, en hij het niet meer kon uithouden. HENDRIK's broeder kwam uit den omtrek van *Freimann* in *Bohemen*, waar hij een klein goed bezat, overhoopte ROSE met bittere verwijten, wilde haar de kinderen afnemen en de moei het huis uitdrijven. Zelfs de andere bloedverwanten, die te voren de zwakke vrouw tegen haren man hielpen ophitsen, beschuldigden haar thans, nu zij in het ongeluk zat, dat zij zelve toch wel grootendeels de oorzaak van haar verdriet was. Niet dan met moeite onttrok zij zich aan al dit dringen en drijven, en hield het krediet der moei staande; maar in haar binnenste gevoelde zij, dat allen gelijk hadden, en dat zij eene verlatene en verlorene vrouw was.

Ondanks den woedenden tegenstand der oude, verschenen er uitnoodigingen aan den afwezigen HENDRIK in al de nieuwsbladen van het land. Men verzocht hem daarin naar huis te keeren, verzekerde dat de omstandigheden veranderd waren, dat hij geene reden van klagen meer hebben zou,

indien hij slechts wilde bewilligen bij zijne vrouw en kinderen terug te komen. Maar alles bleef dood en stil; HENDRIK was weg en kwam niet weder.

Alstoen begon ROSE, die reeds lang geen gevoel voor vreugde of leed getoond had, gedurig meer te vervallen. Zij sprak niet; zij klaagde noch schreide; maar KATHARINE had de spijt, het eenige schepsel op aarde, voor hetwelk haar verdroogd hart nog genegenheid had, langzaam te zien wegkwijnen. ROSE was nooit boosaardig van gemoed, zij was slechts zwak van geest geweest. Zonder de drakentanden, welke KATHARINE op haren geluksakker gezaaid had, zou zij aan HENDRIK's zijde rustig door het leven gegaan zijn. HENDRIK was eenvoudig en ongekunsteld van geest; hij vleide zijne jonge vrouw niet, en liet haar, in vertrouwen op haar hart, zonder haar genoegzaam beproefd te hebben, al te onbedacht aan de inblazingen der moei over, en toen hij deze aan derzelver werking leerde kennen, ontbrak hem, uit liefde en gewoonte aan rust, de noodige kracht, om het kwaad met sterke hand te keer te gaan. Zoo werden beide door wederkeerige zwakheid ongelukkig, en zoo gaat het maar al te dikwijls in het leven.

Bijna twee jaren waren nu sedert HENDRIK's verdwijnen verloopen; het was een lange, bange tijd geweest voor de wachtende ROSE, die, overhoop met zichzelve en met het leven, nog altijd gehoopt had, dat hij zou terugkomen.

Tusschen de twee vrouwen had zich sedert lang eene sombere en pijnlijke betrekking gevormd. KATHARINE's magt over ROSE was gebroken, en met deze haar hart; want ROSE keerde zich met blijkbaren afschuw van haar af, ontvlood de woonkamer, waar de oude haar huisbestuur uitoefende, en zat menigmaal uren lang in regen en in sneeuw op den heuvel onder den eikenboom, aan den oever van den stroom, zonder, wanneer zij naar huis kwam, op het klagen of kijven der moei een enkel woord te antwoorden.

Op zekeren avond, het was nu omtrent ST. JAN, zat ROSE naar gewoonte op het oude plekje, en staarde voor zich henen, zonder te bemerken, dat KATHARINE reeds lang naast haar gestaan had, en met een hart vol kommer hare ingevallene wangen beschouwde. Plotseling hief ROSE het hoofd op, streek met de hand over het voorhoofd, en zeide half binnensmonds: »Neen, langer kan ik niet hier blijven!" Met deze woorden sprong zij op en wilde weg; doch KATHA-

REINE wierp zich voor haar neder, wrong de handen, en schreeuwde wanhopig: »Rose, om aller barmhartigheidswille, gij zijt toch niet van zins de handen aan uzelve te slaan; gij ondankbaar kind, heb ik dat aan u verdiend?" Een gloeijend rood verspreidde zich over ROSE's wangen; met eenen blik van den diepsten jammer hief zij hare gevouwene handen ten hemel, en bad: »Goede God, laat deze vrouw niet boeten, wat zij aan mij verdiend heeft; want anders zou uwe hand te zwaar op haar moeten drukken!" En nu openden zich, als 't ware, de sluizen van haar zoo lang verkropt gevoel; bittere verwijten, vreeselijke beschuldigingen stroomden uit den mond der ongelukkige vrouw; hare rede was zoo snel en krachtig, dat de van schrik verstijfde oude geene tegenspraak, geene afbreking durfde wagen. Zij telde haar dag en uur voor, waarop zij langzaam en trapswijze haar geluk vernield, hare liefde voor HENDRIK ondermijnd, hem dingen aangelogen had, welke hem nimmer in de gedachte gekomen waren; zij wist thans ook, om welke reden hij, op dien ongeluksdag, toen hij zoo laat terugkeerde, van huis gegaan was; hare handen wringende, riep zij uit: »O tante! hadt gij mij niet met geweld weggesleept, dan had de arme man vrouw en kinderen te huis gevonden, en de Booze zou geene magt gekregen hebben over zijn eerlijk gemoed. Opzettelijk hebt gij ons willen scheiden, opdat niemand u meer zou tegenspreken, opdat ik aan niemand anders op de wereld meer zou toebehooren, dan aan u! En ziet gij nu, tante, welk eene ongelukkige vrouw gij van mij gemaakt hebt? Gij zult het eenmaal voor Gods troon niet kunnen verantwoorden, wat gij aan ons hebt gedaan! Gij zult er ook geene vrucht van trekken; want nu weet ik eerst regt, dat ik HENDRIK steeds bemind heb, dat ik zonder hem niet kan leven, en dat ik u haat tot mijnen laatsten ademtogt!"

Met deze woorden vloog zij den heuvel af naar den kant van den molen. De oude wentelde zich, luid huilend, op den grond, trok zich het haar uit het hoofd, en verwenschte zichzelve en de ondankbare, om wier wil alleen zij tot heden toe geleefd en gehandeld had; haar spel was verloren, want ROSE's altoosdurende haat, dit zag zij nu duidelijk, was het eenige, dat zij er bij gewonnen had.

Bij het avondeten zagen de vrouwen elkander weder. Rose sprak niet, at niet, zag niemand aan, zelfs niet hare

kinderen, en ging, zonder eenig geluid van zich te geven, naar haar slaapvertrek. De oude bragt, gelijk zij gewoonlijk deed, de kinderen naar bed, en toen APOLLONIA de kamer harer moeder voorbijkwam, viel het het kind zwaar op het hart, dat zij haar geenen goeden nacht gewenscht had. Zij stond stil voor de deur, klopte zachtjes aan, en fluisterde: »Goeden nacht, moeder!" Toen rukte ROSE de deur plotseling open, drukte sprakeloos de kinderen in hare armen, legde haar gloeijend voorhoofd aan hunne wangen, en na lang zwijgen stamelde zij een »goeden nacht," en vloog weg; de deur viel achter haar toe.

Het was des morgens vijf ure, toen KATHARINE met ontsteld gelaat en buiten adem het slaapvertrek der kinderen binnenstoof. »Is ROSE hier?" riep zij APOLLONIA toe, die verschrikt uit haren slaap ontwaakte.

»Neen — ik weet niet," stamelde het nog slaapdronkene kind.

»Dan heeft zij zichzelve te kort gedaan!" huilde de moei, en ijlde voort, de molenbeek langs. Op den heuvel, waar de eikenboom stond, lag haar zakdoek, en aan de leuning der brug hing het gebloemde voorschoot, dat zij gisteren gedragen had, met een' tip in het water. Zich de haren uit het hoofd rukkende, liep de oude voort, de beek langs, tot waar dezelve zich in den *Donau* ontlast. Hare grijze lokken fladderden spookachtig in de scherpe morgenlucht om haar hoofd; hare oogen drongen zoekend bijna buiten derzelver kassen; de lucht ontbrak aan hare hijgende borst, en desniettemin schreeuwde zij in éénen adem voort: »Dat is de hand des Heeren; zij is zwaar — zeer zwaar!" En toen zij nu aan de plaats kwam, waar de houtvlotten in de groote rivier lagen, kwam het haar voor, dat zij, bij het verste derzelven, iets donkers, nu eens uit het water zag oprijzen, dan weder daarin verzinken. Buiten zichzelve, sprong zij van den hoogen oever naar beneden, liep over de balken voort, riep: »ROSE! ROSE! om Godswil, ROSE!" trad mis, en viel tusschen twee van elkander gescheidene vlotten in den *Donau*, die hoog over haar zamensloeg.

Des avonds bragt men haar lijk naar huis. Van ROSE vernam men verder niets. Het vermogen der verlatene kinderen werd onder een eerlijk en zorgvuldig bestuur genomen; zij zelven door HENDRIK's broeder in godsvrucht en eenvoudigheid opgevoed. Eenige jaren verliepen; zij wiessen op,

gezond en braaf. Eens kwam een vlotter uit *Pesth*, in *Hongarije*, naar de streek af, waar HENDRIK gewoond had, trad in den molen, nog steeds het erfgoed van deszelfs zoon, en verhaalde toen het volgende: »Te *Pesth* stond ik naast mijn vlot aan den oever. Op eens trad een eenigzins bejaard man naar mij toe, met bleeke maar vriendelijke en welgevormde gelaatstrekken, en begon met mij over het een en ander te praten. Toen hij hoorde, dat ik in dezen omtrek te huis behoorde, vroeg hij eensklaps: »Hoe gaat het toch wel HUBER's kinderen, en wat is er van ROSE geworden?" — »ROSE is in het water gesprongen," zei ik; »de oude moei viel, terwijl zij haar naliep, tusschen de vlotten, en beide kwamen ellendig om hét leven. ANDREAS HUBER heeft de kinderen opgevoed; het zijn brave jonge lieden. APOLLONIA is eene huishoudster, zoo als er slechts weinige zijn. De zoon heeft den molen aanvaard." De man werd nu eens bleek, dan weder rood; hij bragt de hand aan zijne oogen en trilde door al zijne leden. Op eens nam hij de hand van voor zijn aangezigt weg, en zag mij aan met blikken, zoo aandoenlijk, als ik er nimmer gezien heb. »Zeg aan HUBER's kinderen," zei hij, terwijl de tranen hem over de wangen liepen, »dat hun vader hen van ganscher harte doet groeten; dat hij zijne zielsrust herwonnen heeft, en dat zij, met Gods wil, nog wel eens iets goeds van hem vernemen zullen." Hiermede verdween hij onder de lieden, die kwamen om hout te koopen, en ik heb hem niet weder gezien. Sommigen der omstanders kenden hem van aanzien, en zeiden, dat hij een houtkooper uit het *Bannaat* was, die, door zijne vlijt en de hulp van eenen Heer SÖDENZI, eenig vermogen verwierf; maar zijnen naam of iets anders over zijne omstandigheden heb ik niet te weten kunnen komen."

Zoo ver ging het verhaal van den vlotter. Thans vervolgen wij het onze.

Op zekeren tijd bragten zijne zaken HUBER in het stadje *B**** aan gene zijde der grenzen. Daar bevindt zich een gewestelijk krankzinnigenhuis. De ongelukkige schuwt de ongelukkigen niet, maar wordt veeleer door zeker medegevoel tot hen getrokken. HUBER zelf was der krankzinnigheid nabij geweest; hem beving de lust, om die ellendigen van nabij te zien, wier lot hem, in enkele ontzettende oogenblikken, schier benijdenswaardig had toegeschenen. 't Viel hem niet moeijelijk, aan dezen hemzelven onverklaarbaren

trek te voldoen; de toegang werd aan elk ordentelijk gekleed man gereedelijk vergund. De Onderdirecteur vond aldra genoegen in zijn belangstellend en verstandig onderzoek, dat zich van bloote nieuwsgierigheid, niet zelden van wreede spotzucht verzeld, zoo voordeelig onderscheidde; want HUBER was weetgierig en gevoelig tevens. Reeds hadden zij eenige vertrekken doorloopen, en menig ongelukkige, bij wien het redelicht niet geheel was ondergegaan, was door hem met een minzaam of vertroostend woord en klein geschenk verkwikt geworden. Thans kwamen zij aan het ziekenverblijf, (want ligchaamssmart verschoont ook den waanzin niet) waar tevens dien ellendigen, wier toestand daartoe eenige kans aanbood, de bijstand der kunst, zoo mogelijk tot herstel der verdwaalde rede, werd toegediend. Eene vrouw van middelbare jaren was aldaar met de liefderijkste verpleging zoo zeer bezig, dat zij, aan het ander eind der ruime zaal gezeten, het bezoek eens vreemdelings niet terstond gewaar werd. »Die vrouw daar ginds," sprak de geleider op zachteren toon, »werd ons als door den Hemel zelv' beschikt. Aan hare onvermoeide zorg, welke haar zelfs bij nacht ter naauwernood eenige rust vergunt, heeft dit gesticht, hebben deze ongelukkigen veel, zeer veel te danken. Laat mij u vertellen, hoe zij hier gekomen is! Op zekeren dag".... Hier wendde zich de vrouw, eenig gedruisch vernemende, tot hen, en, met den gelijktijdigen uitroep der hoogste verbazing en verrukking tevens: »God! ROSE!".... »HENDRIK! mijn HENDRIK!" lagen beide in elkanders armen. Die schok was te sterk voor de zwakke vrouw; zij ontgleed den zelf door aandoening schier bewusteloozen man, en zeeg als dood aan zijne sidderende knieën neder!

Wij ondernemen het geenszins, dit tooneel uitvoeriger te schilderen. Trouwens, de verbeelding des lezers zal ons schier wel reeds te hulp gekomen zijn, en hij kan dus onze beschrijving gemakkelijk ontberen. Genoeg zij het gezegd, dat de arme ROSE thans wel degelijk wederom die verpleging behoefde, welke zij vroeger aldaar ondervonden en daarna in rijke mate aan andere ellendigen vergolden had. Alleen tot aanvulling des verhaals zij hier even aangestipt, dat de wanhopige drenkelinge haars ondanks gered werd door twee vreemde arbeiders, die haar niet kenden; dat zij, onder begunstiging der duisternis, hun ontvlood, en, den ganschen nacht doelloos voortloopende, de grenzen overschreed,

toen uitgeput nederzonk, in één' staat van wezenloosheid tot zichzelve kwam, en zoo in het krankzinnigenhuis werd opgenomen en verpleegd. Na doorgestane zware krankte van lieverlede tot bezinning komende, en verlaten als zij was, ontweek zij alle navraag, en wijdde zich, als eene boetvaardige, geheel aan de treurige pligten, welke haar in een gesticht werden opgedragen, waarin zij zoo liefderijk was opgenomen en verzorgd; en dit verzachtte haar de bittere smart der onzekerheid, in welke zij verkeerde, omtrent man en kroost. — Het overige is den lezer bekend. Ons rest thans alleen, te vermelden, hoe de hand des Heeren, die de goddeloosheid der booze moei zoo vreeselijk bezocht, maar het door haar verleide slagtoffer genadig redde van den dood, nu ten laatste, na lange en bange beproeving, de zoo ongedacht hereenigde echtgenooten aan hun verlaten gezin gelouterd wedergaf.

Nadat beide van den schok, dien het zoo onverwachte heugelijke wederzien hun had toegebragt, eenigzins bekomen waren, en HENDRIK de zaken met het huis, waar zij zoo ongaarne gemist werd, gelijk ook zijne eigene, geregeld had, togen zij van daar, oneindig gelukkiger nog, dan tijdens hunne eerste vereeniging. 't Was op een' heerlijken lentemorgen, dat zij, arm in arm, met kloppende harten, hunne voormalige woning naderden. Het gezang des leeuwriks van uit den hoogen hemel deed hun oog en hart naar boven heffen, en de huiselijke ooijevaar scheen hun een bode des vredes. Daar bereikten zij de noodlottige beek, en angstig klemde ROSE zich aan haren HUBER vast, die haar innig en liefderijk omvatte, alsof hij vreesde haar nog eens te zullen moeten derven. Van de moei werd niet gerept: de zaligheid der Engelen doorstroomde hunne borst; daarin was geen plaats meer voor den Booze! Nu zijn zij reeds den molen nabij, die lustig klappert als weleer. Hunne APOLLONIA, tot eene rijzige maagd opgewassen, zit daar op de werf voor het huis, met eenigen handarbeid onledig, en zingt, met het blijde gevoel der onschuld, een vrolijk morgenlied. Zij treden op haar toe. Het meisje ziet op, en..... herkent hare ouders niet! Dat is te veel. Zichzelve niet meer meester, zijgt ROSE, met den uitroep: »APOLLONIA! mijn kind! kent gij uwe ouders niet meer?" met uitgebreide armen, voor hare voeten neder. Het meisje geeft een' gil; haar broeder schiet toe, door WILLEM gevolgd, die terstond

zijnen ouden meester herkent, en door diens zoon als meesterknecht was teruggeroepen. En nu, geene woorden meer! Er werd weldra een feest gevierd, het feest der liefde en der hereeniging, en de God des vredes zag met welbehagen op het gelukkigste en dankbaarste gezin neder, dat ooit Zijne schoone zon hier op aarde bescheen.

Zoo gaven ROSE en haar echtgenoot, door hun treurig voorbeeld, allen echtelingen de les, dat braafheid, vlijt, ja zelfs innige liefde, niet toereikend zijn, om het geluk hunner verbindtenis te verzekeren, maar dat er vastheid van karakter, het onbeperktste vertrouwen, en bovenal het onwrikbare besluit toe behoort, om niet te gedoogen, dat wie het ook zij, zelfs niet de naauwste betrekking, zich tusschen hunne harten indringe.

NEDERLAND DOOR WAARDIGE ENGELSCHEN OP PRIJS GESCHAT. (*)

Is het aangenaam, in te denken, hoeveel *Holland* voor de zaak der Letteren en Wetenschappen gedaan heeft, en hoe, onder andere uitstekende vreemdelingen van vroegere eeuwen, DESCARTES, LOCKE, HALLER en LINNAEUS in den schoot van dit vrije Gemeenebest werden ontvangen, alwaar zij, door de hun bewezene gastvrijheid en oplettendheid, tot het schrijven van werken werden aangemoedigd, die hunne namen hebben vereeuwigd; niet minder genoegen schenkt het ons, heden ten dage op te merken, hoe talentvolle en deugdzame Mannen, na eenigen tijd in *Holland* verkeerd te hebben, bij het wederkeeren naar hun geboorteland, dankbare gevoelens jegens de *Nederlanders* der-

(*) Met genoegen voldoet de Redactie aan het verzoek van den steller dezer bijdrage, een eerwaardig Engelsch Geestelijke hier te lande, om haar eene plaats in dit Tijdschrift in te ruimen, daar zij zoowel zijne eigene gunstige gevoelens omtrent ons Vaderland, als die van zijnen daarin vermelden ambtgenoot, aan den dag legt. Zoodanige getuigenissen van bevoegde vreemdelingen kunnen ruim tegen den laster van anderen, ja zelfs van eenige ontaarde Landgenooten, opwegen. — Het bovenschrift is van de hand der Redactie, aan wie de keuze daarvan was overgelaten.

waarts overbrengen, en den vurigen wensch koesteren, om *Nederland* regt te doen wedervaren, door deszelfs Letterkunde aan hunne Landgenooten bekend te maken, en van deszelfs geleerde Mannen naar verdienste te spreken.

Onder de zoodanigen mogen wij den Eerw. C. R. MUSTON rangschikken, die, na eenige jaren Engelsch Predikant te *Rotterdam* geweest te zijn, thans, sedert geruimen tijd naar *Engeland* wedergekeerd, in de Voorrede der jongste uitgave van zijn welbekend, voortreffelijk werk, *Recognition in the World to come*, welke uitgave aan den Aartsbisschop van *Canterbury* is opgedragen, na een uittreksel uit VAN ALPHEN en eene levensschets van dien beroemden Man gegeven te hebben, dus voortgaat: »HIERONYMUS VAN ALPHEN onderscheidde zich als Christelijk Dichter, en ook als Schrijver van Gedichtjes voor Kinderen. De voortbrengselen van zijnen geest in dit opzigt zijn niet slechts gelijk aan, maar misschien verheven boven het beste van dien aard, wat de nieuwere tijden hebben opgeleverd, zelfs de zeer schoone Kindergezangen van onzen eigenen Landgenoot, Dr. WATTS, niet uitgezonderd. Ook thans nog ontbreekt het in het Land, dat VAN ALPHEN zag geboren worden, niet aan Mannen, die zijnen geest ademen en erfgenamen zijner talenten zijn. Het is inderdaad te bejammeren, dat de hedendaagsche letterkundige en godgeleerde voortbrengselen over het algemeen zoo weinig bekend zijn van een dapper en nijver Volk, waaraan geheel het beschaafd *Europa*, in velerlei opzigten, eene zoo groote en duurzame erkentelijkheid verschuldigd is. De Schrijver mag niet nalaten, hier getuigenis zijner gevoeligheid af te leggen voor de minzaamheid en Christelijke gezindheid, hem, gedurende een verblijf van verscheidene jaren onder de *Hollanders*, eenparig betoond. Hij gelooft daarom het genoegen te mogen uitdrukken, hem verschaft door de vertolking van zijn eigen werkje (*Recognition in the World to come* (*)) in het Nederduitsch, en door de snelle verspreiding daarvan door al de Vereenigde Provinciën, daar drie uitgaven van deze vertaling elkander binnen korten tijd zijn opgevolgd.''

(*) Onder den titel *Herleven en Herkennen* enz. *Rott.* 1833, 1834 en 1835.

BEDELAARS-FESTIJN.

De romans en de ernstiger geschiedverhalen van bijna alle volken zijn vol van bijzonderheden nopens de soort van broederschappen, welke het talrijke geslacht der bedelaars voormaals overal vormden, en de overdaad en weelderigheid, waarin zij soms de liefdegaven verkwistten, welke hunne kunstgrepen en het gezigt hunner schijnbare ellende hadden afgeperst. Eene opmerkelijke bijdrage hiertoe, in hetgeen *Frankrijk* betreft, levert het volgende echte verslag, door eenen policie-agent te *Parijs*, VINCENT geheeten, in het jaar 1786 van eene hunner geheime driemaandelijksche smulpartijen gegeven, welke, naar men zegt, nog heden ginds en elders plaats grijpen.

Rapport nopens het middagmaal, door den staf der Bedelaars-broederschap, in het jaar 1786, ten huize van eenen herbergier in de straat Saint-Jacques gegeven.

- Ik heb mij ten huize van Monsieur DROUET begeven, kroeghouder bij de *Estrapade*. Reeds des morgens vroeg had hij de beschotten uit eene benedenzaal doen wegnemen, waarvan de met traliën voorziene vensters op het plein of *clos* des *Génovéfains* uitkomen. Eene als een hoefijzer ingerigte, breede en op zeer sterke schragen vastgespijkerde tafel, was tot een maal voor bijna tweehonderd personen ingerigt. Monsieur DROUET, met wien ik sedert lang bekend ben, bewilligde om mijne nieuwsgierigheid te voldoen, en deed mij bij de gemagtigden, die het feest moesten ordenen, voor een' zijner neven doorgaan. In die hoedanigheid moest ik tot het bijwerk der dienst de hand leenen, opdat mijn voorgewende oom zich ongehinderd met de zorgen der keuken mogt kunnen bezig houden, in welke tien medehelpers, welke deze vermeerdering van arbeid hem gedwongen had aan te nemen, in een' dikken rook door elkander wemelden.

Eene stoelenverhuurster uit een' publieken tuin had tweehonderd tabouretten geleverd, en men had de bewaarplaatsen (arsenalen) der marktschouwburgen doorsnuffeld, om de draperiën te vinden, waarmede men de naakte wanden dezer soort van kelder behangen had; houten latten bekleed-

den de plaats van candelabres, en hielden, op de wijs van handen, geheele regementen van kaarsen vast, welke heeren Commissarissen zeer behendig met de vingers wisten te snuiten. Ondanks de met vet gevlekte tempels en watervallen der decoratiën, deed alsnog niets de weelderigheid vooruitzien, welke men mij verzekerd had, dat ik zou zien ten toon spreiden. Om de waarheid te zeggen, de heeren bedelaars van *Parijs* geven ook om deze ijdelheden niet veel, en hebben meer begrip van de heerlijkheid der maagvulling, dan van al het weidsche van uiterlijke praalvertooning. Met bewonderenswaardig geduld proefde de commissie de wijnen, den een na den ander', en, ondanks al hetgeen ik mij op mijne kunde als fijne wijnproever liet voorstaan, ja in weerwil der listen van mijnen goeden oom, die over soort en ouderdom allerlei poogde in te brengen, was ik gedwongen voor de emeritus-lekkerbekken de vlag te strijken. Als de achtbaarste raadsvergadering, zaten zij over de beste wijnbergen der onderscheidene landen oordeel te spreken, gelijk ook over de onderscheidene wijzen, waarop de wijnkoopers hunne waar weten te vervalschen; al de niet volkomen zuivere fleschen werden afgewezen en daarvoor andere gevorderd; mijn oom zal ze echter wel aan zijne burgerklanten hebben kunnen verkoopen. Waarlijk het is onder die fijne wijntongen, dat men de opzieners der kroeghouders behoorde te kiezen. De goedgekeurde fleschen werden, bij wijs van groote piramiden, in een' hoek der zaal gestapeld, en men verloor dezelve niet meer uit het oog. Daarna werden de tafels met de uitgezochtste lekkernijen beladen; de vertooning der *hors d'oeuvres* deed mij reeds watertanden: sardines, ansjovis, olijven, alwat het jaargetijde keurigst kon opleveren, snikheete wildpastijen, waaruit de heerlijkste geuren opgingen; Brester-kapoenen; schapenbouten met dat kleine luchtje van knoflook, waarvan het denkbeeld alleen den bestverzadigden weder honger zou geven; torens van coteletten, die van de ribbetjes ontdaan en met fijne korst van geraspt brood als bepoederd waren; verscheidene wilde zwijnskoppen, in hunne met kanteelen uitgekartelde gelei, als in oude kasteelmuren, omwald liggende; salaadbakken vol met aan schijfjes gesnedene china's appels, zwemmende in brandewijn; eindelijk, geheel een zoo welgekozen nageregt, alsof het voor een gala-maal op het stadhuis bij eene schepens-verkiezing had

moeten dienen, bedekte deze wijnhuistafel; terwijl men de plaatsen gemerkt had mét eene zorg, die in de beste huizen van *Parijs* niet altijd in acht genomen wordt. In al de verdeelingen van dezen schijnbaar verwarden toestel straalde de verwonderlijkste orde door. Drouet deed mij begrijpen, dat slechts de uitverkorenen der orde het feest mogten bijwonen, en dat, om voor beluistering veilig te zijn, geheel het maal in eens opgedragen moest worden; ik zag dus, dat ik mijne biezen moest pakken. De voorzorgen, welke men genomen had, om te beletten, dat geen vreemde zich onder de gasten mengde, waren buitengemeen, en bestonden in zekere wachtwoorden, waarop men met andere moest antwoorden, die als nommers eener lijst op elkander volgden.

Op eene afzonderlijke tafel, in de holte van den hoefsgewijzen grooten disch geplaatst, zette men, toen het gros der genoodigden gekomen was, eene soort van soepterrines neder, die zorgvuldig ingewikkeld waren, opdat geur en warmte zich niet verliezen mogten. Ik heb niet kunnen gewaar worden, wat er in die geheimzinnige terrines vervat mag geweest zijn; maar te oordeelen naar de grijns van behagelijkheid, tot welke al die gaauwdieventroniën zich vertrokken, naar den verlangenden blik hunner oogen, die als karbonkels glinsterden, moet men over den waard tevreden geweest zijn. Vier speenvarkentjes, wier buiken men weder toegenaaid had, moeten almede gastromische wonderen in hun binnenste bevat hebben.

Middelerwijl waren de gasten achtervolgens aangekomen; zij schoolden groepsgewijze bijeen, begroeteden en verwelkomden elkander; sommigen kwamen met huurkoetsen. Ik herkende er todden van wijven, die dagelijks aan de kerkdeuren zaten, en welke men alsdan naauwelijks met eene tang zou aanraken, doch nu tot dit hooge feest ontbolsterd, gereinigd en opgesmukt. Om de herschepping te gelooven, moet men ze gezien hebben. De rijkste burgers der Lomberdstreet kunnen niet meer pligtplegingen jegens elkander in acht nemen. De kenmerkende trek van de meeste dier aangezigten was een doordringende blik en een schampere spotlach. De kreupelen waren er in grooten getale. Sommige blinden werden door hunne voorgegevene dochters naar het feest geleid; meisjes, die ware geraamten geleken. Doch die magerheid, welke honger en gebrek moest aan-

duiden, was zeker haar natuurlijke ligchaamstoestand; want toen het bleek, dat men eene dier lange tafels meer naar voren moest brengen, om eenen doorloop tusschen den muur en de tabouretten te verkrijgen, namen vier dier mumiën, welker gewrichten bij de geringste inspanning uit elkander schenen te moeten vallen, den zwaren last met eene vlugheid op, tot welke niemand haar in staat gekeurd zou hebben. Galante bedelaars bragten bloemen mede, die, in een oogenblik rondgedeeld en aan de keurzen der dames geplaatst, op de kluchtigste wijs bij derzelver verschrompelde en grijnzende troniën afstaken; de glimlach, waarmede zij haren verzorger bedankten, zou den Duivel op de vlugt gejaagd hebben. Bonbons en suikerwerk, ambergeurige pastilles en likeuren, geschikt om de maag te openen, werden naar verkiezing rondgediend; en toen twee klarinetten het sein gaven, want de heeren hadden tafelmuzijk, deden de Commissarissen mij en de overige bedienden vertrekken. Daarna sloot men zorgvuldig de deuren. Monsieur DROUET, met wien ik nader kennis maakte onder het andermaal keuren van eenige flesschen, die een onregtvaardig vonnis ondergaan hadden en inderdaad zeer drinkbaar waren, berigtte mij, dat elk genoodigde, hoofd voor hoofd, de som van zes livres betaalde, behalve den wijn en de koffij.

De voornaamste bedelaars van *Parijs*, de patriciërs onder de schooijers, die door de fijne zusjes van Monseigneur den Aartsbisschop beschermd worden, wiens makelaars en spionnen zij zijn, houden zulke feestmalen viermalen in het jaar, doch zelden op dezelfde plaats tweemaal achter elkander. Alvorens echter verzuimen zij nooit, gemagtigden te zenden, om over de prijzen te handelen; maar, hoe slim zij ook zijn, worden zij met dat al toch nog bedrogen. Waarschijnlijk regelt men op die gildemalen de groote belangen van het handwerk, als ook de overeenkomsten, om, door zachte of des noods door harde middelen, alle giftenzamelaars, die niet tot de broederschap behooren, te weren. Men verstaat de kunst in den grond, om eenen valschen broeder te verdrijven en onder den gemeenschappelijken aanval te doen bezwijken. — Ik moet eerlang met een' der heeren Commissarissen in aanraking komen, en, zoo zulks met de bedoelingen van den Heer Luitenant van Policie strookt, heb ik hoop, om, in hoedanigheid van fluitspeler, bij een der aanstaande *bacchanalia* toegelaten te worden.

KORT VERZOEK EN NOG KORTER ANTWOORD.

Zeker pastoor had zijn request aan Keizer LEOPOLD DEN I in het volgende chronogram vervat: ConCeDe paneM (schenk mij brood). De Keizer antwoordde met het enkele woord ConCeDaM (ik zal het u schenken). Beide, verzoek en antwoord, houden het jaartal 1700 in.

EEN KONINGSWOORD.

Toen Koning GEORGE II eens vernam, dat een stout boekdrukker gestraft stond te worden, omdat hij een onecht stuk als aanspraak des Konings in het licht gegeven had, zeide hij, te hopen, dat men den man toch de ligtstmogelijke straf zou opleggen, want dat hij beide de aanspraken gelezen had, en dat, voor zoo verre hij de eene en de andere verstond, de valsche hem beter beviel dan de echte.

NIEUWE WIJS VAN KRAAMBERIGT.

De *Parijsche Moniteur des Théâtres* behelst eene zonderlinge anecdote. Verleden zondag, zegt hij, bediende men zich in den schouwburg *des Variétés* van een zeer ongemeen middel, om aan een' der toeschouwers een voor hem heugelijk berigt te geven. Eer men het nastuk deed beginnen, verschijnt CAZOT op het tooneel, en wendt zich tot het parterre, hetwelk reeds duchtte de aankondiging eener plotselinge onpasselijkheid te zullen hooren. »Mijne Heeren," zegt hij, »Madame RENARD is zoo even van een' gezonden, dikken jongen bevallen; indien haar man in de zaal is, zoo wordt hij verzocht zich naar huis te spoeden." Werkelijk rees terstond, onder algemeen gejuich, een man op, om zich zoo snel mogelijk te gaan overtuigen, of moeder en kind welvarende waren.

MENGELWERK.

WAAROM IS HET GOEDE GOED?

Een gesprek over het grondbeginsel der Zedelijkheid.

Door

N. SWART. (*)

Wie ooit, hetzij als vader, hetzij in eene andere betrekking, met kinderen heeft omgegaan, zal hun dikwerf vragen hebben hooren doen, die bij hemzelven zijns wetens nimmer opkwamen, en op welke hij ook niets voldoende weet te antwoorden. Het is, omdat wij, die ze als kinderen misschien evenzeer deden, steeds ondervonden, dat niemand der onzen ons daaromtrent kon onderrigten, — omdat wij er aan gewoon raakten het dus te zien, of met onze moeders en oppasters slechts dachten: Dat behoort zoo. Het zijn ten deele dezelfde vragen, op welke enkele menschen, die meer dan anderen, tijd en lust tot nadenken hebben, naderhand terugkomen, en er den hoogklinkenden naam van wetenschappelijk en wijsgeerig onderzoek aan geven. En daar dit onderzoek noch gemakkelijk valt noch altijd eenen bevredigenden uitslag heeft, zoo is het niet te verwonderen, dat het gros der menschen daarop even weinig acht geeft, daarover even versmadend of medelijdend glimlacht, als over de vragen der kinderen. Het wordt dan ook te regt onverstandig en dwaas gerekend, zonder aanzien van tijd en plaats, met dergelijke wijsheid of zoodanige bespiegelingen voor den dag te komen. Maar, in eene maatschappij als de onze, waar niet slechts letteren en kunst, maar ook de strengere wetenschappen hare afdeeling hebben, onder welke de kennis van den mensch eene eerste plaats verdient, — waar men, vóór omtrent het vierde van eene eeuw, zich menigmaal in

(*) Voorgelezen in de Maatschappij *Felix Meritis*.

de wijsgeerige twisten van den dag mengde, en, zoo veel mogelijk op bevattelijken toon, niet zonder grooten toeloop en toejuiching, voor en tegen de leer van den beroemden KANT te velde trok, — in zulk eene maatschappij mag het toch wel niet ongepast genoemd worden, nog eens met eene wijsgeerige vraag voor den dag te komen.... ook al moet men vreezen, dat de een dezelve onvruchtbaar, de ander haar oud en versleten zal noemen. Ik bedoel die naar het beginsel der zedelijkheid, — waarom het goede goed, de deugd te prijzen is, en geoorloofd en ongeoorloofd door elkeen zoo stellig worden onderscheiden. Het is mij echter daarbij niet te doen, om den ervarene iets nieuws te leeren, of zelfs een bepaald begrip met scherpzinnigheid te verdedigen. Neen, voor elk, die wil nadenken, eenig meerder licht te verspreiden, voor hem, die door halve kennis tot gevaarlijken twijfel zou kunnen vervallen, dat licht daartegen te doen dienen, en in allen geval zaken ter sprake te brengen, die den oplettenden niet onverschillig mogen zijn, — zietdaar mijne voorgenomene poging. Ik zal dit inkleeden in een gesprek tusschen sommige personen, welke ik met bekende voornamen zal aanduiden, zonder aan die namen voor het overige iets gehecht te willen hebben, en eindigen met een verhaal door een derzelven, die ook de slotsom van alles zal opmaken.

PETRUS. Ik dacht daar, hier zoo op mijn gemak heen wandelende, wat is het toch gelukkig, dat er eene zedewet bestaat, dat de menschen niet maar zoo doen, wat hun wel zou gelusten, dat ze door een zeker ontzag voor ik weet niet wat worden in toom gehouden, om hunner drift en hartstogt geen bot te vieren. De mensch is toch zulk een geheel eigenaardig, wonderlijk wezen. Hij begeert zoo veel, hij is zoo onverzadelijk, hij denkt niet maar alleen aan de behoefte van het oogenblik, maar aan de geheele toekomst. En daarbij is hij zoo veranderlijk; altijd tracht hij weer naar wat nieuws; altijd schijnt hem datgene, wat hij niet heeft, wat hij bij een ander ziet, weer begeerlijker

en beter, dan wat hem is te beurt gevallen. Ik bid u, waar moest het met ons heen, als er geen tegenwigt voor alle deze verlangens en begeerten bestond, als wij het goed, het leven, de vrijheid en het geluk van anderen niet ontzagen? Het is wel waar; daar bestaan wetten en overheden en straffen. Maar vooreerst, hoe vele dingen zijn er, waar de wet weinig vat op heeft; en dan nog, waarom onderwerpt zich de menigte, die toch verreweg de sterkste is, aan die overheden en hare straffen? Of hoe kwamen deze aan die magt, indien de menschen niet uit zichzelven eerbied voor de wet, begrip van orde en tucht, ja gevoel voor het goede en betamelijke hadden? Hoe zou de maatschappij zonder deze eigenschap kunnen bestaan? Mij dunkt, zoo kan men zich de hel, als eene verzameling van enkel slechte, bedorvene wezens, gepastelijk voorstellen.

Paulus. Gij steekt mij daar zoo ras den brand in uw tafereel, als ware het om eene nadere bezigtiging van hetzelve te voorkomen. Anders zou het u, de blikken daarop nog eens terugwerpende, waarschijnlijk wel gebleken zijn, dat gij eene onmogelijkheid vooronderstelt. Trouwens, gij zegt zelf, hoe zou de maatschappij dan kunnen bestaan? Neen, mijn vriend, dat zou zij niet kunnen, en daarom ware zij ook nooit tot stand gekomen. Het is de maatschappij, die de menschen tot menschen heeft gemaakt. Waren zij buiten dezelve blijven leven, zij zouden zoo vele begeerten niet gekend noch de aanleiding gevonden hebben, bij welke dezelve werden opgewekt. Maar, nadenkender en tevens behoeftiger en anders gevormd dan andere wezens, bespeurden zij al spoedig, dat zij elkander van dienst konden zijn, dat eendragt voor hen magt maakte, en dat ze, om hiertoe te geraken, elkander wat toegeven, de een den ander een zeker regt moesten toekennen, en daarover doen waken; en zoo kwamen ze al van lieverlede, met vallen en opstaan, tot eenen zekeren gevestigden staat, wetten, zeden enz. Ja, ik ga verder: wie zich aan die wetten en bedoelingen het getrouwste hield, die was voor anderen de gemakkelijkste, de nut-

tigste, de beste burger; *die deugde het meest.* En zoo werd de deugd iets algemeen geprezens, iets voortreffelijks en eerwaardigs. Mij dunkt, dat laat zich alles gemakkelijk voorstellen. En wij behoeven dus naar de reden, den grond dier zedelijkheid, gelijk men wel gewoon is, zoo verre niet te zoeken.

Jacobus. Er moge in hetgeen gij daar zegt wel eenige waarheid zijn, mijn vriend! De mensch is voor de maatschappij geschapen, dat is zoo; en het is alleen in de maatschappij, dat hij zich tot een redelijk en zedelijk wezen ontwikkelt. Maar, dat er ook in dezen toestand niets bij hem zou ontkiemen, hetwelk hemzelven tot eene wet verstrekt, kan ik evenwel niet toegeven. Immers, vele ongeregeldheden mogen, behalve door de overheid, ook door hen in ontzag gehouden worden, die, in hetgeen gij anderen gewelddadigs en onregtvaardigs aandoet, hunne eigene toekomst lezen en u daarom vreezen en haten, er blijft toch altijd nog gelegenheid genoeg over, om heimelijk, met list, langs allerlei wegen kwaad te doen. En zoudt gij dan denken, dat mij dit vrijstond, dat ik mij daarover voor mijzelven niet behoefde te schamen, dat het eene gepaste taal ware: Ik ben alzoo wel geen goed burger, geen regt geschikt lid in de keten van het algemeen belang; maar wat raakt mij dat, zoo ik slechts voor mijzelven nuttig ben, en de voordeelen van maatschappij en wet rijkelijk geniet?

Andreas. Ziet gij, zoo komen wij vanzelve op de leer van den grooten kant. Alle regten en pligten zijn in des menschen eigene rede gegrond. Zoo min wij iets tegenstrijdigs kunnen denken, zoo min zijn wij, door geene drift of verkeerdheid van het spoor gebragt zijnde, ook in staat iets te doen, dat met zichzelven in wederspraak is. Bij voorbeeld: het huis, dat gij voor uzelven noodig hebt, kan niet te gelijk mijn huis zijn; en zoo gij er niet op gerekend hadt, dat ik het u zou laten behouden, gij zoudt het niet gebouwd hebben, en ik zou er zoo min iets aan hebben als gij. Het regt van eigendom is dus eene noodzakelijkheid, zonder welke er geene menschen, althans in

maatschappij, bestaan kunnen. Even zoo is het met waarheid en valschheid gesteld. Als ik er over het geheel niet op rekenen mag, dat de menschen spreken zoo als zij denken, wat heb ik dan aan hun spreken? zij mogen even zoo goed zwijgen, ja mijnenthalve stom zijn. Zoo verwoest men zelve het nut en het geheele doel der sprake. Dat gevoelt de mensch; dat zegt hem zijne eigene inwendige overtuiging, en dat strekt hem tot wet en geweten. Hij moet zoo handelen, dat hij wenschen kan, dat allen hetzelfde deden.

Philippus. Gij komt misschien eene schrede nader aan de waarheid. Onze vroegere spreker had toegegeven, dat de inachtneming van het algemeene of wederkeerig belang, onder den naam van deugd, liefde en goedkeuring onder de menschen verwierf, omdat zij er zich wèl bij bevonden; gij gaat een stap verder, en wilt, dat men deze deugd op zichzelve als iets loffelijks en goeds moet beschouwen. Trouwens, de mensch is geen dier, dat alleen begeert te eten en te drinken, te zwelgen en in zinnelijkheid te baden. Hij heeft andere voorwerpen van begeerte — eer en lof, liefde en achting; en bij gevolg ook datgene, wat eer, achting en liefde waardig is: want hij wil deze niet als een bedrieger bezitten; hij wil ook zichzelven achten en eeren. Dat is alles zeer fraai. Maar zoudt gij denken, dat dat gevoel zich van zelve ontwikkeld had — dat het menschelijk verstand in allen deele zoo juist had ingezien, wat noodig en nuttig en dus pligtmatig en betamelijk is? De behoeften, neigingen en driften ontstaan toch doorgaans eer, dan het nadenken en de berekening van gevolgen voor het algemeen belang. En ziet men het niet doorgaans, hoe zij (de driften) dat regt van eerstgeboorte wel degelijk aanwenden, om nadenken en berekening aan eigen bijzonder belang dienstbaar te maken, en dus veel meer sluwheid en list, dan billijkheid en regtvaardigheid voortbrengen? Het is waar, er is geene zamenwoning mogelijk zonder eenige wet en eerbied voor die wet. En waar wij dus menschen vinden, maar eenigzins den naam van menschen waardig, daar vinden wij ook denkbeelden van

geoorloofd en ongeoorloofd, van deugd en ondeugd. Maar hoedanig zijn deze denkbeelden? Hier slagt men zijne ouders, om ze voor den last des ouderdoms te bewaren, daar noemt men de wraak pligt en eer, elders ontdoet men zich moorddadig van zijne te zeer vermenigvuldigde kinderen, deze kent geene maagdelijke kuischheid; gene stelt het vrij zoo vele vrouwen te nemen als men onderhouden kan, en wat ik van soortgelijken aard nog oneindig meer zou kunnen opnoemen. Zeg mij, waar blijft hier de rede, in welke alles gegrond zou zijn? waar blijft hier die wet, geschreven in de harten?

JOANNES. Met uw verlof, broeder, die gevolgtrekking kan ik niet toelaten. Wat gij daar opsomt, is verbastering. Het is, zoo als gij zelf zegt, verslaving van de rede aan de drift. Zoodanig is de mensch uit en door zichzelven niet, zoodanig uit de hand van zijnen Schepper niet gekomen. De Bijbel leert ons, dat hij naar Gods beeld geschapen is; en al willen wij dit ook niet hooger aanmerken, dan als een trek uit de oude geschiedenis, deze bevestigt zulk eene stelling met vele voorbeelden. In allerlei zaken zien wij, dat het goede ouder is dan het kwade, de waarheid eerder dan de leugen, en de onschuld dan de schuld. Ik zie dus niet in, dat onze vrienden ANDREAS en JACOBUS zoo geheel onregt moeten hebben; — ik zeg, zoo geheel, want noch de een noch de ander schijnt mij toe het raadsel genoegzaam op te lossen.

Ik reisde onlangs met een' onzer verdienstelijkste hoogleeraren in het vak der wetenschappen. Ons onderhoud was druk en belangrijk, althans voor mij. Onder vele treffende beweringen van den geleerden man was ook deze: Hetgeen men bij de dieren instinct noemt, en dat dezen, zonder dat zij zelve weten hoe of waardoor, den weg wijst, dien zij in hun leven en bestaan te volgen hebben, dat bestaat, onder de noodige wijziging, inderdaad door de geheele schepping heen. Even zoo zeer als de eend, uit- en inwendig ingerigt om te zwemmen, terstond na zijne geboorte het water opzoekt, en de andere vogels, zoodra hunne pennen genoegzaam gewassen zijn, de vleugelen uit-

slaan om te vliegen, keert zich het zaadje in den grond om, ten einde zijne wortelen naar beneden, zijn' stengel daarentegen naar boven te doen voortschieten, en trekt vervolgens, tot voedsel, om al meer en meer toe te nemen, juist die stoffen tot zich, welke voor hetzelve voegen; en zoo ook de mensch: hij weet niet, waarom het goede goed, of het kwade kwaad is; or verloopen eeuwen in zijne geschiedenis, eer hij aan zulk eene vraag denkt; maar hij kent, hij eerbiedigt dit besef, hij maakt het tot den maatstaf van zijn oordeel over anderen, en handelt hij er ook niet immer naar, hij erkent toch, dat hij er naar moest handelen. Zoo is het heelal zichzelf tot eene wet. Daardoor bestaat, werkt en duurt het voort. Zonder dit zou het niet bestaan, misschien zelfs als chaos niet bestaan kunnen. Daardoor doet het zich als een werk der oneindige liefde en wijsheid kennen, en is in zichzelf het betoog der dwaasheid van alle Godloochening.

THOMAS. Ik heb, even als onze vriend PETRUS, denk ik, al gedurig de scherpzinnigheid van de heeren zitten te bewonderen, die eene duistere zaak niet alleen weten op te helderen, maar dit ook met zoo veel kunst en smaak vermogen te doen, dat een liefhebber er waarlijk met het uiterste genoegen naar luistert, als 't ware eene kunstverlichting met allerlei schakeersel van kleuren en beelden voor zijnen geest ziende verrijzen. Maar, is het alles ook wel meer dan zulk een kunstvuurwerk, waaraan men tot een licht op zijn pad weinig behoefte heeft, en dat men daartoe inderdaad ook niet bezigt?

Waartoe al die omslag? Dat wij niet zonder wetten en ook niet zonder deugd kunnen, is gemakkelijk in te zien. Dat behoeft inderdaad noch onderzoek noch betoog. En indien dit zoo is, behoeven wij er dan ook aan te twijfelen, dat de goede en wijze Schepper, van den beginne aan, voor de eene en andere zal gezorgd hebben? Neen, Hij zeker gaf al dadelijk Zijne wetten aan het menschdom; Hij bedreigde straf op derzelver overtreding, en hetzij de menschelijke wet daar, in het vervolg, bijkwame, hetzij de zaak, gelijk in vele opzigten moest geschieden, aan het ge-

weten wierd overgelaten, dat geweten, niets anders zijnde dan de herinnering van de Goddelijke waarheid, hield zijnen eisch vol. Zoo zou ik mij de zaak voorstellen, al sprak er ook de geschiedenis geen woord van; maar zoo staat het in den Bijbel duidelijk vermeld. Ten dage dat gij daarvan eet, zult gij den dood sterven — dat is de wet, dat is de bedreigde straf, en dat is de reden, waarom ADAM niet moest gegeten hebben, en nu, daar hij het gedaan had, vreesde en zich verschuilde. God alleen weet, wat den mensche goed is in dit leven: Hij heeft ze allen evenzeer lief, en weet, wat voor hun onderling belang noodig is; daarom heeft Hij hun wetten gegeven en deze met bedreigingen aangedrongen. Dat is, naar mijn oordeel, de eenige en ook de genoegzame verklaring; al het andere is klinkklank.

JOANNES. Ik zou u toch wel eens willen vragen, vriend, of dat oude verhaal ons niet ten minste even zoo vele schaamte als vrees bij de overtreders doet opmerken; en of gij u, wanneer zoodanige teekenen ook niet bestonden, de zaak anders zoudt kunnen voorstellen — dat zij, namelijk, enkel vrees, geene schaamte, geen eigenlijk gezegd berouw en knaging des gewetens zouden gevoeld hebben? Inderdaad, ik zou mij in dat geval over hen, hunne ongevoeligheid en lage ondankbaarheid schamen. Ja, ik weet, gij meent het zoo erg niet, maar ik zou zulk een gevoelen eene belangrijke nadering tot die grondstelling achten, dat onze voorouders apen waren, die al langzamerhand in menschen veranderden. Volgens deze leer toch zou de eenige grond der zedelijkheid *vrees*, niets anders dan vrees zijn, hetzij voor de menschelijke, hetzij inzonderheid voor de Goddelijke, tijdelijke of eeuwige straf — vrees, een der laagste, minst vereerende eigenschappen, welke wij met de dieren gemeen hebben — die zelve dikwijls bewijs geven van door dankbaarheid en liefde in hunne daden alzoo bestuurd te worden, dat zij de vrees geheel verwinnen: ik zou meer dan één' trouwen hond hier ten voorbeelde kunnen inroepen. En dat er althans voor de menschen eene hoogere wet bestaat — dat geene vrees, geen geloof aan toekomstige straf

de eenige prikkel zijns gewetens is — daarvan heb ik, in den loop mijner geestelijke bediening, een bewijs gezien, dat mij niet ligt uit het geheugen zal gaan. Daar het hier zoo wèl ter snede komt, vraag ik verlof, het u te mogen vertellen.

Allen stemden hierin gaarne toe, en de spreker vervolgde aldus:

Het mag nu een jaar of drie geleden zijn, dat ik verzocht werd, in het groote logement in mijne buurt een' zieke te komen bezoeken. Op de kamer gebragt, vond ik er een' man van gevorderden leeftijd, mager, met ingezonkene maar nog brandende oogen, die blijkbaar onrust en angst te kennen gaven. Natuurlijk, dat ik zulks aan vrees voor den dood toekende, en met zekeren schroom de moeijelijke taak te gemoet zag, om in weinige uren te helpen teregtbrengen, wat gedurende een geheel leven bedorven was. Het bleek echter, dat ik ten deele misgezien, maar misschien een nog moeijelijker vraagstuk had op te lossen.

Ik weet haast niet, mijnheer, — dus begon de vreemdeling — wat ik u zeggen zal, om ten minste het verzoek te regtvaardigen, waarmede ik u ben komen lastig vallen. Ik ben trouwens weinig gewoon met lieden van uwen stand om te gaan. Ik hecht niet veel aan uitwendige Godsdienst, en ben, om het maar kort te zeggen, eer, wat men een filozoof plagt te noemen, dan wel een geloovig Christen. Ik ben ook niet bang voor den dood. Zoo er een leven na dit leven is, hetgeen waar en niet waar kan wezen, dan is het toch zeker geheel iets anders, dan het gemeen zich daarvan voorstelt. Doch, waartoe heb ik u dan hier gevraagd? zult gij zeggen. En waarlijk, ik weet het zelf haast niet. Het is.... ja, het spreekwoord zegt immers, het hart wil een' klager hebben — het wil zijnen overvloed gaarne uitstorten — en er is hier in huis zoo niemand, wien ik in zulk eene zaak tot mijn' vertrouwde kan maken.

Ik had den man laten uitspreken, hem alleen door gepaste blikken en gebaren beantwoordende en aanmoedigende om voort te gaan. En ook nu, schoon hij door ver-

moeidheid een oogenblik ophield, viel ik hem niet in de rede.

Zoo als ik zeide, mijnheer, (dus hervatte hij) het is eigenlijk niet om te biechten, om mijne zonden te betreuren, en die door uwe hulp en voorbede van mijn geweten af te wenden, dat ik u vergde mij te bezoeken. Mijn leven is over het geheel genomen niet zoo berispelijk geweest, en ben ik in het een of ander te kort geschoten, of heb ik al eens gestruikeld, dat is menschelijk. Wij zijn geene Engelen, en moeten dat ook niet willen zijn. Dweeperij is tot niets nut.

(Hier had ik gaarne een woordje tusschen gevoegd; maar hij wenkte mij, om hem verder te hooren.)

Slechts ééne daad (zeide hij) of liever één verzuim weegt mij oneindig zwaar op het hart. De gedachte aan hetzelve, die mij het leven sedert lang verbitterd en het vleesch aan mijn ligchaam verteerd heeft, schijnt mij eindelijk nog te willen beletten om te sterven. Ziedaar, eerwaardige man, waarom ik u liet vragen. Ik bid u, heb het geduld, mijn verhaal aan te hooren. Gij zijt de eerste, die het weten zult, en, van mij althans, ook de laatste.

Ik erken, dat mijne nieuwsgierigheid hoog gespannen was, zeide onze JOANNES; dat ik vreesde iets afschuwelijks te zullen hooren, en letterlijk stom nederzat. Wat zou mijne geestelijke ziektekennis hier voor eene nieuwe ontdekking doen? Of hoe zou welligt mijn afkeer van menschenhaat en menschenverachting van nieuws op de proef gesteld worden!

Ik heb mijne moeder nooit gekend, (dus ging hij voort) en verloor mijn' vader als een jeugdig knaapje. Ik gevoelde echter dat verlies niet zwaar. Mijn voogd, de vriend mijns vaders, nam mij bij zich aan huis, en voedde mij als een zoon op. Van het oogenblik af, dat ik over zulke zaken kon denken, begreep ik, volgens zijn eigen zeggen, dat dit, te mijnen koste, uit het vaderlijk erfgoed geschiedde. En ik wil niet zeggen, dat dit geenerlei invloed op mijn gedrag had, en mij altijd zoo dankbaar en zoo gezeggelijk liet, als wel gepast ware geweest. Met der tijd echter ontving ik

hieromtrent wel eens een' wenk van dezulken, die met den boedel mijns vaders nader bekend schijnen te zijn geweest. En toen ik, mondig geworden zijnde, rekenschap moest ontvangen, kon de brave man mij niet verbergen, dat die boedel zelfs niet geheel solvent of toereikende was geweest, om de schulden af te doen. Mijne opvoeding en alles was te zijnen koste geweest.

Het spreekt van zelve, dat ik diep geroerd was over deze ontdekking, en dat ik mij van dat oogenblik af oneindig aan hem verpligt gevoelde, en dit ook bij herhaling op de krachtigste wijze uitdrukte. Ik vond daartoe te meer reden, omdat de man mij altijd gewaarschuwd had, dat ik op geene belangrijke erfenis moest rekenen, mij in de gelegenheid gesteld had, door eigene verkregene bekwaamheden voor mijzelven te zorgen, en mij daartoe ook nog verder behulpzaam was. Ik zette mij, vrij ver van zijne woonplaats, neder, en was zoo voorspoedig in mijn bedrijf, dat ik spoedig tot welvaart en met der tijd tot betrekkelijken rijkdom geraakte. Ik was wèl gehuwd, had kinderen, en was een gelukkig man — alles door hem.

In den beginne bleef dan ook onze betrekking, als van een vader en zoon, door drukke briefwisseling levendig. Maar langzamerhand, zoo als het gaat, verflaauwde dit, en eindelijk hoorde ik slechts bij gelegenheid van den goeden, nog altijd sterken en werkzamen vriend.

Op eens ontvang ik een' brief van zijne hand met het postmerk *Londen*. Ik verwonder mij daarover, breek hem haastig open, en lees nu, dat zijne zaken sedert eenigen tijd verachterd waren, dat vervolgens een groot handelhuis in de stad, waar hij zich thans bevond, in moeijelijkheid was geraakt, dat hij bij hetzelve groot belang en besloten had derwaarts te reizen, om zoo veel mogelijk van het zijne te redden.

Zoo omtrent ten minste herinner ik het mij, (zeide JOANNES) want geen koopman zijnde, is het mogelijk, dat ik mij eenigzins gebrekkig uitdruk. In 't kort, de spreker ging voort:

Thans zat hij, volgens zijn schrijven, in die vreemde stad,

en men verzekerde hem, dat zijne moeite niet vergeefs zoude zijn, indien hij den tijd en de kosten niet ontzag, om de noodige stappen te doen. Doch daartoe ontbrak hem eene belangrijke som, die hij niet wist van waar dezelve te halen, tenzij ik ze hem verschafte. Hij berekende het op omstreeks tweehonderd pond, welke hij echter voornam, na afdoening zijner zaak, dadelijk weer te betalen, en in allen geval hoopte hij te zorgen, dat mij eenmaal wierd te goede gedaan. De zaak trof mij, natuurlijk om des mans wil, maar toch ook om mijzelven. Ik kon, daaraan was geen twijfel, aan zijn verzoek voldoen, zonder dat het mij in mijn bestaan hinderde; en was niet, in zekeren zin, alles het zijne? Maar het kwam mij toch ongemakkelijk. Ook ik had onlangs kleine schaden geleden; mijne kas was op het oogenblik juist niet ruim. Er stond eene doohter van mij op trouwen met een aanzienlijk jongman; en gaf ik deze som thans uit, dan zou het mij moeijelijk vallen, bij al de overige kosten, den beloofden bruidschat op zijn' tijd te betalen. Dit was, het is waar, niet volstrekt noodig; de aanstaande schoonzoon en vader waren brave lieden, die zulk een tijdelijk beletsel gaarne zouden hebben geëerbiedigd. Maar, dan moest ik hun ook alles zeggen, mijne verpligting aan den bedoelden persoon in alle de bijzonderheden openbaren. En dit krenkte mijne eergierigheid. Ik had daarvan nooit zoo openhartig gesproken: men hield mijne afkomst, gelijk ze ook inderdaad was, voor allezins deftig, en wist zoo net niet, wat ik aan de fortuin te danken had. Ik stelde het antwoord uit; ik begon bij mijzelven uitvlugten te zoeken. Wie weet, zeide ik, of de zaken wel zoo gunstig staan, of zijne raadslieden hem niet misleiden, misschien wel om er te meer uit te halen. Was de uitkomst zoo zeker, men zou hem wel bijstaan. En inderdaad, dit had schijn. In 't kort, van dag tot dag aarzelende, begreep ik eindelijk, dat het toch te laat was — en, verlegen wat te zeggen, ja hopende, dat de ongelukkige mogt denken, dat zijn brief niet was te regt gekomen, antwoordde ik in het geheel niet; en, ook geen nader schrijven ontvangende, begon ik mijzelven te vleijen, dat de zaak wel geschikt zou

zijn. Daar ontvang ik onverwachts een' rouwbrief van zijne familie, en verneem kort daarna, dat de man, om schulden gezet, te *Londen* in de gevangenis is overleden.

Van dat tijdstip af heb ik geen gerust oogenblik gehad. Ik was de moordenaar van mijnen weldoener geworden. De gedachte aan hem vervolgde mij op iedere schrede. Mijne nachten waren slapeloos, en sluimerde ik in, dan had ik den gevangene voor mijnen geest, mij dreigende of zich beklagende, en, van hartzeer over den ondankbaren, naar den dood wenschende, den dood zoekende. Mijne gewone opgeruimdheid was weg; mijne gezondheid verviel; mijn huisgezin en vrienden kenden mij niet meer. En hoe meer ik mijn' toestand voor hen zocht te verbergen, hoe erger dezelve werd. Ik ontvlugtte alle gezelschap, was gemelijk, opvliegend, ja welhaast door de mijnen bijna evenzeer geschuwd als voorheen gezocht en bemind. Mijne vrouw leed met mij onder den onbekenden last, en hare tranen brandden mij op het harte. Er werd een geneesheer ingeroepen; hij raadde mij te reizen, en ik greep dien voorslag gretig aan, niet uit hoop op herstelling, maar om alleen te kunnen zijn, en, ware het mogelijk, mijzelven te ontvlugten. Ik wilde dan ook geen gezelschap, waartegen trouwens de bestgezinde opzag om het te zijn. En nu zwerf ik, sedert verscheidene weken, als een KAÏN rond, tot de toenemende ongesteldheid mij belet heeft verder te gaan. Mijne krachten zijn uitgeput; eene brandende koorts doorwoelt gestadig mijne aderen, en ijlende zie ik alles in een te afzigtiger licht. De dood is mijn eenige wensch; maar, gelijk ik meen reeds gezegd te hebben, wat mij het leven verbitterde, dat schijnt mij thans nog het sterven te willen beletten, om de foltering eindeloos te maken.

Hij had dit verhaal, met tusschenpoozen van rust en herhaalde inspanning, ten einde gebragt. Thans zonk hij weer, voor een' tijd, in zijn kussen neder; en ik nam de gelegenheid waar, om hem mijne hartelijke deelneming te betuigen. Hij schudde het hoofd, alsof hij zeggen wilde: Neen! verschoon mij niet.

Ach! wat kan ik doen? begon hij thans. Ik heb reeds

naar zijne achtergelatenen vernomen, ja hen met de gevraagde som ondersteund, en zou gaarne tienmaal zoo veel aan hen of aan de armen geven; maar zou dit de zaak herstellen? En ook, heb ik er wel het regt toe? Ontneem ik het mijne vrouw en kinderen niet, die toch reeds genoeg om en met mij lijden? Nu vooral, daar ik op mijn sterfbed lig, wie zou er bij verliezen, dan zij? Neen, het is het mijne niet meer.

Mijnheer, zeide ik, uwe tranen, uw opregt berouw zijn beter, dan alle schatten. En Hij, in wiens hand ook uw vriend was en nog is, is magtig genoeg om hem allen leed te verzoeten. Die loont zijne weldadigheid gewis met meer, dan gij zoudt kunnen. Hij heeft veel lief gehad; de God der liefde heeft hem de zaligheid, door uw toedoen, slechts vervroegd. En mogen wij onzen afgestorvenen kennis toeschrijven van hetgeen hier plaats heeft, dan bidt hij zelf voor u.

Doch ik zag maar weinig indruk van mijne rede. Helaas! de man was geen Christen. Het geloof in Gods vergevende liefde bereikte zijn hart niet. Het schijnt echter, dat de uitstorting van zijn leed hem eenige verzachting heeft toegebragt, of dat misschien deze laatste inspanning die andere spanning belette. Althans, eer ik mijn bezoek des anderen daags kon hervatten, ontving ik het berigt van zijnen dood. Hij had de noodige order op zijne zaken bij geschrifte nagelaten, ook het adres zijner familie, van welke echter niemand overkwam om hem de laatste eere te bewijzen. Zoo zeer scheen zijn toestand en gedrag, in den laatsten tijd, zelfs zijne kinderen van hem verwijderd te hebben. Vreemden droegen hem in het vreemde graf, door geen enkelen traan besproeid.

De verhaler zweeg. Allen zwegen eene poos in diepe ontroering.

Ziedaar Gods vinger! zeide er eindelijk een. Wat komt er van den mensch, indien hij God verlaat? meende een ander. Wie, die staat, zie toe, dat hij niet valle! was het woord eens derden. Hebt de wereld niet lief, noch

hetgeen in de wereld is, maar hebt elkander lief, want liefde is de volbrenging der wet.

Regt zoo, hervatte ten laatste onze JOANNES; maar wij vergeten op deze wijze het doel van dit verhaal en van ons gansche gesprek. Mij dunkt, de slotsom van alles komt hierop neder:

Zonder deugd ware wel geene maatschappij, en dus geene menschelijke beschaving en bestaan als redelijke wezens, mogelijk. Het nadenkend verstand ziet dit van zelf en, gelijk men zegt, van voren duidelijk in. Doch, om aan dit inzigt de klem van wet te geven, moest de Schepper hem te hulpe komen door een overigens onverklaarbaar gevoel. Want, schoon wij gaarne aannemen, dat Hij ons zijne geopenbaarde wet door Profeten en Apostelen heeft medegedeeld, het gezag en de kracht derzelve op het menschelijk hart kan niet alleen in de vrees gelegen zijn. Neen, wie niets gelooft en niets vreest, hoort echter de inspraak van het geweten, dat den schuldigen straft en martelt. Inderdaad, al ware er geen ander bewijs voor belangelooze deugd of volstrekten pligt, de dankbaarheid zou daartoe genoegzaam wezen. Niemand moge het weten, dat ik dezelve verzaakt heb, en mijn verstand moge zeggen: gij hebt wèl gedaan, gij hebt uw geld, uw fatsoen en uwe eer bij de wereld bewaard, en niemand acht er u te minder om, — daar is eene stem in mijn binnenste, die anders oordeelt, die mij veroordeelt en niet ophoudt te vervolgen.

Hier eindigde het gesprek, en met hetzelve onze verhandeling. Moge die, hetzij voor uw verstand, het zij voor uw hart, niet geheel doelloos zijn geweest!

BERIGT VAN EENE MERKWAARDIGE OUDHEID, ONLANGS GEVONDEN IN HET GRAAFSCHAP BENTHEIM.

In het Nedergraafschap *Bentheim*, en vooral in de gemeenten *Ulsen* en *Wilsum*, vindt men vele heidensche grafplaatsen, uit welke, van tijd tot tijd, urnen van verschillenden vorm opgedolven zijn. In het jaar 1818 heb

ik, met eenige oudheidkundige vrienden, meer dan vijftig dergelijke aschkruiken, van welke sommige glad en fijn, andere meer ruw bewerkt waren, van grove klei of leem, opgegraven. De meesten vielen in scherven, zoodra zij aan den invloed der lucht blootgesteld waren. Wij vonden er niets in, dan asch en beenderen. Ik heb daarvan een berigt in het oudheidkundig Tijdschrift van wijlen de Heeren WESTENDORP en REUVENS doen plaatsen. Des te merkwaardiger zal voor den liefhebber der oudheid het verhaal van een onlangs opgedolven overblijfsel van waarde uit den grijzen voortijd zijn.

De boer PAMAN te *Golenkamp*, eene boerschap behoorende tot de gemeente *Ulsen*, wilde vóór eenige weken, tot gebruik voor zijnen schaapstal, een voeder zand van den grond der gemeente halen. Naauwelijks heeft hij zijne schup in de aarde gezet, of hij stoot op eene urne van het gewone maaksel, die, volgens zijn verhaal, met zand gevuld was, en bij het opdelven in verscheidene stukken brak. Boven op dezelve lag een deksel van blank metaal, hetwelk hij medenam en zijnen kinderen tot speelgoed gaf. Dit was gevuld met zwarte aarde. De boer hield het voor koper van geringe waarde, en verkocht het, aan eenen toevallig in zijn huis komenden Jood uit *Ulsen*, voor eenen Pruissischen daalder of 36 stuivers. Intusschen komt dit ter kennis van den Heer Ambtman HOOGKLIMMER te *Nieuwenhuis*, die, door den ambtsdienaar, het stuk van den Jood laat terugverderen. De Jood verklaart echter, het niet meer in bezit te hebben, en weigert te zeggen, waar hij het gelaten heeft. Nu zendt de Heer Ambtman twee Gensd'armes, om aan zijnen eisch wat meer nadruk bij te zetten. (*) De vrees beweegt den Jood tot de verklaring, dat hij het aan eenen anderen Jood voor 3 Pruissische daal-

(*) Onwillekeurig rijst hier de gedachte, of ook de Heer Ambtman, of wie ook, die, gelijk de hier genoemde Joden, het stuk gekocht en niet gestolen hadden, wel gereeder zouden zijn geweest, om het op die wijze af te staan, en of hier wel Gensd'armes te pas kwamen. — *Redact.*

ders verkocht had. Deze, ofschoon onder de meer fatsoenlijke afstammelingen van ABRAHAM gerekend wordende, maakt echter geene zwarigheid, zich door eene leugen in het bezit van het stuk te handhaven, betuigende, het wel gehad, maar het naar *Almelo* gezonden te hebben, en weigert te zeggen, aan wien. De Gensd'armes geven hem daarop te verstaan, dat zij bevel hadden, het stuk op te halen, en dat zij zich, tot dat einde, dadelijk naar *Almelo* zouden begeven; zij moesten er derhalve ernstig op aandringen, den persoon te kennen, aan wien hij het gezonden had; terwijl zij hem voor de gevolgen van zijne weigering verantwoordelijk stelden. De Jood blijft echter bij zijne verklaring, en de Gensd'armes vertrekken, om berigt aan het ambt te geven. Doch naauwelijks hebben zij het huis verlaten, of de Jood laat hen terugroepen en geeft hun het stuk over. Te *Nieuwenhuis* wordt het door deskundigen getoetst, en het blijkt van het *fijnste goud* te zijn.

Het heeft de gedaante van eenen gewonen bijenkorf of van een kinder-slaapmutsje, is zonder voet, maar van onderen zoo plat, dat het staan kan. De bovenste opening bedraagt bijna 6 duim Rijnlandsche maat in doorsnede; de hoogte is ruim 4½ duim. Het heeft boven geenen rand; maar vier kringen, die van binnen naar buiten gedreven zijn, ter breedte van p. m. ¼ duim, loopen als sieraden rondom hetzelve, benevens verscheidene punten, door een werktuig van binnen naar buiten geslagen. De bewerking is niet zeer net, maar ook niet geheel ruw. Het weegt 17¾ lood Keulsch gewigt, en is zoo blank en glad, alsof het vóór eenen korten tijd gemaakt ware. Van onderen, waar het ruim 2 duim breed is, ontdekt men eenige deuken, waaruit men met eenige waarschijnlijkheid zoude mogen besluiten, dat het vroeger tot een ander gebruik gediend had.

Dit gevonden voorwerp heeft voor den liefhebber van oudheden eene hooge waarde, deels door zijne grijze oudheid, want men mag stellig aannemen, dat het meer dan *duizend jaren* oud is; [in het begin der 9de eeuw voerde KAREL DE GROOTE de Christelijke Godsdienst onder de hier

wonende en door hem overwonnene volken in, en van dien tijd af was het verbranden der lijken bij doodstraf verboden. (*)] deels door zijne zeldzaamheid, want in geene der hier opgedolvene urnen is, behalve eenige kleinigheden van geel koper, iets van waarde gevonden.

De vraag, van welk volk dit gouden vaatwerk afkomstig zij, en tot welk een gebruik het gestrekt hebbe, zal wel nooit bevredigend kunnen beantwoord worden. Tot eene kroon van eenen Koning, of tot eenen helm voor een opperhoofd, kan het niet gediend hebben, omdat het voor het hoofd van een volwassen mensch te naauw is. Tot eenen drinkbeker even zoo min, omdat de bovenste rand te scherp is, en ook, omdat het, gevuld zijnde, met ééne hand, niet kan opgeheven worden.

Het verdient intusschen opmerking, dat in de groote gebrokene urne van klei, volgens het verhaal van den boer, wien ik naar alle omstandigheden, het gevonden voorwerp betreffende, ondervraagd heb, niets dan wit zand, maar in het genoemde gouden vaatwerk, hetwelk als stolp of deksel omgekeerd op genoemde urne stond, eene zwarte aarde gevonden werd. Ik geef in bedenking, of deze zwarte aarde ook de door den tijd tot eene vaste massa gewordene asch van het lijk zoude kunnen zijn.

Dat dit gouden vaatwerk omgekeerd op de grootere urne van klei stond, is buiten twijfel vreemd. Maar wij hebben vroeger, somtijds in, somtijds op of aan de zijde van verscheidene door ons opgedolvene urnen, kleine potjes van verschillend maaksel, doch alle van leem gevormd, gevonden; en mijne vraag, in het genoemde oudheidkundig Tijdschrift van wijlen de Heeren WESTENDORP en REUVENS opgeworpen, waartoe dezelve mogen gediend hebben, is onbeantwoord gebleven. Zoude ook dit kleine gouden vaatwerk tot hetzelfde doel gediend hebben? Wij zijn intusschen te weinig bekend met de gebruiken der vroegere be-

(*) Volgens CAROLI MAGNI *Capitulatio de Partibus Saxoniae*, Art. VI, bij FURSTENBERG, *Monumenta Paterbornensia*, pag. 301—304.

woners dezer gewesten, om dergelijke raadsels volledig op te lossen.

Z. D. de Vorst van *Bentheim* is, tegen betaling van eene som geld, bij vriendelijke schikking met den vinder en de gemeente, thans eigenaar van het merkwaardige stuk, en het loopt dus geen gevaar meer van door Joden in den smeltkroes geworpen te worden.

Wilsum, in het Graafschap *Bentheim*, in April 1840.

W. F. VISCH,
Predikant.

DE SANDWICH-EILANDEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 297.)

Den 8 October (dus gaat de Schrijver voort) kwamen wij, met het aanbreken van den dag, in de haven van *Honolulu* aan. Het gezigt, dat het eiland *Owahu* oplevert, is niet zoo grootsch en verheven, maar vrolijker, levendiger en schilderachtiger, dan dat van *Owaihi*. De stad *Honolulu* ligt aan zee, in een liefelijk dal, vol weligen plantengroei, en ziet er bijna *Europeesch* uit. Ter regterzijde der haven vertoonde zich eene geheel en al wit gepleisterde vesting, uit welker schietgaten de roodgeschilderde trompen van ongeveer dertig stukken geschut van verschillend kaliber naar buiten keken. Uit de niet zeer digte massa der huizen verhieven eenige klokkentorens en kokosboomen het hoofd. Wij zagen van verre witte huispuijen, groene balkons en Europesche daken glinsteren. Digt achter de stad rezen met *taro* beplante heuvels. Ter regterzijde van dezelve lagen twee ingezonkene kraters van vuurbergen, aan den eenen van welke de *Engelschen* den naam van *Punchbowl* gegeven hadden; beider kam is uitgetakt, en vormt natuurlijke schietgaten, waarin men kanonstukken van zeer zwaar kaliber geplaatst heeft. Regts en links van de haven heeft men rotsbanken, die tijdens de ebbe bijna geheel bloot liggen. Eene opening van 70 à 80 roeden breedte tusschen dezelve vormt de haven. Op deze rotsbanken bemerkten wij eene menigte inboorlingen, die bezig waren zich te baden, te visschen, of mosselen te zoeken.

Later vernamen wij, dat onze aankomst de regering der

Sandwich-eilanden niet weinig ontrust had, alzoo men vreesde, dat wij wegens het eigenmagtig terugzenden der *Fransche* katholijke zendelingen rekenschap vorderen zouden. Naauwelijks hadden wij het anker laten vallen, of de Secretaris van den Koning kwam, verzeld door den *Amerikaanschen* Consul en den uitgever der courant van *Owahu*, bij ons aan boord, onder voorwendsel, om den kommandant zijne diensten aan te bieden, doch eigenlijk slechts om te vernemen, wat het doel van onze komst mogt zijn. Toen hij zich overtuigd had, dat onze oogmerken volkomen vredelievend waren, klaarde zijn aanvankelijk vrij bekommerd gelaat merkelijk op. Slechts weinige pirogen kwamen hier bij ons, omdat te *Honolulu*, de vaste zetel der regering en de stapelplaats van den geheelen handel, de aankomst van een oorlogsschip thans niets ongewoons meer is. Van koopvaardijschepen lagen er verscheidene *Engelsche* en *Amerikaansche* driemasters in de haven, bezig hunne ladingen te lossen, en daarentegen voortbrengselen des lands aan boord te nemen. In Februarij en in November, wanneer de tot de walvischvangst uitgevarene schepen hier proviand innemen of hunne zeeschade herstellen, liggen er dikwijls van dertig tot veertig bodems in de haven. Wij bemerkten ook verscheidene aan de regering behoorende schepen, onder anderen het jagt van den Koning KAUIKEAULI, een vaartuig van *Amerikaanschen* bouw, hetwelk, naar 's Konings zuster, den naam van *Harriet* voert; evenwel is die prinses hier onder haren inlandschen naam NAHIENA-HEINA veel bekender. Een uit balken en steenen tamelijk goed gebouwde havendam maakte onze landing gemakkelijk, en weldra hadden wij de hoofdstad bereikt, die ons van nabij niet meer zoo bevallig voorkwam als van verre. Digt aan de haven stonden slechts armoedige hutten; dieper in de stad vonden wij eenige fraaije *Europesche* woningen, vrij breede en regte straten, openbare pleinen en zelfs goed onderhoudene tuinen. *Honolulu's* bevolking was over het algemeen iets minder morsig, maar nog meer afkeerwekkend, dan die van *Owaihi*; de mans zagen er beschaafder, maar ook bedriegelijker uit, en de vrouwen droegen den stempel der ondeugd aan het voorhoofd. De mengeling van beschaving en van wildheid, welke hier heerschte, maakte op ons den zonderlingsten indruk. Hier reed in eene kabriolet een heer met eene dame, welke men het kon aanzien, dat zij hier niet geboren was; daar joeg op

een paard zonder zadel een naakte inlander voorbij. Alle voortbrengselen der *Europesche* nijverheid lagen in ruime winkelmagazijnen ten toon, en voor de deur zijner hut zat een met bananenbladen bekranste *Indiaan*, en bood mosselen en vogels te koop. Achter half geopende zonneblinden zagen wij blonde dames in sierlijke kleeding, welke op de voorbijgaande vreemdelingen nederzagen; terwijl een hoop vuile, met melaatschheid bedekte wijven rondom ons heendrong en onze opmerkzaamheid poogde te trekken.

Te *Honolulu* zijn drie kerken; de voornaamste derzelve is de kapel der zeelieden, waar de voorname lieden en de blanke bevolking des zondags zamenkomt. In dit gebouw is ook een leesmuseum, waar men de meest geachte dagbladen aller beschaafde landen, wel is waar eerst lang na derzelver in het licht verschijnen, aantreft; tot deze leesinrigting behoort ook eene verzameling van natuurlijke zeldzaamheden, welke uit eenige in het land zelf of op de kusten van *Kalifornië* verzamelde schelpen en nagenoeg een dozijn bogen en pijlen van de *Fidgi*-eilanden bestaat. De tweede kerk is die der inboorlingen, in welke wij de godsdienstoefening gingen bijwonen; zij is van steen gebouwd en beter ingerigt dan die van *Kaavaroa*; ook waren de toehoorders welgevoegelijker gekleed.

's Morgens na onze aankomst legden wij een plegtig bezoek bij den Koning af. Uit beleefdheid ontving hij ons in het huis zijner zuster NAHIENA-ENINA, omdat dit nader aan het strand gelegen was. Voor den uit matten bestaanden eerezetel zaten, op leuningstoelen, de Koning KAUIKEAULI met de drie zusters en vrouwen van zijnen broeder en voorganger RIO-RIO; achter hen stonden de prinsessen en de voornaamste volkshoofden in uniformen en met epauletten, benevens eenige staatsdames. De bevelhebber der vesting kwam ons te gemoet, en stelde ons aan den Koning voor, een man van middelbare grootte en van omtrent vierentwintig jaren, met een gelaat vol uitdrukking, dat alleenlijk door een' zeer breeden neus en dikke lippen min of meer ontsierd werd; hij droeg een' blaauwen rok met breede generaals-epauletten. Aan zijne regterhand zat KINAO, de weduwe van wijlen den vorigen Koning RIO-RIO, welke vorstin gedurende KAUIKEAULI's minderjarigheid het regentschap gevoerd had.

TAMEA-MEA, de eerste Koning der vereenigde *Sandwich*-eilanden, had verscheidene zonen, van welke men echter geene andere kent, dan RIO-RIO en KAUIKEAULI. Na TAMEA-

HEA's dood werd RIO-RIO tot den troon geroepen, onder het regentschap zijner moeder KAAHA-NU; hij stierf in *Engeland*, waarheen hij om niet bekende redenen gereisd was, en zijne favorite volgde hem naar hetzelfde land na; eene tweede stierf kort daarna op het eiland *Mawi*, en zoo bleven er nog drie vrouwen van hem over, die te gelijker tijd zijne zusters en halve zusters waren, van welke KINAO gedurende KAUIKEAULI's minderjarigheid regentes werd. Het schijnt ondertusschen, dat haar invloed hare waardigheid overleefd heeft, en dat zij eene onbeperkte magt over den jongen Koning oefent, terwijl zij zelve bijna ganschelijk door de *Amerikaansche* zendelingen beheerscht wordt. De Koning spreekt vrij goed *Engelsch*; doch, daar zich onze bevelhebber in die taal slechts onvolkomen weet uit te drukken, hokte het gesprek niet zelden. Eenigen onzer jonge officieren maakten teekeningen van den Koning en deszelfs familie; de dames schenen ieder met haar eigen portret slechts weinig te vreden, maar lachten zeer over die harer zusters. Bij het afscheid beloofde de Koning ons zijn bezoek tegen den volgenden dag, en verscheen ook op den 11den, verzeld door KINAO benevens eenen talrijken staf en gekleed in het *Britsche* gala-costuum, hetwelk GEORGE IV hem ten geschenke gegeven had, aan boord van de *Bonite*. Hij deed zich alles aanwijzen, vroeg naar elke kleinigheid, en scheen zeer veel belang in het zee- en krijgswezen te stellen. Ongelukkiglijk was zijne opvoeding zuiver materieel, en zijn onderwijzer, de zendeling BINGHAM, schijnt hem opzettelijk juist die kundigheden onthouden te hebben, die hem het best te pas hadden kunnen komen om goed te regeren. Ook staat hij nog steeds, gelijk reeds aangemerkt is, geheel en al onder den invloed zijner schoonzuster, die in zijnen naam regeert. Overigens ontbreekt het hem geenszins aan verstand en geheugen, en zijne dikwijls zeer scherpzinnige vragen getuigen van groot verlangen naar kennis en ondervinding.

Eenige dagen daarna wilde de Koning aan den staf der *Bonite* een feest geven, waartoe hij ons door den *Engelschen* Consul, den Heer CHARLTON, deed uitnoodigen. Wij verheugden er ons zeer over, want het zou geheel zonder etiquette, twee mijlen van *Honolulu*, op het land gehouden worden, uit een middagmaal onder het lommer en uit gezang en de oude dansen van het land bestaan. De zangers en de danseressen zouden volkomen zoo gekleed verschijnen, als vóór de ont-

dekking der eilanden. Des morgens ten 10 ure kwamen wij in het huis des Konings bijeen en van daar zette zich de geheele cavalcade, uit 30 à 40 personen bestaande, met den Koning aan het hoofd, die gelijk al de inboorlingen een uitmuntend ruiter was, in beweging. Ons achterna liep eene menigte mannen en kinderen, die ons onafgebroken bijhielden, ja soms ons voorbijsnelden, terwijl de dienaren des Konings, op ongezadelde paarden rijdende, de achterhoede vormden; door hunne regte, ik zou bijna zeggen sierlijke houding herinnerden zij de afbeeldingen van *Romeinsche* ridders. Wij reden door een vruchtbaar dal, hetwelk tusschen twee bergen heenliep, die er vroeger slechts een' eenigen schenen gevormd te hebben, zoo gelijksoortig en overeenstemmend was derzelver grond. Rijke plantingen van *taro* breidden zich naar alle kanten uit, en deze wortel, die minder welig dan de aardappel is, moet zeer veel opleveren, want een veld van omtrent 50 voet in het vierkant voedt een gezin van zeven tot acht personen het geheele jaar door. Wij waren aanhoudend bergop gereden, en werden aan het eind van onzen kleinen rijtogt door het heerlijkste uitzigt verrast, vermits wij ons op de kam van den bergwand, die het eiland in twee helften deelt, op den *Pari*, bevonden. Deze plaats is in de geschiedenis der *Sandwich*-eilanden beroemd; want hier was het, dat de vader van den tegenwoordigen Koning, TAMEAMEA, die al de opperhoofden der onderscheidene eilanden verwon en zich tot alleheerscher opwierp, zijnen laatsten veldslag leverde: het zijn de *Thermopylen* van *Owahu*. Hier ook onttrok zich de overwonnen en vlugtende Koning van *Owahu*, door eenen vrijwilligen dood, aan de vreeselijke folteringen, welke de verwinnaar hem toebereidde; met al zijne krijgslieden, die niet onder de knods des vijands gevallen waren, stortte hij zich van de rots te pletteren. Men verhaalt, dat TAMEA-MEA achter zijn leger netten had doen uitspannen, opdat zijne soldaten des te moediger vechten zouden, wetende dat hun daardoor alle hoop was afgesneden, om door de vlugt aan den dood te ontkomen.

Van den top des *Pari*-bergs konden wij al de toebereidselen tot ons middagmaal overzien; de inwoners der naburige valleijen waren bezig de bergpaden af te klauteren, beladen met den leeftogt en de verdere benoodigdheden, welke 's Konings bedienden van hen gevorderd hadden; want op de *Sandwich*-eilanden is de Koning onbeperkt gebieder over al de bezit-

tingen zijner onderdanen: Men had een dak van loofwerk gebouwd, frisch groen heidekruid op den grond gestrooid, over hetzelve een tafellaken gespreid, en flesschen, borden en *Europesche* messen, lepels en vorken in zekere orde daarop geplaatst. Het aardewerk was uit *Engelsche* fabrijken, en het tafellaken kwam van een *Amerikaansch* weefgetouw; want die beide natiën hebben den geheelen handel op *Amerika* en *Indië* bemagtigd. Allen vlijden wij ons op het heidekruid neder, en de Koning gaf bevel, om het *luau* te beginnen. Dus wordt ieder gastronomisch feest op de *Sandwich*-eilanden genoemd, en zulks naar een geregt, hetwelk op het maal nimmer ontbreken mag, en dat uit jonge, in water of vet gekookte *taro*-spruiten bestaat. Oogenblikkelijk werden speenvarkentjes, gevogelte, zoete aardappelen, *luau* visch en nog meer andere spijzen opgedischt; alles was in *taro*-bladeren gewikkeld en onder den grond op heete tigchelsteenen gebakken. Allerlekkerst smaakten ons de op deze wijs toebereide visschen, en wij moesten allen erkennen, dat wij ze nog nimmer zoo voortreffelijk gegeten hadden. Slechts één ding kwam ons voor, dat aan het maal ontbrak: wij hadden allen verwacht, dat ons hondenvleesch zou voorgezet worden; maar waarschijnlijk hebben de zendelingen aan de inboorlingen verboden, verder hondenvleesch te eten. Men at echter voormaals niet alle honden zonder onderscheid, maar meestal eene soort van dashonden met langen snoet, glad vel en korte ooren, en men zegt, dat het vleesch van deze met visch en *poe* gevoederde dieren in smaak met het varkensvleesch gelijk stond. Het bedienen achter tafel, indien men het zoo noemen mag, had met grooten ijver plaats; sommigen der daarmede belaste personen droegen buisjes en broeken, anderen waren in de nog gemakkelijker landsdragt. Eer een schotel voor ons geplaatst werd, schoof telkens een bediende de bladeren, met welke dezelve bedekt was, ter zijde, nam een stuk van den inhoud met de vingers er uit en proefde het; men onderrigtte mij, dat dit aan de tafel des Konings steeds het gebruik was. Madera en Bordeaux-wijnen gingen in overvloed rond; wij dronken met de inboorlingen gezondheden op de *Engelsche* wijs, en bragten een vivat aan den Koning, die onze beleefdheid met eenen dronk op het welzijn van LOUIS-PHILIPPE beantwoordde.

Na het maal werd het sein gegeven om op te zadelen; wij stegen weder te paard, en begaven ons naar een land-

huis van den Koning, waar de landsgezangen en dansen uitgevoerd zouden worden.

De Heer BARROT beschrijft nu deze gezangen, die deels in lofliederen op den Koning, deels in het roemen der genoegens van de min bestonden, en bijzondere opmerking verdienden, ook in hetgeen de juiste overeenstemming van toon en gebaren bij de zangers betrof. (*) Minder beviel hem de dans, die slechts door eene eenige vrouw werd uitgevoerd. Hij vernam, dat beide deze vermakelijkheden vroeger veel hartstogtelijker en beter, zelfs door aanzienlijke personen, geoefend werden; doch dat de afkeuring en tegenwerking der zendelingen dezelve in verval gebragt had. De *Fransche* Schrijver, die over het algemeen niet weinig, en dikwijls ten onregte, tegen de zendelingen ingenomen schijnt, beklaagt zich bij deze gelegenheid zeer, dat hij de eilanden niet gezien heeft, toen zij nog vrij van den invloed dier hervormers waren. In de hoofdstad teruggekeerd, had hij echter het genoegen, eenen oorspronkelijken dans door echte, nog volkomen in den natuurstaat levende wilden te zien uitvoeren, namelijk door omstreeks twintig *Indianen*, welke door een koopvaardijschip van de noordwestkust van *Amerika* waren aangebragt. Na ook van dezen dans eene korte beschrijving gegeven te hebben, gaat het verhaal aldus voort:

Te *Honolulu* houden vier- tot vijfhonderd *Europeanen* hun verblijf, terwijl er te *Ke-ara-kakua* slechts een of

(*) Dichterlijk kwam ons inderdaad het van den inhoud des lofgezangs op den Koning medegedeelde voor: »Eene »bloem groeit op den top des bergs. Wanneer de sterren »zich verbergen en de zon uit de baren der zee oprijst, »keert zij zich herwaarts, en biedt haren kelk den mor»gendauw aan. Wij beklimmen den berg, en plukken bloe»men, om KAUIKEAULI den heilzamen dauw te brengen. — »Zijn paard wendt den kop, om hem te beschouwen, daar het »voelt geen gewoon mensch te dragen. Zijne lans is be»stendig rood van het hartebloed zijner vijanden, en zijne »knods is stekelig van de tanden der krijgslieden die onder »zijne slagen vielen. Wanneer hij spreekt, dringt zijne »stem door de bergen, en de oorlogsmannen van *Owahu* »ijlen hemwaarts en verzamelen zich rondom hem; want »zij weten, dat onder zulk een opperhoofd hunne voeten in »bloed zullen wandelen.''

twee wonen. Bijna al de personen der hoogere standen zijn *Amerikanen*, en wordt de handel met de onderscheidene *Sandwich*-eilanden wel inzonderheid door die natie gedreven. Daarentegen zijn de werk- en ambachtslieden grootendeels *Engelschen*. Overal werden wij zeer goed ontvangen, en bijna elken avond rigtte men, ons ter eere, eenig feest aan. Ik maakte hier kennis met zekeren *Spanjaard*, Don FRANCISCO MARINI, die vóór omtrent veertig jaren naar de *Sandwich-eilanden* gekomen was, zich aan TAMEA-MEA aangesloten en hem in al zijne veroveringstogten bijgestaan had. Hij moet vrij zonderlinge avonturen beleefd hebben. Onder anderen vertelde men ons, dat TAMEA-MEA, ernstig ziek geworden zijnde, en zijnen *Franschen* arts, RIVES, niet volkomen vertrouwende, hem beval, van alle geneesmiddelen eene dubbele dosis gereed te maken, en in zijne tegenwoordigheid de eene aan den *Spanjaard* MARINI in te geven, ten einde hij de werking daarvan eerst aan dezen zou kunnen beproeven. En andermaal werd MARINI gedwongen, eenen gevangene het hoofd af te zagen; hij zelf verzekerde ons de waarheid dezer ontzettende daadzaak. Met dat al was TAMEA-MEA eigenlijk niet wreedaardig, want hij schafte de sedert onheugelijke tijden bestaan hebbende gewoonte af, om, na een gevecht, de gevangenen om hals te brengen; even zoo vernietigde hij de wreede wet, welke allen, die, al ware het onwetend, eene als heilig ontwegde plaats (*taboe*) betraden, ter dood veroordeelde. MARINI scheen voor het overige hier regt tevreden geleefd te hebben; hij had 52 kinderen, want hij was geenszins een zoo groote voorstander der monogamie als de predikant van *Wakefield*. Op onze vraag, of hij niet naar *Europa* terugverlangde, antwoordde hij neen, en voegde er bij: »Dit land was zoo schoon, toen ik het eerst betrad. Toen was het nog een goede tijd voor de *Europeërs*; de zeden waren nog eenvoudig en natuurlijk, en de vreemdelingen stonden in hooge achting. Thans echter weet men niet regt meer, hoe men het heeft; de wilden zijn beschaafd en de beschaafden verwilderd; de zendelingen hebben alles bedorven; zij hebben de inborst des volks doen verbasteren, en schijnheiligheid en huichelarij, die men hier te voren in het geheel niet kende, bij ons ingevoerd." En, even als vreesde hij, hiermede te veel gezegd te hebben, voegde hij er, tot veraach-

ting, bij: »Evenwel hunne inrigtingen zijn toch goed, en zij hebben het om bestwil gedaan."

Ofschoon de *Europesche* weelde reeds begint te *Honolulu* te heerschen, ziet men er echter nog zeer weinig equipagen; alleen ettelijke, aldaar gezetene *Europeërs* en *Amerikanen* houden kabriolets of ander rijtuig. Koning KAUIKEAULI heeft eene koets, maar gebruikt die nooit. De rijke opperhoofden en derzelver vrouwen, welken het te voet gaan uit hoofde van hunne zwaarlijvigheid moeijelijk valt, doen zich in eene soort van kar door menschen voorttrekken. Eens ontmoette ik op straat den stedehouder van het eiland *Mauwi* met zijne vrouw, die onderweg waren, om bezoeken af te leggen; beide lagen, uitgestrekt op hunne buiken, nevens elkander, met het hoofd op hunne handen geleund, en door de beweging van hunne kar schommelden de twee geweldige ligchamen bestendig heen en weder. Een talrijke stoet van bedienden trok deels voor, deels achter hen mede; de eene droeg een zonnescherm, de andere een vliegenwaaijer, een derde den erfgenaam van het edele gezin. De menschen, die het lieftalige paar voorttrokken, liepen op eenen harden draf; doch voor de kar waren ook niet minder dan acht of tien sterke kerels gespannen, die van tijd tot tijd door anderen afgelost werden.

De stedehouder van *Mauwi* deed stilhouden, om met mij te spreken; hij berigtte mij, dat hij des anderen daags voor 's Konings huis eene wapenschouw zou houden, en noodigde mij uit, dezelve bij te wonen. Zoo schoon eene gelegenheid, om de krijgsmagt der *Sandwich*-eilanden te leeren kennen, wilde ik niet verzuimen, en verscheen dus naauwkeurig op den bestemden tijd. Al de gezamenlijke linietroepen bestonden uit honderd en dertig man, die in drie gelederen geschaard waren. Elk der soldaten droeg eenen snaphaan, zonder bajonet, van *Engelsch* of *Amerikaansch* maaksel. Sommigen waren bijna moedernaakt en slechts met den *maro* omgord; anderen hadden breede stukken doek, op de wijs eener *Romeinsche* toga, om de schouders hangen, en nog anderen waren met kokos- en banaanbladeren bekranst. Tegenover de linietroepen, en even als deze in drie gelederen, stond de stedelijke schutterij van *Honolulu*; zij was van de geregelde troepen slechts moeijelijk te onderscheiden, omdat de kleeding gelijk was; maar van deze nationale gardes waren slechts weinigen van schietgeweer voorzien,

en de geheele manier, waarop zij, die het droegen, met dit wapen te werk gingen, verried, dat het ontvangen onderwijs in het exerceren bij hen weinig gebaat had. Voor de deur van het paleis stond de koninklijke lijfwacht; zij bestond uit elf man, die allen in witte broeken en buizen met scharlaken opslagen en versierselen gekleed waren; ieder man dezer garde had een geweer met bajonet, en ongetwijfeld was dit ook de keur van geheel het leger van *Owahu*. Met diepe verachting schenen zij op de linie- en stedelijke troepen neder te zien; hun trotsch verheven hoofd en hunne militaire houding schenen te getuigen, dat zij hunne meerderheid gevoelden.

Eene roffel op de trommels verkondigde het begin der parade. Vervolgens las een officier eene lange aanspraak voor, waarvan ik niets verstond; men berigtte mij, dat bij de vorige parade verscheidene militairen niet opgekomen waren, en dat het voorgelezene daartoe betrekking had. Eindelijk begon de wapenoefening, bij welke geheel het leger, de koninklijke garde niet uitgezonderd, zeer onhandig te werk ging. Er werd in de *Engelsche* taal gekommandeerd, en ten slotte kwam het bevel: »Op de knie! legt neder de wapens! Bidt!". Hierop las de adjudant een lang gebed voor, waarna de krijgshoop weder opstond en eindelijk afmarcheerde.

Na de revue noodigde de Koning mij in zijn huis; het is eene ruime hut, die er van binnen net, ja zelfs prachtig uitziet. Zij bestaat uit een groot vertrek, waarvan de eene helft door katoenen gordijnen, die in de lengte opgehangen zijn, in drie afzonderlijke ruimten verdeeld wordt; de andere helft daarentegen vormt eene groote zaal. Een fijn traliewerk bedekte de binnenwanden; de balken, die uit een zeer hard zwart hout bestonden, waren met gevlochten en bont beschilderde touwen zaamgebonden; fijne matten lagen op de vloer, en aan ieder eind van het vertrek was eene breede glazen deur. Aan de wanden hingen eenige portretten, onder anderen dat van Koning LEOPOLD, toen hij nog Hertog van *Saksen-Koburg* was, van CANNING, en ook de in *Engeland* geschilderde portretten van RIO-RIO en deszelfs gemalin. Van de balken hingen lichtkroonen naar beneden, en voorts stonden er stoelen, eenige tafels en twee of drie sopha's in de kamer verspreid.

KAUIKEAULI bragt mij ook in de binnenvertrekken; in

een derzelve stond een prachtig bed van op elkander gelegde matten, hetgeen zeker niet minder dan vijftien voet lang, acht of tien breed en twee voet hoog was; ook zag men in dezelfde kamer een schrijflessenaar, waarop eenige papieren lagen en eene kleine bibliotheek stond, bevattende eenige godsdienstige boeken, waarin KAUIKEAULI zekerlijk niet dikwijls leest, alsmede eene geschiedenis van *Frankrijk*, welke hem een officier der *Bonite* vóór eenige dagen geschonken had, doch waarin hij gewis niet vlijtiger zal lezen dan in zijne andere boeken, hoezeer hij ons zijn verlangen te kennen gaf, om de *Fransche* taal te leeren. De middelste afdeeling, of middelkamer, diende tot eetzaal, waarin slechts eene tafel en verscheidene stoelen gezien werden. Het huis des Konings staat aan het uiterste eind van een ruim plein of plaats, en is, gelijk al de huizen op het eiland, met eenen muur omgeven, die van in de zon gebakken tigchelsteenen gebouwd is. In deze afgeslotene ruimte staan ongeveer vijftig hutten, die tot keukens, voorraadhuizen, bedienden-woningen en kazernen voor de linie- en koninklijke huistroepen gebruikt worden.

Koning KAUIKEAULI wint er zeer bij, wanneer men hem nader leert kennen. Van aard is hij schuw; doch bemerkt hij bij degenen, met welke hij zich onderhoudt, goedhartigheid en toegeeflijkheid, alsdan opent hij zijn hart voor hen, en men ontdekt bij hem hoedanigheden van verstand en van gemoed, die niets anders noodig gehad zouden hebben dan ontwikkeling. Hij vraagt zeer veel, en zijne antwoorden getuigen menigmaal van schrander nadenken. Ofschoon zijn karakter van nature los en onbestendig is, schijnt hij niettemin zijne onwetendheid diep te gevoelen. Zijne gebreken zijn ongetwijfeld aan de wijs zijner opvoeding te wijten; zijne oplettendheid is slechts op onbeduidende bezigheden gevestigd geworden, en daarom hecht zij zich nu zoo zelden aan ernstige voorwerpen; zijn omgang draagt er nog toe bij, om zijne overhelling tot buitensporigheden te voeden, en met betreurenswaardige ligtzinnigheid geeft hij zich aan al den invloed van kwade voorbeelden over. Eens had hij aan boord van eenen walvischvanger veel smaak voor het vuistgevecht opgedaan, en juist tijdens onze aankomst was boksen het geliefkoosde tijdverdrijf, van den Koning en van al de jonge lieden aan zijn hof. Deze verlustiging werd door ons verdrongen; want toen de Koning op zekeren dag, aan boord

van de *Bonite*, onze schermoefeningen bijwoonde, was hij terstond daarvoor ingenomen, en gedurende al den tijd van ons verblijf wilde hij nu aanhoudend schermen, zoo met de lieden, welke onze kommandant hem op zijn verzoek toestond, als met de matrozen, die toevallig zijn huis voorbijkwamen; deze hield hij steeds aan, noodigde hen binnen, legde met zijnen rok alle koninklijke achtbaarheid ter zijde, en kruiste uren lang met hen de fleuret. Op deze wijs geeft hij zich onafgebroken, naar mate eene gril er hem toe aanspoort, aan niets dan spel en kortswijl over, en laat alle regeringszorgen aan zijne schoonzuster KINAO over. Deze staat, gelijk wij reeds gezegd hebben, geheel en al onder den invloed der zendelingen, welke dus eigenlijk de genen zijn, die op 's Konings naam regeren. Met dat al zijn zij van hunne heerschappij niet volkomen zeker, en de oppositie, die, inzonderheid onder de vreemdelingen, tegen hen luide wordt, begint hen te verontrusten. De Koning zelf en geheel zijn hofstoet leven met hen in openbare vijandschap. Slechts met tegenzin onderwerpt KAUIKEAULI zich aan hunne godsdienstige en policie-verordeningen, en niet zelden schudt hij zich hun juk geheel van de schouders; doch deze bevrijdingspogingen hebben geene betrekking op aangelegenheden van staat; voor zijnen persoon alleen wil hij zich aan hun opzigt en hunne bestraffingen onttrekken. Tusschen hem en de zendelingen heeft er ook letterlijk, schoon stilzwijgend, eene soort van overeenkomst plaats; hij mengt zich in geene regeringszaken, maar daarentegen mag ook geen geestelijke wederstand in zijn paleis doordringen. Zijne avonden brengt KAUIKEAULI aan de openbare biljarttafel door, speelt en drinkt met den eersten den besten der binnenkomenden; en desniettemin zou er, naar mijn begrip, slechts eene goede leiding toe behooren, om aan dezen nog ruwen diamant lichtschitteringen te ontlokken. Bij het landelijke feest op den *Pari* hadden wij gelegenheid, eens regt te zien, hoe groot eenen afkeer de Koning tegen de zendelingen koestert. Een dezer laatsten, die met zijne vrouw van het tegenover gelegen eind des eilands naar *Honolulu* op weg was, kwam juist op den *Pari* aan, toen wij ons aan het maal wilden zetten. KAUIKEAULI groette hem ter naauwernood, en keerde hem terstond den rug toe. Niettemin scheen de Koning toch eenigzins verlegen te zijn, omdat bij een *luau* steeds verregaande buitensporigheden plaats hebben, en datgene, het-

welk hij ons ter eere gaf, is misschien het eenige geweest, waarop niet al de gasten smoordronken geworden zijn. Eerst toen de zendeling zijnen weg voortzette en achter den hoek des bergs verdween, scheen de Koning van eenen zwaren last ontheven, en kreeg zijne vorige opgeruimdheid weder.

Gedurende mijn verblijf te *Honolulu* deed ik verscheidene uitstapjes in den omtrek der stad. Het dal, in welks midden *Honolulu* ligt, is buitengemeen vruchtbaar, en zou alle koloniale waren in overvloed voortbrengen. Zelfs de heuvels zouden daarmede beplant kunnen worden; er zou koffij en katoen in menigte groeijen. Op zekeren dag deed ik, met eenen *Amerikaanschen* koopman, den Heer GRIMES, een alleraangenaamst togtje te paard. Omtrent eene mijl van de stad verlieten wij den grooten weg aan den oever der rivier, en reden, langs een vrij gemakkelijk rijpad, de heuvels op. Toen wij op derzelver top gekomen waren, bood zich ons een vergezigt aan, dat men niet heerlijker en schilderachtiger kan denken. Achter ons zeeg de zon in den Oceaan; voor ons breidde zich, tusschen twee hooge bergen, welker zeldzame gedaanten zich tegen het donkerblaauw des hemels afteekenden, een groen en frisch dal uit, door hetwelk eene rivier tusschen plantaadjen van *taro*-wortel en suikerriet heenkronkelde; in het middelpunt van het dal stonden omstreeks vijftig, door broodboomen en *ku-kuys* omlommerde hutten; vee graasde op de weiden; de schaduwen der bergen lagen rustend op het dal; de lucht was verfrisschend en met geuren vervuld; de heuvel, op welken wij stonden, rees aan onze linkerhand allengskens opwaarts, en was met een fijn, als goud glinsterend gras, gelijk met een fluweelen tapijt, bedekt. Alles rondom ons was stil; slechts eenige vogels vlogen kwelend over onze hoofden. Wij vertoefden in dit bekoorlijk oord, tot dat de nacht het aan ons oog onttrok. Woonde ik te *Honolulu*, hoe dikwerf zou ik niet het aanvallige dal van *Tornoma* bezoeken!

BESCHOUWING DER ZIJDE-FABRIJKEN TE GORINCHEM EN TE HEUKELUM.

In het vorige jaar een reisje door *Noord-* en *Zuid-Holland* doende, waaraan letterkundige oogmerken verbonden waren, had ik tevens het genoegen, mij met industriële nasporingen belast te zien. Het was voor mij eene aangename afwisseling,

mijne beschouwingen nu eens aan de letterkunde, dan weder aan de industrie toe te wijden, (*) en zoodoende een tweeledig doel te bereiken. Onder de veelsoortige fabrijken, welke ik heb bezigtigd, en waarvan ik welligt, indien mij zulks wordt toegestaan, een openlijk verslag zal leveren, moet ik ook van de Zijde-fabrijken van den Heer VELLICUS, te *Gorinchem* en te *Heukelum* gevestigd, gewagen. Een kort overzigt dienaangaande zal zekerlijk aan die lezers niet ongevallig zijn, welken de materiële welvaart onzes vaderlands ter harte gaat..

De Zijde-fabrijk van den Heer VELLICUS, de tweede van dien aard hier te lande, werd in den jare 1836 opgerigt, onder de begunstiging en de hooge bescherming van het Koninklijk bestuur, dat betrekkelijk de aankweeking der Nijverheid uitmunt, en allezins weldadig werkt voor de materiële belangen der onderzaten. In den beginne moest men, gelijk van zelf sprak, naar menschen omzien, welke met dezen tak van industrie genoegzaam bekend waren, ten einde eene fabrijk op te rigten, gelijkerwijs er thans bestaat onder de directie van den Heer VELLICUS, die daartoe van Gouvernementswege werd beroepen en aangesteld. Deze Directeur der fabrijk nam dus vreemde werklieden in zijne dienst, om alles zoodanig naar behooren te regelen, als het begin der vestiging vorderde, hetwelk van het uiterste gewigt en tevens hoogst moeijelijk was. Oppervlakkig beschouwd, schenen er echter geene bezwaren te wezen, want men denkt al spoedig, dat, bij het noodige fonds, gerugsteund door de bekwaamheden van den Directeur en der werklieden, alles goed zal gaan; doch hierin bedriegt men zich niet zelden. Immers, de vreemde werklieden, na hun vaderland verlaten te hebben, zien ras, dat zij onmisbaar zijn in een land, waar hun arbeid nog onbekend is. De eisch van hooger loonen, wederspannigheid en luiheid, zijn niet zelden de schadelijke vruchten dezer ontdekking; terwijl men gedurig in de noodzakelijkheid wordt gebragt, de zoodanigen weg te zenden, en nieuwe werklieden, dikwerf niet beter, voor hen in de plaats te nemen.

(*) Voor het heusch onthaal, zoowel bij onze voornaamste geleerden als bij vele fabrikanten genoten, breng ik hun bij dezen mijnen openlijken dank toe, met de verzekering, dat hetzelve voor mij steeds tot eene aangename herinnering zal verstrekken.

Dergelijke bezwaren doen zich bij eene fabrijk op, die voor het eerst in een land gevestigd wordt, zoodat men bij den aanvang gewis op geene winsten kan rekenen, maar zich gelukkig mag achten, met gevestigde fabrijken in prijs gelijk te zijn gebleven, hetgeen een der hoofdvereischten uitmaakt voor de instandhouding van het kapitaal, waarmede men deze inrigting begint.

De ijver en de volharding van den Heer VELLICUS namen evenwel, zoo veel doenlijk, de bestaande moeijelijkheden weg, daar hij de werklieden paal en perk wist te stellen in hunne, vaak overdrevene, eischen, en het fabrikaat meestal tegen den gewonen prijs konde afleveren. Om deze hindernissen nog meer uit den weg te ruimen, ja geheel te overwinnen, was het zijn voornaamste streven, leerlingen voor zijne fabrijk op te sporen, en wel *Nederlanders* van geboorte. Gelukte hem dit, dan behoefde de fabrijk, in het vervolg van tijd, niet meer van vreemde werklieden af te hangen, maar kon een nationaal beroep worden, hetgeen de inzigten der Regering zoude verwezenlijken.

Het is altijd, voor eene pas opgerigte fabrijk, van belang, werklieden te hebben, welke in het land geboren zijn, waar men zijn etablissement gevestigd heeft. Bestaat er zoodanig etablissement niet op het oogenblik, waarin men zijne zaken begint, dan moet men, uit nood, vreemdelingen te hulp roepen. Dit gebrek dient iemand ten spoedigste te verhelpen, hoe veel onaangenaams ook aan dergelijke bemoeijingen verknocht zij. Ik zeg veel onaangenaams, want het kost moeite, de menschen in den beginne van iets nuttigs te overtuigen, hoe gaarne men anders het vreemde en het nieuwe, doch alsdan meestentijds minder nuttig, opvolgt. Het nuttige wordt door arbeid verkregen, en men vindt velen, voornamelijk onder de lagere volksklasse, die van den arbeid afkeerig zijn, of ten minste niets meer doen, dan de dagelijksche nooddruft volstrekt eischt, ofschoon men dezelve dikwerf almede gedeeltelijk verwaarloost, ter voldoening van schadelijke begeerten, die zonde en verderf stichten. Ook de Heer VELLICUS ondervond dit in eene ruime mate. Toen het hem gelukte, eenige kinderen van den minderen stand tot zich te trekken, en deze reeds vele fabrijkmatige vorderingen gemaakt hadden, verlieten zij het etablissement, om weder ledig rond te loopen, en ten laste hunner ouders te komen, die geen behoorlijk gezag over hunne kinderen uit-

oefenden noch zich over derzelver tijdelijk geluk bekommerden, daar zij liever bij den dag schenen te leven, dan vast werk te hebben en vast loon te genieten. Onder deze ledigloopers waren zelfs vier, die, als wevers of haspelaarsters, *f* 5 à *f*. 6 wekelijks verdienden, hetgeen voor hunnen nog jeugdigen leeftijd zeer voordeelig was en een genoegzaam bestaan verschafte, waarvan de ouders insgelijks voordeel konden trekken. De zorg, aan hunnen leertijd besteed, en de onkosten van hunne eerste werkzaamheden, werden daardoor ten eenemaal miskend en doelloos; terwijl de fabrijk, door deze betreurenswaardige voorvallen, in hare werking en in haar streven naar vooruitgang grootelijks belemmerd werd.

Hoe ontmoedigend dit een en ander voor den Directeur ook was, het kon echter zijn standvastig pogen geenszins doen wankelen, zoodat hij zijnen onvermoeiden ijver, op dit oogenblik, in zoo ver beloond ziet, dat er, tijdens ik mij bij hem bevond, twintig *Nederlanders* werkzaam waren. De fabrijk te *Heukelum*, onder de directie van eenen meesterknecht, bezat een' volleerden *Hollandschen* wever, vier aankomenden, op de getouwen bezig, drie leerlingen, benevens eene volleerde haspelaarster en eene leerlinge. Te *Gorinchem* werkten van de kinderen, die sedert twee of drie jaren aangekomen zijn, vijf als half geoefende wevers, twee als leerlingen, eene haspelaarster, en twee leerlingen voor het haspelen en scheren, zoodat er te zamen twintig *Nederlanders* zijn, gelijk ik hierboven aanmerkte.

Sedert het begin van 1836, tot nu toe, zijn er omstreeks 36 leerlingen voor de onderscheidene bedrijven dezer fabrijk werkzaam geweest, waarvan echter ⅔, na eene meer of min gevorderde industriële opleiding, het etablissement verlaten hebben, hetgeen voor henzelven en voor de fabrijk schadelijke gevolgen heeft gehad, althans voor henzelven, daar zij voorzeker kundige werklieden hadden kunnen worden en een goed loon zouden verdiend hebben, terwijl zij thans welligt in behoeftige omstandigheden verkeeren, het gevolg hunner wispelturigheid en van hunnen lust tot lediggang. Indien de meeste ouders der lagere volksklasse het tijdelijk belang hunner kinderen meer beoogden, dan konden de fabrijken in het algemeen meer door inlandsche werklieden worden bezet; doch nu moeten vele Chefs, uit een welbegrepen eigenbelang, buitenlanders de voordeelen doen ge-

nielen, welke aan vele behoeftigen onzer natie brood zouden verschaffen. Ook met de onderhavige Zijde-fabrijk wordt dit bewaarheid. Wanneer de lust tot arbeid, gepaard met de noodige belangstelling en naauwkeurigheid, grooter ware geweest bij de mindere standen, dan zou het getal wevers ⅓ meer hebben bedragen, en dat der leerlingen verdubbeld zijn. Uit gebrek aan deelneming van menschen, die vaak om brood schreeuwen en niets voor deszelfs verkrijging willen doen, maar op de bekende *Nederlandsche* liefdadigheid steunen, moest men noodzakelijk andere hulpmiddelen bezigen, ten einde in de bestaande behoefte aan werklieden te voorzien. De Heer VELLICUS besloot derhalve, zich tot de Bestuurders der Gereformeerde en Roomsch-Catholijke gestichten van liefdadigheid te wenden, met verzoek, hem eenige weeskinderen ter opleiding toe te vertrouwen. Wanneer dit verzoek aangenomen werd, dan zou de Heer VELLICUS, als Directeur der fabrijk, van de vrees ontheven worden, dat de aan hem toevertrouwde kinderen hunnen leertijd niet behoorlijk voleindigden, daar het contract, met de Bestuurders gesloten, eenen genoegzamen waarborg dienaangaande opleverde. Daarbij moest het den Bestuurders tot eenen aangenamen pligt verstrekken, om de belangen der weezen door het doen leeren van een handwerk voor te staan, dat hunnen gestichten geldelijke voordeelen opleverde, bekwame werklieden vormde in een nog bijna onbeoefend vak, de *Nederlandsche* nijverheid uitbreidde, en der maatschappije nuttige leden schonk. Een individueel en algemeen voordeel lag ten grondslag van dit aannemelijk verzoek; weshalve de Bestuurders van het Roomsch-Catholijk Weeshuis de heilzame bedoelingen van den Heer VELLICUS ondersteunden, door hem eenige kinderen uit hun liefdadig gesticht goedgunstig af te staan. Het blijft daarentegen onbegrijpelijk, dat de Protestantsche Bestuurders dit liberaal beginsel niet aannamen, waarvoor den Roomsch-Catholijken door mij, Protestant, eene openlijke hulde wordt toegebragt, daar zij den geest des tijds en de belangen onzer vaderlandsche industrie zoo wèl begrepen hebben, dat de Protestanten dit voortreffelijk voorbeeld wijselijk mogen navolgen.

Aan deze ondersteuning van den kant der Roomsch-Catholijke Diakenen is het voornamelijk toe te schrijven, dat de fabrijk, niettegenstaande al de genoemde zwarigheden, *Nederlandsche* werklieden bezit, welke thans van de veertien

weefgetouwen tien bezetten, terwijl de overige vier door buitenlanders worden bestuurd. Deze inboorlingen werken, volgens de getuigenis van den Heer VELLICUS, even zoo goed als de vreemdelingen, die men zoodoende van lieverlede zal kunnen missen. Ware het hem daarenboven gelukt de Gereformeerde Diakenen tot zijn plan over te halen, dan zouden er heden 25 tot 30 weefgetouwen door vaste werkers waargenomen zijn geworden, hetgeen derhalve een gevoelig verlies veroorzaakt heeft.

De stoffen, welke men op de bestaande weefgetouwen bewerkt, kan men aldus verdeelen:

1°. Een weefgetouw, voorzien van drie werktuigen *à la Jacquard* (*), waarop men dubbele satijn, dat is zonder eene stroeve keerzijde, vormt.

2°. Twee weefgetouwen, *à la Jacquard*, voor zijden behangsels en andere rijke meubelsieraden.

3°. Een, *à la Jacquard*, voor shawls en andere kleedingstukken der dames.

4°. Tien gewone, voor allerlei stoffen, welke gevraagd worden, zoo als: fluweel, satijn, gros de Naples, taf, sergie, levantin enz.

(*) JACQUARD, een eenvoudig strooboedenmaker, is de uitvinder van het kunstige mechanismus der zijde-weefgetouwen. Deze man hechtte in het eerst weinig waarde aan zijne belangrijke uitvinding; doch NAPOLEON, die van dezelve verwittigd werd, achtte JACQUARD een' gevaarlijken persoon voor de inlandsche nijverheid, daar de *Engelschen* eene aanzienlijke premie voor een dergelijk werktuig hadden toegezegd. De Keizer liet hem, dien ten gevolge, in hechtenis nemen, en naar *Parijs* voeren, alwaar hij, in het *Conservatoire des Arts et Métiers*, zijne machine, onder het opzigt der Inspecteurs, moest zamenstellen. Toen hij, na een' gelukkig geslaagden arbeid aan het hof kwam, en aan BONAPARTE voorgesteld werd, vroeg deze hem, op eenen ongeloovigen, onbetamelijken en barschen toon: »*Est-ce vous, qui prétendez faire ce que Dieu tout-puissant ne saurait faire, un noeud à une corde tendue?*" JACQUARD wees op zijne machine, en ontvouwde derzelver mechanismus, hetwelk slechts weinig geld kostte, terwijl men vroeger 20 à 30,000 francs voor een mechaniek weefgetouw moest betalen.

Al deze goederen hebben de lengte van die der *Fransche* en *Pruissische*, namelijk van 50 tot 114 Fransche duimen, zoodat dezelve te dien opzigte, en betrekkelijk de kwaliteit, niet voor de buitenlandsche behoeven onder-te doen.

Het allervoornaamste, na eene goede kwaliteit, is eene gelijkheid van prijs met het buitenlandsche fabrikaat, waarop uitsluitend het oog gerigt dient te wezen. Om hierin zoo veel mogelijk te voorzien, heeft men het raadzaam geacht, eene tweede fabrijk op het dorp *Heukelum* aan te leggen, daar de levensmiddelen in eene kleine plaats gewoonlijk goedkooper zijn dan in eene groote, weshalve de loonen, naar evenredigheid, minder behoeven te bedragen, hetgeen het fabrikaat allezins bevoordeelt. Ook de uitbreiding van het etablissement draagt het zijne tot het goedkoope bij. De vergrooting en de vermeerdering der werkzaamheden, in de veelsoortige vakken, zal dus almede beproefd worden, en men mag zich daarvan, bij eene rijpe overweging, het beste gevolg voorstellen. Immers de onderscheidene deelen zullen, bij eene doelmatige vergrooting, tot eene eenheid leiden, die altijd in eene fabrijk moet heerschen. Zoodra er een vak ontbreekt, hetwelk van elders moet aangevuld worden, werkt dat ééne vak nadeelig op al de overige. De krachten eener fabrijk, indien ik mij aldus mag uitdrukken, dienen zich zamen te verbinden tot een geheel, even als de grondlijn in de mathesis eene regte lijn moet uitmaken, zal die tot eene behoorlijke basis verstrekken, waarop men zijne berekening veilig kan maken. En niet alleen sticht eene uitbreiding veel nut voor deze fabrijk, maar zij werkt te gelijk weldadig voor de vergrooting eener nationale nijverheid en de daarmede in verband staande welvaart des volks, waarom men mag hopen, dat dit tweeledig voordeel spoedig nog algemeener moge plaats grijpen.

Bij sommigen kan ligt de meening ontstaan, dat de zijdefabrijk te vele werklieden tot zich wilde trekken, waardoor weldra een zeker getal geen werk zoude vinden. Oppervlakkig beschouwd, moge deze denkwijze eenigen schijn van waarheid hebben, doch voor den opmerkzamen onderzoeker bestaat hier geene de minste zwarigheid. Integendeel. Door het grooter aantal werklieden zou dit nieuwe vak van nationale nijverheid meer onder ons bekend en naar waarde geschat worden. Ieder onzer begrijpt zulks, wanneer hij vooronderstelt, hetgeen niet moeijelijk valt te bewijzen, dat *Am-*

sterdam alleen, jaarlijks voor vier millioen aan zijden stoffen op vreemde markten inkoopt. En al rekenden wij deze som voor het inkoopskapitaal van al onze handelsteden te zamen, dan zouden er 2000 weefgetouwen noodig zijn, om aan deze aanvrage te voldoen, en niet minder dan 4000 menschen zouden werk erlangen. Tot nog toe bestaan er slechts 41 zoodanige weefgetouwen in geheel ons vaderland, en het getal der werklieden gaat geene 80 te boven!

Doch, levert het loon eener zijde-fabrijk een behoorlijk bestaan op voor hare werklieden? Ik meen van ja, want de uitdeeling, in het eerst klein, gelijk met alle handwerken, klimt met de jaren, en is ten laatste voor een huisgezin voldoende. De aanvangelingen, kinderen van 6 of 7 jaren kunnen, gedurende het eerste halfjaar, 60 à 75 cents in de week verdienen; met het einde van het eerste leerjaar *f* 1, en vervolgens tot het vierde altijd *f* 1 in de week meer, zoodat zij op eenen leeftijd van 11 jaren *f* 4 wekelijks winnen, indien zij zich op hun werk hebben toegelegd. Verders stijgt hun loon van *f* 5 tot *f* 12 in de week, naar gelang van de meerdere of mindere waarde der te bewerken stoffen, en van de vlijt des handwerksmans. Eene onafgebrokene bezigheid, gedurende het gansche jaar, geeft hun ten overvloede een geregeld en duurzaam loon, en het gaat hiermede niet zoo als met de pijpen-fabrijken te *Gouda*, die 's winters 10 of 12 weken stilstaan, omdat de koude de werklieden belet de stoffen te hanteren. Men berekent, dat vlugge werklieden dagelijks kunnen afwerken in zijden stoffen, satijn, gros de Naples en krip, 3 à 4 ellen; in taf, 4 ellen, en in Florentijnsche taf 5 à 6 ellen. Wanneer men nu de el op 40 à 50 cents door elkander stelt, dan kan een ijverig zijdewever ten minste *f* 10 of *f* 12 wekelijks verdienen. De vrees voor broodsgebrek zal bij gevolg niemand bevangen, die werken wil; doch bij hoe menigeen ontbreekt de lust tot arbeid, en waar deze niet bestaat, daar stort men zichzelven in het ongeluk.

Al is het genoegzaam bestaan door u bewezen, hoor ik eenigen zeggen, gij zult ons niet willen betwisten, dat eene eenigzins gewijzigde opvoeding voor den fabrijkwerker verloren gaat, indien hij reeds in den ouderdom van 6 of 7 jaren zijne volgende loopbaan opent. Ik roep echter dergelijke lieden toe: Stelt u gerust, en bedenkt, dat van den jeugdige geene zoo langdurige werkzaamheid gevorderd wordt als

van den oudere. In *Engeland*, dat land van het fabrijkwezen, wordt de tijd van werken en het onderwijs in zaken van algemeen belang, behoorlijk geregeld; en waarom zou men het hier niet kunnen doen? Ons valt het gemakkelijker, in deze behoefte te voorzien, dan den *Engelschen*, want het begin eener fabrijk biedt meer tijd aan, dan wanneer die tot volle rijpheid gekomen is en de werkzaamheden vermenigvuldigd zijn. Deze onbetwistbare en voor het oogenblik genoeg bewezene stelling hoop ik nader in mijn verslag te ontwikkelen, daar zulks hier te breedvoerig zoude worden, en minder geschikt zijn voor den aard en de strekking van dit Tijdschrift.

De industrie kan nimmer te sterk aangeprezen worden: zij staat met de welvaart van een volk in het innigste verband. Nieuwe industriéle ondernemingen dient men overal bekend te maken, voornamelijk indien zij op onze aanbeveling eene regtmatige aanspraak hebben, gelijk der onderhavige allezins toekomt. Wij kunnen voorbeelden opnoemen in steden, die alle aan de zijdeweverijen hare opkomst en haren bloei te danken hebben. Het prachtige *Lyon* b. v., in den beginne eene weinigbeteekenende plaats, toen een *Genuees* zich met een weefgetouw binnen hare wallen vestigde, en, door den verkoop zijner stoffen aangemoedigd, zijne fabrijk uitbreidde. — *Lyon* is thans, door die zelfde nijverheid, de tweede stad van *Frankrijk* geworden, en telt, met hare ommestreken, 50,000 weefgetouwen. Vraagt het aan *Rouaan*, *Mulhausen*, *Sédan*, *Elboeuf* en zoo vele andere steden; zij zullen u antwoorden: »Wij hebben onze opkomst en welvaart aan de industrie te danken.'' En wat waart gij vóór een twintigtal jaren, *Elberfeld* en *Crefeld*, die thans zoo trotsch uwe kruinen verheft? Gij waart toen kleine, slecht gebouwde steden; terwijl men nu te *Crefeld* eerder paleizen, dan woningen van burgers, waant te zien. Het heeft tegenwoordig 10,000 getouwen in werking, en alle omliggende dorpen vinden door hetzelve middelen van bestaan, zoodat de zijde-fabrijken aldaar den weldadigsten en zegenrijksten invloed uitoefenen.

Vele ouders zijn dikwerf verlegen, wat zij hunnen kinderen zullen laten leeren, en men ziet meestal, zeker ongelukkig genoeg, dat de handwerken minder in overweging worden genomen, dan eenig vak van studie, wanneer men tot eene bepaalde keuze overgaat. Het zij echter gezegd,

dat men beter deed; zich minder tot vakken van studie en meer tot nuttige handwerken te bepalen, daar ons vaderland, een land van handel, aan de laatste eene grootere behoefte heeft, dan aan de eerstgenoemde. Onder de nuttige bedrijven rangschikke men dan ook de zijdeweverij, en men bedenke vooral, dat de Heer VELLICUS kinderen van den fatsoenlijken stand gaarne gratis zoude willen onderwijzen, hetgeen anders in *Frankrijk* en elders veel geld kost, doch hier, ter bevordering van een nationaal doel, geheel wordt ter zijde gesteld. En deze industriële opvoeding geschiedt niet ten halve, gelijk men somwijlen zoude kunnen vermoeden, maar strekt zich tot alle deelen der zijdebewerking uit, waarvan de Heer VELLICUS eene grondige kennis bezit. Het is deze Chef der *Gorinchemsche* en *Heukelumsche* zijde-fabrijk, en die de kunstig en keurig bewerkte vlag (*) heeft vervaardigd, welke sommige onzer dagbladen met eene vereerende onderscheiding vermeld hebben, en waarvan ik hier, ten slotte, eene korte beschrijving geef, opdat de daadzaak mijnen geuiten lof bevestige.

De uitvoering dezer vlag kan ontegenzeggelijk als een der vindingrijkste kunstgewrochten van eene zijdeweverij beschouwd worden. *Frankrijk* en *Duitschland* mogen de rijkste weefsels, in allerlei vormen, vervaardigen, en de gouden zilverkleur op de schitterendste wijze nabootsen, de prijzenswaardige zamenstelling van al deze stoffen moet evenwel in vindingrijkheid wijken voor de vernuftig bewerkte *Nederlandsche* vlag, welke met het koninklijke wapen in de middelste baan prijkt. Indien dit wapen zich slechts aan de eene

(*) Ook de Heer E. A. TEGEL, voornaam zijde-fabrikant te *Oldenzaal*, heeft getoond, dat zijne fabrijk insgelijks fraaije zijdeweefsels oplevert, daar hij in 1839 aan H. K. Hoogheid, de Prinses van *Oranje*, een' mantel heeft aangeboden, welke bestond uit dubbele te gelijk geweefde atlas of satijn, aan den binnenkant wit en van buiten zwart. Deze stof was 67 Nederl. duimen breed, op welke breedte 28,000 scheringdraden en op de lengte 32,000 inslagdraden waren, zoodat het geheele ▭ 60,000 draden opleverde. Ik zou deze, in alle opzigten volledige, zijdefabrijk, met de onderhavige établissementen gaarne te zamen beschreven hebben, indien de berigten dienaangaande mij eerder waren toegezonden; waarvan ik echter een nader gebruik hoop te maken.

zijde van de vlag vertoonde, zoude het alreeds een fraai weefsel opleveren, hetwelk van de bekwaamheid des vervaardigers getuigde; doch aan beide zijden is het wapen zigtbaar, terwijl de leeuw tevens op de beide velden links gekeerd staat, en het koninklijk devies, zoo wel op het eene als op het andere wapen, van de linker- naar de regterhand gerigt is. En deze, oogenschijnlijk tegenstrijdige, teekeningen worden in hetzelfde oogenblik geweven, hetwelk alleen aan een zaakkundig en scherpzinnig vernuft mogelijk was. Het aantal draden, welke aan de keten gehecht zijn, om dit kunststuk daar te stellen, bedraagt 33,600 dubbele en 800 enkele. De kettingen, waardoor men aan weêrskanten het satijn verkrijgt, worden door een' en denzelfden inslag, met eenen enkelen doorstoot, aan elkander geweven, terwijl overigens de verdere toestel economisch en tevens kunstmatig is uitgedacht. Dit opmerkelijk gewrocht van industrieel vernuft kost *f* 300. Twee dergelijke vlaggen zijn reeds door den Heer VELLICUS aan het Ministerie van Buitenlandsche Zaken afgeleverd, dat dezelve voor de *Oost-Indiën* heeft gekocht.

Buiten dit kunststuk heb ik nog vele kostelijk bewerkte behangsels en twee prachtige zetels gezien, welke alle van de kunde en den kieschen smaak van dien Chef der zijdefabrijk getuigden. Wij hopen dan ook, voor de welvaart der vaderlandsche nijverheid, en ter voorziening in de behoeften der lagere volksklasse, dat deze nieuwe tak van industrie voortdurend moge bloeijen, en beoefenaars vinden onder den gegoeden stand, van wien men ten minste een leerzaam voorbeeld mag verwachten.

Leeuwarden, 1839. H. H. DE GRAAFF.

CHINEESCH GASTMAAL TE MAIMATCHIN.

Krachtens een verdrag tusschen *China* en *Rusland*, is *Kiachta* het eenige punt, waar handelsverkeer tusschen de beide staten mag plaats hebben. Op dit punt is dan ook het geheele binnenlandsche koopbedrijf van *Noord-Azië* zaamgedrongen, en worden er de agenten der rijkste kooplieden van *Petersburg* aangetroffen. Gelijk nu de *Russische* handelaars aan de grenzen van *China* te *Kiachta* hun verblijf houden, zoo hebben de *Chinezen* aan de andere zijde dier

grenslijn, hunne stapelplaats te *Maimatchin* opgeslagen. Eene groote omslotene ruimte scheidt deze twee steden van elkander. Aan den *Russischen* kant heeft deze soort van binnenhof eene poort in den *Duitschen* smaak, voorzien van een wachthuis, en aan de *Chinesche* zijde verheft zich een prachtig inrijd-gebouw, dat met figuren uit hunne fabelleer en met opschriften versierd is. Het inwendige van *Maimatchin* draagt geheel en al den stempel van eene *Chinesche* stad. De straten zijn goed aangelegd, maar eng, en wanneer men dezelve doorkruist, ziet men niets dan naakte muren, slechts hier en daar afgebroken door eene deur, die steeds gesloten blijft, want de *Chinesche* gebruiken vorderen, dat ieder zich in zijn huis opgesloten houde, en dat de buitenwereld niet verneme, wat er binnen voorvalt. Achter deze donkere muren liggen de woningen. Elke derzelve heeft een zeer ruim plein, waarop de woonkamers en de winkels der kooplieden uitkomen. Deze woonhuizen zijn gewoonlijk zeer rijk ingerigt; men ziet er verlakte tafels, spiegels, schilderijen, en de vloer is met fijne matten belegd. Het aanmerkelijkste stuk huisraad in de gezelschapszaal is de divan, eene soort van groote sofa, op welke de *Chinezen*, volgens het Oostersche gebruik, met onder zich gekruiste beenen zitten. Elke bijzondere woning heeft een klein bloembed, welks bezorging eene der meest geliefkoosde bezigheden van dit merkwaardige volk uitmaakt. Het eigenaardigste en zonderlingste dezer stad is, dat er geene vrouwen gevonden worden. Geen vrouwelijk wezen bekomt verlof, zich er neder te zetten. Waarschijnlijk is deze wetsbepaling door de nabijheid der *Europeërs* te weeg gebragt. — Een *Russische* Generaal, die niet lang geleden gelegenheid vond *Kiachta* en *Maimatchin* te bezien, heeft in een *Engelsch* tijdschrift (het *Travellers Magazine*) de beschrijving van een staatsiebezoek, hetwelk hij bij TZIN-HOI, eenen voornamen *Chinees* en *Dsargutschei* of opperagent des Ministers van buitenlandsche zaken, aflegde, op de volgende wijze medegedeeld:

»De afspraak werd gemaakt, dat ik de uitnoodiging, welke ik ontvangen had, om het middagmaal bij TZIN-HOI te komen houden, tegen den volgenden dag zou aannemen, en middelerwijl eenen adjudant aan hem zou afzenden, om hem op de gebruikelijke wijs te begroeten. Des anderen daags begaf ik mij, verzeld door den grensopziener, den toldirecteur, eenige andere beambten en eene afdeeling *Kozakken*,

naar *Maimatchin*. Onze Amphitryon ontving ons aan de buitendeur van zijn vertrek, en leidde ons, na ons, tot groet, op *Engelsche* wijs de hand gedrukt te hebben, in zijne gezelschapszaal, waar hij zich op zijnen divan nederzette. Terstond daarop bragt men ons thee in koppen, die de gedaante van vazen hadden, en waarvan de schotels naar scheepjes geleken; na de thee werden gedroogde en ingelegde vruchten rondgeboden. Toen deze voorloopige pligtplegingen volbragt waren, stelden wij elkander wederkeerig onze beambten voor. Het gesprek liep aanvankelijk over algemeene onderwerpen, onzen ouderdom, onze familiebetrekkingen, onzen stand in de maatschappij; vervolgens ging het over tot de beschrijving van wapenen en kleeding, en eindelijk poogde de nieuwsgierige *Chinees*, door behendig tusschengeworpene vragen, het doel mijner reize uit te vorschen. De omwegen, welke ik hem daartoe zag nemen, verschaften mij veel vermaak; en daar ik volstrekt geene reden had om er een geheim van te maken, zeide ik hem onbewimpeld, dat ik, op bevel des Keizers, de inrigtingen van metaal-bearbeiding te *Nertschinsk* bezocht, en dat de lust mij bekropen had, om ook dit belangrijke punt onzer grenzen te bezigtigen. Ik weet niet, of hij aan mijne woorden geloof sloeg; evenwel hij scheen er door voldaan, en ongetwijfeld wordt mij de eer ten deel, om in een berigt aan zijne hemelsche Majesteit te schitteren. Ons gesprek werd door hulp van eenen tolk gevoerd.

Toen de aankondiging kwam, dat er opgedischt was, begaven de *Dsargutschei* en ik ons hand in hand naar de eetzaal. Het dischgenootschap bestond uit niet meer dan vijf gasten, en de tafel was niet veel grooter dan een gewoon speeltafeltje. Voor ieder persoon stonden twee porseleinen schoteltjes, waarvan het eene ledig, het andere half vol met azijn was. Wij hadden onze vorken en messen medegebragt; de *Chinezen* eten met eene soort van kleine stokjes, welke zij door middel der drie groote vingers van de regterhand zoo behendig weten te besturen, dat het hun zelfs gelukt, daarmede vloeibare spijs te nuttigen. De geregten, waarmede die tafel bezet was, waren in even zoodanige schoteltjes als die, welke wij, in plaats van borden, voor ons hadden staan, en die geregten zelven bestonden uit kleine stukjes varkensvleesch, schapenvleesch, gevogelte en in vet gebraden wild. Men neemt de spijzen, welke men eten wil,

in zijn ledige schoteltje, en doopt dezelve, alvorens men die aan den mond brengt, in den azijn. Vleeschspijzen, moesgroenten, bloem- en andere kool, agurken en zoet gebak werden achter elkander voorgediend. Op deze wijs werden ons, achtereenvolgende, tweeënvijftig schoteltjes aangeboden. Ik proefde van de meeste, eensdeels uit nieuwsgierigheid, en anderdeels omdat de *Dsargutschei*, overeenkomstig de regelen der *Chinesche* wellevendheid, niet ophield ons de lekkerste stukken toe te dienen. Het maal eindigde met acht verscheidenerlei soorten van soep. Dit vermenigvuldigen der geregten is de hoogste trap der *Chinesche* etiquette, welke vordert, dat het getal der opgedischte spijzen in overeenstemming zij met de achting, welke men den gasten bewijzen wil.

Wij hadden ons brood medegebragt, want brood eten de *Chinezen* nooit. Onophoudelijk werden ons kleine vierkante lapjes zilverpapier aangeboden, om den mond af te vegen. De drank bestond uit eene soort van rijst-brandewijn, die eenen onaangenamen smaak had. Water werd niet gebruikt, en de drinkglazen hadden de gedaante van likeurkelken. De maaltijd duurde ongeveer een uur; het gesprek was levendig en vrolijk, en had de zeden der *Chinesche* vrouwen ten onderwerp. Ontegenzeggelijk kan een *Chineesch* maal den smaak van *Europeërs* niet zeer streelen; maar niettemin was hun gehakt varkensvleesch en hun gebak in geenen deele onsmakelijk. Hunne spijzen worden zeer zindelijk toebereid, en de keukenhaard is met ongemeen veel oordeel ingerigt. Over het algemeen onderscheidt zich het *Chinesche* maal meer door verscheidenheid dan door massa der geregten, en hunne kookkunst zou zoo kwaad niet zijn, bijaldien het vet wat meer gespaard wierd. Specerijen, en in de eerste plaats knoflook, heerschen in alwat zij bereiden, en varkens- is het vleesch, dat zij het liefst gebruiken. Na het maal keerden wij in de gezelschapszaal terug, waar ons thee en allerheerlijkste confituren werden voorgediend. Bij deze gelegenheid bemerkte ik, dat de wijs, waarop de *Chinezen* hunne thee zetten, eenigzins van de onze verschilt. Eene groote kom werd halverwege met zwarte *Pekko* gevuld, als zijnde deze de smakelijkste, of ten minste die soort van thee, welke zij het meest gebruiken; zij gieten hierop kokend water, en nadat dit treksel eenigen tijd gestaan heeft, wordt het in kopjes voorgediend, zonder dat men er suiker bij aanbiedt.

Zonder moeite gewent men zich aan deze manier van de thee te drinken, daar derzelver geur hierdoor inderdaad verhoogd wordt. De thee, welke wij bij den *Dsargutschei* dronken, was van eene voortreffelijke soort.

Terwijl wij nog aan het nageregt zaten, begaf onze gastheer zich in zijn vertrek, om van kleeding te verwisselen; want het is een betoon van beleefdheid in *China*, wanneer men na den maaltijd op nieuw zijn toilet maakt. Toen de *Dsargutschei* terugkwam, had hij een zeer fraai zijden kleed van bruine kleur aan, en een vest of onderkleed van blaauw geborduurd atlas. Hij liet ons verscheidene zeldzaamheden zien, boeken, wapenen en dergelijke, en bood aan, in afwachting, dat de tooneelvertooning beginnen zou, ons in den hoofdtempel der stad te brengen. Deze tempel, welke eenigermate naar de *Chinesche* huizen geleek, die ieder kent, was vierkant, met een lang vooruitspringend kornis, hetwelk op zuilen rustte, die rondom het gebouw liepen. Niets wonderlijkers, dan de overgroote hoeveelheid van schilderwerk en andere versieringen, welke op dit kornis zijn aangebragt. De zuilen zijn verguld en met opschriften overdekt; aan de muren zijn mythologische zinnebeelden en spreuken uit de heilige boeken geplaatst. Het inwendige van den tempel is in drie afdeelingen gescheiden: de Godheden staan in nissen, voor welke tafels geplaatst zijn, waarop brandende waskaarsen, eenige met water gevulde vazen, verscheidenerlei reukwerk en offergaven staan, meestal bloemen, koren en dergelijke dingen. Draperiën en vlaggen hangen over de tafels, en onttrekken het beeld der Godheid aan het oog van den beschouwer. De muren prijken met goudversieringen en fresco-schilderijen van de levendigste kleuren. Deze schilderijen stellen de uitstekendste handelingen en lotgevallen uit het leven dier Godheden voor, aan welke de tempel gewijd is, en met name de kampgevechten, in welke de beroemdste derzelve zich tot deze zijne opperheerschappij verheven heeft. Wanneer men nader bij de nissen treedt, waarin de Godenbeelden staan, welke men bij het binnentreden in den tempel niet zien kan, zoo kan men bijna onmogelijk anders dan van verwondering, ja bijna van schrik verstommen op het gezigt dier zonderlinge figuren, die omtrent twintig voeten hoog zijn en de afschuwelijkste gelaatstrekken vertoonen. Hunne kleeding is even wonderlijk als hunne aangezigten, en alles, wat hen omringt, is met zooveel zorg en kunst ge-

sneden en geschilderd, dat men er duidelijk de hand van zeer bekwame kunstenaars in herkent. In den tempel, dien ik bezocht, waren negen Godenbeelden, die in drie groepen verdeeld stonden. In het midden vertoonde zich ro, omgeven door zijne jongeren, welke tot het slagen zijner onderneming bijdroegen. Aan de benedenzijde van den tempel zag men de Godheden van den oorlog, het regt, den handel en den akkerbouw; benevens nog verscheidene andere Godheden van minderen rang. De God ro was de eenige, die in geel atlas gekleed was; eene kleur, welke bij de *Chinezen* voor heilig gehouden wordt, en welke de Keizer alleen het regt heeft om te dragen. Voor mij was de tempel te *Maimatchin* een der merkwaardigste dingen, welke ik op mijne reizen gezien heb.

Het uur van den schouwburg was inmiddels gekomen, en wij begaven ons in de loge van den *Dsargutschei*. Het tooneel had eenige gelijkvormigheid met die, welke men te *Parijs* bij de volksfeesten in de *Champs Elysées* oprigt. Het was met veel smaak naar de *Chinesche* wijze versierd, door een vooruitspringend kornis omgeven, en zeer goed geschilderd. Op het bovendeel en op de zuilen van den voorgrond waren opschriften geplaatst. De vrouwenrollen van het tooneelstuk werden door welgemaakte knapen van ongeveer vijftien jaren vervuld. De aanschouwers zitten onder den blooten hemel; alleen de *Dsargutschei* en de voornaamste kooplieden hebben loges, die tegenover het tooneel staan. Het stuk, 't welk men vertoonde, was een melodrama, en de stilstand tusschen de bedrijven werd door instrumentale muzijk aangevuld. Deze vreeselijke muzijk moet men gehoord hebben, om zich een denkbeeld van de wanklanken te maken, die te weeg gebragt worden door ontzaggelijke klarinetten zonder kleppen, fluiten van zes voet lengte, begeleid door cimbalen, tam-tams, en eene soort van trom, welke men een uur ver kan hooren, en die eindelijk alle nog door afschuwelijke zeetrompetten overgalmd worden. De stof tot het tooneelstuk was uit de geschiedenis van *China* genomen. Een Keizer wordt door eenen oproermaker, welke voorwendt naar hemelsche ingeving te handelen en daardoor het volk op zijne zijde lokt, van den troon gestooten. De Keizer sterft in de gevangenis, en de Keizerin wijkt naar eene afgelegene provincie, waar het aan haren moed en hare werkzaamheid gelukt, op nieuw een deel harer onderdanen aan

hare zaak te verbinden; zij bestrijdt den overweldiger, doodt hem met eigene hand, en zet haren zoon op den troon. Dit alles was doormengd met spelen en gevechten, nog veel belagchelijker dan die der kleine schouwburgen in de hoofdsteden van *Europa*.

Volgens alles, wat ik vernemen kon, zijn de voornaamste *Chinezen* te *Maimatchin* uiterst onwetend in alles, wat hen niet persoonlijk betreft; ten minste geven zij zich het voorkomen zulks te zijn. Zij beschouwen zich als verre verheven boven alle andere volken, of liever zij houden alle andere volken voor onbeschaafde barbaren, die weinig beter dan honden zijn. Zoo, bij voorbeeld, was het voor den *Dsargutschei* iets geheel nieuws, dat er een volk bestond, hetwelk den naam van *Franschen* droeg. Zij kennen in *Europa* slechts *Engelschen* en *Portugezen*, en gelooven, dat de *Russen* in *Asië* wonen. Doch voor datgene, hetwelk hunne eigenliefde of hun voordeel betreft, hebben de *Chinezen* een schrander oordeel en een zeer juist gevoel, hetwelk bij hen de plaats van verkregene kunde vervult. Het volk kan men billijkerwijs wegens deszelfs vooroordeelen niet beschuldigen, maar wel de hoogmoedige en onwetende regering, welke het als opgesloten houdt, en aan hetzelve allen omgang met andere volken verbiedt. Ik weet, dat het *Chinesche* volk er volstrekt niets tegen zou hebben, wanneer men de overige wereld voor hetzelve openzette; het voelt te zeer, hoeveel het daarbij winnen zou; maar niet dan al sidderend waagt een klein aantal *Chinezen* over dit onderwerp met buitenlanders te spreken, want zij zijn bewust, dat de geduchtste straf diengenen dreigt, welke wagen zulk eenen wensch te uiten — eenen wensch, die niettemin overal verbreid is.

IETS OVER DE ENGELSCHE BEDELAARS.

De *Engelsche* bedelaar zwerft gaarne van stad tot stad. Elk dorp heeft een huis, waar reizigers van geringere klasse een onderkomen vinden. Zij vertellen aan de barmhartige lieden der plaats, dat zij werk zoeken; maar elken ochtend bidden zij den Hemel, dat zij het niet vinden mogen. Van des morgens vroeg af beginnen zij te *wandelen*, en keeren eerst des avonds in hun slaaphuis terug. Aldaar ontzien zij geen geld, en verteren in drank alwat de dag hun opgebragt heeft.

Overigens, laat hun zak vol of ledig wezen, zijn het meestal vrolijke gasten, en des te meer genegen, om met den burger den spot te drijven, naarmate zij zich voor hem meer vernederd hebben. Zij berigten elkander onderling, waar de huizen zijn, in welke men het best iets opdoet, en verdeelen hunne rondtogten op de geschiktste wijs, om elkander niet in den weg te zijn. Ieder hunner wordt door zijne voorgegeven vrouw of dochter vergezeld. Een in den omtrek van *Deptford* welbekende Neger, die er op de straten zingt en danst, trekt zelfs met twee vrouwen rond, en wint in overvloed, om in beider behoeften te voorzien.

Gewoonlijk betalen zij drie stuivers voor hun nachtverblijf; meestal slapen zij twee aan twee in één bed; somtijds liggen er tien of twaalf op dezelfde kamer. De slaaphuishoudster te *Wisbeach*, *Zantje de Tijgerin*, heeft het afschuwelijkste dier sluipholen. Zij koopt gestolen goed van elken aard en alle waarde.

Zie hier de lijst der handwerken en beroepen, welke gasten aan de slaaphuizen leveren; elk heeft zijnen bijzonderen dievennaam:

1°. Zij, die het land in eenen bijna volstrekten staat van naaktheid doorkruisen, bedelende om kleederen en om brood. Zij winnen ongeveer drie schellingen daags. In hun slaaphuis hebben zij goede warme kleeding, en zij bedienen zich daarvan ook om te reizen, wanneer er niet al te veel huizen op den weg zijn. Alvorens eene stad binnen te gaan, trekken zij alles weder uit, zelfs schoenen en kousen, takelen zich toe als de armste schooijers, zenden hunne pakkaadje en hunne vrouw naar het slaaphuis, en beginnen daarna te bedelen aan de eerste woning, welke zij ontmoeten. Voorziet men hen van kleeding, dan verkoopen zij in de eerste kroeg de beste hetgeen de deernis hun geschonken heeft, en eer zij de plaats verlaten, is alles verzopen.

2°. De valsche gouden-ringenmakers, aan welke oude koperen knoopen de grondstof leveren. Die soort van ketellappers nemen vooral de boerinnen zonder ondervinding tot het voorwerp hunner bedriegerij. Zij winnen tot 20 of 25 schellingen per dag.

3°. De voddenkoopers, die zich allerlei prullen, meestal op crediet, doen leveren. Zij brengen ze in hun bekende voddenhuizen, waar zij met papier en schrijfboeken betaald

worden, welke zij vervolgens in dorpen en boerenwoningen gaan uitventen. Deze lorrenwinkeliers zijn tevens bijna allen helers van gestolen goed; men koopt er alles, van ijzeren hoepels tot gouden ringen.

4°. Artsenijverkoopers. Over het algemeen zijn dezen goed gekleed, en doen hunne komst in de dorpen voorafgaan door eene ronddeeling van gedrukte papieren, waarin de gelukkig geslaagde genezingen, welke men hun te danken gehad heeft, met veel omhaal van woorden worden opgehemeld. Des anderen daags verschijnen zij overal, waar men zulk een prospectus heeft achtergelaten, en verkoopen hunne waar tegen onderscheidene prijzen, van 10 schellingen tot een' halven, naar mate van de meerdere of mindere ligtgeloovigheid, welke zij bij den kooper waarnemen, of ook naarmate der dosis van kwakzalverskunst, welke den verkooper is toebedeeld. Het voorgewende heel- en heilmiddel is meestal een afkooksel van deze of gene kruiden, die het gemakkelijkst te bekomen zijn. Men heeft een aftreksel van water, thee en zout, met brandenetelknoppen groen gekleurd, tot voor tien schellingen zien verkoopen. Die klasse van bedriegers is rijker dan de vorigen; sommigen hunner ontvangen, of, wat nagenoeg hetzelfde is, winnen tot twee pond sterling daags. Zelden komen zij naar *Londen*.

5°. Slagtoffers van onlangs gebeurde ongelukken. Hunne kleeding kondigt eenige fatsoenlijkheid aan. Nu eens is het een pachter of een koopman, die door een' brand tot armoede gebragt, dan weder een koopvaardij-kapitein, wiens schip verongelukt is; deze laatsten komen na den eenen of anderen zwaren storm overal te voorschijn; soms ook handelsbedienden, welken het bankeroet hunner principalen van bestaan beroofd heeft. Bij alle zoodanigen is de schellingsbrief (het port-ophalen voor verdichte of looze brieven) ook menigvuldig in gebruik. Weten zij hun woord goed te doen, alsdan brengt hunne broodwinning hun nog al vrij wat op. Hunne beste kalanten zijn oude weekhartige dames.

6°. Waarzegsters. Als heidinnen gekleed, weten de vrouwen der bedelaars zich ook niet zelden een aardig dagloon te verschaffen; het stijgt soms tot 3 à 4 schellingen.

7°. Bedelaars zonder eigenlijken neringstak.

8°. Stelende bedelaars. Deze gaan paarsgewijs. Een hunner meestgewone kunstgrepen is de volgende: Wanneer het donker geworden is, treden zij in eenigen winkel binnen, waar de verkooper, of liever nog verkoopster, achter de toonbank zit. Een van hen koopt iets, en bij het betalen laat hij een stukje geld op den grond vallen. Met de kaars in de hand bukt zich meestal de winkelierster, om te helpen zoeken. In dien tusschentijd grijpt de makker, wat hij best aan waar bereiken kan.

9°. Zwavelstok-verkoopers.

10°. Liedjeszangers.

11°. Vervaardigers van gemeene zeep, waaraan zij de gedaante en al het voorkomen van *Windsor*-zeep weten te geven.

12°. Paraplui-lappers, die, als men er niet op past, in éénen óchtend geheel een dorp er van ontledigen kunnen. Die oude parapluijen worden vervolgens te *Londen* verkocht, op avonden, wanneer het zwaar regent.

13°. Joden, die, wel is waar, niet ligt zelven stelen, maar nog erger doen, want zij moedigen tot diefstal aan. Geen stadje is er, of het heeft zijnen Jood, die er het zij gezeten is of van tijd tot tijd komt. Steeds zijn de dieven zeker, binnen een etmaal den een' of anderen Jood te vinden, die het gestolen goed of koopt, of ten minste verheelt.

THEORIE EN PRAKTIJK. EENE MINBEKENDE ANECDOTE VAN NAPOLEON.

Theorie en praktijk, meent men algemeen, behooren hand aan hand te gaan, zal er iets degelijks voor den dag komen; die iets naar eisch wil regelen, behoort er ook werkdadig in ervaren te zijn. In vele dingen mag dit het geval zijn, in alle zeker niet. WILLEM TELL was een goed schutter; of hij ook een goed veldheer zou geweest zijn, hieraan mag men twijfelen. NAPOLEON verstond er zich uitmuntend op, te *doen* schieten; nam hij zelf het geweer in handen, zoo schoot hij meestal mis. KAREL X, daarentegen, werd als de eerste scherpschutter van zijnen tijd geroemd; maar veldheerstalent was voorzeker zijne sterkste zijde niet. Elk wild zwijn was zijn gewisse buit. Voor de aanwijzing van ieder stuk zwart wild ontvingen de jagers een louis d'or; alsdan sloop KAREL X met het geweer in de hand tot op den vereischten afstand, schoot, en trof bijna altijd het regte plekje. Ging NAPOLEON uit jagen, zoo was voor hem de jagt een keizerlijk vermaak, eene hem door zijne geneesheeren aangeradene ligchaamsbeweging. Horengeschal en jagtgeroep gaven hem vermaak; het schieten zelf liet hij meestal aan zijn volk over. Eens stelde zich, bij *Fontainebleau*, een hert tegen de honden te weer. Niemand waagde, vóór den Keizer op het wild aan te leggen; en evenwel was men voor zijn ongenoegen bang, daar de heerlijke jagthonden in den strijd zoo erg geteisterd werden. »Waar is de Keizer?" — »Weg; daar zoo even is hij den kant naar *Fontainebleau* opgereden." Eindelijk schoot een oude jager het hert neder. Naauwelijks was het wild dood, of men zag den Keizer van verre aankomen. »Dat zal eerst een storm geven; daar is de Keizer!" — »Och, wat!" riep de jager, »hij merkt het niet eens. Tegen den Keizer ben ik, oude knaap, in honderd dingen een kind; maar op de jagt!" Snel hakt de jager met zijnen hertsvanger een paar gevorkte takken af, steekt ze in den grond, en schoort er het doode hert mede,

alsof het nog op de beenen stond. Blaffend omringen de honden het herrezen wild; NAPOLEON komt aangaloppéren, stijgt van zijn paard, legt aan en schiet.... den besten hond uit den hoop neder. »Sire, het hert is dood!" — »Dat spreekt van zelf," antwoordt de treffelijke schutter bedaardelijk, stijgt weder te paard, en rijdt zegevierend weg. Dat het quiproquo een jagtgeheim bleef, spreekt van zelf: wie toch zou gewaagd hebben, den held der eeuw te berigten, welk een bok hij geschoten had?

BLOEDHONDEN NOG HEDEN TEN DAGE OP MENSCHENJAGT AFGERIGT.

Meermalen is er, in de dagbladen, van het aanwerven eener bende, op de menschenjagt afgerigte honden, bij de *Noordamerikaansche* armée, om daarmede de vrije *Indianen* te bestrijden en uit hun gebied te verdrijven, berigt gegeven, en dit berigt ook weder geloochend. Thans echter kan de daadzaak niet meer in twijfel getrokken worden. »Kolo»nel FITZPATRICK," zegt het *Noordamerikaansche* blad *the Tallahassee-Star* van den 9 Januarij l. l., »is eergisteren met »40 bloedhonden en 6 *Spanjaarden*, derzelver oppassers en »piqueurs, te *St. Marc* aangekomen. Treden eenmaal deze »honden in dienst, zoo mogen wij vertrouwen, dat de oorlog »tegen de *Seminolen* weldra geëindigd zal zijn. Wij zijn »nieuwsgierig, dezen troep, dit viervoetige en vleeschetende »regement, te zien." — Een ander dagblad, van den 14 Januarij, meldt de aankomst van den Gouverneur REID te *Tallahassee*, verzeld door zijn gezin, door ettelijke dragonders, en door »de *honden* van Kolonel FITZPATRICK." En, even alsof één officier voor zulk een commando niet reeds te veel ware, voegt de laatstaangehaalde courant er bij, »dat Ma»joor BAYLEY en Kapitein COLLINS aangesteld zijn, om, on»der bevel van FITZPATRICK, *aan het hoofd dezer honden* »*te dienen*."

ZONDERLINGE WEDDENSCHAP.

De langzaamheid en traagheid, met welke vele metselaars, (ofschoon met zeer gunstige uitzonderingen), arbeiden, is bijna tot een spreekwoord geworden. Menigmaal had de beroemde *Berlijner* tooneelkunstenaar DEVRIENT met zijne dischgenooten, onder het beschouwen van een gebouw, hetwelk in de nabuurschap opgetrokken werd, daarover geschertst en zich geërgerd. Op zekeren morgen ziet DEVRIENT weder, op den hoogen brandmuur van het huis, eenen metselaarsknecht staan, die op zijn gemak zijne doos uit den zak haalt, om een snuifje te nemen. De gewone traagheid van het am-

bachtswerk heeft zich ook tot deze soort van verrigtingen uitgestrekt; zoo phlegmatisch tast de man in zijn' zak, dat DEVRIENT in schertsenden onwil uitroept: »Ik wed, ik drink eer eene flesch champagne ledig, eer die kerel, die nu reeds de doos in de hand heeft, er toe komt, een snuifje te nemen!" De weddenschap wordt aangegaan. KAREL, de kelderknecht, vliegt naar beneden, is in een oogenblik terug, de kurk springt, en DEVRIENT stort het eerste glas naar binnen. De aanwezigen hebben het oog nu op den drinker, dan op den werkman gevestigd, en slaan elke hunner bewegingen gade. Thans heeft de metselaar bedachtzaam met twee vingers op de doos geklopt, — DEVRIENT heeft het tweede glas verzwolgen; de ander doet het deksel open, — het derde glas is geledigd; en beide voorvingers van den man spitsen zich langzaam en grijpen in de doos, — DEVRIENT heeft de flesch half uit. »Verloren! verloren!" roepen zij, die tegen hem gewed hebben, zegevierend uit; doch de metselaar blijft zijn snuifje gedachteloos tusschen de vingers houden, ziet phlegmatisch in het rond, en geeuwt; een kameraad treedt naar hem toe; hij reikt zijne doos ook aan dezen, die even gedachteloos er in tast, en nu staan zij, met hun snuifje in de hand, en houden op hun gemak een praatje; weldra roept DEVRIENT: »Ik ben klaar!" en inderdaad, hij heeft de weddenschap gewonnen, want eerst nu brengt de werkman zijn snuifje gemakkelijk naar den neus, en snuift het met langzame behagelijkheid op.

GROOTVADERS KLAGT, BIJ DEN DOOD VAN ZIJN' KLEINZOON.

Daar ligt hij op de baar,
Ach, nog geen negen jaar!
En de afgeleefde staf
Geleidt de jeugd naar 't graf.

O God! hoed mij voor 't kwaad,
Dat ik Uw' duistren raad
Niet morrende bedil!
Geslagen hart, zwijg stil!

Wat zeg ik, stil? — o neen!
Hoe ik zijn' dood beween',
Hier, bij dit zielloos stof,
Breng ik d' Alwijzen lof:
Want, dierbaar kind! uw druk
Veranderde in geluk;
Gij werdt bij d' Englenkring
Een welkom Hemelling.

Vorden. L. SCHIPPER.

MENGELWERK.

C. A. AGARDH, OVER DE VERLIGHTING DER LAGERE VOLKSKLASSEN.

(Uit het *Zweedsch* vertaald.)

Gelijk er geene meening is, die niet door enkelen verdedigd en door anderen bestreden wordt, zoo is ook de vraag over de verlichting der lagere volksklassen het onderwerp geweest van ongelijke beschouwing. Meerendeels ontspruit deze ongelijkheid eigenlijk daaruit, dat men dezelfde zaak uit verschillende gezigtspunten beziet, en daarop geen acht slaat, dat de zaak zelve nog niet hare toepassing, het gebruik niet tevens het misbruik, en het idée nog geenszins deszelfs verwezenlijking is. Men zal bij twisten over morele of politieke vraagpunten bijkans altijd bemerken, dat de twistenden spreken, de een over de voortreffelijkheid van het gebruik, de ander over het verderfelijke van het misbruik, terwijl beiden meenen over dezelfde twistzaak te handelen. De een gaat uit van eene algemeene — volkomen gegronde — stelling; en dewijl deze algemeen is, meent hij, dat er geene uitzondering gevonden kan worden voor hare toepassing, dat zij overal gelden moet, en dat hij, die hare aanneming voor een zeker en bijzonder geval ontkent, een vijand der waarheid en geregtigheid is. De ander daarentegen, die inziet, dat hare aanneming voor het gezegde bijzondere geval schadelijk wezen zou, ontkent daarom de algemeene stelling, en brengt, als bewijs daarvoor, dat enkele geval bij. Op deze wijze hebben zij beiden gelijk en beiden ongelijk; maar onder het twisten bepalen zij zich enkel bij het onregtmatige van des anderen meening, en beoordeelen daarom elkander hard en onregtmatig, verketteren en vervolgen elkander.

Er wordt eene derde wijs gevonden, om de waarheid op te vatten, die namelijk, waarbij men de voorwaarde na-

gaat, onder welke zij geldende zijn kan. Want het goede, waar het op aarde te voorschijn komt, draagt, even als het oneindige, 't geen zich in de stoffelijke wereld openbaart, de onvolkomenheden der stof, dewijl het niet op zichzelve werken kan, en deszelfs werking op den vorm berust, waaronder het verschijnt. Al hetgeen voorvalt en zich ontwikkelt in burgerlijke inrigtingen zoowel, als wetenschappelijke stelsels, bestaat, even als alwat leeft op aarde, uit vorm en geest, uit organismus en leven, uit ligchaam en ziel. Hoe de vorm, het organismus, het ligchaam zijn zal, dit is overal de groote vraag.

De inrigting, welke de Voorzienigheid bestemd heeft om het leven van het goede op aarde te beschermen, te bevorderen en te ontwikkelen, is de Staat, welke zelf niets is dan een vorm voor iets hoogers, hetwelk daarin woont. Maar het is duidelijk, dat de Staat op den vorm alleen zijne werking kan uitoefenen. De geest is een deelgenoot van het onvergankelijke en onveranderlijke. De Staat kan hem noch opwekken, noch te voorschijn roepen, noch veranderen. Maar deszelfs openbaring op de aarde kan de Staat bepalen. Gelijk het licht zich eerst in ongelijke deelen schift, wanneer het door de stof heengaat, zoo verandert zich ook de geest door de stof, welke hij moet doordringen. En gelijk het licht in duisternis verkeeren kan, kan ook de deugd ondeugd en geluk ongeluk worden, wanneer zij zich eenen weg moeten banen door eenen voor hen ondoordringbaren vorm.

Als een voorbeeld der verwarringen, welke door het voorbijzien van deze waarheid veroorzaakt zijn, herinneren wij ons, bij aanleiding van een onderwerp van den dag, den twist aangaande de waardij der beschaving. Wie kent niet ROUSSEAU's merkwaardig geschrift over de verderfelijkheid der beschaving, en wie werd er niet door medegesleept? Maar de beschaving nu is niets anders dan de vorm, waaronder de veredeling der menschheid te voorschijn treedt. De eerste te bestrijden, is alzoo de laatste tegenstreven. En toch kan men niet ontkennen, dat ROUSSEAU in de feiten, waarop hij zijn resultaat grondt, regt

heeft. Maar deze facta betreffen enkel en alleen de verkeerde rigting der beschaving, en kunnen geen oorzaak zijn, om de menschheid tot die wildheid en barbaarschheid terug te brengen, waaruit de beschaving haar opheft.

De verlichting der lagere volksklasse is eene vraag, welke met deze in naauw verband staat, of liever één wezenlijk deel daarvan uitmaakt. Nadat, lang nadat de vorige vraag werd ter zijde gelegd en bijkans vergeten, trad zij in de gedaante der laatste te voorschijn. Er zijn velen, en onder hen groote denkers en menschenvrienden, welke de waarde der verlichting voor de hoogere standen wel niet bestrijden, maar haar voor de lagere verderfelijk achten, wanneer zij zich verder uitstrekt dan de behoefte van den dag en de kring des huizes. Eene geheele Christensecte, die van het Katholicismus, begunstigt eveneens het voortdurend bestaan der duisternis over het lagere volk; eene secte, wier grondstellingen wij als Protestanten zekerlijk verwerpen, maar welke echter, door den dichterlijken glans, waarmede zij zich omgeeft, zelfs in Protestantsche landen eenen grooten invloed bezit.

Daar wij heden rekenschap afleggen van hetgeen gedurende het laatstverloopene jaar verrigt is door eene vereeniging, wier bestemming het is, de verlichting der lagere volksklassen te bevorderen, moge het mij vergund zijn, daarover eenige aanmerkingen in het midden te brengen.

Ik zal, gelijk ik reeds heb aangeduid, de vraag in twee deelen onderscheiden, en haar eerst in het algemeen beschouwen, en vervolgens in opzigt tot de voorwaarde, waaronder zij in de menschelijke zamenleving tot werkelijkheid kan geraken.

Dit valt een ieder in het oog, dat ruwheid den mensch nader tot de dieren brengt, en dat verlichting hem boven dezen verheft. Het is onder dezen vorm, dat het gemeene menschenverstand de vraag aangaande de verlichting der lagere klassen opvat, en waardoor hetzelve die vraag zoo haastig afdoet, tegen de meening van zoo vele denkers. Zoo treffend juist evenwel deze stelling bij den eersten oogopslag schijnt te zijn, zoo blijft echter hetgeen van eene

andere zijde daartegen aangemerkt wordt, onopgelost. De mensch, zeggen de vorige tegenstanders, moet niet alleen van het dier zich verwijderen, maar ook tot den Engel naderen. De ervaring heeft getoond, dat de meer verlichte daarom nog geen beter of gelukkiger mensch is; hij is integendeel dikwijls alleen gevaarlijker voor anderen, gevaarlijkst wanneer hij behoort tot de massa, wanneer hij met de verlichting de ruwe kracht vereenigt.

Wij zullen in deze aanmerkingen de aanwijzing volgen, welke eene dergelijke uitdrukking van de tegenovergestelde meeningen ons aan de hand geeft. Wij zullen zien, wat in beide meeningen gelegen is, en eerst daarna den wanklank, dien zij geven, in harmonie zoeken op te lossen.

Wij zullen eerst 's menschen voorregten boven de dieren beschouwen. Deze liggen eigenlijk niet daarin, dat hij een verstandig bestanddeel bezit, want zulks kan ook den dieren worden toegekend, maar in twee eigenschappen, welke alle zijne overige voortreffelijkheden in zich opnemen. Deze twee eigenschappen zijn: zijne *vrijheid* en zijne *volmaakbaarheid*.

Elkeen weet, dat bij den mensch altijd twee grondbeginselen strijd voeren, het zinnelijke en het geestelijke. Bij het dier vindt men dezen strijd niet, dewijl alles bij hetzelve onder de magt der zinnelijkheid staat.

Het is deze scheiding in den mensch zelven en tusschen zijne beide hoofdkrachten, welke het hooger belang van de menschenwereld veroorzaakt. Deze scheiding heeft daar in elk gemoed plaats, hetwelk voor de hoogere behoeften des menschen openstaat. Deze is de eigenlijke grondoorzaak der eeuwig wisselende vormen, waaronder het menschelijke leven te voorschijn komt; en deze maakt, verdeeld in ontelbare menschenharten, zelfs de droppels uit, welke te zamen den eeuwigen vloed der wereldgebeurtenissen vormen. Onvergankelijk ijs zou, zonder dit roersel, den vloed bedekken; zonder hetzelve zou alles op aarde stilstaan; alles zou altijd aan zichzelven gelijk en eenerlei wezen, even als in de dierenwereld, welke heden eveneens is gelijk bij de schepping der aarde; alles zou in het

menschelijke leven door eene grenzenlooze ledigheid beheerscht zijn. Geene geschiedenis zou er bestaan, geene kunst en geene wetenschap.

Wij zien dit verzinnelijkt van den eenen kant nog bij volksstammen, b. v. *Eskimo's* en *Pescherai's*, bij welke, duizende jaren lang, alles eenerlei bleef, en wier leven aan de verstijfde natuur gelijkt, die hen omgeeft; van den anderen kant in de geschiedenis dier volken, hoofdzakelijk der *Europesche* volken, bij welke de strijd het sterkst te voorschijn komt, en die juist daardoor de merkwaardigste op aarde geworden zijn.

Maar nu kan de mensch geenszins bestaan uit twee bijzondere wezens. Slechts de eene van deze strijdende krachten is gevolgelijk *hij zelf*. De andere moet iets vreemds wezen, iets buiten dat *zelf*, hetgeen zich daarvan meester zoekt te maken. Dat *zelf* kan niets anders zijn dan het onvergankelijke in hem, gevolgelijk het geestelijke, hetwelk veroordeeld is tot dien eeuwigen strijd met de stof. De vrijheid is gevolgelijk niets dan het overwigt van het geestelijke in dezen strijd, dewijl slechts in verhouding daarvan het eigen *ik* onafhankelijk is van de vreemde magt, die het zoekt te overheerschen. Een volkomen overwigt, eene volmaakte vrijheid, d. i. eene volmaakte zege, kan zekerlijk niet gevonden worden dan alleen bij het Hoogste Wezen, bij hetwelk ook eigenlijk geen strijd is, omdat het zinnelijke daarop niet werken kan, gelijk er geen is bij het dier, waar het zinnelijke alleen heerschende is. Tusschen beiden staat de menschelijke natuur, noch geheel door de zinnelijkheid beheerscht, noch geheel over haar heerschende; in eeuwige onrust, eeuwigen strijd en eeuwige tweespalt. De menschelijke vrijheid bestaat daarom eigenlijk in de mogelijkheid tot den strijd, in de bloote opheffing van de harmonie tusschen twee grondbeginselen, niet noodwendig in de zege. Want, zelf als zij overwonnen wordt, is zij toch vrij onder haren tegenstand.

Datgeen, hetwelk het eerst dezen strijd opwekt, is 's menschen gevoel van onsterfelijkheid, of zijn bewustzijn van iets geestelijks, hetgeen hij niet ziet, bij het stoffelijke, het-

geen hij ziet. De ontwikkeling van dat gevoel, bij en ondanks de heerschappij der zinnelijkheid, is juist hetzelfde als de vrijheid, of de evengenoemde tweespalt van zijn binnenste. Maar dewijl deze ontwikkeling ten laatste voert tot bepaalde begrippen, waarvan men het zamenstel Godsdienst noemt, zoo hebben sommigen daaruit afgeleid, dat de mensch zijne bestemming bereikt heeft door de Godsdienst alleen, en dat de lagere klassen geene andere verlichting noch kennis behoeven dan deze, om in het bezit der menschelijke voorregten te deelen. Men kan zeggen, dat dit ongeveer het punt is, om hetwelk de hier aangeduide twistvraag zich wentelt.

Maar de ontwikkeling van het onsterfelijkheidsgevoel kan twee ongelijke rigtingen nemen; *of* tot overwegende vrees, *of* tot overwegende hoop. Alle wreedheid, gelijk alle barbaarschheid, alle ruwheid heeft haren oorsprong in de vrees. De mensch is wreed, of opdat hij *gevreesd* worde, en daarom verderft; of omdat hij *vreest*, en daarom zich wreekt. Alle edelmoedigheid, alle mildheid heeft haren wortel in vertrouwen. Daarom verdwijnt gruwzaamheid en ontstaan milde zeden in den Burgerstaat, in dezelfde mate als de zekerheid grooter en gevolgelijk de vrees minder is. Daarom ontstaat gruwzaamheid zelfs onder het meest beschaafde volk, wanneer regeringloosheid hetzelve ontbindt, wanneer onzekerheid in de plaats der wet treedt, en de vrees het levensbeginsel van den Staat wordt. Het Christendom moet daarom mildere zeden kweeken, al schreef hetzelve geene zachte zeden voor, omdat het ons tot het hoogste vertrouwen opleidt. Daarom eindelijk zijn geloof, hoop en liefde telgen van éénen wortel en in zichzelf één en hetzelfde.

Alzoo kan alleen die Godsdienst, welke hoop en vertrouwen tot beginsel heeft, werkelijk beantwoorden aan 's menschen bestemming. Het plan van zulk eene Godsdienst is verbreiding van licht, in vereeniging met de ontwikkeling van het godsdienstig gevoel; en, niet tegen het licht ijverende, bedient zij zich veeleer van deszelfs bijstand in den strijd op den weg van het goede. Zij ver-

oorlooft ons, God ook in zijn werk en in de orde des heelals te vinden; te vertrouwen op eene eeuwige Voorzienigheid, zoo als deze zich in den gang der gebeurtenissen, in den loop der Geschiedenis, in het plan der wereld openbaart, en over de hooge vragen ten minste na te denken, al is het ons op aarde nooit vergund ze geheel te beantwoorden. Zulk eene Godsdienst neemt aan, dat rede en openbaring, wetenschap en schrift elkander ondersteunen en aanvullen, en dat hij, die slechts een van beiden volgt, ook slechts de helft zijner bestemming vervult. Deze neemt aan, dat de mensch, om waarlijk godsdienstig te zijn, ook tevens een denkend wezen behoort te zijn; dewijl de Godsdienst anders de slavernij van den geest bevorderen zou en niet zijne vrijheid, 's menschen hoogste bestemming op aarde.

De vrije gedachte, het onbelemmerd onderzoek is het levenwekkend beginsel, hetgeen in den mensch werkt, die op de baan der veredeling voortgaat en aan zijne menschelijke bestemming beantwoordt. De godsvrucht neemt een geestelijker, een minder zinnelijk karakter aan, en op deze wijze werken beschaving en Christendom wederzijds op elkander. De veredeling geschiedt door beider werking. Overal, waarheen de *Europesche* beschaving voortdringt, moest het Christendom haar tot heraut verstrekken, en overal, waar het Christendom zich verspreidt, volgt de beschaving op deszelfs voetspoor.

Ik heb gezegd, dat het tweede, hetwelk den mensch kenschetst, zijn vermogen is om voort te gaan in de ontwikkeling zijner krachten, of hetgeen de wijsgeeren zijne *perfectibiliteit* noemen. Wij kennen den grens niet voor dezen voortgang; of liever, er bestaat voor denzelven geen eigenlijke grens. Dikwerf heeft men gemeend, dat de menschelijke uitvindingen hare hoogste volkomenheid bereikt hadden, toen onverhoeds zich een nieuwe weg voor nieuwen voortgang opende, ten bewijze dat het menschelijk geslacht niet bestemd is om stil te staan. Gewoonlijk is de mensch, wanneer hij nabij den grens was, welken de toen heerschende cultuur hem scheen te hebben voorgeschreven, en er alzoo eene soort van stilstand aanving, weder van

daar teruggezonken tot materialismus en lust voor zingenot. Deze stilstand veroorzaakte, dat hij zich niet op die hoogte kon handhaven, maar terugging en weder op nieuw zich moest trachten op te heffen langs denzelfden, vroeger betreden weg. Zulk een teruggang kan men *middeltijd* (middeleeuw), noemen, ofschoon wij gewoonlijk slechts aan een enkel tijdvak in de Geschiedenis dezen naam geven. Er is eene opvoeding voor de menschheid, even als voor den mensch. Gelijk het menschelijke geslacht uit individu's bestaat, is de menschheid in tijdvakken verdeeld. Deze tijdvakken hebben ook eene kindschheid, eenen mannelijken leeftijd en ouderdom. Zij vergaan gelijk de individu's, en een nieuw tijdvak komt in de plaats van het vorige, met zijn eigen karakter en eigene ontwikkeling, hetwelk een nieuw hoofdstuk vervult in de algemeene Geschiedenis.

Dit voorregt der menschen boven de dieren, welke laatste, gelijk ik reeds heb aangemerkt, nooit eene schrede verder gekomen zijn, sedert den aanvang der wereld, ligt minder in de hoogte, waartoe hij klimt of geklommen is, dan in het klimmen zelve. Daarom is geen individu, geene volksklasse, geen volksstam of geen tijdvak van dezen menschelijken voorrang uitgesloten. Hoe laag de mensch ook sta, als hij slechts voorwaarts streeft, als hij slechts zichzelven en wat hem omringt verbetert, dan staat hij even hoog in den menschelijken rang en mogelijk hooger dan hij, die zijnen voortgang van een hooger punt kon aanvangen. Daarom zien wij zoo vele groote en edele karakters, zoo veel werkzaamheid en kracht in de kindschheid van een volk; al hetwelk vermindert, naarmate het hooger stijgt, en zich verbeeldt, dat er minder te verrigten overig bleef. Er is geen schooner schouwspel, dan een volk zich te zien opheffen uit onkunde en barbaarschheid, en gewoonlijk is het edeler en achtingwaardiger, terwijl het nog naar de beschaving streeft, dan wanneer het reeds hare hoogte bereikt heeft. Alles bewijst, dat het vooruitgaan zelve en het streven tot vooruitgang (gelijk in het voorgaande de strijd zelf) 's menschen voorregt uitmaakt, maar geenszins het bereiken van dat doel, naar hetwelk ons geslacht streeft.

Hoe zoude men anders het zonderlinge plan in de wereldorde verklaren kunnen, dat volken, nabij de hoogte van hunne cultuur, door de uitbarsting van een' of anderen geweldigen volkaan in hun midden of in hunne nabijheid, weder in verval nederstorten en dezelfde baan op nieuw moeten aanvangen? Men moet alzoo den voorrang van een volk niet afmeten naar het hoogere standpunt, op hetwelk dit in de beschaving staat; maar veeleer naar de baan, welke het nog te beklimmen heeft. Het kleine land behoort de grootere volken niet te benijden; want het is verder van den krater des volkaans, waarop het menschengeslacht wemelt.

Hetgeen hier omtrent volken gezegd is, kan eveneens aangaande elke volksklasse onder hen gezegd worden. Hare menschelijke waarde, haar voorregt bestaat in dit opzigt niet in de hoogere vorming, welke zij reeds bereikt heeft, maar in hare kracht om voort te gaan van het standpunt, waarop zij zich geplaatst vindt. Voor haar kan bijgevolg geene bestemde verlichting, geen bepaald punt van beschaving worden voorgeschreven, tot hetwelk zij zich verheffen moet. De laagste volksklasse kan in dit opzigt eene even hooge, dikwijls eene hoogere waarde erlangen dan de voornaamste, niettegenstaande de ongelijkheid van beider beschaving, in zoo ver zij slechts niet stilstaat op haar lager standpunt en het eene talent, 't welk zij ontvangen had, niet onder de aarde begraaft, terwijl de hoogere klassen hare twee talenten slechts tot vier, hare vijf tot tien vermeerderen. Er zijn volken, waarin de laagste klassen de edelste zijn.

Op dezelfde wijze als in het eerst door mij beschouwde opzigt de mensch in zedelijke vrijheid rijst door vermeerdering zijner heerschappij over de zinnelijkheid, stijgt hij in het laatste opzigt door vermeerderde magt over de natuurkrachten; in het eerste geval door beheersching zijner eigene, in het laatste door gezagvoering over de hem omgevende natuur. Dit is alzoo 's menschen hoogste bestemming; werwaarts hij zich wende, is de stof hem tot tegenstand gesteld; deze kan de magt des geestes niet verdragen; deze

wil zijne hoogere krachten in boeijen slaan; deze wil den vreemden, bovenaardschen gast verjagen.

Op deze wijze kunnen wij ons in het algemeen de vraag aangaande de aanspraak der lagere volksklassen op verlichting voorstellen. *Zijn hare leden menschen, zoo moeten zij ook deelen in 's menschen algemeene bestemming.* Zij kunnen niet uitgesloten worden van het deelgenootschap in den algemeenen vooruitgang. In dit opzigt bestaat er geene bevoorregte en geene buitengeslotene klasse.

Meer ingewikkeld wordt de vraag, *wanneer zij op de werkelijkheid zal worden toegepast.* De hooge graad van cultuur, welke thans het erfgoed en de eigendom des menschelijken geslachts is, werd daardoor tot stand gebragt en bewaard, dat er op aarde eene afzonderlijke arbeidende klasse bestond en bestaat, welke den physieken arbeid, de ligchamelijke moeite in de algemeene beweging der beschaving, op zich neemt. Wanneer zoodanig eene klasse ophield te bestaan, dan zou het menschelijk geslacht ongetwijfeld in barbaarschheid terugzinken. Maar nu wordt dit onderscheid tusschen eene arbeidende en de hoogere klassen alleen voortgebragt en in stand gehouden door de ongelijke cultuur dezer klassen. Het schijnt alzoo, dat, door de arbeidende klasse eene hoogere vorming of slechts eene overwegende rigting daartoe mede te deelen, men dit grondonderscheid wegneemt, en de arbeidende klasse in eene verteerende klasse, namelijk onder den vorm, waaronder zij het worden kan, d. i. in eene onderstand trekkende klasse, verandert. De gewoonte van intellectuële bezigheden is zelden vereenigbaar met physieken arbeid. Een beschaafd man gaat nooit tot den arbeidenden hoop terug; maar daarentegen stijgen onophoudelijk al de leden van dezen, welke door gelukkige omstandigheden cultuur ontvingen, in de hoogere standen op. Hoe meer lust men tot edel tijdverdrijf bekomt, des te meer wordt physieke arbeid lastig; waaruit zou volgen, dat, door een meer uitgebreiden smaak voor kundigheden, ledigheid bij de arbeidende klasse de plaats van vlijt zou innemen. De staathuishoudkundigen hebben ons gezegd, dat het een der voorregten van de nieu-

vere tijden is, het grootstmogelijk product te erlangen van de voorhanden zijnde arbeidskrachten. Elke vermindering daarin vermeerdert den prijs der waren, en vermindert daardoor voor eene groote menigte menschen de gelegenheid om ze te bekomen, naar welke gelegenheid de beschaving juist hoofdzakelijk streeft. In de industriële landen, waar de hedendaagsche beschaving het hoogst geklommen is, wordt alzoo niet alleen elke persoon, maar ook elk uur, elke minuut van zijnen arbeid als een nationaal kapitaal beschouwd. Wanneer nu eene groote menigte uit den arbeidzamen stand opklom, wanneer ledigheid bij de overigen in de plaats van onvermoeide vlijt kwam, dan zou de beschaving niet alleen stilstaan, maar zelfs teruggaan. De uitbreiding der beschaving zou alzoo de beschaving zelve opheffen. Hetgeen men won in uitgebreidheid, verloor men in kracht. De tegenwoordige gang der beschaving toont zich daarin, dat de middelen ter vervulling der behoeften de behoeften zelve te boven gaan. Door het verminderen der arbeidskrachten zouden daarentegen de behoeften de middelen te boven gaan, en gevolgelijk eene gisting ontstaan, die voor de instandhouding van den Staat gevaarlijk wezen zou.

De beschaving streeft inderdaad, in hare practische of industriële ontwikkeling, om de lagere standen in hare voordeelen en aangenaamheden te doen deelen, door den lageren prijs der waren. Deze daalt namelijk onophoudelijk, en daarmede daalt ook een beter en gemakkelijker leven op de volksstanden neder, welke te voren deze voordeelen, als voor de hoogere standen bewaard, ontberen moesten. Deze lagere prijs wordt hoofdzakelijk bewerkt, of door lagere arbeidsloonen, of door verminderde behoefte aan menschenarbeid, sedert men aanving werktuigen in de plaats daarvan te stellen, zonder dat daardoor de arbeidende klasse vermindert. Hierdoor heeft zekerlijk een schijnbaar evenwigt plaats tusschen de vermeerderde gemakken en de verminderde middelen der arbeidende klasse. Maar van beide kanten is alles tot op het uiterste gespannen. De minste afneming in de inspanning van den arbeidenden

stand vermindert deszelfs middelen ter bevrediging der nieuwe behoeften. De minste verhooging in den prijs der waren wordt geen nood, maar misnoegen, hetgeen erger dan nood is. De minste lediggang verandert den arbeidsman in een' bedelaar. Maar lediggang of tegenzin in ligchamelijken arbeid ontstaat noodzakelijk door den smaak voor vermeerderde gemakken des levens, welke, eens in plaats gesteld voor vorige ontbering, zich daarna tot steeds nieuwe behoeften uitstrekt. De werking van al deze elementen kan voor de toekomst niet berekend worden. Ten deele heeft zij zich reeds vertoond, in industriële landen, door eene in hoogen graad drukkende armenïnrigting in de provinciën, benevens een grenzenloos aantal bedelaars, bedriegers en publieke vrouwen in de groote steden. Deze elementen maken de gistende stof uit in den tegenwoordigen inwendigen toestand van *Europa*, welke zich nog meer ontwikkelt door den voortdurenden vrede, een der meest weldadige gevolgen der beschaving. — Het problema, dat de staatslieden van *Europa* thans op te lossen hebben, is niet om vrede te behouden met de naburen van het volk, maar met de arbeidende klasse onder het volk; en het evenwigt in *Europa*, 't welk men te voren zocht te bewaren *tusschen Staten*, moet men nu zoeken te bevestigen *in de Staten*.

Ook van eenen anderen kant vertoont zich dit gevaar. Het ongelijke aandeel, hetwelk de hoogere standen en de arbeidende klasse in de voordeelen van den Staat heeft, is in het oog vallende. De eene stand draagt en onderhoudt de beschaving; de andere gebruikt haar. De eene moet onder de hitte des daags hare wortels omgraven, haar met zijn zweet en soms met zijne tranen bevochtigen, en hare vruchten, zonder zelve die aan de lippen te brengen, aan eenen anderen stand overgeven, die slechts de hand uitstrekt om ze in te zamelen.

De oorzaak van het geduld der arbeidende volksklasse, om deze ongelijke verdeeling te verdragen, ligt minder in den uitwendigen dwang van den Staat en de vrees voor straf — want deze vermag niets, zoo het volk zijne kracht

beseft — maar daarin, dat deze volksklasse bij de hoogere standen eene hoogere cultuur, een grooter inzigt en overleg bespeurt en erkent. Zij beschouwt de medeleden dier standen als eene soort van edeler wezens, en het komt alzoo bij haar niet op, om een gelijk aandeel als dezen in de voorregten des levens te erlangen. Maar stellen wij ons voor, dat deze verhouding verandert, dat de groote hoop ook zijn aandeel in de beschaving der hoogere standen erlangt, dan verdwijnt ook het geloof aan de aanspraak, die dezen op levensgenot maken, op grond van meerdere verlichting. Het zal dan mogelijk den grooten hoop invallen, om weder eene verdeeling van de gemeenschappelijke, niet oorspronkelijk aan eenen enkelen toebehoorende aarde te ondernemen. Het zal hem invallen, om zelf op zijne beurt wetgever te zijn — ofschoon de nieuwere Constitutiën hem daarvan uitsluiten — maar stichter van eene agrarische wet.

Het is waar, deze schokken van den Staat kunnen niet anders dan voorbijgaande wezen. Het gemeenebest kan niet bestaan met deze aanspraak op gelijkheid in voorregten. Maar deze denkbeelden, eens opgewekt, gaan als erfdeel bij de verwaarloosde klassen over, en moeten, wanneer zij voortduren, den Staat in eenen van tijd tot tijd brandenden en dan weder rustenden volkaan doen verkeeren. Het gelukt den *Filistijnen* wel, om het haar van den sterken SIMSON af te snijden; maar het groeit bestendig weder aan, en hij verbrijzelt hen ten laatste onder het gebouw, waarin zij hunne vreugdefeesten vieren.

Met hoe minder nuancen een arbeidende stand van de hoogere standen gescheiden is, des te waarschijnlijker is het gevaar van deze bewegingen. Deze vrees komt bij groote volken steeds sterker en sterker te voorschijn. De hoogere klasse heeft geene middelen daartegen, dan de arbeidende klasse te zoeken in slaap te wiegen, deels door onophoudelijke bewilligingen, deels door de ellende te verminderen door middel van weldadigheidsinrigtingen en armenverzorgingen, voorts de brandstoffen uit den weg te ruimen, door correctionele gestichten en verbanningen, en eindelijk bovenal door te ver-

hinderen, dat de arbeidende klasse tot magt en aandeel in de wetgeving gerake. Maar men vergeet, dat het zwaarste tegenwigt tegen zulk eene beroering altijd meer en meer vermindert; dat namelijk, hetwelk in het belang gelegen is, 't welk de arbeidende klasse in den Staat stelt en de aanleiding om het Vaderland te beminnen; eene liefde, die moet verzwakken en afnemen, in dezelfde mate als de tot ligchamelijken arbeid verwezene medeburgers het regt der voornamere standen op de voorregten van den Staat, terwijl zij zelve slechts zijne lasten dragen, beginnen te ontkennen; want dit moet men wel in het oog houden, dat het niet armoede en rijkdom is, waardoor lagere en hoogere standen zich onderscheiden, maar slechtere of betere opvoeding, mindere of meerdere verlichting. In de meest beschaafde Staten wordt deze opvoeding door het land gegeven en is zonder belangrijke uitgaven voor elk verkrijgbaar. Niets belet alzoo het kind der arbeidende klasse, om zijne plaats in den Staat te verlaten, zich eene gelijke opvoeding als de hoogere klassen te verschaffen, en met haar zich in te dringen op de glinsterende baan van den handel der hoogere industrie en der staatsambten. Wanneer men zich voorstelt, dat de arbeidsstand in massa dit middel koos, waarop hij volkomen regt heeft, zoo zou het kwaad van twee kanten de menschelijke zamenleving overstroomen, deels uit vermeerdering van het aantal der genietende personen, deels uit de oplossing van den arbeidenden stand zelven. Zelfs op eene kleinere schaal moet de enkele rigting tot zulk eene verandering geweldige uitbarstingen veroorzaken. Wat zal de Staat aanvangen met deze welopgevoede, verlichte armen? En waarmede zal hij de door hunnen overgang verminderde arbeidende kracht aanvullen?

Lag de scheiding tusschen de arbeidende klasse en de hoogere standen alleen in verschil van vermogen, dan ware het vraagstuk gemakkelijk op te lossen. Doch het onderscheid ligt, zoo als reeds gezegd is, geenszins daarin, maar in verschil van opvoeding en verlichting. Wat beteekent dan het streven, om den arbeidenden stand de verlichting der hoogere standen mede te deelen anders, dan het stre-

ven, om de arbeidende klasse op te heffen, en daarmede de beschaving te vernietigen?

Dit is een van de gewigtigste bedenkingen, welke tegen de uitbreiding van verlichting of beschaving onder de lagere volksstanden kunnen worden ingebragt. Er is nog eene andere tegenwerping, zoo het mogelijk is van nog grooter gewigt.

(Het vervolg en slot in het andere No.)

DE SCHILDPADDENJAGT.

(Volgens den Heer AUDUBON.)

De *Tortuga's*, eene eilandengroep ongeveer tachtig mijlen van *Key-West* gelegen, zijn de laatste der eilanden, welke het schiereiland van *Florida* als 't ware schijnen te dekken en te verdedigen. Zij bestaan uit vijf of zes banken, deels van zand, deels van schelpen, en worden voornamelijk door dat slag van lieden bezocht, welke onder den naam van *wreckers* en *turtlers* bekend zijn; dat is, die hun levensonderhoud in het zoeken van aangespoelde schipbreukgoederen en in het vangen der schildpadden vinden. Diepe zeegeulen scheiden deze eilanden van elkander, en ondanks den doolhof, door derzelver kronkelingen gevormd, zijn zij volkomen bekend bij deze gelukzoekers, en evenzeer bij de bevelhebbers der tolkotters, welken hun ambtspligt naar deze gevaarlijke kusten roept.

Nagenoeg acht mijlen van de *Tortuga's*, in de rigting naar de golf, vindt men het groote rif, of den koraalmuur, een klippenwand, waarop reeds menige onervaren of onbedachtzame zeevaarder schipbreuk geleden heeft. Alwat in deze ongastvrije oorden boven het vlak der zeeën uitsteekt, is met koraal, zeewaaijers en andere voortbrengselen der diepte bedekt, tusschen welke ontelbare schaaldieren kruipen; terwijl het kristalheldere water, hetwelk deze hoogere plekken omringt, eene geheele wereld der schoonste en zeldzaamste visschen zien laat.

De *Tortuga's*, in onze taal schildpaddeneilanden genoemd, zijn derzelver naam verschuldigd aan de ontelbare schildpadden van alle soort, die er hare eijeren in het heete zand komen leggen. Desgelijks lokt, in elk jaar, de legtijd digte zwermen van watervogels derwaarts. In het gevolg van deze komen de *eggers*, of eijerenrapers, die, zoodra zij hunne lading hebben, naar soms afgelegene markten reizen, om de vruchten van hunne vlijt tegen ettelijke stukken van dat goud te verruilen, welks verkrijging het eenige doel van veler aardsche streven schijnt uit te maken.

De *Marion* was op het punt om eene rondreis door de *Tortuga's* te doen: met blijdschap ging ik (deze beschrijving is uit het groote werk van AUDUBON getrokken) op dit vaartuig scheep, om die vermaarde eilandjes te bezoeken. Een paar uren vóór zonsondergang verkondigde de vreugdekreet: *land!* dat wij dezelve nabij gekomen waren; maar, daar de wind sterk opgestoken was, lieten wij nog vóór de schemering het anker vallen. Zoo gij nog nimmer in deze streken de zon hebt zien ondergaan, zoo mag ik u eene opzettelijke reis daartoe wel aanbevelen; in geen oord der wereld misschien levert de verdwijning van dat hemellicht zulk een majestueus schouwspel. Allengskens ziet men deszelfs roode schijf zich oogschijnlijk uitbreiden en het drie dubbele harer gewone grootte bereiken; vervolgens, wanneer zij ten halve reeds onder den afgelegen gezigteinder is weggezonken, overstroomt eene zee van goudkleurig licht de golven, terwijl de wolken in het westen den schoonsten purpergloed terugkaatsen. Nu en dan wisselen deze dampen van kleur, en schijnen soms gebergten van gesmolten goud; eindelijk trekt de zon, als met eenen ruk, haar aanschijn onder, laat nog eenen laatsten vlammenstroom achter, en daarna haalt langzaam de nacht haar zwart gordijn over het oppervlak der aarde.

De vliegende pad beweegt hare vleugels zonder dat men het hoort, en schijnt als van zelve op den zeewind te drijven; de naar land gedaalde zeezwaluwen waken over hare nesten; de pellikaan neemt zijne vlugt naar de mangoliebosschen, en de bruine mantelmeeuw heeft eene der scheeps-

ra's tot hare rustplaats gekozen; de schildpadden eindelijk zwemmen, niets dan den kop boven het water vertoonende, landwaarts, om hare eijeren in het zand te komen leggen. Hare breede rugkurassen zijn in den helderen zeevloed zigtbaar, welken de beweging harer zwempooten ter naauwernood doet rimpelen, en van tijd tot tijd hoort men haar hijgend geblaas, het teeken harer angstige oplettendheid. Weldra begint het zilverlicht der maan dit natuurtooneel te beschijnen: de schildpadden stijgen aan wal, en slepen, daar hare pooten haar bij het zwemmen betere dienst kunnen doen dan bij het gaan, hare zware rustingen langzaam tegen den oever op. Evenwel, het gelukt haar, het strand te beklimmen. Nu moet men zien, met welk eene nijverheid zij aan het graven gaan, en regts en links het zand weten weg te werken. Hebben zij haren legkuil diep genoeg uitgedolven, alsdan plaatsen zij hare eijeren daarin, laag boven laag, schikken dezelve met de naauwlettendste zorg in orde, en bedekken die, door hulp harer achterpooten, met zand. Deze gewigtige verrigting volbragt hebbende, dalen de schildpadden vrolijk weder naar het strand, en begeven zich op nieuw in zee.

De *Tortuga's* zijn echter de eenige eilanden niet, welke deze dieren tot hunne legplaatsen gekozen hebben; nog verscheidene andere worden daartoe door hen bezocht, gelijk ook onderscheidene deelen der kust van het vasteland. Er zijn vier soorten van schildpadden, bekend onder de namen van de *groene*, de *valksbek*, de *dikkop* en de *koffer*. De eerste soort is bij de lekkerbekken het meest in achting. Het is in de maand April, dat zij, na den winter in diep water te hebben doorgebragt, de kusten begint te naderen, en in zeeboezems, baaijen en riviermonden doordringt. Zij legt tweemaal, eens in Mei en eens in Junij. De eerste leg is de sterkste, de tweede iets minder; in alles bedraagt het getal eijeren van beide tot tweehonderd-en-veertig. De valksbek, welker schaal zoo geacht is in den handel, en die tot vervaardiging van eene menigte kunstwerken dient, volgt in hoedanigheid van vleesch op de groene. Zij bezoekt bij voorkeur de eilandjes, die het

verst van het vasteland gelegen zijn, en legt er hare eijeren, de eerste maal in Julij, vervolgens in Augustus, en zulks niettegenstaande zij de eerste van haar geslacht is, die zich in deze wateren vertoont, als 't ware om er zich vroegtijdig eene veilige legplaats te verzekeren. De middelbare hoeveelheid harer eijeren is driehonderd. De dikkop verschijnt in April bij de *Tortuga's;* van die maand af tot in de laatste dagen van Junij legt zij driemalen, telkens ongeveer zeventig eijeren. De koffer-schildpad, die somwijlen van eene ontzaggelijke grootte gevonden wordt en eenen zak heeft, even als de pellikaan, komt later dan de beide andere soorten aan de eilanden. Schaal en vleesch van deze schildpadsoort zijn zoo week, dat men er den vinger in kan duwen, als in eene kluit boter. Zij is daarom ook het minst geacht. Zelden wordt zij gegeten, behalve door de *Indianen*, die, vlug bij de hand, wanneer het schildpadden-saizoen begint, eerst de eijeren komen weghalen en daarna de schildpadden zelve vangen. De koffer-schildpad legt, gedurende het saizoen, in twee reizen, nagenoeg driehonderd-vijftig eijeren.

De dikkop en de koffer zijn, onder alle schildpadden, het minst omzigtig in de keus der plaats, waar zij hare eijeren nederleggen; de beide andere soorten dragen zorg, daartoe de eenzaamste en wildste oorden uit te kiezen. De groene schildpad begeeft zich naar de stranden van het vasteland, tusschen de *Zandkaap* en kaap *Florida*; ook zwemt zij de groote rivieren en baaijen in, maar haast zich dezelve weder te verlaten en het ruime sop te zoeken. Desniettegenstaande laat een groot gedeelte dezer dieren er het leven, gedood door de *Amerikaansche* jagers en de *Indianen*. Behalve deze hebben zij nog menige soorten van vleeschetende dieren tot vijand, zoo als de couguars, de lossen, de beeren en de wolven. — De valkebek, die nog veel voorzigtiger en veel moeijelijker om te verschalken is, houdt zich omstreeks de eilanden in zee op.

Al deze soorten bezigen nagenoeg dezelfde manier, om hare nestgaten in het zand te graven; en, daar ik haar

menigmaal bij het eijerenleggen bespied heb, kan ik die verrigting met vrij veel naauwkeurigheid beschrijven.

Het strand naderende, steekt de schildpad, wanneer zij er nog dertig of veertig roeden van verwijderd is, den kop uit het water, ziet rondom zich, en neemt alwat zij ziet naauwkeurig waar. Meestal is het bij helderen maneschijn, dat zij op deze wijs het strand aandoet. Bemerkt zij niets, dat haar dreigt te storen, zoo stoot zij een schel gefluit uit, om ten overvloede zoodanige harer vijanden te verschrikken, welke daaraan niet gewoon mogten zijn. Op dit gefluit nemen ook velen, zonder haar nog gezien te hebben, de wijk. Verneemt zij eenig gerucht, of meent zij de aanduiding van eenig gevaar te bespeuren, zoo duikt zij terstond en vlugt tot op eenen grooten afstand; maar is alles stil, zoo nadert zij langzaam het strand, beklimt het met uitgestrekten hals, en heeft zij eene geschikte plaats bereikt, zoo ziet zij in stilte naar alle kanten in het rond. Alles zoodanig zijnde, dat zij vertrouwen vatten kan, begint zij het voor haar niet ligte werk, om het zand onder haar lijf met de achterpooten uit te graven; maar zoo behendig weet zij zulks te doen, dat de wanden van den kuil zeer zelden instorten. Hare pooten doen de werking van twee groote lepels, die beurtelings het zand uitscheppen, tot dat het zich achter haar ophoopt; alsdan drukt zij haar hoofd en het voorste gedeelte van haar ligchaam tegen den grond, die vóór haar is, en werpt al schoppende het zand ver achter haar weg. Op deze wijs graaft zij, in den tijd van hoogtens tien minuten, een gat van achttien duimen diepte, ja somwijlen van twee voet of nog dieper. Hare eijeren worden, een voor een, in regelmatige lagen gelegd, ten getale van honderdvijftig of soms wel van tweehonderd. In twintig minuten heeft zij haar leggen volbragt. Alsdan werkt zij het zand weder over de eijeren, en maakt daarbij de oppervlakte zoo glad, dat niemand uit het voorkomen der plaats vermoeden zou, wat er gebeurd is. Heeft zij nu alles naar verlangen ingerigt, alsdan keert de schildpad ijlings naar zee en zwemt zoo snel zij kan weg, het uitbroeden der eijeren aan de hitte van het zand overlatende.

Terwijl eene schildpad, bij voorbeeld een dikkop, met het leggen bezig is, kan niets haar die verrigting doen staken: men zou haar kunnen naderen, ja zelfs op haren rug gaan zitten, zonder dat zij zich verwijderde of met leggen ophield; maar naauwelijks is zij daarmede ten einde, of zij doet eenen zijwaartschen sprong en poogt te ontvlugten; alsdan zou men Hercules-krachten moeten bezitten, om haar in zulk een oogenblik op den rug te kunnen werpen en te bemagtigen.

Die op het strand eene schildpad wil omkeeren, gaat op de knieën liggen, en, zijnen schouder achter den voorsten zwempoot van het dier plaatsende, heft hij het allengskens in de hoogte en keert het met eene laatste inspanning onderstboven. Somwijlen slaagt men hierin niet anders dan door de gezamenlijke krachten van verscheidene menschen; en is de schildpad van meer dan gewone grootte, zoo als er aan deze kusten menigmaal gezien worden, dan moet men zelfs enterpieken te baat nemen.

Er zijn jagers, stout genoeg om naar de schildpadden toe te zwemmen, wanneer zij op het water slapen, en haar in haar eigen element om te keeren, met de voorzorg echter van eene schuit in de nabijheid te hebben, om de vangst in te nemen. (*) Weinige schildpadden zijn in staat, verder te bijten dan haar voorpoot lang is, en eenmaal op den rug gebragt, kunnen zij moeijelijk, zonder hulp, haren natuurlijken stand herkrijgen; trouwens men bindt haar daarenboven de pooten, om alle vlugt onmogelijk te maken.

De lieden, die op het zoeken der schildpadeijeren uitgaan, voorzien zich van eenen rieten stok of ook van eenen

(*) Volgens de verhalen van andere reizigers, grijpt de zwemmer het dier van achteren, en haalt het aan die zijde naar beneden, als wanneer hetzelve, in plaats van geheel onder te duiken, waardoor het zijnen vijand dwingen zou los te laten en zichzelf aan alle gevaar zou onttrekken, door een instinct van tegenstreving alle pogingen aanwendt om boven water te blijven. Het gevolg hiervan is, dat, de boot toegeschoten zijnde, men zich met gezamenlijke krachten van de schildpad meester maakt. *Vert.*

geweerloop, om het zand in den omtrek der sporen, welke de voorbijgang der dieren achtergelaten heeft, te peilen; doch niet altijd valt het gemakkelijk, die sporen te onderscheiden, omdat winden en regenvlagen dezelve uitwisschen. (*) Ongelukkiglijk zijn, gelijk ik reeds gezegd heb, de jagers niet de eenigen, die de schildpadeijeren opzoeken; ook roofdieren weten dezelve te ontdekken. Ten gevolge hiervan worden de eijeren in menigte of weggenomen of vernield, want derzelver overvloed is groot, en er zijn aan de kust verscheidene streken, waar, in de uitgestrektheid van eene mijl, honderden van schildpadden hunne eijeren komen leggen. Telkens, wanneer zij zulks herhalen, graven zij een nieuw gat, het tweede meestal bij het eerste, even alsof het dier geen begrip had van hetgeen intusschen is voorgevallen. Het is ligtelijk te begrijpen, dat al de eijeren, welke men in het binnenste van eene schildpad vindt, wanneer men haar opent, niet in één saizoen gelegd kunnen worden, want men telt er tot drieduizend, alle klein, zonder schaal, en snoersgewijze aan elkander gehecht, als de kralen van een paternoster. Ik heb eene schildpad gezien, waarin men het boven vermelde getal eijeren vond; zij woog bij de vierhonderd ponden. De pas uitgebroede schildpadjes, die alsdan weinig grooter dan een driegulden zijn, banen zich al krabbende eenen uitgang uit hun zandnest, en begeven zich onverwijld te water.

Het voedsel der groene schildpad bestaát voornamelijk uit zeeplanten. Inzonderheid bemint zij het *graswrack* (*zostera marina*), hetwelk zij bij den wortel afbijt, om de zachtste en sappigste deelen daarvan te eten. Ligtelijk zijn de plaatsen, waar zij komt grazen, te onderkennen aan de groote hoeveelheden dier plant, welke de zee er naar het land spoelt.

De valksbek voedt zich met zeegras, krabben, schelpdieren en visschen. De dikkop verkiest onder de schelpdieren de grootste, welke zij vinden kan, en welke zij met haren bek zoo gemakkelijk verbrijzelt, als een mensch eene hazelnoot openkraakt. Men bragt er ons eene aan boord van de *Marion*, en, nabij een van onze ankers geplaatst, beet zij er in, en liet eenen indruk na, waarvan de diepte mij verbaasde. De koffer eet week- en schaaldieren, visschen, zeeegels en onderscheidene waterplanten.

(*) De wilden beweren ook wel, dat het dier zelf ze achter zich uitveegt.

Alle vier deze soorten bewegen zich door het water met eenen spoed, waarvan men zich bezwaarlijk een denkbeeld vormen kan; maar de snelheid der groene schildpad en die van den valkbek inzonderheid mogen met de vlugt eens vogels door het luchtruim vergeleken worden. Het is dus geene ligte taak, er eene met de lans te treffen, en echter doet een behendig jager zulks menigmaal.

Gedurende mijn verblijf in *Florida* was ik in het geval van eenige schildpadden te moeten koopen, om er mijne vrienden aan boord op te vergasten, niet mijne vrienden, de dappere officieren, noch ook het scheepsvolk, want beide hadden reeds hun bekomst aan schildpadsoep; maar ik meen mijne vrienden de reigers, waarvan ik er een goed aantal in kooijen onderhield, om dezelve levend aan JOHN BRAHAM en anderen, welken ik eene opregte genegenheid toedroeg, aan te bieden. Ik begaf mij dus, vergezeld door Dr. BENJAMIN STROBEL, naar een schilpaddenpark, om berigt nopens de prijzen in te winnen. Tot mijne niet geringe verbazing bevond ik, dat, hoe kleiner schildpadden, mits zij het gewigt van tien ponden te boven gingen, hoe duurder. Ik zou een dikkop, die meer dan zevenhonderd ponden woog, voor denzelfden prijs hebben kunnen koopen als een' anderen van dertig. Op het gezigt der grootste kon ik mij niet onthouden in mijnen geest te berekenen, hoeveel schildpadsoepen de inhoud van háar ontzaggelijk kuras wel voor een *Lord-Mayors*-maal zou kunnen opleveren, hoeveel eijeren wel uit haar ingewand zouden voortkomen, en welk eene heerlijke staatsiekar men uit de schaal zelve zou kunnen vervaardigen; eene kar, waardig Venus zelve over de zee te voeren, bijaldien hare duifjes zich voor dezelve wilden laten aanspannen en haaijen en stormen trotseren. De jager, wien het park toekwam, verzekerde mij, dat, ofschoon het gedrogt, de grootte ter zijde gesteld, op zichzelf reeds eene lekkerder spijs zou leveren dan eene kleinere schildpad, hij zich van hetzelve niet ontdoen kon, dan door het naar eene afgelegen markt te zenden. Ik zou het wel hebben willen koopen; maar ik wist, dat, eenmaal gedood zijnde, het vleesch niet langer dan éénen enkelen dag goed kon blijven. Ik kocht dus liever acht of tien kleinere schildpadden, die mijne vrienden, de reigers, heerlijk gesmaakt en hun vrij langen tijd tot voedsel gediend hebben.

Al deze soorten van schildpadden, welke ik hierboven ver-

meld heb, worden aan de kust van *Florida*, of in de golven en rivieren, op onderscheidene wijzen gevangen. Sommige *turtlers* spannen aan den ingang der uitwateringen breede netten, om ze bij hoog en laag water te onderscheppen. Die netten hebben wijde mazen, door welke de schildpadden een deel van haar ligchaam heenwringen; doch, eenmaal zoo ver zijnde, geraken zij, hoe meer pogingen zij doen om voor- of achterwaarts te komen, slechts des te vaster in het net. Andere jagers vangen ze met den harpoen; maar mijns bedunkens is geene manier van schildpadjagen beter, dan die van den Heer EGAN, den loods van het *Indian-eiland*.

Die kloeke jager had een ijzeren werktuig, hetwelk hij een *peg* of pen noemde, aan elk uiteinde in eene vierhoekige punt uitloopende, met een gat in het midden. Door dit gat werd eene dunne en sterke lijn, ongeveer vijftig roeden lang, getrokken en aan de pen vastgemaakt. Een der uiteinden van deze pen werd alsdan in eene soort van ijzeren buis of koker gestoken, welke met de andere opening, niet zeer vast klemmende, op eene lange houten piekschacht gestoken werd. Ziedaar de soort van harpoen, welke de jager met zich in zijn bootje neemt, waarin de lijn zorgvuldig opgeschoten ligt. Ziet men nu eene schildpad op het water slapen of spelen, zoo roeit men, met zoo weinig gedruisch als mogelijk is, naar haar toe. Op den afstand van tien of twaalf roeden gekomen, werpt men haar met de meeste kracht en op de geschiktste plaats de lans in het lijf. Zoodra het werktuig getroffen heeft, laat de houten schacht van de ijzeren pen los. De pijn der wonde doet het dier eene plotselinge beweging maken; zoo 't schijnt hecht zich de pen hoe langer hoe vaster onder de schaal, en de schildpad, aan welke men, zoo lang men kan, de lijn uitviert, wordt eindelijk moede. Naar hetgeen de loods EGAN verhaalde, ving hij jaarlijks op deze wijs, welke veel van de vischvangst der *Groenlanders* heeft, tot achthonderd groene schildpadden.

Elke *turtler* bezit zijn *crawl* of schildpaddenpark, eene groote vierkante omheining van palen, die tusschen elkander ruimte genoeg overlaten, om het water vrijelijk te laten doorstroomen. Binnen dezen omkring worden de schildpadden gevoed en bewaard, tot dat men ze verkoopt. Hebben zij hare eijeren niet gelegd, alvorens zij gevangen wor-

den, zoo laten zij ze nu in het water vallen, en de geheele leg is verloren.

De schildpadden paren zich op eene zeer zonderlinge wijs; maar dit en eenige andere onderwerpen ga ik thans met stilzwijgen voorbij. Er is echter ééne omstandigheid in de levensgewoonten van dit dier, welke ik mij niet onthouden kan te vermelden, hoezeer ik daarvan geen ooggetuige geweest ben. Toen ik in *Florida* was, verzekerden mij verscheidene jagers, dat, wanneer men eene schildpad van de plaats, waar zij eijeren legde, wegnam, haar op een schip verscheidene honderden mijlen ver wegvoerde, en haar dan de vrijheid wedergaf, men haar niettemin op dezelfde plaats, waar men haar gevangen had, zou wedervinden, het zij nog in dat zelfde saizoen, het zij in het volgende. Is deze bijzonderheid waar, zoo als ik geene reden heb om daaraan te twijfelen, moet men dan niet de vaste natuurwet bewonderen, die aan de schildpad hetzelfde instinct gegeven heeft als aan de trekvogels? Wie weet, of niet de schildpad, zoowel als wij menschen, eene aangename aandoening ontwaart, wanneer zij, na onbekende gewesten doorkruist te hebben, haar gezin en de plaats harer geboorte wederziet?

BESPIEGELINGEN VAN DEN OUDEN GIJSBERT.

Ik heb onder zoo vele andere stukken van mijnen vriend JONATHAN (het is niet Ds. H. of welke andere onbekende ook; het is die bejaarde, deftige man, met zijne korte broek en geheele, wat ouderwetsche kostuum, op het titelblad, dien ik bedoel) ook dat over zijne huisklok met veel stichting gelezen. Zijn hart zegt ons daarin, zoo het mijne niet dwaalt, veel waars en treffends. En in het bijzonder moet ik hem toestemmen, dat al die zonderlinge, schitterende figuren van valsch goud en albast, in het licht van herinneraars aan dat ernstige woord: *hora ruit*, (de tijd snelt heen) al vrij ongepast voorkomen, en dat een houten uurwerk, hetwelk van meerdere geslachten heugt en de bouwvalligheid als op zijn eigen voorhoofd draagt, met zijn hoorbaar, statig en eentoonig tik — tik, zich daartoe beter aanbeveelt. Doch, wij kunnen niet allen oude klokken, van onze vaders en grootvaders, hebben. Die erfstukken hebben ook eens uitgetikt. En niet alle, zelfs rijke familiën hebben

erfstukken. Veler naam en aanzien is even modern en jeugdig als haar mobilair; het is alles uit één stuk. En deze menschen hebben toch ook, bij al hunne drukte en al hun gewoel in de groote wereld, (het zij van den derden of vierden rang) zulk eenen sprekenden Bijbel der Leeken, in het eene of andere.... eet- of slaapvertrek, misschien ruim zoo noodig, als de goede Jonathan. Ik wilde daarom wel eens beproeven, of mijn voorbeeld hun niet van meer dienst kan zijn.

Ik heb ook eene klok, geen prachtige pendule, zoo als wij boven vermeldden, maar toch een waarlijk fraai stuk, waaraan meer dan éene der fraaije kunsten haar vermogen hebben te koste gelegd. Het is een schilderstuk, met den uurwijzer op het torentje van eene dorpskerk, en daarin, behalve het slag- en speelwerk voor twee verschillende airtjes, ook nog een toestel, die het tweemaal elke vierentwintig uren, te weten des middags en om middernacht, een statig klokgeluid doet hooren, De schilderij verbeeldt een dorp, met kerk en meer verwijderd kasteel, in de helling van hooge bergen gelegen, aan welker voet eene rivier (men zegt mij, het is de *Rijn*) statig heenvloeit.

Ja, JONATHAN en zijne vrienden mogen het voor napraten houden of niet, ik kan u niet zeggen, wat mij dat stuk, met zijne twee talen, éene voor het oog en éene voor het oor, al zegt en leert.

Vooreerst, wie doet er in onze dagen niet al eens een reisje langs den *Rijn*? Wie zit er in den winter gaarne met een' gesloten mond, als elk van zijne avonturen en zijne verrukkingen bij allerlei natuurtafereelen gewaagt, en bij den vreedzamen haard, in den gemakkelijken armstoel, onder begunstiging van *Ceres* en *Bacchus* beste gaven, met te meer genoegen gewaagt, hoe pijnlijker hem het klimmen op de bergen, de ongemakken in eene slechte, volgepropte herberg, de zure wijn en de Duitsche poespas in der tijd vielen. De napret is in vele zaken de slechtste niet; en is het, volgens den ouden Dichter, een genoegen, veilig op het strand te staan, terwijl men een ander met het geweld der zee ziet worstelen, hoeveel te meer moet het zulks zijn, wanneer men dus op zijne eigene worstelingen en ontberingen terugziet. Nu dan, ik ben te oud en (tusschen ons gezegd) te zuinig, om zulke togten te ondernemen. En nu er Omnibussen naar de Muiderpoort en stoomwagens naar *Haarlem* rijden, is er voor den ouden GIJSBERT buitendien gelegenheid genoeg, om ook

eens een luchtje te scheppen, en zoo geene bergen, ten minste bosschen en duinen, ja zelfs de *Noordzee* te zien, die, met hare afwisselende heuvelen en dalen of hare onoverzienbare vlakte, geen minder verheven schouwspel oplevert, dan de hoogste berg van *Zwitserland* zelve. Het komt maar op het oog aan, waarmede men ziet. En rijdt de stoomsleper des levens niet al te snel, dan zit ik ligt ook nog wel in de Waggon naar *Arnhem*, en zie al de fraaijigheden onzer reizigers ten minste in miniatuur. Tot zoo lang behelp ik mij met mijne klokschilderij.

Wanneer ik mij daarvoor neêrzet, dan zie ik vooreerst den breeden stroom, en ik verbeeld mij met denzelven, naar ouderwetsche wijze op een houtvlot gezeten, met groote snelheid af te zakken; dorpen, kasteelen, wijnbergen, of kale, steile en afgebrokkelde rotsen, vliegen mij voorbij. Dat herinnert mij mijn' levensloop: hoe spoedig is alles voorbijgegaan, het goede en het kwade; nu eens in de ruimte, bij een stil water, dan weder in naauwe beknelling, vol onrust en gevaar; en hoe treft mij dan de herinnering van het woord eens ouden vriends, die, na een werkzaam, vruchtbaar en gezellig leven, in zijnen laatsten tijd, toen dat alles ophield, tot somberheid en een ontevreden bestaan verviel — ik maakte hem op al het goede oplettend, dat hij in zijn leven genoten had; maar zijn antwoord was: dat is voorbij; *ik heb het maar eens gezien*. En dan zeg ik tot mijzelven: vriend! hecht u niet te zeer aan de wereld; de oude Godsman heeft het u immers reeds gezegd: *de wereld gaat voorbij;* zij wacht geen oogenblik; als gij hare vreugd bij den kraag meent gevat te hebben, dan is zij u reeds voorbij, en het is maar een geluk, zoo gij uwe nagels aan haar niet opengescheurd hebt en met bloedende handen staan blijft.

Of ik zet mij in gedachten in de stoomboot, en vaar de rivier op. Zoo, zeg ik dan, dat is toch eene heerlijke uitvinding. Nu behoef ik niet te zeggen: ik heb het maar eens gezien. Ik vaar met lust heen en weder; ik bezie de dingen van meer dan éénen kant, en behoef zelfs niet altijd zoo vliegend te vorderen; mijne kennis wordt volmaakter; een aantal andere vaartuigen ontmoeten of halen mij in; vele reizigers vergezellen mij, deze op zulk eene, de ander op gene wijze zijnen tijd besteedende, vrolijken en bezigen, die in den togt hun vermaak vinden, en die slechts naar

het doel der reise uitzien, of noch in het eene noch in het andere eenig genoegen vinden. Dat is de geschiedenis, denk ik dan, die regte spiegel des levens; dat is de verstandige herinnering van het afgeloopen perk, om er wijsheid uit te leeren. Zoo, goede GIJSBERT, moet gij veel terugzien: gaat het u wèl, om niet te denken, dat het altijd even wèl zal gaan; gaat het u kwalijk, om verblijden na lijden te wachten, en de dankbaarheid en het vertrouwen daarbij niet uit het oog te verliezen.

Zie, zoo reis ik in gedachten, en heb niet alleen, wat ik ooit ergens schoons en treffends in allerlei reisbeschrijvingen gelezen heb, levendig voor oogen, mij zonder kosten en zonder moeite vaak beter vermakende, dan zoo menigeen, die tasschenbeiden berekent, of al dat gedoe de moeite en de kosten wel waard is; maar ik put er ook leering uit — dat elke reiziger niet doet, het zij hij er geen tijd toe heeft, het zij hij, wat hem als wijsheid der ondervinding wordt opgedrongen, en dat niet altijd van de aangenaamste soort is, liever niet behouden of onthouden wil.

Maar, er is meer op mijne schilderij te zien. Daar ligt midden in het gebergte een bevallig dorp, met zijne kerk en toren. En ik verbeeld mij de menschen derwaarts te zien snellen, om den Eeuwige te aanbidden. O, wie bragt ooit een zondag op het land door — niet in het landelijk stedengewoel, waar onze grooten en rijken hunne paleizen, hunne pracht en hunne eerzuchtige vermaken hebben overgebragt, en de luister van paarden en rijtuigen eene gapende menigte aantrekt, om den Mammon te aanbidden, en haar eigen gebrek aan zoo veel moois en begeerlijks in lageren zinnenlust te vergeten — neen, op een meer afgelegen, stil plekje, waar de zeden nog eenvoudig en onverbasterd, de Godsdienst op den zondag hoofdzaak, en de kerk het middelpunt van aller gedachten is? Wie zag daar mannen en vrouwen langs de golvende koornakkers stroomen — niet om eenen beroemden redenaar te hooren, en straks, teruggekeerd, het zij met gemaakte verrukking, om zijn smaak en zijn gevoel te toonen, het zij met berisping en afkeuring, om zijne schranderheid en kunde aan den dag te leggen, van het gehoorde te spreken, maar het weten der zake te vergeten — neen, maar om met een nederig en heilbegeerig hart heen te gaan, en met een vol, bewogen gemoed terug te keeren — wie, zeg ik, zag dat, zonder, zelf tot regte godsdienstigheid gestemd, den nederigen

tempel eerbiedig in te treden en het Woord in een leerzaam hart te ontvangen? En hoe ingenomen ik ook met ons platte vaderland ben, dat voorzeker zijne voorregten niet mist, met hoe veel genoegen ik daar de vette runderen zie grazen, de witte zeilen langs het meer voortspoeden, en de zon, in onverhinderde pracht, als in aarde of zee wegzinken, (wat den dal- en zelfs bergbewoner, door steiler hoogten omringd, zoo zelden te beurte valt) er schijnt toch iets bijzonder aantrekkelijks in de aanbidding op de hoogten gelegen te zijn. *Jeruzalems* tempel zelf stak hoog boven al de gebouwen der stad uit. En hoe dikwijls bragt JEZUS den nacht op den berg door, om te bidden! Welk eene belangrijke rol (als ik het zoo eens noemen mag) spelen de bergen in de geheele geschiedenis van dien Goddelijke! Het is of men daar nader aan den hemel is; de lucht is er veerkrachtiger, en vooral des nachts moet er zich het firmament in buitengewonen luister vertoonen.

Daar ga ik dan, in mijne gedachten, met de gemeente op. Ja, het is misschien eene Katholijke kerk: want de Koning van *Pruissen* weet het maar al te wel, dat zijne onderdanen aan den *Rijn* meest Katholisch zijn. Doch, wat hindert mij dit? De eenige keer, dat ik, lang geleden, de grenzen van mijn vaderland overschreden en voor korten tijd in een Roomsch-katholijk land verkeerd heb, leerde ik daar, zelfs onder hoogere en lagere geestelijken, zulke verstandige, brave en godsdienstige menschen kennen, dat mijn mindere of meerdere afkeer tegen deze lieden (en dit mag wel niet de minste vrucht van het reizen zijn) daardoor grootelijks verzacht werd. Het spijt mij, dat er, althans op de meeste plaatsen, en ook in het geheel, steeds zoo vele verkeerdheden in die kerk bestaan, welke men niet kan goedkeuren. Zoo vind ik het, bij voorbeeld, niet goed, dat men er, hier te lande althans, nog altijd zoo veel Latijn spreekt en zingt. Mij dunkt, zoo ooit, met den goeden God moet men in zijne moedertaal spreken. Zoo min het bijna immer iemand gelukt, in eene vreemde spraak goede verzen te leeren maken of zelfs voortreffelijk proza te schrijven, zoo min kan hij het hoogste en diepste gevoel, dat er voor menschen bestaat, regt uitdrukken, dan in zijne eigene taal. Ik wenschte daarom ook wel, dat er zoo vele Fransche kerken, voor de *beaumonde*, om zich niet te *encanailleren*, of voor de modepoppen, om zich in *la langue* te oefenen, niet waren; doch beter groene brillen dan geen brillen. Maar daarentegen hebben onze Roomsche broeders toch ligt ook wel wat,

dat zijne waarde heeft. Hunne kerkmuzijk is doorgaans beter; en wat meer liturgie, vaste, goed ingerigte, regt Bijbelsche gebeden en toespraken, die in het geheugen blijven en tot een *vademecum* of duurzamen teerkost op den levensweg kunnen dienen, in plaats van enkel preek, met daarbij behoorend voor- en nagebed, niet altijd even helder en even warm, en zoo ras weer vergeten als zij gehoord zijn — zou welligt geen verlies wezen. Ach, waarom hebben wij niet allen al het goede, dat het Christendom aan de hand geeft! waarom, denk ik wel eens, mogt de wensch en poging van onzen zachtaardigen landgenoot, den grooten ERASMUS, niet gelukken, om de kerk in de kerk te hervormen! Nu kwam LUTHER als een storm opsteken en wierp alles het onderstboven; ja, waar hij nog een altaar of een orgel spaarde, daar scheurden zijne volgelingen het alles van boven, en de strenge CALVIJN en geweldige KNOX veegden den tempel zoo schoon, dat er geen muschje of zwaluw zijn nest aan de naakte wanden bouwen kon. Ik wil gaarne gelooven, dat er stormen en onweren noodig zijn, maar het is toch jammer; hoeveel kostelijks gaat er mede verloren, hoe vele slagtoffers eischen zij!

Doch, ik geraak heel en al van den tekst, en zal maar geene moeite doen, om er weer op te komen. Mijne klok heeft toch nog meer, dat verdient opgemerkt te worden. Zie, terwijl ik daar op haar zit te staren, is het juist twaalf ure geworden, en zij laat haar statig gelui hooren. Dat herinnert mij altijd de klok van het dorp, waar ik een groot deel van mijne jeugd doorbragt, en daarbij vooral twee dingen, den kerkgang en de begrafenis. Bij die gelegenheden luidde zij vooral lang en statig, (eigenlijk waren het er dan twee) en mijne klok, waarin de hamer op snaren slaat, heeft genoeg van dien ernstigen toon, om het oude gevoel krachtig bij mij te verlevendigen. Daar gingen wij dan gezamenlijk op, hetzij om den levenden God onze offers te brengen, hetzij om onze dooden aan den schoot der aarde te bevelen. En het gevoel bij deze en die gelegenheid had veel van elkander. Het was ernst, hooge ernst, maar met zekere vreugde gemengd, die geloof, hoop en liefde ook in den smartebeker droplen. Er had trouwens iets bijzonders met deze kerk en het kerkhof plaats. Dezelve lagen niet in het dorp, maar op een' afstand van ¼ uur van de voornaamste buurt, schoon van naderbij door een aantal verstrooide groote en kleine boerenwoningen omringd. Zoo wel de kerkgang,

als inzonderheid de begrafenis, verkreeg hierdoor meer van eene bedevaart; en de begraafplaats, die zich ver boven den nevensliggenden grond verhief, lag in plegtige stilte daar. Dit laatste geviel mij altijd veel beter, dan de kerkhoven in andere dorpen en kleine steden, midden in het gewoel, dagelijks voor oogen, den levenden tot een onaangenaam schouwspel, dat nogtans zijnen invloed ten goede al spoedig verliest, en den dooden (zoo als ik althans mijzelven mij, op dat tijdperk vooruitziende, voorstel, en waarom zouden anderen niet hetzelfde doen?) de gewenschte rust ontzeggende. Neen, stil en toch niet al te afgelegen, op kleinen afstand van vreedzame hutten en vrolijke boerenwoningen, aan den weg door de landlieden en enkele vreemdelingen al wandelende of met hunne wagens en karren bezocht, ligt de terp, die elk als zijne rustplaats, de rustplaats zijner vaderen in eene onbekende reeks van geslachten, beschouwt. Het is of de plaats zelve als één groot graf daar ligt, met kerk en toren als gedenksteen en kruis daarop. Dikwijls zag ik haar met eene getroffene gemoedsstemming aan. Ook velen mijner dierbaren rusten daar. En zoo ik eene plaats voor mij mogt uitkiezen, (maar ik stem in met den wijzen man, die weinige uren vóór zijnen dood, in Latijnsche verzen, de eenvoudigheid bij zijne begrafenis aanbeval, vooral om hem in geene kerk te begraven, betuigende, dat hij bij zijn leven gezocht had niemand te hinderen en dit vooral ook na zijnen dood wenschte te vermijden) ik zou nergens anders willen begraven zijn; doch nog minder wil ik zóó ver gesleept wezen.

In 't kort, zoo iets in staat is mij den dood in een ernstig en toch niet afzigtig licht voor oogen te stellen; zoo iets mij den dood des regtvaardigen in een' liefelijken dag kan plaatsen, en mij, zonder eenige hardheid, zeggen: bereid uw huis — de Heer roept u — het is tijd om in te sluimeren; dan is het de gedachte aan deze begraafplaats, mij door het statig, hoewel dan ook niet zeer luid gebrom mijner schilderijklok voor den geest gebragt.

En onder alle deze gedachten laat ook zij haar tik! tik! als met fluisterende stemme hooren, en toont haar kleine wijzer den staag voortgaanden tijd aan. Zou deze stille waarschuwing, bij zoo vele verschillende *memento mori's*, niet genoeg zijn? Ja, zegge wat men wil, ik verheug mij ook in het bevallig liedje, waarmede zij somtijds, wanneer mijn

gepeins mij ligt te ver zoude wegvoeren, mij midden in hetzelve stoort, en mij herinnert, dat het leven wel eene ernstige, maar toch geene sombere zaak is, wel eene reize naar beter, maar die toch ook op zichzelve eenige vreugde oplevert, te meer rein genot en waar genoegen oplevert, hoe meer wij aan onze bestemming als reizigers — niet om maar, zoo als menige rijke Engelschman, op zijnen grooten *tour*, het leven door te vliegen, maar er regt wat goeds te leeren en te verzamelen — pogen te beantwoorden.

Ziedaar een klein staaltje van de gedachten, door *mijne* klok bij mij opgewekt. Mogt er iemand lust hebben, om zich ook zulk een getijdeboek aan te schaffen, ik twijfel niet, of de koopman heeft er meer. Mij dunkt, het is de moeite, óf liever de kosten, wel waardig. Wij missen hier in *Amsterdam*, bij al onzen overvloed, zoo veel — groene velden, stichtelijke begrafenissen, helder water.... en wij kunnen toch niet allen en voor altijd het nest uitvliegen; en zoo wij het al doen, dan doen wij het toch meestal als alle trekvogels of liever sprinkhanen, die al het kruid der lieve eenvoudigheid opeten. Wij hebben immers geld; waarom zouden wij de dingen naloopen, en ze niet veel liever bij ons laten komen? In mijne zijkamer, daar moet ik het hebben; dat is mijne wereld; voor welken Amsterdamschen doet niet, zoo als ik, vooral van het andere geslacht, is zij het niet? Welnu, ik heb het er; gelijk gij gezien hebt, tot vermaak, tot leering en tot stichting. Moge u, vriendelijke lezer, dat heilig drietal zoo min, als mij op mijnen ouden dag, begeven!

OORDEEL VAN WALTER SCOTT OVER NAPOLEON.

De afschuwelijke moord, aan den Hertog VAN ENGHIEN gepleegd, was eene daad van wreedaardige wraakzucht. De daden van NAPOLEON vloeiden allen voort uit een grondbeginsel van eigenbaat in het staatkundige, waaraan men een groot gedeelte van zijnen voorspoed zoo wel, als van zijne rampen, en nagenoeg al zijne staatkundige misdaden, hebbe toe te schrijven. LUCIEN gaf van zijnen Broeder dit portret: »Zijne »gedragingen werden alleen door zijne staatkunde geregeld, »en zijne staatkunde was enkel gebouwd op zijne zelfzucht. »Nooit misschien bezat eenig sterveling dat beginsel van ei-

»genbaat, zoo gemeen aan het menschelijk geslacht, in zulk »eene mate. Het was door de natuur hem als in het hart »geplant, en verder aangekweekt door zijne opvoeding, die »hem al vroeg van het gezellige leven verwijderde." Ik twijfel zeer, of NAPOLEON, bijaldien hij het geluk van *Frankrijk* onder de BOURBONS enkel door het opheffen van eenen vinger hadde kunnen verzekeren, dien vinger (ten zij de verdienste der daad zijner eigene grootheid bevorderlijk ware geweest) wel ooit zou hebben opgeheven. Met één woord, zijn persoonlijk belang was het middelpunt van een' cirkel, welks omtrek zich naar willekeur konde verwijden, maar welks middelpunt steeds vast en onbewegelijk bleef. Zijne zelfzoekende beginsels waren niet voldaan, vóór dat hij alle sporen had vernietigd van die liberale instellingen, ten koste van zoo veel bloed en tranen verworven, en *Frankrijk*, behoudens den onverwinbaren invloed van het algemeene gevoelen, had teruggebragt tot den staat van *Konstantinopel* en *Algiers*. Zijne onderdanen te berooven van de voorregten, op welke zij, als vrije menschen, regt hadden, was een zedelijke moord. De natie verloor, door zijne herhaalde aanmatigingen, alle vrijheden, welke het oude Gouvernement haar had laten behouden. Opregte staatkunde, bijzondere belangen, gemeentegoederen, zedelijke wetenschappen, onderwijs, — alles werd door het Gouvernement beheerd. *Frankrijk* was een ontzaggelijk leger, onder het volstrekte gezag van een' krijgsbevelhebber, aan geenerlei toezigt, aan geenerlei verantwoordelijkheid onderworpen. Bij deze natie, nog vóór kort beroerd door duizende politieke clubs, had geene klasse van burgers, in welke omstandigheid het ook zijn mogt, het regt, zich te vereenigen, om haar gevoelen te openbaren. Geen middel hoegenaamd, noch in de gewoonten noch in de wetten, bleef aan het volk over, om de misslagen des bestuurs op te heffen, of het misbruiken van deszelfs gezag te wederstaan. *Frankrijk* kon vergeleken worden met het kadaver des *Turkschen* rijks, uitgenomen de weêrspannigheid der *Pacha's*, den hardnekkigen tegenstand der *Ulema's* en de oproerige komplotten der *Janitsaren*. NAPOLEON had de drukpers zoo geheel aan zich onderworpen, dat *Frankrijk* niets te weten kwam, dan door zijne *bulletins*. Er was geen sprake van den slag bij *Trafalgar*, dan verscheidene maanden nadat dezelve geleverd was, en toen nog werd de waarheid geheel misvormd. De sluijer, die de voor het volk

meest belangrijke gebeurtenissen dekte, was zoo digt, dat op den avond van den dag, dat de slag van *Montmartre* voorviel, de *Moniteur* niets bevatte, dan eene verhandeling over de *Nosographie* en een artikel over een toen ten tooneele gevoerd Drama! — Tusschen het verbergen der waarheid en het verzinnen van eene logen is slechts ééne schrede. NAPOLEON maakte zich in beiderlei opzigt zoo berucht, dat *mentir comme un bulletin* (*liegen als een bulletin*) een spreekwoord werd, dat zich in de *Fransche* taal nog lang zal handhaven, en dat NAPOLEON tot des te grooter schande verstrekt, dewijl het algemeen bekend is, dat hij zelf schier altijd deze dusgenaamd *officiéle* stukken opstelde.

DE DRIJVENDE VUURBAAK.

Verhaal.

Het was een dier donkere en stormachtige nachten, welke de scheepvaart op de Noordelijke zeeën in het slechte jaargetijde zoo gevaarlijk maken. Aan boord gegaan van een niet zeer stevig vaartuig, wilden wij van *Bergen* naar *Christiaansand* oversteken. Volgens de berekeningen van den Kapitein, bevonden wij ons te digt bij de kust; maar hoe daaromtrent zekerheid te bekomen? Een digte nevel, over geheel de oppervlakte der zee verspreid, omwikkelde alles met ondoordringbaar duister. Zware stortzeeën overstelpten elk oogenblik het vaartuig. Het bootsvolk, door den regen verblind en door deze wanorde der hoofdstoffen verbijsterd, durfde naauwelijks het want verlaten, waaraan het zich vastgeklemd hield.... Onze toestand was zeer bedenkelijk.

Tot Kapitein hadden wij eenen man zonder eenige kracht van geest; op het gezigt van het steeds aangroeijende gevaar geraakte zijn hoofd geheel op hol. Onder den invloed zijner vrees en der sterke dranken, welke hij overmatig gebruikte, gaf hij aanhoudend tegenstrijdige bevelen, waarnaar het volk weldra niet meer luisterde.

Omstreeks het midden van den nacht werd ons groot zeil door den storm aan stuk gescheurd. Kort daarna openbaarde zich beneden in het schip een lek, en hoezeer wij met kracht aan het pompen vielen, drong de zee met zoo veel hevigheid naar binnen, dat het vaartuig begon te zinken. Ons eenig

middel van behoud was de scheepsboot; zij werd uitgebragt, en elk haastte zich er in te geraken, uitgezonderd alleen de Kapitein, die het dek niet verlaten wilde.

»Haast u, haast u! kom hier, zoo uw leven u lief is!" riep men hem toe.

Maar hij begreep niet, wat men van hem wilde. Door eene dier geestbegoochelingen, welke verregaande dronkenschap somwijlen verwekt, verbeeldde hij zich, dat de matrozen, tegen zijn bevel, ter vischvangst wegvoeren. Woedend over zulk eene versmading van zijn gezag, schreeuwde hij hun scheldwoorden en bedreigingen toe, en ging te werk als een razende.

Intusschen, elk oogenblik was voor ons eene eeuw: aanhoudend werd onze boot tegen het schip geworpen; één stoot kon haar verbrijzelen; doch, ondanks onzen nood, konden wij den ongelukkige niet aan zijn lot overlaten. Met hem te redeneren, was vruchteloos; een matroos klom weder op het schip, en poogde hem mede te slepen; maar de Kapitein weerde zich met zulk een geweld, dat de ander, na een paar vruchtelooze pogingen, zijn menschlievend oogmerk moest opgeven en bij ons in de boot terugkwam.

»Los het touw! los het touw!" riep nu al het volk.

Ofschoon de laatste hoop, om den armen man te redden, verloren scheen, poogde ik nog een oogenblik uitstel te verwerven, toen het touw, dat ons met het schip verbond, losgegooid werd, en de boot, als een pijl daarheen schietende, zich in de donkerheid, die ons omringde, verloor.

Voor ons was het eene gevaar slechts door het andere vervangen, of liever het bleef hetzelfde onder eene andere gedaante. Onze ligte boot was tegen zoo hol eene zee onmogelijk bestand. Nu eens op de schuimende kruin der baren gevoerd; die bulderend onder ons wegvloden, dan nedergestort in de diepe kloven, welke zij achter zich vormden, grimde elk oogenblik de dood ons aan. Niemand sprak; ieder, in eigen gepeins verdiept, zag gedurig het oogenblik daar, waarop eene der kolken, in welke wij onwederstaanbaar neêrgeploft werden, zich boven ons zou sluiten.

Te midden der duisternis verscheen het schip ons nog van tijd tot tijd. De witte lappen van het gescheurde zeil, die aan den mast wapperden, deden het onderkennen. Zelfs konden wij nu en dan de stem van onzen ongelukkigen Ka-

pitein onderscheiden. Hij schreeuwde en zong, alles doormengd met vloeken en Godslasteringen.

Na eenigen tijd scheen voor eene korte poos de nevel zich te verdunnen, en eene voorbijgaande schemering van licht deed de zee, omtrent eene mijl in het rond, min of meer opklaren. Alstoen zagen wij een' zwarten klomp, die, door de golven heen en weder geworpen, onregelmatig rees en daalde. Plotseling scheen hij stil te staan; een van deszelfs uiteinden rigtte zich steil in de hoogte, en ons schip, want dit was het, even als een onderduikende walvisch, zonk eensklaps weg in de diepte. Een hartverscheurende, een in doodsangst uitgestooten kreet weêrgalmde over de zee, en vervolgens zagen noch hoorden wij iets meer, dan het geklots der golven, die eenen zegedans schenen te houden op de plaats, waar het schip verdwenen was.

De matrozen staakten, als met gemeen overleg, allen te gelijk het roeijen, en zagen in stille ijzing elkander aan. Op dit oogenblik riep de man, die het roer hield, dat hij vooruit een licht zag. Ieder keerde het oog naar die rigting; en inderdaad bespeurden wij een waggelend schijnsel, even als dat eener ster in eenen nevel. Een vreugdegeroep ging uit aller monden op. »Het moet de drijvende vuurbaak wezen," riep een oud zeeman; »de Kapitein had haar reeds gisteravond gezien. Kunnen wij haar bereiken, dan zijn wij gered." Deze blijmaar deed al onzen moed herleven.

Een uur lang worstelden wij nog met inspanning tegen den storm; twintigmaal waren wij op het punt van te vergaan. Onze oogen waren onafwendbaar op de lichtschemering gehecht, naar welke wij onze rigting genomen hadden; reeds waren wij haar zoo nabij gekomen, dat ons behoud ons zeker scheen, toen het schijnsel eensklaps verdween. Tezelfder tijd werden wij als voortgesleurd naar een gedeelte der zee, waar de golven in eene verschrikkelijke branding en met donderend geluid tegen elkander klotsten.... onze aan alle kanten overstelpte boot zonk weg..... wij waren de prooi der zee!

Ik gevoelde mij als door eene onweêrstaanbare kracht weggevoerd. Verwarde klanken ruischten mij in de ooren. Wat viel er rondom mij voor? Wat gebeurde mijzelven eenige minuten lang? Ik weet het niet. Toen ik weder op de oppervlakte der zee gekomen was, voelde ik den stoot eener naast mij drijvende ton. Werktuigelijk klemde ik er mij aan

vast, en allengskens werd ik mijne zinnen weder meester. Overal in het rond zocht mijn oog, riep luid mijne stem mijne ongelukkige reisgezellen: geene stem antwoordde de mijne; allen waren dood. Ik was alleen.

In dit oproer van hemel en zee was het onmogelijk mijne rigting te hervinden. De vuurbaak zag ik niet meer, en ik wanhoopte reeds haar weder in het gezigt te zullen krijgen, toen, door een toeval, of liever door de gunst der Voorzienigheid, de donkere klomp van het schip, waarop zij geplaatst was, mijne oogen trof. Ik spande het overschot mijner krachten in, om haar te bereiken. Uitgeput, hijgende riep ik herhaalde malen achtereen, in de verwachting dat men mij te hulp zou komen. Geen geluid, geen lichtstraal drong uit het vaartuig naar buiten. Het branden en bulderen der golven, die tegen deszelfs zijden braken, maakten deze stilte nog ontzettender, deze eenzaamheid nog akeliger, deze duisternis nog somberder. Tweemalen zwom ik het schip rond, zonder middel te zien om het te beklimmen. Eindelijk veroorloofde eene golf, die mij opbeurde, dat ik eene der ketens greep, waaraan het vertuid lag, en met hulp daarvan hijschte ik mij op het dek.

Mijne eerste beweging was, op de knieën te vallen en den Hemel voor mijne redding te danken. Vervolgens keek ik rondom mij; op dek was niemand, maar aan den voet van den trap, door de reten eener deur, schemerde licht. Voorzigtig klom ik naar beneden, en poogde te ontdekken, wie de genen waren, in welker magt ik mij nu bevinden zou. Twee mannen van een ruw voorkomen zaten bij elkander aan eene tafel; eene van de zoldering afhangende lamp, welke het rollen van het schip regts en links deed slingeren, verlichtte beurtelings hun aangezigt. Ongevoelig voor het oproer der golven, voor het bulderen van regen en wind, schenen zij geheel en al aan den storm hunner eigene hartstogten ter prooije; woede vonkelde in hunne oogen; ik meende haat en wraakzucht in dezelve te lezen. Het bruisen der zee maakte hunne stemmen voor mij onverstaanbaar; maar met het oog volgde ik hunne heftige gebaren. Er kwam een oogenblik, dat zij overeind sprongen: hunne gloeijende troniën drongen zich na aan elkander; men zou gewaand hebben twee wolven te zien, op het punt om elkander onderling bij de keel te grijpen. Ook stonden zij vermoedelijk gereed eene verwoede worsteling te beginnen, toen eene vrouw in

de kamer verscheen: door hare tegenwoordigheid bedwongen, gingen de beide mannen weder zitten; maar uit den woesten glans der blikken, welke zij wisselden, besloot ik, dat haar gezigt hunnen haat verdubbelde.

Terwijl ik met gretige nieuwsgierigheid dit schouwspel gadesloeg, gleed mijn voet op den vochtigen houtvloer uit, en stootte tegen de deur der kajuit. Dit geluid, hetgeen niet onvernomen bleef, maakte terstond een eind aan het geschil: verbaasd raadpleegde men onderling, en, na eenige oogenblikken weifelens, opende de oudste der beide manspersonen de deur. Naauwelijks zag hij mij, of hij deinsde met schrik, als voor eene spookverschijning, terug. Mijn doodsbleek aangezigt, mijne natte kleederen, mijne haren, waaruit het zeewater afdrupte, leverden hen waarschijnlijk het beeld van een' dier menigvuldige schipbreukelingen, die nabij deze schrikplaats het leven verloren hadden. Ik trad hem nader, en met korte woorden verhaalde ik hem onze ramp; maar nog altijd staarde hij mij met verwilderde blikken aan, en, zonder mij te antwoorden, wendde hij zich weder naar zijne gezellen, om met hen te raadplegen. Ik volgde hem op den voet en vertoonde mij aan hun oog. Ook bij hen wekte mijn daarzijn, op dat uur van den nacht en bij zulk een weder, bijgeloovige vrees. Lang aarzelden zij tot mij te spreken en mij de hulp te bewijzen, welke ik zoo dringend noodig had. Eindelijk gelukte het mij, eenig voedsel en drooge kleederen van hen te verwerven, waarna ik mij in een' hoek der scheepskajuit uitstrekte en weldra in eenen diepen slaap verzonk.

Met het aanbreken van den dag klom ik weder op het dek, en onderzocht nu meer naauwkeurig de zonderlinge wijkplaats, welke de Voorzienigheid mij gegund had. Het was een zwaar en breed vaartuig, dertig voet lang, zeer hecht gebouwd, en waarvan het dek slechts ééne opening vertoonde. Midden uit hetzelve rees een mast, hooger en dikker dan die der gewone schepen. Eene groote lantaren, aan den top van dien mast gehecht, bevatte verscheidene lampen met weêrkaatsende lichtspiegels. Takels en touwen konden den geheelen toestel naar beneden laten en weder opbrengen. Het schip zelf was met ketens en kabels op eene zandbank vertuid, en diende om den zeevarenden deze gevaarlijke plaats te doen mijden. Het was een wild tooneel, waarvan niets een denkbeeld geven kan. Die eenzaamheid te midden

van die der woeste zee; die kleine wereld, van het overige der levende wereld afgesneden, op eene zeeklip vastgehecht, omgeven van stormen en van schipbreuken: welk een aanwezen moest het zijn, hetwelk in deze enge ruimte gesleten werd! En evenwel, alsof de kampstrijd der elementen nog niet genoeg ware, de bewoners van dit akelig verblijf, met de geweldige worstelingen der natuur voor hunne oogen, gaven zich over aan twist, gramschap en wraak!

De zon rees boven de kimmen, maar mat, zonder luister, van hare stralenkroon ontbloot; digte nevels, welke zij niet verdrijven kon, omsluijerden haar aanschijn. Een bleek licht verspreidde zich nogtans over de zee, en met hulp daarvan onderscheidde ik, op ongeveer vier uren afstands, de kust van *Noorwegen*. De storm was bedaard; doch vruchteloos zocht ik in het rond naar eenige overblijfsels van ons schip of van onze boot; de wrakken zelve waren verdwenen. Geen vogelgekrijsch verlevendigde dit verlaten oord. Terwijl ik het droefgeestig stond aan te staren, trad ANKERSTAP, de oudste der beide manspersonen, van welke ik gesproken heb, mij nader. Ik vroeg hem, hoe lang het nog wel kon aanloopen, eer eenig vaartuig mij van hier zou kunnen afhalen.

»Dat zal, denk ik, nog zoo spoedig niet gebeuren," was het antwoord. »Slechts eenmaal 's maands hebben wij gemeenschap met den wal: zes dagen geleden heeft men ons onzen voorraad gebragt; maak nu zelf uwe rekening."

»Komt dan nimmer eenig visschersvaartuig in uw gezigt?"

»'s Zomers wel, maar in dit jaargetijde waagt zich zelden een visscher op de bank, of hij moest lust hebben (hier lachte hij ruwelijk) zelf een lekker hapje voor de visschen te worden."

Dit berigt sloeg mij ganschelijk ter neder; het denkbeeld, om drie weken lang in zulk eenen kerker opgesloten te blijven, was mij ondragelijk. Kon ik nog voor 't minst zelf aan mijne verlossing arbeiden! Maar neen: in werkeloosheid en verveling moest ik wachten, tot dat het toeval of de regelmatige slakkengang der gebeurtenissen een eind aan mijne gevangenschap kwam maken. Van mijne lotgenooten had ik geene deelneming te hopen; ofschoon ik beloofd had, hen ruim te zullen betalen. Het goud, elders zoo vermogend, verloor hier een deel van zijne kracht. Ik was voor hen eene belemmering, een overlast, eene onverwachte oorzaak

van vermeerderde vertering; de voorraad, die voor drie menschen bestemd was, moest er nu voor vier dienen; en was men wel volkomen zeker, wanneer er nieuwe komen zou?

Deze redenen, en andere misschien, die ik niet bevroeden kon, maakten mijne tegenwoordigheid voor mijne medgezellen tot een' last: op mijne vragen gaven zij slechts korte en norsche antwoorden, en, zonder onderling elkander te zoeken, schenen zij mij opzettelijk te vermijden. Hun morgenarbeid was het reinigen en gereedmaken der lampen van het zeelicht. In hetzelfde enge scheepsvertrek bijeen, aan denzelfden arbeid bezig, spraken zij elkander niet toe, of, wisselden zij al een woord, zoo was het met bitterheid, met toorn, met eenen kwalijk ontveinsden haat; bij de geringste aanleiding scheen de wrok, die in hunnen boezem kookte, op het punt om uit te barsten.

De jongste heette MOORWALDEN; aan hem was de zorg voor de vuurbaak in het bijzonder vertrouwd. Hij had zachtere wezenstrekken, een droefgeestig en mijmerend voorkomen; zijne taal getuigde van eenige opvoeding. De vrouw, van welke ik gesproken heb, was de zijne; zij heette MARIETTE. Nog naauwelijks tweeëntwintig jaren oud, had zij reeds het frissche der jeugd verloren. Het ontbrak hare trekken aan geene regelmatigheid, maar in hare blikken lag iets, dat valsch was. Omzigtige achterhoudendheid heerschte in hare manieren; elk harer woorden scheen zij af te wegen, als ware zij bewust, dat men haar gadesloeg, en vreesde zij, zich door dezelve te verraden. ANKERSTAF, de andere wachter der vuurbaak, was een man van omtrent veertig jaren, ruw, gespierd, krachtig van geest en van wil. Ik bemerkte, dat hij aan MOORWALDEN niet minder vrees dan haat inboezemde, en dat hij op MARIETTE eene volstrekte heerschappij verworven had. Trotsch en hardnekkig, beval hij, in stede van zijnen meester te gehoorzamen, en was steeds gereed om tot de uiterste gewelddadigheid over te slaan.

Van waar mag toch wel, zoo dacht ik, die sombere wrok voortkomen, die tusschen ANKERSTAF en zijnen meester heerscht? Ik bespeurde weldra, dat zij zich onderling onophoudelijk bewaakten. Over dag verloren zij elkander niet uit het oog, en was de nacht gekomen, zoo bespiedde hij, wiens beurt het was de zeelamp gade te slaan, (elke wacht duurde vijf uren) met naauwlettende zorg alle bewegingen van den ander. MOORWALDEN vooral kon zich niet bedwin-

gen: nu eens ging hij met haastige schreden op en neder, dan weder stond hij plotseling stil aan het boveneind van den trap, die naar de kajuitkamer leidde, en luisterde met ingespannen gehoorkracht; vervolgens hervatte hij op nieuw zijne eenzame wandeling, binnensmonds woorden prevelende, die ik niet verstaan kon. Het gekrakeel werd met elken dag heviger. Eindelijk scheen MOORWALDEN, door ANKERSTAF's geweldiger aard als verbluft, voor hem onder te doen; hij verviel in eene sombere zwaarmoedigheid, bleef geheele dagen op het dek, en liet ANKERSTAF met MARIETTE in de kajuit alleen.

Ik leefde als gekerkerd in eene soort van gat, hetwelk mij tot verblijfplaats diende, en dat ik gewoonlijk eerst met het vallen van den avond verliet. Alsdan leunde ik op de verschansing en volgde met mijn oog het dansende schijnsel der vuurbaak, hetwelk tot in de verte op de golven tintelde. Somwijlen verbeeldde ik mij, het witte zeil van een vaartuig te zien, of het angstgeschrei van schiphreukelingen te hoohooren. Welk een toestand was de onze! Aan eene zandbank geketend, vermijd door allen, die zich in deze wateren waagden, onophoudelijk door de golven geslingerd, en echter niet van plaats veranderende, hadden wij noch de afwisseling eener zeereis, noch de hoop op het bereiken eener haven, noch de blijdschap, welke een gunstige wind den schepeling inboezemt. Alle afleiding, zelfs die van arbeid en gevaar, ontbrak ons; en hetgeen onze eenzaamheid nog ondragelijker maakte, was de onderlinge verbittering, waarvan ik het gezigt niet vermijden kon, was het gebrek aan ruimte, hetgeen ons op elkander drong, ons elkander nabij bragt, en ons steeds, als 't ware, tegenover elkander stelde.

Op zekeren avond, dat ik aan den voorsteven van het vaartuig zat te mijmeren, kwam MOORWALDEN, die alleen op het dek was, zich naast mij nederzetten. Sedert eenigen tijd scheen hij mijn bijzijn te zoeken. Zijne meerdere zachtaardigheid en de onwaardige behandeling, welke hij van zijne vrouw en zijnen ondergeschikte verduren moest, hadden mij deelneming voor hem ingeboezemd. Op dit oogenblik toonde hij zich nog neerslagtiger dan gewoonlijk: met het hoofd op de borst zat hij langen tijd naast mij, zonder een woord te spreken, tot dat hij plotseling het hoofd in beide zijne handen verborg en bitter begon te schreijen.

»Wat scheelt er aan, NOORWALDEN?" vroeg ik. »Wat deert u?" Maar hij antwoordde niet.

»Spreek, bid ik u: wat is u gebeurd?"

»Verloren! verloren!.... ik ben een verloren man!"

»Hoe! verloren? wat beteekent dat? wat wilt gij daarmede zeggen?"

Doch hij bleef slechts roepen: »Verloren! verloren!" Somwijlen mengden zich onder dezen uitroep de namen van ANKERSTAF en van MARIETTE. Het was de eerste uitstorting eener lang verborgen boezemsmart. Allengskens werd hij bedaarder.

»Vergeef mij; ik was mijne smart niet meer meester," zeide hij. »Gij ziet, wat hier voorvalt. Is het mogelijk, dat eene vrouw, die ik zoo geheel vertrouwde, voor welke ik zoo veel gedaan heb!.... Het is die afschuwelijke ANKERSTAF, die haar bedorven heeft, Mijnheer! Te voren leefden wij, zoo al niet gelukkig, ten minste gerust; hij moet tooverij te baat genomen hebben. — En hoor," voegde hij, na een oogenblik zwijgens, er bij, »hierbij zullen zij het niet laten: zij willen.... zij willen mij vermoorden!"

»Ongelukkige! hoe kan zulk een denkbeeld bij u opkomen?"

»Ja, zeg ik u; om het leven zullen zij mij brengen. Ziet gij niet, dat ik hun in den weg ben? Niets zullen zij ontzien, om zich van mij te ontslaan. Zie, Mijnheer, op dit oogenblik zitten zij met elkander te beraadslagen. Was er iemand in de nabijheid verborgen, zoo zou hij hooren, hoe zij van moord spreken."

»Maar, in dat geval, waarom vlugt gij dan niet en plaatst u onder de bescherming der wet?"

»Vlugten! daartoe zullen zij mij den tijd niet laten; en daarenboven, dit vasteland is mij ontzegd. Denkt gij dan, dat ik mij vrijwillig in dezen waterkerker heb opgesloten? Neen, neen, ik boet er de overtredingen mijner jeugd. Ik was driftig, eerzuchtig, niet voor mij, maar voor haar; en in een oogenblik van onbezonnenheid..... Doch, wat raakt het, wat ik gedaan heb? Men heeft mij hierheen gebannen. Ik voel, dat ik er mijn leven zal eindigen. Zij zullen mij dooden. Dag en nacht roept eene inwendige stem mij dit toe, en ik lees het in hunne blikken."

»Gij moet u aan zulk een akelig voorgevoel niet overgeven. De eenzaamheid, waarin gij leeft, overspant uwe verbeelding. Wees een man; toon u standvastiger."

»Ik leef hier niet eenzaam. Honderden van vaartuigen, uit alle landen en van alle grootte, zijn aan deze bank vergaan. De lijken der verongelukten dobberen onophoudelijk in den omtrek. Hoe menigmaal heb ik niet, des nachts, in den digten nevel, menschelijke gedaanten tusschen de golven zien waren! Wie waren die ontruste zielen? Wat deden zij op dat uur en op die plaats?.... God alleen weet het. Menigmaal ook heb ik stemmen uit de kolken der zee hooren opgaan. O! gij moet niet zeggen, dat ik eenzaam leef."

»Dit alles zijn bloote hersenschimmen. Roep uw verstand terug. De rampen, waarvan gij getuige geweest zijt, hebben u den geest verbijsterd."

»Gave God, dat ik daarvan alleen getuige geweest ware! O, zoo gij wist!..... Maar waarom zou ik het u niet zeggen? Misschien zult gij mij beklagen. Op zekeren nacht, — het was kort na ANKERSTAF's komst, — de wind woei geweldig; de lantaren boven aan de baak slingerde heen en weder; maar ik dacht aan storm noch lantaren. Met den voet op de bovenste trede van den trap, aarzelde ik nog om af te klimmen. Langen tijd streed ik met mijzelven. Eindelijk werd de verzoeking mij te sterk. Ik verliet mijn' post om mij van mijne eigene schande te overtuigen!"

»En gij verrastet de schuldigen?"

»Ik was bezig hen te beloeren, toen ANKERSTAF uit zijne hut trad, om zich bij zijne medepligtige, die op hem wachtte, te vervoegen. Ik greep hem aan, en eene vreeselijke worsteling begon. Terwijl wij, in elkanders armen geklemd, ons over den grond wentelden, had eene windvlaag de kwalijk verzorgde lantaren uitgebluscht. Kort daarop bulderde het noodschot van een schip. Dit was voor mij steeds een plegtig, een ontzettend sein; het bragt ons tot onszelven, en maakte een eind aan het gevecht, dat reeds met mijne nederlaag zoo goed als beslist was. Ik snelde naar het dek: ondanks den duister zag ik een groot vaartuig, hetwelk door den storm reddeloos geworden scheen, en door de golven naar de zandbank gestuwd werd. Rillende van schrik haastte ik mij de lantaren weder te ontsteken; te laat, zij verlichtte nog slechts eene schipbreuk, en toonde mij de zee, overdekt met stukken van het verbrijzelde wrak en met ongelukkigen, die verdronken! O, Mijnheer, welk een vreeselijk tooneel! Zulke kreten van wanhoop, waaraan doodsangst de schrikwekkendste uitdrukking bijzette! Zulk een zielverscheurend

noodgeschreeuw, en geene mogelijkheid om te redden! In weinig tijds was alles voorbij; maar ik, ik zal dit schouwspel nimmer vergeten. Onophoudelijk hoor ik, zie ik, de ongelukkigen, die door mijne schuld verongelukt zijn."

»Ook in de nacht, toen ik den dood ontkwam, was de vuurbaak uitgegaan."

»Ik weet het. Ja, ja, het vergaan van uw schip komt op mijne zondenrekening, of liever op de hunne, want zij zijn aan alles schuld. Dien eigen nacht heb ik hen verrast. O, waarom heb ik hen met mijne handen niet kunnen verworgen!"

»Gij hebt u voor 't minst gewroken."

»Wij vochten. Ik heb voor ANKERSTAF moeten onderdoen. Uwe schipbreuk scheidde ons; maar — *hij* heeft mij genade geschonken!"

»En sedert?"

»Sedert nemen zij de moeite niet meer om te veinzen."

Ik wist niet, wat ik op zoodanig eene bekentenis moest antwoorden. Ik had echter diep medelijden met den ongelukkige, die onder zulk eene schande gebukt ging. Hij bemerkte, wat in mijn binnenste omging, en, na een oogenblik zwijgens, hernam hij: »Ik zie, dat gij mij beklaagt — misschien tevens veracht; maar wat wilt gij dat ik, doen zal? Aan mijzelven overgelaten, ver van alle hulp, ben ik in de magt van eenen booswicht. Hij legt het er thans op toe, om mij te tergen. Ik wachtte, om mij te wreken, dat er weder eene schuit van den wal kwam. Maar, ik heb een besluit genomen, hetwelk mij in uwe goede meening herstellen zal. Men zal mij niet langer straffeloos vergruizen. Ziet gij," voegde hij er met een akeligen grimlach bij, »ziet gij dit mes? Binnen kort zullen wij weten, of ANKERSTAF altijd den spot met mij zal drijven. Bij God! ik dood hem, zoo hij mij niet voorkomt."

Dit mij door MOORWALDEN toevertrouwde voornemen, en de geestverhitting, waarin ik hem zag, bragten mij in de pijnlijkste ongerustheid. Het was klaar, een moordtooneel stond voor de deur. MOORWALDEN was een dier zwakke karakters, die, wanneer men ze op het uiterste drijft, tot de vreeselijkste bedrijven in staat zijn, en voor welke gewelddadigheid gemakkelijker is dan zielskracht. Ik poogde ANKERSTAF bevreesd te maken, door hem van ter zijde te waarschuwen op zijne hoede te zijn; maar, vol vertrouwen op

zijne ligchamelijke sterkte en op hetgeen hij de lafhartigheid van den patroon noemde, ging hij voort met hem te trotseren.

(Het vervolg en slot in het andere No.)

OVER DE NAMEN DER MUZELMANNEN.

De Muzelman heeft geenen geslachtsnaam. Bij hen sterft, met den dood van den persoon, ook de naam, dien hij gevoerd heeft, en gaat niet op de kinderen over. Op den zevenden of achtsten dag na de geboorte ontvangt het kind eenen naam, en daarmede is gewoonlijk een familiefeest verbonden. Bij deze gelegenheid spreekt de vader of de grootvader een gebed over den jonggeborene uit, fluistert hem zijnen naam in het oor, en verkondigt dien daarna aan de omstanders. De bij de *Muzelmannen* voorkomende namen laten zich onder vier hoofdklassen, rangschikken, buiten welke er geene *Muzelmansche* namen zijn. In den eersten rang staan de namen der Patriarchen en Profeten, volgens MUHAMMED's bevel: »Geeft uwen kinderen de namen der Profeten." Derhalve komen het menigvuldigst voor de namen: IBRAHIM (ABRAHAM), ISMAÏL (ISMAËL), IZZED (ISAAK), JACUB (JAKOB), JUSSUF (JOSEPH), MUSSA (MOZES), AÏSSA (JEZUS), HARUN (AARON), DAUD (DAVID), SOLIMAN (SALOMON), MUHAMMED, HAMED, MAHMUD (de drie namen van den Profeet, op Aarde, in den Hemel en in de Hel.) In de tweede plaats komen de namen van hen, die aan de bevestiging en voortplanting van den *Islam* gearbeid hebben, gelijk OSMAN, OMAR, ALI enz. De derde kathegorie omvat de namen die met ABD (dienaar, dienstknecht) beginnen, zoo als ABD-ALLAH (dienstknecht Gods), ABD-EL-KADER (dienstknecht des Almagtigen), ABD-EL-KERIM (dienstknecht des grootmoedigen), ABD-EL-RHAMAN (dienstknecht des barmhartigen) enz., betrekking hebbende op de meeste der negentig, door de navolgers van MUHAMMED onderscheiden wordende eigenschappen van God. De vierde Klasse bevat de namen, die op DIN (Godsdienst, geloof) eindigen, zoo als SALAH-ED-DIN (SALADIJN, hersteller des geloofs), NEM-ED-DIN (navolger in het geloof, KHAIR-ED-DIN (heil des geloofs) enz. Hierbij voegen zich alleenlijk nog eenige weinige andere naamsoorten, als 1°. zekere zaamgestelde namen, gelijk HAMED-EL-ABD enz.;

2o. zulke namen, die bloote bijvoegelijke naamwoorden van eigenschappen zijn, als HASSAN (schoon) en de verkleiningswoordjes daarvan (HOSSEIN, HUSSEIN), HAKEM (magtig), SAID (gelukkig), RESCHID (regtvaardig), MUSTAPHA (Godgekozen). Om het verwisselen der menschen bij zoo vele gelijkluidende namen te voorkomen, worden hun somtijds bijnamen gegeven, doch deze hebben volstrekt niets overeenkomstigs met de *Europesche* geslachtsnamen, alzoo de zoon meestal eenen anderen bijnaam ontvangt. Nagenoeg al de bijnamen, wanneer zij geene hoedanigheidsaanduiding zijn, gelijk EL-KEBIR (de groote), EL-REKIK (de magere), EL-AUWER (de eenoogige), beginnen met de lettergreep BEN of IBN (zoon), waarop dan de naam van den vader volgt, of met BU (verkort voor ABU, vader.) Somwijlen laat de vader den te voren door hem gevoerden bijnaam varen, en neemt er eenen aan, afgeleid van zijnen zoon of zijne dochter, gelijk ABU-TALEB (vader van TALEB), ABU-BEKR (vader der maagd — zoo noemde zich MUHAMMED's schoonvader, nadat hij hem zijne dochter tot vrouw gegeven had.) Ook de moeders volgen dit voorbeeld, en noemen zich dan, b. v., OM-KALTUM (moeder van KALTUM), OM-HABIBA (moeder van HABIBA) enz. Vrouwennamen worden doorgaans van eene eigenschap afgeleid, als SAIDA (de gelukkige), SETHIRA (de vruchtbare), LOBNA (de blanke), of ook LULU (de parel), SAHRA (de bloem).

DE VREEMDE GAST.

Eene ware Anecdote.

In een der voornaamste logementen van *Frankfort* aan den *Main* had zich, op zekeren avond, naar gewoonte, een gezelschap beschaafde en vrolijke lieden vereenigd. Het gesprek was zeer levendig, en won later nog meer in belangrijkheid, toen een welgekleede vreemdeling, dien men te voren in dit huis niet had aangetroffen, zich mede aan de open tafel plaatste, spoedig deelnam aan de lievelingsonderwerpen, over welke gekout werd, en, wanneer de gasten langzamerhand uitgeput waren, den ingesluimerden mededeelingsgeest door eene menigte anecdoten, geestige kluchten en aanlokkelijke nieuwigheden, gekruid door de behagelijkste voordragt, weder opwekte. Ieder was opgetogen over het wegslepende

verhaaltalent van den vreemdeling. Ieder was er op uit, om hem hierover zijn genoegen te betuigen; en het ontbrak niet aan de welmeenendste verzoeken, om hem uit te noodigen van, ware het mogelijk, dit avondgezelschap meermalen met zijne tegenwoordigheid te vereeren. Slechts een der gasten — men noemde hem den Heer F.: en hij behoorde eerst sinds eenige weken tot den kring — sloeg bijna geen acht op den allen zoo welgevalligen vreemdeling, keerde hem, zonder dat deze het scheen te bemerken, soms onbeleefd den rug toe, ja zag hem, wanneer hij meende, dat hij van hem niet gezien werd, met zeer verachtelijke en wrevelige blikken aan. Na eene wijle toevens beloofde de vreemde, vereerd met de schier eenstemmige en hartelijke uitnoodiging, den volgenden avond terug te zullen komen. Het gezelschap bleef nog eenigen tijd bijeen; en naauwelijks had de vreemdeling de eetzaal verlaten, of de Heer F., die zulk een zigtbaar misnoegen over de opname van dat lid had aan den dag gelegd, haastte zich, de lofuitingen, welke alreeds ter gunste des vreemdelings werden aangeheven, te doen bedaren.

»Mijne Heeren!" zeide hij, »eer gij, door eenen, ja, aardigen gezelschapstoon om den tuin geleid, u in lofuitingen over dien onbekende uitputten gaat, zoude het toch, mijns bedunkens, niet kwaad zijn, eerst eens te onderzoeken, wat men dan toch wel van dien man te houden hebbe?"

»Wat raakt ons dat?" riepen eenige gasten. »Hij is een alleraardigst man in gezelschap; en wat behoeft men verdere aanbeveling voor eene open *Table d'Hôte?*"

»Gij mogt, dunkt mij, toch wel tot andere gedachten komen," ging de ontevreden Heer F. voort.

»Wel nu, hij zal toch wel de duivel niet zijn?"

»Dat niet. Wel kan ik u zeggen, dat gij daar zoo even de eer hadt, u door den scherpregter van *Maintz* te laten onderhouden."

Een kreet van verbazing ging uit den mond van het gansche gezelschap op.

»Wel verduiveld!" zeide een dik Heer, »dat is mij toch een weinigje te kras! en al ware hij het middelpunt van allen goeden gezelschapstoon, zoo wil ik toch niet langer in zijn gezelschap wezen."

»En ik niet — en ik niet!" riepen toestemmend de meeste gasten.

»Het is onbeschaamd van zulk een mensch, om zich in een fatsoenlijk gezelschap in te dringen — philosofeerde de Heer F. Hij mag een eerlijk man zijn, maar hij moest toch zijn' stand in aanmerking nemen, en geene lieden verschalken, zoodat ze hem, door onbekendheid met zijn beroep, welgevallig in hunnen kring opnemen."

De uitslag was, dat het gansche gezelschap den Heere F. opregtelijk dank betuigde, van door deze inlichting hunne aanstaande nadere zamenkomst met dezen vreemdeling voorgekomen te hebben; en het gevolg, dat de binnengeroepen kastelein de noodige aanwijzing ontving, om den vreemdeling, in geval hij den volgenden avond mogt wederkomen, des noods met opgave der reden, volstrekt den toegang tot de eetzaal te weigeren."

De ontluste waard beloofde het met de plegtigste verzekeringen, en bekwam werkelijk den volgenden avond de gelegenheid, om zijne belofte na te komen, want de vreemde kwam juist op den tijd van de avond-*Table d'Hôte* te huis. Gelukkig schoof hem de op zijne komst loerende waard nog op zijde, eer hij den voet over den dorpel van de eetzaal gezet had, en met eene menging van kasteleins-onderdanigheid en brutaliteit verklaarde hij aan den vreemdeling, dat hij, naar den eenstemmigen wil van het gezelschap, hem voortaan niet meer aan de *Table d'Hôte* mogt toelaten, daar, na zijn vertrek op gisteren avond, zijn ambt van scherpregter was bekend geworden.

De vreemdeling scheen in het eerst een weinig bedremmeld, doch herstelde zich spoedig, en meende, dat eene open tafel niet, even als een tournooispel, aan ridderlijke formaliteiten onderhevig was, waar alleen bevoegde Ridders mogten worden toegelaten: doch het deed hem leed, buiten zijn toedoen, het gezelschap in schrik en verlegenheid gebragt te hebben. »Ik beloof," eindigde hij, »voortaan het gezelschap niet meer door mijne tegenwoordigheid te verontrusten; alleen, ik kan dit huis niet verlaten, vóór en aleer ik persoonlijk de gasten verschooning gevraagd en dezelve ontvangen heb."

De waard maakte, wel is waar, eenige zwarigheden; doch bij nadere overweging kwam hem dat verzoek toch te billijk en te bescheiden voor, dan dat hij hetzelve niet zoude pogen in te willigen. Hij vroeg de toestemming aan de reeds zich in de zaal bevindende leden, en elk geloofde, ofschoon de

Heer F. er hevig tegen stemde, den vreemdeling, of liever zichzelven, deze voldoening schuldig te zijn.

Van den waard begeleid, trad de vreemdeling in de zaal. Zijn inkomen baarde eenige verlegenheid; hij echter groette zeer beleefd. »Ik kom," zeide hij, »alleen met het oogmerk, om het geëerde gezelschap opregtelijk verschooning te vragen. Toen ik mij gisteren hier in dezen kring mengde, geschiedde zulks volstrekt niet met eenig boos opzet of uit gebrek aan achting; maar uwe wijze van zien over de waarde en de strekking van het gezellig verkeer strookte zeer met de mijne, en ik poogde dus van mijne zijde ook iets toe te brengen tot veraangenaming van den kring, die mij zoo heuschelijk wilde aanhooren. Het zal niet weder gebeuren; en hiermede, mijne Heeren, uw ootmoedige dienaar!"

Hij keerde zich om, om heen te gaan, doch bleef, alsof hem nog iets te binnen schoot, aan de deur staan.

»Een woord nog zij mij vergund. Er ligt mij aan gelegen, te weten, *wie* van het gezelschap mij en mijnen stand herkend en ontdekt heeft."

Algemeen stilzwijgen. De Heer F. zat met een verschrikt gelaat op zijn bord te kijken.

»Gij zwijgt, mijne Heeren!" voer de vreemdeling voort. »Goed, dan zal ik het u zeggen. Van het gansche gezelschap kan niemand mij gekend of verraden hebben, dan gindsche Mijnheer F., en deze Heer heeft allezins reden, zich mijner te herinneren, want het is slechts vier weken geleden, dat ik te *Mainz* de eer had, dien knaap te doen brandmerken."

Allen vlogen vol verontwaardiging van hunne zitplaatsen op. De Heer F. zonk, als verpletterd, weêr in zijnen stoel neder.

De vreemdeling bleef zeer bedaard staan. »Ik kon het geëerde gezelschap zeer gemakkelijk de nadere bewijzen leveren," voegde hij de aanwezigen toe; »maar de geheele houding van den Heer F. in dit oogenblik zal wel de beste getuigenis zijn voor de waarheid van het door mij aangevoerde. Het zij mij dus alleen nog vergund te vragen: wat voor u, mijne Heeren, bedenkelijker is — het gezelschap van den scherpregter, of dat des gebrandmerkten?"

De Heer F. liet het gezelschap geen tijd, zich deswege te verklaren. Als van den donder getroffen, sprong hij van zijnen stoel op, en ijlde de zaal uit. De dikke Heer, die

gisteren het voórstel tot uitwerping van den vreemdeling gedaan had, wierp hem zijnen achtergebleven hoed na, gelijktijdig den vreemde een' stoel aanbiedende, en hem, uit naam van het gezelschap, verzoekende hun gast te willen zijn. Hij maakte eenige verontschuldiging; doch, daar de leden er op bleven aandringen, nam hij de uitnoodiging aan, en weldra bragt zijne vrolijke luim den opgeruimden toon weder in het gezelschap, hetwelk later, zoo dikwerf hij zich in hetzelve bevond, hem met de meeste welwillendheid en belangstelling bejegende.

TREFFENDE STATISTIEK OMTRENT DEN LEVENSDUUR, BEPAALDELIJK DIEN IN FRANKRIJK.

De tafel van DAVILLARD, van 1815, nopens de sterfte in *Frankrijk*, levert de volgende uitkomst op.

Bevolking van een millioen kinderen, in hetzelfde tijdvak geboren:

Op den leeftijd van 20 jaren is niet meer dan de helft in leven	500,000 (*)
Op dien van 55 jaren	250,000
— — — 64 —	176,000
— — — 73 —	89,000
— — — 79 —	41,107
— — — 82 —	23,680

En zoo vervolgens, met zulk eene versnelling, dat, na verloop van 100 jaren, men slechts 207 personen telt, en na 109 één enkel mensch den palm der langlevendheid wegdraagt.

Nog sterker is de tabèl, in 1837 door de stad *Parijs* gemeen gemaakt, welker bevolking gesteld wordt op 909,126 personen van de beide seksen. Immers, tot grondslag genomen zijnde, dat in gezegde jaar het getal der overledenen 26,575 is geweest, volgt daaruit, dat, een gelijk getal jaarlijks stervende, in weinig meer dan 34 jaren geheel *Parijs* zou uitgestorven zijn, bijaldien de vrouwen met onvruchtbaarheid bezocht werden!

(*) Het jaar 1830 leverde meer dan de helft op, te weten 502,216; weldaad, te danken aan de koepokinenting.

ABERNETHY'S GEESTELIJKE OVERREDINGSKRACHT.

In het Bartholomeus-gasthuis werd een lijder gebragt, die eene breuk had. De gewone geneeswijze werd aangewend, doch vruchteloos. Daar de teekenen ontrustender werden, stelde men den zieke voor, dat het raadzaam zijn zou, tot eene belangrijke heelkundige kunstbewerking over te gaan; maar hij weigerde volstrekt, zich daaraan te onderwerpen. Des anderen daags werd er over hem een consult gehouden, en de uitspraak der geneeskundigen was, dat, zoo de patiënt niet tot de operatie wilde overgaan, hij geen ander uitzigt had dan een' spoedigen dood. Desniettegenstaande bleef de man verklaren, dat hij veel liever sterven wilde, dan gedoogen, dat men zijn ligchaam met messen zou kerven. Reeds waren de heelmeesters met hunne handlangers op weg, om het gasthuis te verlaten, toen zij den Heer ABERNETHY ontmoeteden, die, gevolgd door zijne leerlingen, juist bezig was zijnen rondgang te doen. Op zijne vraag het netelige geval hem voorgedragen zijnde, zeide hij: »Laat mij den man eens zien." Zich hierop bij zijn bed nedergezet hebbende, begon hij met hem het volgende gesprek: »Wel, vriendlief, kunt gij mij ook zeggen, wat al dat gerucht te beduiden heeft?" — »Ja zeker; zij willen mij opereren; maar ik wil liever sterven, dan zoo iets ondergaan." — »Dat geloof ik wel, mijn goede man, en ik beklaag u van harte, dat de operatie noodig is. Gij wilt dus sterven; maar hebt gij al eens overlegd, wat er na uw' dood gebeuren zal? Dan volgt er een oordeel, waarin gij van al uwe daden rekenschap aan God zult moeten afleggen. God nu heeft in zijne goedheid ons heelmiddelen geschonken, welke te gebruiken, wanneer wij ze noodig hebben, een heilige pligt voor ons wordt. Wanneer gij dus weigert, de middelen te bezigen, welke God ons tot dat einde gegeven heeft, en die naar onze beste meening uw leven redden kunnen, maakt gij u aan het verlies daarvan schuldig, treedt als zelfmoordenaar voor Gods regterstoel, en moet wegens deze zware zonde, even als wegens uwe overige overtredingen, het vonnis van uwen Schepper te gemoet zien." De man scheen door deze voorstelling levendig getroffen en zonk in een stil gepeins, waarop de Heer ABERNETHY zeide: »Wij sullen u thans eenige oogenblikken alleen laten, opdat gij

een besluit moogt kunnen nemen." Toen de redenaar terugkwam, zeî de patiënt met bedaarden ernst: »Ik zal mij aan alles onderwerpen." De kunstbewerking geschiedde, en het leven van den man werd gered.

DE JEUGD VAN EENEN MAARSCHALK.

Bonaparte ging te *Valence* voornamelijk om met montalivet, en des zondags bezochten zij te zamen den omtrek der stad. Menigmaal bleven zij eenen geruimen tijd toekijken naar een bal, hetwelk, voor een gering geld, onder den open hemel, door eenen kramer uit de stad gegeven werd, die zijnen ledigen tijd gebruikte, om aldus van zijne kennis in de muzijk partij te trekken. Deze vioolspeler was vroeger soldaat geweest, had zich, toen hij zijn afscheid bekomen had, te *Valence* nedergezet, was er getrouwd, en oefende er nu zijne dubbele kostwinning uit. Daar zijne vlijt echter, zelfs op deze wijs, niet toereikte, om het bestaan aan zijn huisgezin te verschaffen, trachtte hij ook nog de plaats van copiïst in een regeringsbureau te verkrijgen. Hier vonden hem de eerste vrijbataillons in het jaar 1790 en namen hem mede. — Deze gewezen soldaat, kramer, vioolspeler en copiïst was de naderhand zoo beroemd geworden Maarschalk victor, Hertog van *Belluno*.

GAARKEUKENS TE PARIJS, WAAR VOOR VIJF FRANSCHE SOUS (*) GEGETEN WORDT.

Midden op de markt *des Innocens*, aan den voet der fontein, achter eene driedubbele rij van kramen, en onder eene menigte andere ooft-, groenten- en allerlei eetwaarverkoopers, hebben zich in de open lucht zes keukens gevestigd, van welke iedere onder het bestuur eener *dame de la halle* staat, welke door haren man of hare kinderen geholpen wordt. Eene tafel, met eenen berg van op elkander gestapelde borden van grof aardewerk bezet, eene mand vol houten lepels en ijzeren vorken, drie of vier banken, ontzaggelijke steeds kokende ketels, korven vol brood,

(*) Ongeveer 12 centen Holl.

maken de meubels en het materieel dezer gaarkeukens uit. Ketels en schotels zijn goed vertind, en alles is inderdaad uitstekend zindelijk. Vijf soorten van geregten staan ter beschikking van den gast, — wittebroods-, kool- en aardappelsoep, een mengelmoes van vleesch en groente, snijboonen en salade. Alles is goed en zuiver toebereid, en elke portie kost een' Franschen stuiver. Echter moet men in aanmerking nemen, dat de hoeveelheid in verhouding staat tot den prijs. Het volledige maal bestaat uit de genoemde vijf portiën te zamen. Evenwel kan men sommige derzelven doen verdubbelen en andere weglaten. Niettegenstaande het ongemeen geringe van den eetprijs, winnen de ondernemers op de spijs, die zij leveren, (behalve alleen op het brood) en betalen daarenboven hunne plaats op de markt. Het middagmaal, zelfs het volledige, duurt slechts vijf minuten. Sommigen der gasten staan; anderen zitten. De onophoudelijk door nieuw aankomenden weder aangevulde groepen bestaan uit zes, twaalf, zelfs twintig personen van beiderlei kunne en van alle jaren, doch meestal mans en grijsaards. Op de markt *des Innocens* zijn, gelijk wij zeiden, zes zulke gaarkeukens, en op andere plaatsen van *Parijs*, naar men zegt, nog tweemaal zoo veel. Dooreen gerekend bedraagt het getal der dischgenooten bij de eersten dagelijks ongeveer duizend personen.

ANECDOTE, RAKENDE DE UITWERKING VAN DEN SCHRIK.

In eene zijner lessen over de uitwerksels van den schrik (dus verhaalt de Heer AUDUBON) deelde Dr. RUSH deze Anecdote mede, voorgevallen bij eene afdeeling van krijgslieden, geposteerd nabij de hoogten der *Hudson's*-rivier, in *Noord-Amerika*. Een goudgele arend (*falco chrys.* LINN.) had zijn nest gebouwd in de holte eener rots, die over het water hing. Een soldaat deed zich een touw om de middel vastmaken, waaraan zijne kameraden hem nederlieten, ten einde hij tot aan het nest des adelaars konde afdalen. Daar werd hij eensklaps aangevallen door den woedenden vogel, die zijne jongen verdedigde. De onverschrokken soldaat trok nu zijn mes, het eenige wapen, dat hij bij zich had, en weerde daarmede, zoo goed hij konde, zijnen vijand af; maar, het lemmer zwaaijende, had hij het ongeluk van nagenoeg het touw door te snijden, dat nu begon zich verder te ontrollen. Zijne kameraden op den top der rots, zulks bemerkende, trokken hem zoo snel mogelijk naar boven, en verlosten hem gelukkiglijk uit zijnen ijselijken toestand, op het oogenblik dat hij niet anders dacht, dan dat hij in den afgrond zou nederstorten. Zoo geweldig werkte de invloed van den schrik op den, aldus tusschen leven en dood zwevenden soldaat, dat nog vóór den derden dag daarop volgende al zijn hoofdhaar grijs was geworden.

MENGELWERK.

C. A. AGARDH, OVER DE VERLICHTING DER LAGERE VOLKSKLASSEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 383.)

De beschaving, zoo zegt men namelijk, is een gevaarlijk, een ongelukkig geschenk voor hem, die haar ontvangt. Dat geluk en zedelijke en onschuldige gezindheid niet onvereenigbaar zijn met 's menschen onbeschaafden toestand, daarvan worden wij reeds overtuigd door de volksverhalen, die men overal aantreft, over eene gouden eeuw, eenen herderstijd, eenen aartsvaderlijken toestand, welke de beschaving der volken voorafging, niet strijdt met hunne geschiedenis, en bezongen wordt door hunne dichters. Reizigers hebben zulk een' toestand geprezen, gelijk die nog vóór korten tijd op de *Zuidzee-eilanden* werd aangetroffen, en groote schrijvers prijzen nog het leven der wilde volken, die door de *Europesche* beschaving in *Amerika* verdrongen worden. Wel zijn die natiën barbaren, en begaan daardoor wreedheden, welke den weekhartigen *Europeaan* doen ijzen; doch deze wreedheden zijn geene eigenlijke misdaden, geene handelingen, die met het bewustzijn van derzelver strafbaarheid gepleegd worden, maar zij worden door hen zelfs voor deugden gehouden, gelijk de *Europeaan* dapperheid voor eene deugd en het duël voor eenen pligt houdt. Van hunne daden is het egoïsmus volkomen uitgesloten. Zij handelen volgens eene algemeene wet, door hunne vaders voorgeschreven, en zonder betrekking op hun eigen persoonlijk belang. Dood en leven, verlies of voordeel, genot of ontbering komt nooit in berekening. De grondregel, om alleen te handelen uit achting voor regt, welken wij in *Europa* voor een ijdel ideaal houden, wordt bij hen verwezenlijkt. Gaan wij over tot de vraag aangaande hun geluk of ongeluk, dan schijnt zeker-

lijk hun toestand in de schatting eens *Europeërs* ellendig en beklagenswaardig; maar kan een leven met regt beklagenswaardig genoemd worden, 't geen men niet verruilen wil tegen den pronk van het *Europesche* leven, en 't geen men zelfs, bij vergelijking met den gelukkigsten beschaafden Staat in de wereld, met den *Noord-Amerikaanschen*, daarboven de voorkeur geeft? Is een volk beklagenswaardig, in welks *flora* men de *Europesche* planten niet vindt, die armoede en kommer en verdriet, verzadiging en afkeer van het leven, en wanhoop worden genoemd?

Vergelijkt men hiermede het beschaafde leven, welk eene schrikkelijke tegenstelling! Is niet de menschelijke ellende eene getrouwe volgster van de beschaving? Welk eene menigte nieuwe vormen daarvan, die den wilde onbekend zijn, volgen haar op de hielen! Welk een verwaarlijke nood, welke schrikkelijke gebreken, welke bittere zorgen, welke gewetensangsten, welk een tegenzin in het leven heeft niet den beschaafden Staat ingenomen! En als een van deze booze geesten is uitgedreven, gaat hij dan niet heen, en haalt van zijn huis zeven anderen, en keert tot het ledige en met bezems gekeerde en versierde menschenhart terug, om aldaar woningen op te slaan?

Is de uiterlijke glans, waarmede de beschaving de zamenleving verguldt, wel eene toereikende vergoeding voor deze ellende onder zoo vele gedaanten? Is de glans, de overvloed, de gemakkelijkheid des levens, welke slechts genot voor de zinnen verschaft, wel een troost voor den treurenden geest?

Even weinig als in den Staat, schijnt ook in zedelijk opzigt de mensch door de beschaving gewonnen te hebben. Men behoeft geene vorige tijden aan te halen, noch te herinneren aan het tijdperk van AUGUSTUS, toen het zedebederf gelijken tred hield met de beschaving. Men kan zich enkel tot het tegenwoordige bepalen. De klagt over het toenemende *egoïsmus*, waardoor zich elkeen tot het middelpunt der menschheid maakt, of, gelijk het met een anderen naam genoemd wordt, over het *materialismus*, waardoor men aan de eischen der zinnelijkheid de hoogste

plaats inruimt, klinkt van het eene eind van *Europa* tot het andere. Men behoeft ROUSSEAU niet aan te halen. De teekening van zedelijke verdorvenheid en van den voortgang der ondeugd maakt den grondtrek uit in de schildering des gewonen levens, die ons in de schriften der voornaamste zedeschilders van groote volken, in die van BYRON, SUE en BALZAC gegeven wordt; welke Schrijvers niet slechts de kleuren, maar zelfs de trekken en karakters in hunne teekening uit de hedendaagsche zamenleving en den dagelijkschen omgang ontleenen en de beschaving in alle hare spiervezels oplossen, als waren zij nieuwe physiologen het menschelijk hart levend ontledende, bloedende onder hunne handen en kloppende onder hun mes; terwijl COOPER en WALTER SCOTT, om zuiverder zeden en de overwinning der deugd te malen, hunne lezers ver weg moeten voeren, hetzij naar de wildernissen van *Amerika*; of naar verloopene tijden.

Zoude men zulk eene beschaving aan onze lagere volksstanden willen aanbieden? Zal de schemering, waarin men ze daardoor verplaatst, voor hunne zedelijke veredeling weldadiger zijn, dan de volle glans van het licht is, hetwelk thans de hoogere standen bestraalt? Zullen zij zich van de vruchten der beschaving niet veeleer de vermeerderde gemakken des levens, dan de voorwaarts strevende ontwikkeling van den geest, toeëigenen? Overal zien wij de ergste misdrijven gepleegd worden door hen uit de lagere standen, die eene zekere grootere cultuur, verder uitgestrekte begrippen en allerlei halve kundigheden bekomen hebben. De galeislaven in *Frankrijk*, de gedeporteerden in *Engeland*, de correctionele gevangenen in andere landen, zijn gewoonlijk juist zulke uit den hoop voor den dag gekomene, maar slechts weinig boven denzelven in verstandelijke vorming verhevene menschen.

Deze zijn de beide gewigtigste tegenwerpingen, welke tegen de uitbreiding der beschaving gemaakt worden. Zouden zij eenigen grond van werkelijkheid hebben? Zou het inderdaad mogelijk zijn, dat zulk eene tegenstrijdigheid liggen kan in het plan voor de ontwikkeling van het men-

schelijk geslacht? Zou van den eenen kant deze ontwikkeling zelve 's menschen wezen kunnen uitmaken en de voorwaarde zijn, om zijne bestemming te bereiken, en van eenen anderen kant slechts een zedelijk verderf en eene toenemende ellende in zich sluiten? Zou hij bestemd zijn, om zijne loopbaan te beginnen met zich van de ruwe zinnelijkheid vrij te maken, en haar te besluiten met zich aan de verfijnde zinnelijkheid te onderwerpen?

Er moet ongetwijfeld eene oplossing gevonden worden van die tegenstrijdigheden, een uitgang uit dezen doolhof van verbijsterende meeningen. Welke is die oplossing, die uitgang?

De beschuldiging van toenemend *egoïsmus* en *materialismus* in de beschaafde Staten kan geenszins geloochend worden; noch ook, dat deze al de gevolgen kon na zich slepen of begunstigen, welke wij boven hebben geschetst. Maar zulk eene egoïstische verandering in denkwijze is geheel verschillend in verschillende landen; en het is daarom ook verkeerd, in het algemeen over beschaving te spreken, daar men slechts behoorde te spreken over die van eenig volk; het is verkeerd, aan de beschaving gevolgen toe te schrijven, die mogelijk alleen aan zekere betrekkingen van den Staat zijn te wijten. Ik zal eenige van die betrekkingen noemen.

De eerste grondregel voor elken Staat is, dat de Staat niet voor elk medeburger het afzonderlijk doel, maar het gemeenschappelijke voor allen uitmaakt. Dit laatste, of dit gemeenschappelijke doel, is een *idee*, hetwelk de volken zelve met het woord *Vaderland* uitdrukken, en hetwelk ondersteund wordt door een afzonderlijk natuurlijk gevoel, hetwelk wij vaderlandsliefde of *nationaliteit* noemen. Deze grondstelling is alzoo niet bloot eene bespiegeling, eene vooronderstelling, maar eene door de Voorzienigheid zelve vastgestelde inrigting tot behoud der volken. Overal, waar deze grondstelling niet alle betrekkingen van den Staat doordringt, overal, waar het individuéle als staatsdoel te voorschijn treedt, moeten natuurlijkerwijze de individu's zelve nog meer zich geregtigd achten om het meest

te gelden, en het egoïsmus moet, in plaats van nationaliteit, het beginsel van den Staat worden.

De Staat heeft, behalve dit eigen doel, 't geen tegen of boven dat der individu's gesteld is, nog een ander, namelijk de veredeling der menschheid of de bereiking van hare bestemming door Godsdienst en rede. Wanneer dit niet de hoogste plaats inneemt in alle betrekkingen en inrigtingen van den Staat, wanneer het aan toevalligheid of aan elks bijzonder inzigt wordt overgelaten, dan wordt het, als verwijderd doel, voor de naaste behoefte van het individu achtergesteld en aan egoïsmus prijs gegeven. Overal alzoo, waar de godsdienstige zin der natie niet bewaard wordt te gelijk met den voortgang in beschaving en levensveraangenaming, moeten zich verschijnsels vertoonen van dien onbegrensden lust voor zinnelijk genot, hetwelk den grond uitmaakt van de verbastering des tijds, of van datgene, 't welk gemeenlijk *materialismus* genoemd wordt.

De Staat of het Vaderland is niets anders dan eene school, een opvoedingsgesticht voor de volken. Juist omdat de menschheid, even als het kind, tot einddoel heeft, om zich onophoudelijk te ontwikkelen, moet zij ook hare opvoedingsschool hebben, even als het kind. Het is even ongerijmd, te zeggen, dat de Staat voor dat doel niet noodig is, als te beweren, dat een kind zichzelf kan opvoeden. De Staat kan dat doel nooit uit het oog verliezen, zonder vroeger of later zijne eigene ontbinding te bewerken. Maar nu is de voortgang of ontwikkeling der menschheid tweeledig, *geestelijk* en *ligchamelijk*, zoo als in het voorafgaande is aangeduid. De Staat, als de hoogste aardsche beschermer van het menschelijk geslacht, moet aan beiden zijne zorg besteden. Overal, waar dit niet geschiedt, waar het stoffelijke alleen het onderwerp zijner zorgen is, of het geestelijke slechts als ondergeschikt aan het ligchamelijke in bescherming wordt genomen, moet het *materialismus* noodwendig zich in alle betrekkingen van den Staat indringen. Op de velden groeit het gras zonder verplegen, maar het zaad op den akker moet uitgestrooid, gereinigd; verzorgd worden. Zoo is het met het ligcha-

melijke en het geestelijke. Het ligchamelijke is voor 's menschen dierlijke natuur, wat het gras voor het vee is; de veldvruchten zijn voor den mensch, wat het geestelijke voor zijne hoogere natuur is.

De tijdsgelegenheid vergunt mij niet, deze stof wijdloopiger te behandelen. 't Geen ik heb aangevoerd, moge voldoende zijn, ten einde aan te toonen, dat de verkeerde rigting, die zich thans tot een bovendrijvend *materialismus* aan den dag legt, geenszins toegeschreven moet worden aan de beschaving zelve, maar aan verschillende verhoudingen in den Staat, welke de eerste grondslagen en voorwaarden van den Staat ondermijnen.

Mij blijft nog overig, het behandelde aan te wenden op de vraag onzer tegenwoordige zamenkomst, aangaande de gevolgen van de verlichting der lagere standen.

Dat de mogelijkheid eener gevaarlijke stelling van den arbeidenden stand in betrekking tot den Staat in het geheel en tot de hoogere standen in het bijzonder van niets anders afhangt, dan van de gebrekkige organisatie van den Staat zelven, maar geenszins van eene toenemende verlichting en beschaving op zichzelve, en dat deze alzoo voor een' zoodanigen stand mogelijk is, zonder tot deszelfs oplossing te geleiden, was de stelling, die hier betoogd moest worden. In plaats van dit bewijs uit algemeene gronden af te leiden, hetwelk een thans te uitgestrekt en welligt mijne krachten te boven gaand onderzoek vereischen zou, zal ik dit betoog langs eenen anderen, ons thans ook naderen weg pogen te bewerken, met verwijzing namelijk naar een land, waar de inrigting van den Staat zoodanig is, dat de verlichting der arbeidende klasse geenszins gevaarlijk voor den Staat kan worden, of de oplossing van die klasse zelve aanbrengen. Dit land is ons eigen.

De arbeidende klasse in ons land is uitgegaan en gaat nog uit van onzen *boerenstand*. (*); eene inrigting, die, onder alle landen van *Europa*, aan *Zweden* alleen eigen is. Deze boerenstand, zoo als die volgens 's lands wetten

(*) *Bondestand.*

bestaat, maakt een middellid tusschen de arbeidende en de middelklasse uit en verbindt beiden. Hij is zelf een arbeidende stand, en tegelijk eene klasse van zelfstandige, gezetene, tamelijk vermogende medeburgers. En deze aartsvaderlijke inrigting maakt, naar mijne gedachte, niet alleen het grootste sieraad van *Zweden's* staatsgebouw, maar ook den sterksten waarborg van deszelfs duurzaamheid uit.

Van overoude tijden af was *Zweden's* grond, met weinige uitzonderingen, tusschen verschillende eigenaars of gebruikers (daar de Staat zelf als grondbezitter kan beschouwd worden) verdeeld, in zoo groote deelen of hoeven (*), dat deze daarvan onbekommerd leven konden, doch niet zonder zelve deel te nemen in den arbeid, en ook daarbij geen ander bedrijf konden uitoefenen. Deze grondeigenaars zijn thans de *Zweedsche* boeren. Om in de regten van den boerenstand te blijven deelen, moeten zij die onafhankelijkheid bewaren, en nooit ander bedrijf uitgeoefend hebben. Een gevolg hiervan is, zoo al niet de wet, dan toch het gebruik, dat de oudste zoon het vaderlijk landgoed erft; terwijl daarentegen de overige kinderen in den eigenlijken arbeidenden stand overgaan.

In den landbouw ligt niets vernederends. Er bestaat dan ook geene vrees, dat de boerenstand door meerdere verlichting dezen arbeid voor lastig zal houden of er wederzin tegen opvatten. Integendeel zal de boerenstand, in waarheid verlicht, door zijnen beteren toestand in *Zweden* dan in andere landen, daardoor liefde voor zijn bedrijf en de begeerte erlangen, om de verbeteringen, die latere tijden aanbieden, daarop toe te passen.

Eveneens als de boerenstand van den eenen kant zoo digt bij de arbeidende klasse in *Zweden* staat, dat hij beschouwd kan worden daarvan het hoogste gedeelte uit te maken, is hij aan den anderen kant niet afgescheiden van aandeel in de hoogere aangelegenheden des vaderlands, zelfs niet van een' grooter en gewigtiger invloed op de-

(*) *Hemman.*

zelve. Deze stand maakt het eigenlijke conservative gedeelte in onze staatshuishouding uit, door zijne erkende karaktertrekken van niet onbedachtzaam nieuwigheden aan te nemen en met liefde en trouw aan den Koning verbonden te zijn. Voeg er bij eene gehechtheid aan den *Zweedschen* grond, omdat het vaderlijk erfgoed, volgens de aloude inrigtingen, van zoon tot zoon tot in de verste nakomelingschap overgaat. Behoedzaamheid, trouw jegens den Koning, en eene liefde voor het Vaderland, die niet uit bespiegeling of dichterlijke geestdrift, maar uit de verhouding der burgers tot den Staat ontspringt, deze zijn in het algemeen de drie elementen van eenen conservativen burgerstand. In andere landen is een conservative stand slechts daarom aan het bestaande gehecht, omdat hij er zijnen voorrang en regten door behouden wil, en wordt dus een voorwerp van de afgunst der lagere standen. Alle de bewegingen, die in andere landen door de boven aangeduide afzondering tusschen de hoogere en lagere standen te vreezen zijn, worden alzoo van dezen kant voorgekomen.

Uit deze merkwaardige inrigting wordt zeer natuurlijk de bijzonderheid in den *Zweedschen* regeringsvorm verklaard, dat de boerenstand een rijksstand uitmaakt en met den voornaamsten stand een gelijk aandeel in de wetgevende magt heeft. Voor buitenlanders, en veelligt voor menigeen in ons eigen land, die het denkbeeld niet doorzien, hetwelk aan *Zweden's* staatsgebouw ten grondslag ligt, is het, zoo niet ongerijmd, ten minste onverklaarbaar, dat de laagste klasse tot een' rijksstand verheven wordt, terwijl zulks evenwel een noodwendige schalm is in eene geheele keten van betrekkingen.

Op deze wijze geniet de *Zweedsche* boer, als wetgevend en politiek persoon, in zijnen grijzen rok hetzelfde aanzien als de gegalonneerde medeleden van den hoogsten stand. Het eene jaar ploegt hij zijnen grond en deelt zijnen enkelen maaltijd aan dezelfde tafel met zijne arbeiders, en het andere spreekt hij in de wetgevende vergadering, is de gast des Konings en zit aan met de voornaamsten des lands. Men bewondert in het nieuwe *Europa* eenen CINCINNATUS

van het aloude *Rome;* deze overgang van den ploeg tot het landsbestuur is in *Zweden* eene staatsbepaling, eene grondwet.

Het aangevoerde moge genoeg zijn, om aan te toonen, welke de stelling van den *Zweedschen* boer is. Het vraagstuk, welks oplossing men in andere landen te vergeefs gezocht heeft, om de menschenwaarde bij den nederigsten stand van den Staat te bewaren, en tevens mogelijk te maken, dat daarin eene arbeidende klasse behouden blijve, is hier volkomen beantwoord. Het aartsvaderlijke leven, 't geen de geschiedenis schetst als een geheel voorbijgegaan tijdvak, in het blaauwe verschiet der *Sagen* schemerende, hetgeen dichters bezongen hebben in ideale schoonheid, als alleen in eene denkbeeldige wereld te huis behoorende, — dit patriarchale leven is in *Zweden*, »in dat land, aan hetwelk goedige Goden goud en zilver geweigerd hebben," (*) en alleen daar, eene werkelijkheid, eene waarheid, eene onder onze oogen voortdurende geschiedenis.

Ver van uitgesloten te zijn om in hoogere standen over te gaan, heeft de *Zweedsche* boer, door de inrigtingen van het onderwijs, dezen overgang steeds voor zich gemakkelijk en begunstigd gezien. Maar slechts gelukkige en ongewone natuurgaven hebben, over het algemeen, zich deze begunstiging ten nutte gemaakt. *Zweden* bezit dan ook boven andere landen vele merkwaardige en uitmuntende mannen, die van den boerenstand zijn uitgegaan. Zulks heeft echter noch hoogmoed van den eenen, noch afgunst van den anderen kant veroorzaakt. En terwijl men deze verheffingen tot hooger staat als uitzonderingen beschouwt, die slechts door bijzondere schikking der Voorzienigheid plaats kunnen hebben, blijft de boerenstand vrij van tegenzin of minachting voor zijnen eigenen op te vatten.

Beschouwen wij nog eenen kant van de betrekkingen des *Zweedschen* boerenstands. Het patriarchale daarin vertoont zich bijzonder in zijn huiselijk leven. De medeleden

(*) *Argentum et aurum propitii an irati Dii negaverint dubito.*. TACIT. *de mor. Germ.*

van zijn huis zijn verpligt bij elkander te wonen en te leven. Ook de onderhoorigen nemen deel in den algemeenen omgang, en worden er als geslachtsbetrekkingen beschouwd, die alleen voor nadere verwantschap van kind of broeder achterstaan. Maar nu is het huiselijk leven de bron van alle burgerlijke deugden. Door het huiselijk leven begrijpt men eerst, wat vaderland is; daardoor alleen krijgt dat begrip vastheid, en gaat over tot gevoel, tot werkelijkheid. Gaat men niet van het huiselijke leven uit, dan is vaderlandsliefde niet alleen een vooroordeel, maar ook zedelijk onregtmatig. Want, zoodra ik van de algemeene grondstellingen der rede uitga, heeft de eene mensch geen meerder regt op mijne liefde dan de andere. Het is het menschengeslacht, hetwelk een wijsgeerig stelsel mij beveelt lief te hebben, en niet den landgenoot meer dan anderen. De natuur heeft eene andere wet gesticht; deze namelijk, dat men zijnen *naasten* moet liefhebben, en *door* hem en *in* hem het menschelijk geslacht. Nu wordt alles natuurlijk, en het geheele geslacht wordt vereenigd door eenen wonderbaren, alles omvattenden band. Het is met menschenliefde even als met kringen in het water, die zwakker worden, hoe meer zij van het middelpunt verwijderd zijn; maar geen grens kan hun ophouden aanwijzen. Het is rondom ons eigen hart, dat deze kringen het meest levendig, helder en bepaald zijn. Eerst dan, als men werkt of strijdt voor eene echtgenoot, of voor een kind of broeder of zuster, wordt de drijfveer daartoe meer, dan een afgetrokken begrip, een schoonklinkend woord, en eene algemeene stelling zonder inwendig gehalte. Het vaderland treedt daar in levende beelden voor ons op, en het lief te hebben wordt niet meer een pligt, maar het wordt eene tweede natuur, eene behoefte en vrije noodzakelijkheid. Hoe kan men ook gelooven, dat een eenstaand wezen dezelfde vaderlandsliefde hebben kan als hij, die door instellingen, welke van voorouders op de kinderen overgaan, met den grond verbonden is? Hoe kan men gelooven, dat zoodanig iemand, losgerukt en vrijstaande of drijvende op de golven van willekeur, naar welk strand het ook zij, en die slechts

voor zichzelven te zorgen heeft, zedelijke kracht en zedelijke waarde zal bereiken? Stel eenen Staat te zamen uit deze vrijstaande medeburgers, en bereken, wat er van vaderland en burgerdeugd worden zou!

Alle gebreken van onze nieuwe Staten kunnen worden afgeleid van het voorbijzien dezer grondstelling, van het ontbondene, koude en van zijne heiligheid beroofde familieleven, van het verminderen van huiselijk geluk en huiselijke deugden, van eene toenemende menigte van medeleden in den Staat, die buiten familiebetrekkingen zijn, van de uitbreiding van het koude, zelfzuchtige, de ijdelheid streelende omgangsleven, hetgeen de plaats van het familieleven inneemt. Alles, waarmede men de nieuwere beschaving beschuldigt, behoort aan deze rigting van de zamenleving te worden toegeschreven. Die koude egoïsten zonder hart onder de hoogere standen, welke men schetst als de voornaamste helden in onze hedendaagsche zedetafereelen, wat zijn zij, bij nadere beschouwing, anders dan zoodanigen, die het gevoel voor het innige, vertrouwelijke familieleven verloren hebben, hetwelk zij of als eenen last beschouwen, of alleen als een middel, om zich op zijne plaats staande te houden. En die misdadigers onder de lagere standen, dat schuim der maatschappijen, wier aantal steeds toeneemt en meer en meer vrees inboezemt, handelen niet zoo zeer uit verachting der wetten, als veeleer over het algemeen daardoor, dat zij, losgerukt van den band, die betrekkingen verbindt, op zichzelf staande wezens zijn.

Eveneens is het gesteld met de toenemende ellende, het zij die zich oppronke met de kleederpracht der groote wereld, het zij haar de lompen des bedelaars op de straten bedekke. Overal is het de verbroken band der gezinnen, overal heerschende gevoelens of zeden, die door de werking, welke zij langzamerhand op de wetten en inrigtingen uitoefenen, tot dit doel geleiden, of het zijn omgekeerd wetten en inrigtingen die op de zeden gewerkt en den band der maatschappij hebben opgelost. In een gezin, waar allen arbeiden voor het gemeenschappelijke huis, waar volkomene eenigheid en vertrouwelijkheid heerschen, kan in gewone tijden nood of on-

geluk naauwelijks indringen. Over het dak van zulk een gezin regent uit den bewolkten hemel zegen neder, en door de vensters schiet de zon liefelijke stralen van vrede binnen; rust en kalmte breiden zich er met de schaduwen der duisterheid over uit. Wat zoekt daarentegen die ongelukkige, dien gij ontmoet? Geen brood, geene aalmoezen, geenen beschermer; neen, hij zoekt een' broeder, een' vader, eene moeder, een' vriend. Deze zijn menschelijke behoeften; het voedsel is slechts eene dierlijke behoefte; en is hij niet, hoe ellendig ook, boven alles een mensch? Vraag het hem, en gij zult het vernemen, dat hetgeen hem ontbreekt niets is, dan dat hij aan zijn lot overgelaten of verstooten, dat hij eenzaam op de aarde is!

Uit alles volgt alzoo, dat het familieleven de voorwaarde is voor alle zedelijkheid en alle geluk in de burgermaatschappij. Die Staat, welke het minst de losrukking daarvan begunstigt, het minst aanleiding geeft tot afscheiding, zulk een Staat is het, welke het digtst bij het ideaal komt, en het langst de oplossing en zedelijke verbastering wederstand biedt.

Dat het landleven, bij vele voordeelen, ook vooral de bevordering van huiselijkheid ten gevolge heeft, vereischt geen betoog. En de landman behoeft geene kundigheden, die meer schitterend dan voordeelig zijn; geene ingewikkelde en veelomvattende kennis, zoo als voor sommige ambten, of voor hoogere nijverheid en mededinging met andere volken, voor een' cosmopolitischen handel gevorderd worden. Zijne beschaving en verlichting is van eene mildere en ligtere soort, en voert spoediger haar loon met zich. Daarenboven is het gelukkige landleven van de kunst en poëzij niet uitgesloten, een der gewigtigste voordeelen der geestbeschaving. Integendeel, het is onder het volk, dat de dichtkunst haren eigenlijken wortel heeft, waar zij haren stam vormt en hare frissche bladeren uitbreidt, om ten laatste hare veelkleurige bloemen in het hoogere, meer kundigheden bezittende leven te doen pralen. Of zijn HOMERUS, OSSIAN, zijn de volkszangers, de Bar-

den, de Troubadours, kinderen van het volk, geene poëten? — En muzijk? Heeft niet het volk ook zijne muzijk? Welk instrument is volmaakter, dan de menschelijke borst? — Maar waartoe meerder? Is in het landleven niet alles poëzij? is niet alles prozaïsch in het stadsleven? Op het land is poëzij eigenlijk te huis; zij ontsprnit onder uwe voetstappen, straalt in de ochtendzon tegen, zweeft rond in het maanlicht, bliksemt in de donderwolken, suist in den wind, bruist in de golven, rust in de schaduw der hage, zingt en schatert van de takken der boomen, en bezielt alles, alles met haren adem. In de stad heeft men poëzij, als men dit alles nabootst of beschrijft.

Bij een zoodanig landleven kan geene zedeloosheid, geen *materialismus*, geen *egoïsmus* wortel slaan. Hetgeen de beschaving verleidends, verderfelijks, verstorends heeft, kan slechts daar het landleven besmetten, waar de maatschappij van de oorspronkelijke bestemming afwijkt. Doch eene bedenking tegen het door mij hier bijgebragte kan men, wel is waar, ontleenen van de ongelijke verhoudingen der steden, waarop zij niet toepasselijk zijn, en in welke men eveneens eene arbeidende klasse aantreft. Maar uit een zedekundig oogpunt moet men steden altijd anders beschouwen dan het land. Steden zijn verordend, om het overvloedige en schadelijke uit den inwendigen omloop weg te voeren; even als opene wonden, waar de slechte stof zich verzamelt en tot rijpheid gebragt wordt, om vervolgens uit het Staatsligchaam uitgevoerd te worden. Op het landleven kunnen daarom kleine steden nadeeliger invloed uitoefenen dan groote.

Doch er is eene andere tegenwerping, die in het algemeen tegen de verlichting der lagere volksklassen wordt ingebragt; dat halve verlichting erger is dan geene. Maar dit is eene van die algemeene stellingen, met welke men blijkbaar eene reeds gevallene zaak verdedigt. Verstaat men door eene halve verlichting eene lagere en meer beperkte, dan is alle verlichting eene halve, in vergelijking met een toekomstig tijdvak; dan was de verlichting van de veertiende eeuw half, in vergelijking met die der vijftiende, en de beschaving van ons eigen tijdvak is slechts half, in betrekking tot

die eener naastvolgende eeuw. Maar aldus behoort men de volledigheid der verlichting niet te verstaan. Elke beschaving, alle verlichting is volledig, hoe laag of hoe hoog zij overigens zij, wanneer zij haren wortel in het verstand heeft en op enkele en heldere grondbeginselen steunt, diegene namelijk, welke de voorwaarden van alle zedelijkheid, van alle Godsdienst en van elke maatschappij zijn. Zelfs de grootste geleerdheid is eene halve geleerdheid, wanneer zij niet geheel in voeding opgenomen en in de levenssappen doorgedrongen is, wanneer zij alleen kennis is, wanneer zij in het begrip ongeveer zoo vervat is als in een boek, hetwelk van de overigen op zijne rij afgezonderd staat. Zoodanig kan ook de kennis zijn, die de jeugd der hoogere standen ontvangt, en die slechts geheugenwerk is, niet geschikt om zich in het verstand te vormen, met de geheele ziel te vereenigen, en zelfstandig en zonder dwang op te wassen. Datgeen, hetwelk onze vereeniging bij de lagere standen zoekt te bevorderen, is niet, dat bij hen eene menigte kundigheden worden opeengestapeld, maar dat de denkkracht bij hen uit den sluimer opgewekt worde, onderwerp en voedsel erlange, het heldere Noordsche verstand gevormd worde en onafhankelijk gemaakt van den dwang der meeningen van den dag en de verwarring van algemeene stellingen.

Op deze wijze heb ik mij de oplossing gedacht van eene der zwaarste, eene der ingewikkeldste vragen van onzen tijd. Onvermogend, en ook door beperktheid van tijd en gelegenheid verhinderd, om de vraag volledig uit te werken in betrekking tot de verhoudingen der groote Staten, die door zamenmenging van oud en nieuw zoo ingewikkeld zijn, heb ik haar slechts overgebragt op onzen eigenen grond, en van den kring der afgetrokkene bespiegeling tot het werkelijke leven, tot de inrigting van onzen Staat overgeplaatst. Hier bij ons — zoo kwam het mij voor — hier in het oude Noorden, hetwelk zoo dikwerf te voorschijn trad, wanneer de zaak der menschheid verloren scheen, is de groote bestemming van het menschelijke geslacht bewaard gebleven, althans wanneer wij zelve die willen bewaren.

Onder de duisternis der middeleeuwen heerschte bij de pool het licht der letteren; even als het noorderlicht, hetwelk zijn schijnsel spreidt, terwijl nacht op het overige *Europa* rust. Nog eenmaal, zegt men, zal er eene middeleeuw wederkeeren, en in dit geval zal ook andermaal het edele en groote bij den mensch, dolende en vlugtende, zijne wijkplaats vinden in het hart van het Noorden.

De Vertaler meende, dat bovenstaande Verhandeling (*Om de lägre Folkklassernas Upplysning. Stockholm*, 1838) wel eene vertaling in het *Nederduitsch* verdiende, niet alleen om de onmiskenbare schoonheden van eenen oorspronkelijken en krachtigen stijl, zoodat hij zich zeer ongelukkig zou rekenen, zoo alle sporen daarvan in zijne overzetting verdwenen waren, maar vooral ook om het belangrijk onderwerp, hetwelk ook bij ons dikwijls de gemoederen verdeelt. Veranderingen heeft hij zich niet veroorloofd, ook daar niet, waar hij van den Schrijver in meening in enkele punten verschilde, maar wel eenige bekorting, en eenige weglating vooral in het laatste deel, hetwelk meer voor *Zweden* in 't bijzonder, dan voor de algemeene vraag, van belang scheen te zijn.

—H—

VERHAAL NOPENS HET VERONGELUKKEN VAN DRIE STOOMSCHEPEN IN NOORD-AMERIKA.

(Medegedeeld door Kapitein MARRYAT, in zijn *Diary in America.*)

Op Zondag, den 6 Mei 1837, (dus verhaalt een passagier aan boord van hetzelve) maakte het stoomschip *Ben-Sherwood*, Kapitein CASTLEMAN, zich tot zijn vertrek van *Nieuw-Orleans* gereed, en de talrijke passagiers, welke het aan boord had, waren in volle gerustheid bezig, hunne inrigtingen tot eene reis te maken, die nog al van eenigen duur moest zijn. Hier waren jonge, bekoorlijke vrouwtjes bezig, hare goederen in de kajuit in orde te schikken; daar

liepen kinderen vrolijk op het dek rond, en juichten, met de onbezorgdheid van hunnen leeftijd, over de beweging en het gedruisch, welke de toebereidselen tot het afvaren van een schip gewoonlijk verzellen; andere, die in de kajuit gehouden werden, liepen van tijd tot tijd naar de vensters, om te zien, wat er buiten gebeurde, het geklots van het water aan te staren, of met hunne oogen eenig ander vaartuig, dat voorbijvoer, te volgen. »Kijk, HENRI," riep een hunner, »daar komt de *Lexington* voorbij." — »Ik wenschte, dat ik er op was," antwoordde het aangesproken kind. Dit, zoo het scheen, nietsbeduidend en zonder bepaalde beteekenis gegeven antwoord zou thans tegenwoordig bijna voor een duister voorgevoel van het droevig lot, dat den *Ben-Sherwood* wachtte, gehouden kunnen worden. (*)

De kajuit, of dus liever de roef van den *Ben-Sherwood*, lag op het bovendek; zij was in evenredigheid van de breedte des vaartuigs vrij smal, vermits hetzelve, om den kunstterm te gebruiken, eigenlijk eene *Tenesseeër* katoenschuit was. Het voorkomen eener geladen katoenschuit moet hen, die daaraan niet gewoon zijn, verbazen: men laadt dezelve zoo overmatig, dat het dek zelf vol ligt, en dat er, om over hetzelve te gaan, niet anders overblijven dan naauwe gangen, ter wederzijde van welke katoenbalen opeengestapeld liggen. Een zoodanig ingerigt vaartuig kan van 1500 tot 2000 balen aan boord nemen.

Daar het jaargetijde nog niet vergevorderd en nog weinig stoombooten in de vaart waren, kreeg de *Ben-Sherwood* een aanmerkelijk getal passagiers aan boord, welke hij waarschijnlijk aan deze omstandigheid te danken had, want overigens was hij verre van het verkieslijkste vaartuig tot den overtogt te wezen, daar hij op de hier boven beschre-

(*) Hoe ongegrond ondertusschen zulk, gelijk misschien alle dusgenaamd voorgevoel zij, kan men ook hier afnemen uit de omstandigheid, van welke men later berigt bekomen heeft, dat ook de *Lexington*, op welke het kind gewenscht had verplaatst te zijn, door vuur vernield is; van 17 passagiers werden er slechts 3 gered. — *Vert.*

vene wijze beladen, daarbij log van bouw was, en verscheidene paarden en rijtuigen aan boord had.

De hemel was helder en onbewolkt en het weder zacht; honderden van aanschouwers verdrongen zich, om de boot te zien afvaren, om brieven mede te geven, of van vrienden afscheid te nemen. Ten tien ure eindelijk geraakte de *Ben-Sherwood* in beweging, eerst met de statige langzaamheid van eene voortroeijende zwaan, maar weldra, door zijn vermogend stoomwerktuig gedreven, doorkliefde hij pijlsnel het troebel water van den *Missisippi*, daarbij wolken van rook naar den hemel opzendende. Men spreke mij niet van de stoomvaartuigen van andere gewesten, vergeleken met onze *Amerikaansche* (*). Eene *Missisippi*-stoomboot van 700 ton, en met een werktuig voor die zwaarte berekend, is een wonderwerk der menschelijke kunstvlijt. Zie, hoe zij duizenden van mijlen, dwars door onbewoonde wildernissen, aflegt, en daarbij met eenen rivierstroom worstelt, welken geene andere kracht te boven zou kunnen komen; zie, hoe zij, met eenparigen gang, nu eens groenende beemden, dan dorre vlakten, dan weder onoverzienbare moerassen, waar alle leven schijnt op te houden, doorsnijdt, terwijl zij zelf in haren boezem alle beginselen van beweging en werkzaamheid medevoert!

In den avond van Dingsdag den 9 Mei, voer het stoomschip *la Prairie* den *Ben-Sherwood* bij *Fort Adams* voorbij, waar deze zich eenigen tijd had opgehouden. Daar verscheidene passagiers hunne spijt te kennen gaven, dat de *Prairie* vroeger dan zij aan de stad *Natchez* zou aankomen, verklaarde de Kapitein, dat hij dit niet zou dulden, en dat hij, het mogt kosten wat het wilde, op zijne beurt de *Prairie* zou voorbijvaren. Zoodra dus de zaken, om welke de *Ben-Sherwood* bij *Fort Adams* had aangelegd, haar beslag hadden, kreeg het volk bevel, om het vuur te versterken en zoo hard te stoken als mogelijk was. Men sloeg een brandewijnsvat open, en veroorloofde hun, er naar welgevallen uit te

(*) Men moet niet vergeten, dat het een *Amerikaan* is, die spreekt. — *Vert.*

gebruiken: zoo als te verwachten was, werd van dit verlof misbruik gemaakt. Het was destijds elf ure 's avonds; de Kapitein begaf zich in zijne kajuit, waar hij zich in zijne kleederen te rust legde; een officier bleef wacht houden op dek.

Terwijl de boot den afstand van *Fort Adams* naar den mond van de *Homochilta* aflegde, geraakte het hout, dat voor de ketels gestapeld lag, herhaalde malen in brand, en werd telkens slechts onvolkomen gebluscht. (*)

Onder het pijlsnel voortschieten langs den oever (want in het opvaren der rivier houdt men zich zoo na mogelijk aan haren zoom, om buiten de werking van den stroom te blijven) riep een Neger, dat ons hout in brand stond. »Loop naar den duivel!" was het antwoord; »bemoei u met uwe eigene zaken!" — »O, *Massa!*" hernam de Neger, »als gij niet oppast, zijt gij nog eer naar den duivel dan ik." Ondertusschen snelde het vaartuig al gedurig voort, stroomen rooks uitbrakende, en bij elken ommezwaai van het rad van het eene eind tot het ander trillende, zoo sterk was de drukking en zoo versneld de beweging. Het was omtrent een ure 's morgens; wij waren juist bezig, de bank, die dwars vóór den mond der *Homochilta* ligt, om te varen, toen een passagier, die op het dek het digtst bij den ketel was komen staan, eensklaps de vlam midden uit den houtstapel zag opschieten. Ook toen nog zou het, met eene volkomen bezadigde manschap, gemakkelijk geweest zijn den brand te blusschen; maar wat hielp de ijver van enkelen, wanneer alles hunne pogingen belemmerde? Dus, bij voorbeeld, wilde een passagier eene puts grijpen, om water te putten, en vond, dat ze vastgesloten was. Weinige oogenblikken waren genoeg, om het vuur op eene schrik-

(*) Om het verhaal wèl te begrijpen, moet men weten, dat de ketels der *Amerikaansche* stoombooten geheel en al boven het dek zijn. Wanneer het vuur een' tijdlang sterk onderhouden is geworden, wordt de hitte, welke zij in het rond verspreiden, allergeweldigst, en is somwijlen gelijk men hier ziet, hevig genoeg, om het hout, hetgeen men er onvoorzigtiglijk te nabij in gereedheid legt, te doen vuur vatten.

barende wijze te doen toenemen; toen de Kapitein naar boven snelde, vond hij het dek reeds in brand. In een oogenblik vloog de tijding van het gevaar, waarin wij waren, het schip rond, en het angstgeschreeuw, hetgeen uit de kajuit, in welke de vrouwen met de kinderen zich bevonden, opging, bewees, dat zij ook daar vernomen was. Vruchteloos poogde de stuurman den oever te bereiken; het schip was er toen twee (Engelsche) mijlen van verwijderd, en daar spoedig de touwen van het roer wegbrandden, dreef het vaartuig af, tot dat het, op eene bank stootende, er onbewegelijk zitten bleef.

In den eersten schrik hadden verscheidene personen de wijk genomen in de jol, die aan den achtersteven hing. Een passagier, min zelfzuchtig of moediger dan zij, poogde vruchteloos hen te bewegen, om de booten aan de vrouwen over te laten; hij kreeg geen ander antwoord, dan dat een hunner zijn mes trok, en de touwen, die de jol aan het schip verbonden, lossneed: weinige oogenblikken daarna was het overladen bootje door de rivier verzwolgen, en van allen, die er in waren (twintig in getal) is naderhand niet een eenig wedergezien!

Men liet alstoen de tweede sloep te water, maar zij liep oogenblikkelijk vol en werd onbruikbaar. Een onbeschrijfelijk tooneel van verwarring en schrik volgde op het verlies van deze onze laatste hoop: sommigen, en dit was het grootste getal, wierpen zich in de rivier, om aan de vlammen te ontsnappen; anderen liepen radeloos het schip op en neder; moeders, van hare kinderen omringd, smeekten om eene hulp, welke geene menschelijke magt haar verschaffen kon; zusters riepen om hare broeders, vrouwen om hare mans, en, met eene aandoenlijke zelfverzaking, ijverden de meeste slechts om hunne kinderen te redden. Van oogenblik tot oogenblik verkondigde het dof gedruisch, hetwelk de val van een ligchaam in het water veroorzaakt, dat die hoofdstof al weder een slagtoffer ontvangen had. Het angstig gillen der vrouwen en der kinderen; de verstikkende hitte, die allengskens geheel het schip vervulde; het gedruisch van het stoomwerktuig, hetwelk niemand bedacht geweest was te doen stilstaan, en dat,

als om het kwaad nog gedurig aan te zetten, onophoudelijk blies; het pijnlijk gekerm der paarden, die, door het vernielend element bereikt, woedend in het rond sloegen, — alles werkte zaam, om een tooneel te vormen, hetwelk ik mijn leven lang niet vergeten zal! Dit vreeselijke half-uur, hetwelk tweehonderd menschelijke wezens de eeuwigheid inzond, is met onuitwischbare trekken in mijn geheugen gegrift; nu nog denk ik er den halven dag aan.

Ik was in het water gesprongen en zwom naar den oever, daarbij eene moeder met haar kind ondersteunende. Tweemaal zonk zij, en tweemaal gelukte het mij haar weder boven te brengen; maar weldra begaven mij mijne krachten; ik bezweek onder het dubbele gewigt. De moeder bemerkte het. »Red mijn kind!" riep zij, en, mij loslatende, verdween zij onder de golven! Haar heldenmoed gaf mij nieuwe krachten, en na ongehoorden arbeid bereikte ik met mijnen kleinen last den oever. — Vóór dat dit nog gebeurde, had het schip zich van de bank, waarop het vastzat, losgewerkt, en zakte, als een ontzettende vuurklomp de rivier af. De ongelukkigen, welke het nog aan boord had, door de pijn verwonnen, wierpen zich in het water, waar de meesten verdwenen; weldra zweeg alle geschreeuw, en op het verwarde gedruisch, dat tot nog toe geheerscht had, volgde eene nog ontzettender stilte: 't was de stilte van het graf!

Ik zat, in doffe gevoelloosheid, aan den oever, toen eene stoomboot, de *Columbus*, in het gezigt kwam, op de plaats van het ongeluk aanhield, en eenige slagtoffers opvischte; eene tweede boot de *Statesman*, verscheen, en redde er nog anderen. Een derde vaartuig stoomde op, en naderde het brandende schip; ik dacht, dat het, zoo als de vorigen, hulp zou brengen, maar, na eenige woorden met den *Columbus* gewisseld te hebben, gaf deszelfs Kapitein bevel, den vroegeren koers te vervolgen. Het voer dus weg, en de golfslag, welken zijn gang te weeg bragt, verzwolg nog menig zwemmer, die zich misschien gered zou hebben!

Mijne handen waren zwaar gebrand, en het was de pijn, die mij weder tot mijzelven bragt. Het derven van *mijne twee zusters en van mijn' broeder*, welke mij gedurende de

ramp uit het oog geraakt waren, stond plotseling, als met vlammenschrift, mij voor de ziel. Evenwel, schreijen kon ik niet; het was alsof de bron mijner tranen verdroogd was: zelfs het gevoel was in mij uitgebluscht; ik hoorde het kleine weesje, dat naast mij lag, schreeuwen, en ik sloeg geen acht op zijn geschrei. — Eensklaps schitterde een geweldig licht over de rivier, een dreunende slag volgde, en daarna was alles donker en stil! . . . .

Kapitein CASTLEMAN heeft bij de ramp, naar ik meen, zijnen vader en een zijner kinderen verloren. — Misschien zal men achten, dat hij daardoor voor zijne onvoorzigtigheid genoeg gestraft is; ik denk het niet: op hem rustte de ambtspligt, voor de veiligheid der bij hem aan boord zijnde passagiers te waken; dien heiligen pligt heeft hij niet vervuld, en daardoor eene misdaad begaan, welker zwaarte niets verminderen kan. De bloedverwanten en vrienden van tweehonderd slagtoffers roepen om wraak. — Geve God, dat ik hem nimmer ontmoete!

»Uit dit verhaal, (dus spreekt de Redacteur van het dagblad, hetwelk deze mededeeling opnam) ziet men, dat het verongelukken van den *Ben-Sherwood* geheel en al aan de onberadenheid van den Kapitein te wijten is, die, *het kostte wat het wilde*, het schip *la Prairie* voorbij wilde varen. Deze soort van wedstrijd (welken de *Engelschen* en *Amerikanen racing* noemen) heeft reeds menigmaal de noodlottigste gevolgen gehad. — »Vreemd," zegt, met betrekking hiertoe, Kapitein MARRYAT, »moet het mijnen Lezeren voorkomen, dat men zich getroost, zoo groote gevaren te loopen voor een doel van zoo weinig aanbelang; maar ik kan uit eigene ondervinding verzekeren, dat deze daadzaak veel minder bevreemdend voorkomt aan hen, die zich in soortgelijke omstandigheden bevonden hebben. In het eerste oogenblik heeft de aandoening van vrees de overhand, en men zou de vernedering van de achterste te blijven verkiezen boven de gevaarlijke eer van het eerst aan te komen; maar, naar mate de

jagt voortduurt, vatten de passagiers vuur, beginnen aan den strijd hartstogtelijk deel te nemen, en eindelijk ziet men de vreesachtigsten onder hen op de meest aan gevaar blootgestelde plaatsen staan, den Kapitein aanmoedigen en de stookers voortdrijven." — Ik laat deze soort van verdediging voor rekening van MARRYAT.

»Het gedrag van den Stoombootskapitein, die voorbijvoer, zonder bij het brandende schip stil te houden, levert een nieuw en droevig bewijs, hoe weinig in *Noord-Amerika* menschenlevens geteld worden; die onverschilligheid vindt men er onder al de standen der maatschappij.

»Toen ik de meren bevoer, is het mij ook eens gebeurd, dat op het schip, waar ik aan boord was, het brandhout bij den ketel vuur vatte; maar, daar het vaartuig onder een goed bestuur stond, zoo had dit toeval geen kwaad gevolg, en de beginnende brand werd bijna even snel gebluscht. Ook vermeld ik dit geval alleen, om daarbij eenen trek van zorgelooze ongevoeligheid in een' der matrozen aan te halen. De man heette DOUGHERTY. Hij lag gerust in zijne hangmat te slapen, toen een zijner kameraden komt aanloopen en hem toeroept: »Sta toch op; het hout is in brand geraakt!" — »Wel, dat wist ik al, vóór ik leggen ging," hernam de slaper."

(Het vervolg en slot hierna.)

VERORDENING TEGEN HET MISHANDELEN VAN DIEREN.

Kort geleden heeft de Vorst van *Schwartzburg-Sondershausen* eene voortreffelijke verordening met betrekking tot het mishandelen van dieren uitgevaardigd; zij verdient in haar geheel gekend te worden. Zie hier dezelve:

GUNTHER FREDERIK KAREL, door Gods genade Vorst van *Schwartzburg-Sonderhausen*. Zoo ontegenzeggelijk als het is, dat een groot gedeelte van het dierenrijk bestemd werd, om den mensch in menigerlei zaken tot nut te strekken, en deze zich derhalve van de dieren op behoorlijke wijs tot zijne oogmerken bedienen mag, even zoo onverantwoordelijk en het gevoel van den zedelijk goeden mensch beleedigend is het, wanneer in onze dagen menigmaal nog hier en daar eene wreede behandeling der dieren plaats heeft, die beide

den mensch onteert en de grenzen van zijn eigendomsregt te buiten gaat, derhalve niet gedoogd, maar integendeel verboden en gestraft behoort te worden. Het krachtdadigste middel, om zulk eene handelwijze te voorkomen, is onbetwistbaar ook in de opvoeding der jeugd en in het openbaar onderwijs gelegen; en ik noodig dus mijne Consistoriën uit, te zorgen, dat men zich in de scholen van mijn land bevlijtige, om de denkbeelden der jeugd over dit onderwerp naar eisch te louteren en te regt te brengen, haar met name door gepast onderrigt duidelijk te doen inzien, en haar in te prenten, dat de mensch wel de dieren en derzelver krachten tot zijn voordeel gebruiken, en hen tot dit oogmerk, of voor zoo ver zij hem gevaar of schade toebrengen, zelfs dooden mag, maar dat hij geen regt heeft, derzelver dood door noodelooze pijnigingen smartelijker te maken, of hen uit blooten moedwil van het leven te berooven, en dat het een door de menschelijkheid wel inzonderheid geboden pligt is, de huisdieren met zorgvuldigheid en sparing te behandelen, en dezelve niet — soms wel in half uitgehongerden toestand — door mishandelingen, tot overmatigen, met hunne krachten in geene evenredigheid staanden arbeid aan te drijven. Het is des te noodiger en heilzamer, aan de gemoederen der jeugd vroegtijdig hieromtrent het gepaste gevoel in te boezemen, ten einde zij teruggehouden worde, door moedwillig kwellen en pijnigen der dieren, haar eigen hart te verharden, en daardoor haar gevoel ook voor het lijden der menschheid te verstompen. Ook aan ouders, voogden en onderwijzers vind ik mij hierom genoopt, bij dezen als eenen werkelijken pligt in te scherpen, dat zij uit al hun vermogen zorgen, dat dit doel, bij de aan hunne leiding en opzigt toevertrouwde jeugd, gemoedelijk in het oog gehouden en zooveel immer mogelijk bereikt worde. In verscheidene landen hebben zich maatschappijen gevormd, om deze, onze eeuw onteerende, mishandeling der dieren op verschillende wijzen te keer te gaan; en met welgevallen zou ik vernemen, dat ook in mijn land zoodanig eene vereeniging tot stand kwame, waaraan ik alsdan volgaarne bescherming en alle mogelijke ondersteuning verleenen zou. Ten einde intusschen het kwellen der dieren ook door bepalingen te keer te gaan, vind ik mij genoopt, bij dezen het volgende te verordenen: I°. Dat elk, die een dier, hetzij hem in eigendom toebehoorende of niet, 1°. op eene ongebruikelijke en tevens meer dan noodig is pijnlijke wijze doodt, of 2°. aan

hetzelve, zonder een volgens gebruik geoorloofd gerekend doel daarbij te hebben, lijden of smart veroorzaakt, 3o. of ook, zelfs bij zulk een geoorloofd doel, de smarten buiten noodzaak vermeerdert, 4o. die een dier, door onttrekking van het tot zijn bestaan vereischte voedsel of verzorging, kwelt, en 5o. die, tot bereiking zijner oogmerken, door wreede behandeling een dier noodzaakt, tegen deszelfs aard of boven deszelfs krachten, zijne krachten te overspannen, — aan diermishandeling schuldig geoordeeld, en met gevangenis, die tot zes weken gaan kan, of, naar bevind van zaken, met eene evenredige geldboete, gestraft zal worden. — II. De trap van boosaardigheid, die bij het plegen der daad tot drijfveer gestrekt heeft, of de zedelijke verdorvenheid, en de grootte der aan het dier toegebragte kwelling, moeten bij het bepalen der straf wel inzonderheid als maatstaf in acht genomen worden. — III. Bij herhaling van het misdrijf behooren, ten aanzien der verhooging van straf, de daaromtrent algemeen aangenomene beginselen van regtsoefening toegepast te worden. — IV. Ouders, voogden of werkbazen dergenen, die zich aan het mishandelen van dieren schuldig maken, moeten, wanneer zij van het misdrijf geweten en hetzelve niet hebben pogen te verhinderen, als deelhebbers aan het begaan daarvan vervolgd en gestraft worden. — V. De ontvangene strafgelden zullen in de kas der weesverzorging van het landdistrikt, waartoe het geval betrekking heeft, gestort worden. — Van mijne besturen verwacht ik, dat zij de vereischte maatregelen zullen nemen, ten einde de in het bovenstaande als strafbaar aangeduide handelingen in tijds ter aangifte en ter onderzoeking geraken, dat zij voor het nakomen dezer verordening zullen waken, en dezelve langs den gebruikelijken weg ter openbare kennis zullen brengen.

Sondershausen, den 5 Maart 1840. GUNTHER FREDERIK KAREL, Vorst van *Schwartzburg-Sondershausen*.

DE DRIJVENDE VUURBAAK.

(*Vervolg en slot van bl.* 412.)

Op deze wijs verliepen nog twee dagen. Onophoudelijk staarde ik naar alle punten van den horizont, in de hoop van

eenig visschers vaartuig gewaar te worden, dat ons mogt naderen. Van wederzijden sloegen de partijen elkander gade. Op zekeren ochtend droeg MOORWALDEN, die gedurende den nanacht gewaakt had, aan ANKERSTAF op, om, voor den volgenden avond, de lantaren-lampen gereed te maken. Deze scheen den hem gegeven last niet te willen hooren. Zijn loensche blik verkondigde opene rebellie. MOORWALDEN werd bleek.

»Wat ik zeg," ging deze voort met eene stem, welke hij blijkbaar bedwong, »moet gedaan worden."

»Zoo, *moet* het? Welnu, doe het dan zelf."

»Gisteren heb ik het gedaan; toen was het mijne beurt; van daag is het de uwe."

»Van daag ben ik moê. Zij, die werken willen, mogen het doen."

Hier sloop MARIETTE de kamer binnen; hare tegenwoordigheid scheen ANKERSTAF's onbeschoftheid nog aan te prikkelen. Hij plaatste zich vlak voor MOORWALDEN, en, hem met spottende blikken aanziende, zeide hij: »Ho! ho! wat is men van morgen boos! Nog naauwelijks een vlasbaard om de kin, en men praat reeds als een man!"

»En als een man zal men zich doen gehoorzamen."

»Nu, dat willen wij eens zien."

»Zie het dan!" En bij deze woorden gaf MOORWALDEN, met al zijne kracht, ANKERSTAF eenen slag aan het hoofd. Ofschoon door het plotselinge van den aanval van zijn stuk gebragt, klemde de ander hem terstond in zijne armen. Ik schoot toe, om eenen strijd, die doodelijk worden kon, te voorkomen; maar, eer ik het nog doen kon, had de patroon zich uit de handen van zijnen vijand losgemaakt, zijn mes getrokken, en hem een' steek toegebragt, die slechts ten halve afgeweerd werd. Hij stond gereed dien te herhalen, toen ik hem greep en op het dek sleepte. Vervolgens ging ik beneden bij ANKERSTAF, die, op het gezigt van zijn bloed, brulde als een wild dier; doch op grond van mijne tijdige hulp, die hem waarschijnlijk het leven had gered, ontwrong ik hem eindelijk de belofte, dat hij MOORWALDEN niet weder zou tergen.

Beide de mannen zagen elkander dien dag niet weder. ANKERSTAF bragt dien geheel in zijn vertrekje door, waar MARIETTE zijne wond, die niet zwaar was, kwam verbinden. Langen tijd prateden zij al fluisterende met elkander. Kwam

ik hun te na, dan zwegen zij. Alleenlijk kon ik uit hunne gebaren oordeelen, dat het onderhoud met drift gevoerd werd. MARIETTE, verlegen en besluiteloos, scheen eenige bedenkingen te opperen, die door haren medestander met kracht bestreden werden. Trapswijze zag ik haar wijken voor het overwigt, hetwelk hij op haar oefende; waarna zij niet verder met elkander spraken.

Toen de avond gevallen was, klom ANKERSTAF op het dek, om bij de lantaren wacht te houden. Niet gerust omtrent hetgeen hij van zins mogt zijn, bleef ik bij hem. Wij wisselden geen woord. Hij stond tegen de verschansing te leunen; terwijl ik, aan den voet van den mast gezeten, naar het eentoonig geklots der golven luisterde.

Tegen middernacht nam MOORWALDEN de wacht van ANKERSTAF over, die zich hierop naar beneden in zijne hut begaf. Ik hoorde hem naar bed gaan. MARIETTE was in haar eigen vertrek geweken. Diepe kalmte heerschte rondom ons. Voor dezen nacht gerustgesteld, door mijn vroeger waken en de aandoeningen van den dag vermoeid, sloot ook ik mij in mijn hokje op. Langen tijd kon ik den slaap niet vatten; eindelijk echter sluimerde ik in. Eerlang begonnen angstige droomen mij te kwellen; ik voelde mij als door de nachtmerrie gedrukt; het kwam mij voor, als hoorde ik boven mijn hoofd dreunende voetstappen, als vernam ik halfgesmoord geschreeuw. Eindelijk werden deze aandoeningen zoo levendig, dat zij mij wekten. Het was geene begoocheling; een angstkreet klonk mij in het oor.... toen nog een.... toen een derde. Ik spring op, vlieg mijn kamertje uit, en sta tegenover MARIETTE, die mede op de been was en in heftige gemoedsbeweging scheen.

»Mijn God, wat gebeurt er toch? Wat beteekent dit geschreeuw?"

»Ik weet het niet," stamelde zij. »Welk geschreeuw meent gij?"

Zonder haar te antwoorden, vlieg ik den trap op: de deur, die naar het dek leidt, is gesloten. Ik wil haar openstooten; zij wijkt niet. Nog altijd hoor ik gekerm, dat gedurig zwakker wordt! Ik span al mijne krachten in; de deur springt eindelijk los, en wat zie ik op het dek? ANKERSTAF — ANKERSTAF alleen!

Hij komt op mij toe. »Er is — een — groot ongeluk — gebeurd," zegt hij met afgebroken stem. »MOORWALDEN

is in zee gevallen; — ja, in zee gevallen. Hij riep om hulp; ik ben toegeschoten. Ik zag, hoe hij zich aan een' kabel vasthield; maar, eer ik hem helpen kon, rukte eene golf hem weg. — Verstaat gij mij niet? MOORWALDEN is in zee gevallen."

Hij zou nog lang naar antwoord hebben kunnen wachten; ijzing had mij sprakeloos gemaakt. Eindelijk herstelde ik mij.

»En dat bloed! dat bloed daar aan uwe hand? riep ik.

»Is bloed van MOORWALDEN. Het touw, dat hij gevat had, is er vol van. Ook is mijne wond weder opengegaan. Voor den duivel! ik moet toch zien, dat ik het bloeden stelp."

En met deze woorden ging hij naar beneden bij MARIETTE, die terstond begon het schip van haar huichelend rouwgeklag te doen weêrgalmen.

Er was geen twijfel aan, eene gruweldaad, een moord was begaan geworden; maar hoe? met welke omstandigheden? Ik naderde het boord, en, mij over hetzelve henenbuigende, keek ik naar eenig spoor van den ongelukkigen MOORWALDEN uit. O ijselijkheid! de planken, waarop mijne hand steunde, waren vol bloed! bloed kleefde aan boord en mast! een plas bloed lag voor mijne voeten.

Ik deinsde van schrik terug. Ik wilde mij verwijderen. De tegenwoordigheid zelfs der moordenaars was mij minder schrikkelijk, dan deze eenzaamheid en deze bloedsporen. Maar ik vond de luikdeur van binnen weder bevestigd. Was ik dan misschien ook veroordeeld het leven te laten, en raadpleegden de moordenaars thans veelligt over de wijze van mijnen dood. Wat begonnen? wat bedacht? hoe mij aan een schijnbaar onvermijdelijk lot onttrokken? . . . . Eensklaps verneem ik een dof geluid; ik zie toe: eene hand stak uit zee op langs den spiegel, en bewoog zich zwak en langzaam. Ik klauter over het boord, hecht mij aan touwen en kettingen, en, bijna tot op de oppervlakte der zee gedaald, zie ik een' man, die zich aan den kabel van den achtersteven vastklemt en met den dood worstelt. Het was MOORWALDEN. Op het oogenblik dat ik hem grijpen wil, ontvangt het schip eenen stoot; de ongelukkige laat los, drijft nog een oogenblik, en zinkt. IJlings werp ik het eind van een touw, eenige planken, die mij voor de hand komen, in het water, hopende dat de verdrinkende die nog zou kunnen grijpen. Langen tijd bleef ik staren op de plaats, waar ik hem had zien verdwijnen: ijdele hoop; hij kwam niet weder boven.

Het scheen, dat de golven mij de misdaad alleen hadden willen toonen, alvorens haar voor altijd te bedekken.

Het luik was niet langer gesloten; ik opende het zonder moeite. Beneden gekomen, vond ik ANKERSTAY met hoofd en armen voorover op eene tafel liggen en in den slaap der dronkenschap gedompeld. Ongetwijfeld had de ellendige, om zijn gevoel te bedwelmen, zich met sterken drank opgevuld. Zijne ademhaling was belemmerd, zijn aangezigt gloeide, en zijne gelaatskleur was bloedrood. MARIETTE zag ik niet. Ik zeeg op eene bank, en besloot er den nacht door te brengen. Weldra ging de lamp, die aan de zoldering gehecht was, uit. Van tijd tot tijd stiet de moordenaar in zijnen slaap afgebrokene woorden uit: vreeselijke droomen schenen zijne rust te storen. »Hijsch de lantaren!" riep hij. »Die lampen branden niet... Hoe, er is bloed in de lamp, geen olie!... Een schuit! een schuit!.... Ja, ik hoor het kletsen der riemen.... Hel en duivel! het lijk drijft.... Zij zullen het zien.... MOORWALDEN!.... o, hoe spartelt hij in het water!" En hierbij had zijne stem den toon van den vreeselijksten angst; zijne tanden klapperden; zijne leden werden stuiptrekkend bewogen. O God, welk een slaap was dit!

Zoodra het dag werd, klom ik op het dek. MARIETTE was er reeds, en hield zich bezig met het wegwisschen der sporen van den afgeloopen nacht. Ik had besloten, met haar en haren medeschuldige te veinzen, het einde mijner gevangenschap af te wachten, en dan hen in handen van het geregt te leveren. Tot op dien tijd wenschte ik alle zinspeling op hetgeen gebeurd was te vermijden. ANKERSTAY verscheen eerst op den middag. Hij was bleek; zijne misvormde gelaatstrekken, zijn doffe blik verraadden de ontroering, welke hij poogde te verbergen, en de blik, dien hij op mij sloeg, wendde zich oogenblikkelijk af.

»Welnu," dus sprak hij mij met gemaakte bedaardheid aan, »wij hebben dan dien armen MOORWALDEN verloren; het is een groot ongeluk; maar wat zullen wij er tegen doen? Wij moeten nu met ons beiden de wacht bij de lantaren deelen, en met de eerste schuit, die hier aankomt, kunt gij vertrekken. Daarom, laat ons als goede vrienden leven. Wees niet bang; gij zult in mij een' goeden kameraad vinden." En hierop greep hij mijne hand en schudde

ze. Mijne hand in de zijne, die nog warm was van NOORWALDEN's bloed!

In den loop van den avond werd ik eene groote schuit gewaar, die op ons aanhield. ANKERSTAF en MARIETTE waren bij elkander in de kajuit. Ik besloot, hen niet te waarschuwen, en bleef heen en weder gaan, nu en dan naar het vaartuig kijkende, dat gedurig grooter werd; het was geen half uur ver meer verwijderd, toen het wendde en regt naar de kust stevende. Zoodra ik dit zag, stak ik mijnen zakdoek aan het eind van een' riem in de hoogte, en zwaaide dien heen en weder, tot sein aan de schuit om terug te komen. Op dit oogenblik trad ANKERSTAF op het dek: hij werd mij gewaar, en, mij den doek uit de handen rukkende, dreigde hij mij over boord te zullen werpen, wanneer ik iets zoodanigs weder ondernam.

»Wat!" riep MARIETTE, die hem volgde; »poogt de schelm te ontvlugten? ANKERSTAF, dat moet gij beletten."

»Ja zeker zal ik dat; hij zal niet van hier, vóór dat ik het toelaat. Hij moge oppassen; anders gaat het hem...."

»Zoo als het NOORWALDEN gegaan is," barstte ik uit, daar mijn toorn mijne voorzigtigheid verschalkte.

»Nu ja," herhaalde hij met eenen blik, die niets goeds voorspelde, »zoo als het NOORWALDEN gegaan is; maar gij ten minste zult niemand vertellen, hoe het NOORWALDEN gegaan is; de minste poging kost u het leven, dat zweer ik u bij hel en verdoemenis!"

Mijne hoop op ontsnapping verijdeld ziende, poogde ik mijne teleurstelling, zoo goed ik konde, te ontveinzen. Evenwel, mijn geheim was mij meer dan ten halve ontglipt; de woorden, welke ik gezegd, en de toon, waarmede ik die gesproken had, waren voor ANKERSTAF eene waarschuwing geweest. Hij hield mij onafgebroken in het oog. Van tijd tot tijd overzag hij den gezigteinder met een' verrekijker, om zeker te zijn, dat geen vaartuig ons naderde. Ik hoorde, hoe hij moordbedreigingen tegen mij mompelde. Blijkbaar zag hij slechts naar eene gelegenheid uit, om mij in zee te werpen.

Bedaardelijk overwoog ik nu mijnen toestand. Ofschoon ik in de magt van twee booswichten was, besloot ik, daar zij geen schietgeweer bezaten en ik met eene meer dan gewone ligchaamskracht begaafd was, hun weêrstand te bieden. Wat mij meest te vreezen stond, was overvallen te worden,

en ik sloot mij dus in mijne kluis op, het vaste besluit genomen hebbende, om mijn leven zoo duur mogelijk te verkoopen. De nacht verliep, zonder dat ik ontrust werd. Tegen den ochtend hoorde ik, dat men mijne deur van buiten toe rameide, en tezelfder tijd trof het gerucht van riemen mijn oor; weldra voelde ik een' ligten stoot, even alsof eene schuit ons vaartuig aan boord lag, en ik onderscheidde vreemde stemmen.

»Hoe maakt het NOORWALDEN?" vroeg men.

»Wel, zeer wel," hernam ANKERSTAF.

»En waarom laat hij zich dan heden niet zien?"

»Hij is zoo ziek, dat hij zijne hangmat niet verlaten kan."

»Hoe versta ik dat, grappenmaker? Is hij ziek en gezond te gelijker tijd? Ik wed, dat hij nog bij zijne vrouw ligt."

»Juist, zoo is het. En is er daar ginds ook eenig nieuws?"

»Niets anders, dan dat een drenkeling door de zee op de rotsen gespoeld is. Naar de wonden, die aan het schier onkenbare lijk ontdekt zijn, vermoedt men, dat hij niet op de regte wijs aan zijn eind gekomen is. De zaak heeft een geweldig leven gemaakt; de regtsbeambten schreeuwen en snateren als een troep meeuwen, en er wordt van gesproken, dat men eene sloep met een' officier aan boord wil uitzenden, om geheel de kust langs te varen, en te zien, of ergens op een schip ook een man ontbreekt. Het is een leelijk geval!"

Hier ontstond eene stilte, die ettelijke seconden duurde.

»Zoo!" hernam ANKERSTAF, »eene sloep met een' officier! en wanneer dan?"

»Misschien van ochtend. misschien van avend; doch wat raakt ons dat?"

»Zeker, wat raakt het ons.... Maar laat ik u niet ophouden, baas CHRISTIERN; de dag dreigt onstuimig te worden."

»Het is wel mogelijk, zoo'n vliegend stormpje; dat is hier niets vreemds. Gij wilt mij dan mijn visch niet afkoopen? Ook goed; dan ga ik ze elders brengen. — Doch nog één woord: vóór korten tijd is hier een schip vergaan; heeft niemand daarvan zich gered?"

»Niemand."

Weder hoorde ik het geluid der riemen, en de vreemde stemmen verloren zich in de verte. Toen de visschers niet meer in het gezigt waren, nam ANKERSTAF hetgeen, waarmede hij mijne deur versperd had, weg. Ik kwam terstond naar buiten, zorg dragende op mijne hoede te zijn. Ik vond

hem nog bleeker en verslagener dan den vorigen dag. Die anders zoo krachtige man was neêrgebogen onder het bewustzijn zijner misdaad. Hij sprak geen woord, toen hij mij zag; ter naauwernood had hij nog het vermogen om te denken.

MARIETTE greep zijnen arm. »Gelooft gij," vroeg zij, »wat die visscher daar gezegd heeft?"

»Ja, bij den Hemel! ja," riep hij, plotseling uit zijne verdooving tot zichzelven komende. »Wij zullen het maar al te spoedig zien."

»Mijn God, wat moet er dan van ons worden, ANKERSTAF? Bedenk toch het een of ander; zoek toch eene uitkomst: hier kunnen wij niet blijven."

»En waarom niet, als het u belieft? Ben ik een man, die voor de justitie bang is? Wijf, betoom uwe tong! Laten zij komen; zij zullen wèl ontvangen worden, ha! ha! ha!"

Maar ANKERSTAF poogde vruchteloos, mij en zichzelven te misleiden. Van oogenblik tot oogenblik nam zijn angst toe. Hij ging zitten, stond weder op, en kon geene minuut lang op dezelfde plaats blijven. Hij schonk een groot glas jenever in, sloeg het met ééne teug naar binnen, en begon daarna wederom het dek op en neder te gaan. De wind was opgestoken en blies van den wal; zwarte wolken pakten zich aan dien kant opeen. ANKERSTAF's oogen werden steeds als met geweld daarheen getrokken. Hij hoopte, dat het dreigende zwerk de gevreesde sloep beletten zou in zee te steken. Elk oogenblik greep hij zijn' verrekijker en overzag angstig den geheelen gezigteinder, waarna hij eenigzins vrijer adem schepte.

Eindelijk echter wierp hij den kijker plotseling op den grond, met den uitroep: »God behoede ons! daar zijn zij!" MARIETTE liep naar hem toe, maar hij stootte haar ruwelijk terug; de nabijheid van het gevaar had hem eenen wanhopenden moed gegeven. Hij greep eene bijl, en, naar de ketens en kabeltouwen vliegende, waaraan het vaartuig vertuid lag, verbrak, verbrijzelde hij beurteling, aan voor- en achtersteven, alles, wat het vasthield, tot dat het, aan zichzelf overgelaten, langzaam en log in beweging geraakte en begon weg te drijven.

»Laten zij nu komen! laten zij nu komen!" brulde ANKERSTAF met eene krankzinnige vrolijkheid; »heb ik u niet gezegd, dat zij goed ontvangen zouden worden? Hoera! hoera!"

Ons vaartuig had noch zeilen noch roer, om deszelfs loop te regelen. Het rolde en stampte nu zoo geweldig, dat ik herhaalde malen van de been geraakte. De zeeën, welke het niet ontwijken kon, namen het gedurig van ter zijde, en dan sloeg het over, alsof het wilde omslaan. Ankerstaf danste in het rond als een razende, onder het aanhoudend geroep: »Wij gaan naar den kelder! wij gaan naar den kelder! Kom, nog meer wind, nog hooger golven, en naar den duivel met ons! Hoera! hoera!"

Middelerwijl verscheen de sloep, welke Ankerstaf met zijn' verrekijker gezien had, ook voor het bloote oog als een zwart punt in de verte. Ik riep haar met mijne wenschen; ik berekende de snelte van hare vaart; merkbaar won zij op ons, maar zou zij ons inhalen, eer het te laat was? elk oogenblik kon de zee ons verzwelgen. Vergaan op het punt van gered te worden — welk een vreeselijke toestand!

De jagt bleef voortduren. Reeds begon ik te hopen, toen de storm, die van des ochtends af gedreigd had, losbarstte; te zelfder tijd breidde de nacht zijne schaduwen over de zee, en mijne verlossers verloren zich in den afstand en in het duister. Ankerstaf's opgewondenheid was langzamerhand bedaard. Mariette en hij, het gebulder van den storm naauwelijks hoorende, en bijna ongevoelig voor hun gevaar, hielden hunne handen krampachtig aan het boord vastgeklemd. Bij levenden lijve waren zij reeds zoo goed als dood. Zij wekten afgrijzen tevens en deernis.

Waarheen ging onze loop? Naar welken kant dreef de storm den stuurloozen klomp van ons schip? Die onzekerheid was eene nieuwe pijniging. Plotseling wekte een ongewoon gerucht mijne oplettendheid; het verdoofde zelfs het geraas van water en wind, en werd al luider en luider. Ik luisterde en vreesde de oorzaak daarvan te bevroeden; weldra was het mij niet langer mogelijk, de overtuiging af te weren. Een paar kabelslengten voor mij lag een donker rif van rotsen, waarop de zee donderend brak; in digte vlokken werd het schuim door den wind in de hoogte gejaagd, die zich huilend in de kloven en spleten verloor. Daarheen dreef ons eene onweêrstaanbare kracht. Onze ondergang was onvermijdelijk. Ik beval mijne ziel aan God.

Eensklaps deinsde ons vaartuig door eenen vreeselijken stoot terug; te zelfder tijd ligtte eene zee het van voren op, en

wierp het op eene zandbank, waarop het onbewegelijk zitten bleef. Mijne tegenwoordigheid van geest verliet mij niet; bij haar afloopen liet de zee rondom ons slechts eene diepte van twee of drie voet waters. Het gepaste oogenblik waarnemen, mij langs een touw laten afglijden en den rotswand bereiken, was voor mij het werk van eene enkele minuut. Op dit gezigt ontwaakte ANKERSTAF uit zijne bedwelming, en ondernam mij te vervolgen; maar, terwijl hij zich langs de zijde van het vaartuig afliet, kwam de zee met zulk eene hevigheid weder, dat hij, om niet weggerukt te worden, in aller ijl op het dek moest terugkeeren.

Ik begon nu de steile en glibberige rotsen te beklouteren, tot dat vermoeidheid mij dwong te gaan zitten. Omringd van dikke duisternis, en van alle zijden met afgronden omgeven, besloot ik den dag af te wachten. Ik hurkte neder in eenen hoek, door twee rotsen gevormd, en boven welke een andere rotsbrok een afdak vormde. Van hier hoorde ik het gedruisch der zee aan mijne voeten. De orkaan, verre van te bedaren, verdubbelde in woede. Niets is in staat, dit oproer der natuur, die verwarring, dien bajert der elementen te beschrijven. De wind loeide, de regen kletterde, het geklots der branding evenaarde den sterksten donder. Zoo duurde het den geheelen nacht door.

Zoodra het dag was, werd ik een' troep volks gewaar, dat van de naburige hoogten naar het strand afkwam. IJlings klom ik tot hen af, om naar het lot van ANKERSTAF en MARIETTE te vernemen. De drijvende vuurbaak was verdwenen, en vruchteloos zag ik naar hunne lijken in het rond, maar kisten, gebrokene planken, stukken wraks van allerlei soort getuigden genoegzaam, dat Gods geregte straf volbragt was.

HENDRIK IV VAN FRANKRIJK VAN ZIJNE DONKERE ZIJDE.

Opmerkelijk is het beeld, hetwelk SISMONDE DE SISMONDI in het 22ste Deel zijner *Histoire des Français*, (*Parijs* 1839) hetwelk de jaren 1598—1626, en alzoo de Regeringen van HENDRIK IV en LODEWIJK XIII omvat, van den zoo hoog geroemden en bijna vergoden HENDRIK ontwerpt. Hier verschijnt ons de *Bearner* held, de *héros* der galanterie, in een geheel nieuw en juist niet zeer voordeelig licht. De echt-

heid der gedurende de vorige eeuw in het licht gegevene *Mémoires* van SULLY is nog niet boven allen twijfel bewezen; en wat de dankbare gevoelens van het volk voor HENDRIK IV betreft, zoo hebben deze hunnen oorsprong voornamelijk te danken aan den vrede van *Verviers*, welke aan het door zoo langdurige oorlogen wreedelijk geteisterde land eene twaalfjarige rust verleende. Misschien was deze gebeurtenis nog meer het werk van den tijd, dan eene van HENDRIK en SULLY afkomstige weldaad. Toen HENDRIK IV den troon beklom, wachtte hem eene moeijelijke taak. Het zedenbederf was algemeen, alle maatschappelijke banden waren vaneengereten, en het voorbeeld van HENDRIK III, des *Béarners* voorganger, had niet weinig toegebragt, om, te midden der burgeroorlogen, de wanorde te vermeerderen. Bij zijnen dood ware een man van een vast karakter, van gestrenge zeden en van onvermoeibare vlijt vereischt geweest, om den duurzamen grond tot eenen toestand van rust, zedelijkheid en geluk in *Frankrijk* te leggen; maar zoodanige eigenschappen van een groot man ontbraken HENDRIK IV volstrekt. Toen deze Vorst den troon besteeg, was hij vijftig jaren oud, en men had van hem wel mogen verwachten, dat hij zich, ten minste uiterlijk, wijs en waardig gedragen zou; maar de omgang, dien hij hield, was de verkeerdste, welken hij houden kon. Hij was één hart en ééne ziel met BELLEGARDE, die tien jaren jonger dan HENDRIK, en in bijna alle liefdesavonturen zijn begunstigde medeminnaar was; met den *Lotharinger* BASSOMPIERRE, die niet meer dan vierentwintig jaren telde, en hem menigmaal zijne maitressen ontvrijde; met BERINGHEN, zijn' kamerdienaar; met LA VARENNE, die hem in zijne minnarijen diende, gelijk hij hem te voren in de keuken gediend had; eindelijk met ROQUELAURE, een' edelman uit *Gascogne*, van alle HENDRIK's vertrouwde vrienden de eenige, die ouder, maar ook nog ligtzinniger was, dan de Koning. Hooren wij SISMONDI zelven:

»HENDRIK IV wijdde daags slechts twee uren aan de bezigheden van den Staat, Gewoon aan een leven van drokte, en tevens aan het ruwe, soms ook wel het zedelooze der wachtkamers, had hij, om in beweging te geraken, sterke prikkels noodig. Een groot gedeelte van zijnen tijd besteedde hij aan de jagt, en daar hij dit vermaak met naijverigen hartstogt beminde, vaardigde hij tot het behouden

van het jagtwild verordeningen uit, die niet alleen lastig, maar ook inderdaad wreedaardig waren. Zij, die de jagtwetten overtraden, werden met geldboete, menigmaal ook wel met geeseling tot op het bloed, en, bij herhaling van feit, met de galeijen en zelfs met den dood gestraft. Wat kooplieden, handwerkers, arbeiders en ander »burgerlijk gebroefte" betreft, zoo was aan dezen niet alleen de jagt, maar ook het gebruik van buksen, karabijnen, kruisbogen en ander schietgeweer verboden, enz. Van de jagt teruggekeerd, bragt de Koning zijne avonden met spelen door, en wel op die hartstogtelijke wijs, waarmede een man, aan de sterke aandoeningen van het krijgsmansleven gewoon, genegen is de fortuin te beproeven. Met het spel verloor hij aanzienlijke sommen, en het voorbeeld, hetwelk hij gaf, moet des te meer betreurd worden, daar hij door hetzelve met lieden in aanraking kwam, die zijnen omgang onwaard waren. Maar de hartstogt, welke den Koning nog sterker beheerschte dan zijne zucht voor jagt of spel, was zijne drift voor de vrouwen; in den omgang met haar vergat hij alle wijsheid, alle achtbaarheid, alle zorg voor zijne belangen, ja zelfs alle eerlijkheid jegens zijne vrienden; want hij bragt onverwijld, hetgeen hij van hen over zijne maitressen vernomen had, aan deze over, en was haar vervolgers in het nemen harer wraak behulpzaam. Hij was reeds in eenen ouderdom, welke hem meerdere ingetogenheid had behooren te gebieden; ook bezat hij niets van die schoonheid, welke bij de VALOIS een erfgoed was; en Madame DE SIMIAR, die vroeger gewoon geweest was HENDRIK III te zien, zeide, toen zij HENDRIK IV gewaar werd: »Ik heb den Koning gezien, maar niet zijne majesteit." Zijn haar was aan het grijzen, rimpels doorgroefden zijn voorhoofd en zijne ingevallene wangen. »De liefde," zei Madame DE ROHAN, »kan zich volstrekt niet tusschen eenen neus en eene kin nestelen, die in elkander loopen." Daarenboven gaf hij een' onaangenamen reuk van zich."

Voor zijnen stand tusschen Katholijken en *Hugenoten* was HENDRIK niet op gewassen; bij beide partijen verloor hij genegenheid en invloed; ten laatste veronachtzaamde hij zijne oude vrienden, de Hervormden, en vleide de katholijke Geestelijkheid, met welke hij echter op den duur in geene goede verstandhouding blijven kon, omdat zij de volkomene verdrijving en uitroeijing der Gereformeerden vorderde; iets,

hetwelk HENDRIK natuurlijk niet kon willen. SISMONDI zet dit omstandiger uiteen, en geeft ons bijna de overtuiging, dat HENDRIK IV veeleer de zedelijke grondslagen van *Frankrijk* ondermijnd, dan wel een' zedelijken grondslag voor de toekomst gelegd heeft. Evenwel hij bezat in geenen deele een boos hart, en was van gemoed vrolijk en opgeruimd; zelfs had hij somwijlen edele en grootmoedige opwellingen; maar de uitvoering zijner ontwerpen voldeed nooit, noch aan het doel, noch aan het oorspronkelijke denkbeeld; maar al te spoedig liet hij zich weder door bekrompene inzigten besturen, en offerde het algemeene welzijn op aan zijne bijzondere belangen. Genoot zijn volk onder zijne regering al eene zekere mate van rust, die voor de ontwikkeling van nijverheid en koophandel gunstig was, zoo moest het echter de belastingen, welke het drukten, gedurig zien aangroeijen. HENDRIK's gunstelingen kostteden het land veel; hij zelf was tot verspilling genegen, en spaarde de staatskassen niet in het minste. Zijne maitressen, zijn spelen, zijn jagen en zijne lusthuizen, verslonden een groot gedeelte der inkomsten. Het was ook wel voornamelijk HENDRIK IV, die den grond legde tot de onbeperkte magt, welke zijne opvolgers wisten te verkrijgen, maar die in de groote revolutie, welke daarop gevolgd is, haren onvermijdelijken wederstuit vinden moest. Hij (*) begon het groote werk der onderdrukking van alle Vazallen, die hem lastig waren; een werk, dat door zijne opvolgers met volharding voortgezet werd, en waarvan LODEWIJK XIV de vruchten ingezameld heeft. Is nu, niettegenstaande dit alles, de dood van HENDRIK IV algemeen betreurd geworden, zoo heeft zulks zijnen grond gehad in de zwakke, weifelende regering van zijnen opvolger LODEWIJK XIII, wiens Ministers Koningen in zijne plaats waren.

Dit is, kort zaamgetrokken, de hoofddraad, welke door SISMONDI in zijne karakterschets van HENDRIK's regering gevolgd en ontwikkeld wordt. In hoeverre de veranderde staatkundige denkwijs, die overal niet zelden ook het oordeel der Geschiedenis zou wenschen om te keeren, op deze verschillende voorstelling van den vroeger zoo hoog geschatten Vorst invloed geoefend mag hebben, willen wij daarlaten; maar in allen gevalle is het iets opmerkelijks, bij eenen

(*) En dus niet reeds LODEWIJK XI? — *Vert.*

Franschen Geschiedschrijver deze afwijking van de vroegere vooringenomenheid zijner landgenooten te vinden, die trouwens zoo gereed zijn, ook in het ernstige vak der Historie, liefde en haat blindelings te overdrijven.

DE STRIJD DER CIJFERS EN GETALLEN.

Een droom.

De nacht noodigde de menschenkinderen ter rust. Ik volgde die uitnoodiging en begaf mij te bed, maar de slaap, dien de zwarte Godin mij beloofd had, liet mij zoo lang wachten, dat ik eindelijk op middelen bedacht werd, om haar door list of geweld tot mij te voeren. Onder de vele middelen, welke voor mijnen geest oprezen, kwam mij ook JEAN PAUL'S kunst om in te slapen te binnen, en toevallig het eerst de kunstgreep met de getallen, waaromtrent de groote Humorist den slapeloozen aanraadt, om cijfers, b. v. lange of korte, langzaam in de verbeelding op een' muur of in de sneeuw te schrijven, welke bezigheid, door de eensoortige langwijligheid, eindelijk eene hoogst slaperige uitwerking veroorzaakt. Ik beproefde dat middel, en schreef in mijne gedachten een aantal cijfers. Eindelijk gevoelde ik de uitwerking van het middel. Naauwelijks was een kwartier uurs vervlogen, of ik was reeds ingeslapen, terwijl de cijfers van een tot negen, benevens de bescheidene nul, reusachtig groot, in mijnen droom, voor mij stonden. De nietige nul begon, gelijk nietsbeduidende menschen doorgaans ook gewoon zijn, zich zeer opgeblazen voor te doen, en verklaarde, dat zij mij iets uit naam der negen cijfers, die over hunne waarde en hunnen rang in twist geraakt waren en besloten hadden mij tot scheidsman en regter te verkiezen, had voor te dragen. Ik verklaarde mij bereidwillig, dit eenigzins moeijelijke ambt te aanvaarden. Hierop hervatte de nul, dat iedere cijfer de zaak, betrekkelijk zijne waarde en meerderen of minderen rang, zelf zoude voordragen; *haar* bleef hierbij niets over, dan eene lofrede op de hooge waarde der cijfers en getallen in 't algemeen te houden, daar het nu toch eenmaal haar treurig lot was, slechts, als een niet, *en bagatelle* behandeld te worden, of wel, als eene dienstbare, zich te moeten laten gebruiken, om de waarde der enkele getallen op het hoogst

te doen stijgen. De arme, goede nul, niets en alles te gelijk, zuchtte hartverscheurend en ving aan:

Wie zich van de getallen slechts bedient om geld of de uren te tellen, dien mogen ze wel als iets ongewijds voorkomen; maar hij, die hun gebruik voor hoogere zamenstellingen kent, verstaat ook hunne beduidenis en, om zoo te zeggen, hunne mystieke en geheimzinnige beteekenis, in welke reeds de wijzen der oudheid, inzonderheid de *Platoniërs*, ze genomen hebben. Volgens LIVIUS, werd de Godin der Wijsheid voor de uitvindster der getallen gehouden, waarvan ieder zijn eigen karakter en geheimzinnige beteekenis heeft; de oudheid gaf aan ieder oneven getal boven de evengetallen de voorkeur, want zij hield het oneven getal voor beter en volkomener dan het even, dewijl dit eene deeling toelaat en de gelijke deelen van hetzelve altijd met elkander in strijd zijn; de onevene getallen laten zich echter niet gelijk verdeelen, daar bij de deeling altijd iets gemeenschappelijks overblijft. Het evengetal, zeiden zij, is gebrekkig, onvolkomen en onbepaald; het oneven bepaald, werkdadig en volkomen. Deelt men de getallen in hunne eenheden, zoo laten de evengetallen in hun midden eene ledige ruimte; bij de onevene getallen blijft de middelste ruimte altijd vol. De *Pythagoristen* noemden de onevene getallen mannelijk, de evene getallen vrouwelijk. Op dagen van evene getallen werd geene bezigheid aangevangen, geene reis ondernomen. Oude wijsgeeren beweerden zelfs, dat de Tijd eene soort van getal was. Wij verschenen het eerst zonder gedaante, zonder een zigtbaar teeken; de eerste menschen telden op de vingers, en deze soort van tellen is nog bij vele menschen en volken in gebruik; men pleegt ook van alles, wat duidelijk is, te zeggen: het laat zich op de vingers tellen. De *Romeinen* gaven ons letters tot kleeding. De letter I vertegenwoordigde het getal een; de herhaalde nevens elkander plaatsing van de I beduidde twee, drie en vier. De letter V deed het getal vijf kennen; de letter C, als voorletter van het woord *centum*, d. i. honderd, het getal van eenhonderd. Later werd de letter D tot teeken voor vijfhonderd, M voor duizend bestemd. De lettercijfer-gestalte van geringere waarde, vóór die van meerdere, duidde aan, dat men even zoo veel van de grootere aftrekken moest; zoo beteekende b. v. IV, een minder dan vijf, d. i. vier; IX, een minder dan tien, dat is ne-

gen. Ik moet echter doen opmerken, dat men op alle gedenkteekenen deze aanwijzingen niet vindt; zij behooren reeds tot een' lateren tijd. Ik, arme nul, kwam evenwel, daar ik niets beteeken, ook hier geenszins in aanmerking, en men dacht er niet aan, *mij*, die als nietswaardig beschouwd werd, in een zigtbaar teeken voor te stellen, hoezeer zoo menig *niets* veel beweging en groot opzien in de wereld ontstaan doet.

Eindelijk verkregen de getallen hunne eigene teekens, en mij viel de eer te beurt, er ook eene te bekomen. Het edele volk, hetwelk ons het eerst de behoorlijke eere bewees, waren de *Indianen*, wier wijze *Braminen* de cijfervormen 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 en de 0 gaven. Van de *Indianen* kwamen zij tot de *Arabieren*, *Perzen* en andere volken van het Oosten, en daarna eerst door reizigers naar *Europa*. De *Spanjaarden* beweerden, dat zij ze van de *Mooren* ontvangen hadden. In het jaar 1240 werden zij zelfs daar bij de astronomische tafels gebruikt, welke ALFONSO DE X maken liet. In *Duitschland* werden zij eerst in de veertiende eeuw bekend. Het is te bejammeren, dat onze Oostersche gestalten ligter dan de Romeinsche te vervalschen zijn; zoo is b. v. het teeken 2 gemakkelijker in een 8 te veranderen, dan de II in een IV. Staan ongelukkigerwijze achter de 2 nog vijf nullen, zoo geeft het tusschen 200000 en 800000 een ongehoord verschil. *Dixi*. En hiermede trad de niets- en veelzeggende *nul* af.

De geleerde nul zweeg, en weldra nam, statig voorwaarts tredende, de cijfer 1 het woord: De aanvang der getallen is Goddelijk, want zij is die *eenheid*, die zuivere lichtstraal, die zich prismatisch in de zeven kleuren breekt, zonder evenwel verdeeld of gescheiden te worden, want de eenheid is ondeelbaar, slechts de veelheid is deelbaar. Van daar ligt in alles, wat *een* is, de hoogste kracht. De wijze ZOROASTER noemde de eenheid den vader der getallen, de twee de moeder. De *Pythagoristen* hebben de eenheid PHEBUS-APOLLO genoemd, want de eenheid brengt licht in alles; zij geeft aan alles vorm en volkomenheid en is het schoone doel van alle vernuft. De eenheid duidt de werkende en scheppende Oorzaak aan, het Wezen dat wij God noemen. De eenheid treedt niet buiten hare grenzen; zij blijft altijd en onveranderd een, terwijl de twee daarentegen de onbegrensde aanvang der verscheidenheid is, indien zij door

verdubbeling buiten zichzelve treedt en zich verveelvuldigt. De eenheid bevat alles in zich, zoo als de wegsmelting van toonen de *gelijkluidendheid*, de vereeniging van gevoelens en gewaarwordingen *eendragt* aanduidt. De meeste denkbeelden, van de eenheid afgeleid, hebben ook in onze taal het karakter van grootheid, schoonheid, of vrolijkheid, zoo als b. v.: de *eensgezindheid; eenig* in zijne soort; het woord *eenvoudig*, met de nevenbegrippen van het bevattelijke en klare; *eenstemmig; eenparig*.

De *een* zweeg; de *twee* ving norsch en heftig aan: Het tegendeel van de zich zoo vreedzaam en ondeelbaar roemende eenheid, en het eerste evene getal, is de *twee*, door de *Pythagoristen dyas*, krijg en strijd, genoemd, en werkelijk niet ten onregte, want bij twee begint het verdeelen, hetwelk dan met de veelheid in het ontelbare overgaat. Zoo als dus de eenheid in de met haar verwante woorden grootendeels vrede en vreugde aanduidt, even zoo toont de twee in de meeste woorden strijd, twist en gevaar aan, zoo als b. v. in de woorden *tweedragt*, *tweespalt*, *tweestrijd*, *tweehoofdig*, *tweesnijdend* enz. De *twee* gold bij de oude wijsgeeren voor de grondstof van wanstaltigheid en onordelijkheid; ik hoop echter niet, dat zij daarbij aan deze of gene echtelijke vereeniging hebben gedacht.

Ernstig en plegtig begon de *drie:* Welk getal kan zoo veel en zoo veel groots uitvoeren? Gij vindt de drie, waar gij om u ziet. Alle volken verbinden met haar het denkbeeld van het heilige en verhevene, en de gansche aarde vertoont zich aan ons in *drie* Rijken der Natuur, als het Dieren-, Planten- en Delfstoffelijk rijk. Gelijk de *twee* het eerste evene getal is, zoo is de *drie* het eerste onevene, maar ook het eerste volkomene getal, dewijl het begin, midden en einde heeft. Door drie lijnen ontstaat het eerst eene geslotene ruimte; zij vertoonen alzoo eene eenheid, waarom de drieëenheid en de driehoek zinnebeelden der eenheid zijn. De *Pythagoristen* noemden de *drie* de geregtigheid, omdat onregt doen en onregt lijden hunnen oorsprong uit overvloed en gebrek hebben; het billijke en regtvaardige staat echter tusschen beiden, in het midden; de gelijkzijdige driehoek noemden zij de uit JUPITER's schedel geborene MINERVA, *tritogenia*, dewijl het door drie, van de drie hoeken uitgaande lijnen, perpendiculair afgebeeld wordt. Volgens PLATO, bestaat het verhevene wezen der Godheid uit den geest, de

stof en wat van beiden afstamt. Den geest noemt hij de Idée, het oorspronkelijke, den vader; de stof, moeder, zoogster en ruimte; het van beiden afstammende, het voortbrengende, de geboorte. Eenheid, verstand en ziel, of het goede, het woord en de wereldziel, beelden PLATO's Goddelijke *trias* af. Bij hem is ook de driehoek het zinnebeeld van het huwelijk, zoo, dat de grondlijn de vrouw, de op deze grondlijn loodregt staande lijn den man, en de tusschen de einden dezer beiden rustende het kind voorstelt. De *Egyptenaren* dachten zich het heelal onder het beeld van den zuiversten driehoek. De Grieksche *Mythos* noemt drie regters van de benedenwereld, drie Parzen, drie Furiën, drie Harpijen en drie Gratiën. De oude *Celten* hadden drie *Nornen*, als Godinnen der vergankelijkheid, het tegenwoordige en de toekomst. De *Indianen* hadden drie Hoofdgoden, BRAHMA, WISCHNOE en SIWA. De orakels sprekende PYTHIA zat op eenen drievoet; NEPTUNUS voerde eenen drietand. De *Chinesche* wijze LIAOLIUM, een tijdgenoot van CONFUCIUS, zeide: »de wet of het verstand bragt de een voort; een bragt twee, twee bragten drie, drie bragten alle dingen voort. Te vergeefs ondervraagt gij uzelven over deze drie: slechts uw verstand kan en zal u daarvan zeggen, dat zij slechts dat *een* uitmaken, boven hetwelk geen licht, onder hetwelk geene duisternis is." De Hoofdgoden der *Egyptenaren*, ISIS, OSIRIS en ORUS, schijnen op het geheimzinnige der Drieëenheid te doelen. De drie zonen van den *Griekschen* CHRONOS en den *Romeinschen* SATURNUS, ZEUS of JUPITER, POSEIDON of NEPTUNUS, AIDES of PLUTO, beheerschen de aarde, het water en de benedenwereld. Ook in de noordelijke *Tatarei* wordt het getal drie vereerd. De *Dalai-Lama* in *Thibet* geeft aan het volk munten met het beeld eener drievoudige Godheid. De *Amerikanen* hebben de zon in drie afbeeldingen vereerd: *Apomti* (vaderzon), *Churunti* (zoonzon), *Intiaquaogui* (broederzon). En verder, welke heilige en verhevene denkbeelden rijzen niet bij het getal drie in den menschelijken geest op!

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE LEVENSREIZE, OF DE VREES VOOR DEN DOOD.

Zonderling en betreurenswaardig is het, dat, terwijl de arbeider als 't ware den ondergang der zon vooruitsnelt, om tot rust te komen; de zeeman, met alwat hem ten dienste staat, streeft, om de haven zijner bestemming te bereiken, en met vreugdegejuich het ontdekte land begroet; de reiziger niet tevreden of gerust is, vóór dat hij zijne reis volbragt heeft, — wij intusschen, ofschoon gebonden door eene aanhoudende, vaak uiterst vermoeijende taak, geslingerd door gestage beroeringen, vermoeid, ja afgemat door een oneffen en niet zelden zeer hobbelig pad, het einde onzer levensreize niet dan met angst te gemoet zien, de haven onzer bestemming niet dan met droefheid aanschouwen, en ons laatste huis en gerust verblijf met vreezen en beven naderen. Ons leven is toch in vele opzigten het web van Penélopé, waarin wij ons verwarren en weêr ontwarren; eene open zee, blootgesteld aan alle winden, die ons beurtelings voor- en achterwaarts drijven; eene vermoeijende reis over hooge bergen en steile rotsen. En met dat al, wanneer de dood onze taak komt eindigen; wanneer hij zijne armen uitbreidt, om ons in de haven te geleiden; wanneer hij, na zoo vele moeijelijke togten en treurige ervaringen, ons brengen wil naar onze stille rustplaats, den doorgang tot ons eeuwig huis, — dan zouden wij, in stede van ons te verblijden over het einde van ons werk, het hemelsch vaderland met verrukking te verbeiden, of te juichen bij het naderen onzer gelukkige woning, wel gaarne veelal (o, onbegrijpelijke tegenstrijdigheid!) onzen arbeid weêr hervatten, het zeil met tegenwind ophijschen, en op nieuw onze reis aanvangen. Vergeten is dan al het doorgestane leed, alle gevaren, elke schipbreuk. Integendeel, wij beschouwen den Dood als een kwaad of onheil; wij schuwen denzelven als eene klip; wij ontvlugten hem als een boosdoener! Wij handelen in dezen als kleine kinderen, die den ganschen dag klagen, maar die, als hun geneesmiddelen worden voorgeschreven, niet meer ziek zijn: — als dezulken, die geruimen tijd met hevige tandpijn ronddwalen, maar, den tandmeester ziende komen, geene pijn meer gevoelen. Wij vreezen alzoo meer het geneesmiddel dan de kwaal, den tandmeester dan de pijn. Wij hebben meer afkeer van de bitterheid der medicijnen, hoe kortstondig ook, dan van het gestadige bittere, dat ons veelmaals

te beurt valt; meer angst voor den Dood, het einde van al onze rampen, dan voor langdurige levensellende; met één woord, wij vreezen datgene, waarop wij moesten hopen, en verlangen datgene, waarvoor wij moesten vreezen.

Wij besluiten deze overdenkingen met eenige treffende gezegden van den wijzen SENECA, welke het reeds aangevoerde mogen staven:

»De Dood is *of* het *oogmerk* der reize, *of* slechts eene pleis»terplaats, waar wij van kleederen verwisselen. Het *oogmerk* »kan hij niet zijn. Is hij dan eene wisselplaats, wèl ons! »zoo gewinnen wij; want onze kleederen waren ons overal »te eng."

»Wij varen slechts langs de kust van het eigenlijke *Leven*, »Kindschheid, Jeugd en Ouderdom vliegen daarheen, even »als steden en dorpen ons op een snelzeilend vaartuig als voor»bijvliegen. Eindelijk krijgen wij de *haven* in 't gezigt; en »wij, dwazen, wij meenen, dat het eene *klip* is!"

»Kinderen en Krankzinnigen vreezen den Dood niet. Hoe »belagchelijk ware het, dat de *Rede* ons niet zou kunnen »verschaffen hetgeen de *krankzinnigheid* geeft!"

»De Dood is de drempel van de woning der ruste; waar»om zouden wij dan sidderen op dien drempel?"

»De Dood bevrijdt van elk kwaad, ja zelfs van de dwaze »vrees voor hemzelven."

»'t Is eene dwaling, te gelooven, dat de Dood het Leven »*volgt;* hij gaat *voor hetzelve uit.* Leert dan sterven zoo »lang gij leeft!"

HÄNDEL'S MESSIAS.

»Amen!" rolde het door de ruime booggewelven der kerk, en stierf weg, in fluisterende melodie, in hare afgelegenste deelen. »Amen!" herhaalde HÄNDEL, terwijl hij zijnen dirigeerstaf zakken liet. Boven alle verwachting gelukkig was de uitvoering van zijn onsterfelijk meesterstuk uitgevallen. Ontzettend was de indruk, dien het zoo wel op de uitvoerders als op de toehoorders te weeg gebragt had. Van nu af aan was HÄNDEL's roem onwrikbaar.

Toen de Componist de kerk verliet, vond hij eene Koninklijke equipaadje op hem wachten, die hem, op zijner Majesteits bevel, naar *Carlton-house* bragt.

GEORGE II ontving den beroemden *Duitscher* omgeven door geheel zijnen Hofstoet en door vele Edellieden. »Waarlijk, Heer HÄNDEL," riep de Vorst, na eene zeer gunstrijke begroeting »men moet erkennen, dat gij ons met uwen *Messias* een heerlijk geschenk gedaan hebt; het is een voortreffelijk werk."

»Is het dat?" vroeg HÄNDEL, terwijl hij daarbij den Monarch vrolijk in het aangezigt keek.

»Ja, dat is het waarlijk!" antwoordde GEORGE. »En nu zeg mij, wat kan ik doen, om u mijnen dank daarvoor te betoonen?"

»Wanneer uwe Majesteit den jongen man, die de tenorpartij zoo goed gezongen heeft, eenen post wildet geven, zoo zou ik mij daarvoor steeds aan u dankbaar verpligt achten. Hij is mijn kweekeling, JOSEPH WACH, en zou gaarne iemand, die zijne kweekelinge is, de schoone ELLEN, dochter van den ouden JOHN FARREN, huwen; de oude man geeft daartoe zijne bewilliging, maar zijne vrouw is er tegen, omdat JOSEPH geene vaste broodwinning heeft; en nu weet uwe Majesteit best, hoe moeijelijk het is, zijnen wil tegen dien eener vrouw door te zetten."

»Daarin dwaalt gij, Heer HÄNDEL," zeide de Koning met een gedwongen lachje, »hiervan weet ik niets; maar JOSEPH heeft van heden af aan eenen post als eersten tenor bij onze kapel."

»Heeft hij?" riep HÄNDEL, en wreef zich vrolijk de handen. »Ik dank uwe Majesteit uit den innigsten grond van mijn hart."

Koning GEORGE zweeg eenige oogeblikken, omdat hij verwachtte, dat de meester nog eene tweede gunst verzoeken zou. »Maar, Heer HÄNDEL," zeide hij eindelijk, »hebt gij dan niets voor uzelven te verzoeken? Ik zou u gaarne, in uwen eigenen persoon, mijnen dank voor het vermaak betoonen, hetwelk gij ons allen door uwen *Messias* verschaft hebt."

Een gloed van toorn verspreidde zich eensklaps over HÄNDEL's gelaat, en op eenen toon van ontevredenheid antwoordde hij: »Sire! ik heb niet willen vermaken, maar verbeteren."

Geheel het Hof stond verstomd. Koning GEORGE trad een paar schreden achteruit, en zag den koenen meester met verbazing aan. Vervolgens barstte hij in een luid gelach

uit, ging op hem toe, en zeide: »HÄNDEL, gij zijt een lompe oude knaap en zult het steeds blijven, maar" (en daarbij klopte hij hem vriendelijk op den schouder) »gij zijt tevens een braaf man; zeg, doe, wat gij wilt; wij blijven toch altijd goede vrienden." Hij gaf hem een teeken, dat zijn gehoor ten einde was; HÄNDEL nam met eerbied zijn afscheid, en, *Carlton-house* verlatende, dankte hij den hemel, dat hij nu vrijheid had, naar zijn liefste verblijf, het wijnhuis, (*) te snellen.

Wij zullen niet trachten de vreugde te schilderen, welke het nieuws, dat hij medebragt, aan JOSEPH en ELLEN veroorzaakte, en evenmin hunne eindelooze dankbetuigingen en liefkozingen. JOHN FARREN omarmde en kuste zijne vrouw, trots al haar tegensporrelen en kijven, terwijl hij riep: »Bij al de drommels uit de hel, BETTY, heden moeten wij vrienden zijn, al zou ook geheel *Oud-Engeland* er mij om uitschelden!"

Tien jaren later deed HÄNDEL eene rondreis door *Engeland*, en componeerde nieuwe voortreffelijke werken. Toen hij in zijne laatste levensjaren zijn gezigt verloor, paste ELLEN hem op, alsof zij zijn kind was, terwijl haar man JOSEPH zijne laatste compositiën, welke hij hem voordicteerde, opschreef.

Grootsch en prachtig is het marmeren grafteeken, hetwelk men in *Westminster* ter gedachtenis van HÄNDEL heeft opgerigt. De tijd kan het vernielen; maar het gedenkteeken, hetwelk hij zelf ons in het verheven en heilig werkstuk zijner geestdrift, in zijnen *Messias*, heeft nagelaten, zal eeuwig duren.

MOZART'S AFSCHEID.

Te *Leipzig* verkeerde MOZART druk en gemeenzaam in het huis van den beroemden Cantor DOLES, bij wien hij natuurlijk zeer gaarne gezien en met hartelijke vriendschap ontvangen werd. MOZART bevond er zich zeer naar zijnen zin, en was er in zijne handelwijs volkomen ongegeneerd, omdat hij

(*) Het lijdt geen twijfel, of men hebbe dat bezoeken van een *wijnhuis* in een' fatsoenlijken en betamelijken zin te verstaan. *Vert.*

wist, dat men er hem niets kwalijk nam. Van *Leipzig* wilde hij eene reis naar *Dresden* doen, en na zijne terugkomst van daar nog eenigen tijd bij zijnen vriend DOLES vertoeven. Des avonds vóór zijn vertrek was MOZART bij DOLES aan huis en ongewoon vrolijk en opgeruimd. Doch zijne vrienden waren, toen hij nu afscheid wilde nemen, des te treuriger. »Wie weet," zei DOLES, »of wij elkander wel immer wederzien! Geef ons, tot aandenken, een' enkelen, met uwe eigene hand geschreven regel!" MOZART, wiens geheele leven een gedurig gaan en komen was, was omtrent het afscheidnemen, door gewoonte, tamelijk onverschillig geworden. Daarom spotte hij met de droefgeestigheid der anderen, en zeide, meer lust te hebben om te gaan slapen, dan om te schrijven. Het *pinselen*, zoo als hij de weemoedige uitdrukkingen zijner vrienden noemde, liet hij aan hen over. Eindelijk zeide hij toch: »Nu, geef mij dan een stukje papier!" Men bragt het hem, en hij schreef ongeveer vijf minuten lang. De helft van hetgeen hij geschreven had reikte hij aan vader DOLES toe; de wederhelft aan deszelfs zoon. Op de eerste helft stond een driestemmige canon in lange noten zonder tekst en in zeer droefgeestige toonen; op de andere mede een driestemmige canon in achtste noten, mede zonder woorden, en de toonen waren uiterst koddig. Men bemerkte terstond, dat beide canons te zamen gezongen konden worden, en dat zij een zesstemmig gezang vormden. Dat men hiermede zeer blijde was, behoeft niet gezegd te worden. »Maar, de woorden?" zeide DOLES. MOZART nam het blad terug, en schreef: »Vaartwel, wij zien elkander weder!" en op het andere blad: »o, Grient toch niet als oude wijven!" Met dezen tekst werd de canon gezamenlijk gezongen, en het is niet uit te drukken, welk eene kluchtige, maar te gelijk treffende werking dit gezang te weeg bragt.« Met een gelaat, dat toch min of meer onthutst was, snelde nu MOZART, onder het uiten der woorden: »Adieu, kinderen!" de deur uit.

EEN VADERLANDSCHE HERCULES UIT HET MIDDEN DER 18DE EEUW.

(Medegedeeld door H. A. CALLENFELS, *Med. Dr.* te *Oostburg*.)

Bij het lezen des verhaals van de ligchaamssterkte van J. E. VON ECKENSTÜDT, voorkomende in de *Letteroefeningen*,

N°. V van dit jaar, herinnerde ik mij, hetgeen ik, toen ik, ruim dertig jaren geleden, in *Zuidbeveland* verkeerde, menigmaal heb hooren verhalen van zekeren persoon, die algemeen met den naam van *sterken* AREND bekend geweest was, en die in het westelijk gedeelte van dat eiland moet geleefd hebben. Het scheen, dat sommige bejaarde lieden hem gekend hadden; ten minste men sprak van hem en zijne krachten, als van algemeen bekende daadzaken, en zeker zal zijne nagedachtenis in die streek ook nu nog niet uitgewischt zijn. Ik acht het niet ongepast, eenige staaltjes, die men van zijne sterkte verhaalde, mede te deelen.

Toen AREND nog jongeling was, zocht een schipper van *Ter Neuzen*, die wegens zijne ligchaamskracht alom bekend en gevreesd was, te *Ellewoudsdijk* tegen eenige landlieden twist. »Man," zeide een der boeren, »*ik* zal niet tegen u vechten; ik zal mijn' koeijenwachter roepen." Deze was AREND. Hij kwam en had den schipper in een oogenblik onder de knie. Toen sloeg hij zeer bedaard met zijne vuist eene der plaveijen, waarmede de kamer bevloerd was, te morzel, zeggende in het Goesche taaleigen: »Makker, houd »u rustig; want ware dit op uw hoofd geweest, dan zoudt »gij dood wezen."

Eens waren acht of negen manspersonen vruchteloos bezig, om eene koe, die in de sloot gevallen was, daaruit te trekken. Zij zien AREND komen, en besluiten zijne hulp te vragen; maar ook, om zelve niet te trekken, ten einde deszelfs kracht te beproeven. ARËND is bereid, spant zijne krachten in, en trekt de koe alleen uit de sloot.

Eens een voer hooi naar huis mennende, breekt een der wielen van den wagen. Hij neemt de wagenäs in de eene hand, blijft met de andere de paarden besturen, en komt zoo te huis.

Een vreemdeling was begeerig hem te zien, en vroeg hem, waar sterke ARËND woonde. ARËND neemt den ploeg, bij welken hij stond, bij den staart, ligt denzelven van den grond, en wijst daarmede, met uitgestrekten arm, zijne woning (*). »Daar woont hij," was zijn antwoord; en de

(*) Als het geval werkelijk gebeurd is, moet hij zich met de andere hand aan eenen boom, of met eenen voet onder een vast punt bevestigd gehad hebben; anders moest hij, volgens de wetten der zwaarte, voorover vallen.

vreemdeling zal wel begrepen hebben, dat hij niet naar dezelve behoefde te gaan, om **Arend** te zien.

VOOR TIJDSGELEGENHEID.

In de *Wiener allgemeine Theaterzeitung, Originalblatt für Kunst, Literatur* enz. van 1836 vindt men het navolgende aangeteekend:

De naam »NAPOLEON" is uit twee Grieksche woorden zamengesteld, die »*Leeuw der woestijn*" beteekenen. Die naam, kunstmatig bijeengevoegd, geeft eenen volzin, die met het karakter van dezen buitengewonen man eene bijzondere overeenkomst heeft:

1. Napoleon.
6. apoleôn.
7. poleon.
3. oleôn.
4. leôn.
5. eon.
2. ôn.

Neemt men namelijk de eerste letter van het woord, en vervolgens die van al de overblijvende woorden, op de rij af, weg, dan krijgt men zes Grieksche woorden, die, naar de boven aangewezen getalörde geschreven wordende, dezen volzin opleveren:

Napoleon, ôn oleôn leôn, eon apoleôn poleon.

Ναπολέων, ὢν ὀλέων λεῶν, ἐὼν ἀπολέων πολέων

NAPOLEON, die de Leeuw der Volken was, ging de Staten verwoestende.

NAPOLEON'S VERWACHTE TERUGKEER.

Wat schimpt ge op Frankrijk, dat het hem terug doet keeren,
Den *Leeuw der woestenij*, (*) die 't aardrijk siddren deed,
Om wien te temmen eens 't vereende Europa streed?
— Vreest niet! Geen doode leeuw zal, waakt gij slechts, u deren.
Hij roofde, levend, aller welvaart, vrede en lust;
Tot billijk loon gunt men zijn' sluimrende asch geen rust,
En, om zijn' magtloosheid aan 't wereldrond te toonen,
Laat Frankrijk hem voortaan bij de *Invaliden* wonen.

v. R.

(*) Zie het voorgaande stukje.

MENGELWERK.

GEDACHTEN OVER ZEDELIJKE VERBETERING VAN GEVANGENEN.

Onder de gunstige teekenen des tijds, in welken wij leven, behoort buiten twijfel de vermeerderde belangstelling in de aangelegenheden van natuurgenooten, bijzonder in het lot der lijdende menschheid en in den toestand der geringere, soms te zeer verwaarloosde volksklasse. Het goede, dat menschenvrienden met vereenigde pogingen te dien einde uitwerken, moet voor een uitvloeisel des Christendoms gehouden worden. Daar is reeds veel gedaan, en daar blijft ook nog veel te doen over. Men zal verder nut stichten, wanneer de bedoelingen zuiver zijn, en men zonder bijoogmerken handelt in den geest van Hem, die kwam, om het verlorene te zoeken, te redden en te behouden. Hiervan hangt grootendeels het gelukkig slagen af.

Een Genootschap, dat zich de *zedelijke verbetering van gevangenen* ten doel stelt, verdient allezins lof en medewerking. Het is in het belang der gansche burgerlijke maatschappij, dat men pogingen aanwendt, om diep gevallenen op te beuren en voor nieuwe, misschien ergere, misstappen te beveiligen. In een land, waar allerwegen belijdenis van Christelijk geloof wordt gedaan, waar men roemt op verlichting en beschaving, behoorde reeds algemeen de zedelijkheid zoo verre gevorderd te zijn, dat de regter slechts zelden, of liever nooit, om eenig misdrijf onteerende straf behoefde op te leggen. Doch onze maatschappelijke toestand is nog geenszins tot die volkomenheid genaderd. Het Christendom, dat men belijdt, heeft te weinig invloed op het werkelijke leven. Het hapert te dikwerf aan juiste begrippen van pligt en aan vaste beginselen van deugd. Hier bestaat dus eene dringende behoefte. Door onderwijs en opvoeding van het aankomend geslacht kan en moet men in dezelve voorzien. Zoo lang er te de-

zen opzigte nog treurige verwaarloozing plaats heeft, en de verzoekingen tot het kwade groot en menigvuldig blijven, zullen er ongelukkigen gevonden worden, die misdoen, en de straffende hand der geregtigheid niet ontgaan. De burgerlijke wet vordert straf, die verligt of verzwaard wordt, naar den aard van het misdrijf. Des regters pligt is het, onpartijdig te onderzoeken en te vonnissen. Hij doet uitspraak over daden; de zedelijke verbetering der schuldigen ligt buiten den kring der eigenlijke werkzaamheden van zijn ambt.

Menschenliefde, die van Christelijke beginselen uitgaat, kan pogingen aanwenden, om gevallenen weder op te rigten en voor nieuwe struikelingen te beveiligen. Maar, zal men het doel wel bereiken? Een Genootschap, dat zedelijke verbetering van gevangenen bedoelt, heeft menige teleurstelling te verwachten. Dit vloeit voort uit den aard der zaak zelve. En al mag men nu slechts weinigen, b. v. tien van de honderd, redden en behouden, is er dan niet reeds veel gewonnen?

Het valt den afgedwaalden moeijelijk, tot het verlaten pad der deugd weder te keeren. Wie toch, die gaarne in den geest des Christendoms denkt en handelt, zou hiertoe niet willen medewerken? De openbare meening verklaart zich allerwegen ten duidelijkste tegen die ongelukkigen, welke zich derwijze vergrijpen, dat zij eene geregtelijke veroordeeling en onteerende straf moeten ondergaan. Het zoude dwaas zijn, zoo men de heerschende begrippen van schande op dit punt wilde verzwakken door eenige redenering; ik acht het veeleer in het belang der maatschappij noodig, dezelve te versterken. Men kan eerlijkheid en een' goeden naam niet te hoog schatten. Spoort het medelijden aan, om ongelukkigen te helpen, in het betoonen van menschlievendheid moet vooral hier overdrijving vermeden worden. Daar blijve dus vooreerst zeker voorzigtig wantrouwen ten opzigte van hen, die de burgerlijke wetten overtreden en daarvoor boeten. Zij mogen in onze schatting niet gelijkstaan met den braven en eerlijken man, wiens gedrag onbesproken is. Wilde men ontslagenen uit

den kerker bij voorkeur begunstigen, en zoodanigen zelfs boven anderen voorthelpen, dit zoude ligt de zedelijkheid in het algemeen kunnen benadeelen. Doch het Genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen, dat reeds sinds jaren in ons vaderland bestaat, bedoelt dit ook geenszins.

Ware menschenliefde gaat te rade met de wezenlijke belangen der menschen. Het vooroordeel tegen hen, die uit eene gevangenis in de burgerlijke maatschappij terugkomen, werkt meermalen op onbetamelijke wijze, en wordt wel eens wreed te hunnen opzigte. Duizenden en tienduizenden zijn op nieuw misdadig geworden, omdat men hun den weg tot verbetering afsloot. Wat zal de mensch aanvangen, die behoeftig en hulpeloos den kerker verlaat? Hij staat eenzaam te midden van natuurgenooten, die hem wantrouwen, en ook wel met blijkbare verachting hem bejegenen. Zoodanige handelwijze is ontmoedigend. Tot wien zal de ongelukkige zich wenden? Ieder zoekt hem te vermijden, en hij heeft behoefte aan deelneming. Weldra kwelt hem gebrek. Scherp is de prikkel des hongers. De holle buik wil gevuld worden, en geen werk verschaft brood, daar elk den ongelukkigen afwijst. Wat wordt dan het gevolg? Radelooze verlegenheid brengt menigeen op nieuw tot misdrijf en in den kerker.

Eene gevangenis heeft iets akeligs, dat het gevoel schokt, wanneer de zware deur wordt geopend en men binnen die dikke muren voorwaarts treedt. Onwillekeurige huivering bevangt den menschenvriend, als hij het verblijf van natuurgenooten bezoekt, welke door onteerende straf hun misdrijf boeten. Opsluiting moet dienen ter beteugeling van het kwade. Doch hoe dikwerf is het niet gebeurd, dat menigeen zedelijk slechter de gevangenis verliet, dan hij in dezelve was gegaan! Wetgevers en bestuurders van volken hebben op dit punt veel voor hunne verantwoording. Ook bij den besten wil zal men bezwaarlijk voorkomen, dat niet de veelheid van misdadigers, die dag en nacht in eene zeer beperkte ruimte bijeen is, gevaarlijk en schadelijk worde voor de minder bedorvenen. Het kan ge-

beuren, en meermalen is het gebeurd, dat iemand als leerling in den kerker kwam, en volleerd in de kunstgrepen der boosheid denzelve verliet, om weldra meerdere bekwaamheid in het plegen van nieuwe misdrijven aan den dag te leggen. Ware het mogelijk, middel te vinden, om misdrijven te voorkomen, dit vooral zoude wenschelijk en voor de maatschappij nuttig zijn. Opvoeding, onderwijs en wetgeving moeten hiertoe medewerken. Mogt toch de burgerlijke overheid steeds behoedzaam zijn, om geene verordeningen in te voeren, welke de zedelijkheid van een gedeelte der burgeren ligt zouden kunnen ondermijnen!

Het Genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen stelt zich een edel doel voor. De naam zelf wijst het aan. Wie zijn doorgaans de ongelukkigen, welke in den kerker zuchten? Meerendeels menschen, wier opvoeding werd verwaarloosd. Hoe velen, die of geheel niet, of naauwelijks lezen en schrijven kunnen! En, werd dit al werktuigelijk geleerd, dan ontbrak toch veelal godsdienstige vorming en veredeling. Bij menigeen hapert het aan heldere en juiste begrippen van regt en onregt. Ja, ieder weet in het algemeen wel onderscheid tusschen goed en kwaad; doch wanneer het op doen en laten aankomt, is de toepassing op eigene handelingen veelal gebrekkig, en blijkt dikwerf de zwakheid der zedelijke beginselen. Hoe menig mensch ook blijft er buiten den kerker, die voor eerlijk wordt gehouden, en het evenwel niet is! Hoe velen b. v. zijn er, die den sluikhandel, het ontduiken der wetten van den lande, het plegen van bedriegerijen bij het aannemen en maken van openbare werken voor iets geoorloofds of althans voor geen groot kwaad schijnen te houden! Hetzelfde heeft plaats bij menigeen, die om vergrijp tegen eens anders eigendom in de gevangenis geraakt. Het geweten zoude hem weinig kwellen, zoo de straf niet op het misdrijf volgde, en de zondige daad slechts voor menschen verborgen kon blijven.

Het Genootschap, dat zedelijke verbetering van gevangenen tracht te bevorderen, heeft eene schoone, alhoewel moeijelijke, taak op zich genomen. Moge het doel ook

niet geheel bereikt worden, dit is geene reden, om deelneming te weigeren, en de bemoeijingen der menschenliefde af te keuren. Zou de landman niet zaaijen op den akker, omdat misschien een gedeelte van het uitgestrooide zaad verloren gaat? Het denkbeeld van zedelijke verbetering berust op den inhoud des Bijbels. De mensch wordt geroepen, om van zijnen dwaalweg terug te keeren op het regte levenspad. Bij elken zondaar moet zinsverandering plaats hebben. Men nam het den Heiland kwalijk, dat Hij zich de zedelijke belangen van lieden aantrok, welke geen' onbesproken naam hadden; maar de Menschenvriend antwoordde: *In den Hemel is blijdschap over een' zondaar, die zich bekeert.*

Menschelijke deugd blijft steeds onvolkomen. Niemand leeft er, die in waarheid kan zeggen: *Ik heb te allen tijde alle mijne pligten geheel vervuld.* Daar is wel zeer groot onderscheid tusschen de uitersten van diepste verlaging en hoogste veredeling; maar ook de beste der stervelingen blijft onvolmaakt en kan nog steeds beter worden. En waarom zou men de mogelijkheid van verbetering ook bij gevangenen niet mogen onderstellen? Worden zij aan hun treurig lot overgelaten, ja, dan is er weinig hoop, dat zij ooit zullen terugkeeren op het pad der deugd, en moeijelijke beproevingen doorstaan. Moge al eens voor een oogenblik betere gezindheid bij hen opkomen, zij hebben veelal te weinig kracht van geest, om zich te onttrekken aan den invloed van omstandigheden, welke ligt ten nadeele werken. Maar van de bemoeijingen eens Genootschaps tot zedelijke verbetering dier ongelukkigen stond iets goeds te wachten, hetgeen dan ook al spoedig mogt blijken. Geen regter of overheid kan, in die betrekking en als zoodanig, doen, wat Christelijke liefde verrigt.

De gemoedsstemming, waarmede een gevangene voor de eerste maal den kerker binnentreedt, is buiten twijfel gewoonlijk van somberen aard. Hij gevoelt berouw, zoo al niet over het misdrijf zelve, dan ten minste over de smartelijke gevolgen. Heeft de ongelukkige misschien tot nu toe met zekere gerustheid het kwade gedaan, of bezweek

hij welligt voor zware verzoeking, in allen gevalle kan opsluiting in eene gevangenis middel tot redding en behoud worden. Doch veel hangt hier af van de wijze der behandeling. Het aantal van verharde booswichten, die geene vatbaarheid voor verbetering toonen, is niet groot. Berooving van vrijheid, gepaard gaande met berouw en schaamte, veroorzaakt zekere gedweeheid. Zelden is het gevoel zóó stomp of het gemoed zóó stug, dat, althans in die eerste uren en dagen, geene betere neigingen zich openbaren. De ongelukkige komt nu aan een belangrijk keerpunt op zijnen levensweg. Hij wordt, op eene voor hem smartelijke wijze, gestuit in zijne verkeerdheden. Gevangenis brengt hem tot stilstand en nadenken. Zijn lot neemt eene wending ten goede of ten kwade. Het verblijf in den kerker, onder zoo vele misdadigers, is op zichzelve gevaarlijk, en kan ligt medewerken, om het geringe overblijfsel van godsdienstigheid geheel te vernietigen. Zekere wrevel en verharding in de boosheid zijn dan de gevolgen. Worden zoodanige personen eenmaal ontslagen, zij blijven altijd te duchten, en herhalen veelal spoedig het misdrijf.

Doch neemt men de gelegenheid waar, om op verstand en hart ten goede te werken, zoodra iemand zijne burgerlijke vrijheid heeft verloren, welligt neemt het gemoed nu indrukken aan, voor welke het vroeger niet vatbaar was. Deelneming, te regter tijd betoond en behoorlijk gewijzigd, heeft soms heilzame gevolgen. Voor gevangenen, die in den kerker hun misdrijf boeten, is het een onschatbare troost, dat zij niet geheel vergeten of verstooten worden, dat menschenvrienden hen opmerken en hunne belangen ter harte nemen — kortom, dat men bij hen de mogelijkheid van zedelijke verbetering nog ondersteit. Hierdoor is reeds menigeen, die verloren scheen, tot inkeer en zinsverandering gekomen. Hartelijke toespraak kan de sluimerende beginselen van het goede weder opwekken en verlevendigen. Aan het berouw moet eene heilzame rigting gegeven worden, opdat de schuldige de misdaad zelve verfoeije en niet enkel de gevolgen betreure. Menschenliefde vermag veel, wanneer dezelve pogingen aanwendt, om ge-

vangenissen tot *verbeterhuizen* te maken. Is niet reeds menigeen, ten gevolge der bemoeijingen van het Genootschap, kundiger, beschaafder, zediger, bescheidener, vlijtiger, matiger, met één woord zedelijk beter, godsdienstiger uit den kerker gekomen, dan hij dien was ingegaan? De mensch kan in het hart van zijnen medemensch wel niet lezen; maar aan de vruchten leert men immers den boom kennen. Wanneer ontslagenen zich vele jaren zonder opspraak gedragen, mag men van verbetering spreken; en zoodanige voorbeelden zijn er reeds vele. Treedt iemand, die zijne misdaad geboet en dus aan den eisch der burgerlijke wet voldaan heeft, in de maatschappij terug, zoo is voor hem inzonderheid de liefderijke hulp en zorg van menschenvrienden eene behoefte. Doch niet ieder welwillende kan hetzelfde verrigten, dat van wege het Genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen wordt gedaan. De uit den kerker ontslagene moet weten, tot wien hij zich met eenige hoop kan en mag wenden. Hij staat dus niet geheel hulpeloos en verlegen, wanneer hij zijne vrijheid weder heeft bekomen. Dezelfde Christelijke liefde, die hem in de gevangenis niet vergat, wil hem nu steunen en bemoedigen, om het moeijelijk en verlaten pad der deugd op nieuw te betreden. Men verleent geen' eigenlijken onderstand of zoogenaamde *alimentatie* — dit is het werk der armbesturen — maar men geeft, naar gelange van omstandigheden, eenig voorschot, of wijst werk aan, en laat het niet ontbreken aan goeden raad, ten einde den ongelukkige in staat te stellen, om op eene eerlijke wijze aan den kost te komen en eigen brood te eten.

De stoffelijke hulp, welke men doet toekomen, is hier geenszins de hoofdzaak. De ontslagene heeft meer noodig, dan voedsel en deksel. De bewustheid, dat hij ook buiten den kerker niet aan zichzelven wordt overgelaten, kan heilzaam werken. Hij heeft behoefte aan deelneming en teregtwijzing. Hij moet bij iemand kunnen gaan, met wien hij vertrouwelijk over zijne belangen mag spreken. Dit is van onberekenbaar veel nut, om aanvankelijk goede gezindheid te versterken en de ware verbetering verder te be-

vorderen. Door liefderijke waarschuwing, vermaning en opwekking kan men weldadig werken, en, onder Gods zegen, veel toebrengen, om den ongelukkigen voor herhaald misdrijf te bewaren. Toont men de regte Christelijke belangstelling, en spreekt men in den geest van JEZUS: *Zondig niet meer!* — o! dit beurt op, en bemoedigt, en brengt niet weinig toe, om het verzwakte eergevoel wederom te verlevendigen.

Dieper en dieper integendeel zinkt de ongelukkige, als niemand hem bij de hand wil grijpen en hulp toebrengen. Ook hij is mensch en heeft menschelijke behoeften. De wet, die slechts voor bepaalden tijd straf oplegt, onderstelt de mogelijkheid van verbetering en vordert de loslating. De wijze, waarop de ontslagene nu in de maatschappij wordt ontvangen, kan eene gunstige of ongunstige rigting aan zijnen volgenden levensloop geven. Ondervindt hij, dat hetzelfde Genootschap van menschenvrienden, hetwelk zich zijner aantrok in den kerker, ook buiten denzelven nog liefderijk voor hem zorgt, en middelen aanwendt, om zijne ware belangen te bevorderen, zoo zoude hij wel geheel verhard in het kwade moeten zijn, indien hij geene pogingen deed, om verder de achting en het vertrouwen weder te winnen.

Om menschen te helpen verbeteren, moet men altijd de mogelijkheid van verbetering onderstellen, en alles aanwenden, wat slechts mag dienen ter ontwikkeling der nog zwakke kiem van het goede. Op deze wijze kan menigeen voor de maatschappij gered en behouden worden, die anders verloren ware. Men zegge toch geenszins, dat hij, die eenmaal heeft gestolen, nooit weder is te vertrouwen! Aan hoe velen wordt vertrouwen geschonken, die het even min verdienen, daar slechts zekere slimheid hen bewaart voor openbare schande! Liefderijke ernst vooral kan veel toebrengen, om die genen onzer natuurgenooten, welke om eenig misdrijf onteerende straf ondergingen, van den weg des verderfs te doen wederkeeren.

Zij, derhalve, handelen uiterst kwalijk, die de bedoelingen van het Genootschap tot zedelijke verbetering van

gevangenen miskennen en tegenwerken. Door scherpe en spottende aanmerkingen zoude men zich kunnen bezondigen tegen de zaak der menschheid. Wil iemand niet medewerken, om ongelukkigen te helpen, of althans voor grooter kwaad te bewaren, dat de zoodanige ten minste niet tegenwerke en anderen van de deelneming terughoudel Menschenvrienden meenen nut te doen met hunne belangelooze pogingen. Laat het waar zijn, dat eenigen misschien te gunstige verwachting koesteren; wat schaadt dit? Ik althans, zoo ik in eenige overdrijving mogt vallen, zoude veel liever willen, dat ik teleurgesteld wierd door te goede gedachten, dan dat ik te veel toegaf aan wantrouwen, en hierdoor iets toebragt, om gevallenen het opstaan nog moeijelijker te maken.

Het zij zoo, dat lieden, welke eene onteerende straf ondergaan hebben, niet ligt tot geheele verbetering komen; zoo veel te meer moeten wij zorgen, om hetgene op zichzelve reeds zwaar is door onze behandeling niet nog zwaarder te doen worden. Ook de diepst gezonkenen onder de menschen blijven altijd onze natuurgenooten. Omstandigheden hebben veelvermogenden invloed op de wijze van denken en handelen. Men velle dus geen te streng oordeel over ongelukkigen, die voor verzoeking bezweken. Welligt hadden zij minder hulpmiddelen ten goede. Die meent te staan, zie toe, dat hij niet valle! Men hebbe medelijden met allen, op wier geweten schuld drukt! Wie ook kent zichzelven vrij van zwakheden en gebreken? Moet niet ieder dagelijks den Kenner des harten om genadige vergiffenis smeeken?

Die voor verzoeking bewaard mag blijven, danke den goeden God, en werke, in den geest des Christendoms, mede, om afgedwaalden te helpen wederbrengen op den weg der deugd! Dit doende, handelen wij tevens in het belang der burgerlijke maatschappij, waarvan wij leden zijn. De pogingen des Genootschaps tot zedelijke verbetering van gevangenen zullen meermalen mislukken; doch het is aanvankelijk voldoende, dat men reeds op verscheidene voorbeelden kan wijzen, waar de bedoelde uitwerk-

zelen zich openbaren. De jaarlijksche berigten vermelden ons die verblijdende uitkomsten. Liet de aard der zaak het toe, men zou treffende bijzonderheden kunnen opgeven. Doch wanneer de bedoelde verbetering plaats heeft, noemt men geene namen, en laat gaarne de liefde het vroegere misdrijf bedekken. Menigeen, die zijne euveldaden in den kerker moest boeten, is door de bemoeijingen des Genootschaps reeds een ander mensch, een werkzaam en nuttig burger geworden. Behoeft men meer te weten, om de zaak goed te keuren en door eene kleine bijdrage te ondersteunen? *Die eenen zondaar van de dwaling zijnes wegs bekeert, zal eene ziel van den dood behouden.* (JAC. V: 20.)

VERHAAL NOPENS HET VERONGELUKKEN VAN DRIE STOOMSCHEPEN IN NOORD-AMERIKA.

(*Vervolg en slot van bl.* 442.)

» Het vergaan van de *Home* (dus spreekt Kapitein MARRYAT) heeft eene menigte der voornaamste familiën in de Vereenigde Staten in rouw gedompeld. Ik bevond mij juist te *Nieuw-York*, toen dit schip van daar vertrok. Onder de reizigers waren Professor NOTT en deszelfs liefttallige vrouw; wij hadden het plan gemaakt om in *Zuid-Carolina* andermaal bijeen te komen, maar wij hebben elkander niet wedergezien, want ook zij zijn onder de verongelukten geweest."

Het stranden der stoomboot Home.

De stoomboot *Home*, (dus verhaalt een deelgenoot der vreeselijke ramp) onder bevel van Kapitein WHITE, vertrok van *Nieuw-York* naar *Charlestown* op Zaturdag den 7 October 1837, ten vier ure na den middag. Zij had omgeveer negentig passagiers aan boord, en het scheepsvolk, de officieren daaronder begrepen, bestond uit drieenveertig man. Het weder was aangenaam; ieder ver-

boogde zich vooruit over het genoegelijke van eene reis, welke alles aankondigde voorspoedig te zullen wezen, en men berekende reeds, in welk eenen tijd de overtogt waarschijnlijk volbragt zou worden. Maar niet lang duurde het, of dit gunstige vertrouwen ontving eenen eersten stoot; het schip raakte vast op eene zandbank, en bleef er zitten tot dat de vloed het losmaakte: toen eerst konden wij de reis voortzetten. De nacht liep zonder verderen hinder voorbij; eene frissche koelte veroorloofde, van de zeilen gebruik te maken, en, aldus door twee krachten tevens voortgedreven, werd onze gang buitengemeen snel. In den loop van Zondag wakkerde de wind nog sterker aan; de zee begon hol te staan, en werd in den daarop volgenden nacht nog onstuimiger, zoo zelfs, dat zij tot in de kajuiten doordrong en verscheidene passagiers uit hunne hangmatten joeg.

Maandagochtend woedde er een volslagen orkaan. Eene algemeene neerslagtigheid had zich van de verschrikte passagiers meester gemaakt, die echter nog altijd vertrouwen bleven stellen in de hechtheid van het schip en de kunde van den Kapitein. In den vroegen morgen had men, zegt men, land gezien, en kort daarop was de rigting onzer vaart van zuid naar zuidoost veranderd geworden. Onze toestand was inderdaad schrikwekkend; het vaartuig boog, al krakende, voor elken schok der golven, even alsof het vaneen stond te splijten; de houtbekleeding der zolderingen week uit elkander, en de zijden van het schip bogen onder de slagzeeën, door welke zij getroffen werden, zoodanig door, dat ook de kromhouten schenen toe te geven, en men dezelve voelde wijken. Dien geheelen dag was de slingering zoo geweldig, dat er geen eten gereed gemaakt kon worden.

Ik heb reeds gezegd, dat het schip zuidoostwaarts aanhield; het volgde dus hetgeen men den trog der baren noemt, alzoo de wind noordoost was. Tegen den avond werd drieëntwintig vadem diepte gepeild, en terstond daarop, zonder blijkbare reden, de rigting van het schip zuidwest en vervolgens noordwest veranderd. Alstoen vertoon-

de de vreeselijke waarheid zich plotseling voor onzen geest; wij begrepen, dat het vaartuig vol water liep; want geene andere reden kon dit veranderen van rigting verklaren. De onzekerheid, zoo er bij sommigen nog onzekerheid bestond, was van korten duur. Weinige oogenblikken later werden al de passagiers aan de pompen geroepen, om ons van het water, dat van alle kanten indrong, te ontslaan; maar, hoezeer allen hunne krachten inspanden, nam het hand over hand toe; weldra bereikte hetzelve het vuur onder de stoomketels, en deze hielden dus op te werken. Men verbeelde zich nu onzen toestand: honderddertig menschen in een lek vaartuig, ver van het land en zonder eenige hoop op bijstand! — Evenwel, wij lieten allen moed niet zakken; nog konden de zeilen, schoon in geenen zeer goeden staat, ons van nut zijn. Men voorzag de dames van lange wollen reepen, aan welke wij onze dekens sneden, om zich in den uitersten nood aan zoodanige deelen van het vaartuig, welke het best aaneen schenen te zullen blijven, vast te sjorren.

Ten elf ure 's avonds deed de kreet: *land!* zich hooren; maar de vreugd, welke die tijding wekte, maakte weldra plaats voor verslagenheid, toen men bemerkte, dat het land, hetwelk men inderdaad op eenen afstand gewaar werd, van ons afgescheiden was door een onafzienbaar rif van klippen. Een passagier deed alstoen den voorslag, om de vrouwen en kinderen, met eenige vertrouwde manschap tot bestuur, in de booten te plaatsen, en zulks zonder uitstel te doen, alvorens het schip in de branding geraakte. Ware die voorslag aangenomen geworden, zoo zouden, naar alle waarschijnlijkheid, de booten met vrucht tegen den wind hebben kunnen worstelen, en zouden met den dag door eenig schip opgenomen zijn; maar het menschlievende voorstel vond slechts bij weinigen ondersteuning, en zou daarenboven niet uitgevoerd hebben kunnen worden dan door tusschenkomst van hen, die op het vaartuig gezag oefenden. In plaats van dit plan te begunstigen, zochten eenige passagiers, door een klein aantal matrozen geholpen, hunne redding in eene der kleine sloepen; doch

ter naauwernood hadden zij zich in dezelve nedergezet, of eene golf rukte haar van het schip los, en sleepte haar, met al die er in waren, weg. Anderen, bij welke de bootsmansmaat was, hadden de boot ingenomen; maar wij waren reeds te digt bij de branding, en dit vaartuig had het lot van het vorige. — Op dit oogenblik van vreeselijke verwachting poogde elk, in zwijgenden angst, zich zoo nabij mogelijk aan hen, die hun waard waren, te houden. De vrouwen hingen aan de halzen hunner mans; de kinderen klemden zich vast aan hunne ouders. Sommigen liepen het schip op en neder, om de minst gevaarlijke plaats te zoeken; maar zoodanigen der passagiers, die over vrouwen of kinderen te waken hadden, bleven onbewegelijk waar zij stonden, en verbeidden angstig, wat nu volgen moest.

Eindelijk stoot het schip! het blijft onbewegelijk vastzitten! Er volgt een oogenblik van rust, alsof de engel des verderfs aarzelde zijn vernielingswerk te volbrengen. — Plotseling treft eene vreeselijke stortzee het achterschip, en sleept alles weg, wat zij bereikt. De overgeblevenen vloden naar het ander eind van het vaartuig; maar hun getal verminderde met eene schrikbarende snelheid bij elke zee, die over het dek heenspoelde. Velen onzer weken alstoen in den smallen-gang, welke onder het dek van het voor- naar het achterschip geleidt, en wel aan de windzijde, want het vaartuig helde zoodanig, dat de andere zijde bijna met het water gelijk lag.

Deze naauwe doorgang, waarvan de uiteinden reeds met stukken van het schip bijna gestopt waren, bevatte op dat tijdstip omtrent dertig menschen, grootendeels vrouwen en kinderen. Weldra bezweek het gedeelte van het dek, dat boven ons was, voor het geweld der golven, en het water overstelpte nu onze wijkplaats. Elke nieuwe zee dreigde ons den dood te zullen brengen, en evenwel, hoezeer de hartverscheurendste tooneelen rondom ons voorvielen, deed geen kreet zich hooren. Eene dame smeekte, in doodsangst, dat toch iemand haar mogt redden; een knaapje riep: »Vader! vader! gij zult mij toch niet laten verdrin-

ken?" Maar de ongelukkige vader had te veel te doen, om aan het smeeken van zijn kind zelfs slechts het oor te leenen, want, voor zoo ver ik door den duister onderscheiden kon, hield hij zijne vrouw met den eenen arm, en had aan den anderen zijne zeventienjarige dochter hangen; daarenboven had de man nog een klein meisje bij zich gehad; maar ik weet niet, of het op dat oogenblik nog leefde.

Na eenige minuten werd het dek door de golven geheel verbrijzeld, hetgeen mij veroorloofde, door de aldus ontstane opening naar buiten te klimmen, en mijne vrouw na mij op te trekken. Weinige oogenblikken daarna vernielde de zee het gedeelte des vaartuigs, hetwelk wij zoo even verlaten hadden; en waarschijnlijk is de doodsangst dergenen, die er in waren, niet langer gerekt geworden.

Gedurende dien tijd luidde de Heer LOVEGREEN van *Charlestown* onophoudelijk de scheepsklok; men mogt haar waarlijk onze doodklok noemen, en misschien is er wel nimmer eene bij zulk een afsterven geluid geworden. Tot een klein aantal versmolten, dachten wij ernstig aan de noodwendigheid, om elk oogenblik bereid te zijn de eeuwigheid in te treden, toen wij verbaasd werden door het als uit de golven herrijzen eener vrouw, welke middel gevonden had om het schip van buiten te beklimmen, en nu het hoofd over het boord stak en onze hulp afsmeekte. Het gelukte den Heer WOODBURN van *Nieuw-York* haar naar binnen te halen, en ik gaf haar mijne plaats over naast eene andere dame op een dik stuk hout, waarop wij haar vastbonden. Ik was op een ander stuk houts gevlugt: naauwelijks zat ik er op, of de golven sloegen het van het schip, en sleepten mij met hetzelve in zee. Aanvankelijk had ik losgelaten; maar het gelukte mij, de plank weder te grijpen, en, na een' tijdlang door de baren heen en weder geworpen te zijn, na de plank, waarop ik steunde, herhaalde malen verloren en herkregen te hebben, werd ik eindelijk, in een' toestand van volstrekte uitputting, op strand gesmeten.

Van het kleine aantal menschen, welke ik op het schip achtergelaten had, bleven er slechts vier in het leven. (*) Het strand, waarop wij geworpen waren, was onbewoond; maar op eenen grooten afstand werden wij eene flaauwe schemering van licht gewaar, en namen onze rigting naar dien kant. Het schijnsel kwam van den lichttoren van *Ocracolte.* — De bewoners van het eiland behandelden ons vriendelijk, en wij bleven bij hen tot Donderdag; alstoen namen wij afscheid, sommigen om naar *Nieuw-York* terug te keeren, anderen om naar *Charlestown* voort te reizen. — Mogelijk is het, gelijk men gezegd heeft, dat de Kapitein van de *Home* beschonken geweest is; maar, wat mij betreft, ik wijt het ongeluk geheel en al aan *den slechten bouw en zwakken toestand van het schip*, dat niet in staat was, zulk eene reis ter zee te verduren.

»Het naderhand gebeurde ongeluk van het springen der stoomboot *de Moezel* zal ons een laatste voorbeeld leveren van het gegronde der vroeger gemaakte aanmerking, dat de ongevallen, welke aan de stoomschepen gebeuren, bijna altijd toe te schrijven zijn aan de onvoorzigtigheid van hen, die er het bestuur over hebben, of aan den slechten staat der vaartuigen zelve.”

Verongelukken van de Moezel.

De *Moezel* was eene pas gebouwde pakketboot, bestemd om regelmatig tusschen *Cincinnati* en *St. Louis* te varen. Het vaartuig had nog slechts weinige reizen gedaan, maar deze waren toereikend geweest, om bewijs te leveren van deszelfs snelheid; ook verzuimden, gelijk in zulk een geval steeds plaats heeft, deszelfs reeders en Kapitein niets, om de eer van hun schip te handhaven.

(*) De verhaler zegt niet, of zijne vrouw onder dit getal was. Wat moet men van dit onbegrijpelijke stilzwijgen denken? . . . *Vert.*

Vrijdag den 25 April, tusschen vier en vijf ure, maakte het aanstalten, om van *Cincinnati* te vertrekken. Het was tot stikkens toe vol met passagiers, de meesten van welke zoogenaamde landverhuizers waren, die in het Westen fortuin gingen zoeken; velen hunner waren *Duitschers*, en hadden een talrijk gezin bij zich. In de kajuit huisden vijfentachtig personen; op dek telde men er ongeveer honderdvijftig; het scheepsvolk bedroeg dertig koppen. Er waren dus in alles ongeveer tweehonderd-en-zestig menschen aan boord; een getal, veel grooter, dan het vaartuig redelijkerwijs bevatten kon. En evenwel stak men nog altijd niet van wal, maar bleef passagiers innemen, die elkander verdrongen om aan boord te geraken. De officier, die het bevel over zijn regement in *Florida* ging aanvaarden; de koopman, die zich om handelszaken naar *St. Louis* begaf; de jongeling, die met ongeduld eene loopbaan zocht; de arme landverhuizer met zijne vrouw en kinderen, reeds bleek en ziekelijk van de uitgestane vermoeijenissen, — allen wilden op de snelle *Moezel* scheep gaan, die allen bereidvaardig in haren schoot opnam.

Na de kaai verlaten te hebben, voer de *Moezel* de rivier eene Engelsche mijl ver op, om in eene voorstad der plaats, de *Fulton* geheeten, nog eenige familiën af te halen. Aldaar had zich mede eene overgroote menigte verzameld, om getuige van de afvaart te zijn, waaraan de verkregen roem van het schip en een onvoorzigtig gezegde van den Kapitein ditmaal eene dubbele belangrijkheid hadden bijgezet. De Kapitein had namelijk, zoo men verzekerde, verklaard, dat hij, het mogt kosten wat het wilde, een vóór hem vertrokken vaartuig zou inhalen; en inderdaad verkondigde het eigenaardig gedruisch, hetwelk de stoom te weeg bragt, aan kundige ooren, dat zij reeds tot eene schrikwekkende hoogte gespannen was.

De lading eindelijk voltallig zijnde, was de *Moezel* bezig te wenden, om de rivier weder af te zakken, neen! af te vliegen, toen eene vreeselijke uitbarsting plaats had, en geheel het voorstuk van het vaartuig uiteensprong. Ongelukkiglijk waren de passagiers bijna allen op het dek, van

waar zij het gezigt der aan den oever zaamgedrongene menigte genoten, en zich reeds vooruit verheugden in de verwachting van met buitengemeen snelle vaart de stad voorbij te schieten. Nimmer nog had eene vroegere door stoom veroorzaakte uitbarsting zulk eene verschrikkelijke verwoesting te weeg gebragt. De vier stoomketels sprongen alle te gelijk; het aan spaanders geslagen dek werd verre weg geslingerd, en de verminkte ligchamen der menschelijke wezens, die het vervulden, wijd en zijd verstrooid. Stukken der ketels en menschenlijken werden, rookend en verscheurd, een kwart mijl ver op de beide oevers geworpen; één man, onder anderen, was met zulk eene kracht naar boven gedreven, dat zijn ligchaam het dak van een meer dan honderd roeden ver gelegen huis, op hetwelk hij nederkwam, verbrijzelde. Omtrent zestig personen, die achter op het schip stonden, hadden den tijd om in het water te springen, maar slechts een dozijn van hen bereikte den oever.

De maar van het ijselijke treurgeval verspreidde zich met onbedenkelijke snelheid; duizenden van nieuwsgierigen vloeiden aan den oever zaam, en de liefderijkste hulp werd aan de arme slagtoffers van het ongeluk verleend, ten minste aan hen, voor welke die hulp nog van eenig nut kon wezen, doch deze waren zeer weinigen in getal.

Ik (dus vervolgt Kapitein MARRYAT) was onder de eersten, die er aankwamen; en het tooneel, dat zich voor mijne oogen opdeed, zou ik vruchteloos naar eisch pogen te beschrijven. Bloedende lijken lagen overal op den oever, en nog vele andere was men bezig uit het water op te visschen of uit het wrak van het vaartuig te halen; hier zag men zwaar gekwetsten wegdragen, daar werden koffers en allerlei op den wal in het rond liggende goederen bijeengezameld.

Zij, die de ramp overleefd hadden, leverden een aandoenlijk en tevens schrikkelijk tooneel; de dood had overal de teederste banden verscheurd, maar de slag was zoo plotseling en onvoorzien geweest, dat niemand nog wist,

wie dood of wie behouden was. Mans zochten hunne vrouwen, vrouwen hare mans; een vader had zijnen zoon gered, maar vijf andere kinderen en zijne vrouw verloren; een ander wentelde zich in wanhoop over den grond, met het lijk zijner dochter naast zich, en vrouw en zoon, gevaarlijk gekwetst, aan zijne voeten. Een der passagiers liep overal onder het volk rond, naar zijne vrouw en kinderen zoekende, die hem van hunnen kant met gelijken angst opspoorden; eindelijk ontmoeteden zij elkander. Een meisje, dat al hare verwanten verloren had, beantwoordde de vragen, die haar gedaan werden, niet anders dan met onophoudelijk om haren vader, hare moeder en zusters te roepen. Een vier- of vijfjarig knaapje, ongevoelig voor de kwetsuren, welke hij bekomen had, deed almede niet anders dan zijnen vader te roepen, dien hij niet weder zou zien; een ander iets ouder jongetje had van zijn geheele gezin niemand overgehouden. Een man, die er zeer eerwaardig uitzag, beschreide mede zijn geheele gezin, eene vrouw èn vijf kinderen. Een ander had negen leden zijner familie verloren. De eerste beweging van eene jonge dame, welke men aan wal bragt, was, met gevouwene handen God voor haar behoud te danken: maar weldra riep zij, met eene stem, die ieder door het hart sneed: »Mijn kind! waar is mijn kind?" Het kind was gered; men bragt het haar, en zij viel in zwijm.

In eene publieke zamenkomst, die onder voorzitting van den Mayor van *Cincinnati* gehouden, en op welke de omstandigheden van dit ontzettende voorval in al derzelver bijzonderheden verhaald werden, voer men hevig uit tegen de misdadige onvoorzigtigheid van hen, aan welke het bestuur over de *Moezel* vertrouwd was, en tegen de nalatigheid, die over het algemeen aan boord der stoomschepen heerscht.

De oplettendheid der *Amerikaansche* wetgeving heeft zich eindelijk op deze zaak gewend, en in Julij 1838 is er eene akte doorgegaan, bestemd om voor de veiligheid der passagiers te zorgen. Onder de bepalingen, welke dezelve bevat, zijn er verscheidene met oordeel opgesteld,

maar andere zijn zulks minder, en sommige zelfs geheel onuitvoerlijk.

Men mag nogtans hopen, dat er uit de onderzoekingen, nu laatstelijk gedaan, en uit de gemaakte wetten, eenig goed zal voortkomen: vooralsnog, zeker, is het gevaarlijker, eene week lang in *Amerika* te reizen, dan een dozijn keeren den *Atlantischen* Oceaan over te steken. Een tijdschrift, hetwelk ik in *Amerika* gelezen heb, begroot op *duizend zevenhonderd-en-vijftig* het getal menschen, die, *in den loop van een enkel jaar*, op spoorwegen, in diligences en aan boord van stoomschepen het leven verloren hebben.

Kapitein MARRYAT.

GEWOONTEN EN PLEGTIGHEDEN DER JAPANNEZEN.

Nangasaki is aan de helling van eenen berg gebouwd. Even als alle *Japannesche* steden, heeft het eenen regelmatigen aanleg, en, daar elk huis eenen tuin, het zij dan groot of klein, bezit, levert het geheel een bevallig gezigt. De huizen zijn laag en hebben slechts ééne verdieping, bij welke nu eens eene soort van zolder of vliering onder het dak, dan weder een klein kelderachtig onderhuis gevoegd is. De hoogte van den voorgevel aan de straat en zelfs het getal der vensters is door de wet voorgeschreven. Al de huizen zijn van hout en een mengsel van klei en hakstroo gebouwd; maar de muren zijn met eene soort van kalk of cement bestreken, welke daaraan een voorkomen van hechtheid bijzet. De plaats van glasruiten bekleedt een sterk en fraai, niet geolied papier, hetgeen door houten buitenramen tegen den regen beschermd wordt. Daarenboven zijn de vensters, die aan straat uitkomen, van zonneblinden voorzien, en elk huis is van eene galerij of *verandah* omgeven, die met al de vertrekken gemeenschap heeft.

Voor de huizen van eenig meer aanzien vindt men eene soort van zuilengang of voorportaal, waarin de bezoekers hunne palankins, zonneschermen en schoenen achterlaten. Aldaar wachten ook de bedienden dergenen, die in het huis zaken te verrigten hebben. Het achterste deel van het huis

wordt door het gezin van den heer bewoond; hetzelve springt, in de gedaante van een' driehoek, in den tuin uit, hetgeen daaraan meer licht en een vrolijk voorkomen geeft. De tuinen zijn, hoe klein soms ook, steeds op de *Engelsche* manier aangelegd, voorts met rotsen, bergen, meren, watervallen, boomen, en bevatten daarenboven eene kapel of bedehuis. Hoe belagchelijk deze parken in miniatuur ook somwijlen mogen zijn, brengt toch deze mengeling van loof onder de huizen veel toe, om aan de stad een vrolijk en luchtig voorkomen te geven. Overigens hebben ook de armste huizen derzelver tuin, veeltijds van geene meerdere uitgestrektheid dan de ruimte, welke de driehoek van het vierkant heeft overgelaten; in dit geval plaatst men er de boomen in potten in.

Het merkwaardigste deel van een *Japansch* huis vormt echter steeds het magazijn of meubelvertrek, hetwelk van de overige woning gescheiden, en zoogenaamd vuurproef of tegen brand bestand gemaakt is. In hetzelve bewaren de kooplieden hunne waren en de overige inwoners hun kostbaarst huisraad, zoo als schilderijen, boeken, verzamelingen van zeldzaamheden en dergelijke. De bouwstoffen, waaruit deze magazijnen zaamgesteld zijn, zijn dezelfde als die tot de huizen gebruikt worden; maar alle houtwerk, zelfs deuren en dak niet uitgezonderd, zijn met eene laag klei van een' voet dik belegd; over dag zijn de vensters met koperen luiken gesloten, en tot nog grootere veiligheid staat steeds eene groote kuip met natte aarde gereed, waarmede alle deelen van het gebouw belegd worden zoodra er zich eenig gevaar vertoont, dat is wanneer in de nabuurschap een dier branden uitbarst, welke bij zoo ligt ontvlambare huizen maar al te dikwijls ontstaan, of ook wanneer de wind vonken uit een verwijderd vuur daarhenen drijft. Deze vuurvaste magazijnen voldoen aan het oogmerk van derzelver oprigting in zulk eene hooge mate, dat zij, bij eenen brand, welke elf straten in de asch legde en nog verscheidene andere zwaar beschadigde, alle zonder uitzondering, onbeschadigd bleven.

Wanneer men de stad voorbij is, bevindt men zich plotseling in de heerlijkste landouw, waar zich de betooverendste gezigten op eene streek, in welke heuvel en dal gedurig afwisselen, allerwegen vertoonen. Men verzekert zelfs, dat deze landschappen zoo bekoorlijk zijn, dat de *Europeërs* bij derzelver gezigt den onaangenamen toestand en de opoffering-

gen vergeten, welke zij zich hebben moeten getroosten, om het te genieten. Voor het overige zijn de *Japannezen* des te eer genegen, aan vreemdelingen dit genoegen te gunnen, omdat het er ook voor hen een is, daar zij zelven hartstogtelijke liefhebbers van schoone landschappen en uitzigten zijn.

Door eenen merkwaardigen en eigenaardigen trek van dezen heerschenden smaak worden steeds de aanvalligste landschappen gekozen, om daarin de tempels der Goden te stichten. Eenenzestig dier tempels zijn in eenen kleinen omkring rondom *Nangasaki* verdeeld. Zij zijn in derzelver bouwtrant even eenvoudig als de woonhuizen, en even als deze met eene galerij of *verandah* omgeven. Veeltijds ziet men ook nog verscheidene kleine tempels of kapellen het hoofdgebouw omringen. Het geheel, of de groote tempel, komt bij SIEBOLD onder den naam van *Yasiro* voor, terwijl hij de kapellen *Meya's* noemt. Elke *Yasiro* staat op eenen berg, van waar hij een uitgestrekt gezigt heeft; daarenboven ligt hij midden in eenen tuin, en deze tuinen zijn het, welke de *Japannezen* en de *Hollanders* op hunne pleizierpartijen bezoeken. Om het bekoorlijke, hetwelk deze verzamelplaatsen aanbieden, nog te verhoogen, heeft elke tempel groote zalen, die geene betrekking tot de aldaar vereerde Godheid hebben. In die zalen, welke tot eene soort van herbergen strekken, worden de reizigers opgenomen, en de priesters verhuren dezelve aan gezelschappen, die er hun maal willen houden. Zelfs worden er soms drinkgelagen gegeven, die in geenen deele gepast zijn voor gebouwen, welke in het geringste verband met godsdienstplegtigheden staan.

Wanneer een lid der factorij tot zulk eene pleizierpartij besluit, moet het gansche gezelschap, hetwelk door die genen genoodigd wordt, die ambtshalve daarbij tegenwoordig moeten zijn, op kosten van den vreemdeling in een' dier tempels onthaald worden. Evenwel vordert men niet van hem, bij dit maal de *honneurs* te maken, hetgeen hem gedurende eenige oogenblikken eene soort van vrijheid verschaft. Terwijl de officieren met hunne vrienden zich op kosten van den *Hollander* te goeddoen, zijn zij in geenen deele streng in het naauwkeurig handhaven der wetten, omtrent de afzondering dezer buitenlanders voorgeschreven. Dan, maar ook dan alleen, kan een lid der factorij, door niemand dan door eenen tolk vergezeld, de winkels bezoeken en naar welgevallen in dezelve koopen; evenwel moeten

zij daarmede vóór den avond gereed en weder op *Dessima* aangekomen zijn; want tusschen zonsondergang en zonsopgang openen zich de poorten van het eiland onder geenerhande voorwendsel.

Wanneer een *Hollander* eenen *Japannees*, met wien hij bekend is, wil bezoeken, of door eenen inwoner van *Nangasaki* genoodigd wordt, moet hij eerst schriftelijk om verlof daartoe verzoeken; want het verlof, hetwelk hem vrijheid geeft om te wandelen, magtigt hem niet om het huis van eenig bijzonder persoon binnen te treden. Aan dezelfde formaliteit is hij onderworpen, wanneer hij eenig spel of eenige plegtigheid wil bijwonen. Voor het overige wordt zulk een verlof nimmer geweigerd; maar er zijn enkele gevallen, waarin men het slechts onder den vorm van een *Naybun*, of als bij oogluiking, toestaat.

Onder het kleine getal verlustigingen, waarvan de factorij genot kan hebben, mogen de godsdienstige feesten, van welke *Japan* er vele heeft en die met groote pracht gevierd worden, als de voornaamste beschouwd worden; onder deze is dat van den God SUWA KAMI, of de beschermende Godheid van *Nangasaki*, het merkwaardigste. De luister daarvan wordt nog verhoogd, doordien hetzelve toevallig met eene der jaarlijksche plegtigheden overeenstemt, welke in het gansche rijk plaats hebben. Het duurt verscheidene dagen lang, en begint natuurlijk met gebeden in den tempel, aan SUWA gewijd. Deze met vlaggen versierde tempel wordt door iedereen in feestkleederen bezocht; men verrigt er zijn gebed en brengt er zijne offerande, welker waarde met den rijkdom en rang van den gever overeenstemt, doch waarbij steeds een kop *saki* moet wezen. De openbare plegtigheid bestaat daarin, dat het beeld der Godheid, met zijnen kostbaarsten tempeltooi, waartoe ook rijke wapenen behooren, in een prachtig verguld en verlakt huisje of kas, verzeld door de voornaamste te paard zittende of in palankins gedragene priesters, als ook door een detachement kavallerij, hetwelk de Gouverneur tot opluistering der plegtigheid verleent, in statelijken omgang door de stad gedragen wordt. Het huisje, het beeld en de schatten worden vervolgens in eene strohut neêrgezet, die daartoe op een groot plein is opgerigt. Aldaar blijven zij en kunnen er door het publiek gezien worden, alzoo de hut, hoezeer ten deele door eene soort van kraamschut omgeven, van voren open is. Hier-

mede schijnt dan het godsdienstige deel der plegtigheid voorbij. Vervolgens komen de spelen en tooneelvertooningen, waarvan de kosten jaarlijks bij afwisseling door eene der stadswijken gedragen worden. Deze onderscheidene wijken nu trachten elkander in glans en kostbaarheid dier spelen te overtreffen. De bewoners geven zich ook de grootste moeite, om hunne kinderen van zeven tot veertien jaren op de rollen, welke zij daarbij te vervullen hebben, af te rigten. Elke wijk heeft haren bijzonderen optogt, en elke straat levert hare twee of drie zeer goed geoefende akteurs. De Heer FISCHER, die van zulk een feest ooggetuige geweest is, geeft van den marsch en de vertooningen dier onderscheidene optogten de volgende beschrijving:

»Eerst zag men eene groote en gestaltelooze hoeveelheid lijnwaad verschijnen, dat, aan eenen hoepel gehecht en van denzelven op den grond nederhangende, van onderen slechts de voeten van den man liet zien, die hetzelve aan eenen stok van bamboes droeg. De man heeft inderdaad eenen zwaren last te torschen, in de eerste plaats aan het lijnwaad zelf, dat rijk geborduurd en elf ellen lang is, vervolgens aan de versierselen, waarmede het bovenste gedeelte daarvan bezet is. Al deze versierselen zijn zinnebeeldig; nu eens zijn het vogels of dieren, die in bijzondere eer staan, dan weder een beroemde man of vrouw; somwijlen een digt bemeeuwd bosch, het gereedschap van eenig handwerk, of ook voorwerpen, welke op den bloei des lands of op dien der straat, waardoor zij geschonken zijn, betrekking hebben, of eindelijk zoodanige, welke den roem of de eenvoudigheid van zeden der oude *Japannezen* herinneren. Na dit lijnwaad met deszelfs sieraden kwamen, in groote menigte, de muzikanten met hunne trommels, cimbels en fluiten; zij hadden eene wonderlijke kleederdragt, en hun *Ottona*, de stedelijke hoofdbeambte der wijk, die door eene menigte dienaren, welke men uit de bewoners der straat gekozen had, gevolgd werd, ging hun vooraf. Na de muzikanten zag men een' troep kinderen verschijnen, die den eenen of anderen optogt hunner *Mikados* of halve Goden voorstelden. Dit gedeelte van het schouwspel verdient inderdaad bewondering: volkomen in het costuum van den tijd gekleed en gewapend, trekken de aanvoerders van den troep allerstatigst aan hun hoofd, gevolgd door de vertegenwoordigers beider kunne van geheel het hof, die daarbij eene pracht en weelde

ten toon spreiden, welke alles overtreffen, wat men zich uitgelezenst verbeelden kan. Elk dezer troepen heeft een zeker aantal kleine palankins en bedienden bij zich, om de kinderen, wanneer zij moede mogten worden, verder te dragen. Op de kinderen volgt eene bende komedianten. In een oogenblik worden twee of drie banken van gelijke lengte naast elkander gezet, en daarop eenige kraamschutten en andere decoratiën geplaatst. Hierna voeren de tooneelspelers, onder het geluid der *siamsis*, eene soort van guitar met drie snaren, der trommels en andere speeltuigen, hun stuk op, hetwelk niet langer dan een kwartier uurs duurt, maar met veel levendigheid gespeeld wordt. Wanneer het stuk geëindigd is, ziet men eene menigte muzikanten, palankins en bedienden komen, als ook de verwanten der kinderen, welke den eersten trein besluiten en voor den volgenden plaats maken.

»De eerste tooneelvertooning heeft, ter eere van den God SUWA, voor de bovenvermelde stroohut plaats, en rondom het plein zitten eene menigte aanschouwers, onder welke voor de regering en voor de *Hollanders* bijzondere staketsels ingerigt zijn. De overige voorstellingen hebben in verscheidene, daartoe aangewezene deelen der stad plaats, en de elf of twaalf optogten, waaruit het geheel bestaat, volgen elkander zoo regelmatig, dat, ondanks de ontzettend groote menigte volks, hetwelk deze vermakelijkheden bijwoont, nimmer eenige hoe ook genaamde wanorde ontstaat.

»De eerste trein verschijnt des morgens ten 7 ure voor de stroohut, en gewoonlijk wordt het middag, eer de laatste er aankomt. Den geheelen dag door en tot laat in den avond ontmoet men den eenen of anderen dezer optogten in de onderscheidene wijken der stad; men kan derhalve denken, hoe moede de arme kinderen zijn moeten, eer zij weder naar huis geraken. De vermakelijkheden duren verscheidene dagen; maar het plegtigst zijn die van den 9den en 11den der maand, dat is den eersten en derden feestdag. Alle werk staat alsdan stil, en zelfs de armste handwerksman trekt zijn feestkleed aan; alle huizen zijn van binnen met tapijten en windschutten versierd, van buiten met luifeldaken voorzien, onder welker beschutting de huisvrienden hunnen dag met eten, drinken en muziceren doorbrengen. Elke straat moet vijf of zes jaren lang tot deze kostbare verlustigingen bijdragen, en het is moeijelijk te begrijpen, hoe zij de uitgaven

daartoe kunnen opbrengen; want slechts zeer weinig van den toestel is het volgende jaar andermaal bruikbaar, en met name is alles, wat tot de decoratiën en de costumen behoort, steeds nieuw en uit de beste stoffen vervaardigd. Dit feest, *Matsoere* geheeten, levert in elk van deszelfs deelen eene zoo menigvuldige verscheidenheid, dat het onmogelijk is, dezelve alle te beschrijven; maar ik kan niet nalaten, ten slotte nog eenmaal de volkomene orde, de vrolijke luim en de goedhartigheid, welke daarbij heerschen, met lof te vermelden."

Is ondertusschen dit godsdienstige feest het aanmerkelijkste van die, welke te *Nangasaki* gevierd worden, zoo is het niet het eenige, hetwelk afwisseling aanbrengt in het eentoonige leven te *Dessima*. Men heeft er verscheidene andere, onder welke sommige zelfs van zeer wonderlijken aard zijn. Één vooral is er, welks eigenlijke strekking moeijelijk te verklaren is. De duivels spelen er de hoofdrol in. Dit feest wordt in de achtste maand van het *Japansche* jaar gevierd. Verscheidene dezer Demonen, met de classieke horens op het hoofd, en met afgrijselijke maskers voor het aangezigt, dansen, terwijl zij zich met trommels accompagneren, onder een verdoovend gedruisch langs de straten. Deze duivels verschijnen in velerlei kleuren, zwart, wit, rood en groen. Gelijk men weet, verbeelden de *Europeërs* zich den duivel zwart, de Negers daarentegen wit, maar bij de *Japanezen* zijn ook roode en groene duivels te vinden. Den Resident MEYLAN gaf men hieromtrent de volgende verklaring. Eens was er tusschen de *Japannesche* godgeleerden over de kleur van den duivel een ernstige twist ontstaan, die zoo geweldig werd, dat hij tot eenen burgeroorlog dreigde over te slaan, weshalve de zaak voor den gelukkiglijk zeer schranderen Keizer gebragt werd. Deze zoon des hemels verklaarde na kort overleg, dat elk der strijdenden gelijk had, en dat er inderdaad duivels van alle kleuren waren. Sedert dien tijd hebben de duivels in *Japan* de vier kleuren, zwart, wit, rood en groen, aangenomen, en dus gekleurd ziet men hen jaar op jaar, tot groote verlustiging der aanschouwers, in de straten van *Nangasaki* rondspringen.

Behalve de groote jaarlijksche godsdienstfeesten zijn er nog twee minder plegtige in elke maand; doch het grootste van alle is de nieuwjaarsdag, den avond vóór welken alle schul-

den betaald moeten zijn. Het aardigste feest nogtans is dat, waarop men des nachts brandende lantarens in de baai laat drijven, om wegens het lot van afgestorvene verwanten en vrienden zekerheid te erlangen, en het wonderlijkste dat, waarbij lieden van rijpe jaren, ja zelfs de zoodanigen, die hooge regeringsambten bekleeden, vliegers oplaten, aan welker touw glasscherven gehecht zijn, en er een' hoogen roem in stellen, met hulp daarvan, de touwen der anderen te doorsnijden en derzelver vliegers schoot te laten gaan. Het zotste van al deze feesten is echter wel datgene, bij hetwelk de Booze, door middel van gebrande erwten, welke men hem achterna werpt, te gelijker tijd uit alle huizen verdreven wordt.

LOF DER CHINEZEN.

(Uit het *Quarterly Review.*)

Ondanks al de verbitteringwekkende bedenkingen, welke de jongste gebeurtenissen in ieder *Britsch* hart doen ontstaan, kunnen wij ons niet onthouden, eene zekere soort van genegenheid jegens *China* te koesteren. Hoe toch zouden wij kunnen vergeten, dat het de oudste natie van geheel den aardbodem is; eene natie, welker jaarboeken dertig eeuwen eener regelmatige, tot heden toe nimmer betwiste, geschiedenis omvatten, waar wij eene onafgebrokene opvolging van vorstengeslachten vinden, heerschende over eene bevolking, welke die van alle andere rijken in getal verre te boven gaat, en echter steeds *een*, steeds dezelfde, steeds, naar allen schijn, onvermengd gebleven is? Dit overgroote, tot ééne natie vereenigde menschengetal bezit het uitgestrektste, vruchtbaarste, best bewaterde land; een land, met talrijke bevaarbare rivieren doorsneden (waaronder er twee zijn van den eersten rang) met al derzelver zijstroomen en eene in *Europa* zelfs voorbeeldelooze binnenlandsche watergemeenschap, die eene lijn van scheepvaart van 1200 Engelsche mijlen levert, slechts door eene enkele overdraagplaats afgebroken, en de hoofdstad in het noorden des rijks met deszelfs groote buitenlandsche handelsmarkt in het zuiden verbindende. Geene der tot het leven vereischte benoodigdheden ontbreekt aan deze ontzettende zaamveree-

niging van menschelijke wezens, en de *Chinezen* kunnen, zelfs in hetgeen de genietingen der weelde betreft, de buitenlanders volkomen ontberen. Zij leven in vreedzame nijverheid, bestuurd door een stelsel van wetten, dat hun uitsluitend eigen is én naar dat van geene andere natie gelijkt. Zij spreken eene geschrevene, oorspronkelijke, wijsgeerig zaamgestelde taal, die met andere geschrevene of gesprokene talen volstrekt geene verwantschap heeft, en welker oudheid zoo hoog opklimt, dat haar oorsprong zoo wel aan de mondelinge overlevering als aan de geschrevene geschiedenis ontsnapt. Alle kunsten zijn bij de *Chinezen* in een' vergevorderden staat, sommige zelfs bijna in dien van volmaaktheid: zoo, bij voorbeeld, zijn hunne zijden stoffen, hunne satijnen, hun snijwerk in hout, elpenbeen of horen, nog nergens overtroffen; zelfs is men niet in staat ze na te bootsen; — wat hunne porseleinen vazen betreft, zoo heeft in *Europa* nog geene kunst derzelver doorschijnendheid en schoonheid evenaren kunnen; — sedert onheugelijke tijden oefenen de *Chinezen* de boekdrukkunst, en zij hebben duizenden, ja millioenen van boekdeelen in het licht gegeven, over de verschillende onderwerpen der regeringskunst, wetgeving, zedekunde, Godsdienst (hoezeer dan ook eene Heidensche), landbouw, tuinbewerking en andere huishoudelijke bedrijven, om niet te spreken van hunne tooneelstukken, romans, vertellingen en andere ligtere letterwerken. In geheel *Azië*, in geheel de Oostersche wereld, zou men geen tweede zoodanig volk vinden, dat in huizen, niet alleen van hout, maar zelfs van gehouwen of gebakken steen, alle behoorlijk gemeubeld en versierd, zijne woning heeft, welks voorname en middelbare rangen in zijde, de boerenstand in katoenen lijnwaad gekleed gaan, en welks voorouders die weldaden der beschaving reeds bezaten, toen de onze nog, in den wilden toestand, geen ander deksel hadden dan de huiden der dieren. Alleen onder al de Oosterlingen slapen de *Chinezen* in bedden, die met gordijnen omgeven zijn; zij alleen zitten op stoelen en sopha's en eten van tafels, terwijl al de overige volken derzelfde wereldhelft op den grond nederhurken. — Ziedaar wat ons de *Chinezen* met een gevoel van eerbied doet beschouwen; ziedaar wat ons bewondering inboezemt voor hun schoone land; ziedaar wat ons dwingt, van hen met meer achting te spreken, dan onze landge-

nooten hun bewijzen, en zulks vooral wanneer wij hunne diplomatieke akten met die van onze eigene agenten vergelijken.

DE STRIJD DER CIJFERS EN GETALLEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 461.)

Met een' lach van zelftevredenheid trad de *vier* op en sprak: De oude wijsgeeren verhieven de *vier* boven alle andere getallen, en beweerden, dat door de verhouding van hetzelve ieder vast ligchaam zijn volkomenheid verkrijgt. In de tien is, naar het gevoelen van PYTHAGORAS, de natuur van het getal geheel begrepen; de kracht der tien ligt echter weder in de *vier*, die zich uit de vier eerste getallen laat zamenstellen; wanneer men namelijk een neemt, dan twee, drie en vier er bij plaatst, zoo verkrijgt men tien.

De *Pythagoristen* zwoeren derhalve bij de *vier* (*tetraktys*), als de bron der nimmer opdroogende Natuur, hunnen plegtigsten en heiligsten eed. Den *vierhoek* schreven zij de vier Godinnen, RHEA, VENUS, CERES en VESTA, toe. Ook onze ziel, zegt PYTHAGORAS, bestaat uit vier: verstand, wetenschap, gedachten en gevoel, waaruit alle kunsten en wetenschappen voortkomen. Bij de *Grieken* was de *vier* aan MERCURIUS gewijd, wien men te *Athene* op den *vierden* dag van iedere maand pleeg te offeren. De Viervorsten (*Tetrarchen*) in *Judea* zijn bekend; ieder derzelven beheerschte een vierde gedeelte van het land. De *Romein* ANTONIUS benoemde den beruchten HERODES tot Viervorst in *Judea*, en zijn broeder PHERORAS bekwam eene *Tetrarchie* van AUGUSTUS. De *vierhoek*, deze belangrijke mathematische figuur, vormt zich op vijfsoortige wijze: als *quadrant* verschijnt hij regthoekig en gelijkzijdig, als *oblongum* of *rectangulum* regthoekig en ongelijkzijdig, als *rhombus* of *raute* scheefhoekig met parallel gelijke zijden, als *trapezium* of *trapezoides* als onregelmatige vierhoek. De elementen, uit welke de wereld met hare groote verscheidenheid te voorschijn trad, waren vroeger *vier*, tot dat ze eindelijk bij de nieuwere Chemie niet meer in aanmerking kwamen, dewijl zij den naam van *Element* slechts aan enkelvoudige of ondeelbare ligchamen wilde toekennen, welke de tot dusverre bestaan hebbende kunst niet verder in bestanddeelen ontbinden kan. In plaats

van de vier afgedankte oude Elementen werden meer dan vijftig nieuwe ligchamen tot den rang van eigenlijke Elementen verheven. In den nieuwsten tijd heeft echter de Natuurkunde de ongelukkige vier oude Elementen in hunne oude regten hersteld, toen men erkende, dat de scheikundigen, in nieuweren zin genomen, niet vuur, licht, water en aarde, maar slechts die bestanddeelen Elementen noemden, die tot hiertoe door chemische productie niet verder ontbindbaar zijn; waartoe echter de oudere natuurkundigen even veel regt hadden, wanneer zij niet de onverdeelbare enkelvoudige ligchamen, maar de enkelvoudige en algemeene ligchamen, die de Natuur heeft voortgebragt, en waaruit alle verscheidenheid door ontwikkeling voortkomt, vuur, lucht, water en aarde, Elementen noemden, dewijl zij begrepen, dat b. v. geen deel van het water van andere deelen onderscheiden is, dat de minste damp even zulk water is als de grootste watermassa, enz. Zoo heeft dan OKEN bijzonder de eer van de verongelijkte Elementen gered, dewijl hij betoogde, dat een eigenlijk of grond-element datgene is, wat de algemeene grondslag, de eerste bron en alzoo de moeder van alle andere Elementen of ondeelbare lichamen is. En zoo heeft dan slechts het vuur de vreugde der erkenning overleefd, daar men het als eene eenheid van licht en warmte beschouwt, die de oorzaak van alle beweging en werkzaamheid, dat is te zeggen van al het leven in de Natuur is, verspreid door het gansche ruim der wereld, het eerste orgaan der scheppingskracht, als 't ware het *hemelsche* grond- en wereld-element, de geest, die de drie aardsche elementen, aarde, water en lucht, in beweging en werkzaamheid brengt. De lucht is het *medium*, door hetwelk de zon, als het centraal-vuur van ons planetenstelsel, aan de aarde en het water licht en warmte, alzoo leven schenkt. De lucht omringt onze planeten en doordringt alles. Het water, dat vóór eeuwen de gansche oppervlakte der aarde omgaf, en thans nog meer dan de helft derzelve omgeeft, is oplosbaar en echter de voedster van het aard-element. En zoo verheugen zich dan nu de *vier natuurkundige grond-elementen*, vuur, lucht, water en aarde, over de eer van alle *chemische* elementen of grondstoffen in zich te bevatten. Even zoo krachtig als in het werk der schepping toont zich het getal *vier* ook in de Natuur en in de menschen. Wij vinden het in de *vier jaargetijden*, lente, zomer, herfst en winter, wier beeld in het

klein de *vier stonden van den dag*, morgen, middag, avond en nacht, zijn, zoo als dezen en genen weder in den menschelijken *leeftijd* voorkomen. De zoogenoemde *vier* temperamenten: het volbloedige, hevige, krachtige *cholerische*; het koelbloedige, rustige, behagelijke *phlegmatische*; het vlugtige, bewegelijke, genotzoekende *sanguinesche*, en het zwaarmoedige, droefgeestige en ernstige *melancholische*, — zij dragen zeer veel bij, om het leven den mensch, en door hem zijnen medemenschen, ligt of zwaar te maken, te verzoeten of te verbitteren. De vier *elementen* zijn de bestanddeelen des menschelijken ligchaams, de *vier jaargetijden* zijn woonhuis, de *vier getijden van den dag* de levensjaren, de *vier temperamenten* de huisheeren. Ziet de mensch nadenkend om zich heen, dan verkondigt hem ook ieder der vier wereldstreken zijnen levensloop: in den prachtigen opgang der zon (*het Oosten*) kracht der jeugd, vreugde en hope; in den zoelen middag (*het Zuiden*) den gloed der hartstogten, de hitte en moeite der levenszorgen; in den ondergang der zon (*het Westen*) de kalmte na stormen, den koelen levensavond en de rust na volbragt dagwerk, en in den middernacht (*het Noorden*) de verlossing van het aardsche en het uitzien naar een ander en heerlijk ontwaken. Is de mensch eindelijk tot aan den rand des grafs genaderd, zoo komen hem nog de *vier laatste* gewigtige zaken voor: de dood, het jongste gerigt, hemel en hel; zaken, voor welke het grootste, dat hij hier ondervonden heeft, in eene *nul*, in *niets* verandert.

Met deftigen trots trad nu de *vijf* voor, en sprak:

Ik ben dat getal, op hetwelk, gelijk de wijze *Pythagoristen* geleerd hebben, het in de gansche Natuur het meeste aankomt, waarom ook de *Grieken* naar *mij* het tellen *πεμπάζειν, πεμπάσθαι* noemden. Ik ben het kind van het eerste even of vrouwelijke getal, *twee*, en van het eerste oneven of mannelijke, drie; daarom word ik ook het huwelijk genoemd. Daarbij heb ik ook den voorrang boven alle onevene getallen. Geen even getal geeft, wanneer het met een ander even getal opgetrokken wordt, een oneven; het oneven getal echter, vereenigd met een ander oneven, geeft een even getal. Door vermenigvuldiging met zichzelf keert de vijf als 't ware in zich terug, houdt zich staande, brengt niets onvolkomens of vreemds voort; maar zij heeft hare bepaalde veranderingen, dewijl zij hetzij tien of vijftien enz., dat wil

zeggen, altijd of iets volmaakts of iets eigendommelijks voortbrengt. Alle andere getallen geven, wanneer zij vermenigvuldigd worden, zulke getallen, die van hen gansch verschillend zijn; de *vijf* echter, met evene getallen vermenigvuldigd, geeft steeds de volmaakte *tien*, of zij brengt zichzelf voort. Het begin van elk getal is de eenheid, de eerste vierhoek de vier; uit deze beiden ontstaat, gelijk uit vorm en stof, de *vijf*. De oude wijsgeeren hebben vijf klassen van levende wezens aangenomen: Goden, duivelen, heroenen, menschen en redelooze dieren. Plato nam vijf grondbeginselen als de verkieslijkste aan: het bestaande, het gelijke, het verscheidene, de beweging en het stilstaan.

Vijf is het getal der vingers, welke de hand van den mensch vormen. Hoe veel goeds en schoons oefenen deze vingers niet uit, b. v. in de werktuigkunde, in de schilderkunst, in de toonkunst enz. En wat zoude er van de schrijvers en handwerklieden worden zonder vingeren! In de vingertoppen ligt het fijnste gevoelvermogen, en aan den ongelukkigen blinde moeten zij zelfs het gemis van het gezigt vergoeden. *Vijf* is ook het getal der zintuigen, door welke de mensch al de indrukken der buitenwereld ontvangt, waardoor hij gedachten, wetenschap en ondervinding verzamelt. *Vijf* werelddeelen geven hem vrijheid om in dezelve te wonen of rond te reizen. Wil men het voortreffelijkste of volmaaktste in deszelfs soort uitdrukken, dan zegt men, het is de *quintessence* van dit of dat, b. v. de *quintessence* der schoonheid e. d.

De *vijf* trad trotsch en met een' ironischen lach terug; de *zes* kwam voor, sprekende:

De *drie* beroemt zich het eerste volmaakte getal te zijn, dewijl het begin, midden en einde heeft; hierop kan ik mij met nog veel meer regt beroemen; ik ook ben, gelijk deze, aan alle mijne deelen gelijk, en heb nog den voorrang, dat ik uit het begin der getallen (de eenheid), uit het eerste even getal (de twee) en uit het eerste oneven getal (de drie) zamengesteld ben. Wordt de zes met de vier vermenigvuldigd, zoo ontstaat daaruit de eerste volkomene kubiek, namelijk het getal vierentwintig. Wie mij niet beminnen wil, die vreeze mij! De *Pythagoristen* schreven aan de magtigste en gevreesde Godheid der *Egyptenaren*, den TYPHON, den zeshoek toe. En in het dobbelspel ben ik den speler de verlangde hoogste gelukswerp. — Maar verre zij het van

mij, met zulke nietigheden te pronken! Het zij mij genoeg, alle woordenpraal versmadende, slechts dit ééne te zeggen: In zes dagen schiep de Almagtige de aarde!

En ik (viel de zeven in) kan met waardigheid en genoegen hierbij voegen: De *zevende* dag was de dag der ruste, het algemeene feest der schepping, nog heden ten dage een plegtige en vreugdevolle dag. Ik kan echter nog veel aanvoeren, wat voor mijne waarde spreekt en tot mijne verheffing dient, hetwelk reeds de wijze PLUTARCHUS erkende, toen hij zeide: de aan APOLLO gewijde *zeven* zouden meer dan een dag vereischen, om alle krachten derzelve te ontwikkelen. De door verbazende grootte, duurzaamheid en schoonheid uitmuntende gedenkstukken der oudheid, de *Egyptische* Piramiden, de muren en hangende tuinen van SEMIRAMIS te *Babylon*, de tempel van DIANA te *Efeze*, de *Olympische* JUPITER, het Mausoleum, en de Kolossus van *Rhodus*, schitteren als de zeven wonderen der wereld.

Alle volken verbinden met het getal zeven het denkbeeld van plegtigheid en heiligheid. In den Tabernakel stond de groote kandelaar met zeven lampen. In de Openbaring van JOANNES staat de Heer tusschen zeven kandelaren, en zeven geesten zijn om zijnen troon. De Profeet JEZAIAS spreekt van eenen zevenvoudigen geest, die op den Messias rusten zoude. De zeven vruchtbare en onvruchtbare jaren in het oude *Egypte* zijn bekend. Het zevengestarnte, een van de heerlijkste des zuidelijken hemels, stelde bij de Oosterlingen NOACH's arke voor.

Het wonderbare is het liefste kind van het geloof. Dat wonderbare zal gewis een ieder, in wiens ziel vroomheid en deugd huisvesten, erkennen in de geschiedenis der *zeven slapers*. Zij zal mijne rede besluiten!

Toen Keizer DECIUS de Christenen vervolgde, verborgen zich zeven edele jongelingen te *Efeze* in een ruim hol in het nabijgelegen gebergte. DECIUS, dit vernemende, sprak het doodvonnis over hen uit, en liet den ingang met steenen digtmetselen. De jongelingen vielen weldra in een' diepen slaap, welke honderd zevenentachtig jaren duurde, zonder vermindering of vernietiging van levenskrachten. Na verloop van dien tijd braken de slaven van zekeren ADOLIUS, die eigenaar van dezen berg geworden was, de steenen weg, om ze voor het bouwen van een landhuis te bezigen. De zonnestralen vielen in het hol; plotselijk ontwaakten de ze-

ven slapers, uit eene sluimering — zoo zij meenden — van weinige uren. Door honger gedreven, ging JAMBLICHUS, een der zeven, naar de nabijgelegene stad, om heimelijk en onbekend voor zich en zijne medegenooten brood te koopen. *Efeze* kwam hem geheel vreemd voor; ter naauwernood kon hij den weg in de straten vinden. Meer dan dat alles verbaasde hem echter een groot kruis op den hoofdtoren der stad. De bakker, wien JAMBLICHUS eene oude munt uit den tijd van DECIUS gaf, geraakte zoowel over deze, als over de zonderlinge kleeding des koopers, in verwondering, en bragt hem, in het vermoeden dat hij eenen schat gevonden had, bij den regter. Bij het verhoor kwam het wonderbare voorval aan het licht. Het volk van *Efeze*, de overheid, de Bisschop, en zelfs Keizer THEODOSIUS, ijlden naar het hol der zeven slapers, welke, nadat zij het verhaal hunner geschiedenis geëindigd hadden, wederom zacht insluimerden.

De *zeven* zweeg. Bescheiden en beschroomd trad de *acht* met de *negen* voor.

De *acht* sprak:

Het ware mij aangenamer, wanneer ik in het geheel niet behoefde te spreken, daar ik niets anders weet te zeggen dan iets, dat ik niet versta, en dat ook waarschijnlijk weinig of niets beteekent. Daar dit echter, zoo ik verneem, bij heeren en vrouwen niet zelden het geval is, zoo wil ik in 't kort slechts zoo veel zeggen, dat de *acht*, zoo als eenige mathematische wijsgeeren der oudheid hebben beweerd, de eerste teerling van de even *twee* is, en de vrouw, gelijk een teerling, standvastig, ingetogen en niet ligt te bewegen zijn zoude. Daar voor onwetenden de diepe zin van dezen onzin een raadsel is, zoo eindig ik met het onbeduidende toevoegsel, dat bij de *Romeinen* het meisje den naam op den achtsten, den knaap echter op den negenden dag gegeven werd.

Regt zoo! zeide de *negen*. Even waar is het, dat, gelijk de zeven den leidsman der Muzen, even zoo de *negen* der Muzen zelve toegewijd is. De oude *Delphiërs* hebben niet meer dan drie gehad, welke zij de namen NETE, MESE en HYPATE gaven, (d. i. de onderste, middelste en bovenste snaren der lier.) Ook ORUS en EPHIAKTES, de zonen van zekeren ALOEUS, vereerden eerst op den Helikon drie Muzen, die zij, onder de namen MELETE (vlijt en oefening), MNEME (geheugenis) en AOIDE (gezang), Goddelijke eere toekenden. De Ouden meenden, dat alle kunsten en weten-

schappen zich tot drie hoofdsoorten: Wijsbegeerte, Redekunde en Wiskunde, lieten terugbrengen; deze beschouwden zij als geschenken en weldaden van drie Godheden, en namen dus drie Muzen aan. Toen echter kunsten en wetenschappen zich meer ontwikkelden en volmaakt werden, bevond men, dat ieder der drie hoofdsoorten weder drie bijzondere soorten in zich bevatte; namelijk, dat in de Wiskunde de Muzijk, de Rekenkunde en Meetkunde; in de Wijsbegeerte de Zedekunde, de Redeneerkunde en de Natuurkunde; in de Redekunst de drie soorten van voordragt voor lofredenen, verhandelingen en regtsgedingen, gelegen zijn. Daar zij nu geloofden, dat geene wetenschap zonder de bescherming eener Godheid kon blijven bestaan (HOMERUS zegt: alle menschen behoeven de hulp der Goden), zoo behield ieder der negen, die zich in drie drieën deelen laten, eene eigene Muze, door welke zij verzorgd en volmaakt werd, als opzigtster. Dichters en sterrekundigen durfden zich toen niet beklagen voorbijgegaan te zijn, daar de Ouden de Astronomie tot de Geometrie, de Dichtkunst tot de Muzijk gebragt hebben. — Van lieverlede kwamen de negen Muzen — inzonderheid ten tijde der groote volksverhuizing — geheel in verval, ja zelfs in levensgevaar. Uit vrees en vertwijfeling veranderden zij zich in *negen* kegels, en de onbarmhartige Recensenten schieten onder hen met houten ballen.

Al de cijfers zwegen nu; en ik zou nu bepalen, aan wien van hen de voorrang zoude toekomen. Ik bezon mij lang en breed; daar ik het echter met mijzelven even zoo min eens konde worden als de cijfers onderling, zoo verklaarde ik hun kortelijk, dat mij hun rangtwist in 't geheel niet aanging. Met dezen voorslag had ik echter olie in het vuur geworpen; want de cijfers vielen nu woedende elkander aan, en er ontstond een cijfergevecht, dat nog heviger was dan de boekenstrijd, welken SWIFT in zijn *Vertelsel van de Ton* beschreven heeft. Ik tastte met de hand naar dat woeste geraas; daar vereenigden zich allen en knepen mij in de vingers. En nu wekten de cijfers mij even zoo op, als zij mij vroeger hadden doen inslapen. Ik bespeurde echter weldra de tegenwoordigheid van alle negen cijfers; ik opende mijne oogen; mijne pendule sloeg *negen*: mijn droom was *nul*.

EEN STOOMDROOM.

Sedert meer dan een uur had ik, in de waren-magazijnen der winkeliers, in de bibliotheken der boekhandelaars, in de advertentiën der dagbladen, niet anders gezien en gelezen, dan *industrie*. Ik ontrukte mij aan dit speculerend vermaak, om eene plaats op den spoorweg naar *Gent* te nemen. Terwijl ik mij daarheen begaf, gevoelde ik mij in eene koortsige opgewondenheid. Een oceaan van industrie rolde en kookte in mijn hoofd. Mijne oogen zagen niets dan zware plethamers, dan reusachtige fabrijkmolens; mijne ooren hoorden niets dan het geraas der snelle stoomraderen; mijne reukorganen waren vol van den rook der schoorsteenen. Uit dezen staat van verwarde spanning, niet ongelijk aan die, welke een versnelde wals te weeg brengt, kwam ik eerst tot mijzelven, toen ik in de stoom-diligence gezeten was. Wij reden af. Tegenover mij zaten twee heeren, die over alledaagsche onderwerpen spraken; nevens mij drie anderen, welke het bouwbestek eener hangende brug beoordeelden. Het was op een' der heetste dagen van de afgeloopene maand Junij. (*) De hitte maakte mij slaperig. Op het inslapen volgde een *droom*. Het kwam mij voor, alsof ik nog steeds in een stoomrijtuig gezeten was, maar in een rijtuig, welks gedaante en uitgebreidheid geheel nieuw voor mij waren. Het inwendige, tweemaal ruimer dan gewoonlijk, was in talrijke afscheidingen verdeeld, van welke ieder een schrijfkabinet vormde. Elk reiziger had namelijk een lessenaar voor zich, waarin schrijftuig en verder toebehooren, eene rekenmachine en ook eene kleine verzameling van boeken gevonden werd, op welker ruggen de opschriften: *over hellende vlakken* — *over verbranding* — *over water en molens*, en soortgelijke titels, gelezen werden.

»Wij gaan zeer langzaam voort," zei, op zijn horologie ziende, een mijner naburen, van wien ik slechts door eene ligte gordijn gescheiden was; »reeds drie kwartier geleden hebben wij de laatste station verlaten en sedert nog naauwelijks vijfentwintig uren afgelegd."

Den zin van deze scherts (immers daarvoor hield ik zulks) niet vattende, keerde ik mijne oogen naar de regterzijde,

(*) Niet die van 1840.

en werd tot mijne verbazing een' tweeden stoomtrein gewaar, die dezelfde rigting als de onze volgde, en wel met eene mij onbegrijpelijke snelheid. Ik schoof de gordijn ter linkerzijde weg, en zag, door eene rij van venstertjes, een derde konvooi, dat mede evenwijdig met ons voortliep, en dwars door welks tusschenvakken het mij voorkwam, dat ik een vierde zag.

»Ja, veel is het zeker nog niet," zei beleefdelijk mijn buurman, die mijne verbazing bemerkte. »Tot heden toe bestaan er op dezen weg slechts vier sporen, want de baan is eerst sedert kort aangelegd; maar men is voornemens er nog twee bij te voegen, want de behoefte van den tijd eischt dit gebiedend."

Van hetgeen hij mij zeide begreep ik geen woord, antwoordde met eene buiging, keerde mij op nieuw naar de regterhand, en werd nu, door de tusschenruimten van het aan dien kant rijdende konvooi, eene onoverzienbare, aaneengeschakelde woestenij gewaar, welker einde slechts door den horizon bepaald scheen.

»Waar zijn wij dan nu eigenlijk?" vroeg ik mijnen nabuur.

»Op den weg van *Montbarrey* naar *St. Claude*," antwoordde hij weder zeer beleefd.

»Ik meende, dat die twee vlekken in het *Jura*-gebergte lagen," hernam ik met de bedremmeldheid van eenen schoolknaap, die bij een geografisch examen niet vast op zijn stuk is.

»Mijnheer is zeker hier vreemd," zei de andere, mij met een' blik van medelijden, die door wellevendheid getemperd werd, aanziende.

»Maar.... ik dacht toch...." stotterde ik onnoozel genoeg.

»Gij weet dan niet, dat de *Jura*, als ook de *Vogezen*, nu twaalf jaren geleden, in 1924, op last van het Committé der centrale Associatie, hetwelk te *Parijs* aan de *Seine* zitting houdt, geslecht zijn geworden?"

»Waarom toch acht gij noodig, het vermaarde *Parijs*, die hoofdstad der intellectuéle wereld, het middelpunt der *Europesche* gezelligheid, zoo naauwkeurig aan te duiden?" vroeg ik.

»Om haar van vijf of zes andere *Parijzen* te onderscheiden, welke de zendelingen der industrie op verschillende punten der aarde gesticht hebben, zoo als b. v. *Parijs* aan den *Ganges*, aan de *Oby*, aan den *Niger*, enz."

»En heeft dan de regering, in het belang van den Staat, die radicale nivellêring, welker gevolgen zoo...., niet kunnen verhinderen?''

»Gij vergeet, dat de regering tegenwoordig bij aanneming wordt waargenomen. Overigens heeft het publiek deze bergvernietiging zeer gunstig ontvangen.''

»Maar dòor dezen maatregel verliest *Frankrijk*, naar het mij voorkomt, een bolwerk, dat tot deszelfs veiligheid allerwezenlijkst noodig was. De twee bergketens dekten deszelfs oostelijke grenzen.

»Er zijn geene grenzen meer, en wat gij bolwerken noemt, zouden niets anders zijn dan een hinderpaal tegen den vooruitgang; immers is het menschdom, op weinige uitzonderingen na, tegenwoordig eene maatschappij van werklieden.''

»En hoe staat het dan nu met de andere vruchten der beschaving? Wat hebt gij mij van de wetenschappen te verhalen?''

»Die, welke waarlijk nuttig zijn, Geologie, Metalurgie en Docimasie, gaan met locomotief-schreden voorwaarts''

»De kunsten?''

»Elke smidswinkel is een juweel van constructie, en het bouwkunstig teekenen heeft ontzettende vorderingen gemaakt.''

»De litteratuur?''

»Voor dezen tak zijn er compagnieschappen bij commandite opgerigt. Het schijnt echter, dat de vraag geen gelijken tred houdt met de productie.''

Terwijl hij dit laatste zeide, hield het konvooi stil: wij waren aan een station gekomen. Eenige reizigers stegen uit; ik volgde hen, om versche lucht te scheppen. Wij bevonden ons tusschen twee oneindig lange rijen van pikzwarte vaartuigen, elk van welke met een' vederbos gesierd was, die tusschen gele rookwolken fladderde. Aan onze voeten vloten, over een bed van metaalschuim, beken van zwart, kokend water, een *Cocytus*, zoo liefelijk als de dichters hem immer beschreven hebben. Voor het overige, geen boom, geen kruid, geen grashalm. Ik zou vruchteloos pogen, het schilderachtige van dit gezigt te beschrijven. De ooren werden niet minder gestreeld dan de oogen; uit de diepte der gebouwen drong eene mengeling van stout gecombineerde toonen. In dit werktuigelijk orchest konden al de enkele partijen duidelijk onderscheiden worden; het gekras der radertanden op het metaal, het geplof van den hamer,

die het bewerkte, het hijgend ademhalen der reusachtige blaasbalgen. Van tijd tot tijd werd deze onvermoeide harmonie door den slag eener ontploffing uit de verte verdoofd. Ik klom weder in het rijtuig, met oogen, ooren, neus en brein vol industrie. Andermaal rolden wij voorwaarts.

»In die liefelijke landouw, welke wij daar zoo even verlaten hebben," zeî ik, het onderhoud weder aanknoopende, »heb ik niet een eenig paard bemerkt. Heeft men de paarden ook vernietigd, gelijk de bergen en de boomen?"

»Bijna. Ondertusschen, het ras is niet geheel uitgestorven. In verscheidene menageriën worden hengsten en merriën onderhouden, om er zoölogische voorlezingen over te doen. Hetzelfde is het geval met het plantenrijk. In den kruidtuin der stad, waar wij zoo straks aankomen, zult gij eiken-, beuken- en iepenboomen zien kunnen, die er met veel zorg gekweekt worden."

»En deze vervolkomening," riep ik verwonderd uit, »is alleen het deel van *Midden-Europa*?"

»De hemel verhoede, dat dit het doeleinde van den vooruitgang zij! Waar is het zeker, dat de landafdeelingen, die onder de namen *Frankrijk*, *België*, *Engeland* en *Duitschland* bekend zijn, de meeste vorderingen gemaakt hebben; maar elders zit men ook niet stil. Buitenlanders komen in menigte bij ons aan, om van onze ontdekkingen partij te trekken, en kennis te nemen van onze voortgangen, met welke zij alsdan hunne geboortelanden verrijken. De achtingwaardige reizigers, die tegenover ons zitten, leveren daarvan een bewijs. Die heer," hier wees hij op een kort, gedrongen, gansch niet welgemaakt mannetje, »is bestuurder der compagnieschap, welke bezig is, den spoorweg van de *Noordkaap* naar *Kola* aan te leggen, en die dienen moet, om de schepen tot de walvischvangst te vervoeren. Deze rijzige jongman, met zijn fraai gitzwart haar, is een kweekeling der faculteit van wetenschappen aan de Universiteit van *Tombuctoo*, en heeft, daartoe door de ondersteuning van zijn gouvernement in staat gesteld, een' geruimen tijd in de mijnen van *Luik* en *Henegouwen* doorgebragt, om de middelen tot het uitgraven en opbrengen der steenkolen te bestuderen. De ander, met dien langen baard, is een bekwaam ingenieur uit *Lahore*, bekend in geheel den *Indostan* door de Artesische bronnen, welke hij op den *Djamatoer*, een' der hoogste toppen van het *Himalaya*-gebergte,

heeft doen graven. Met die onderneming heeft hij een zeer aanzienlijk vermogen gewonnen, en thans reist hij voor zijn vermaak."

Op dit oogenblik mengden de *Laplander*, de *Afrikaan* en de Oosterling, bemerkende dat ik hen met oplettendheid beschouwde, zich in het gesprek. Toen zij den mond openden, vreesde ik, dat hunne zoo verschillende landtalen mij onverstaanbaar zouden zijn; maar mijn vriendelijke buurman onderrigtte mij, dat al die heeren zeer vloeijend het *panglossisch* spraken, dat is de algemeene, uit de aanraking aller volken ontstane, en door de vermenging van derzelver onderscheidene spraakeigens gevormde taal. »Het is eene allerzonderlingste taal," voegde hij er bij; »zij gelijkt naar elke der andere en weder in sommige opzigten naar geene." Ten gevolge van den zonderlingen toestand, waarin men droomende geplaatst is, bevond ik mij in staat het onderhoud te verstaan, hetwelk mij omtrent eene menigte nieuwe en vreemde dingen inlichting verschafte. De een verhaalde mij van het groote kanaal van *Biafra*, hetwelk hij zeide dat *Afrika* van het westen naar het oosten doorsneed, den Atlantischen oceaan met de Indische zee in regtstreeksch verband zette, en de kolonisten van *Kaap de goede Hoop*, welk voorgebergte men niet meer behoefde om te varen, tot wanhoop bragt; de ander sprak van een stoompakket van 12,000 paardenkrachten, hetwelk een regelmatig beurtveer onderhield tusschen *Siam* en de *Behringstraat*. Gelukkigerwijze gaf een bloot toeval aan dit voor mij te hooge onderhoud eene andere wending. Eene zeer schoone, jonge dame, die naast mij zat, liet haren waaijer vallen, en ik haastte mij dien op te rapen. Zij dankte mij vriendelijk, en hieruit knoopte zich tusschen ons een gesprek aan.

»Is er tegenwoordig, Mevrouw, ook het een of ander, dat opmerking verdient, in de litteratuur?"

»O ja, Mijnheer; wij hebben eene allerliefste novelle, die den titel voert: *de Concessionnair;* zij is van den Heer VAN.***"

»Maar zij is toch min of meer oppervlakkig," zeide eene andere dame; »ik ten minste zou den *Geognoos* of *het Terrein* verkiezen, drie deelen met kaarten en houtsneêplaten."

Ik zweeg, daar ik van mijne ontoereikende kennis in die vakken overtuigd was, en de vier konvooijen hielden wederom stil.

»Hier zijn wij te *St. Claude*," zeî mijn buurman, die het eerst gesproken had. »Zoo gij hier niemand kent, zal ik u in het logement *de groote Ketel* brengen. Men wordt daar zeer goed behandeld,"

Ik nam den voorslag aan, en wij stegen uit. De mij aangekondigde stad vond ik tweemaal zoo groot als het vlek, dat ik er gekend had, en zij kon zich nog wel twintigmaal verder uitbreiden, want alles in het rond was tot bouw-erf geëffend. Geen heuvel, geen hoogtetje was er te zien; alles was eene vlakte, zoo kaal en glad als een exerceerplein; alleen smederijen en fabrijkgebouwen braken de eentoonigheid van het landschap af.

Aan het logement gekomen, traden wij in de eetzaal, in het midden van welke eene ijzeren tafel met 400 couverts geplaatst was, en rondom dezelve stonden 400 stoelen van hetzelfde metaal. Aan het eene eind der zaal, in eene soort van nis, verhief zich een standbeeld, almede van ijzer en van regthoekigen vorm, dat de eene hand op een aanbeeld, de andere op een' zak met kolen had rusten, terwijl de eene voet eene lier, de andere eenen bloemenkorf vertrapte; op het voetstuk las ik het opschrift: NUT.

»Misschien zult gij moeite hebben, u naar onze gebruiken te schikken," zeî mijn geleider, terwijl hij nevens mij plaats nam; »graan en moeskruiden zijn hier te lande bijna niet meer aanwezig, en met de planten zijn natuurlijk ook de dieren, die er van leefden, verdwenen. Dienvolgens hebben wij geene doperwtjes, geen slagtvee, geene hoenders of kalkoenen; hetgeen, tusschenbeiden gezegd, eene groote omwenteling in de staatkunde veroorzaakt heeft. Vroeger wenschte men zich geluk, wanneer eene landstreek eenen vruchtbaren grond bezat en overvloed van graan opleverde; waarlijk, ijdel gesnap, niets dan zeepbellen! Wat zich op de oppervlakte der aarde bevindt, is den mensch onnut; zijne wezenlijke behoeften liggen onder den grond. — Gij moet echter daarom niet schrikken," ging hij, over mijn benaauwd gelaat lagchende, voort; »de scheikunde heeft in verscheidene nietörganische stoffen voedende krachten ontdekt, welke men te voren kende noch vermoedde. De suikerstof is, in groote hoeveelheid, in zekere delfstoffen aanwezig, en er zijn zekere soorten van rotssteenen, die overvloed van meelstof bevatten. Vergun mij, u eenige lepels

van deze kobaltsoep en een stukje van dit brood uit vuursteenmeel voor te dienen."

Ik beproefde er van te nuttigen; maar ik gevoelde, dat het mij bezwaarlijk vallen zou, deze spijzen te verteren.

Nadat het middagmaal afgeloopen was, begaven wij ons naar het koffijhuis. Terwijl ik een glaasje vermiljoen-essens proefde, werd ik, op eene ijzeren tafel een dagblad van colossale grootte gewaar, hetgeen, naar men mij zeide, met stoom geschreven, gezet en gedrukt werd. Het behelsde nieuws in menigte; ik schreef er de volgende artikels uit af:

»EUROPA. *Brussel*, den.... Julij. In het begin dezer week heeft men de 50 laatste boomen van het gewezen bosch van *Soignies* gekapt. Oudheidkenners beweren, dat het zijnen naam van de zon ontleende, en dezelve dus eigenlijk *zonnebosch* beteekent. Deze naam wordt door de thans volbragte houtvelling volkomen geregtvaardigd. Tegenwoordig kan geen krekel er meer een plekje vinden, waar hij in de lommer zitten kan. — Men zet met ijver het uitgraven in het Park en in de oude Allee, om de kolen-beddingen en den ijzererts, welke beide die plaatsen klaarblijkelijk bevatten moeten, te ontdekken, tot op eene zekere diepte voort. Eenige mineralogen beweren, dat men slechts kleiaarde en tufsteen vinden zal. O, die domme vijanden van den vooruitgang! Steenkolen en ijzer zullen, moeten hier gevonden worden, hier en overal."

»*Rome*, den.... Junij. De slechting van het Colosseum wordt voortgezet, ofschoon langzaam, alzoo de stof, die de steenen verbindt, zeer hard is; iets, hetwelk overigens eenen gelukkigen waarborg van hechtheid levert voor de fabrijk van behangselpapier, welke men uit de bouwstoffen van dezen nutteloozen steenklomp wil oprigten. De positieve lieden zouden wel wenschen, dat men het onproductieve terrein, hetwelk door een ander, meer hedendaagsch gebouw, hetgeen echter als kunstwerk van architectuur eenigen roem heeft, beslagen wordt, mede in veiling bragt; maar het gemeen te *Rome* is nog te ver achteruit, dan dat het de nuttige zijde der dingen genoegzaam zou waarderen, en dus zou er misschien een opstand van dweepers te vreezen zijn."

»*Lissabon*, den.... Junij. Wij vernemen, dat de Atlantische maatschappij, welke de Kanarische eilanden aangekocht heeft, de vereischte werken tot het slechten van de Piek op het eiland *Teneriffe*, in wier binnenste men eene

vrij groote hoeveelheid aardharst en andere zwavelachtige stoffen hoopt te vinden, in openbare aanbesteding gebragt heeft. De algemeene Societeit der Savooische industrie, van dit besluit verwittigd, heeft reeds verscheidene honderd scheepsladingen asphalt, die tot plaveijing der voetpaden in de stad *Sideropolis*, (*) welke men kort geleden op den top van den *Montblanc* is beginnen te bouwen, bestemd waren, voor zich behouden."

»Afrika. *Alexandrië*, den .... Junij. Daar de beroemde ingenieur WINDESWALLOW, gelijk men weet, twee jaren geleden, in *Steenachtig Arabië* een groot steenkolen-bekken ontdekt heeft, zoo heeft de *Medinenzische* Compagnie thans aldaar uitgravingen begonnen. Tot heden toe zijn, daar men nog slechts twee vadem diep gekomen is, geene kolen gevonden; maar desniettemin wordt deze groote onderneming volijverig voortgezet, want men verwacht van dezelve wonderdadige uitkomsten. Een der merkwaardigste zal zijn het graven van een kanaal, hetwelk *El-Derreygh* westwaarts met de *Roode zee* en oostwaarts met de *Perzische golf* in gemeenschap zal brengen, zoodat men in weinige dagen, naar den eenen kant *Melinda* en *Zanzibar*, naar den anderen *Bombay*, de *Sunda*-eilanden en verscheidene onder de evennachtslijn gelegene landen, met brandstof zal kunnen voorzien."

»Amerika. Van de *Baffinsbaai*, den .... Mei. De Groenlandsche akademie had verleden jaar de volgende prijsvraag uitgeschreven: »De middelen aan de hand te geven tot het leggen van eenen spoorweg door het middelpunt van den aardbol, en wel van Kaap *Parry* tot aan de tegenvoeters, met zijbanen naar al de hoofdsteden der aarde. NB. Men wenscht, dat een globale overslag der kosten bij het ontwerp gevoegd worde." De ijzeren medaille is toegewezen geworden aan den schrijver van het antwoord, tot motto hebbende de woorden van SHAKESPEARE: *Daar de wereld eene oester is, welnu, zoo moet men ze openen.* Toen het daarbij gevoegde briefje geopend werd, bleek het, dat steller was MANGANESIUS KORRIKO, een jonge *Esquimaux*, die reeds buitendien door wetenschappelijke geschriften in de geleerde wereld met roem bekend is."...

»Men moet erkennen." riep ik, mijn lezen stakende,

(*) IJzerstad.

»dat er in den tegenwoordigen gang der denkbeelden wonderen voorkomen." — »In het tegenwoordig gerol der denkbeelden," verbeterde mijn vriendelijke geleider, die zich haastte mijnen grammatikalen flater te bedekken.

Het was nu 7 ure; wij begaven ons naar den schouwburg, een prachtig vierkant gebouw, welks ontzaggelijk groote omvang nogtans bijna ontoereikend was, om het talrijke publiek te bevatten, dat zich opeendrong tot het bijwonen der eerste voorstelling van een drama, ten titel hebbende: *De onderaardsche Intrigue, of de Egoïst, die er voor uitkomt.* De handeling, welke vijf myriameters ver van het zonnelicht speelde, verraste mij zeer door hare lokale kleur. De inhoud was pijnigend, de stijl donker, en de hoofdpersoon, door duistere hartstogten in de ondeugd gesleept, rolde eindelijk in de mijnkolk des ongeluks. De schuldige en zijne medepligtigen kwamen door een slok water om, hetwelk al de aanwezigen tot schreijens toe aandeed. De diepe zedeleer van het stuk, getrokken, zoo als de dramatische wet zulks vordert, uit het innerlijke van het onderwerp, verzekerde het slagen daarvan. De machinist bekwam ook zijn deel aan de lofttuitingen; men klapte bijval toe aan de decoratiën, die door stoom bewogen werden.

Tusschen de bedrijven, welke rusttijden voor het overige kort waren, (eene nieuwe verbetering, waarover ik mij van harte verheugde) onderhield ik mij met eenigen der aanschouwers, zoo ingezetenen der stad als vreemden, kenbaar door het eigenaardige hunner denkbeelden, ofschoon tevens eensgezind in hunne leerbegrippen. Hier werden mij eene menigte bijzonderheden kenbaar, welke de dagbladen mij slechts onduidelijk hadden doen bevatten. De oorlog der industrie tegen den aarbol, en met name tegen deszelfs overtollige uitwassen, werd met verdubbelden ijver voortgezet. Men nam de *Alpen* in oogenschijn; men vierendeelde de *Apenijnen;* men trok den *Chimborasso* van de graat.

Ik keerde naar mijn logement terug, strekte mij uit op mijn ijzeren bed, en sliep eenen metalen slaap, waarvan het mij, bij het ontwaken, onmogelijk was, den duur te berekenen. Onder het aankleeden verbaasde ik mij over de ongewone stilte, die rondom mij heerschte. Men hoorde geen molengeklep, geen hamergebons, in het geheel geen metaalklank meer. Mijne verbazing vermeerde nog, toen ik, op straat gekomen, bij de bevolking een allerzonderlingst

voorkomen ontwaarde. Sommigen liepen als radeloos door elkander; anderen stonden onbewegelijk, als in eene duistere bedwelming. Een heer kwam met een verschrikt gelaat naar mij toe, en bood mij 250 aktiën van het kanaal, tusschen *Smirna* en *Peking*, tegen den koers van gisteren, aan. Ik bedankte hem voor het oogenblik, bescheidde hem op de beurs, en snelde naar het koffijhuis, om over den aard der zonderlinge omwenteling, welke ik mij verbeeldde dat in zoo korten tijd gebeurd moest zijn, inlichting te bekomen. De eerste blik, dien ik op den *Stoomsleper*, een met regt geacht dagblad, wierp, toonde mij, hoe lang ik inderdaad geslapen had, en wat er al sedert dien nieuwen EPIMENIDES-slaap gebeurd moest zijn. Met huivering las ik het volgende:

»*Parijs*, aan de *Seine*, den 24sten Januarij 2039. De volksgisting neemt elk oogenblik toe, door het gebrek aan alle brandstof. Deze ramp treft wel inzonderheid de armere klasse, welke daardoor van alle middelen beroofd wordt, om haar graniet, quarts en andere eetwaren te koken. Men heeft aan de deuren der steenkolenkoopers, die zich hunne waar zoo duur als goud doen betalen, *queue* gemaakt. De regering, die zich steeds beijvert, om voor de eerste levensbehoeften te zorgen, heeft, tot tegemoetkoming in het gebrek, de oude lessenaars en wormstekige stoelen, welke men daartoe van de zolders der onderscheidene bestuurslokalen gehaald heeft, tegen eenen billijken prijs laten verkoopen; maar met reden vreest men, dat deze opoffering niet toereikend zal wezen. De 30,000 stads-serjanten, welker innemende welsprekendheid het hare toebrengt, om de hoop bij deze uitgehongerde volksmenigte gaande te houden, zijn sedert acht dagen zoo moede, dat zij naauwelijks meer op de been kunnen blijven. — Nog beklagelijker is het, dat de machineriën, die de plaatsen vullen, waar voormaals de *Tuileriën*, het *Luxemburg* en de Plantentuin gestaan hebben, hebben moeten ophouden te werken. Eene door het Instituut benoemde Commissie moet onverwijld aan den Minister van binnenlandsche zaken een rapport voorleggen, ter aanwijzing der middelen, welke men vóór tien jaren had behooren aan te wenden, om een onheil te voorkomen, hetwelk trouwens tegenwoordig geheel de wereld schijnt te bedreigen.”

-*Montbrison*, den.... Daar de uitgravingen onder het

bed der *Loire*, tot verkrijging van het mineraal, misschien met wat al te veel ijver voortgezet geworden zijn, is er een voorval gebeurd, hetwelk ernstige gevolgen schijnt te zullen hebben. Heden morgen ten half 7 is de kleilaag, welke het water moest ophouden, bezweken, en terstond is hetzelve, als in een' ontzaggelijken trechter, naar beneden gestort, zoodat alles vol geloopen is. Ware het ongelukkigerwijze tot in eene der groote holligheden gedrongen, welke men beweert, dat in de kern der aarde bestaan, zoo zou de loop der rivier geheel vernietigd geweest zijn. Het gebeurde is des te verdrietiger, daar verscheidene met kolen geladene stoombooten naar *Bretagne* zouden afvaren, alwaar, gelijk in de meeste andere provinciën, de koolmijnen uitgeput zijn, hetgeen onzen speculanten een zeer voordeelig uitzigt bood."

De lange kolommen van het dagblad waren met de vermelding van soortgelijke of nog akeliger ongevallen vervuld. In de zuidelijke landen zagen zich geheele gewesten, waar de bronnen van den bevruchtenden regen en verkwikkenden dauw ganschelijk opgedroogd waren, aan al de verschrikkingen van eenen, door verscheidene drooge jaren veroorzaakten, hongersnood prijs gegeven. Maar het blad viel mij uit de handen, toen ik het volgende artikel las:

»*Hamburg*, den.... De bevolking van *Noorwegen*, *Zweden* en *Denemarken*, hare bosschen vernietigd en hare mijnen geledigd ziende, heeft de onmogelijkheid begrepen, om onder zoo streng eene luchtstreek zonder brandstof te leven, en het besluit genomen, om zich in mildere wereldoorden neder te zetten. *Europa* zal dus nu de groote volksverhuizingen zich zien hernieuwen, welke den val van het Romeinsche Keizerrijk hebben te weeg gebragt. Eene eerste afdeeling, uit ongeveer 700,000 *Scandinaviërs* bestaande, heeft zich op weg naar het Zuiden begeven, na zich voor het laatst aan een, door een' grooten stapel beenderen onderhouden, doch daarna uitgebrand vuur verwarmd te hebben. Het is waarschijnlijk, dat zij voorttrekken zullen tot in het oude *Aquitanië*. Men vreest zeer, dat zij misschien op hunnen togt het millioen landverlaters zullen ontmoeten, dat de voorhoede der *Moskovieten* uitmaakt, die, nadat zij mede hunnen laatsten denneboom verbrand hadden, in diagonale rigting bijna denzelfden weg hebben ingeslagen; in dit geval zou, in weerwil van den geest van vooruitgang

en wereldburgerschap, tusschen beide de massa's veelligt eene botsing ontstaan, die niet zou kunnen missen, voor de bewoners van het land, waar zij mogt voorvallen, hoogstnadeelig te worden. Behalve deze avonturiers, maken zich andere millioenen gereed, om uit de meer oostelijke gewesten naar de zuidelijke provinciën des Keizerrijks, welke sedert de in het jaar 1860 gebeurde inlijving den naam van *Muzelmansch Rusland* dragen, te trekken, en zich aldaar te vestigen..."

Met schrik verwijderde ik mij. De onrust van mijnen geest maakte thans het tooneel, hetwelk zich aan mij opdeed, nog treffender. De straten waren verlaten, als bij het aannaderen van eenen storm; de machinen zwegen: het leven scheen zich geheel en al uit de wereld teruggetrokken te hebben.

Plotseling zag ik, met die verwarde snelheid, welke slechts beelden, die tot de slaapverschijnselen behooren, eigen is, de maatschappelijke overstrooming losbreken, welke in het noodlottige correspondentie-artikel aangekondigd was. De *Hyperboreërs* togen aan, in hunne draaikolk myriaden van menschen medeslepende, die aan *Midden-Europa* ontrukt waren. Van den anderen kant maakten de *Languedokkers*, de *Gasçonjers*, de *Provençalen*, die hunnen wijn uit *Frontignac*, uit *Limoux* liefst voor zich wilden behouden, en niet gaarne hunne vijgen en olijven gratis wilden afstaan, zich gereed, de naar vooruitgang strevende colonisatie uit het Noorden af te wijzen. Zij werden door de *Spanjaarden* en *Portugezen*, die van de *Pyreneën*, welker slechting dat eigenzinnige geslacht niet had willen gedoogen, nederdaalden, ondersteund. De beide menschen-orkanen stieten aan de oevers der *Gironde* op elkander; hunne vreeselijke botsing deed mij ontwaken, en ditmaal juist te regter tijd: het konvooi was te *Gent* aangekomen.

»O Industrie!" riep ik, mij het koude angstzweet van het voorhoofd vegende, terwijl een *omnibus* mij naar den *Gouden Leeuw* bragt; »Industrie, gij zijt groot, vindingrijk en vruchtbaar. Door u hebben tijd en ruimte hunne gewone afmetingen verloren; door u naderen de afgelegenste plaatsen elkander, en effenen zich allengskens de bogten, niet alleen van den grond, maar ook van het leven; gij brengt ligchaams- en zielskrachten, personen en natiën in aanraking: misschien is het u voorbehouden, eenmaal, onder

de raderen van uwen zegewagen, den daemon des oorlogs te verpletten. Maar, gelijk alle magt, die heerscht, slaat gij over tot misbruik. O, wees genadig! Verleid de denkingskracht niet tot materialismus; maak uit het menschdom geene anonyme societeit! Maar vooral, o Industrie! hak ons al de bosschen niet om! Laat ons hier en daar voor 't minst, een boom over, opdat de dichters, zoo er die over vijftig jaren nog zijn, onder de geestdriftwekkende lommer mijmeren, de vogels kwelen en de gelieven fluisteren mogen! Want zonder min vergaat de wereld; en waartoe zouden wel, nadat de wereld vergaan was, de hoog-ovens nog dienen?

TER VIJF-EN-TWINTIGSTE VERJARING VAN DEN VELDSLAG BIJ WATERLOO.

De dag van Waterloo verjaart.

. . . .

Het is een heilig feest, dat aarde en Hemel vieren.

SPANDAW.

I.

De beê van Neêrland was verhoord:
Den dwingland was zijn roede ontwrongen;
Het lied des vredes werd gezongen,
Geen kreet steeg meer van roof en moord.
Weêr spiegelde, na bange jaren,
's Lands glorievlag zich in de baren;
De handel voerde weêr zijn' rijkdom aan ons strand;
Het oorlogszwaard rustte in de scheede;
Het schutgevaarte knalde: vrede!
En, vrede! vrede! klonk door 't vrije Nederland.

Maar zie! daar breekt van Elba's rots
De vastgeklonken tijger los,
Die zat zich slorpte aan 't bloed der volken.
Weêr loert hij rond met gloênden blik,
Vervult het rustigste oord met schrik,
Beroerend zee en afgrondskolken.
De keten, die hem kluistren kon,

Verbreekt hij, en, zijn' krocht ontkomen,
Is wraak noch moordlust in te toomen:
  De tijger naakt — *Napoleon!*

  De vorsten siddren op hun troonen;
  De Gal vereert hem als een God.
  Hij, die met bloed en tranen spot,
  Wil Frankrijks dolle jubel loonen:
  Hij rolt de vaan der glorie uit;
Zijn slaven zien de driekleur waaijen;
  Hun roemzucht wordt gewekt door 't kruid;
Het is hun bloedtijd om te zaaijen;
  Hun oogst rijpt bij het krijgsgeluid.

Maar, 't harnas moedig aangeschoten,
Staan duizenden, als bondgenooten
  Van Herman's kroost en Albion;
Hun krijgsmagt, sterk en uitgelezen,
Zal hem ten muur des aanvals wezen,
  Die kwam, en zag, en overwon,
Die zelf zijn heirmagt aan zal voeren,
  Zelf aan de spits haar voor zal gaan,
  Euroop weêr zal in boeijen slaan,
  Wien gloriezucht en ijdle waan
Alleen de tijgerborst kan roeren,
Wiens muil geen breidel thans zou snoeren,
  Wiens magt geen wereld zou weêrstaan.

II.

Hij komt! maar breede legerscharen
  Staan fier in 't wapen, rijk aan moed;
Geen wiekslag van zijne adelaren,
  Die thans den krijgsheld siddren doet;
Wat schriklijk onweer op moog dagen,
Wat bliksems door het luchtruim jagen,
  Zij tarten 't nadrend lijfsgevaar;
Ontrold zijn aller strijdbanieren;
De leus is: dood, of zegevieren!
De lont ontbrandt, de kogels gieren,
      Het uur des strijds is dáár.

III.

De strijd vangt aan; het schutgevaart',
Dat rang noch moed op 't slagveld spaart,
Doet duizenden van krijgers vallen;
Maar hij voert nieuwe duizendtallen
Van zijne vloekgenooten aan:
Ook Neêrland weêr in boei te slaan,
Dat moet zijn hoogste krijgsroem wezen;
Zijn pralend schrift wordt straks gelezen:
»De leeuw van Neêrland ligt geketend aan mijn' voet."
Toont, helden, dan onwinbren moed!
Strijd, jeugdig Neêrland, met de braven,
Vergrijsd bij dondrend schutgeknal!
Zoo hier zijn roê hem niet ontvall',
Dan voert hij allen weg als slaven,
En sluit Euroop in boeijen krom;
Dan speelt hij weêr met vorstenkroonen,
En schopt hunne erfelijke troonen,
Hun regt vertrappend, spottend om.

»Beware ons God, dat lot te wachten!"
Is aller kreet, met moed bezield:
Men strijdt met meer dan reuzenkrachten,
Daar 't pulvervuur in 't rond vernielt.
Bij de opgestegen sulferdampen
Zien aarde en hemel 't bloedig kampen;
Maar nog stort de adelaar niet neêr;
Al tart elk hoofd der legerscharen,
In 't wapen kloek, de krijgsgevaren,
Men wint geen plek op 't pad der eer:
De kogels snorren, zwaarden klettren,
De zware ruiterdrommen plettren
De lijken, waar de hoefslag drukt;
Het lood, gejaagd door de oorlogsvelden,
Giert gonzend om het hoofd der helden,
Terwijl de vijand voorwaarts rukt.

IV.

Dat ziet de bloem der legerhoofden,
En voert zijn dappren moedig aan:
»Herwonnen, wat zij ons ontroofden!"

Zoo spreekt hij, fier hun voorgegaan;
Hij wijst zijn' braven de eerebaan,
En snelt des dwinglands benden tegen:
Maar, wie stort, bij den kogelregen
Door 't lood gewond, ter aarde neêr?
Wat schrik bevangt het moedig heir?
Wat overkostlijk heldenleven,
Der strijdren gids bij 't voorwaarts streven,
Verwoest die kogeljagt zoo wreed?
De vijand heft een' vreugdekreet,
En de adelaar, den kop geheven,
Heeft pen en slagwiek weêr verbreed.
Wie is 't? 't Is hij, die 't hoofd durft wagen,
Niet slechts om lauwren weg te dragen,
Hoe roemvol ook die oogst hem schijn';
Neen! 't is ORANJE, de eer der strijders,
Die, aan het hoofd der volksbevrijders,
Oud-Neêrland wil ten schutsheer zijn.
Het is uw held! Juicht, Nederlanders!
Zag Waterloo zijn zegestanders,
Bij 't vonklen van zijn jeugd en moed,
Het zag ook 't vloeijen van zijn bloed;
Dat bloed, het is 't ciment geworden,
Trots 's dwinglands uitgelaten horden,
Waarin uw ZIJN gegrondvest werd.
Ja, ziet! reeds wordt, bij 't krijgstromschallen,
Door Brit en Pruis, met duizendtallen,
De ontstoken vuurmond opgesperd;
Reeds vlugt de Gal als 't schichtig hert,
Dat door den jagtspriet vreest te vallen,
Of nederstort in 't hart gewond;
En 't bloed, dat Waterloo zag rooken,
Wordt schriklijk op den Gal gewroken:
Men strijdt, en kwetst, en kneust in 't rond;
Men doodt, ja slagt, en tal van lijken
Bedekken, opgehoopt tot dijken,
Den diep van bloed doorweekten grond!
De wraak groeit aan, de strijd wordt banger;
Maar de aadlaar roert den klaauw niet langer,
In 't ronde ligt zijn bloed geplengd,
De breede slagwiek is gezengd,
Hij stuiptrekt, valt! Voor 't moordend schennen

Ontrukt men vedren hem en pennen;
De hurrahs klinken! 't Iö rijz'! —
Duur kocht Europa wel dien prijs;
Maar, strijders, heft uw zegekreten!
De vanen liggen stukgereten
Des tijgers, die van Elba's rots
Den klaauw naar u hield uitgestoken;
Een hooger magt heeft zich gewroken;
De tanden zijn hem uitgebroken:
De dwingland viel door d' adem Gods!

Ja, voelt, o Nederlandsche helden!
Bij 't ongehoord triomf vermelden,
De borst weêr ruim, met geestdrift slaan!
ORANJE viel, — niet om te sneven;
Europa voelt herboren leven;
Om Neêrland, aan zichzelf hergeven,
Mogt 's Hemels reddende Engel zweven:
De dwingland viel! de dag van vrede en heil brak aan!

De dwingland viel! de zegezangen
Weêrgalmden door elk tempelkoor;
De borst, bevrijd van 't ketenprangen,
Verhief er 't jublend danklied voor.
Hij viel! hij viel, de werelddwinger,
Geveld door de almagt van Gods vinger!
En na een vierde van eene eeuw
Moet, Neêrland! nog uw loflied rijzen:
Aanbid, kniel voor Gods gunstbewijzen!
Nog draagt ge uw' eigen naam, en vrij is nog uw Leeuw!

V.

Stroomt uw heilge tempels binnen,
En verheft daar ziel en zinnen;
Spoedt, bij statig klokgebrom,
Plegtig u naar 't heiligdom;
Knielt, en brengt er de Almagt dank;
Laten, bij den orgelklank,
Toonen, uit het hart gerezen,
Haar de tolk des ootmoeds wezen,
Die u, 't hart in dank ontlast,
Op het zilvren jubel past.

Heft dan 't feestlied, landgenooten,
  Hem, die redding zond, ter eer'!
Krijgsbeleid van legergrooten
  Bragt der aard' geen vrijheid weêr;
Bij het moordend schutgedonder
Wrocht geen menschenhand dat wonder;
  Magt noch wijsheid wrochten 't, neen!
God deed d' aartsgeweldnaar vallen;
Klink' het in uw tempelhallen:
  »God was Redder! God-alleen!"

Waar dan buijen zamenhoopen,
  Klagen wij ontijdig niet:
Meer sluit zich een toekomst open,
  Die ons rust en welvaart biedt.
Lof en prijs en dankbetooning
Breng' het volk en de achtbre Koning
  Aan den Koning van 't Heelal;
En den Vorst, wiens heldendegen
Neêrland redding schonk en zegen,
  Danke ons davrend lofgeschal!

VI.

Den moed van ORANJE, van duizende helden,
  Wier bloed voor de vrijheid des lands heeft gevloeid,
Dien moed blijv' de naneef met geestdrift vermelden,
  Zoolang hem het hart voor het vaderland gloeit.

Wat jaren reeds zijn in den tijdstroom bedolven,
  Sinds 't schip van den staat uit dien storm werd gered;
Zoolang nog ons strand wordt omspoeld door de golven,
  Dankt Neêrland er God voor, bij lied en gebed.

Wie zou ook het uur, waar wij dankbaar op staren,
  Vergeten? Neen! 't lied klink' verheugd op de reê!
De kiel klieft weêr veilig en rustig de baren,
  De masten gesierd met de olijf van den vreê!

Gegroet dan, gedenkdag! thans klimme aller bede:
  Bewaar ons, o God! door uw magtige hand!
Geef heil aan den Koning! behoud ons den vrede!
  Blijf 't schild voor den Kroonprins, dat SCHILD voor ons land!

Rotterdam, 1840. J. VAN HARDERWIJK, RZ.

HET GELUKSKLOKJE.

De Koning lag op sterven, en riep voor 't laatst zijn' zoon;
Hij greep diens beide handen, en wees hem op zijn kroon:
Mijn zoon! dus sprak hij bevend, de schepter lacht u aan;
Maar, eer uw hand dien aangrijpt, moet gij dit woord verstaan:

Gij denkt u nog de wereld een huis vol vreugd en lust.
Dat is niet zoo, mijn beste! ik ben daarvan bewust.
Het onheil meet met emmers, 't geluk met droppels uit:
Mij viel, voor duizend emmers, één' enklen drop ten buit.

De Koning zweeg en stierf toen; de Prins begreep hem niet;
Het leven bood hem vreugde, nabij en in 't verschiet;
De glans van kroon en schepter blonk schittrend in zijn oog;
Hij waant nu, dat zijn vader hem en zichzelf bedroog.

En op zijn vorstenwoning, vlak boven zijne zaal,
Waarin hij slaapt of mijmert, of zit aan 't vorstlijk maal,
Laat hij een klokje hangen, dat, aan een' zilvren band,
Zich telkens zal doen hooren, getrokken door zijn hand.

Dat zal hij vrolijk kleppen en luiden keer op keer,
Zoo vaak hij zich ter ruste gelukkig vlijt ter neêr.
Geen avond, denkt hij luchtig, geen avond gaat er om,
Of 'k heet, bij 't luidend klokje, den nacht weêr wellekom!

En dag op dag verrijzen aan 's hemels schoonen trans;
Maar, als ze 's avonds zinken, verdwijnt ook gloed en glans.
Vaak greep hij reeds naar 't koordje, verrukt en blij; maar ziet,
Daar komen ijlings zorgen, en 't klokje luidt hij niet.

Eens had hij, 't hart vol liefde, de bede eens vriends verhoord,
En voelde zich zoo zalig, en greep reeds naar de koord;
Daar vliegt een bode binnen, en zegt met droef gelaat:
Uw vriend, genadig Koning! beloont u met verraad.

Eens snelt hij naar zijn klokje; hem minde een teedre bruid:
Kom, roept hij opgetogen, mijn heil dient thans beluid!
Verbleekt greep toen een oude, getrouwe raadsman 't touw,
En riep: Laat af, o Koning! uw bruid is u ontrouw.

De Vorst kwam dit te boven; hij heeft een magtig land,
En met gevulden buidel geeft hij uit milde hand;
Hij heeft nog welige akkers, veel velden rijk en schoon,
Bewerkt door nijvre handen, en vlijt brengt dubbel loon.

Eens tredend aan het venster, ziet hij omlaag in 't rond,
En denkt, dat daar beneden elk zijnen hemel vond:
Reeds wil hij ijlings luiden; hij grijpt de koord, helaas!
Daar stormt men woest naar binnen, met toomeloos geraas.

O Koning! ziet gij ginder dien rook, die vlam, dien brand?
Dat, dat zijn onze hutten, vernield door 's vijands hand! —
Ha, roovers! roept hij woedend, en, stuivend uit zijn zaal,
Grijpt hij, in plaats van 't koordje, het wrekend oorlogsstaal.

Zoo grijsden reeds zijn haren; al zorgend werd hij zwak,
En nooit nog klonk het klokjen op 't blinkend vorstendak;
En of somwijl de vreugde hem schijnbaar had bekoord,
Hij dacht niet meer aan 't klokjen, en roerloos hing de koord.

Maar toen hij, bijna stervend, zat in zijn' leuningstoel,
Daar hoort hij voor zijn vensters een wonder vreemd gewoel:
Wat wil toch, vraagt hij bevend zijn' dienaars, dat gedruisch? —
't Zijn diep bedroefde kindren, geschaard voor 's vaders huis.

Treedt binnen! binnen, kindren! O! meendet gij 't zoo goed? —
Wij kochten, Heer, uw leven, zoo 't mogt, zelfs met ons bloed! —
Daar dringen allen binnen, en, treurig all' te zaam,
Begroeten zij hem, zeegnend, nog met den vadernaam.

Dus mindet gij mij, kindren? — Ja! roepen allen, ja! —
De Koning lacht, verheft zich, slaat allen liefdrijk gâ;
Hij grijpt de koord, en, dankend, ziet op tot God den Heer;
Hij trekt — daar klept het klokje, en stervend zinkt hij neêr.

Naar SEIDL. J. A. VAN EEDEN.

KOOPMANSGEEST.

Ziet gij dien kramertwist, naar oude Britsche zeden? —
Om zwavel, opium en zand (*)

(*) *Napels*, *China* en *Egypte* (of *Kanada*, of waar men wil.)

Werd driemaal de oceaan doorsneden,
De weegschaal en het slagzwaard in de hand!
Dat hebziek volk zal nooit een' and'ren weg bewand'len:
Om goed te schagch'ren, zegt het, moet men *hand'len!*

VERGELIJKING TUSSCHEN ENGELSCHE EN NOORD-AMERIKAANSCHE STOOMVAART.

Opmerkelijk is het, dat in *Engeland* ongelukken met stoom veel zeldzamer zijn, dan in *Noord-Amerika*. Terwijl het getal der gezamenlijke verongelukte stoomschepen in eerstgemelde land 23 beloopt, stijgt dat getal in het laatstgenoemde tot 260, hoewel dat der *Engelsche* stoombooten die van *Noord-Amerika* verre overtreft. Deze zijn nagenoeg alle voor de riviervaart ingerigt, en niet geschikt om zee te bouwen; de *Engelsche* daarentegen zijn tot de zeevaart bestemd, en overtreffen gene in grootte en hechtheid. Inzonderheid komt aan *Engeland* de voorrang toe omtrent krijgsstoomschepen, waarvan *Noord-Amerika* slechts één enkel, *Engeland* reeds 66 bezit, behalve nog vele dergelijke op stapel. In *Engeland* bedraagt het getal der op stoomschepen verongelukte en gekwetste personen, in het bevang van tien jaren, 634, dus voor elk jaar 63; in *Noord-Amerika*, in één enkel jaar, 1080! Uit een verslag aan het Congres der Vereenigde Staten blijkt, dat van de gezamenlijke massa der *Noord-Amerikaansche* stoomschepen, ten bedrage van 1300, 260 verongelukt zijn!

DUIVENPOST VAN ALOUDE DAGTEEKENING.

Volgens AELIANUS (*Var. Hist. Libr. IX. Cap. II.*) werd de overwinning, door TAUROSTHENES in de *Olympische* spelen behaald, reeds denzelfden dag aan deszelfs vader op *Aegina* bekend gemaakt. Volgens sommigen geschiedde dit door middel van eene verschijning; doch anderen zeggen, dat TAUROSTHENES eene duif, van het nest met jongen, medegenomen, en, na behaalde overwinning, met een' purperen draad voorzien, opgelaten heeft, en dat deze duif, zich naar nest en jongen spoedende, van *Pisa* naar *Aegina* denzelfden dag gevlogen is.

Uit de Aanteekening van J. KUHN (*ad h. l.*) ziet men daarenboven, dat dit het eenige voorbeeld geenszins is geweest.

BRITSCHE ONMATIGHEID.

Men heeft berekend, dat in *Grootbrittanje* jaarlijks ongeveer 50,000 dronkaards sterven; en dat de helft van de krankzinnigen, twee derden van de verarmden, en drie vierden van de misdadigers tot de klasse der zuipers behooren.

VEEL GESCHREEUW EN WEINIG WOL.

Onder de bijdragen, welke op de te *Parijs* geopende inschrijving voor de asch van NAPOLEON inkwamen, bevond er zich eene met het bijschrift: »Den grooten, den onna»volgbaren Keizer, den magtigen Veldheer, den wijzen Wet»gever, den Hersteller der Kerk en der Religie, voor mij en »mijne familie, tien (Fransche) stuivers, met het aanbod, »om deze som te verdubbelen, bijaldien het millioen niet »mogt vol komen."

GEORGE II TEGENOVER HET ENGELSCHE PUBLIEK.

Koning GEORGE II liet eens, bij eene voorstelling in den schouwburg, ongewoon lang op zich wachten. De aanschouwers werden eindelijk ongeduldig, daarna onrustig, en eindelijk zeer luidruchtig. Toen het gedruisch op zijn hoogst was, verscheen de Koning. Anders was hij steeds met vreugdegejuich begroet geworden, thans ontving men hem met gefluit, en, in plaats van het gebruikelijke *God save the King*, werd het volkslied *Rule Britannia* aangeheven. De Koning stond van zijne zitplaats op, en wenkte met de hand: plotseling heerschte er eene doodsche stilte; ieder wenschte om het zeerst te vernemen, wat de Vorst in zijn gebroken Engelsch toch wel zeggen zou. Evenwel, de Koning was te wijs om iets te spreken, maar keek slechts zwijgend en met de hand wenkend in de geheele vergadering rond. Vervolgens trok hij zijn gouden, met diamanten omzette repetitiehorologie uit den zak, schudde het hoofd, als verdroot het hem, door zijn zakuurwerk misleid te zijn geworden, en wierp het hierop in het parterre, waar het terstond opgevangen werd. Het publiek was hiermede zoo voldaan, dat het uit éénen mond *God save the King!* riep, en het orkest zulks moest aanheffen.

· *Mengelwerk* No. IX. bl. 461. r. 7 v. o. leze men: het noordelijke *Tartarije*.

MENGELWERK.

OVER HET STELSEL DER EENZAME OPSLUITING VAN GEVANGENEN.

Aan de Redactie der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijne Heeren!

Sedert het tijdstip der aanneming van het *eerste boek* van het *Wetboek van Strafregt* door de beide Kamers der Staten-Generaal is het denkbeeld van *eenzame opsluiting der gevangenen* meer ter sprake gekomen, dan zulks vroeger het geval was of zijn kon. Of de beoordeeling evenwel altoos op eene grondige kennis der zaak is gevestigd, laten wij, om niemand te kwetsen, gaarne in het midden, en wenschten wij alleen omtrent het waar begrip van het *Boetestelsel* het een en ander ter openlijke kennisneming te brengen.

Eenzame opsluiting zijn slechts twee woorden; maar dezelve wekken, bij den gezelligen en aan gezellig verkeer gehechten, beschaafden mensch, eene menigte van stuitende gewaarwordingen en gevoelens op, en men verwondert zich grootelijks, onder de voorstanders van het *Boetestelsel*, dat in de gevangenis van *Cherry-Hill*, te *Philadelphia*, in den Staat van *Pennsylvanië*, gevolgd wordt, *vrienden der menschheid*, of dusgenoemde *Philantropen*, aan te treffen.

Die verwondering zal echter spoedig verminderen, indien men het over de ware beteekenis van het woord *Philantroop* onderling en bij voorraad eens geworden is; want hierop komt alles aan. Doorgaans denkt men daarbij uitsluitend aan iemand, die zich door een opgewonden gevoel laat wegslepen, waardoor hij de *misdaad* in den *misdadiger* voorbijziet of verschoont, en den laatsten zou willen beschouwd en behandeld hebben als een wezen, hetwelk op de meest toegevende wijze zou behooren te worden te gemoet gekomen, zonder daarbij acht te geven op de na-

deelen en onheilen, die aan den braven en onschuldigen, voor het minst aan den onbesprokenen medemensch zijn berokkend geworden door de boosheid van snoode euveldaders.

Dat er zwakke zielen gevonden worden, die zich zoo verre laten vervoeren, leert de ervaring, en dat zij den naam van *Philantropen* zich volgaarne wenschen toe te eigenen, is al mede door de ondervinding bevestigd; maar is het daarmede uitgemaakt, dat alle *echte Philantropen* in denzelfden geest denken, gezind zijn en handelen?

Verre van daar! Immers laat de echte *Philantroop* zijn *gevoel* door de *rede* besturen; terwijl wij dat bestuur even weinig aantreffen bij hem, die alleen zijn gevoel raadpleegt, als bij hem, die aan hetzelve ter naauwernood eenig gehoor wil vergunnen. De *ongevoelige* en *overgevoelige* naderen elkander nimmer, aangezien beide de *rede* als leidsvrouw ontberen; de *echte Philantroop* vermijdt die uitersten, en raadpleegt de lessen der ervaring, der wijsheid en van het gezond verstand.

Dit zoo zijnde, gelijk het zoo is, zijn wij ongehouden, om de dwaalbegrippen en drogredenen der *pseudo-Philantropen* te verdedigen, of de gestrengheid onzer tegenstanders te bestrijden; en terwijl wij de pen opvatteden, hadden wij eeniglijk ten oogmerk, om de waarheid aan het licht te stellen, en daarbij eene poging te wagen, om *echt Philantropische* begrippen, zoo veel mogelijk, te verspreiden en ingang te doen vinden in menschelijke harten.

De ware *Philantroop* verzet zich tegen alle strafoefening, die ligchamelijk lijden alleen ten doel heeft, en tegen zoodanige strafbepalingen, die als onteerend worden aangemerkt. Hij doet zulks geenszins, om, met voorbijzien van den benadeelden of jammerlijk gegriefden braven en onschuldigen burger, den booswicht in zijne bescherming te nemen; maar omdat de ervaring hem leerde, hoe weinig ligchamelijke tuchtigingen op het hart van in het kwade verharde misdadigers uitwerken, en omdat elke onteering den terugtred op het goede pad zoo moeijelijk, ja in vele gevallen schier onmogelijk maakt. Hierom en hierom

alleen verheft hij zijne stem tegen alle ligchamelijke tuchtigingen en onteerende straffen.

»Maar moet dan het kwaad niet gestraft worden?" hooren wij vragen, en wij antwoorden hierop, met en nevens onze tegenstanders, volmondig *ja*. De *wijze*, *waarop*, is eene andere vraag, die door een regt verstand van het *stelsel der eenzame opsluiting* meest voldoende zal kunnen beantwoord worden.

»*Eenzame opsluiting?* welk een verschrikkelijk woord! en wij hooren hetzelve uit den mond van een' *Philantroop?*" — Gij, die ons dit vraagt en daarbij uwe verbazing doet blijken, u vragen wij, op onze beurt, of u de beteekenis van dat woord genoegzaam bekend zij? en wij doen zulks te meer, omdat wij aan die twee woorden, kwalijk verstaan en begrepen, de zonderlingste verklaringen hebben hooren hechten, niet weinig geschikt, om onze menschlievende bedoelingen met elkander in wederspraak te brengen.

Volgens die verklaringen toch is er tusschen eene gevangenis, ingerigt naar het stelsel van *Pennsylvanië*, en de voormalige onderaardsche holen der *Bastille*, de kerkers van *Venetië* ten tijde der *Dogen*, en de cachotten der *Spaansche Inquisitie* onder PHILIPS II, weinig of geen verschil; en wilde men daaraan geloof hechten, dan zou het kunnen schijnen, alsof de *Philantrophie* der negentiende eeuw ons tot den tijd der middeleeuwen wilde terugvoeren. Maar wanneer wij door eenen DE BEAUMONT, DE TOCQUEVILLE, CRAWFORD, JULIUS, BLOUET, DEMETZ en RAMON DE LA SAGRA den kerker van *Cherry-Hill* en andere, naar het stelsel der *eenzame opsluiting* ingerigte, gevangenissen worden ingeleid, dan weigeren wij alle geloof aan de verzekeringen van hen, die het *Boetestelsel*, gelijk hetzelve thans wordt verstaan en begrepen, met donkere verwen pogen af te malen.

Wij zeggen, *gelijk het thans wordt verstaan en begrepen;* met andere woorden: zoo als het stelsel, sedert 1829, te *Philadelphia* wordt toegepast. Vroeger mogt de gevangenis te *Pittsburg* aan den Generaal DE LA FAYETTE, aan

leiding hebben geschonken tot het maken van de zoo aanstonds genoemde vergelijkingen; trouwens aldaar werd het stelsel van *volstrekt eenzame opsluiting zonder arbeid* gehandhaafd; dan, de nadeelige gevolgen, die hieruit voortvloeiden, deden de noodzakelijkheid inzien, om dit stelsel te *wijzigen*, en van dit *gewijzigd* stelsel kan alleen rede zijn, vermits door hetzelve de nadeelen, die eene gestrengere toepassing had veroorzaakt, geheel werden weggenomen.

Men had toch in *Amerika*, het stelsel der *Pittsburgsche* tucht vaarwel zeggende, niet kunnen besluiten, om dat van *Auburn* te volgen, vermits de ervaring had doen zien, dat eene gedwongene en door zweepslagen gehandhaafde stilzwijgendheid, bij den gemeenschappelijken arbeid der veroordeelden, aan de onderlinge verstandhouding der misdadigers geene grenzen stellen kon, welke voordeelen de eenzame opsluiting gedurende den nacht ook mogt opleveren; en uit dien hoofde verwijderde men de volstrekte stilzwijgendheid uit de eenzame cellen, en stelde men den arbeid daarvoor in de plaats. Ten gevolge hiervan heeft elke veroordeelde dagelijks bezigheid, en geniet hij het voorregt, de bezoeken en de toespraken te ontvangen van den Directeur der gevangenis en verdere beambten, de Leden der Commissie van Bestuur, den Geestelijke, den Schoolonderwijzer, den Directeur van den arbeid, en van al die achtingwaardige personen, die, met goedvinden des Bestuurs en in overleg met hetzelve, over zijne hoogere en geestelijke belangen tot hem het woord rigten.

Ziet daar het denkbeeld, dat men zich, naar waarheid, van het tegenwoordig aangenomen stelsel der *eenzame opsluiting* te vormen hebbe; hetwelk dan ook de behuwdkleinzoon van den Generaal DE LA FAYETTE over de gevangenis van *Cherry-Hill* een geheel ander oordeel deed uitbrengen, dan zijn grootvader omtrent die van *Pittsburg* had ten papiere gebragt, gelijk uit de schriften van den reeds door ons genoemden Heer DE BEAUMONT overvloedig kan blijken. Thans zal het wel geene verwondering wekken, dat allen, die door de Regeringen van *Frankrijk*,

Engeland, *Pruissen* enz. met eene zending naar *Amerika* werden belast, om het stelsel van *Pennsylvanië* te onderzoeken, alhoewel tegen hetzelve vooringenomen bij het verlaten van hun vaderland, als lofredenaars van hetzelve in *Europa* zijn teruggekeerd, en die lofredenen op de onwraakbaarste getuigenissen hebben gevestigd.

Het is ons niet onbekend, dat deze gunstige oordeelvellingen derzelver bestrijders hebben gevonden onder de zoodanigen, die nimmer den Europeschen grond hadden verlaten; dan wij weten tevens, dat die strijd ten nadeele van de tegenstanders van het *Boetestelsel* is beslist. Van meer belang waren de bedenkingen tegen hetzelve, uit een geneeskundig oogpunt beschouwd, en door twee Zwitsersche Geneesheeren tegen de *eenzame opsluiting*, nevens derzelver bezwaren, in het licht gegeven, als ware dit stelsel nadeelig voor 's menschen gezondheid en aanleidelijk tot het ontstaan van krankzinnigheid. Maar ook die bedenkingen zijn door den Heer MOREAU-CHRISTOPHE, *Inspecteur-Generaal der Gevangenissen in Frankrijk*, op grond van onwederlegbare bewijzen, weêrsproken; terwijl de *Geneeskundige Akademie te Parijs*, op het rapport eener speciale Commissie uit derzelver midden, in wier handen de Memorie van den zoo aanstonds genoemden Schrijver, ten fine van onderzoek, was gesteld, heeft geoordeeld, dat *de eenzame opsluiting*, *zoodanig als dezelve door ons is omschreven*, *de gezondheid der gevangenen geenszins benadeelt*, *en onschadelijk is voor derzelver redelijke vermogens.*

Wij vermoeden, dat een ieder, die in de zaak, welke wij behandelen, eenig belang stelt, en de moeite heeft gelieven te nemen ons tot hiertoe in onze beschouwingen te volgen, het stelsel der *eenzame opsluiting* thans veel gunstiger dan vroeger zal beoordeelen, en zich geenszins zal verwonderen, dat hetzelve bij de *Philantropen*, heden ten dage, vrienden en voorstanders heeft gevonden.

En wil men, ondanks het gezegde, de *gewijzigde eenzame opsluiting*, *in verband met dagelijkschen arbeid*, als eene zeer zware straf beschouwen, dan vermeenen wij

te moeten doen opmerken, dat men niet vergete, dat zij, die dezelve ondergaan, misdadigers zijn, die zich, door hunne wanbedrijven, omtrent personen of bezittingen gepleegd, aan het ondergaan van dezelve hebben blootgesteld; terwijl men zich, ten aanzien der maatschappij, aan eene laakbare onverschilligheid zou schuldig maken, wanneer men den overtreder poogde te onttrekken aan de gematigde strengheid der wet. De echte *Philantroop* kan omtrent die maatschappij niet onverschillig zijn, en daarom wekt het hem een innig leedwezen, te bespeuren, dat alle stelsels van gevangenistucht, met welke goede bedoelingen ook uitgedacht, schipbreuk hebben geleden op de gevaarlijke klip, die het *onderling verkeer van misdadigers* nimmer heeft opgehouden daar te stellen.

Daardoor en daardoor alleen zijn de gevangenissen de leerscholen van het misdrijf geworden; terwijl men dit sedert jaren en eeuwen werkeloos heeft aangezien. »Alle »vereenigingen van meer dan 20 personen zijn bij de wet »verboden," zegt de Heer MOREAU-CHRISTOPHE, »uit »vrees, dat de openbare orde en rust zou kunnen worden »gestoord; en intusschen vestigt de Staat zelf vereenigingen »van 200,500 en 1200 veroordeelden in de centrale ge»vangenissen, die zij hun daartoe inruimt, en, als ter be»vordering van een gemakkelijk onderling verkeer, in »werkplaatsen, wandeldreven, slaapkamers en verzamel»zalen verdeelt!" Uit deze leerscholen van het misdrijf worden in *Frankrijk*, telken jare, meer dan 50,000 ontslagenen overal verspreid, ten einde het aangeleerde kwaad in beoefening te brengen; en nu mogen wij vragen: Heeft de maatschappij het regt niet, te vorderen, dat aan dien noodlottigen staat van zaken een einde kome?

Het eenige, maar ook het kwade in den wortel aantastende, middel hiertoe is de *eenzame opsluiting*, waardoor alle omgang van misdadigers niet alleen wordt belet, maar tevens eene nadeelige onderlinge kennismaking onmogelijk wordt, die, na het ontslag, van de noodlottigste gevolgen kan wezen. Dit stelsel moge, voor het gevoel van sommigen, eenen schijn van hardheid vertoonen; maar 1°. de

maatschappij vordert hetzelve voor de veiligheid van personen en bezittingen; 2°. het is heilzaam voor den veroordeelde, omdat het hem in eenen toestand plaatst, die alle invloeden tot het kwade van buiten afsnijdt; 3°. omdat het hem, bij zijn ontslag, vrijwaart voor verzoeking en verleiding; en 4°. omdat het met eene verstandige menschenliefde allezins bestaanbaar is, dat de goeden beschermt en de boozen getuchtigd worden.

Tuchtigen herhalen wij, mits dat hetzelve verstandig aangewend worde, en daarom zonderen wij daarvan al wat folterend en onteerend zijn kan geheel af; maar het is geheel iets anders, terwijl men den misdadiger van arbeid voorziet, hem, in zijne eenzame kamer, geenen anderen omgang en verkeering te vergunnen, dan met de zoodanigen, die, door hunne gesprekken, teregtwijzingen en raadgeving, eenen weldadigen invloed kunnen uitoefenen op zijne verstandelijke, zedelijke en godsdienstige vorming; en dat zulks werkelijk het geval zijn kan, heeft de Instelling van *Philadelphia* bewezen.

Dat men in den *misdadiger* den *gevallen medemensch* bestendig voor oogen hebbe, is eene vordering, waartegen wel niets met goed regt kan worden ingebragt, en die wij alzoo gereedelijk eerbiedigen; maar daarom ook schenken wij onzen bijval aan het stelsel der *eenzame opsluiting*, vermits hetzelve den gevallen natuurgenoot bewaart voor den verderfelijken omgang en invloed van hen, die, door woord en voorbeeld, hem tot leermeesters in de misdaad verstrekken, en daardoor, bij het ontslag, de herhaling van vroegere wanbedrijven schier onvermijdelijk maakt. Schijnbare gestrengheid vereenigt zich alzoo in dit stelsel met de vorderingen eener verstandelijk bestuurde menschenliefde; en ware hetzelve vroeger bekend geworden en ingevoerd, dan voorzeker zouden, in de lijfstraffelijke registers van *Frankrijk*, de namen van FOSSARD en DROUILLET, LACENAIRE en AVRIL, FRECHARD en JADIN, SOUFFLARD en LE SAGE, boosdoeners der ergste soort, niet zijn geboekstaafd geworden. Elk geoorloofd middel, ter voorkoming van de herhaling van misdrijf, is derhalve

eene weldaad, die men én aan den veroordeelde én aan de maatschappij bewijst. Al wat die herhaling kan bevorderen, strijdt met de voorschriften der menschenliefde; en wat doet zulks meer werkdadig, dan het onderling verkeer van eerstbeginnenden in het bewandelen van kwade paden met hen, die grijs geworden zijn in het bedrijven der ondeugd?

Het is ons oogmerk geenszins, het stelsel der *eenzame opsluiting*, waarover boekdeelen geschreven zijn, in het klein bestek van eenige bladzijden te behandelen; het was onze bedoeling alleen, om de geheele onbekendheid met hetzelve hier te lande, door dit beknopt geschrift, eenigermate te doen ophouden, en hetzelve overeenkomstig deszelfs waren aard voor te stellen. De bloote *naam*, zonder eene nadere kennisneming der *zaak*, die door denzelven wordt uitgedrukt, geeft toch zoo ligtelijk voedsel aan verkeerd begrip en vooroordeel; en mogten wij dit een en ander hier of daar hebben voorgekomen of weggenomen, dan zouden wij ons gelukkig rekenen.

Met dit oogmerk, mijne Heeren, neem ik de vrijheid, UEd. dit stukje, ter plaatsing in uw Tijdschrift, toe te zenden, mij voorts met alle hoogachting noemende

UEd. dienstvaardige Dienaar

W. H. WARNSINCK, BZ.

DE GIFSLANGEN VAN DEN INDOSTAN.

(Door eene *Britsche* Dame.)

Op eene reis door den *Indostan* is degeen, die gelegenheid heeft, zich aan eene afdeeling troepen, welke hun kantonnement met een ander verwisselen, aan te sluiten, wel is waar tegen tijgers en andere groote roofdieren beveiligd, maar vergiftige slangen dreigen hem bijna op iedere rustplaats, vooral daar de tenten gewoonlijk op eenigen afstand van den grooten weg en op weinig bezochte plaatsen worden opgeslagen. Op zekeren dag zat ik met Mis-

tress M., de echtgenoote van eenen Kapitein der Infanterie, in hare slaaptent; hare drie kinderen, van welke het eene nog zeer klein was, hadden zich even te voren op matrassen, die op den grond gespreid waren, te slapen gelegd, toen eene groote, ongeveer vier voet lange, *Cobra Capella* (*), eene der giftigste slangsoorten, de tent inkroop, zich rondom de legerstede der kinderen kronkelde, en tusschen twee derzelven ging liggen. Ik kan de ijzing niet beschrijven, die ons beide, maar vooral mijne vriendin beving. Gelukkig had onze schrik de werking, dat wij geen geluid konden voortbrengen; want de minste schreeuw, de geringste beweging zou hoogstwaarschijnlijk den dood van een der kinderen ten gevolge gehad hebben. Omtrent vijf minuten bleef de slang stil liggen; vervolgens zette zij zich weder in beweging, en kroop door de tegenoverstaande deur de tent uit. Nu eerst was Mistress M. in staat, eenen doordringenden gil uit te stooten; wat mij betreft, ik sprong op, vloog naar buiten, en riep om hulp. Een soldaat schoot toe, en doodde de slang, die eerst een kort eind wegs voortgekropen was.

Eens hadden wij juist onze pleisterplaats bereikt, en, daar mijne tent nog niet volkomen in orde gebragt was, nam ik mijn ontbijt met Mistress S., de gade van den kommanderenden officier. Mijne vriendin wilde andere kleederen aantrekken, welke men onder de matras van haar' palankin gelegd had; maar, toen de kleederen weggenomen waren, bemerkten wij, tot onzen niet geringen schrik, dat eene digt ineengerolde slang op den bodem van den palankin lag. Mistress S. had, gedurende eenen marsch van elf Engelsche mijlen, drie uren lang, op dit vreeselijke dier liggende, geslapen, zonder deszelfs nabijheid te vermoeden! — Ook zelfs in de kantonnementen worden de slangen zeer menigvuldig aangetroffen. Op zekeren avond zat ik op mijn balkon, toen eensklaps eene slang

(*) Of *Cobra di Capello*, de Hoedjesslang; aan *Kaap de Goede Hoop* noemt men ze, bij verbastering van den *Portugeschen* naam, *Koperkapel*.

van omtrent drie voet lengte zich van het dak, waar zij tusschen kruipgewassen verholen gelegen had, digt bij mijnen stoel liet nedervallen. Kolonel B., die toevallig bij mij zat, had gelukkig een wandelstokje in de hand, waarmede hij het dier eenen slag gaf, dat het op de plaats dood bleef. — Bij eene andere gelegenheid wekte mij mijn zoontje met het angstgeroep: »Sta op, moeder, om Gods wil! zie, welk eene groote slang!" Ik vloog in het bed overeind, en zag het gedrogt, dat zich op zijn gemak langs den stijl van het ledekant naar boven wond, terwijl zijn spitse kop met de trillende tong wel een voet hoog boven hetzelve uitstak. Toen de slang gedood was, bleek het, dat zij eene *Cobra Capella* was van zes voet twee duim lengte.

Een officier, liefhebber der natuurlijke historie, had den inval gehad, om een aantal slangen bij zich op te kweeken en zoo mogelijk tam te maken. De slangenvangers bragten er hem van allerlei soorten, welke men echter alvorens door het uittrekken der giftanden onschadelijk gemaakt had. Twee à drie jaren had de officier deze zijne liefhebberij gedreven; maar op zekeren dag, terwijl hij bezig was zijne slangen naar gewoonte met melk te voederen, beet eene derzelven hem in de hand. Hij onderzocht haren bek, en zag toen, dat de giftand weder uitgegroeid was, en dat zich eene nieuwe hoeveelheid gif verzameld had. Terstond deed hij de geheele slangenkolonie, welke hij met zoo veel ijver had opgekweekt, om hals brengen; doch ongelukkiglijk was het te laat, want hij zelf stierf twee dagen daarna, ondanks alle tegengiften, welke de geneeskundigen van *Madras* en van *Palaweram*, waar zijn regement kantonneerde, aan hem beproefden. In de meeste gevallen volgt de dood reeds weinige uren nadat men den beet ontvangen heeft; doch de officier, van wien wij spreken, moest waarschijnlijk een paar dagen blijven lijden, omdat, naar men verzekert, de tweede gifäfscheiding in hare werkingen zwakker is dan de eerste.

Het is opmerkenswaardig, de slangenvangers dit kruipend dier, wanneer het van eene giftige soort is, te zien

bemagtigen. Zij overvallen het onvoorziens, grijpen het met de linkerhand bij den staart, en strijken de regter oogenblikkelijk, langs den rug op, naar den hals. Zoodra zij de keel vast hebben, laten zij den staart los. De geprangde slang slingert zich nu om den arm en, is zij lang genoeg, ook om het ligchaam van den man; daarbij steekt zij de gespleten tong ver uit den bek, en schuifelt vreesselijk. Nu wordt de giftand door middel eener knijptang uit den mond gebroken, en daarna is het dier onschadelijk, ten minste zoo lang tot dat de tand weder opgegroeid is. De geheele verrigting is uiterst gevaarlijk; want gebeurt het, dat de regterhand van den slangenvanger over den hals wegglijdt, zoodat hij het dier niet aan de keel kan pakken, alsdan is niets in staat, den armen drommel, die voor weinige stuivers zijn leven waagt, te redden.

Het is iets even opmerkelijks als ontegenzeggelijks, dat de *Cobra Capella*, door muzijk aangelokt wordt; daarom verzelt den slangenvanger gewoonlijk een knaapje, dat op eene soort van fluit speelt. De slang volgt den knaap gaarne, en schijnt eene zeer aangename gewaarwording te ondervinden; maar naauwelijks houdt hij op met fluiten, of zij steekt den kop in de hoogte, alsof zij over het pauseren ontevreden was. Eens zat ik op een open balkon, dat slechts een paar trappen boven den tuin verheven was, en speelde op mijne harp. Gedurende mijn spelen was mij eene slang genaderd en tot op de tweede trede gekropen, waar zij een tijdlang onbemerkt bleef liggen. Een heer, die te paard in den tuin kwam, werd het dier gewaar, en wenkte mij voort te spelen, omdat hij de slang wilde gadeslaan. Ik tokkelde nog eenige minuten lang de snaren, gedurende welken tijd de slang volkomen stil bleef liggen; daarna hield ik eensklaps op: terstond rekte zij den hals in de hoogte, wierp zich eene wijl op de trappen heen en weder, en kroop toen in een nabijgelegen boschje. De heer was middelerwijl van zijn paard gestegen, kwam bij mij, en verzocht mij, het instrument weder ter hand te nemen, om alzoo den doodelijken vijand in zijn eigen verderf

te lokken. Ik deed wat hij verlangde; de muzijk bragt dezelfde werking andermaal te weeg, en het beest moest nu zijnen lust met den dood bekoopen.

Er zijn, behalve de *Cobra Capella*, nog vele slangen, welker beet doodelijk is; doch zij verlaten zelden hare schuilplaatsen in het digte woud. De bekendste zijn: de zoogenaamde Tapijtslang, de Groene slang, en de *Cobra Manilla*. De Groene slang houdt zich gaarne boven in het geboomte op; men kan zich voor haar nog moeijelijker wachten dan voor de overige, omdat zij de kleur van het loof heeft. De *Cobra Manilla* is de kleinste soort van deze voor het leven gevaarlijke reptiliën; zij wordt niet langer dan een regenworm, (pier?)

In den kop der *Cobra Capella* vindt men een' kleinen steen of liever beentje, waaraan de inboorlingen groote geneeskracht toeschrijven. Zij beweren, dat deze zelfstandigheid uit het door eene slang gebetene deel alle gif wegzuigt, en op geene wond blijft liggen, waarin geen gif bevat is. De knecht van zekeren officier, welke laatste door eene *Cobra Capella* gebeten was geworden, bezat toevallig zulk eenen gifsteen. Hij drukte dien op de wond, en in weinige oogenblikken kleefde de steen er aan vast. Toen de geneesheer kwam, smeekten hem al de bedienden, dat hij toch den steen niet zou wegnemen, want dat anders hun heer onmisbaar moest sterven. De arts kon, wel is waar, in hun geloof niet deelen; maar, om de goede lieden geen verdriet te doen, beloofde hij, den steen niet te zullen aanroeren, en zeide voorts, dat hij slechts een middel zou aanwenden, om de ontsteking der naburige deelen, die reeds zeer aanmerkelijk was, te keer te gaan. Dit middel had de uitwerking, dat de steen van zelve afviel. Alles, wat men nu verder tot redding van den officier bezigde, was vruchteloos; na twaalf uren de grootste smarten geleden te hebben, overleed hij. De steen werd in een met melk gevuld bekken gelegd, en zweette inderdaad terstond een geelachtig vocht uit, dat zich op de oppervlakte verzamelde. Dit vocht moet vergif geweest zijn, want een hond, wien men het te drinken gaf, stierf bin-

nen weinig minuten. Ik vermeld hier slechts eene daadzaak, en wil niet beweren, dat de gebruikte zelfstandigheid, wanneer zij op de wond gebleven was, den officier in het leven bewaard zou hebben; ook weet ik niet, of dezelfde steen, voor de tweede maal gebezigd, dezelfde werking zou hebben geoefend.

Er bestaat een merkwaardig klein zoogdier, de *Monguhs* (*Manguste*, *Ichneumon*, *Pharao's-muis*) genaamd, hetwelk een nog onontdekt middel bezit, om den beet der vergiftige slangen — wel is waar slechts voor hemzelven — onschadelijk te maken. De *Monguhs* is van eene aschgraauwe kleur en gelijkt naar de Marmot. Hij bevecht en doodt elke slang, zonder dat hem daarbij eenig leed gebeurt. Ontvangt hij, hetgeen niet zelden het geval is, eenen beet, zoo snelt hij naar het eerste het beste boschje of ook water toe, vertoeft aldaar eenige minuten, en gaat dan weder op zijnen vijand los. Bijna altijd gelukt het den *Monguhs*, zijne tegenpartij te dooden, en nog kent men geen voorbeeld, dat een dezer diertjes aan de gevolgen van den slangenbeet gestorven zij. Men heeft meermalen *Monguhsen*, zoo als zij uit het gevecht met eene slang kwamen en daarbij gebeten waren, terstond nadat zij uit een boschje of uit het water terugkeerden, gedood en geopend, om, zoo mogelijk, te weten te komen, welk tegengif zij innemen; maar men heeft geene stof, die tot ontdekking daarvan leiden kon, in derzelver maag gevonden. De *Monguhs* is voor het overige een goedaardig diertje, dat geen krijg voert, dan alleen tegen slangen.

EEN NEGER-OPROER OP GUADELOUPE.

Alle zamenzweringen der *Negers* in de koloniën barsten het eerste uit op het platte land; hebben zij dit verwoest, alsdan trekken de opgestane slaven naar de steden, om hun werk te voltooijen of al vechtende te sterven.

Het gering aantal troepen, hetwelk *Frankrijk* in de koloniën onderhoudt — eenige kompagniën der linie en ette-

lijke gendarmes — zijn in de steden en vlekken verdeeld. Alle groote zoodanige woonvereenigingen liggen aan de kust; binnenslands vindt men de plantaadjen, en aldaar wonen ook de planters. Daar, te midden van eindelooze savanne's, waar het oog in de verte niets gewaar wordt dan de slanke, door den wind heen en weder gewiegde stammen der kokospalmen, ontmoet men niets meer, hetwelk aan *Frankrijk* herinnert; slechts *Negers* en weinige blanken, weerkeerig aan elkander prijs gegeven, huizen in die streken.

Eene plantaadje biedt, op eenigen afstand gezien, het beeld van een onoverzienbaar tapijt van hoog opgeschoten groen, dat, als het riet aan de oevers der rivieren, in den wind heen en weder wiegt en ruischt. Boven hetzelve steken, als eene dubbele, in de lucht zwevende zeissen, de groote wieken der suikermolens uit. Volgt men de lange paden, die op elke plantaadje elkander in alle rigtingen doorkruisen, zoo komt men aan eene cirkelronde savanne, waarop al deze onderscheidene wegen uitloopen, en die het middelpunt van het uitgestrekte landgoed is. Hier staan, groepsgewijs, vele met stroo gedekte huisjes; het zijn de hutten der *Negers*, voor elk gezin eene. Na zonsondergang zitten aldaar de oude, niet meer werkende *Negers* op de drempels hunner deuren, vlechten manden en korfjes uit lianen, en vertellen hunnen kleinkindertjes, die met de vingers om de kin als sphinxen rondom hen liggen, allerlei vermakelijke sprookjes. Ongeveer vijftig vademen van het huttendorp verheft zich in de midden-savanne het heerenhuis, eene leenheerswoning, maar zonder valpoorten of ophaalbruggen. Hier huizen ook de *Creoolsche* vrouwen, welker lang zwart haar en liefstallige houding zelfs te *Parijs* geroemd worden.

Des morgens ten zes ure hoort men, door de stilte der velden, den klank van een' waldhoren of van eene klok: al de hutten gaan dan open, en derzelver zwarte bewoners, trekken, onder aanvoering van den commandeur of drijver, met manden op het hoofd en akkergereedschap op den schouder, in orde en gelid, naar hun dagwerk. Des

avonds, zoodra het *angelus* luidt, verzamelen zich *Negers* en *Negerinnen* voor het heerenhuis; allen vallen op de knie; de planter en zijn gezin ontblooten hunne hoofden, en eene *Negerin* zegt met luider stemme een gebed op; vervolgens begeeft zich ieder naar zijne woning; de deuren sluiten zich, en de nacht wikkelt de plantaadje in zijnen donkeren mantel. Slechts een meestal gebrekkelijke, met eene oude sabel gewapende *Neger* blijft als schild- of nachtwacht onder den blooten hemel. Hij gaat onder eenen Ajoupa-boom zitten, maakt zich een vuur aan, en wordt weldra, door het dof geklots der golven, die zich aan den oever breken, insgelijks in slaap gewiegd.

Nu verbeelde men zich al de deuren dier hutten, in het holst van den nacht, langzaam en geheimzinnig te zien opengaan, en geheel de zwarte bevolking te zien naar buiten sluipen, dorstende naar wraak en moord. Honderd schreden van daar ligt het gezin des planters, bij opene vensters, want de hitte duldt geene sluiting, in diepen slaap verzonken. De moordenaars behoeven als 't ware slechts den arm uit te steken; geen kind in de wieg zal schreeuwen; op zijn hoogst zal het dof geblaf van dezen of genen hond in de savanne door de akelige nachtstilte gehoord worden. Niets is zoo schrikkelijk als het ontwaken op eene eenzame plantaadje, wanneer oproergebrul des nachts plotseling in de ooren dringt; de stad is verre, de vlakte schaars bewoond, en op elke plantaadje leven ten minste tweehonderd *Negers!* Daar hoort men des nachts aan zijne deur onverwacht geklop en luid geroep; het is een *Creool*, die, des avonds laat nog op zijne plantaadje in de koelte eene wandeling doende, dof gedruisch in de verte vernomen, zich te paard geworpen heeft, en, op het gevaar af van in den duister hals en leden te breken, in vollen galop is komen aanrennen, om vrienden en buren te waarschuwen. Men stijgt te paard; men schaart zich; het gevaar wordt elk oogenblik dringender; kleine hoopjes, slechts ten halve aangekleede ruiters draven, met pistolen gewapend, door de velden. Doch wie schildert den schrik der vrouwen op zulke tijdstippen, en het angstgeschreeuw

der kinderen, die uit hunnen slaap gewekt worden, om met hen naar de bosschen te vlugten?

In het jaar 1802 barstte op *Guadeloupe* een vreeselijke opstand uit.

De Nationale Conventie had aan de *Negers* het charter der vrijheid gezonden. Na verscheidene onder oorlogen en binnenlandsche gruwelen en jammeren doorgebragte jaren, was een decreet van den Eersten Consul, waarbij de slavernij weder ingevoerd werd, op *Guadeloupe* ontvangen. De *Negers* ontvingen bevel, de wapenen neder te leggen en weder aan het werk te gaan. Een Schout-bij-nacht, die dit slavernij-edikt op zijne vloot medebragt, werd bij het aan land stijgen gevangen genomen. Generaal RICHEPANSE kwam met eene gewapende magt uit *Frankrijk*, om hem te verlossen en te ondersteunen. Toen zijne schepen in de haven verschenen, wierpen de *Negers* zich in de steden en versterkte plaatsen, of zwierven door de velden, waar zij alles te vuur en te zwaard vernielden. RICHEPANSE vervolgde hen van de eene stelling naar de andere; eenige *Neger*-hoopen deden zich, in hunne verschansingen, in de lucht springen; verscheidene hunner hoofden schoten zich eenen kogel door den kop; anderen ontsnapten naar de bosschen, waar zich, onder bevel van den *Mulat* PALERME, eene talrijke bende vormde. De overigen namen het verleende pardon aan. PALERME voerde, uit het gebergte, waarheen hij geweken was, langen tijd eenen boschoorlog; des nachts te voorschijn komende om de plantaadjen te overvallen en in brand te steken. Generaal RICHEPANSE rigtte tegen hem verscheidene kompagniën op, welke men *chasseurs des bois* (boschjagers) noemde; deze doorkruisten de bosschen, spoorden overal de *Negers* op, vernielden allengskens de bende, en bragten haar overschot in de slavernij terug. Enkele snaphaanschoten, die nu en dan gehoord werden, verlengden in het gebergte slechts de echo van dien oorlog, en deszelfs nagalm leeft thans nog alleen in de *Creolen*-liederen, waarin RICHEPANSE's roem bezongen wordt.

Op deze wijs was dan de slavernij hersteld. De uitge-

wekene kolonisten waren grootendeels teruggekeerd, en de *Negers* gingen aan hun dagwerk, alsof niets hetzelve gestoord had. RICHEPANSE had aan het fort *St. Charles*, waar hij eene zege bevochten had, zijnen naam gegeven, en overal heerschte rust. Maar die rust zelve had iets ontrustends: nog trilde het vrijheidsgevoel in de ziel der slaven, en meer dan ééne schoone *Creole* beval met angst hare kinderen aan Gods hoede, wanneer zij zich in hare woning, slechts weinige schreden van de korteling ontwapende *Negers* verwijderd, aan den slaap moest overgeven.

Eenige bezittingen, welker eigenaars van derzelver uitlandigheid niet teruggekeerd waren, bevonden zich onder sequestratie: de regering deed zoodanige plantaadjen beheeren, en trok een deel der opbrengst. Op eene derzelven was een, onlangs eerst in de kolonie gekomen, gewezen Notaris, BARTZ geheeten, als beambte aangesteld. Deze man had reeds onderscheidene beroepen beproefd, doch was in alle ongelukkig geweest. Thans zag hij zich op eenmaal aan het hoofd van een heerlijk landgoed, en tweehonderd *Negers*, die reeds de vrijheid gesmaakt hadden, stonden te zijner beschikking. Hij besloot hun hunne vrijheid terug te geven, ten einde langs dezen weg in het bezit der plantaadje te geraken: hij vleide de *Negers*, schold op den eigenaar en het slavenwerk, en weldra had hij hen tot eene zamenzwering opgeruid.

BARTZ maakte eenen zekeren JEAN BARBET, even als hij een vreemdeling en ook de rentmeester eener plantaadje, tot deelnemer zijner plans. Beiden werden de hoofden der onderneming. Zij benoemden hunne plaatsvervangers in de onderscheidene gewesten der kolonie; elk verbond zich, in zijn distrikt voor het noodige te zorgen, en men bepaalde eenen nacht, waarop al de blanke bewoners der plantaadjen om hals gebragt zouden worden. Met het krieken van den dag wilden vervolgens de oproerigen tegen de steden oprukken, de inwoners in den slaap overvallen, en op den geheelen weg derwaarts de nog onvoorbereide *Negers* tot den strijd voor hunne vrijheid medeslepen.

De zondag is in de steden der koloniën markt-

dag (*). De *Negers*, in hunnen besten tooi gedost, stroomen van alle kanten stadwaarts, en brengen moeskruiden en ooft ten verkoop. In alle straten ziet men schitterende madrasstoffen, fraaije halssieraden en bontkleurige wambuizen. Welgegoede *Negers* berijden fier hunne kleine, langmanige *Creoolsche* paarden, en achter hen liggen vette hamels dwars over het ros. Men koopt en verkoopt den geheelen dag door. Is de avond gekomen, dan danst het geheele gezelschap, op het geluid der handpauk, den wilden rondedans, die onder den naam van *bamboela* zoo bekend geworden is. Deze razende verlustiging neemt niet eer een einde, vóór dat den dansenden geen zool meer onder de voeten, geen gras meer op den grond is, en geheel het balgezelschap buiten adem als ter aarde stort. — Ook de planters gaan des zondags gewoonlijk, met geheel hun gezin, naar de stad, en de meeste plantaadjen zijn op dien dag verlaten.

Bartz en zijne *Negers* bleven te huis; in het suikerkookhuis bijeen, goten zij kogels en slepen zij hunne sikkels en messen. Tegen den middag, toen ieder in de stad was, kwamen de *Negers* uit de naburige plantaadjen, een voor een, om zich in het eedgenootschap te laten opnemen. Er werd beraadslaagd en omtrent al het noodige afspraak gemaakt. In den nacht ging men weder zoo stil mogelijk uit elkander.

Op zekeren zondag nu, terwijl de suikerziederij weder vol wapenen en eedgenooten was, verscheen een oud man, die visch te koop wilde bieden, aan de deur. Het gezigt dezer talrijke vergadering en der gegotene snaphaankogels, die heet en glinsterend op den grond lagen, boezemde hem vrees in, en met bevende stem prees hij zijne waar aan. Het antwoord was, dat hij zich weg te pakken had, hetgeen hij ook gaarne en zonder tegenspraak deed.

Een oogenblik later trad Bartz binnen, en vernam ter-

(*) Men zou dien dag derhalve in de *West-Indiën*, met hetzelfde regt als in *Turkije*, Bazar-dag (*Basar-gunu*) noemen kunnen.

stond, dat er een oude visscher met visch te koop geweest was. Met ongeduld vroeg hij, wat men met dien man gedaan had. Men antwoordde, dat hij weder was heengegaan. BARTZ vloog doldriftig op. »Begrijpt gij dan niet," riep hij, »dat die visscher een spion was? Waarom hebt gij hem niet doodgeslagen? Nu zijn wij verraden!" Alle *Negers* sprongen verschrikt van hunne zitplaatsen op. »Vliegt hem achterna," schreeuwde BARTZ onder de vreeselijkste vloeken, »en helpt hem uit de wereld!" De *Negers* gehoorzaamden het bevel, en snelden naar alle rigtingen voort. Maar de oude visscher wist regt goed, dat hij te veel gezien had, om zeker van zijn leven te zijn. Begaafd met die soort van instinkt, welke den wilde een gevaar reeds uit de verte als ruiken doet, had hij, wegen en paden vermijdende, zich in een met hoog riet begroeid veld verscholen; hier kroop hij in de digtste ruigte, en wachtte tot de nacht gekomen zou zijn, om alsdan eerst zijne kano weder op te zoeken. De vervolgers zochten overal rond, maar moesten eindelijk terugkeeren, zonder hem gevonden te hebben. — BARTZ verloor zijne beradenheid, en besloot nu zonder verwijl tot het bloedvergieten over te gaan. Hij zond boden af aan JEAN BARBET en aan al zijne onderbevelhebbers, met last om nog heden hunne gewapenden te doen opbreken.

In een' aannaderenden nacht zonder maan- of sterrenschijn ging BARTZ met zijne bende op weg. Op de plantaadje *Ste Catherine* zat de familie S*** onder den zuilengang van haar huis bijeen, om de avondkoelte in de open lucht te genieten. Er waren verscheidene vrouwen en slechts één man. Plotseling werd het vertrouwelijk gesprek, waarin zij gewikkeld waren, gestoord door een' troep gewapenden, die uit de savanne te voorschijn drong. Verschrikt sprongen de vrouwen op, en maakten zich gereed om te vlugten; maar de Heer S..., in het denkbeeld dat de aankomenden vrienden waren, die hem schertsende verrassen wilden, gelijk zulks in de koloniën niet zelden gebeurt, ging hun te gemoet, en verzocht hen, hunne vermomming te willen afleggen, wijl zijne vrouw en dochters

zich angstig maakten. Het antwoord was een sabelhouw, die hem ter aarde velde. Eenige der vrouwen vielen op dit gezigt van schrik in onmagt; een jong meisje, dat uit het venster sprong, ontving eenen houw over het voorhoofd, en vlood met bloedend aangezigt het veld in. De *Negers* drongen in huis, om al wat leven had om hals te brengen en al het goed te plunderen; maar BARTZ riep hun toe, dat zij met het kelen der wijven geen' tijd verliezen moesten, maar met hem verder trekken, vermits hun werk nog in lang niet afgedaan was; dat daarenboven het vrouwvolk hun naderhand nog van dienst kon zijn; en zoo trok dan de bende zonder verder oponthoud voort.

Van alle hulp ontbloot, moesten velen der ongelukkige *Creolen*, in dien nacht van schrik, hun leven laten. Verscheidenen hunner, die of niet ingeslapen, of door het doffe rumoer, hetwelk zulk eene slagting, hoe snel en stil ook uitgevoerd, steeds vooruitloopt, gewekt waren, zochten vergeefs hunne wapenen op de gewone plaatsen; hunne eigene bedienden hadden dezelve des avonds weggenomen en zich toegeëigend. Eenigen sprongen, van schrik en verbaasdheid, op paarden zonder zadel of toom, en renden blindelings weg. Telkenmale als de bende een *Neger*-dorp naderde, werd zij door de zich wapenende bewoners van hetzelve versterkt. In deze vreeselijke oogenblikken was op geen' *Neger* te rekenen; de meestgeliefde slaven waren niet zelden de eersten, die den muiters de hand boden. Op eene der plantaadjen woonde een kinderlooze grijsaard, die zijne geheele genegenheid op eenen *Neger*-knaap had overgebragt; hij liet hem in zijne kamer slapen en bewees hem de teederste zorgvuldigheid. Plotseling door het wapengedruisch gewekt, riep de oude man zijnen lieveling, en vroeg hem om zijne pistolen. »Hier zijn zij, *massa*," antwoordde de kleine duivel, en schoot ze beide af op den grijzen schedel van zijnen weldoener!

In den loop van haren moordtogt, op welken de bende als eene sneeuwlavine aanwies, bereikte zij onder anderen de plantaadje van den Heer L***, eenen gewezen officier, die terstond den degen greep, om de moordenaars van zijne

vrouw af te weren. Achter meubelen verschanst en aan eenen muur geleund, beschermde hij haar langen tijd met de kracht der wanhoop; doch, helaas! hij kon haar slechts verdedigen, niet redden: beiden kwamen om het leven. Mevrouw L*** was hoog zwanger; men sneed.... Doch onze pen weigert hier verdere dienst. — Het zakhorologie van den Heer L*** was op den grond gevallen; BARTZ nam het op, keek er op, hoe laat het was, stak het vervolgens in zijn' horologiezak, en gaf aan zijn volk bevel, om zoo snel mogelijk verder te trekken.

Terwijl de oproerigen dus van plantaadje naar plantaadje trokken, was het jonge meisje, hetwelk, gelijk wij hier boven gezien hebben, van het landgoed *Ste Catherine* gevlugt was, na lang zwerven door bosschen en savanne's, aan een riviertje gekomen, op welks anderen oever het vlek of stadje *Moule* lag. Geen brug leidt over dit water, en de schuiten, met welke men over dag de menschen overzet, worden des avonds aan boomen vastgesloten. Het meisje stond alleen op den oever, en durfde niet roepen. Een' tijdlang bleef zij in de pijnlijkste verlegenheid, toen eensklaps de klank van bijlslagen en met dezelve tevens de toonen van een *Neger*-lied haar in de ooren drongen. In den beginne deed haar zulks hevig schrikken, en zij luisterde met ingespannen oplettendheid. Het lied had eene zachte, klagende wijs, die bij moord en muiterij kwalijk scheen te passen; zij herinnerde zich dezelve, en weldra herkende zij ook den zanger aan zijne stem. Het was MICHEL, een van de *Negers* harer familie. Zij snelde naar de plaats, waar de slaaf hout hakte, riep hem bij zijnen naam, en verzocht hem, haar over de rivier te willen brengen. Nu was het de beurt van den *Neger* om te schrikken. Aanvankelijk dacht hij, dat de duivel de stem zijner jonge meesteres had aangenomen, om hem in een ongeluk te lokken. Eindelijk naderde hij al bevende, verbaasde zich boven mate, de teedere juffer op zulk een uur hier geheel alleen te vinden, en wilde haar daarover uitvragen. »Ik heb geen' tijd, MICHEL; breng mij terstond aan den overkant," sprak het meisje, daarbij haar hoofd

op zijnen schouder steunende, opdat hij het bloed in haar aangezigt niet zien mogt en dus misschien van het moorden kennis krijgen. Hij nam haar dan op den rug, zwom met haar over, en zette haar op den anderen oever neder. Terstond snelde zij door de straten voort; terwijl de *Neger*, onbewegelijk aan den oever staande, haar nazag en meende te droomen. Weinige minuten daarna werd geheel het vlek door de alarmklok gewekt.

Onverwijld zonden de inwoners van hetzelve boden uit naar alle rigtingen, om hunne vrienden op het land te verwittigen, dat op de plantaadjen aan de overzijde der rivier de blanken vermoord werden, en hen te waarschuwen, met hunne familiën ijlings naar de stad te komen.

Een dier boden ontmoette eenen man te paard, die naar de stad reed en eenen *Neger* achter zich had opzitten. Het was JEAN BARBET, die de order van zijnen bevelhebber (BARTZ) te laat ontvangen, en daarom den moed niet had gehad, nog in dien zelfden nacht het moorden op de plantaadjen in het distrikt van *Moule* te beginnen, gelijk BARTZ zulks in het distrikt van *Ste Anne* gedaan had. Thans wilde hij gaan vernemen, of de bewoners der stad nog rustig sliepen of reeds kennis van het oproer hadden, ten einde daarnaar zijne maatregelen te nemen. Toen hij den *Neger* met lange schreden hem te gemoet zag komen, sneed hij hem met zijn paard den weg af, en vroeg hem, waar hij heenging.

»Ik wil op de plantaadjen gaan zeggen," antwoordde de *Neger*, »dat aan de overzijde de blanken vermoord worden." — »Dat is een valsch gerucht," hernam BARBET; »daar ginds wordt niemand vermoord. Ga maar weder naar de stad terug; de menschen op de plantaadjen zouden noodeloos schrikken."

De *Neger* aarzelde een oogenblik; vervolgens besloot hij verder te gaan. »Houd mij niet op," zeî hij; »alles in de stad is onder de wapenen, en het past eenen *Neger* niet, op zulk een tijdstip zijnen heer ongehoorzaam te zijn." — »Welaan dan, laat mij uwe boodschap overbrengen. Ik ben te paard, en kan er eer wezen dan gij." —

»Om geen geld van de wereld," riep de *Neger;* »ik heb geen lust om morgen aan de galg te bengelen." Vervolgens deed hij eenen zijsprong, om te ontkomen, en liep wat hij loopen kon.

JEAN BARBET reed nog een eind wegs voort, tot dat hij de lichten in de stad bemerkte, en zag, dat men er op de been was; hij liet hierop zijnen mederuiter afstijgen, wendde zijn paard, en snelde in vollen galop weg.

Middelerwijl was BARTZ met zijne bende op eene rij heuvels aangekomen, welke, niet ver van de rivier, boven het stadje *Moule* oprijst. Het begon te dagen, en de plaats teekende zich scherp af op den oever der zee. Het *Neger*-hoofd zag licht op de straten, zag hoe de vrouwen in de kerk vlugtten, en hoe de blanke mans, op hunne snaphanen leunende, den ingang van het Godshuis bewaakten. Hij keek over de stad heen naar de savanne's; daar kleurde geen brandschijn den hemel, en alles was stil, behalve de stormklok te *Moule*, die aanhoudend voortklepte. Thans kreeg hij de overtuiging, dat JEAN BARBET niets ondernomen had. Zich naar zijne *Negers* wendende, sprak hij: »Verstrooit u;" en alles verdween tusschen het geboomte.

De ochtend was rustig, maar akelig. Onophoudelijk kwamen er *Creolen* uit den omtrek, die of nadere berigten verlangden, of treurige tijdingen aanbragten. Tegen den middag steeg men te paard, en kleine troepen ruiters snelden in verschillende rigtingen naar buiten, om te zien, hoe het op de plantaadjen gesteld was. Zij reden langzaam door de kleine *Neger*-dorpen, welker bewoners hen zwijgend nakeken. De lijken der vermoorden werden allen gevonden, en vele familiën hadden het verlies van verwanten te betreuren.

JEAN BARBET werd gevat, zoo als hij op het punt stond om naar de onder *Britsch* gebied staande eilanden te vlugten; hij verworgde zichzelven in de gevangenis. Van BARTZ werd in vele weken niets gehoord.

De kolonie verkeerde in groote ongerustheid. Elken nacht vreesde men, dat de moordtooneelen zich hernieu-

wen zouden. In de steden en vlekken werden, zoodra de zon onderging, wachtposten uitgezet. Op het land, vooral in die kleine plantaadjen, welke van bergen omgeven liggen, of aan bosschen grenzen, kwamen elken avond verscheidene gezinnen bijeen, en bragten gezamenlijk den nacht in het huis van een derzelven door. Vrouwen en kinderen sliepen, terwijl de mans wacht hielden.

Zoo waren op zekeren avond eenige planters-familiën in de eenzaam liggende woning van den Heer N*** bijeen. Elk sliep; de Heer N*** zelf hield wacht, leunde in zijne galerij aan een venster, en rookte rustig zijne pijp. Hier staande, hoort hij zachtjes aan de deur kloppen, buigt zich uit het venster, en vraagt, wie er is. Zonder te antwoorden, klopt men op nieuw. Buiten was het zoo donker, dat men niemand onderscheiden kon. »Wie klopt dan toch?" vraagt de Heer N. op nieuw. Nu antwoordt eene holle stem: »Ik ben BARTZ — ik sterf van honger en dorst — doe om Gods wil open!" — »Wacht een oogenblik," zegt de huisheer, legt zijn geweer aan, en lost het, op het geluid af, in den duister. De knal van het schot joeg geheel het huis uit den slaap; men stak fakkels aan, en deed de deur open. BARTZ was getroffen geworden en met zijne doodwond nog een paar schreden ver in een koffijveld gekropen. Toen hij menschen naar zich toe zag komen, trok hij snel iets uit zijnen zak, en wierp het verre van zich. Men hief den stervenden op, en zocht naar hetgeen hij weggeworpen had. Het was het horologie van den Heer L***.

DE ABDIJ VAN ST. DENIS BIJ PARIJS.

Heeft men de lange voorstad *St. Denis* en vervolgens het dorp *Lachapelle* achter den rug, zoo rijdt men nog een half uurtje door eene onafzienbare vlakte; daarna ziet men de wateren van het kanaal blinken, die gelijk lange spiegels in de raamranden der populierlanen gevat zijn; het rijtuig rolt over de brug, en men is te *St. Denis*. — Wij sloegen regtsaf de stad in, en gingen ettelijke honderd schreden

langs de straten voort; daar verhief zich op eens de oude abdij in hare verlaten pracht, en nevens haar de kerk, waar *Frankrijks* Koningen na hunnen dood bijgezet worden of werden, ik weet niet hoe ik zeggen moet. Blaauw en helder schitterde de hemel over haar; de gouden zonneglans vloeide trillend van de daken langs pijlers en muren nederwaarts, en, door randen en hoeken gesplitst en gebroken, hing hij in het rond als een flikkerende mantel met franjes en kanten. Het schilderwerk der glazen in de hooge boogvensters gloeide als levend vuur; de mijters op de hoofden der Bisschoppen straalden; vlammende zwaarden dreigden in de handen der Koningen; de vreeselijke grafkerk lag daar als een roofdier, dat zich in den zonneschijn bakert. Geheele geslachten van Koningen heeft zij verslonden, met kinderen en kindskinderen, al hunne maagschap van DAGOBERT tot LODEWIJK XVIII, Prinsen en Hertogen, de dapperste Ridders en de bekwaamste Veldheeren.

Vruchteloos hebben de kloosterheeren, eeuw uit eeuw in, voor de rust der koninklijke asch gebeden. De Heer had in zijnen toorn besloten, *Frankrijk* te tuchtigen. Die gekomen waren om zich in zijnen schoot te bergen, stiet hij van zich in het stof en slijk der wereld. Er werd vervuld, wat de Profeet verkondigd had: »De beenderen der Koningen...... zullen uit hunne grafsteden geworpen worden, en zon en maan zal dezelve beschijnen." LODEWIJK XVIII en de Hertog VAN BERRY zijn thans de eenige bewoners dier beroemde *Crypten*, waar HENRIETTE van *Engeland* naauwelijks plaats kon vinden. Daar slapen zij nu, de laatsten van hunnen stam, eenzaam, van de hunnen verlaten, in de magt hunner vijanden, en wachten vergeefs op eenen opvolger. Al de dynastiën van het *Chinesche* rijk zouden hier, in de ledig geworden ruimten, plaats genoeg hebben. Een statelijk lijkenhuis! Het bevat kostbaarheden uit de tijden van LODEWIJK *den Godvruchtige*, voortreffelijke werken der beeldhouwkunst uit de middeleeuwen, praalgraven van PRIMATICIO en PHILIBERT DE LORME, geheele galerijen van schilderwerken op glas in de ontelbare boogvensters; het wemelt van standbeelden en sarkophagen; nimmer nog is aan het Niet een prachtiger tempel gewijd; maar de graven zelfs zijn puinhoopen; de dooden zijn vernietigd geworden.

De kerk is nu laatstelijk hersteld. Republikeinen hebben de grafteekenen omver geworpen, republikeinen bouwen ze

weder op. Wie de kerk ziet, zoo als zij thans zich opdoet, stout en sterk, zoo als zij pronkt in hare versch getooide heerlijkheid, die zou wanen, dat haar nimmer leed was wedervaren, dat zij bloeit in ongestoorde kracht der jeugd. Zware bouwsteenen liggen in het rond; metselsteigers verheffen zich van plaats tot plaats en bedekken het geheele portaal; aan het oude gebouw wordt gehakt en gezaagd, gehamerd en gebeiteld, als steeg het zoo even eerst uit zijne grondvesten op: maar alles is slechts overpleisterd verval. Nog altijd wordt voor de ledige grafsteden het *requiem* gezongen. De koorheeren zijn Bisschoppen of hebben bisschopsrang; zij dragen rijke miskleederen, gelijk het den bewaarderen der koningsgraven voegt; zij bidden voor gouden crucifixen; aan het hoofdaltaar is een kolossaal basrelief van verguld zilver. Doch, waar zijn de magtige Abten, die geen opperhoofd erkenden dan den Paus, die zich in hunne abdij verschansten als in eene vesting en daarin het *Engelsche* leger trotseerden, die de oorlogsbanier des rijks bewaarden en de Koningen voor de poorten hunner kerk lieten wachten, tot dat het hun behaagde dezelve te openen? Abt SUGER ging nimmer uit zonder een geleide van zeshonderd man te paard; zijnen monniken wees hij tot hun schoeisel de inkomsten der heerlijkheid, *Beaulne* in het *Gatenois*, aan; zij had vier *Fransche* mijlen in den omtrek. SUGER was een boerenknaap uit *St. Denis*, en werd Regent van *Frankrijk*. Een rentmeester, een onbeduidend beambte voert thans het gebied te *St. Denis;* hij houdt de boeken en doet de betalingen; men noemt hem den *Cheflier:* eene lijfwacht heeft hij niet; hij heeft niet eens een' knecht. Dit is de opvolger der SUGER'en der MATTHIEU DE VENDÔME!

De abdij van *St. Denis* is dood; de omwenteling heeft haar vermoord; thans heeft men haar lijk gebalsemd, haar van haren ouden tooi om de schouders gehangen, wat men nog kon wedervinden, en haar in parade ten toon gesteld; zoo dient zij nu tot verlustiging en scherts. De vreemdelingen gaan naar *St. Denis*, op gelijke wijs als zij naar den *Jardin des Plantes* gaan, om de groote schildpadden te zien, of naar het *Hôtel des Invalides*, om den grooten soepketel aan te gapen. De kerk is stikkend vol met bezoekers, wanneer er geen dienst gedaan wordt; want dàn alleen is het geoorloofd, de merkwaardigheden te bezigtigen. *St. Denis* is eene plaats van vermaak voor de *Parijzenaars* geworden; men

maakt pleizierpartijen naar de koninklijke grafkelders. De dames hebben hare lievelingen onder de steenen mannen, die aldaar in tijdrekenkundige volgorde geschaard zijn. Vele geven aan den geweldigen CLOVIS den voorrang; de Barbarenkoning heeft eenen regt fraaijen *Griekschen* neus en eenen rijkgelokten baard; hij zou voor eenen *héros* kunnen doorgaan, zoo hij slechts die fatale monnikspij niet om het lijf had. Aan andere bevalt FILIPS *de Schoone*, een duchtige kurassiers-officier, met hooggewelfde borst en fijne trekken, bij zwellende volte van vleesch. Zeer nietig vertoont zich de korte PEPIJN nevens zijne lange gemalin; en een fijn, lief nonnetje van sneeuwwit marmer is BLANCHE, de dochter van ST. LOUIS.

Rondom de stad ligt het land naar alle kanten open, en de toren der abdij is van heinde en ver te zien; hij geeft aan de vrolijke landouw een somber, plegtig voorkomen, inzonderheid 's zomers. Alsdan verheft hij zich, te midden der golvende akkers met goudgeel koren, der blinkend witte lusthuizen, omkranst door tuin en bosch, onder het stil, onmetelijk gewelf des hemels, vol schelzingende leeuwerikken, als een standbeeld des doods op een gastmaal. Bij regenachtig weder meent men eene groote grafnaald te zien, rondom welke de wolken zweven als rouwfloers. Deze toren was het, die LODEWIJK XIV uit zijn kasteel van *St. Germain* verdreef. Wanneer hij des morgens uit zijn *boudoir* trad, en 's nachts van schoone vrouwen gedroomd had, van feesten en van mirten- en lauwerkransen, zoo stond daar steeds de ernstige vermaner voor hem, de zwarte schildwacht van den dood, dien hij door den *prévôt* niet kon doen wegjagen. Daarom vlood hij naar *Versailles*. Hier had de despoot niets voor zijne oogen dan lusttuinen en onderdanen, tot dat eindelijk het uur sloeg, waarop MASSILLON, aan de kist van den als groot geprezen Koning, de vermaarde woorden sprak: »*Dieu seul est grand, mes frères!*''

Het grootste deel der kerk stamt af uit den besten tijd der Christen-bouwkunst, uit dien van den *Keulschen* Dom. Men vindt sporen van *Byzantijnschen* of *Romanischen* stijl; enkele partijen houdt men voor heidensch. Het portaal en de torens zijn overblijfsels van de kerk, die SUGER had doen bouwen. De tweede toren is niet voltooid geworden; hij is nog niet *volwassen*. In den aanvang van het Christendom, toen de zon van het geloof eerst opgegaan was, sproten ka-

pellen, kerken, Munsters uit den grond, als bloemen in de Meimaand; daarna komen de zomer-onweders, de herfststormen; het wordt donker en koud; de groeikracht in de groote Godsgebouwen staat stil; zij liggen daar, verminkt en onvoltooid, een gedenkteeken van de vroomheid der vaderen en de boosheid der kinderen. De *Crypten* zijn uit de tijden van KAREL *den Groote*. Maar te *St. Denis* kan men zich niet lang met vergelijken bezig houden; de daartoe noodige rust ontbreekt. Wanneer men zoo rondzwerft tusschen de zeshonderdjarige zuilen en pilaren, en bedenkt, wie hier niet al is voorbijgegaan, wat hier was en wat hier is, zoo wordt men angstig te moede; men wordt als door de huiveringen der geschiedenis aangeademd. Bij elken tred rijst het stof der vergane eeuwen op, en beklemt de borst. Men staat te nabij aan den katarakt der tijden, en staart duizelend in de diepte, waar alles verbrijzeld wordt, vorsten en volken, staten en wetten, menschen en Goden. Van de Majesteiten zelve is niet eens genoeg over, om de wormen hunner graven te voeden! Daar liggen zij, uitgestrekt op hunne bedden van zwart marmer; ieder heeft zijn nommer en opschrift; een opziener toont hen voor geld; de kinderen spelen met de baarden van hun aangezigt. De trotsche FREDEGONDE, hoe vroom, hoe demoedig houdt zij niet hare handen gevouwen! Toen de opziener mij haar met den vinger aanwees en haar aanvatte, was het mij als zag ik CARTER onder zijne roofdieren. Een lange trein van koningsbeelden is het, voortloopende door twaalf eeuwen henen; vooraan trekt de martelaar zonder kop, de heilige DIONYSIUS, aan wien de abdij gewijd is, en de rij sluit weder met een' onthoofde, met den ongelukkigen LODEWIJK XVI. Den trein drijven de trawanten van het noodlot voor zich heen, de beeldstormers der omwenteling, de Jakobijnen en de Maire van *Franciade*; (dit was de naam van *St. Denis* tijdens de republiek.)

Men weet niet juist, omstreeks welken tijd de heilige DIONYSIUS naar *Gallië* gekomen is; op eene schilderij in de sakristie vond ik het jaartal 306 aangegeven. Het tafereel stelt hem voor, de *Galliërs* bekeerende op de puinhoopen van een' heidenschen tempel; een' goeden ouden heer, wat te stijf voor de vrolijke *Galliërs*. Over het algemeen was het eene netelige taak, het lustige, snappende, kemphanige volk voor eene Godsdienst te winnen, die vechten en plukharen verbiedt. De *Romeinen* grepen den apostel, voerden

hem op den *Montmartre*, en sloegen er hem den kop af. De heilige nam zijn hoofd op, en wandelde er meê voort, tot daar, waar heden ten dage de kerk staat. »*En pareil cas*," zegt eene geestige *Française*, »*il n'y a que le premier pas qui coûte.*" VOLTAIRE verzekert, dat de Heilig onderweg zijnen kop gekust heeft; anderen, dat hij dien, bij het overzwemmen van een water, waar hij de handen gebruiken moest, tusschen de tanden nam! Het is de Abt HILDUIN, die de legende verhaalt; maar men mag hem met reden verdacht houden, dat hij zijnen spot met de *Franschen* gedreven heeft, door hun eenen Beschermheilig zonder kop te geven. Heden ten dage is de goede man zoo volstrekt vergeten, dat niemand meer met hem spot. Op de plaats, waar hij het laatst nederviel, deed STE GENEVIÈVE eene kapel bouwen; onder DAGOBERT verhief zich de eerste kerk; de tweede werd onder KAREL *den Groote* ingewijd; tijdens SUGER werd zij onder den voet gehaald en nieuw opgebouwd. De tegenwoordige is onder LODEWIJK *den Godvruchtige* begonnen en onder FILIPS *den Schoone* voltooid. Het geheel is een zamenmengsel der bouwstijlen van 775, 1140, 1231, 1281 en 1373. *St. Denis* bleef vele eeuwen lang rijk en magtig. Verscheidene Koningen hebben er de waardigheid van Abten bekleed. De eerste familiën des rijks lieten hunne zonen hier opvoeden. Een Abt van *St. Denis* loste eene kostbare, uit eenen enkelen smaragd vervaardigde schaal, welke LODEWIJK *de Dikke* verpand had. In deze abdij werd de *oriflamme* (*) bewaard, die langen tijd de krijgsbanier van *Frankrijk* was. — Aan de heerlijkheid van *St. Denis* was geen eind te verwachten; zij rustte op hetgeen hier beneden het bestendigst is, de vernieling; zij voedde zich van den dood; van elke instortende grootheid viel haar een scherf toe. »De grafsteden van *St. Denis*," zegt CHATEAU-

(*) *Oriflamme* (*auri flamma*), eene lans van verguld koper, met een' wimpel van vuurroode zijde, die in drie punten uitliep, elke met een' gouden kwast. Zij was aanvankelijk de banier van *St. Denis*; de Graaf VAN VEXIN, als voogd der abdij, droeg ze. Naderhand, toen het graafschap *Vexin* aan *Frankrijk* verviel, werd de *oriflamme* het veldteeken der *Franschen*. In het jaar 1594 bevond zij zich nog in de abdij; later is zij verloren geraakt, en men weet niet, wat er van geworden is.

BRIAND, »waren beroemd onder de grafsteden der menschen; de vreemdelingen stroomden in menigte derwaarts, om derzelver wonderen te beschouwen: maar er verhief zich een stormwind van toorn; hij dreef de golven der volken tegen het paleis van den dood, en verbaasd riepen de menschen: »Hoe is de tempel AMMONS verdwenen in het zand der woestijn!"

De tijgers van den Berg (*) hadden versch vleesch in overvloed. ROBESPIERRE, die de leverantie op zich genomen had, hield stiptelijk zijn contract; daarom noemen hem velen ook nu nog een eerlijk man. Maar de bergtijgers werden het versche vleesch beu; zij werden belust op lijken; toen liepen zij naar *St. Denis*, en woelden de graven om. Den 31 Julij 1793 legde BARRÈRE zijnen voorslag aan de vergadering voor: men raadpleegde, men stemde, het besluit werd genomen, met het staatszegel voorzien, en alles was in orde.

Den 12 October 1793, des morgens vroeg, werd de oude abdij droef en akelig te moede: zij zag eene processie van priesters der Rede naderen; zij hoorde ijzingwekkende kerkliederen. De Maire van *Franciade* pontificeerde; CAMILLE DESMOULINS en de overige Commissarissen der Conventie assisteerden; de Marseiller-marsch bruiste door de sidderende kerkgewelven; de republiek danste de *carmagnole* voor het crucifix; zij bezoedelde de altaren, en begon het werk der vernieling.

Het dragelijkst ging men nog met TURENNE te werk. Men rukte zijn ligchaam uit het lijkkleed; daar lag de held in smadelijke naaktheid voor een' hoop *sansculottes;* dronken vischwijven betasteden zijne ontbloote leden; CAMILLE DESMOULINS verminkte de hand, die de vijanden des vaderlands geslagen had. En die lieden noemden zich patriotten! Ligchaam en wezenstrekken waren wèl bewaard gebleven, maar als eene mummie verdroogd. CAMILLE DESMOULINS sneed hem den kleinen vinger der regterhand af; een soldaat deed hetzelfde met de knevels, in de meening dat zij hem on-

(*) Bijna is men tegenwoordig vergeten, dat bij de beleefde *Franschen* de gematigden en heethoofden in de Nationale Conventie elkander de eernamen toewierpen van *tigres de la montagne* en *crapauds du marais*, omdat de eersten op de beneden- de andere op de bovenbanken der vergaderzaal hunne zitplaatsen hadden. — *Vert.*

kwetsbaar zouden maken. NAPOLEON heeft naderhand TURENNE's overschot in den Dom der Invaliden doen bijzetten.

HENDRIK IV was de populairste onder *Frankrijks* Koningen; NAPOLEON noemde hem, spottenderwijs, den Koning van het kanaille; op hem viel het kanaille het grimmigst aan, over den held, die eens, bij het begin van den veldslag, tot zijne soldaten zeide: »Houdt het oog maar op mijnen witten vederbos; gij zult dien steeds op het pad der eer vinden!" die bij eene andere gelegenheid verklaarde, dat ieder boer des zondags zijn hoentje in den pot zou hebben. Waarom juist over dezen? Waarom niet over die, welken de kroon een schandvlek op het voorhoofd gedrukt had, die met den schepter rondom zich geslagen hadden, als de tuchtmeester in het *bagno* met de zweep? Vraagt dan aan de onweerswolk, waarom zij het paleis van den dwingeland voorbijtrekt en de hut van den regtvaardige verbrijzelt! Vraagt den oceaan, waarom hij een schip vol helden verzwelgt en den slavenhandelaar aan wal brengt! In de elementen is nog meer logica dan in de volksmassen, wanneer zij eenmaal aan het opbruisen komen. HENDRIK IV werd aan den ingang der *Crypten* op eenen steen gezet, en diende handlangers en straatjongens ten spel. Een oud wijf sloeg hem met de vuist in het gezigt, dat hij ter aarde viel. — Ook HENDRIK IV was tot eene mummie ineengedroogd. Zijne trekken echter hadden den karakter-uitdruk behouden; om den mond speelde een fijn, vrolijk lachje door den nacht des doods; de mondwond, aan welke hij gestorven is, was duidelijk te zien. In een gedicht, door Madame DE VANNOZ op de ontwijding der Koningsgraven te *St. Denis* gemaakt, komt de volgende plaats voor, die op HENDRIK IV betrekking heeft:

C'est donc là ce HENRI *fameux par sa bonté,*
Qui nourrit de sa main son peuple revolté;
C'est lui, deux fois puni pour un regne si beau:
Vivant on l'assassine, on l'outrage au tombeau.

Den volgenden Maandag wierp men den Koning in een' kuil, welken men op het kerkhof *des Valois* gedolven had, en daarna de overige BOURBONS, LODEWIJK XIII, LODEWIJK XIV, MARIA DE MEDICIS, ANNA VAN OOSTENRIJK, MARIA THERESIA, Infante van *Spanje* en gemalin van LO-

DEWIJK XIV, deszelfs zoon, den Daufijn, den Hertog VAN BOURGOGNE en deszelfs gemalin, en hoe zij allen heeten mogen, de Hertogen en Hertoginnen, de Prinsen en Prinsessen, nevens den stoet van zwagers en neven. Bij den dood der Hertogin VAN BOURGOGNE had LODEWIJK XIV zoo bitter geschreid; weinig dacht hij, waar hunne lijken elkander zouden wedervinden.

Den 16 October, op hetzelfde uur dat MARIA ANTOINETTA naar de guillotine reed, werd het graf van LODEWIJK XV opengebroken; en toen men met de BOURBONS klaar was, tastte men naar de andere dynastiën. MEROVAEUS en zijne zonen vielen over de VALOIS heen; de reus DAGOBERT over den korten PEPIJN: niet een eenige ontkwam. Noch kunne, noch achtbaarheid des ouderdoms mogt baten, noch deugd, noch oorlogsroem. De helden en de *fainéans*, de geweldenaars en de vader des volks, LODEWIJK XV en LODEWIJK *de Heilige*, allen werden neêrgesmakt op het koninklijke vildersveld. Men doorwoelde het gebouw tot in deszelfs afgelegenste schuilhoeken: geen stofje koningsch bleef liggen.

Het jaar daarna kwam de republiek andermaal; wat staan gebleven was, werd onder den voet gehaald; men brak het looden dak weg en goot er kogels van. Toen CHATEAUBRIAND zijn *Génie du Christianisme* schreef, lag de kerk bijna in puin. »*St. Denis* is verwoest," zegt hij aan het slot van het hoofdstuk over de abdij; »de vogels vliegen er door, en het gras groeit op deszelfs verbrijzelde altaren. In plaats der lijkgezangen, die voormaals onder deszelfs domgewelf oprezen, hoort men thans nog slechts den regen, die door het stukgereten dak druppelt, of den val van eenen steen, die nu en dan zich van de muren losmaakt. — NAPOLEON deed de abdij herstellen; zij moest het keizerlijke familiegraf worden. Wij bezochten de kerk op eenen Zondag; juist luidde men de vesper. Toen wij de wandeling door de *Crypten* begonnen, geraakte de klok in vollen gang. Wanneer van tijd tot tijd de opziener stilstond en zeide: »Hier was het graf van DUGUESCLIN, daar rustte FRANS I," en geheel het gezelschap dan mede stilstond, zwijgend en peinzend, en men niets meer hoorde dan het doffe klokgebrom boven van den toren, dan was het, alsof de abdij zelve eén treurgezang aanhief, alsof zij klaagde,

dat men haar al hare dooden ontroofd had, en dat de grootste van allen in het geheel niet gekomen was. (*)

Men bezigtigt de kerk in haast; de opziener drijft en dringt onophoudelijk. Zuilen, beelden, altaren en grafteekens, alles trekt vliegende voorbij.

Slechts een deel der *Crypten* wordt den bezoeker vertoond; in de overige is men bezig monumenten op te rigten. NAPOLEON heeft drie verzoeningskapellen doen bouwen; de grootste staat tegenover het gewelf, waar hij begraven wilde worden. Op eene ijzeren poort staat met witte letteren te lezen: »*Ici reposent les restes de...*" De naam ontbreekt. LODEWIJK XVIII heeft een altaar doen bouwen; het voert den naam *autel Stanislas*. Ik las er een opschrift op, dat bijna als eene satire klinkt: »*Mes amis, souvenez-vous de moi.*" Wie toch wordt ligter door zijne vrienden vergeten, dan een doode Koning! De sakristie ziet er vrolijk en coquet uit. In het schotwerk der wanden zijn twaalf groote schilderstukken gevat, regt frisch en schitterend van kleuren. Daar ziet men onder anderen ook KAREL V, hoe hij, verzeld door FRANS I, de graven bezoekt; de schilderij is door plaatdruk bekend geworden. De sakristie, met haren flikkerenden tooi, met de rood fluweelen, goud geborduurde kleederen, die er ten toon gesteld zijn, maakt nagenoeg denzelfden indruk als de groote staatsiewagen, waarmede de Maarschalken van *Frankrijk* begraven worden, of als het kerkhof van *Père la Chaise*. Daar is de dood zoo prachtig uitgedost, daar heeft hij zoo kostbare omkleedsels, met zilveren tranen, en pluimen, en vaantjes, dat men er lustig bij te moede wordt, als bij een' treur-optogt in de groote Opera.

Het praalgraf van FRANS I is van wit marmer; zestien gegroefde zuilen dragen het gewelfde verhemelte. Op het graf ligt de Koning met zijne gemalin, in al hunne vorstenpracht, op de knieën; nevens hen hunne beide kinderen. Op het marmeren bed, hetwelk de kist bevat heeft, zijn de bijna naakte marmerbeelden der beide echtgenooten uitgestrekt; het hoofd des Konings hangt achterwaarts van het kussen; bas-

(*) Hier spreekt de *Napoleonist*. Wij, die geen grootheid zonder goedheid huldigen, noemen den held der *Franschen* een' heerschzuchtigen dwingeland. — *Vert.*

reliefs vertoonen den slag van *Cerisoles*, den slag van *Marignan*, enz. Het contrast tusschen de herinneringen van aardschen roem en van magteloosheid in den dood is van indrukmakende werking. Het Mausoleum is niet van PRIMITICIO, gelijk men gemeend had; ook niet van NICOLO; maar PHILIBERT DELORME heeft de teekeningen gemaakt; het beeldhouwwerk is van JEAN GOUJON en GERMAIN PILON. De beide overige praalgraven zijn in denzelfden stijl vervaardigd: het eene, hetwelk voor LODEWIJK XII opgerigt werd, is van PRIMITICIO en PAUL PONCIO; het andere van PHILIBERT DELORME en PILON; het heet het grafteeken der VALOIS; de beeldhouwersarbeid is voortreffelijk. In de vorming van het ligchaam van HENDRIK II, maar vooral in dat van CATHARINA DE MEDICIS, heeft PILON zichzelven overtroffen. CATHARINA DE MEDICIS had uitdrukkelijk bevolen, haar naakt af te beelden; hare ijdelheid reikte tot over het graf: zelfs in den ouderdom had zij nog schoone ligchaamsvormen.

Wij moesten de plaats ontruimen, want de vesper was begonnen. Wij drukten onzen Cicerone het drinkgeld in de hand, en ieder ging zijns weegs. De schooljeugd was met den *frère ignorantin* ter kerke getogen, en terwijl in het koor het *requiem* weêrgalmde, trokken de jongens gezigten: anders was er niemand in de kerk te zien.

Sedert 1793 zijn de *Franschen* juist niet vromer geworden. Evenwel, de Maire van *Franciade* zal zich wel wachten, der abdije weder eenig leed te doen; zij brengt nering in het stadje: de industrie heeft de staatkunde getemd, en de bankiers zijn heden ten dage de ware Koningen van *Frankrijk*. — Bij het naar huis rijden schoot mij onwillekeurig te binnen, dat de deugdzame TURENNE de *Paltz* verwoest heeft, dat geene eerlijke vrouw voor HENDRIK IV veilig was, en dat LODEWIJK XV in het *Parc aux Cerfs* halfnaakte meisjes den katechismus deed opzeggen. »*Absolvitque Deos,*" zegt de *Romeinsche* dichter. (*)

(*) CLAUDIANUS. Zeker het kwaad blijft ook hier niet ongestraft, al moet die straf soms meer in den boezem des boosdoeners, dan in uiterlijke wederwaardigheden of het verstoren der lijkasch gezocht worden; maar, hooger op te voeren, om lager te doen vallen, zal daarbij wel niet het doel der Godheid wezen. — *Vert.*

EENE CONSCRIPTIE-GESCHIEDENIS.

Op eenen stillen, door zachten zonneschijn vervrolijkten avond der maand Augustus in het jaar 18— zag men de inwoners van het afgelegen dorpje *Berny* in troepen bijeenstaan, en hoorde hen den maatregel deels verwenschen, deels betreuren, die des ochtends van dien dag in elk huisgezin de teederste banden van het familieleven verscheurd had. Vaders zagen op hunne, den mannelijken leeftijd te gemoet rijpende, thans nog de frissche vrolijkheid van hun jeugdig aanwezen genietende zoons, en hunne verbeeldingskracht toonde hun de krachtige gestalten verminkt en onmagtig op het slagveld uitgestrekt. Voor de meeste jonge lieden, die op dit oogenblik aan alles ontrukt werden, wat zij geleerd hadden te beminnen en te waarderen, was roem een woord zonder beteekenis, en de eer voor hen geen toereikend lokaas, om hen met het lot, hetwelk dwingelandij over hen bepaald had, te verzoenen. Moeders drukten hare eerstgeborenen aan de borst, die hen gezoogd had, en bejammerden de wreedheid, welke haar den trots en steun van haren ouderdom ontroofde. Het nog korteling door hoop en vreugd bijna boven het aardsche verhevene meisje staarde met betraande oogen en bleeke wangen op haren verloofde, terwijl de liefde elk' zijner blikken en trekken, die zij maar al te zeer vreesde nimmer te zullen wederzien, diep in haar hart prentte. Doch, schoon droefenis van bijna elke woning in het dorp bezit genomen had, bood echter geen derzelven het beeld van grooter ellende, dan de tot op dien tijd nog zoo gelukkige stulp van PAUL DUBOIS.

PAUL en zijn jeugdig vrouwtje waren neef en nicht, beide vroeg reeds weezen. Zij konden zich volstrekt niet herinneren, wanneer hunne liefde het eerst begonnen was. PAUL had, in zijne kindschheid, met de zorg en de liefde van eenen broeder over LOUISE gewaakt; doch toen zij grooter werden, mengde zich in zijn gedrag jegens haar eene teederheid, zoodanig als bij die betrekking niet volkomen paste. Met welk eene inspanning van krachten en van vlijt had hij niet het geld bijeengegaard, om de landhuur van een stukje gronds te betalen, hetwelk hen later zou moeten voeden! Want, zonder nog te weten hoe of wanneer, kwamen zij

van wederzijden tot het begrip; dat zij man en vrouw moesten worden. Zijn ijver en spaarzaamheid waren niet zonder vrucht; zij huwden, en hun kleine oogst leverde hun eene rijkelijke opbrengst. Een lieftallig kind mat hun de maat der zaligheid vol. Alles scheen boven hunne wenschen te slagen, en hij was juist voornemens, met zijnen landheer eene overeenkomst wegens vergrooting zijner pacht te treffen, waardoor, naar hij hoopte, zijn tegenwoordig inkomen zich verdubbelen zou — toen de Conscriptie kwam en, gelijk aan een' verwoestenden orkaan, al zijne hoop en alle zijne ontwerpen vernielde. De krachtige landman schreide bij het aanschouwen van zijn huis en van den zegen, dien hij met zoo veel moeite verworven had. Zijn nog voor zorg onvatbaar kind sliep in zijne armen. Aan zijne voeten zat zijne vrouw, vergoot geen' traan, uitte geen woord, maar op hare bevende lippen, in haar groot en donker oog sprak een angst, die geene woorden behoefde om verstaan te worden. Nu en dan zwierf haar blik, van het gelaat haars mans, in hare woning rond, en dan ontwrong zich, als uit haar gebroken hart, een zucht, daar elk bekend voorwerp haar een tooneel of een uur herinnerde, dat nimmer zou terugkeeren.

Paul hief van nieuws zijne reeds dikwijls beproefde vertroostingen aan. »Wees niet zoo treurig, dierbaarste Louise! Uw neerslagtig gezigt zal steeds voor mijne oogen staan, en mij tot alles ongeschikt maken. Wij willen pogen onzen moed op te beuren door de gedachte, hoe snel de tijd voorbijvliegt. Schijnen ons wel, lieve vrouw, de twee jaren van ons huwelijk langer geduurd te hebben dan zoo vele maanden?"

Doch hier moest de arme Paul ophouden; het was alsof hem iets overmeesterde. Ach, in zijne drift om haar te troosten, had hij onwillekeurig eene snaar aangeroerd, die slechts toonen van kommer kon wekken; want in welk eene droevige tegenstelling stonden niet de vervlogene blijde uren, op welke hij gezinspeeld had, tot de droevige, die nu komen moesten! Hij nam haar in zijne armen, en, even als erkende hij het vruchtelooze van alle poging, om haar of hemzelven met hun treurig lot te verzoenen, kuste hij haar en schreide, terwijl hij aan de smartelijke aandoeningen, welke hij zoo lang had pogen te bedwingen, vrijen loop liet.

Dertig Conscrits verlieten het dorp *Berny*, onder den

schellen klank der krijgsfluit en het dof gerucht der *Fransche* trom. Hoe honend klonk niet deze muzijk in de ooren der droevigen, die achterbleven! Verscheidene dagen lang na den afmarsch sleet de arme LOUISE hare uren in onverschillige gevoelloosheid, zonder naar hare buren te luisteren, die, hunne eigene smart vergetende, alles beproefden, om de arme jonge moeder te troosten, welke volstrekt onbekommerd scheen over hetgeen hare eigene toekomst betrof. Weldra kwam er berigt, dat de afdeeling des legers, tot welke de jonge manschap van *Berny* behoorde, op het punt was om over den *Rhijn* te gaan. Dit wekte LOUISE uit hare verdooving: zij vatte een besluit, welks uitvoering zij geen oogenblik verschoof.

Den volgenden zondag, nadat LOUISE de bestemming van haren man vernomen had, zag men haar met zonsopgang den heuvel, die voor het dorp *Berny* ligt, beklimmen; op den eenen arm droeg zij haar kind, over den anderen hing een kleine bundel; zij keerde hare geboorteplaats, het tooneel van de vreugde harer jeugd, den rug toe, vast besloten hebbende naar het tweehonderd mijlen ver gelegene *Straatsburg* te trekken, en alles, vermoeijenissen, ontberingen, beleedigingen zelfs, te verduren, met het eenige oogmerk — niet om op nieuw met het voorwerp harer liefde vereenigd te zijn; zulk eene zaligheid was te groot, dan dat zij daarvan zou hebben durven droomen — neen, om slechts op eene plaats te wezen, waar een brief haar eenige uren vroeger zou kunnen bereiken, waar zij misschien ook nu en dan een achterblijver, iemand uit de armee, mogt kunnen aantreffen, die hem gezien had, die haar zou kunnen verhalen, hoe hij er uitzag, wat hij gezegd had, of hij gezond of ziek, droevig of welgemoed was, kortom, die al de eindelooze vragen zou kunnen beantwoorden, met welke zij hem bestormen zou.

Op het tijdpunt, waarvan wij spreken, was er eene aanmerkelijke vermeerdering der legermagt noodig geweest, en derhalve had de ligting zich niet tot bijzondere distrikten of provinciën bepaald. Gedurende hare lange reis betrad LOUISE bijna geene stad, groot of klein, waar niet de stem van smart en weegeklag door haar gehoord werd. Ofschoon nu dit zich dagelijks aan haar opdoende tooneel hare eigene smart in derzelver volle eerste kracht deed voortduren, zoo verschafte toch een lijden, hetwelk zoo velen met haar ge-

voelden, haar en haar kind eene deelneming, die van vriendelijkheid en herbergzaamheid verzeld ging, en wanneer de nacht gekomen was, kon zij steeds er op rekenen, eene plaats aan de tafel en beschutting onder het dak der eerste woning te vinden, waar zij slechts wilde binnentreden. Eindelijk was hare moeijelijke pelgrimaadje derzelver eind nabij; voor haar verhieven zich de torens van *Straatsburg*, en, terwijl zij haar kind aan haren boezem drukte, steeg in haar bijna een gevoel van vrolijkheid op, bij het denkbeeld, dat zij nu den genen zoo veel nader gekomen was, die het leven was van haar leven. Terwijl zij de stad doorging, en allerwegen naar eene huisvesting omzag, voor hare beperkte geldmiddelen gepast, trok onder anderen een klein huisje in eene der voorsteden hare oplettendheid. De deur werd haar, op haar kloppen, door eene vriendelijke oude vrouw geopend; spoedig kwam eene overeenkomst tot stand, en LOUISE nam bezit van hare nieuwe woning. Hare eerste zorg was nu, eenige bezigheid te erlangen, door welke zij zichzelve en haar kind mogt kunnen onderhouden; en hiertoe wendde zij zich tot hare hospita, de oude JEANNETON, met de vraag, of deze niet misschien in staat zou zijn, haar als handwerkster bij eenige dames der stad aanbeveling te verschaffen. Er lag iets zoo innemends in het gedrag en voorkomen van LOUISE, dat men een onmeêdoogender hart, dan dat van JEANNETON, had moeten bezitten, om zich niet, bij het hooren harer eenvoudige en aandoenlijke geschiedenis, bewogen te gevoelen haar te dienen.

»Zijt gij eene goede borduurster?" vroeg de oude vrouw, toen zij haar verzoek gehoord had.

»Ik heb er steeds den naam van gehad," hernam LOUISE; »ik ben bij de *Ursuliner*-nonnen opgevoed, die wegens derzelver bekwaamheid in smaakvollen arbeid van dien aard beroemd zijn."

»Goed; dat treft uitmuntend," zeî JEANNETON, die zelve zich gelukkig gevoelde, den wensch harer lieve huisgenoot te kunnen vervullen. »Mijne kleindochter is kamenier bij Madame DE LA RIVIÈRE; eerst kort geleden kwam zij opzettelijk bij mij, om mij te vragen, of ik ook iemand kende, die voor hare Mevrouw een kleed kon borduren. Ik zal u een paar woorden schrifts aan JULIE medegeven, en, zoo zij niet reeds iemand gevonden heeft, wordt gij zonder twijfel aangenomen. Maar overleg het wèl; zijt gij door en door in

het werk ervaren, kindlief? Want wat zou ik beginnen, als het kleed der dame bedorven wierd?" LOUISE verzekerde hare goedhartige vriendin, dat zij volkomen gerust kon zijn, want dat zij vast vertrouwde, hetgeen van haar verlangd mogt worden, te kunnen uitvoeren. Na op het zorgvuldigste haar kind aan JEANNETON te hebben aanbevolen, verliet zij het, en maakte zich op weg, om te trachten, het werk, waarop zij hoopte, te erlangen. Het zij nu de uitwerkselen harer vermoeijende reis zich bij haar deden gevoelen, het zij de omstandigheid, dat zij voor de eerste maal, al was zulks dan ook slechts korten tijd, haar kind aan vreemde handen moest toevertrouwen, haar neerslagtig maakte, er overviel haar, op haren weg door de vreemde stad, eene aandoening van bangheid en treurig voorgevoel, welke haar den inderdaad korten afstand eindeloos deed schijnen. Voor het huis aangekomen, gevoelde zij een' onverklaarbaren afkeer van het binnen te treden; en zelfs nadat zij datgene, hetwelk zij zich als dwaasheid verweet, had overwonnen, naar JULIE had gevraagd en haar het briefje van hare grootmoeder had overhandigd, was er nog een geruime tijd noodig, eer zij de gewaarwordingen, welke haar op zoo zonderling eene wijze overmeesterd hadden, genoegzaam beheerschen kon, om met eigen mond de in het biljet vervatte verzekering nopens hare bekwaamheden te bevestigen. JULIE was geheel goedheid en oplettendheid, gelijk men tot eer der jonge *Fransche* vrouwen zeggen moet, dat zij meestal jegens ieder zijn, dien zij in het ongeluk zien. Zij deed haar nederzitten en eenige ververschingen gebruiken, alvorens zij haar bij hare meesteresse bragt. Toen zij dit nu eindelijk gedaan had, sprak zij met zulk eene welsprekendheid ter gunste van LOUISE, alsof zij met eigene oogen staaltjes van haren arbeid gezien had. Het kleed werd gebragt en aan LOUISE ter hand gesteld, met de belofte, dat zij, wanneer zij het te huis bragt en hetzelve naar genoegen uitviel, weder ander werk bekomen zou. Terwijl zij de noodige opgaven en aanwijzingen ontving, trad de Markies DE LA RIVIÈRE binnen. Zoo 't scheen was hij een schoon man van ongeveer vijfendertig jaren, doch met een gelaat, welks uitdrukking al aanstonds eenen mensch teekende, die gewoon was met alle deugd te spotten, en, overeenkomstig zijne eigene grondstellingen, bij elke schijnbaar grootmoedige daad onedele beweegredenen onderstelde. Naau-

welijks in de kamer getreden, hechtte hij zijn oog op LOUISE, en, niettegenstaande hij bemerkte, dat elke opmerkzame blik haar hinderde en verlegen maakte, wendde hij evenwel zijn oog niet van haar af, noch zocht ook door woorden hare verlegenheid te verminderen, maar bleef haar integendeel twee of drie minuten lang strak aankijken, keerde zich vervolgens van haar af, en scheen haar, gedurende den tijd dat zij nog bleef, geene opmerkzaamheid hoegenaamd meer te schenken.

»Gij zijt de eerste niet," zeide JULIE, toen zij haar uitliet, »die de Heer Markies door zijn aankijken verlegen gemaakt heeft. Gij moet hem uit den weg gaan; want men zegt, dat hij er reeds menig eene, zoo schoon als gij, ongelukkig gemaakt heeft."

LOUISE's eenig antwoord was: »Hij kan mij niets te zeggen hebben, want ik ben gehuwd."

De onschuld, die in dit antwoord lag, verwekte een' onwillekeurigen glimlach bij het meer ervarene kamermeisje.

»Hoe jammer, dat hij niet trouwt," vervolgde LOUISE; »dan zou hij gelukkig worden; thans schijnt hij het niet te wezen."

»Madame zou alles er om geven, dat hij het deed, en met betrekking hiertoe heeft zij reeds veel verdriet gehad; maar zijn eenig antwoord, als zij op dit punt bij hem aandringt, is, dat hij de vrouwen te goed kent, om ooit of immer aan een huwelijk te denken."

Verbaasd sperde LOUISE hare groote donkere oogen op, en ging met het haar toevertrouwde werk naar huis. Hoe verheugd klopte haar hart, toen haar kleintje, dat nog bezwaarlijk alleen kon gaan, bij de deur naar haar toe waggelde! Het grootste deel van den last, die haren boezem gedrukt had, was verdwenen, nu zij het uitzigt had, met den arbeid harer naald, haarzelve en haar kindje voor gebrek te kunnen behoeden. Had zij nu slechts ook nog een' brief van PAUL mogen ontvangen, slechts het vurig gewenschte berigt erlangen, dat hij gezond was, zoo zou zij bijna volkomen tevreden geweest zijn. Haar werk was in zoo korten tijd gereed en afgeleverd, dat JULIE verklaarde, dat hare vingers kleine tooverheksjes moesten wezen. Toen zij het huis verliet, ontmoette zij den Markies DE LA RIVIÈRE, die staan bleef, en haar, onder eenige vleijende complimenten, een' gouden Napoleon in de hand drukte.

Louise was verschrikt en verlegen; zij wilde hem het geld teruggeven, met de woorden: »Ik dank u, Mijnheer; Mevrouw, uwe moeder, heeft mij reeds betaald.''

»Dit zij zoo, mijn kind; maar wanneer ik besloten heb, u een klein geschenk te doen, zoo, hoop ik, denkt gij er niet aan, mij te zeggen, dat gij het weigert?''

»Ik ben u zeer verpligt, Mijnheer,'' hernam Louise, terwijl zij angstig bloosde; »maar — liever behield ik het niet.''

Een oogenblik lang zag hij haar ongeloovig aan; maar in haar gedrag lag zoo veel eenvoudige ernst, dat hij dien onmogelijk voor gemaakt kon houden, en, daar zij hem het geld nog altijd bleef toereiken, nam hij het met een' spotachtigen grimlach terug, en, binnensmonds de woorden: »Geduld maar!'' mompelende, ging hij zijns weegs.

Louise van haren kant begaf zich naar huis. Zij gevoelde zich echter verre van opgeruimd; het voorgevoel van een nakend ongeluk zweefde drukkend over haar. Dit mogt nu wel alleen, gelijk zij zichzelve poogde te overreden, uit den nog onlangs geleden angst en het verduurde ongemak ontstaan, het was haar niettemin onmogelijk, hetzelve te verbannen. In plaats van zich de rust te gunnen, welke haar zoo noodig was, om van de moeijelijkheden harer lange voetreis te bekomen, onttrok zij, van het oogenblik af, waarop zij arbeid bekomen had, zich menig uur slaaps, om het dagwerk, hetwelk zij op zich genomen had, te vervroegen. De vrouw, bij welke zij woonde, was goedhartig en vriendelijk, maar uiterst behoeftig, en verdiende haar sober onderhoud met, buitenshuis, ligten, voor hare geringe krachten geschikten, arbeid te verrigten; en Louise beefde tot in haar binnenste bij de gedachte, dat er misschien eerlang een tijd komen kon, waarin zij zelve niet meer in staat zou zijn, het noodige voor zich en haar kind te verdienen; zij gevoelde, dat zij te veel van hare krachten vergde, en wilde het echter niet opgeven.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

SIBERIË.

Naar mate wij de kusten der *IJszee* naderen, vinden wij, dat het geboomte allengskens kleiner en zeldzamer wordt.

Ten noorden van *Verkhoyansk* kleeden zich de schrale, kromme stammen der boomen in dikke pelzen van graauwachtig mos, welke de natuur hun waarschijnlijk gegeven heeft ter bescherming tegen de vernielende hevigheid van den snerpenden noordenwind. Nog iets meer noordwaarts vertoont zich slechts hier en daar een misgroeide berk. Voorbij den 70sten graad is geen boom, geen struik meer te zien; de geheele verdere ruimte, zoo wijduitgestrekt als de Oceaan, is eene onoverzienbare, effene, moerassige vlakte, in welke hier en daar kleine meren verspreid liggen. Deze vlakte wordt in de landtaal de *Tundra* genoemd. De bevroren grond, die waarschijnlijk reeds sedert duizende jaren door de koude in dien staat van verstijving gebragt is, vermag niet den geringsten plantengroei te verwekken, behalve een dun mos, hetwelk geheel de vlakte overdekt. Weinige grashalmen spruiten hier en daar uit, op enkele meer begunstigde plekjes, die voor den levendoodenden adem van den noordenwind beschut zijn; evenwel is dit gras bijna als een uitheemsch gewas te beschouwen. Riviertjes of beken worden in de *Tundra* zelden gevonden; doch in derzelver plaats ontmoet men er eene ontelbare menigte meren, van welke verscheidene ruim van visch voorzien zijn. Het is den menschelijken geest onmogelijk, wanneer men dit niet zelf gezien en ondervonden heeft, zich eene juiste voorstelling van de akelige, doodsche stilte dezer eenzame steppen te vormen, die in den wintertijd alleenlijk nu en dan door eenen vos of eene kleine kudde wilde rendieren bezocht worden. Gedurende den winter zijn alle dieren buitengemeen schuw. Zij bemerken de nabijheid van een' mensch of van een' hond met eene zoo verbazende fijnheid van reuk, dat het naauwelijks mogelijk is, hen tot op het bereik van schietgeweer te naderen. In Maart en April schijnt hen deze fijne reuk te verlaten. Omstreeks dezen tijd vermijden zij niet alleen den reiziger of den jager niet, maar loopen menigmaal, wanneer zij de zoodanigen ontmoeten, alvorens de vlugt te kiezen, eerst verscheidene keeren om derzelver slede in het rond, even alsof zij naauwelijks hunne oogen vertrouwden, dat zij een voorwerp zoo nabij zich zagen, voor hetwelk zij vroeger, wanneer het nog in de verte was, steeds door hunnen scherpen reuk gewaarschuwd geworden waren.

BUITENGEWOON KRACHTBETOON VAN EENEN INDISCHEN HOND.

(Medegedeeld door C. VERDE, Tabakscontractant, gevestigd in het Distr. *Djenoe*, Afd. *Toeban*, Residentie *Rembang*.)

Distr. *Djenoe*, Afd. *Toeban*, Res. *Rembang*,
den 7 December 1839.

Heden op den middag had alhier een zeer bijzonder gevecht plaats tusschen een' tamelijk grooten gevlekten tijger en gewonen basterd-*Cangroe*-hond, dat gewis de aandacht van alle liefhebbers der jagt, maar ook der natuuronderzoekers verdient, als een bewijs van uitstekenden moed, kracht en beleid eens honds.

De *Demang* van dit district, met eenigen zijner vrienden, op de zwijnenjagt in een naburig bosch gegaan zijnde, en aldaar op verschillende boomen post gevat hebbende, werd het zich daaromstreeks bevindende wild, door een groot aantal menschen en honden, gedreven naar de plaats, waar het gezelschap zich geposteerd had. Na eenig verwijl bemerkt de *Demang* een' tijger, slechts door éénen hond gedreven, terwijl alle de overigen de vlugt hadden genomen; hij herkent weldra het geluid van zijnen hond, en ziet den tijger, na zeer lang door den hond vervolgd te zijn, zijne toevlugt nemen in eenen niet verre van hem verwijderd staanden boom, terwijl de hond zich onder denzelven plaatst, en niet ophoudt aan te slaan. Daar nu de tijger niet verder dan op een tamelijk schot van onzen jager verwijderd was, besluit deze, hem, zoo mogelijk, uit den boom te schieten, en lost zijne beide schoten achtervolgens op hem, doch zonder hem te treffen. De tijger, zich waarschijnlijk nu in den boom niet meer veilig wanende, dreigt uit denzelven te springen, maar wordt op hetzelfde oogenblik met zoo veel woede door zijnen vijand, die den voet van den boom niet verlaten had, ontvangen, dat hij zijn voornemen laat varen, en hooger in den boom klimt. Intusschen had onze jager den tijd gehad, zijn geweer op nieuw te laden; maar, het zij dan door drift, het zij door eenige andere oorzaak, zijn derde schot miste wederom, en eerst bij zijn vierde raakte hij den tak, waarop zich de tijger bevond, die, denkelijk verschrikt door deze ongewone schudding, zijne kans waagt, en uit den boom

springt, maar ook onmiddellijk door den steeds wachthoudenden hond, en wel bij zijnen eersten raam, in den strot gegrepen en achterover op den grond gesmeten wordt, zonder ook maar een oogenblik gelegenheid tot ademhalen te krijgen, ja zelfs niet, in weerwil hij tot drie keeren toe opgesprongen, maar ook even zoo dikwijls door den hond ter nedergesmeten en steeds onbewegelijk in den strot is vastgehouden. In dien toestand hield hem de hond nog geruimen tijd vast, tot dat hij, door volstrekt belemmerde ademhaling, eindelijk gesmoord was, en wel in het volle bezit van alle zijne natuurlijke wapens, zonder eenige wonde te hebben bekomen, of een' enkelen droppel bloeds te hebben verloren, door éénen hond. Zijne huid is dan ook volkomen ongeschonden bevonden, tot zelfs ter plaatse, waar de hond hem gesmoord heeft. De hond daarentegen is door de klaauwen van den tijger verschrikkelijk gehavend, bijzonder op den kop; zoodat hij de zege niet goedkoop behaald heeft. In plaats van eene ridderorde, die tot nog toe geenen hond ten deel viel, is de eigenaar van dezen dapperen hond voornemens, hem een' fraaijen koperen halsband, met vermelding van zijnen moed, te vereeren.

Onze held schijnt zich overigens aan zijne bekomene wonden niet veel te bekreunen, daar hij reeds op den 12 daaraanvolgende, den aanslag van andere honden hoorende, door zijnen ketting is gesprongen, en, weinige oogenblikken daarna, een zwijn de kracht en vasthoudendheid zijner tanden zoodanig heeft doen gevoelen, dat ook dit dier, even als de tijger, daardoor zijn leven verloren heeft.

NAPOLEON'S GRAF.

De bewoners van *St. Helena* vereeren dit graf uitermate, doch niet als geschiedkundig gedenkteeken en ook niet uit eerbied voor den naam des Keizers, maar als bron van geldwinst en om den wil der nieuwgierige reizigers, welke hetzelve jaarlijks in menigte naar hun rotseiland lokt. Zij gevoelen geestdrift voor dit graf, op dezelfde wijs als de inwoners eener badplaats die voor hunne mineraalbronnen koesteren, of als de kleeder- en handschoenmakers te *Göttingen*, *Heidelberg*, *Jena* enz. voor hunne *alma mater*, de universiteit. Geen geringen schrik zal hun dus de Jobsboodschap

aanjagen, dat *Engeland* het gebeente van den man van onrust aan *Frankrijk* afgestaan heeft. *Engeland* heeft zich, zoo 't heet, grootmoedig getoond — maar ten koste der bevolking op *St. Helena*. Van 1 Januarij tot 15 Mei is het eiland door niet minder dan 350 vaartuigen van allerlei natiën aangedaan geworden, en wel niet om proviand in te nemen, (dit toch vermijdt men zoo veel mogelijk, want op *St. Helena* is alles, drinkwater niet uitgezonderd, overmatig duur) maar omdat al de passagiers dit aandoen der rots tot een beding van hun contract maken; niemand wil *St. Helena* voorbijvaren, zonder NAPOLEON's graf gezien te hebben. Deze liefhebberij echter moet, gelijk elke andere, vrij duur betáald worden. (*) Men berekent, dat aan het rotseiland, door het enthusiasmus voor den daarop begraven held, jaarlijks *een millioen francs* wordt toegevoerd. Het volgende is eene specifieke opgaaf der kosten, op welke het verblijf van eenen halven dag te *Longwood* en van eenen nacht in *Jamestown* elken reiziger te staan komt:

	Fr. Cent.
Voor woning en kost, aan den logementhouder SALOMONS	25 - :
De togt naar *Longwood*	25 - :
Fooi aan gids of koetsier	2 - 50.
Dito voor toegang tot de vertrekken te *Longwood*	2 - 50.
Dito aan den bewaarder van het graf, voor het verlof, om, *uit* NAPOLEON's *glas*, van het water der bron te drinken	2 - 50.
Te zamen	57 fr. 50 Cent.

Buitengewone of onvoorziene uitgaven zijn daaronder natuurlijk niet begrepen.

(*) Vertaler dezes vindt dat, voor een' liefhebber, zoo heel buitengewoon niet. Wie weet, op hoe veel 's mans terugkeerend gebeente *Frankrijk* te staan kome!...

DE ASCH VAN NAPOLEON.

Wat jubel galmt door Frankrijks schoone dreven?
Hoog springt het woelziek volk; ook de oude krijgsman juicht:
De roem der zegepraal blijft elk omzweven;
De held van Austerlitz is de afgod, waar 't voor buigt.

Hij keert terug van afgelegen stranden;
Maar keert als nietig stof, in enge kist bevat.
Wat draagt ge hem, o Franschen! op de handen;
Wat in 't verdwaasde hart, als overdierbren schat!

Hij is slechts stof; de geest keert niet meer weder,
Die de aard', die ons, die u, ook u gekluisterd had;
Zijn magt verdween; de groote ster viel neder,
Wier bloedglans gij, verdwaasd, als koestrend licht aanbadt.

Wat, Franschen, stoft ge, als ware uit u gesproten
De man, die eens Euroop zijn dwangjuk torschen deed!
Een vreemdling was 't, voor wien ge uw zwaard ontblooten,
Uw zonen offren moest, op 's drijvers wenk gereed.

Een vreemdling was 't, die zich op d' eigen zetel
Der vorsten van uw' stam verhief door snood geweld,
Wiens dorst naar roem u blaakt, daar gij, vermetel,
Nog droomt van daden, door de faam alom vermeld.

Groot was de man, die wrocht, wat hij volvoerde,
Een reuzengeest, gevormd alleen voor reuzendaân;
Hij was het, ja, die heel Euroop beroerde,
Een' roem verwierf, die de aard' verbaasd, versuft deed staan.

En toch hoe klein was hij, bij al zijn grootheid!
Hem bleef de menschheid vreemd, haar tranen en gebeên:
Of heeft zijn zwaard, met ongekende snoodheid,
Geen honderdduizenden, als stoppels, afgesneên?

Één enkle moord zou mijn geweten knagen;
En hij, wiens heerschzucht legioenen heeft geslagt,
Wier bloed in 't jongst gerigt hem aan zal klagen,
Wat moet het oordeel zijn, dat hem hier namaals wacht!...

O Gallië! zoo werd uw vurig smeeken
Door 't sluwere Albion in 't einde dan verhoord;
Zoo zal die asch, die ge, als geheiligd teeken,
Nog jublend de uwe noemt, haast landen aan uw boord!

Beef, beef voor deze schim zoo vol ontzetting!
Bewaak haar, dat zij niet, van nieuws bezield, herrijz':
Geen valsche roem, uzelven tot verpletting,
U in een' afgrond storte, aan wis verderf ten prijs!

Bewaak haar wèl, dat zij op u niet woede;
Dat niet uw heirmagt, die haar nog als heilig eert,
Uw vorsten slagte, en u, in arren moede,
Den Moloch offre, die uw vadren heeft verteerd!

Wat twist ge, waar ge uw' held thans zult begraven? —
Op 't Marsveld ligg' zijn hart, opdat het niet verkwijn'!
De klank der trom zal 't nog met vreugde laven;
't Geweer, 't geschut, het zwaard zal 't nog tot wellust zijn!

Zijn' schedel plaatst ge in uw geregtshofsalen,
Waar hij u wetten gaf en zelf die 't eerst verbrak;
Zijn oog moge om zijne Invaliden dwalen,
Die 't eens in wrevlen lust tot strijd en moord ontstak!

En wilt ge hem dan een gedenkzuil stichten,
Zoo beeld hem af, als aan een' leiband rondgevoerd
Door eenen geest des kwaads, die buit gaat ligten,
En, kroonen met den voet vergruizend, de aard' beroert!

Bouw hem een' troon van schedels en gebeente,
Met takken van laurier omgeven, van wier blad
Een volk van slaven kransen, om 't gesteente
Te kroonen, vlecht, reeds met zijn zweet en bloed bespat!

In steê van bloemen, mengt ge bloedkoralen
Door 't glinstrend eereloof, dat tijd en stormen tart;
't Is 't beeld zijns roems, waarbij geen roem kon halen,
Maar die, voor vrucht, slechts rampen teelde en dood en smart. —

Groot was Napoleon, die de aard' deed beven,
In krijgsgeluk, beleid, en kracht, die 't all' braveert;
Maar eindloos grooter is de man, wiens streven
De waarde van den mensch door menschlijkheid vereert.

Vrij gevolgd naar het Hoogduitsch. IJ.
Julij, 1840.

WELLINGTON OP EHRENBREITSTEIN.

Toen vóór eenigen tijd de Hertog VAN WELLINGTON de *Rhijn*-vesting *Ehrenbreitstein* in gezelschap van den Chef

van het *Pruissische* vestingwezen, Luitenant-Generaal ASTER, die deze en meer andere groote vestingwerken aangelegd heeft, bezigtigde, nam hij alles naauwkeurig op, maar uitte daarbij geen woord. Eindelijk, nadat de bezigtiging ten einde was, keerde hij zich tot den aanlegger, die hem rondgeleid had, en zeide: »Weet gij, wat ik u raden zou te doen, wanneer gij hier immer belegerd wierdt? Noodig den vijandelijken aanvoerder herwaarts, toon hem alles, gelijk gij het mij daar zoo even getoond hebt, en wacht daarna gerust af, of hij nog lust hebben zal, het beleg voort te zetten."

BIJTENDE SCHERTS.

In een dagblad van *Dublin* (de hoofdstad van het verhongerende *Ierland*) van het jaar 1826 staat de volgende satire te lezen: »Er heerscht hier eene Epidemie onder het volk: »de kranken, die men naar het Hospitaal brengt, worden »gezond, *zoodra zij gegeten hebben.*"

GIJ ZULT NIET STELEN.

»Gij zult niet stelen!" riep, met donderende stem
En ongemeene klem,
Een leeraar zijnen leeken toe;
Maar 't werd hem gansch niet wel te moê,
Toen, na het fier volbragte werk,
Bij 't uitgaan van de kerk,
Dit woord hem klonk in de ooren:
»Wat Dominé ons thans deed hooren,
»Heeft mij in 't minste niet gesticht.
»Betracht' hijzelf maar eerst den pligt,
»Dien hij zoo krachtig ons heeft aanbevolen!
»Hij heeft zijn heele preek aan van der Palm ontstolen."

MENGELWERK.

VOORLEZING, OVER EENIGE GEBREKEN IN ONZE HEDENDAAGSCHE OPVOEDING EN ONS TEGENWOORDIG ONDERWIJS, DIE DOOR EENEN TERUGKEER NAAR HET OUDE KUNNEN EN MOETEN VERHOLPEN WORDEN.

Door

Dr. A. SCHNEITHER.

Er is zeker geen punt van geschiedkundig onderzoek, waaromtrent een grooter verschil van gevoelens bestaat, dan over de vraag, of men eene trapsgewijze opklimming en vooruitgang in beschaving en verlichting, en dus in deugd en levensgeluk, bij de onderscheidene volken van den aardbol waarneemt, of niet. Want terwijl sommigen de waarheid dezer stelling zoo duidelijk en klaarblijkelijk vinden, dat zij zich niet kunnen begrijpen, hoe er iemand kan gevonden worden, die er aan durft twijfelen, willen anderen, in den loop der geschiedenis, nu en dan wel vooruitgang, maar dikwijls stilstand, ja somtijds teruggang opmerken; zoodat, volgens hun oordeel, het menschdom steeds in denzelfden kring, als 't ware, zich rondbeweegt, buiten welken het niet in staat is zich te begeven. Het getal dezer laatsten is meestal, maar vooral in de laatste vijftig jaren, het geringste geweest. De meesten stemden volmondig — ook dikwijls zonder er naar onderzocht te hebben, of bevoegd te zijn, om er een oordeel over te vellen, — met hen in, die eene gedurig toenemende beschaving onder het menschdom aannamen, misschien wel, zonder het te weten of op te merken, door de streeling weggesleept, die hierin voor hunne eigenliefde gelegen was, daar zij zelven, als de laatst gekomenen, natuurlijk op den hoogst mogelijken trap van beschaving konden aanspraak maken. Wat hiervan zijn moge, zoo veel is zeker, en zal mij gewisselijk door ieder uwer, M. H., worden toege-

stemd, dat het in de laatste halve eeuw en langer, met weinige uitzonderingen, algemeen is aangenomen, dat de volken van *Europa*, en daaronder ook wij *Nederlanders*, in verlichting en beschaving gedurige vorderingen maken, en dat wij, in dit opzigt, met een zeker gevoel van meerderheid op onze voorouders kunnen nederzien. Men wijst ons op zoo vele instellingen en inrigtingen, alleen met het doel tot stand gebragt, om beschaving en verlichting te verspreiden, op onze redelijker wijze van opvoeding, op ons verbeterd onderwijs, en vraagt, met den lach der zelfvoldoening op de lippen, of het niet ontegenzeggelijk is, dat, bij zulke hulpmiddelen, de uitkomst geheel anders en meer voldoende wezen moet, dan toen men deze ontbeerde. Zoo er immer een tijd is geweest, waarin zulk eene manier van zien algemeen was, het is zekerlijk de onze, M. H.; en sedert de *Fransche* zich noemende wijsgeeren der 18de eeuw hunnen tijd *de eeuw der verlichting en der rede* hebben genoemd, hebben genoegzaam alle, vooral de westersche volken van *Europa* begrepen, dezen toon mede te moeten aanheffen, en ieder volgend tiental jaren zag de meerderheid boven vroegere geslachten stouter beweerd en meer algemeen aangenomen. Men mag het ook niet ontkennen, de verbazende vorderingen, die de meeste, vooral de natuurkundige, wetenschappen hebben gemaakt, de in die mate nooit gekende toepassing dezer wetenschappen op de bedrijven van het maatschappelijke leven, de welvaart en voorspoed, die hiervan dikwijls, ten minste uitwendig, het gevolg waren, *schijnen* de overdrevenste lofspraken onzer meerderheid boven onze voorouders meer dan te regtvaardigen; en wij *Nederlanders* vooral, die, zoo wij in deze soort van nieuwe uitvindingen voor onze naburen moeten onderdoen, evenwel in hare gevolgen, d. i. het nut, dat zij verspreiden, met anderen deelen, wij, die niet alleen voor het stoffelijk welzijn van onze landgenooten hebben gezorgd, maar in het bevorderen hunner zedelijke belangen, door opvoeding en onderwijs, zelfs door vreemdelingen erkend worden op den eersten trap te staan, wij *schijnen* toch met regt van onzen landaard te mogen bewe-

ren, dat de stelling van hen, die eenen vooruitgang in verlichting en beschaving onder het menschdom aannemen, bij ons ten minste volledig hare toepassing vindt. Velen zullen het vreemd vinden, dat ik het woord *schijnen* hier bezige; en wanneer ik de waarheid van het zoo even gezegde trachtte te bewijzen, zou ik, in een zeker opzigt, een voor den spreker gemakkelijk onderwerp hebben uitgekozen, daar zijne hoorders reeds vooraf meer dan geneigd zouden zijn, met de slotsom zijner redenering in te stemmen, en zijn betoog derhalve, hoe zwak en gebrekkig het ook wezen mogt, op eene gunstige ontvangst zou mogen rekenen. Deze gemakkelijkheid, om ingang bij zijne tijdgenooten te vinden, wanneer men hun eigen beeld en dat hunner deugden en volmaaktheden, vooral van de schoonste en bevalligste zijde, hun voorhoudt, heeft gemaakt, dat vele schrijvers en sprekers zoodanige onderwerpen kozen, waarin zij dit, met eenigen schijn van waarheid, doen konden. En wie zal dit wraken? Welk schrijver wenscht niet vele lezers, en welk spreker niet eene talrijke schaar van hoorders te vinden? Doch bij al het goede, dat er in die schriften en voorlezingen gevonden wordt, bij al het opwekkende en aanmoedigende, dat zij bevatten, om op de ingeslagen baan voort te gaan, hebben zij evenwel deze nadeelige zijde gehad, dat men te laag op het voorgeslacht leerde nederzien, ja zelfs menigmaal den hoogsten lof toezwaaide aan het minder goede nieuwe, dat de plaats van het betere oude had ingenomen. Men werd met het denkbeeld, dat wij *nu* alles zoo veel beter doen dan vroeger, zoo zeer ingenomen, dat men anders niet onbeschaafde menschen het betere van onze tegenwoordige instellingen en inrigtingen somtijds hoogelijk hoort verheffen, die, op de eenvoudige vraag: *Maar hoe deed men dit dan vroeger?* het antwoord zouden moeten schuldig blijven. Dat deze neiging van onzen tijd den weg tot verbetering, of liever tot wederopneming van het oude, daar waar het onvoorzigtig of roekeloos verworpen is, genoegzaam afsluit, zal elk onpartijdige mij toestemmen; en gereedelijk zal hij erkennen, dat het daarom nuttig en nood-

zakelijk is, tegen deze verkeerde neiging zich aan te kanten, en onze tijdgenooten te doen gevoelen, dat zij wijs zouden handelen, met van tijd tot tijd meer op het voorgeslacht terug te zien, en het goede, dat zij reeds bezaten, niet uit onbedachtzaamheid of kwalijk geplaatsten trots van de hand te wijzen. Het kan dus ook, in eene vergadering als deze, niet ongepast worden gerekend, eenige aanmerkingen in dien geest aan u voor te dragen, M. H., omtrent dat middel van beschaving en ontwikkeling van den mensch, dat onze Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* zich als hoofddoel heeft voorgesteld, *de opvoeding*, namelijk, *en het onderwijs der jeugd.* Met dat doel ben ik hier opgetreden, M. H., en ik wil niet ontveinzen, dat ik dit met meer schroomvalligheid dan bij vroegere gelegenheden gedaan heb. Ik gevoel al te wel, en heb het reeds aangeduid, dat het moeijelijk is, bij zulk eene beschouwing, op den bijval zijner hoorders te rekenen, en ik heb mijzelven nimmer uitgesloten uit het getal van hen, die daaraan eene groote waarde hechten; maar de waarheid is mij meer nog waard dan die bijval, en ik houde mij overtuigd, dat gijlieden, M. H., zoo ik mogt misgezien hebben, en gij u dus verpligt vondt mij dien te weigeren, den spreker evenwel, die voordraagt, wat hij voor waar houdt, uwe welwillende aandacht niet zult ontzeggen. Leent mij dus een gunstig oor, terwijl ik tot u spreek »over »eenige gebreken in onze hedendaagsche opvoeding en ons »tegenwoordig onderwijs, die door eenen terugkeer naar »het oude kunnen en moeten verholpen worden."

Door de opgave van mijn onderwerp, waarbij ik zeide te zullen spreken over *eenige* gebreken in onze hedendaagsche opvoeding en ons tegenwoordig onderwijs, meen ik reeds genoegzaam te hebben aangeduid, dat ik niet dwaas of bedilzuchtig genoeg ben, om het menigvuldige goede, dat er in het nieuwere onderwijs gelegen is, voorbij te zien, of te ontkennen, dat men in de laatste veertig jaren groote verbeteringen hierin heeft aangebragt. Volmondig wil ik dit erkennen, en ik zou het voor het toppunt van onwelvoegelijkheid, ja onbeschaamdheid houden, in de verga-

ring eener Maatschappij als de onze, die door de verbetering van onderwijs en opvoeding de heerlijkste burgerkroon verworven heeft, en zelve dit als hare hoogste verdienste rekent, zulk een gevoelen te durven ontvouwen. Maar gelijk de vroegere verkeerde opvoeding een uitvloeisel was van een ruw en barbaarsch tijdvak, en, door na het verdrijven dier ruwheid en barbaarschheid voort te duren, hoe langer hoe ongepaster en verkeerder werd, zoo was ook de verbetering van onderwijs en opvoeding insgelijks eene vrucht van den nieuwen geest des tijds, en moesten dus aan haar de gebreken van dien tijd steeds in meerdere of mindere mate blijven aankleven.

Het vroeger stelsel van opvoeding en onderwijs droeg de duidelijkste kenteekenen der Middeleeuwen. Het was ruw en barbaarsch en genoegzaam alleen op de heerschappij der kracht gegrond, zoo als deze, en gelijk de landbouwer, toen meestal slaaf, geene regten bezat, maar bijna alleen van de willekeur van zijnen heer afhing, zoo had men ook later, toen er een vrije landbouwer- en burgerstand ontstond, aan de ontwikkeling en beschaving dier standen noch tijd noch zorg besteed. Toen later aanzienlijke burgers in de steden door hunnen rijkdom zich verhieven, werd hunne opvoeding en beschaving dezelfde, als die der hoogste standen der maatschappij; maar aan de armere burgers en de laagste standen werd niet gedacht; niemand vermoedde, dat zij eenige opvoeding of eenig onderwijs konden noodig hebben. — Langzamerhand vielen alle banden, waarmede de Middeleeuwen de burgerlijke maatschappij hadden bijeengehouden, af. De regeringen der staten namen nieuwe vormen aan, of, waar de oude nog bleven voortbestaan, hadden zij alle klem en kracht verloren; — ook de wetenschappen moesten haren middeleeuwschen vorm, waardoor zij zoo lang voor den oningewijde ontoegankelijk waren geweest, afleggen, en het is opmerkelijk, hoe *Frankrijk*, steeds nog de toongever van al wat nieuw is, reeds vóór honderdvijftig jaren, aan het middeleeuwsche gebouw den eersten en zwaarsten schok heeft gegeven, en zoo doende de mogelijkheid eener verandering

en omvorming van opvoeding en onderwijs, zoo als wij die nu verwezenlijkt zien, heeft voortgebragt. Want, wij mogen het niet ontkennen, hoe weinig wij het over 't geheel met de *Fransche* wijsgeeren der 18de eeuw mogen eens zijn, hoezeer de gevoelens van hen, die, vooral in ons vaderland, de hervorming van het onderwijs krachtig hebben bevorderd, van de hunne mogen verschild hebben, aan hunne schriften en aan den geest, dien zij verspreidden, is men de mogelijkheid, om zulk eene hervorming tot stand te brengen, verschuldigd. Hadden zij door hunne schriften, vooral door hunnen bijtenden spot, den eerbied voor alles, wat oud was en uit de Middeleeuwen afstamde, niet grootelijks verminderd of geheel weggenomen, wie zou moeds genoeg gehad hebben, om aan het door Kerk en Staat gehandhaafde en op beide steunende gebouw van onderwijs en opvoeding de vermetele handen te slaan? en wat zou het den roekelooze, die gepoogd had dit te doen, geholpen hebben? Nu echter kon men dit met de hoop op een goed gevolg ondernemen; en indien velen, wie het anders niet aan zin voor verlichting of beschaving ontbrak, op den oorsprong terugziende, waaruit deze hervorming moest worden afgeleid, er zich tegen aankantten, is dit niet even natuurlijk, als dat de sporen van dien oorsprong, ook in het werk dier hervorming zelve, voor den naauwkeurigen opmerker duidelijk zigtbaar bleven? Deze sporen zijn het, die het onze taak is, M. H., zoo veel mogelijk uit te wisschen; en men mag het als een verblijdend teeken van onzen tijd aanmerken, dat men van onderscheidene kanten bewijzen ziet, dat zij meer en meer worden opgemerkt.

Gelijk het bij de *Fransche* schrijvers der 18de eeuw hoofddoel was, alle stijve vormen, waarin de wetenschappen zich sedert de Middeleeuwen gewikkeld hadden, weg te nemen, en ze door eene gemakkelijke voordragt in de landtaal, met uitsluiting van het tot nog toe gebruikelijke Latijn, voor alle standen, voor vrouwen zoo wel als mannen, toegankelijk te maken, — eene wijze van handelen, waardoor de wetenschap, naarmate zij in aantal van hen,

die haar beoefenden, of, laat mij liever zeggen, die zich met haar bemoeiden en over haar spraken, toenam, in grondigheid en degelijkheid verloor, — zoo heeft die zelfde geest van wegneming van stroeve en onaangename vormen, die zelfde lust van algemeenmaking van het onderwijs ook daarop genoegzaam dezelfde uitwerkselen gehad. Met volle regt keurde men de stijve en onnatuurlijke wijze van handelen af, om kinderen van vijf of zes jaren uren lang op eene schoolbank gekluisterd, en met het geestdoodend nabaauwen van klanken bezig te houden, — met regt begon men het even vreemd te vinden, om zulke kinderen een droog en met scholastieke termen opgevuld stelsel van leerstellige godgeleerdheid als papegaaijen te laten van buiten leeren en opzeggen, en wilde men tot de natuur, zoo als men dat noemde, terugkeeren, waarvan men zoo ver was afgeweken. — Maar welke was nu deze natuur? Vroeg men het aan ROUSSEAU, hij verwees u naar de wilden in *Noord-Amerika*, of op een der eilanden van den Stillen Oceaan, en, zoo gij er aan twijfeldet, of de natuur ons tot zulk een leven gevormd of bestemd had, stelde hij u een' jongen *Franschen* Markies van zijnen tijd voor, en vroeg, of zulk een gepoederd schepseltje van zeven of acht jaren, met een' driekanten, opgetoomden en met goud omboorden hoed, en met een' degen voorzien, dat in de kamer trad en alle vrouwen eerbiedig de hand kuste, en zelfs eenige van buiten geleerde pligtplegingen voor den dag bragt, die een fatsoenlijk meisje van onze dagen van schaamte zouden doen blozen, meer met de natuur overeenkwam? Dezelfde fout, welke ROUSSEAU, die teregt een walg had van zulke, naar ziel en ligchaam misvormde schepseltjes, op eene tegenovergestelde baan te ver dreef, ziet men bij de hervorming van het onderwijs en der opvoeding overal doorschitteren. Men wilde het kind als kind doen opgroeijen en opkweeken. Daarom werd de stijve, zelfs voor den man hinderlijke kleeding afgelegd, alle dwang afgeschaft, en tot een' regel gemaakt, dat het kind of *niet*, of slechts *spelende* leeren moest. Hierin was veel goeds, mits men maar niet, gelijk men te voren het *kind* voorbijzag en

slechts den aanstaanden *man* zocht te vormen, nu vergat, dat in het kind de kiem van den volwassene gelegen is, en dat men het doel, waar men eens toe wil geraken, zelfs in den beginne niet mag uit het oog verliezen. Dat men met het kind spele, is niet meer dan natuurlijk. Maar wanneer houdt die tijd van spelen op? Bij sommigen nimmer, zoo als het schijnt, en er is door den noodlottigen en rampzaligen stelregel van spelende te leeren zulk eene verwarring van begrippen bij hen ontstaan, dat men somtijds twijfelen zou, of onderwijzer en leerling beide wel weten, wat zij eigenlijk deden, *spelen* of *leeren*. — Maar, zegt men, is dat niet eene heerlijke zaak? Spelende, zonder het te weten, leert het kind, 't zij knaap of meisje, eene menigte dingen, waarvan het naderhand het nuttigste gebruik zal kunnen maken. Wie kan dit afkeuren? Is het niet beter, dan dat men het geheugen van het kind, zoo als te voren, met groote lessen te leeren plage, en door stroeve en stijve vormen allen lust voor het leeren wegneme? Ik weet het, zoo redeneert men, en uit dat zelfde oogpunt verdedigt men en bevordert de verspreiding van *Penningmagazijnen* en dergelijke uitvindingen van den nieuwen tijd, waardoor men, zonder het te weten of te bemerken, zonder moeite of arbeid, in alle mogelijke vakken van wetenschap ervaren wordt! — Doch, hoe schoonschijnend deze redenering ook wezen moge, zij is in den grond *valsch* en *onwaar*. Spelende leert men niets. Er mogen door dat spelende leeren eenige onzamenhangende brokken eener wetenschap in het geheugen blijven hangen, nut en voordeel zal het kind er genoegzaam niet van trekken, maar wel dit groote nadeel, dat het nimmer het onderscheid tusschen *spelen* en *leeren* zal leeren inzien, en ook in gevorderden leeftijd voor alle ernstige *studie* ongeschikt zal zijn. Het moge aardig schijnen, als SALZMAN ergens — ik meen in zijn' *Bode uit Thuringen*, een boek, waaruit voor het overige zoo veel goeds te leeren is — om het *contrast* van de in zijne jeugd vervelende manier van schoolhouden aan te duiden, een' meester met eene levende kip onder den arm in de school laat treden, en over

den aard van dit dier, zijne vederen, pooten, dat hun jongen uit eijeren voortkomen enz. met de kinderen laat redeneren; maar waartoe dit alles, zoo het niet alleen geschiedt, om de kinderen voor verveling te bewaren, en dus den tijd met hen te verbeuzelen en te dooden? Heeft men u, M. H., die van mijne jaren of ouder zijt, ooit geleerd, dat eene kip op twee pooten gaat, vederen heeft en eijeren legt, alle eigenschappen, die een paard of eene koe niet bezit, en hebt gijlieden immer het gemis van dat onderwijs gevoeld? Ik zal de vrijheid nemen, ook uit uliedcr naam, dit met *neen* te beantwoorden. Bij zulk een onderwijs, of tijdverbeuzeling, hoe zal ik het noemen? behoeft het kind, vooral de knaap, zijne geestvermogens genoegzaam niet in te spannen; half slapende kan hij aan dat tijdverdrijf deel nemen, en ik beklaag den meester, die zulk een' knaap later op eene meer ernstige wijs zal moeten bezig houden. Zijne hersenen zijn daarvoor niet geschikt; zij zijn verslapt, even als de maag van iemand, dien men nimmer eenige vaste spijs heeft toegediend. Vanhier de regtmatige klagt der onderwijzers van hoogere scholen, dat zij eenen kostbaren tijd moeten besteden, om hunne leerlingen, die toch geene kinderen meer zijn, in den eigenlijken zin des woords, aan inspanning hunner geestvermogens en geregeld werken te gewennen. Zij hebben tot nog toe meestal gespeeld, en wat veel erger is, men heeft hun wijs gemaakt, dat dit *leeren*, dat dit *werken* was. Ik spreek niet eens van den geest van oppervlakkigheid, die daardoor wordt opgewekt, wanneer de knaap meent, — en hoe zou hij het niet meenen, want zijn onderwijzer zegt het hem? — dat dit beuzelen en over de nomenclatuur eener wetenschap spreken haar te beoefenen heet. Het is een onschuldig vermaak en zeker eene gezonde beweging, wanneer de jongen of het meisje in den zomer buiten rondloopt en kapellen vangt of steentjes zoekt, of wel, zoo zij aan de kust wonen, langs het strand, door den frisschen zeewind afgekoeld, schelpen en horens zoekt; maar dat men aan dit onschuldig spel den naam geeft van de natuurlijke geschiedenis te beoefenen, dat is een wezen-

lijk kwaad. Nu immers wordt deze bezigheid van den knaap met zijne schelpen, kapellen en steenen geen spelen, geene uitspanning meer, maar eene wetenschap beoefenen, en hij zal naderhand zijne lessen, waarbij inspanning en eene aanhoudende vlijt vereischt wordt, daarvoor verzuimen, en zich zelf wijs maken, dat hij hierin niet zeer verkeerd handelt, door, in plaats van de eene wetenschap, de andere te beoefenen. Om u te doen opmerken, hoezeer deze manier van zien den geest van onzen tijd kenmerkt, behoef ik u, M. H., alleen naar de *Prospectussen* der zoogenoemde *Instituten* te verwijzen, zoo wel die voor het vrouwelijke als voor het mannelijke geslacht, waar meestal, onder de vakken van onderwijs, natuurkunde en natuurlijke historie, ja somtijds scheikunde met veel ophef wordt aangekondigd. En welke de uitkomsten van dit onderwijs zijn, kan hij, die het niet weten mogt, uit een der eerste hoofdstukken van het bekende boek van JOUY: *de Kluizenaar van de Chaussée d'Antin*, dat zoo uitmuntend in 't Hollandsch vertaald is, voortreffelijk geschetst zien. Want in de hoofdtrekken komt dit neder op hetgeen men overal, en dus hier te lande ook ziet.

Ik weet het, men verdedigt deze manier van handelen, door ons de vroegere manier van opvoeden en onderwijzen te toonen, en te vragen, of men dan het geheugen van het kind met eene menigte van namen en zaken wil belasten, die het niet begrijpen kan, en of men niet tot zulke — wil men het dan zoo noemen — beuzelingen moet afdalen, om voor den kinderlijken leeftijd aantrekkelijk en verstaanbaar te worden? Dit is slechts gedeeltelijk waar, M. H. Vooreerst moet ik mijne reeds gemaakte aanmerking herhalen, dat men die manier, die alleen voor kleine kinderen kan geschikt zijn, ook laat voortduren, wanneer het geene zoodanige kinderen meer zijn, die men onderwijst. De knaap van tien of elf jaren is zulk een kind niet, dat men hem niet, gedurende een gedeelte van den dag, met ernstige, zelfs vermoeijende werkzaamheid zou mogen bezig houden, en geene stelling is meer misbruikt, dan deze, dat men — om zich te wachten voor eene vroegere dwaling, toen men

kinderen eene menigte zaken liet leeren, die zij niet begrepen — hun niets moet laten leeren, dan wat zij volledig verstaan. Vanhier die menigte van laffe, zoutelooze leer- en leesboekjes voor kinderen, waarin hun alles als 't ware wordt voorgekaauwd, — men vergeve mij deze uitdrukking; ik weet er geene andere, om het walgelijke van zulk eene wijs van handelen uit te drukken — die zij, zonder de minste inspanning, als 't ware half slapende kunnen lezen, en die zulk eene heerlijke voorbereiding zijn, om, in volwassen leeftijd, met eene dergelijke geestdoodende lectuur, de uren, die zoo nuttig konden besteed worden, te slijten. Neen, het kind behoeft niet alles volkomen te begrijpen, wat het leert en leest. Is het wel mogelijk, zou ik bijna geneigd zijn te vragen, iets wezenlijk goeds te schrijven, dat een kind geheel begrijpen kan? Zoudt gij meenen, M. H., gij, die als kinderen de nimmer overtroffene kindergedichtjes van VAN ALPHEN hebt van buiten geleerd, dat gij ze toen geheel verstondt? Neen, de zoetvloeijendheid der taal, de welluidendheid der poëzij sleepte u onwillekeurig mede; enkele, voor het kinderlijke gemoed zoo treffende, gedachten bekoorden u, en wat gij toen niet begreept, is u later, bij meerdere ondervinding en meerdere jaren, eerst regt duidelijk geworden. Zou dit niet mede eene der redenen zijn, waarom die heerlijke gedichtjes steeds even gretig gezocht en gelezen worden? Zou het genoegen, dat de ouders er nu nog in vinden, om ze met hunne kinderen te herhalen, hen niet vooral aanzetten, om ze hen te doen leeren; en zouden volwassenen er dat genoegen in kunnen vinden, indien voor het kinderverstand alles hierin begrijpelijk was? Men moet, als men voor kinderen schrijven wil, dikwijls meer hen tot zich verheffen, dan tot hen afdalen. Zoo zal men hunnen geest bezigheid geven, en hunnen leer- en leeslust opwekken. Dit begreep W. SCOTT — een man, die meer menschenkennis en inzigt in de behoeften van den kinderlijken leeftijd had, dan menigeen, die boeken over opvoeding en onderwijs heeft geschreven, en in wiens brieven de heerlijkste wenken daaromtrent voorkomen, — zeer goed, toen

hij zijne Geschiedenis van *Schotland*, onder den naam van *Vertellingen van een' Grootvader*, voor zijn' kleinzoon schreef. Hij had het eerste hoofdstuk van zijn werk op zulk eenen lagen toon geschreven, als hem mogelijk was, maar zag spoedig in, dat een hoogere toon voor zijne jeugdige lezers meer geschikt zou zijn. »Want," zegt hij, »er is »geen nadeel in gelegen, maar voordeel, een kind denk- »beelden voor te stellen, die zijne onmiddellijke bevatting »eenigzins te boven gaan. De moeijelijkheden, die men »hem dus aanbiedt, mits zij niet te groot of te menigvuldig »zijn, prikkelen zijne nieuwsgierigheid en moedigen zijne »pogingen aan." (*)

(*Het vervolg en slot in No. XIII.*)

(*) »Ik weet, men zal mij hier aan de noodzakelijkheid herinneren, om den jongeling het onderwijs aangenaam te maken, en aan TASSO's honig, in de medicijn van een kind te storten; maar in eene eeuw, in welke den kinderen de droogste kundigheden worden bijgebragt langs den aanlokkelijken weg van leerzame spelen, heeft men weinig reden om te vreezen voor eene al te ernstige of gestreng ingerigte letteroefening. De geschiedenis van *Engeland* is thans tot een kaartspel gemaakt, de meetkunde tot aardigheden en raadsels, en de rekenkunst kan, verzekert men ons, genoegzaam verkregen worden, door wekelijks eenige uren te besteden aan eene nieuwe en meer ingewikkelde uitgaaf van het koninklijke ganzenspel. Er hapert nog maar ééne schrede, en het Geloof en de tien Geboden zullen op dezelfde wijze geleerd worden, zonder het deftige gelaat, den statigen toon der voordragt en de vrome aandacht noodig te hebben, tot hiertoe van de welbestuurde jeugd in dit Koningrijk gevorderd. Doch hierbij mag men wel ernstig in overweging nemen, of zij, die gewoon zijn enkel door het middel des vermaaks onderwijs te ontvangen, er niet toe zouden kunnen geraken, om, alwat hun onder de gedaante van studie nadert, te verwerpen; of zij, die de geschiedenis door speelkaarten leeren, er niet toe zouden mogen vervallen, om het middel boven het doel te verkiezen, en of, zoo wij de waarheden van de Godsdienst bij wijze van spel leerden, onze kweekelingen niet langzamerhand zouden verleid worden, om hunne Godsdienst als spel te beschouwen." — W. SCOTT's *Waverley*, Iste D. bl. 24, 25.

DE NOORDOOSTELIJKE KUST VAN SIBERIË.

De noordelijke grenzen van *Aziatisch Rusland* zijn nog zoo weinig bekend, dat elke mededeeling welkom moet zijn, die eenig licht over dit gedeelte van den aardbol verspreidt. Belangrijk is alzoo ook het verhaal der reize, die door den *Russischen* zeeöfficier VON WRANGEL op bevel van zijn Gouvernement is ondernomen, om de noordoostkust van *Siberië* te onderzoeken. Van 1820 tot 1824 besteedde hij aan dit onderzoek, waarvan eerst onlangs een berigt in eene Duitsche vertaling is verschenen. Wij willen een en ander hieruit mededeelen.

De ondervinding had genoegzaam bewezen, dat men, uit hoofde van de groote menigte van drijfijs, gedurende den zomer niet kon hopen de poolzeeën te kunnen bevaren. Men moest dus den winter tot het tijdvak der werkzaamheden kiezen, wanneer de oceaan met eene vaste ijskorst zou zijn bedekt, over welke men met sleden, door honden getrokken, zou kunnen reizen. VON WRANGEL zou zich derhalve naar *Nishnei-Kolymsk* begeven, welke plaats drie jaren lang het middelpunt zijner verrigtingen zou uitmaken.

Den 23 Mei 1820 verliet hij *Petersburg*, begaf zich naar *Moskou* en van daar naar *Irkoutsk*, waar hij omstreeks het midden van Mei aankwam en eene maand vertoefde. Hij trok van daar naar *Kotchouga*, het punt, waar de *Lena* bevaarbaar wordt. Van uit deze plaats worden alle koopwaren en ladingen van de kroon te water naar de verschillende punten gezonden, die langs de *Lena* liggen. Men gebruikt daartoe twee soorten van vaartuigen, waarvan het eene *pavoski* en het andere *angarki* wordt genoemd. Het eerste is een groot en lomp vaartuig, waarop zware lasten worden geladen, en dat, te groot om de rivier weder op te varen, wordt gesloopt en als brand- of timmerhout wordt verkocht. De *angarki*, die veel kleiner zijn, keeren naar *Kotchouga* terug. Reizigers bedienen zich gewoonlijk van kleine booten, die door middel van

riemen worden voortgestuwd. Ziet daar het eenige middel van gemeenschap in een land, waar de bewoonde plaatsen dikwijls honderden van *wersten* van elkander zijn verwijderd, en waar de noordelijkste posten niet kunnen bestaan, indien de levensmiddelen hun niet geregeld uit de zuidelijke streken worden aangevoerd. *Siberië* wordt doorsneden van de schoonste rivieren; maar men maakt van deze weldaad der Voorzienigheid weinig gebruik. De noodzakelijkste levensbehoeften en eenige artikelen van weelde, zoo als meel, zout, suiker, thee, tabak en grof laken, worden te scheep verzonden, bij het eindigen van de jaarmarkt van *Yakoutsk;* maar deze eindigt eerst in het laatst van Augustus, en de benedenrivier *Lena* bevriest gewoonlijk reeds in September, zoodat het dikwijls gebeurt, dat de rivier digt geraakt, voordat de vaartuigen de plaats hunner bestemming kunnen bereiken. Dan moeten de onmisbaarste voorwerpen te land worden vervoerd, waardoor de prijs zoodanig wordt verhoogd, dat alleen de rijken zich daarvan voorzien kunnen. De minder gegoeden zijn dan aan het vreeselijkste gebrek ter prooije. Eene enkele stoomboot zou al deze bezwaren doen ophouden, en de schepen in minder dan eene maand tot aan de noordelijkste posten slepen.

Yakoutsk is de eerste plaats, die den reiziger het voorkomen doet kennen van noordelijk *Siberië.* Deze stad ligt in eene opene vlakte op den linkeroever der *Lena.* In de breede straten ziet men slechts armoedige huizen of hutten met paalwerk omgeven. Nergens ontdekt men eenen enkelen boom of struik. Niets duidt hier den zomer aan, dan alleen het gemis van sneeuw. Het is intusschen eene bloeijende stad, en de weelde wint er hand over hand veld. Onder de verbeteringen behoort het gebruik van glasruiten, althans gedurende den zomer; want des winters is men genoodzaakt, het glas door stukken ijs te vervangen, omdat het eerste tegen eene *Siberische* koude niet bestand is. Zachtgeknede sneeuw dient als stopverw en sluit de buitenlucht geheel af. *Yakoutsk* telt vierduizend inwoners, en is het middelpunt van den binnenlandschen handel, waar

de kostbaarste pelterijen, zeepaardtanden enz. worden ter markt gebragt, en waar gedurende den korten zomer voor verscheidene millioenen roebels wordt verhandeld.

Op zijne reis van *Yakoutsk* naar *Nishnei-Kolymsk* had VON WRANGEL menige gelegenheid, om de *Yakouten*, de oorspronkelijke bewoners van dit gedeelte van *Azië*, te leeren kennen. Hun voorname rijkdom bestaat in vee, en de kudden van enkelen worden op eene waarde van 500,000 roebels geschat. De groote voordeelen, die zij van het verkoopen van pelterijen van de *Russen* trekken, hebben hen doen besluiten, zich aan de jagt over te geven, en zij hebben zich daardoor tegen de strengheid van het klimaat niet weinig gehard. Hun ligchaam schijnt onaandoenlijk voor de koude van eenen *Siberischen* winter. Als zij eten, is de verschrikkelijke hoeveelheid voedsel, die zij verslinden, naauwelijks geloofelijk; terwijl zij ook weder verscheidene dagen kunnen vasten, zonder daarvan eenigen hinder te gevoelen. Gestremde melk, ossen- en paardenvleesch maakt hun voornaamste voedsel uit; vet is hunne geliefkoosde lekkernij; zij gebruiken het onder allerlei vorm. Talk en traan verslinden zij even gretig als boter; of het versch of sterk, raauw of gesmolten is; de *Yakout* ziet niet op de hoedanigheid, maar op de hoeveelheid; hij zal de eene kaars na de andere opeten, de eene kruik olie na de andere leegdrinken, tot dat hij de mildheid van zijnen gastheer heeft uitgeput.

Vrouwen zoowel, als mannen, rooken gaarne, en geven de voorkeur aan den sterksten tabak uit *Circassië*. Zij zijn gewoon, den rook in te zwelgen, hetgeen hun eene soort van bedwelming en dronkenschap veroorzaakt, die hen dikwijls gevaarlijk maakt.

Hunne woningen zijn verschillend naar het jaargetijde. In den zomer leven zij onder ligte, kegelvormige tenten, van wilgenschors gemaakt; deze wordt eerst door koking geweekt, en vervolgens worden de stukken aaneengenaaid, en vormen eene soort van stof, die van verre naar grof linnen gelijkt. Met den aanvang des winters begeeft zich de *Yakout* naar zijne warme *yurt*. Dat is eene soort van pira-

mide, bestaande uit dunne planken, die met eene dikke laag kleiachtige aarde zijn bedekt, waarover weder plaggen worden gelegd. Men laat kleine openingen als vensters, en plaatst daarin dikke stukken ijs. De bodem van de *yurt* is gewoonlijk drie of vier voet boven den grond verheven, en de meest gegoeden bedekken hem met planken. De grootte der *yurt* hangt af van het aantal bewoners. Breede banken staan langs de wanden, en dienen des daags als zetels, des nachts als ligplaatsen. Een klein beschot scheidt de slaapplaats der verschillende echtparen vaneen. In het midden der hut is de *tchouval*, eene soort van open haard, met een' schoorsteen, die boven het dak uitsteekt. Dag en nacht brandt daar het vuur, dat zoowel dient om het gebouw te verwarmen, als om de spijzen te bereiden en de lucht te ververschen in een verblijf, dat onophoudelijk van allerlei stank is doortrokken, en waarin men aan alles behalve aan zindelijkheid denkt. Niet verre van de hut zijn de stallen voor de koeijen, die het voorregt genieten van des winters een overdekt verblijf te hebben en met hooi te worden gevoerd; zelfs worden zij in de hut gebragt, wanneer de koude buitengewoon sterk is. De paarden daarentegen zijn daarvan geheel verstoken; zij blijven altijd in de opene lucht, en moeten met hunne pooten de sneeuw wegkrabben, om daaronder eenig verwelkt gras te vinden.

De *Yakouten* zijn zoo gehard tegen de guurheid des weders, dat zij zich op verre reizen begeven, zonder andere kleederen mede te nemen, dan die, waarmede zij zich te huis zijnde bedekken. Zij slapen onder den blooten hemel, en spreiden slechts een paardendek over de sneeuw uit, terwijl hun houten zadel hun tot oorkussen verstrekt. Von Wrangel verhaalt, dat hij hen dikwijls in diepen slaap heeft gevonden bij eene koude van 20° *Réaumur*. Het vuur was lang uitgegaan; hun kleed van bontwerk was afgevallen, en eene dikke laag rijm bedekte hun half naakt ligchaam. Zelfs in *Siberië* dragen zij den naam van ijzeren mannen.

De bergen van *Verkhoyansk*, die onze reiziger overtrok, vormen den scheidsmuur tusschen de wateren, die aan de

eene zijde in de *Lena*, aan de andere in de *Yana* vloeijen. Men ziet daar ook eene opmerkelijke verandering in den plantengroei. De pijn en den houden hier op; populier en wilg blijven tot op den 68° noordelijk, maar vertoonen zich hooger op enkel als heesters.

Sachiversk is een klein vlek aan de rivier *Indighirka*, en bestaat slechts uit eene kerk en vier of vijf hutten. De eenige bewoners zijn de *pope*, pater MICHAEL, zijn broeder, een postmeester en twee *Russische* huisgezinnen. Deze vader MICHAEL heeft in den nederigen staat, waarin hij zijn leven heeft doorgebragt, zijnen naam toch bekend en geacht weten te maken door den ijver, waarmede hij zijne herderlijke pligten heeft volvoerd. In 1820 was hij 87 jaren oud, en had daarvan zestig jaren in zijne afgelegene parochie doorgebragt. Gedurende dien tijd heeft hij meer dan vijftienduizend *Yakouten*, *Tunguzen* en *Youkahiren* niet alleen gedoopt, maar ook in de Christelijke Godsdienst onderwezen, en door zijne leerredenen, zijne raadgevingen, en vooral door zijn voorbeeld, hunnen maatschappelijken en zedelijken toestand niet weinig verbeterd. De jaren hadden den ijver van dezen apostel van *Siberië* niet verkoeld, en, de gevaren en de strengheid des klimaats trotserende, doorreisde hij nog jaarlijks geregeld eenen omtrek van 2000 *wersten* (omstreeks 666 mijlen), om de pligten van zijn geestelijk ambt te vervullen. Niet geheel echter hielden zijne priesterlijke pligten hem bezig. Hoe oud hij ook was, hij ging nog op de bergen ter jagt, en zijn geweer hielp zijne kleine inkomsten vergrooten. Hij had ook een' kleinen moestuin weten in orde te brengen, waarin hij aardappelen, rapen, kool en eenige andere *Europesche* groenten teelde, die anders slechts bij name in die noordelijke streken bekend zijn.

Naarmate onze reiziger meer noordelijk kwam, werd de koude hoe langer zoo feller, en, ofschoon het nog pas het midden van October was, stond de thermometer toch reeds op 29° koude van *Reaumur*, voordat hij *Sreden-Kolymsk* had bereikt. Hij begreep derhalve, dat het tijd werd, om aan zijn winterkostuum te denken, hetgeen hij aldus be-

schrijft: »Boven mijn gewoon reisgewaad trok ik een buis met mouwen aan, waarvan de borst met het bont van den zilvergrijzen vos was gevoerd. Mijne voeten bedekte ik met een dubbel schoeisel van zeer zacht rendiervel, en daarover trok ik groote laarzen of *torbassy* van dezelfde stof. Als ik te paard steeg, voegde ik daarbij kniestukken, *nakolenniki* genoemd. Eindelijk had ik nog de *kukhlanka* of overjas; dit was eene soort van zak met mouwen, gemaakt van dubbel rendiervel, met het bont naar binnen, en uitloopende in eene bonten kap van achteren. Daarenboven waren er verscheidene stukken, om het gelaat te beschermen, zoo als de *nanosfnik* voor den neus, de *naborodnik* voor de kin, de *naoushnik* voor de ooren, de *nalobnik* voor het voorhoofd, enz. Eene groote muts van vossenvel met lange oorlappen voltooide mijn kostuum. Deze kleeding hinderde mij zoodanig, dat ik de hulp van mijnen knecht noodig had, om te paard te stijgen. Gelukkig is het bont van het rendier zeer ligt, wanneer men deszelfs digtheid en warmte in aanmerking neemt. Anders ware het onmogelijk, den last van zooveel bont te dragen."

Nishnei-Kolymsk is een ellendig visschersdorp, bestaande in eene kerk en tweeënveertig huizen of hutten, waarin de bewoners komen schuilen gedurende hunnen winter van negen maanden, maar die geheel verlaten zijn gedurende den tijd, dien zij hunnen zomer gelieven te noemen; want dan gaat de geheele bevolking ter visscherij en ter jagt. Het vleesch der rendieren, op welke zij vooral jagt maken, levert hun wintervoorraad op, wanneer het bevroren is. Zonder eenige beschutting blootgesteld aan de ijzige winden, die van de pool waaijen, heeft dit dorp een ruwer klimaat, dan de ligging schijnt aan te duiden. Op den 2den November, den dag, waarop VON WRANGEL aankwam, daalde de thermometer tot 32° koude *Reaumur*, en, ofschoon in den zomer de warmte klimt tot 18° boven het nulpunt van *Reaumur*, is de middelbare temperatuur 8° koude. De *Kolyma* raakt meest digt in de eerste week van September, en in de maand Januarij daalt de thermometer tot 43° koude van *Reaumur*. Dan wordt zelfs de

ademhaling pijnlijk, en een damp stijgt op boven de oppervlakte der sneeuw. Deze vreeselijke koude gaat meestal gepaard met een' dikken nevel, en een heldere hemel is zeldzaam in den winter. Gedurende achtendertig dagen komt de zon niet boven den horizon, en gedurende tweeenvijftig dagen gaat zij niet onder. De zomer zelf heeft weinig bekoorlijks; want in de eerste dagen van Julij verschijnen de muggen en muskiten in zulke ontelbare legioenen, dat zij den hemel verduisteren. Men brandt dan groote vuren van mos en drooge bladeren, en in den rook daarvan komen de menschen en de dieren zelfs eene schuilplaats zoeken tegen deze ondragelijke kwelling. Deze insekten zijn intusschen van groote dienst voor de goede bewoners van *Nishnei-Kolymsk*, omdat zij de wilde rendieren noodzaken, de bosschen te verwisselen voor de opene heidevelden. Bij duizenden gaan zij in dien tijd naar de zeekust, waar de jagers hen met gemak schieten, vooral op het oogenblik, waarop zij de rivieren overzwemmen.

De plantengroei beteekent schier niets in deze noordelijke streken. De vrouwen plukken eenige beziën in het goede saizoen; maar buitendien groeit er schier geene enkele plant, die den mensch tot voedsel kan dienen. De grond ontdooit er nooit geheel, en, indien zich hier en daar eenige kromme en schrale struikgewassen vertoonen langs de oevers van het meer *Kolyma*, hunne wortelen dringen niet in den grond, maar kruipen langs de oppervlakte, alsof zij bevreesd zijn voor de ijskorst, die zij dieper zouden vinden. Eenige wilde bloemen versieren het veld in den zomer; de roos en het vergeet-mij-niet bloeijen voor den sentimentelen minnaar, indien er dergelijke kunnen worden gevonden in een oord, waar de geheele natuur als met een altoosdurend lijkkleed is bedekt; want de noordewind brengt zelfs in het midden van den zomer altijd sneeuwjagt mede.

Wij zullen nu de manier beschrijven, waarop de bewoners van de oevers der *Kolyma* de verschilende jaargetijden doorbrengen. Beginnen wij met de lente. De visscherij maakt hunne voornaamste bezigheid uit, en men kan zelfs

zeggen, dat het bestaan der geheele bevolking daarvan afhangt. Doch, daar de ligging van *Nishnei-Kolymsk* daarvoor niet gunstig is, zijn de inwoners genoodzaakt, zich naar andere gedeelten der rivier te begeven, waar de vischvangst overvloediger is. Zoodra de winter voorbij is, verlaten zij hunne woningen, om eene geschikte plaats op te zoeken, waar zij hunne *balagans* of zomerhutten kunnen opslaan. Tegen het midden van Mei verlaat de geheele bevolking de stad, wier bewaking zij toevertrouwt aan eenen enkelen *Kozak* en een paar oude vrouwen, die om hare jaren de overigen niet kunnen vergezellen.

De lente is het jaargetijde, dat de meeste bezwaren aanbrengt. De voorraad, die gedurende den zomer en den herfst is verzameld, raakt uitgeput, en de visch verschijnt dikwijls niet dadelijk. Dan openbaart zich de hongersnood met al zijne verschrikkingen. *Tunguzen* en *Youkahiren* belegeren in grooten getale de *Russische* dorpen, om eenigen onderstand te smeeken. Bleek en mager dolen zij rond, en verslinden gretig alles, wat hun in handen valt, beenderen, vellen, stukken leder. De bewoners dier dorpen zelve zijn doorgaans niet gelukkiger, en hebben dikwijls geen ander voedsel meer, dan het overschot van het voeder, dat zij voor hunne honden hebben bestemd, zoodat een groot aantal van deze trouwe en nuttige dieren jaarlijks omkomt. Het Gouvernement heeft magazijnen opgerigt, waar men meel kan koopen op zes maanden crediet; maar de kosten van vervoer verhoogen den prijs zoodanig, dat slechts de meest gegoede bewoners daarvan gebruik kunnen maken.

Op het oogenblik, als de nood ten top is gestegen, komt de hulp; er verschijnen ontelbare vlugten van vogels, zwanen, ganzen, eenden enz. Zij kondigen de lente aan. Jong en oud, mannen en vrouwen wapenen zich oogenblikkelijk met geweren, bogen en stokken, om zooveel vogels te dooden, als mogelijk is. In de maand Junij breekt het ijs op, en eene menigte van visschen vervult de rivier. Maar ter zelfder tijd worden de ongelukkige bewoners dezer streken door een nieuw onheil bedreigd. De ijs-

schollen, niet snel genoeg naar zee afdrijvende, stapelen zich opeen, en veroorzaken geweldige overstroomingen, waarbij het water tot aan de daken der huizen oprijst. Wanneer het weder binnen de oevers is getreden, begint de visscherij met netten. Visch maakt hier het voornaamste voedsel uit voor mensch en dier, en voor het honderdtal van huisgezinnen, die *Nishnei-Kolymsk* bewonen, zijn ten minste drie millioen haringen noodig. Behalve dezen visch vangt men nog anderen, zoo als de *nelma*, eene zalmaardige forel. De eerste visschen, die gevangen worden, zijn doorgaans mager, en worden tot voedsel voor de honden gebruikt. Zij worden opengemaakt, de ingewanden worden er uit genomen, en de visch zelf in de lucht gedroogd. De ingewanden leveren olie of traan op, die in de keuken en ter verlichting dient.

De beste tijd, om vogelen te vangen, is de ruitijd, omdat zij dan, hunne veren verliezende, niet zoo goed kunnen vliegen. In de laatste jaren is deze jagt vrij wat minder geworden. Duizende ganzen bragten de jagers soms op éénen dag mede; nu zijn zij tevreden, als zij er zoo velen vangen gedurende den ganschen jagttijd.

Terwijl de mannen jagen en visschen, maken de vrouwen van het goede weder gebruik, om beziën en geurige kruiden op te zamelen. De beziënpluk is een tijd van vreugde, even als de wijnoogst in zuidelijker streken. De jonge meisjes houden zich met geheele troepen daarmede bezig, en brengen den nacht in de open lucht onder zang en dans en ander onschuldig vermaak door. Om de bessen te bewaren, giet men er koud water over, dat men laat bevriezen, en zoo maken zij eene der meestgezochte lekkernijen uit in den winter. Behalve de beziën, verzamelen zij ook de *makarsha*, een meligen wortel, dien men in groote hoeveelheid in de onderaardsche magazijnen der veldmuizen vindt. Het schijnt, dat de meisjes eene bijzondere gave bezitten, om de voorraadschuren dezer kleine dieren op te sporen.

Zoodanig is de leefwijze dezer volken gedurende den korten zomer. Tevens hebben zij nog andere bezigheden.

Hunne hutten, hunne booten moeten hersteld worden; de 7500 vallen moeten in orde worden gebragt, die de *Russen* van *Nishnei-Kolymsk* in de omstreken uitzetten, die zij acht of tien malen gedurende den winter nazien, en waarin zij meestal marters en vossen vangen. Anderen maken jagt op den eland, het wilde rendier of het wilde schaap, of wagen zich aan den strijd met den beer. De beerenjagers zijn de helden van de *Kolyma*, en de verhalen hunner stoutmoedigheid verkorten den langen winternacht.

In de meeste landen is de hond de getrouwe vriend der menschen; maar in *Siberië* zou de mensch zonder de hulp van dit onschatbare dier niet kunnen leven. Het is het eenige trekdier dat men bezit. Men spant den hond voor de ligte slede, die vrij zwaar geladen wordt, en waarin de bewoners dezer landen des winters groote reizen doen. De *Siberische* hond heeft veel overeenkomst met den wolf. Hij heeft een' langen, puntigen snoet, regte ooren, een' langen, harigen staart. Sommigen zijn bedekt met kort haar; bij anderen is dit haar langer en zeer digt. Kleur en grootte zijn zeer onderscheiden; maar de grooteren alleen kunnen voor de sledevaart dienen. Hun blaffen gelijkt naar het gehuil van den wolf. In den zomer graven zij gaten in den bevrozen grond, om zich te verfrisschen, of brengen gansche dagen in het water door, om zich aan de beten der muggen te onttrekken. Ten einde des winters de felle koude te ontwijken, rollen zij zich in de sneeuw, en verbergen hunnen snoet in hunnen staart. Als eene teef jongen werpt, behoudt men slechts de reuen; de teefjes worden verdronken, op een paar na, die men in elke familie overhoudt, om het geslacht te vermenigvuldigen.

Op den leeftijd van een jaar kan men den hond voor de slede spannen; maar eerst, als hij drie jaren oud is, kan men veel van hem vergen. De bespanning van eene slede bestaat gewoonlijk uit twaalf honden, waarvan één de aanvoerder is; en van de goede opvoeding en gehoorzaamheid van dezen hangt de veiligheid van al de overigen af. Men moet nooit een' hond tot dezen post verkiezen, die niet

volkomen gehoorzaam is aan de stem van zijnen meester, en van wien men niet zeker is, dat hij zich niet door het spoor van eenig wild zal laten verlokken. Dit laatste is van het hoogste belang. Is de hond niet genoeg gedresseerd, keert hij zich ter linker- of regterzijde, dan volgen de anderen terstond, de slede wordt omgeworpen, en de honden snellen voort, tot dat een of andere natuurlijke hinderpaal hen dwingt om stil te staan. Dat alles verhindert een goed geoefende aanvoerder. De reiziger, die des nachts bij digte sneeuwjagt de vlakte overtrekt, is dikwijls het leven verschuldigd aan dezen hond. Is deze eenmaal dien weg gegaan, dan herkent hij terstond de plaatsen, waar hij moet stilhouden, zelfs al zijn de hutten geheel onder de sneeuw bedekt. Hij blijft staan, en geeft door de beweging van zijnen staart aan zijnen meester te kennen, dat hij slechts zijn houweel behoeft te gebruiken, om den ingang van de hut te vinden, die hem een goed nachtverblijf zal opleveren.

Des zomers is de hond zijnen heer niet minder van nut. Hij trekt de boot tegen den stroom op, en legt ook daarbij groote schranderheid aan den dag. Op het eerste teeken staat hij stil; staat eene rots hem in den weg, hij werpt zich in het water, zwemt de rivier over, en gaat aan den anderen oever verder. Met één woord, de hond is voor den bewoner van *Siberië* even onmisbaar, als het rendier voor den *Laplander*. De wederzijdsche gehechtheid van den hond en zijnen meester is daarnaar ook geëvenredigd. Ziet hier daarvan een treffend voorbeeld. In 1821 stierven er duizenden van honden. Eene *Youkahiersche* familie had hare geheele kudde, uit twintig honden bestaande, verloren. Twee pasgeborene jongen waren alleen nog overig. Zij hadden de oogen nog niet geopend, en het scheen onmogelijk, om ze in het leven te behouden. Maar de vrouw vau den *Youkahir*, begeerig om den laatsten schat van haren echtgenoot te redden, besloot, de kleine honden de melk te laten deelen, die zij haar eigen kind aan hare borst gaf. Zij werd beloond. Hare voedsterlingen

groeiden uitstekend, en werden de stamouders van een nieuw en sterk ras.

Een enkel woord over de spijzen der *Youkahiren*. Visch en rendiervleesch zijn de hoofdbestanddeelen van hunne maaltijden; vischtraan maakt de saus uit. En toch openbaart zich ook hier de vrouwelijke vindingrijkheid. Zij maken gebak van vischeijeren, of meel van gedroogden visch, die in den vijzel is fijngestampt. Zij hakken het ingewand van den visch, voegen er wat rendiervleesch en *makarsha*-wortelen bij, mengen het met traan, en maken daarvan een' bal, die niet onsmakelijk is. Gerookte rendierstongen zijn eene lekkernij, die slechts op groote feesten geschaft wordt, en raauwe bevrozen mooten visch worden zeer lekker geacht. Zout gebruiken zij nooit; zij bezitten het evenwel altijd, om het den vreemdeling aan te bieden. Meel is een kostbaar iets, dat men alleen bij meer vermogenden ziet. Men bedient er zich voornamelijk van, om eenen drank te maken, dien men *saturan* noemt; men laat het meel roosteren, het vermengende met gesmolten boter of vischtraan, tot dat het eene soort van deeg vormt, giet er dan kokend water op, en drinkt dit mengsel uit kopjes. Slechts de meest gegoeden gebruiken thee en suiker.

Men zou zich bedriegen, indien men meende, dat hier in het noorden alle galanterie ophield. Eene der bezigheden van de jonge meisjes uit *Kolymsk* bestaat in het halen van water uit de rivier, waar men eene opening in het ijs heeft gemaakt. Daar wacht de verliefde jongeling zijne schoone, en geeft haar blijk van zijne gehechtheid, door hare emmers te vullen, en soms door ze voor haar te huis te brengen. Het laatste is eene formele verklaring, en wekt den nijd en de jaloezij op der minder begunstigde medeminnaars. Het gat in het ijs is de verzamelplaats der jeugd van beide geslachten, en het behoeft niet gezegd te worden, dat de schoonen van *Kolymsk* nooit verzuimen, hare emmers aan de rivier te gaan vullen.

BIJZONDERHEDEN WEGENS TURKIJE.

De Heer FONTANIER, een *Franschman*, die geruimen tijd in *Turkije* zich ophield en den post van Consul te *Trebisonde* (*Tarabosan*) bekleedde, verzekert, dat er geen dorp of gehucht is, waar de kinderen niet Turksch lezen en schrijven leeren. Het onderwijs in het Arabisch bepaalt zich tot het van buiten leeren van eenige verzen uit den *Koran*. De Cadi's brengen het wat verder, en hooren dan zekere voorlezingen te *Konstantinopel*, alwaar zij eenen rang verkrijgen, die gemakkelijk te bekomen is. Men kan dus niet veel kunde bij deze lieden verwachten. Die zich het meest onderscheiden, blijven in de hoofdstad wonen, in de nabijheid der groote Moskeën; doch derzelver aantal is gering — de overigen houden zich in de provinciën op, en weten niet veel meer, dan het volk. FONTANIER slaat geen geloof aan de opgave der wetenschappen, welke zij gezegd worden beoefend te hebben. Hij heeft de voornaamste steden van *Azië* bezocht en naar geleerde mannen gevraagd, om handschriften van hen te erlangen; doch hij vond niemand, die meer, dan een weinig Theologie, verstond. Alleen in *Perzië* trof hij dichters en sterrekundigen aan; in *Turkije* houden slechts de *Rajahs* en het volk zich met dichten en *improviseren* bezig. Te *Trebisonde*, de hoofdstad van een der belangrijkste gewesten, werden ten hoogste drie personen gevonden, welke in staat waren, het sedert eenigen tijd in de Turksche taal uitkomende dagblad te verstaan. Zij hadden verscheidene dagen noodig, om het te bestuderen, en dan begreep nog ieder op zijne wijze de eenvoudigste berigten. De uitgever te *Konstantinopel* zocht, zoo veel mogelijk, zich van de gewone volkstaal te bedienen, om verstaanbaar te blijven; doch een paar Arabische woorden, die hem hier en daar uit de pen vloeiden, waren genoegzaam, om het geheel voor de lezers onverstaanbaar te maken. Buitenlandsche geleerden zijn meer bedreven in de Turksche taal en in de verschillende tongvallen, dan de inboorlingen zelve. Onder de tolken, waarvan zich de onderscheidene Gezantschappen te *Konstantinopel* bedienen, is slechts één, met name DANTON, in staat, iets voetstoots te vertalen en een stuk in het Turksch op te stellen.

De huwelijksverbindtenissen worden voor den Cadi geslo-

ten. De nabestaanden en getuigen van bruidegom en bruid komen hier zamen, doen de gevorderde verklaring, en bepalen de som, welke de man aan de vrouw zal moeten betalen, in geval hij haar mogt willen verstooten. Deze burgerlijke handeling heet *nikie*. Eerst na de *nikie* heeft de godsdienstige plegtigheid plaats. Verscheidene dagen worden in vermaak en feestelijke verlustigingen doorgebragt. Dan halen de verwanten des bruidegoms de bruid af, welke digt gesluijerd in de echtelijke woning wordt gevoerd. Welvoegelijkheid vordert, dat het jonge meisje zich gedraagt, alsof men haar geweld aandeed; zij gaat diep naar de aarde gebukt. Zoodra zij de kamer is binnengetreden, leest de *Iman* van de Moskee eenige plaatsen uit den Koran voor, zegent de echtgenooten, en verwijdert zich; waarop ook de feestgenooten heengaan. Is de bruid van hoogen rang, of heeft zij een' langen weg af te leggen, om tot haren man te komen, zoo stijgt zij te paard; vooruit gaan muzikanten, men schiet met snaphanen en pistolen, de mannen dansen en vermaken zich voor het huis der bruid, de vrouwen daar binnen. Volgens FONTANIER gebeurt het niet veel, dat de verloofden vóór de voltrekking des huwelijks elkander niet zien, zoo als men vrij algemeen zich verbeeldt. Slechts weinige dagen vóór de echtverbindtenis verbergen zich de vrouwen, en de mannen houden het voor welvoegelijk, zich te gedragen, als kenden zij dezelve niet. Maar zij weten zeer wel middel te vinden, om met elkander briefwisseling te houden, alvorens het huwelijk wordt gesloten. Liefdesonderhandelingen hebben daar evenzeer plaats, als bij ons. Zeker aanzienlijk man — want hij kleedde zich geheel in het rood en was een openbaar schrijver — geraakte eens in twist met zijne vrouw, die zeer jong en bevallig was. Dit huiskrakeel liep zoo hoog, dat hij haar met zijne pistool dreigde. Zij spoog hem in het aangezigt en wilde het huis uitloopen. Hij greep haar bij de haren; zij rukte zich los, vloog de deur uit, en vlugtte naar hare moeder. De arme schrijver was ontroostbaar, en bewees aan FONTANIER, voor wien hij zaken waarnam, de eer, dat hij dezen kwam raadplegen over het beste middel, om zijne vrouw weder te krijgen. Bij deze gelegenheid toonde de man een dik pak brieven, welke zij vóór hunne verbindtenis met elkander gewisseld hadden. FONTANIER vernam dus, dat door de jonge lieden beloften en verzekeringen gedaan waren, even

als zulks onder ons plaats heeft. Eene behuwdzuster des schrijvers bevestigde de daadzaak, waarvan zij zelve getuige was geweest. Ook zij had op denzelfden voet verkeering met haren man gehad, en alle hare vriendinnen hadden eveneens gedaan. Die niet schrijven konden, lieten het door anderen doen. — Zoo erlangde FONTANIER een afdoend bewijs, dat de menschheid overal dezelfde is. Weinige dagen vóór zijn vertrek ontweek een meisje van vijftien jaren, de dochter van een' der aanzienlijkste grooten des lands, het vaderlijk huis, omdat men haar tegen haren wil uithuwen wilde. Zij had eenen minnaar, en was op het punt van diens woning te bereiken, toen haar vader haar toevallig aantrof, naar huis terugvoerde, en, na de reden van hare vlugt vernomen te hebben, haar stokslagen liet geven. De minnaar werd in den kerker geworpen.

Iets dergelijks zou geene plaats kunnen hebben, indien de jonge lieden vóór het huwelijk elkander zoo vreemd bleven, als men beweert. Het is onnoodig, meer voorbeelden bij te brengen. Het gezegde bewijst genoeg, dat op dit punt de zeden in *Turkije* niet zoo geheel verschillen van de onzen. Doch vreemdelingen kunnen hierover niet naar eigene ondervinding oordeelen, dewijl het hun zoo goed als onmogelijk is, omgang met vrouwen te krijgen. Men beschouwt hen als eene zeer zonderlinge natie; hunne kleeding verwekt tegenzin en verachting, en bovendien weten zeer weinigen zich behoorlijk in de taal des lands uit te drukken.

Ook over de Gemeentebesturen deelt FONTANIER merkwaardige bijzonderheden mede. Men denke aan geene inrigtingen, zoo als er elders in *Europa* bestaan. Eene *Gemeente*, in den eigenlijken zin des woords, bestaat nergens in *Turkije*. De ambtenaren bevinden zich in eenen zonderlingen toestand. Is een Pacha streng, drijft hij het volk door onderdrukking en kwellingen tot oproerigheid, dringen de klagten over zijne onbillijke handelwijze in de hoofdstad door, zoo vindt de *Porte* daarin eene reden, om hem te bestraffen en geld van hem af te persen. Is daarentegen zijn bestuur zacht, dan beschuldigt hem de *Porte*, dat hare bevelen niet uitgevoerd worden, en hij moet weder betalen. Waagt hij het, zijn ontslag te nemen, zoo weet hij niet, waar hij zijn hoofd zal nederleggen. Men onderstelt in dit geval, dat hij groote schatten bezitten moet, en men ver-

volgt hem op alle mogelijke wijze. — Ambtenaren van lageren rang bevinden zich in denzelfden moeijelijken toestand.

Fontanier leefde op eenen vrij vertrouwelijken voet met den Aga in zijne wijk, wiens vader een groot heer geweest was. Hij zelf reed in zijne jeugd nooit uit, dan omgeven door een talrijk gevolg. Doch, nadat de *Janitsaren* vernietigd werden, vond hij zich genoodzaakt, afstand te doen van deze hoog aanzienlijke manieren. Hij ging derhalve door de straten, begeleid door een' enkelen bediende, die, met een wiel in de hand, even als zijn heer, wol spon of kousen breidde; dit is namelijk, met uitzondering van den Pacha, het gewone tijdverdrijf. Deze Aga vertelde aan Fontanier dikwerf van zijne vroegere heerlijkheid en van zijne tegenwoordige bekrompene omstandigheden. Hij was een liefhebber van drinken, en woonde in de wijk der Christenen. Om zich nu ongestoord aan dit genot te kunnen overgeven, had hij in zijnen tuin eene *kiosk* (tent of koepel) laten bouwen; derwaarts begaf hij zich met zijne vrienden, en dronk met hen den wijn, welken hij, even als velen zijner geloofsgenooten, jaarlijks voor zijn gebruik liet koopen. Nu en dan, om eenige afwisseling in zijne vermaken te brengen, liet hij eenen *Rajah* zeggen, dat hij hem bezoeken en des avonds bij hem eten wilde. Dit beteekent dan, dat de *Rajah* zijne hoenders slagten en zijnen kelder voor hem openen moet; en de Christen mag nog van geluk spreken, zoo de Aga zich de eer, welke hij hem heeft aangedaan, niet laat betalen, en van hem de schatting vordert, welke men *dich-parassi*, dat is, *geld*, *om de tanden te poetsen*, noemt. De aanvoerders der Janitsaren betoonden zich niet altijd zoo matig in hunne eischen. Dikwerf waren zij geenszins tevreden met de *dich-parassi*, maar hielden ook hunnen ledigen zakdoek toe, en verlangden, dat men dien zoude vullen. Soms duidden zij eene dochter des huizes aan, welke hen bedienen moest; en wanneer de ouders hen smeekten, om van hunne begeerte af te zien, moest er op nieuw geld verschaft worden.

Deze Aga was thans verpligt, de belastingschuldigen na te loopen, hen met geweld tot betaling te dwingen, of zelf voor hen te betalen. Ook werd hem opgelegd, rekruten te leveren, waardoor hij zich dikwijls vijandschap op den hals haalde. Thans durfde hij niet langer zoo veel drinken, en hij spijsde ook niet meer bij zijne onderhoori-

gen, dan wanneer hij als gast genoodigd werd. De wachten van den Pacha lieten echter niet na, hem elken vrijdag een bezoek te geven, om het *badgeld* bij hem te heffen.

De Aga bezat eenige dorpen in de nabuurschap; maar hij zou zich wel gewacht hebben, derwaarts te gaan, zonder het verlof van den Pacha gevraagd en bekomen te hebben. Hem bleef dus, om kort te gaan, geen ander genot over, dan in het geheim van tijd tot tijd eene flesch wijn te drinken, of eenige versnapering te gebruiken, welke zijne moeder zich in de nabuurschap wist te verschaffen. — In zoodanige omstandigheden leefde een man, die voorheen onder de voornaamste personen in den lande werd gerekend. Ook gevoelde hij zich ten hoogste ongelukkig, en riep in tegenwoordigheid zijner vrienden wel eens uit: »Hoe leg ik het best aan, om van mijn ambt ontslagen te worden? Ja, ik wil naar den Pacha gaan, en hem zeggen, dat ik mijn Agaliek opgeve, al moest het mij ook den kop kosten!" Had hij zulks ten uitvoer gebragt, het zou hem waarschijnlijk het hoofd gekost hebben; maar hij deed alleen des avonds die uitdrukkingen, wanneer hij rijkelijk gedronken had, en men zorgde er voor, dat hij in zoodanige oogenblikken niet naar zijne Excellentie ging.

Ook de kerkelijke personen onder de Christenen zijn blootgesteld aan menigvuldige verdrukkingen, weshalve de Bisschoppen naar begunstigers en beschermheeren onder de grooten des rijks moeten omzien. De R. K. Bisschoppen zijn weinig in getal, en worden door den Paus benoemd. Te *Trebisonde* was een Grieksch Aartsbisschop, een Armenisch Bisschop en een R. K. Priester. De Aartsbisschop was bediende bij zijnen voorganger geweest; de Bisschop, een goudsmid van zijn ambacht, had eerst in de kerk gezongen en vervolgens lezen en schrijven geleerd. Zijne gelaatstrekken waren zeer regelmatig en van ongemeene schoonheid; hij stond in groot aanzien bij de vrouwen, was de gezelligste man onder alle zijne landslieden, en roemde, den besten wijn en brandewijn in den ganschen omtrek te bereiden. Hij had veel kennissen onder de *Europeanen*; uit gesprekken met dezelve waren hem de namen van verscheidene wetenschappen in het geheugen gebleven, en zoo dikwerf hij van een' zijner schrijvers of onderbeambten sprak, liet hij niet na te zeggen: »De man verstaat *rhetorica*, *chemie*, *mathesis* en *philosophie*." Al dit weten

bepaalde zich echter tot het opdreunen van eenige kerkgezangen naar de zonderlingste wijzen, met zoo valsche toonen, dat het zelfs de ongevoeligste ooren moest aandoen. Deze Bisschop liet zich, even als de Aartsbisschop, *zijne Heiligheid* noemen. Fontanier, die de meeste Armenische kerkvoogden en eene menigte Grieksche en Russische Priesters heeft leeren kennen, verzekert, dat hij onder hen weinigen heeft gevonden, welke de Grieksche Geestelijkheid van *Trebisonde* in geleerdheid overtroffen. De R. K. Priester in deze stad was op verre na niet zoo wèl onderwezen, als zijne ambtgenooten in *Europa*. Intusschen onderscheidde hij zich door eene, in dit land der onkunde zeldzame, bescheidenheid, werd voor een grondig kenner van zijne moedertaal gehouden, en was ook niet onbedreven in de kerkelijke geschiedenis.

De Christenen in *Trebisonde*, die sedert eeuwen onder de Turken leven, hebben hunne gewoonten aangenomen, en onderscheiden zich alleen door hun geloof. In gewone tijden worden zij tamelijk wel behandeld, daar ieder zijnen begunstiger of beschermheer onder de aanzienlijke Turken heeft. Zij moeten eene bepaalde som als belasting opbrengen, en bovendien worden zij ieder jaar onderworpen aan geldafpersingen, onder voorwendsel, dat zij gedwongen moeten worden, eene nederige met hunnen geringen toestand als *Rajahs* overeenkomende, kleeding aan te nemen. Verder laat men hen in rust, behalve dat men hun soms eenige stokslagen toedeelt en hun vermogen tracht uit te vorschen, ten einde hen daarnaar op schatting te stellen. Evenwel hebben de Christenen het in dit opzigt niet erger, dan vele Mahomedanen. Zij zijn er op afgeleerd, om alle gelegenheden te vermijden, waardoor zij zich zouden blootgeven. Sommigen althans verstaan meesterlijk de kunst, om hunne rijkdommen onder den schijn van diepe armoede te verbergen. Maar sedert de jongste hervormingen in den Staat worden zij door de Pacha's ontzien, dewijl zij zich door tusschenkomst van hunne Patriarchen tot de hooge *Porte* kunnen wenden; daarentegen doet het hun groot nadeel, dat de *Moslim* heden ten dage genoodzaakt zijn, door arbeid hun brood te verdienen. Vroeger bleven de grooten van eenig aanzien altijd ledig, en wisten steeds middel te vinden, om door afpersing zoo veel gelds te verkrijgen, als zij tot vervulling van hunne niet geringe behoeften noodig hadden. De

handel was bij uitsluiting in handen der Christenen, welke zich daardoor menigmaal een aanzienlijk vermogen verwierven. Doch thans houden de groote heeren zelve zich bezig met koopmanschap. Alle ambtenaren, van den Pacha af, behooren tot eene of andere handelmaatschappij. Zij zijn niet minder hebzuchtig, ook niet minder slim, dan de Christenen, en, daar zij beter beschermd worden, komen zij hen vóór bij menige onderneming.

De mannelijke *Rajah's* vermijden alle kleederpracht. Gewoonlijk dragen zij hunne buisjes zoo langen tijd, dat dezelve hun als lompen om het lijf hangen. Een lang gewaad wordt reeds voor te groote weelde gehouden. Maar de Christen-vrouwen gaan gekleed als de Turksche, van welke zij zich alleen door den vorm van het hoofdhaar onderscheiden; zij vlechten namelijk al haar haar op de kruin zamen, terwijl de Turkinnen dit slechts met een gedeelte doen en het overige vrij om hals en boezem laten nederhangen. Beiden besteden zij veel vlijt aan handen en voeten, welke zij met *hennah* rood verwen. Zij dekken het hoofd met een rood kapje, waarom een doek gewonden is. Borst en voorhoofd worden met *sequinen* versierd, en in het haar steken *amuleten*, *talismans* en kostbaarheden van goud, zilver of glas; de gewrichten der handen zijn met gespen of armbanden versierd. Op feestdagen gebruiken zij mantels van zeer levendige kleuren, die meer- of minder met goud gestikt zijn. Meermalen nemen de predikers de kleederpracht der vrouwen tot onderwerp hij hunne toespraak tot de gemeente, en de Turksche overheden zien op die weelde, om daarnaar het vermogen der mannen te schatten. Maar dat kwaad heeft te diepe wortélen geschoten, om het te kunnen afschaffen. De pronkzucht der vrouwen gaat zoo verre, dat zij, om in gezelschap te verschijnen, het haar ontbrekende voor veel geld huren. Niets intusschen is belagchelijker, dan in die zwarte, onreine, vervallen huizen de van goud en edelgesteenten blinkende vrouwen op morsige tapijten, waar zoo veel walgelijks voor het gezigt is, hare huiselijke bezigheden te zien verrigten.

DUPRÉ, een voorganger van FONTANIER, had eene vrouw uit *Trebisonde* gehuwd en een' fraaijen tuin aangelegd, welke veel door vrouwen werd bezocht. Hieraan had FONTANIER het te danken, dat hij er verscheidene te zien kreeg. Hij meent opgemerkt te hebben, dat de Christen-vrouwen

zoo wel, als de Turksche, enkel uit hoffelijkheid zich het aangezigt dekken. Hoe meer ontzag zij voor de personen hebben, in wier tegenwoordigheid zij verschijnen, des te zorgvuldiger verbergen zij hare gelaatstrekken. Ontmoet men haar op straat, zoo wenden zij het hoofd af; staan zij bij den ingang van haar huis, zoo slaan zij de deur toe, als er een man voorbijgaat. Doch dit alles geschiedt enkel uit zeker begrip van welvoegelijkheid en uit ontzag voor het publiek. Bevinden zij zich in kleineren kring, vooral in tegenwoordigheid harer mannen, dan zijn zij niet zoo terughoudend, en leggen gaarne den sluijer af, die geheel haar gelaat bedekt. Daarom kennen de bewoners der gansche stad elkander onderling, ofschoon het tot den goeden toon bij de mannen behoort, dat zij geene andere vrouwen schijnen te kennen, dan hunne aanverwanten. FONTANIER had meermalen gelegenheid, aan eenige vrouwen, wier mannen afwezig waren, eene dienst of beleefdheid te bewijzen; zij schroomden niet, daarvoor hem persoonlijk dank te betuigen; zij gebruikten slechts deze voorzorg, dat zij niet alleen verschenen. Zijne bedienden kenden haar gevolg, en onderhielden zich vrijelijk met haar. Bij het eerste bezoek bleven zij gesluijerd; later legden zij den sluijer af, zonder dat men zulks verzocht. Dit geschiedde in de onderstelling, dat hare mannen niets daarvan wisten; het zou dus onbeleefd geweest zijn, eenige melding van hen te maken.

EENE CONSCRIPTIE-GESCHIEDENIS.

(*Vervolg en slot van bl.* 565.)

TOEN LOUISE op zekeren ochtend eenig borduurwerk te huis bragt, vernam zij tot haren schrik, dat Mevrouw DE LA RIVIÈRE in de volgende week naar *Parijs* dacht te vertrekken, om er het overige van den winter door te brengen. Op deze tijding ontzonk haar de moed geheel, en iets scheen haar toe te fluisteren, dat haar nog zwaardere beproevingen, dan zij reeds had doorgestaan, wachtende waren. Langzaam was zij bezig huiswaarts te keeren, zonder de tranen, die haar uit de oogen vloeiden, te kunnen bedwingen, toen, bij het omdraaijen aan den hoek eener straat, een haar te gemoet komende kabriolet plotseling stilhield,

en de Heer DE LA RIVIÈRE daaruit sprong, die haar bij de hand vatte, en met den toon van opregte deelneming vroeg, wat haar deerde. Toen zij hem dit gezegd had, zeide hij: »Welnu, ik ga niet naar *Parijs*, en gij, LOUISE, moet mij veroorloven, uw vriend te zijn." Hij zag haar aan, alsof hij een antwoord verwachtte; maar LOUISE had geen vermoeden van zijne bedoeling. Iets in zijn gedrag stiet haar steeds tegen de borst; doch zij was te rein van gemoed, dan dat zij daarin eenige poging, om door geveinsde vriendelijkheid in haar hart te sluipen, vermoed zou hebben. Zij zocht ondertusschen elders werk, maar kon het niet vinden.

Het weder, dat tot nog toe, voor het jaargetijde, uiterst zacht geweest was, veranderde eensklaps — er viel eene strenge vorst in. De arme oude JEANNETON ondervond een' zwaren aanval van rheumatismus, die haar het bed deed houden; en LOUISE bevond zich nu, op eene vreemde plaats, zonder vrienden of werk, zonder eenig middel, om zichzelve, haar kind en de vriendin, aan welke zij haar leven te danken had, te onderhouden, dan eenige weinige francs, het overschot van het door haar verdiende geld. Om haar verdriet te voltooijen, had zij niets van datgene bereikt, waarvoor zij zich aan zoo vele gevaren had blootgesteld: zij had niemand van de armee gesproken; geen letter schrift van haren man had haar bereikt. Hoe dikwerf ook de arme vrouw zich nederzette en haar geld overtelde, als of deszelfs waarde zich daardoor kon verdubbelen, zoo verminderde het daarom niet minder snel. Weldra kwam het zoo verre, dat zij zich haar eigen voedsel onttrok, opdat slechts haar kind en hare vriendin geene vermindering van het noodige mogten lijden.

Met elken dag werd zij magerder en bleeker. Hierover bekreunde zij zich echter niet. Hoe lang nog zal ik in staat zijn, mijn kind brood te geven? Dit was de gedachte, die onophoudelijk voor haren geest zweefde, en het geval, waarvoor zij vreesde, was thans zoo goed als daar; want zij had nog slechts één' franc, haren laatsten, over! En wat moest er van haar worden, wanneer ook deze was uitgegeven?

Met onbeschrijfelijken zielsangst had zij dien toestand overpeinsd; in de stilte van den nacht had hare koortsachtig gespannene verbeeldingskracht, de folterendste schriktooneelen opgeroepen; zij zag haar kind bleek en uitgeteerd, hoorde

het om voedsel kermen, en zij had niets, wat zij het geven kon; dan weder stond haar man gekwetst en bloedend voor haar, en verweet haar, dat zij onberaden haar dorp verlaten had, waar men haar en haar kind toch niet van honger zou hebben laten sterven. Uitgeput en onverkwikt stond zij op., en verliet het huis, om spijs en ook een brood te koopen, het laatste, of althans een der laatste, welke zij koopen kon! Eens of tweemaal was de gedachte in haar opgekomen, den Heer DE LA RIVIÈRE te verzoeken, haar hier of daar in het huis van een' zijner vrienden aan te bevelen; maar een magtig, ofschoon haarzelve onverklaarbaar gevoel had haar steeds, zelfs in het nijpendste gebrek, teruggehouden dit te doen. Terwijl zij langzaam van de markt naar huis keerde, en alles, wat zij op de wereld bezat, nu nog slechts in een paar sous bestond, ontmoette zij hem. Hij zag haar ernstig aan, en vroeg, of zij nog op dezelfde plaats woonde. Zij antwoordde van ja. »Gij ziet er niet goed uit," vervolgde hij; »ik zal u komen bezoeken en met u over uwen toestand te rade gaan." Opgebeurd door de hoop, dat hij haar van nut zou kunnen zijn, en misschien haar uit hare tegenwoordige ellende redden, belette de ontroering bijna de arme vrouw hem te danken; maar de tranen, die in groote droppels over hare bleeke wangen biggelden, getuigden, hoe erkentelijk zij was; hij echter wendde zich plotseling af, nog alleenlijk zeggende: »Heden morgen zal ik bij u aankomen." LOUISE ging naar huis met een gevoel van blijde verwachting, gelijk zij in lange niet ondervonden had, en verwachtte, aan de zijde van haar kind, zijne komst.

Wij onthouden ons, het tooneel te schilderen, hetwelk volgde, toen nu de verleider werkelijk gekomen was, en voorslagen deed, die eindelijk der jammerlijk teleurgestelde LOUISE de oogen omtrent deszelfs oogmerken ten volle openden. Reeds meer dan eens had zij zijne gedurig grooter wordende aanbiedingen met verontwaardiging afgewezen. Nogmaals hield hij haar het schitterende goud voor, en met eene even kalme en onbewogen stem, alsof hij van de onverschilligste dingen sprak, ging hij voort: »Ik herhaal het, hier zijn tweeduizend francs, een geheel vermogen voor lieden van uwen stand. Gij kunt daarmede eenen plaatsvervanger voor uwen man koopen, en al aanstonds het lot van u en uw kind verzachten. Ik zal er voor zorgen, dat hij geen opzien maakt over de middelen, waardoor gij hem dit geluk

bezorgd hebt. Van den anderen kant, bedenk wèl de gevolgen uwer weigering! Gij erkent, dat gij nog slechts weinige stuivers in uw bezit hebt. Gij hebt u bijna doodgehongerd, om slechts voedsel aan uw kind te verschaffen. Binnen weinige dagen zal het u niets meer baten, dat gij u opgeofferd hebt; uw laatste sou is dan uitgegeven; uw kind sterft voor uwe oogen van honger, en gij kunt u dan met zelfverwijt herinneren, hoe het in uwe magt gestaan heeft, het te redden, en hoe gij geweigerd hebt, het te doen."

Louise viel den meêdoogenlooze niet in de rede. In de eerste bttierheid van hare smart barstte zij in tranen uit, en schreide, zoo als iemand schreijen mag, die, van lijden uitgeput, zijne laatste hoop ziet verdwijnen. Na eene korte poos droogden hare tranen, en zij zat als onbewust van hetgeen rondom haar gebeurde. Haar beweginglooze toestand werd slechts nu en dan door een' zucht afgebroken. Uiterlijk scheen zij bedaard; doch wie kent de beangstigende gedachten, welke haar brein doorwoelden en koken deden, terwijl haar hart koud en treurig was als de dood? Al hare uitzigten zagen zich bedrogen. Acht maanden was het nu geleden, dat zij haren man geschreven had, en nog geen letter had zij van hem ontvangen. Mogelijk was het, dat haar brief hem nimmer bereikt had. Dit was eene nederslaande gedachte; maar nog meer sloeg haar, in die onderstelling, het denkbeeld ter neder, dat hij, van hare plaatsverandering onkundig, naar *Berny* aan haar geschreven had, en dat daar thans een brief van hem voor haar lag. De mogelijkheid van dat geval dreef haar bijna tot krankzinnigheid, en zij verwenschte het ongeduld, hetwelk haar naar *Straatsburg* gedreven had. Op het oogenblik zelf wilde zij den terugweg ondernemen, om den vurig verlangden schat te gaan in bezit nemen. Zij stond op, en nam haar kind op den arm, als om zonder verwijl haar oogmerk uit te voeren; maar, helaas! ook terstond zag zij het onuitvoerlijke daarvan in. Het kleine meisje was bijna een jaar ouder, dan toen zij de reis herwaarts gedaan had; terwijl zij zelve daarentegen, destijds volkomen gezond, thans van kommer en gebrek geheel krachteloos was. Juist op het oogenblik, toen deze treurige overtuiging zich aan haar opdrong, werd het haar, alsof zijne welberekende woorden eene onmiddelbare boodschap van den boozen vijand waren, die haar in het oor klonk: »Gij zult uw kind voor uwe oogen van hon-

ger zien sterven, en u dan met zelfverwijt herinneren, hoe het in uwe magt gestaan heeft, het te redden, en hoe gij het niet hebt willen doen." De angst van haar brekend hart maakte zich in een' tranenvloed lucht, en, aan het voeteneind van het bedje harer dochter nederknielende en haar hoofdje met beide armen omvattende, drukte zij het wild aan haren boezem. »O God!" riep zij, »wees gij mij dan een vriend; geef mijn arm kind voedsel, maar redt hare moeder voor onteering!" Kalmer en met minder wanhoop stond zij op, want haar gebed was rein en opregt geweest. Tot den verzoeker gekeerd, zeide zij: »Ik bezit nog eene kleinigheid, en, eer ook deze verteerd is, zal Hij die de genen niet verlaat, die op Hem vertrouwen, mij eerlijke middelen van bestaan verschaft hebben." DE LA RIVIÈRE zag haar aan, gelijk hij misschien de vertooningen van eenen geestenbezweerder zou hebben bijgewoond, met een oog van argwaan hem bespiedende, om een' kunstgreep te ontdekken, en vreezende geloof te schenken aan hetgeen hij zag, opdat niet misschien, hetgeen zijne verbazing en bewondering gewekt had, mogt blijken slechts een gemeen bedrog geweest te zijn. Wij hebben slechts weinig van LOUISE's schoonheid gesproken; maar schoon was zij, en thans, nu zij in den vollen luister van zielsverheffing en godsvrucht daar stond, zou een beeldhouwer haar tot model hebben kunnen kiezen, om het ideaal der deugd te verzinnelijken.

»Goed dan," sprak hij eindelijk, »ga uw' eigen' weg; maar vergeet niet, dat ik nog altijd bereid blijf, u op zekere voorwaarden te helpen. Ik zal het geld hier laten. Wanneer uwe tegenwoordige hoop u bedriegt en gij in mijnen wensch wilt stemmen, zoo behoort het u, — gebruik het zonder schroom; doch hoor ik verder niets van u, zoo zal ik daaruit besluiten, dat het onaangeroerd gebleven is, en het binnen veertien dagen komen terughalen."

»Om des hemels wil, zoo waar gij op barmhartigheid hoopt, bewijst ze mij en laat het geld niet hier!" En de toon harer stem verried de angst welke zij leed.

»O, leid mij in geene te zware verzoeking!" voer zij voort. »Op mijne knieën bezweer ik u, neem het geld weder mede, en laat mij over aan mijne armoede en aan de hoede van God! Wie kan voor zichzelve instaan, wanneer een wezen, dat ons dierbaarder is dan ons leven, spijs van ons verlangt, en het loon der misdaad voor ons ligt? Neem het mede — wan-

neer gij weet, wat barmhartigheid is, neem het mede!" Smekend sloeg zij het oog op. Hij was weg, en op de tafel lag de beurs met goud; haar kind zat nevens haar, bleek en door het ongewone tooneel verschrikt; zij was alleen met hare ellende en met de verzoeking.

Tien dagen waren sedert het bezoek van den verleider voorbijgegaan. Het laatste stuk, dat zij verkoopen kon, was verkocht, en de daarvoor verschafte levensmiddelen waren opgeteerd. Sedert vierentwintig uren had het kind geen voedsel genuttigd. De ongelukkige moeder zat naast het bed, waarop het van krachteloosheid ingesluimerd was — eene sluimering, ach! hoe geheel anders dan die der gezondheid! Van tijd tot tijd ontslipte een zachte klaagtoon aan hare lipjes, en telken male, als die toon het oor der moeder trof, scheen ook een pijnlijk gevoel haar door het hart te snijden, hetgeen zij dan met de hand drukte, alsof zij deszelfs kloppen stillen wilde. Zij was bleek als marmer; zelfs geen spoor van tranen was op hare wangen zigtbaar. Na eenigen tijd scheen de slaap van het kind stiller te worden, en weldra werd deszelfs ademtogt onhoorbaar. Plotseling rees LOUISE, die geen oog geloken had, op, boog zich een oogenblik over het bed, riep onder zenuwachtig snikken: »God der genade, neem ook mij tot u!" en wierp zich dan nevens het kind neder.

Ook deze droevige hoop bedroog haar; het kind was niet dood, gelijk zij meende; het sloeg hare matte oogjes op, strekte haar handje uit, en stamelde met zwakke stem: »Brood, moederlief!" Een angstkreet ontvoer de arme vrouw; zij sprong op van de plaats, waar zij gedacht had het eind van haar lijden te vinden, drukte de hand op haar gloeijend voorhoofd, en was eenige oogenblikken lang ter prooije aan folteringen, die geheel haar binnenste doorwoelden. Langzaam zonk de hand van voor haar aangezigt; ondanks hare schoonheid zou men het niet zonder ijzing hebben kunnen aanschouwen; groote zweetdroppels stonden haar op het bleeke voorhoofd, hare lippen hadden alle kleur verloren, terwijl haar oog zich meer dan natuurlijk scheen te verwijden. Zij nam haar kind in de armen, kuste het met eene drift, die bijna aan krankzinnigheid scheen te grenzen, en sprak met de stem der wanhoop: »Ik zal het behouden." Zij stond op, maar haar tred wankelde — om niet te vallen, moest zij zich aan den muur vasthouden — nogtans bereikte

zij de kast, waarin zij het geld verborgen had, ten einde het niet onder haar oog te hebben, opende de beurs, nam er een goudstuk uit, en verliet hare woning.

Weder zat LOUISE naast haar kind; maar ditmaal smeekte het haar niet vruchteloos om brood. Voedsel van de beste soort en in overvloed was voorhanden. Met welk een' wellust sloeg zij niet haar kind gade, toen zij het smakelijk zag eten, en bemerkte, dat het door haar lange vasten nog niet beduidend geleden had! Ook de arme vrouw, die door ouderdom en lijden geheel hulpeloos geworden was, werd niet vergeten; en terwijl deze beide uiterste perken des levens de behoeften van hetzelve bevredigden, zonder den vreeselijken prijs te kennen, tot welken hun dit gegund was, zet LOUISE zich neder en schreef de volgende regels: »Uwe vreeselijke woorden zijn vervuld geworden: ik heb mijn kind versmachtend, van honger stervend voor mij gezien. Het vorderde brood van mij; ik kon er het geen meer geven, — toen heb ik spijs gekocht van uw geld. Ik smeekte om den dood, maar hij wilde niet komen, en zoo heb ik mij dan zelve verkocht om voedsel voor mijn kind."

De nacht was koud en akelig; de regen sloeg tegen de vensters; met treurig gehuil vlogen windvlagen door de lucht; een armelijk eindje kaars diende, om het uiterste gebrek, dat in de hut heerschte, zigtbaar te maken; geen vuur brandde op den vreugdeloozen haard, bij welken LOUISE, met haar oog op haar slapend kind gevestigd, gezeten was. Inderdaad scheen het, alsof alles, wat nog leven in haar had, zich in het aanschouwen van haar kind had zamengetrokken. Een rijtuig hield stil, en men vernam een zacht geklop aan de deur. LOUISE beefde heftig, doch stond op en liet den man binnen, die zulk een helsch voordeel uit hare armoede kwam trekken. Zelfs hij, de barbaar, beefde bijna terug, toen hij haar zag; zij was zoo bleek, zoo bijna als niet meer tot de levenden behoorende, en hare hand had, toen hij die in de zijne nam, volkomen de koude van den dood.

»Waarom, LOUISE, hebt gij u in dezen toestand gebragt?" zeide hij. »Doch kom van hier — hier is het geene plaats, om langer te vertoeven. Ik bemin u, en wil u al uwe ellende doen vergeten."

Zij bood geenen wederstand, — zij hield zich geheel lijdelijk, als een kind, in zijne handen; alleenlijk gaf zij hem

een' brief aan de kamenier zijner moeder, die haar, tijdens zij dat huis nog bezocht, zoo veel vriendelijkheid bewezen had, en verzocht hem, dien onverwijld te willen doen bezorgen. »Dit geschrift bevat niets anders," zeide zij, »dan het verzoek, dat zij herwaarts kome en tot mijn' terugkeer bij mijn kind blijve, of, zoo ik niet mogt wederkeeren, hetzelve tot moeder en JEANNETON tot vriendin verstrekke."

Terwijl zij dit zeide, was hare stem vast en duidelijk, maar zoo zacht, zoo droefklinkend, als de toonen eener doodklok, welke de wind op eenen zomeravond uit de verte in ons oor draagt.

»Gij zult naar deze plaats des ongeluks nimmer wederkeeren, maar voor de oude vrouw zal gezorgd en uw kind bij u gebragt worden."

Zij antwoordde niets; zij keerde zich niet eenmaal om, om naar het bed te zien, waarop het hulpelooze schepseltje lag, voor hetwelk zij zich opofferde; alleen vouwde zij een oogenblik lang de handen, als tot een vurig gebed, en liet zich vervolgens door hem naar het rijtuig voeren. Dit bragt hen aan de woning van den Markies. Toen hij uit hetzelve trad, zag zij, hoe hij haren brief aan een' bediende gaf, met bevel om dien terstond te bezorgen; bij het vernemen van dit bevel zuchtte zij uit het diepst harer borst, als werd haar een pak van het hart geligt. Hij geleidde haar in een welverwarmd vertrek, waar eene met alwat den eetlust prikkelen kan bezette tafel aangeregt stond. Aan den eenen kant zag men eene half openstaande porte-brisée, die naar eene slaapkamer leidde. Op dit gezigt sidderde de ongelukkige vrouw geweldig, en moest zich aan eenen stoel vasthouden, om niet op den grond te zijgen. Hij noopte haar te eten; doch bij het gezigt der voor haar staande lekkernijen gevoelde zij zich onwel, en vroeg slechts, met dezelfde bedaarde, toonlooze stem, waarmede zij te voren gesproken had, om een glas water, greep het met vaste hand, en keerde hem den rug toe. Langer was het den Markies niet mogelijk, eenen uitroep van verbazing en bewondering te bedwingen. Hij had haar scherp gadegeslagen, was in een oogenblik naast haar, greep een papier, hetwelk zij had laten vallen, en rukte haar het nog volle glas van voor de lippen weg. De ongelukkige had het water vergiftigd!

»Houd op!" riep hij; »maak mij niet tot een' moordenaar! O LOUISE, zie mij aan! Ik, die voor niets hoege-

naamd, op aarde noch in den hemel, mijne knie gebogen heb, kniel voor u, en smeek: schenk mij vergiffenis! Neen, voor het grootste koningrijk der wereld zou ik zoo rein een wezen, als u, niet willen bezoedelen! Tot heden toe hield ik vroomheid en deugd voor verdichtsels. O, hoe laag handelde ik, dat ik zulke bewijzen van vrouwelijke grootheid verlangde! Doch, vergeef het mij, LOUISE; thans ben ik het, die om erbarmen smeeken moet, en van eenen engel, gelijk gij zijt, gevoel ik, dat, hoe zwaar de beproeving ook was, waarop ik u stelde, ik niet vruchteloos tot u smeeken zal. Haat mij niet, om mijner wreedheid wille; maar beproef het, mij als eenen broeder te beschouwen, als iemand, wiens grootste geluk het zijn zal, het uwe te bevorderen."

LOUISE zag hem aan, terwijl hij zoo voor hare voeten knielde; haar blik was verwilderd, en met de handen streek zij over de oogen, alsof zij alles voor eenen droom hield. Maar de stem der waarheid kan niet miskend worden; en toen zij zich eindelijk van de opregtheid zijner woorden overtuigd had, was de wisseling harer aandoeningen te sterk voor haar uitgeputte ligchaam — zij barstte in een wild geschater uit, en viel bewusteloos op den grond.

Vele dagen lag zij op het ziekbed en zweefde tusschen leven en dood, en toen eindelijk haar jeugdig en sterk gestel de ziekte overwon en haar bewustzijn terugkeerde, duurde het nog lang, eer men haar overtuigen kon, dat alles, wat zij zag, geen bedriegelijke droom was, die verdwijnen en haar even troosteloos zou laten, als zij vroeger geweest was. Zij lag in een gemakkelijk bed, in een vrolijk en netgemeubeld vertrek. Haar kind, een toonbeeld van gezondheid en genoegen, zat op den grond te spelen; terwijl JEANNETON, goed gekleed, in eenen leunstoel naast een helder brandend vuur zat. Een vriendelijk lagchend jong meisje stond naast het bed, en gaf haar een' drank in, die haar met een nieuw leven scheen te vervullen. Evenwel eerst twee dagen later veroorloofde de dokter haar, eenen brief aan te nemen, dien hare jonge oppaster haar reeds terstond had willen overhandigen. Hij was van den Markies DE LA RIVIÈRE en behelsde het volgende: »Ik wil, edele LOUISE, geen woord van vergoeding spreken; nimmer kan ik u het lijden vergoeden, hetwelk gij door mij geleden hebt; maar veroorloof mij ten minste, u te bewijzen, hoe volgaarne ik vergoeding schenken wil, zoo ver die in mijne magt staat. De woning, waarin

gij zijt, benevens het daartoe behoorende land, is aan uwen man vermaakt, gelijk ook een jaargeld van duizend francs. Ik heb een' plaatsvervanger voor hem gevonden, en binnen weinige dagen zal hij bij u zijn. Ook heb ik invloed genoeg, om te verhinderen, dat hij niet andermaal tot de dienst opgeroepen worde. Laat mij vergeving geworden; innig smeek ik er u om, en doe mij ook spoedig weten, dat gij hersteld zijt. Bedenk, dat ik tot zoo lang in de onzekerheid blijf, of ik een moordenaar geworden ben, of niet! Bid God, dat gij genezen moogt, en dat aldus de schuld van mij voorbijga, de levensvernieler dergene geworden te zijn, die de beschermengel mijner ziel geweest is!"

Welk eene heldenkracht ligt er niet in hoop en vreugde! Als een zomerregen verkwikken zij het hart. Hoeveel heerlijks en bekoorlijks ontspruit niet onder zulk eenen invloed, daar, waar te voren alles dor en verschroeid was! Slechts een jaar na de hierboven medegedeelde voorvallen zag de schrijver van dit verhaal LOUISE. Het was op een' schoonen avond in het laatste gedeelte der maand Augustus. De woning stond midden in korenvelden, waarop de schoven in digte menigte prijkten. Onder een prieel van jasmijn en kamperfoelie, hetwelk den ingang tot de huisdeur overschaduwde, zat de oude JEANNETON en paste, met bijna kinderachtige blijdschap, het kleine meisje op, dat een kransje van veldbloemen vlocht. PAUL was bezig, een bloembed in orde te brengen voor zijne schoone vrouw, die als levend bewijs, dat de deugd ook hier haar loon vindt, aan zijne zijde stond, met eenig werk bezig, dat zij in de hand hield. Reeds eenigen tijd was ik met hen in gesprek geweest, toen ik de aanmerking niet langer weêrhouden kon, hoe uitmuntend fraai het borduurwerk was, waaraan zij arbeidde, en ik vroeg, voor wien het bestemd was. »Het is," antwoordde zij, »een kleedje voor het eerste kind van den Markies DE LA RIVIÈRE."

GEDACHTEN EN OPMERKINGEN VAN MALESHERBES.

CHRISTIAAN WILLEM DE LAMOIGNON MALESHERBES werd den 6 December 1721 te *Parijs* geboren. In zijne jeugd verwierf hij zich die menigvuldige kundigheden, welke hij naderhand, in eene met werkzaamheden overhoopte loopbaan,

aan den dag gelegd heeft. Zijn vader, aanvankelijk Advocaat-generaal, daarna eerste President van het *Cour des Aides*, eindelijk Kanselier van *Frankrijk*, een deugdzaam en uiterst ijverig man, die in geenen deele de meening koesterde, dat voorname geboorte bij gewigtige staatsambten eigene verdiensten vervangen kan, deed hem slechts als substituut van den Procureur-generaal aanstellen. Doch de onbeduidendheid van dezen post belette MALESHERBES niet, zich bij elke gelegenheid, waarin het algemeene welzijn betrokken was, met roem te onderscheiden.

In zijn vierentwintigste jaar werd hij Parlementsraad, en vijf jaren daarna, in 1749, kreeg hij regt van overleving op de plaats van zijnen vader, als eersten President bij het *Cour des Aides*. Op den 14 December 1760 volgde hij hem daarin op.

Hier toonde hij die edele onverzettelijkheid, welke sedert eene lange reeks van jaren het kenmerk der LAMOIGNONS geweest was. Een ambt, in hetwelk zich anderen vergenoegd hadden met het welzijn van enkelen te behartigen, werd voor hem een werkkring ten dienste van het algemeene nut. Op zijnen regterstoel ontmaskerde hij de verborgene roofzucht der financiers, trad als aanklager tegen de staatzucht van eervergetene Ministers op, wees de gewelddadige aanmatigingen der willekeur terug, deed aan eenen oudgeworden Koning, die door zijne vadzigheid vrijen teugel aan de dwingelandij vierde, gepaste vertoogen, en vorderde teruggave van de regten des volks.

Met welk eene veerkracht hij zich tegen misbruiken verzette, en hoe rondborstig hij het volk durfde beschermen, kan de navolgende taal bewijzen, toen hij protest inleverde tegen eene verhoogde belasting, welke de Ministers wilden invoeren. Hij schreef aan den Koning:

»Het is geen tijd meer, Sire, u de bedenkingen uwer ge»regtshoven te onthouden, welke men gepoogd heeft te ont»duiken. Deze voorstellingen zijn het eenige overschot der »vrijheid, vroeger door het volk bezeten, om zich bij des»zelfs beheerschers te doen hooren, wanneer er van nieuwe »belastingen sprake was. Ook dit overblijfsel wordt thans »als een lastige dwang beschouwd, van welken men zich »moet en wil ontslaan; en bij dit voornemen onderzoekt men »niet, op welk eene wijs de op te leggen lasten voor een »volk het ligtst te dragen worden; men overpeinst alleen,

»hoe men de registrering dier belastingen kan ontduiken. »Men wil de vertoogen uwer geregtshoven vermijden; men »heeft ook alle reden om dezelve te vreezen, daar zij de »ellende van een uitgezogen volk, hetwelk meêdoogenloos »aan de hebzucht der financiers ter prooije gegeven wordt, »aan den dag zouden brengen. Niemand kan zeggen, dat »eene eenige financiële operatie, op welke wijs ook, aan het »volk tot verligting strekt, daar men zich alleen met de be»hoeften van het oogenblik bezig houdt; daar men alle be»denkelijke kunstgrepen aanwendt, om voormalige heffingen »weder in gebruik te brengen, even alsof de ontdekking van »eene verouderde en vergetene belasting voor uwe Majesteit »eene verovering ware; daar men, midden in vredestijd, de »opbrengsten vermeerdert, en desniettemin de schulden van »den Staat nog blijven aangroeijen."

Bij deze gelegenheid beperkte MALESHERBES zich slechts, den Koning met onversaagde vrijmoedigheid zijne meening te verklaren; maar tijdens de voorvallen te *Varennes*, toen men zijner voorstellingen geen gehoor gegeven had, ontzag hij zich niet, aan de magtigste gunstelingen openlijk zijne verachting te toonen, hetgeen veel gevaarlijker en daarom ook des te moediger was. Hij moest de brieven van genade, die door slinksche wegen tegen alle regt verkregen waren, doen registreren. Toen sprak hij van zijnen regterstoel de beschuldigden, die voor hem stonden, in tegenwoordigheid van vele getuigen, dus aan: »De Koning verleent ulieden »genade; het geregtshof heeft dezelve geregistreerd. Ver»wijdert u! De straf is u kwijtgescholden, maar de mis»daad kleeft u onuitwischbaar aan." De beschuldigden waren allen beschermelingen der Ministers.

Zoo veel kracht van karakter moest noodwendig, onder eene zoo diep vervallene regering als die van LODEWIJK DEN XV, gevreesd, maar ook *gestraft* worden. Hij verloor, tevens met al de overige leden van het geregtshof, zijn ambt, en werd daarenboven nog verbannen.

Thans wijdde MALESHERBES zich in zijne afzondering uitsluitend aan de wetenschappen, en vond daarin eene onuitputtelijke bron van troost en opgeruimdheid.

Toen LODEWIJK DE XVI aan de regering kwam, werd de verbanning van MALESHERBES opgeheven. Hij keerde in zijn vaderland terug, en nam deze gelegenheid te baat, om nutte waarheden te verkondigen, even alsof hij de treurige gevol-

gen daarvan nog nimmer ondervonden had. Het lag echter in zijn karakter, om bij zijne handelingen nimmer zijn persoonlijk voordeel in aanmerking te nemen. Wanneer hij van de regtmatigheid eener onderneming overtuigd was, hield hij het voor misdaad, dezelve na te laten, en dacht nimmer aan het daarmede verbonden gevaar.

Hierdoor trok hij de oplettendheid van LODEWIJK DEN XVI tot zich. De Koning benoemde hem op den 12 Julij 1775 tot eersten President van het *Cour des Aides*, en nog in die zelfde maand werd hij Minister en Staatssecretaris in het departement van *Parijs*. In den beginne weifelde hij, of hij weder in het ambtsleven treden wilde; maar de gedachte, dat hij in hetzelve meer nuts kon doen dan in zijne afzondering, ruimde alle bedenkingen uit den weg. Hij dacht, even als MONTAUSIER: »Ik ga aan het hof, maar ik zal er de waarheid zeggen." En hij hield woord.

Hij werd hierop van zijnen Presidentspost ontbonden, om als Staatsminister zich geheel aan dat gewigtig ambt te kunnen toewijden. Zijne eerste verrigting was, de gevangenissen te onderzoeken, en hij begon met de Bastille. Onder al de gevangenen vond hij er slechts twee, die zulk een lot niet verdiend hadden. Hij zelf moest zich verwonderen, dat de *lettres de cachet* niet meer misbruikt waren. Beide deze gevangenen kregen hunne vrijheid terug, en ten gevolge zijner bevelen werden ook de overigen menschelijker behandeld, en hun lot voor hen dragelijker gemaakt. Hij deed hierop in den ministeriëlen raad den voorslag, dat al de *lettres de cachet* eerst door een geregtshof bekrachtigd zouden moeten worden, als wanneer misbruik zeer zelden plaats hebben, zoo niet geheel verdwijnen zou. Doch deze voorslag vond zoo veel tegenkanting bij de talrijke personen, die wanen hun aanzien alleen op vrees te kunnen gronden, dat het bij het oude bleef. In zijne hoop teleurgesteld, om zijn vaderland en de menschheid naar zijnen wensch te kunnen dienen, verzocht hij reeds op den 12 Mei 1776 om zijn ontslag. Zijn verzoek werd hem toegestaan. Hij deed vervolgens eene reis door *Frankrijk*, en bezocht daarna *Italië*, *Zwitserland* en *Engeland*. Geheel onverwacht riep de Koning hem in zijnen ministeriëlen raad terug. Hij nam, wel is waar, deze roeping aan, doch liet dien werkkring weldra weder varen; want het staatsbestuur bevond zich in handen

van personen, die slechts door zijnen geachten naam eenen steun aan hunne gewelddadigheden wilden geven.

Hij keerde in de eenzaamheid terug, en leefde voortaan op het land. Hier hield hij zich met het landmansbedrijf bezig, en zond aan de Maatschappij van Akkerbouw, die hem tot medelid gekozen had, verscheidene doordachte verhandelingen over bijzondere takken dier wetenschap.

Dan, nu troffen ook hem de stormen der omwenteling. Hij vernam het gevangenzetten van LODEWIJK DEN XVI. Het is bekend, hoe edelaardig hij aanbood, des Konings verdediging op zich te nemen. De uitkomst bekroonde zijne heldhaftige vroomheid niet: LODEWIJK's onschuldig hoofd viel onder de guillotine. Later trof ook MALESHERBES zelven, helaas! hetzelfde vreeselijke lot, en met het bewustzijn van een rein geweten besteeg hij kalm het schavot. (*)

Opmerkingen, gedachten en stellingen van zulk eenen man, welke zich door waarheid en scherpzinnigheid onderscheiden, zullen, vertrouwen wij, onzen Lezeren welkom zijn, vooral daar zij uit afzonderlijke, zelfs in *Frankrijk* schaars bekende gedenkschriften, en wel inzonderheid uit twee opstellen over den burgerlijken toestand der Protestanten in *Frankrijk* getrokken zijn, welke MALESHERBES aan LODEWIJK DEN XV overhandigd had.

(*Men zoeke die in No. XIII.*)

(*) In April 1794 werd de edele MALESHERBES, in zijn 72ste levensjaar, op eene kar, naar het schavot gevoerd, benevens zijne Zuster, Dochter, Schoonzoon, Kleindochter en derzelver Echtgenoot! — In Mei daaraanvolgende de beroemde Scheikundige LAVOISIER.

HET DOBBELSPEL OP LEVEN OF DOOD.

Toen Koning WILLEM van *Engeland* in het jaar 1695 de stad *Namen* belegerde, lieten menige zijner soldaten, door het gebrek, hetwelk in het leger heerschte, zich verleiden om op het maraudéren uit te gaan, niettegenstaande zulk eene schending der oorlogswetten op straffe des doods verboden was. De meesten dier stroopers werden door het landvolk doodgeslagen; slechts aan twee gelukte het, hun leger levend weder te bereiken, waar echter over hen,

daar middelerwijl hunne afwezigheid bekend geworden was, zonder verwijl het doodvonnis uitgesproken werd; den volgenden dag zouden zij opgehangen worden. De ochtend van dien dag brak aan, en reeds maakte men toebereidselen om de straf aan hen te voltrekken, toen de opperbevelhebber, om ten minste eenen der twee soldaten, die als dappere lieden bekend stonden, te redden, de daags te voren gedane uitspraak in zòo verre wijzigde, dat het hun veroorloofd werd, met elkander om hun leven te dobbelen. Gelijk men weet, werd in vroeger tijd, wanneer de door de wet bepaalde doodstraf niet gevoegelijk aan al de schuldigen kon voltrokken worden, wel eens aan het lot overgelaten, te beslissen, wie daarvan bevrijd en wie daaraan onderworpen zou zijn. Hiertoe werden alsdan de gevonnisden bij eene trom gebragt, op welke zij met dobbelsteenen werpen moesten; de hoogere of lagere oogen beslisten over leven of dood. In het geval, waarvan wij thans spreken, zou de hoogste worp den dood aanbrengen. Weinige schreden van daar stond reeds de galg opgerigt, en maakte het buitendien reeds zoo akelige tooneel nog ontzettender. Ettelijke officieren, de veldprediker en de scherpregter stonden zwijgend, in ernstige verwachting, op de plaats. Een der veroordeelden vatte met bevende hand de dobbelsteenen en wierp; er vielen twee zessen. Zoodra de ongelukkige dezelve zag, wrong hij wanhopig de handen, en hield zich voor reddeloos verloren; doch wie schildert zijne vreugde, toen zijn kameraad insgelijks twee zessen wierp? De kommanderende officieren stonden over dit zonderlinge voorval versteld; zij zagen elkander zwijgend aan, en waren een oogenblik besluiteloos, wat te doen. Ondertusschen, de bevelen, welke zij ontvangen hadden, waren te stipt en, gelijk zij wisten, te onherroepelijk; zij bevalen dus, dat er nog eenmaal gedobbeld zou worden. Het gebeurde, en men verbeelde zich de algemeene verbazing, toen de soldaten ditmaal elk twee vijven wierpen! Het eskorte brak in een luiden kreet uit, en riep, dat men beiden het leven behoorde te schenken. Ontegenzeggelijk was het geval hoogst zonderling, en de officieren, over hetzelve nadenkende, vonden er iets geheimzinnigs in, waarover zij niet waagden te beslissen. Zij besloten dus, nieuwe bevelen te vragen, en inmiddels de executie op te schorten. Toen zij zich nu om nader voorschrift tot den krijgsraad vervoegden, vonden

zij denzelven nog vergaderd. Het geval werd in rijp beraad genomen, en lang duurde de overweging; doch eindelijk kwam het troostelooze bescheid, dat men aan de gevonnisden andere dobbelsteenen geven, en hen op nieuw hun geluk moest doen beproeven. Was reeds te voren de verwachting der aanschouwers gespannen geweest, zoo werd zij het thans nog oneindig meer. Beiden wierpen weder, en beiden hadden — twee vieren. »Hier is Gods hand in het spel!" riepen nu al de omstanders. »Het is inderdaad verbazend," zeiden de officieren. Ontzet door het wonderbare dezer omstandigheid, bragten zij andermaal den nog steeds vergaderden krijgsraad het berigt van dit zonderlinge spel des lots. Ditmaal beving dan ook eene kleine rilling de leden zelven van dien raad; zij begonnen mistrouwen in hun oordeel te stellen, en besloten de vraag, of de straf al dan niet voortgang moest hebben, aan den opperbevelhebber, wiens aankomst elk oogenblik verwacht werd, ter beslissing voor te leggen. Toen nu de Prins VAN VAUDEMONT aangekomen was, werd hem het zoo vreemde geval terstond berigt, en tot betere kennisneming deed hij de beide *Engelschen* voor hem brengen. Men was uiterst begeerig, hoe hij de zaak beslissen zou, en in de gespannenste verwachting waren aller blikken op den man gevestigd, wien de uitspraak in een der merkwaardigste gevallen, welke men ooit beleefd had, toekwam. De beide soldaten moesten hem al de omstandigheden hunner legerverlating, benevens hetgeen hun verder gebeurd was, verhalen. Hij luisterde naar hen met veel oplettendheid, en toen zij geëindigd hadden — schonk hij hun vergiffenis. »Want," zeide hij, »in buitengewone gevallen zie ik gaarne den vinger der Voorzienigheid, en volg dien."

HET BEELD VAN DEN GESTORVENE.

De *Engelsche* Romanschrijver FIELDING, aan wien wij onder anderen *Tom Jones* te danken hebben, was overleden. De dood nu van een' beroemden schrijver is eene ware goudmijn voor zijn' boekverkooper. Terwijl het lijk van den overledene nog naauwelijks koud is, worden met vindingrijk talent alle mogelijke loftuitingen over zijne nagelatene werken uitgestort, welke, roemt men, onsterfelijk zijn zullen, als

zijn naam. Men geeft te kennen, dat men nog verscheidene voortbrengselen van zijn onnavolgbaar genie voor de pers gereed heeft, die weldra eenen nieuwen krans om zijne slapen zullen strengelen. Alsdan, o gelukkig publiek! zal men zijne gezamenlijke werken ordenen en in een nu volledig geheel het licht doen zien; en daar het publiek steeds met verrukking het afbeeldsel ontvangt, hetwelk de trekken van hem, wiens roem het door de honderd monden der Faam heeft hooren uitbazuinen, meer of minder getrouw, of ook soms in het geheel niet voorstelt, — zoo belooft men, aan het hoofd des werks, het welgelijkend portret van den wijdberoemden Auteur.

Ditmaal ondertusschen was het FIELDING's uitgever onmogelijk, om, gelijk hij te voorbarig beloofd had, eenig afbeeldsel van zijnen Schrijver aan het publiek te leveren, en wel omdat deze zich in zijn geheele leven nooit had laten portretteren. In *Frankrijk* zullen heeren uitgevers, met betrekking tot hunne tijdgenooten, wel nimmer in zoodanige verlegenheid geraken; want, al hadt gij ook slechts eenige onbeduidende artikelen in het minst bekende dagblad geschreven, zoo pronkt weldra uw beeld aan de vensters van tallooze muzijk- en boekwinkels. Doch de uitgever, van welken wij nu spreken, was om een portret van FIELDING inderdaad verlegen. Eerst wendt hij zich tot eenen hem bekenden schilder, die weigert er een te leveren, onder het nietsbeteekenende voorwendsel, dat hij den man, dien hij zou moeten schilderen, nooit onder de oogen gehad had. Teleurgesteld en knorrig verwijdert zich de boekhandelaar; doch verder nadenkende, hoe hij nu aan eene beeldtenis van FIELDING zal geraken, herinnert hij zich, dat HOGARTH den Romanschrijver gekend heeft. Deze ten minste zou dan niet denzelfden grond van weigering kunnen aanvoeren als de vorige kunstenaar. Hij gaat dus naar HOGARTH; maar deze wil zijnen grooten naam niet op het spel zetten, door op de bloote herinnering af een zoo bekend gelaat te schilderen. Nieuwe verlegenheid voor den armen uitgever; doch ook nu verliest hij niet geheel den moed.

Op zekeren avond, omstreeks tien ure, zit HOGARTH in zijne werkplaats, bezig met eenige dier groteske en zoo krachtig sprekende figuren te ontwerpen, gelijk dat van den ongelukkigen muzikant, die, met te berge staande haren en knarsetandende, voor het venster van zijn vlieringkamertje

van woede staat te schuimbekken. Eensklaps wordt hem berigt, dat er een heer is, die hem over eene zaak van gewigt verlangt te spreken. HOGARTH verwondert zich over dit hem zoo laat in den avond gebragt bezoek; doch hij veroorlooft den vreemdeling binnen te laten.

De deur gaat open.... van schrik beeft de schilder terug. FIELDING, FIELDING in levenden lijve staat voor hem en begroet hem statiglijk! — HOGARTH geloofde niet in het minst aan spoken; hij wrijft zich de oogen, ziet nog scherper toe: het is en blijft FIELDING; en reeds had de van den doode verrezen Auteur plaats genomen, en scheen te wachten, dat hij zijn afbeeldsel beginnen zou, toen nog altijd de schilder de verbazing en angst, die hem bevangen hadden, niet kon vermeesteren.

Het verschijnsel scheen ongeduldig te worden.

»Spoed u, HOGARTH!" riep het met eene holle stem; »ik moet naar mijn donker verblijf terug."

Dus aangesproken, verloor de schilder geheel het bewustzijn, en het spook moest hem met eene waterflesch, waaruit het zijn aangezigt besprengelde, te hulp komen.

Toen HOGARTH hierop weder tot zichzelf gekomen was, vervolgde de geest met eenigzins zachtere stem: »Verschrikt u het gezigt van den dood dan zoo zeer, dat het u buiten staat stelt, iets tot den roem van eenen ouden vriend bij te dragen?"

De kunstenaar, bij wien de aandoening, door dit beroep op de vriendschap gewekt, eenigermate den schrik verdreef, greep zijne crayons, en haastte zich, om, naar dit zonderling origineel, het beeld van FIELDING te schetsen. Toen hij geëindigd had, naderde het verschijnsel, bezag de teekening, en sprak: »Zoo is het goed; en nu," ging hij voort, »nog een handdruk aan de schim van uwen vriend, eer zij u vaarwel zegt!" Daar HOGARTH zich juist niet zeer haastte, den spreker dit bewijs van vriendschap te geven, greep deze zelf zijne hand, en drukte die met zulk eene kracht, dat de schilder volkomen overtuigd moest worden, dat de spoken geenszins van zoo onligchamelijken aard zijn, als men gewoon is van hen te verhalen. Doch nu verdween plotseling FIELDING's gestalte, en in derzelver plaats zag hij die van den tooneelspeler GARRICK, den waardigen voorsteller van SHAKESPEARE's helden, die in staat was zoo volkomen eene heerschappij over zijne gelaatstrekken te oefenen,

dat hij dezelve naar welgevallen bijna elken vorm en uitdrukking kon doen aannemen.

Bij dit gezigt lachte HOGARTH luidkeels, en GARRICK, om hem eene vergoeding te verschaffen voor den angst, welken hij hem had aangejaagd, speelde hem, met het vervrolijkendste *humour*, eenige tooneelen van *Falstaff* voor.

De hoogverheugde boekverkooper deed nu de schets in het koper graveren, en leverde der wereld het portret van FIELDING, hetwelk voor de verzameling zijner werken te vinden is, en dat voor zeer gelijkend gehouden wordt.

ANECDOTE VAN WALTER SCOTT.

De inteekeningen tot een, van wege de natie, voor WALTER SCOTT op te rigten gedenkteeken, hebben, gelijk men weet, in de drie Koningrijken den meest gewenschten voortgang gehad, en zulks was te aangenamer, daar ook staatkundige vijanden van den in zijnen laatsten levenstijd zoo verbitterden Torydichter daartoe bijgedragen hebben. MACAULEY alleen heeft voor 20 guinjes geteekend. Thans slaagt ook reeds weder op gelijke wijs eene tweede inteekening op een aqua-tinta-plaat van zijn grafteeken. Zekere dame, welke vóór eenige dagen vijf pond sterling tot het monument bijdroeg, verhaalde bij die gelegenheid eene kluchtige, nog niet bekende anecdote uit den kinderlijken leeftijd van den dichter. Hij was gewoon, menigmaal, met knapen en meisjes van zijne jaren en kennis, te wedijveren, wie de meeste ligchamelijke behendigheid kon toonen. In het *George-square* te *Edimburg* omsluit een ijzeren hek de groene zodenplek, welke destijds tot schapenweide gebruikt werd. De kinderen kregen den inval, om zich tusschen de ijzerstaven van dit hek heen te wringen. Allen gelukte dit, onzen held uitgezonderd. WATTY, gelijk zijne speelmakkers hem noemden, bleef namelijk, ten gevolge der meer dan gewone dikte van zijn hoofd, zoodanig tusschen twee staven geklemd zitten, dat hij noch voor- noch achterwaarts kon. Eindelijk moest men eenen smid te hulp roepen, die door kunst en kracht het kind uit de klem verloste. Dit was het eerste geval, waarbij het hoofd van den dichter de aandacht zijner landslieden bijzonder opwekte.

EEN NIEUW EN TREFFEND VOORBEELD VAN DE SCHRANDERHEID DES OLIFANTS.

Een *Engelsch* Officier in de *Oostindiën* bezat eenen Olifant, dien hij zorgvuldig verpleegde, zoodat hij doorgaans bij de ruime voedering van denzelven tegenwoordig was. Eene verre reis moetende doen, beval hij deszelfs oppasser het dier bijzonder aan. Maar de eigenbaat diens mans verleidde hem weldra, om het dagelijksch rantsoen des Olifants zoo zeer te verminderen, dat zijn meester, bij de terugkomst, den vermagerden lieveling naauwelijks herkende; terwijl het den trouweloozen verzorger niet aan logens ontbrak, om alle vermoeden van zich af te weren. De blijdschap van het arme beest intusschen, toen het zijnen heer wederzag, was onbeschrijfelijk. Toen de gewone tijd van voederen verscheen, waarbij de Officier wederom tegenwoordig was, en den Olifant alzoo het volle rantsoen werd voorgezet, deelde het schrandere dier de portie in tweeën, at de eene helft gretig op, zag zijnen meester veelbeduidend aan, en ging vervolgens zeer bedaard in zijn' stal. Deze pantomime was zoo duidelijk, dat de Officier terstond den bedriegelijken knecht onder handen nam, die dan ook, overtuigd en getroffen, zijn vergrijp beleed.

NIEUWE DIEVENSTREEK.

Onlangs verschijnt 's morgens vroeg een goed gekleed heer aan het bureau van den schouwburg te *Brussel*, en verneemt met ongeruste haast, of men 's avonds te voren in de zaal niet iets van waarde gevonden heeft; hij had, zeide hij, eene doekspeld van briljanten verloren, herinnerde zich, dezelve bij het plaatsnemen in den schouwburg nog gehad te hebben, en had ze niet meer, toen hij in zijn hôtel terugkwam. Daar men hem zijne vraag met neen beantwoordt, schijnt de vreemdeling zeer aangedaan, en beklaagt bitter zijn verlies, alzoo de doekspeld van groote waarde is. Hij vraagt om raad, hoe hij het moet aanvangen, om zijn kleinood bij openbare aankondiging terug te vragen; en daar hij overtuigd is, hetzelve in den schouwburg verloren te hebben, hoopt hij, dat de directie hem wel veroorloven zal, den vinder aan haar te verwijzen. Dit zijn verzoek hem toegestaan zijnde, magtigt hij de directie, om aan den vinder eene belooning van 200 francs te betalen, geeft eene naauwkeurige beschrijving zijner speld, en neemt zijn afscheid. Het duurt niet lang, of men ziet werkelijk briefjes aanplakken, inhoudende dat er eene briljanten doekspeld in of om-

streeks den schouwburg verloren is, en dat de eerlijke vinder verzocht wordt, dezelve tegen eene belooning van 200 fr. bij de directie van den schouwburg terug te brengen. Na verloop van eenige uren verschijnt bij dezelve werkelijk een man, en zegt, dat hij gelooft het verlorene kleinood gevonden te hebben; hij laat het zich naauwkeurig beschrijven, om zich te overtuigen, dat het het ware is, overhandigt het, ontvangt het loon, en gaat heen. De directie wacht lang vergeefs op den gewaanden verliezer, en zal zeker nog lang kunnen wachten, want bij nader onderzoek bleek, dat de teruggebragte diamantspeld valsch en geene vijf francs waard was. — Hoe kunstig berekend, zoo wel op het waarschijnlijk slagen van het plan, als op het straffeloos blijven der beide gaauwdieven, ingeval van te vroege ontdekking!

HET BASTAARDDIER.

Een *Engelsch* reiziger verhaalt een origineel kermisbedrog, hem in eene kleine stad van *Frankrijk* voorgekomen. Op een openbaar plein was eene tent of loods opgeslagen, met een opschrift, hetgeen in geweldig groote letters zeide: »Hier »is te zien de bastaard van eene wilde eend en van een' haas, »een zeldzaam en wonderlijk natuurgedrogt." Het uithangbord lokt drommen van nieuwsgierigen. Men wacht tot dat er een talrijk aantal derzelven bijeen is, en nu opent zich de toegang tot het beloofde wonderschepsel. Op de kijkplaats echter verschijnt, met edelen Franschen zwier, de ondernemer, vraagt, onder herhaalde buigingen, wel duizendmaal om verschooning, alzoo de Policie op het oogenblik de zeldzaamheid, welke hij vertoonde, in beslag genomen en aan de Akademie der Heeren Natuuronderzoekers had uitgeleverd. Ondertusschen — en met deze woorden stootte hij de deur van eene kooi open — kan men hier *de beide ouders* van het zeldzame natuurwonder beschouwen. Het publiek, onder hetwelk zich ook onze *Engelschman* bevond, bezag, eenigzins verbluft, eene wilde eend en eenen tammen haas, zoo als men dezelve dikwijls genoeg voor niet te zien krijgt, en ruimde hierop de tent, om voor andere nieuwsgierigen plaats te maken.

DE TIJDGEEST.

Wilt ge u met eer en met genoegen
Naar onzen Tijdgeest voegen,
Erken en doe hem regt,
Maar dien hem nooit als knecht!

MENGELWERK.

VOORLEZING, OVER EENIGE GEBREKEN IN ONZE HEDENDAAGSCHE OPVOEDING EN ONS TEGENWOORDIG ONDERWIJS, DIE DOOR EENEN TERUGKEER NAAR HET OUDE KUNNEN EN MOETEN VERHOLPEN WORDEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 584.)

De lust, om zich in alles, zoowel in het wetenschappelijke als staatkundige, van alle banden, van alles, wat naar dwang geleek, te ontslaan, die den grondtrek van het karakter der 18de eeuw uitmaakt, had natuurlijk bij de hervorming van het stelsel van opvoeding eenen grooten invloed. De mensch is, zeide men, van natuur vrij. Dus moet vrijheid de leus bij zijne opvoeding insgelijks wezen. *Straffen* mag men het kind derhalve niet, en alles, wat men als zoodanig kan of mag aanwenden, is, dat het kind de natuurlijke gevolgen zijner daden ondervinde, die, wanneer de daden zelve verkeerd zijn, niet dan onaangenaam wezen kunnen, en dus daardoor als straffen kunnen worden aangemerkt. Men bemerkte echter spoedig, dat men met zulk eene *theorie* niet ver komen kon: want, hoewel niemand loochenen zal, dat de geschiktste straf die is, welke als een onmiddelijk gevolg der misdaad kan worden beschouwd, zal men toch niet ligt een kind, dat, niettegenstaande het hem verboden is, een scherp mes heeft aangegrepen, dit laten behouden, en wagen, dat hij zich een' vinger afsnijde of onbruikbaar make, om hem zoo te doen zien, dat messen geen speeltuig voor kinderen zijn. ROUSSEAU, wiens *Emile* zoo veel schoons en goeds, bij zoo veel vreemds en onbruikbaars, bevat, doch evenwel meer verdient gelezen te worden, dan thans geschiedt, nu hij onder de werken behoort, die men meer aanhaalt en prijst, dan leest, was een groot voorstander van het stelsel, dat het kind niet door straf of vermaning, maar door de

natuurlijke gevolgen zijner daden op den regten weg moet worden gebragt en gehouden. Daarom was hij genoodzaakt, zijnen kweekeling, die aanleg tot trotschheid had, en dien hij eene les wilde geven van nederigheid, die door eenen rondreizenden goochelaar te doen geven. De jongeling had namelijk, bij eene openbare voorstelling, eene kunst, welke deze man, tot groote verbazing der verzamelde menigte, verrigtte, doorzien en nagedaan en hem daardoor beleedigd. Hierop had de kunstenaar, bij eene tweede voorstelling, volgens afspraak met ROUSSEAU, den jongeling, die zich op zijne wijsheid vrij wat had laten voorstaan, voor het geheele publiek ten toon gesteld, en hem, benevens zijnen onderwijzer, die hem in het nadoen van den goochelaar behulpzaam was geweest, het verkeerde van zulk eene handelwijs krachtig onder het oog gebragt. Eene list, die met regt door de meesten is afgekeurd. Want, als men tot zulke kunstgrepen zijne toevlugt moet nemen, zal men toch niet zeggen, dat men de natuur volgt. En wanneer de knaap de list doorziet en begrijpt, wat dan? Zal het dan niet eene verkeerde uitwerking hebben? Te regt dus vond deze leer van ROUSSEAU dadelijk veel tegenstand, en men moest wel naar andere middelen omzien. Maar het denkbeeld van straf, waarvan ik niet ontkennen wil, dat te voren, toen plak en stok nog in de scholen heerschten, een schromelijk misbruik was gemaakt, was zoo zeer tegen den geest des tijds, dat men begreep, door met de kinderen te redeneren, haar grootendeels noodeloos te zullen maken. Vooral wilde men nimmer straffen of verbieden, dan met de reden, waarom men zoo handelde, er bij op te geven. Het kind is immers een redelijk wezen, en moet dus begrijpen, waarom men zóó en niet anders met hem handelt. Ongelukkiger denkbeeld, en dat schromelijker gevolgen gehad heeft, is er niet ligt in der menschen hersenen opgekomen. Wat? Moet het kind, moet zelfs de knaap begrijpen, waarom hem het een of ander verboden wordt, en bij overtreding straf hem wacht? Is het hem niet genoeg, dat zijne ouders of onderwijzers het hem verbieden? Waar is de vader, of de moeder,

die het aan het kind altijd zeggen kan, waarom het een of ander verbod wordt gegeven, — waar is de onderwijzer, die zijnen kweekeling daar rekenschap van geven kan of mag? Ongelukkige vader! rampzalige moeder! onwaardige en onbruikbare onderwijzer! indien gij door redeneren uwe kinderen of kweekelingen van de regtmatigheid en billijkheid uwer handelwijs, in het verbieden of toestaan, moet overtuigen, — indien uwe manier van met hen om te gaan niet reeds lang de overtuiging diep in hunne harten heeft ingeprent, dat gij hun niets ontzegd, dan waar gij uwe wijze redenen voor hebt. Moet het kind, moet de knaap door rede geregeerd worden, d. i. moet hij de reden inzien, waarom men zóó en niet anders met hem handelt, dan is hij ook niet verpligt te gehoorzamen, waar hij niet begrijpt; en hoe dikwijls zal dan, bij kinderen vooral, wier jeugdig gevoel en levendige verbeelding door alles, wat hen streelt, zoo zeer wordt weggesleept, dat het verstand, dat zij bezitten, niet werken kan, het geval plaats hebben, dat zij, ook waar zij anders zouden kunnen inzien, dat men redelijk met hen handelde, het in waarheid niet begrijpen, en dus meenen verongelijkt te worden, of liever rekenen geene gehoorzaamheid schuldig te zijn! Neen, dan nog liever tot de oude gestrengheid teruggekeerd, die vooral bij ouders omtrent kinderen, waar de natuur zich zelden geheel verloochent, op verre na die kwade gevolgen niet had, die men er wel aan heeft willen toeschrijven. Aan deze zucht, om steeds met de kinderen te redeneren, heeft men die menigvuldige wijsneuzen, vooral onder knapen en jongelingen, te danken, die men in onze dagen overal ontmoet; en daardoor heeft men den natuurlijken band tusschen ouders en kinderen, zoo niet verbroken, ten minste oneindig losser gemaakt. Wanneer men eens begint te redeneren, moet men hiermede volhouden tot er overtuiging op volgt. Zoo lang die er niet is, *mag*, ja *moet* het kind of de knaap zijne manier van zien, zijne zwarigheden openleggen; en wie, die ooit met kinderen heeft omgegaan, zou niet weten, dat de zucht, om gelijk te hebben, hun niet minder eigen is, dan volwassenen? Dat

redeneren, of liever redetwisten, met zijne ouders, zal dat die liefde, dat vertrouwen aankweeken, dat het kind hebben moet, en dat de oorzaak van zoo veel edels en goeds is? Ik had willen zeggen, dat dit de *vrees*, die het kind voor zijne ouders gevoelen moet, aankweeken, en de *tucht* in de huisgezinnen bewaren? Maar beide deze woorden schijnen onze nieuwe opvoedingkundigen onbekend of liever verouderd toe; en wie durft er nu nog spreken van huiselijke of school-tucht? Bij het krijgswezen laat men het woord nog gelden, schoon ik voorzie, dat, als men voortgaat, zoo als men in de laatste jaren vooral in *Frankrijk* gedaan heeft, men daarbij ook eerstdaags, met het woord, de zaak zelve zal afschaffen. — Men ziet het duidelijk, de tijd, toen het gevoel, of liever de *sentimentaliteit*, de geheele wereld beheerschte, toen *Werther*, *Siegwart*, *Fanny*, *Reinhart* en soortgelijke aan de orde van den dag waren, is ook de tijd van de hervorming der opvoeding, en de sporen dezer *sentimentaliteit* zijn nog aan alle kanten zigtbaar. *Vrees* en *tucht* klonken onze sentimentele Heeren en Dames te hard in de ooren; *liefde*, *leiding* en *vorming* moest het heeten, en onze schoone taal, die door deze nieuwigheidkramers reeds zoo veel van hare kracht en duidelijkheid had verloren, moest hare eigenaardigheid opofferen, en zich met flaauwe en weinigbeteekenende, in plaats van kernachtige en krachtige uitdrukkingen vergenoegen. Alsof onze vaderen, wanneer zij de vreeze des Heeren het begin der wijsheid noemden, *de liefde* uitsloten, en eene wijze en verstandige huiselijke tucht niet de hechtste band was, die ouders en kinderen te zamen vereenigt!

Deze zelfde dweepachtige manier van zien en zich uitdrukken maakte ook, dat men, of, zoo als wij gezien hebben, geene straffen en belooningen aan de kinderen wilde uitdeelen, of, zoo men daar niet buiten kon blijven, allen naijver, allen wedstrijd tusschen hen wilde opgeheven hebben, als die met die sentimentele en ideale liefde lijnregt in strijd waren. Het is vreemd, hoe anders zeer schrandere menschen den aard der kinderlijke natuur zoo zeer

konden miskennen, om in datgene, wat zij opwekking der eerzucht noemden, zoo veel kwaad te zien; maar het is minder vreemd, dat, toen eenige welsprekende mannen daarin den toon hadden gegeven, zij den grooten hoop medesleepten. Ik kan het niet nalaten, hier eene plaats van een' der welsprekendste schrijvers van het einde der vorige eeuw, den teedergevoeligen BERNARDIN DE ST. PIERRE, den zoo bekenden schrijver van *Paulus en Virginia*, uit zijn grooter werk, getiteld: *Beschouwingen der Natuur*, aan te halen; een werk, dat overigens thans zelfs bij hen, die zich voordoen als beminnaars der *Fransche* letterkunde, te weinig bekend schijnt, terwijl het in natuurlijkheid en, waar dit te pas komt, in kracht van stijl, en vooral in adel van gevoelens, verre boven de meeste, ja zelfs de beste hedendaagsche voortbrengselen dezer letterkunde staat. (Tom. II, p. 219.) »Er zou," zegt hij, daar hij zijn ideaal eener school opgeeft, »tusschen deze jongelingen »noch belooning, noch straf, noch mededinging zijn, en »bij gevolg geen nijd. De eenige straf, die men er zou »geven, zou hierin bestaan, dat men hem, die de verga»dering stoorde, daaruit verwijderde, gedurende eenen »naar zijne fout geëvenredigden tijd: dit zou nog meer »eene daad van regtvaardigheid, dan eene straf zijn; want »met deze verbanning zou volstrekt geen denkbeeld van »schande verbonden zijn. Maar, zoo gij u een denkbeeld »van zulk eene vergadering wilt maken, verbeeldt u dan, »in plaats van onze gewone schoolknapen, die bleek, in »gedachten verzonken, jaloersch en bevende over den uit»slag hunner ongelukkige opstellen daarheen gaan, tevre»dene en vrolijke jongelieden, die door het genoegen naar »hunne groote ronde zalen worden gelokt, waar zich hier »en daar de standbeelden der groote mannen van het va»derland en der oudheid verheffen. Ziet ze allen, oplet»tend op de lessen van den meester, elkander onderling »helpende, om ze te begrijpen, ze te onthouden, en hem »op zijne onverwachte vragen te antwoorden. Deze hier »fluistert stil aan zijn' buurman een antwoord in; gene »verontschuldigt de nalatigheid van zijn' makker, die af-

»wezig is. Stelt u hunne spoedige vorderingen voor in het »onderwijs, dat door verlichte meesters wordt opgehelderd, »en door leerlingen ontvangen, die elkander onderling be- »hulpzaam zijn, om het te onthouden. Verbeeldt u de »wetenschap, zich onder hen verspreidende, als de vlam »in een' welgebouwden brandstapel, van het eene deel naar »het andere voortloopende en ze alle te gelijk ontvlammen- »de. Ziet onder hen, in plaats van eenen ijdelen naijver, »eendragt, welwillendheid en vriendschap ontstaan, voor »een van pas ingefluisterd antwoord, voor eene veront- »schuldiging van eenen afwezigen door zijnen medemakker »gegeven, of voor andere bewezene diensten. De herin- »nering dezer verbindtenis van hunnen eersten leeftijd zal »hen in de wereld, niettegenstaande de vooroordeelen van »hunnen stand, nader tot elkander brengen. Het is in »dien teederen leeftijd, dat erkentelijkheid en haat zich »voor het geheele leven zoo diep in de ziel prenten, als »de beginselen der wetenschappen en der Godsdienst. Zoo »gaat het niet op onze scholen, waar ieder leerling zijn' »medemakker den voet tracht te ligten."

Was het vreemd, M. H., dat door zulk eene voordragt, die in mijne vertaling zoo verre beneden de welluidendheid en liefelijkheid en daardoor beneden het wegslepende van het oorspronkelijke is gebleven, in een' tijd vooral, toen het gevoel het verstand geheel scheen te beheerschen, de meesten werden medegesleept, en men allen naijver onder schoolknapen tegenging, als dienende alleen, om kwaadaardigheid, nijd en wangunst in hunne zielen op te kweeken, en de gemoederen der overwinnaars in dien wedstrijd met dwazen hoogmoed en trots te vervullen? Maar, dat men later en nu nog, nu het verstand langzamerhand zijne regten begint te hernemen, hier en daar althans deze zelfde leer hoort verkondigen, verdient meer onze bevreemding op te wekken. — Dat de prikkel der eerzucht, kwalijk bestuurd of aangewend, tot trotschheid en overmoed leiden *kan*, wil ik niet tegenspreken; maar wie heeft ooit, om het misbruik, dat men er van maken kan, eene anderzins goede zaak afgekeurd? Het is de schuld van den onder-

wijzer en opvoeder, als hij deze kwade gevolgen niet weet te verhoeden; en de zaak zelve daarom te verwerpen, zou even zoo dwaas zijn, als alle geneesmiddelen te verbannen, omdat een onkundige, die ze u toedient, het grootste nadeel daarmede stichten kan. Ik meen hierin mij op mijne eigene ondervinding te mogen beroepen. Ik heb, even als alle andere onderwijzers, waanwijze, opgeblazene knapen onder mijne leerlingen gehad; maar ik kan naar waarheid verklaren, dat zij meestal meer onder de laagsten dan onder de hoogsten hunner afdeeling behoorden. Verwaandheid gaat meer met domheid, dan met een helder verstand gepaard. En wat die wangunst betreft en jaloerschheid, die door dezen naijver onder de leerlingen zou ontstaan, deze bestaat meer in de verbeelding dier al te gevoelige schrijvers, dan in de wezenlijkheid. Ik beroep mij hier niet op mijne eigene ondervinding alleen, maar op die van uliedeṇ allen, M. H. Is niet dikwijls hij, die overal én van alle zijne medeleerlingen den prijs behaalt, de bij allen meest beminde? Is hij niet in hunne spelen, in hunne gezelschappen de eerste? Wordt aan hem de leiding en besturing hunner vermaken niet meestal opgedragen? Verstand en génie zullen altijd en overal hunne regten handhaven; en hij, die daarmede boven zijne natuurgenooten begiftigd is, zal overal den toon geven, terwijl anderen zich daarnaar meestal van zelf en gewillig schikken. Wil men dit onregtvaardig, onbillijk noemen, — want ook van dien kant is dit beloonen van den eersten, wiens eigenlijke verdienste soms die van anderen niet overtreft, herhaalde malen aangevallen, — dan klage men een wijs Wereldbestuur aan, dat aan allen gelijken ligchaams- noch zielskrachten heeft geschonken, dat den een' in eenen aanzienlijken, den anderen in eenen minderen stand doet geboren worden, en dus niet, zoo als men juist in dien tijd, toen de nieuwe *theoriën* van opvoeding en onderwijs opkwamen, verkondigde, alle menschen gelijk, maar zeer ongelijk geschapen heeft. Deze kwalijkbegrepene gelijkheid van alle menschen, en de daarop gebouwde theoriën van regt en billijkheid, moesten natuurlijkerwijs op de manier

van straffen en beloonen bij het onderwijs haren invloed uitoefenen. Doch, zoo de opvoeding eene leerschool zal zijn voor de wereld, waarin de mensch eens leven moet, is het dan niet billijk, dat het kind reeds dáár leere inzien, dat de wezenlijke waarde van den mensch niet afhangt van den rang, dien hij in de wereld bekleedt, tot verkrijging of handhaving waarvan wij wel iets, somtijds veel kunnen toebrengen, maar die meestal afhangt van omstandigheden en gebeurtenissen, waarvan de regeling buiten ons bereik ligt? Zou onze opvoeding en ons onderwijs, wanneer zij meer in dien geest geleid werden, ons misschien niet bevrijden van die menigte van ontevredene wezens in de wereld, die, omdat zij met den stand, waarin zij geplaatst zijn, niet tevreden zijn, steeds door alle middelen hooger trachten te stijgen; die kanker, die aan de welvaart der meeste staten van *Europa* knaagt, en misschien nog eens de schromelijkste verwoestingen zal aanregten?

Datzelfde kwalijkbegrepene of verkeerd gewijzigde denkbeeld van vrijheid, en die slapheid, of wil men liever, dat gemis van allen ernst en kracht in ons opvoedingsstelsel, heeft een nog erger kwaad ten gevolge, 't geen door velen volstrekt niet schijnt opgemerkt te worden. Ik bedoel het schier algemeene gebrek aan zedelijke kracht bij het tegenwoordig geslacht, waardoor de bron, waar nagenoeg alle hunne handelingen uit voortvloeijen, niet is *gevoel van pligt*, maar *lust*, *neiging*, *overhelling* tot het eene en *afkeer* van het andere.

De leer namelijk, dat het kind niet door *tucht* — men verkoos dat toen dwang te noemen — bij het volbrengen van zijn' pligt moest gehouden worden, dat straffen eene uitvinding was, voor dwingelanden en slaven geschikt, had natuurlijkerwijs ten gevolge, dat, daar men toch eenige drijfveer noodig had, om het kind tot pligtsbetrachting aan te zetten, deze stelregel algemeen werd aangenomen: *Het regtgeaarde kind doet zijn' pligt, omdat het er lust aan heeft.* Wilde men dit zóó uitleggen, dat men zeide, dat ieder, zoo wel kind als volwassene, trachten moet in hetgeen zijn pligt hem voorschrijft lust te krijgen, dat hij zich

beijveren moet daarmede ingenomen te worden, dan zou ieder zich gaarne met dien regel vereenigen; — maar dat deed men niet. Men zocht den lust van het kind, of den knaap, voor hetgeen men hem leeren wilde, op te wekken, door alle moeijelijkheden en zwarigheden voor hem uit den weg te ruimen; men maakte het pad, dat hij bewandelen zou, effen en gemakkelijk, maar zou teruggebeefd hebben voor het denkbeeld, om zelfs den knaap, die geen kind meer is, tot ijver aan te sporen, door hem te beduiden, dat pligt hem *gebood* te doen, wat zijne ouders of onderwijzers hem voorschreven, het zij hij er lust toe gevoelde, of niet. De slaaf, zeide men, wordt door dwang, de vrije mensch, en dus ook het kind, door eigen lust en aandrift tot het volbrengen van zijne taak aangezet. Dat deze leer, of liever deze handelwijs, in de vroegste kindschheid, wanneer het denkbeeld van zedelijk goed of kwaad nog genoegzaam niet bestaat, of ten minste volstrekt niet ontwikkeld is, onschadelijk kan zijn, spreek ik niet tegen. Dat men voor het kleine kind het pad des levens zoo veel mogelijk effen make en met bloemen bestrooije, wie zal dit afkeuren? Wat *zulk* een kind leeren kan, moge men het op deze wijs zoeken bij te brengen; — maar met den aanwassenden knaap is het eene andere zaak. Wanneer deze leeren zal, *omdat hij er lust in heeft*, en *dát alleen, waar hij lust in heeft*, dan is de gevolgtrekking juist, dat hij niet leeren moet, of ten minste het niet behoeft te doen, als hij er geen lust toe heeft. Men zou bijna zeggen, dat sommigen deze gevolgtrekking — waarmede de meeste ouders evenwel, zoo als mij dunkt, niet zullen instemmen — gaaf aannemen, wanneer men zoo menigen vader of moeder hoort klagen, dat hun zoon in dit of dat vak, somtijds in alles, wat hij leeren moet, geene vorderingen maakt, omdat hij er geen lust in heeft. Somtijds is echter deze manier van zich uit te drukken *onjuist*, en moest het heeten, omdat hij er volstrekt geene vatbaarheid of geschiktheid voor heeft. Doch bij zulke knapen, waarover men hoort klagen, dat zij genoegzaam nergens lust in hebben, heeft deze stelregel de minst slechte gevolgen. De

noodzakelijkheid, waarin de ouders zich bevinden, om te zorgen, dat hun knaap toch iets leere, — vooral wanneer de omstandigheden hun niet toelaten, hem, zonder iets te doen, zijn leven te doen doorbrengen, — doet hun den regel van uit lust te leeren vergeten, en ongemerkt tot dwang hunne toevlugt nemen, om den knaap, het zij hij er neiging toe gevoele of niet, eenige kennis bij te brengen. Doch dezulken bedoel ik eigenlijk niet. Ik bedoel knapen van goede geestvermogens, en een' natuurlijken aanleg, om goede vorderingen te maken. Bij hen ziet men de gevolgen van het hedendaagsche stelsel schier dagelijks. Op de scholen, waar zij gaan, beoefenen zij enkele vakken genoegzaam alleen; andere veronachtzamen zij, en wanneer men hunne ouders hier opmerkzaam op maakt, verontschuldigen zij meestal den jongeling met de aanmerking, dat hij voor dit of dat vak minder neiging gevoelt en buitendien toch zeer werkzaam is, alsof het onverschillig was, waar de knaap zijne werkzaamheid op besteedde, of het oordeel daarover aan hem moest worden overgelaten! — Naar mate zij hoogere inrigtingen van onderwijs bezoeken, worden de gevolgen erger. Alle beginselen eener wetenschap zijn droog en dor, en vereischen krachtsontwikkeling, om er zich door te arbeiden. Wie heeft ooit de eerste gronden eener taal, het werktuigelijk van buiten leeren van woordvormen en dergelijke dingen meer, wie het in 't geheugen prenten der verdeelingen en bepalingen, waarop eene wetenschap gegrond is, voor aangenaam gehouden? Doch aan den anderen kant, wie is er ooit in eene taal of wetenschap ervaren geworden, zonder deze zwarigheden te hebben overwonnen? En vanwaar zal de jongeling, die als knaap wel wat geleerd heeft, maar alleen dát, waar zijne neiging hem heenvoerde, waar zijne lust op viel, kracht, moed en volharding halen, om deze moeijelijkheden te boven te komen? Ach! zoo menigeen verongelukte op zijne akademische loopbaan, omdat hij niet vroeg geleerd had, *pligt* en niet *lust* of liefhebberij tot rigtsnoer zijner werkzaamheden aan te nemen. Ik weet het, men zal mij tegenwerpen, of *studie* vooral dan iets zoo werk-

twijfelijks is, dat het genie geen regt zou hebben zijn eigen' weg te gaan en zich zelfs het spoor te banen; of niet menig groot man, om er slechts één' te noemen, HENDRIK ALBERT SCHULTENS, op deze wijze was opgevoed; hij, die een der eerste geleerden in zijn vak is geworden, die ons vaderland gehad heeft? Doch men vergeet bij deze vraag, dat geniën buiten den gewonen kring der menschen liggen; dat men voor hen noch maatstaf noch regel heeft, en dat men met hetzelfde regt alle onderwijs en leiding voor overbodig kan verklaren, omdat sommige geniën, hiervan verstoken, tot den eersten rang in wetenschap of kunst gestegen zijn.

Maar ik bedoel vooral de verderfelijke gevolgen voor de zedelijkheid, die deze handelwijs ten gevolge heeft. Waaraan anders moet men het toeschrijven, dat zoo dikwijls, helaas! mannen van bekwaamheid, en van wie men met regt meende te mogen vooronderstellen, dat zij hunne beroepsbezigheden met ijver zouden waarnemen, deze veronachtzamen, en zichzelven en hunne betrekkingen ongelukkig maken? Vanwaar bij velen die tegenzin en eindelijk die onwilligheid, om zich met het stroefste en onaangenaamste deel hunner pligtsbetrekkingen bezig te houden? Elk maatschappelijk beroep heeft zijne onaangename zijde, ik zoude bijna zeggen, zijnen slaafschen arbeid. Vanwaar zal hij, die zich, van zijne jeugd af aan, alleen met die zaken heeft bezig gehouden, die zijnen lust en zijne zinnen streelden, die nimmer geleerd heeft, dat voor het strenge bevel van den pligt alle andere neigingen zwijgen moeten, de kracht halen, om deze te overwinnen? Zij zijn zoo lang heerscheressen geweest, en laten zich nu niet zoo gemakkelijk tot dienaressen verlagen. Is het te verwonderen, dat iemand, na zulk eene opvoeding, zijne betrekking in de maatschappij, zij moge dan zijn, welke zij wil, slecht en met tegenzin waarneme; en zou men hierin niet eene nieuwe reden van die lusteloosheid en ontevredenheid, waarover men thans zoo algemeen hoort klagen, moeten zoeken?

Doch wat spreek ik van onze betrekking in de maatschappij, waarin wij leven? Opvoeding en onderwijs zullen

toch wel een hooger, een edeler doel hebben, dan ons daartoe voor te bereiden en te bekwamen. De hoogste ontwikkeling der krachten en vermogens van ons verstand en hart dienen zij zich wel voor te stellen, indien zij aan hare roeping willen beantwoorden. Die zal men toch wel niet bij hem verwachten; die zedelijk zoo zwak is, dat hij door den maalstroom zijner neigingen, als een vaartuig, dat de speelbal der golven is, wordt heen en weêr geslingerd. Het is louter toeval, als de verleiding hem niet medesleept: eigene kracht, om zich daartegen te verzetten, bezit hij niet. Gelukkig, dat zijne betrekking in de maatschappij, en de eerbied, of liever de vrees, die hij voor hare oordeelvelling heeft, hem dikwijls tegenhouden op het pad, dat naar het verderf voert, schoon zijne zedelijke waarde daardoor weinig verhoogd wordt.

Ouders en opvoeders, die mij hoort, laat ons allen trachten de aan onze zorg toevertrouwde panden voor zulk eene zedelijke nietsbeduidendheid te bewaren! Menig jong mensch heb ik op de onstuimige zee des levens zien verongelukken, omdat zijne ouders hem niet geleerd hadden, dat de pligt de eenige noordstar is, waar men zijn' loop veilig naar rigten kan. Menigwerf verbeelden de ouders zich ter goeder trouw, dat zij aan hunne verpligtingen geheel hadden voldaan; doch zij bedrogen zichzelven. Zij hadden den jongeling met kundigheden en begaafdheden toegerust, die hem tot sieraad konden verstrekken, die hem op de baan des levens met glans konden doen vooruitgaan; maar hem die zedelijke kracht te geven, om in moeijelijke omstandigheden staande te blijven, daaraan hadden zij niet gedacht. Men krijgt die door geene leerstellige voorschriften van wijsbegeerte en Godsdienst. Daardoor leert men, wat men doen moet; maar het vermogen en de kracht, om het te doen, verkrijgt men, door van zijne jeugd af aan het pligtsgebod te hebben gehoorzaamd, door steeds geleerd te hebben, en het in zijn eigen voorbeeld gestaafd te hebben gezien, dat hiervoor alle lust en neiging moeten onderdoen, en zich, door dien van die jeugd af gevoerden strijd, tegen alle gevaren, die het leven mogt opleveren, volkomen gehard en bestand te hebben gemaakt.

OVER DE DRONKENSCHAP.

(Grootendeels overgenomen uit het: *Journal de la Société de la Morale Chrétienne*, voor *April*, 1840. *D.* 17. *No.* 4.)

Een uit *Lubeck* geschreven brief biedt ons de gelegenheid aan, eenige merkwaardige bijzonderheden te verzamelen, met de statistiek der Dronkenschap in verband staande. In denzelven wordt gezegd:

»De Dronkenschap, sedert eenige jaren, schrikbarende voortgangen gemaakt hebbende onder de arbeidende volksklasse hier ter plaatse, — iets, hetwelk bovenal aan den verminderden handel en scheepvaart en den lediggang van duizenden behoort te worden toegeschreven, — zoo heeft de Senaat een besluit uitgevaardigd, inhoudende: » 1°. Dat »de, bij kroeghouders, wijnverkoopers en distillateurs ge»maakte schulden wegens geestrijke dranken, in hunne loka»len gebruikt zijnde, voortaan zullen worden beschouwd »als tot de speelschulden te behooren, welke als onwettig, »bij de wet, zijn aangenomen, en waaromtrent de regt»banken geene aanklagt kunnen gedoogen. 2°. Dat het »aan de bovengenoemde personen verboden wordt, sterke »dranken aan *beschonkenen* te tappen, op straffe van, voor »altoos, de bevoegdheid te verliezen, gezegde dranken, »in 't klein, te mogen verkoopen."

De te *Lubeck* genomen maatregel (aldus vervolgt het *Journal*) is van hoog belang; dezelve kan ontelbare onheilen verhoeden en groote ongelukken voorkomen, aangezien het kennelijk is, dat eene menigte *rampen* en het meerderdeel der *misdaden* aan de Dronkenschap moeten worden toegeschreven.

Ingevolge statistieke opgaven, te *Parijs*, ten jare 1834, opgemaakt, blijkt, dat, in den loop van gezegde jaar, van de 574 zelfmoorden, een aantal van 108 aan eigenlijke Dronkenschap zijn toe te schrijven; — 55 anderen, door achteruitgang hunner zaken en verlies van hunne kostwinning, waren daarbij in het ongeluk gestort; en is het ver-

moedelijk, dat ook daarbij de Dronkenschap eene hoofdrol zal gespeeld hebben.

Onder 236 plotselinge sterfgevallen telde men er 24, als gevolgen van plaatselijke oorzaken, en 212, als door beroerten voorafgegaan. Van deze 212 bevonden er zich 84, (te weten 72 mannen en 12 vrouwen) toen de genoemde kwaal hen trof, in eenen staat van dronkenschap. Vandaar heeft men het besluit afgeleid, dat het meerderdeel van de aan genoemde kwaal overledenen, boven het aangeduide getal van 84, door het onmatig gebruik van sterken drank, zich eenen plotselingen dood heeft op den hals gehaald.

Het gedaan onderzoek heeft tevens doen zien, dat de Dronkenschap eene der blijkbaarste oorzaken van een groot aantal onheilen is, die met voertuigen plaats hebben. Immers heeft men opgemerkt, dat, op een getal van 270 gekwetsten, 110 volslagen beschonken waren, tijdens dat hun, met rijtuig, eenig ongeluk bejegende; terwijl, volgens daarvan opgemaakte staten, van de honderd onheilen met rijtuigen 70 door dronkenschap, 20 door onoplettendheid of onvoorzigtigheid, en 10 door toevallige omstandigheden veroorzaakt werden. Door elkander rekende men het aantal gekwetsten, bij zulke gelegenheden, in het eerste geval op 40, in het tweede op 30, en in het derde op 20 individu's.

Daarenboven is gebleken, dat het aantal ongelukken, aan arbeidslieden van verschillende soort overgekomen, zeer talrijk, en ten jare 1834 tot een cijfer van 282 is geklommen. De oorzaken dier ongelukken opsporende, heeft men ontdekt, dat het meerderdeel van dezelve door voorzigtigheid, of wel door het in acht nemen der matigheid, hadde kunnen worden voorgekomen. Het misbruik van sterken drank, inzonderheid bij de arbeidende volksklasse, als de voorname bron van al die onheilen te beschouwen zijnde, is daarbij tevens opgemerkt, dat de hulp, verleend aan die ongelukkigen, welke zichzelven in het water hadden gestort, doorgaans onvruchtbaar is bevonden bij hen, die in een' staat van dronkenschap verkeerden. In dit geval

is een verwijl van weinige minuten onder water toereikende, om eene onherstelbare verstikking te veroorzaken.

Het onderzoek, in 1835 te werk gesteld, heeft, op 635 zelfmoorden, te *Parijs*, een aantal van 97 opgeleverd, waarvan de onmiddellijke aanleiding in de dronkenschap gelegen is.

Bij het onderzoek naar de oorzaken van ongelukken met rijtuigen bleek, dat 8 dronkaards in een' zoodanigen staat van wezenloosheid verkeerden, dat zij de rijtuigen niet wisten aan te duiden, die hen hadden onderstboven geworpen; en over het geheel mag men, bij al de ongelukken, die den arbeiders overkomen, en waarvan de oorzaak niet altijd bepaaldelijk is aan te wijzen, veilig aannemen, dat dezelve veel minder zouden zijn, indien de bedoelde individu's een spaarzamer gebruik maakten van geestrijke dranken. Inderdaad, indien men de over den jare 1835 ontworpen tabèl raadpleegt van ongelukkigen, die, door het vallen van ladders, daken of andere hoogten, gekwetst of overleden zijn, zoo zal men daarop 79 van de 315 ambachtslieden (of wel een vierde van het geheel) aantreffen; en dan gewagen wij nog niet van de ongelukken op den openbaren weg, wier aantal 225 beloopt. Nog doen wij opmerken, dat, van de in 1835 plaats gehad hebbende plotselinge sterfgevallen, aan 135 personen, ten gevolge van beroerte, overgekomen, slechts 48 aan eenig physiek ongemak bezweken; de overigen waren dronkaards, of hadden zich het onmatig gebruik van geestrijke vochten tot eene gewoonte gemaakt.

De Dronkenschap is niet alleen de oorzaak van ontelbare ongelukken, maar zij verwekt tevens de grootste wanordelijkheden. Zij is als eene kwaal der zamenleving te beschouwen, de geboorte schenkende aan het meerendeel der misdaden. Een groot aantal diefstallen wordt gepleegd door menschen, die daardoor aan hunne zucht tot den drank pogen te voldoen. Hoe velen zijn er, die, zonder deze rampzalige drift, nimmer eene gevangenis zouden zijn ingetreden!

Wij zijn overtuigd, dat, indien men eene statistiek ver-

vaardigde, 1°. van de oorzaken, die de individu's voor de regtbanken der correctionele policie en de geregtshoven voeren, en 2°. van de misdrijven, die de militairen voor de krijgsraden doen verschijnen, men tot het besluit zou worden geleid, dat de Dronkenschap eene ondeugd is, die hen, welke haar volgen, naar het gasthuis, voor de geregtshoven, naar de *bagno's* of het lijkenhuis (*la Morgue*) en niet zelden naar het schavot voert. Om het aangevoerde te staven, bedienen wij ons van de laatste woorden, te *York*, door den ter dood veroordeelden THOMAS WILLIAMS, den 12 Augustus 1837, uitgesproken. Deze ongelukkige had, in dronkenschap een' moord gepleegd, en stierf een' geweldigen dood, drie kinderen achterlatende. Voor 't laatst sprak hij de toeschouwers aldus aan: »Mijne »Vrienden, gij ziet in mij een voorbeeld van de verderfelijke gevolgen der onmatigheid; allen, die het aanschouwen, »mogen er voor terugbeven. Zijn er onder u dronkaards? »Ongetwijfeld; want ik herken er eenigen onder Ulieden. »Welaan, dat zij, deze plaats verlatende, zich naar hunne »woningen en aan den arbeid begeven, en de herberg »nooit weder bezoeken!"

Dus verre de mededeeling in het genoemde *Journal*. Wilde men, in navolging van hetgeen te *Parijs* plaats vindt, ook hier te lande statistieke opgaven, betrekkelijk *zelfmoorden*, *plotselinge sterfgevallen* en *ongelukken langs den openbaren weg*, door Dronkenschap veroorzaakt of voorbereid, doen opmaken, dan is het te vreezen, dat de uitkomsten ten onzent niet minder treurig en ontmoedigend zouden zijn.

Maar, *ontmoedigend?* — Neen; immers zou zoodanige ervaring *den moed verhoogen* van die vrienden der menschheid, welke het zich ter taak hebben gesteld, het steeds toenemend kwaad, zoo veel mogelijk, in deszelfs verderen voortgang te stuiten; en het zou gewis bij hen de hoop verlevendigen, dat het groot aantal van hen, welke thans nog den voortgang des kwaads lijdelijk aanzien, eindelijk uit hunnen rustigen droom mogten ontwaken, en, het gevaar bespeurende, dat het dierbaar bedreigt Vaderland, zich

met hen zouden vereenigen, om *het kwade te overwinnen door het betrachten van het goede.*

Als maatregelen, welke van wege het Landsbestuur, onder meer anderen, ter stuiting van den invretenden kanker der onmatigheid zouden kunnen aangewend worden, schijnen die, welke de Senaat te *Lubeck* verordende, alle overweging te verdienen; en wij vermeenen allen grond te hebben, om te mogen vooronderstellen, dat het groot belang der zaak bij ons Gouvernement geenszins uit het oog wordt verloren.

Als bijkomende maatregelen mag men zich van de bemoeijingen der verscheidene Departementen der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, ter wering der onmatigheid, veel goeds beloven, en niet minder van de pogingen, die, ter bevordering van het goede, door elken vriend der menschheid, een ieder in zijnen stand, betrekking en werkkring, met voorzigtig beleid, kunnen aangewend worden. Wij kunnen hier de meerdere verspreiding onder de arbeidende volksklasse van den *Volksbode*, te *Arnhem* bij den Boekhandelaar L. A. NIJHOFF verkrijgbaar gesteld, niet genoeg aanbevelen. Immers door redelijke overtuiging werkt men doorgaans het krachtigst op het gemoed van den mensch; en hoe groot is het aantal onmatigen, die den afgrond niet kennen, aan wiens steilen rand zij bewusteloos omdolen! Wij doen dan, voor 't minst, het onze, in het ootmoedig vertrouwen, dat de God der Liefde onzen arbeid niet ongezegend zal doen zijn.

Dat de uitgebreidheid en het moeijelijke der onderneming niemand terughoude, veel minder afschrikke! Door traagheid, onwil en spotlust moge die taak verzwaard worden; maar in het gevoel harer moeijelijkheid ligt het denkbeeld harer onuitvoerbaarheid geenszins opgesloten; en elke vooruitgang op den goeden weg is eene *zekere* aanwinst voor de menschheid. Tijdgenoot en nakomelingschap wekken ons op, met verstand te ijveren, om de rijke springbron van zooveel tijdelijk en eeuwig wee in haren gevaarlijken loop te stuiten, en, waar dit hoogstbezwaarlijk zij, dien loop zoo min schadelijk te maken als immer mogelijk is.

Dat de vrienden van menschheid en Godsdienst, zedelijkheid en deugd, in één woord alle regtgeaarde vaderlanders, zich daartoe vereenigen, en een iegelijk *doe, wat zijne hand te doen zal vinden!*

W.

TAFEREELEN UIT NAPELS.

Benevento. Avellino. Salerno. Amalfi.

Ik onderneem het, eene kleine schets te ontwerpen van eene der bekoorlijkste reizen, die zelfs in *Italië* haars gelijke niet heeft; doch ik moet vooraf reeds bekennen, dat ik voor de tooverbeelden van deze landstreek bezwaarlijk woorden zal kunnen vinden. Zelfs CLAUDE LORRAIN en POUSSIN, die de natuur zoo diep en zoo levendig begrepen, hadden moeten verstommen, en zouden niet met de pen, maar met het penseel hun gevoel hebben kunnen uitdrukken.

De menigvuldige schoone of wegens oudheden beroemde plaatsen in de nabijheid der stad *Napels*, welke door vreemdelingen gewoonlijk bezocht worden, waren mij bekend; slechts *Amalfi* ontbrak nog, en ik wilde met eenige vrienden de ongemeen aangename herfstdagen besteden om deze, zoo wegens hare fraaije ligging, als wegens hare vermaardheid in de middeleeuwen, beroemde stad te bezoeken. Gelukkiglijk vertraagde ons vertrek, en gedurende dit korte oponthoud kwam een gemeenzaam vriend terug van zijne reis naar *Benevento*, *Avellino* en *Salerno;* dezelve gaf ons eene zoo dichterlijke beschrijving van de schoonheden dezer weinig bezochte oorden, dat wij spoedig besloten, om, in plaats van regtstreeks naar *Salerno* te gaan, waar men in zes uren kan komen, nu over *Benevento* en *Avellino* derwaarts te reizen, waartoe men drie dagen noodig heeft. Dit verschafte ons bovendien het voordeel, dat wij *Caserta*, hetwelk slechts een weinig van den weg naar *Benevento* verwijderd ligt en ons nog onbekend was, mede konden bezoeken. Ik had eene veel te geringe

meening van dit lusthuis, enkel uit vooroordeel tegen de landstreek, en ik liet het dus aan het toeval over, om mij eenmaal derwaarts te voeren, zonder de gelegenheid daartoe op te zoeken. Ik werd alzoo des te meer door de alhier vereenigde schoonheden verrast. Ik verbeeldde mij, *St. Ildefonso*, deze beroemde *sitio* der *Spaansche* Koningen bij *Madrid*, weder te vinden; of liever, ik vond het hier verre overtroffen. Het paleis, door VANVITELLI gebouwd, is inderdaad grootsch en prachtig. De trap vooral wordt door geenen anderen van dien aard overtroffen. Allerlei soorten van marmer zijn in kwistigen overvloed aangebragt. Doch ik wil datgene niet beschrijven, wat mij dikwijls, zelfs bij een vlugtig doorloopen, verveling heeft veroorzaakt — het inwendige van een paleis. Slechts dit weinige derhalve. Alhoewel er reeds eene menigte van grootere en kleinere zalen was, viel het den prachtlievenden MURAT in, nog twee groote zalen in het paleis te maken en met Oostersche pracht te versieren. Alleen de voorzaal, op eene breede schaal aangelegd, is voltooid geworden, en heeft een millioen gekost. Nog veel grooter is de ruimte van de troonzaal, die wel drie millioenen gekost zou hebben — thans staat dezelve met naakte muren en steigers, alsof het bouwen nog moet beginnen. Doch het werk werd gestaakt; ik kan echter niet zeggen, of dit plaats had uit hoofde van geldgebrek, of omdat de bouwheer van het tooneel verdween. Het is nu, als geschiedde het tot een aandenken aan die *tempi passati* (verledene tijden), dat men dit ontsierend *memento mori* (gedenk te sterven, of gedenkstuk der vergankelijkheid van aardsche grootheid) midden onder de rijkversierde prachtige zalen geheel zóó heeft laten staan, gelijk het met ruwe muren zich bevond op het oogenblik, toen de bouw aanvangen zoude. En ook in deze gedaante laat men vreemdelingen hetzelve zien.

De waterval, op den achtergrond van den tuin, reeds van verre zigtbaar zijnde door de hoofdpoort van het paleis, doet aan de *Wilhelmshöhe* bij *Kassel* denken; maar het geheel is fraaijer. *Caserta* ligt aan den voet van eene

bergketen der *Apennijnen*, die hier de hoofdstad het meest naderen en slechts drie *Duitsche* mijlen ten noorden van dezelve zijn. — Het oude *Caserta* vertoont zich zeer schilderachtig met zijne oude torens vrij hoog aan de helling van een' dezer bergen.

De korte dagen noodzaakten ons, in *Maddaloni*, op een' kleinen afstand van *Caserta*, te blijven; hetgeen ons de juist niet wenschelijke gelegenheid verschafte, om te ondervinden, wat het zegt, in eene slechte herberg te vernachten in *Italië*. Men denke evenwel niet, dat ik dit op allen zou willen toepassen; daar zijn thans op verscheidene plaatsen even zoo goede herbergen als in andere landen. Wij moesten ook mede hier blijven, omdat wij den volgenden morgen de beroemde waterleiding, *i ponti di Maddaloni* genoemd, zien wilden, waartoe het des avonds te laat was geworden. De waterleiding is eene halve *Duitsche* mijl van de plaats, op het gebergte, en een hoofdweg, die naar *Rome* leidt, gaat onder de bogen door, welke hier het hoogste zijn, en over een, tusschen twee hooge bergruggen liggend, dal loopen. Dit werk, door KAREL III aangelegd, verdient om zijne grootte en zijnen stouten bouw de hoogste bewondering; en het is zeker niet te veel gezegd, als men beweert, dat het misschien het eenige der nieuwere bouwkunst is, hetwelk zou verdienen nevens het verhevenste der *Grieken* en *Romeinen* geplaatst te worden.

Van *Maddaloni* komt men weldra over *Arienzo* op den schoonen weg, die van *Napels* naar *Benevento* loopt, en voorts over *Arpaja* en *Monte Sarchio* naar deze, midden in het *Napelsche* gebied, en wel in de provincie *Principato oltra*, gelegene Pauselijke stad. Digt bij *Arpaja* zijn de beruchte *furcae* of *furculae Caudinae*, waar de *Romeinen* door de *Samniten* in eene bergengte werden ingesloten. *Monte Sarchio* heeft eene bekoorlijke ligging. Het voormalige, onder de *Longobarden* zoo beroemde, Hertogdom *Benevento* is tot de stad van dezen naam ingekrompen: ten hoogste behooren er nog een paar gehuchten toe, — welk gebied, met ongeveer 20,000 inwoners, de Paussen reeds sedert de elfde eeuw onder denzelfden titel

bezeten hebben. Geheel verwijderd van alle groote wegen, die de gemeenschap gemakkelijk maken, zou deze stad, in weerwil van het schoone oord, dat dezelve, gelijk ook andere plaatsen in deze bergstreek, omgeeft, slechts zelden of nooit misschien bezocht worden, ware er niet eene der fraaiste oudheden, welke door geene andere in *Italië* wordt overtroffen. Ik bedoel de zoogenaamde *porta aurea* (gouden poort), een voor Keizer TRAJAAN opgerigte zegeboog, welke thans als stadspoort dient. Dezelve is tot op de helft der *architraaf* voortreffelijk en beter, dan alle anderen, bewaard gebleven. Wandelt men door deze schoone poort naar buiten, zoo breidt zich in het schoonste *panorama* de bekoorlijke landstreek in wijden omtrek uit voor het oog, dat op den versten achtergrond duidelijk de *Majella* ontdekt. Deze, in de *Abruzzen* liggende, wel twintig *Duitsche* mijlen van hier verwijderde berg is 8000 voet hoog en een tak van den *Monte Amaro*, den hoogsten van de gansche *Apennijnen*-keten, na den naburigen *Monte Corno* of *Gran Sasso d'Italia*, welken ik ook eens op gelijken afstand uit *Tusculum* zag.

Benevento ligt aan de *Callora*, die, daar eene beek opnemende, verder bij *Capua* den naam van *Volturno* draagt. Over deze rivier hadden de *Romeinen*, omstreeks de oude stad, welligt nog in dezelve, eene prachtige brug gebouwd, welker grootsche bouwvallen, waarin thans een molen aangelegd is en nog oude opschriften te lezen zijn, mij nog meer belangstelling inboezemden, dan die triomfbogen. Onze gids leidde ons van deze brug naar een, in den alouden smaak tegen eene helling van den grond aangelegd gebouw, of eigenlijk eene lange galerij, welke de touwslagers thans tot hunnen arbeid gebruiken. Onze *Cicerone* verzekerde ons, dat het een gedeelte van het *amphitheater* had uitgemaakt, hetwelk het grootste in de geheele wereld was geweest. Indien het eerste waar was, zou ook het tweede wel zeker zijn; want wij bevonden ons op een' vrij grooten afstand van de stad, in welke blijkbaar bouwvallen van een *amphitheater* gevonden worden, die wij zagen bij onze terugkomst. Hoe onbedreven ik nu in de oudheidkunde ben, zoo opperde ik toch aan mijne reisgenooten terstond de bedenking, dat zoodanige, in eene regte lijn voortloopende, galerij nooit een deel van een *amphitheater* uitgemaakt kan hebben, alvorens ik wist, hoe verre de wezenlijke bouwvallen van hier ver-

wijderd zijn. Want waren beide verbonden geweest tot een gebouw, zoo zoude het *amphitheater* van *Capua*, welke stad toch eenmaal, na *Rome* en *Carthago*, de grootste van het rijk was, wel tienmaal hierin plaats gevonden hebben. Mijn twijfel werd dan ook volkomen geregtvaardigd, als ik, na mijne terugkeering, van eenen met oudheden zeer bekenden kunstenaar vernam, dat hij dit galerijachtig gebouw voor een overblijfsel van den ouden stadsmuur houdt. Behalve deze weinige oudheden, is in de zeer slecht, met enge straten, gebouwde stad alleen de *kathedrale* kerk nog merkwaardig. *Napels* heeft geene zoo schoone kerk. Mij viel terstond derzelver gelijkheid met die van *St. Maria Maggiore* te *Rome* in, voor welke zij ook in allen opzigte weinig behoeft onder te doen.

De goede weg, langs welken men naar *Benevento* komt, houdt daar geheel op, zoodat, *Napels* uitgezonderd, de stad geene gemeenschap met andere plaatsen heeft, namelijk door *strade carozzabili* (bruikbare, behoorlijk onderhoudene rijwegen), zelfs niet met de belangrijke stad *Avellino*, die evenwel slechts op geringen afstand ligt. Alzoo wij derwaarts wilden, hadden wij te kiezen, om of bijna tot aan *Napels* terug te keeren en den weg van *Apulië*, die over *Avellino* gaat, te nemen, of toen tot twaalf *miglien* (omtrent drie *Duitsche* mijlen) op eenen weg af te leggen, die grootendeels slechts voetpad is, en soms ook zelfs geen spoor van weg toont. Evenwel, daar de grond overal droog was, waagden wij het, en met behulp van eenen wegwijzer, die hier onontbeerlijk is, geraakten wij in zes uren tijds gelukkig op den hoofdweg naar *Apulië*, en wel bij *Dente Cane*, veertig *miglien* van *Napels*, dus twaalf mijlen verder dan *Avellino*, hetwelk achtentwintig *miglien* van daar ligt. Hier bevonden wij ons geheel te midden der *Apennijnen*, en de weg naar *Avellino* liep steeds opwaarts. Deze fraai gebouwde en levendige stad ligt zeer schilderachtig aan den voet van den grooten berg *Monte Virgine*. De zeer hooge ligging maakt het luchtgestel hier koud en guur, hetgeen thans reeds zeer merkbaar was, terwijl men in het naburige *Napels* nog zomerwarmte had. De stad telt omtrent 15000 inwoners. Dat gedeelte, waardoor men er van *Napels* inkomt, schijnt geheel nieuw te zijn. Het is eene zeer lange en fraaije breede straat, aan beide zijden met meerendeels aanzienlijke huizen bezet, die allen zich nog

nieuw vertoonen. De naam *strada di pioppi* schijnt aan te duiden, dat hier eertijds eene laan van populieren was.

Vóór niet langen tijd heeft men een' zeer goeden straatweg van *Avellino* naar *Salerno* aangelegd, en hierdoor niet alleen aan de zeer talrijke bevolking der tusschen deze beide, vier of vijf *Duitsche* mijlen van elkander verwijderde, steden liggende dalen eene groote weldaad bewezen, maar ook reeds aan menigen reiziger het genoegen verschaft, dat hij een der schoonste oorden aanschouwde. Tot nu toe komen hier echter slechts weinigen der vreemdelingen, die *Napels* bezoeken. Het schijnt nog niet genoeg bekend te zijn, hoe zeer dit uitstapje de moeite dubbel beloont. Ik wensch dus volgende reizigers opmerkzaam te maken op deze fraaije landstreek. Ten tijde van STOLBERG bestond deze weg nog niet. Het is dus waarschijnlijk, dat hij dit oord niet kende, ofschoon hij het land in verschillende rigtingen te paard doorkruiste. Had hij het gekend, hij zou buiten twijfel het dal *la Cava*, tusschen *Napels* en *Salerno*, voor het schoonste oord van *Italië* verklaard hebben.

Thans moet ik mijne verlegenheid bekennen — ik wilde het onbeschrijfelijke beschrijven. Ik weet mij daaruit niet anders te redden, dan dat ik met weinige woorden datgene aanduide, wat ik aan de verbeelding der lezers moet overlaten, om verder aan te vallen en te voltooijen. — Van eene aanmerkelijke hoogte der *Apennijnen* daalt men ongevoelig langs dezen weg tot aan de zee naar *Salerno* af. In den beginne schijnt men zich op eene vlakte te bevinden, en met eene aangename verwachting bemerkt men eensklaps, dat men op een' hoogen berg is, van welken de weg door ontelbare slingeringen langzaam en zacht in de vallei nederdaalt. Boven aan de helling van den vrij steilen berg onverwacht gekomen zijnde, overziet men op eenmaal dit gansche dal, een der bekoorlijksten van de wereld — het dal *Montuoro*, dat men gedurende het langzaam afdalen steeds vóor oogen heeft en niet moede wordt te aanschouwen. Bij voorraad reeds verheugt men zich, als men bemerkt, hoe de weg, als eene witte streep, midden door dit paradijs loopt, door welks benedenste gedeelte eene kleine beek stroomt. Bezwaarlijk kan men dit dal met andere vroeger geziene dalen vergelijken. Het is inderdaad onvergelijkelijk. Onbewoond zijnde, zoude het tooverachtig schoon genoemd mogen worden; maar eene vrolijke bevolking, die in aantal niet onderdoet voor de

meest bevolkte streken van ons werelddeel, brengt in het bekoorlijke landschap eene levendigheid, die den indruk van het geheel allezins versterkt. Waarlijk, dit is eigenlijk, wat SANAZAR van *Napels* zeide: *un pezzo del Cielo cadùto in terra* (een deel van den Hemel op aarde gevallen). Ik weet het niet anders te noemen. — Thans, beneden in het dal zijnde, verwacht men geenszins, dat het vorige tooneel nog eens gezien zal worden; en evenwel heeft dezelfde verrassing op nieuw plaats, wanneer men aan het einde van dit hoog gelegen dal zich weder op eenen berg bevindt en, even als te voren, in een tweede dal nederziet, waarin de weg met gelijke kronkelingen nederwaarts loopt. Dit is het dal van *San Severino*. Niet minder schoon, dan het hooger liggende dal van *Montuoro*, is het zeker nog meer bevolkt; want het heeft achtentwintig dorpen en gehuchten, met omstreeks 11000 inwoners. Op zekere plaats in *San Severino* wordt elken zaturdag eene groote markt gehouden, waarop gewoonlijk van acht tot tien duizend menschen uit de dalen en nabuurschap te zamen komen. De lucht wordt hier zachter, en men bemerkt aan dezelve reeds de nabijheid der zee. Van *San Severino* tot *Salerno* blijft de landstreek nog steeds schoon; maar, door grootere schoonheden verrukt en opgetogen, is men voor andere minder gevoelig. Met de laatste zonnestralen bereikten wij *Salerno*. Deze, aan hare golf even zoo schoon — alleen de *Vesuvius* ontbreekt — als *Napels* aan de zijne gelegene, hoofdstad van het *Principato citra*, met 10,000 inwoners, verdient het wel, dat men hier een paar dagen vertoeft; maar het gebeurt zelden, dewijl men van hier gewoonlijk naar *Paestum* spoedt (hetgene een' ganschen dag wegneemt) en dan eenen tweede aan *Amalfi* wijdt, zoodat er meestal voor *Salerno* geen tijd overblijft. En evenwel waren hier uitmuntende wandelingen te doen. Zoo kan men b. v. het naburige dal *la Cava*, dat men op het doorrijden langs den weg naar *Napels* te weinig ziet — ook den berg en het klooster van *Trinità di la Cava*, dat men daar geheel niet te zien krijgt, bezoeken. De oude *Normannenburg*, op een' steilen berg achter de stad gelegen, biedt een zeer schoon uitzigt op de golf. Niet minder fraai is dat van den berg *Santo Liberatore*, die, met de bouwvallen van een klooster, zich boven het, van *Salerno* zoo romanesk zich vertoonende, landschap *Raiti* hoog verheft. De weg opwaarts is moeijelijk, en alleen voor den voetganger bruikbaar; doch ook elke

schrede wordt rijkelijk beloond. Het gezigt op de oevers van de golf en de bergstreken, die dezelve versieren, is onbeschrijfelijk. Maar, nog eer men boven aankomt, wordt men door een niet verwacht gezigt op de tegenovergestelde zijde aangenaam verrast. Bij eene alleen staande bovenwoning en bij eenen eik, welke niet slechts in *Italië* tot de grootsten behoort, maar zelfs in *Duitschland* onder de hoogsten gerekend zou moeten worden, heeft men eensklaps, als door een ter regter plaatse aangebragt venster, het schoonste uitzigt op het dal *la Cava*, hetwelk men hier van eene gansch andere en gunstiger zijde overziet, dan van den algemeenen weg. Wij hadden alle reden, om over de korte dagen van October ons te beklagen; en alleen de hoop, dat wij in de lente herwaarts zouden terugkeeren, kon ons troosten wegens ons scheiden van *Salerno.* Het was tegen het begin van den regentijd. Wij moesten ons dus haasten, om *Amalfi*, dat toch het eigenlijke doel onzer reize was, nog bij goed weder te bereiken. Over zee kan men in twee uren daar komen; dit is wel gemakkelijker, doch men ziet dan de landstreek niet, welke, nadat wij het schoonste in *Montuoro* en *San Severino* aanschouwd hadden, ons door hare bekoorlijkheid nog in verrukking kon brengen. Ook deze weg over land naar *Amalfi* is weinig bekend; ofschoon geen reiziger verzuimt, de stad te bezoeken. Doch gewoonlijk begeeft men zich ter zee van *Puzzuoli* en *Bajae* over *Procida, Ischia, Capri, Sorronto* en *Amalfi* naar *Salerno*, of men gaat van hier derwaarts; wij deden anders, daar wij nu eenmaal aan het gezigt van schoone oorden ons regt verzadigen wilden. Wij reden dus van *Salerno* door *la Cava* tot aan *Nocera* en *Pagano*, en besloten den moeijelijken weg over den hoogen en steilen bergpas van *Torre di Chianzo* naar *Amalfi* op ezels af te leggen. Wij konden er echter geene bekomen, en moesten dus acht uren, zonder uitrusten, te voet wandelen. Onze moeite werd echter rijkelijk beloond, zoodat wij aan geene bezwaren van de reis dachten. Bij het beklimmen van den berg, op wiens bovenste gedeelte een oude toren staat, de *Torre di Chianzo*, hadden wij weder een geheel ander gezigt op *la Cava*. Aan de andere zijde hadden wij nu ook den *Vesuvius* en de golf van *Napels* voor ons. Hier aanschouwden wij voor de eerste maal den zwarten stroom der jongste *lava*, die thans niet meer vloeide en reeds hard was geworden. Zoo daalden wij langzaam van het gebergte af

tot aan de zee bij *Majuri.* Het dal, waarin wij ons thans bevonden, verschilde grootelijks van de bovengenoemden; en echter is het niet minder schoon. Ja, ik zou mij geenszins verwonderen, zoo liefhebbers van het romaneske hieraan de voorkeur gaven: dit is wilder, zonder geheel woest te zijn; die zijn liefelijker — ieder op zichzelf heeft eigene schoonheden.

Bij het naderen van *Majuri* ziet men papiermolens, welke door de beek in het dal gedreven worden. De zon was nabij haren ondergang, toen een eigenaar van eene der fabrijken, voorbij welke wij gekomen waren, bij ons kwam en met ons ging. Hij wilde op het *orchest* van den Markies DI..., welke dezen avond *opera* en *bal* in zijn paleis gaf, de fluit spelen, welke zijn hond hem in den bek nadroeg. De man deed alle moeite, om ons over te halen, dat wij in zijn fraai huis, hetwelk hij ons in het voorbijgaan wees, den nacht zouden doorbrengen, dewijl wij dan tevens de partij konden bijwonen, daar er in de nabijheid geene herberg was, en wij, reeds zeer vermoeid zijnde, eerst laat te *Amalfi* zouden aankomen. Het speet ons inderdaad, een aanbod te moeten afslaan, waarvoor men zeker geenerlei betaling aangenomen zou hebben. Hoe vele vooroordeelen tegen het karakter van de *Italianen* koestert menigeen! En evenwel zoude niet overal aan vreemdelingen, welke men des avonds op den algemeenen weg vindt, met zoo veel bereidwilligheid een gastvrij verblijf aangeboden worden, als hier de papiermaker van *Majuri* deed. Zoodra men deze plaats, die eigenlijk *Maggione* moest heeten, door is, verlaat men het strand niet, en het voetpad — want op de geheele landtong, tot aan *Sorrento* en *Massa*, is geen rijweg — slingert over de rotsen, die haren voet in de zee verbergen en overal de schoonste grotten vormen. Langs dit heerlijk rotspad komt men eindelijk van *Majuri*, door de beide, in fraaije ligging met elkander wedijverende, gehuchten *Minore* en *Atrani*, aan het, zoo mogelijk, nog schooner gelegene *Amalfi.*

De in de middeleeuwen eens zoo beroemde stad *Amalfi* heeft alles verloren, wat haar destijds zoo aanzienlijk maakte, toen hier het kompas uitgevonden werd en de *Pandekten* ontdekt werden. Alleen de onvergankelijke schoonheden, welke de natuur schonk, zijn gebleven. De stad is gebouwd in eene bergklove, die, boven eng en smal zijnde, zich naar de zee meer en meer uitbreidt. Eene niet onbeduidende beek, tal-

rijke watervallen vormende, besproeit dit schoone dal, welks bovenste gedeelte tot aan de stad *il Valle de Molini* genoemd wordt. Want alhier, op eenen afstand van naauwelijks een half uur gaans, zijn niet minder dan zeventien papiermolens, benevens twee ijzerwerken. Te dezer plaatse ondervonden wij mede de gulle gastvrijheid der gelukkige en vlijtige bewoners. De hoogten aan beide zijden zijn met bouwvallen uit de middeleeuwen bedekt, waaronder die, welke men *il tempio de Saraceni* noemt, bijzonder merkwaardig is. Verderop, bij *Scàla Ravella*, moeten er nog belangrijker gevonden worden.

Men moet niet verzuimen, *Amalfi*, even als *Napels*, van de zee te beschouwen. Van de [toenmalige] strenge gezondheidsmaatregelen gaat men niet zonder omslagtige voorzorgen in eene boot, en is ook zeer aan den tijd gebonden; want kwam iemand slechts een oogenblik na zonsondergang terug, zoo zoude hij zonder genade den nacht op zee moeten doorbrengen, al had ook de wacht aan het strand de boot niet uit het oog verloren. Men bekomt vóór het afvaren een pas *in forma*. Bij het instappen der boot werden de personen, als schapen, door den wacht geteld — even zoo bij het uitstappen; en toch duurde de gansche speelvaart, daar geheel *Amalfi* ons bestendig kon zien, geen uur. Maar hoe veel voldoening gaf ons dit kleine watertogtje! Van de zee kan men het best in de bergkloven opzien, waarin de vier naburige plaatsjes *Majuri*, *Minori*, *Atrani* en *Amalfi* gebouwd zijn. Doch dit onvergelijkelijk *perspectief* is het niet alleen, wat deze vaart zoo belangrijk maakt; want niet alleen de oppervlakte der rotsen, ook derzelver verborgen binnenste, heeft eigene schoonheden — men roeit met de boot in eene groote, heerlijke druipsteengrot, die door de overhangende klippen gevormd werd. Zoo bieden land en zee, bij afwisseling, velerlei en de prachtigste tooneelen aan. Jammer, dat *Amalfi* zeer weinig toegankelijk van de landzijde is; want behalve het moeijelijk voetpad, langs hetwelk wij van *Nocera* herwaarts kwamen, heeft men nog een ander, doch niet minder ongemakkelijk pad, dat naar *Castellamare* loopt. Wij namen onzen terugweg langs hetzelve. Dit pad gaat over den bijna vijfduizend voet hoogen *Monte Sant Angelo*. Met moeite beklimt men denzelven. Het bestijgen van den *Vesuvius* mag, in vergelijking daarvan, eene lieve wandeling genoemd worden.

Maar welke verrukkelijke tooneelen heeft men ook bij elke schrede! — vooreerst nog een' aangenamen blik op het bekoorlijke *Amalfi*, en dan hooger het gezigt op de geheele golf beneden, tot aan het eiland *Capri* en de kleine *Sirenen*-eilandjes, *i Galli* genoemd. Is men voorts de hooge kruin van *Sant Angelo* overgetrokken, zoo aanschouwt het verrukte oog eensklaps de heerlijke golf van *Napels*, de groote stad met alle hare omstreken, welke door de nabijheid van den schoonen *Vesuvius* een geheel eigen karakter aannemen. Kortom, het geheel vormt een *panorama*, dat men met woorden niet kan beschrijven. Het blijft toch eene gegronde aanmerking, dat, waar men ook reist, *Napels*, bij het terugkomen herwaarts, zich steeds als het schoonste van alle geziene oorden vertoont.

Het was jammer, dat wij niet bij nacht over den *Sant Angelo* kwamen; wij zouden destijds een ongemeen fraai gezigt gehad hebben. De krater van *Stromboli* wierp namelijk op het einde van October zeer veel vuur uit, en dit zouden wij op eenen afstand van dertig geographische mijlen zeer goed hebben kunnen zien, gelijk het dan ook dikwijls door den Heremiet op den berg gezien is geworden. — In *Castellamare* aangekomen zijnde, is men reeds eenigermate in *Napels*. De *Vesuvius* was rustig — de *lava* vloeide niet meer.

Nog eene opmerking, door mij gemaakt op dit reisje, dat naauwelijks dertig *Duitsche* mijlen bedroeg, wil ik mededeelen. Dezelve betreft het zeer groote aantal van kerken en kloosters, op bergen gebouwd, welke thans in puinhoopen liggen. Op verscheidene plaatsen zag men er twee of drie, welke reeds langeren of korteren tijd verlaten schenen en door geheele vernietiging bedreigd werden. Doch behoeft men zich hierover wel te verwonderen in een land, waar zoo vele kerken en kloosters, op eene geheel ondoelmatige wijze en zonder wezenlijke behoefte, gebouwd worden?

GEDACHTEN EN OPMERKINGEN VAN MALESHERBES.

(*Vervolg en slot van bl.* 617.)

Er zijn grondstellingen, welke men geringschat, omdat iedereen dezelve in den mond voert; men behoorde echter niet over het hoofd te zien, dat juist daardoor derzelver waar-

heid en nut buiten allen twijfel gesteld worden, want zij hebben zich aan het gezond verstand als 't ware met geweld opgedrongen.

Eene nieuwe grondstelling is menigmaal niets anders dan eene schitterende dwaling.

De grootste waarheden zijn doorgaans de eenvoudigste.

Persoonlijk belang bedekt de waarheid voor hen, die regeren; maar kastengeest verbergt ze ook voor zichzelven.

Eene dwaling, die de bron van vele andere is, bestaat daarin, dat men zich bij zijne oordeelvellingen aan de woorden hecht, en niet aan de zaak. Hetgeen men onder den eenen naam verwerpt, billijkt men onder den anderen.

Het schijnt alsof de menschelijke geest slechts één bepaald getal van waarheden in zich kan opnemen; maar er blijft nog altijd veel ruimte voor dwalingen.

Het is niet genoeg, geene onwaarheid te spreken; maar men moet ook, wanneer het er op aankomt, zonder schroom de waarheid durven zeggen.

Een eerlijk man aan het hof gelijkt er een vreemd gewas, hetwelk duizend wormen zich haasten te doorknagen.

Er zijn zoo vele lieden van aanzien, en zulks in zoo menige verschillende trappen, dat men er eindelijk toe komen zal, slechts die genen te onderscheiden, die het niet zijn.

Een groote doet zeer verkeerd, op stelten te gaan; hij bereidt zich slechts een' des te zwaarderen val.

Trots veinst somwijlen bescheidenheid; de kunstgreep is niet kwaad bedacht, maar hij bedriegt niet lang.

Het is een geluk, dat het overdrevene niet algemeen wordt; het baart geen opzien meer. Men moet hopen, dat er een tijd zal komen, waarin ieder zich slechts door gezond verstand zal trachten te onderscheiden.

Er is onder de menschen slechts ééne gelijkheid, welke zij in hunne magt hebben, te weten de *deugd*.

De ondeugende spreekt van deugd, maar de deugdzame alleen vermag derzelver waardij aan anderen voelbaar te maken.

Ware eer kan geene magt eens dwingelands ons ontrooven.

Het is eene gevaarlijke proefneming voor een pas gevestigd gezag, zijne magt tot beleedigingen te gebruiken.

Welk een vreemde weg om op te stijgen, te beginnen met in het stof te kruipen!

Mogten toch alle eerlijke lieden een verbond aangaan; doch dit zal nimmer gebeuren, want zij vreezen, zoo doende, op te houden eerlijke lieden te zijn.

Moed is in de oogen van vele grooten eene beleediging en pluimstrijkerij eene verschuldigde hulde.

Eer begint, waar men eereteekenen van de hand wijst.

Een treurige tijd is het, waarin een braaf man niet ongestraft goed kan doen.

De deugd handelt; de laster loert, en verbeidt de uitkomst. Mislukt de goede onderneming, zoo spuwt zij haren zwadder op het voorwerp van haren haat en op deszelfs oogmerken.

Wien de laster slechts poogt te schaden om hetgeen hij zegt, heeft voor zich, dat er niets berispelijks moet zijn in hetgeen hij doet.

Somwijlen is de waarheid de handlangster van den laster.

Haat prijst ook, maar alleen om des te zekerder te schaden.

De eerlijke man is er op voorbereid, nijd en ondank te ontmoeten; maar desniettemin volgt hij zijn geweten en zijn hart.

Er behoort een zeer kiesch gevoel toe, in den waren zin weldadig te zijn; dit gevoel is zeldzamer dan dat voor de schoone kunsten.

Menigmaal vergeet hij, die eene weldaad ontvangen heeft, dezelve alleen daarom, wijl hij, die ze bewezen heeft, er een te goed geheugen voor heeft.

Het vermaak der ijdelheid duurt hoogstens een kwartier uurs; dat eener goede daad houdt langer stand. Het hart bewaart het zelfs tot tijden, waarin de natuur ons alle andere genoegens schijnt te ontrooven.

Zonder onschuld, gezondheid en onafhankelijkheid, kan er geene ware vrolijkheid bestaan.

De vrolijkheid des gemoeds gelijkt eene reine, nimmer opdroogende waterbron; zij vliet steeds voort, en haar geruisch dringt door tot in het hart, dat zich er ruimer door ontsluit. Vernuft en geest is aan een' waterval gelijk; aanvankelijk wekt zijn bruisen verbazing, maar weldra vernaauwt hij zich, en zijne beperktheid maakt treurig.

Het landleven gelijkt eene schoone vrouw zonder koketterie: om haar te beminnen, moet men haar eerst naauwkeurig leeren kennen; die echter hare aanvalligheid ondervonden heeft, is voor altijd geboeid.

De geest scherpt zich in de stad; op het land veredelt hij zich.

Die niets meer heeft dan geheugen, gelijkt naar iemand, die palet, penseel en kleuren bezit; hij is daardoor nog geen schilder.

Waarom vinden lieden van geest zoo vele beschermers? Zou de reden daarvan ook misschien in de omstandigheid liggen, dat men zich vleit voor iemand gehouden te worden, die hen naar eisch weet te waarderen?

Een man van geboorte verhoovaardigt zich op iets, dat zijn eigen niet is, den roem zijner voorvaderen; en ondertusschen neemt men het euvel op, wanneer een man van erkende verdiensten spreekt van hetgeen hemzelven toebehoort, van zijn talent.

Die de wereld ontvliedt, omdat zij, naar zijn zeggen, hem niet bevalt, die bevalt ook gewoonlijk aan de wereld niet.

Die tot het publiek wil spreken, moet borg kunnen staan voor zijn eigen gezond verstand en voor dat zijner toehoorders.

De gedachten van het genie zijn de eigendom van geheel het menschelijk geslacht.

De opvoeding, die maar al te zeer veronachtzaamd wordt, zou meer nut kunnen doen dan het onderwijs. Zij ten minste geeft aan de hartstogten eene betere rigting; en waartoe drijven die ons niet?

Ontegenzeggelijk zou men meer uitregten, wanneer men niet zooveel voor onmogelijk hield.

Het gevoel overwint meer dan het verstand; dit laatste vindt slechts regters, het eerste deelnemers.

Men zal altijd over de eenvoudigste denkbeelden blijven twisten; misschien is het onmogelijk, twee menschen te vinden, die zelfs daaromtrent eene gelijke wijs van oordeelen hebben.

Menigmaal ziet men lieden van veel verstand, die in eene vergadering hun juist oordeel vergeten, om den algemeenen stroom te volgen, welken heethoofden hebben doen ontstaan; en dit is zeker niet het verstandigste.

De groote hoop is zeer aan verblinding onderworpen; rusteloosheid en ongeduld houdt hij voor liefde tot de vrijheid; hij wil slechts van wederwaardigheden verwisselen. Hoe langer deze koorts duurt, des te meer verliest hij zijne krachten, en des te minder ontkomt hij aan den behendigen greep van den boosaard, die hem in zijne magt wil brengen.

In den hoogsten graad is reeds een volk bedorven, bij hetwelk uiterlijke beleefdheid de eerste wet is.

Aan welke goden brengt men het zeldzaamste en kostbaarste, dat in de wereld is, ten offer? — Aan de vriendschap? — Neen, aan de ijdelheid en de eigenbaat.

Niets weegt vriendschap op.

Wie tien vrienden telt, heeft er niet een' eenigen.

Wat is een verrader? — Een mensch, die, voor eene hand vol goud, zijne eigene achting, de achting zijner medeburgers en die zijner begunstigers en beschermers verkoopt.

Den ontmaskerden verrader blijft niets over, wanneer zij zelven, die hem gebruikt hebben, hem hunne bescherming onttrekken, uit vrees van zich, nevens hem, verachtelijk te maken.

De wezenlijk deugdzame hoort slechts de stem der menschheid. Steeds bewaakt de eer de handelingen van den wijzen, en beschermt hem voor de valstrikken, die hem gelegd worden. Noch bedreiging, noch lof, noch vleijerij, noch uitzigt zijne fortuin te zullen maken, kunnen hem verlokken of verstrikken. Steeds toont hij dezelfde vastheid, denzelfden moed. Hoe meer moeijelijkheden hem in den weg geworpen worden, des te meer bevestigt zich de goede naam, dien hij verwerft.

Eene moeijelijk geneesbare plaag is die epidemische zedeloosheid, door welke geheele volken in zekere ongelukkige tijdperken aangestoken worden, en die de oude banden der maatschappelijke orde verscheurt.

Kan eene maatschappij van Godloochenaars bestaan? — Deze vraag is meermalen geopperd geworden. Ik beantwoord haar met eene andere vraag: Kan eene handvol zand, zonder eenig bindmiddel, door eenen rukwind verstrooid worden?

Booswichten vervallen tot Godverloochening, door eene drogredenarij van hun geweten. Ik (booswicht) ben er; derhalve is er geen God.

Waar dweepers zich vertoonen, kan men ook met zekerheid kerkschenders verwachten.

Wie zou hebben kunnen gelooven, dat ook de verdraagzaamheid hare dweepers kon hebben?

Een Staat, die geene verdraagzaamheid oefent, berooft zich niet alleen van eene menigte nutte onderdanen, maar ontbeert ook het voordeel, dat buitenlanders zich er komen nederzetten.

De strijd tusschen de wereldlijke en de geestelijke magt is steeds een strijd op leven en dood.

Ongetwijfeld moet een Regent de Bisschoppen raadplegen bij zaken, die het welzijn der Godsdienst betreffen; maar, met welk een oog men hen ook beschouwen mag, nimmer mag men met hen onderhandelen. Als dienaren der kerk mogen zij geene toegeeflijkheid betoonen, en als onderdanen past het hun niet, bedingen te maken.

De Godsdienst zou reeds eene groote weldaad zijn, al had zij niet anders gedaan dan de poorten der toekomst voor ons te openen.

De gedachte aan de eeuwigheid is een troost, bij de snelle vlugt van den tijd.

Het is een ongeluk van de koninklijke regering, dat de heerscher menigwerf in zijn geheele rijk de eenige is, die de algemeen luid gewordene stemmen van het volk niet verneemt.

Verleidingen omgeven eenen troon als bijenzwermen eene honingraat.

Wie zou er zich toe willen leenen een heerscher te worden, wanneer hij op den schepter de woorden las: »Ik verjaag de waarheid?"

De waarheid moet iets zeer schrikwekkends hebben, daar men zich zoo veel moeite geeft om haar te beletten tot den troon te naderen.

Een Koning ziet zijn volk slechts door het glansrijke prisma van zijn hof. Hoe is het hem dus mogelijk, de ellende te ontdekken onder de bonte kleuren, waarin men alles aan hem vertoont?

Zou een vreemd, met onze wonderlijke inrigtingen onbekend en door onze armzalige vooroordeelen onbeneveld wezen, een wezen, kortom, dat niet tot deze wereld behoorde, wel begrijpen kunnen, dat hij, wien het welzijn van den Staat vertrouwd is, zich beleedigd voelen kan door voorslagen, welke het nut van dien Staat bedoelen? En evenwel ziet men dit dagelijks gebeuren.

Een bedenkelijk verschijnsel is het voor eenen heerscher, wanneer zijn volk begint na te pluizen, volgens welke grondbeginselen de Vorst zijne magt oefent, en tot hoeverre de gehoorzaamheid van den onderdaan behoort te gaan.

Mistrouwen brengt niet minder onheil over den heerscher dan over de beheerschten.

Het welbegrepen welzijn des volks is ook het welbegrepen belang van den Vorst.

Het streelendste gezigt voor eenen Vorst en het aandoenlijkste voor een gevoelvol hart zijn de vrije en opregte uitbarstingen der liefde van geheel een volk.

De wettige magt op aarde heeft haren oorsprong in die van God. Daarom behoort ook het grootstmogelijke geluk des volks haar onveranderlijk doel te zijn.

Over de keus zijner Ministers behoort een Vorst zich lang en ernstig bij zichzelven te beraden, ten einde niet eenmaal in het treurige geval te komen, zich *voor* hen en *tegen* zijn volk te verklaren.

Eene groote smart voor een volk is het, wanneer het hen, die het te regt veracht en haat, met gunstbetooningen overhoopt ziet.

Menigmaal zou een Vorst niet zoo kwistig met zijn vertrouwen te werk gaan, wanneer hij zich vooraf van de bijzondere belangen en hartstogten dier genen onderrigtte, welke zich in hetzelve pogen te dringen.

Een Vorst behoorde nimmer aan het hoofd van zijn staatsbestuur eenen man te plaatsen, die zich niet ontziet, zijn gedrag naar de volgende stelregelen in te rigten:

»Geene magt is genoegzaam geëerd en geacht, wanneer »de schrik haar niet vooruitgaat."

»De beheering van den Staat moet eene voor de oogen van »het volk omsluijerde verborgenheid zijn, want steeds is het »genegen zich aan de gehoorzaamheid te onttrekken; alle »vertoogen, zelfs smeekschriften, zijn slechts een begin van »opstand."

»Men moet hen, aan welke men een deel der staatsmagt »heeft overgedragen, op alle mogelijke wijzen in bescher»ming nemen, zelfs wanneer zij hun gezag misbruikt hebben."

»De trouwste dienaren van den Vorst zijn die, welke, bij »gestrenge doch onvermijdelijke maatregelen ten goede, niet »schromen, zich aan den volkshaat prijs te geven."

De toorn van eenen Vorst heeft zijne grenzen, maar de wraakzucht zijner Ministers nooit.

Niemand staat zoo hoog, dat hij voor den haat van eenen eersten Minister veilig is, en niemand staat zoo laag, dat niet de een of ander van deszelfs tafelschuimers hem dien haat waardig zou keuren.

Het is de verwarring ten top drijven, wanneer men aan

willekeurige handelingen door de listig verkregene toestemming van den Vorst nadruk wil bijzetten, en de onderdrukten door den eerbied voor hunnen beheerscher tot zwijgen wil brengen.

De staatkunde der Ministers is steeds, zichzelven op den achtergrond te plaatsen en den naam van den Vorst vooruit te zetten, in welk geval de eerbied dan natuurlijk niet veroorlooft te twijfelen; en op deze wijs worden bevelen, welke hij zelf volgens zijnen eigen' wil gegeven heeft, met andere vermengd, welke hem volstrekt onbekend zijn. Zoodoende vreezen de onderdrukten steeds, wanneer zij over onregt klagen, tegen den eerbied voor hunnen Monarch te zondigen, en weten niet, of zij ook den oppersten magthebber belgen, wanneer zij om redres smeeken.

Eene hatelijke regering is het, in welke de aangeklaagde zich niet durft beklagen.

Willekeurige magt is nimmer werkzamer en gevaarlijker, dan wanneer zij het werktuig van wraakzucht tegen enkele personen wordt.

Het is moeijelijk, willekeur in te voeren; maar met welbehagen vereeuwigt men haar, wanneer zij eenmaal voorhanden is.

Het welzijn van den Staat ontspruit uit rust en wettige vrijheid, en deze zijn slechts dáár te verkrijgen, waar alle willekeur vernietigd is.

In den aard der willekeurige magt ligt het, dat regt, zelfs dat menschelijkheid hunne aanspraken verliezen, zoodra een eenige doof voor hunne stemmen is.

Heeft een Vorst eenmaal verklaard: »Mijn wil is de eenige wet in mijnen Staat," van dat oogenblik af telt hij slechts vijanden.

In een beschaafd land, zelfs in zoodanig een, waar de Vorst onbeperkt meester is, moeten zij, aan welke de oefening der oppermagt betrouwd geworden is, zich door drie dingen in toom laten houden: door de wetten, door het beroep op den Vorst, en door de stem van het volk.

De gebrekkigste aller staatsregelingen is die, welke zelfs dàn misbruiken baart, wanneer zij door reine handen bestuurd wordt.

Misbruik der staatsmagt is de grootste misdaad, want geheel het volk is de verongelijkte.

Misbruiken hebben plaats niet enkel uit boos opzet, maar

ook uit verkeerd begrip. Zoodanige derzelven, waaraan de hoofden van het staatsbestuur zich niet schuldig maken, worden menigmaal door de ondergeschikten begaan, en die, welke de tegenwoordige staatsdienaren misschien niet plegen, voeren soms hunne opvolgers in.

Hoe strafbaar misbruiken zijn, bewijst de angstige zorg, waarmede men ze verbergt.

Wanneer men zich uit gehoorzaamheid aan misbruiken onderwerpt, zoo wordt daardoor de hare grenzen te buiten gaande magt tot wet gestempeld.

Één deugdzaam man kan aan vele misbruiken hinderpalen in den weg leggen. Het is reeds een groot heil, dat zijne tegenwoordigheid menig kwaad verhindert.

Eene regering kan er nimmer haar voordeel bij vinden, in eene onregtvaardigheid te volharden.

Men waagt het niet ligt, gegronde regten tegen magtigen geldend te maken; maar wel gebruikt men zijne magt dikwerf zeer onregtmatig, om zwakkeren te verpletten.

Een volk verdraagt zijne ellende lang, wanneer het bestuur de kunst verstaat, om haar voor hetzelve te verbergen.

Omsluijert een bestuur zich in geheimhouding, zoo kan men er uit afleiden, dat het ongeregtigheden begaat.

Kan een Koning, welke dien naam verdient, zonder verontwaardiging den raad van eenen Minister aanhooren, die laaghartig genoeg is, hem voor te slaan, zijne magt op den ommekeer der wetten te bouwen? die hem aanraadt, zijne geregtshoven omver te werpen, welke de geregtigheidsliefde van den Souverein bevestigd heeft, welker daarzijn alleen reeds in de harten des volks die gerustheid wekt en onderhoudt, welke zijn geluk zoowel als den roem zijner regering uitmaakt; geregtshoven, waar alle belangen in dezelfde schaal gewogen worden, waar hoogheid en rijkdom hunnen voorrang verliezen, waar de armoede niet bloost zich te vertoonen, waar eindelijk eene talrijke zamenvloeijing van dienaren der geregtigheid en der wetten gezamenlijk hare kundigheden en ondervinding besteedt, om den gang des regts voor elke afwijking te bewaren, en een rijk even heilbrengend als onwrikbaar staande te houden? (*)

(*) Deze woorden schreef MALESHERBES aan LODEWIJK DEN XV, in eene Memorie, welke hij hem eigenhandig overgaf, toen de Kanselier MAUPOU met het ontwerp bezig was, om alle Parlementen en *Cours des Aides* af te schaffen.

In de vreedzame verrigtingen van den burgerlijken ambtspligt kunnen er helden zijn, welke de vergelijking met die des legers volkomen kunnen doorstaan; en daarenboven hebben zij nog dit vooruit, dat zij den roem, dien hun onverzettelijke moed, om voor regt en waarheid op te treden, verwerft, alleen aan zichzelven te danken hebben, terwijl een krijgsheld den zijnen met vele duizenden van medestrijders deelen moet.

Hij, wiens pligt het is, de regten des volks te beschermen, vervult zijn ambt voorzeker zeer nalatig, zoo hij niet om den troon verbitterde vijanden heeft.

Het volk kan aan geen' beambte zijn vol vertrouwen schenken, wiens toestand onverzekerd en aan willekeur onderworpen is, of wiens arbeid door voorbijgaande voordeelen beloond wordt; want om dezelve te behouden, of er nieuwe te verkrijgen, is hij van die genen afhankelijk, door welker toedoen hij den weg tot zoodanige voordeelen kan banen.

Hij, die eenen post aanneemt, uit welken men eenen eerlijken en bekwamen man wederregtelijk verdreven heeft, behoorde, om zijner eer wille, zich niet te verontschuldigen, met het voorgeven, dat hij aan bevelen van hooger hand gehoorzaamheid verschuldigd is. Bevelen van zulk eenen aard geeft men slechts aan hen, die er in het geheim om bedelen.

Het verval van een rijk begint van het oogenblik, waarop de onderdrukker magtig genoeg wordt om de justitie te doen zwijgen.

Wanneer in eenen Staat de grondbeginselen van regt en zedelijkheid vernield zijn, kunnen de persoonlijke deugden van eenen Vorst slechts zoo lang voor ondergang behoeden, als hij leeft en regeert.

Daar, waar men alle wetten invoeren kan onder het voorwendsel alleen, dat zij voor het algemeene welzijn dienstig zijn, bestaat geene staatsregeling hoegenaamd.

Wat zijn de regten van het volk in de hand van een zwak Vorst? — Een speeltuig, hetwelk een invloed hebbende gunsteling verbreekt.

Niets werkt nadeeliger op het vertrouwen van een volk, dan wanneer in de aan hetzelve gegevene verordeningen bepalingen vervat zijn, die valstrikken verbergen.

Slechts eenvoudige wetten zijn goed.

De zeden zijn het werk der wetten, en het algemeene heil dat der zeden.

De belangen van elke regering brengen mede, het verfoeijelijke stelsel van verklikken nimmer te laten ontkiemen; het is de vruchtbare bron van haat en wraak, voor mistrouwen en zedebederf. Is al, in groote steden, tot handhaving der policie, daarvan iets noodig, zoo verschoone men toch het land daarmede, want het vernietigt de braafheid van geheel het volk.

Waar verklikkers beloond worden, zal er nooit gebrek zijn aan strafschuldigen.

Wie zou besluiten kunnen schuldigen te straffen, wanneer men niet de hoop had onschuldigen daardoor te beveiligen.

Onder al de takken van het staatsbestuur is er geen, die zoo zeer eenen man van voortreffelijk hart en hoofd vereischt, als het finantiewezen. De finantiën zijn het drijfrad van al de overige deelen van het staatsbestuur. Van dezelve hangt in oorlogstijd de overwinning, in vredestijd de overvloed af. Zij bevorderen de vruchtbaarheid van den grond, en, rijkdom sparende, doen zij de vruchten van een jaar zich uitstrekken over vele andere. Staan de bronnen, die aan het opzigt en bestuur van eenen contrôleur-generaal der geldmiddelen vertrouwd zijn, een oogenblik stil, zoo kwijnt, zoo smacht alles, de luister van den troon begint te tanen, het volk zweeft in gevaar. Welk eene oplettendheid, welk eene zorg, welk eene waakzaamheid, welk eene naauwgezetheid zijn er niet noodig tot vereeniging en leiding van zoo vele bronnen, die derzelver bed maar al te ligt verlaten, en alsdan bezwaarlijk in hetzelve terug te brengen zijn! Welke scherpsinnigheid, welke juiste berekening, welke werkzaamheid en wijsheid behooren er niet toe, om derzelver loop geregeld te doen voortgaan en tot het bepaalde doel te brengen, om de verdeeling naar evenredigheid der behoeften, tijden en plaatsen te regelen, en in gevallen van nood te voorzien, welke men menigwerf in het geheel niet vooruit berekenen kan en die elk oogenblik veranderen!

De eigendommen van een volk, dat niet uit slaven bestaat, zijn onaantastbaar. Belastingen, hoe noodig zij ook zijn, blijven steeds eene verkorting dier eigendommen. Daarom werden voormaals ook inzonderheid de belastingen

niet anders dan met toestemming van het volk opgelegd, en tot dezelve in volksvergaderingen besloten. Al hebben nu deze vergaderingen opgehouden, zoo heeft zich daardoor toch de toestand des volks niet veranderd, deszelfs regten kunnen even weinig verjaren als die van den Vorst, de domeinen van dezen laatsten mogen zich vergrooten, de grenzen van zijn rijk zich uitbreiden; maar nimmer moet hij gelooven, dat hij de eigendommen van zijn volk mede tot zijne veroveringen tellen kan.

Het eerste, waarop het in eene staatshuishouding aankomt, bestaat daarin, de belastingen naauwkeurig vast te stellen. Zijn zij onbepaald en willekeurig zoo heeft de schatpligtige belang, zijn vermogen te verheimelijken; want hij moet vreezen, dat het hem hooger zal doen belasten.

Eene treurige ondervinding heeft geleerd, dat de ontwerpers van een belastingstelsel daaraan geene andere grenzen toekennen, dan het betalingsvermogen des belasten. Onmenschelijke behandeling der enkele personen wordt verderfelijk voor den geheelen Staat: want hij, die daardoor in een jaar bijna al de vruchten van zijn zorgen en werken verliest, zal zich elders heen begeven, waar hij van zijne krachten, vlijt en bekwaamheid meer genot te wachten heeft, en waar hem geen weêrzin ingeboezemd wordt voor arbeid zonder nut.

Belastingen op goederen zijn regtvaardiger en minder drukkend dan die op personen.

In het vak van finantiën kan men op geen' regtmatigen en billijken grond van verrigtingen, die voor de oogen van het publiek geschieden, een geheim maken.

Een in schulden stekend ambteloos persoon, door zijne schuldeischers benaauwd, neemt zonder keus elk middel te baat, dat hem voor het oogenblik uit den nood kan redden; niet zelden handelt een Regent op dezelfde wijs.

Het eerste, waarmede men zich bij het uitbarsten van eenen oorlog bezig houdt, is het uitschrijven van nieuwe belastingen; het laatste, waaraan men bij hersteldeh vrede denkt, is, ze weder af te schaffen.

Een met belastingen overladen volk eindigt met er geene hoegenaamd te betalen.

DE HOUTVESTERSDOCHTER.

(Naar een waar voorval uit den laatstverloopen tijd geschetst, door JULIE VON GROSSMANN.)

»Komt gij alleen vadertje?" vroeg de Opperhoutvestersvrouw HUBERT haren man, toen deze, van de vervulling eener ambtsverpligting terugkeerende, haar aan den drempel van het huis ontmoette: »Is THERESE u niet tegenkomen? Vóór meer dan een uur, is zij daartoe op weg gegaan."

»Zij zal mij spoedig volgen," gaf de Houtvester ten antwoord, terwijl hij ging zitten en zijne vrouw hem eenig warm drinken voorzette.

»Zoo, dat zal THERESE ook goed doen, als zij komt," zei HUBERT: »want, moedertje, ik moet het u maar bekennen, zij heeft zich onderweg een koud bad gehaald, waarvan haar, onder de natte kleederen, de huid wel een weinig huiveren zal."

»Wel, gij doet mij schrikken, dat mij het bloed in de aders stolt! Mijn God, wat heeft het meisje dan nu weêr begonnen? Die wilde deern...."

»Beknor mij het kind niet, vrouw!" viel HUBERT haar in de rede; »neen, neem het in uwe armen en verwarm het aan uwe borst; want het meisje verdient, dat het met liefde ontvangen worde, dat verzeker ik u."

Bij deze woorden trad THERESE de kamer in, vrolijk en blozende als de lentedag, dien de leeuwerikken daarbuiten met hun gezang verheerlijkten. Zij had, den vader bijna op den voet volgende, terwijl deszelfs korte aanduiding de moeder deed schrikken, snel in haar kamertje de natte kleederen met anderen verwisseld, en haar van gezondheid gloeijend gelaat vertoonde geen spoor, waaruit men nadeelige gevolgen van het voorgevallene zou hebben kunnen vreezen.

»Gij stout kind, wat hebt gij toch aangevangen?" vroeg, schijnbaar verstoord, vrouw HUBERT, terwijl zij, vol moederlijke bezorgdheid, hare dochter in de heldere oogen keek en haar een glaasje warm bier toereikte.

»Niets, moederlief," antwoordde THERESE, »dan alleen mijn petekindje, wevers GEORGE, uit de gracht gehaald, waarin onze arme ERNST, nu drie jaren geleden, bij het baden verdronk."

»Om Gods wil, hoe ligt hadt gij niet, door uwe vermetelheid, hetzelfde lot kunnen hebben!" riep de moeder, hare handen wringende over het smartelijke verlies, dat de woorden van hare dochter haar herinnerden.

»Over leed, dat voorbij is, moet men niet telkens van nieuw klagen," zei de Houtvester op afkeurenden toon, »en vooral niet, nu gij den Hemel behoordet te danken, dat Hij uw kind waardig gekeurd heeft, de levensredster van dat eens natuurgenoots te worden."

»De Hemel zal het uitbarsten eener smartelijke herinnering wel aan het moederhart vergeven," gaf vrouw HUBERT ten antwoord, »en ook den vragenden zucht, waarom hij *mijn* kind geen reddenden Engel toegezonden heeft."

»Het is een geluk, dat gij niet de moeder van den jongen man zijt, dien ik heden morgen aan het grenskantoor ontmoet heb," zei de Houtvester, »en die mij, terwijl wij er wachten moesten, eene gebeurtenis verteld heeft, welke mij door merg en been ging. Hem trof een lot, dat de vraag, waarom? nog eer regtvaardigen kon, dan bij u. Denk eens, na langdurige afwezigheid keert hij verleden winter naar zijne geboortestad terug, en ziet, kort vóór dat hij er aankomt, op de spiegelgladde ijsvlakte van eene in de nabijheid stroomende rivier, twee knapen, die zich met schaatsenrijden vermaken. Met een vrolijk gevoel volgt de blik des reizigers de vlugge bewegingen der kinderen, gedachtig aan den tijd, toen ook hij over dezelfde winterbaan op zijne schaatsen daarheen vloog. Maar plotseling springt hij, van de schrik overweldigd, uit het rijtuig, en snelt naar de plaats, waar de knapen, welke hij gadesloeg, voor zijne oogen door het ijs gezonken zijn. Met inspanning van krachten gelukt het hem, eenen der beiden uit het water te halen; maar den anderen heeft de stroom gevat en onder het ijs gesleept. »Wie was het, dien gij bij u hadt?" vraagt nu de jonge man aan den geredden knaap; en verbeeld u den schrik en de smart, die hem bevangen, daar deze hem den naam noemt van zijnen eenigen twaalfjarigen broeder (*)!"

»O God, dat is om van te rillen!" riepen thans, als uit éénen mond, moeder en dochter; en de eerste erkende, dat zij, in de plaats van den jongen of van deszelfs moeder, bij

(*) Een waar geval, dat, volkomen zoo als het hier verhaald wordt, in den afgeloopen winter bij *Holmstad* gebeurd is.

een zoo zonderling en schrikkelijk geval, zich van eene den Hemel aanklagende vraag bezwaarlijk zou hebben kunnen onthouden.

»Eene aanklagt," merkte de Houtvester aan, »waarvan, zoo ik hoop, uw godsdienstig gevoel u weldra het zondige zou hebben doen inzien, en u tot het begrip teruggebragt, dat alles, wat in den raad der Voorzienigheid besloten is, goed en wijs moet zijn, al komt het dan ook aan ons beperkt gezigt, aan ons kleinmoedig hart en twijfelenden geest hierop aarde zoodanig niet voor. Wie weet, of niet de moeder van den verdronken knaap, zoo hij in het leven gebleven ware, reden tot het vergieten van nog veel bitterder tranen gehad zou hebben, als zij thans over zijnen dood moest weenen? Daarom laak ik ook steeds de overmatige smart, waarin ouders, aan het ziekbed van een geliefd kind, deszelfs herstel door hun vurig gebed, zonder de bijvoeging: Heer, niet mijn wil geschiede, maar de uwe! den Hemel als 't ware afdwingen. Daarom ook poogde ik mijne bedaardheid te behouden, toen gij hoop- en troosteloos voor het bed van onze THERÈSE op de knieën laagt, omdat het naar binnengeslagen roodvonk haar leven met groot gevaar bedreigde. Misschien hieldt gij mij wel voor koel en ongevoelig, omdat ik in uwen mateloozen rouw niet instemde; maar God weet, hoe mij het hart bloedde, wanneer ik aan den waarschijnlijken dood van het kind dacht, waaraan toen reeds — eigenlijk mag zij het daar ginds op haren stoel niet hooren — mijne gansche ziel hing. Evenwel, gebeden om haar leven, gelijk gij het deedt, heb ik, zoo veel ik mij herinner, niet. Ik weet alleen, dat ik daarbuiten de vochtige oogen naar den met sterren bezaaiden hemel ophief en stil de handen vouwde."

»Mijn goede, lieve vader!" sprak thans, met overstroomende oogen teederlijk naar hem opziende, THERÈSE, waarop hij nader bij het werktafeltje trad, aan hetwelk zij zich nedergezet had.

»Gij, luistervink," zeide hij, »moest immers niet hooren, wat ik daar, wel zes stappen van u vandaan, met moeder praatte. Maar zeg eens, kind, wat borduurt of maakt gij dan daar toch voor een gedachtenisprezentje?" vroeg hij, terwijl hij haar op de met eenig kralenwerk bezige vingers zag. »Gij zult u de oogen totaliter bederven, en, bij het aanstaande pinksterschieten, niet als de laatste maal den schijfjager vlak in het hart treffen."

»O, wees niet bang, vadertje! dat meesterschot zal, hoop ik, niet mijn laatste geweest zijn, en het fraaije pistool, dat gij mij daarvoor geschonken hebt, mij nog menigen prijs helpen winnen. Doch mijne vrouwelijke bezigheden mag ik daarom niet aan den spijker hangen, en mij door mijne vriendinnen uit de stad, die mij nu reeds plagenderwijs menigmaal uwe houtvestersleerlinge noemen, daarin laten overtreffen."

»Ja, lieve HENDRIK," begon nu de Houtvesterin, daar THERESE nu eenmaal op dat kapittel gekomen was, »iedereen spreekt er over, dat gij het meisje als een' jongen opgevoed, haar op de jagt medegenomen hebt, en dat zij het snelste wild als een uitgeleerde jager weet te vervolgen en te schieten; want dat zij zelve, dank haren goeden aard, bij het woeste boschleven niet wild en woest geworden is, noch de vrouwelijke ingetogenheid verloren heeft, weten toch diegenen niet, die van hare ruwe veldoefeningen hooren, zonder haar nader te kennen."

»Laat de menschen denken en spreken, wat zij verkiezen, CHRISTINE! Gij weet, dat ik mijn levensdagen lang mij niet naar de meening der wereld gerigt heb, en toch tot op den huidigen dag met eere daarin voortgekomen ben."

Het binnentreden van eenen jongen man brak hier het gesprek af, dat blijkbaar een' pijnlijken indruk op THERESE gemaakt had.

»Nu, hoe staat het, ROBBERT? Hebt gij u met uwen broeder verzoend en hem uitgeleide gedaan?" vroeg de huisheer.

»Neen, Heer Houtvester, het regt was op mijne zijde, en ik had gezworen niet toe te geven."

»Dat staat mij van u in het geheel niet aan," viel de Houtvesterin hem in de rede. »Waart gij zondag maar in de kerk geweest, dan zou u van den kansel eens regt de les over de onverzoenlijkheid gelezen zijn. Maar, zeker, de jonge lieden der tegenwoordige wereld nemen zich voor het hooren van zulke strafpredikatiën, waarbij zij niet weêrom spreken kunnen, in acht.

»Steek er maar een speldje bij, moederlief," hernam THERESE, »hij zal zijne straf toch niet ontgaan. De beurs, die ik hier heb, en die ik als een gedachtenisje voor hem bestemd had, krijgt hij nu niet; want het in goudkralen daarop gewerkte devies: *Concordia*, begrijpt hij wel, dat voor hem in 't geheel niet zou passen."

»Wèl gesproken, mijn meisje!" zei de Houtvester, terwijl ROBBERT, met een' hartstogtelijken, op THERESE gerigten blik, haar nader trad, en den bijna voltooiden arbeid, dien zij hem voorhield, bezag.

»De straf is harder, dan gij misschien denkt," merkte hij aan; »want het kralenschrift heet in het Duitsch *Hartvereeniging;* maar, al ontneemt gij mij het woord, den zin kunt gij mij niet meer uit de gedachte bannen."

Dit gezegd hebbende, keerde hij zich snel van haar af, om den Houtvester een dienstrapport te doen, uit hetwelk zijne geschiktheid tot het beroep en zijne bedaarde koelbloedigheid zoo doorslaand bleken, dat zijn principaal zich tot verontschuldiging der te voren betoonde hardnekkigheid geneigd voelde.

»Vaderlief, neem het mij niet kwalijk," hernam vrouw HUBERT, nadat de kweekeling het vertrek verlaten en de Houtvester hem den lof had nagezonden, dat hij een consequent mensch was, op wien men zich verlaten kon, en die den goeden post, die voor hem bestemd was, wel verdiende, »die consequentie, gelijk gij ROBBERT's onbuigzamen wil geliefde te noemen, is niet de edele vastheid, welke het mannelijk karakter zoo wèl staat, en achting aan het zwakkere geslacht inboezemt; gelijk zij zich bij ROBBERT vertoont, kan zij slechts vrees en afkeer verwekken en alle zachter gevoel verjagen. Ook herinner ik mij niet, dat zijne zoogenaamde consequentie zich ooit in iets, dat lof verdiende, heeft laten zien. Steeds waren het slechts waaghalsondernemingen, zonder nuttig of verdienstelijk doel, waarbij hij het vermetel uitgesprokene woord volhield en uitvoerde. Ik denk nog aan den schrik, dien hij mij in den eersten tijd van zijn hierzijn veroorzaakte, toen hij, om zijne door RUDOLF in twijfel getrokkene hardvochtigheid te bewijzen, voor mijne oogen, met het scherpe tafelmes, zonder zijn wezen te vertrekken, eenen vinger van zijne linkerhand zoodanig doorsneed, dat die daarna moest worden afgezet."

»Het was eene dolle naäping," zeî de Houtvester. »De kort te voren door ons beprate geschiedenis van den *Servischen* prins, die met eene soortgelijke heldhaftigheid, toen men hem te jong achtte om de opvolger van zijnen dapperen vader te zijn, en hem dus niet tot vorst wilde kiezen, voor het oog des volks zich een oog uit het hoofd rukte, had hem er toe verleid."

»Jammer maar, dat ROBBERT daardoor niet, als die jonge held, een vorstendom, maar slechts eene verminking won, die het meisje, aan hetwelk hij eenmaal de hand zal reiken, welligt niet zeer bevallen zal."

»Ei, ei, wijfje! ontbreken dan niet ook uwen oude zelfs drie vingers aan de regterhand; en evenwel drukt gij die misvormde hand met uw fluweelen pootje niet alleen aan uw hart, maar zelfs dikwijls genoeg aan uwen lieven mond."

»En dat met regt en reden," hernam vrouw HUBERT, terwijl zij vol aandoening de verminkte hand van haren man aan hare lippen trok. »Zoo lang ik adem haal, zal ik deze dierbare hand, die niet alleen voor Koning en vaderland, maar ook voor mijnen eenigen broeder gebloed heeft, met achting en liefde kussen."

»En mij ook er mijn deel van gunnen, niet waar, moederlief?" riep de naar hen toegetreden dochter, de hand des vaders grijpende en die met innigheid aan haren boezem drukkende.

»Gij vrouwen verstaat het toch meesterlijk, ons door uw fleemen het hart week te maken, en den geest, om het even bij een groot of bij een klein geschil, tot toegeven te stemmen," hernam de Houtvester, in wiens oog een opwellende traan schemerde. »Zoo zal ik u dan maar mijne meening ten offer brengen, en om u, lieve vrouw, genoegen te geven, bij dezen verklaren, dat onze THERESE van heden af aan mij niet meer naar het bosch verzellen, geen wild, ook niet meer naar het hart der pinksterschijf, maar op zijn hoogst, voor haár eigen pleizier, met haar pistool — want dat moet ik haar dan toch laten behouden — op eene diefachtige musch zal mikken. Zijt gij nu tevreden, moedertje? Maar ook gij, THERESE?"

»Ja, geheel en van harte," zei vrouw HUBERT; doch hare dochter sprak: »Slechts onder deze voorwaarde, vadertje, dat gij uw afgedankt jagersmeisje nog, even als te voren, in het vizier van uwe liefde behoudt;" iets, waarvan haar de vader met de innigste genegenheid de verzekering gaf.

Eenige dagen na dit gesprek zaten moeder en dochter, reeds laat in den avond, met vrouwelijke handwerken bezig, in hun huiselijk woonvertrek, aan de zijde van den huisvader, die stil voor zich de couranten las.

»Dat noem ik eerst tegenwoordigheid van geest!" sprak hij; »ik moet u het artikel eens voorlezen."

»Wanneer het maar niet al te akelig is," hernam vrouw HUBERT; »want gij weet wel, lieve HENDRIK, dat ik kort vóór het naar bed gaan van iets dergelijks niet houde."

»Het is geene spookvertelling, waarvan gij zoudt kunnen droomen," verzekerde de Houtvester al lagchende; waarna hij het volgende voorlas: »Vóór eenigen tijd — plaats en naam doen niets ter zake — dringt zich aan eene te voet reizende vrouw, die eene som gelds bij zich droeg, op haren weg door een afgelegen oord, een haar niet geheel onbekend man tot reismakker op. Bij zijne vriendschappelijke, haar vertrouwen wekkende vragen is zij zoo onvoorzigtig, hem het doel harer reis mede te deelen, en te dier gelegenheid gewag te maken van het geld, dat zij bij zich draagt. Naauwelijks is dit geschied, of de schelm eischt van haar, dat zij het hem zal uitleveren, en perst haar, onder bedreiging dat hij haar anders het leven benemen zal, den eed af, dat zij hem niet zal verraden. Hiermede verlaat hij haar; maar weldra komt hij tot andere gedachten, en, terugkeerende, kondigt hij haar aan, dat hij op haren eed niet kan vertrouwen, en dat zij, tot zijne gerustheid, toch sterven moet. Vruchteloos zweert de ongelukkige, bij alles wat heilig zijn kan, dat zij den gedanen eed zal houden; hij vertrouwt haar niet, en sleept de weerlooze naar eenen in de nabijheid aanwezigen afgrond, om er haar in te stooten. Uit vrees echter, dat, ondanks de diepte, haar lijk daarin ontdekt en misschien aan de kleederen herkend mogt worden, dwingt de booswicht de ongelukkige, zich uit te kleeden. Daar nergens menschelijke hulp te zien is, moet zij ook aan dit bevel gehoorzamen; moet zien, hoe hij de uitgetrokkene kleederen in eenen bundel pakt; maar, op het oogenblik dat hij, hiermede bezig, zich bukt..." Hier hield de Houtvester met lezen op.

»Stoot zij hemzelven in den afgrond," riep THERESE, die met ingespannen aandacht geluisterd had.

»Juist zoo," zegt de Houtvester; »en nu kan men denken, met welk een' ijlenden spoed, de uit zulk een vreeselijk gevaar verloste zich weder aankleedde en naar het naaste dorp snelde, om hetgeen haar overkomen was aan te geven."

»Maar wie weet," merkte de Houtvesterin aan, »of niet de vrouw nog voor het geregt in ongelegenheid geraakt, en

over hare eigenmagtige, zonder getuigen geoefende lijfsweer behaald, ja zelfs van moord verdacht gehouden is; want men weet immers, dat in zulke gevallen eigene verklaring alleen voor de wet niet genoeg is. Daarom behoede de Hemel een iegelijk voor zoo zware verzoeking! Zoo lang zij leeft, zal de vrouw van het gruwelijke der daad, hoe zij er dan ook toe gedwongen mag geweest zijn, en hoe weinig men er haar om zou durven veroordeelen, niet weder bekomen."

»Dacht ik het niet, dat gij er nog eindelijk een gewetensbezwaar uit zoudt maken, den booswicht, die op het punt stond u om te brengen, zoo als hij verdiende, in den kuil gestooten te hebben, welken hij voor u bestemde! Naar mijn inzien had de vrouw voor het werk, dat zij den beul bespaarde, eene belooning verdiend. Doch luister! de honden blaffen en de hofpoort gaat open. Wie kan er nog zoo laat komen?"

Bij deze woorden van haren man keek vrouw HUBERT angstig naar den met schietgeweer en hertsvangers behangen kamermuur tegenover haar; terwijl THERESE, zich met een lachje aan hare schouders drukkende, fluisterde: »Moederlief is misschien wel bang voor eenen aanval van dieven of moordenaars?"

De moeder had echter naauwelijks, met de woorden: »Ik geloof gij spot nog wel met mijnen angst," het onverschrokken meisje een vriendelijk klapje op de blozende wang gegeven, of er werd aan de deur geklopt, en op het barsche »binnen!" van den Houtvester trad een jong, schoon man, in een' sierlijken reisjas gekleed, de kamer in, en verdreef door zijne komst in één oogenblik alle spoor van vrees van het aangezigt der matrone.

»RUDOLF, zijt gij het? onmogelijk!" riep de heer des huizes, doch met alle teekenen eener zoo blijde, door vrouw en dochter gedeelde verrassing, dat hij, tot wien de uitroep gerigt was, niet twijfelen kon, of hij was een welkome gast in den kleinen hem verwanten familiekring.

»Bijna zou ik u niet herkend hebben, jongenlief!" zeî, na het wisselen der eerste begroetingen en vragen, vrouw HUBERT, terwijl zij den zoon harer overleden zuster, die nu naast haar plaats genomen had, in de groote, heldere oogen zag, welke middelerwijl op de deur gerigt waren, waaruit

waaruit THERESE zich verwijderd had, om eenige toebereidselen tot het verblijf van den lieven gast te maken. Aan dit zijn nichtje was de zoo onverwacht verschenen neef, sedert de vijf jaren, dat zij hem niet gezien had, schier nog meer veranderd voorgekomen, dan aan hare moeder. De jonge student, die destijds, op de reis naar *Göttingen*, zich verscheidene weken in het huis zijner tante had opgehouden, had, wel is waar, reeds toen op THERESE geenen ongunstigen indruk gemaakt, doch de aard zijner schoonheid haar meermalen genoopt, hem met de tusschen bloedverwanten geoorloofde scherts te kwellen, dat hij naar een verkleed meisje geleek. Heden daarentegen was haar, bij zijne verschijning, bij den klank zijner volle, mannelijke, welluidende stem, bij zijne rijzige, de hare verre te boven gaande, en door den modernen overrok nog langer schijnende gestalte, die schertsende uitdrukking in geenen deele ingevallen. Zijn voormaals lichtbruin, bijna blond haar scheen donkerder geworden, en de jeugdige tint van zijn vriendelijk gelaat bezat nog wel steeds de kleur der gezondheid, doch had het vroegere kinderlijke verloren, waarbij een kleine knevelbaard boven den welgevormden mond aan de regelmatigheid zijner schoone wezenstrekken en den sprekenden blik zijner eenigzins dweepende oogen geene afbreuk deed.

Dit wel opgevatte beeld van gunstige verandering verzelde THERESE, terwijl zij, met huishoudelijke bedrijvigheid, na zijne eerste ontvangst, zich spoedde, om haar eigen kamertje, het netste en vrolijkste van geheel het huis, voor den broederlijken vriend in gereedheid te brengen. Het daaruit voor haar ontstaande ongemak, om, gedurende den tijd van zijn bezoek, een minder aangenaam verblijf te moeten betrekken, scheen haar geen het minste verdriet te doen; integendeel, terwijl hare blikken de met bloeijende tuingewassen versierde vensterbank langs vlogen, om te ontdekken, of ook sedert des voormiddags, toen zij zelve, naar gewoonte, de reiniging daarvan bewerkstelligd had, zich eenig stof tusschen dezelve had nedergezet, dacht zij bijna overluid: hij komt toch alsof hij geroepen was, om den bloei mijner rozen in derzelfs schoonsten gloed te zien. Dat hij die reeds op hare wangen bewonderd, en dat hare, in kleur het vergeet-mij-nietje evenarende, oogen hem aan het versje herinnerd hadden, hetwelk hij, bij zijn laatste verblijf, niet alleen in haar album geschreven, maar ook met een' scherpen vuursteen op

de vensterglazen gegrift had, vermoedde THERESE in hare vrolijke drukte niet. Het viel haar even weinig in, dat ook hij, op gelijke wijze, door eene voordeelige verandering in haar persoonlijk voorkomen verrast kon geworden zijn; dat ook hij de THERESE van veertien jaren, met hare jongensachtig veronachtzaamde kleeding, gang en wijze van doen, met hare spichtige leest, haar zonder zorg om het hoofd geslingerd haar, ter naauwernood in de THERESE van negentien jaren herkende, die, als eene slanke volwassene maagd, hem zedig en vol aanminnigheid te gemoet trad, en dat de oogenblikkelijke maar diepe indruk, dien deze verschijning bij hem te weeg bragt, door het innemende harer spraak, het welluidende harer stem, ja door de snel bemerkte smaakvolle schikking harer schoone haarlokken en harer welgekozen nette kleeding, nog versterkt werd; van dit alles had, gelijk wij gezegd hebben, THERESE niet het geringste vermoeden.

Nog nimmer was THERESE zoo innig wel te moede geweest als thans, en zij kon den aandrang niet weêrstaan, dit gevoel in woorden lucht te geven, toen zij, den trap afhuppelende, in het voorhuis ROBBERT ontmoette.

»Weet gij reeds, ROBBERT," zeide zij, »welk een lieve gast, als een dief in den nacht, waarvoor moeder bijna in verzoeking geraakte hem te houden, ons verrast heeft."

»Hoe zou ik dat kunnen weten?" hernam ROBBERT op een' bijna norschen toon, »daar ik zoo even eerst uit het bosch terugkom, waar ik een' ongenooden gast, wiens spoor ik na lang loeren ontdekt had, zoo nadrukkelijk de deur gewezen heb, dat hij het wederkomen wel vergeten zal."

»Nu, luister dan," zei THERESE, die aan zijn berigt slechts halve oplettendheid geschonken had; »mijn neef RUDOLF, dien gij toch ook kent en dien wij niet hadden durven hopen zoo spoedig weder te zien, heeft ons onverwacht met zijn bezoek verblijd, en ik was daarboven juist bezig hem mijn kamertje in te ruimen, daar vader hem nu zeker niet zoo spoedig zal laten vertrekken. Maar wat deert u toch, ROBBERT? Gij ziet er immers zoo doodsbleek uit, alsof u een ongeluk gebeurd was. Zeg toch, wat mankeert u?"

»Alles, wat uw lieve gast bezit, of misschien nog hopen mag te verkrijgen, en daarenboven de kleine portie langmoedigheid of ezelsgeduld, die bij onverwachte Judasknepen van het noodlot geen gezigt vertrekt, en den tegenstander met

fleemerid kattengestreel en beleefde strijkaadjen, in plaats van met een: dat je de Duivel...."

»Robbert, wat is dat voor eene manier van spreken? schaam u!"

»O, wees maar boos over mijne rondheid, onstuimigheid, onhoffelijkheid, of hoe gij ze noemen wilt; het komt toch alles overeen uit. Ik ben een wilde kwaap, dit weet gij immers, een ruwe ongelikte beer, een mensch met een leelijk mismaakt gezigt, een lomperd zonder zwier of manier, en dienvolgens een afschuw voor ieder, en inzonderheid voor u, Therese; voor u, die...."

»Die u thans eens terdeeg over uwe zelfvernedering, welke in den grond toch slechts gemaaktheid is, de les zou lezen, zoo zij daartoe den tijd had; maar, wat in het vat is verzuurt niet, en nu goeden nacht! Maar dat waarschuw ik u nog, dat gij mij morgen niet met zulk een Jobsgezigt aan het ontbijt komt!"

Met dezen groet en deze vermaning keerde zich Therese van den jongen man, die haar zoo strak aanstaarde, dat zij schier bang voor hem werd, af, om een haar aangenamer gesprek te gemoet te gaan.

Gedurende hare afwezigheid was hetzelve op eene wijze gevoerd geworden, die tranen in de oogen der Houtvestersvrouw gelokt en ook haren man niet onaangedaan gelaten had, hoezeer beider stemming eene vrolijk-weemoedige was. Het binnentreden der dochter deed het onderhoud, hetwelk hen zoozeer getroffen had, afbreken, zoodat er eene stilte ontstond, gedurende welke Therese, toen zij hare poging, om het gesprek verder aan den gang te brengen, zag mislukken, glimlagchend zeide, dat het scheen alsof er een Engel door de kamer gegaan was.

Dit gezegde gaf plotseling aan des jongelings sprakelooze aandoening woorden terug. Hij sprong op, en, terwijl hij Therese bij de hand greep, zeide hij, haar met oogen der innigste teederheid aanziende: »Wilt gij, dierbaar meisje, de Engel zijn, die, van dit vertrek uitgaande, mij den hemel der liefde binnenleidt? — Hoe tijdelijk geluk mij gezegend heeft, heb ik aan uwe ouders verhaald — maar hun ook verklaard, hoe, zonder uw bezit, de mij te beurt gevallen erfenis voor mij een vreugdelooze rijkdom zou wezen. Zij hebben mij hunne toestemming gegeven; zij willen mij als hunnen zoon erkennen, wanneer gij er u niet tegen verzet."

»Zij is u immers steeds genegen geweest," verzekerde de moeder, terwijl zij zich de tranen uit de oogen wischte.

»En zij is te wars van gemaaktheid," voegde de vader er bij, »om niet ja te zeggen, wanneer haar hart er haar blijkbaar toe drijft."

En inderdaad, de getuigenis harer ouders niet weêrsprekende, neigde zich het hoog blozende verrukte meisje in de haar omvattende armen van den gelukkigen jongeling, wiens oor en hart de zalige woorden vernam: »ja, RUDOLF, ik heb u van harte lief."

Na deze erkentenis brak geene nieuwe stilte het beleefde gesprek weder af, welks rozenkleurige draad tot na middernacht voortgesponnen werd, tot doodelijk verdriet van eenen langs de geslotene vensterluiken rondsluipenden luisteraar.

De gedachten, welke, onder dit rondsluipen, in ROBBERT's ziel opstegen, waren zoo zwart als de nacht, die hem omgaf; en gaarne zou hij met de magt der duisternis een verbond gesloten hebben, wanneer zij hem op dat oogenblik verschenen ware, om hem tot het verderf van zijnen gelukkigen medevrijer de hand te bieden. Ja, bijna geraakte hij in verzoeking, aan de vervulling van dezen, heimelijk in hem opwellenden wensch te gelooven, toen uit den zwerm der nachtvogelen, die, als eene door zijne gedachten uit haar helsch verblijf te voorschijn geroepen wilde jagt, over en om het huis zwierden, eene groote vledermuis naar beneden schoot en zich zoo vast in het gekroesde haar van den nachtwandelaar verwikkelde, dat hij het spookachtige middelwezen niet, dan met hulp eener schaar en ten koste van een deel zijner lokken, weder los kon krijgen.

»Bloed of haar! Bij slot van rekening komt dat toch op hetzelfde neder!" prevelde hij binnensmonds, bij de, eerst in zijn slaapvertrek volbragte verrigting, waarna hij het leelijke dier niet, naar jagersmanier, met uitgespreide vlerken aan het kruiskozijn van zijn venster spijkerde, maar het met een deel van zijnen roof liet ontsnappen. De weêrschijn der gedachten, waaraan hij zich bij deze handeling overgegeven had, grijnsde nog uit zijne groenachtige katoogen en om zijnen schamper zaamgetrokken mond, welks bovenlip het ontsierde likteeken van eene zaamgehechte hazenkloof droeg, toen THERESE den volgenden morgen, bij zijne verschijning in het woonvertrek, de des nachts op zijnen schedel aangeregt-

te verwoesting met overluid gelach bemerkte, en de Houtvester in vrolijke luim hem vroeg, of hij misschien in den droom zijn haar voor het kreupelbosch gehouden had, dat hem gisteren bevolen was te doen uithakken. De rest van zijn kroes haar rees van innerlijke woede als te berge, toen, gedurende dit kwellen, de gelukkige RUDOLF, die hem bij zijn binnentreden ter naauwernood over den schouder had aangezien, de hand zijner beminde aan zijne lippen trok, en de ring aan haren vinger hem daarbij, nog vroeger dan de in den loop des dags gedane aankondiging, de tot stand gekomene verloving bekend maakte, die hem alle hoop ontroofde.

(*Het vervolg hierna.*)

MUZIJK BIJ DE OUDE ZWEDEN.

Bij hunne verlustigingen gingen de oude *Zweden* van even zonderlinge begrippen uit als bij hunne wetgeving. Alle volken, beschaafde of wilde, half en heel barbaarsche, die van onder het klimaat dier poolgewesten voortkwamen, waren onervaren in het dansen; maar de *Zweden* hadden nog daarenboven, bij hunne onbekendheid met die kunst, door hunne wetten daartoe gebragt, de muzijk verboden, en de genen, die dezelve beoefenden, tot eerlooze en voor den Staat gevaarlijke personen verklaard. Tot op den tijd der regering van GUSTAAF WASA, in 1523, was eene wet van kracht, welke alle muzikanten uit het koningrijk verbande, en verlof gaf hen te dooden, waar men hen ook zou aantreffen. "Het vermoorden van eenen muzikant (zegt ARCHENHOLTZ in zijne *Geschiedenis van* GUSTAAF WASA) werd als eene kleinigheid, als eene grap beschouwd. Alleenlijk was de moordenaar verpligt, een paar nieuwe schoenen, een paar handschoenen en een driejarig kalf aan de erven van den vermoorde te geven." Doch zelfs deze schavergoeding, die toereikend voor het verlies van eenen vader, eenen zoon, eenen broeder geacht werd, ontging hun menigmaal nog; want de erfgenaam kon er geene aanspraak op maken, dan na zich aan eene demoedigende proef onderworpen te hebben, die volkomen de barbaarsche tijden waardig was, waarin zij gevorderd werd. Men besmeerde den staart van het kalf met vet; nadat het dier vervolgens op den top van eenen heuvel gebragt was, nam de erfgenaam den aldus glibberig gemaakten

staart in de hand; de moordenaar sloeg alsdan het kalf met eene zweep, om het te dwingen snel weg te loopen. Gelukte het nu den erfgenaam, den staart vast te houden, zoo was hetzelve zijn eigendom; doch liet hij het ontslippen, zoo verloor hij alle aanspraak daarop, en was nog daarenboven het voorwerp van het spotgelach aller aanwezigen.

LATIJN EN WERKEN.

Wijlen JOHN ADAMS, in der tijd President der Vereenigde Staten, verhaalde menigmaal, ja zelfs nog in de laatste dagen van zijn leven, met al de vrolijke luimigheid, welke hem zoo zeer kenmerkte, de volgende anecdote uit zijn vroeger leven: »Toen ik nog een knaap was, moest ik de Latijnsche spraakkunst leeren, en had daartegen een' geweldigen weêrzin. Mijn vader stond er op, dat ik studeren zou, en daarom plaagde men mij met deze verwensohte Grammatica tot zoo lang, dat ik begreep het niet langer te kunnen uithouden. Ik ging dan eindelijk naar mijn' vader, zeide hem, dat het studeren mij niet beviel, en verzocht liever aan eenige andere bezigheid gezet te worden. Zulk een voornemen strookte niet met de wenschen van mijnen vader, die het echter niet regtstreeks scheen te keer te willen gaan. Snel was hij met een antwoord klaar. »Goed, JAN," zeide hij; »bevalt u de Latijnsche Grammatica niet, zoo beproef het eens met de spade, misschien gaat het daarmede beter. Op de weide hebben wij eene sloot noodig; leg uw Latijn ter zijde en graaf." Dit scheen mij een heerlijke ruil; in drie sprongen was ik op de wei. Ondertusschen, weldra vond ik, dat graven op den duur nog lastiger was dan Latijn leeren, en deze eerste dag was de langste, welken ik immer beleefd heb. Ik at dien dag mijn brood letterlijk in het zweet mijns aangezigts, en was blijde, toen de avond kwam. 's Nachts maakte ik eenige vergelijkingen tusschen de Latijnsche Grammatica en het behandelen der spâ, maar zeide daarvan tegen niemand een woord. Den volgenden voormiddag groef ik verder, en was, toen het middag werd, op het punt om tot het Latijn terug te keeren; maar ik schaamde mij, en kon het niet over mij verkrijgen. Gedurende den nacht echter overwon het moeijelijke van den arbeid mijnen

trots, en ik verklaarde mijnen vader (de hardste strijd, dien ik in mijn leven immer doorgestaan heb) dat ik, zoo hij zulks veroorloven wilde, tot de Grammatica terugkeeren zou. Hij was hierover in zijn binnenste zeer verheugd, en, zoo ik mij naderhand eenigen roem verworven heb, ben ik zulks alleen verschuldigd aan mijne twee dagen arbeids in die afschuwelijke sloot."

ANECDOTEN VAN PROFESSOR ENGEL.

Het aandenken aan den wijsgeerigen en vernuftigen *bel-esprit* ENGEL geleek eenige jaren na zijnen dood naar een bloemgewas aan den weg, van hetwelk ieder zich eenen ruiker plukt. Eene menigte anecdoten van hem werden verteld, ook misschien wel verzonnen. Het volgende voorval, waarbij ik zelf tegenwoordig was (Dr. G. MERKEL is de verhaler) schijnt mij beter, dan vele andere, den geest van den overledene te kenmerken. — Als bijzonder vriend van MOZES MENDELSSOHN en van DAVID FRIEDLÄNDER, genoot hij onder alle klassen der *Joden* te *Berlijn* zeer veel vertrouwen. Menigmaal kwamen er van deze *Israëlieten* hem om raad verzoeken in verlegenheden, waaruit zij zichzelven niet wisten te redden. Op zekeren avond deden dit dan ook twee mannen van bekende gegoedheid. Men had hun uit *Polen* een' jongen bloedverwant toegezonden, die reeds bijna geen kind meer was, en dien men verlangde, dat zij in de wereld zouden voorthelpen. Maar, welke loopbaan zou hij daartoe best inslaan? Hierover konden zij het niet eens worden; de een wilde hem tot den koophandel, de ander tot een ambacht bestemmen. Zij streden heftig, en verlangden, dat ENGEL beslissen zou. Geduldig had hij langen tijd naar hetgeen zij van weerskanten aanvoerden, geluisterd; eindelijk vroeg hij, waartoe de jongeling zelf wel den meesten lust betoonde? »Tot geen van beide," was het antwoord. — »Ik wil u eens iets uit mijne kinderjaren vertellen," zeide nu ENGEL. »Ik was een wilde knaap; mijn broeder was het ook. Eens vonden wij aan den oever van het meer bij *Parchin* een' bijzonder regten en fraaijen wilgentak. Ik besloot er een' vaandelstaf van te maken; mijn broeder wilde, dat de stok eene lans zou worden. Elk bleef vast op zijne meening staan. Eindelijk stiet ik den tak in den vochtigen

grond, en wij pakten elkander bij den kraag. Toen wij regt aan den gang waren, riep de meid ons om te komen eten, en wij durfden niet op ons laten wachten. De wilgentak werd vergeten, en eerst in het volgende voorjaar vonden wij dien weder. Hij was geen vaandelstok en ook geene lans geworden, maar wel een frisch groeijend boompje — zoo als *zijne* natuur het medebragt." — De mannen glimlachten en gingen. Voorloopig werd de jongeling naar school gezonden, en, zoo ik mij niet vergis, heeft hij naderhand in de geneeskunde gestudeerd.

Professor ENGEL was een man, die, in het gevoel zijner eigene waarde, zijne meening onverbloemd uitte, en eenen spottenden inval niet ligt binnenhield. Toen hij naar *Berlijn* beroepen en aldaar aangesteld was, behoorde het spoedig tot den goeden toon der groote wereld, ENGEL bij zich te hebben. Wijlen Prins S.... gaf zich ook gaarne het voorkomen, een Maecenas van geleerden en kunstenaars te zijn; derhalve deed hij ENGEL op zekeren voormiddag tot zich roepen, om hem in persoon te leeren kennen. ENGEL verscheen, moest een' geruimen tijd in het voorvertrek wachten, en werd eindelijk binnengelaten. De Prins, een zeer trotsch man, verhief zich een weinig van de sopha, waarop hij zat, knikte hem genadig toe, en begon een gesprek met hem, geheel en al in den gewonen toon van een' voornamen beschermheer; dat is te zeggen, het bestond uit niets anders dan uit vragen naar ENGEL's omstandigheden. Middelerwijl bleef de Prins bestendig gezeten, zonder ENGEL uit te noodigen om insgelijks te gaan zitten; integendeel, in het gevoel van zijnen hoogen stand liet hij hem staan. In den verderen loop van het onderhoud viel ook het gesprek op den Hertog VAN * * *. »Dien hebt gij zeker mede gekend?" vroeg de Prins. — »O ja, regt goed," hernam ENGEL. — »En hoe vondt gij hem?" — »Om u de waarheid te zeggen, van weinig beduidenis; hij was een zeer alledaagsch, ja onnoozel mensch. Ik ben menigmaal bij hem geweest; ondertusschen had hij toch zoo veel wellevendheid van mij altijd een' stoel aan te bieden."

Naderhand werd ENGEL eens bij dezen zelfden Prins ten eten verzocht. Aan de tafel viel het gesprek onder anderen ook op den beroemden zeereiziger COOK, en men betreurde, dat hij op zijne togten zoo ongelukkiglijk het leven

had moeten verliezen. Hierbij voerde voornamelijk ENGEL het woord. Eensklaps vroeg, om zich toch ook eens te laten hooren, de Prins hem: »Kwam COOK niet op zijne eerste reis om het leven, Heer Professor?" — »Ik geloof ja," was ENGEL's antwoord; »maar hij stoorde er zich niet veel aan, en begon kort daarna zijne tweede."

NOODLOTTIG VERSPREKEN.

De pastoor eener dorpgemeente lag met den onbarmhartigen rijken waard van hetzelve overhoop. Op zekeren zondag prees hij, om hem eene les te geven, in zijne preek, de deugd der liefde tot den naasten bijzonder aan, en haalde daarbij de wonderdadige spijziging der armen aan. In zijnen ijver versprak hij zich, en riep: »Ja, alzoo heeft ook de Heer met tienduizend brooden vijf menschen verzadigd; wat zegt gij daarvan, mijne geliefden?" — »Dat kan ik ook, heer pastoor!" antwoordde overluid en droogweg de waard, en onder lagchend gefluister der gemeente werd het sermoen gesloten. Den eerstvolgenden zondag wilde de pastoor den onbescheiden waard nog eens onderhanden nemen; hij koos denzelfden tekst, sprak met nog grootere zalving, en wendde zich eindelijk met deze woorden tot den waard: »Alzoo heeft de Heer, uit barmhartigheid, met vijf brooden tienduizend hongerigen verzadigd; kunt gij dat ook?" — »Met datgene, wat verleden zondag is overgebleven heel wel, uw Eerwaarde," hernam deze.

DE EERLIJKE MAN.

»Ik maak, zegt Ventus, geene schulden,
En zal dus deze blaam niet dulden." —
't Bewijs is ligter, dan men meent:
Omdat geen sterv'ling hem iets leent.

Meng. N°. XI. bl. 571. reg. 8. leze men: *geregtshofzalen.*

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE VOORNAME OORZAKEN VAN DEN ONDERGANG DER PROTESTANTSCHE KERK IN DIE LANDEN, WAAR DEZELVE REEDS GEVESTIGD SCHEEN.

Onze tijd, hoogst belangrijk door geheurtenissen in het staatkundige, wordt dit nog meer door verschijnselen op het gebied van Godsdienst en Christendom. Daargelaten de zoodanige, welke de Protestantsche Kerk ons aanwijst, hier in eene steeds toenemende bevrijding van menschelijke banden, daar in eenen teruggang tot het oude, ginds in eene geheele omverwerping van het bestaande en algemeen erkende, zien wij een niet het minst merkwaardig verschijnsel van onzen tijd in den kamp, dien de Katholieke Kerk weder tegen de Protestantsche schijnt hernieuwd te hebben. Het is waar, moeijelijk kan men van eene hernieuwing spreken, waar de strijd van het oogenblik der vijandige scheiding voortduurde en uit den aard der zaak voortduren moest. Maar de geschiedenis wijst ons tijdpunten aan, waarin de geheele Moederkerk, als door een' krachtigen schok van *Rome* in beweging gebragt, woelt en werkt en al hare krachten inspant, om verlies te voorkomen, dreigend gevaar af te keeren, of wel, om een deel van het vroeger verlorene te herwinnen. Dit aanschouwen wij ook in onze dagen. De verwikkelingen in *Pruissen*, de strijd in *Engeland*, verschijnselen in ons Vaderland en elders, toonen op nieuw, dat *Rome* nooit rust, en de heerschappij der geheele Christenheid als een haar toekomend regt blijft beschouwen. Hoe men deszelfs tegenwoordige pogingen hebbe te beoordeelen, welke de gevolgen daarvan zullen zijn, hierover is verschil van meening, en de beslissing moeijelijk. Mogt één gewenscht gevolg maar niet uitblijven! Mogten de woelingen der Roomsche Kerk den Protestant de oogen openen voor het

gevaar; dat hem van die zijde altijd bedreigt, wanneer hij niet waakt!

Maar, is dat gevaar heden ten dage zoo groot? Hebben wij reden om te vreezen? Velen meenen dit, en de heroveringen, welke de Roomsche Kerk in vroegere eeuwen gemaakt heeft, schijnen hun een voldoende grond daarvoor. En inderdaad, wanneer wij zien, hoe de Hervorming in oorden, waar zij zich eenmaal met kracht en snelheid uitbreidde, wederom door de magt van *Rome* is onderdrukt; hoe dezelve naauwelijks gekend wordt dáár, waar zij eenmaal de zegevierende partij mogt heeten, — dan schijnt de vrees voor het duurzaam bestaan en den toenemenden bloei der Protestantsche Kerk niet geheel ongegrond; de vermaning tot waakzaamheid ontvangt nieuwe kracht; hare opvolging wordt een dure pligt voor elk. Maar, zouden wij ook van de tegenwoordige woelingen en pogingen der Roomsche Kerk een verlies voor de Protestantsche moeten vreezen, gelijk aan dat in vorige eeuwen? Zou het verledene de huiveringwekkende spiegel zijn van het toekomende? Zal de Hervorming ook dáár nog eens voor hare vijandin wijken, waar zij thans deze slechts nevens zich duldt? — Om deze belangrijke vraag, zoo ver ons dit mogelijk is, te beantwoorden, kunnen wij misschien geenen beteren weg inslaan, dan op te sporen de oorzaken van den ondergang der Protestantsche Kerk in die landen, waar zij eenmaal magtig en gevreesd was. Zijn de omstandigheden, die toen zoo bedroevend maakten, thans niet meer of niet meer in die mate aanwezig, dan worde in ons de hoop bevestigd op het zegenrijk bestaan en den toenemenden bloei der gezuiverde Kerk! Zijn zij daarentegen nog aanwezig, of kunnen zij wederkeeren, dat dan onze ijver groeije met het gevaar, en alzoo bewaard blijve, wat met stroomen bloeds gekocht en nogtans niet te duur gekocht is!

Volgt mij dan bij het onderzoek naar de voorname oorzaken van den ondergang der Protestantsche Kerk in die landen, waar zij reeds belangrijke veroveringen had gemaakt en gevestigd scheen.

Gelijk uit ontbinding leven, zoo werd uit het bederf der Kerk hare hervorming geboren. Ware zij een menschenwerk geweest, zij zou vergaan zijn in den afgrond der middeleeuwsche duisternis. Maar zij was eene hemelsche stichting, en God riep haar uit de duisternis tot het licht. Een INNOCENTIUS DE III, de vader der Inquisitie, zou het Christendom hebben ten onder gebragt, indien dit had kunnen geschieden; hij zou het menschelijk verstand hebben uitgedoofd, indien dit mogelijk ware geweest.

Behoefte aan eene betere Godsdienst, dan de Godsdienst dier dagen, bereidde de Hervorming voor, en maakte dezelve noodzakelijk. Verschillende omstandigheden en gebeurtenissen, die op de denkbeelden, gezindheden en begeerten der volken van *Europa* eenen magtigen invloed hadden, begunstigden de Hervorming. De oogst was rijp; nog ontbraken slechts de maaijers. De 16de eeuw vangt aan. LUTHER wordt de tolk van duizenden in alle landen, handhaaft de belangen der Christenheid tegenover haren overweldiger, en geeft het teeken, om het over-Alpisch stelsel met de fakkel des verstands toe te lichten.

Uit het hart van *Duitschland* en *Zwitserland* verspreidt zich de Hervorming naar de naburige landen. Overal waggelt de Roomsche Kerk van den schok, dien zij te *Wittenberg* ontvangen heeft. Ook daar, waar zij zich sedert lang van denzelven heeft hersteld, gevoelt zij dien in niet geringe mate. *Oostenrijk*, *Frankrijk* en de zuidelijke *Nederlanden*, thans geheel of bijkans geheel aan *Rome* onderworpen, waren voor een groot deel aan de zijde der Hervorming. — Gaan wij kortelijk na, wat de geschiedenis daarvan mededeelt.

In de landen, die tot het *Oostenrijksch* gebied behooren, zien wij in de 16de eeuw de nieuwe meeningen allerwegen doorgedrongen. De Keizers van dat Rijk waren zuilen van het Pausdom; maar hunne landen waren op verre na niet aan het geestelijk gebied van den Paus onderworpen. Deze waren in het klein, wat *Duitschland* op eene grootere schaal vertoonde. Het grootste deel van den

Heeren- en Ridderstand was der gezuiverde Godsdienst toegedaan. In de steden hadden de Protestanten de overhand. Nadat het hun gelukt was, eenigen uit hun midden in de regering te brengen, werd gaandeweg de eene waardigheid na de andere aan Protestanten opgedragen. Langzamerhand werd de geheele Landdag Protestantsch, en van nu af deed de Hervorming snelle schreden tot een zelfstandig bestaan. Van de landsstenden was de Regent afhankelijk, daar zij hem de geldheffingen konden weigeren of toestaan. Zij maakten dan ook van den geldnood, waarin Keizer FERDINAND en zijn zoon zich bevonden, gedurig gebruik, om de eene vrijheid na de andere van deze Vorsten af te persen.

Niet geringere veroveringen had de Hervorming in een ander deel van het *Oostenrijksch* gebied gemaakt, namelijk in het Vaderland van HUSS. De sekte, aan welke deze geloofsheld haar bestaan had gegeven, leefde nog altijd in *Bohemie* voort, en week van de Roomsche Kerkleer in geen ander opzigt af, dan in het gebruik des Avondmaals. Het *Bazelsche* Concilie had den *Hussiten* toegestaan, het Avondmaal onder beide gedaanten te genieten; en, ofschoon hun dit voorregt door de Paussen betwist werd, was het hun echter niet ontnomen. Maar onder den hun gegeven naam van *Utraquisten* verborg zich de sekte der *Boheemsche* broeders, die oneindig meer van de Kerk afweken en den *Duitschen* Protestanten zeer nabij kwamen. Bij hen vonden de nieuwe meeningen eenen gereeden ingang. Maar nu konden zij zich niet langer verbergen onder den geduldden naam, en zij wilden dit ook niet. Zij stelden eene geloofsbelijdenis op, en verlangden vrijheid van geweten. Keizer MAXIMILIAAN duldt hen. Zijn opvolger RUDOLF tast hunne regten aan; maar zij onttroonen hem met behulp van zijnen broeder MATTHIAS, en verkrijgen tot loon, van dezen, wat zij verlangen. Doch in volgende jaren schijnt deze zijne verpligtingen te vergeten, en nu laten de Protestantsche afgevaardigden op de vergadering te *Weenen* eene taal hooren, die ons tot een bewijs kan strekken van hunne magt en hun zelfvertrouwen. »D-

»Protestanten," zeiden zij onder anderen, »wilden niet »minder geacht wezen dan de handvol Katholieken in hun »Vaderland. Door zijnen Protestantschen adel had MAT»THIAS den Keizer tot toegevendheid genoodzaakt. Waar »men tachtig Pausgezinden vond, zou men driehonderd »Evangelische Baronnen tellen. Het voorbeeld van RU»DOLF moest MATTHIAS eene waarschuwing zijn, opdat »hij niet het aardsche verloor, door veroveringen voor den »Hemel te maken."

Ja, de *Oostenrijksche* Keizers, die zoo magtige Vazallen van den Roomschen stoel, sidderden dikwerf voor de wraak der beleedigde Protestanten. Tweemaal zagen zij derzelver zegevierende legers voor de poorten van *Weenen*. En thans? Naauwelijks denken zij er aan, dat er Protestanten in hun Rijk gevestigd zijn. De eens zoo magtige partij is versmolten tot een niet noemenswaardig deel der *Oostenrijksche* volken.

Weinig anders is het in *Frankrijk*. Eens werd aldaar de gezuiverde Godsdienst door bijkans de helft der natie beleden, thans door een klein gedeelte. De gevoelens, door LUTHER in *Duitschland*, door ZWINGLI in *Zwitserland* gepredikt, vonden spoedig eenen weg naar de *Fransche* Provinciën. Noch de censuren der *Sorbonne* in 1521, noch de besluiten van het *Parijsche* Parlement, noch de vervloekingen der Bisschoppen konden beletten, dat dezelve bij het volk, den adel en de geestelijken ingang vonden. De krijgszuchtige regering van FRANS DEN I en zijne verbindtenissen met de *Duitsche* Protestanten droegen niet weinig bij, om de nieuwe meeningen bij zijne onderdanen te verbreiden. Te vergeefs greep men het middel van vuur en zwaard aan; het deed geene werking. De brandstapels, welke de vervolgzucht aanstak, dienden slechts om het heldengeloof en den roem hunner offers te doen schitteren. De Protestanten bedienden zich tegen de Kerk van wapenen, die krachtiger werkten dan de middelen, welke de blinde ijver hun tegenstelde. Zij maakten de onkunde der Roomsche priesters tot het wit van hun spottend vernuft; terwijl zij de leerstellingen hunner eigene Kerk op

eene eenvoudig verhevene en wegslepende wijze voorstelden. Hierdoor wonnen zij het beschaafdste gedeelte des volks en verkregen de meerderheid boven hunne tegenpartij, wie de groote hoop vooral begunstigde. Ook de wreede vervolgingen, om dezen tijd tegen de *Waldenzen* hernieuwd, gaven den Protestanten meer geloofsgenooten, dan de woede der Inquisiteurs kon ombrengen. Daarenboven verkregen zij vastheid in hunne begrippen door het geschrift van hunnen landgenoot CALVIN, (*Institutio Chr. religionis*) hetwelk nogtans oorzaak was, dat zij de kenmerkende meeningen van LUTHER varen lieten, en dat Godsdienststelsel aannamen, hetwelk zich door de verstmogelijke verwijdering van het Pausdom onderscheidde. In weinige jaren had de Hervorming in *Frankrijk* een aanzien verkregen, hetwelk zij niet ligt scheen te zullen verliezen. En toen haar hevige vijand, HENDRIK DE II, door den dood in zijne moordzuchtige plannen gestuit werd, was het Rijk bijkans gelijkelijk verdeeld tusschen de partij der Katholieken en der Hugenoten. De GUISEN en MONTMORENCYS aan de eene zijde; de CONDÉS en COLIGNYS aan den anderen kant. Beide partijen magtig, beide elkander dreigende en vreezende. Moeijelijk scheen het te gissen zelfs, wie van beide zegevierende uit den strijd zou wijken. Maar de geschiedenis meldt ons het einde van den strijd. De Protestantsche Kerk is schier bezweken onder de slagen van hare meer magtige vijandin, en thans moet zij het als eene gunst aanmerken, nevens deze geduld te worden.

In dat lot der Protestantsche Kerk van *Frankrijk*, zien wij tevens de geschiedenis der *Belgische*. Ook hier verhief de Hervorming met kracht het hoofd, en dreigde zij de banden te breken, die het bloeijende gewest aan den Roomschen stoel verbonden. Ja, nergens vond de leer van LUTHER en CALVIN gunstiger ontvangst, dan in deze oorden. Bijzondere omstandigheden werkten daartoe mede. Protestantsche kooplieden, die zich in *Antwerpen*, gelijk in *Amsterdam*, verzamelden; *Duitsche* en *Zwitsersche* troepen, door KAREL in de *Nederlanden* ingevoerd; *Fransche*, *Duitsche* en *Engelsche* vlugtelingen, die in hun va-

derland het zwaard ontvloden en in de vrijheden van *Vlaanderen* bescherming zochten, deze allen waren, zoo vele verkondigers en verbreiders der Hervorming. De zamenvloeijing van zoo vele volken in de *Brabandsche* stapelplaatsen maakte het der regering hoogst moeijelijk, de eerste verbreiding der nieuwe Godsdienstmeeningen tegen te gaan. Dezelve bleven meer verborgen, en onder het hulsel der verborgenheid plantten zij zich met des te meer snelheid voort. KAREL DE V zette den toenemenden stroom de nadrukkelijkste middelen tegen. Te vergeefs. Ook hier bevorderde, althans in den beginne, de tegenstand den voortgang; en nog gedurende de regering van dien Vorst waren steden, dorpen en vlekken, met aanhangers der Hervorming vervuld. Onder de Landvoogdes MARGARETHA nam hun getal dagelijks toe. Door de Edelen gesterkt, door WILLEM VAN ORANJE en andere Stadhouders begunstigd, kwamen zij steeds openlijker voor hunne gevoelens uit, eischten zij van de schroomvalligheid eener vrouw, wat zij van eenen KAREL naauwelijks zouden hebben durven afbidden, en erlangden zij op vele plaatsen vrijheid om eigene kerken op te rigten. In vele *Vlaamsche* en *Henegouwsche* steden woog het getal der Lutherschen en Calvinisten op tegen dat der Roomschen, ja overtrof dit, zoo als in *Antwerpen*, *Valenciennes*, *'s Hertogenbosch* en andere. Moest men niet verwachten, dat de zegenrijke Hervorming in deze oorden immer vasten voet houden, en, door hetzelfde geluk begunstigd, eenmaal zegevieren zou? Het verlichte deel des volks hoopte dit; de Pausen vreesden het; de sombere FILIPS sidderde, ziende de mogelijkheid daarvan. Maar de hoop des eenen, gelijk de vrees des anderen, is onvervuld gebleven. *Rome* heeft *België* behouden, en de eens zoo magtige Protestantsche Kerk wordt er ter naauwernood gekend.

Vanwaar dit verschijnsel? Deze vraag doet zich thans aan ons op. Wij zullen beproeven, die te beantwoorden, en de hoofdoorzaken trachten aan te wijzen van den ondergang der Protestantsche Kerk in genoemde landen.

Ons oog vestigende op de tijden, die de Hervorming vooraf gingen, zien wij veel zich vereenigen, om den toegang tot het hart te verschaffen aan eene Godsdienst, die het dor geraamte van kerkelijke plegtigheden verving, en den mensch wederom toereikte, wat de eeuwige behoeften zijner ziel vorderen. Het was er evenwel verre af, dat die behoeften overal even levendig werden gevoeld, of, waar men ze gevoelde, even gemakkelijk konden bevredigd worden. *Spanje* werd door zijne *Pyreneeën* van buiten, door zijne Inquisitie van binnen, voor elke verandering in het godsdienstige, helaas! te veilig bewaard; *Italië* door de tegenwoordigheid zijner Paussen en de heerschende ongodsdienstigheid. Wijze en moedige mannen verwekten hier wel weêrzin tegen de heerschzucht en zedeloosheid der priesters, maar zij bragten geene hervorming tot stand. Men bleef gehecht aan de oude vormen, omdat het karakter in dezelve meer behagen vond, dan in de nieuwe, van uiterlijke praal ontdane Godsdienst. Een romantisch volk, dat door een' warmen en aangenamen hemel, door eene vrolijke, immer jonge, immer lagchende natuur en de menigvuldige tooverijen der kunst in een eeuwig zingenot gehouden wordt, zulk een volk was die Godsdienst behagelijker, wier prachtige toestel de zinnen gevangen neemt; wier geheimenisvolle raadselen der verbeelding eene eindelooze ruimte openen; wier voornaamste leeringen zich door de schoone vormen der schilderkunst met zacht geweld van de ziel meester maken; wier geboden meer het uitwendig gedrag, dan het inwendig zieleleven raken.

Het is op dien aard der Roomsche Godsdienst, dat wij in de eerste plaats het oog vestigen, bij het onderzoek naar de voorname oorzaken van het verval der Protestantsche Kerk in vele landen. Haar uitwendige luister, zoo strijdig met de dienst in geest en waarheid, begoochelt de zinnen en lokt den mensch aan, inzonderheid wanneer zijn verstand niet behoorlijk is ontwikkeld, of wanneer zijne verbeelding den boventoon heeft. — Meent echter niet, dat dit uitwendig behagelijke der Moederkerk eene eerste oor-

zaak is van het verval der Protestantsche Kerk hier en ginds. Neen; maar het maakte den terugkeer tot dezelve voor velen aanlokkelijk en ligt. Velen verdroot het weldra, dat de feestelijke plegtigheden, waarmede *Rome* zijne kinderen vermaakte, zoo op eenmaal door de gestrenge Hervormers werden verbannen, te meer daar men, gelijk doorgaans, van het eene uiterste tot het andere oversloeg. Hierbij kwam, dat de Hervorming spoedig eenen weldadigen invloed op de Roomsche Kerk zelve uitoefende, en oorzaak was, dat die misbruiken werden afgeschaft, om welke duizenden zich van haar hadden gescheiden. Zoo werd de ergernis weggenomen, terwijl men het aanlokkelijke bleef behouden. Wien zou het dan kunnen bevreemden, dat weldra de gedane stap velen berouwde; dat zij straks met een gevoel van gemis op hunne vorige geloofsbroeders nederzagen, wanneer deze in plegtigen optogt de feesten vierden, waarbij de Kerk al haren luister ten toon spreidt? Wien zou het kunnen bevreemden, dat velen gehoor gaven aan de zachte wenken der teedere moeder, wie zij alleen of bovenal om hare onwaardige dienaren verlaten hadden? Met regt zou dit ons evenwel nog bevreemden, indien wij waanden, dat allen, die de vanen der Hervorming gevolgd waren, dit uit ware behoefte der ziel hadden gedaan; en dat zij van de waarheid en noodzakelijkheid der gezuiverde Godsdienst evenzeer overtuigd waren, als van de dwalingen en misbruiken der Roomsche Kerk. Maar dit was niet alzoo.

Velen hadden zich aan de Hervormers aangesloten uit oogmerken en beginselen, die de proef der echtheid niet doorstaan, noch duurzaam stand konden houden. En hierin vinden wij eene andere oorzaak van het spoedig verval der Protestantsche Kerk. — Duizenden in alle landen onttrukten zich aan de magt der Kerk, om daardoor hunnen haat tegen derzelver onwaardige dienaren te bevredigen. Duizenden schaarden zich aan de zijde der Hervormers, omdat deze iets nieuws aanbragten. Duizenden, omdat zij langs dezen weg aan hunne zucht tot opstand botvieren, of hunne staatkundige plannen onder het hulsel der

Godsdienst konden verbergen. Wie ontevreden was, koos, uitwendig althans, de partij der Hervorming. Ook de slechtste zaak, die met haar niets gemeen had, als dat zij zich tegen de bestaande orde keerde, door deze verwantschap stout gemaakt, verscheen in haar gezelschap. Ontevredenheid, hoop op voordeel, staatsbelang hebben een groot deel gehad aan de Hervorming. Gewis komt aan de overwinnende kracht der waarheid verreweg het grootste aandeel in dezelve toe; maar de geschiedenis bevestigt het allerwegen, dat minder edele oorzaken de Hervorming bevorderden en ondersteunden. *Boheme* streed voor Godsdienstvrijheid; maar haat tegen *Oostenrijk* sterkte deszelfs krachten, deed het volharden, gaf het dikwerf dappere aanvoerders. De Hugenoten kampten voor Godsdienstvrijheid; maar de heerschzucht der GUISEN stelde de CONDÉS en COLIGNYS aan hunne spits. Onze voorouders gloeiden voor Godsdienstvrijheid; maar de heffing van den tienden en twintigsten penning was mede eene niet geringe oorzaak van hun volharden tegen en verwerpen van *Spanje*. De regenten (niet allen) streden in schijn vóór de waarheid, inderdaad voor zelfverdediging of verovering; maar het eerste gaf hun legerbenden, en opende hun den toegang tot de schatten der rijken. De groote menigte werd of door het uitzigt op buit onder hunne vanen gelokt, of kampte voor vrijheid in den Staat, vrijheid in de Godsdienst. Het waren alzoo niet allen Protestanten, die hunne kleuren droegen. De Roomsche Kerk bezat nog altijd vele harten onder hare afvallige kinderen; en het was te voorzien, dat, wanneer eenmaal de opgewekte haristogten tot kalmte zouden gebragt zijn, en het nieuwe opgehouden had nieuw te wezen, de partij der Protestanten aanmerkelijk zou verminderen. En zoo gebeurde het ook. Naauwelijks zijn de gemoederen bedaard, of velen, die wel de *partij* der Hervormers, maar geenszins derzelver *beginselen* tot de hunne gemaakt hadden, keeren terug in de armen der moeder, die nu met fluweelen banden lokt en trekt, en met goedertierenheid het ondankbaar kroost vergeven en weder aannemen wil.

Rome moest zich alzoo van zijne geledene verliezen gedeeltelijk herstellen; maar *Rome* heeft meer gedaan; het heeft, gelijk wij zagen, in sommige landen het verloren gebied bijkans geheel herwonnen. Welke zijn hiervan de oorzaken? Eene hoofdoorzaak vinden wij daarin, dat de Roomschkatholieke Kerk in die landen door de magt van den wereldlijken arm ondersteund, en in haren strijd tegen de Protestantsche krachtig werd geholpen.

Waar een Vorst zich niet bemoeide met het geweten en de Godsdienstmeeningen zijner onderdanen, daar won de Hervorming gedurig meer veld; waar een Vorst haar begunstigde of zelf beleed, daar breidde zij zich met snelheid uit; maar wanneer zij in eenen Vorst eenen vijand vond, dan werd zij schier verstikt in den rook der brandstapels en het bloed der moordschavotten. Waar in *Duitschland* een Protestantsch Vorst heerscht, daar verheft zich fier de Protestantsche Kerk. Wanneer HENDRIK DE VIII zich van den Paus losscheurt, geeft hij der nieuwe meeningen millioenen belijders. De regering van MARIA maakt de verdrukte tot heerscheres; maar ELISABETH bevestigt wederom op de ruïnen van het Katholicisme hare heerschappij en de Kerk, welke zij aankleeft. GUSTAAF WASA, belijder der nieuwe leer, stelt haar met zich op den troon, en verbant uit zijn Rijk de oude Godsdienst.

Hetzelfde, maar op eene tegenovergestelde wijze, zien wij elders. De Keizers van *Oostenrijk* zijn beschermers en Vazallen van den Pauselijken stoel. Hun naam zelfs dwingt hen, de sekte te vervolgen, door *Rome* gevloekt. Aan dien naam is groot gezag verbonden, en de partij, die het aan hare zijde heeft, mag op de overwinning hopen. Het belang der *Oostenrijksche* Vorsten eischt de vernietiging der Protestanten. Wat hun belang eischt, vordert hunne betrekking met *Spanje* en *Rome*. Aan zoo vele stemmen moeten zij gehoor geven. Een bloedige strijd vangt aan, en eindigt zegenrijk voor het Katholicisme in *Oostenrijk*. De Protestantsche Kerk werd er ten allen tijde onderdrukt; en, ofschoon zij bij het *Weener* traktaat regten en vrijheden verkreeg, is zij nogtans blootgesteld aan

onverdraagzaamheid en vervolging, gelijk dit de bewoners van het *Ziller-dal* ondervonden. (*)

Aan de vijandige gezindheid der Vorsten is ook het zoo groot verval der Protestantsche Kerk in *Frankrijk* toe te schrijven. Nimmer heeft daar een Vorst den troon bezeten, die haar onbepaald begunstigde, zelfs HENDRIK DE IV niet uitgezonderd. En hoe velen noemt ons de geschiedenis als wreede moordenaars van het beste gedeelte hunner onderdanen! Denkt aan eenen HENDRIK DEN II en zijne *auto's da fé*; aan eenen KAREL DEN IX en den *Bartholomeus*-nacht; aan den dwangzieken RICHELIEU; aan de Missionarissen en dragonders van LODEWIJK DEN XIV! Het bloed der Protestanten is in *Frankrijk* bij stroomen gestort. Vervolging, ballingschap, dood is het begin en einde hunner geschiedenis, zelfs weder na de herstelling der BOURBONS in 1815. Wie deze geschiedenis leest, verwondert zich niet meer, dat de Kerk, waartoe eens bijkans de helft der zoo magtige natie behoorde, thans naauwelijks een zestiende deel derzelve bedraagt.

Wat daar en in *Oostenrijk* zoo heilloos werkte tegen het bestaan en den bloei der Protestantsche Kerk, dat deed zulks niet minder in *België*. De wreede ijver van FILIPS, die (het zijn zijne eigene woorden) liever niet regeren, dan over ketters regeren wilde, berokkende haar een onherstelbaar verlies. Elk middel was hem goed, zoo het slechts zijn doel bevorderde. Wie weet het niet, hoe velen verdreven en om hals zijn gebragt gedurende de voogdijschap van MARGARETHA; hoe veel meer nog onder het schrikbewind van eenen ALVA en DE VARGAS? Ja zelfs de gematigde PARMA roeide allerwegen de ketterij uit, en waar hij eene stad inneemt, is dit, en de volkomene herstelling der Roomsche Kerk, zijn eerste werk. — Was niet de uitkomst te voorzien van zulk een aanhoudend pogen? Moest die rampzalige ijver van *Spanje* niet eindelijk zijn doel bereiken? Ja gewis, en ook in ons Vaderland zou welligt dat doel zijn bereikt geworden; ook hier zou *Rome*, door *Spanje* ondersteund, misschien gezegepraald hebben.

(*) Zie Vaderl. Letteroef. 1840. No. IV en V. *Red.*

indien niet verschillende omstandigheden en voorvallen ons gunstig waren geweest. (*) In *België*, waar het licht der waarheid met zoo veel vreugde werd ontvangen, waar men in den aanvang met zoo veel moed en volharding ijverde, gelijk voor burgerlijke zoo ook voor Godsdienstvrijheid, daar is dat licht op nieuw uitgedoofd, en door *Spaansche* dwingelandij volkomen vernietigd, wat zoo schoone vruchten voor de toekomst beloofde.

Maar konden dan de Protestanten niet in elkander een' steun vinden tegen de vijandschap der Vorsten? Ja, en wij vinden ook, dat zij zich somtijds vereenigd hebben, om het bedreigde geloof te beschermen. Maar evenwel meenen wij in het gemis aan eensgezindheid mede eene voorname oorzaak te vinden van het verval der Protestantsche Kerk.

Dat gemis was dikwerf groot. Talrijke daadzaken bevestigen, dat de onderlinge haat der Calvinisten en Lutheranen den afschuw overtrof, dien zij van het Pausdom hadden. En terwijl zij zelve nog aan gevaar en vervolging zijn blootgesteld, kunnen zij reeds niet nalaten, anderen te vervolgen. In hunne bijzondere geloofsbelijdenis vonden zij hun vereenigingspunt, niet in hunne gemeenschappelijke bezwaren tegen de Hierarchie en hunne verwerping van de Roomsche leerstellingen. Wat kon aan de verbreiding der gezuiverde Godsdienst nadeeliger zijn, dan deze onderlinge haat en verbittering harer belijders? Gaven zij niet daardoor hunnen vijanden krachtige wapenen in de hand? Moest het dezen niet gemakkelijk vallen, hen gedurig met vrucht te bestrijden? Wij zien dit dan ook, zoo wel in *Duitschland* als in de zuidelijke *Nederlanden*. Ongetwijfeld zouden beide partijen in meer gelijke kracht

(*) De Unie van *Utrecht*, waardoor de magt der Provinciën vereenigd werd; de hulp van *Engeland*; de bedrevenheid en het geluk der onzen ter zee; het uitbreken van den dertigjarigen oorlog, na het einde van het twaalfjarig bestand, waardoor *Spanjes* magt verdeeld werd; dit alles, vereenigd met de wijsheid van WILLEM DEN I en de dapperheid van MAURITS en FREDERIK HENDRIK, bewaarde waarschijnlijk ons Vaderland voor het lot van *België*.

tegenover elkander gestaan hebben, zoo de Protestanten hun vereenigingspunt gesteld hadden in hunne verwijdering van het Pausdom, niet in hunne bijzondere Confessiën. Dan hadden de Protestanten in *Frankrijk* eenen magtigen bondgenoot gevonden in het hervormde *Duitschland*. Dan zouden de Vereenigde Provinciën eene krachtige ondersteuning genoten hebben uit datzelfde Rijk, en met nog meer geluk den strijd hebben voleindigd. Reeds had de Hervorming den scheidsmuur nedergeworpen, dien wetten, spraak, zeden en karakter tusschen de volken hadden opgetrokken. Overeenstemming in de Godsdienst had vreemden innig verbonden, verschil in dezelve burgers gescheiden. De *Fransche* Hugenoot had op den hervormden *Zwitser, Duitscher, Hollander* eene betrekking, welke hij niet gevoelde jegens zijnen katholieken medeburger. Welk eene ontzagwekkende magt, indien de Protestanten van alle landen zich als een eenig man verbonden, om hun geloof te beschermen! Helaas, wat liefde tot de waarheid vereenigd had, dat heeft sektengeest weder gescheiden! Weldra waren de Protestanten niet meer één ligchaam. Haat verving de vorige toegenegenheid; tweedragt verdeelde hen, en deze was de magtigste bondgenoot der Roomschen. Men sloot met dezen verdragen; maar Lutheranen of Calvinisten, wie ook de verdragen aangingen, steeds sloten zij elkander uit. Men zag zijne broeders in gevaar; men zag hen wijken voor de overmagt van den algemeenen vijand; men zag hen vallen en ter dood gesleurd, en... men zag het schier onverschillig aan, omdat men zich niet Protestant, maar Lutheraan en Calvinist noemde. Het Koningrijk was in zichzelf verdeeld; hoe kon het dan standhouden?

Ziet daar, naar mij voorkomt, u de voorname oorzaken aangewezen van den ondergang der Protestantsche Kerk in die landen, waar zij reeds gevestigd scheen. — Wij willen onze beschouwing met eene opmerking besluiten.

Wanneer wij zien, hoe de Roomsche Kerk niet slechts staande is gebleven bij den geduchten schok, dien zij ont-

ving, maar zelfs zich hier en daar heeft hersteld in het bezit van het verlorene, dan worden wij in de meening bevestigd, dat de Protestantsche Kerk nog wel eeuwen lang misschien in haar eene mededingster, zoo al niet eene vijandin, zal hebben. De Moederkerk heeft, gelijk wij zeiden, in hare zinbegoochelende plegtigheden, hare mysteriën, en haar beroep op eerwaardige oudheid, iets, wat haar van de toegenegenheid veler harten op den duur verzekert. Een groot deel der menschen, daarenboven, zal altijd liever voor zich laten denken, dan zelf denken; liever op de verzekering der zielenhoeders vertrouwen, dan zelf gronden van geloof en hoop zich verschaffen. Gelijk de Protestantsche Kerk eenen waarborg van duurzaamheid heeft in der menschen liefde tot de waarheid en zijnen geestelijken aanleg, zoo heeft dit de Katholieke in des menschen traagheid en zinnelijkheid. In deze zal zij niet minder hare sterkte vinden, dan in hare inrigting en besturing door velen onder één hoofd. Voor de zuidelijke volken is buitendien het Christendom in den vorm van het Katholicisme meer aantrekkelijk, dan in dien van het prozaïsch Protestantisme. Hoe spoedig is het daar met het zinnelijk kleed omhangen! Geschiedde dit om het Christendom voor de Heidenen aannemelijker te maken, misschien heeft men er tevens eigene behoefte mede bevredigd. De afval van beroemde Protestanten, van den Graaf VAN STOLBERG, den wijsgeer SCHLEGEL en anderen, bewijst, dat de Roomsche Godsdienst, door haar poëtisch karakter, zelfs voor denkende hoofden gevaarlijk kan zijn. Ook de klagten der zendelingen over hare veroveringen in het door de Protestanten verkregen gebied leeren, dat de Roomsche Godsdienst voor de uit het Heidendom bekeerden nog altijd aanlokkelijk blijft. Zullen wij daarover verwonderd staan? In geenen deele. Zullen wij ons hierover bedroeven? In aanmerking genomen de vijandige gezindheid der Roomsche Kerk jegens ons, ja voorzeker; maar niet, wanneer men haar beschouwt als eene afdeeling der Christelijke Kerk, die juist door haar zinnelijk karakter de verbreiding van het Christendom onder de Heidenen zeer kan begunstigen. Zoo

zou zij het voorportaal zijn, dat leidt tot het heiligdom zelf, hetwelk door de Hervorming op nieuw geopend is. Het Christendom, voor alle tijden en volken geschikt, duldt verschillende vormen, naar verschillende behoeften en karakters. Ook in den vorm van een zuiver Katholicisme openbaart het zijne hemelsche kracht, en kweekt het mannen als FENELON, VINCENT DE PAULE, GANGANELLI, SCHRANT en vele anderen. Dat dan de Katholieke Kerk blijve bestaan naast de meer geestelijke en verhevene Protestantsche, maar van hare verkeerdheden meer en meer gezuiverd. Dan zal zij ophouden als eene vijandin nevens dezelve te staan. De klove, die beiden scheidt, zal allengs worden aangevuld, en de tijden zullen daar zijn, dat er vrijheid heerscht in het onverschillige, verdraagzaamheid in het gewigtige, liefde in alles.

Maar die tijden zijn nog verre. *Rome* staat vijandig tegen ons; daarom moet men haar wederstaan, en trachten te behouden wat men heeft. Dit is niet onmogelijk. Het zal kunnen geschieden door bevordering van godsdienstige verlichting en eensgezindheid.

Onkunde en bijgeloof zijn de zuilen der Roomsche Kerk. Toen de menschelijke geest zich van de knellende boeijen had ontslagen, werd weldra de behoefte aan eene hervorming bevredigd en de Protestantsche Kerk geboren. Gelijk alzoo gene van de ontwikkeling des verstands en de opscherping des oordeels alles heeft te vreezen, zoo mag deze daarvan alles goeds verwachten; ja, de hoop op voortdurend bestaan en toenemenden bloei moet zij daarop gronden. Men bevordere dan de verbreiding van heldere kennis, bovenal van godsdienstige kennis; men prente der jeugd een redelijk geloof in, en make haar gedurig opmerkzaam op de voorregten van den Protestant. Men wachte zich aan een duister gevoelen de voorkeur te geven boven een duidelijk inzien en bevatten, ten einde het gevaar af te wenden, dat van deze zijde de Protestantsche Kerk bedreigt. Zoo zullen wij niet slechts behouden wat wij hebben, maar ook het krachtigst en het waardigst middel bezigen tegen de listen en kuiperijen, welke *Rome*

aanwendt, om zielen te winnen. — Ook de eensgezindheid der Protestanten zal op deze wijze worden bevorderd. Waar de kennis aan het zuivere Christendom toeneemt, daar verdwijnen gaandeweg die begrippen en vooroordeelen, waaruit onverdraagzaamheid wordt geboren; daar wordt de waarheid in liefde betracht; daar paart zich aan belangstelling in zijn Kerkgenootschap toegenegenheid voor elk ander. Waar men zijne voorregten als Protestant waardeert, daar zal men zich met andersdenkenden verheugen, en door eensgezindheid hen beschermen tegen elken vijandigen aanval. En de waarheid, alzoo door de eendragt sterk gemaakt, zal nooit behoeven te wijken voor de dwaling, ofschoon deze door list en geweld worde bijgestaan.

Wie erkent niet met blijdschap het goede, dat onze tijd te dien opzigte aanbiedt? Het zou geene wijsheid zijn, te klagen, dat de vorige dagen beter waren. Het ware wezen des Christendoms is meer dan ooit in het licht gesteld; het beginsel van het Protestantisme, lang voorbijgezien, werd wederom erkend en gevolgd, terwijl de verdraagzaamheid en verbroedering toenamen onder de volgers van verschillende belijdenissen. Maar dit alles is nog niet zoodanig, als het wezen moet en kan. Nog wordt er te veel onkunde gevonden, te veel miskenning van het Christendom, te veel laauwheid omtrent hetzelve. Nog zijn vijandige naijver en weêrzin jegens andersdenkenden aanwezig in vele harten en vele Gemeenten; terwijl de verdraagzaamheid van menigeen in den grond niets anders is dan eene volkomene onverschilligheid omtrent Godsdienst en Christendom. Mogt dit eenmaal anders worden, het goede blijven, en het kwade, dat met hetzelve vermengd is, meer en meer verdwijnen! Wij vertrouwen, dat deze wensch vervuld zal worden. En terwijl alzoo het bestaan der Protestantsche Kerk duurzaam wordt gewaarborgd, mag zij misschien van de toekomst uitbreiding en bloei verwachten.

De geschiedenis zegt ons, dat daar, waar burgerlijke vrijheid heerschte, de Hervorming het meeste veld won. De absolute magt der Vorsten heeft haren voortgang meer

belemmerd dan bevorderd. Wel werd zij door die magt in een gedeelte van *Duitschland*, in *Engeland*, in *Zweden* op den troon geplaatst; maar zij zou zich zeer waarschijnlijk meer in alle deelen van *Europa* gevestigd hebben, indien de volken meer burgerlijke vrijheid hadden genoten. De goede ontvangst, welke de Hervorming, gelijk in vele vrije steden, vooral in de zoo bevoorregte Zuidelijke en Noordelijke *Nederlanden* had, kan daarvan ten bewijze strekken. Niets is ook natuurlijker, dan de overgang van burgerlijke vrijheid in gewetensvrijheid. Menschen of volken, die door eene gelukkige staatsgesteldheid met menschenwaarde eenmaal zijn bekend geworden, die gewoon zijn, de wet, welke regt over hen spreken zal, te beoordeelen, wier geest door werkzaamheid is opgeklaard, wier gevoelens door levensgenot ontsloten, wier moed door inwendige zekerheid en welvaart verhoogd zijn; zoodanige volken of menschen zullen zich moeijelijker dan anderen in de blinde heerschappij van een despotisch geloof kunnen voegen, en eer dan anderen zich daarvan trachten los te maken. Ook de latere tijden hebben de waarheid daarvan op nieuw in het licht gesteld. Hoezeer is in *Frankrijk* de magt der Kerk gedaald, sedert de burgerlijke vrijheid daar begonnen is te herleven. Hoe is daar het aanzien der Protestantsche Kerk toegenomen, nadat het verlichte deel der natie begonnen is in te zien, dat zij zich slechts toeëigent, wat een onvervreemdbaar regt is van elken mensch: vrijheid. Ten onregte zou men die verdraagzaamheid aan onverschilligheid voor Godsdienst bovenal toeschrijven. In *Italië*, in *Beijeren* heerscht deze niet minder, en evenwel men duldt er naauwelijks vrijheid van geweten in anderen, omdat men zelve nog niet van de banden des gezags ontslagen is, zelve nog geene vrijheid bezit en kent. Hoezeer is ook in *Spanje*, de zetel van geloofsdwang en Inquisitie, de heerschappij der Kerk geknuikt, nu het licht der burgerlijke vrijheid daar is doorgebroken! Wat al pogingen zijn er mede door *Rome* aangewend, om *hem* op den troon te plaatsen, die de vijand is dier vrijheid en een werktuig moest zijn in de hand der priesters! Alles, wat *Rome* wenscht, moeten

wij vreezen; wat *Rome* vreest, mogen wij wenschen. En zien wij dan, dat zij allerwegen het absoluut gezag voorstaat, en met ijver medewerkt, om elke ontluikende kiem van burgerlijke vrijheid te onderdrukken, dan moeten wij reeds daaruit besluiten, dat zij deze hoogst gevaarlijk acht voor hare heerschappij, en overtuigd is, dat burgerlijke vrijheid vrijheid van geweten aankweekt.

Zou dan niet de tegenwoordige vooruitgang der volken in de gevolgen weldadig zijn voor de Protestantsche Kerk? Wij hopen en gelooven zulks, en verblijden ons in het denkbeeld, dat geene magt dien stroom zal kunnen stuiten, maar denzelven den vrijen loop moet laten, zal zij niet zelve jammerlijk vergaan. En zouden wij niet de hedendaagsche woelingen en pogingen der Roomsche Kerk voor een groot deel uit erkentenis van en vrees voor de gevolgen van dien vooruitgang moeten afleiden? Zouden het niet welligt pogingen zijn, om te behouden, wat zij heeft, om voor toekomstig verlies zich te behoeden, of om elders weder te winnen, wat zij ginds reeds verloor, en hier misschien zal verliezen? Moeijelijk is het, met zekerheid te antwoorden; maar dat het antwoord, hetwelk de toekomst geven zal, geheel teleurstellend zal zijn, dit kan ik niet gelooven. Neen, veeleer schijnt het mij toe, dat de toestand der menschen en der volken van *Europa* meer en meer zoodanig wordt, dat de Protestantsche Kerk van de toekomst meer moet hopen dan vreezen, indien hare leden slechts waken, prijs stellen op hunne belijdenis, die getrouwelijk, door een' echt-Christelijken wandel, naleven, en door eendragt zich sterken.

Purmerende, 1840. L. G. BAVINK.

DE HERTEN IN SCHOTLAND.

Uit een onlangs in het licht verschenen werk (SCROPE; *on Deer-stalking*) nemen wij hier eenige niet onbelangrijke trekken en aanmerkingen over, met opzigt tot het

aankweeken en de gewoonten dezer soort van dieren in *Schotland.*

Het bosch van *Perthshire*, tusschen de Graafschappen *Aberdeen* en *Inverness* gelegen, hetwelk 30 mijlen lang en ongeveer 11 mijlen breed is, bevatte in het jaar 1776 slechts omtrent 100 herten, terwijl het er thans 5 à 6000, ja, zoo men sommige opgaven gelooven mag, zelfs 7000 in zijnen omkring telt. Het bosch van *Mar*, aan Lord FIFE in *Aberdeenshire* toebehoorende, bestaat uit vier met elkander gemeenschap hebbende valleijen op den noordelijken oever van den *Dee*, is 15 mijlen lang en 8 breed, en het getal daarin levende herten beloopt gewoonlijk 3000. De bosschen van *Sutherland*, die thans door het aanleggen van meijerijen en schaaphouderijen zeer bekrompen zijn geworden, bestaan nog uit twee groote streken, *Diriechat* en *Dirie-more.* De eerste strekt zich, in evenwijdige rigting met de kust, 50 mijlen verre uit, en is van 10 tot 30 mijlen breed; de andere, die niet minder dan 70 mijlen lang is, op eene breedte van 20 mijlen, heeft bijna geen hout meer, maar bestaat uit diepe en dorre dalkloven, van elkander gescheiden door steile rotsklompen, die een donker en wild voorkomen, en bij elken stap gevaarlijke hellingen vertoonen. Dertig jaren geleden schatte men het getal der herten, aan welke beide deze heidestreken onderhoud verschaften, op 3000; in onzen tijd denkt men, dat dit getal wel tot de helft versmolten zal zijn.

Het woud van *Corrichibah* op het zwarte gebergte in *Glenochy*, Graafschap *Argyle*, welk bosch aan den Markies VAN BREADALBANE behoort, heeft eene uitgestrektheid van 35,000 morgen lands, en bevat 1500 herten; het woud van *Glenartney*, Graafschap *Perth*, een eigendom van Lord WILLOUGHBY, beslaat 28,000 Schotsche morgen, en voedt nagenoeg 1000 dezer dieren. Behalve deze bosschen kan men nog dat van *Invercauld*, van 28,000 morgen, dat van den Markies VAN HUNTLY, van meer dan 30,000 morgen, dat des Hertogs VAN RICHMOND, van gelijke grootte, en eenige minder aanmerke-

lijke bosschaadjen, als de voornaamste verblijfplaatsen dier soort van jagtwild rekenen.

De kleur van het rood-hert (*cervus elaphus*) is gewoonlijk roodachtig bruin; zijne horens, die in grootte, getal der takken enz. door den ouderdom en andere oorzaken zeer veel verandering ondergaan, vallen alle jaren tusschen April en Junij af, en worden door nieuwe vervangen, die in drie maanden tijds tot derzelver vollen wasdom geraken. Deze nieuwe horens zijn een tijdlang zeer gevoelig, en zoo lang deze pijnlijke aandoenlijkheid duurt, vecht het hert met de voorpooten, en houdt daarbij den kop terug. De hertenkalven eten somwijlen de afgevallene horens; eens vond wijlen de Hertog VAN ATHOL een jong kalf op deze wijze gestikt. De blaauwgraauwe kleur en het fluweelachtige, dat aan de pas uitgegroeide horens eigen is, verliest zich in Augustus of September, omstreeks welken tijd het hert zijne volle schoonheid erlangt. Wordt een zeer jong hert gesneden, zoo spruiten de horens in het geheel niet uit; doch geschiedt die verrigting in het vijfde of zesde jaar, wanneer de horens reeds begonnen zijn te groeijen, zoo vallen zij niet meer af, of, waren zij op dat oogenblik afgevallen, zoo spruiten zij niet weder uit. Is de eene horen kleiner dan de andere, dan ontstaat dit steeds uit het een of ander toeval, door kwetsing of iets dergelijks. De paartijd valt in *Schotland* in September of October, en levert in dat land een pittoresk tijdvak. Alsdan doen de jonge herten de bosschen van hun geschreeuw weêrgalmen, en leveren elkander hevige gevechten, welke somwijlen niet eer dan met den dood van een der strijders eindigen. Heeft een hert eenige hinden rondom zich verzameld, alsdan poogt weldra een ander hert hem dezelve te ontvoeren; de beide medevrijers tasten elkander nu met woede aan, en het kampen duurt tot dat een der vechtenden zich gekwetst gevoelt, als wanneer hij om de hinden, welke hij niet besluiten kan te verlaten, in het rond begint te loopen. De overwinnaar vervolgt hem, en treft hem met de punt zijner horens, waarop de ander bloedend omkeert, zich op zijnen vijand werpt, en de strijd begint met

nieuwe verbittering. Dit duurt zoo lang, tot dat de krachten geheel uitgeput zijn.

Men heeft bij het mannelijke hert eene zonderlinge mengeling van bloohartigheid en van moed bemerkt. Ziet hij den jager naderen, zoo plaatst hij zich midden tusschen de hinden en derzelver jongen, die als wachten uitgesteld zijn, en blijft, met zijne horens zoo na mogelijk aan den grond gebukt, onbewegelijk staan, in de hoop, dat men hem niet bemerken zal. Wordt echter de kudde ernstig aangetast, zoo vertoont hij zich terstond, en baant zich, aan het hoofd der zijnen, met zoo veel moed als beleid eenen weg door alle hinderpalen. Deze stoute, ontembare moed vormt, in vergelijking met zijne gewoonlijk zoo schuwe en vreesachtige gemoedsstemming, een zonderling contrast. Het vliegen van een waterhoen, het klagende geschreeuw van een' regenvogel kunnen hem vol schrik opjagen; maar naauwelijks staat zijn vijand hem tegenover, of hij vindt hem ten strijd gereed. Koel, waakzaam, maar onversaagd, heeft hij niet zoodra het oogmerk zijner aanvallers begrepen, of hij stort zich ook stoutmoedig midden onder zijne verraste vijanden. Wordt hij door de honden vervolgd, en ziet hij, dat hij niet meer kan ontvlugten, zoo blijft hij staan, kiest zijn standpunt, en verdedigt zich dapper, tot het uiterste toe. Wordt hij te hevig bedrongen, en laten de jagers hem den tijd niet, om eene tot zijne verdediging gunstige plaats te kiezen, alsdan snelt hij als een pijl naar de hem bekende wildernissen; en wee den hond, die hem in zijne eigene bergen te na komt! Met bewonderingwaardig instinct ijlt hij naar de rivieren, waar zijne lange beenen hem steeds veel boven de honden vooruitgeven, die, rondom hem henen moetende zwemmen, van vermoeijenis en koude zouden omkomen, alvorens zij hem afgemat hadden. Waar een steen, eene rots, een eilandje in eenigen bergstroom voorhanden is, bedient hij zich daarvan met schranderheid tot zijne verdediging. In zulk eene stelling ontwikkelt hij ten volle de bevallige sierlijkheid en majestueuze schoonheid zijner leest, en toont, door steeds eenen stand te kiezen, waarin zijn rug gedekt

blijft, eene verwonderlijke scherpzinnigheid; geen hond vermag alsdan iets tegen hem; slechts de mensch, of veeleer deszelfs schietgeweer, brengt hem den dood.

De gewone meening, dat het hert honderd jaren oud wordt, bevestigt de Heer SCROPE geenszins; integendeel beweert hij, dat de gewone levenstijd der herten zich tot twintig jaren beperkt. Bij het naderen van onweder, dat het niet zelden twee dagen vooruit gevoelt, komt het uit zijne bergen naar de vlakte. Nooit is het door sneeuwjagt omgekomen, gelijk het domme schaap, en zelden door sneeuwvallen. In den loop van zestig jaren heeft men slechts van twee zoodanige voorvallen heugenis, die in het bosch van *Athol* gebeurd zijn. Eens zijn elf herten onder eenen sneeuwval in *Glen-marc* en een andermaal eenentwintig dezer dieren begraven. Het dier zwemt voortreffelijk; naar men zegt zwemt het mannetje vooruit, en vervolgens legt elk der volgende dieren den kop op den rug van het onmiddellijk voorafgaande.

MERKWAARDIGE VOORSPELLING.

In het jaar 1788 was onder den jagtstoet des Konings van *Frankrijk* een voornaam beambte aangesteld, dien wij, uit achting voor zijne thans nog bestaande familie, slechts met zijnen titel willen aanduiden. De Markies van *Meaux* had reeds eenen gevorderden ouderdom bereikt; zijne rijzige ligchaamsgestalte onderscheidde zich door eene aan stijfheid grenzende regtstandigheid, en geheel zijn voorkomen vertoonde eene gelijkmatige mengeling van hoogmoed en opvliegendheid. Eene overmatig hooge meening van zijnen naam en zijn hoogadellijk wapenschild, hetwelk met de echte doornenkroon prijkte, die door GIFFLARD van *Meaux* uit het heilige land was medegebragt, nam in 's mans ziel de ruimste plaats in.

Met eenig ongeduld had de Markies van *Meaux* het oogenblik verbeid, waarop het hem eindelijk, toen hij zijn vijftiende jaar voleindigd had, vergund geworden was in de krijgsdienst te treden, en sedert had hij geenen veldtogt verzuimd. Evenwel was het geene roemzucht, die hem op alle

slagvelden ronddreef; want honderdmaal had men hem onverschillig gezien voor lof en belooningen van den kant dergenen, uit wier mond een enkel woord de aloude ridderlijke *accolade* kon opwegen. Eenigermate om aan een instinct voor zijne organisatie te gehoorzamen, stortte hij zich in het midden der bloedigste gevechten, hechtte zich als een kreeft aan de vijandelijke bataillons, en liet zijne prooi niet eer los vóór hij haar geheel vernield had. Merkwaardiger- en men mag wel zeggen ongelukkigerwijs keerde deze man steeds onbeschadigd en gezond uit alle gevechten terug. Eene wond zou hem misschien getemd hebben. Ligchaamspijn, ziekte zouden hem waarschijnlijk eenig begrip van de waarde eens menschenlevens bijgebragt hebben; maar zijn tweegevecht met den dood, die telkens voor hem moest onderdoen, maakte hem gevaarlijk. Ook ver van het slagveld behield hij eene wildheid, die slechts door de opgewondenheid te midden van den strijd verontschuldigd worden kan. Zijne denkbeelden omtrent de waarde van het leven eens mans van gering aanzien waren die van eenen Baron uit de Middeleeuwen tegenover zijne lijfeigenen. Alvorens wij de voorspelling berigten, welke hij in tegenwoordigheid van LODEWIJK DEN XVI in het bosch van *Fontainebleau* deed, willen wij eenige trekken van dien merkwaardigen man vermelden, die, tot het verledene behoorende, eenen blik in het toekomende wierp, zonder als 't ware het tegenwoordige gewaar te worden.

Op zekeren dag, dat hij zijn jagtambt oefende, bemerkte hij, dat een jager, wien het besturen der honden opgedragen was, zich op een valsch spoor bevond. Het gejaagde hert was in het digte kreupelhout gevlugt, en had van daar een ander hert opgejaagd; een kunstgreep, welken die dieren niet zelden aanwenden, en die de jagt of verijdelt of bovenmatig rekt, wanneer men de dwaling niet bemerkt. In elk der gevallen ware ditmaal het jagtvermaak bedorven geweest, en de Markies had het fraaije uitzigt, om, na eenen dag van de geweldigste vermoeijenis, de schande te beleven, dat hij den aftogt moest doen blazen. Vol toorn galoppeerde hij den hondenleider achterna, en riep hem toe terug te keeren. Deze, die het toeroepen misschien niet hoorde, ging, in plaats van te gehoorzamen, voort, de honden op het spoor van het nieuwe hert te brengen. Zich zelven niet langer meester, legde de Markies de buks aan,

drukte los, en de arme man lag in zijn bloed: het was de vader van een huisgezin.

Toen LODEWIJK DE XVI van het gebeurde berigt ontving, deed hij den moordenaar voor zich komen, en, nadat hij aan eene dier opwellingen van deugdzame gramschap, tot welke hij somwijlen, ondanks de zwakheid van zijn karakter, vervoerd werd, den teugel had gevierd, hield hij zich ijverig met het lot der weduwe en harer kinderen bezig. Hij wees hun een jaargeld toe uit de goederen van den Markies, en wendde zich vervolgens tot hemzelven met de gemeenzaamheid van uitdrukking, die hem eigen was. »Ditmaal brengt gij er nog het leven af, Markies," zeide hij; »maar houd u in het vervolg goed, want ik roep allen, die »mij hier hooren, tot getuigen, dat, wanneer iets dergelijks »weder gebeurt, allen en een iegelijk vrijheid hebben, om »u ongestraft te dooden. Die zich aan de wet onttrekken »wil, heeft geen regt op hare bescherming."

De Markies wilde antwoorden, dat hij de hem aangebodene genade niet aannam, en de voorregten van den hoogen Adel inriep; maar eenigen zijner vrienden rukten hem met geweld weg. Het voorval werd weldra vergeten, behalve bij den genen, die er de hoofdrol in gespeeld had. 's Konings woorden hadden eenen gang van denkbeelden verraden, welken de Markies niet erkennen wilde, en waartegen hij besloten had bij de eerste gelegenheid te protestéren.

Wanneer de Koning op de jagt was, en in het een of ander lustslot van den tweeden rang, zoo als *la Muette*, *Madrid*, of in de pavillons van *Marly*, rust hield, werd hij aan tafel door de aanwezige beambten van zijn huis bediend. Nu plaatste, bij zulk eene gelegenheid, de Markies eens eenen, kunstig met eene wilde-zwijnshuid overtrokken, varkenskop op 's Konings disch. LODEWIJK DE XVI herkende het tamme dier bij den eersten beet, en vroeg, wat die vreemde vermomming te beduiden had. Hierop had de Markies slechts gewacht. »Sire," zeide hij, »dit vleesch »en deze huid behooren aan twee dieren van dezelfde »soort, en slechts daarin verschillend, dat het eene vrij is, »het andere zich, in eene slavernij, die het niet gevoelt, »vet mest. Het eene leeft in vuil en van vuil; zijn woud»broeder daarentegen huist in één eeuwen verdurend paleis, »en de storm schudt hem zijn voedsel toe uit de kroon der »hemelhooge eiken. Het eene gehoorzaamt den stok, daar-

»hij alleen een vruchteloos geschreeuw uitstootende; het andere, levend evenbeeld van een ontembaar gemoed, keert »zich tegen de jagers, en, wil men het bedwingen, zoo »moet men het dooden; ja, maar voorzigtig, uit de verte, »want uit den knorrenden snuit grimt de dood, en voor »het strijdbare dier liggen de lillende lappen van stukgescheurde »tene honden, paarden en menschen! Het laatste, Sire, is »een edel wild, en daarom neemt gij het ook niet tot bloote »doelschijf; gij wilt het bevechten. Gij zet, als 't ware, »uw leven tegen het zijne: terwijl men het andere aan het »mes van den slagter overlevert. Dit, Sire, is het onder»scheid tusschen beide; het schijnt klein, maar is nogtans »oneindig groot, en het bestaat zelfs onder de menschen; »dit te loochenen, zou zijn, van grondbeginsel tot grond»beginsel eindelijk aan datgene te raken, waarop de ko»ninklijke waardigheid berust." Dit gezegd hebbende, trad deze bestrijder der gelijkheid, zeer tevreden over zijn betoog, terug. Men diende hierop aan LODEWIJK DEN XVI, in plaats van den versmaden varkenskop, eene ossenlende voor, die hij bijna geheel opat; want hij was een der sterkste eters van zijnen tijd.

Destijds vertoonden zich in de maatschappij twee krachten, die elkander bijna in evenwigt hielden. LODEWIJK DE XVI beging den grooten misslag, te wanen, dat het voor hem mogelijk zijn zou, tusschen de beide denkbeelden, waarin geheel *Frankrijk* verdeeld was, eene soort van onzijdigheid te bewaren. Men moet echter erkennen, dat het hoogst moeijelijk was, toen reeds het ontzettend gewigt der beweging te voorzien, welke geheel *Europa* met zich moest voortslepen. Hiertoe werd de genie van eenen ROUSSEAU vereischt. En desniettemin was er een man, die in dit opzigt evenveel vooruitzigt had als ROUSSEAU; ja, vreemd genoeg, die man was juist een der genen, welke het meest naar oude denkbeelden en overleveringen geleefd hadden. Maar, zeker, van den dag af, waarop de Markies van *Noens* begreep, dat het niet meer tot de voorregten van den Adel behoorde, eenen mensch te mogen doodschieten als eenen hond, hield hij de oude Monarchij voor verloren.

In den herfst van het jaar 1788 bevond het Hof zich te *Fontainebleau*. De pikeurs waren bezig, een deel van het woud met linnen af te zetten tot de wilde zwijnsjagt. Om met deze verrigting het doel, hetwelk men zich voorstelt,

wel te bereiken, moet de op deze wijs afgezette kring, waarvan men een vierde deel ongesloten laat, om aan de dieren en de hen vervolgende jagers ruimte te laten, een stuk open' gronds omvatten. Nu gebeurde het, dat zich hierbij een der pikeurs niet goed van zijnen pligt kweet. Het zij bij verzuim of uit onkunde, trok hij de afsluiting om eene digte bosschaadje; maar ook terstond hoorde hij zich door de stem van den steeds waakzamen Markies aanroepen. Ter naauwernood had de man den tijd, om zich naar den kant te wenden, van waar dat geroep hem in de ooren klonk, of hij zag ook reeds het geweer, hetwelk zijnen kameraad gedood had, op hem aangelegd. Zonder daardoor van zijn stuk gebragt te zijn, bootste hij oogenblikkelijk de beweging van den ouden heer na, en beide stonden dus eenige minuten lang met de trompen hunner geweren op elkander gerigt. De Markies zette het eerst zijn geweer af, en ging op den pikeur toe, met de woorden: »Gij durft, ke»rel! Niet veel scheelde het, of ik zou, toen ik u op mij »zag aanleggen, losgedrukt hebben. Hadt gij weêrom ge»schoten?" — »Waarlijk, Heer Markies, ik zou u het eerst »hebben laten schieten; maar, hadt *gij* gemist, dan zeker »zou *ik* getracht hebben niet te missen." — »Duivels! Gij »schijnt mij een onverschrokken man te zijn. Het doet mij »leed, dat gij uw' pligt te buiten zijt gegaan. Kom morgen »vroeg in het groote Valkenhof." — De arme pikeur, die zich op het ergste gevat hield, ging ter bestemder tijd stoutelijk, hoezeer niet zonder bezorgdheid, naar de aangeduide plaats. Doch de ontvangst, welke hij er vond, verdreef weldra al zijne vrees. Opgeruimd stelde de Markies hem aan zijne vrouw voor als eenen moedigen knaap, dien hij niet bang had kunnen maken, en de zamenkomst eindigde met het geschenk van eene beurs vol geld. Kort daarna werd de pikeur, met hulp der zoo zonderling verkregene kennis en bescherming, tot opziener over den houtverkoop bevorderd, en dus tot een voornaam man in het bosch van *Fontainebleau* gemaakt.

Dit avontuur nu, hetwelk aldus tot genoegen van beide partijen afgeloopen was, berigtte een der vijanden van den Markies den Koning, en schilderde het met de zwartste kleuren. Er was op dien dag juist groote jagt in het bosch van *Fontainebleau*. Ook MARIE ANTOINETTE verscheen daarbij in eene open kales, zelfs onder de schoonsten steeds de

Koningin. LODEWIJK DE XVI en de oude Prins VAN CONDÉ verzelden te paard het rijtuig; hen volgden de Prinsen van den bloede en een schitterende stoet van voorname heeren en officieren van het koninklijke huis. Het Hof scheen zich te beijveren, het schouwspel van zijne laatste pracht te geven, en al zijn fluweel en borduursels ten toon te spreiden, alsof het vooruitgezien had, dat het geenen tijd meer hebben zou om dit alles af te dragen. Bij eene ronde plek, waarop verscheidene wegen uitliepen, en welke men *le carrefour de Souvré* noemde, deed de Koning halt houden; en hier riep hij, na zich een weinig ter zijde onder eenen eikenboom begeven te hebben, (schoon geenszins die, onder welken ST. LOUIS zijne vonnissen sprak) den Markies van *Meaux* andermaal voor zich, en verweet hem, zijne plegtige waarschuwing in den wind geslagen te hebben. Eindelijk, na een vertoog over de groote waarde van het leven onzer medemenschen, en over de ijselijke misdaad, welke men begaat, wanneer men willekeurig over hetzelve beschikt, eindigde de Monarch met het bevel, dat de Markies, na zonsondergang, zich naar zijn landgoed in *Picardije* zou hebben te begeven en aldaar tot nader order verblijven.

De oude Edelman was, overeenkomstig de etiquette, van zijn paard gestegen, en had hetzelve aan zijnen rijdknecht gegeven, om het vast te houden. Zoo stond hij, op geringen afstand van den Koning, naar diens strafpredikatie te luisteren. Toen hij zag, dat dezelve met eene ongenade eindigde, hernam hij snel zijne fiere vrijmoedigheid en antwoordde: »Parbleu, Sire, gij hebt gelijk; ik wil er geen »woord tegen inbrengen. Ook is het tijd, dat ik aftrede; »want ik zie hier dingen, die mijn begrip te boven gaan: »een' bankier van *Genève* tot opperhoofd van den Staat ver»heven; een' Heer DE SAINT GERMAIN, een jong officier van »gisteren, die onze regementen naar den *Pruisischen* voet »wil omkneden; ons, de oude soldaten der oude *Fransche* »benden! Dit zijn nieuwigheden, aan welke een oud man »als ik zich bezwaarlijk kan gewennen. Uwer Majesteits »goedheid hield mij nog overeind, te midden van een Hof, »dat ik niet meer ken; doch, daar ik ook deze verlies, voel »ik mij te zwak, en sta te zeer op mijzelven, om te blijven. »Zoo is dan inderdaad alles veranderd, daar ook gij, Sire, »u van uwen ouden dienaar scheiden wilt om dezelfde daad,

»welke, veertig jaren geleden, den Graaf DE CHAROLOIS »niet het geringste nadeel heeft aangebragt."

Met geweld bedwong de grijsaard de gemoedsbeweging, door welke hij zich had laten wegslepen, en, de orde van ST. LOUIS, welke hij droeg, afnemende, reikte hij dezelve den Koning toe met de woorden: »Hier, Sire, is het ordesteeken van den Heiligen LODEWIJK; ik geef het in de »handen uwer Majesteit terug, daar deze nog vrij zijn, en »ik mijne huldiging aan uwen eigen' persoon kan toebrengen, »zonder mij daartoe aan eenen der u omgevende Raden te »moeten wenden. Misschien zou mijne geboorte mij aan»spraak op het blaauwe lint gegeven hebben; doch dit is de »buit van kuiperijen geworden. Maar nu, Sire, alvorens ik »mij voor altijd verwijder, leen het oor aan hetgeen ik nog »te zeggen heb."

Dit tooneel had de oplettendheid van het gevolg gewekt, en groepswijze had het zich allengskens rond om den Koning geschaard, om te vernemen, wat hier gebeurde. In de voorste rij bemerkte men den Prins VAN CONDÉ, den Hertog VAN BOURBON en den Hertog VAN ENGHIEN, drie elkander volgende geslachten, wie het niet mogt gebeuren, een ten ondergang gedoemd stamhuis voort te planten; vervolgens den Hertog VAN PENTHIÈVRE, opperjagermeester van *Frankrijk*, dien vromen, wijzen heer, die nog na verloop eener eeuw, in naam van zijne voorouders, over de koninklijke echtbreuk bloosde, uit welke hij zijnen oorsprong genomen had. Eindelijk zaten in eene kales, met de wapenschilden van *Frankrijk* en van *Oostenrijk* versierd, twee vrouwen, schoon, jong, lieftallig, als 't ware door een morgenrood van geluk omstraald. Zij schenen evenmin voor eene verschrikkelijke toekomst geschapen te zijn, als de bloem om van haren stengel geslagen te worden: het waren MARIE ANTOINETTE en de Prinses DE LAMBALLE. Elk luisterde met oplettend oor, toen de Markies met sterke stem aldus voortging: »De Voorzienigheid heeft mij aan den rand des af»gronds geplaatst, waarin de Monarchij verzinken zal. In »mijne jeugd heb ik de laatste schemering der groote regering »gezien, en, vóór ik nog sterf, zal het koningdom in het graf »liggen. Ja, Sire, eer een jaar verstreken is, zal de groo»te slag geschied zijn, en dan is alles verloren, want de »arbeiders des verderfs, onder het werk der vernieling »steeds vuriger wordende, zullen het niet staken, zelfs niet

»nadat uw hoofd gevallen zal zijn. — Ja, mompelt maar, »gij heeren van het Hof, mompelt; gij hebt er reden toe, »want weldra zullen er noch kamerheeren, noch stal-, »noch jagermeesters meer wezen; niets zal er meer te zien »zijn, dan eene verwarde vlugt van vliedenden, die in snel-»heid wedijveren om de grenzen te bereiken. Alle maatre-»gelen, welke gij nemen zult, Sire, zullen slechts toebren-»gen om u des te zekerder te verderven, want het verraad »is tot in uwe eigene familie doorgedrongen. Hij hoort »reeds niet meer een Hof, maar een hoop veroordeelden; en »terwijl mijne oogen die zoeken, welke den beul ontkomen »zullen, zie ik, dat noch schoonheid, noch jeugd tot be-»schermend schild zullen strekken. — Daar uwe Majesteit »mij het geluk ontneemt, u met mijnen zwakgeworden arm »te verdedigen, en aan de slagen, die op u gemunt zijn, »eene borst tegen te stellen, waarin een getrouw hart klopt, »zoo keer ik naar mijnen vaderlijken haard terug. En ik »moet mij spoeden; want eerlang zal de weêrgalm van den »instortenden slottoren van LODEWIJK DEN XI alle sloten en »kasteelen tot in derzelver grondvesten doen waggelen, en »alvorens moet ik nog het lommer mijner bosschen wederge-»zien hebben en mij een graf bereiden. Vaarwel dan, Sire! »Wanneer ik door *Villers-Cotterets* kom, zal ik niet ver-»zuimen, den Hertog VAN ORLEANS te zeggen, dat hij zich »gereed houde, want dat zijn dag nabij is.... O, mogt ik »toch de magt bezitten, eene dier luide roepstemmen te doen »hooren, welke de trouw, in de toekomst, aan de Monarchij »verkondigen! Maar ik heb nog slechts de kracht, om God »te bidden, uwer Majesteits ziele genadig te zijn." — Na dit gezegd te hebben, verwijderde de Markies zich snel, en verdween achter het geboomte.

Nog bij verscheidene andere gelegenheden zijn profetische woorden tot LODEWIJK DEN XVI gerigt geworden. Op het punt van groote staatsomwentelingen verspreidt zich eene soort van helderziendheid, omtrent zoo als, bij het naderen van eenen storm, de donkere hemel den gezigteinder helderder doet uitkomen. Maar er zijn gebeurtenissen, welke de Voorzienigheid in hare wijsheid heeft voorbereid, en tegen welke, naar haar raadsbesluit, de menschen niets meer vermogen.

De Markies van *Meaux* stierf gelijk een man, als hij moest sterven. Sedert lang voorbereid op hetgeen stond te gebeu-

ren, had hij zich in staat van verdediging gesteld, en ontving de Revolutie met opgehaalde valbrug en aan elk der schietgaten van zijn slot een' man met geladen karabijn. De pikeur, wiens vriendschap hij gewonnen had, was bij hem gekomen, toen hij, met het vrijverklaren der jagt van *Fontainebleau*, insgelijks vrij geworden was. Het beleg duurde lang. De Markies deed, even als het wilde zwijn, waarmede hij zich eens had vergeleken, menigvuldige uitvallen uit zijne sterkte, en bragt zijnen vijanden nijpende verliezen toe. Op zekeren dag echter droeg men hem stervende van het slagveld. Hij was woedend op de bajonetten ingedrongen, en van steken doorboord hief men hem op, terwijl zijn bloed uit ontelbare wonden stroomde. Met dezelfde onverschilligheid zag hij den dood naderen, waarmede hij dien vroeger anderen had toegebragt. Men liet hem in zijn marmergraf neder, en de zware deksteen sloot zich over hem. Het garnizoen kapituleerde en verwierf lijfsgenade, als loon van deszelfs schoone verdediging.

De pikeur keerde naar *Fontainebleau* terug. Daar leeft hij nog. Ondanks zijnen hoogen ouderdom, jaagt hij nog den geheelen dag; terwijl hij, bij regen, zonneschijn of sneeuw, marschen aflegt, op welke de jongsten zelfs hem naauwelijks volgen kunnen. Des avonds, wanneer hij, met het geweer over den schouder gehangen, naar zijne woning terugkeert, teert hij op zijne herinneringen. Eene streek heideland, welke hij aan den zoom van het woud bezit, stelt hem in staat, tweemaal 's jaars het heidekruid te maaijen; en deze magere oogst, welke hij aan de bezembinders verkoopt, vormt zijn voornaamste inkomen. Hieraan echter heeft hij ook genoeg; en wanneer hij, verzeld door zijne twee oude honden, over berg en dal daarhenen zwerft, is er op aarde geen vrijer en ligthartiger mensch dan hij. Het is reeds veertig jaren geleden, sedert hij in dezen gelukstaat leeft, en er is grond om te vermoeden, dat hij nog lang zoo leven zal, want hij heeft nagenoeg al de krachten zijner jeugd behouden; en, te midden van al de hoopen puins, welke tijd en gebeurtenissen rondom hem opgestapeld hebben, schijnt de dood zoo wel als het ongeluk hem te vergeten. Van hem vernamen wij de hier boven verhaalde geschiedenis.

E. DE GUÉPOULAIN.

DE HOUTVESTERSDOCHTER.

(*Vervolg en slot van bl.* 676.)

De voorgenomen reis, welker loop onzen RUDOLF in het huis zijner bloedverwanten gevoerd had, bekwam thans, ten gevolge der aldaar zoo onverwacht gesloten verloving, een ander doel en eene verschillende rigting. In plaats van, zonder bepaald plan, het denkbeeld van vermaak, hetgeen de gril van het oogenblik hem mogt ingeven, met wisselende begeerte na te jagen, trad hij thans eensklaps, onvoorbereid, in de levensschool, en, alle reis- en wandelschetsen onzer hedendaagsche *touristen* ter zijde leggende, nam hij de hem vroeger zoo uiterst droog voorkomende lectuur van werken over landhuishoudkunde ter hand, als leiddraad bij eene ernstiger reize, welker doel de aankoop van een landgoed zijn moest. Weldra bood er zich hem een aan, dat aan zijne wenschen voldeed; en, terwijl hij nu aanstalten maakte, om het deftig, hoog gelegen heerenhuis op hetzelve, overeenkomstig den smaak des tijds en den omvang van zijn vermogen, in te rigten, de kamers, die het schoonste uitzigt genoten, voor zijne THERESE bestemde, en het besluit nam, om dezelve, behalve met het fraaiste en gemakkelijkste huisraad, ook met al die sieraden te voorzien, die het vrouwenoog zoo welgevallig zijn, was ook zijne aanstaande schoonmoeder bezig, om aan het opgetreelend uiterlijke eene meer soliede grondlaag te geven. Het verjongde bedrijvigheid en drukte bezorgde en schikte vrouw HUBERT de menigerlei tot het uitzet harer dochter bestemde dingen, welke, dit gevoelde zij met innig zelfbehagen, ook een rijke goedsbezitter zich niet behoefde te schamen. De groote voorraad der, sedert jaren met het zachtste dons gevulde, beddentijken, van gestreepte, karmozijne en halfzijden stof, prijkte op in den boomgaard opgerigte schragen, aan de niet al te zeer schroeijende stralen der morgenzon blootgesteld, maar zigtbaar uit de vensters eener tuinkamer, in welke eene oude, niet [illegible]kast plaats had moeten maken voor een gla[illegible], nieuwerwetsch meubelstuk. De door het helder spiegelglas van hetzelve heenschitterende, uit zilverwerk en bontkleurig porselein bestaande inhoud, stamde nog grootendeels af van

de adellijke moeder en grootmoeder der Houtvesterin, en uit denzelfden oorsprong kwam het superfijne tafelgoed voort, dat tot nog toe in oude eiken kasten en kisten, met het overige allengskens daarbij gevoegde fraaije uitzetlinnen, welbewaard en zorgvuldig weggesloten, gelegen had. Deze schatten waren thans aan het licht der openbare tentoonstelling getreden, en het in lijnwaad bestaande deel derzelven lag, netjes gesorteerd en met rose-lint omstrikt, op eene daartoe opgeslagen groote tafel, om, gelijk het oud gebruik zulks medebragt, door de vriendinnen en bekenden van den huize gemonsterd en bewonderd te worden.

Bij deze uitzetsmonstering verscheen ook eene zuster van ROBBERT, de sedert kort getrouwde vrouw van een' beambte uit het vlek, tot welks regtsgebied de landbezitting en het huis van den Houtvester behoorden. Zij had dezelfde school met THERESE bezocht, en naderhand, niet zonder hoop om eenmaal met haar verwant te worden, den omgang met haar voortgezet. ROBBERT was niet zonder eigen vermogen, en eene reeds, door tusschenkomst van een' veel invloeds bezittenden bloedverwant, hem beloofde houtvestersplaats, waartoe hij onder leiding van THERESE's vader thans de vereischte kunde verworven had, maakte hem, volgens zijne eigene meening en die zijner zuster, tot eene regt aannemelijke partij. Zijn niet zeer bevallig uiterlijke, zijn evenmin innemend, eenen woesten aard verradend gedrag, werden bij deze waardering of niet in aanslag gebragt, of, volgens beider meening, door de boven vermelde voordeelen ruim opgewogen.

Dat THERESE de schoonzuster van ERNESTINE, zoo heette ROBBERT's zuster, worden moest, had deze haar menigmaal, in de vleijendste bewoordingen en met den toon van een vast vertrouwen, onverbloemd te verstaan gegeven, en het argelooze, goedhartige meisje had daarop, om hare vriendin te wille te zijn, steeds, hoezeer al schertsende, toestemmenderwijs geantwoord. Uit deze opzettelijk in ernst opgevatte verzekeringen had de looze vrouw eenen draad weten te spinnen, met welken zij hoe langer zoo meer THERESE, als aan een door haar gegeven woord, hoopte te binden. In bezit van de toegenegenheid der Houtvesterin, welke zij, door duizenderlei oplettendheden en kleine diensten, voor zich had weten te winnen, was het haar gemakkelijk gevallen, van deze, al vleijende, het verlof te verkrijgen, om THE-

RESE aan al de kleine vermaakpartijtjes te laten deelnemen, welke EBBENSTIJNE met hare overige vriendinnen uit de stad aanregtte; partijtjes, waarbij doorgaans ook ROBBERT tegenwoordig was, en alsdan natuurlijkerwijs THERESE naar huis geleidde. Bij zulke gelegenheden had hij zich dan steeds van den besten kant weten te vertoonen, en daardoor zekeren tegenzin overwonnen, welken THERESE vroeger, en inzonderheid vóór den dood haars broeders, die zich met ROBBERT nimmer had kunnen verdragen, tegen dezen had gevoed. Ondanks zijn ruw gemoed, bezat hij toch die loosheid van instinkt, die hem, even als het roofdier bij de vervolging van deszelfs buit, langs omwegen op zijn doel deed aangaan. Zijne opzettelijke klagten, dat hij, daar zijn rondborstige aard hem belette te kruipen en te kwispelen, door iedereen miskend werd; dat alle slechts uiterlijke schoonheid huldigende oogen zich van zijn ernstig mansgelaat onvriendelijk wegkeerden; dat de mismoedigheid, van door de natuur niet zoo gunstig als anderen behandeld te zijn, zijn gemoed somber maakte, en hem, met de hoop, ook het middel ontroofde, om in zijn leven immer gelukkig te worden, — deze en soortgelijke klagten wekten THERESE's medelijden, en haar oog, dat nog niet door mannelijke schoonheid aangelokt geworden was, haar vrij en kinderlijk kloppend hart, door de opwelling van haar gevoel bewogen, verzekerden hem, dat zij althans hem niet leelijk vond, dat zij hem nooit miskennen zou, en dat zij hem even lief had als zijne zuster. In hare onschuld bemerkte het meisje den waren indruk niet, welken deze onoverlegde betuigingen op den wilden jongeling maakten; doch hare deernis met hem moest weldra op gedurig hardere proeven gesteld worden. Dat het gebrek aan genegenheid, waarover ROBBERT van eens ieders kant geklaagd had, niet onverdiend was, moest zijne jonge begunstigster eindelijk, trots alle beproefde verontschuldigingen, toegeven; doch, zonder het te weten handelende volgens de grondstelling van TIECK's *Oude van den berg*, oordeelde zij den niet minnenswaardigen juist daarom hare welwillendheid te moeten schenken, wijl niemand anders, zijne eigene zuster uitgenomen, zich daartoe geneigd gevoelde. Zelfs toen deze, naar de hierboven medegedeelde, op zichzelve weinig beduidende verklaring, haar met de woorden om den hals viel: »O, hoe onuitsprekelijk gelukkig hebt gij mijnen broeder gemaakt!" kwam

haar geene andere uitlegging, dan die zij zelve bedoeld had, in de gedachte. In dezelfde argeloosheid liet zij zich eenigen tijd daarna overhalen, van ROBBERT, op de bruiloft zijner zuster, eene kraak-amandel aan te nemen, en dus de daardoor ontstaande verpligting aan te gaan. De tot voldoening derzelve door haar, als verliezende partij, bestemde, kort vóór RUDOLF's aankomst afgewerkte beurs, had echter haar verloofde, toen hij dezelve te zien kreeg, ondanks THERESE's verzekering, dat zij niet voor hem bestemd geweest, maar een pligtgeschenk was, hetwelk zij aan ROBBERT moest leveren, bij zich gestoken. Door eene gekochte gift, meende hij, welke hij gaarne op zich nemen wilde te bezorgen, kon de aangegane verpligting op genoeg voldoende wijs vervuld worden, maar het regt op het bezit van een werk harer handen kon hij nimmer aan iemand anders toekennen.

Ongelukkiglijk werd de beurs, door deze verandering harer bestemming, tot het tegenovergestelde van hetgeen, waartoe hare zinspreuk haar bestemd had. Doch, na dezen uitstap, keeren wij, in den loop van ons verhaal, tot den dag terug, op welken ROBBERT's zuster, met innerlijk vijandig gezind gemoed, gekomen was, om hare vriendin met de rijke partij geluk te wenschen en het ten toon gestelde uitzet in oogenschouw te nemen.

Na deze bezigtiging veroorloofde zij zich echter, THERESE, in een vertrouwd gesprek, om hetwelk zij verzocht had, te kennen te geven, dat zij van hare verbindtenis met RUDOLF toch niet veel geluk verhopen kon, daar hij immers vroeger of later berigt ontvangen moest van de betrekking, waarin zij met haren broeder gestaan had, dien hare woordbreuk thans tot het ongelukkigste mensch der wereld maakte.

Met sprakelooze verbazing en met eene wisseling van kleur, die hare innerlijke siddering verried, vernam THERESE deze dreigende en, gelijk zij denken moest, op een vreeselijk misverstand berustende aankondiging.

»Gij verkeert in een voor mij zoo ontzettend als onteerend misbegrip," hernam eindelijk het schuldelooze meisje met bevende stem. »Maar zeg mij, om Godswil, wat meent gij, dat u tot deze gewaagde verklaring regt kan geven?"

»Hetgeen mijn broeder mij in vertrouwen medegedeeld heeft," gaf ERNESTINE op een' honenden toon ten antwoord. »Hij zal toch wel best weten, hoe hij met u staat; en wat men hem ook mag nageven, niemand heeft hem

ooit op eene logen betrapt. Hij is echter ook geen man, met wien men roekeloos zijn spel kan drijven. Toen ik met hem over uwe trouweloosheid en over uwe verloving met dat saletjonkertje RUDOLF sprak, die van een' armen slokker plotseling een rijk man geworden is, omdat eene onnoozele weduwvrouw, die hem ten doop gehouden heeft en op zijn aardig tronietje verzot was, hem tot haren universelen erfgenaam heeft gemaakt, toen, zeg ik, toonde ROBERT's uitdrukking: »het einde zal het werk kroonen," dat hij niet gezind is, zijne aanspraken zoo zoetsappig op te geven. In allen gevalle zal het u moeite kosten hem te verzoenen; en, daar ik mijnen broeder ken, raad ik u, als vriendin, hem niet nog bovendien door eene koele, terugstootende behandeling te verbitteren. Buitendien denkt hij nog slechts een paar dagen in uw huis te vertoeven, en alsdan naar de plaats zijner bestemming, nu zeker niet, gelijk hij eens durfde hopen, als uw bruidegom, te vertrekken."

»Uwe woorden verbijsteren mij als de onzin van eenen droom, die, zoo hij waar ware, mij tot krankzinnigheid drijven zou. Gij echter, of uw broeder, mogten in dien toestand verkeeren; anders toch weet ik voor uwe van allen grond ontbloote beschuldigingen en verlangens geene reden te vinden."

»Gij speelt de rol eener onwetende en onschuldige allervoortreffelijkst," hernam ERNESTINE; »maar gij bereikt daarmede bij mij even min uw doel, als gij aan het net ontsnappen kunt, waarin gij u zelve gevangen hebt. Denk aan het tooneelstuk, hetwelk wij eens zamen zagen, en waarin een meisje, onder dergelijke omstandigheden, door den eersten minnaar, wien zij trouw had beloofd, haar geheele leven lang vervolgd werd, en aan de zijde van den rijken man, dien zij gehuwd had, geen oogenblik rust of geluk genieten kon."

Dit in een afgelegen prieel van den tuin gehouden gesprek werd door de komst van eene landelijk gekleede vrouw afgebroken. Zij hield een aardig knaapje van omtrent vijf jaren bij de hand, dat met zijne vriendelijke oogjes vrolijk naar THERESE opzag.

»Neem het mij toch niet kwalijk, jufvrouw," zeide zij, THERESE's gemoedsbeweging bemerkende, »dat ik u hier ben komen storen. GEORGE wilde met kracht en geweld

aan zijne lieve jufvrouw petemoei een kushandje brengen, en nu staat hij alsof hij geen tien kan tellen. Ik kom daar, moet gij weten, van het bekijken van al die mooije bruidskostbaarheden, zoo als uwe mama mij dit veroorloofd had. Dat is een pracht en heerlijkheid, dat iemand er zich blind aan zou kijken; en evenwel geen strikken en kwikken, neen; alles hecht en echt als de denk- en handelwijs der lieve ouders, die de Hemel u nog lang tot vreugd en welzijn mag laten behouden. Maar, zijt gij ook misschien ziek, jufvrouw THERESJE?" ging de praatzieke vrouw voort; »gij ziet immers zoo bleek, als de kleine deugniet hier het was, toen gij hem uit het water gehaald hadt en hij nog niet bijgekomen was. Aan die liefdedienst, jufvrouw THERESJE, kijk dat kan ik u verzekeren, denken wij nacht en dag en wenschen u Gods zegen daarvoor, en zekerlijk....."

»Nu, ik groet u, THERESE," viel ERNESTINE, zonder de weversvrouw eenige beleefdheid te bewijzen, haar in den vloed harer rede, en verliet het prieel met haastigen tred, even alsof zij voor vervolging vreesde.

»Die gelijkt, als twee druppelen waters, in uitzigt naar haren broeder," merkte de goede vrouw aan, »en ik wil wel wedden, dat zij ook in andere dingen naar hem lijken zal. Ja, die broeder, dat is toch een door en door ondeugend en goddeloos mensch, die, neem het mij niet kwalijk dat ik zoo maar spreek als het mij om het hart is, geen erbarmen of geweten in het lijf heeft. Verbeeld u, daar heeft hij, kort geleden, den goeden GOTHELF in het bosch een oog uit het hoofd geschoten, omdat de arme drommel — ik weet wel, eigenlijk mag het niet wezen — een jongen haas betrapt had, en dien, tot eene verkwikking, naar huis aan zijnen ouden, zieken vader wilde brengen."

»Is dat werkelijk waar?" vroeg THERESE, terwijl haar eene rilling door de leden ging.

»Gij behoeft er niet aan te twijfelen, want GOTHELF's zuster dient immers bij mij als kindermeisje. Heden had ik haar naar huis gezonden, om eens te gaan vernemen, hoe de oude het maakte, die zondags altijd zijn weinigje eten van ons ontvangt; en daar kwam nu ANTJE terug, en vertelde ons al jammerende, hoe haar vader bedlegerig en de schrik hem in al de leden geslagen was, en hoe haar broeder wel aan de ontsteking van zijn oog zou sterven, daar hij onophoudelijk in heete koortsen lag te ijlen en allerlei wartaal

praatte. Een steenen hart zou er zich over erbarmen, want de arme lieden hebben naauwelijks genoeg om hun leven op te houden; en GOTTLIEB was nog de eenige, die zijne handen roeren kon, om met zorg en kommer een stukje brood voor hen te verdienen."

»Maar, lieve BEATE," — de weversvrouw had te voren bij THERESE's ouders gediend — vroeg THERESE, bijna met misnoegen, op dit berigt, dat haar de ontmoeting met ERNESTINE voor een oogenblik deed vergeten, »waarom zegt gij mij dit nu eerst? Gij weet immers, dat moeder geene zieke zonder bijstand laat."

»Wel," antwoordde BEATE op den toon der verontschuldiging, »het was eene netelige zaak, daar GOTTLIEB zijne kwetsuur juist bij het plegen van eene kleine wilddieverij bekomen had; en men weet daarenboven, dat ROBBERT bij den Heer Houtvester een' witten voet heeft, en ook, dat aan dezen zich te wagen — iemand gewoonlijk niet goed bekomt."

»Genoeg," hernam THERESE; »ik zal er dan nu zelve voor zorgen, en dat zonder meer tijd te verliezen. Wacht hier maar een paar minuten op mij; terstond ben ik met eenige verkwikking voor de zieken terug; alsdan verzelt gij mij derwaarts; den teruggang zal ik wel alleen wedervinden."

De avond was reeds aan het vallen, toen THERESE uit de hut trad, waarin hare weldadige verschijning leniging van smart en zelfs eene schemering van vreugde had aangebragt. Alles, wat BEATE haar verteld had, had zij op de treurigste wijs bevestigd gevonden, en deze bevestiging, gepaard met het vroegere zielschokkende voorval, haar in een' nog nimmer ondervonden' toestand van angstige beklemdheid gestort. Het bijzijn van vreemden werd haar drukkend, en, om ongestoord zich aan hare gepeinzen te kunnen overgeven, wees zij BEATE's aanbod, om haar ook op den terugweg te geleiden, van de hand. Doch, hoe groot was niet haar schrik, toen haar nu, midden op den eenzamen weg, eensklaps ROBBERT te gemoet trad!

»Gij schrikt voor mij, even alsof gij een spook zaagt," dus sprak hij het bevende meisje aan. »Zeker, de tijden zijn veranderd," ging hij, zonder haar antwoord af te wachten, met boosaardigen grijnslach voort; »vroeger toch was ik u op afgelegene wegen geen ongevallige medgezel, en bereidwillig legdet gij uwen arm in den mijne."

»Wanneer ik dit gedaan heb, Heer SCHNELLER," hernam THERESE met herwonnen bedaardheid, »zoo geschiedde het in de overtuiging, dat ik daardoor bij u geene aanmatiging verwekken kon, die mij kon doen vreezen, van u eene taal, als die gij thans bezigt, te moeten hooren."

»Gij weet niet, THERESE, dat ik mijzelven niet meer herken, sedert gij mijne hoop zoo wreed verijdeld hebt; doch, wat u ook bewogen mag hebben mij te verstooten, het geloof, dat gij mij bemind hebt, ja dat gij mij nog bemint, kunt gij mij niet ontrooven."

»Heer SCHNELLER!"

»Gij wilt met deze vreemd klinkende benaming uw gevoel tot zwijgen brengen en mij den laatsten stoot geven; maar ik zweer u, dat ik middelen bezit, om u tot eene meer vertrouwelijke taal te dwingen; ja," voer hij met stijgende gemoedsbeweging voort, »in het ergste geval, middelen, om, goedschiks of kwaadschiks, uw bezit te verkrijgen. Waar is het, naar een riddorslot kan ik u niet voeren; maar wanneer ik u wegvoer, zult gij vernemen, dat die smachtende OELADON, wien gij uwe hand zoo overijld hebt toegezegd, niet de eenige was, wien het geluk heeft toegelagchen. Vrouw fortuin is mij misschien nog gunstiger geweest dan hem; want zoo even verneem ik, dat ik de helft van het hoogste lot uit de *Pruissische* staatsloterij getrokken heb, en met deze niet onbeduidende som zou ook ik, als het zijn moest, wel de eene of andere heerlijkheid kunnen koopen. Met dit ronde sommetje zullen zich ook, zoo ik hoop, de oogen der lieve ouders wel over eenen stap laten toedrukken, dien gij met mij wagen *zult* — dien gij met mij wagen *moet*, THERESE, wanneer niet" — vervolgde hij, schuw om zich heenziende, met doffe en holle stem, die haar eene rilling door het gebeente joeg — »wanneer niet — ziet gij, zoo een kleine vingerdruk aan den trekker van mijn geweer — gij weet het weigert niet en treft! — het levenslicht uwer ouders en dat van uwen bruidegom voor altijd zal uitblazen."

»ROBERT! verschrikkelijk mensch!"

»ROBERT! verschrikkelijk mensch!" herhaalde met boosaardigen lach het voorwerp van dien uitroep; »ja, noem mij maar vrij aldus; ik kan het verdragen; het klinkt mij zelfs aangenaam en aanlokkend in de ooren; maar zeg niet Mijnheer SCHNELLER, want dat maakt mij razend. Doch, THERESE, niet waar, gij, en ook uw vader, kent mij als een

consequent mensch, op wien men zich verlaten kan, ofschoon uwe moeder mij daarvoor niet wilde houden; en deze verminkte hand hier, gij moogt ze nu, bij vervolg van tijd, kussen of niet, zegt u, dat ROBBERT, hetgeen hij eenmaal gezworen heeft, houdt en weet door te zetten, al zouden hemel en aarde er tegen opstaan. Daarom kunt gij ook," voegde hij, met eene soort van trotsche scherts, er bij, »uw leven lang op mijne trouw rekenen, wanneer ik ze u eenmaal toegezworen heb. Doch thans is het tijd om te handelen. Wat er gedaan zal worden, hangt van u af. Ik heb u de keus gelaten, en ik ben zeker, uw moed en uwe kracht van geest zullen over kleine bedenkelijkheden de zege behalen. Maar de tijd dringt; wat geschieden moet, moet snel geschieden, heden nog, of uiterlijk morgen te middernacht."

»Morgen dan, te middernacht!" herhaalde THERESE met ijskoude bedaardheid. »Gij hebt mij overtuigd, dat ik voor uwen hartstogt moet onderdoen, en dat alle andere bedenkingen moeten zwijgen. Ik voel en begrijp, dat gij mijn dwingeland geworden zijt, dien ik als een willoos slagtoffer volgen moet. Of gij echter van uwe zege vreugde zult rapen, is eene andere vraag."

»Daarvoor laat mij zorgen, duifje!" hernam ROBBERT, THERESE's ijskoude hand aan zijne brandende lippen drukkende.

»Slechts ééne voorwaarde maak ik," zei het meisje, dat moedig haar besluit genomen had; »te weten, dat gij zonder medeweter komt om mij af te halen; voor vreemde oogen verdroeg ik de schande niet."

»Vrees niets! Ik zal, met mijn cabriolet voor één' persoon, morgen met het slaan van middernacht, achter aan de tuindeur zijn, en het bestuur der twee bruintjes, die toch wel uwe verraders niet worden zullen, eigenhandig op mij nemen. En nu, uwe hand, dat gij woord houden zult, en mij niet laten wachten."

»Even als gij, heb ik mijn woord nog nooit gebroken, en, afgeperst of vrijwillig gegeven, ook nu houd ik het."

En hiermede gingen beide van elkander.

»Gij wilt altijd, dat THERESE eene uitzondering op den regel zijn zal; maar ik verzeker u, vadertje, vóór de brui-

heft zien bijna al de meisjes er bleek uit; dat is een tijd van denken en peinzen en zich beangst maken, die de rozen van de wangen jaagt. Gij herinnert u maar niet meer, dat het mij geen haar beter gegaan is, ofschoon ik zoo goed als THERESE er blozend uitzag. Mijne goede moeder stak echter, zoo als ik nu, in de drukte, zoodat zij naauwelijks oogen voor de bleek gewordene wangen harer dochter had, terwijl mijn vader, ook zoo als gij, door zijn gedurig vragen, wat mij deerde, mij bijna de kleur weder op de wangen dreef."

»Neen, CHRISTINE," hernam de Houtvester, »ik kan ditmaal uwe onbezorgdheid niet deelen. Het meisje waart sedert gisteren waarachtig bijna als levend lijk door het huis. Zij schijnt te zien noch te hooren, en zoo straks nog gaf zij mij, op eene vraag, die ik haar deed, een antwoord, dat zin noch slot had."

»Dan moet zij toch zeker gisteravond, toen zij nog zoo laat thuiskwam, eene koude gevat hebben. De oude FRIEDE en zijn zoon GOTHELF liggen, naar de wevervrouw mij vertelt, beide ziek, en THERESE liet zich niet terughouden, om, door BEATE verzeld, den zieken eenige ververschingen te brengen."

»Ik heb nog iets op het hart," vervolgde de Houtvester, na een oogenblik zwijgens, terwijl hij zijne uitgegane pijp nederlegde. »RUDOLF heeft mij geschreven, doch mij verzocht, THERESE en ook u, wat ik echter zoo naauw niet nemen zal, geene mededeeling van het geval te doen. ROBBERT, namelijk, heeft met hem twist gezocht wegens de beurs, welke, gelijk deze in beleedigende uitdrukkingen beweerde, RUDOLF hem op diefachtige wijs ontvreemd had. Uit het geschil om deze beuzeling is een ernstig tweegevecht ontstaan, bij hetwelk ROBBERT onzen RUDOLF met den kogel bijna de halve wang heeft weggeschoten. De gekwetste moet het bed houden, en zal natuurlijk zijn leven lang een niet zeer fraai gedenkteeken er van dragen."

»O hemel, wat is dat voor eene tijding! Gij hebt mij ter dood toe doen schrikken. Wat zal THERESE, mijn arme kind, daarvan zeggen? En hoe zullen nu niet hare benijders zegevieren, wanneer de bruidegom met eene misvormde wang haar naar het altaar moet leiden!"

»O vrouw, vrouw!" hernam de Houtvester op een' bestraffenden toon, »welk een' ophef om het verlies van een

luttel schoonheids, om eene kleine ontsiering van een edel mensgelaat, welks zielvolle oogen alle likteekenen ruim vergoeden zouden. Ook geloof ik uwe dochter beter te kennen, dan dat ik van haar te verwachten zou hebben, dat zij, als eene slechts op het uiterlijke ziende modepop, in onmatige droefenis over eene gezigtskrab bij haren bruidegom zou uitbarsten, die bij slot van rekening misschien niet eens zoo erg zal uitvallen, en die ten minste zeker hem geene blaauwe scheen bezorgen zou bij allen, welke gij zegevierende benijdsters noemt. Blijde ben ik overigens, dat ik met ROBBERT, die hem zoo geteekend heeft, niets meer uitstaande heb. Het is nu bewezen, dat hij zijn oog op het meisje geslagen had, en dat hij, uit woede, dat een ander hem ze weggevischt heeft, zijn moed aan hem heeft willen koelen. Zijn gedrag, bij het afscheidnemen, toonde mij dit klaar genoeg. Er lag in hetzelve echter ook nog iets zoo honends en trotserends, dat ik God danke, dat hij mijn schoonzoon niet geworden is. Zijn karakter is, gelijk ik in den laatsten tijd wel heb leeren inzien, geenszins het beste; en menigmaal heb ik mij in stilte verwonderd, dat TERESIA zich steeds zoo vriendelijk jegens hem betoond heeft."

»Dit ligt nu eenmaal zoo in haren aard," antwoordde de Houtvesterin. »Wat mij betreft, nooit heb ik hem vertrouwd, al moest ik dan ook, bij uwe partijdigheid voor hem, het stilzwijgen houden. BEATE verhaalde mij gisteren onder anderen, hoe lieden, die zij niet wilde noemen, gezien hadden, dat ERNST, vóór het zoo ongelukkig afgeloopen baden, waarbij hij het leven verloren heeft, met ROBBERT in eene hevige woordwisseling geraakt was, waarbij zij TERESIA's naam herhaalde malen hadden hooren noemen. GOTHELF, die arme drommel, heeft zijn luisteren nu met het verlies van een oog moeten boeten. Tegenwoordig is mij alles klaar, en mijn arme ERNST moest wel bezweet in het koude water springen en op staanden voet eene beroerte krijgen!"

»Welk eene onderstelling!" riep met innerlijke ontzetting, de Houtvester. »Vrouw! houd op, smeek ik u, want anders moet ik mij of de ooren toehouden, of maar buiten in het bosch, om mijn gistend bloed door eene andere bloedaftapping af te koelen." Bij deze woorden greep hij werkelijk zijn geweer, en ging naar het bosch, niettegenstaande

de verzekeringen zijner vrouw, dat zij geen woord meer zou spreken.

―――

Het was middernacht, en stilte heerschte in geheel het huis, toen THERESE van den vloer, waar zij langen tijd in diep gepeins op de knieën gelegen had, opress, zachtkens hare kamer opende, zonder gerucht te maken huisdeur en hofpoort ontgrendelde, de waakzame honden, die, toen zij haar zagen, kwispelstaartende in hunne hokken terugkeerden, voorbijging, en, geleid door het vale licht der in het laatste kwartier staande maan, het haar wachtende rijtuig bereikte. Door de tot standpunt voor hetzelve gekozen plaats, achter eenen ouden toren, waren de in dien bouwval nestelende roofvogels in beweging gebragt; en de gloeijende oogen der uilen, het onrustige gefladder der vledermuizen, eene THERESE over den voet glijdende bontgevlekte hagedis, zelfs het doffe gehinnik der paarden, die als door vrees getroffen rilden, riepen, als zoo vele onheilspellende verschijnselen, haar eenen weêrgroet bij hare noodlottige onderneming toe.

Met eenen uitroep van wilde verrukking ontving, van zijn koetsiersbankje, de schaker het naderende meisje. »Welkom!" riep hij, »welkom, mijn lief, mijn leven! Thans zijt gij tot den dood toe mijn eigendom, en redt daardoor de uwen van een onmisbaar verderf. Maar kom, stijg op, want ik kan de onverduldige beesten niet loslaten."

Zonder een woord te antwoorden, steeg THERESE, in een' zwarten mantel gehuld, op het ligte rijtuig, waarna ROBBERT, die alle paden in den omtrek kende, de moedige rossen op eenen van de groote rijbaan afwijkenden zijweg dreef. »Snel!" riep hij, naar zijne reisgezellin omziende, »snel zijn wij over de grenzen."

»Snel! ja snel!" herhaalde achter hem hare stem, als de weêrgalm der Wraakgodin, en oogenblikkelijk volgde de vuurstraal en slag van een' gelost pistool, welks kogel, van achteren door de ribben indringende, het hart van den booswicht zoo juist doorboorde, dat hij, met een' enkelen gil, levenloos van zijne zitplaats nederviel.

»God zij uwe en mijne ziel genadig! Ik kon niet anders!" — Met dezen uitroep greep de daderes de teugels der schichtig wordende paarden, en joeg naar de naaste plaats, waar eene regtbank gevestigd was. Aan de woning

van den regtsbeambte sprong zij uit het rijtuig, deed den verschrikten man, dien zij uit den slaap deed opwekken, een kort verslag van het gebeurde, en gaf zich aan hem als gevangene over.

Hier eindigen wij dit, op een wezenlijk voorval uit het jongste tijdsverloop gegronde verhaal, en meenen verontschuldiging te verdienen, wanneer wij de drijfveren der daad, welke het ongelukkige meisje thans met twintigjarige vestingstraf te *** moet boeten, als ongeroepen verdedigster in eenigzins dichterlijken vorm omkleed en voorgedragen hebben.

Nadere bijdrage tot het Verhaal, de Houtvestersdochter.

(Medegedeeld in eenen Brief.)

Van eene kleine reis teruggekeerd, bezocht ons, niet lang geleden, een vriend, wien ik het inwinnen van eenige ophelderingen omtrent dit merkwaardig voorval had opgedragen; en toen wij ons, in minzaam gesprek, aan de theetafel nedergezet hadden, vroeg ik hem onder anderen, of hij ook aan mijn verzoek had kunnen denken.

»Het toeval," antwoordde mij A., »was mijner bereidwilligheid, om aan uwen wensch te voldoen, reeds op mijne heenreis gunstig, daar het mij tot reisgezel eenen man gaf, die van de nadere omstandigheden des gevals naauwkeurig onderrigt, ja zelfs met de heldin daarvan vermaagschapt of ten minste zeer bekend scheen. Aanvankelijk bleef hij een zwijgend toehoorder der tusschen het overige reisgezelschap gevoerd wordende gesprekken, en mengde zich in dezelve eerst, toen zij op dit belangrijke onderwerp, de schoone vestinggevangene namelijk, welker verblijfplaats het doel onzer reize was, vielen. Een onzer medereizigers had zich als inwoner dier vestingstad kenbaar gemaakt, en daardoor aanleiding gegeven, dat hem eenige vragen nopens deze ongelukkige gedaan werden, die, zeide hij, zoo algemeene deelneming gewekt had, dat de wensch, om haar te zien en met haar in gesprek te komen, zelfs onbescheidenheden had doen begaan, over welke zij bij den vestingkommandant klagtig had moeten vallen.

»Haar herziene proces," begon nu degeen, die vroeger,

zonder mede te spreken, naar ons onderhoud geluisterd had; »zal, naar men vertrouwt, binnen kort geëindigd zijn; en waarschijnlijk zullen de akten van hetzelve belangrijke ophelderingen leveren over de gebeurtenis, die op zoo vele verschillende wijzen verhaald en verhandeld is, dat de ware toedragt der zaak daardoor in een twijfelachtig daglicht geraken moest."

»Misschien zoudt gij zelf wel, Mijnheer, althans uwe uitdrukkingen doen mij zulks vermoeden, in staat zijn, iets tot het te regt brengen dier verkeerde, onder het publiek verspreide, meeningen kunnen bijdragen," hernam ik; en de jonge man toonde zich niet ongenegen, aan mijne onderstelling te voldoen.

»Ja," zeide hij, »gij vergist u niet. Ik ben met de betrekkingen en bijzonderheden dier ongelukkige geschiedenis vrij naauwkeurig bekend, en daardoor in staat, van dezelve eenig berigt te geven."

Ik verzocht hem alstoen, mij hetzelve niet te willen onthouden; hoezeer ik niet liet merken, dat het tot aanvulling van reeds in druk verschenene mededeelingen zou moeten dienen.

Hoor nu, in hoe verre deze mondelinge berigten van de vroegere afwijken of daarmede overeenstemmen.

»In de eerste plaats moet ik," dus begon mijn berigtgever, »de algemeen verspreide, maar verkeerde meening weêrspreken, dat de gevangene eene geheel mannelijke opvoeding genoten zou hebben, en hare denkwijze en neigingen daarmede overeenkomstig geweest zouden zijn. Dit was in geenen deele het geval. Integendeel was eene bijna aan weekheid grenzende zachtzinnigheid een hoofdtrek van haar oorspronkelijk karakter. Hoezeer nu die zachtzinnige geaardheid met de daad, welke door haar begaan is, in strijd schijnt te zijn, ligt echter juist daarin de verklaring der schijnbare inconsequentiën, waarin de ongelukkige zich met opzigt tot de zoogenaamde liefdesbetrekking, welke tot het ijselijke treurgeval geleid heeft, nu en dan verviel. Zoo veel is zeker, dat die betrekking meer in de verbeelding van den doodgeschotene, dan in de wezenlijkheid bestaan heeft, en dat de doldriftige jongman de vriendelijkheid van een welwillend gemoed, waarvan men ontegenzeggelijk een laakbaar dulden van hartstogtelijke uitdrukkingen met regt te last kan leggen, voor meer nam, dan daarmede gemeend

was. Dit blijkt onder anderen uit het aanzoek, door hem bij den Houtvester om de hand van deszelfs dochter gedaan; welk aanzoek van zijnen leerling door dezen beantwoord werd, gelijk naar den aard der zaak te verwachten was. Zijne verwijdering was hiervan het natuurlijke gevolg; en weldra deed de verloving en vervolgens de huwelijksverbindtenis (*) van het beminnelijke meisje met een achtingwaardig man, die haar hart gewonnen had, dit schijnbaar onbeduidend voorval in het huis van het gelukkige gezin des Houtvesters zoo goed als vergeten. De booze geest, die hare rust bedreigde, peinsde nogtans in zijne afzondering op wraak, en wist aan de vrouw, welke hem afgewezen had, eenen brief in handen te spelen, die in uitdrukkingen der gloeijendste smart was opgesteld, en, gelijk hij wel berekend had, in haar al te zachtmoedig hart medelijden verwekte, ja haar bewoog, hem een, den toon van bedaarde vriendschap ademend antwoord te zenden, ten einde hem, zoo mogelijk, te bezadigen. Doch natuurlijk bereikte zij haar oogmerk daarmede niet; integendeel werd de al te zacht behandelde daardoor slechts tot gedurig stoutere pogingen aangespoord. Hij wist een gunstig oogenblik waar te nemen, en verscheen, tijdens eene afwezigheid van den man, van welke hij zich kennis verschaft had, in persoon bij de jonge vrouw, welke hij daarbij met verwijten over hare trouweloosheid overhoopte, en tevens in dit onderhoud al het slechte en lage van zijn karakter aan den dag legde. Want, toen de ellendeling zich bij dezen overval door de beleedigde vrouw met koele waardigheid teruggewezen zag, waagde hij eene vordering van geld, aan welke de hem verachtende, ongelukkiglijk zonder naar de stem van het verstand, welke haar zulks afried, te luisteren, besloot te voldoen. De blik, welken zij, bij deze hem zoo zeer vernederende vordering, in de diepte van zijne gemeene en boosaardige inborst had gedaan; de vrees voor de logenachtige uitstrooisels, met welker verspreiding hij haar gedreigd had, bijaldien zij zijn zwijgen niet op de gevorderde wijs van hem kocht, verontschuldigt zeker eenigzins de onvoorzigtigheid, waarmede zij in den haar gelegden valstrik ging. Hiertoe moest zij, daar hare eigene kas niet toereikend was, en zij zoo snel

(*) De werkelijke voltrekking des huwelijks wordt in het *Verhaal* niet vermeld. — *Vert.*

als mogelijk van den lastigen indringer ontslagen wilde zijn, eene leening bij hare bediende doen; en men kan denken, met welk een' heimelijken triumf over het voorspoedig slagen zijner gewaagde onderneming de booswicht zich verwijderde, terwijl zijn slagtoffer misschien wel reeds toen begon te vermoeden, dat zij boven eenen afgrond stond, waar niets haar meer redden kon. Dit te late inzien harer onberaden handelwijs trok de verwarde draden daarvan gedurig naauwer in elkander. De wensch, om haren huwelijkshemel niet door de erkentenis van het gebeurde te verdonkeren, deed haar den nieuwen misslag begaan van het gebeurde te verheimelijken; eene fout, welke duizenden harer zusteren in dergelijke gevallen reeds begaan hebben, en die meestal de treurigste gevolgen na zich sleept.

»Wat te verwachten was, gebeurde; de schurk hernieuwde zijne vorderingen, na derzelver eerste voldoening, in gedurig hoogere mate, en bragt het eindelijk zoo verre, dat de ongelukkige, om aan zijne vervolgingen te ontkomen, hare juweelen verpandde, ten einde met de daardoor verkregen som, zoo zij waande, eindelijk eenmaal duurzame rust te koopen. IJdele hoop! De afpersingen begonnen na korten tijd op nieuw, en gingen over in bedreigingen en voorslagen, die de ongelukkige deden sidderen. God alleen kan weten, wat er in de ziel der vervolgde vrouw omging, toen zij het noodlottige blad in handen hield, waarin de eerlooze haar het voorstel deed, om zich door hem te laten schaken, en, in geval van weigering, haar met het vermoorden van haren man en hare onders bedreigde; een dreigement, aan welks volvoering zij, bij de kennis van zijn wraakgierig karakter, niet kon twijfelen.

»Of zij na het lezen van dien doemwaardigen brief iemand tot haren vertrouwde maakte, dan of zij alleen met zichzelve te rade ging, hieromtrent kan ik geene opheldering geven. Genoeg, zij nam het besluit, haren beul een bewilligend antwoord te geven, en hij ging, gelijk bekend is, met de vermetelste hoop het verderf, dat hij zichzelven bereid had, te gemoet. In het holst van den nacht werd het ontworpen plan zonder verhindering ten uitvoer gebragt, tot dat het schot viel, hetwelk den reeds juichenden schaker, toen hij meende zijnen buit nu zeker te bezitten, dood ter aarde wierp. Het biljet, dat, bij het ontdekken van zijn lijk, in zijnen zak gevonden werd, gaf natuurlijk terstond aanleiding

tot het criminele proces tegen de schrijfster, die, ten gevolge harer eigene onbewimpelde verklaringen, tot eene lange vestingstraf veroordeeld werd."

»Gij hebt echter, zoo ik meen," viel ik hier den verhaler in de rede, »van eene mogelijke verzachting dezer straf, ten gevolge eener nieuwe revisie van het proces, gesproken?"

»Ja," hernam hij, »naar hetgeen mij daaromtrent bekend is, betreft zulks het nader onderzoek van eene zeer voorname omstandigheid, welker ontwikkeling misschien de zelfbeschuldiging nopens den beganen moord te niet zou kunnen doen. Het schijnbaar zoo wèl aangelegde schot, hetwelk den schaker het hoofd van achteren verbrijzelde, kan haar niet worden toegerekend; en waarschijnlijk hebben hare regters eenen leidenden draad in de verklaring der beschuldigde gevonden, dat het haar in dien akeligen nacht, waarin zij zich als door helsche magten omgeven voelde, was voorgekomen, dat zij door donkere gedaanten vervolgd werd, welker schaduwen zij nu eens nader, dan verder of ter zijde van haren schaker gezien had, ofschoon haar bijna aan krankzinnigheid grenzende gemoedstoestand gedurende den togt haar alle heldere voorstelling ontroofd had. Zij herinnerde zich alleen met zelfbewustheid, dat zij, toen het schot hem getroffen had, haar wapen ver van zich weggeworpen heeft."

Hier zweeg mijn berigtgever, en de gesprekken, die zich, na zijne mededeeling, over het gehoorde voortsponnen, doen niets ter zaak.

»Ik ben nog niet ten einde," zeide mijn vriend A., toen ik hem over zijn uitvoerig berigt wegens een geval, dat mij zoo belangrijk geworden was, bedankte. »Het beste moet nog eerst komen. Op mijne terugreis, namelijk, bevond zich onder het naast bij mij zittende reisgezelschap eene jonge, schoone, gesluijerde dame, die weinig sprak, maar daarom niettemin aan mij en mijne reisgenooten ongemeen bevallig voorkwam. Ten gevolge der opmerkzaamheid, waarvan zij het voorwerp was, ontstond bij mij natuurlijk eene kleine nieuwsgierigheid, wie zij toch wel zijn mogt; en toen ik, op het laatste station onzer gemeenschappelijke reis, dezelve door eene vraag aan den conducteur poogde te bevredigen, oordeel nu, hoe groot mijne verrassing was, toen ik vernam, dat die dame de thans op vrije voeten ge-

stelde vestinggevangene was, over welke ik op de reis naar G. de u medegedeelde berigten had ingewonnen! Het speet mij natuurlijk, dit niet eerder vernomen te hebben; want, bij alle bescheidenheid, had ik in dat geval zeker eene poging gedaan, om het zwijgen mijner zoo belangrijke reisgenoote te doen afbreken."

Tot dusverre gaat het bij ons ontvangen briefberigt, hetwelk wij geene reden vonden aan het publiek te onthouden. Later vernamen wij nog, dat het hier boven medegedeelde inderdaad uit de processtukken gebleken en dus als volkomen waar te beschouwen is.

MIDDERNACHTS-OVERPEINZING.

(Naar WASHINGTON-IRVING.)

Thans bevind ik mij alleen in mijne kamer: de huisgenooten hebben zich verwijderd; het gerucht hunner treden heb ik hooren verdwijnen en de deuren achter hen sluiten; het geluid hunner stemmen en van hun gelach bereikt mijn oor niet meer. De klok van den toren der kerk, in welke zoo menig vroeger bewoner van dit huis begraven ligt, heeft het plegtige middernachtsuur geslagen. Gezeten bij het venster, en peinzend starende op het landschap, zie ik ieder licht vóór en na in het nabijgelegen dorp verdwijnen, en de maan, rijzende in stille majesteit, haren zilveren dos aan den hemel ten toon spreiden. Het oog gevestigd op deze eenzame boschjes en schaduwrijke lanen, verzilverd en gedeeltelijk verlicht door strepen van bedauwd maanlicht, wordt mijn geest doordrongen van eene bespiegelende verbeelding aangaande die geestelijke wezens, welke »op aarde omdwalen, ongezien van wakenden of slapenden." Zijn er inderdaad zulke wezens? Is de afstand tusschen ons en het Opperwezen, als 't ware, opgevuld door onnoemelijke rijen van Geesten, de schakel uitmakende tusschen onze ziel en de Goddelijke volmaaktheid, zoo als wij die opmerken of waarnemen van het geringste insekt tot den bezielden mensch? — Het is eene schoone en verhevene stelling, door onze voorvaderen omhelsd, dat er Beschermengelen bestaan, om te waken over steden en volken, zorg te dragen voor de goede bewoners, en de voetstappen te leiden der hulpe-

looze kindschheid. Zelfs de leer der wederverschijning van ontvlodene zielen aan die genen, welke bij haar ligchamelijk bestaan op aarde haar dierbaar waren, is in zichzelve, schoon vervalscht door dwaas bijgeloof van het onkundige gemeen, ontzagwekkend en verheven. Hoe ligt dit denkbeeld belagchelijk kan gemaakt worden, men komt er onwillekeurig op terug, wanneer het een onderwerp van ernstige overpeinzing wordt; en dit denkbeeld heerschte in alle eeuwen en landen, zelfs bij nieuwontdekte volken, die door geenerlei wisseling van denkbeelden met eenig ander deel der wereld in aanraking waren geweest: dit bewijst, dat het een van die duistere maar ingeschapene begrippen is, tot welke wij, aan onszelven overgelaten, van nature overhellen. In spijt van alle verwaandheid der Rede en Wijsbegeerte, zal steeds eene onbepaalde dobbering in den menschelijken geest omzwerven, en waarschijnlijk, als iets dat geene zekergaande wederlegging toelaat, nimmer geheel worden uitgewischt. Wie heeft nog ooit de natuur der ziel kunnen bevatten, of hare duistere verwantschap met het ligchaam; hoe dezelve ontstond, en waar zij gezeteld is? Wij allen weten, dat de ziel bestaat; maar hoe zij werkt, en waar zij huisvest, — dit zijn zaken van bloote bespiegeling. Indien wij dan zoo onkundig zijn omtrent dit geestelijk uitvloeisel, ofschoon het voornaamste deel van ons eigen *ik* uitmakende, en wij door hetzelve er gedurig aan herinnerd worden, hoe kunnen wij dan stellig deszelfs magt en werking, ontslagen van deszelfs vleeschelijke gevangenis, ontkennen? Al hetgene verwant is met onze geestelijke natuur, is vol van twijfeling en duisternis. Wij zijn ontzaggelijk en wonderbaar gemaakt; wij zijn omringd door onverklaarbaarheden, en wij zijn onverklaarbaar voor onszelven. Het is door de kleingeestige wijze, op welke de verwantschap der geesten is vernederd, niet door derzelver ongerijmdheid, dat dezelve in minachting is geraakt. Verhef die stelling boven de beuzelachtige onderwerpen, waarop dezelve werd toegepast; beroof of ontbloot haar van den nevel en schrik, met welke zij werd omkleed, — en er is niets in de geheele leer van geloof aan verschijningen, dat meer de verbeelding op eene liefelijke wijze kan verheffen en het hart verteederen; het is eene streelende verzachting op het doodbed, en verzoet de bittere tranen, ons ontwrongen door eene smartelijke scheiding. Wat kan vertroostender zijn, dan het denkbeeld, dat het

aan de zielen van die genen, welke wij eenmaal liefhadden, vergund werd weder te keeren en voor ons welzijn te waken? — dat teederlievende en beschermende Geesten bij ons hoofdkussen, wanneer wij rusten, de wacht houden over onze meest hulpelooze uren? — dat schoonheid en onschuld, verwelkt in het graf, nog glimlagchend, ongezien, om ons zweven, zich zelve dikmaals openbarende in onze zalige droomen, waarin wij van nieuws de uren overleven van verleden genot? Een geloof van dien aard is, mijns bedunkens, eene aansporing tot deugd, en doet ons op onze hoede zijn, zelfs in onze verborgenste bedrijven, van wege de gedachte, dat zij, welke wij eenmaal liefhadden en hoogachteden, onzigtbare getuigen zijn van alle onze daden. Het zal tevens van ons weren dat eenzame en verlatene, hetwelk wij meer en meer moeten ondervinden in onze omzwerving op, en in de beslommering van deze wereld, daar wij die genen, welke met ons vrolijk en vergenoegd rondreisden, een voor een zien wegvallen en verdwijnen. Het geloof aan verschijningen, in dit licht geplaatst, (ik beken het gaarne) is mij streelend; en ik zie in dusdanig geloof niets onbestaanbaars met de gevoelvolle en genaderijke leer van onze Godsdienst, noch tegenstrijdigs met de neiging van ons hart. Er zijn verhuisde zielen, die ik bemind heb zoo als ik nimmer op deze wereld weêr zal beminnen, die mij liefhadden zoo als ik nimmer weêr zal geliefd worden: indien zulke wezens in hunne zalige spheer hunne verkleefdheid behouden aan die betrekkingen, welke hun op aarde dierbaar waren; indien zij belang blijven stellen in de haast voorbijgaande aangelegenheden der sterfelijke bewoners, en het hun vergund is gemeenschap te houden met die genen, welke zij hier op aarde zoo liefhadden, — o! zoo gevoel ik thans, in dit stille nachtelijke uur, dat ik hunne verschijning, welke ik nu slechts in den geest ontwaar, zou kunnen aanschouwen zonder vrees — wat zeg ik! met het onverdeeldste genoegen. Doch zulke *persoonlijke* verschijningen zouden al te gelukkig zijn voor aardbewoners, en veelligt de banden ontijdig verbreken, welke ons nog aan deze wereld hechten, de pligten opheffen, welke ons, naar Gods bestel, hier nog te volbrengen overblijven. Ons verblijf hier beneden is bestemd, om voorbijgaande genoegens en langdurige scheiding te ondervinden. De innigste vriendschap — uit welke korte en als verbrokkelde tijdperken

bestaat dezelve meestal niet? Wij vatten elkander bij de hand; wij wisselen eenige woorden en vriendelijke blikken, verblijden ons voor korte oogenblikken, en — dagen, maanden, jaren verloopen, zonder dat wij weêr bijeenkomen, of, zoo wij eenigen tijd met elkander mogen doorbrengen, het graf opent weldra zijne poorten en snijdt alle verdere ligchamelijke gemeenschap af; wij moeten gescheiden blijven, tot dat wij elkander wedervinden in dat volmaakt verblijf, waar ziel bij ziel zal wonen, en waar geen dood bestaat, of afzijn, of eenigerlei stoornis in onze vereeniging voor eeuwig! — Deze voorstelling onttrekt, mijns inziens, niets aan de mogelijkheid van dusdanige onafgebrokene *geestelijke gemeenschap* hier op aarde, gelijk ik die boven heb ontwikkeld.

DE BRUIDSCHAT.

De rijkdom der *Russische* grooten wordt, gelijk men weet, grootendeels naar het aantal hunner lijfeigenen berekend. Elk dier lieden wordt als kapitaal te boek gesteld; zoodat, bij voorbeeld, een lijfeigene in den omtrek van *Moskou* als een vermogen van ongeveer 2000 roebels beschouwd wordt. De familie van den Graaf SCHEREMETJEFF, eene der rijkste van *Rusland*, bezit ongeveer 14,000 zoodanige lijfeigenen of boeren, aan vele van welke het thans overleden hoofd diens geslachts, op hun verzoek, wel niet eene volstrekte vrijlating heeft toegestaan, omdat hij den grondregel had, dat *een vader zich niet van zijne kinderen mogt scheiden*, maar echter hun, tegen eene onbeduidende uitkeering van tien roebels per hoofd, eene onbeperkte vrijmagt over hun doen en laten, als ook over de plaats van hun verblijf, verleend heeft. Door deze gunst is het aan vele lijfeigenen van den menschlievenden Graaf SCHEREMETJEFF gelukt, zich groote rijkdommen te verzamelen, en *Petersburg* b. v. bevat in zijnen omkring verscheidene kooplieden, wel inzonderheid vethandelaars, die meer dan een millioen roebels bezitten, en desniettemin nog steeds lijfeigenen der familie SCHEREMETJEFF zijn. Vergeefs hebben deze lieden zich menigmaal met dringende beden om hunne vrijlating tot den Graaf gewend, hem daarbij voor het verleenen derzelve groote geldsommen biedende. De Graaf, bekend door de vastheid van

zijn karakter, wees hem steeds met het antwoord af: »Een vader mag zich van zijne kinderen niet scheiden; ik verkoop u niet;" doch, van den anderen kant, verhoogde hij het kleine jaarlijksche hoofdgeld, hetwelk deze lijfeigenen hem betalen moesten, ondanks hunnen grooten rijkdom, ook met geen enkelen kopek.

Nu echter gebeurde het, terwijl de oude Graaf nog leefde, dat een zijner boeren, die te *Petersburg* met den koophandel groot vermogen gewonnen had, eene dochter bezat, die door hare schoonheid en aanminnigheid het hart van eenen Kapitein der Garde veroverde, en diens liefde ook in volle mate met wederliefde beantwoordde. Aan de verbinding der jonge lieden stond niets in den weg, dan dat het meisje eene lijfeigene was, alzoo, volgens de *Russische* wetten, de kinderen van lijfeigene moeders desgelijks in dien stand verblijven. Vruchteloos leverde thans de vader bij herhaling de dringendste aanzoeken om vrijlating aan Graaf SCHEREMETJEFF in, en verklaarde zich bereid, om elke som te willen betalen, welke de Graaf als losprijs bepalen mogt. In den beginne wees SCHEREMETJEFF met zijn gewone antwoord: »Ik verkoop mijne kinders niet," het verzoek van de hand; doch toen de meer dan een millioen rijke lijfeigene niet ophield hem met gebeden en vertoogen te bestormen, verklaarde hij eindelijk: »Welnu, ik wil dan ditmaal eene uitzondering maken; maar gij moet mij, voor de vrijlating uwer dochter, de ronde som van honderdduizend roebels betalen; breng uw kind, met deszelfs bruidegom, en ook de koopsom, morgen ochtend om dezen tijd bij mij; ontbreekt er echter slechts een eenige kopek aan, dan wordt er van onzen koop niets."

De boer verscheen den volgenden dag op den vastgestelden tijd met zijne dochter en met zijnen aanstaanden schoonzoon, en overhandigde den Graaf de honderdduizend roebels in banknoten. SCHEREMETJEFF wendde zich hierop tot het jonge meisje, met de woorden: »Ik *verkoop* mijne kinders niet; maar ik *schenk* u, mijne dochter, mits dezen uwe vrijheid, en daarenboven, want een vader moet toch zijn kind een uitzet geven, deze honderdduizend roebels tot bruidschat."

Dit gezegd hebbende, keerde hij zich snel om, en verliet de kamer, om zich aan alle dankzegging te onttrekken. De gelieven werden kort daarop een gelukkig paar, en maken

thans te *Petersburg* een zeer aangenaam huis, in welks gezelligen kring zij zelven dit kleine, maar voor hen zoo gewigtige, voorval uit hun leven aan den mededeeler verhaald hebben.

JEAN PAUL EEN BOEKBINDER.

JEAN PAUL, op reis zijnde, reed eens de poort eener kleine stad binnen. De Korporaal, die aan deze poort de wacht had, trad naar buiten, met het aanteekenboekje in de hand. »Uw naam, Mijnheer?" — »Ik heet RICHTER." — »Uw stand?" — »Ik ben Auteur." — »Auteur — auteur!" vroeg de Korporaal verbaasd; »wat wil dat zeggen? wat moet ik daaronder verstaan?" — »Nu, dat beteekent, ik maak boeken." — »Ja, zoo," hernam nu, meesmuilend, de Korporaal; »dat is verstaanbare taal. De menschen geven zich tegenwoordig toch allerlei wonderlijke en onbekende titels! Hier te lande noemt men eenen man, die boeken maakt, een' *boekbinder*."

ONDERSCHEID TUSSCHEN DOORLUCHTIG EN DOORSCHIJNEND.

KÄSTNER, Professor te *Göttingen* zijnde, was eens bezig, in tegenwoordigheid van ettelijke studenten uit de hoogere volksklassen, waarnemingen met eenen verrekijker te doen. Een jonge Prins, van zeer levendigen aard, liep, ondanks al wat de Professor hem verzoeken mogt, gedurig van den eenen kant naar den anderen, en had hem, door voor den verrekijker te komen, reeds meer dan eens in zijne waarnemingen gestoord. Een tijdlang verdroeg KÄSTNER het; maar eindelijk zeide hij met ontevredenheid: »Uwe Hoogheid mag *doorluchtig* zijn; maar ik verzoek haar te bedenken, dat zij niet *doorschijnend* is."

TITELPRAAL.

EEN Graaf, die niets anders bezat dan den titel, wilde eens met eenen Geestelijke den spot drijven, welke zich Abt liet noemen, zonder aan het hoofd eener kloosterbroederschap te staan. Hij sprak hem aan met de opmerking: »Wij ken-

nen elkander toch nu reeds lang, en nog nimmer heb ik van u vernomen, waar toch eigenlijk uwe Abdij gelegen is?" — »Wel, dat verwondert mij vooral van u, Heer Graaf!" was het antwoord, »daar gij toch weten moet, dat zij in uw Graafschap ligt."

WAT BEHOORT ER TOT EETLUST?

Een Officier, die nevens verscheidene zijner kameraden, welke dien zelfden avond met hem eene stad moesten bestormen, aan tafel zat, at met weinig appetijt. Toen nu de anderen hem naar de reden daarvan vroegen, gaf hij ten antwoord: »Ik heb nooit grooten eetlust, wanneer ik niet zeker ben van de spijsvertering."

ADVOCAAT EN GENEESHEER.

»Wat onderscheid," vroeg eens iemand, »is er tusschen een' Advocaat en een' Geneesheer?" (Beide waren daar tegenwoordig.) De Doctor zweeg; maar de Advocaat hernam: »Eenvoudig dit: mijn geëerde Collega maakt korte, ik lange Processen."

DE COMPONIST REY EN ZIJN UITGEVER.

De bekende Componist REY begaf zich eens naar zijnen uitgever LEMOINE, die door de uitgave van zijne werken reeds aanzienlijke sommen gewonnen had, doch algemeen als een inhalige vrek bekend stond. Bij het binnenkomen stootte REY toevallig in den winkel van den muzijkhandelaar eene ruit in, waarop deze hem vrij knorrig aanzag en koel ontving. REY, dit bemerkende, kreeg spoedig een *drie-francs*-stuk uit zijne beurs en zeide: »Ik heb daar een ongeluk gehad, mijn goede LEMOINE; doch het is gelukkig spoedig te herstellen." Bij deze woorden reikte hij den man het stuk gelds over. LEMOINE, voor wien het geld eene betooverende aantrekkingskracht bezat, nam het aan, doch stotterde: »Ik kan u niet teruggeven." — »O, dat maakt niets uit," hernam REY lagchende; »wij zullen onze rekening wel effen maken: wat kost die ruit?" — »Een en

een' halve *franc.*" — »Uitmuntend! de zaak is gekloken; behoud gij de *drie-francs*," en meteen stiet hij nog eene ruit in, zoodat de glasscherven door den winkel vlogen. »Ziet gij, nu zijn wij *quitte*." De gierigaard stond verlegen. De bekwame Componist ging dadelijk heen, zonder een enkel woord meer te spreken, en verrijkte van dit oogenblik af een' anderen uitgever met zijne oorspronkelijke muzikale handschriften.

VOLKSKARAKTERISTIEK.

Men heeft beweerd, dat, wanneer zich eene Europesche natie in een der andere werelddeelen ging nederzetten, de *Spanjaard* het eerst een klooster, de *Italiaan* eene kerk, de *Engelschman* een fort, de *Franschman* een schouwburg, de *Duitscher* eene herberg, en de *Hollander* eene beurs zou oprigten.

HET INCOGNITO.

De regerende Vorst van *B** reed met den Baron *M** naar *Maagdenburg*. Aan de poort gekomen, zei de Prins: »Ik wil hier incognito zijn en mij slechts voor eenen Edelman uitgeven." Derhalve antwoordde hij, toen men hem naar naam en stand vroeg: »Ik ben de Baron M*." Nu kwam de beurt aan dezen, die zich voor den Vorst van *B** uitgaf. »Maar, mijn hemel!" fluisterde de Prins, terwijl hij hem aan de mouw trok, »gij hoort immers, dat ik incognito reizen wil." — »Juist dat wil ik ook, uwe Hoogheid," hernam de Baron.

BOEREN-GEESTIGHEID.

Een zoogezegd Baron, om tot zijn doel te raken,
(Het valsche wissels maken)
Nam dezen weidschen titel aan;
Zijn Baronij lag in de maan.
Maar, schoon hij, volgens Gall, tot stelen werd geboren,
Was hem in 't eind de galg beschoren.
Blaisot, een boerenknecht,
Die 't Regt aanschouwde, zegt:
»Mogt deze Heer zich al niet *Hooggeboren* noemen,
»Verdord! men mag hem wel als *Hooggestorven* roemen!"

MENGELWERK.

EEN WOORD OVER DE DUSGENOEMDE GESCHIEDKUNDIGE ROMANS.

De vraag, aangaande *het meer of minder gepaste van de Geschiedenis met den Roman te verbinden of te vermengen*, is tot heden nog onbeslist gebleven, en het is, uit dien hoofde, niet overtollig te achten, deswege na te denken, ten einde, zoo mogelijk, tot eene stellige of voorwaardelijke beslissing te komen. Zoodanig onderzoek wordt des te meer gevorderd, naar mate het aantal geschiedkundige Romans, die vroeger het aanwezen aan eenen FLORIAN en LA FONTAINE, later aan eenen SCOTT, COOPER, IRVING e. a. te danken hadden, door een groot aantal, in de beoefening onzer vaderlandsche Letterkunde, zijn opgevolgd en nog gedurig opgevolgd worden.

Dat het den Geschied- en Letterkundige *vrijstaat*, de bedoelde geschriften het lezend publiek aan te bieden, is, in de Republiek der Letteren, even onbetwistbaar, als het zeker is, dat dezelve, doorgaans, *met genoegen*, door het publiek, ook in ons Vaderland, worden ontvangen; en beschouwt men de zaak uit deze beide oogpunten: *vrijheid* aan den eenen — *genot* aan den anderen kant, dan schijnt de vraag aldra ten voordeele van het *genre* te moeten opgelost worden.

Bij een bedaard en gezet nadenken vestigen wij evenwel onze aandacht op nog iets meer, dan op eene *vrijheid*, die wij eerbiedigen, en op een *genoegen*, waarvan wij niets willen afdingen; te weten, op het *moeijelijke* der taak zelve; en, beschouwen wij dezelve in haren geheelen omvang, dan is de vraag, omtrent het meer of minder gepaste der verbinding of vermenging van de Geschiedenis met den Roman, niet zoo spoedig uitgemaakt.

Immers is het moeijelijke der taak daarin gelegen, dat het zoo hoogstbezwaarlijk is, om twee ongelijksoortige za-

ken met elkander te verbinden en tot één te brengen; en het is toch dit, dat wij van den geschiedkundigen Romanschrijver vorderen. In de Geschiedenis vindt hij niets dan werkelijk gebeurde zaken, die, bij de geloofwaardigheid des Historieschrijvers, als zoo vele stellige en onloochenbare waarheden behooren te gelden; in den *Roman*, daarentegen, doolt hij om in het uitgestrekt gebied der *idealen*, waaruit hij de beelden voor zijn verdicht verhaal opneemt, rangschikt en onderling verbindt. Datgeen, wat *hier* waarheid heet, verdient dien naam alleen in zoo verre het met algemeen erkende en onder duizenderlei gedaanten voorkomende omstandigheden en lotgevallen kan worden vergeleken, en niet in strijd is met het mogelijke en waarschijnlijke. Daarom is de waarheid in den Roman altijd als zeer betrekkelijk te beschouwen.

Uit het gezegde blijkt al aanstonds, dat Geschiedenis en Verdichting den schrijver geheel ongelijksoortige grondstoffen ter bearbeiding aanbieden. Gemakkelijk moge het zijn, een goed gedresseerd paard te berijden, en het moge aan den bekwamen ruiter gelukken, het jeugdig ros, hetwelk de stoeterij heeft verlaten, te breidelen en berijdbaar te maken; maar het is voorwaar geene ligte taak, eenen wagen te besturen, die met twee zulke ongelijksoortige dravers bespannen is! Of zou dit beeld de zaak, waarover wij handelen, onwaardig zijn? Treedt de Geschiedenis daar niet voor ons uit met den vasten en bedachtzamen tred der waarheid, en huppelt en springt de Verdichting ginds niet luchtig en dartel rond, zonder zich om wegen of sporen te bekommeren? En dan het te wagen, om die beiden den goeden weg en het regte spoor te doen bewandelen, zonder dat de een den ander schade doet of benadeelt, of ook wel zonder beider bestuurder eenig letsel te veroorzaken; daartoe behooren voorzeker kunde, bedachtzaamheid en moed, en deze goede, voortreffelijke eigenschappen zijn niet altijd het deel van hen, die toom en breidel in handen hebben genomen.

Immers — en zonder onze beeldspraak verder voort te zetten — de Historische Roman is, sedert de laatste jaren

onder die letterkundige voortbrengselen te tellen, welke niet weinig vermenigvuldigd zijn. Het aangename en onderhoudende van deze soort van lectuur heeft een groot aantal lezers menig genoegelijk uur verschaft, en den naam des bekwamen schrijvers met welgevallen en eerbetoon doen uitspreken; de boekhandel heeft, met de uitgave van deze soort van geschriften, geene onvoordeelige uitkomsten te betreuren gehad, en — als gevolg van een en ander — hebben *eer* en *voordeel* menigen schrijver uitgelokt, om zijne krachten aan dit *genre* te beproeven. Met welk eenen uitslag? Dit heeft de ervaring geleerd, en wij behoeven dit niet in bijzonderheden aan te wijzen; eensdeels, omdat de resultaten genoeg bekend zijn; anderdeels, omdat wij alsdan van ons bijzonder oordeel over dit of dat werk zouden moeten gewagen; iets, hetwelk bij eene algemeene beschouwing noch voegzaam noch gepast zou mogen gekeurd worden.

Het zal evenwel niemand persoonlijk kwetsen, wanneer wij beweren, dat het bedoelde *genre* niet altijd gelukkig is behandeld geworden; terwijl menige min- of meerder mislukte proefneming overtuigend heeft doen zien, dat het geene ligte taak is, eenen Geschiedkundigen Roman te schrijven. Leest men een of ander meesterstuk van eenen genialischen schrijver, dan *schijnt* de onderneming aan geene bezwaren van aanbelang onderhevig. Wij worden daarbij te moede, gelijk het ons, vóór twintig, dertig jaren, te moede werd, wanneer wij eenen VAN DER PALM hoorden redevoeren. Wanneer wij dan dien beroemden Redenaar zijne denkbeelden, met eene gemakkelijkheid, duidelijkheid en eenvoudigheid, die niets te wenschen overlieten, hoorden ontvouwen, en hoofd en hart, met hem instemmende, de door hem aan het licht gestelde waarheid huldigden, dan kwam, in een oogenblik van overijling, het denkbeeld wel eens bij ons op, »dat het groote in»spanning noch begaafdheid vorderde, om te spreken ge»lijk *hij* gesproken had;" maar bij eenig nadenken leerden wij juist in dat zoogenaamd gemakkelijke, duidelijke, eenvoudige en ware, de klippen kennen, waarop wij onver-

mijdelijk hadden moeten stranden, bij het wagen eener poging, om den Leydschen DEMOSTHENES slechts van verre te volgen.

Tot het schrijven van een' gewonen, goeden, voortreffelijken Roman wordt een echt *poëtische* — tot het zamenstellen van een' Historischen Roman een *genialische* aanleg gevorderd, en deze is geenszins aan allen te beurt gevallen. Wij bewijzen dit door te doen opmerken, dat de meeste geschriften der laatste soort zich veelal tot bloote navolgingen bepalen, en vormelijk aan elkander verwant zijn. En vanwaar dit anders, dan dat derzelver vervaardigers meer den *vorm* dan den *geest* van een' beroemden voorganger geraadpleegd, en meer het *uit-* dan wel het *inwendige* hebben onder de aandacht gehouden, als lag daarin het kenschetsende en karaktermatige van het *genre* opgesloten? Gang en ontwikkeling van gedachten en der vormen, waaronder vele dezer letterkundige voortbrengselen zijn ingekleed, verkrijgen daardoor iets *ontleends*, zonder het merk der *oorspronkelijkheid* te dragen; en wat men ons als het *wezen* der zaak tracht te doen aanschouwen, is, van de uiterlijke bekleedselen ontdaan, niets meer dan eene *schijnvertooning*.

En geen wonder! want wat den oppervlakkigen beschouwer ligt uitvoerbaar schijnt, is zulks niet voor hem, die zich bedaard nederzet, om de zaak van nabij en in haren geheelen omvang te overzien, en die daarbij, in het *genre*, waarvan wij gewagen, de *vormen* alleen beschouwt als *hulpmiddelen*, waarvan eene meesterlijke hand zich bediende, om zeker voorgesteld *doel* te bereiken. De meesten echter zien zoo diep niet — blijven aan de *vormen* hangen, en wanen een meesterwerk te leveren, wanneer zij dezelve, zoo getrouw mogelijk nagebootst, in hunnen arbeid ten toon spreiden.

De meesten, die zich aan de zamenstelling van den Historischen Roman wagen, beschouwen deszelfs zamenstelling even gelijk een geheel onkundige het biljartspel beschouwt. Alles *schijnt* hem daarbij zoo gemakkelijk, eenvoudig en natuurlijk, dat hij het voor eene geringe moeite

rekent, in dit spel eene voorname hoogte te bereiken; maar geef nu den zoodanigen de *queue* in handen, en zie eens, hoe onhandig hij den bal misstoot, en het spel, tegenover een eenigzins geoefend speler, zal verliezen; en aanschouw, in dit beeld, het doorgaand lot der hedendaagsche Geschiedkundige Romanschrijvers, bij wie aan geene winst te denken valt!

Het zamenstellen van eenen Historischen Roman is toch eene zoo gemakkelijke taak niet, als sommigen zich verbeelden. Want, behalve eene uitgebreide en grondige kennis der geschiedenis van het tijdvak, waartoe de Romanschrijver zich bepaalt, behoort hij zich, daarenboven, met de zeden, gebruiken, volksgewoonten en de manier van uitdrukken der verschillende volksklassen vertrouwelijk en zich die eigen te maken. De bestaande regeringsvorm, de in zwang zijnde wetten en verordeningen, de godsdienstige gevoelens, en al de bijzonderheden, daaraan verbonden, behoort hij zich te hebben eigen gemaakt, en zich zoo geheel te kunnen verplaatsen in den tijd, waarin hij moge geacht worden te schrijven, dat de Lezer waant den Historie- en niet den Romanschrijver te hooren spreken. Dat hiertoe kennis en oefening vereischt wordt, zal wel iedereen gereedelijk toestemmen, maar het niet zoo gemakkelijk bevatten, dat er *genie* toe behoort, om zich van uit de negentiende in de gesteldheid der dingen in de derde, zesde, twaalfde, vijftiende en achttiende eeuw, geheel en volkomen, te verplaatsen; want in de genoemde en de daartusschen gelegene tijdperken dachten en gevoelden en spraken de menschen, de slaven en de Koningen, de vrijen en de dienstbaren, de mannen en vrouwen, de jongelingen en maagden, de leeken en de geestelijken, de krijgslieden en de regtsgeleerden, de geneeskundigen en kwakzalvers, de kramers en kooplieden, en de dwazen en verstandigen, geheel anders, dan in onzen tijd. Elke eeuw, iedere tijdkring, land, volk en provincie, had tevens eene eigene kleur en wijze van voorkomen; en zich daarbij van algemeene uitdrukkingen en zegswijzen te bedienen, zou genoegzaam wezen, om eene volkomene on-

kunde te verraden. De *Runen*-maagden, de tooverpriesteressen, de waarzegsters, de dwazen, de dwergen, tot de spoken ingesloten, behooren slechts aan bepaalde tijdperken en oorden, en het is geenszins onverschillig, wáár en op wat wijze deze personen ten tooneele worden gevoerd.

Is deze opmerking geldig ten aanzien van elke romantische voorstelling, zij klemt dubbel in den Historischen Roman, en voor zoo verre daarbij geschiedkundige personen optreden, of voorvallen ten tooneele worden gevoerd, die werkelijk hebben plaats gehad. Dan, er is nog meer! Immers kan de schrijver gebeurtenissen scheppen, of handelingen van dezen of dien historischen persoon in zijne verdichting vlechten, waaromtrent de Geschiedenis niets geboekstaafd heeft; en het is geenszins onverschillig, op wat wijze daarbij de geschiedkundige persoon, in zijne denkbeelden, gesprekken en handelingen, wordt voorgesteld, ten einde zijn geschiedkundig karakter bewaard blijve, en hij in den Roman in zoodanig licht verschijne als waarin de historische waarheid hem geplaatst heeft.

Het is van dezen kant inzonderheid, dat de vraag, of het gepast zij, de Geschiedenis met den Roman te verbinden, een ernstig voorkomen aanneemt. Het beoefenen der Historie is toch geenszins het lievelingsbedrijf van velen; oneindig grooter is het getal der beminnaars der Romanlectuur; en is het nu wel te verwonderen, wanneer de laatstgenoemden in den waan verkeeren, dat zij in den Roman de waarheid der Historie aantreffen? Dan, welke verkeerde denkbeelden, oordeelvellingen en besluiten worden niet verwekt, wanneer de Romanschrijver de geschiedkundige daadzaken, handelingen en personen geheel anders voorstelt, dan de Geschiedenis ons dezelve, in den reinen spiegel der waarheid, doet aanschouwen!

Maar doorgaans schetst ons de Romanschrijver ook personen en gebeurtenissen, waaromtrent de Geschiedenis het stilzwijgen bewaarde; en alhoewel wij hem, in zijne voorstelling desaangaande, eene grootere vrijheid veroorloven, zoo vorderen wij echter, dat de Romandichter daarbij aan het *decorum* van plaats, tijden en zeden, mitsgaders aan

den trap en de mate der verstandelijke, zedelijke en godsdienstige kennis, beschaving en verlichting, niet in het minste te kort doe.

Ontdekt echter het geoefend oog, dat de Geschiedkundige Romanschrijver, hetzij geheel of ten deele, meer of minder te kort schoot, omtrent de behandeling van hetgeen wij, zoo aanstonds, als hoofdvereischten hebben opgegeven, dan zal hij het romantisch geschrijf, als voor de Geschiedenis allernadeeligst, moeten afkeuren, en dat wel om de eenvoudige reden, dat de historische waarheid zich niet straffeloos schenden laat.

Wij herinneren ons, in onze jeugd, een boeksken te hebben gelezen, onder den titel van: *Huidendaagsche Krijghsroman*; de Europesche krijgs- en staatkundige gebeurtenissen in en omstreeks het jaar 1672 inhoudende, en, ten aanzien van gebeurde zaken, de zuivere historische waarheid bevattende, waarmede echter de handelende personen in eene zijdelingsche betrekking werden geplaatst, eindelijk op eene liefdegeschiedenis uitloopende. Dit werkje is thans welligt niet meer voorhanden, als van het einde der 17de eeuw dagteekenende, en het zou tegenwoordig geene lezers meer vinden; maar waren *alle* geschiedkundige Romans *in dien geest* gesteld, dan aarzelden wij geen oogenblik, om de vraag, wegens het gepaste van het verbinden der Geschiedenis met den Roman, bevestigend te beantwoorden; maar de ervaring heeft ons geleerd, die bevestiging aan eene menigte voorwaarden te moeten verbinden, welke, na het bereids opgemerkte, wel geene herhaling of bijzondere vermelding zullen behoeven. Het karakter der historische Muze is toch te eerwaardig en te heilig, dan dat zij hare eigenaardige schoonheid zou kunnen prijsgeven aan de willekeurige luimen van hen, die, wanneer zij in het gewaad der *tiende* of *twaalfde* eeuw optreedt, hare leden met den tooi der *zestiende* of *achttiende* eeuw zou willen opsieren. Hij, die dit echter bestaan mogt, begaat eene willekeurige schennis der waarheid, en *niets is schooner dan zij!* Om haar echter, in alle tijden, bij alle volken, en onder menigerlei verschil

van taal, gebruiken, zeden en gewoonten, in hare ware gedaante te herkennen en in het licht te stellen, daartoe behooren *kennis*, *oefening* en *studie*, die het deel van den gewonen veelschrijver onmogelijk kunnen zijn, en bij wier geheel of gedeeltelijk gemis hij niets anders dan onrijpe hersenvruchten kan aanbieden.

Die kennis, oefening en studie zijn echter alleen het erfgoed van weinigen. In welke kunst treffen wij de HOMERUSSEN en PHIDIASSEN, de ANGELO's en RAFAELS, de DEMOSTHENESSEN en MOZARTS in getale aan? Het *genie* is slechts het erfdeel van weinige bevoorregte stervelingen. Werd dit meer bedacht, innig gevoeld, levendig onder het oog gehouden, hoe velen zouden dan niet worden afgeschrikt, om hunne veelal zwakke en ongeoefende krachten te wagen aan het opstellen van letterkundige voortbrengselen, die men onder den schoonklinkenden naam van Geschiedkundige Romans aankondigt, en waarin vaak minder historische waarheid wordt aangetroffen, dan in de *duizend en één nacht Arabische Vertellingen!*

Bij de bestaande vrijheid der drukpers is de zondvloed van dergelijke onrijpe voortbrengselen niet te keeren; maar ook behoudt eene bedaarde en grondige kritiek de vrije handhaving harer onvervreemdbare regten, en deze kan, voor 't minst, den afgrond aanwijzen, waarheen onkunde, onverstand en gebrek aan smaak en *genie* onvermijdelijk moeten voeren.

Niemand achte, om des genoegens en des vermaaks wille, die de Geschiedkundige Roman doorgaans aanbiedt, de schade gering, die door dezelve, bij eene verkeerde behandeling, der waarheid kan worden berokkend! Niemand kan meer dan wij de letterkundige verdiensten huldigen van wijlen onzen algemeen vereerden Landgenoot LOOSJES; maar de waardige man heeft, bij de zamenstelling zijner Historische Romans, gewis niet gedacht aan de nadeelige indrukselen, die zijne somtijds verkeerde voorstellingen van personen, plaatsen en omstandigheden bij zoo velen zouden verwekken, die de Vaderlandsche Geschiedenis in zijnen MAURITS LIJNSLAGER, in zijne HILLEGONDA

BUISMAN c. a. wanen te vinden, en die daardoor zich meermalen verwarde begrippen hebben eigen gemaakt. Dat deze opmerking niets aan de zedelijke waardij van de geestvruchten des verdienstelijken Romanschrijvers ontneemt, spreekt wel van zelf; en het is juist daarom, dat wij *zijnen* arbeid ten voorbeelde hebben gekozen. Maar wij vragen: wat wordt er van personen, wat van plaats en omstandigheden, wanneer de Geschiedenis verminkt en daardoor op eene onwaardige wijze voorgesteld wordt? Gezwegen nog van de wulpsche, ja hoogst onzedelijke tint, somwijlen door minder gemoedelijke Schrijvers over dergelijke dusgenaamd historische tafereelen verspreid.

Uit al het gezegde zal de opmerkzame Lezer reeds het besluit hebben kunnen afleiden, dat wij met den dusgenoemden Geschiedkundigen Roman alleen dán hoog loopen, wanneer hij uit de pen van een *genie* in dit vak der Letterkunde is gevloeid; en dat de vraag, aan het hoofd van dit opstel geplaatst, niet dan *voorwaardelijk* op een toestemmend antwoord aanspraak kan maken.

IETS OVER DEN KERKELIJKEN EN BURGERLIJKEN TOESTAND IN HET WESTELIJK GEDEELTE VAN NOORD-AMERIKA.

Daar eene niet talrijke bevolking over eene groote uitgestrektheid lands verspreid leeft, en de wegen slecht zijn, kunnen de meeste kinderen bezwaarlijk eenig schoolonderwijs erlangen. Daarbij ontbreekt het tevens aan bekwame leermeesters. Men zal zich dus niet verwonderen, dat de jeugd veelal verstoken blijft van de noodige kundigheden. De meeste landlieden staan gevolgelijk op een' zeer lagen trap van verstandelijke en zedelijke ontwikkeling. Wegens den grooten afstand worden de weinige kerken schaarsch bezocht. Daarbij is het een ongeluk, dat de meeste predikers geenszins de regte geschiktheid voor het leeraarsambt hebben. En hoe ware dit, bij gebrek aan behoorlijke opleiding, ook anders te verwachten? Menigeen, die prediker wil worden, begeeft zich als leerling

bij eenen gevestigden prediker in huis, doch moet voor denzelven dan tevens ook allerlei huiswerk verrigten, b. v. de paarden oppassen, hout hakken enz., terwijl hij bovendien kost en onderwijs goed betaalt. Daarvoor laat zijn zoogenaamde leermeester hem zijne onbeduidende boeken lezen en eenige preken van buiten leeren. Zoo wordt de *student* tot het werktuigelijke van zijn ambt afgerigt. Aan eigenlijke godgeleerdheid en uitlegkunde is niet te denken. In zekere oorden van *Amerika* leven de Duitsche predikers sedert eenigen tijd in eene synodale verbindtenis en hebben kweekscholen opgerigt. Doch dit baat nog weinig en zal bezwaarlijk het kwaad verhelpen, daar de Amerikaansche *Duitschers* meerendeels te weinig belang in Godsdienst en kerk stellen. Na hunne vestiging in *Amerika* verliezen zij veelal datgene, wat hen als *Duitschers* kenmerkt; alleen de nieuw aangekomenen onderscheiden zich voordeelig. Maar Engelsche taal en Engelsche zeden zijn aldaar volkstaal en volkszeden; en ieder aankomeling schikt zich spoedig meer of min naar de spraak en gewoonten des lands, en moet dit wel doen.

Hoe het gesteld is in meer bevolkte plaatsen of steden, kan eenigermate blijken uit den volgenden brief, die door eenen *Duitscher* tijdens zijn verblijf in den Staat *Ohio* werd geschreven:

— Ik heb den tijd te *Cincinnati* voornamelijk besteed, om taal, zeden en gewoonten der *Anglo-Amerikanen* te leeren kennen, vooral het schoolwezen en den kerkelijken toestand. *Cincinnati*, de west-*city* of Koningin van het westen, ligt aan den regter oever van den *Ohio*, tegen de helling van eenen heuvel, en is door hoogere, met geboomte bedekte, heuvels omgeven. Aan den overkant, op den linker oever van den *Ohio*, vormen de heuvels ook een' halven kring, zoodat de hoogte, waarop *Cincinnati* werd gebouwd, midden in eene kom ligt. De rivier *Ohio* maakt de grensscheiding tusschen de Staten *Ohio* en *Kentucky* uit. De straten der stad zijn breed en loopen deels evenwijdig met de rivier, terwijl dwarsstraten dezelve doorsnijden en regelmatig verdeelen. Allen zijn goed gepla-

veid. Vóór veertig jaren leefden hier nog wilden. Men wijst heuvels, die kenmerken van derzelver verblijf dragen. Deze stad is de voornaamste in het westelijk gedeelte der Vereenigde Staten en telt thans dertigduizend inwoners en ruim twintig kerken, waarin verschillende sekten hunne godsdienstige zamenkomsten houden. Men vindt hier *Presbyterianen*, *Covenanters*, *Duitsch-Gereformeerden* en *Lutherschen*, *Episkopalen*, onderscheidene aanhangen van *Methodisten*, *Baptisten*, *Kwakers*, *Swedenborgianen*, *Unitarissen*, *Universalisten*, *Katholieken*; *Joden* enz. Met alle deze lieden heb ik kennis gemaakt, en zelfs zeven weken bij een Presbyteriaansch huisgezin gewoond.

De *Presbyterianen* maken, zoo niet het talrijkste, althans het aanzienlijkste Kerkgenootschap in de Vereenigde Staten uit. Het is bekend, dat zij de leer der *praedestinatie* sterk drijven. Geene sekte betoont meer gestrengheid en onverdraagzaamheid, dan deze; evenwel schijnt zij aan het afnemen te zijn. De geest is van haar geweken, ofschoon de predikers alle moeite doen, om dien weder levendig te maken en door veel prediken en bidden meenen op te wekken. Ten opzigte van de viering van den zondag hebben zij zeer grove, Joodsche begrippen. Vóór eenigen tijd leverden zij zelfs bij het *Congres* een verzoekschrift in, dat er op zondag geen brievenpost zoude gaan; doch hunne begeerte werd niet ingewilligd. Kort daarop verzochten de *Joden* om stilstand van den post op hunnen sabbath, doch met hetzelfde gevolg. Vóór omstreeks twintig jaren klaagden de *Presbyterianen* de *Methodisten* aan, hen beschuldigende van sabbathschending, wegens hunnen *Camp-meetings*, en thans houden zij zelve dikwijls zulke *Camp-meetings*, om zoogenaamde *revivals* of wedergeboorten te bevorderen en zielen van de eeuwige verdoemenis te redden. Onlangs was ik bij zoodanige *Camp-meeting*, die in de nabijheid der stad — gewoonlijk is de afstand grooter — gehouden werd. Twee mijlen van *Cincinnati* waren midden in het bosch tenten opgeslagen, waarin afzonderlijke familiën gedurende die godsdienstige vergadering in het vrije veld huisden. Van des morgens

vroeg tot des avonds laat werd bij afwisseling gebeden, gezongen, gepredikt. Hoe het des nachts toegegaan is, weet ik niet; ik begaf mij vroeger naar huis, dewijl ik geene gelegenheid vond, om iets te eten te krijgen, want gekookt werd er niet. Hel en verdoemenis maakten den hoofdinhoud der prediking uit. Behalve Bijbelverspreiding en Zendelingswerk, gebruiken zij nog een ander middel, om tot godsdienstigheid op te wekken, namelijk zondagscholen, waar onderwijs in de godsdienstleer, dat in de gewone scholen niet gegeven wordt, hoofdzaak is. Hier heb ik zelf gezien, op welke wijze de kinderen onderwezen of liever afgerigt worden. Op gegeven bevel (*commando*) moeten zij de oogen sluiten, de handen vouwen en gebeden nazeggen, waarin zij hunne zware zondenschuld belijden. Hun wordt inzonderheid ingeprent, *den sabbath heilig te houden*; op zondag te spelen, is, volgens de *Presbyterianen*, eene der grootste zonden voor de kinderen. Op zondag krijg ik nooit warm eten; mijne huisgenooten zingen en bidden den ganschen dag. Ook de overige, zelfs vrijer denkende sekten, deelen meer of min in deze vooroordeelen. De uiterlijke vroomheid, het aannemen van de gedaante der godzaligheid, het kerkgaan, is hier menigvuldig. Den ganschen zondag ziet men de straten vol kerkgangers, die in hun schoonste gewaad zich vertoonen, en te kerk schijnen te komen, niet om te hooren, maar om te zien en gezien te worden. De zondag wordt zoo streng gevierd, dat in sommige Staten geene herberg bezocht, en geen, ook niet het onschuldigste, spel gespeeld worden mag. Op zondag zijn alle winkels gesloten — men hoort geen' hamerslag, geen wagen rolt door de straten, en alles neemt eene zoo plegtige stilte (*) aan, dat de bevolking uitgestorven schijnt te zijn. Bij het uitgaan der godsdienstoefening komt er weder leven en beweging op de straten. De predikers der *Anglo-Amerikanen* zijn gewoonlijk meer

(*) Alle overdrijving is af te keuren; het ware echter te wenschen, dat niet alleen in *Duitschland*, maar ook in ons Vaderland de dag der ruste beter gevierd mogt worden. *Vert.*

beschaafd dan de *Duitsche*, en deswege hunne preken ook beter. Opmerkelijk kwam het mij voor, dat onze voorname feestdagen, *Paasch* en *Pinkster*, hier als gewone werkdagen beschouwd worden.

Behalve de *Kwakers* zijn hier ook vele andere lieden van twintig, dertig en zelfs meer jaren, welke den Doop nog niet ontvangen hebben. Ouders, die met verscheidene kinders gezegend zijn, laten deze dikwerf allen te gelijk doopen. Ook stelt men den Doop weleens uit tot hoogen ouderdom, ten einde kort vóór den dood van alle zonden gereinigd te worden. — De *Kwakers*, wier aantal in de Vereenigde Staten over de 150,000 moet bedragen, hebben in *Cincinnati* ook hunne *meeting-houses* of vergaderplaatsen. Sedert ettelijke jaren bestaat er onder hen eene niet geringe scheuring; het eene gedeelte namelijk omhelst de leer der *Unitarissen* en draagt den naam van *Hicksiten*, naar hunnen voorganger ELIAS HICKS; het andere kleeft de zoogenaamde *orthodoxe* leer aan. Daar het nu de vraag was, welke partij men als *seceders* of afwijkers van de oorspronkelijke leer der sekte moest aanmerken, werden de *Vrienden*, (*Friends*, of *Kwakers*) in *Londen* geraadpleegd; en deze zonden eenen brief, die hun *geloof aan de hoogste Godheid van* CHRISTUS, *aan de letterlijke ingeving der H. Schrift*, enz. te kennen gaf. De *Hicksiten* zagen zich dus in het ongelijk gesteld, en, ofschoon in aantal wel tweemaal zoo veel zijnde als de *Orthodoxen*, moesten zij toch een eigen huis voor hunne vergaderingen bouwen. Ik heb de bijeenkomst der *Orthodoxen* en die der *Hicksiten* bijgewoond. In de vergaderplaats waren slechts banken — mannen en vrouwen van elkander afgezonderd. Ieder zat met een peinzend gelaat en als in nadenken verzonken. Na een stilzwijgen van een half uur stond eene oude vrouw op en sprak: »Wij zijn slechts weinigen, doch de Heer ziet geenszins op het getal, maar op het hart en de gezindheid, en heeft beloofd, dat, waar twee of drie in zijnen naam vergaderen, Hij in hun midden wil zijn. Ik weet wel, dat hetgeen ik zeg niemand uwer van groot nut kan zijn; evenwel voelde ik mij door mijn

geweten gedrongen, om te spreken." Daarop ging zij zitten, en, na een half uur gewacht te hebben, gaven de oudsten, door het wederkeerig handschudden, een teeken, om heen te gaan. Bij eene andere gelegenheid kwam de geest over een oud man; hij ontblootte zijn hoofd en sprak van omwentelingen in het staatkundige en geestelijke, die hij beleefd had. In den beginne met zekere kalmte, doch allengs meer zuchtende, doch blijkbaar gedwongen en al stootend, eenige woorden voortbrengende, verhaalde hij eenigermate verward de geschiedenis van zijne bekeering, en hoe gelukkig hij zich steeds in de Gemeente gevoelde, ook ten tijde van druk en vervolging gedurende de Omwenteling — daarop vermaande hij de kinderen en ging zitten. Na verloop van een kwartier stond hij andermaal op, en begon van de *zorg voor het aardsche* en van de *voorbereiding voor den hemel* te spreken. Als de oudste, gaf hij door handschudden het teeken tot opstaan. Bij eene derde zamenkomst werd de geest over niemand vaardig, en er werd niets gesproken. — De *Kwakers* hebben een veel achtbaarder voorkomen, dan de overige gezindten, en zij zijn ook in den omgang bij uitnemendheid braaf en eerlijk.

De *Methodisten* tellen in de Vereenigde Staten de meeste leden, namelijk bijkans 450,000, waaronder 380,000 blanken, 63,000 kleurlingen en ruim 2300 *Indianen*. Hunne preken zijn gewoonlijk vol vuur en leven, doch zelden overeenkomstig de Heilige Schrift. Hun bidden is heviglijk en in sterke bewoordingen uitgedrukt; bij plaatsen, die bijzonder bevallen, hoort men een luid *Amen!* door de Gemeente roepen, en zelfs de kalmste en bedaardste mensch geraakt soms in gevaar, om door deze verbijstering zich te laten medeslepen. Bij zoodanige overdrevenheid steekt zeer af het tabakkaauwen gedurende de godsdienstoefening — eene door geheel *Amerika* verspreide slechte gewoonte — ik heb zelfs gezien, dat een *Methodisten*-prediker bij de Avondmaalsviering tabak in den mond nam. — Ik hoorde ook eens in eene vergadering van *Methodisten* eene vrouw het woord voeren. Zij predikte

over het vurig braambosch van MOZES. Zij stelde dit braambosch voor als een zinnebeeld van de lotgevallen der *Israëlieten*, der *Christenen* in het algemeen, en van enkele *Christenen* in het bijzonder; het *vuur* zou *lijden* en *vervolgingen* beteekenen. Bij het einde noodigde zij hare toehoorders op een' der eerstvolgende avonden tot eenen strijd tegen den Satan uit; doch het gelukte mij niet, de kampplaats te vinden.

In de kerk der *Unitarissen* heb ik de beste leerredenen gehoord — ook een voortreffelijk gezang, door een orgel begeleid; gewoonlijk zijn alhier geene orgels in de kerken. Hunne godsdienstoefening heeft iets statigs, waardoor men getroffen wordt. De zinspreuk der *Unitarissen*, met gouden letteren in steen gehouwen, is de bekende plaats uit het Evangelie van JOANNES: *Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den eenigen waren God, en* JEZUS CHRISTUS, *dien Gij gezonden hebt.*

De *Katholieken*, meest *Duitschers* van afkomst, werken meer in stilte, en maken, ondersteund door *Rome*, aanmerkelijke vorderingen in hun streven. Ik hoorde in hunne kerk eene zeer slechte preek over het *algemeene verderf*, waarin onder meer andere ongerijmdheden werd beweerd, dat *het ongezonde, veranderlijke weder te Cincinnati, gelijk in het algemeen alle kwaad in de natuurlijke wereld, een gevolg is van den val van* ADAM.

De *Evangelisch-Duitsche* leeraar is een zeer onbeduidend man, doch kan goed preken voorlezen. Die van den aanhang der *Swedenborgianen*, een arts, spreekt gaarne over de *Openbaring van* JOANNES; ik heb den zakelijken inhoud van eenige zijner zonderlinge preken opgeschreven. De *Baptisten* zijn verdeeld in onderscheidene partijen, die ik echter nog niet genoeg ken. Bij hen worden op den eersten zondag van elke maand de blanken gedoopt in de rivier *Ohio*, de zwarten in een kanaal. In eene hunner kerken zag ik het eerst, dat de zwarten bij de godsdienstoefening eene afzonderlijke plaats hebben.

Geesteloozer en vervelender is er niet, dan de godsdienst der *Episkopalen* — koorgezang, gezang der gemeente, nu

eens met, dan zonder begeleiding van het orgel, voorlezen van gebeden uit het *common prayer-book* (gewoon gebedenboek) en wel bij gedeelten door de gemeente nagezegd, nu eens staande, dan zittende, dan knielende, en voorts een erbarmelijk voorlezen van de preek. Van tijd tot tijd hebben ook andere sekten, die ik nog niet van nabij ken, vergaderingen in het *courthouse* (regthuis) en in eene zaal, de *bazar* genoemd. Het valt eenen vreemdeling in het oog, dat de leeraren der onderscheidene gezindten, behalve de *Katholieken* en *Episkopalen*, geene ambtskleeding of bepaald ordegewaad dragen, en dat de meesten de preek in een' letterlijken zin *voorlezen*. Men hoort henzelven gewoonlijk ook zeggen: *deliver a lecture* (eene lezing doen.) Menigeen behandelt het predikambt enkel als eene kostwinning, en bekreunt zich weinig aan de verstandelijke en zedelijke veredeling der gemeente. Hiervan zijn treurige voorbeelden. Er blijft dus veel, zeer veel te wenschen over.

De kleurlingen hebben te *Cincinnati* ook eene afzonderlijke kerk. De behandeling van deze ongelukkigen is stuitend, en strekt den *Amerikanen* tot schande. In het algemeen hebben zij van dezelve naauwelijks zoo goede gedachten, als weleer de *Joden* van de *Heidenen*, of de *Farizeërs* van *Samaritanen*. Vrijen zoo wel, als slaven, ziet men de geringste hanteringen verrigten, daar zij van anderen, deels door de wet, deels door eene stilzwijgende overeenkomst, zijn uitgesloten. Het gedrag der blanken te hunnen opzigte ergerde mij reeds zeer te *Nieuw-York*. Het is echter niets ongewoons, dat men de meest verlichte *Amerikanen* deze handelwijze in allen ernst hoort verdedigen. Nog onlangs zeide een koopman te *Cincinnati* tot mij: *Eenen hond of eenen Neger neder te schieten — dat is hetzelfde.* Welligt zal deze denkwijze nog eens treurige gevolgen voor de blanken hebben. De Staat *Kentucky*, aan de andere zijde van den *Ohio*, is een Slavenstaat: en men heeft mij verhaald, dat een blanke, wanneer een zwarte zich onbehoorlijk gedraagt, dezen zonder omstandigheden nedervelt en straffeloos is. Te *Cincinnati* wonen de *Negers* in een afzonderlijk gedeelte der stad, en, zoo

iemand het wagen durfde met hen te verkeeren, zoude hij terstond met uitsluiting uit de zoogenaamde fatsoenlijke kringen gestraft worden. Daar hebben die ongelukkigen ook hunne kerk, in welke door eenen blanken *Methodist* wordt gepredikt. Allen hadden zich opgeschikt — de vrouwen schenen vooral sterk afstekende kleuren te beminnen. De leeraar predikte over *Gods algemeene en bijzondere Voorzienigheid*, en verhaalde bekeeringsgeschiedenissen, onder anderen die van een' slavenhouder in *Virginië*. Deze had, namelijk, in zijne goddeloosheid, dikwerf enkel vermaakshalve en om eens te lagchen, een' zijner slaven laten prediken; de slaaf had altijd voor het behoud der ziel van zijnen heer gebeden, waarop God dien ligtzinnigen spotter met eene ziekte bezocht, en in deze ziekte was de meester door zijnen slaaf bekeerd en nu een ijverig *Christen*. Alles werd met vuur en kracht uitgesproken, onder een gedurig zuchten en roepen van *Amen!* en *o Lord!* (o Heere!) der toehoorders. Ten laatste bad nog een andere blanke met akelige vertrekkingen van het gezigt en een vreeselijk gekerm, terwijl prediker en gemeente luide hunne goedkeuring te kennen gaven. — Ook hebben de *Negers* te *Cincinnati* eene zondagschool.

Het schoolwezen, gelijk ik reeds aanmerkte, is in eenen zeer achterlijken toestand. De onderwijzers zijn veelal onkundig, en de kinderen doen dikwerf, wat zij willen. De *Amerikaan* laat zijne kinderen slechts het allernoodzakelijkste leeren. Wat met derzelver toekomstig bedrijf in geen onmiddellijk verband staat, wordt voor nutteloos gehouden. Meermalen hoorde ik onderwijzers zeggen, dat hun post *neither profitable nor honorable* (voordeelig noch eervol) was. Volgens de wet is hier volkomene gewetensvrijheid en gelijkheid van regten voor alle gezindten, maar niet altijd in het werkelijke leven. De *Presbyterianen* hebben de beste posten, en zij weten er gebruik van te maken. Zekere verdraagzaamheid in het godsdienstige heeft zich onder de volksmenigte verspreid; doch hiermede gaat bij den grooten hoop onverschilligheid gepaard, die genoeg kenbaar wordt in daden, ofschoon de menigvuldigheid der

sekten en zekere uiterlijke vertooning van godsdienstigheid veel belangstelling schijnen aan te duiden. Niet zelden gebeurt het, dat iemand vier of vijf malen van belijdenis verandert, waartoe de talrijkheid der sekten gedurig aanleiding geeft. Men telt er *eenenzestig*. Deze menigte van gezindten zou voor andere Staten ligt gevaarlijk kunnen worden, dewijl in *Europa* het kerkelijke en burgerlijke te zeer verbonden zijn, en de sektengeest eene strekking heeft, om zucht voor nieuwigheden op te wekken; doch hier nemen de sekten een ander, meer onbekrompen karakter aan, en over het geheel heerscht eene verwonderlijke onderlinge verdraagzaamheid, die echter misschien meer in den algemeenen handelsgeest, dan in verstandelijke en zedelijke beschaving haren grond zal hebben.

Joden zijn hier talrijk, gelijk overal, waar iets te *speculeren* valt; doch in *Amerika* is het hun geenzins, als elders, gelukt, zich van een groot gedeelte des handels meester te maken. Het aantal van *Christenen*, die den *Joden* in slimheid niets toegeven, was daartoe te groot. Zij spelen dus in handelszaken slechts eene ondergeschikte rol, doch zijn doorgaans meer geacht, dan in *Duitschland*. Velen hunner laten zich doopen, vooral wanneer zij door een huwelijk een aanzienlijk vermogen kunnen erlangen.

De voordeelige ligging des lands, de menigte en voortreffelijkheid der havens, het groote aantal stroomen en kanalen maakt *Amerika* tot een voor den handel bij uitstek geschikt land en de *Amerikanen* tot een handeldrijvend volk. De handel heeft onder het volk den handelsgeest voortgebragt, welke voor den onbevooroordeelden opmerker terstond kennelijk is uit elke bezigheid en uit elk gesprek. Men hoort bijna van niets anders, dan van ondernemingen en handelszaken, spreken; zelfs het staatkundige schijnt voor den handelaar alleen in zoo verre gewigtig te zijn, als het op den handel betrekking heeft. Het trachten en streven naar rijkdom is algemeen; en uit dit oogpunt beschouwt men alles. Hierom is alleen de rijke man in achting, en geene kunst of wetenschap wordt bij de menigte geacht, dan voor zoo verre dezelve geld aanbrengt. Spreekt men

van iemand, zoo wordt er gewoonlijk eerst gevraagd: *Is hij rijk? heeft hij vermogen?* Deze zijn de eigenschappen, welke hier waarde geven; andere hoedanigheden, die inderdaad meer tot eere strekken, worden soms ook nog wel geacht, maar toch slechts als bijkomende zaken. Eigenbaat is dus een algemeene karaktertrek, die overal in woorden en daden steeds uitkomt; terwijl de echte beginselen van het reine Christendom nog te weinig gekend worden, en gevolgelijk het hoogere leven kwijnt.

DE GAMINS, OF PARIJZER STRAATJONGENS.

Een der geachtste Duitsche Onderwijzers, de Inspecteur ZELLER, te *Beuggen*, deelt, in het 14de jaarberigt zijner Opvoedingsinrigting, het volgende mede, na vooraf te hebben gewaagd van het meer en meer toenemend zedenbederf in de *kinderwereld* des tegenwoordigen tijds:

» Te midden van het Christelijk *Europa* bevindt zich een klein, Heidensch en woest volk. Het is nog wel niet groot, maar het wordt talrijker en grooter. Het is klein van gestalte en van het mannelijk geslacht, doch zonder baard; maar, in vastberadenheid en overmoed, gaat dit volkje vele volwassene en gebaarde mannen te boven. Het is *een Heidensch volk;* want het leeft zonder onderwijs en tucht, zonder zeden en orde, zonder eerbied voor God en zijne dienst, zonder CHRISTUS en zonder God. Het is *een woest volk;* maar van deszelfs verwaarloozing, verwildering en verdorvenheid heeft niemand begrip, die deze arme schepsels niet nader kent, en niet onder hen leeft of geleefd heeft. Onvergenoegd met hetgeen bestaat, nemen hunne lusten met hunne verdorvenheid toe, en vandaar verlangen zij naar het omverwerpen en onderstboven keeren van het bestaande, terwijl rust en stilte hun ondragelijk zijn. Waar oproer, moord en doodslag plaats hebben, zijn zij te vinden, zich verzamelende gelijk de arenden bij het aas. Daarnevens is hun handwerk: glasruiten in te werpen; paleizen te verwoesten en te plonderen; kerken te

bestormen, te ontheiligen en te schenden; op de hoogste torens te klauteren, en daar, in plaats van het teeken des kruises, de vaan van den opstand te planten.

»Men wenscht den naam van dit volk te weten, en denkt veelligt aan de *Zigeuners*. Maar deze zijn het niet, waarvan ik gewage; neen, het zijn de *Gamins*, het zijn de *straatjongens*, jonge lieden van 12 tot 15 jaar, welke onder deze nieuw-Fransche benaming bekend zijn. Een Duitsch nieuwsblad van den 4 Mei ligt hier voor mij, waarin het onderstaande uittreksel, getrokken uit de Parijzer *Constitutionnel*, is overgenomen.

»Er bestaat in *Parijs* eene grondstof van rustverstoring »en gewelddadigheid, waaraan noch de wetten, noch het »Bewind, tot heden toe, eenige ernstige opmerkzaamheid »hebben geschonken. Het is dat gebroedsel van 12 tot »15jarige knapen, onder den zonderlingen naam van *Ga-*»*mins* bekend. Dit ras heeft men noch in de dagen der »Omwenteling van 1789, noch onder NAPOLEON waarge-»nomen. Sedert een aantal jaren echter heeft hetzelve aan »alle staatkundige woelingen deel genomen; in de Julij-»dagen bewees het een' onbegrijpelijken moed; het was »vooraan bij de verwoesting der kerk *St. Germain l'Auxer-*»*rois* en het Aartsbisschoppelijk paleis; op den 5 en 6 Junij »1832, zoo wel als op de onrustige Aprildagen, betoonde »het eene verachting des levens en eene koelbloedigheid, »die onverklaarbaar zijn. Thans is het dringend noodza-»kelijk, een zoo vroeg rijp geslacht van gewapende rust-»verstoorders tot de grondbeginsels van openbare zedelijk-»heid en achting voor de wetten terug te brengen, indien »men hen niet wil zien aanwassen tot eene onleidbare »schaar, eene militie der staatspartijen, eene grondstof van »staat- en zedekundige verdorvenheid, die het volk in »eenen toestand van onophoudelijke spanning poogt te hou-»den. Eene zoodanige gesteldheid van zaken vereischt »eene ernstige opmerkzaamheid, en de Regering inzonder-»heid behoorde, vóór alles, bedacht te zijn, om een zoo »gevaarlijk deel der bevolking aan arbeid en orde te onder-»werpen. Tot dat einde behoorden deze jongens eene ze-

»delijke opleiding te genieten, waarbij het aanleeren van le-
»zen en schrijven niet genoeg is, maar het onderrigt in de
»pligten van den mensch en den burger het *wezen* behoorde
»uit te maken. Zulk eene opleiding is niet slechts voor de
»kinderen der lagere volksklasse, maar ook tevens voor de
»jeugd in elken stand noodzakelijk, indien men een volk wil
»vormen, der vrijheid waardig en aan regtschapenheid
»verknocht."

»Voorts ligt een Duitsche Brief uit *Lyon* voor mij, aldus luidende:

»Tot de treffende taal van DE LA MARTINE, in de Kamer
»der Afgevaardigden," over de dringende noodzakelijkheid,
»om, voortaan, zedelijkheid en Godsdienst ten grondslag van
»het volksonderwijs te stellen, levert niet slechts *Parijs*,
»maar ook menig voorval, in de bloedige Aprildagen, binnen
»*Lyon*, de gereedste aanleiding op. Van de verwildering
»der Lyonsche jeugd, van beide de seksen, kan men zich,
»in *Duitschland*, bezwaarlijk begrippen vormen. Jongens en
»meisjes speelden destijds niet alleen eene werkdadige, maar
»tevens eene zoo afschuwelijke rol, dat men, voor een deel,
»de Parijzer gruwelen van 1793 zag hernieuwen. Er bestaat
»geene schanddaad, die de kinderen uit de fabrieken niet
»bedreven, en, met rustigheid en overleg, ten uitvoer brag-
»ten. Even als voorheen werden de jongens hierin door
»de meisjes overtroffen. De laatsten zag men, onder eene
»hagelbui van kogels, de, door hunne ouders, terneder ge-
»schotene soldaten ontkleeden, en, onder een helsch ge-
»lach, verminken! Tot zulk een geslacht van onderwijs,
»beschaving en zedelijkheid te willen spreken, zou beant-
»woord worden met het werpen van slijk of steenen, of, op
»zijn minst, met het toeduwen van de gemeenste smaad-
»redenen."

»Zoo luiden de beide stemmen uit de twee grootste steden van *Frankrijk*, uit het midden van het Christelijk *Europa!* Dat echter eene zoo jeugdige Heidensche bevolking niet maar alleen in *Frankrijk* te huis behoort, blijkt uit onze narigten uit *Bristol*, *Dublin*, *Londen*, *Berlijn*, *Hamburg*, *Neurenberg*, *Westphalen* en andere Duitsche Staten, — blijkt uit onze beschouwing en ervaring, van nabij en van verre.

»In welk eene toekomst blikken wij, bij deze treurige schilderij eener alzoo opgroeijende jeugd, op eenen leeftijd van 12 tot 15 jaar, reeds zoo vroeg, rijp; zoo geweldadig,

zoo onhandelbaar, zoo gevoelloos en zoo diep bedorven! Welke aanstaande vaders en moeders zullen uit dit geslacht ten voorschijn treden, indien er geene spoedige, ernstige en krachtige hulp opdaagt! Ik vrees, ik vrees, dat er, onder onze oogen, uit deze jeugdige twijgen en takken, een boom opgroeit, die, wanneer er geen redmiddel wordt aangewend, ontzettende vruchten zal dragen! Welligt zullen zijne takken de roeden opleveren, waarmede de regtvaardige Hand de verkeerdheden onzer nalatige en onchristelijke opvoeding der jeugd tuchtigen zal!

»Hoe verblijdend het overigens zijn moge, dat eindelijk, in *Frankrijk* zelf, zulke openlijke aanklagten, over eene schrikkelijk verwaarloosde jeugd, weêrklinken; zoo zeer is het te bejammeren, dat zij zoo spade worden gehoord, en dat de gedane voorslagen en behoedmiddelen, over het geheel, zoo ongenoegzaam en onbepaald zijn, dat de menschenkenner en Christen naauwelijks grond vindt om te gelooven en te hopen, dat men het regte geneesmiddel ernstig zal ter hand nemen, ter herstelling van een' zoo lang verwaarloosden, schier onredbaren, en toch nog niet geheel hopeloozen toestand.

»Hoe — mag men vragen — hebben deze *Gamins*, gedurende vijftien jaren, in zulk eene Heidensche verwildering kunnen opgroeijen? Waarom heeft datzelfde *Frankrijk*, dat zoo vele oorlogen voerde, zoo vele veroveringen maakte, zoo menige zegepraal bevocht, zoo vele schatten, uit geheel *Europa*, bijeenraapte, niet liever krijg gevoerd met de verwildering en verbastering in zijne landpalen? Waarom heeft het niet liever de schoonste overwinning behaald over de vijanden zijner ontluikende jeugd? Waarom niet liever de rijke winst, een Christelijk, zedig en beschaafd opkomend geslacht voor het Koningrijk Gods op te voeden, voor zijnen heerlijksten buit gehouden? Waarom laat hetzelfde *Frankrijk*, dat zoo vele millioenen aan het bezit en behoud van *Algiers* verkwist, *twintigduizend gemeenten* zonder schoolgebouwen? O, hoe veel inwendige ellende, bij zoo veel uiterlijken glans, openbaart dat schoone *Frankrijk!* — Maar, is het *Frankrijk* alleen? Thans komen de verkeerdheden van het voorgeslacht en der vaderen, en derzelver nalatigheid, aan het licht, in eene verwaarloosde, verwilderde en verdorvene jeugd! Thans geven de zaden hare vrucht, die men, sedert vijftien jaren, die men sedert eens menschen

leeftijd strooide! Alles gaat hierbij hoogstnatuurlijk en zonder eenig wonder toe. Integendeel mag het een wonder schijnen, dat de toestand van zaken niet nog hopeloozer is.

»Ook schijnt het mij geen zoo onoplosselijk raadsel, te ontwaren, dat deze woeste jeugd zoo veel verachting van den dood en koelbloedigheid aan den dag legt. Men moet een Geloof en een Geweten bezitten, om de Vrees te kennen. Waar geen geloof aan God, aan eenen heiligen, onomkoopbaren Regter, aan eene vergeldende eenwigheid, aan de voortduring der ziel na den dood des ligchaams, geen gevoel voor regt en onregt, schuld en onschuld, geene ontvangbaarheid voor de inwendige roepstem in het binnenste gevonden wordt — daar verdwijnt ook de vrees voor den dood; daar zijn Doods- en Levensverachting beide evenzeer mogelijk; en vanhier zijn dezelve, bij Heidensche volken, zoo veelvuldig als algemeen."

Het bovenstaande, door ons ontleend uit het voortreffelijk werk van den Hofraad J. B. RISTELHUBER, Directeur der Provinciale Werkinrigting te *Brauweiler*, nabij *Keulen*, getiteld: *Wegweiser zur Litteratur der Waisenpflege, des Volks-Erziehungswesens, der Armenfürsorge, des Bettelwesens und der Gefängnisskunde*, kwam ons voor, de mededeeling allezins te verdienen. Slaan wij den tijd, dien wij beleven, niet met onverschilligheid gade, dan biedt hij ons, nu en dan, ook ten aanzien van *Nederland*, wenken aan, die een ernstig en gezet nadenken verdienen. Wij kennen, wel is waar, en de Hemel zij daarvoor gedankt! de Fransche *Gamins* nog slechts bij name, en God geve, dat wij van eene nadere kennismaking verschoond mogen blijven; wij hadden de gruweldaden van die bandelooze knapen niet voor oogen, wanneer, hier of elders, voor een oogenblik, de openbare rust, door eenige woelgeesten, in gevaar werd gebragt; maar men late zich hierdoor niet in slaap wiegen of tot zorgeloosheid verleiden, en lette vooral op de gedragingen van het opkomend geslacht!

Of zou de opwekking tot waakzaamheid bij *ons* geheel overtollig geacht mogen worden? Wij betwijfelen zulks, en wel op grond der ervaring. Onloochenbaar is het toch, dat het aantal misdadigers, beneden de 18 jaren, gedurende de laatste tijden, veeleer toe- dan afneemt, zonder dat voor dit verschijnsel eene tijdelijke oorzaak bepaaldelijk is aan te wijzen; en letten wij daarbij op de openlijke gedragingen

der jeugd, op derzelver overgegevenheid aan losbandige vermaken, spel en sterken drank, op den geringen eerbied voor hunne meerderen of meerbejaarden, voor wetten en Overheid, of voor hen, die, in welken stand of betrekking, boven hen zijn geplaatst; op de mondigheid van knapen, de kinderjaren nog niet ontwassen, en derzelver onbescheidenheid, weêrspannigheid, volslagen gebrek aan ontzag en verschuldigde onderdanigheid, om van veler onbeschoftheid, ruwheid en brooddronkenheid te zwijgen, dan vragen wij wel eens: »Zouden de Parijsche *Gamins* ook langs *deze* paden hunne schandelijke en verderfelijke loopbaan geopend hebben?" en wij gevoelen, dat de tijd tot *waken* gekomen is.

Blijft toch het opkomend geslacht onverlet voortgaan op den gevaarlijken weg, dien het sedert eenige jaren heeft ingeslagen, dan gaat het met onze *Straatjongens*, zoo als het met de Fransche *Gamins* gegaan is, van kwaad tot erger, en zijn de eindelijke gevolgen niet te berekenen. Het onkruid groeit doorgaans welig op.

De middelen, tot stuiting van het bestaande kwaad, zijn niet verre te zoeken. De bronnen, die dat kwaad daarstellen, zijn *onkunde* en *gebrek aan zedelijke beginselen*; en de heelmiddelen zijn alzoo in een doeltreffend *onderwijs der jeugd* en de bevordering eener *godsdienstige opvoeding* gelegen.

Een ieder bevordere alzoo de uitbreiding van het School-onderwijs, elk in zijne mate! Dat onderwijs worde echter nimmer als *doel*, maar alleen als *middel* beschouwd, om den jeugdigen mensch voor zijne toekomstige bestemming, als mensch, burger en Christen, vatbaar te maken en voor te bereiden! want dáár, waar het onderwijs *doel* wordt, geeft het zoo ligt aanleiding tot het voeden van *eigenwaan* en *hoogmoed*, de gevaarlijkste vijanden van menschelijke deugd. Als *middel* beschouwd en aangewend, en op *godsdienstige beginselen* rustende, kan het onderwijs aan de bevordering der zedelijkheid eenen krachtigen steun bieden. Bijzondere leerbegrippen, die Jood en Christen en de laatsten onderling vaneenscheiden, behoeven daarbij niet op den voorgrond te worden gesteld; want de beginselen van *liefde*, *vreugde*, *vrede*, *geduld*, *vriendelijkheid*, *goedaardigheid*, *zachtmoedigheid*, *reinheid*, *gehoorzaamheid*, *onderwerping* en *geloof* staan bij al die leerbegrippen op den voorgrond,

en het is genoeg, dat *godsdienstigheid* en het bevorderen van eenen *godsdienstigen zin*, bij het onderwijs, de hoofdzaak uitmaakt.

De aankweeking van dien *godsdienstigen zin en geest* zij dan ook het voorname beginsel der *huisselijke opvoeding!* Want »*de vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid; God te gehoorzamen, daarin ligt de wijsheid; en van het kwade te wijken, het verstand!*" Zulk eene opvoeding, zulk een onderwijs te bevorderen, zij derhalve ten hoofddoel gesteld van allen, die het Vaderland beminnen en het geluk hunner Landgenooten wenschen te bevorderen! Hartelijk wenschen wij, dat het bovenstaande, hier of elders, aan het bereiken van zulke wenschelijke einden moge dienstbaar wezen. Onze mededeeling had geene andere dan deze, het goede bedoelende, oogmerken.

W. H. WARNSINCK, BZ.

HET HUWELIJK MET DE LINKERHAND.

Verhaal.

Het paleis van *Hermannstadt* (dezen naam willen wij aan de hoofdstad van zeker Duitsch Hertogdom geven, hetwelk ons hier niet voegt onder deszelfs ware benaming aan te wijzen) schitterde in prachtige feestverlichting. Dames, wedijverende in schoonheid en in tooi, streefden er om het zeerst naar de blikken en oplettendheden van den jongen Hertog ALBERT, die nu pas zijne meerderjarigheid bereikt had. Onder de aanminnigste en fraaist gekleede derzelven werd inzonderheid eene van de staatjuffers der Hertogin-weduwe onderscheiden: zij droeg een kleed van brocaat, met kostbare Engelsche kant bezet; een dubbel snoer der heerlijkste paarlen omgaf haren sierlijk gevormden hals, en andere dergelijke paarlen waren door hare donkere haarlokken gestrengeld. Deze zoo rijke en tevens zoo eenvoudige kleeding, welke bij onberispelijk schoone trekken van haar gelaat uitmuntend paste, was echter het voorwerp van allerlei aanmerkingen. De vrouwen vooral wisselden schampere blikken, of fluisterden met elkander achter hare waaijers. Maar CONSTANCE VAN WALDGRAVE scheen den nijd, dien zij wekte, niet te bespeuren en in eigene overpeinzingen verdiept

te zijn. Innerlijke gemoedsaandoening verraadde zich in al hare bewegingen. Eene koortsachtige ongedurigheid belette haar op dezelfde plaats te blijven, en haar schoone boezem zwoegde van onrust.

Weldra verstrooide zich het adellijke hofgezelschap in de tuinen, die van veelkleurig lichtvuur schitterden. Met het betooverende eener uitgelezene muzijk vereenigden zich de liefelijke uitwasemingen der bloemen, die in den zoelen zomernacht de lucht met hare balsemgeuren vervulden. Vrolijke feestgroepen zwierven hier en ginds tusschen het geboomte, en verschenen of verdwenen, naar gelange van het grillig spel van licht en schaduw. Heimelijk ontslopen een jong heer en eene jonge dame, ieder van zijnen kant, het gewoel, en bereikten, langs twee verschillende wegen, den ingang eener sombere en naauwe laan, die naar het afgelegenste gedeelte der tuinen voerde. Zij werden door niemand bemerkt; alleenlijk, op het oogenblik toen de jonge dame met steelschen tred langs een donker boschje ging, fluisterde haar eene stem in het oor: »Trouwelooze!"

Nog onthutst door deze ontmoeting, liet zij zich door dengeen, dien zij was komen zoeken, tot naar een kapelletje medeslepen, dat half in het loof verborgen lag. De deur stond open, en de maan alleen verlichtte met haren bleeken schijn de gedaante van eenen priester, die in sneeuwwit ambtsgewaad hen stond te wachten. Een man en eene bejaarde vrouw lagen ter wederzijde van het altaar geknield. Niemand sprak een woord. De jonge dame plaatste zich ter linkerzijde van den heer, die zijne regterhand onder den mantel verborgen hield. In haast werd de trouwplegtigheid verrigt, en zoodra zij voorbij was, verstrooiden priester, getuigen en de beide echtgenooten zich in de tuinen, en mengden zich, elk afzonderlijk, in den drom der wandelaars. De ongeruste waakzaamheid, welke hovelingen, over alwat hen omringt, gewoon zijn te oefenen, was verschalkt; die steeds rondloerende oogen waren geblinddoekt geworden; en echter waren zij, die zich dus, in het geheim, voor het oog van God vereenigd hadden, geene anderen, dan Hertog ALBERT en CONSTANCE VAN WALDGRAVE.

CONSTANCE, uit een der edelste geslachten van *Duitschland* gesproten, was eene weeze, welke de Hertoginne-moeder tot zich genomen en in het paleis had doen opvoeden. Hare schoonheid en hare bewonderenswaardige vatbaarheid

tot het aanleeren van alles, waarin men haar onderwees, vermeerderden nog de belangneming, welke haar ongeluk reeds in het hart harer weldoenster verwekt had. De oude Hertogin was reeds bedacht, haar eenen echtgenoot te schenken in den persoon van een' ander' harer aangenomene kinderen, EMILIUS VAN MANSFELD geheeten. Geboorte, begaafdheden, aangeborene bevalligheid, al de hoedanigheden van geest en verstand, waren bij beiden gelijk; maar hart en geaardheid vertoonden een merkbaar onderscheid, ja zelfs iets tegenstrijdigs. EMILIUS, wien eene innerlijke stem ongetwijfeld het ontwerp der Hertogin geopenbaard had, beminde CONSTANCE opregtelijk. Levendiger van geest, en minder romanesk dan hij, verduurde zij met ongeduld den ondergeschikten staat, waartoe het lot haar veroordeeld had. Hare behaagzucht, gretig naar aller lof en hulde, waardeerde slechts die, welke haar niet gebragt werd. Invloed, eerbewijzingen, een voor hare voeten gebogen hofstoet, de genietingen van hoogmoed en staatzucht waren behoeften voor haar hart. In deze stelde zij haar geluk, en niet in de liefde van eenen jongeling, die wel misschien steeds bescherming vinden, maar nooit bescherming oefenen zou. Evenwel hij was schoon, hij was beminnelijk. Uit ijdelheid en uit zelfbelang wees CONSTANCE hem niet af, heimelijk besloten hebbende zijne liefde naderhand te verwerpen, maar inmiddels even vast voornemens, niet te dulden, dat eene mededingster hem haar ontroofde.

Terwijl de zaken zich in dezen toestand bevonden, kwam de tijding, dat de jonge Hertog ALBERT, die, in afwachting van het tijdstip zijner meerderjarigheid, sedert verscheidene jaren *Europa* doorreisde, op het punt was naar zijn Hof terug te keeren. Overal geraakte bij die maar de staatzucht in beweging; duizende kuiperijen woelden onder de hovelingen. Elk man wilde het vertrouwen van den aanstaanden heerscher bemagtigen, elke vrouw zijn hart in beweging brengen. Midden onder den drom, die zich rondom hem verdrong, onderscheidde zijn oog CONSTANCE VAN WALDGRAVE. Ofschoon hij eens haar speelmakker geweest was, had hij haar in den eersten opslag niet herkend, zulk eenen wonderbaren invloed hadden de jaren op de ontwikkeling harer schoonheid geoefend. Van dat oogenblik af streefde hij naar elke gelegenheid om haar bijzijn te genieten. Het ongedwongene en te gelijk levendige harer gesprekken hield

hem opgetogen. Met innig genoegen riep hij duizende kleine herinneringen op, die hun uit vroegere jaren gemeen waren. Dit was eene soort van band, welken hij tusschen haar en hem weder zamenknoopte; en deze kortswijl verborg reeds, onder derzelver schijnbare onbeduidendheid, wenschen, ontwerpen, zinspelingen, aan welken zijne blikken eene welsprekende uitlegging gaven en die ook maar al te wel begrepen werden.

Deze zoo in het oog loopende oplettendheden waren de aandacht der hovelingen niet ontsnapt; maar zelfs al hadden zij die ook onder een' veel digteren sluijer verborgen, zoo zou de blik eens minnaars dien sluijer doorzien hebben. Sedert eenigen tijd rigtte EMILIUS het woord niet meer tot CONSTANCE, en zij van haren kant vermijdde zijne blikken; geene andere opheldering had tusschen hen plaats gehad, en welke opheldering was er ook noodig? Had EMILIUS niet de geheime vreugde verrast van haar, welke de Hertog met zijne oplettendheden overhoopte? had hij op haar voorhoofd niet den trots der zegepraal gelezen? was zij voor hem niet verloren?..... Hij legde zijn eigen hart stilzwijgen op; besloot zijne liefde en zijnen toorn in zijnen boezem, en verbeidde, als zwijgend getuige, den loop der gebeurtenissen. Men zou gezegd hebben, dat het dof gemompel, hetwelk het Hof ontrustte, ter oore der Hertogin gekomen was. Ofschoon zij CONSTANCE VAN WALDGRAVE nog altijd met dezelfde liefderijke goedheid ontving, beschouwde zij haar niet zelden met een oog van onderzoek en twijfel. Met eene soort van opzet vertelde zij Hertog ALBERT bij herhaling, hoe zij EMILIUS VAN MANSFELD tot echtgenoot voor het adellijke weeskind bestemd had, hoe de jonge lieden elkander beminden, en hoe het tijdstip hunner vereeniging op hand was. De Hertog antwoordde met een' gedwongen glimlach en zweeg.

Zij achtte verder te moeten gaan. »Daar wij over het stuk van huwelijk handelen," zeide zij eens tot hem, »zoo laat mij eens met u van het uwe spreken. De aanvraag, welke wij bij den Prins van..... gedaan hebben, is allergunstigst opgenomen geworden. Hij staat u de hand zijner dochter toe. Gij hebt het, bij lieden van onzen stand zoo zeldzame, voorregt genoten, haar, welke voor u bestemd is, persoonlijk te leeren kennen, en zelf te kunnen oordeelen over iets, waarin uw huiselijk geluk zoo zeer betrokken

is. De brieven, welke gij mij geschreven hebt, waren vol van lof over Prinses LEOPOLDINE. Gij vondt haar beminnelijk."

»Zeer beminnelijk," antwoordde Hertog ALBERT met bedaardheid.

»Eene vereeniging van volmaaktheden."

»Ja, zoo komt het mij voor."

»En van eene uitstekende schoonheid."

»Leelijk is zij niet."

»De verbindtenis is voor u dus allerwenschelijkst," vervolgde de Hertogin. »Hoe eer deze zaak aan den Raad onderworpen wordt, des te beter. Ik onderstel, dat gij, als een verklaard minnaar, met mij van die meening zijt?"

»Ongetwijfeld," hernam hij, met blijkbare koelheid.

Een uur daarna zou degeen, die hem in een klein, afgelegen tuinpaveljoen aan de voeten van CONSTANCE gezien had, welke haar aangezigt in hare handen verborg, in hem een geheel ander man gevonden hebben. Met welke vurige welsprekendheid pleitte hij niet voor zijnen wensch! Was het dan eene misdaad, vroeg hij, den scheidsmuur, dien alleen maatschappelijke overeenkomst tusschen hen geplaatst had, omver te stooten? Kon al CONSTANCE voor de wet zijne openbaar erkende vrouw niet wezen, wat belette, dat zij het wierd voor God? De burgerlijke bekrachtiging, zeker, zou aan hun huwelijk ontbreken; maar zij zouden die hebben van de Godsdienst. De eerste toch was eene formaliteit, alleen ten behoeve van baatzucht en trotschheid uitgedacht; de andere was Gods stem, die deze nietige onderscheidingen niet kende, maar de vereeniging van harten wilde, die elkander beminden. En daarenboven, erkenden niet de menschen zelven, voor lieden van zijnen rang, de noodwendigheid dier Morganatische huwelijken, welke het geluk van den Vorst verzekerden, zonder iets aan de achting zijner levensgezellin te ontnemen? Was dit niet een gevestigd oud gebruik in *Duitschland*, door de luisterrijkste voorbeelden gewettigd?

CONSTANCE leende aan die taal het oor; dat is te zeggen, zij was reeds half overreed. De gedachte aan EMILIUS, die haar van ontrouw, aan de Hertogin, die haar van ondankbaarheid beschuldigen zou, rees een oogenblik op in haren geest; maar andere, schitterender beelden verblindden haar gezigt. Door 's Vorsten vrije keus de flon-

kerster van het Hertogdom te worden, invloed te oefenen op de bestemmingen van geheel een volk..... welk een gloriedroom! en die droom kon zich verwezenlijken, zoo zij slechts wilde!..... En dan ook nog, hij, die zoo teeder, zoo vurig smeekte, was jong en schoon; het was een gekroonde minnaar. CONSTANCE zou de kracht gehad hebben om wederstand te bieden aan de liefde; maar aan de staatzucht!....

Men besloot, dat het huwelijk tot op het overlijden der Hertogin geheim zou blijven. Hertog ALBERT verzekerde zich van den geestelijke en van den arts, die hem op zijne reizen verzeld hadden. Laatstgemelde, benevens CONSTANCE's oude minne, die haar thans als kamenier diende, werden tot getuigen gekozen; en zoo al oogen, met meer dan gewone scherpzigtigheid begaafd, of door bijzonder belang gedreven, een deel der waarheid doorzagen, bleef dezelve voor het algemeen met een' digten sluijer bedekt.

Eenige dagen daarna was de oude Hertogin in eenen armstoel gezeten. CONSTANCE en EMILIUS stonden voor haar, en waagden het niet, elkander aan te zien, noch de blikken der Vorstin te verduren. Zij durfden het hoofd niet opheffen, en beantwoordden hare vragen al stamelende. »Wat is er dan tusschen ulieden gebeurd, kinderen?" sprak de Hertogin. »Gij, CONSTANCE, weigert den man, dien ik voor u bestemde, en wenscht uw leven aan de dienst eener oude vrouw, als ik ben, te wijden? En gij, EMILIUS, zijt niet zeker haar te behagen, zoudt niet verdragen kunnen, haar alleen aan mijne bescherming verschuldigd te zijn. Waarlijk dit zijn grillen, die ik niet begrijp."

»Mijne geëerbiedigde beschermster," hernam EMILIUS, »wil mij gunstiglijk verschoonen, maar ik geloof de geheime wenschen der Freule VAN WALDGRAVE te bevorderen, en te doen, wat ik aan mijzelven verschuldigd ben, wanneer ik haar hier, in uwe tegenwoordigheid, het woord teruggeef, hetgeen zij mij vroeger verpand had, en dat ik thans weiger te behouden." En naar mate hij sprak, werd zijne stem gedurig vaster, en het gevoel van gekwetste fierheid kleurde hem de wangen.

»Ik neem het terug en dank u," antwoordde CONSTANCE half binnensmonds en zonder de oogen op te slaan.

De verbaasde Hertogin gaf met een teeken harer hand

den jongen man zijn afscheid en hield hare gunstelinge bij zich.

»Kind," zeide zij tot haar, »is dit een liefdeskrakeel? Hebt gij door uwe coquetterie den armen EMILIUS eindelijk in ernst boos gemaakt? Bemint gij hem niet meer?"

Hier schudde CONSTANCE zachtjes met het hoofd.

»Zijt gij wel zeker, dat gij hem niet meer bemint?" CONSTANCE knikte. »Maar dan bemint gij een' ander..... Pas op, mijn kind," voegde zij met een' waarschuwenden blik er bij; »de keus, welke ik voor u gedaan had, was eene gepaste. Hoed u er eene te doen, die het misschien niet zou zijn..... Doch kom, schrei niet! Ik heb u niet willen bedroeven. Luister, ik zal u eens eene blijde tijding zeggen; gij kunt de eerste zijn, die haar aan het Hof vertelt, want het behoeft geen geheim meer te blijven. De onderhandelingen, welke wij tot het uithuwelijken van mijnen zoon geopend hadden, zijn geslaagd.... Gij dacht niet, dat er zoo iets op het tapijt was. Alles is in orde. Binnen weinige dagen trouwt de Hertog met Prinses LEOPOLDINE VAN....."

Zoo niet CONSTANCE van de natuur eene groote mate van zelfbeheersching ontvangen had, zou hare ontzetting haar hebben moeten verraden. Ofschoon deze verschrikkelijke mededeeling haar eenen verplettenden slag toebragt, behield zij de kracht om eene onverschillige houding aan te nemen, en de zielepijn, die haar verscheurde, onder een gedwongen glimlach te verbergen. Maar toen zij in haar eigen vertrek terug was, toen zij er zich alleen bevond, toen barstte hare smart toomeloos los, toen stortte het opgekropte gevoel zich uit in tranen, snikken, gekerm en verwenschingen. Had hij haar dan zoo kunnen bedriegen! Hoe listiglijk was haar dit huwelijksontwerp verborgen gehouden! Was het wel mogelijk? Zou eene andere het hart beheerschen, dat zij veroverd had, het Hertogdom, dat zij reeds haar eigen rekende! Eene andere zou trotschelijk den titel en den rang van wettige gemalin komen voeren; terwijl zij, in laagheid en schande, hare vroegere regten zou moeten ontveinzen!.....

Bij dit beeld, dat voor haren geest oprees, kon CONSTANCE hare wanhoop niet langer betoomen. Spijt en schaamte dreigden haar te verstikken. Allengskens echter herkreeg zij haar vermogen over zichzelve; zij overzag met meer koelbloedigheid haren toestand. Zij begon de kansen

en de hulpmiddelen te berekenen, die haar nog overbleven, en verdiepte zich daarbij in ernstig gepeins. Eindelijk hief zij het hoofd weder op, beijverde zich de sporen harer tranen te doen verdwijnen, en ging zich bezig houden met het gewigtig werk van haar toilet.

»Ja," dacht zij, »het was dwaas van mij, dat ik het niet vooruitzag; immers moest het vroeger of later gebeuren. Wel nu, beter is het, dat dit huwelijk nu kome, dan later; naderhand ware ik minder zeker geweest van mijnen invloed."

Terwijl zij zich aan deze overdenkingen toegaf, viel haar oog op den spiegel, die haar bevallig beeld terugkaatste, en het bewustzijn harer schoonheid herriep den glimlach op haar gelaat. Zij vertrouwde hare uitzigten aan hare oude voedster, en, na haar het plan van gedrag te hebben voorgeschreven, hetwelk zij houden moest, om haar daarin behulpzaam te zijn, begaf zij zich naar de vertrekken der Hertogin.

Zoodra zij verscheen, keerden aller oogen zich op haar. Met boosaardige nieuwsgierigheid sloeg men hare houding, haren gang, de uitdrukking harer gelaatstrekken gade; maar hare bedaardheid, de volkomene ongedwongenheid van alles, wat zij deed, de opgeruimdheid harer blikken, bragten de gissingen harer vijanden van het spoor. De Hertogin zelve werd geruster, toen zij haar zag, en verbande de vermoedens, waarvan zij zich niet geheel had kunnen onthouden. Het aangekondigde huwelijk was het onderwerp der gesprekken. Constance nam er vrolijk deel aan, en wenschte hare beschermster in de vurigste uitdrukkingen daarmede geluk. Den geheelen dag door hield zij hare rol standvastig vol; geen enkel oogenblik bezweek zij er in, en daar Hertog Albert dien avond niet verscheen, bleef ten minste de moeijelijke beproeving zijner tegenwoordigheid aan zijne vrouw bespaard.

De volgende nacht was tot eene hunner geheime zamenkomsten bestemd. Sedert hun huwelijk hadden zij niet dan na lange tusschenpoozen bijeen kunnen komen. Een in het voorbijgaan gewisselde lonk, een lachje, een toegefluisterd woord, eene steelswijze omarming, ziedaar alles, wat de voorzigtigheid aan hunne liefde veroorloofde. Dit geheim, die hinderpalen, die zeldzame en korte ontmoetingen zetteden aan hunne genoegens eene prikkelende bekoring bij.

Verre van in de voldoening te verflaauwen en te bezwijken, groeide de hartstogt van den jongen Hertog nog met elken dag. Hij was naijverig op de bewondering, welke ieder aan CONSTANCE toebragt, naijverig op de oplettendheden, welke ieder voor haar had; en de coquette, bewust van haar vermogen, oefende het met eene schrandere bedachtzaamheid.

Sedert lang was zij in hare vertrekken terug. Geheel het paleis lag in stilte en rust. Op eene sopha gezeten, terwijl hare ontsnoerde lokken over hare fraaije schouders golfden, wachtte zij, in een bevallig en met kunst berekend negligé, de komst van haren echtgenoot.

Eindelijk verscheen hij. Met hoeveel ontroering naderde hij haar! Hoe schroomvallig onderzocht zijn blik haar gelaat! Hoe poogde hij hare verwijtingen te voorkomen! CONSTANCE's blikken ontweken de zijne niet; zij onttrok hem hare handen niet, welke hij met kussen overdekte. Evenwel was zij bleek en lijdend; nog hingen tranen aan hare oogleden; maar, verre van hem te beschuldigen, scheen zij alle persoonlijke bedenkingen ter zijde te zetten, en de noodwendigheid van dit huwelijk te erkennen. Moest zij zich niet nog al te gelukkig achten, zeide zij, daar hij haar zwoer, steeds dezelfde voor haar te zullen blijven, haar zijn vertrouwen, zijne liefde niet te zullen onttrekken? Wat was er voor haar geluk meer noodig?

Toen de Hertog haar verliet, gevoelde hij, dat zij hem dierbaarder was dan ooit. Die zwijgende smart, die vertrouwende liefde, die verloochening van haarzelve staken zoo aangenaam af bij de drift, de hartstogtelijke klagten, welke hij verwacht had!

Eindelijk kwam het tijdstip, waarop LEOPOLDINE hare intrede in Hertog ALBERT's Staten zou doen. Het was een schoone lentedag. In de verte zag men eenige draagzetels naderen, door eenen drom ruiters en edellieden begeleid. CONSTANCE VAN WALDGRAVE was onder de jonge dames benoemd geworden, welke den stoet der Prinses moesten uitmaken. Vruchteloos zou zij zich aan deze onderscheiding hebben willen onttrekken; maar daarenboven vormde het een gedeelte van haar plan. Hertog ALBERT reed ter stad uit, gevolgd door de heeren van zijn Hof en door eene menigte als Amazonen gekleede dames. Hij was bedaard en ernstig en sprak niet. Alleenlijk, toen gedurende den togt CONSTANCE's paard eenen zijsprong deed, slaakte hij een'

kreet van schrik. Deze kreet en de blik, welke dien verzelde, waren niet verloren. Zij, die er het voorwerp van was, gevoelde zich door eenen nieuwen moed bezield. Zelfs in dit oogenblik, dacht zij, vergeet hij mij niet! . .

Evenwel hoe klopte haar hart, toen nu de beide drommen elkander ontmoeteden! De Hertog sprong van het paard en trad de Prinses te gemoet, die van haren kant uit haren draagzetel gestegen was. Hij boog voor haar de knie, en, de hand, welke zij hem toereikte, aan zijne lippen drukkende, verzekerde hij haar, dat zij welkom was in zijn Hertogdom. De Prinses stamelde eenige woorden. Hare aandoeningen, hare verlegenheid maakten haar tot een voorwerp van belangstelling bij de onverschilligsten onder de aanwezigen, ja bij Hertog ALBERT zelven. Eindelijk werd ook CONSTANCE, dwars door de menigte, die hen scheidde, LEOPOLDINE gewaar; zij zag een meisje van haren eigen' ouderdom, van eene sierlijke leest, met roozenroode lippen, een' overvloed van blonde lokken, en groote oogen, vol van eene engelachtige zachtmoedigheid. Bij deze aanvalligheden voegde zich nog een edel voorkomen, een levendig en geestig gelaat, iets bevalligs, dat over geheel hare persoon verspreid was. Zoo verheven door haren rang! zoo innemend door hare schoonheid! Had CONSTANCE VAN WALDGRAVE hare medevrijster gehaat, vóór dat zij haar gezien had; thans, nu zij haar gezien had, vreesde zij haar.

De Hertog stelde aan de jonge Prinses de dames van zijn Hof voor. CONSTANCE naderde het laatst, met bleeke wangen en neêrgeslagene oogen. Hare jeugd, hare schoonheid, hare schijnbare bescheidenheid bragten het gewone uitwerksel op den geest aller aanwezigen te weeg. De Hertog drukte onmerkbaar hare hand, die in de zijne sidderde.

»Freule VAN WALDGRAVE," zeide hij, »eene weeze van hooge afkomst, voor welke mijne moeder zorg gedragen heeft; ik beveel haar in uwer Hoogheid's bijzondere goedgunstigheid."

Terwijl zij voor hare Vorstin de knie boog, gevoelde CONSTANCE eene gemengde aandoening van schaamte en van wroeging. Zij verachtte zichzelve, ja ook schier haren vorstelijken minnaar.

»Freule VAN WALDGRAVE behoeft bij mij geene aanbeveling," hernam Prinses LEOPOLDINE, terwijl zij haar tot zich trok. »Het is genoeg haar te zien, om te wenschen, haar

onder mijne vriendinnen te mogen rekenen. Ik hoop, dat zij mij dit genoegen niet weigeren zal," voegde zij met een innemend lachje er bij.

CONSTANCE hief de oogen op; zij ontmoette die van EMILIUS VAN MANSFELD, die haar met koele versmading beschouwde.

Deze eerste oogenblikken waren voor haar reeds vol van onrust en zielskwelling; maar nog smartelijker beproevingen verbeidden haar. Terwijl de stoet weder op weg ging, volgde zij met jaloersche oplettendheid al de bewegingen van Hertog ALBERT; zij bespiedde de uitdrukking van zijn gelaat. Hij lachte de vreemde toe; hij sprak met vuur tegen haar. Ongetwijfeld moest hij haar schoon vinden, en bewondering leidde zoo ligt tot liefde!

De ongelukkige! zij moest het offer, dat zij bragt, voltooijen. In het wit gekleed, moest zij de huwelijksplegtigheid bijwonen, welke nog dien zelfden avond gevierd werd. Die zinnebeelden van reinheid en van onschuld, waarmede zij bekleed was, die blijken van belangstelling, welke hare Vorstin haar gaf, hoezeer voelde zij zich dezelve niet onwaardig! Bij het beschouwen van het grootsche en achtbare der plegtigheid, die onder haar oog voltrokken werd, kon zij zich niet onthouden, daarmede haar eigen huwelijk te vergelijken, steelswijs, in duisternis en eenzaamheid gesloten. Ditmaal was Hertog ALBERT's regterhand niet onder zijnen mantel verborgen; voor het aangezigt van geheel een volk, onder het gejuich zijner onderdanen, reikte hij haar toe aan eene gezellin, die zijns waardig was.

Neen, het was niet die praal, welke het vorstelijke paar omgaf, het was niet de kuische vreugd, welke Prinses LEOPOLDINE uit de oogen straalde, niet de geheiligde regten, welke zij op de genegenheid van haren gemaal verkregen had, dit alles was het niet, wat CONSTANCE haar, in dit oogenblik van vernedering en van berouw, benijdde. Zij benijdde de deugdzame zielerust harer medevrijster, die mengeling van zedigheid en van liefde, die, als 't ware eenen scheidsmuur van eerbied rondom haar optrekkende, haar tegen schamperen spotlach en verachtende blikken beveiligde.

Afgemat van vermoeidheid, verbrijzeld door al de ondergane schokken, week zij naar hare vertrekken, zoodra de etiquette haar zulks veroorloofde. Zij hoopte ook, dat Her-

tog ALBERT hare afwezigheid zou opmerken; want zij wilde hem niet aan het denkbeeld gewennen, dat zij haar lot al te standvastig verdroeg.

Weldra verlevendigde zich het Hof door bals, tooneelvertooningen en feesten van allerlei aard. CONSTANCE, wier gezondheid zeer aandoenlijk geworden was, verscheen slechts somwijlen op dezelve, en bij die gelegenheden regelde de fijnste tact hare gedragingen ten opzigte van den *Hertog*. Kiesche voegzaamheid van manieren, afgemetene gepastheid van taal: men zou gezegd hebben, dat zij nimmer een enkel oogenblik buiten haren stand getreden was. Ondertusschen waren hare verbleekte wangen, haar doffer geworden oog, haar kwijnende gang voor Hertog ALBERT zoo vele stille verwijten en zwijgende gebeden. De uitwerking daarvan was berekend: de Hertog kon, te midden van zijn huiselijk geluk, noch zich noch ook haar vergeten.

Door eene zonderlinge noodlottigheid vatte de jeugdige Hertogin voor CONSTANCE eene teedere genegenheid op. Zij wilde haar aan hare persoon verbinden, en vroeg haar van de Hertogin-weduwe, die haar volvaardig afstond, want met vreugd zag zij de nieuwe gunst, welke hare lievelinge verworven had. Die omstandigheid verdreef het laatste overschot van ongerustheid, dat zij nog mogt behouden hebben. CONSTANCE verplaatste dus hare woning naar de bijzondere vertrekken van Hertogin LEOPOLDINE, die haar eene kamer deed aanwijzen, niet ver van hare eigene, aan het uiterste eind van een' der vleugels van het paleis gelegen.

Ten gevolge dezer schikking had nu CONSTANCE veel menigvuldiger gelegenheid den Hertog te zien; zij was er slechts des te behoedzamer om. Sedert verscheidene maanden vermijdde zij zorgvuldig met hem alleen te zijn. Die terughouding verdubbelde, toen de zwangerschap van Hertogin LEOPOLDINE officieel werd aangekondigd.

Op zekeren ochtend zat de Hertog in zijn kabinet, toen er aan de deur getikt werd. De arts, van wien wij hierboven gewag gemaakt hebben, trad met geheimzinnige houding binnen.

»Ik kom uwe Hoogheid een geheim van aanbelang mededeelen. In den afgeloopen nacht heeft CONSTANCE VAN WALDGRAVE eenen zoon ter wereld gebragt."

Van verbazing buiten zichzelven, sprong de Hertog in zijnen zetel op.

»Eenen zoon! Ik wist niet eens, dat zij zwanger was."

Het berigt echter was volkomen waar. CONSTANCE had hare zwangerschap tot op het laatste oogenblik weten te verbergen. Hare oude voedster was hare eenige vertrouwde, en de arts, door deze geroepen en heimelijk binnengelaten, had de verlossing gelukkiglijk volbragt. Diezelfde arts had de beide Hertoginnen verwittigd, dat CONSTANCE ernstig ongesteld was en volstrektelijk rust behoefde. Tot hiertoe waren de genomene voorzorgen naar wensch geslaagd; maar zoodra mogelijk moest het kind, moest zelfs de moeder verwijderd worden. De Hertog wist niet, welk besluit hij nemen zou. Onrust, vadervreugd vervulden zijn hart. Hij overstelpte den dokter met vragen; hij wilde CONSTANCE, hij wilde zijnen zoon zien. Eindelijk werd hij een weinig bedaarder. Men beraamde een plan. Des anderen daags zou het ten uitvoer gelegd worden. Maar nog dienzelfden avond wierp eene onverwachte gebeurtenis al de gemaakte schikkingen overhoop.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

NIEUWE BIJDRAGEN TOT DE NATUURLIJKE GESCHIEDENIS VAN DEN OLIFANT. Naar FORBES.

Onlangs is in het licht verschenen: *Eleven years in Ceylon, comprising Sketches of the Fieldsports and Natural History of that Colony, and an Account of its History and Antiquities, by Major* FORBES, 78. *Highlanders.* 2 *Vol. London*, 1840. Dit werk bevat menigerlei bijdragen tot de oude en nieuwere geschiedenis van dat schoone eiland, als ook belangwekkende beschrijvingen van het dieren- en plantenrijk aldaar. Inzonderheid houdt Majoor FORBES zich bezig met den op *Ceylon* in zulk eenen overvloed voorkomenden olifant. De natuurlijke geschiedenis van dit dier is in vele punten nog zeer duister, niettegenstaande er zoo veel reeds over geschreven is, of veeleer juist uit dien hoofde; want de *Engelschen*, door welke alleen bijna al de berigten omtrent den olifant tot ons gekomen zijn, schijnen er bijzonder op gesteld te zijn, de buitensporigste sprookjes over dit dier in omloop te brengen. Men denke slechts aan de nog kort geleden in zoo vele dagbladen herhaalde geschiede-

nis van dien olifant, die door een dozijn kanonkogels en meer nog getroffen werd, alvorens hij viel. Forbes had, als opzigter bij eene olifantenvangst op *Ceylon*, de beste gelegenheid, om het dier gade te slaan; en hetgeen hij er van zegt, draagt den stempel der waarheid en eener goede waarnemingsgaaf. Het volgende, uit de in het boek verspreide bijzonderheden bijeengetrokken, moge dienen, om de denkbeelden nopens den olifant in menig opzigt te verbeteren. Later zullen wij misschien ook iets over den krokodil en eenige andere dieren laten volgen.

Forbes plaatst den olifant, in hetgeen deszelfs verstandelijke vermogens betreft, veel lager, dan de meeste waarnemers en reisbeschrijvers tot nog toe gedaan hebben. Volgens hem, is de schranderheid van het dier veel te hoog opgegeven geworden. Hij beweert onder anderen, dat eene geit, wanneer zij boombladeren verre boven haar hoofd bereiken wil, meer scherpzinnigheid toont, en daarbij, naar evenredigheid, veel moeijelijker ligchaamstanden aanneemt, dan immer een olifant gedaan heeft. — Hij zegt: »Volgens de aangenomene begrippen, hield ik het aanvankelijk voor grootmoedigheid, wanneer zij het leven van menschen spaarden; weldra echter overtuigde ik mij, dat het niets is dan domheid, en dat zij hunne geweldige kracht noch kennen, noch weten te gebruiken. Ik heb hunne stoute, maar lompe pogingen, om menschen, die gansch en al in hunne magt waren, van het leven te berooven, meer zien mislukken dan slagen." — Desniettemin worden op *Ceylon* zeer veel menschen door olifanten om hals gebragt, te weten door eenzaam rondzwervende, volgens het gemeene gevoelen uit hunne kudden verstootene dieren. Zoodanige olifanten gaan dikwijls opzettelijk, in koelen bloede en ongetergd, als op het doodslaan uit, en verraden daarbij ten minste eene groote mate van boosaardigheid. Zoo maakte eens een *hora alia*, dus noemen de inboorlingen den alleen zwervenden olifant, een groot bosch, door hetwelk de rijweg loopt, onveilig. De reizigers durfden weldra niet anders dan troepsgewijs en met schietgeweer gewapend door het bosch trekken. Deze karavanen ontweek het dier steeds zorgvuldig; maar op zekeren dag doodde het eenen jongen *Malabar* met eene boosheid, die eer voor den aard des tijgers zouden schijnen te passen. De knaap ging alleen, te voet, achter het paard van eenen reisenden *Engelschman* en een eind wegs

vóór deszelfs pakdragers. Plotseling breekt de olifant door het kreupelhout, pakt hem, werpt hem neder, trapt hem onder de voeten, en wijkt in het bosch terug. De olifant had den *Engelschman* en deszelfs onmiddelbaar gevolg voorbijgelaten, en zich, niettegenstaande er geen onrustiger schepsel bestaat, doodstil gehouden, tot dat zich een gemakkelijk te vernielen wezen voor hem vertoonde. Daarbij komt nog, dat de olifant zeer schuw voor paarden en zeer moeijelijk aan dezelve te gewennen is.

Tegen de veelgeroemde schranderheid van het dier getuigt ook de omstandigheid, dat, wanneer half getemde olifanten naar de wildernis ontsnappen, zij, verre van door hun ongeluk voorzigtiger geworden te zijn, integendeel zeer gemakkelijk op nieuw gevangen worden. Voorts klonteren zij gaarne aan steile hellingen rond, maar vermijden daarbij de gladde rotsen niet, waarop een zoo zwaarwigtig dier noodwendig een' onzekeren tred heeft; vandaar komt het, dat ook niet zelden olifanten in afgronden storten en op deze wijs hunnen dood vinden.

Ondertusschen, al is dan de olifant niet zoo bijzonder schrander, blijft het echter waar, dat hij, over het algemeen genomen, uiterst leerzaam is. Slechts weinigen onder hen zijn zoo stug, dat men hen tot niets gebruiken kan; overigens zijn zij onderling in temperament, gelijk ook in uiterlijk voorkomen, zeer onderscheiden. Hun reuk is uiterst scherp; zij hooren even goed als andere dieren, maar hun gezigt is niet van het beste, vooral niet bij sterk licht, dat zij dan ook gaarne vermijden. Hun langgestrekte stap, of logge draf, is niet sneller, dan een vlug man kan loopen, en op het open veld kan de jager het hem vervolgende dier gemakkelijk door de vlugt ontkomen; daarentegen breekt het bijna even snel door kreupelhout, hetgeen voor den mensch ondoordringbaar zou zijn.

De *Ceylonsche* olifanten zijn grootendeels om kop en ooren vleeschkleurig, met bruine vlekjes, van de grootte eener erwt, en velen hunner zijn bijna over het geheele ligchaam dus gespikkeld. Witte olifanten, die toch in *Siam* niet zeldzaam zijn, schijnen op *Ceylon* in het geheel niet voor te komen. Ook olifanten met groote slagtanden worden er weinig gevonden; van de vijftig is er hoogstgenomen een enkele daarmede voorzien, en deze is dan steeds een mannetje. De overige mannetjes, en al de wijfjes,

hebben slechts korte tandpunten, die steeds naar beneden gerigt zijn, en nooit verder dan zes of acht duim buiten den mond uitsteken. De eigenlijke slagtanden daarentegen keeren zich, van het midden af gerekend, bestendig naar buiten, enkele malen bijna regtuit, en zijn bij volwassene olifanten tusschen de twee en zeven voet lang; vele zijn sterk gedraaid, andere strekken zich ver uit; somwijlen zijn zij naar buiten gekeerd, soms ook kruisen zij zich voor de tromp of slurf. In gewigt zijn zij even verschillend als in gedaante, en hetzelve rigt zich in geenen deele naar de lengte; er zijn er, die meer dan 150 pond wegen. De physiologische reden, waarom zich slechts bij zoo weinige olifanten de slagtanden sterk ontwikkelen, is niet bekend. — »De opgaven, volgens welke de olifant soms eene hoogte van zestien voet bereikt," zegt de Heer FORBES, »zijn mij zeer verdacht: ik heb er slechts een' eenigen gezien, die meer dan tien voet hoog was, en dit was een tamme olifant; want men merkt op, dat de tammen doorgaans grooter worden dan de wilden. Onder verscheidene honderden, die voor mijne oogen in het vangstaketsel (kraal) gedreven werden, waren slechts drie meer dan negen voet hoog; en nogtans beweert FINLAYSON, in de beschrijving zijner zending naar *Siam*, dat de olifanten, welke hij op *Ceylon* gezien heeft, grooter zijn dan die op het schiereiland aan gene zijde van den *Ganges*. In MALTE-BRUN's Aardrijksbeschrijving wordt de grootte der *Ceylonsche* olifanten door elkander op tien tot elf voet bepaald; volgens mijne ondervinding behoort men die maat een' vollen voet minder te stellen."

Verbazend is de menigte olifanten, die vroeger op *Ceylon* gevangen en gedood werden. De *Hollandsche* en de *Engelsche* heeren hielden groote jagten tot hun vermaak, die eene bittere plaag waren voor de arme, tot die jagtdienst gedwongene inboorlingen. Zoo waren eens tweeduizend man een vierendeel jaars op de been, om driehonderd olifanten in eene kraal te drijven. Ondertusschen was ook het overgroot getal dier in het wild levende dieren de voorname reden, waarom de bebouwing van den grond op *Ceylon* zoo slechte voortgangen maakte; en zelfs nu nog is de arme landbouwer ten aanzien der olifanten er veel erger aan toe, dan immer de *Duitsche* boer geweest is, wanneer hij des nachts het wild van zijnen akker verjagen moest. FORBES beschrijft een nachttooneel van deze soort, waarbij de in-

booreling zijn veld tegen den reus met het twee voet breede spoor verdedigt. »Wij bereikten," zegt hij, »met zonsondergang een nachtverblijf, rondom hetwelk, heinde en ver, de heerlijkste rijstvelden uitgebreid lagen. Zoodra het donker werd, glinsterde het geboomte rings om her van millioenen lichtgevende insekten. Te gelijker tijd vlamden rondom de wachthuizen eene ongewoon groote menigte van vuren; een teeken, dat men den aanval van olifanten wachtende was. En weldra bleek het ook, dat deze toebereidselen niet zonder reden gemaakt waren; den geheelen nacht door deden twee kudden, bij herhaling, hardnekkige pogingen, om de ligte omtuining van het rijstveld door te breken. Zoodra nu olifanten zich aan de heg vertoonden, kwam alles in beweging: brandhouten zwaaijende, en onder luid, aanhoudend geschreeuw, snelden de wachters naar de bedreigde plaats. Hierop zweeg plotseling het gedruisch; een tijdlang heerschte diepe stilte, en alles luisterde, of de dieren de wijk namen, dan of er een nieuwe aanval te wachten stond. Had de vijand zich van de heg verwijderd, zoo hoorde men thans, hoe de tragen en bloodaards, welke juist even ter plaatse kwamen, waar zij niet meer noodig waren, hem overluid nascholden; terwijl die, welke zich stout vooraan gewaagd hadden, niet minder luid hunne zegepraal verkondigden."

De olifant volgt op zijne togten met groote volharding de gewone streek of zoogenaamden wissel. Zoo b. v. ligt een dorp, hetwelk in de laatste tijden, als militaire station en als de verblijfplaats van verscheidene beambten, vrij aanmerkelijk geworden is, en waarin een half dozijn wegen zich kruisen, juist in de streek van eene kudde olifanten. Door al de drukte niet afgeschrikt, trekken zij nog altijd het gansche vlek dwars door, tot grooten last der inwoners, en laten zich van deze gewoonte niet afbrengen, hoe velen de ijverige jagers er ook nederschieten. Ook deze omstandigheid kan wel voor de sterkte van hun instinkt, maar in geenen deele voor die van hun verstand spreken. — Eerst sedert 1831 wordt de uitroeijing der olifanten op *Ceylon* door de *Engelsche* regering naar een vast plan voortgezet. Derzelver getal is sedert ook spoedig verminderd, en in de eerste plaats is aan deze omstandigheid, gepaard met de afschaffing der heerendiensten, de welvaart toe te schrijven, die thans in verscheidene distrikten van het eiland heerscht.

Tot nog toe was het een algemeen aangenomen gevoelen, dat de olifant geene groote afwisseling van temperatuur en geene lage warmtegraden verdragen kon. Hetgeen FORBES hierover zegt, is van veel belang, vooral wanneer men het in betrekking beschouwt tot den met de Geologie zoo eigendommelijk verbonden olifant der voorwereld. De olifant stijgt op *Ceylon* tot hoog in het gebergte, wel tot 8000 voet boven het oppervlak der zee, en het onderscheid van temperatuur tusschen de vlakte van *Beentensia* en de spits van den *Pedro-talla-galla*, op welke het dier hog gevonden wordt, bedraagt somwijlen 50 gr. van *Fahrenheit.* De olifanten, die in *Siberië* met huid en vleesch in het ijs gevonden zijn, dwingen, gelijk men weet, tot het besluit, dat in die noordelijke streken, waarin dus ontwijfelbaar de Mammouth eenmaal werkelijk geleefd heeft, een plotselijke ommekeer in de temperatuurbetrekkingen heeft plaats gehad. Het is uitgemaakt, dat het dier in het klimaat van *Siberië*, gelijk het thans is, niet geleefd zou kunnen hebben; maar, volgens de meening van FORBES, behoeft men zich de temperatuur in de hooge breedten der aarde vóór dien ommekeer niet zoo hoog voor te stellen, als men gewoonlijk doet.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DAGELIJKSCH GEBED VAN EENEN JOODSCHEN ARTS, (MAIMONIDES) ALVORENS HIJ ZIJNE ZIEKEN GING BEZOEKEN.

Algoede! Gij hebt 's menschen ligchaam met hooge wijsheid gevormd. Tienduizendmaal tienduizend werktuigen hebt gij in hetzelve vereenigd, die onophoudelijk bezig zijn, om het schoone geheel, hetwelk zijn onsterfelijke deel omkleedt, te onderhouden en te voeden. Steeds arbeiden zij vol orde, overeenstemming en eendragt; maar, wanneer de gebrekkelijkheid der stof of het toomelooze der hartstogten deze eendragt stoort, zoo geraken die krachten in strijd, en het ligchaam keert weder tot het oorspronkelijke stof, waaruit het genomen is. Alvorens echter zendt Gij den mensch, als waarschuwende boden, de ziekten, welke hem het nakende gevaar verkondigen, en hem aandrijven, hetzelve af te wenden, terwijl het nog tijd is.

Uwe aarde, uwe stroomen, uwe bergen hebt Gij met

heilbrengende stoffen bezwangerd, in staat om het lijden uwer schepselen te verzachten en menigmaal hunnen ondergang te voorkomen. En den mensch hebt Gij verstand verleend, om 's menschen ligchaam te ontleden, deszelfs werking in den staat van orde en wanorde na te gaan, om de heelstoffen uit derzelver bewaarplaatsen te voorschijn te brengen, derzelver krachten op te sporen, en dezelve, naar vereisch van elke kwaal, te bereiden en aan te wenden.

Ook mij heeft uwe eeuwige Voorzienigheid verkoren, om over het leven en de gezondheid uwer schepselen te waken. Ik ben thans weder op het punt, die taak te gaan vervullen. Sta mij bij, Algoede! in dit gewigtig werk, opdat het tot nut gedije; want zonder uwen bijstand toch gedijt den mensch zelfs het geringste niet.

Laat liefde tot de kunst en tot uwe schepselen mij bezielen. Gedoog niet, dat zucht naar winst, roem of aanzien zich onder mijne drijfveren mengen; want deze zijn der waarheid en der menschenliefde vijandig, en zij zouden mij kunnen doen dwalen in mijne groote roeping, uwen kinderen wèl te doen.

Houd genadiglijk de krachten van mijn ligchaam en van mijne ziel in stand, dat zij, onverdroten, steeds dienstvaardig mogen zijn den rijke en den arme, den goede en den booze, den vriend en den vijand. Doe mij in den lijdende nimmer anders zien dan den mensch. Gij toch schept en onderhoudt ook den mensch, den rijke en den arme, den goede en den booze, den vriend en den vijand.

Houd mijn verstand gezond en onverkunsteld, opdat het begrijpen moge, wat er is, en met juistheid voorzien, wat er nog niet is. Laat het niet verzwakken, zoodat het, wat gezien worden kan, voorbijziet, en ook niet te hoog stijgen, zoodat het ziet, wat voorbijgezien moet worden; want fijn en naauwelijks merkbaar is hier de grenslijn in de groote kunst, om uwer schepselen leven en gezondheid te hoeden.

Laat mijn geest steeds zijns magtig mogen zijn, en aan het bed des lijders nimmer vreemde denkbeelden hem verstrooijen. Laat alwat ondervinding en gepeins in hem opgeteekend hebben hem tegenwoordig wezen, en niets hem in zijn stille werken storen; want groot en heilig is het stille werken, om uwer schepselen leven en gezondheid te behouden.

Verleen mijnen zieken vertrouwen in mij en in mijne kunst, en volgzaamheid voor mijne voorschriften. Verban van hunne legerstede alle kwakzalvers, die kwaad maken hetgeen ik, met uwe hulp; o Algoede! goed gemaakt heb, als ook den zwerm van raadgevende bloedverwanten en zoogenaamde wijze vrouwen; want dit is een wreedaardig ontuig, hetwelk, meestal uit ijdelheid, de beste gevolgen der heilige kunst vernietigt en uwen schepelen den dood berokkent.

Wanneer wijzere artsen mij leering en raad verleenen willen, o laat dan mijn geest dankbaar en volgzaam zijn! want de omvang der kunst is onmetelijk, en niemand ziet, wat allen zien. Maar, wanneer onverstandigen mij berispen en bespotten, laat dan de kunstliefde mijnen geest als met een stalen harnas omgeven, opdat hij, roem, ouderdom en aanzien niet achtende, vastelijk bij het voor waar erkende volharde; want toegeven zou hier misdaad, zou de dood uwer schepselen zijn.

Verleen mijnen geest zachtmoedigheid en verdraagzaamheid jegens kwalijk geluimde of onvriendelijke zieken en jegens oudere kunstgenooten, die, trotsch op hun aanzien of jaren, mij verdringen, bedillen of te regt wijzen willen. Laat het goede, dat zij hebben, mij nuttig zijn, want zeker weten zij menig iets, hetwelk mij onbekend is; maar maak hunnen eigenwaan schadeloos voor mijne rust, en doe mij bedenken, dat zij oud zijn, en dat de ouderdom niet altijd heer is over dwaasheid en drift. En ook ik wensch immers hier beneden oud te worden voor uw aangezigt, o Algoede!

Schenk mij in alles genoegzaamheid, slechts niet in de kunst. Moge ik nimmer denken, daarin genoeg te hebben! Laat mij terugbeven voor de gedachte: thans weet en ken ik alles! Verleen mij krachten, tijd, lust en gelegenheid, om mijne kundigheden steeds te louteren en uit te breiden; want, al is de kunst onmetelijk groot, ook 's menschen verstand is voor onmetelijke uitbreiding vatbaar; steeds grijpt het verder om zich heen. In mijn weten van gisteren ontdekt het heden niet weinig dwalingen, en mijn weten van heden vindt het morgen met feilen opgevuld.

Algoede! Gij hebt mij uitverkoren, om over leven en dood uwer schepselen te waken. Thans ga ik die roeping volgen. Sta mij bij in mijn dagwerk, dat het tot nut gedijen moge; want zonder uwen bijstand toch gedijt den

mensch zelfs het geringste niet. Laat mij de stralen verlichten, die van U veel heerlijker uitgaan, dan van de vingerspitsen van eenigen zegenenden COHEN in dit aardsche dal. (*)

GESCHENK BIJ HET GUTTENBERGS-FEEST IN 1840, AANGEBODEN DOOR EMILE D'ESTRÉES.

Reeds in 1830 werd er in vele gezelschapskringen van gesproken, dat toch JOHAN GUTTENBERG wel een gedenkteeken verdiende. Toen zeide mij eens de voortreffelijke HENDRIK LUDEN, te *Jena:* »Elken dag rigt ieder boekdrukkersgezel er een voor GUTTENBERG op."

Sedert dien tijd is er voor den uitvinder der drukkunst, gelijk men er hem noemt, te *Ments* een gedenkteeken gezet, en thans viert men het eeuwfeest der uitvinding zelve.

Ondertusschen schijnt er omtrent de weldadige uitwerkselen dier uitvinding nog iets vrij onzekers te bestaan. Hier en daar heeft men het verlof, om te mogen feestvieren, slechts door veel invloeds hebbende tusschenkomst kunnen verwerven. Er zijn landen, gelijk *Hessen-Kassel*, waar de requestranten tot antwoord bekomen hebben, dat er niet behoefde gejubeld te worden.

Doch naauwelijks wordt zulk een antwoord bekend, of daar komen de herbergiers, die de feestzalen dachten te verhuren, de stadspoëten en stadsmuzikanten, die een paar dichtrijmen aan elkander gelijmd en op muzijk gebragt hebben; allen verheffen hunne stemmen, en roepen: »O blindheid! o doofheid! o obscurantismus!"

Wat wij betreft, zoo weet ik nooit regt, of het scherts of ernst is, wanneer de menschen zeggen, dat licht en waarheid eerst door de boekdrukkunst het eigendom der wereld geworden zijn. Zoo iemand beweren wilde, dat de oude volken, welke wij kennen, nog geen licht en waarheid bezeten hadden, die zou een lasteraar tegen den geest zijn! Zoo iemand zeide: Door de boekdrukkunst is licht en waar-

(*) In weerwil van dit *Joodsche* denkbeeld, wenschen wij dit klassieke Gebed, het eerst door MOZES MENDELSSOHN vertaald, in den mond, maar vooral in het hart, ook van onze Geneesheeren. *Vert.*

heid in de wereld ingevoerd, die zou ten minste de Christelijke leer weêrspreken, want deze verkondigt, dat door het Christendom licht en waarheid in de wereld gekomen is. Doch dit zij zoo het wil, in allen gevalle hebben de Ouden, op dezelfde wijze als wij, vrij en menschelijk het leven gesleten, zonder de boekdrukkunst geleerd te hebben. Het leven van den mensch op zichzelven, gelijk ook dat der gezamenlijke menschheid, heeft een' oneindigen inhoud; elken dag openen zich voor hetzelve nieuwe vergezigten, nieuwe renbanen; het bijwerk, de toegiften, de arabesken van het leven veranderen, verveelvoudigen en vermeerderen zich op eene verwonderlijk rijke en oneindig verscheidene wijs; — ondertusschen geloof ik niet, dat iemand zoo kleingeestig zijn zal, te beweren, dat, zonder al dit bijwerk van spoorwegen, gaslicht, Jacquard-machinen, ja zelfs van de gansche boekdrukkunst, een volk niet vrij en blij en rein menschelijk zijn leven slijten kan. De ware, eeuwige ideën van het leven, op welker waarheid het menschenleven als op eeuwige wetten berust, heeft het menschdom ontwikkeld, uitgebreid, verlevendigd en verjongd, zonder hulp der boekdrukkunst; — wij zouden zonder die ideën, zonder dat van waarheid en van regt, van zedelijke schoonheid en overeenstemming, van het goede met deszelfs altoosdurenden vooruitgang, in het geheel niet als menschen menschelijk leven kunnen; — aan de boekdrukkunst hebben wij die ideën niet te danken, even min als aan eenige andere kunst — zij liggen diep en eeuwig in onzen geest geworteld.

Vraagt gij mij, wat dan de boekdrukkunst, wel is waar niet alleen, maar toch ten deele, bewerkt heeft — ik zal het u zeggen.

Wij zijn thans veel minder mannen van daden, dan mannen van woorden; achter de boeken zijn wij te vinden, niet in het gewoel des levens. Die een boek geschreven heeft, dat is, die er een heeft laten drukken, houdt zich voor een groot man; heeft iemand een bundel gedichten in het licht gegeven, zoo denkt hij een dichter te zijn.

Waarom nemen wij geen meer besluiten, of wel soms de ongerijmdst mogelijke, in de volksvergaderingen? — Omdat ieder het promemorie, of de proclamatie, of de »roepstem aan mijn volk," op vloeipapier gedrukt, in het hoekje van den haard, met den bril op den neus, moet lezen.

Waarom hebben wij geene volksredenaars? — Omdat allen, hoe goed zij ook, wat gedrukt is, lezen kunnen, zoo weinig verstaan te hooren, wat gesproken wordt.

Waarom hebben wij zulk een slecht geheugen? — Omdat ieder boerenjongen eene soort van bibliotheek — Bijbel, gezangboek en Katechismus — in zijnen boekenriem gesnoerd, met zich rondsleept.

Waarom kennen wij de klassische schrijvers onzer natie zoo weinig? — Omdat wij die in de prachtigste en ook in de goedkoopste uitgaven kompleet in onze bibliotheek hebben staan.

Wie deze hier in het midden gebragte *waaroms* en *daaroms* bedaardelijk overdenkt, die zal inzien, dat wij in onze blijdschap en feestgejubel matig behooren te zijn. Ik stem gaarne toe, dat door de boekdrukkunst *het weten* bevorderd en uitgebreid is. Maar tegen het *weten* staat, gelijk ieder erkent, het *gelooven* over. Laat ons maar voorzigtig zijn, dat niet door al het weten eindelijk het gelooven gansch en al uit de wereld verdrongen wordt! Wanneer er niet meer geloofd wordt — in Goddelijke zoo wel, als in de allermenschelijkste dingen — zoo stort het leven in en kan niet meer bestaan.

Maar zegt, vrienden, wat zou wel gebeuren, wanneer ik met mijne klaagrede voortging? De logementhouders, die de feestzalen verhuren, de traiteurs, die spijzen en dranken leveren, zouden vreezen, dat er van het gansche feest niets komen mogt, en ligt eene soort van revolutie gaan ontwerpen.

Viert er dan maar frisch op los, gij feestgezinde zielen! Niet waar, gevierd moet er worden?

Ondertusschen, aangenaam zou het mij en vele anderen zijn, wanneer men, als er dan toch gevierd worden moet, een dag of drie te voren, bij wijse van inleiding, nog een ander feest wilde vieren — het feest der uitvinding van de schrijfkunst. Wel is waar heeft men ongelukkiglijk geen' persoon, aan wiens naam die uitvinding geknoopt kan worden; KADMUS uit *Phenicië*, die men zegt dat de letters aan de *Grieken* heeft overgebragt, is te ver van ons af; maar, even als er te *Athene* een altaar was ἀγνώστῳ θεῷ (den onbekenden God) zoo kon men immers ook voor den onbekenden uitvinder der schrijfkunst een feest vieren: want eigenlijk is het toch niet de persoon, tot wiens eer men het feest viert,

maar het *idee*; op gelijke wijs als het denkbeeld der zotheid en dat der verkeerde wereld met elken vastenavond zijn feest heeft.

Ten einde nu ieder naar behooren dit boekdrukkersfeest moge vieren, opper ik hier nog de vraag: Is het boekdrukkersfeest een gildefeest, of wel een algemeen menschheids- of menschenfeest? Ongetwijfeld wordt het in de eerste plaats gevierd door de gildebroeders der drukkers; maar aan dezen sluiten zich de boekhandelaars, en aan hen weder de bibliothecarissen, misschien de blijdsten van allen, want bibliothecarissen zijn eene soort van dierenwachters; werden er geene boeken gedrukt, alsdan hadden zij even min boeken op te passen, als VAN AMBURGH wilde dieren zou oppassen, wanneer er geene gevangen werden. Aan de bibliothecarissen hecht zich dan geheel het ligchaam der geleerden, der respective letterkundigen; in het gevolg van deze laatsten verschijnt de lieve schooljeugd, die immers uit louter opgroeijende geleerden bestaat. Ik hoor, *zelfs*, de militairen zullen mede feesthouden; want de militairen willen binnen kort het feest der uitvinding van het buskruid zoo plegtig mogelijk vieren, en hopen alsdan vol vertrouwen, dat de boekhandelaars zich aan hen zullen sluiten, daar deze, gelijk men weet, het met degenen houden, die het buskruid uitgevonden hebben.

Naardemaal nu, ten gevolge van het boven gezegde, het boekdrukkersfeest in het geheel geen gildefeest, maar een algemeen menschheidsfeest is, zoo moet ook voor de feestelijke optogten en processiën geene gilde- maar eene menschheidsvaan uitgedragen worden. De zinnebeelden dezer vaan zouden misschien de volgende kunnen zijn: op de achterzijde het beeld van eenen mensch, gelijk hij uit de hand der natuur te voorschijn treedt, een mensch in den natuurstaat; op de voorzijde een mensch, aan welken, door middel der drukpers, het verlorene evenbeeld eener hoogere natuur weder ingedrukt wordt. Aan deze echte menschheidsvaan mag zich dan aansluiten alwie zich mensch voelt en een paar gezonde beenen zonder podagra heeft; de zieken kunnen in omnibussen den trein volgen; en den kinderen plakke men het beeld der vaan in de wieg; en wanneer, gedurende de drie feestdagen, de een den ander' ontmoet, zoo moet de een niet zeggen: »goeden morgen," en de ander: »*geobli-*

geerd, insgelijks;" maar de een zegge: »hier is licht!" en de ander antwoorde: »hier is waarheid!"

Ja, ja, viert er maar lustig op los, gij krachtige feestzielen! De Matigheidsgenootschappen maken toch, misschien vroeger dan gij denkt, aan alle feestviering een einde. Wie toch kan feestvieren, zonder dat er iets geestrijks genoten wordt? Ik heb diners bijgewoond, waar geen enkel geestig woord, zelfs geene geestige dubbelzinnigheid te voorschijn gebragt werd, waar men slechts at en dronk, dronk en at; maar ik kan mij, bij alle virtuositeit der verbeeldingskracht, geen diner of souper voorstellen, waarop men niet gerstensap, of gebrande wateren, of punch, of wijn drinkt. Heden over honderd jaar zal niet alleen een net van spoorwegen over geheel *Duitschland* uitgespannen liggen, maar de Matigheidsgenootschappen zullen alles, wat kelen en dorst heeft, in hun ijzeren net gevangen houden. Dan kan men geen boekdrukkersfeest meer vieren.

Daarom er maar lustig op los gevierd; want gevierd moet er worden!

EN HIJ ZAL UW GEK ZIJN.

Op de bibliotheek te *Wolfenbuttel* wordt eene der grootste Bijbelverzamelingen in alle talen gevonden; bijzondere formaten en ook zeldzame merkwaardigheden hebben bij vele der exemplaren den grond tot opneming geleverd. Zoo is er een uit de zestiende eeuw, waarin de woorden I MOZES, hoofdst. 3: *Und er soll dein Herr seyn* (in onze Nederduitsche Bijbelvertaling: *Ende hij zal over u heerschappije hebben*) veranderd zijn in de volgende: *Und er soll dein Narr seyn*. De onbezonnenheid, welke tot deze verandering aanleiding gaf, had treurige gevolgen voor degene, welke zich dezelve veroorloofd had. De vrouw namelijk van den drukker en uitgever dezes Bijbels was een jong, ligtzinnig en in de zetterskunst welervaren wijfje. Toen eens haar man haar bij het avondeten vrolijk en welgemoed het eerste, volkomen ten afdruk gereed gemaakte blad zijner uitgave vertoonde, viel haar oog op de hierboven aangehaalde plaats. Uit moedwilligen schertslust sluipt zij kort daarna op de drukkerij, ligt met de zetterselst de letters H en e uit den vorm, en verwisselt dezelve met N en a. De

Bijbel wordt dus afgedrukt, en eenige honderd exemplaren zijn reeds verzonden, toen van vele kanten bij de overheid klagten tegen den armen boekdrukker, wegens Bijbelvervalsching en Godslastering, inkomen. De daadzaak zelve bewees zijne schuld, tot dat de getuigenis van eenen leerjongen hem redde. Deze had zijne slaapplaats in een afgeschoten hokje van den drukzolder, was op den bewusten avond reeds te bed, maar nog niet ingeslapen geweest, en verklaarde nu, dat hij de vrouw van zijnen baas nog laat met licht had zien binnenkomen en het een of ander aan den drukvorm verrigten. Men neemt haar gevangen en brengt haar tot bekentenis; geeseling en levenslange tuchthuisstraf waren haar loon. De Bijbels werden vernietigd, haar man een bedelaar, en zij zelve het offer van hare onbezonnenheid en van eene gestrenge justitie. Van al de afdrukken is er slechts één eenige over, dat in de genoemde boekerij.

VORST MENTSCHIKOW.

Hij leefde te *Beressow* in ballingschap, en was buitengemeen vroom geworden, zoodat hij met eigene handen eene kerk hielp bouwen, waarin hij, tot boeting zijner zonden, het ambt van klokluider waarnam.

Hij werd in 1729 voor de deur van het kleine bedehuis begraven, en zijn bijna geheel vergeten overschot bleef aldaar tot in 1821, toen de Stedehouder van *Tobolsk*, op het verzoek van DMITRI KAMENSKY, schrijver eener levensgeschiedenis van de tijdgenooten van PETER DEN I, het graf deed openen. Men vond het lijk, dat diep in den nooit ontdooijenden grond was nedergelaten, volkomen gaaf en onbedorven. Eene menigte reliquien van hetzelve werden aan de talrijke nakomelingen en bewonderaars van eenen man uitgereikt, die eerst koekbakkersjongen, daarna eerste Minister van PETER DEN GROOTEN, en eindelijk op het punt geweest was, om schoonvader van Czaar PETER II te worden.

Zoo verheft, vernedert, vleit en vertrapt de fortuin! Heil hem, die, met het bewustzijn van innerlijke waarde in den boezem, van der jeugd af aan geleerd heeft, met weinig tevreden te zijn, en aan het blinde geluk niets te danken wil hebben!

AFDOEND ANTWOORD.

»Hebt gij ook de vriendelijkheid gehad, mijn jongste kindje eens een' aanblik waardig te keuren?” vroeg Miss YEURN, eene razende romanschrijfster, aan nu wijlen den tooneeldirecteur SCHRÖDER te *Hamburg*, bij hare doorreis door

die stad: »Ja, Miss,” antwoordde de directeur. — »Nu, en wat zegt gij er dan van?” — »Laat den roman voor geld *zien*, maar niet *lezen*; het is eene misgeboorte.”

METAAL.

Eene reeds min of meer bejaarde zangeres gaf een concert. Eene jongere kunstvriendin laakte dit hoogelijk, en zeide, zich te verwonderen, hoe zij zich nog vermeten durfde te zingen, daar zij toch reeds lang alle *metaal* verloren had. »Juist daarom zingt zij,” hernam een snaak, »omdat zij er gebrek aan heeft.”

DE DAG VAN HEDEN.

Feestdronk. (*)

De vreugd zit voor bij 't feestlijk broedermaal,
Al zweven hier geen morgenlandsche geuren,
Tot kwistens toe, uit gulden wierookschaal.
Wij mogen 't hoofd blijmoedig opwaarts beuren,
En roemen Haar, bij 't klinken der bokaal,
Die we onzen dank en liefde waardig keuren;
Die vijftig jaar ons met het licht omscheen,
Dat koestrend straalt tot nut van 't algemeen.

Wij kransen 't hoofd thans niet met krijgslaurieren,
O neen! de olijf versiert den grijze en 't kind;
Bij ons gejuich en 't plegtig jubelvieren
Verheugt zich elk, die Deugd en Kennis mint,
De Godsdienst eert, en, onder haar banieren,
Voor 't Goede en Schoon ten strijd gaat en verwint.
De Waarheid volgt, en 't schijnsel van haar stralen
In 't nedrig hart weldadig neêr doet dalen.

Dat doel is rein, die taak is grootsch en schoon,
Geheiligd aan 't volbrengen onzer pligten,
Getrouw vervuld met lust en moedbetoon;
En wijkt de nacht, en zien wij 't duister zwichten,
En blikt ons oog dan op de zegekroon,
Dan wreken w' ons — door weldoen en verlichten;
De Kennisboom bloeit dan voor elken stand,
En schenkt zijn vrucht aan 't dierbaar Vaderland.

(*) Ter gelegenheid van de viering van het 50jarig bestaan van het Departement *Beverwijk* der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, op den 1 Oct. 1840.

Weldadig doel, ook hier, sinds vijftig jaren,
Met vromen zin en rein genot volbragt!
Het nut Gesticht, waar om we ons allen scharen,
Verheff' zich niet door weidsche praal en pracht,
Maar duurzaam is 't en schraagt, met zijn pilaren,
't Geluk des volks, de hoop van 't nageslacht;
Rein moog' de vreugde ons thans in de oogen blinken,
Nå vijftig jaar zal 't feestlied hooger klinken!

Ja, heilvol is de toekomst, die ons beidt:
De zegepraal van 't Licht op Waan en Logen!
Waar Liefde en Deugd en Waarheid ons geleidt,
Daar staat ons de aarde als akker Gods voor oogen;
Daar kiemt het zaad, met milde hand gespreid,
En toeft ons de oogst, als loon op al ons pogen;
Een oogst, die door geen tijd of lot vergaat,
Maar duurzaam blijft en eindloos voortbestaat.

Sinds vijftig jaar mogt hier de boom reeds tieren,
Gekweekt uit zaad, ontkiemd in hooger lucht;
Wij mogen ons thans met zijn twijgen sieren,
Ons laven aan de frischheid van zijn vrucht.
De jubeltoon, waarmeê wij hoogtijd vieren,
Verheff' zich luid en schater' door 't gehucht!
Dat ons die boom nog lang zijn vruchten geve,
En 't laatst geslacht nog in zijn schaduw leve!

ZELDZAMER DAN ZELDZAAM.

»Gij in den Schouwburg! nu, dat 's ook geen dagelijksch werk!" —
»Maar vreemder ware 't nog, zag men u in de Kerk."

WIEN BEDOELDE HEN?

»Ik moet, Mijnheer, uw dienst verlaten!"
Sprak tot een' rijke zijn koetsier.
»Waarom?" — »Wel, voer ik u langs wegen en langs straten,
Dan hoort men roepen, ginds en hier:
»Daar rijdt de schurk!" — 'k Weet niet, aan wien van ons zij denken,
Maar wil niet langer dus mij in mijne eer zien krenken."

No. XIV, bl. 714, reg. 16, staat *mansgezigt*, lees *mens-gezigt*.

MENGELWERK.

LEERREDE, OVER HET BELANGRIJKE VOOR EENE NATIE, OM DOOR EEN GODSDIENSTIG VORST GEREGEERD TE WORDEN.

Door

A. L. KIERS.

Predikant te *Giethoorn*. (*)

De dagen, die wij thans beleven, zijn bijzonder merkwaardig voor ons vaderland; zij kunnen eenen belangrijken invloed oefenen op deszelfs welvaart of rampspoed, ja moeten beslissen, of het dat vaderland voortdurend zal wèl of kwalijk gaan. Gij weet toch, M. H., dat een nieuwe Koning met het hooge bestuur des lands belast is. Vóór veertien dagen hebben wij, op zijne begeerte, zijne belangen, die van zijn huis en van het vaderland, meer plegtig en opzettelijk aan den Allerhoogste opgedragen. Naauwelijks is hij gesteld in de regering, of hij ziet zich reeds omringd door de hoogste vertegenwoordigers des volks. In de afgeloopene week kwamen deze bijeen, — de Koning verscheen in hun midden, opende plegtig hunne vergadering, en deed hun de werkzaamheden kennen, die zij te verrigten hebben. Deze werkzaamheden hebben betrekking op de belangen van het geheele volk; zij maken als 't ware de grondslagen uit, waarop in volgende jaren bij het bestuur zal worden voortgebouwd. Wie gevoelt dus niet, dat wij daaromtrent niet onverschillig zijn of blijven mogen; dat onze gebeden gedurig moeten opklimmen tot den Opperbestuurder van alles, opdat, door zijne hulp en zijnen zegen, de betamende wenschen der natie mogen vervuld worden, en de Koning en alle bestuurders daartoe met een' waarlijk godsdienstigen zin mogen vervuld zijn en

(*) Uitgesproken 25 Oct. 1840.

werkzaam blijven? Ja, M. H., is het, dat een waarlijk godsdienstige, echt Christelijke geest de Overheid bezielt, en deze bij het volk meer en meer toeneemt, dan mogen wij het beste voor ons vaderland met vertrouwen verwachten; want dan wil God het in gunst gadeslaan, en zal het aan weldaden niet ontbreken laten.

U allen op te wekken, om naar uw beste vermogen werkzaam te zijn, dien Christelijken geest bij Overheid en burgers te vermeerderen, zietdaar het doel, dat ik mij thans heb voorgenomen; en tot welks keus ik mij gedrongen gevoelde door de omstandigheden des tijds, dien wij beleven.

Tekst I SAM. VII: 3—6.

Onze tekst geeft ons eene getrouwe beschrijving van de hervorming, door SAMUËL onder het volk van *Israël* ingevoerd; eene hervorming, waardoor de grootste jammeren en onheilen werden afgewend, en zegen en voorspoed in het land wederkeerden. Gedurende meer dan twintig jaren waren de *Israëlieten* onderworpen geweest aan de *Filistijnen;* ja vroeger hadden deze hen zelfs beroofd van het grootste heiligdom, de ark des verbonds; want, door HOFNI en PINEHAS onvoorzigtig in het leger gebragt, waren die priesters gedood, en de heilige wetkist was door de vijanden veroverd. Gelukkig had JEHOVA zelf gezorgd, dat dit heiligdom naar het land van *Israël* was teruggevoerd. Gedurende twintig jaren werd het zorgvuldig bewaard te *Kirjath-Jearim;* maar ach! het scheen niet te werken op het godsdienstig gevoel des volks. Zij bleven volharden bij hunne dwaasheid en ondankbaarheid; zij bleven JEHOVA verachten en de Afgoden vereeren. Zoolang die dwaasheid voortduurde, konde het het volk niet welgaan; want JEHOVA kon met zijnen zegen niet in hun midden wonen. Daarom namen regeringloosheid en verwarring bestendig toe; daarom klom de ellende des volks telkens hooger, zoodat zij eindelijk geheel ondragelijk werd, vooral ook door de verdrukking der *Filistijnen* Gelukkig, dat zij het eindelijk leerden inzien, dat zij zich dit alles

berokkenden door de dienst der Afgoden; daarom begonnen zij zich te wenden tot JEHOVA, en zijne hulp in te roepen, om door zijne tusschenkomst verlost te worden. — Zietdaar een gunstig tijdstip voor SAMUËL, om eene hervorming onder het volk te bewerken. Overal, waar hij zich bevond, wekte hij allen op, om de Afgoden weg te doen, zich van harte tot God te bekeeren, en Hem alleen te dienen. Die vermaning was niet te vergeefs. Wij lezen in het 4de vers: »de kinderen *Israëls* deden de BAALIM »en ASTAROTH weg, en zij dienden den Heer alleen." O, welk een blijde tijd voor SAMUËL, en voor allen, die met hem JEHOVA vreesden! Wij kunnen er niet aan twijfelen, zij dankten hunnen God van harte voor de gunstige omkeering, die onder het volk had plaats gegrepen, en versterkten zich door het vertrouwen, dat de Heer hen nu weldra van de magt hunner vijanden zou verlossen. Daarom wilde SAMUËL die verandering des volks zooveel mogelijk bevestigen, en hen, op de plegtigste wijs, daarin versterken. Tot dat einde riep hij te *Mizpa* eene volksvergadering bijeen; daar kwamen de hoofden des volks zamen; zij verootmoedigden zich voor den Allerhoogste, deden belijdenis van schuld en zonde, zochten zich door plegtige wasschingen te reinigen, en verbonden zich op nieuw aan JEHOVA, om Hem en Hem alleen te dienen. SAMUËL trad vervolgens als aller voorspraak op bij den Onzienlijke. Hij stortte een plegtig en krachtig gebed uit, en daarna bemoedigde hij allen met de belofte van Gods hulp en bescherming. — Die vergadering was niet te vergeefs gehouden. SAMUËL steeg daardoor in aller achting; van nu aan droeg ieder hem den verschuldigden eerbied toe; zij bekleedden hem met het oppergezag als regter, zoodat hij, van nu aan, aan het hoofd des volks stond, om zorg te dragen voor hun burgerlijk en godsdienstig welzijn, om allen te besturen en aller belangen te behartigen. Dit was eene wijze keus, die door de menigte gedaan werd. Niemand was meer geschikt voor het rigtersambt, dan de wijze en godvruchtige SAMUËL. Dat zegt ons zijne geheele geschiedenis; want van den dag af, dat hij het op zich nam,

dagteekent zich een tijdperk van nieuwen voorspoed en geluk voor het geheele volk van *Israël.*

In deze hervorming, waarmede SAMUËL zijn bestuur aanving, meende ik eene geschikte aanleiding te vinden, om tot u te spreken: *over het belangrijke voor eene natie, om door een godsdienstig Vorst geregeerd te worden;* eene waarheid, die ons thans boven anderen belangrijk is, van wege de omstandigheden onzes Vaderlands.

I. Ik wil u dus in de 1ste plaats van die waarheid overtuigen; II. om, ten 2de, bij u aan te dringen, ter harte te nemen al hetgeen door ons kan worden bijgebragt, om dat geluk aan ons vaderland te verzekeren.

I. Het belangrijke voor eene natie, om door een godsdienstig vorst geregeerd te worden. — Zulk een Vorst

1. bezigt de regte middelen, om vernederingen voor te komen of te doen ophouden.

2. Hij vestigt het volksgeluk op hechte grondslagen. En

3. Hij maakt het volk geschikt, des Heeren zegen te kunnen genieten.

I. Een godsdienstig Vorst bezigt de regte middelen, om vernederingen des volks voor te komen of te doen ophouden.

Gelijk ieder mensch in het bijzonder, zoo heeft ook ieder volk in het algemeen zijne dagen van tegenspoed. Te vergeefs zullen wij de geheele geschiedenis, gewijde en ongewijde, doorbladeren, om één eenige natie te vinden, welke nimmer door rampen of onheilen bezocht werd. Nu eens zijn het binnenlandsche onlusten, die hetzelve verdeelen: dan eens belaging en onderdrukking van een' magtigen vijand, die het folteren; dan weder is er iets anders, dat door allen beweend wordt. Het is nu de taak van den Vorst, die rampen te lenigen en de klagten te doen ophouden, en daartoe zijn ook alle Vorsten werkzaam, die eenigzins het zwaarwigtige gevoelen van de taak, hun opgedragen, en voor hun volk met eenige liefde bezield zijn. Jammer slechts, dat daartoe soms middelen worden uitgedacht en maatregelen genomen, die, wel verre van he-

kwaad te verligten, hetzelve veelmeer ondragelijk maken. Zoo was het geweest onder *Israël*, vóór dat SAMUËL aan de regering kwam. Tijdens het bestuur van ELI, den Hoogepriester, waren zij aangevallen door de *Filistijnen*; zij moesten wijken, en zagen naar hulp om. Van waar deze ontleend? Wendden zij zich misschien tot hunnen God? verootmoedigden zij zich voor zijn aangezigt? deden zij de zonden uit hun midden weg? Neen, verre van daar! Zij waanden, wanneer zij slechts de wetkist in het leger bragten, JEHOVA als te kunnen noodzaken, hun de overwinning te schenken. Ach, welk eene dwaasheid! Die wetkist mogt al met gejuich ontvangen worden, zij konde de overwinning niet schenken. Andermaal aangevallen door de *Filistijnen*, worden zij op nieuw geslagen, — en de wetkist, het grootste heiligdom, valt in de handen der onbesnedenen. Zietdaar den tabernakel beroofd van deszelfs schoonste sieraad! Ziet daar *Israël* vernederd, veel dieper dan immer te voren!

Welke geheel andere en veel betere middelen koos SAMUËL niet uit, om het volk op te beuren uit deszelfs diepen val! Hij bepaalde zich niet tot iets uitwendigs; hij wekte het volk op tot boete en bekeering; de Afgoden, zoo lang vereerd, moesten uit hun midden verbannen, en JEHOVA, en deze alleen, moest voortaan opregt gediend worden. — Even zoo zoekt ieder godvruchtig Vorst van uit het volk het ongeloof en de zonde te verbannen. Daartoe is hij vooral werkzaam ten dage der bezoeking; want, welk leed de natie ook treft, door welke middeloorzaken het deze wordt aangedaan; hij weet het, dat niets treft zonder het bestuur en de toelating des Heeren; hij weet, dat de Heer dit niet toelaat en toezendt zonder redenen, bestaanbaar met zijne wijsheid en heiligheid; dat Hij zich van die rampen bedienen wil, om het volk, wanneer het afgedwaald is, te doen wederkeeren, of, indien het Hem reeds aanvankelijk zoekt, in lijdzaamheid te oefenen, en zoo tot volmaaktere gehoorzaamheid en tot hooger geluk op te leiden. Welgelukzalig het land, waar de Overheid zóó werkzaam is, om de heerlijkste bedoelingen des Allerhoog-

sten te bevorderen! Neen! daar kunnen de kastijdingen niet altijd duren; daar wordt de vernedering spoedig weggenomen, en na ieder leed volgt daar weêr verhoogde welvaart.

2. Te meer, omdat zulk een Vorst tevens het volksgeluk vestigt op hechte grondslagen.

Ook in de keus der middelen, die daartoe dienen moeten, verschillen de regenten niet zelden aanmerkelijk; maar, wat daartoe ook mag worden uitgekozen; zeker is het, dat door SAMUËL de wijsste, de eenige goede keus gedaan werd. Hij stelde zich toch niet daarmede tevreden, dat slechts eenigen wederkeerden tot den Heer, of dat allen voor het oogenblik zich verootmoedigden, en weldra de vernieuwing van het verbond vergaten. Neen! hij zocht allen bestendig aan de dienst des Heeren te verbinden, allen met opregte liefde voor JEHOVA en zijne wetten te vervullen. Daartoe die plegtige volksvergadering op Mizpa, en die uitstorting des waters, om hun berouw en leedwezen over hunne zonden te verhoogen. Daartoe dat plegtige gebed, hetwelk hij uitsprak in aller tegenwoordigheid. Wij kunnen het ons verbeelden, welke krachtige betuigingen hij daarin zal gedaan hebben van den beteren zin, die het volk bezielde; maar ook, hoe nadrukkelijk hij den Heer zal gebeden hebben, om dien goeden geest bij dat volk te bevestigen en te versterken, opdat zij voortaan Hem dienen mogten met hun gansche hart, met hunne gansche ziel en alle hunne vermogens. Om hen daartoe te meer te bewegen, verzekerde hij hen ook van de Goddelijke hulp tegen de *Filistijnen*. Ja geheel zijn regtersambt rigtte hij opzettelijk in, om hen in die goede keus te bevestigen. Hij zelf ging allen voor in opregte godsvrucht, en moedigde allen dus aan, niet slechts door woord, maar door voorbeeld tevens. Jaarlijks bezocht hij de voornaamste plaatsen des rijks, om ieders twistzaak af te doen en aller geschillen te beslissen. Immer was hij zachtmoedig; alleen de openlijke tegenstanders moest hij de gestrengheid der wetten doen gevoelen. Ja, het is waarschijnlijk, dat hij daarenboven de oprigter was der Profetenscholen, die

kweekplaatsen waren van verlichting en godsvrucht; waar jongelingen gevormd werden tot onderwijzers der menigte, om hen beter met God en zijne dienst te doen bekend worden. — Gelukkig het volk, M. H., welks Vorst als een tweede SAMUËL, vooral godsdienstige kennis en ware vroomheid zoekt te bevorderen; want dáár wordt het meest gezorgd voor het waarachtig geluk van allen. In het land toch, waar God algemeen opregt geëerd en gediend wordt, is ieder burger, in zijnen kring, werkzaam tot heil des vaderlands. Daar worden twist en tweedragt vermeden, om de krachten inwendig niet te verteren; daar zijn geene geopende ooren voor de nieuwheidzoekers, die bij iedere verandering der regering hopen te winnen, en, onder schijn van liefde voor het volk, niets anders bedoelen dan eigene grootheid en magt. Daar acht zich ieder schuldig de Overheid te eeren en te gehoorzamen; want hij ziet in haar Gods dienaresse, die men niet ongestraft weêrstaan kan. Daar betaalt ieder gemoedelijk de hem opgelegde schatting, niet slechts om dat zonder deze de Staat niet bestaan kan, maar ook omdat hij weet, dat het een gebod des Heeren is: »Geeft den Keizer, wat des Keizers is," (MATTH. XXII: 21) en dat deze ons uitdrukkelijk liet vermanen door den Apostel: »Zoo geeft dan een iegelijk, »dat gij schuldig zijt; schatting, dien gij de schatting; tol, »dien gij den tol; vreeze, dien gij de vreeze; eere, dien »gij de eere schuldig zijt," (*Rom.* XIII: 7.) Daar pogen allen elkander te helpen in alles, wat eerbaar en nuttig is. Daar pogen allen gemeenschappelijke onheilen af te weren of doorgestane rampen te lenigen. Worden zij bedreigd door een' buitenlandschen vijand, zoo grijpen allen naar de wapenen, en, met het oog op God, verdedigen zij manmoedig den dierbaren grond der vaderen. — Hoe zeker het volksgeluk door zulk een bestuur bevorderd wordt, zien wij aan *Israël*. Welk een onderscheid in het lot dezer natie vóór het bestuur van SAMUËL, of onder zijne regering en na dezelve! Door hem bevrijd van de *Filistijnen*, legde hij de eerste grondslagen van die welvaart en dien roem, waartoe zij verheven is onder de gelukkige re-

gering van DAVID en SALOMO. Ja waarlijk! een godsdienstig Vorst bevordert het geluk des lands; want

3. Hij maakt het volk geschikt om des Heeren zegen te genieten.

De bijzondere en buitengewone zegeningen kunnen wij voor het vaderland wel nooit van God verdienen; neen! van geheel het volk zoo wel, als van ieder onzer in het bijzonder, is het waarheid: wij hebben den geringsten zegen verbeurd; al het goede moeten wij ontvangen als eene loutere genadegift. Maar dit neemt niet weg, dat het volk door ware godsdienstigheid meer geschikt wordt, den zegen te kunnen genieten, en daarom op denzelven meer hoop mag voeden. Want God wil immers vooral wonen, waar Hij gediend wordt. Hij wil zich gaarne laten vinden door ieder, die Hem zoekt; aan ieder derzulken wil Hij zijne nabijheid betoonen. En zoude Hij dit niet vooral doen door het schenken van weldaden? Het is zijn lust, zijne goede gaven met milde hand uit te strooijen; en waar eerder, dan onder een godsdienstig volk? Want dáár worden zijne giften niet misbruikt tot overdaad en losbandigheid; dáár worden zij evenmin versmaad of gering geacht; de welvaart, die Hij dáár schenkt, wordt, zoo veel mogelijk, overeenkomstig zijn doel, aangewend, om het geluk van allen te bevorderen. Dáár is het, dat, voor onverwachte uitreddingen of afwendingen van gevaren, Hem de hartelijkste dank wordt toegebragt; dat deze worden gebezigd als zoo vele middelen, om nader aan zijne dienst verbonden te worden. Daarom kon de Heer, na de hervorming onder *Israël*, zoo wonderbaar tusschenbeiden komen te hunner verlossing van de *Filistijnen*. Naauwelijks hadden zij zich te *Mizpa* vereenigd, of die vijanden dreigden hen weder met eenen nieuwen aanval en nog zwaardere onderdrukking. Het gezigt van het vijandelijke leger verspreidde reeds schrik en ontsteltenis onder de heirscharen van *Israël*; maar SAMUËL wees hen op de magt van hunnen God; hij werd op nieuw hunne voorspraak, die aller nood aan JEHOVA klaagde, die in aller naam bad om hulp en redding. En ziet! het was niet te vergeefs. De *Fili-*

stijnen mogten naderkomen; zij mogten zich zeker wanen van de overwinning; zij bedrogen zich; want JEHOVA wilde zich op nieuw de God van *Israël* betoonen. Als de Almagtige, zond hij door den donder zijner mogendheid eene groote verwarring in het vijandelijke leger; Hij slingerde zijne bliksems, om velen uit hen te dooden. Zoo sloegen zij op de vlugt. De *Israëliten* vervolgden hen. Zij vernederden hen zoo gevoelig, dat zij, gedurende al den tijd van SAMUËL's rigtersambt, en nog lang daarna, hen niet in het minste durfden benadeelen. — Zoo zigtbaar moge God niet altijd tusschenbeiden komen, zeker is het, dat menig godsdienstig volk onderscheidene gedenkteekens oprigtte, waarop zij, in navolging van SAMUËL, het opschrift stelden: »Tot hiertoe heeft de Heer geholpen!" — zeker is het, dat wij de teekenen van Gods nabijheid vooral dáár vinden kunnen, waar Hij opregt geëerd en gevreesd wordt; en dat het dus de godsdienstige Vorst is, die, door bevordering van ware godsvrucht, het volk geschikt maakt, om den zegen des Heeren te genieten.

II. Wij willen in het 2de deel onzer rede aandringen, om ter harte te nemen al hetgeen door ons kan worden bijgebragt, om dat geluk aan ons vaderland te verzekeren.

1. En wat kan daaraan meer dienstbaar zijn, dan dat wij onzen nieuwen Koning en zijne regering gedurig in onze gebeden opdragen aan den Almagtige? Daaraan gevoelt onze Koning behoefte; want bij de beklimming van den troon heeft hij het gesproken, dat hij het zware en gewigtige gevoelde van de taak, hem opgedragen; dat hij zich geenszins verliet op eigene kracht en wijsheid, maar vertrouwde op de Goddelijke hulp en ondersteuning. Daarom openbaarde een der eerste stukken, in zijnen naam geteekend, den wensch, dat alle onderdanen zich met hem vereenigen mogten voor den troon des Onzienlijken, om plegtig en ernstig te bidden, dat hij mogt vervuld worden met alle wijsheid, moed en kracht, om, naar de begeerte van zijn hart, het geluk van *Neêrlands* volk te vestigen en te handhaven; dat daartoe zijn troon mogt omringd worden door verstandige raadslieden en getrouwe dienaren, en dat

de vertegenwoordigers des volks, in vereeniging met hen, gelukkig mogten zijn in hunne beraadslagingen; dat, bij uitwendigen bloei en welvaart, zedelijkheid en godsdienstigheid het duurzame geluk van *Nederland* mogen waarborgen, en dat aan elk onzer, door het Christelijk geloof, eens de ingang in het betere vaderland verzekerd worde. — Dat hebben wij gebeden, M. H., met onzen Koning en met het gansche volk van *Nederland.* Wij hebben dat gebeden, gelijk ik vertrouw, van ganscher harte, en meermalen klommen dergelijke zuchten van dezen en genen uit ons midden ten hemel. Maar, dat wij ons alleen niet tevreden stellen met dat gedane werk; dat gedurig en telkens die beden herhaald, dergelijke zuchten ontboezemd worden! Geen dag ga er voorbij, waarop wij de belangen des Konings en die der geheele regering niet met gepasten ernst en vrijmoedigheid den Almagtige aanbevelen! Geen dag ga er vooral in dezen tijd voorbij, nu de hooge vertegenwoordigers des volks zijn bijeengekomen, om, gezamenlijk met den Koning, over *Nederlands* belangen te raadplegen! Boven alles zij dit de bede: dat onze Koning een godsdienstig Koning zij; dat hij bij die gezindheden bewaard blijve, en daarin versterkt worde, om zedelijkheid en godsdienstigheid onder het volk te willen bevorderen en versterken! Dit mogen wij met te meerder vertrouwen bidden, omdat hij het niet onduidelijk heeft te kennen gegeven, zich bij zijn bestuur dit als hoofddoel te willen voorstellen. En zoude ons eigen hart ons niet aansporen, dit met allen aandrang te bidden? Wij hoorden het immers: een godsdienstig Vorst is een zegen voor het vaderland; en het kan ons niet onverschillig zijn, of het dat vaderland wèl of kwalijk gaat; want het is de dierbare grond, door onze vaderen ons overgeleverd; die grond, welken wij, als eene schoone erfenis, aan onze kinderen wenschen achter te laten, wanneer wij in het stof des doods rusten zullen. Of heeft onze Koning geene behoefte aan die voorbede? Maar hij is immers mensch, zoowel als wij, dus ook zwak en niet boven verleidingen verheven; ja te meer zijn die verleidingen voor hem te duch-

ten, naar mate hij, in hoogere betrekking geplaatst, zich te eerder omringd ziet door vleijers en valsche raadslieden, die zijn geluk en het geluk des volks pogen te ondermijnen. — Of zoude zoodanige voorbidding den Christen niet betamen? Maar als Christen mogen wij immers niet onverschillig wezen omtrent ons vaderland, daar JEZUS zelf, onze Heer, tranen stortte bij de gedachte aan de verwoesting van *Jeruzalem;* als Christen moeten wij belang stellen in alles, wat dienen kan om de eer van Gods naam te verbreiden, en om het geluk van menschen te bevorderen. En schreef het de Apostel niet reeds voor, als heilige pligt, om »smeekingen en voorbiddingen te »doen voor Koningen en allen, die in hoogheid zijn?" (1 TIM. II: 1, 2.) M. H. nemen wij die vermaningen dan ter harte! Zijn wij, bij onze onderlinge bijeenkomsten niet slechts, maar ook bij de huisselijke Godsdienstoefening, ook in de binnenkameren, daaraan gedachtig! Zoo rijze iederen dag onze welmeenende bede ten Hemel, dat onze Koning meer en meer in ware godsdienstigheid moge voorgaan, en zijn bestuur vooral den godsdienstigen zin en de opregte vroomheid onder het volk versterke en bevestige!

2. Dan, dit alleen zoude weinig baten, indien niet een ieder zich tevens bevlijtigde, om de vervulling van dien wensch, zoo veel mogelijk, verwezenlijkt te zien. Daartoe is het noodig, dat wij, met *Israël,* beginnen de verfoeisels uit ons midden weg te doen. Het is waar, wij behoeven wel geene Afgodsbeelden te verbrijzelen, en, wij danken er onzen God voor, omdat het alleen door zijne zorg is, dat wij het belijden kunnen: »een Afgod is niets »in de wereld;" wij hebben geene BAALIM noch ASTAROTHS te verbannen, waarvoor wij nimmer onze knieën gebogen hebben. Maar er zijn nogtans ook verfoeisels in ons midden, die de voortdurende toenemende welvaart onzes vaderlands verhinderen; verfoeisels, bij welker toenemende huldiging deszelfs ondergang onvermijdelijk wordt. Wij allen hebben die verfoeisels, wij allen huldigen die in meerdere of mindere mate. Het zijn onze geliefkoosde zonden: die zonden, voor welker verleidingen wij meer,

dan voor die van anderen, blootstaan; die geliefkoosde zonden, tot welke wij bij herhaling en telkens op nieuw vervallen, waardoor wij dus aanmerkelijk bijdragen, om de zondenschuld des lands te verzwaren. — O! bij de vernieuwing van het bestuur, bij vernieuwde hoop op zegen voor het vaderland, bij de herhaalde beden om Godsdienstzin voor Koning en volk, — mogt nu ook een ieder ernstig tot zichzelven inkeeren, om zijne ongeregtigheden te leeren kennen; vooral ook die ongeregtigheden, die boven andere eenen nadeeligen invloed uitoefenen op het welzijn van *Nederland!* Mogt een ieder dezelve betreuren voor den Alwetende, en zich van ganscher harte daarover verootmoedigen! Mogt dit even opregt geschieden als bij *Israël* te *Mizpa*, in het volle vertrouwen, dat God ze genadig vergeven wil en niet toerekenen! Of zoude dat vertrouwen ons niet vervullen kunnen, omdat er geen SAMUËL in ons midden is, die de Goddelijke barmhartigheid kan inroepen? Maar, M. H., Hij, die oneindig meer is dan SAMUËL, onze Goddelijke Verlosser, deze draagt immers onze belangen op aan den Vader, bij wien Hij altijd leeft, om voor ons te bidden. In dien Zoon heeft God ons van zijne genade verzekerd; in dien Zoon ons het middel en onderpand geschonken, om zelfs den grootsten zondaar, op ootmoed en berouw, te kunnen en te willen vergeven. O, verootmoedige zich dan slechts een ieder voor den Heer! dat een ieder het belijde, waarin hij gezondigd heeft! dat een ieder de verfoeisels uit zijn hart verbanne, en dan ook vertrouwend vergeving vrage om CHRISTUS wil.

3. Maar dat dan ook de vruchten van die verootmoediging, bij ons, even als bij *Israël*, zigtbaar zijn in het doorgaande leven! Zij keerden toch niet terug tot hetgeen zij betreurd hadden; geene Afgoden werden weder opgerigt in hun midden; zij bleven den Heer aanhangen en Hem alleen dienen. Dat wij ons even zoo beijveren, om het geluk des vaderlands te bevorderen! Dat wij daartoe bovenal Godsdienstkennis en ware vroomheid bij onszelven pogen aan te kweeken en te verhoogen, opdat wij besten-

dig mogen opwassen in de kennis en genade onzes Heeren JEZUS CHRISTUS! Daartoe zij het Evangelie steeds ons huis- en handboek, de eenige vraagbaak van al ons doen en laten, het eenige rigtsnoer van onzen ganschen wandel! Pogen wij ook dat goede, uit al ons vermogen, bij anderen te bevorderen; vooral bij het opkomende geslacht! O! wordt dit van jongs af vervuld met de wijsheid, die naar Gods woord is, en met eerbied en liefde voor Hem, dan zal geen ongeloof of Godsdienstloosheid onder ons gezien worden, gelijk in een naburig land, waar het zoo krachtig werkt, om de zaden van twist en tweedragt te doen uitstrooijen, om telkens pogingen te doen aanwenden, ten einde de bestaande orde van zaken om te keeren. Daar staan immers telkens onverlaten op, die het beproeven, den Koning van het leven te berooven; en deze worden door velen nog ondersteund en toegejuicht! Dit was immers niet mogelijk, M. H., indien de vreeze Gods hunne harten vervulde, indien zij geloofden, dat zij eens gedagvaard worden voor den regterstoel van CHRISTUS, om weg te dragen naar hetgeen zij gedaan hebben, hetzij goed, hetzij kwaad. — Wordt het opkomende geslacht vervuld met wijsheid, die naar Gods woord is, en met eerbied en liefde voor Hem, dan zal geen onkunde en bijgeloof, in *Nederland* gelijk elders, het volksgeluk verwoesten kunnen. De pogingen van volksleiders zullen mislukken, om wanorde en regeringloosheid te verspreiden; want het ontbreekt dan aan onkundigen, die hunne fraaiklinkende woorden gelooven, of zich door magtspreuken misleiden laten. Dat Koningrijk, dat door de Natuur zoo mild bedeeld is, ja gevormd schijnt tot het gelukkigste land der aarde, het zoude niet door burgeroorlogen zoo lang geteisterd en tot op den rand des ondergangs gebragt zijn, indien er slechts godsdienstige verlichting en ware godsvrucht allerwegen verspreid ware. — Zeker, M. H., met toeneming van Godsdienstkennis en ware vroomheid zal ook de welvaart onzes vaderlands bevestigd worden. De Goddelijke zegen zal niet achterblijven, maar zijne gunstbewijzen zullen telkens overvloediger worden. Zoo was het immers onder *Israël* ge-

durende de regering van SAMUËL, en nog meer gedurende die van DAVID en SALOMO; zoo was het in ons eigen vaderland, ten tijde onzer godvruchtige voorvaderen. Met welke bezwaren zij ook te worstelen hadden; met Gods hulp kwamen zij die gelukkig te boven. Door welke magtige vijanden zij ook bedreigd werden; zij werden niet vernietigd; de vernederingen, over hen toegelaten, dienden slechts, om hen daarna te meer te verhoogen. — *O*, mogt zulk een godsdienstige zin, als hen bezielde, weêr meer algemeen worden opgemerkt! Doen wij allen, wat in ons is, om dien bij onszelven en anderen te bevorderen en te verhoogen; zijn wij daartoe ijverig in het bidden en werken, opdat ons vaderland ons steeds dierbaar zij, en voor allen meer en meer worde de kweekplaats voor den zaligen Hemel! — Amen.

NIEUWE BIJDRAGEN TOT DE NATUURLIJKE GESCHIEDENIS VAN DEN OLIFANT.

(*Vervolg en slot van bl.* 778.)

»De groote aanlokkelijkheid, welke de olifantenjagt bezit, staat tot alle andere jagtvermaken in de verhouding van de ligchaamsmassa des diers tot die van het geringere wild. Uit hoofde der ontzettende kracht van alle en der onverschrokkene stoutheid van menige olifanten, kan niemand zich met deze jagt bezig houden, wien moed en tegenwoordigheid van geest niet in hooge mate eigen zijn. Ondertusschen heeft, gedurende mijn lang verblijf op *Ceylon*, slechts een eenig *Engelschman* daarbij den dood gevonden; en dit moet inderdaad verbazen, wanneer men bedenkt, dat verreweg de meesten, die deze soort van jagt hebben bijgewoond, herhaalde malen in het uiterste gevaar geraakt en ten deele gevaarlijk gekwetst geworden zijn. — Er zijn twee verschillende wijzen, om op den olifant jagt te maken: óf men doet hem door inboorlingen naar het punt drijven, waar de jager hem staat af te wachten; óf, en dit is gevaarlijker, vermoeijender, maar ook nobeler, men dringt regt toe regt aan in het digte woud. In dit geval zet de jager slechts zijn eigen leven en dat der genen, die hem onmiddellijk

verzellen, op het spel, en brengt niet geheele troepen inlanders in gevaar. — Bij de drijfjagt moet de jager zorgen, dat de plaats, waar hij zijnen stand in het bosch genomen heeft, ten aanzien der olifanten beneden den wind is, vermits zij hem anders, door hunnen scherpen reuk gewaar schuwd, vermijden zouden. De drijvers kiezen hunne plaats aan de andere zijde der kudde, scharen zich boogsgewijs, en rukken, onder aanhoudend geschreeuw en onder het roeren hunner *tomtoms* of trommels, voorwaarts. Vóór alle dingen moeten de lieden, welke den jageren de ammunitie en de geweren, tot het wisselen met de afgeschotene, achterna dragen, zich stilhouden, opdat de dieren niet tegen de drijvers omkeeren. Om dezelfde reden, en wijl men dan betere gelegenheid tot schieten bekomt, moet men den aanvoerder van den troep voorbijlaten, want de overigen loopen dien blindelings achterna. Wordt eene aanmerkelijke kudde toegedreven, alsdan is de vreemde mengeling van geluiden en de steeds nader komende zwaardrennende tred der olifanten, in tegenoverstelling der doodsche stilte rondom de angstig wachtende jagers, van eene waarlijk indrukmakende werking.

Gaat men, volgens de andere jagtwijs, regt toe regt aan op de olifanten los, zoo doet men best, daartoe den voormiddag te kiezen. Om dezen tijd van den dag verlaten zij het minst gaarne de schaduw, waarin zij met de ooren klappen, de beenen over elkander kruisen en wrijven, het kolossale ligchaam heen en weder wentelen, kortom in gedurige beweging zijn, tot dat zij iets vernemen, hetwelk hen ontrust. In dit geval schijnen zij zich voornamelijk op hunnen reuk te verlaten; zij draaijen de trompen naar alle rigtingen, en trachten de streek te ontdekken, van waar de storing komt. Is hun de wind gunstig, zoo zijn de trompen weldra in de juiste rigting stijf uitgestrekt, en geheel de troep verwijdert zich zoo snel en zoo stil mogelijk; evenwel zullen zij daarbij nimmer een jong achterlaten. — Bij droog weder en op het heetst van den dag ziet men hen zelden zonder een' welbebladerden boomtak in de slurf, waarmede zij zich de vliegen, die hen deerlijk plagen, van het lijf houden. Leggen zij zich neder, zoo slapen zij zeer vast, en zijn dan gemakkelijk te bekruipen; doch niet dikwijls rusten zij in zulk eene houding, maar leunen meestal slechts tegen den boomstam, waaraan zij zich geschurkt hebben. De aarde, welke zij zich gedurig met de slurf over het lijf

werpen, blijft aan de boomen hangen; en dit dient den jageren tot een kenmerk, hoe groot de grootste olifanten onder de kudde zijn. Al hebben de jagers eenen troep nog nimmer onder het oog gehad, zoo vergissen zij zich toch zelden in hunne gevolgtrekkingen omtrent de grootte en het getal der dieren, waaruit hij bestaat. Een nog zekerder teeken, dan het merk aan de boomen, is de voet of het spoor, hetwelk de jager zelfs op den hardsten grond weet te volgen. — Eenmaal in het digte hout, moet de jager zoo zacht mogelijk en kan het zijn in den wind op voorwaarts dringen. Zijn de olifanten, wanneer hij nader komt, ongerust geworden en op het punt om op te breken, zoo moet hij zijnen gang versnellen om hen te bereiken, alvorens zij zich omkeeren en de vlugt nemen. Kan hij daarbij geenen kop voor het vizier krijgen, zoo gelukt het eenen vluggen en sterken man somwijlen hen in te halen — want de baan, welke zij door het hout breken, maakt hem het voorwaarts ijlen gemakkelijker — en hen daarna van voren te nemen.

Zal de olifant door een enkel schot vallen, zoo moet hij niet alleen in den kop, maar ook in de hersenkas zelve getroffen zijn. Bij den bijzonderen vorm van den olifantskop echter beslaan de hersens daarin slechts het achterste gedeelte. De beenderen van het hoofd zijn wel niet dik en zelfs uitnemend ligt, en het voorhoofdsbeen bestaat uit cellen met dunne scheiwanden van beenstof. Ondertusschen bedraagt deszelfs geheele dikte toch niet minder dan acht duim; en rekent men hierbij de dikke spieren van de tromp, zoo wordt het begrijpelijk, dat men met de beste buks, op eenen min of meer aanmerkelijken afstand, tegen den olifant niets uitregt. Het is nooit raadzaam, verder dan op vijftien yards vuur te geven; half zoo ver is nog beter: doodt alsdan het schot den olifant niet, zoo brengt het hem toch zoo lang tot staan, dat men een ander geweer grijpen en op nieuw aanleggen kan. De jager moet voorts de hoogte van den olifant vóór hem, in verhouding tot zijn eigen standpunt, in aanmerking nemen. Komt een groote olifant op effen bodem, met opgeheven kop regt op den schutter aan, zoo kan hij hem in het geheel geene doodelijke wond toebrengen. Gelukkiglijk dragen zij den kop meestal niet hoog, wanneer zij op iets losrennen en doorbreken; integendeel laten zij hem zinken en rollen de tromp op. Uit

vrees van de tromp te kwetsen, slaan zij daarmede ook zelden hevig rondom zich heen. Ik weet slechts twee voorbeelden van het tegendeel: eens doodde een aangeschoten olifant een' ongelukkigen buffel, die hem dwars over den weg liep, met eenen enkelen slag van zijne slurf; een andermaal had een dezer dieren de linie der drijvers doorbroken, en liep onder eenen boom door, op welken een der manschap gevlugt was; het dier, hem ziende, stak de tromp in de hoogte, en sloeg den man, die zich aan eenen tak vasthield, beide de armen nagenoeg af. — De olifantjager moet ten minste vier geweerloopen tot zijne beschikking hebben; het best is dat hij twee dubbele geweren met zich voert, die kogels van $1\frac{1}{8}$ ons schieten en eene zeer sterke lading verdragen kunnen. Gladde loopen zijn beter dan getrokkene, omdat men met dezelve sneller laadt, waarop dikwijls zeer veel aankomt, en zij, op zoo kort eenen afstand, zeker genoeg schieten.

Wanneer de olifant aanvalt, ijlt hij, met naar boven gerigte tromp, regt voorwaarts, en stoot daarbij een wild en langgerekt geschreeuw uit, hetwelk naar het geschal eener slechte trompet gelijkt, en geheel anders klinkt dan de diepe, brommende toon, welken hij hooren laat, wanneer hij opgejaagd of slechts ligt getergd wordt. Eene kudde grijpt nooit troepsgewijs aan; maar wel gebeurt het, dat een wijfje, uit bezorgdheid voor haar jong, zich tegen den jager omkeert.

Een zeer goed schutter velt gemeenlijk den olifant met één schot, en het gebeurt wel, dat het getroffene dier alsdan op de knieën valt en in deze houding dood blijft liggen. Men heeft in *Europa* zoo wonderlijke begrippen van dit dier, en met name van deszelfs onkwetsbaarheid, dat verscheidene lezers misschien het hoofd zullen schudden, wanneer ik zeg, dat niet zelden één jager op éénen dag tot negen olifanten schiet, ja dat eens een *Engelschman*, op éénen voormiddag, aan negentien wilde olifanten de staarten afgesneden heeft. De staart van den olifant, namelijk, geldt, even gelijk de pluim van den vos, als zegeteeken, en hij behoort, nevens de slagtanden, aan den geen, die het dier geveld heeft. Somwijlen heeft het kluchtige tooneelen te weeg gebragt, wanneer jonge jagers den olifant den staart afhieuwen, vóór dat zij zeker wisten, of hij dood was. Eens schoot een *Engelschman* eenen schijn-

baar volkomen onbeschadigden olifant, en was niet weinig verwonderd, te vinden, dat hij reeds geenen staart meer had. Kort daarna ontmoette hem zijn jagtgenoot; men verzocht hem, het dier te toonen, aan hetwelk hij dien ontnomen had, ging naar de plaats, waar hij zeide het geveld te hebben, doch vond niets dan eén bloedig spoor, ten teeken, dat hij eenen levenden olifant den staart had afgesneden.

De beschrijving, welke FORBES van zijne eerste ontmoeting met olifanten geeft, levert het beste denkbeeld van deze gevaarlijke verlustiging.

Weinige mijlen van onze legerplaats was men, met het vallen van den avond, olifanten op het spoor gekomen. Wij gingen ter ruste met de hoop, dat zij in den nacht niet verder trekken zouden. Kort na het aanbreken van den dag kwam berigt, dat meer dan ééne kudde zich vereenigd had, dat zij te zamen twintig à dertig koppen sterk waren, en zich nog steeds in hetzelfde bosch bleven ophouden. Nadat wij ontbeten hadden, en het vereischte getal drijvers en trommels bijeen was, braken wij op, onder de leiding van eenen inlander. In het woud gekomen, zond de aanvoerder de manschap af, die den troep moest insluiten, en gelastte haar, naar het te geven sein te wachten. Ons geleidde hij langs een smal pad in een bamboes boschje; en, na daarin eene halve mijl vooruitgegaan te zijn, plaatste hij S. en mij aan den voet eener hoogte; Kolonel L. en den Heer H. verder opwaarts, waar het bosch ijler werd. Het bamboes stond zoo digt als willigenrijs en was vijfmaal hooger, zoodat wij naar alle kanten slechts weinige schreden van ons af konden zien. Een' tijdlang bleef alles doodstil, toen hoorden wij eenen luiden schreeuw, die gedurig verder herhaald werd: lieden, op de boomen verdeeld, riepen elkander het sein voor de drijvers toe. Niet lang daarna droeg de wind, zeer uit de verte, weder een' kreet in ons oor; en daarna bleef andermaal alles een' geruimen tijd stil: in dien tusschentijd waren de drijvers zachtelijk voorwaarts gerukt, en hadden zich weder in orde geschaard op den grond, dien de olifanten kort te voren ontruimd hadden. Thans deed zich het schreeuwen iets naderbij vernemen, en ook het klapperende geluid der tomtoms werd hoorbaar. Op dezen afstand klonk het langgerekte geschreeuw der drijvers, vereenigd met het gedruisch der aankomende olifan-

ten, juist als het gebulder en geruisch van een' sterken waterval. Toen echter alles nog nader kwam, onderscheidde men duidelijk het knakken der boomtakken, het rollen der trommels, het wilde geschreeuw van het volk, het kraken van nedervallende, half vergane boomen, en den zwaren tred der in onze rigting door het bosch brekende kudde.

De hitte en de bedompte lucht waren, op de plaats, waar wij stonden, uiterst lastig; het bamboesbosch gaf geene schaduw, maar weerde des te volkomener den geringen luchtstroom af, die somwijlen boven onze hoofden heenstreek en in de dorre bladeren suizelde. — Met vreeselijk gedruisch kwamen de olifanten aanstormen, en hielden, voor zoo ver wij uit het geluid konden oordeelen, omtrent dertig yards vóór ons halt. Vervolgens heerschte er weder eene diepe stilte. Nog zagen wij niets van hen, hoe sterk wij onze oogen ook inspanden. Door deze angstige spanning van al mijne zinnen werden deze zoo zeer gescherpt, dat ik niet alleen mijne polsaderen geweldig kon hooren kloppen, maar dat zelfs het getik van mijn horologie zoo sterk in mijn oor naar boven klonk, alsof ik eene torenklok in den zak droeg, en wendde ik het hoofd, zoo was het mij, alsof ik de wervelbeenderen van mijnen hals op derzelver hengsels kon hooren draaijen. Middelerwijl waren de drijvers weder voortgerukt, en thans klonk digt achter en om de olifanten een luid geschreeuw en het gerommel der trommels. Eensklaps was het, alsof het digte struikgewas tegenover ons voorwaarts waggelde. Nog twee, drie seconden, daar vertoonden zich de koppen van twee aanvoerders der kudde en kwamen regt op ons aan. Ik gaf op den geen, die tegenover mij was, vuur, op niet meer dan tien voeten afstands; hij hield stil en wilde omkeeren; toen vuurde ik voor de tweede maal. S. had van zijnen kant op den anderen aanvoerder ook twee schoten gedaan en even weinig getroffen; want geheel de kudde keerde om, en liep door het kreupelhout naar de hoogte toe.

Alvorens wij weder laden konden, hoorden wij ook onze jagtgezellen op de hoogte vuur geven, en kort daarna liep een inlander op ons toe, ons in gebroken Engelsch toeroepende: „*one gentleman plenty sick.*" Wij begrepen hieruit niet anders, dan dat de geen, van wien hij sprak, door de verstikkende hitte in het digte kreupelhout ongesteld geworden was, en wilden den bode artsenij in de gedaante eener

brandewijnsflesch opdringen; maar hij schudde het hoofd, en stamelde onverstaanbare woorden, die voor Engelsch moesten gelden, want met de bovenvermelde boodschap scheen zijn geheele taalvoorraad uitgeput. De olifanten lieten zich weder in onze nabijheid vernemen; wij hielden ons dus stil, en thans hoorden wij Kolonel L. duidelijk roepen, dat H. door eenen olifant gepakt geworden was. Wij snelden er terstond heen, en vonden H., wel is waar, levend en behouden; doch weldra bleek, dat hem een arm en het sleutelbeen gebroken waren.

Kolonel L. en H. hadden hunne beide loopen op olifanten gelost. Desniettemin bleef een derzelven naderen; nu wendde H. zich om, en wilde zijn tweede geweer grijpen; maar de inlander, die het droeg, was weggeloopen. H. poogde te vlugten, doch viel op den grond; de olifant kwam op hem toe, knielde neder, om hem met den kop tegen den grond te drukken, en wentelde hem daarbij om. Kolonel L., die niets van het gevaar zijns vriends wist, zag den olifant tegen den grond stooten, en meende niet anders, of hij was aangeschoten; hij snelde dus toe, om hem de rest te geven. Den aankomenden jager ziende, sprong het dier snel op, en week in het hout, terwijl, tot L.'s niet geringen schrik, op dezelfde plaats, welke de olifant zoo even verlaten had, H. overeind rees. Ware L. eenige seconden later op de plaats gekomen, zoo zou het waarschijnlijk met den ongelukkigen H. gedaan geweest zijn; had hij vuur gegeven en den olifant gedood, zoo ware deze op H. gevallen en had hem verpletterd.

HET HUWELIJK MET DE LINKERHAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 773.)

De oude Hertogin stierf plotseling aan eene beroerte. Haar dood bragt bij LEOPOLDINE zulk eene ontroering te weeg, dat de barensweeën haar overvielen, en zij eenen slechts zeven maanden gedragen zoon ter wereld bragt. Te midden der verwarring, die op deze dubbele gebeurtenis volgde, werd CONSTANCE vergeten. Zij had beide de tijdingen vernomen. In den toestand van zwakte, waarin zij zich bevond, berekende zij ongetwijfeld daarvan al de mogelijke

gevolgen niet; maar zooveel begreep zij nogtans, dat nu in allen gevalle een der hinderpalen tegen de erkentenis van haar huwelijk uit den weg geruimd was.

Eenige dagen naderhand verklaarde zij, genoegzaam hersteld te zijn, om hare dienst bij de Hertogin, wier leven, door de gevolgen harer te vroegtijdige bevalling, gevaar liep, te hervatten. De avond was reeds ver gevorderd; stad en hof lagen in duisternis en stilte gedompeld. Met zachten tred naderde CONSTANCE het bed, waarop de Hertogin rustte. Deze omhelsde haar met vervoering, en wenkte haar, haren zoon te beschouwen, die in eene wieg naast de legerstede zijner moeder lag te slapen. CONSTANCE schoof de kleine witzijden gordijntjes, welke het kindje omgaven, ter zijde, en beschouwde het met duizend dooreengemengde en strijdende gevoelens. Zij zou het gehaat hebben; maar het geleek zoo zeer naar haren eigen zoon! De vader herleefde in de trekken van beide de kinderen, en dit beminde beeld sprak tot het hart van CONSTANCE. Al zuchtende zette zij zich neder. Het bleeke schijnsel eener nachtlamp verlichtte slechts flaauw de kamer. Eene bejaarde, zwaarlijvige dame, in een' gemakkelijken armstoel gedoken, waakte met haar, of liever heette met haar te waken, want de goede matrone lag weldra in diepen slaap gedompeld. Wat de Hertogin betreft, de Doctoren hadden, om haar eenige rust te verschaffen, haar een' slaapwekkenden drank doen nemen, die weldra de verdoovende uitwerking oefende, welke zij daarvan verwachtten.

Op deze wijs was een half uur verloopen. CONSTANCE had het met peinzen doorgebragt. De toekomst, waarvan zij eenmaal droomde, naderde misschien; maar, hoevele hinderpalen moesten niet nog overkomen worden! Plotseling hoort zij een dof gesteun, een' flaauwen kreet, eenige beweging achter de gordijnen van het kind. Zij springt op, kijkt..... met blaauwe kleur op het wezen en het lijfje door stuipen verwrongen, sterft de zoon der Hertogin, na eene korte worsteling!

De netelige stand, waarin CONSTANCE zich aan het hof geplaatst had, de verpligting, om elk harer woorden te wikken en elk harer gebaren af te meten, hadden haar eene meer dan gewone tegenwoordigheid van geest verworven. In dit hagchelijke oogenblik verliet hare bedaardheid haar niet. Met een' enkelen opslag overzag zij de partij, welke zij van

dit geval kon trekken, en oogenblikkelijk was haar plan beraamd. Zij keek rondom zich; de Hertogin en de oude dame sliepen beide: zij luisterde; buiten het vertrek liet geenerlei gerucht zich vernemen. Hare zaamgeperste lippen, hare schitterende oogen kenmerkten haar vastgenomen besluit. Haar tred werd vlugger en vaster. Het kleine lijkje opnemen, als eene schim de eenzame galerij doorzweven, hare kamer bereiken, was voor haar het werk van een oogenblik. Zij vond hare voedster naast haren zoon slapende. In aller ijl wikkelde zij het levende kind in de luijers van het doode. Doch, ondanks hare behendigheid, had dit, met hetgeen daarbij meer gevorderd werd, vrij veel tijds vereischt. De vreesselijkste ongerustheid begon haar te folteren. Eindelijk was de verwisseling gelukkig volbragt, en haar kind, veelligt door eenig heimelijk toegediend heulsap (de gewone toevlugt van bakers en minnen) bedwelmd, was desgelijks slapende gebleven. Op het oogenblik, dat zij met haren dierbaren last de kamer der Vorstin binnentrad, maakte de oude dame eene beweging. Zij opende hare slaapdronkene oogen. Werktuigelijk strekte hare hand zich uit, om het ledige wiegje te schommelen; maar bijna even spoedig hield zij op; haar hoofd zeeg op de borst, en zij sliep weder in. CONSTANCE, na eenigen tijd roerloos te zijn blijven staan, trad op de teenen voorwaarts, en, haren zoon in de wieg van het vorstelijke kind gelegd hebbende, hernam zij, al hijgende, hare plaats nevens de legerstede der Hertogin.

Niemand had eenig vermoeden van het gepleegde bedrog. Het oog der moeder zelve werd er door misleid. Maar, toen CONSTANCE met het krieken van den dag weder bij hare voedster kwam, vond zij deze, gelijk zij verwachtte, schreijende voor het lijkje van een kind. Zij had veel moeite, haar te doen begrijpen, wat er gebeurd was, en welk oogmerk zij er mede had.

»Zoek eens, minne," zeide zij, »naar dat kleine teeken, hetwelk wij onder den linkerarm van mijnen zoon hebben opgemerkt. Gij ziet wel, dat het hier niet is. Het is een onuitwischbaar moedermerk. Kom, droog dus uwe tranen. Morgen, in den nacht, zal ALBERT dit kind doen begraven. Het mijne leeft; het bekleedt de plaats, waarop het regt heeft; eenmaal zal het den troon zijns vaders bestijgen. Is het niet de oudste, de vrucht van een vroeger gesloten hu-

welijk? Bewaar getrouwelijk dit geheim! De tijd, om het te openbaren, zal komen."

Laat ons thans over een tijdvak van vijftien jaren heenstappen, en wat vinden wij?

Hertogin LEOPOLDINE brengt haar leven door op een slot, niet verre van de hoofdstad, hetwelk zij niet verlaat, dan wanneer eenig volksfeest hare tegenwoordigheid onmisbaar vereischt, of wanneer zij eenige afleiding wenscht te genieten in het bezoeken van de kasteelen der adellijke geslachten, die haar toegedaan gebleven zijn. Hare bleeke wangen, hare doffe oogen, hare kwijnende gezondheid, alles doet zien, dat zij niet gelukkig is. Kommer heeft zijne sporen in haar eenmaal zoo helder voorhoofd gegroefd, en een treurige glimlach verkondigt, dat, zoo zij lijdt, zij echter poogt met gelatenheid te lijden. Zij is ter naauwer nood vierendertig jaren, en men zou zeggen, dat zij er acht onder was.

Op dit oogenblik echter vult eene zoete vreugde haar hart. Haar zoon (moge zij steeds dien weldadigen waan behouden!) haar zoon keert van de reizen terug, welke hij onder geleide van zijnen Gouverneur, Graaf EMILIUS VAN MANSFELD, gedaan heeft. Deze is de raadsman, de vriend, de verdediger van Hertogin LEOPOLDINE. De jaren hebben hem zeer veranderd. Zoo al de hofman zich nog de liefde zijner jeugd herinnert, begrijpt hij die niet meer. De zorgen der staatzucht, dien hartstogt van den rijperen leeftijd, vervullen hem thans geheel.

En de schoone, de listige CONSTANCE VAN WALDGRAVE, wat is er van deze geworden? Zij is nog schooner; nog listiger dan te voren. Dat prachtig hôtel, met schier ontelbare bedienden bevolkt, met vorstelijke praal gemeubeld, is het hare. Die heerlijke *villa*, in den Italiaanschen smaak versierd, is voor haar gebouwd. Ziet die rijtuigen, die juweelen; dit alles behoort aan haar; het zijn zoo vele geschenken, welke haar vorstelijke minnaar haar gedaan heeft. Volgt haar in dit wellustig ingerigte *boudoir*: haar *négligé* is zoo *galant* en bijna zoo kostbaar als het prachtige kleed, hetwelk zij heden avond in hare gezelschapszalen zal dragen. Men dingt het zeerst naar de eer, haar voorgesteld te worden. Dames van den hoogsten rang en van den ongekreuktsten goeden naam, vreemde Prinsen, krijgslieden,

geleerden uit alle landen van *Europa*, dringen zich rondom haar zamen, en brengen den tol hunner hulde aan de vrouw, die ieders bewondering tot zich trekt. Zij is vierendertig jaren, en men zou zeggen, dat zij er acht jonger was.

De hartstogt, welken zij aan Hertog ALBERT had weten in te boezemen, was eene dier zonderlinge zinsbegoochelingen, die somwijlen ook in het leven van ambtelooze lieden ontmoet worden, en waarvan de geschiedenis der Vorsten zoo vele beruchte voorbeelden oplevert. De Hertog had aan die drift niet alleen zijn huiselijk geluk opgeofferd, maar ook het geluk eener deugdzame, bekoorlijke vrouw, die hem teederlijk liefhad. Hij had zelfs grond om te vreezen, dat hij in het hart zijns zoons de achting had verzwakt, welke deze hem schuldig was. Reeds had de ontevredenheid van de bloedverwanten zijner vrouw zich op eene ontrustende wijs geopenbaard. Hij gevoelde, dat hij de genegenheid zijns volks verbeurd had.... Maar al die bedenkingen verloren haar gewigt, wanneer hij ze in de weegschaal legde tegen de liefde zijner *favorite*. Zij had zich van geheel zijn wezen meester gemaakt, en hij had geen kracht genoeg om haar daaruit te verjagen, noch zelfs deugd genoeg om zulks te wenschen.

Gedurende de kindschheid van Prins OTTO (dit was de naam van 's Hertogs jongen opvolger) had zij weten te verkrijgen, dat hij dikwerf bij haar gebragt werd, en reeds begon zij door hare hartstogtelijke liefkozingen eenen vermogenden invloed op hem te oefenen; maar, zoodra de Hertogin van deze bezoeken onderrigt werd, stelde zij alles in het werk, om derzelver voortgang te stuiten. Met kracht door EMILIUS VAN MANSFELD en door andere aanzienlijke familiën ondersteund, deed zij ophouden hetgeen zij eene schandelijke onvoegzaamheid noemde. Ondanks hemzelven moest de Hertog toegeven, en de uitkomst dier zaak werd voor CONSTANCE eene vernederende teleurstelling. De jonge Vorst, nu geheel en al aan de zorgen der Hertogin en harer vrienden overgelaten, werd in wantrouwen opgevoed tegen haar, die het geluk zijner vermeende moeder vernield had. Somwijlen zelfs liet hij zich woorden van verachting ontvallen, die, aan CONSTANCE overgebragt, haar in den beginne bitter deden lijden; zij morde tegen den hemel, die haren eigen' zoon tegen haarzelve keerde, en zich van hem als van een werktuig bediende om haar te straffen. Allengskens ech-

ter werd het moederlijk instinct, dat in haar hart door niets verlevendigd werd, door de staatzucht verstikt. Zij leefde noch in het verledene, noch in het tegenwoordige; zij leefde slechts in de toekomst. »Er zal eens een dag komen....." zeide zij menigmaal tot hare oude vertrouwde.

Het publiek intusschen, dat niets van den geheimen huwelijksband vermoedde, welke haar met Hertog ALBERT vereenigde, zag in haar niets anders dan eene gewone *favorite*. Evenwel, met de haar eigene tact, wist zij de klippen van haren stand te vermijden; zelden verscheen zij in het openbaar, en vooral niet gedurende het kortstondig verblijf der Hertogin in de stad. Alsdan leefde zij opgesloten in haar *hôtel*, en ontvlood zorgvuldig de schouwburgen en alle andere vereenigingsplaatsen, waar zij zich gelijktijdig met hare mededingster zou hebben kunnen bevinden. Zij was minzaam en toegankelijk, diende met warmte, wie hare ondersteuning inriep, en verleende hare bescherming aan kunstenaars en kunsten. Ieder liet haren verlichten smaak, hare oordeelkundige prachtliefde regt wedervaren, en de armen, welke zij met verstandige liefdadigheid bijstond, roemden alom hare mildheid.

Geene mindere bescheidenheid en ingetogenheid betoonde zij ten aanzien van den Hertog. Nimmer noemde zij in het openbaar zijnen naam; geene dier kleine jaloerschheden, geene dier openlijke gemeenzaamheden, welke eindelijk eenen gekroonden minnaar vervelen, of deszelfs trotschheid belgen. Zelfs hare grilligheden hadden iets bevalligs. Zij wist dezelve te ontdoen van al, wat ze minder aanlokkelijk kon maken. Eindelijk, tot zelfs hare kleine pruilerijen, welke zij somwijlen waagde, alles was met beleid berekend. Arglist had bij haar de natuur vervangen. Hare deugden en hare gebreken waren beide slechts schijn, beide middelen ter bereiking van het doel, waarop zij aanhoudend het oog gevestigd hield, en waarnaar zij langs eenen langzamen, maar zekeren weg voortstreefde.

Hare vooruitziende behoedzaamheid had geene voorzorg verzuimd. Zij had zich van bewijsstukken voorzien, geteekend door den geestelijke en door den arts, die haar vroeger gediend hadden en sedert gestorven waren: die stukken getuigden het sluiten van haar huwelijk, de geboorte van haren zoon, en de merkteekenen, welke hij aan het ligchaam droeg. Zij had hierbij een, door haarzelve opgesteld, om-

standig verslag van de verwisseling der beide kinderen gevoegd, de waarheid van welk verhaal hare oude voedster, vóór dat zij stierf, met hare onderteekening bevestigd had. Die gewigtige papieren waren in een van dunne stof vervaardigd zakje besloten, hetwelk zij steeds bij zich droeg.

Op zekeren avond, dat zij, na zich met kiesche zorgvuldigheid getooid, na de geheimste kunstmiddelen der *coquetterie* te hulp geroepen te hebben, op eene *canapé* gezeten, Hertog ALBERT's komst verbeidde, tref plotseling een verward gedruisch haar oor; zij staat op, en ziet, hoe eenige boeren eene draagberrie aanbrengen, waarop een naar het schijnt gekwetst man uitgestrekt ligt. De droevige stoet trekt haar landverblijf binnen, zij hoort haren naam noemen; een akelig voorgevoel maakt zich van haar meester; zij snelt toe.... het was maar al te waar! stervende lag de Hertog voor hare voeten. Door zijn hollend paard voortgerukt, was hij uit den zadel geworpen geworden en langs den weg gesleept, op welken hij een lang en bloedig spoor had achtergelaten. Zijne kwetsuren waren uiterst gevaarlijk; in het geheim zeide men, dat zij doodelijk waren.

Men verbeelde zich CONSTANCE's schrik en angsten! Men verwittigde den gewonen arts van het hof, als ook de grootambtenaren van den Staat, van het voorgevallene, welke laatsten belast werden, de droevige tijding aan de gemalin en aan den zoon van den gekwetste mede te deelen. In afwachting van den uitslag des onderzoeks, hield CONSTANCE zich aan de deur van het vertrek, waarin men den Hertog te bed gebragt had. Het bevallige *négligé*, waarin zij hem wachtte, was verkreukt en ten deele afgerukt; de bloemen, die haar hair versierden, had zij over den grond gestrooid; zij bad niet, zij schreide niet; de vreeselijkste angst hield haren boezem bekneld. Na een half uur tijds trad de arts ter kamer uit.

»Wij wilden niet veroorloven, Mevrouw, dat de Hertog u in zijnen tegenwoordigen toestand zien zou," dus sprak hij; »maar zijn verlangen en angst zijn zoo groot, dat wij voorzigtiger geoordeeld hebben er aan toe te geven. Kom dus, Mevrouw; maar vergeet niet, dat elke te hevige aandoening hem den dood veroorzaken kan."

CONSTANCE verzamelde al hare geestkracht, en volgde den Doctor tot aan het bed, waarop de Hertog uitgestrekt lag. Deze had de oogen niet afgewend van de deur, door

welke zij moest binnenkomen; en toen hij haar zag, verhelderde een straal van vreugde zijn gelaat. Zij boog zich over hem henen, en drukte hare lippen op de kleurlooze wangen van den stervende.

»Geen woord, Mevrouw!" zei de arts, en waarschuwde haar nog met den opgeheven vinger, terwijl hij, op een' gebiedenden wenk des Hertogs, zich verwijderde.

»Geen woord," verzekerde CONSTANCE.

Doch naauwelijks was de Hertog met haar alleen, of hij wilde zich ontlasten van het beangstigende denkbeeld, hetwelk hem de ziel prangde. Hij greep CONSTANCE's hand, en, haar zachtkens tot zich getrokken hebbende: »CONSTANCE," fluisterde hij, »ik zou geruster sterven, zoo uw lot verzekerd ware."

»Spreek niet, ALBERT," antwoordde zij; »wees bedaard; gij zijt in geen gevaar."

»Neen, neen," hernam hij, het hoofd schuddende; »ik voel het te wél; hier huist de dood.... O CONSTANCE, mijne teêrbeminde CONSTANCE... welk een verschrikkelijk denkbeeld! Ik vrees, mijne vrouw... ook mijn' zoon... zij haten u... en..... ik vrees hen om uwentwille."

Hier dwong uitputting hem te zwijgen. CONSTANCE aarzelde nog steeds, door mededeeling van het geheim, hetwelk zij zoo langen tijd verborgen had, zijne ongerustheid te doen bedaren. Was de gelegenheid, welke zij sinds zoo vele jaren verbeidde, werkelijk nu daar? Was dit het oogenblik, waarop zij hare magt voor altijd verzekeren, en die harer mededingster reeds vooruit omverstooten moest?

Pijnlijk boog de Hertog, half oprijzende, zich naar haar toe.

»Arme CONSTANCE!" zeide hij. »Zij is niet gelukkig geweest; indien, na mijn' dood, wraak en vervolging..... O God!..... Hoor, CONSTANCE, verlaat het hertogdom; ga....."

»Waarde ALBERT," stamelde zij, »wees om mijnentwille niet bezorgd. Stel u gerust; ik weet, dat ik niets te vreezen heb."

»Gij weet.... dat gij niets te vreezen hebt!" herhaalde de Hertog met verbazing. »Wat is dit? Wat wilt gij zeggen?"

Vruchteloos poogde zij, hem tot bedaren te brengen. Hij bestormde haar met vragen, en hervond daarbij eene kracht, die haar ongetwijfeld misleidde. Zij waagde het te spreken.

Haren arm om zijne schouders geslagen hebbende, fluisterde zij hem in het oor het geheim van geheel haar leven!

Naar mate zij vorderde in haar verhaal, kenteekende het gelaat van den Hertog eene gedurig toenemende ontzetting, en, toen zij geëindigd had, zag hij haar aan met eene zonderlinge uitdrukking van twijfel en verdenking.

»Neen, dat is niet waar," riep hij; »dat *kan* het niet wezen!"

Naauwelijks had hij deze woorden gesproken, of het bloed spoot uit eene zijner wonden. Eene ader in de borst berstte; zijn hoofd viel weder op zijn kussen.... hij was dood!

Verschrikt, buiten haarzelve, rukte CONSTANCE aan alle schellen en schreeuwde om hulp.

Eene deur ging open. Een jong man verscheen, en, haar met den vinger aan de lieden van zijn gevolg aanduidende, sprak hij met eene barsche stem: »Men verwijdere die vrouw!"

Het was Prins OTTO, die, een oogenblik te laat, naar zijns vaders sterfbed kwam toesnellen.

Op die bekende stem, op dit harde bevel, op het gezigt dier menigte, welke de kamer vulde, viel de ongelukkige CONSTANCE in zwijm.

Hoe lang zij in dien staat van gevoelloosheid bleef, wist zij niet. Zij werd in het leven teruggeroepen door het ruwe gehots van een rijtuig, dat langzaam over een' hobbeligen steenweg voortrolde. In den beginne dacht zij, dat een beangstigende droom zijn spel met haar dreef; maar allengs werden besef en herinnering duidelijker. Zij opende de oogen, en vond zich tusschen een' man en eene vrouw gezeten, die het stilzwijgen hielden. Het was nacht; de lantaarnen alleen van het rijtuig gaven licht op den weg.

»Is de Hertog dood?" vroeg CONSTANCE met eene naauwelijks hoorbare stem.

»Dood," hernam de man, die het paard mende.

Het was dan gedaan! Al hare zoo lang gekoesterde hoop, al de droomen harer staatzucht, al hare ontwerpen vernield, omvergestooten!.... Toen zij uit de bedwelming, waarin die verschrikkelijke slag haar gedompeld had, een weinig bekomen was, wilde zij weten, waarheen hare wachters haar voerden, en op wiens bevel zij zich alleen, in den nacht, bij hen bevond; maar weldra begreep zij, dat hun het streng-

ste stilzwijgen bevolen was, en getroostte zich te wachten tot het dag werd.

In den loop van den ochtend kwam het logge rijtuig bij den voet eens torens aan, gelegen op den oever eener rivier, die haren uitloop heeft in den *Donau*, en aan dien kant het hertogdom * * * begrenst. Hier lag een militaire post, onder bevel van eenen serjant, in bezetting. Ongetwijfeld had een vooruitgezonden renbode CONSTANCE's komst verkondigd, want er waren eenige toebereidselen begonnen om haar te ontvangen. De soldaten reinigden, zoo goed zij konden, de vervallene vertrekken, herstelden de vensters, hingen onderwetsche behangsels langs de muren. De toren bevatte, op de eerste verdieping, vier of vijf enge, sombere en in elkander loopende kamers. CONSTANCE koos die, welke haar het minst treurig en vochtig voorkwam. Maar toen zij zich nu hier opgesloten bevond, door muren en grachten van geheel de wereld gescheiden en levend in dit steenen graf begraven, alstoen begon voor haar een lange en folterende doodsangst.

Zij vernam, dat de jonge Vorst, die waande zijne moeder aan haar te wreken, verboden had, het geringste verzoekschrift van haar aan hem te doen geworden, of zelfs een enkel woord, hetwelk zij sprak, aan hem over te brengen. Tot wien zou zij zich dus wenden? aan wien haar geheim, zoo vreeselijk een staatsgeheim, vertrouwen? Eindelijk herinnerde zij zich EMILIUS VAN MANSFELD. Maar toen zij eindelijk hoopte, door tranen en beloften, hare norsche cipiers vermurwd te hebben, was het berigt, hetwelk zij op hare vraag ontving, dat EMILIUS zich niet in *Duitschland* bevond; en drie maanden verliepen, eer zij, op eenen brief, welken zij aan hem afzond, antwoord ontving,

In dien langen en bangen tusschentijd verzoette hoop noch gelatenheid het lijden dier staatzuchtige en onverduldige ziel. Zonder bezigheid, zonder ligchaamsbeweging, zonder troost, keerde zij hare gedachten niet naar een ander leven, naar eene betere wereld; zij morde tegen haar lot, twistte met de Voorzienigheid, verwenschte de menschen en zichzelve; maar, hetzij uit trotschheid, hetzij uit wantrouwen, zij duldde liever alles, dan haar geheim aan ondergeschikten te vertrouwen, die haar waarschijnlijk als krankzinnig beschouwd zouden hebben: reeds hadden eenige woorden, die haren

cipier ontvallen waren, haar doen begrijpen, dat deze man haar niet volkomen wel bij het hoofd achtte te zijn.

Op zekeren dag, eindelijk, meldde VAN MANSFELD zich aan bij de wachters dier geketende leeuwin. Naauwelijks in de Staten van Vorst OTTO teruggekomen, had EMILIUS verlof verzocht en verworven, om CONSTANCE VAN WALDGRAVE in hare gevangenis te bezoeken.

Alvorens voor haar, die hij eenmaal zoo vurig bemind had, te verschijnen, deed hij zich aanmelden; maar zijn haar overluid aangekondigde naam bragt geene uitwerking hoegenaamd te weeg. CONSTANCE scheen dien niet eens gehoord te hebben. Zij zat mijmerend in eene vensterbank, met het hoofd in de hand en den blik gedachteloos op het ijdel gevestigd. Welk eene verandering hadden drie maanden van hopeloos wachten niet op haar te weeg gebragt! Hare holle oogen, haar vervallen aangezigt, hare schrikwekkende vermagering, alles, wat VAN MANSFELD zag, trof hem met eene smartelijke verbazing: hij vergat, dat zij hem ontrouw geworden was uit trotschheid en uit staatzucht. Uit staatzucht! sedert lang begreep hij, dat dit woord alles verontschuldigde.

»Mevrouw!" zeide hij, terwijl hij eenige schreden nader trad.

Het geluid zijner stem deed haar trillen.

»Wie spreekt daar?" riep zij, plotseling het hoofd omkeerende.

»Een oud vriend," hernam hij, »EMILIUS VAN MANSFELD."

»EMILIUS VAN MANSFELD! is het mogelijk? hem, aan wiens antwoord ik wanhoopte!..... gij! gij zelf hier!.... O God! ik voel.... ja, ik voel, dat mijn hoofd.... verbazing, vreugd.... O, verschooning, verschooning!"

De ongelukkige gevangene zeeg weder op hare zitplaats, en de tranen sprongen haar uit de oogen.

EMILIUS was voor haar blijven staan, ontkutst, bezorgd over de uitwerking, welke zijne tegenwoordigheid scheen te hebben.

Na eene korte poos herstelde CONSTANCE zich van dien geweldigen schok.

»Gij zijt het dan, Mijnheer de Graaf?" zeide zij met eene nog bevende stem. »Hebt gij inderdaad aan de arme gevangene gedacht? Dank voor die herinnering! Gij ziet het.

men houdt mij hier opgesloten; men is bang, dat ik het ontloopen zal. Mijn zoon zelf vergeet mij...."

»Uw zoon!" viel EMILIUS haar in de rede.

»Ja; mijn zoon; verbaast u dit? Hij bemint mij niet; men heeft hem geleerd mij te haten. Wanneer hij van mij spreekt, zegt hij: Die vrouw! men verwijdere die vrouw! Dit zijn de laatste woorden, welke ik uit zijnen mond gehoord heb. Indien hij wist...."

EMILIUS stond verslagen; het was dan waar! dat scherpzinnige verstand was uitgebluscht!

»Mevrouw!" zeide hij, om 's hemels wil, bezadig u! Wat spreekt gij van eenen zoon?"

Zij greep hem bij de handen, hem naar zich toe trekkende:

»Verneem een groot geheim," fluisterde zij hem in het oor. »Prins OTTO....."

»Wel nu?"

»Is niet de geen, dien men denkt."

»Wat wilt gij daarmede zeggen?"

»Geheel het hertogdom is in dwaling. Hij zelf weet het niet; de Hertogin weet het niet.... maar gij, gij zult hun de oogen openen.... Zij waant, dat zij zijne moeder is.... Ik ben het! Ik ben het!"

»Groote God!" riep EMILIUS onwillekeurig uit: »de ongelukkige is krankzinnig."

»Krankzinnig! Ook gij duwt mij dit woord toe!.... Krankzinnig!" herhaalde zij, hare hand over haar voorhoofd strijkende, en verwilderd in het rond kijkende: »wat heb ik dan gezegd? Doch nu herinner ik mij.... gij hebt nimmer geweten.... dit is het, dat uwe verbazing veroorzaakt. Luister; spoedig zal alles u duidelijk worden.... Ik krankzinnig!.... Gave God, dat ik het ware!"

MANSFELD kon zich van eene pijnlijke deernis niet onthouden. De vrouw, wier voortreffelijke geest- en ligchaamsgaven nog kort geleden elk bewonderde, tot zulk eenen diepen staat van ellende gezonken te zien! — Zij begreep, dat zij zijn medelijden wekte, en, het hoofd opheffende: »Neen, neen." zeide zij, »uwe deernis wil ik niet. Zij, die gij hier voor u ziet, is meer waard, dan beklaagd te worden. Ik ben ALBERT's gemalin, de gemalin van een' Hertog, de moeder van een' Hertog!"

»Bedaar, smeek ik! Spreken wij niet meer van een onderwerp, dat u bedroeft; spreken wij...."

»Spreken wij van mijn' zoon," viel hem CONSTANCE met kracht in de rede. »O, met welk eene koorts van ongeduld verwachtte ik iemand, wien ik mijn huwelijk ontdekken kon! een huwelijk, het is waar, met de linkerhand, maar aangegaan voor het oog van God, in tegenwoordigheid van twee getuigen. Zie, het was die nacht van het bal: eene stem, was het niet de uwe, EMILIUS? riep mij toe, toen ik voorbijging: Trouwelooze! Niet waar, gij herinnert het u?"

»Welk eene herinnering!" sprak MANSFELD als bij zichzelven; »hoe kan schijn en waarheid zich zoo onderéénmengen?"

»Schijn!" riep zij, opspringende en met groote schreden door de kamer gaande; »altijd schijn!.... Is het dan mogelijk, dat gij mij niet gelooft?.... EMILIUS, gij, naar wien ik reikhalsde, gij, wiens komst ik van den hemel smeekte.... want gij zult mij de vrijheid, het leven wedergeven.... Ik heb u bitter verongelijkt.... gij zult u wreken, door mij te redden."

EMILIUS nam hare handen, en hield ze tusschen de zijne gedrukt. »Mevrouw," zeide hij, »kom toch tot uzelve! Hoe kan zoo voortreffelijk een verstand als het uwe zich door een' ijdelen waan laten benevelen? Eenzaamheid, gevangenschap hebben u ziek gemaakt; dit alles zal ophouden. Geloof een' man, die uw vriend was. Nimmer waart gij gehuwd; nimmer zijt gij moeder geweest."

»O God! o God! behoud mij mijn verstand!" riep CONSTANCE. »Ik voel, dat het mij begeeft. Gij wilt bewijzen?.... wel, ik heb immers bewijzen.... waar zijn zij?.... Waar heb ik ze gelaten?"

En dit zeggende betastte zij hare kleederen met al de gebaren eener zinnelooze.

MANSFELD, wiens hart dit schouwspel diep doorgriefde, deed eene beweging om heen te gaan. Zij vloog hem in den weg.

»Blijf!" riep zij; »heb deernis met mij; blijf nog één oogenblik!.... ik zou moeten sterven; mijn geheim zou mij verstikken.... Bewijzen?.... o mijn geheugen!.... Ha! hier zijn zij!"

Met drift greep zij eene schaar, die op haar werktafeltje lag, en, eene baan van haar kleed openrijtende, bragt zij uit hetzelve een zakje te voorschijn, hetwelk zij den Graaf met teekens aanduidde te openen, want, buiten staat om

verder een woord uit te brengen, was zij, hijgende en afgemat, op hare zitplaats neêrgezegen.

Met de uiterste verbazing onderzocht MANSFELD, stuk voor stuk, de in het zakje bevatte papieren. Naar mate hij verder kwam, liet hij meer en meer het innigst medelijden blijken. Dikwerf staakte hij het lezen, om zijne oogen op de ongelukkige te vestigen; en alsdan knikte deze, ondanks hare zwakheid, telkens droevig met het hoofd, als 't ware om de bewijzen, welke hij in handen had, te bevestigen.

»Inderdaad is dit een staatsgeheim!" zeide EMILIUS als tot zichzelven, terwijl hij het zakje zorgvuldig wegborg. »Arme vrouw!"

Op dit oogenblik scheen CONSTANCE te herleven.

»Mijne papieren!" riep zij, er de handen naar uitstekende, want nog had zij de kracht niet om op te staan. »EMILIUS!.... mijne papieren!.... hoe kon ik ze ook uit mijne handen geven?"

»Stel u gerust, Mevrouw!" hernam MANSFELD, naar haar toe gaande. »Ik neem ze slechts mede, om ze onder de oogen van den Vorst te brengen. Verlaat u op mij! Binnen twee dagen ben ik hier weder terug, en misschien kom ik niet alleen."

»De papieren!" schreeuwde CONSTANCE al voort. »EMILIUS!.... geef mij mijne papieren weder!.... O God! ik roep U tot getuige, dat....."

Hier ging hare stem over in een dof gesteun.

Twee dagen daarna renden twee personen te paard spoorslags den weg langs, die van *Hermannstadt* naar den toren van *** leidt.

»Vorst!" sprak een der ruiters, gebruik makende van een oogenblik, waarop zij hunne paarden adem moesten laten halen: »bedenk, wat de voorzigtigheid van u eischt! Het geheim uwer geboorte is aan niemand bekend, dan aan ons. De wachters zelven van den toren achten al wat de arme gevangene zegt voor niets dan het raaskallen eener krankzinnige. Welke partij denkt uwe Hoogheid te kiezen?"

»Nog weet ik het niet: het eenige, dat ik weet of bedenk, is, dat mijne arme moeder hare vrijheid niet moet missen; dat zij niet beroofd moet zijn van de tegenwoordigheid en van de liefde haars zoons.... Wanneer ik mij herinner, Graaf MANSFELD, hoe ik haar steeds beschuldigd, veracht, gehaat heb; hoe zij, op mijn bevel, gevangen gezet

is, en hoe, zoo gij er niet geweest waart. . . . . Kom, haasten wij ons! elk oogenblik, dat wij dralen, is een diefstal, dien ik aan haar pleeg. Hoe veel lijden heb ik haar niet te vergoeden!" . . . .

Graaf HAKFELD drong het eerst in CONSTANCE's kamer; maar, hoe kort de tusschentijd sedert zijn eerste bezoek ook geweest was, hadden koortsachtige verwachting, ongeduld en ongerustheid het overschot harer krachten verteerd. Sedert twee dagen leefde zij in aanhoudende overspanning. Uitgestrekt in een' grooten armstoel, de oogen onafgebroken op de deur harer gevangenis gevestigd, het oor gespitst op het geringste gerucht, had zij den tijd minuut voor minuut geteld en twintigmaal den afstand berekend. Hare ziel, als 't ware op den rand harer lippen zwevende, scheen, om dezelve te verlaten, nog slechts een laatste, een albeslissend oogenblik te verbeiden. . . . .

»Mijn zoon!" riep zij met eene flaauwe stem, zoodra zij den Graaf gewaar werd: »hebt gij hem gezien, KREISIUS?... hebt gij hem gezegd?. . . . brengt gij mij mijn' zoon weder?...."

Hij lag reeds voor hare voeten.

Het was een hartverscheurend tooneel. Dat gevoel van innige liefde, hetwelk in het hart eener moeder nimmer sterft, ontbrandde met hernieuwde kracht in dat van CONSTANCE. Zij vergat den Vorst en zag slechts den zoon; haren zoon, van welken zij zich in de zwijmeling der staatzucht had losgescheurd, en dien God haar na vijftien jaren wedergaf, om haar de oogen te sluiten! Hertog OTTO drukte hare handen tusschen de zijne. Met eene door tranen half gesmoorde stem smeekte hij hare vergiffenis af, beschuldigde zichzelven, betreurde de dwaling, waarin hij opgevoed was.... Eensklaps gevoelt hij, dat de hand, welke hij drukt, zich krampachtig zamentrekt en verstijft. Hij heft het hoofd op.... Zijne moeder, met de doodskleur op het gelaat, was in zichzelve als weggezegen. Zij was dood! Hare trekken, echter, droegen nog den indruk der zaligste vreugd. Zij scheen de zegeningen, welke zij hier op aarde over hem had uitgestort, in de eeuwigheid te gaan voortzetten. . .

Thans bestond er geene reden meer, om dit gewigtige geheim te openbaren. Zelfs Hertogin LEOPOLDINE heeft het nimmer gekend. Toen zij vernam, welk eene prachtige begrafenis de Vorst bevolen had ter eere eener vrouw, over welke zij dacht, dat beide zich zoo zeer te beklagen hadden.

. . . . . .

toen zij getuige was van de diepe droefheid, waarin hij nog maanden lang na haar afsterven gedompeld bleef, gaf zij hem daarover hare verbazing te kennen. Nimmer heeft hij haar dit geheim opgeklaard. Niemand betwistte hem zijn regt op de regering; maar, zoodra hij zijne meerderjarigheid bereikt had, noopten hem de raad van Graaf WANSFELD en zijne eigene ondervinding, om in zijn stamhuis, bij eene bijzondere wet, het gevaarlijke voorregt der huwelijken met de linkerhand voor altijd af te schaffen.

NOG EENE BIJDRAGE, DE DRONKENSCHAP BETREFFENDE.

Onder het groot getal van hen, die zich, als verklaarde vijanden van het *misbruik* van sterken drank, onderscheiden, ontbreekt het niet aan zeer velen, die een *matig gebruik* van denzelven, inzonderheid aan de arbeidende klassen, wel willen veroorloven. »*Wij* — dus redeneert men — »kunnen, bij het genot van voedzame spijzen en vooral van »een *versterkend* glas wijn, de geestrijke dranken gemakkelijk ontberen; maar wat blijft er voor den behoeftige over, »wanneer men hem, bij den schralen kost, die zijn deel is, »de eenige *hartsterking*, die hem, in zijn borrel, nog overblijft, ontnemen wil?" Deze stelling, en de vraag, die haar vergezelt, heeft een *menschlievend* en als ware het een *medelijdend* voorkomen; en dit is dan ook welligt de oorzaak, dat wij de gedane vraag, in negentien van de twintig gevallen, *ter gunste* van den sterken drank hebben hooren oplossen. »Wie toch geene flesch wijn kan bekostigen — »zoo zegt men — mag zich wel met een enkel glas jenever »schadeloos stellen."

Intusschen rusten *antwoord*, *vraag* en *stelling* op eenen valschen grondslag; en deze is het *versterkende* van geestrijke dranken. Dit is zoo dikwerf en tevens zoo afdoende aangetoond en met bewijzen gestaafd, dat het verwondering moet wekken, dat nog zoo velen hiervan geheel onkundig schijnen. Die onkunde is daarom des te nadeeliger, omdat zij op de *publieke opinie* krachtig inwerkt; zoodanig, dat zij de voorstanders der matigheid ten voordeele der onmatigheid doet oordeelen, spreken en handelen; en men behoort derhalve geene gepaste middelen ongebruikt te laten, ten einde zoo mogelijk, de bestaande *onkunde* en de uit dezelve voor

vloeijende *vooroordeelen*, wegens het *zoogenaamd versterkende der geestrijke dranken*, te keer te gaan. Tot bevordering van deze bedoeling moge de mededeeling van het onderstaande dienen.

De Hofraad J. B. RISTELHUEBER, die, in betrekking van *Directeur van het Werkhuis, te Brauweiler, nabij Keulen, aan den Rijn*, zijn nuttig en werkzaam leven aan de bevordering van de belangen der menschheid heeft toegewijd, geeft, in het tweede Deel van zijnen *Wegweiser zur Literatur der Waisenpflege, des Volks-Erziehungswesens, der Armenfürsorge, des Bettelwesens und der Gefängnisskunde, Köln* 1840, meer of minder uitvoerig berigt en verslag van een aantal geschriften, tot wering van het bedoelde misbruik, zoo in *Duitschland* als elders, in het licht gegeven. Het lust ons, bij een tweetal dezer werkjes stil te staan, en het verslag des geëerden Mans aan onze Landgenooten mede te deelen. Aldus doet de Heer RISTELHUEBER zich hooren:

»De Geneesheer en Heelmeester SCHUSTER merkt, in de »ontwikkeling van zijn gevoelen, omtrent de boven aange»haalde waarschuwing voor het verderfelijk brandewijndrin»ken, het volgende op: »Vermits het genot van een geest»»rijk middel ter verkwikking, bij velerlei krachtsinspan»»ning, niet wel kan worden ontbeerd — zuivere brandewijn »»werkelijk opwekkende krachten bezit, en de wijn den be»»hoeftige te duur is — zoo kan de eerstgenoemde *niet ge*»»*heel* ter zijde gesteld worden; aangezien, dezelve tot eene »»behoefte geworden zijnde, wel als een kwaad, maar ook »»tevens als een noodzakelijk kwaad te beschouwen zij." Wij »herinneren hier — vervolgt de Heer RISTELHUEBER, dezen »Schrijver aan den vrijen Romeinschen Burger, die, als sol»daat gewapend, minstens 90 ponden droeg, onder de aan»voering van JULIUS CESAR in de 24 uren 16 uren wegs met »eenen zoo beduidenden last aflegde, en niets anders dronk »dan *water* en *azijn*. En deze *waterdrinkers hielpen de we*»*reld veroveren!* — Indien wij ook toegeven, dat de bran»dewijn, voor een' oogenblik, de krachten opwekt, zoo be»hoort daarbij niet te worden over het hoofd gezien, dat »spoedig hierop eene grootere afmatting volgt. Zeer velen »verkeeren in de meening, dat zij, die sedert een aantal ja»ren aan het genot van den brandewijn verslaafd waren, de»zelve niet zouden kunnen ontberen, zonder merkelijk na»deel voor hunne gezondheid; maar eene *vierentwintigjarige*,

»onbevooroordeelde ervaring heeft ons van het nietige dezer »stelling overtuigd. In het aan onze zorg toevertrouwde »Armengesticht, doorgaans bevolkt met 900 personen van »verschillenden leeftijd, bevinden zich op den duur een aan»merkelijk getal van de zoodanigen, die, sedert langen tijd, »aan het overmatig genot van geestrijke dranken waren over»gegeven; maar, in het Gesticht opgenomen zijnde, werd »hun slechts *water* te drinken gegeven; daarbij werden zij »echter gestrengelijk aan reinheid en ordelijkheid gewend en »bekwamen eenen gezonden kost. Eenige maanden waren »gewoonlijk toereikende tot herstel hunner verlorene krach»ten; en, in stede dat deze regelmatige en altoos nuchtere »leefwijze hen benadeelden, werden zij, wanneer niet reeds »een onherstelbaar verlies van levenskracht aanwezig was, »*sterk en voor elken arbeid geschikt.* De volstrekte onthou»ding van het genot van sterken drank — dat *sluipend gif*, »gelijk Dr. HUFELAND hetzelve noemt — heeft de gelukkig»ste gevolgen slechts dan, wanneer daarmede eene regelma»tige leefwijze verbonden is; en elke vrees voor eenen na»deeligen invloed berust alleen in het vooroordeel en opge»vatte dwaalbegrippen."

Op eene andere plaats getuigt de ervaren Schrijver het volgende: »De waardige Steller merkt bl. 45 met volle regt »op: »dat, zoodra de brandewijndrinker de middelen tot be»»vrediging zijner neiging zelf niet meer verdient of verdie»»nen kan, hij alsdan, in den doorgaanden regel, de hand »»uitstrekt naar den eigendom van anderen. Is de maat »»zijner misdadige behoefte in den kring des huisgezins ge»»ledigd, zoo drijft hem de booze geest des genots, tot het »»bevredigen van zijnen lust, naar buiten. Dikwijls sterkt »»de ellendige zich opzettelijk door sterken drank tot het »»bedrijven van wandaden; en meer en meer wordt hij eerst, »»wanneer hij zich een roes heeft gedronken, en de geest»»rijke drank de stem van den goeden geest in hem ver»»doofde, toegankelijk voor de in- en uitwendige aanlokse»»len van schanddaden en misdrijf." — Wij beamen deze »wijze van beschouwing des Schrijvers te meer, naar mate »onze veeljarige ondervinding ons in staat stelt zijne opmer»kingen te bevestigen. De resultaten toch, die wij, als Be»stuurder eener Werkinrigting (in welke 900 Bedelaars, »Landloopers en zedelijk verwaarloosde kinderen van beide »seksen bewaard worden) omtrent de verschillende oorzaken

»hunner opsluiting, verzamelden, leverden, in betrekki
»op de nadeelige gevolgen van het overmatig gebruik v
»geestrijke dranken, den uitslag, dat, gemiddeld, *een d*
»*gedeelte* der mannelijke opgeslotenen, ten gevolge van dr
»kenschap en daardoor veroorzaakte onzedelijkheid, in hec
»tenis waren genomen. Gedurende de laatstverloopene jar
»1838 en 1839 werden in het geheel 706 manspersonen, bo
»ven de 24 jaren, in het gesticht opgenomen, waarvan 2
»aan een overmatig en hartstogtelijk gebruik van sterke
»drank waren overgegeven; de meesten hunner waren der-
»mate ontzenuwd, dat zij tot aanhoudenden en eenige in-
»spanning vorderenden arbeid meer of min ongeschikt wer-
»den bevonden. Ook onder de vrouwen bevond zich een
»aantal, dat zich in een' hoogen graad aan den drank te
»buiten ging. Eene van deze, uit den omtrek van *Gelder*,
»kon op éens eene bovenmatige hoeveelheid (*ein halbes*
»*Quart*) naar binnen slaan, zonder in een' staat van dron-
»kenschap te geraken; dan, na eene veeljarige onthouding
»van alle geestrijke vochten, ontwende zij zich aan derzelver
»gebruik; verkreeg een beter voorkomen, en betoonde we-
»der opgewektheid tot den arbeid. Dit geval behoort echter
»onder de zeldzame; immers zijn weinig dronkaards van pro-
»fessie sterk genoeg van wil, om de eenmaal bij hen vastge-
»wortelde neiging tot een zoo betreurenswaardig genot, in-
»zonderheid bij nieuwe verlokkingen daartoe, wederstand te
»bieden, alhoewel zij gedurende vele jaren den drank gan-
»schelijk waren ontwend; en zij, die weder tot dronkenschap
»vervallen, weten doorgaans daarvoor duizenderlei oorzaken
»op te geven, enz."

En thans vragen wij: Blijkt het nu niet uit deze onwraakbare getuigenissen eener *vierentwintigjarige ondervinding*, dat de stelling: *alsof de arbeidende volksklasse den sterken drank niet zou kunnen ontberen, op een aangenomen vooroordeel berust en van allen redelijken grond ontbloot is?* En toch heeft dit verkeerd begrip bij honderden en duizenden post gevat, en vindt hetzelve bij velen geloof. Maar daarin is dan ook wel voornamelijk de oorzaak gelegen, dat een zoo groot aantal achtingwaardige mannen en vrouwen, vijanden van alle onmatigheid, door eene *ongelukkige dwaling*, het gebruik van sterken drank door de arbeidende klassen in bescherming nemen; daarin ligt, bij onze menschlievend gevoelende Natie, de grond, waarom de leere der *volstrekte*

onthouding van den noodlotigen jenever zoo weinig voorstanders vinden mogten. Konden zoo vele, door hunnen stand en hunne betrekkingen, eerwaardige leden der maatschappij besluiten, verjaarde vooroordeelen af te leggen, en geloof te schenken aan Mannen als de Heer Hofraad KIRSTELHUEBER en zoo vele anderen, die, niet door vooroordeelen, maar door de *ondervinding* geleid, de *waarheid* aan het licht stelden; dan gewis zou hetzelfde medelijdende gevoel, hetwelk thans het kwade begunstigt, elken vriend en elke vriendin der menschheid krachtig aansporen, om niets onbeproefd te laten, ten einde het rampzalig en volstrekt nutteloos gebruik van sterken drank, bij de arbeidende klassen, te helpen weren.

W.

DES KONINGS EED.

28 November 1840.

Geen vorst zij meer bemind dan hij:
Dat zingen en dat bidden wij.

TOLLENS.

Wat omkeer! van verbazing stom,
Treed ik in 's Heeren heiligdom,
Den Tempel Gods in Amstels wallen;
Voor vroegren grijzen stijl en trant,
Zie 'k schittertooi langs zuil en wand,
Aan loovers rijk, bij duizendtallen.

Geen schaar wacht, zoo als voormaals plag,
Als op d' aan God gewijden dag,
Na leer en lied, hier 't zeegnend amen;
Bij praal, en pronk, en weidsche sier,
Bij wapenpracht en vlaggenzwier,
Zijn Neêrlands Eedlen hier te samen.

Wat kransen, rijk aan kleur en blaân!
Wat wimpelwrongen; wat sieraân
Van purper, goud en diamanten!
Een rijkszwaard en een Vorstentroon,
Een schepter en een Koningskroon, —
't Verblindt den blik van alle kanten.

Wien wacht men, bij het feestgedruisch,
Bij 't volksgewoel, in 's Heeren huis?
Wat dienst verbeidt men in deez' wanden? —
Geen dienst, den Tempel Gods onwaard:
Een dienst, waarop de Hemel staart,
Bij bede en plegtige offeranden.

Hier wacht, met opgetogen zin,
Met geestdrift en met Vorstenmin,
Het volk van Neêrland, vol vertrouwen,
Den Kroonvorst van d' Oranjestam,
Die 't Rijksbewind in handen nam, —
Den Zoon van WILLEM VAN NASSOUWEN.

Hij komt! Rijst van uw zetels op,
O Eedlen! dat u 't harte klopp'
Van hooggestemde vreugdbetooning;
Brengt, oud en jong, hem d' eerbiedsgroet;
Spreidt bloemtapeten voor zijn' voet,
En huldigt WILLEM's Zoon als Koning!

Hij komt! Hem volgt, bij pauk en trom,
In 't strijdkuras, een oorlogsdrom,
Een ruitrenschaar, wier pluimen zwieren;
Maar 't is geen wacht of wapenstoet,
Die hem door 't staal bewaken moet:
Miljoenen zijn zijn lijfstaffieren!

Hij komt in rijke huldingspraal!
O, vlecht ge eens lauwren om het staal
Van zijn' beroemden krijgsmansdegen;
Klonk, toen zijn bloed voor Neêrland vloot,
Zijn heldenarm u bijstand bood,
Hem 't luchtdoordaavrend loflied tegen:

Den Koningsmantel, dien hij torscht,
Daaronder klopt nog de eigen borst,
Die voor u sloeg bij 't krijgsweenaderen;
Bij purpergloed en Vorstenpraal
Gloeit hem, niet minder dan bij 't staal,
De liefde voor het volk door de aderen.

Klink' dan uw loftoon schaatrend rond!
Hij komt, om plegtig 't Staatsverbond,

Thans tusschen u en hem te sluiten;
Hij wil, bij de opgezonden beê,
Van binnen welvaart, orde en vreê,
Bloei, aanzien, eer en magt naar buiten.

Wat tooi ge, o Tempel Gods! dan biedt,
Die tooi ontwijdt uw wanden niet,
Nu volk en Vorst voor Hem zich buigen,
Die met een' wenk 't Heelal regeert.
De Hemel hoort; de Koning zweert,
Omstuwd van duizende eedgetuigen.

O stond, waar hoog ons 't hart bij slaat!
Daar staan zij, de Eedlen van den Staat,
In zin en volksbelang eendragtig;
De Koning heft de hand en zweert,
En spreekt, ten Hemel 't oog gekeerd:
»Zoo waarlijk help' mij God almagtig!"

Verkondt nu, wapenknechten, 't luid;
Strooit de eermunt van 's volks hoogtijd uit;
Wekt de al te lang gesmoorde blijheid;
Verkondt het jublend heinde en veer,
En brengt ORANJE's Nazaat eer,
Den Redder, 't Schild van onze vrijheid!

Maar, hoor eerst, Neêrland, 's Priesters beê!
Eerbiedig bidt de Koning meê.
Aan God uw hulde en dankvereering!
't Gebed rijst op: Zie van omhoog,
O Vader! met een wakend oog,
Op Neêrlands Vorst; kroon zijn regering!

Ja, amen! zegt de gansche schaar,
En 't lied van Isrels Harpenaar,
De psalm, dreunt door de tempelkoren.
Wacht, Neêrland, wacht, met diep ontzag,
Een' voorspoedshemel van deez' dag;
Hoop, wacht; de Koning heeft gezworen.

Wacht, hoop; maar niet op hem alleen;
De blik moet naar 't onzigtbre heen.
De Koning zwoer; ook wij, wij zweren,

En zullen orde, deugd en trouw,
Als zuilen van het staatsgebouw,
Maar bovenal Gods wet vereeren.

Moog' dan het lagchend ochtendrood,
Dat gij, Novemberdag, ons bood,
Ons met een welvaartszon bestralen!
Moog 't heil, dat van den schepter vloeit
Des Vorsten, waar ons 't hart voor gloeit,
Nog op den naneef nederdalen!

Verhef dan, Amstelmaagd, uw kruin!
Neen, Neêrland, laat geheel uw tuin
Van zang en volksgejuich weêrgalmen!
Strooi al 't gebloemte van uw grond,
Ter eer van uwen Koning, rond,
Bij 't flikkrend vlammend feestlichtwalmen!

Roept vrij, Herauten, 't feest dan uit!
De toon van 't schel bazuingeluid
Ruischt, schoon van melodij, ons tegen.
Draagt, jeugd en grijsheid, offers aan!
Een nieuwe dag is opgegaan,
Wiens licht ons voorspoed spelt en zegen.

Die toon van lof, en vreugd, en dank
Vinde in ons harte wederklank,
En rijz' met geestdrift uit elks woning!
Volbragt is 't feest! gezworen de eed!
Dat Vorst en volk hem nooit vergeet'!
Algoede, hoor hem! Leev' de Koning!

J. VAN HARDERWIJK, Az.

KUTUSOW EN DE ACTEURS TE WILNA.

Toen de *Russische* Veldmaarschalk KUTUSOW, na de vlugt der *Franschen*, als overwinnaar te *Wilna* binnenrukte, verscheen voor hem de Directeur van het aldaar spelende tooneelgezelschap, met verzoek, om, ter viering der gebeurtenis, een daartoe ingerigt stuk te mogen opvoeren. KUTUSOW weigerde zulks, maar vorderde, dat hij hetzelfde stuk

ten tooneele zou doen brengen, hetwelk hij op den dag van den intogt der *Franschen* gegeven had, en dat (dit wist de Veldheer) vol bittere zinspelingen op de *Russen* en vol kruipende vleijerijen jegens NAPOLEON was. Allerdemoedigst deed de Directeur hiertegen vertoogen; doch alles was vruchteloos, en hij moest gehoorzamen. Des avonds vervoegde KUTUSOW, aan het hoofd van geheel zijnen staf, zich in den schouwburg, waar anders, bij zulk eene bevreemdende omstandigheid, ligtelijk wanorde had kunnen ontstaan, en op elke loftuiting ter eere van NAPOLEON, die thans met deszelfs vlugt in een zoo schreeuwend contrast stond, klapte hij den Acteurs en Actrices den luidruchtigsten bijval toe. Alle aanschouwers volgden dit voorbeeld, en waarschijnlijk heeft wel nimmer eenig tooneelgezelschap de aan hetzelve toegezwaaide goedkeuring met zulk een gevoel ontvangen, als dat van *Wilna* op dien merkwaardigen avond. Het angstzweet stond al de spelende personen op het voorhoofd, bij ieder woord, dat zij uitbragten; en evenwel waagden zij niet, het geringste weg te laten of te veranderen, uit vrees dat dit, als eene ongehoorzaamheid, streng gestraft zou worden. Het was een dramatisch strafgerigt.

NAÏVE ERKENTENIS.

Niet lang geleden zond een handwerksbaas in *Amerika* zijnen leerknaap naar een' zijner kalanten, om het bedrag eener rekening te innen. Aanvankelijk was de knaap zeer beleefd; doch toen het scheen, dat men hem het geld niet op staanden voet wilde geven, werd hij gedurig dringender, tot dat de zoo driftig gemaande hem eindelijk toevoegde: »Nu, nu, zulk eene vliegende haast zal het toch wel niet hebben; of denkt uw baas, dat ik bankroet wil gaan?" — »Dat niet," antwoordde de jongen; »maar de baas wil bankroet gaan, en daartoe heeft hij het geld noodig."

LEENEN EN KOOPEN.

Men meent aan eenen schrijver iets hoffelijks te zeggen, wanneer men hem eene zijner lettervruchten ter leen verzoekt; ondertusschen ligt daarin werkelijk eene onbeleefd-

heid, want men geeft hem daardoor te kennen, dat men wel nieuwsgierig is te zien, wat hij heeft laten drukken, maar dat men daarvoor den prijs van het boek niet wil betalen, uit vrees van zich te miskoopen. Eene verstandige dame zeide eens, met betrekking tot het ter leen nemen van boeken: »Wie boeken leent, leest dezelve menigmaal gedachteloos, om verveling te verdrijven, of geeuwend, want hij bemint de lectuur alleen voor tijdverdrijf, of om zich slaaplust te bezorgen, zelden om daaruit leering te trekken. Het is met de boeken als met de paarden: wie zich met geleende paarden behelpt, is, over het algemeen genomen, een slecht ruiter. Wordt immer — hetgeen de Hemel verhoeden moge! — het zinnelooze denkbeeld van de emancipatie der vrouwen werkelijk uitgevoerd, zoo zal het er nog toe komen, dat men vrouwen ter leen vraagt, in plaats van er eene uitsluitend voor zich te kiezen."

JUIST GERADEN.

Een zeer sierlijk gekleed jongheer huurde voor zich kamers, en zeide daarbij tot de vrouw van den huize: »Nooit, Mejufvrouw, heb ik nog eene woning verlaten, zonder dat mijne hospita mijn vertrek met heete tranen beweende." — »Toch immers niet, hoop ik, over achterstallige huur?" was het vragende antwoord der verhuurster.

ONVOLLEDIGE NOTULEN.

In zeker Letterkundig Genootschap beklom een vreemdeling het spreekgestoelte, wiens naam de Secretaris niet verstond, en wiens bijdrage, waaraan het opschrift ontbrak, de eer niet had hem te behagen. Hij maakte er zich dus in zijne notulen af met aan te teekenen: »Nog eene bijdrage, van een Heer zonder naam, die een vers las zonder titel, zonder behoorlijk rijm of metrum, en zonder zin."

HOE MEN RIJK WORDEN KAN.

Niets is gemakkelijker (zegt PAULDING) dan rijk te worden. Men moet slechts niemand vertrouwen, niemands vriend zijn, interessen op interessen, percenten op percenten stapelen, alle edeler gevoel verstikken, en twintig jaren lang gemeen, verachtelijk en veracht zijn, dan komt de rijkdom even zeker als ziekte, bedrogen hoop en ellendige dood.

